

MSKÜ

Ulusal Disiplinlerarası Öğrenci Kongresi

12-14 Mayıs 2022
MUĞLA

BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Güzde Müşerref GEZGÜÇ

Araş. Gör. Dr. Büşra HALİS ÖZTÜRK

Araş. Gör. İlay TILKI

Araş. Gör. Mümin Volkan KALE

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

**MSKÜ ULUSAL DİSİPLİNLERARASI ÖĞRENCİ KONGRESİ
BİLDİRİLER KİTABI
(MSKU NATIONAL INTERDISCIPLINARY STUDENT CONGRESS BOOK)**

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Müşerref GEZGÜÇ

Araş. Gör. Dr. Büşra Halis ÖZTÜRK

Araş. Gör. İlay TİLKİ

Araş. Gör. Mümin Volkan KALE

Kapak Tasarım

Öğr. Gör. Dr. Murat SAKAL

MUĞLA-2022

“Bu eserin dil ve bilim bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.”

© 2022, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi”

Tüm Hakları Saklıdır.

Yayın Kodu

7002 K 22 005 146

Kongrede sunulan tüm bildiriler hakem değerdendirmesinden geçmiştir.

Son kullanıcılar, telif hakkı yasaları çerçevesinde, bu çalışmayı çevrimiçi olarak okuyabilir, indirebilir, yazdırabilir.

Atıf göstermek şartı ile bireysel olarak kopyalayabilir.

“Hiçbir şekilde ticari amaçla çoğaltılamaz, dağıtılamaz, kaynak göstermeden alıntı yapılamaz.”

CIP Data

MSKU Ulusal Disiplinlerarası Öğrenci Kongresi (2022: Muğla)

MSKU Ulusal Disiplinlerarası Öğrenci Kongresi bildiriler kitabı = MSKU National Interdisciplinary Student congress book /editörler Gözde Müşerref Gezgüç, Büşra Halis Öztürk, İlay Tilki, Mümin Volkan Kale.- Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2022.

846 sayfa; 30 cm.

ISBN 978 605 4397 86 0

1. Yükseköğretim—Türkiye—Kongreler. 2. Yükseköğretim—Türkiye—Öğrenci faaliyetleri--Kongreler
I. Gezgüç, Müşerref Gözde. II. Öztürk Halis, Büşra. III. Tilki, İlay. IV. Kale, Mümin Volkan.

LB3602.M848 2022

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Artay YAĞCI	Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Soner TASLAK	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Tuba Edgünlü	Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Ülkü ANIK	Fen Fakültesi
Doç. Dr. Gülşah Köse	Sağlık Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Gönül B. İREZ	Spor Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Mehmet YENİOCAK	Teknoloji Fakültesi
Doç. Dr. Yasemin ÖZDEM YILMAZ	Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE	Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Gökçen BİLGE	Su Ürünleri Fakültesi
Doç. Dr. Hammet ASLAN	İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Sadiye Peral EYDURAN	Fethiye Ziraat Fakültesi
Doç. Dr. Veysel Fuat Hatipoğlu	Fethiye İşletme Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih PİŞKİN	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatma YILMAZ	Diş Hekimliği Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Gazi CONTUK	Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi
Dr. Öğr. Üy. Bora Yasin Özkuş	Mimarlık Fakültesi
Dr: Öğr. Üyesi Nermin AYZ	Turizm Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Betül Karakaya	Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi
Öğr. Gör. Hüseyin KURT	Muğla Meslek Yüksek Okulu

YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Soner TASLAK	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Gözde Müşerref GEZGÜÇ	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Öğr. Gör. Dr. Murat SAKAL	Enformatik Bölüm Başkanlığı
Arş. Gör. Dr. Büşra HALİS ÖZTÜRK	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. Dr. Caner AKBABA	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. Dr. Utku DEMİRCİ	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. İlay TİLKİ	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. Mümin Volkan KALE	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. Serhat TÜRKEN	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

KONGRE SEKRETARYASI

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Müşerref GEZGÜÇ	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. İlay TİLKİ	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. Mümin Volkan KALE	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş. Gör. Serhat TÜRKEN	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

BİLİM KURULU

Prof. Musa KÖKSAL	Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi
Prof. Burcu KARABEY	Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali Batuhan BAYIRLI	Diş Hekimliği Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeliha ÖZTÜRK	Diş Hekimliği Fakültesi
Prof. Dr. Ali AKAR	Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR	Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Perihan KORKUT	Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Seval Deniz KILIÇ	Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Mehmet Ali BALCI	Fen Fakültesi
Doç. Dr. Mehmet VAROL	Fen Fakültesi
Prof. Dr. Faruk ŞAHİN	Fethiye İşletme Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Aynur YILDIRIM	Fethiye İşletme Fakültesi
Doç. Dr. Gonca KARAYAĞIZ MUSLU	Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Derya ALKAN	Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Şaban KORDALI	Fethiye Ziraat Fakültesi
Prof. Dr. Fatih Ali CANLI	Fethiye Ziraat Fakültesi
Doç. Dr. Mehmet AVCI	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Ceray ALDEMİR	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. İsmail AYDIN	İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Fatih ORHAN	İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Öncü BAŞOĞLAN AVŞAR	Mimarlık Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Esmâ AKSOY KHURAMI	Mimarlık Fakültesi
Doç. Dr. Tuba BÜLBÜL	Milas Veteriner Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇANAKOĞLU	Milas Veteriner Fakültesi
Doç. Dr. Gülhan ÇAKMAK	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Berke PİŞKİN	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Selim YILMAZ	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Emine Elif TÜLAY	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Kutlu KARAYAHŞİ	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Kemal UÇAK	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Deniz BAŞ	Mühendislik Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Barış SÜZEK	Mühendislik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Barış İŞÇİ PEMBEÇİ	Mühendislik Fakültesi
Öğr. Gör. Dr. Tümay KADAKCI KOCA	Mühendislik Fakültesi
Arş. Gör. Dr. Zeki Bora ÖN	Mühendislik Fakültesi
Arş. Gör. Göksu USLULAR	Mühendislik Fakültesi
Doç. Dr. Ayşe KACAROĞLU VİCDAN	Sağlık Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Şeyda KIVRAK	Sağlık Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Ender ŞENEL	Spor Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Halil Evren ŞENTÜRK	Spor Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Gülşen ULUKÖY	Su Ürünleri Fakültesi
Doç. Dr. Yunus ALPARSLAN	Su Ürünleri Fakültesi
Doç. Dr. Erkan AVCI	Teknoloji Fakültesi
Doç. Dr. Osman ÖZKARACA	Teknoloji Fakültesi
Doç. Dr. Utkucan ŞAHİN	Teknoloji Fakültesi
Doç. Dr. Hülya ELBE	Tıp Fakültesi
Doç. Dr. Turan DEMİRCAN	Tıp Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Meltem ALTINAY ÖZDEMİR	Turizm Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Filiz GÜMÜŞ DÖNMEZ	Turizm Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Halit KARALAR	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Doç. Dr. Özkan ÇELİK	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Doç. Dr. Ömer AKGÜLLER	Fen Bilimleri Enstitüsü
Dr. Öğr. Üyesi Fatma YILDIZ TAŞCIKARAOĞLU	Fen Bilimleri Enstitüsü
Prof. Dr. Bayram COŞKUN	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doç. Dr. Zafer DURDU	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doç. Dr. Fatma İlker KERKEZ	Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Dr. Öğr. Üyesi Haşim KAFALI	Dalaman Sivil Havacılık Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Gökdeniz KALKIN	Dalaman Sivil Havacılık Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Bekir TUNCER	Dalaman Sivil Havacılık Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi. Bülent ÖNGÖREN	Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Doç. Dr. İlknur KOCA	Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Prof. Dr. Eda ÜSTÜNEL	Yabancı Diller Yüksekokulu
Doc. Dr. İrfan ÖZEN	Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu

Ögr. Gör. Dr. Fırat BİÇİCİ	Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu
Prof. Dr. Ali SÜLÜN	Fethiye Ali Sıtkı Mefharet Koçman MYO
Doç. Dr. Fatma ÇAKMAK	Fethiye Ali Sıtkı Mefharet Koçman MYO
Doç. Dr. Bilgin ŞENEL	Fethiye Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Hatice ULUSOY	Köyceğiz Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Sevgin ÖZDERİN	Köyceğiz Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Zehra TÜRK	Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu
Öğr. Gör. Dr. Sedat DEĞİŞGEL	Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Tayfun ÇUKUR	Milas Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Figen ÇUKUR	Milas Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Gökhan AYAZLAR	Muğla Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Ayça BÜYÜKCEBECİ	Muğla Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Arzu GÜRDOĞAN	Ortaca Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜNERİ	Ortaca Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Sibel AVUNDUK	Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Öge ARTAGAN	Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Özgür Ceylan	Ula Ali Koçman Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Yalçın Öztürk	Ula Ali Koçman Meslek Yüksekokulu

SUNUŞ

21. yüzyılda günlük hayatımız, karşılaştığımız sorunlar, olaylar ve olgular karmaşıklaşmış ve çok boyutlu bir yapıya doğru evrilmiştir. Bu durumları çözebilmek ve üstesinden gelebilmek için farklı bakış açılarını bir arada kullanmanın önemli olduğu her geçen gün daha da iyi anlaşılmaktadır. Karmaşıklaşan ve hızla değişen dünyanın sorunlarına yönelik çözüm geliştirebilmek için, farklı disiplinleri entegre eden bir yaklaşımı benimsemek gerekmektedir. Bu noktada sorunlara tek taraflı bakış açısı ile yaklaşımdan ziyade, disiplinlerarası bir bakış açısıyla çalışma yapabilmek esnekliğine sahip olmak tüm dallarda çalışan bilim insanları için artık bir gereklilik halini almıştır.

Disiplinlerarasılığın en temel ilkesi çok farklı alanlara duyarlı olma ve açık olma fikridir. Bu fikrin yaygınlaştırılması bağlamında Yükseköğretim Kurumları da üzerlerine düşen görevi yerine getirmelidir. Bu bağlamda düzenlemiş olduğumuz MSKÜ Ulusal Disiplinlerarası Öğrenci Kongresi; sosyal, fen, sağlık ve eğitim bilimleri alanlarında öğrenim gören tüm ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin disiplinlerarası çalışmalarını tanıtacakları, paylaşacakları, tartışacakları ve yeni bakış açıları elde edebilecekleri bir bilimsel platform oluşturulması amacıyla ortaya çıkmış bir organizasyondur. Bu organizasyon ile öğrencilerimizin farklı bakış açılarını tanımaları, değerlendirebilmeleri ve kendi yaklaşımları ile entegre edebilmeleri, entegre bilgi ile çoklu merceklerle görebilme ve problem çözme yeteneklerini geliştirmelerini, eleştirel düşünebilme becerilerini geliştirmelerini ve nihayetinde kazanacakları bilimsel okuryazarlık ile bilime karşı tutumlarını geliştirmeyi hedefledik.

Bu anlamda Türkiye’de ilk olma özelliği gösteren Kongremizin kurumsallaşarak, gelecek yıllarda da devam etmesini temenni ediyoruz.

Kongremizin en somut çıktısı elbette ki, öğrenciler tarafından çalışılarak sunulan bildirilerdir. Bildirilerin toplu şekilde Kongremize katılan/katılmayan tüm bilim insanları ve öğrencilere ulaştırılması da bizler için önemli bir görevdir. Bu amaçla MSKÜ Ulusal Disiplinlerarası Öğrenci Kongresi Bildiri Kitabı hazırlanmıştır. Kitap, bildiri özetleri, tam metinler ve poster bildiriler olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır.

Kongre 12-14 Mayıs 2022 tarihleri arasında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Sosyal, fen, sağlık ve eğitim bilimlerindeki farklı disiplinlerden ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenim gören öğrenciler geniş katılım göstermiştir. Ayrıca akademisyenlerden de katılım sağlayanlar olmuştur. Üç gün boyunca 43 oturumda 162 bildiri sunumu yapılmış olup 15 farklı üniversitenden toplamda 256 katılımcıyla sona ermiştir.

Kongre düşüncesinin oluşmasından, Kongrenin sonra ermesine kadar geçen tüm süreçte desteklerini esirgemeyen Rektörümüz Prof. Dr. Hüseyin ÇİÇEK’e; Kongre’ye katkılarından

dolayı düzenleme ve bilim kurulu üyelerine; Kongrenin sorunsuz bir şekilde işlemlerini sağlayan yürütme kurulu ve sekreteryaya; bildirilerin değerlendirme sürecinde kıymetli zamanlarını ayıran hakemlere; oturumları yöneten oturum başkanlarına ve Kongre'ye katılan tüm katılımcılara teşekkürü bir borç biliriz.

Prof. Dr. Soner TASLAK

Kongre Yürütme Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	ix
BİLDİRİ ÖZETLERİ	1
KURAKLIĞA DAYANIKLI TARIM	2
TOZ METALURJİSİ İLE ÜRETİLEN ALÜMİNYUM ALAŞIMLI MgO VE LÜLE TAŞI TOZU TAKVİYELİ HİBRİT KOMPOZİTLERİN SERTLİK VE AŞINMA ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ.....	3
TOZ METALURJİSİ İLE ALÜMİNYUM-OLTU TAŞI VE LÜLE TAŞI KULLANILARAK KOMPOZİT MALZEME ÜRETİMİ.....	5
TOZ METALURJİSİ İLE ALÜMİNYUM - SiC VE LÜLETAŞI TOZU KULLANILARAK KOMPOZİT MALZEME ÜRETİMİ.....	7
TOZ METALURJİSİ İLE ALÜMİNYUM - MgO VE OLTU TAŞI TOZU KULLANILARAK KOMPOZİT MALZEME ÜRETİMİ.....	9
ORMAN YANGIN ALANLARININ GOOGLE EARTH ENGINE İLE BELİRLENMESİ	11
TAPU VE KADASTRO VERİLERİNİN BIM İLE ENTEGRASYONU	12
STORY MAPS UYGULAMASI İLE AYDIN İLİ KÜLTÜREL ALANLAR MODELİ	13
MİMARİDE BİYOMİMİKRI KAVRAMININ YAPI MALZEMELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	14
MEYVE SİNEKLERİNİN SINIFLANDIRMASI İÇİN GRAF TEORİ TEMELLİ BİR YAKLAŞIM.....	15
SEGMENTASYON BENZERLİK MATRİSİ İLE NOKTA BULUTU SINIFLANDIRMA.....	16
KRİPTO PARA PİYASALARINDA FİYAT DEĞİŞİM TAHMİNİ İÇİN ZAMAN SERİSİ SINIFLANDIRMA	17
OPTİK YÖNTEMLERLE DERİN ÖĞRENME TEMELLİ NON-İNVAZİV SİNÜZİT TANISI.....	18
PERAKENDE SEKTÖRÜNDE FAKTÖR ANALİZİ TABANLI SWARA-ARAS METOTLARI İLE TEDARİKÇİ DEĞERLENDİRME	19
MSKÜ METAVERSE LABORATUVARININ SPATIAL.IO İLE SANAL ODASININ OLUŞTURULMASI	21
METROPOLİS ANTİK KENTİ AKROPOLİS YAPISI HELLENİSTİK SURLARI MİMARİ ÖZELLİKLERİ	23
FİZİKSEL ENGELLİ BİREYLER İÇİN ERİŞİLEBİLİR BİR METAVERSE EVREN ÖNERİSİ: ENGELSİZ EVREN (FAIRVERSE)	25

ÜRETİM ATÖLYELERİNDE EVRENSEL TASARIM İLKELERİ İLE KAPSAYICILIĞIN ARTIRILMASI: BİR MODEL OLARAK AHŞAP ÜRETİM ATÖLYESİ.....	27
BLOKZİNCİRİ TABANLI ÜYE MOTİVASYON SİSTEMİ ÖNERİSİ: ACTIVEARN	29
MUĞLA MYO VE YATAĞAN MYO YAPILARININ MEKAN DİZİMİ (SPACE SYNTAX) YÖNTEMİYLE ERİŞEBİLİRLİK ANALİZLERİNİN YAPILMASI.....	31
KÜÇÜK SANAYİ ATÖLYELERİNDE ODAK GRUPLAR YÖNTEMİYLE EVRENSEL TASARIM KAVRAMININ UYGULANABİLİRLİĞİNİN ANALİZİ	33
KARBON AYAK İZİ HESAPLAMALARI İÇİN ATIK YÖNETİMİOTOMASYONU	35
HATAY İLİNDE YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPILAN RİO RED TİPİ - GREYFURT (CİTRUS PARADİSİ MACF.) AĞAÇLARINDAN ELDE EDİLEN MEYVE SULARININ TAMOKSİFEN İLE KOMBİNE KULLANIMININ SH-SY5Y NÖROBLASTOMA HÜCRE HATLARI ÜZERİNDE ANTI-PROLİFERATİF ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI	37
PRİMİDİN TÜREVİ SCHİFF BAZLARININ SENTEZİ, KARAKTERİZASYONU VE ZEYTİNDEN İZOLE EDİLMİŞ GENOMİK DNA ÜZERİNDEKİ KESME AKTİVİTESİNİN İNCELENMESİ	39
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ KAMPÜS SOSYAL ALANLARININ EVRENSEL TASARIM İLKELERİ DOĞRULTUSUNDA ÇÖZÜMLENMESİ	40
UNESCO DÜNYA MİRASI ALANLARI TÜRKİYE BAŞVURULARI ÜZERİNDEN ÖZGÜN DEĞERİN TANIMLANMASI: AYVALIK ENDÜSTRİYEL PEYZAJI ÖRNEĞİ.....	42
SICAKLIK VE NEM ÖLÇER	44
MİMARİ UNSURLARIN HASTALIKLARIN PROGNOZUNA ETKİSİ.....	46
ERİŞİLEBİLİR ÖĞRENME ORTAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: TASARIM STÜDYOLARININ GÜNCELLENMESİNE YÖNELİK MODEL ÖNERİLERİ.....	48
ORMAN YANGINLARININ YAPAY ZEKA İLE TESPİTİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR VE EKONOMİK BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ: TES-PI-T.....	50
FARKLI SUYA DOYGUNLUK DERECELERİNDEKİ KİREÇTAŞLARININ DONMA-ÇÖZÜLME ÇEVİRİMİ ETKİSİNDE P-DALGA HIZI DEĞİŞİMLERİNİN İNCELENMESİ	51
ARDUİNO İLE OLUŞTURULMUŞ PRATİK AKILLI SİSTEM:	52
THERMOAPP.....	52
SIKMALI SOMUN ÜRETİMİNDE EN UYGUN SIKMA VE SÖKME TORK DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ İÇİN İSTATİSTİKSEL MODELLEME YÖNTEMLERİNİ KULLANAN BİR YAZILIM GELİŞTİRİLMESİ	53

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENME AMAÇLI SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE BİREYSEL MOTİVASYONLARI İLE ÖĞRENME PERFORMANSLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN VERİ ANALİTİĞİ YÖNTEMLERİ İLE İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA.....	54
MSstatsQC'DEKİ YENİ GELİŞMELER: PROTEOMİK DENEYLERİN MAKİNE ÖĞRENİMİ TABANLI KALİTE İZLEMESİ.....	56
1782-1790 MANİSA SANCAĞINDA AİLE YAPISI (TEREKE KAYITLARI İŞİĞİNDE).....	57
HEDONİK TÜKETİM VE TURİZM ÜZERİNE DERLEME ÇALIŞMASI.....	58
OYUNLAŞTIRMADA OTEL İŞGÖRENLERİNİN OYUNCU TİPLERİNİN BELİRLENMESİ.....	59
DISİPLİNLERARASI ARAŞTIRMALARDA KULLANILAN TEKNOLOJİ KABUL MODELİ ANKET ÖLÇEĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	61
SEYİT EZİM ŞİRVÂNÎ'NİN EDEBÎ FAALİYETLERİNİN EĞİTİMSEL İŞLEVİ	63
TÜRKİYE'NİN AFRIKA AÇILIMININ AFRIKA ÜLKELERİ İLE OLAN TİCARETE ETKİLERİ.....	65
TOPLUMSAL CİNSİYET, EŞİT TEMSİL VE CİNSİYET KOTASI: İYİ PARTİ ÖRNEĞİ ÖZELİNDE BİR ELEŞTİRİ.....	66
FİYAT, HALK PAZARLARININ TERCİH EDİLME SEBEBİ Mİ? (SEYDİKEMER ÖRNEĞİ).....	68
PANDEMİ DÖNEMİNDE SOSYAL MEDYA ÜZERİNDEN PARFÜM SATIN ALMAYI TERCİH EDEN TÜKETİCİ NEDENLERİ- SEYDİKEMER ÖRNEĞİ.....	70
ŞEHİR MARKA KİŞİLİĞİ-SEYDİKEMER ÖRNEĞİ.....	72
C KUŞAĞI TÜKETİCİLERİNİN ÜRÜN REKLAMLARINDA ÜNLÜ KULLANIMI YÖNELİK ALGILARININ İNCELENMESİ.....	74
FEMİNİZM: DÜNYANIN NEDEN BU KELİMEYE HÂLÂ İHTİYACI VAR?.....	76
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DONDURULMUŞ HAZIR GIDAYA YÖNELİK TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: SEYDİKEMER UBYO ÖRNEĞİ.....	78
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE TARIMSAL GIDA İSRAFI EKSENİNDE GIDA TÜKETİM BİLİNCİ (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ).....	80
MODERNLEŞME ve SİYASAL GELİŞME.....	82
LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KRİPTO PARA YATIRIMLARINA YÖNELMELERİNİN NEDENLERİ VE RİSKLER HAKKINDA FARKINDALIKLARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ: MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....	83
DENİZLİ'DE YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİNİN.....	85
SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI.....	85
E-TİCARET KULLANICILARINI.....	87

HIZLI KARAR VERMEYE İTEN GÜÇ: KITLIK TEORİSİ	87
GİRİŞİM (RİSK) SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARININ IDOCRIW TEMELLİ COCOSO YÖNTEMİYLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ ANALİZİ.....	89
TÜRKİYE’DE MERKEZ SOLUN ÖNEMLİ İSMİ BÜLENT ECEVİT	91
TEKNOLOJİNİN GELENEKLE BULUŞMASI: BADI SİSTEMİ İLE YAŞLILAR İÇİN DİJİTAL OKURYAZARLIK EĞİTİMİ: MUĞLA ÖRNEĞİ	92
TÜRKİYE’DE KRİPTO PARA POLİTİKALARININ SÜREÇ MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ.....	94
DİJİTAL DÖNÜŞÜM BAĞLAMINDA GASTRONOMİ VE PAZARLAMA: C KUŞAĞI.....	96
OTEL AİLE İŞLETMELERİNDE KUŞAKLAR VE KURUMSALLAŞMA	98
İSLAM CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN TEMEL İLKELERİ.....	100
MUĞLA İLİ GASTRONOMİ TURİZMİ HARİTASI	101
MENTEŞE BEYLİĞİNDE MERDİVEN-MİNARELER.....	102
SAĞLIK ÇALIŞANLARININ HASTA YAKINLARI İLE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YAŞADIĞI ŞİDDET SORUNLARI- MUĞLA EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ	104
KAMU DİPLOMASİSİ KAVRAMI	106
KÜRESEL SALGININ LİSANS VE LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK, SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI.....	108
TARAFTARLIK ÖZDEŞLİK DÜZEYİNİN KULÜP LİSANSLI ÜRÜNLERİ SATIN ALMAYA ETKİSİ.....	110
TÜKETİCİLERİN GÖSTERİŞÇİ TÜKETİM EĞİLİMLERİNİN SATIN ALMA KARARLARI ÜZERİNE ETKİSİ.....	112
MUĞLA MİMARİSİNDE RUM İZLERİ.....	114
XVI. YÜZYIL’DA PAYİTAHTIN GÖZÜNDEN MENTEŞE SANCAĞI (MÜHİMME DEFTERLERİNE GÖRE).....	116
BİLİM İNSANLARININ PERSPEKTİFİNDEN “SINIRLANDIRMA PROBLEMİ”	119
AIRBNB ÜZERİNDEN HİZMET VEREN KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN ANALİZİ: FETHİYE ÖRNEĞİ	121
EPİSTEMOLOJİK YAKLAŞIMDA BİLİMİN ERİL İNŞASI: BİLİM, YÖNTEMSSEL OLARAK DOĞAL TAVRI PARANTEZE ALIR MI?	122
ARKEOLOJİK VE TARİHİ VERİLER IŞIĞINDA ORTAÇAĞ DÖNEMİNDE BATI TOROSLARDAKİ TÜRK VARLIĞI.....	124
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MUĞLA İLİ ÖZELİNDE KADIN-DOĞA DAYANIŞMASI.....	125

AKRABA EVLİLİKLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ: MUĞLA VE BİTLİS ÖRNEĞİ.....	128
SANAL GERÇEKLİK GÖZLÜĞÜ İLE OTOMASYON PROGRAMI ÖĞRENME ..	130
KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ESTETİK BİR DEĞER OLARAK ÇİRKİNİN KULLANIMI	132
ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN KADINLARA YÖNELİK AİLE İÇİ EKONOMİK ŞİDDET ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	134
SPOR TERCÜMANLIĞI VE ÇEVİRİYE OLAN SADAKAT	136
ÜNİVERSİTE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN GELECEK KAYGISI VE COVID-19 SALGINININ OLASI ETKİSİ.....	137
OYUNLAŞTIRMANIN OTEL İŞLETMELERİ EĞİTİMİNDE KULLANILMASI ..	139
ANTİK KENTLERİN KÜLTÜREL MİRAS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ VE LAGİNA ANTİK KENTİNİN İNCELENMESİ.....	140
EMEK TALEBİ, ÜCRET VE EMEK VERİMLİLİĞİ: TÜRKİYE İMALAT SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	142
MUHASEBE ÖĞRENİMİ GÖREN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER BEKLENTİLERİ.....	143
MUHASEBE ÖĞRENİMİ GÖREN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBECİLİK MESLEĞİ İLE İLGİLİ ETİK ALGILARI.....	145
BEKSULTAN NURJEKEYEV ESERLERİNDEKİ TARİHİ VE SANATSAL GERÇEKLİK	147
OPUS SECTİLE ZEMİN DÖŞEMELERİ.....	148
ANKARA CENAB-İ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ	149
BİR HALK KÜLTÜRÜ OLARAK ZEYBEĞİN SANATA YANSIMASI.....	150
BASKETBOLDA EV SAHİBİ OLMA AVANTAJI: TÜRKİYE BASKETBOL SÜPER LİĞİ ÖRNEĞİ.....	152
TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN PROGRAM VE SÖYLEMLERİNDEKİ GÖÇMEN VE YABANCILAR SORUNU.....	153
REMBRANDT'IN KUTSAL KİTAP TEMALİ ESERLERİNDE IŞIK VE GÖLGE KULLANIMININ İNCELENMESİ.....	154
İKİ KASIM BİN DOKUZ YÜZ KIRK ÜÇ KARAÇAY MALKAR TÜRK'ÜNÜN DRAMI VE ETKİLERİ	156
AKDENİZ DÜNYASINDAKİ FİLDİŞİ ESERLER ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	158
ARAP AYAKLANMALARI SONRASINDA AB – FAS EKONOMİK İLİŞKİLERİ: DERİN VE KAPSAMLI İŞ BİRLİĞİ ANLAŞMASI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ	159
İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYOMATEMATİKSEL NORM FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ.....	160

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARININ BESLENME DAVRANIŞLARINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ	162
EĞİTSEL REHBERLİKTE DİJİTAL HİKAYE KULLANILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	164
İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ PERSPEKTİF KONUSUYLA İLGİLİ BİLGİLERİNİN İNCELENMESİ	166
TÜRK TARİHİNDE ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ UYGULAMALARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	168
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA DÖNÜŞÜM GEOMETRİSİ KONUSUNA YÖNELİK ETKİNLİK TASARLANMASI VE GELİŞTİRİLMESİ....	169
İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVİRİMİÇİ AKRAN DESTEĞİ İLE AKADEMİK BİLGİLERİNİN VE MESLEKİ BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ	171
ORTAOKUL CEBİR ÖĞRETİMİNDE MATEMATİK TARİHİNİN KULLANIMINA YÖNELİK ÖRNEKLER	173
MÜZEDE MATEMATİK	175
OKUL DIŞI ORTAMLARDA MATEMATİK AKTİVİTELERİ	177
BİR AKADEMİSYENİN LİSE MATEMATİK DERSİ ANLATMA YETERLİLİĞİ	179
ANIT AĞAÇLARIN PEYZAJ VE KORUMA DEĞERLERİNİN FETHİYE ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ	181
ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ YANSIMASI.....	182
BİREYÇİ VE TOPLULUKÇU DEĞERLER İLE YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNDE BİLİŞSEL ESNEKLİĞİN ROLÜ	184
GENÇLERDE RİSKLİ CİNSEL DAVRANIŞ: SEXTİNG.....	186
KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE YASAL DÜZENLEMELER.....	188
SERVİKS İNVAZİV SKUAMÖZ HÜCRELİ KARSİNOMLARINDA SİTOLOJİK PAP YAYMA TARAMA SONUÇLARI İLE BİYOPSİ/EKSİZYON TANILARININ KORELASYONU	190
TIP FAKÜLTESİNDE OKUYAN EV SAHİBİ ÖĞRENCİLERİN BİRLİKTE EĞİTİM ALDIKLARI YABANCI ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMUNUN BELİRLENMESİ	192
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİNDE SAĞLIK ALANINDA ÖĞRENİM GÖREN ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN UYUM YETERLİLİKLERİNİN BELİRLENMESİ	193
ÖDEMİŞ VE KIRAZ ÇEVRESİNDEKİ HAYVAN HASTALIKLARININ PROFİLLENİRİLMESİ VE SAĞALTIM YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ: VETERİNER KLİNİKLERİNE YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI	195

MUĞLA YÖRESİNDEKİ KÜLTÜR BALIKLARINDA SICAKLIK VE ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN ÜREME PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ VE SUNİ TOHURLAMA YAYGINLIĞININ ARAŞTIRILMASI (ANKET).....	197
KURU MEYVE VE MEYVE ÇİPSLERİNİN FİZİKOKİMYASAL, BİYOAKTİF VE DUYUSAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ VE ANTİOKSİDAN KAPASİTELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	199
COVID-19 PANDEMİ KLİNİĞİNDE ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN HEMŞİRELERİN İŞ STRESİ, TÜKENMİŞLİK VE ANKSİYETE DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	201
GEBELİKTE GÖRÜLEN ŞİKAYETLER İÇİN KULLANILAN BAZI BİTKİLER..	203
HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN RUH SAĞLIĞI OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	205
STATİK YÜZ İFADELERİYLE FARKLI YAŞ GRUPLARININ DUYGU TANIMA BECERİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	207
BİLİŞSEL GÖREV SIRASINDA DUYGU TANIMA BECERİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	209
AIDS'TEN KORUNMANIN ÖNEMİ.....	211
YAŞLI DOSTU ACİL SERVİS	213
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ	215
ÇİMLENDİRİLMİŞ TAHİL İLAVELİ BESİNLERİN ÜRETİMİ VE DUYUSAL DEĞERLENDİRİLMELERİ.....	216
TÜRKİYE'DE PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİ ALANINDA STİGMA KONUSUNDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	218
MAHLEP MEYVE PÜRESİ VE STEVIA İLAVELİ SET TİPİ PROBİYOTİK YOĞURT ÜRETİMİ.....	220
BİREYLERİN PANDEMİ SÜRESİNCE DIŞARIDAN YEMEK YEME SIKLIĞININ SAPTANMASI.....	222
BAZI GIDALARDA KOLİFORM GRUBU BAKTERİLERİN BELİRLENMESİ	223
HEMŞİRELİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BAŞKALARINI VE KENDİLERİNİ AFFETME KARARLARININ BELİRLENMESİ.....	225
ÇİNKO VE VÜCUT AĞIRLIĞI YÖNETİMİ.....	227
TAM METİN BİLDİRİLER	229
E-TİCARET KULLANICILARINI HIZLI KARAR VERMEYE İTEN GÜÇ: KITLIK TEORİSİ.....	230
MİLAS FİRUZ BEY CAMİİ'NDE YER ALAN RUMİ-PALMET MOTİFLERİ.....	253
YEREL YÖNETİŞİM PERSPEKTİFİNDE KENT KONSEYLERİ.....	288

TÜRKİYE'DE KRİPTO PARA POLİTİKALARININ SÜREÇ MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ.....	299
DİJİTAL DÖNÜŞÜM BAĞLAMINDA GASTRONOMİ VE PAZARLAMA: C KUŞAĞI.....	314
TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME POLİTİKALARININ SÜREÇ MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ.....	333
BAĞIMSIZLIĞIN İLK YILLARI KAZAK HİKÂYESİ.....	354
BURSA CAMİLERİNDE GÖRÜLEN KANDİL MOTİFİ.....	363
İRAN İSLAM SAYIŞTAY'IN YAPISI VE İŞLEYİŞİ.....	378
FEHÎM-İ KADÎM DÎVÂNI'NDA TEFÂHÜR.....	390
GİRİŞİM (RİSK) SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARININ IDOCRIW TEMELLİ COCOSO YÖNTEMİYLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ ANALİZİ.....	410
KENTLERİ DİNLEMEK ÜZERİNE BİR PRATİK: "KENT NOTASYONU"	439
BALIKESİR SINDIRGI GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN İNCELENMESİ.....	452
TRANSFER ÖĞRENME VE HİBRİT MAKİNE ÖĞRENMESİ YÖNTEMLERİNİN DİYABETİK RETİNOPATİ SINIFLANDIRMA BAŞARIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	475
HPV AŞISI UYGULANMA DURUMU VE ETKİLERİ.....	487
KROM PİKOLİNAT SUPLEMENTASYONUNUN OBEZİTE ÜZERİNE ETKİSİ	496
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN KADINLARDA GÖRÜLEN CİNSEL YOLLA BULAŞAN ENFEKSİYONLARA ETKİSİ.....	506
İŞLETME ADLARINDA TÜRKÇE KULLANIM BİLİNCİ: MARMARİS ÖRNEĞİ	516
SOSYAL MEDYA FENOMENLERİNİN FARKLI SOSYO-EKONOMİK DÜZEYDEKİ TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	524
ÇOCUK DOSTU TURİZM KAPSAMINDA ÇOCUK DOSTU OTELLERE YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ.....	544
AFET VE AFETLERİN EKONOMİK MALİYETLERİ	560
MODERNLEŞME VE SİYASAL GELİŞME	581
Z KUŞAĞININ LİDERLİK ALGILARININ ÖRTÜK LİDERLİK TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ.....	621
MERKEZİ KAYIT KURULUŞUNUN (MKK) VERİ ANALİZ PLATFORMUNDA (VAP) PAYLAŞILAN VERİLERİN GÖRSELLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK MODERN YAKLAŞIMLAR.....	640
11. KALKINMA PLANI DOĞRULTUSUNDA MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN E-DEVLET UYGULAMALARI.....	659

TÜRKİYE’DE MUHASEBE ALANINDA ETİK KONUSU ÜZERİNE YAZILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ.....	674
TÜRKİYE’DE MUHASEBE ALANINDA YARATICI MUHASEBE KONUSU ÜZERİNE YAZILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ.....	686
TAHAKKUK ESASLI KAZANÇ YÖNETİMİ ÖLÇÜMÜ: BIST TİCARET ENDEKSİ UYGULAMASI.....	699
REHA ERDEM’İN <i>KOSMOS</i> VE EMİN ALPER’İN <i>KIZ KARDEŞLER</i> FİMLERİ ÜZERİNDEN ERKEKLİK TEMSİLLERİNİN İNCELENMESİ.....	713
BİZANS LİTÜRJİK ESERLERİNDE İSA VE MERYEM TASVİRLERİNİN ÇAĞDAŞ SANATA YANSIMASI “ESTETİK-İNANÇ-POLİTİKA”.....	731
BİZANS TASVİR SANATINDA “LAZARUS’UN DİRİLİŞİ” SAHNESİ.....	755
BİLGİ EKONOMİSİNDE PATENT VE BİOMİMİKİRİNİN ÖNEMİ.....	784
MAVİ EKONOMİ: TÜRKİYE, ABD ve ÇİN ÖRNEĞİ.....	797
POSTER BİLDİRİLER	810
ORMAN YANGINLARIYLA MÜCADELEDE YANGINI TOPRAKLA SÖNDÜREBİLEN VE YÜRÜYEBİLEN TAŞIT KONSEPTİ ÖNERİSİ.....	811
KONSANTRATÖR KULLANIMININ FOTOVOLTAİK GÜNEŞ PANELİNİN ANLIK GÜÇ ÜRETİM VERİMLİLİĞİNE KATKISININ İNCELENMESİ.....	812
GÜNEŞ ENERJİSİ İLE ŞARK EDİLEBİLİR İNSANSIZ KEŞİF ARACI.....	813
DOĞAL GAZ HATTINDAN HİDROJEN ELDESİNE YÖNELİK MEMBRANLARIN GELİŞTİRİLMESİ.....	814
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ).....	815
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜNDE YARDIMCI MATERYAL OLARAK FİMLERİN KULLANILMASI.....	816
TEURICUM MASCATENSE ÖZÜTÜNÜN VE DOĞAL BİLEŞİKLERİNİN KANSER OLGULARINA KARŞI POTANSİYEL KULLANIMININ BELİRLENMESİ.....	817
DIGITALIS LANATA ÖZÜTÜNÜN VE DOĞAL BİLEŞİKLERİNİN KARSİNOGENEZ İNHİBİTASYONUNDA POTANSİYEL KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	818
DALAMAN HAVALİMANINDA COVID-19 PANDEMİ TEDBİRLERİNİN EASA COVID-19 SAĞLIK EMNİYET PROTOKOLÜ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	819
MUHASEBE DENETİMİNDE YAPAY ZEKA KULLANIMI.....	820
TÜRK SİNEMASINDA ARKEOLOJİ MÜZELERİ.....	821
ELEKTRONİK TİCARETTE VERGİLENDİRME: ÖRNEK UYGULAMALAR.....	822
ORCİNOL VE B-ORCİNOL TÜREVİ LİKEN BİLEŞİKLERİNİN OBEZİTE ÜZERİNE ETKİLERİNİN IN SILICO YÖNTEMLERLE İNCELENMESİ.....	823

HYPERICUM PERFORATUM ÖZÜTÜNÜN VE DOĞAL BİLEŞİKLERİN KARSİNOGENEZİN İNHİBİTASYONUNDA POTANSİYEL KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	824
PROSTAT İĞNE BİYOPSİ GLEASON SKORLARININ DERECE GRUP SİSTEMİNE UYARLANMASI VE RADİKAL PROSTATEKTOMİ SONUÇLARI İLE İLİŞKİSİNİN GÖSTERİLMESİ.....	825

BİLDİRİ ÖZETLERİ

KURAKLIĞA DAYANIKLI TARIM

Cemre Nur TELKES, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü*
telkes.cemrenur@gmail.com

Doç. Dr. Ebru ATAŞLAR, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü*,
ebruataslar@gmail.com

Özet

Topraksız tarım, toprağın kullanılmadığı besin maddelerince zengin sıvı ortamlar üzerinde gerçekleşen ya da toprak yerine bir substrat ortamı (kum, çakıl, taş yünü, turba yosunu, talaş) kullanarak üzerinde bitki yetiştirilen sistemlerdir. Topraksız tarım sistemleri hidroponik sistemler olarak bilinir. “Hydro” yunanca “su”, “ponos” ise “emek” anlamına gelen kelimelerden “su işi” olarak türetilmiştir. Hidroponik sistemler uzun yıllardır farklı uygarlıklar tarafından kullanılan sistemlerdir. İlk olarak Babil’de asma bahçelerinde bitki büyütmek için hidroponik sistemlerden yararlandığı bilinmektedir. İlk kez hidroponik terimi, William Frederick Gericke tarafından 1937 yılında kullanılmış olup günümüze kadar gelişerek devam etmektedir (Arumugam vd., 2021:773) Hidroponik sistemler farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır; (1) bitki köklerinin bir substrat tarafından desteklenip, desteklenmemesi, (2) açık sistem veya kapalı sistem olması, (3) besin solüsyonunu devamlı veya periyodik şekilde kullanımı (Maucieri vd., 2009:80-82). Hidroponik sistemler küresel ısınma, kuraklık, artan nüfus nedeniyle ekim alanların azalması gibi yaşanan ve gelecekte yaşanabilecek kıtlığın oluşmasını azaltabilen sistemlerdir. Asıl amaçları su kullanımının azaltılması, sağlıklı besin kaynağı oluşturabilmek olsa da buna ek olarak iş gücünü, gübre kullanımını azaltmak ve oluşabilecek bitki hastalıklarının önüne geçmektir.

Anahtar Kelimeler: *Kuraklık, topraksız tarım, hidroponik sistemler, besin solüsyonu.*

TOZ METALURJİSİ İLE ÜRETİLEN ALÜMİNYUM ALAŞIMLI MgO VE LÜLE TAŞI TOZU TAKVİYELİ HİBRİT KOMPOZİTLERİN SERTLİK VE AŞINMA ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Batuhan ZENGİN, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği, 1811408028@ogr.mehmetakif.edu.tr*

Emir Fatih ERTÜRK, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği, 1811408027@ogr.mehmetakif.edu.tr*

Nurican KORKMAZ, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği, 1811408035@ogr.mehmetakif.edu.tr*

Özet

Bu çalışmada matris malzemesi olarak %99,9 saflıkta 75µm tane boyutuna sahip Alüminyum tozları, takviye malzemesi olarak ise 75µm tane boyutuna sahip MgO tozları ve Eskişehir ilinde pipo yapımında kullanılan lüle taşlarının atıkları yıkanıp kurutulduktan sonra bilyalı değirmende öğütülmüş, 63µm ile 90µm'lik 2 elek kullanılarak elek analizine tabi tutulmuş, 63µm-90µm arası tane boyutuna sahip Lüle Taşı tozları kullanılmıştır. Toz metalürjisi yöntemiyle üretilecek kompozitlerin ağırlıkça (%) takviye-hacim oranları olarak; 1, 5, 9 kullanılmıştır. Deney tasarımı için Taguchi ortogonal L9 kullanılmıştır. Taguchi deney tasarımında 2 faktör ve 3 düzey kullanılmıştır. 30mm çapında 10mm yüksekliğinde numuneler üretmek için tozlar Taguchi Deney Tasarımına göre tartılıp, homojen karışım elde etmek için mekanik şekilde 10 dakika süreyle karıştırılmıştır. Hazırlanan toz karışımları kalıba yerleştirildikten sonra zımba vasıtasıyla hidrolik preste 140MPa basınçta 1 dakika süreyle preslenmiştir. Ön şekil verilmiş numuneler kül fırınında 10°C/dk ısıtma hızında 630°C ye ısıtılmış, bu sıcaklıkta 180 dakika bekletildikten sonra 10°C/dk soğutma hızında oda sıcaklığına soğutulmuş sinterleme işlemine tabi tutulmuştur. Sinterlenen numuneler, numune hazırlama ve parlatma cihazında sırasıyla 200, 400, 600, 800 ve 1000 mesh zımparalar kullanılarak parlatılacak ve tozların dağılımlarını incelemek için optik mikroskopta yüzeylerin makro

yapıları incelenecektir. Numunelerin sertlik ölçümleri, Brinell sertlik ölçüm cihazı kullanılarak 10mm çaplı bilya ile 1500 kgF yük kullanılarak yapılacaktır. Üretilen kompozitlerin aşınma değerleri pin on disk yöntemiyle 500 m sabit yol boyunca, 300dev/dk sabit hızda 1N, 3N ve 5N değişken yük değerleri kullanılarak belirlenecektir. Taguchi deney tasarımında sertlik için “en yüksek en iyi”, aşınma için ise “en düşük en iyi” parametreleri kullanılacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Toz Metalürjisi, Alüminyum, MgO, Lüle Taşı*

TOZ METALURJİSİ İLE ALÜMİNYUM-OLTU TAŞI VE LÜLE TAŞI KULLANILARAK KOMPOZİT MALZEME ÜRETİMİ

İsmet YILDIZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği, 1811408022@ogr.mehmetakif.edu.tr

Besim Alper AYAT, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği, 1811408037@ogr.mehmetakif.edu.tr

Nurican KORKMAZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği, 1811408035@ogr.mehmetakif.edu.tr

Mehmet Onur ALTINBAŞ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği, 1811408020@ogr.mehmetakif.edu.tr

Özet

Bu çalışmada matris malzemesi olarak %99,9 saflıkta 75µm tane boyutuna sahip Alüminyum tozları, takviye malzemesi olarak 75µm tane boyutuna sahip ve Erzurum ili Oltu ilçesinde oltu taşı tesbihi imalatında faaliyet gösteren firmalardan alınan oltu taşlarının tozlarını ve Eskişehir ilinde pipo yapımında kullanılan lüle taşlarının tozlarının atıkları yıkanıp kurutulduktan sonra bilyalı değirmende öğütülmüş, 63µm ile 90µm'lik 2 elek kullanılarak elek analizine tabi tutulmuş ve 63µm-90µm arası tane boyutuna sahip Lüle Taşı tozları kullanılmıştır. Toz metalürjisi yöntemiyle üretilecek kompozitlerin ağırlıkça (%) takviye-hacim oranları olarak; 1, 5, 9 kullanılmıştır. Deney tasarımı için Taguchi ortogonal L9 kullanılmıştır. Taguchi deney tasarımında 2 faktör ve 3 düzey kullanılmıştır. 30mm çapında 10mm yüksekliğinde numuneler üretmek için tozlar Taguchi Deney Tasarımına göre tartılıp, homojen karışım elde etmek için mekanik şekilde 10 dakika süreyle karıştırılmıştır. Hazırlanan toz karışımları kalıba yerleştirildikten sonra zımba vasıtasıyla hidrolik preste 140MPa basınçta 1 dakika süreyle preslenmiştir. Ön şekil verilmiş numuneler kül fırınında 10°C/dk ısıtma hızında 630°C ye ısıtılmış, bu sıcaklıkta 180 dakika bekletildikten sonra 10°C/dk soğutma hızında oda sıcaklığına soğutulmuş sinterleme işlemine tabi tutulmuştur. Sinterlenen numuneler, numune hazırlama ve parlatma cihazında sırasıyla 200, 400, 600, 800 ve 1000 mesh zımparalar kullanılarak parlatılacak ve optik mikroskopta numunelerin yüzeylerinin

makro yapıları belirlenecektir. Numunelerin sertlik ölçümleri, Brinell sertlik ölçüm cihazı kullanılarak 10mm çaplı bilya ile 1500 kg yük kullanılarak yapılacaktır. Üretilen kompozitlerin aşınma değerleri pin on disk yöntemiyle 500 m sabit yol boyunca, 300dev/dk sabit hızda 5N yük değeri kullanılarak belirlenecektir. Taguchi deney tasarımında sertlik için “en yüksek en iyi”, aşınma için ise “en düşük en iyi” parametreleri kullanılacaktır. Elde edilen sonuçlar , Taguchi deney tasarımı grafikleri şeklinde ortaya konularak literatürle karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Toz Metalürjisi, Alüminyum, Oltu Taşı, Lüle Taşı, Aşınma

TOZ METALURJİSİ İLE ALÜMİNYUM - SiC VE LÜLETAŞI TOZU KULLANILARAK KOMPOZİT MALZEME ÜRETİMİ

Alper ESER, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği,*
1711408008@ogr.mehmetakif.edu.tr

Ferhat ARTUK, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği,*
1711408006@ogr.mehmetakif.edu.tr

Umut BURUCU, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği,*
1711408034@ogr.mehmetakif.edu.tr

Özet

Bu çalışmada matris malzemesi olarak %99.9 saflıkta 75µm tane boyutuna sahip Alüminyum tozları, takviye malzemesi olarak 75µm tane boyutuna sahip SiC tozları ve Eskişehir ilinde pipo yapımında kullanılan firmalardan toplanan atıkların, temizlenip kurutulduktan sonra bilyalı değirmende öğütülmüş, 63µm ile 90µm'lik 2 elek kullanılarak elek analizine tabi tutulmuş ve 63µm - 90µm arası tane boyutuna sahip Lületaşı tozları toplanarak kullanılmıştır.

Toz metalürjisi yöntemiyle üretilecek kompozitlerin ağırlıkça (%) takviye-hacim oranları olarak; 1, 5, 9 kullanılmıştır. Deney tasarımı için Taguchi ortogonal L9 kullanılmıştır. Taguchi deney tasarımında 2 faktör ve 3 düzey kullanılmıştır. 30mm çapında 10mm yüksekliğinde numuneler üretmek için tozlar Taguchi Deney Tasarımına göre tartılıp, homojen karışım elde etmek için mekanik şekilde 10 dakika süreyle karıştırılmıştır. Hazırlanan toz karışımları kalıba yerleştirildikten sonra zımba vasıtasıyla hidrolik preste 140MPa basınçta 1 dakika süreyle preslenmiştir. Ön şekil verilmiş numuneler kül fırınında 10°C/dk ısıtma hızında 630°C ye ısıtılmış, bu sıcaklıkta 180 dakika bekletildikten sonra 10°C/dk soğutma hızında oda sıcaklığına soğutulularak sinterleme işlemine tabi tutulmuştur.

Sinterlenen numuneler, numune hazırlama ve parlatma cihazında sırasıyla 200, 400, 600, 800 ve 1000 mesh zımparalar kullanılarak parlatılacak ve optik mikroskopta numunelerin yüzeylerinin makro yapıları belirlenecektir. Numunelerin sertlik ölçümleri, Brinel sertlik

ölçüm cihazı kullanılarak 10mm çaplı bilya ile 1500 kg yük kullanılarak yapılacaktır. Üretilen kompozitlerin aşınma değerleri pin on disk yöntemiyle 500 m sabit yol boyunca, 300dev/dk sabit hızda 5N yük değeri kullanılarak belirlenecektir. Taguchi deney tasarımında sertlik için “en yüksek en iyi”, aşınma için ise “en düşük en iyi” parametreleri kullanılacaktır.

Elde edilen sonuçlar, Taguchi deney tasarımı grafikleri şeklinde ortaya konularak literatürle karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toz Metalürjisi, Alüminyum, SiC, Lületaşı Tozu, Aşınma

TOZ METALURJİSİ İLE ALÜMİNYUM - MgO VE OLTU TAŞI TOZU KULLANILARAK KOMPOZİT MALZEME ÜRETİMİ

İsmet YILDIZ, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği,*
1811408022@ogr.mehmetakif.edu.tr

Mehmet Onur ALTINBAŞ, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine*
Mühendisliği, 1811408020@ogr.mehmetakif.edu.tr

Besim Alper AYAT, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Makine*
Mühendisliği, 1811408037@ogr.mehmetakif.edu.tr

Özet

Bu çalışmada matris malzemesi olarak %99.9 saflıkta 75µm tane boyutuna sahip Alüminyum tozları, takviye malzemesi olarak 75µm tane boyutuna sahip MgO tozları ve Erzurum ili Oltu ilçesinde oltu taşı tesbihi imalatında faaliyet gösteren firmaların toplanan atıkları yıkanıp temizlenip kurutulduktan sonra bilyalı değirmende öğütülmüş, 63µm ile 90µm'lik 2 elek kullanılarak elek analizine tabi tutulmuş ve 63µm - 90µm arası tane boyutuna sahip Oltu Taşı tozları toplanarak kullanılmıştır.

Toz metalürjisi yöntemiyle üretilecek kompozitlerin ağırlıkça (%) takviye-hacim oranları olarak; 1, 5, 9 kullanılmıştır. Deney tasarımı için Taguchi ortogonal L9 kullanılmıştır. Taguchi deney tasarımında 2 faktör ve 3 düzey kullanılmıştır. 30mm çapında 10mm yüksekliğinde numuneler üretmek için tozlar Taguchi Deney Tasarımına göre tartılıp, homojen karışım elde etmek için mekanik şekilde 10 dakika süreyle karıştırılmıştır. Hazırlanan toz karışımları kalıba yerleştirildikten sonra zımba vasıtasıyla hidrolik preste 140MPa basınçta 1 dakika süreyle preslenmiştir. Ön şekil verilmiş numuneler kül fırınında 10°C/dk ısıtma hızında 630°C ye ısıtılmış, bu sıcaklıkta 180 dakika bekletildikten sonra 10°C/dk soğutma hızında oda sıcaklığına soğutularak sinterleme işlemine tabi tutulmuştur.

Sinterlenen numuneler, numune hazırlama ve parlatma cihazında sırasıyla 200, 400, 600, 800 ve 1000 mesh zımparalar kullanılarak parlatılacak ve optik mikroskopta numunelerin yüzeylerinin makro yapıları belirlenecektir. Numunelerin sertlik ölçümleri, Brinel sertlik

ölçüm cihazı kullanılarak 10mm çaplı bilya ile 1500 kg yük kullanılarak yapılacaktır. Üretilen kompozitlerin aşınma değerleri pin on disk yöntemiyle 500 m sabit yol boyunca, 300dev/dk sabit hızda 5N yük değeri kullanılarak belirlenecektir. Taguchi deney tasarımında sertlik için “en yüksek en iyi”, aşınma için ise “en düşük en iyi” parametreleri kullanılacaktır.

Elde edilen sonuçlar, Taguchi deney tasarımı grafikleri şeklinde ortaya konularak literatürle karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toz Metalürjisi, Alüminyum, MgO, Oltu Taşı Tozu, Aşınma

ORMAN YANGIN ALANLARININ GOOGLE EARTH ENGINE İLE BELİRLENMESİ

Yusuf Doğan YELEKÇİ, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü*, 205808055@stu.adu.edu.tr

Hazar ŞİMŞEK, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü*, 205808031@stu.adu.edu.tr

Ayşe Gül EROĞLU, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü*, 205809043@stu.adu.edu.tr

Samet AYDIN, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü*, 205808039@stu.adu.edu.tr

Özet

Artan nüfus, gelişen şehirler ve iklimsel koşullar nedeni ile oluşan olumsuz etkiler arazi kullanımında olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu etkiler sonucunda görülen olaylardan biri de orman yangınlarıdır. Orman yangınları ekosistemi etkilemektedir. Uzaktan algılama ile orman yangınları etkin bir biçimde izlenebilmektedir. Verilere ulaşım ve depolama uzaktan algılamada karşılaşılan bir sorundur. Uzaktan algılama için önemli bir platform olan Google Earth Engine (GEE); kullanışlı olması, kolay depolama alanı sağlaması ve düşük performanslı bilgisayar sistemlerinde çalışması uyarı sistemleri için önemli rol oynar. Bu çalışmada GEE kullanılarak 2020 ve 2021 yılları için Hatay, Antalya ve Muğla illerindeki orman yangın alanları belirlenmiştir. Yangın alanlarının belirlenmesinde MODIS verilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler 1000 metre mekânsal çözünürlüğe sahiptir. Platformda yazılan kodlar ile genel bir orman yangın alanı belirleme sistemi kurulmuştur. Sonraki yıllarda orman yangını görülen alanların kolayca belirlenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Orman yangını, Google Earth Engine, Uzaktan Algılama*

TAPU VE KADASTRO VERİLERİNİN BIM İLE ENTEGRASYONU

Ayşe Gül EROĞLU, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 205809043@stu.adu.edu.tr*

Yusuf Doğan YELEKÇİ, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 205808055@stu.adu.edu.tr*

Hazar ŞİMŞEK, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 205808031@stu.adu.edu.tr*

Samet AYDIN, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 205808039@stu.adu.edu.tr*

Özet

Tapu ve kadastro geçmişten günümüze ülkemiz ve dünya genelinde önemli sürdüren bir kavramdır. Bu kavramın teknoloji ile entegre edilmesi tapu ve kadastro alanında yapılan çalışmaların daha az maliyet gerektirerek daha kolay bir şekilde meydana gelmesini sağlayacaktır. İki boyutlu tapu ve kadastro nun gelişen teknoloji karşısında yetersiz kaldığı görülmektedir. 3 Boyutlu (3B) tapu ve kadastro ile birçok sorunun çözüme kavuşturulacağı düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında 3B tapu ve kadastro ile bilişim tabanlı bir modelin ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, tapu ve kadastro alanına Building Information Modeling (BIM)'in entegre süreci ele alınmıştır. BIM'in birçok avantajının olması ve tapu ve kadastro süreci ile uyuşmasından dolayı kullanılabilir verimli uygulamalardan biri olduğu söylenebilmektedir. BIM'in sağladığı avantajlar, süreci hızlandırması ve çözüm odaklı oluşu tapu ve kadastro işlemlerine pozitif katkı sağlayacaktır. Çalışmada Almanya Stuttgart bölgesine ait bir örnek çalışma ele alınmıştır. Bu çalışma doğrultusunda ülkemizdeki tapu ve kadastro verilerinin BIM sürecine dâhil edilmesi ve sağlayacağı katkılar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *BIM, Tapu, Kadastro.*

STORY MAPS UYGULAMASI İLE AYDIN İLİ KÜLTÜREL ALANLAR MODELİ

Hacer Sıla ÇAPTUĞ, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 205808061@stu.adu.edu.tr*

Hatice TARHAN, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 205808043@stu.adu.edu.tr*

Halime SÖNMEZ, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 205808003@stu.adu.edu.tr*

Özet

Environmental Systems Research Institute (ESRI) Story Map, birçok uygulama alanında kullanılabilir, haritalara ve çoklu ortamlara dayalı web uygulamalarıdır. Çalışmanın amacı, web tabanlı bir portal üzerinden kültürel miraslara ulaşılmasıdır. Bu çalışmada Story Map uygulaması ile Aydın ilinde bulunan kültürel alanlar koordinat tabanlı olarak modellenmiştir. Çalışmada 14 adet kültürel miras ele alınmıştır. Konum bilgileri olarak Google Earth programından elde edilen enlem ve boylam değerleri kullanılmıştır. Kültürel alanların bilgileri ve fotoğraflar Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınmıştır. Ayrıca model ses, video ve görsel unsurlarla zenginleştirilmiştir. Bulut bilişim altyapısına sahip olan ESRI Story Map uygulamasının turizm alanında kullanılabilir bir araç olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Story Map, Coğrafi Bilgi Sistemi, Kültürel Miras.*

MİMARİDE BİYOMİMİKRI KAVRAMININ YAPI MALZEMELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Aslı ÇÜÇEN, *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik- Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, aslicucen@gmail.com*

Öğr. Gör. Dr. Yusuf Tahir ALTUNCI, *Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, İnşaat Bölümü, yusufaltunci@isparta.edu.tr*

Özet

Günümüzde artan çevresel problemler, ekonomik ve sosyal anlamdaki gereksinimler yapı tasarım süreçlerinde etkili olmakta, yapılarda kullanılacak olan yapı malzemelerinin mekanik dayanım, fiziksel, termal, akustik ve optik özelliklerinin iyileştirilmesi talep edilmektedir. Bu kapsamda; işlevsel, fiziksel ve kimyasal dayanımı arttırılmış, dış etkilere karşı duyarlı malzeme özelliklerinin geliştirilmesi önemli bir konu haline gelmiştir. Bu gereksinimlerin karşılanabilmesi amacıyla teknolojik gelişmelere de bağlı olarak yenilikçi çözümler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu yenilikçi uygulamalardan birisi de insan ve yapılı çevrenin problemlerini çözebilmek amacıyla geliştirilmiş olan biyomimikri yaklaşımıdır. Biyomimikri yaklaşımında; doğanın çalışma sistemi, biçimi, dokusu ve yaşam döngüsünden ilham alınarak yapılacak olan tasarıma uyarlanmaktadır. Birçok farklı disiplinde kullanılan biyomimikri yaklaşımının yapı malzemesi alanında da kullanılması üretilen yapı malzemelerinin esnek, konforlu, sağlıklı, enerji etkin, çevreye zarar vermeyen, iklimsel değişikliklere duyarlı malzemeler olmasını sağlamaktadır. Bu malzemeler ile inşa edilen yapılar; kullanıcı isteklerine cevap verebilen, uzun ömürlü, yüksek performanslı, yaşam döngüsü boyunca çevresel kirliliğe neden olmayan, doğa dostu, estetik ve fonksiyonel yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyomimikri yaklaşımıyla geliştirilecek olan yapı malzemelerinin üretiminde modern ve dijital teknolojilerden yararlanılarak disiplinler arası yürütülecek olan çalışmaların etkili olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Biyomimikri, Biyometik tasarım, Biyometik Yapı Malzemeleri.*

MEYVE SİNEKLERİNİN SINIFLANDIRMASI İÇİN GRAF TEORİ TEMELLİ BİR YAKLAŞIM

Ahsen YILDIRIM, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik Anabilim Dalı,*
ahsenyildirim@posta.mu.edu.tr

Deniz YILDIZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü,*
denizyildiz4@posta.mu.edu.tr

Oğuzhan GÜLER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik Anabilim Dalı,*
oguzhanguler@posta.mu.edu.tr

Özet

Ses sınıflandırması, çok sayıda gerçek dünya uygulamasıyla büyüyen bir araştırma alanıdır. Birçok böcek türü, varlıkları için iletişim kurma aracı olarak, beslenme, hareket etme veya uçma gibi hayati önem taşıyan nedenlerle sesler üretir. Böcekler tarafından üretilen biyoakustik sinyalin türe özgü tutarlı bir akustik model izlemesi şartıyla, tespit ve tanımlama amaçları için kullanılabilir. Çalışmamızda meyve sineği türleri olan *Suzukii*, *Melanogaster* ve *Zaprionus* için kanat çırpış sesleri kullanılarak sinek türü sınıflandırması için yeni bir yaklaşım sunulmaktadır. Bu sınıflandırma modelinde meyve sineklerinin kanat çırpış seslerini zaman serisine dönüştürerek ağırlıklı korelasyon ağları elde edilmiştir. Bu korelasyon ağlarının yüksek kümelenme topolojisini içerecek bir filtreleme olarak ise Düzlemsel Maksimal Filtrelenmiş Graf (PMFG) kullanılmıştır. PMFG'lerin sınıflandırma algoritmalarındaki girdileri Özvektör merkezilik ölçüsünden elde edilen vektörler ile sağlanmıştır. Veri yapılarının sınıflandırılması için kullanılan Destek Vektör Makinesi (SVM), Yapay Sinir Ağları (YSA) ve Naive Bayes (NB) yöntemleri içerisinde en etkili olanı Yapay Sinir Ağı olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ses Verisi Sınıflandırma, Meyve Sineği, Korelasyon Ağı, Merkezilik Ölçüsü, Makine Öğrenmesi*

SEGMENTASYON BENZERLİK MATRİSİ İLE NOKTA BULUTU SINIFLANDIRMA

Betül ÇİFTÇİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik Anabilim Dalı,*
betulguler@posta.mu.edu.tr

Özden GÜRLER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik Anabilim Dalı,*
ozdengurler@posta.mu.edu.tr

Nermin BAKIR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik Anabilim Dalı,*
nerminbakir@posta.mu.edu.tr

Özet

Nokta bulutları, nesnelere veya bir bölgeyi temsil eden veri kümeleridir. Bu noktalar, alttaki örneklenmiş bir yüzey üzerindeki tek bir noktanın X, Y ve Z geometrik koordinatlarını kullanarak bir nesnenin dış yüzeyini temsil ederler. Nokta bulutları, çok sayıda tek uzamsal ölçümü daha sonra bir bütünü temsil edebilecek bir veri kümesinde harmanlamanın bir yoludur. Nokta bulutu sınıflandırma işlemi coğrafi bilgi sistemleri, manifold öğrenme, biyoteknolojik uygulamalar ve bilgisayarla görme gibi farklı disiplinlerde önemli uygulamalara sahiptir. Bu çalışmada nokta bulutlarının makine öğrenme yöntemleri ile sınıflandırılması için segmentasyonlarını kullanan yeni bir yöntem sunulmaktadır. Sunulan bu yöntem ilk olarak nokta bulutu modellerinin KMedoids segmentasyon yöntemi ile elde edilen parçalarını ele almaktadır. Daha sonra bir nokta bulutu modelindeki parçaların birbirleri ile benzerliklerinin ölçümlerini diskret normal vektör alanları ve bölge merkezlerini kullanarak elde etmektedir. Ortaya çıkan içsel benzerlik matrisleri ise Geren Ağaç Yöntemi (Spanning Tree), Destek Vektör Makinesi (Support Vector Machine) ve Yapay Sinir Ağları (Neural Networks) modelleri kullanılarak sınıflandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Nokta Bulutu Sınıflandırma, KMedoids, Makine Öğrenmesi*

KRİPTO PARA PİYASALARINDA FİYAT DEĞİŞİM TAHMİNİ İÇİN ZAMAN SERİSİ SINIFLANDIRMA

Sidar KARTAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü,*
sidarkartal@posta.mu.edu.tr

Neslihan DEMİR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü,*
neslihandemir2@posta.mu.edu.tr

Benay BİÇER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü,*
benaybicer@posta.mu.edu.tr

Hakan ÇETİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü,*
hakancetin4@posta.mu.edu.tr

Özet

Kripto para piyasaları fiyatlandırmalarında sürekli değişime uğradığı ve geleneksel finans piyasalarına göre daha yüksek hacme sahip olduğu için fiyat tahmin modellerinin geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Çalışmamızda Bitcoin, Ethereum, Tether, Binance Coin, Cardano, XRP ve Dogecoin kripto para piyasaları için bir fiyat tahmin modelleri incelenmiştir. Bu tahmin modeli günlük fiyat geri dönüş zaman serileri yerine dört saatlik fiyat zaman serileri üzerinden çalıştırılmıştır. Hacimce en yüksek olan bu kripto para piyasaları için Destek Vektör Makinesi, Naive Bayes ve Yapay Sinir Ağı modelleri çalıştırılmış ve fiyatın artış veya azalış eğiliminde olmasına göre sınıflandırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kripto Para, Makine Öğrenmesi, Zaman Serisi Sınıflandırma.*

OPTİK YÖNTEMLERLE DERİN ÖĞRENME TEMELLİ NON-İNVAZİV SİNÜZİT TANISI

Gökhan ATAĞLI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik Elektronik Mühendisliği*, gokhan0atatkli@gmail.com

Mehmet Can ONAT, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik Elektronik Mühendisliği*, monatcan96@gmail.com

Özet

Sinüzit hastalığında 2 neden mevcuttur, virüsler ve bakteriler. Bakteriyel formda olan sinüzit kolayca tedavi edilebilir ama virüs kaynaklı hastalıkların tedavisi bu kadar kolay olmamaktadır. Virüslerin neden olduğu sinüzit hastalığında bakteriler üzerinde etkili olan antibiyotiklerin kullanımı tedavide etkili olmamaktadır. Dolayısıyla gereksiz kullanılan antibiyotikler, virüs kaynaklı sinüzit hastalığını tedavi etmediği gibi bağışıklık sistemlerini zayıflatmaktadır. Ayrıca antibiyotiklere dayanıklı yeni türlerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu durumda hastalık tespiti ve doğru ilaç kullanımı daha da önem kazanmaktadır. Hastalığın tespiti için hastanelerde oluşan yoğunluk ve zaman kaybını en aza indirmek için geliştirilecek olan bu proje ile olumsuzluklar giderilecek ve daha etkili sonuçlar elde edilecektir. Bu sayede hastanelerdeki poliklinikler ve triyaj alanlarındaki hastalık tespit süresi oldukça kısalmaktadır. Burada kullanılacak olan yöntemler derin öğrenme tabanlı algoritmalar sayesinde kişideki hastalığı tespit etme üzerine kurulmuştur. Derin öğrenme algoritmasına veri göndermesi için 2 farklı dalga boyunda ışık kaynağı kullanılacaktır ve bağlanacak olan Kamera ile yansıyan ışığın referans ışığa göre şiddet ve faz değişimi algılanacaktır. Sonrasında tespit edilen veriler işlenerek günümüzün virüs yayılma sebepleri arasında yer alan temas faktörünü ortadan kaldırıp, sonuçları yüksek doğruluk oranı ile operatöre bildirilecektir. Sonuç olarak, bir hastalığın teşhisinde ne kadar çok araç kullanılırsa teşhis o kadar kuvvetlenir. Bundan dolayı yapılacak olan projenin tedavi alanında yeni bir araç olacağını öngörüyoruz.

Anahtar Kelimeler: *CNN-RNN, Gereksiz antibiyotik kullanımı, Optik yöntemler, Sinüzit tanısı, Temassız sinüzit tespiti.*

PERAKENDE SEKTÖRÜNDE FAKTÖR ANALİZİ TABANLI SWARA-ARAS METOTLARI İLE TEDARİKÇİ DEĞERLENDİRME

Gökçe GEZMİŞOĞLU, *Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği,*
gokce.bahadir@ogr.sakarya.edu.tr

Doç. Dr. Gültekin ÇAĞIL, *Sakarya Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü,*
cagil@sakarya.edu.tr

Arş. Gör. Sena Nur GÜLER, *Sakarya Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği*
Bölümü, senaguler@sakarya.edu.tr

Ayşe ÜNLÜ, *Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği,*
ayse.unlu1@ogr.sakarya.edu.tr

Özet

Doğru tedarikçilerle iş birliği içerisinde olmak, firmaların hedeflerine ulaşması açısından oldukça önemlidir. Tedarikçi seçiminin ve değerlendirmesinin doğru bir şekilde yapılması satın alma maliyetlerinde azalma sağlamasıyla birlikte diğer firmalara karşı rekabet gücünün ve müşteri memnuniyetinin de artışına olanak tanımaktadır. Bu nedenle günümüzdeki rekabetçi ortamda, etkili bir tedarikçi seçim ve değerlendirme süreci firmaların başarısı açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmada perakende sektöründe öncü bir firmanın tedarikçi seçme problemi, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) tekniklerinden olan SWARA (Step-Wise Weight Assessment Ratio Analysis) ve ARAS (Additive Ratio ASsesment) metotları ile değerlendirilmiştir. Öncelikle çalışmada firmanın tedarikçileri arasından sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Sonrasında firmanın içinde bulunduğu sektörü göz önünde bulundurularak, benzer çalışmalarda kullanılan kriterler üzerinden hipotezler kurulmuştur. Bu hipotezleri sınamak üzere ters maddeler ve doğrulama sorularını içeren anket oluşturularak tedarikçiler ile birebir çalışan uzmanlara uygulanmıştır. Uygulanan bu anket Açıklayıcı Faktör Analizi ve Yapısal Eşitlik Modellemesi altında yer alan Doğrulayıcı Faktör Analizi yöntemleri ile değerlendirildiğinde, istatistiki açıdan anlamlı ve tutarlı olduğu görülmüştür. Anket sonucunda kriterlerin; sipariş uygunluğu, teslimat süresi, teslimat miktarı, iade oranı ve

kalite şeklinde olduğu görülmüştür. Anket ile seçilen bu kriterlerin önem düzeylerinin şirkete, operasyonlara veya ürüne göre değişkenlik göstermesi nedeniyle SWARA metodu kullanılarak birbirlerine göre üstünlüğü ortaya konulmuş ve ağırlıkları hesaplanmıştır ve en önemlisinin teslimat süresi, en az önemli olanının ise sipariş uygunluğu olduğu tespit edilmiştir. Kriter ağırlıklarının belirlenmesinin ardından ARAS metodu kullanılarak alternatif ve optimum tedarikçilerin fayda fonksiyon değerleri birbirleriyle karşılaştırılmış ve en iyiden en kötüye olacak şekilde sıralama yapılmıştır. Sıralama sonucunda en iyi tedarikçi Tedarikçi A, en kötü tedarikçi Tedarikçi F olarak tespit edilmiştir. Çalışmada hipotez testlerinin ve ÇKKV metotlarının birlikte uygulanmış olması önemlidir.

***Anahtar Kelimeler:** Çok Kriterli Karar Verme, Faktör Analizi, Tedarikçi Seçimi, SWARA, ARAS*

MSKÜ METAVERSE LABORATUVARININ SPATIAL.IO İLE SANAL ODASININ OLUŞTURULMASI

Reyhan DUYGU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
reyhanduygu@posta.mu.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Enis KARAARSLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,*
Bilgisayar Mühendisliği, enis.karaarslan@mu.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Senem YAZICI YILMAZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi,*
Turizm İşletmeciliği, senemyazici@mu.edu.tr

Özet

Geleceğin interneti Metaverse (çoklu evren) olarak adlandırılmaktadır. Metaverse; çok sayıda teknolojinin kullanımıyla oluşturulan farklı evrenlerin ve bu evrenleri kullanan bireylerin birleşimi olacaktır. Avatarlar bireyleri tanımlamakta, bireyler avatarları ile bu evrenlerde birbirleriyle etkileşim sağlamaktadırlar. Bireylerin etkileşim sağlayacakları sanal odaların oluşturulması da çok önem kazanmaktadır. Sanal odalarda; sergi salonlarının oluşturulması, fotoğraf ve NFT (Non-fungible Token) satışı, toplantıların yapılması ve gelişime açık farklı birçok yapının oluşturulması potansiyeli bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, spatial.io platformu kullanılarak metaversede sanal oda oluşturulması ile Araştırma Laboratuvar Merkezi'nde bulunan fiziksel MSKÜ metaverse laboratuvarının duyuru ve toplantılarının sanal odada gerçekleştirilmesinin deneyimlenmesidir. Spatial.io; sanal odaların oluşturulmasına olanak sağlayan bir platformdur. Hazır şablonlarla ya da Unity/Unreal Engine vb. oyun motorları kullanılarak sanal oda oluşturulabilmektedir. Spatial.io ortamında ekran, sunum, poster ve duyuru paylaşımı gerçekleştirilebilmekte, kısa video paylaşımları yapılabilmektedir. Sanal odalar arasında geçitler (portal) açılarak farklı odalar arasında geçişlere olanak sağlanmaktadır. Bireyler bu ortama web platformundan veya sanal gerçeklik gözlükleriyle katılabilmektedir. Bu çalışma kapsamında Spatial.io kullanılarak belirlenen şablondan toplantı ve duyuru aktiviteleri gerçekleştirilecek sanal oda oluşturulmuştur. MSKÜ Metaverse sanal odasında; gerçekleştirilen aktivitelerin duyurularının bulunduğu sergi ve toplantı odası bulunmaktadır. Mobil cihazlarda bulunan yazılımsal lidarlarla kişilerin kendi

avatarlarını oluşturması ve bu ortama katılmaları deneyimlenmiştir. Kazanılan deneyim işığında gelecek çalışmalar sunulmuştur.

***Anahtar Kelimeler:** Sanal gerçeklik, Sanal dünyalar, Metaverse, Etkileşim, Laboratuvar*

METROPOLİS ANTİK KENTİ AKROPOLİS YAPISI HELLENİSTİK SURLARI MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Muhammed Fatih DEMİREL, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon,*
demirellfatih13@gmail.com

Prof. Dr. Mine TANAC ZEREN, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık,*
mtanaczeren@gmail.com

Özet

Metropolis Antik Kenti, İzmir'in Torbalı İlçesinin 5km güneybatısında bulunan küçük ölçekli bir İonia kentidir. Kentin akropolisinde bulunan Hellenistik dönem surları, günümüzde mimari özelliklerinin algılanabilmesini sağlayacak niteliktedir. Tahkimatlı yapılaşmanın gerektirdiği üzere inşa edilen surlar, Helenistik kent surlarının mimari özelliklerini barındırmaktadır. Ayrıca sur yapısı Roma ve Bizans Dönemlerinde birçok ek almış ve Helenistik karakteri yer yer değişmiştir.

Çalışmanın iki temel amacı ve konusu bulunmaktadır. Bunlardan ilki Metropolis Antik Kentinin akropolis sur yapısının Helenistik dönem mimari karakterinin; diğer dönem kentlerinin Helenistik surlarıyla karşılaştırılarak tipolojideki yerinin tespit edilmesi, benzer ve farklı özelliklerinin gün yüzüne çıkarılmasıdır. Çalışmada; bosajlı blokların cephe örgü tekniği, sur duvarlarının dolgulu üretim mantığı, sur hattının plan izleri gibi sınıflandırmalar yapılarak Helenistik sur duvarlarının temel mimari özellikleri aktarılmakta ve sur mimarisini tamamlayan diğer unsurlar olan kapı ve burç-kule yapılarının analizi yapılmaktadır.

Çalışmanın ikinci amacı/konusu ise sur yapısına ait dönem analizinin üretilmesidir. Metropolis Akropolisi Sur Duvarları tarihsel süreçte ekler almış bir yapıdır ve çalışmada bu bağlamda yapılan dönemleme çalışması aktarılacaktır.

Özellikle Roma Dönemi ekleri surda ciddi anlamda hissedilmekte, surlarda kullanılan harçlı bağlayıcılar, devşirme malzemeler, doğu kapısına ait M.S. 2. yüzyıla tarihlenen bezemeli bloklar, batıda açılan geç dönem kapısı ve surları kesintiye uğratarak tasarlanmış roma sarnıcı gibi unsurlar, akropolis Helenistik surlarının geçirdiği kullanım

ve değişim durumlarını aktarmaktadır. Bunun yanı sıra kentin geri kalanı ve akropolisteki yapılaşmanın birlikte değerlendirilmesiyle surların sadece tekil yapı olarak ele alınmasının ötesinde, sur içi ve dıőının surla beraber bütüncül ele alınarak surun geçirdiği evreleri, karşılaştığı müdahaleleri ve yaşadığı değişikliklerin analizi ile sur yapısının anlaşılması amaçlanmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Savunma Yapıları, Hellenistik, Akropolis, Sur*

FİZİKSEL ENGELLİ BİREYLER İÇİN ERİŞİLEBİLİR BİR METAVERSE EVREN ÖNERİSİ: ENGELSİZ EVREN (FAIRVERSE)

Reyhan DUYGU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
reyhanduygu@posta.mu.edu.tr

Hakkıcan BÜLÜÇ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
hkcblc@gmail.com

Enes ATALAY, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
ekolay38@gmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Enis KARAARSLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,*
Bilgisayar Mühendisliği, enis.karaarslan@gmail.com

Özet

Ülkemizde ve dünyada hareket engeline sahip birçok birey bulunmaktadır. Engelli bireyler erişilebilirlik sorunu yaşamakta ve bunun sonucunda yeterince sosyalleşemedikleri için iletişime yönelik ihtiyaçları yeterince giderilememektedir. Sosyalleşme kısmında internet bir çözüm olmakla birlikte yeterince kolay kullanılamamaktadır. Belirtilen sorunlara çözüm üretebilmek ve bireylerin erişebilirliğini arttırabilmek için MiE (Metaverse ile Engelsizsiniz) projesi gerçekleştirilmektedir. Bu proje kapsamında MSKÜ Metaverse Araştırma Grubu'nda engelsiz bir metaverse evreni üzerine çalışmaktayız. Çalışmada yapay zeka, sanal gerçeklik (VR) ve oyun teknolojilerini içinde barındıran bir metaverse prototipi geliştirilmektedir. Sahip olduğu rahatsızlıklardan dolayı hareket edemeyen insanların engelsiz bir şekilde yaşamı deneyim etmeleri amaçlanmaktadır. Hedef kullanıcılar fiziksel engele sahip olup konuşma ve görme yeteneğine sahip bireylerdir. Bu çalışmayla fiziksel engele sahip bireylerin erişebilirliklerini arttırmanın ve kendilerine ait bir ortam oluşturmalarının sağlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda oluşturulacak sanal evrenin prototipi olarak bir sanal oda oluşturulmuştur. Ready Player Me ortamından web servisi ile avatarlar oluşturulmuştur. Birey kendi avatarını engelsiz olarak sanal odadaki aynada görüntüleyebilmekte ve kişiye odada hareket deneyimi yaşatılmaktadır. Engelsiz avatarların sesli komutlarla hareket

edebilmeleri üzerine çalışılmaktadır. Arayüzün; fiziksel engele sahip bireyin oturarak ya da uzanarak sesli komutlar üzerinden kullanabileceği biçimde olmasına ve kullanım kolaylığına dikkat edilmektedir. Böylece fiziksel engele sahip bireyin erişebilirliği artırılması ve hareket deneyimi yaşatılması hedeflenmektedir. Proje mobil uygulama olarak geliştirilmekte ve böylece kullanıcıların uygulamaya her yerden erişebilmelerine olanak sağlanmaktadır. Projenin ilerleyen aşamalarında; sanal evrenin genişletilmesi, farklı sanal evrenlere geçitler (portal) oluşturulması, yapay zeka uygulamaları, çoklu kullanıcı desteği ile Engelsiz Evren (fairverse) olarak adlandırdığımız bu engelsiz metaverse ortamının geliştirilmesi üzerine çalışmalara devam edilmesi hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Metaverse, Sanal Dünyalar, Fiziksel Engel, Sanal Gerçeklik, Erişilebilirlik*

ÜRETİM ATÖLYELERİNDE EVRENSEL TASARIM İLKELERİ İLE KAPSAYICILIĞIN ARTIRILMASI: BİR MODEL OLARAK AHŞAP ÜRETİM ATÖLYESİ

Ramazan ÖZTÜRK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
ramazanozturk4858@gmail.com

Prof. Dr. Melek Zühre YILDIRIM, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık
Bölümü,* zuhreyildirim@mu.edu.tr

Özet

Türkiye’de ilgili kanun ve yönetmeliklerde, genel olarak engellilik, doğuştan veya sonradan beden, zihin, ruh, duyu ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybedilmesi biçimde tanımlanmaktadır. Ülkemizde istatistiki rakamlar, istihdama katılmak için başvuru, işe alım ve kayıtlı durumlar incelendiğinde; engellilere yönelik istihdam oranı günümüzde de beklenenden daha azdır. Ancak dünya genelinde engelli bireylerin istihdamı konusunda uzun süreli işsizliği konu edinen, erişim imkânlarının kolaylaştırılması ve engellerin ortadan kaldırılmasını içeren birçok politika ve mevzuat bulunmaktadır.

Engelli bireylerin küçük sanayi atölyeleri gibi üretim mekânlarına dâhil olmaları göreceli zor olarak değerlendirilmektedir. Ergonomik olumsuzluklar ve verimliliğin azalacağı endişesi engelli bireylerin marangoz atölyeleri gibi küçük sanayi atölyelerinden dışlanmasına neden olmaktadır. TÜBİTAK 2209-A desteği alan bu araştırma, çalışma alanı olarak üretim alanlarının doğrudan kendisini seçerek; ahşap işleri atölye mekânının evrensel tasarım ilkelerini gözeterek ve potansiyel kullanıcıların da tasarım sürecine dâhil olmasını sağlayacak bir tasarım süreci deneyimlemeyi amaçlamaktadır. Böylece engelli istihdamını arttırmaya, erişilebilirliği maksimum seviyeye çıkarmaya ve engellilerin psikolojik, psiko-sosyal durumlarına etkilerini araştırmaya yönelik bir çalışma hedeflenmektedir.

Bu araştırma engelli bireylerle engelli olmayan bireylerin hiçbir dışlanmaya maruz kalmadan ortak mekân kullanımını mümkün kılan üretim alanlarını deneyimlemeyi

hedeflemektedir. Bu doğrultuda; yüzde kırk oranına kadar ortopedik engelli bireyler ve çalışmanın yapılacağı Milas Bölgesinde mevcut küçük ahşap atölyelerindeki çalışanlar hazırlanacak projenin potansiyel kullanıcıları olarak tanımlanmıştır. Yapılması planlanan çalışmanın temel amacı tüm bireyleri kapsamayı hedefleyen evrensel tasarım ilkelerine dair farkındalığı arttırmak isteyen bir tasarım etkinliğidir. Bu doğrultuda ilk aşamada marangoz atölyelerinde mekânsal gözlem yapılacaktır. Gözlem sonuçları literatür taramasıyla birleştirilerek marangoz atölyesinde yer alan eylem akış şemaları netleştirilecektir. Sonrasında ortopedik olarak engelli bireylerin de kullanımına uygun ekipmanlarla bu mekanların yeniden tasarımı yapılacaktır. Mekanın mevcut durumu ile yeniden tasarlanmış durumu arasında verimlilik ve kapsayıcılık yönünden karşılaştırmalı analizler yapılması hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Engelli Birey, Engelli İstihdamı, Erişebilirlik, Kapsayıcılık, Kapsayıcı Mekanlar Marangoz Atölyesi.*

BLOKZİNCİRİ TABANLI ÜYE MOTİVASYON SİSTEMİ

ÖNERİSİ: ACTIVEARN

Hakkıcan Bülüç, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
hkcblc@gmail.com

Helin Aylin Kabak, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
helinkabak999@gmail.com

Hüseyin Çoban, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
huseyinnc_15@hotmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Enis KARAARSLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,*
Bilgisayar Mühendisliği, enis.karaarslan@mu.edu.tr

Özet

Araştırma grupları faaliyetlerini sürdürebilmek için üyelere ve onların aktifliğine bağlıdır. Öğrenci ve akademisyenleri üye olmaya teşvik etmek, üyelerin etkinliklere katılımını takip etmek ve onları daha aktif olmaya teşvik etmek gereklidir. Bunu yaparken kişisel verilerin mahremiyetine önem vermek ve üye ile araştırma grubu arasında güven inşa edilmesi gerekir. Günümüzdeki üyelik uygulamalarında, kimlik verileri bir veritabanında depolanır ve kullanıcılar verilerinin gizliliğinin korunduğunu varsayar. Artan güvenlik ihlalleri ve hukuksal gereksinimlerden dolayı geliştirilecek sistemlerde kişisel verilerin mahremiyetine önem verilmelidir. Motivasyonu sağlamak için oyunlaştırma yöntemleri de kullanılmalıdır. Bunu sağlayabilecek etkili ve güvenilir bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada bu ihtiyacı sağlayan blokzinciri tabanlı ACTIVEARN sistem modeli önerilmiştir. Bu modelde otonom çalışması için akıllı sözleşmeler, ödüllendirme süreci için token yapıları kullanılacaktır. Kişisel verilerin mahremiyetini sağlamak için merkezi olmayan kimlik sistemi önerilmektedir. Bu sistemin bir prototipi gerçekleştirilmiştir. Üyelerin etkinliklerden puan kazanması süreci mobil uygulama, QR kod taraması ile uygulanmıştır. Üyelerin motivasyonunu artırmaya yönelik akıllı sözleşmeler oyunlaştırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Önerilen yapı ile sürdürülebilir bir üye motivasyonu ve yönetim sistemi hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Blokzinciri, Token, Oyunlaştırma, Akıllı Sözleşme, Merkezi Olmayan Kimlik*

MUĞLA MYO VE YATAĞAN MYO YAPILARININ MEKAN DİZİMİ (SPACE SYNTAX) YÖNTEMİYLE ERİŞEBİLİRLİK ANALİZLERİNİN YAPILMASI

Kibar MENGÜTAY, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
mengutaykibar@gmail.com

Öğr. Gör. Bora ALDEMİR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Yatağan Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü,*
boraaldemir@mu.edu.tr

Özet

Engellilik; bedensel, çevresel veya toplumsal kısıtlanma durumudur. Dünya'nın yaklaşık %15' ini engellenen bireyler oluşturmaktadır. Bu oran gün geçtikçe artmaktadır. Engellenen bireylerin toplum içerisindeki konumlarını erişilebilirlik belirlemektedir. Erişilebilirliğin azami seviyede tutulduğu yerlerde toplum içerisinde ayrışma en aza düşmektedir ve engelli bireyler ötekileştirilmemektedir. Erişilebilirlik ile ilgili birçok yasal düzenleme ve kanunun çıkmasına rağmen 21. yüzyıla geldiğimizde hala yeterli seviyede olmadığı görülmektedir.

Kamuoyunda gerçekleşen mimarlık tartışmalarında, mimaride dikeylik ya da yataylık kavramları sıklıkla tartışılmaktadır. Genelde konut ya da işyeri gibi yapı türleri üzerinden devam etmekte olan bu tartışmalarda eğitim yapıları yoğun olarak yer alamamaktadır. Benzer şekilde bu tartışmalar genel olarak erişilebilir kavramını değerlendirme dışı tutmaktadır.

Mekân dizim (space syntax) yöntemi, bireylerin mekanlardaki dolaşımalarını analiz ederek, yaşadıkları mekânsal deneyimleri analiz eden bir yöntemdir. Bu yöntemin, hem yapıların dikey ya da yatay formlarını analiz etmek amacıyla hem de değişik engel türleri için gerçekleştirilmesi oldukça faydalı veriler sunacaktır.

Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda TÜBİTAK 2209-A destekli bu araştırma kapsamında, -Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nin özellikle mimari açıdan birbirinden farklı iki yaklaşım gösteren iki meslek yüksek okulu- dikey mimari örneği

Muğla MYO ve yatay mimari örneği Yatağan MYO erişilebilirlik açısından irdelenecektir. Erişilebilirlik kapsamında mekân dizimi (space syntax) yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem ile yapılar hem engelli olmayan hem de ortopedik engel türüne sahip bireylere göre ayrı ayrı analiz edilecektir. Bireylerin mekânsal dolaşımında karşılaştıkları engellere literatür taramasıyla karar verilecektir. Proje sürecinde; dikey ve yatay mimarinin erişilebilirlikteki durumları, mekânsal ve algısal erişilebilirliğin pozitif birlikteliği ve eğitim alanında erişilebilirliğin önemi ele alınacaktır. Ortaya çıkan verilerin hem kendi içinde hem de birbirleri arasında karşılaştırılması sonucunda eğitim yapıları özelinde farklı mimari özellikteki yapıların farklı engel türleri üzerindeki mekânsal deneyim etkileri tespit edilip, ilgili kuruluşlarla paylaşılması hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Eğitim Yapılarında Erişilebilirlik, Engellenen Bireyler, Mekân Dizimi, Mekânsal Erişilebilirlik, Yatay ve Dikey Mimari*

KÜÇÜK SANAYİ ATÖLYELERİNDE ODAK GRUPLAR YÖNTEMİYLE EVRENSEL TASARIM KAVRAMININ UYGULANABİLİRLİĞİNİN ANALİZİ

Hakan KARAKUŞ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
karakush252@gmail.com

Ahmet TUNCER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
ahmettuncer048@gmail.com

Remzi ÇELİK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
remziclk109@gmail.com

Öğr. Gör. Bora ALDEMİR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Yatağan Meslek Yüksekokulu, Mimarlık
ve Şehir Planlama Bölümü,* boraaldemir@mu.edu.tr

Özet

Günümüzde toplumun her bireyi için mekânların kendisinin engeller oluşturduğu, fiziksel zorlukları olan bireylerin eğitim, çalışma ya da yaşam alanlarında bu nedenle neredeyse hareket kısıtlarının daha da arttığı tasarım alanında artık kabul edilen bir olgudur. Bu doğrultuda gündeme gelen “evrensel tasarım” mimarlık alanında göz ardı edilemeyecek bir konu haline gelmiştir. Diğer tüm disiplinlerde de kapsayıcılık özellikleri açısından oldukça önem kazanan bir kavramdır. Evrensel tasarım kavramı ile tasarım alanında farklı çalışmalar bulunmakla birlikte, sanayi odaklı ve üretim atölyelerini inceleyen, istihdamı geliştirici mekânsal araştırmaların oldukça eksik olduğu görülmüştür.

Türkiye’de engellenen bireylerin istihdamı konusunda yasa ve yönetmelikler üzerinden belirli çalışan sayısı üzerindeki işyerlerinde belirtilen yüzdelerde engelli çalışan sayısı gibi çeşitli kota sistemleri uygulanmaktadır. Ancak zorunluluklar getirilmesinin bu konunun çözümlenmesi için yeterli olmadığı, ülkemizde henüz istihdam edilmemiş bireyler düşünüldüğünde açıkça görülmektedir. Öncelikli olarak kapsayıcı mekânsal ortamların sağlanması ve ekonomik sorunların çözümlenmesi gibi farklı etkenler de göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle projemiz özellikle mekânsal eksikliklerin önemi konusunda küçük sanayi atölyelerinde bu anlamda kapsayıcılığı ve farkındalığı arttırmayı hedeflemektedir.

TÜBİTAK 2209-A desteği alan bu araştırma, küçük sanayi atölyelerinin mekânsal anlamda kapsayıcılığını arttırmak amacıyla bu alanlarda çalışanlarla ve kentte yaşayan engellenen bireylerle yapılacak odak grup görüşmeleri sayesinde bu konudaki yorum, görüş ve önerilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Odak grup yöntemi bireylerin aynı konu hakkında bilgi sahibi olduğu ve yapılandırılmamış sorular eşliğinde yapılan bir görüşmedir. Bu yöntemin amacı samimi ve güvenli bir ortam oluşturulup baskı altında olmadan rastlantısal ve içtenlikle gelen cevaplarla daha hızlı veri aktarımı hedeflenmektedir. Bu nedenle, odak grup yöntemi, tıpkı engelsiz tasarım ilkelerinde olduğu gibi, tüm katılımcıların görüşlerini yönlendirme olmadan almayı sağlayacağından proje yöntemi olarak seçilmiştir.

Bu çalışma odak grup yöntemiyle elde edilen veriler doğrultusunda konu detaylı ele alınıp, analiz edilerek tartışılacaktır. Bu tartışmalar doğrultusunda ortaya çıkan verilerin araştırma konusu ile doğrudan ilişkili olan iç ve dış paydaş temsilcilerinin davet edileceği bir çalıştay yoluyla derinlemesine değerlendirilerek çözüm yollarına ilişkin öneriler elde edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Evrensel tasarım, küçük sanayi, odak grup, engelli istihdamı*

KARBON AYAK İZİ HESAPLAMALARI İÇİN ATIK YÖNETİMİ OTOMASYONU

Halil İbrahim CEYLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği*, mrhalilceylan@gmail.com

Abdulmelik SAYLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Yazılım Mühendisliği*, abdulmeliksaylan@gmail.com

Murat Can ÇİÇEK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Bilişim Sistemleri Mühendisliği*, muratcancicekk@gmail.com

Cihad Çağrı ÇİFCİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Bilişim Sistemleri Mühendisliği*, cagriccifci@gmail.com

Arş. Gör. Dr. Vesile Hatun AKANSEL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği*, vesileakansel@mu.edu.tr

Doç. Dr. Çağdaş GÖNEN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği*, cagdasgonen@mu.edu.tr

Doç. Dr. Utkucan ŞAHİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Enerji Sistemleri Mühendisliği*, usahin@mu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Emine Elif TÜLAY, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Yazılım Mühendisliği*, eliftulay@mu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Övgü ÖZTÜK ERGÜN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Yazılım Mühendisliği*, ovguozturk@mu.edu.tr

Özet

Bu çalışma kapsamında, seçilen örnek binalar üzerinden Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi için karbon ayak izi hesabına yönelik atık yönetim sistemi otomasyonu oluşturulacaktır. Bu sayede ilgili birim özelinde atık yönetimi ve karbon ayak izi hesaplamaları sürdürülebilir ve etkili bir şekilde hesaplanabilecektir. Böylece insan kaynaklı hataları en aza indiren ve süreci yönetilebilir hale getiren bu otomasyon sayesinde birimin karbon ayak izindeki azaltım değeri hesaplanabilecektir. Üniversitemizin geri dönüşüm projesinin başarıya ulaşması ve sıfır atık hedefine ulaşabilmesi adına, sistemin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Proje kapsamında geliştirilecek olan mobil ve web uygulaması fonksiyonel testlerde %90 ve saha testlerinde

%70 oranında başarıya ulaşması hedeflenmektedir. Bu başarılarda göze çarpan %10 ve %30'luk hata payları kullanıcı kaynaklı hatalardan kaynaklanacağı öngörülmektedir. Bu

sayede geliştirilecek olan mobil ve web otomasyon sisteminin üniversite genelinde farklı birimlere entegre edilmesi için gereken ilk aşama başarı ile gerçekleştirilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Karbon Ayak İzi, Atık Yönetimi, Sürdürülebilirlik, Yazılım.*

HATAY İLİNDE YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPILAN RİO RED TİPİ - GREYFURT (*CITRUS PARADİSİ MACF.*) AĞAÇLARINDAN ELDE EDİLEN MEYVE SULARININ TAMOKSİFEN İLE KOMBİNE KULLANIMININ SH-SY5Y NÖROBLASTOMA HÜCRE HATLARI ÜZERİNDE ANTI-PROLİFERATİF ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Soner YILDIZ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik,
soner1032@gmail.com

Ümran ÇAPAR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik,
umran.capar327@gmail.com

Doç. Dr. Ayşegül YILDIZ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve
Genetik, aysegulsyldz@gmail.com

Özet

Greyfurt (*C. paradisi*), sahip olduğu çok çeşitli biyoaktif bileşenlerle insan vücudu üzerinde hem sistemik hem de hücresel düzeyde çeşitli etkilere sahiptir. Yapılan çeşitli araştırmalar greyfurt meyve sularının içerikleri itibarıyla, bazı ilaçların insan vücudundaki etkilerine olumlu ya da olumsuz olabilecek etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu etkilerin hangi ilaç grupları ile nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığı henüz bilinmediğinden genelde ilaç kullanan kişilerin greyfurt ve içeceklerini tüketmemeleri önerilmektedir. Mevcut çalışmalar greyfurt meyve sularının potansiyelini anlamamız ve tıbbi amaçlı kullanımının sağlayabileceği avantajları görebilmemiz açısından yeterli veri sağlamış değildir. Bu çalışma ile greyfurt suyunun özellikle kanser hücreleri üzerindeki etkisinin, ayrıca kullanılan kemoterapi ajanlarıyla olan etkileşiminin anlaşılabilmesi için yapılan çalışmalara bir katkı sağlayabilmek amaçlanmaktadır. Bu amaçla yapılan literatür incelemesi, greyfurt meyve sularının SH-SY5Y nöroblastoma kanseri hücre hatlarına tek başına uygulandığında hem hücre proliferasyonunu inhibe etme hem de apoptozu indükleyebilmesinin yanında, ilaçların hücre üzerine etki düzeyinin artırılmasına yardımcı olabileceğini hedefe yönelik tedavide biyoyararlanımı artırabilme ve maliyeti düşürebilme potansiyelinde olduğunu göstermiştir. Böylece önerilen projede bu

verilerden yola çıkarak Hatay'da yetiştirilen Rio Red tipi greyfurt meyve sularının kemoterapötik bir ajan olan ve nöroblastoma tedavisinde de yeri olan tamoksifen ile kombine kullanımı sonrası SH-SY5Y nöroblastoma hücre hatları üzerindeki etkileri araştırıldı. Bu çalışmada kullanılan greyfurt örnekleri Hatay'da yetiştirilen greyfurt türlerinden biri olan Rio Red (*Citrus paradisi Macf.*) tipi ağaçlardan rastgele seçilmiş olanlardan sağlandı. Ardından elde edilen greyfurt suları; SH-SY5Y nöroblastoma hücreleri üzerine belirlenen doz ve sürelerde tamoksifen ile kombine şekilde uygulanarak hücreler üzerinde meydana getirdiği anti-proliferatif etkiler ve apoptozun varlığına dair kanıtlar aramak için morfolojik değişiklikler ve “internükleozomal fragmentasyonun” varlığı DNA izolasyonunun ardından yapılan jel elektroforezinde incelendi. Bu çalışmayla Rio Red tipi greyfurt meyve sularının SH-SY5Y nöroblastoma hücre hatları üzerine hem ilk kez kullanılması hem de greyfurt meyve sularının tamoksifen ile ilk kez hücresel düzeyde kombine kullanımının etkileri in vitro çalışmayla doğrulanmış ve literatüre ilk kez kazandırılmış oldu.

Anahtar Kelimeler: Rio Red Greyfurt (*Citrus paradisi macf.*), nöroblastoma, tamoksifen, greyfurt suyu, anti-proliferatif etki

PRİMİDİN TÜREVİ SCHİFF BAZLARININ SENTEZİ, KARAKTERİZASYONU VE ZEYTİNDEN İZOLE EDİLMİŞ GENOMİK DNA ÜZERİNDEKİ KESME AKTİVİTESİNİN İNCELENMESİ

Melis TEKTAŞ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü*,
melistektas@posta.mu.edu.tr

Elif AYDIN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü*,
elifaydin6@posta.mu.edu.tr

Özet

Zeytin, vitamin, karoten, kalsiyum ve magnezyum gibi mineraller, glutaminik, aspartik asit ve metabolizma için gerekli proteinleri üreten aminoasit içeren önemli bir temel gıdadır. Besin değeri oldukça yüksek olan zeytin, aynı zamanda yağıyla da sağlığa olumlu yönden katkı sağlamaktadır. Proje kapsamında öncelikle Asetil-5-barbitürik asit, asetil-5-tiyobarbitürik asit ve p-kloroisonitrosoasetofenonhidrazinin sentezlenmesi, daha sonra sentezlenen başlangıç maddelerinin tepkimeye sokularak hidrazon Schiff bazları sentezlenerek, yapıları aydınlatılması sağlanmaktadır. Kütle spektrometresi yöntemler, elemental analiz ve uygun kristaller elde edilebildiği takdirde X ışınları spektroskopik yöntemleri kullanılmaktadır. Ligandların başta yapılarının aydınlatılması, genomik DNA izolasyonu, ligandların DNA kesme özelliklerinin belirlenmesi ve sonuçların bu çalışma ile değerlendirilmektedir. Bu çalışmada amaç, yeni hidrazon Schiff bazlarını sentezlemek ve potansiyel kimyasal nükleazlar kullanılarak zeytinden izole edilmiş genomik DNA üzerindeki aktivitesini belirlemektir. Sonuçlar literatürde zeytin sineğini üzerine yapılmış çalışmalar ile karşılaştırılarak etkin bir zirai ilaç tasarlamaktır. Bu çalışma gelecekte daha verimli zeytin ve zeytinyağı elde edilmesine katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Zeytin, Zeytin sineği (Bactrocera oleae), Schiff bazı, Genomik DNA*

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ KAMPÜS SOSYAL ALANLARININEVRENSEL TASARIM İLKELERİ DOĞRULTUSUNDA ÇÖZÜMLENMESİ

Gülten Nur Bilgiç, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık, Fakültesi Mimarlık Bölümü,*
gultennurbilgic@gmail.com

Zehra Kaymakçı, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü,*
zhrakaymakci981@gmail.com

Araş. Gör. Duygu Hazal Bezazoğlu, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
duygusimser@mu.edu.tr

Özet

Evrensel Tasarım her tasarımın azami kullanıcı çeşitliliğine yanıt vermesini benimseyen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım tasarlanan nesne veya mekânın farklı gereksinimlere sahip bireylerin kullanımına, yani esnekliğe sahip olmasını gerektirir. Kullanıcı çeşitliliğinin yüksek olduğu üniversite kampüslerinin de evrensel tasarım ilkelerine yanıt veren mekanları barındırması, kapsayıcı ve eşitlikçi bir kampüs ve üniversite ortamı için gereklidir. Genel kullanıcı profilini idari-akademik personelin ve öğrencilerin oluşturduğu kampüslerin fizyolojik nedenlerle farklı ihtiyaçlara sahip bireylerin ihtiyaçları gözetilerek tasarlanması erişilebilir bir kampüs ortamı için kaçınılmazdır. Böyle bir kampüs ortamının vazgeçilmez bir parçası olan sosyal alanlar farklı ihtiyaçlara sahip, engellenen bireylerin sosyal donatılara erişimi ve eğitim ortamının bütün imkanlarından yararlanabilmeleri için kritik önem taşımaktadır. Bu farkındalıkla geliştirilen proje Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Kampüsü'ne odaklanarak, kampüsteki sosyal faaliyetlere ev sahipliği yapan mekanların görme ve hareket kısıtları bulunan bireylerin kullanımına nasıl hizmet ettiğini, bu bireylere yönelik sunulan erişilebilirlik çözümlerinin belirli standartlara uygun olup olmadığını ve uygunluklarının algısal erişilebilirlik yönünden durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Algısal erişilebilirlikle kastedilen fiziksel olarak erişim sağlansa dahi bu erişimin engellenen bireylerin kullanımı açısından ne ölçüde algılandığı veya fark edilir olup olmadığıdır. Algısal erişilebilirlik meselesinin, oluşturulacak kontrol listelerinin inovatif bir bileşeni olarak projenin özgün değerini yaratması beklenmektedir. Projede Atatürk Kültür Merkezi, kütüphane, yemekhane ve spor salonu mekanları ve bu mekanlar arası akslar

üzerinde gözlem yolu ile toplanan veriler, fotoğraflama ve haritalama yöntemleri ile kaydedilecektir. Bu kayıtlar çalışmaya altlık oluşturacak olan diyagramatik temsiller ve kontrol listesindeki diğer maddeler ile karşılaştırılarak her bir sosyal alanın dış çevresi ile birlikte erişilebilirlik durumu çözümlenecektir. Erişilebilirliğin mekânsal niteliklerini belirli kriterler ile ortaya koyacak olan ve literatürden beslenerek hazırlanacak kontrol listeleri, MSKÜ Kampüsünde belirlenen bu sosyal mekanlar için toplanan ve kaydedilen verinin erişilebilirlik kriterleri karşısındaki yeterlik ve yetersizlik durumunu ortaya koymayı sağlayacaktır. Bu kapsamlı çözümlenmenin diğer üniversitelerin kampüslerinde örnek oluşturucu bir model oluşturması ve kampüs mekanlarının evrensel tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak dönüşüme gitmesi projenin amaçlarındandır. Bu amaca ulaşmak için araştırma sonucu ortaya konulan bulguların farklı kanallar aracılığı ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi ve diğer üniversitelere ulaştırılması ve böylece kampüslerde erişilebilirlik ile ilgili farkındalık yaratılması sağlanacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** algısal erişilebilirlik, engellenen birey, evrensel tasarım ilkeleri, engelsiz kampüs*

UNESCO DÜNYA MİRASI ALANLARI TÜRKİYE BAŞVURULARI ÜZERİNDEN ÖZGÜN DEĞERİN TANIMLANMASI: AYVALIK ENDÜSTRİYEL PEYZAJI ÖRNEĞİ

Bilge ÇAPKINOĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Miras ve Miras alan Yönetimi*, bilgecapkinoglu@gmail.com

Prof. Dr. Melek Zühre YILDIRIM, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü*, zuhreyildirim@mu.edu.tr

Özet

Türkiye'nin 1982 yılında katılmayı uygun bulduğu, UNESCO'nun 17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan 17. Genel Konferansı kapsamında, 16 Kasım 1972 tarihinde “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” gereği Uluslararası önem taşıyan ve bu nedenle takdire ve korunmaya değer doğal oluşumlara, anıtlara ve sitlere “Dünya Mirası” statüsü tanınmıştır. Bu kapsamda aday varlıklar Dünya Miras Komitesinin kararı doğrultusunda Dünya Mirası Listesine kabul edilmektedir. Türkiye 1985 yılında listeye ilk kabul ve sonrasında da 1994 yılında Geçici Listeye ilk kabulünü almıştır. Bugün toplam 19 kültür varlığımız Miras Listesinde, 84 varlığımız da Geçici Listeye kabul edilmiştir. Ayvalık, Balıkesir il sınırları içerisinde yer alan, Türkiye'nin batısında, Ege'nin kuzeyinde bulunan bir ilçedir. Ayvalık Endüstriyel Peyzajı üst başlığı ile 2017 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine kabul edilen Ayvalık, Türkiye açısından tarihi dokusu, verimli toprakları ve “Endüstriyel peyzaj” kavramını Türkiye'den başvurular içinde ilk defa kullanıyor olması nedeniyle önem arz eden bir girişimin öncülüğünü yapmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Alanları içinde ulusal incelemeler yaptığımızda, endüstriyel peyzaj kavramı kullanan ve bu alanda başvuru yapan; Belçika, Fransa, Polonya, Slovakya, Kuzey İrlanda ve Uruguay olmak üzere 5 ülke 8 başvuru bulunmaktadır. Türkiye de ise Unesco kalıcı listesinde toplam 24, geçici listede ise 84 başvuru bulunmaktadır. 2017 yılında geçici listeye baktığımızda; Ayvalık, Kentsel sit alanı ile başvuru yapan Asos (Çanakkale) ve yine kentsel sit ile başvuru yapmış İvriz (Konya) yer

almaktadır. Ancak ülkemizde Ayvalık haricinde kalıcı ya da geçici listede herhangi bir Endüstriyel peyzaj başvurusuna rastlanılmamaktadır.

Ülkemizde “Endüstriyel peyzaj” kavramının yeni kullanılmaya başlanması, bu çalışmanın da inceleme alanını oluşturmuştur. Çalışmanın temel esası, tarihsel süreç ile alan çerçevesinde endüstriyel peyzaj tanımının özgün değer ile ilişkisinin belirlenmesidir. Bu doğrultuda Ayvalık Adaylık Başvuru dosyasından edilen veriler yurt içi veya yurt dışı örnek başvurular ile incelenip endüstriyel peyzaj, zeytincilik veya zeytin üretimi ile ilişkisinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Endüstriyel Peyzaj, Zeytin, Unesco, Kültürel Miras.*

SICAKLIK VE NEM ÖLÇER

Uzay Işın Alıcı, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
uzayisinalici@gmail.com

Helin Aylin Kabak, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar*
Mühendisliği, helinkabak999@gmail.com

Muhammad Rafi Khudayar, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar*
Mühendisliği, rafi.khudayar@gmail.com

Oğulcan Bulut, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
ogulcanblt@gmail.com

Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ufuk Bal, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,*
Elektrik-Elektronik Mühendisliği, ufukbal@mu.edu.tr

Özet

Çok temelden olanlardan daha karmaşık olanlara kadar birçok gömülü sistem projesi veya mikro denetleyici projesi vardır. Farklı kullanımlar için farklı teknolojiler kullanılarak inşa edilmektedirler. Bu projelerden bazıları, bazı çok küçük farklılıklarla birbirine benzer veya aynıdır. Projemiz için “Sıcaklık ve Nemi” ölçen bir sistem geliştirdik. Sistem, bir sensör aracılığıyla sıcaklık ve nemi algılayacak ve kullanıcının sonucu görebilmesi için bir ekranda gösterecektir. Projemiz kapalı alanlar için tasarlanmıştır. Fakat daha sonra bu proje açık ortamlarda da sıcaklık ve nem ölçümü yapabilmek için geliştirilebilir. Sıcaklığın doğru bir şekilde ölçülmesini sağlamak için en uygun tekniği kullanmak esastır. Hatalı sonuçlar insan sağlığını etkileyebilir ve yanlış ölçümlere neden olabilir. Ayrıca, bu projenin amacı, mümkün olduğunca doğru ölçümler sağlamaktır. Bu projenin amacı, amacına ulaştıktan sonra laboratuvarında bırakılan bir deney olarak değil, gerçek yaşam rutininde kullanılacak faydalı bir şey inşa etmektir. Projenin uygulanması için simülasyon ortamı olarak “Proteus Design Suite” seçilmiştir. “Proteus Design Suite” çok güçlü bir simülasyon ortamıdır ve herhangi bir elektrik ve elektronik projesini uygulamak için kullanımı daha kolaydır. Nem ve Sıcaklık ölçümü için STM32'nin kendisi, LCD ve DHT11 sensörü uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sıcaklık, Nem, Gömülü Sistem.

MİMARİ UNSURLARIN HASTALIKLARIN PROGNOZUNA ETKİSİ

HAVVA NUR SÖYLEMEZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp,*
drhavvanursoylemez@gmail.com

FADİME CHAKAWARİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
fadimechakawari@gmail.com

Özet

Mimari ve tıp birbirinden çok farklı yönlerde ilerleyen iki ayrı disiplindir. Ancak daha dikkatli inceleyecek olursak, aslında bu iki disiplinin birbirini yakından ilgilendirdiğini hatta bu disiplinlerin doğru şekilde entegre edilmesiyle ulaşılabilecek sonucun çok daha anlamlı ve olumlu olacağını görebiliriz. Bunu basit bir örnekle açıklamak gerekirse, tarih boyunca sağlık hizmeti verilen binaları incelediğimizde, bu binaların sadece mimari gelişmeleri takip ederek değil aynı zamanda, olması gerektiği gibi, tıptaki yeniliklere de ayak uyduran yapılar olduğunu kolaylıkla fark edebiliriz. Bu binaların inşasında tedavi ihtiyacı olan bireylerin sağlığa en kısa sürede ulaşması en temel amaçlar arasında olmuştur. Bu amaçla yola çıkan mimarlar, sağlık hizmeti verilen yapıları dizayn ederken birçok parametreyi aynı anda ve en uygun şekilde ele almak zorundadır. Bununla birlikte varolan parametreler ve bu parametrelerin tedavi alan bireylerde yaratacağı olumlu ya da olumsuz sonuçlar üzerinde yapılan çalışmalar hala sınırlı sayıdadır. Bu konuda yapılan çalışmaların sayısının artması, mimari unsurların hastalıkların prognozu üzerine olan etkilerinin daha geniş bir perspektiften incelenmesi, olumlu sonuçlar doğurmuş unsurların yeni yapılacak olan hastane projelerine kazandırılması mimari ve tıbbın birleşiminden doğacak pozitif sonuçları da beraberinde getirecektir. Bu bağlamda atılacak adımlar sağlık hizmetinin verilmesini ve alınmasını kolaylaştırabilir hem sağlık çalışanlarının verimini artırıp hem de sağlık almak için hastaneleri dolduran hastaların ve refakatçilerinin hatta çalışanların alacağı hizmeti en üst seviyelere taşıyabilir. Tüm bunların sonucu olarak sağlık kurumlarında geçirilen vaktin kalitesi artırılabilir hatta

hastalıkların prognozu üzerine olumlu etkileri kanıtlanmış unsurların hastanelerde kullanılmasıyla hasta bireylere sağlanacak fayda artırılabilir.

Yapacağımız sunumun amacı; daha fazla sayıda mimari unsurun insan sağlığı üzerine etkisinin incelenmesinin gerekliliğine, hastanede çalışan tüm bireylerin ve gün içinde hastaneyi ziyaret eden onlarca hasta ile hasta yakınının fark yaratacak bu küçük değişikliklerin sonucunda göreceği faydaya dikkat çekmektir.

***Anahtar Kelimeler:** Mimari Unsurlar, Tıp, Hastalıkların Prognozu, Mekan Atmosferi.*

ERİŞİLEBİLİR ÖĞRENME ORTAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: TASARIM STÜDYOLARININ GÜNCELLENMESİNE YÖNELİK MODEL ÖNERİLERİ

Besra İzem TÜRKMENÖĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
turkmenizem@gmail.com

Duygu PEÇENEK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
duyguizem@outlook.com

Dr. Öğr. Üyesi Bengi YURTSEVER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,*
bengiyurtsever@mu.edu.tr

Özet

Erişilebilirlik, kullanıcıların ihtiyaç duyulmaksızın mekanlara, ürünlere güvenli biçimde ulaşabilmesi ve kullanabilmesidir. Toplum tarafından engellenmiş olan bireylerin dahil edildiği bu yaklaşım “herkes için tasarım” olarak da adlandırılmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun kabul ettiği Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi’nde engelli “normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” olarak tanımlanmaktadır. Toplumda engelli olarak tanımlanan bireylerin farklı yetkinliklerinin göz ardı edildiği, bu sebeple çevrelerindeki tasarımların engel oluşturması sonucunda engellenmiş bireyler olduğu saptanmıştır.

Çalışma sırasında “erişilebilirlik ve evrensel tasarım kavramları nedir, herkes için tasarım nedir ve nasıl oluşturulur” soruları tasarım stüdyosu kapsamında sorgulanmış ve “günümüzde tasarım stüdyoları herkesin kullanımına açık mıdır ve nasıl oluşturulur” sorularına cevap aranmıştır. Gelecekte nelerin olacağı bilinmediğinden sadece engellilik, yaşlılık değil her dönemde karşılaşılabilecek kısıtlılık halinin göz önünde bulundurularak “herkes için tasarım” görüşü benimsenmiştir. Bu yaklaşımın, ülkemizdeki süreçle değerlendirilerek eğitim mekanları altında “tasarım stüdyolarının” yorumlanması amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak; yorumlama sürecinin sonunda oluşacak modelde, eğitim kurumlarındaki tasarım derslerinin sürdürüldüğü stüdyoların engellenmiş

bireylerin gereksinimlerine uygun, kolay anlaşılabilir, değişen parametrelere göre yenilenebilir, esnek, ergonomik ve güvenli olması hedeflenmektedir.

Bu hedefleri gerçekleştirme noktasında tasarımcıya düşen yükün büyüklüğü sebebiyle tasarım stüdyolarında erişilebilirlik konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışma, kullanıcının karşılaştığı problemlerin içselleştirilebilmesi için kullanıcı odaklı olarak planlanmıştır. Araştırma, engellenmiş bireylerle görüşmeler yapılarak, yaşanan problemleri kavrama ve veri toplama aşamasıyla başlamaktadır. Toplanan veriler deşifre edilecek ve kodlanacaktır. Asgari 7 öğrenci, 3 öğretim elemanı ile görüşme yapılması planlanmaktadır. Bu aşamanın ardından veriler, tasarım bilgisiyle bütünleştirilecek ve örnek proje araştırması yapılacaktır. Ardından günümüze yönelik mekânsal bileşenler belirlenip, üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarla model önerilerine başlanması planlanmıştır. Model üretimi, çalışmanın son aşaması olup yapılan literatür taraması girdileri, proje incelemeleri, tartışmalar, gözlemler, elde edilen veriler ve mimari tasarım kriterleri ile bütünleştirilerek erişilebilir, esnek tasarım yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Evrensel Tasarım, Tasarım Stüdyosu, Esneklik.

ORMAN YANGINLARININ YAPAY ZEKA İLE TESPİTİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR VE EKONOMİK BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ: TES- PI-T

Eda AKALP, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yapay Zeka Anabilim Dalı,*
edaakalpp@gmail.com

İrem KIZILIRMAK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
irem.kzlrnk00@gmail.com

Yiğit Önder ÜNVER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
younver48@gmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Enis KARAARSLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,*
Bilgisayar Mühendisliği, enis.karaarslan@mu.edu.tr

Özet

Küresel ısınmanın artmasıyla birlikte havadaki aşırı ısınma, orman yangınlarına sebep olmaktadır. Dünya üzerindeki ormanlık alanların ciddi bir miktarı yangınlar dolayısıyla kaybedilmektedir. Bildiğimiz kadarıyla; bu alanların büyük bir çoğunluğu yeterince izlenmediği için yangınlar zamanında tespit edilememektedir. Bu çalışmanın amacı ormanlık alanlardaki izlenemeyen kısımların düşük bir maliyetle gözetilmesinin veanlık olarak yangın tespitinin yapılmasıdır. Bunun için maliyeti düşük (ulaşılabilir) sistemlerde görüntü işleme ve yapay zeka modelleriyle yangın tespiti yapılmasının simülasyonu gerçekleştirilecektir. Önerilen sistemlerin stratejik olarak yerleştirilmesi için algoritmalar üzerinde çalışılmaktadır. Açık kaynak verilerden yararlanılarak Python programlama dili ve Tensorflow kütüphaneleriyle modeller geliştirilmektedir. Önerilen sistem Raspberry PI ortamında çalıştırılacaktır. Bu modeller ve algoritmalar simülasyona aktarılıp bulut sistemiyle desteklenecektir. Sistemin geliştirilmekte olan prototipinde yangınların tespitinin yapılması ve gerekli birimlere elde edilen bilgilerin iletilmesinin simülasyonu gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Orman Yangını, Yangın Tespiti, Yapay Zeka, Görüntü İşleme.*

FARKLI SUYA DOYGUNLUK DERECELERİNDEKİ KİREÇTAŞLARININ DONMA-ÇÖZÜLME ÇEVİRİMİ ETKİSİNDE P-DALGA HIZI DEĞİŞİMLERİNİN İNCELENMESİ

Hüseyin Esad SELEK, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Maden Mühendisliği,
esadselek@gmail.com

Prof. Dr. İbrahim UĞUR, Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Maden Mühendisliği,
ibrahimugur@sdu.edu.tr

Özet

Günümüzde doğaltaşların deformasyonuna sebep olan donma-çözülme etkisi başta olmak üzere bozunma türleriyle ilgili birçok araştırma yapılmaktadır. Donma-çözülme ile ilgili yapılan deneysel çalışmaların çoğunda kayaç suya tam doygun olarak hazırlansa da doğada kayaç içerisinde bulunan su miktarının değişiklik gösterdiği, tam suya doygun olmayan kayaçların da donma-çözülme sürecinden etkilendiği görülmektedir. Bu çalışmada farklı suya doygunluk seviyelerinde hazırlanmış gözenekli kireç taşları donma-çözülme çevrimine sokulmuş, çevrim öncesi ve sonrası numunelerin ultrasonik p-dalga hızlarındaki değişimleri incelenmiştir. Çalışmada kullanılan numuneler Antalya-Demre bölgesinden alınmıştır. Numuneler ağırlıkça %10-20-30-50-70-90 ve 100 su içeriğine göre hazırlanıp her biri vakumlu poşetler ile kapatılarak izole edilmiş ardından donma-çözülme makinasında 6 saat -20 °C’ dondurucuda, 6 saat +20°C suda bekleyecek şekilde çevrime sokulmuştur. 60 çevrim öncesi ve sonrasında ultrasonik p-dalga hızlarındaki değişimleri incelenen numunelerde, ağırlıkça %70 su içeriğinin kritik doygunluk seviyesi olduğu, bu seviyenin altında olan numunelerde kayda değer bir değişimin olmadığı, %70 su seviyesi itibariyle P-dalga hızlarındaki değişimin ve deformasyonun arttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kireçtaşı, Bozunma, Donma-çözülme, P-Dalga hızı

ARDUİNO İLE OLUŞTURULMUŞ PRATİK AKILLI SİSTEM:

THERMOAPP

Barış Dilek, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
barisdilek99@gmail.com

Hüseyin Çoban, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
huseyinnc_15@hotmail.com

İrem Elif Demir, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği,*
iremdemmir@gmail.com

Doç. Dr. Ufuk Bal, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik Elektronik Mühendisliği,*
balufuk@gmail.com

Özet

ThermoAPP, Arduino üzerinde gömülü bir sistem olarak tasarlanmaktadır. Geliştirme sürecini yürüttüğümüz sistemimizin amacı ortamın sıcaklığı ve ortamdaki ışık seviyesinin anlık olarak takip edilebilmek ve gerekli durumlarda sistemin iklimlendirme ve aydınlatma sistemlerine kontrol sağlayarak daha önceden kullanıcı tarafından belirlenmiş sıcaklık ve ışık seviyelerinin ortamda korunması sağlayacaktır. Ortamdaki sıcaklık ve ışık seviyelerinin anlık ve geçmişe dönük takibini kullanıcılar cihazlarından sağlayabilecektir. ThermoAPP bireysel ve ticari kullanıcılara hizmet edebilecek şekilde tasarlanmaktadır. Bireysel müşteriler için en önemli kullanım alanı yaşam alanlarının iklimlendirme ve ışıklandırma kontrolü olarak planlanmaktadır. Ticari kullanıcıların ise ürünlerinin taşınma ve depolama aşamasında ürünlerinin bulunduğu konumu kontrol etmesinde ve geçmişe dönük verilerin okunmasında kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Arduino, Sıcaklık, Işık seviyeleri.*

SIKMALI SOMUN ÜRETİMİNDE EN UYGUN SIKMA VE SÖKME TORK DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ İÇİN İSTATİSTİKSEL MODELLEME YÖNTEMLERİNİ KULLANAN BİR YAZILIM GELİŞTİRİLMESİ

Gül ÇETİNKAYA, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü,*
gulcetinkaya@posta.mu.edu.tr

Özet

Endüstriyel bağlantı elemanları üretimi, birçok sektör için kritik önem taşıyan bir sanayi koludur. Ülkemizde 1920’li ve 30’lu yıllarda sadece somun ve cıvata üretimiyle başlayan bu sanayi kolu günümüzde tüm dünyaya pek çok farklı ürün ihraç edebilen öncü bir sektör haline gelmiştir. Bu projede sektörün öncü firmalarından Norm Somun firması ile ortaklaşa çalışarak sıkmalı somun üretiminde en uygun sıkma ve sökme tork değerlerinin belirlenmesi için istatistiksel modelleme yöntemlerini kullanan bir yazılım geliştirilmesi planlanmıştır. Proje kapsamında geliştirilecek olan açık kaynak kodlu yazılım ile firmanın üretim sürecini optimal koşullara getirmek için gerçekleştireceği denemelerin bilimsel yollarla yapılması, otomatik olarak analiz edilmesi ve raporlanması mümkün olacaktır. Bu yazılım, sıkmalı somun üretiminde sıkma ve sökme tork değerlerini büyük ölçüde etkileyen kaplama ve lak çeşitlerinin performans üzerine etkilerini ortaya çıkarmanın ve optimal üretim parametrelerini her bir ürün için belirlemenin yanında, yeni ürünlerin ve başka bağlantı eleman gruplarının da bilimsel temellere uygun olarak çalışılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Somun, üretim, istatistiksel modelleme, yazılım

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENME AMAÇLI SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE BİREYSEL MOTİVASYONLARI İLE ÖĞRENME PERFORMANSLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN VERİ ANALİTİĞİ YÖNTEMLERİ İLE İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

Berkay Hüseyin Kar, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü,*
berkayhuseyinkar@posta.mu.edu.tr

Ümit Yılmaz, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Yazılım Mühendisliği Bölümü,*
umityilmaz4@posta.mu.edu.tr

Zehra Rıdvanoğulları, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği*
Bölümü, zehraridvanogullari@posta.mu.edu.tr

Işıl Taner, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü,* Isiltaner.1@hotmail.com

Özet

Sosyal ağlar, insanların iletişimini, etkileşimini, çalışmasını ve öğrenme sürecini yeniden şekillendirmiştir. Sosyal medya ve sosyal ağlar, sundukları yenilikçi araçlarla gerek öğrenme-öğretme süreçlerine formal olarak entegre edilmeleri gerekse öğrenenler tarafından formal öğrenme ortamlarından bağımsız şekilde bireysel düzeyde yoğun olarak kullanılmaktadır. COVID-19 salgını takiben eğitim-öğretimin uzaktan sürdürülmesiyle birlikte sosyal medya hem bireylerarası iletişim hem de öğrenme açısından önemli bir araç olma özelliğini katlanarak devam ettirmiştir. Diğer yandan öğrenme analitiği ve veri bilimi, eğitim süreçlerindeki verilerin anlamlı bilgiye dönüştürülerek öğretim sürecini iyileştirmek, öğrenme deneyimlerini desteklemek ve öğrenci başarısını yordamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, okulların kurumsal platformları haricinde de, öğrencilerin öğrenme süreçlerini etkileyecek kullanım alışkanlıkları bulunmaktadır. Öğrenme amaçlı sosyal medya ve internet kullanımı bunlardan biridir. Bu projede sosyal bilişsel kuram ve bağlantıcılık kuramları temelinde, öğrenme ve öğretme için faydalı bir araç olarak öğrenciler ve öğretmenler tarafından sıklıkla kullanılan sosyal medyanın ve öğrencilerin bireysel motivasyonlarının öğrenme performanslarıyla olan ilişkisinin araştırılması ve modellenmesi

amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde uzaktan öğretimle ders alan öğrencilerin, öğrenme süreçlerindeki sosyal medya kullanımlarının ve bireysel motivasyonlarının öğrenme performanslarına etkisi araştırılacaktır. Araştırmadan elde edilecek sonuçların, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde yürütülen eğitsel veri madenciliği ve öğrenme analitikleri çalışmalarına katkı sağlaması ve elde edilen model ve bilgilerin MSKÜ ders yönetim sisteminde kullanılabilir aksiyonlara dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, bireysel motivasyon, öğrenme performansı, öğrenme analitikleri, modelleme

MSstatsQC'DEKİ YENİ GELİŞMELER: PROTEOMİK DENEYLERİN MAKİNE ÖĞRENİMİ TABANLI KALİTE İZLEMESİ

Zehra RIDVANOĞULLARI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü*, ridvanogullarizehra@gmail.com

Murat Avzet ASAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü*, muratavzetasan@gmail.com

Eralp DOĞU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü*, eralp.dogu@mu.edu.tr

Özet

Kütle spektrometrisi, karmaşık proteomların bileşimini, işlevini ve etkileşimini analiz etmek için sayısız yol sunar. Ne yazık ki, bu yöntem sonuçların tekrarlanabilirliğini ve güvenilirliğini azaltan deneysel hatalardan muzdariptir. Optimal cihaz performansından sapmaları tespit etmek ve en aza indirmek için araştırmacılar, sistem uygunluğu ve kalite kontrolü için istatistiksel yöntemler kullanarak standart protein veya peptit karışımlarını ve bu analitlerle ilişkili çeşitli ölçümleri izler. Birden fazla analitin ve ölçümün izlenmesi genellikle faydalı olsa da, çoğu istatistiksel yöntem çok değişkenli durumlara iyi ölçeklenmez. Bu çalışmada, birçok analit ve ölçümle standart karışımlardan karar vermeyi optimize eden, sistem uygunluğu ve kalite kontrolüne yönelik bir makine öğrenimi ekosistemi olan MSstatsQC-ML'yi sunuyoruz. MSstatsQC-ML, olası alt-optimal MS çalıştırmalarını simüle etmek için denetimli ve denetimsiz ağaç tabanlı makine öğrenimi algoritmalarını deneysel tasarım stratejileriyle birleştirir ve birden çok kaynaktan gelen bilgileri etkin bir şekilde birleştiren bu modelleri eğitmek için ek istatistiksel özellikler kullanır. MSstatsQC-ML, açık kaynaklı MSstatsQC R/Bioconductor paketinin bir parçası olarak mevcuttur ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TUBİTAK) tarafından desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *kütle spektrometrisi, proteomik, kalite kontrol, makine öğrenmesi.*

1782-1790 MANİSA SANCAĞINDA AİLE YAPISI (TEREKE KAYITLARI IŞIĞINDA)

Pınar GÜMÜŞ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, pinaargumus@gmail.com

Özet

Araştırmamız, 1782-1790 tarihleri arası ölümleri kayda geçen şahıslar üzerinden Manisa'daki aile yapısını içermektedir. Bahsi geçen kayıtlar 224, 225 ve 226 No'lu Manisa şer'iyye sicil defterleridir. Defterlerde kadın, erkek, Müslüman ve gayrimüslim terekeleri bulunmaktadır. Manisa'da ikamet edenler olduğu gibi dışarıdan ticaret, konaklama vb. nedenlerle gelenler de bulunmaktadır. Kayıtlarda geçen şahısların isimleri, lakapları ve varisleri gibi veriler bize aile yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Ulaşılan veriler, sorular sorularak ve literatür ile desteklenerek bir düzen içerisinde sunulmaktadır. Çalışmamız, eldeki verilerle XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Manisa kazasının sosyo-ekonomik durumunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, XVIII. Yüzyıl, Şer'iyye Sicilleri, Tereke Kayıtları, Manisa Kazası Aile Yapısı.

HEDONİK TÜKETİM VE TURİZM ÜZERİNE DERLEME ÇALIŞMASI

Gamze UTAR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, gamzeutar@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Senem YAZICI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, senemyazici@mu.edu.tr

Özet

Turizm alan yazınında tüketici davranışı üzerine yapılan öncü çalışmaların çoğu, duygusal boyutunu kapsamlı bir şekilde araştırmadan, büyük ölçüde karar vermenin bilişsel yönlerine odaklanmıştır. Bazı araştırmalar, hedonizmin tüketici davranışı ve kararları üzerindeki önemli etkisini göstermesine rağmen, hedonik tüketim ve turizm ilişkisi üzerine eleştirel yaklaşım ile araştırmalar incelenmemiştir. Bu çalışma, ulusal ve uluslararası yayınlarda yer alan araştırmalardan hedonizm felsefe akımının geçmişi ve turizm ilişkisi incelemesi amaçlamaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden alan yazın derlemesidir. Google akademi üzerinden “hedonizm”, “hedonizm ve turizm” anahtar kelimeleri arattırılarak 39 makaleye ulaşılmıştır. Toplanan makaleler doküman analizi ile incelenmiştir. Araştırmada, tarım devrimi öncesinde insanların logos (ciddi iş) ve eros (eğlence) amacı ile yaptıkları eylemlerin aynı yerlerde gerçekleşmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Endüstri devrimi tetikleme ile insanların logos ve eros mekânları birbirinden ayrılmıştır. İnsanlar için logos ön plana çıktığından dolayı, eros sınırlanmıştır. Eros nedeni olan duygular turizm sektöründen karşılanmaya başlanmıştır. Turizm ve hedonizm ilişkisi bu neden ile çok önemli olup, ileride yapılacak olan çalışmalarda salt bilişsel odaklı çalışmalardan ziyade duygu odaklı çalışmalar yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Hedonizm, Hedonik Tüketim, Turizm, Eros, Logos*

OYUNLAŞTIRMADA OTEL İŞGÖRENLERİNİN OYUNCU TIPLERİNİN BELİRLENMESİ

Gamze UTAR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, gamzeutar@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Senem YAZICI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, senemyazici@mu.edu.tr

Özet

Turizm sektöründe otel işletmeleri en fazla istihdamın sağlandığı paydaşı oluşturmaktadır. Günümüzde otel işletmelerinde dört kuşak (Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı, Z Kuşağı) aynı anda çalışmaktadırlar. Her kuşağın farklı iş hayatı beklentileri ve kişilik özellikleri olduğundan insan kaynakları yönetiminin potansiyel sorunlara yenilikçi çözümler üretmesi gerekmektedir. Bu yenilikçi çözümlerin başında yeni kuşakların beklentileri için uygun görülen oyunlaştırma uygulamaları gelmektedir. Otel işletmeleri için oyunlaştırma uygulamalarının tasarlanabilmesi için ilk adım işgörenlerin personalarını oluşturmaktır. Otel işgörenlerinin oyunlaştırma oyuncu tiplerinin bilinmesi insan kaynakları yönetiminin bu verileri kullanarak oyunlaştırma uygulamaları geliştirmesine olanak sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı otel işletmelerinde çalışan son dört kuşağın baskın oyunlaştırma oyuncu tiplerinin belirlenmesidir. Araştırma evrenini oluşturan Muğla ili Marmaris ilçesi 2019 yılı 5 yıldızlı otel işletmeleri işgörenlerinden kolayda örneklem yöntemi ile seçilen katılımcılardan 659 adet veri toplanmıştır. Çevrimiçi anket yöntemi ile toplanan verilerin ortalama ve yüzdelerle değerlendirilerek baskın oyunlaştırma oyuncu tipleri tespit edilmiştir. Oyuncu tipleri her oyuncuda olup bunlardan bir ya da iki tanesi daha baskın olabilir. Araştırma sonucunda otel işgörenlerinin oyunlaştırmada baskın oyuncu tipi özgür ruhlu olarak bulunmuştur. Diğer taraftan otel işgörenlerinin oyuncu tiplerinde baskın olarak özgür ruhlu, başaran, sosyal, yardımsever bulunurken, daha az baskın olarak ise oyuncu ve düzen bozucu saptanmıştır. Kuşak ayrımı olmaksızın gerçekleştirilen bu analizde turizm çalışanlarının turizme özgü karakteristik özellikleri işlerine yansıtıldıkları anlaşılmaktadır. Otellerde gerçekleştirilmesi planlanan oyunlaştırma

tasarımlarında özgür ruhlu oyuncu tipine uygun olarak persona kullanılması projenin başarısı için çok önemlidir.

***Anahtar Kelimeler:** Turizm, Oyunlaştırma, Kuşak, Oyuncu Tipleri, Otel İşletmeleri*

DİSİPLİNERARASI ARAŞTIRMALARDA KULLANILAN TEKNOLOJİ KABUL MODELİ ANKET ÖLÇEĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Utku Zahit BULUT, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği, Zahitbulut@hotmail.com*

Dr. Öğr. Üyesi Senem YAZICI YILMAZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği ABD, senemyazici@mu.edu.tr*

Özet

Kişilerin günlük hayatlarına kadar giren teknolojiyi kabul etmesinin altında yatan tutum ve niyetleri anlamak için çeşitli model ve kuramlar geliştirilmiştir. Geliştirilmiş olan modeller ve kuramlar arasında: Yeniliklerin Yayılması Teorisi, Sebep Eylem Teorisi Teknoloji Kabul Modeli, Planlı Davranış Teorisi, Teknoloji Kabul Modeli 2, Teknoloji Kabul Modeli 3 modeli bulunmaktadır. Temelini, Sebep Eylem Teorisi'nden alarak geliştirilen Teknoloji Kabul Modeli, kişilerin bir teknolojiyi kabul etme niyetlerini tahmin eden ve davranışlarını belirleme de kullanılan bir model olarak kullanılmaktadır. TKM, kişilerin niyetlerini ölçmede altı değişkenden faydalanmaktadır. Bunlar dışsal değişkenler, algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı, kullanıma yönelik tutum, davranışsal kullanım niyeti ve gerçekleşen kullanımdır. Ulusal alan yazına bakıldığında TKM modelinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı ulusal alan yazınında 2010-2021 yılları arasında gerçekleşmiş disiplinlerarası çalışmalarda kullanılan TKM ölçeğinin karşılaştırılmasını gerçekleştirmektir. Google Akademi üzerinden yapılan "Teknoloji Kabul Modeli" anahtar kelimesi taranarak 40 makaleye ulaşılmıştır. Makaleler üzerinde doküman incelemesi Excel de gerçekleştirilmiştir. Makaleler yıl, evren, evren sayısı, anket kaynağı, çeviri yöntemi, ifade sayısı, demografik ifade sayısı, likert, analiz yöntem, hipotezler, ölçek boyut ve ifadeleri karşılaştırılmıştır. Sonuçlar değerlendirilerek, TKM modelinin alan yazınında çeviri ve doğrulayıcı olarak ölçeklerin kullanıldığı yoksa ölçek geliştirilerek mi kullanıldığı tespit edilecektir. Aynı zamanda ölçeğin hangi evren üzerinde ölçümlendiği keşfedilecektir. Ölçek ifadelerinde

değişiklik olup olmadığı tespit edilmesi hedeflenmektedir. TKM modelinin turizm alanında yapılan çalışmalar sonucunda en uygun ölçek belirlenecektir.

***Anahtar Kelimeler:** Teknoloji Kabul Modeli, lek, Evren, Turizm*

SEYİT EZİM ŞİRVÂNÎ'NİN EDEBÎ FAALİYETLERİNİN EĞİTİMSEL İŞLEVİ

Mustafa ÖĞÜNÇ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, mogunc14@hotmail.com*

Özet

Edebiyatın işlevleri geçmişten günümüze dek araştırmacı ve ilim insanları tarafından ele alınmıştır. Bu araştırmaların gösterdiği ortak noktalardan biri, edebiyatın toplumsal işlevidir. Bu durumu anlamak için “sosyalist realizm”i göz önünde bulundurmak yeterlidir. Ayrıca yakın tarihimizin iki önemli ismi Necip Fazıl Kısakürek ve Nazım Hikmet örneği de bize edebiyatın toplumsal kontrol ve iticilik bakımından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

1835'te Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde dünyaya gelen Seyit Ezim Şirvânî, klasik Azerbaycan edebiyatının ve Türk dünyasının önemli şair ve eğitimcilerindedir. Çok yönlü bir kişi olan ve Fuzûlî'den sonra gazel üstadı kabul edilen Seyit Ezim, bu ününün yanında toplumsal gözlemciliğinin ürünü olan hicivleriyle önemli bir aktivist olarak kendine özgü bir yer kazanmıştır. Tüm bu yazınsal özelliklerinin yanında önemli bir eğitimci olan Seyit Ezim, 1869'da yeni usulde eğitim veren “Mekteb” adlı bir “Usûl-i Cedit” okulu açmıştır. Dönemin ücretli mollahanelerine karşılık ücretsiz eğitim veren S. Ezim, vermiş olduğu gönüllü eğitim ve yazdığı hicivlerle eleştiri ve tekfir oklarının hedefi hâline gelmiştir. Bunun sonucunda cami çıkışında yaratılan kargaşada ezilerek hayatını kaybetmiştir.

Sâdî Şirâzî'nin “*Gülistan*” ve “*Bostan*” adlı eserleri Şirvânî'nin açmış olduğu okulun öncesinde ders kitabı olarak kullanılmaktaydı. Açtığı okulda yetiştireceği vatan evlatlarına yüksek ahlaki ve insani değerleri aşılama isteyen, Farsçayı ileri düzeyde bilen Seyit Ezim, dönemin ders kitaplarının yetersizliğini görerek 1877 yılında “*Rebiü'l-Etfâl*” adlı ders kitabını yazmıştır. Ayrıca bu kitaba Hâfız-ı Şirâzî ve Sâdî'nin eserlerinden alıntılar yapmıştır.

Bu alışmada S. Ezim'in edebî faaliyetleri eğitimsel bakımdan incelenecek, söz konusu yapıtta ele aldığı konular ve verdiği iletiler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyit Ezim Őirvâni, Rebiü'l-Etfâl, nasihatname, oğüt, klasik Azerbaycan edebiyatı

TÜRKİYE’NİN AFRİKA AÇILIMININ AFRİKA ÜLKELERİ İLE OLAN TİCARETE ETKİLERİ

Beste UÇAR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler*, ucarbestee@gmail.com

Özlem ŞAHİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler*, ozlemsahinin@gmail.com

Sema GÜNEL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler*, gunellsema@gmail.com

Özet

Afrika kıtası; sahip olduğu doğal kaynaklar, genç nüfusu, gelişme potansiyeli ve stratejik konumu itibariyle küresel siyasette önemi gittikçe artan bir bölge konumundadır. Günümüz Türk dış politikasının öncelikli amaçları arasında Afrika ülkeleriyle ilişkilerin ve iş birliğinin çok boyutlu olarak geliştirilmesi yer almaktadır. Bu amaçla hazırlanan ve faaliyete geçirilen Afrika’ya Açılım Eylem Planı sayesinde bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler özellikle ticari alanda hızla gelişmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı Eylem Planının ticari ilişkilerimize olumlu etkilerini, ilişkileri geliştiren faktör ve uygulamaları ortaya koymak olmuştur. Bu anlamda Afrika bölgesinin özellikle ticari potansiyeli açısından önemini ortaya koyarak raporlaştırmak, ticari ilişkilerin hedeflenen düzeye çıkarılmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Araştırmanın yürütülmesi sürecinde nitel ve nicel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Türkiye’nin dış ticaret verileri ve Afrika ülkeleri ile olan ticaretine dair verilerin toplanmasında ve büyüme oranlarının karşılaştırılması sürecinde nicel yöntem; Afrika ülkelerinde yer alan Ticaret Ataşelerimizle ve büyükelçilerimizle yapılan, ticari ilişkilerimizin çeşitlenmesi ve arttırılmasına katkıda bulunan faktör ve uygulamaların belirlenmesine yönelik yapılan görüşmelerde ve sonuçlarının değerlendirilmesinde nitel yöntem kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Afrika Açılımı, Türkiye-Afrika İlişkileri, Ticari İlişkiler*

TOPLUMSAL CİNSİYET, EŞİT TEMSİL VE CİNSİYET KOTASI: İYİ PARTİ ÖRNEĞİ ÖZELİNDE BİR ELEŞTİRİ

Canan BUDAK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*, cananulku@posta.mu.edu.tr

Özet

Cinsiyet kotası, seçimlere katılacak adayların, her iki cinsiyet için, alt sınırının ne olacağını önceden belirlenmesini ifade eden bir kavramdır. Adayların sayısı veya oranının, her iki cinsiyet için de belirlenen sınırın altında olmamak üzere, kotanın üzerinde olması mümkündür. Cinsiyet kotası ile bu şekilde, temsilde kadın-erkek eşitliğini sağlamak amaçlanmaktadır. Kota, anayasa ve/veya seçim kanunu gibi genel zorlayıcı metinler ile düzenlenebileceği gibi, siyasi partilerin kendi tüzüklerinde kota belirlemeleri de mümkündür. Cinsiyet kotasının pratikte sabit kota, oranlı kota, boş koltuk kotası, fermuar listesi kotası ve seçim çevresi kotası gibi çeşitli uygulamaları mevcuttur. Bununla birlikte, tüzüklerinde cinsiyet kotasına yer veren siyasi partiler, genel olarak 1/3 veya %50 gibi oranlı kota uygulamaktadır.

Anayasa ve/veya seçim kanunu ile yapılacak cinsiyet kotası düzenlemesi ile siyasi partilerin kendi tüzüklerinde yapacağı düzenlemenin temel farkı, zorlayıcılıktır. Çünkü kanun metinleri yoluyla yapılan cinsiyet kotası düzenlemeleri, bu kotaya uyulmaması halinde çeşitli müeyyideleri öngörmekteyken; siyasi partilerin kendisine koyduğu kota şartına uyması, nihayetinde parti yönetiminin bu konudaki hassasiyetine ve tercihlerine kalmaktadır. Pratikte cinsiyet kotasının yalnızca parti tüzüklerinde düzenlendiğinde, kotanın erkek adaylar lehine delindiğine ve temsilde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında yetersiz kalındığına çeşitli örnekler bulunmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu örneklerden birini oluşturması bakımından, tüzüğünde %25 cinsiyet kotası öngören İYİ Parti örneği ele alınmaktadır. Meral Akşener'in genel başkanı olduğu parti, ilk kez Haziran 2018'de yapılan genel seçimlere katılmıştır. Bu seçimlerde, TBMM'ye giren İYİ Partili 36 milletvekilinden yalnızca 2'si kadındır. Tüzüğünde %25 cinsiyet kotası öngören bir siyasi partinin, üstelik genel başkanının da kadın olmasına karşın, %5,56 oranında

kadın milletvekili çıkarmış olması, Türkiye’de temsilde cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için oranlı kota uygulamasının tek başına yeterli olmadığına bir örnek oluşturmaktadır. Anayasa ve/veya seçim kanunda, çeşitli müeyyideleri de öngörecekt şekilde cinsiyet kotası düzenlemesine yer verilmesi, temsilde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının siyasi parti yönetimlerinin hassasiyetine ve tercihlerine kalması riskini ortadan kaldıracaktır. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, Türkiye’de uygulanabilecek etkili cinsiyet kotası alternatifleri konusunda öneriler sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Kotası, Oranlı Kota, Temsilde Cinsiyet Eşitliği, İYİ Parti.*

FİYAT, HALK PAZARLARININ TERCİH EDİLME SEBEBİ Mİ? (SEYDİKEMER ÖRNEĞİ)

Barış GÜLMEZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi*, bgulmez214@gmail.com

Prof. Dr. Nilsun SARIYER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi*, nilsunsariyer@mu.edu.tr

Özet

Pazarlar, alıcı ve satıcıların bir araya geldiği yerlerdir. İnsanların toplu olarak yaşamaya başlamasıyla birlikte önem kazanan pazarlar, agora ve forumların devamı sayılabilir. Özellikle halk pazarları halihazırda Anadolu’da kültürün bir parçası olarak diğer nesillere aktarılan bir olgudur. Halk pazarları, üreticinin ürünlerini hızlı ve kolay yoldan tüketiciye sunduğu, tüketicinin ise almak istediği ürünü daha taze ve ekonomik olarak alabildiği geleneksel hale gelmiş alışveriş mekânları olarak tanımlanabilir. Bir şehrin alışveriş kültürünün yaşatılması ve sürdürülmesinde önemli yeri bulunan bu pazarlar, özellikle alışveriş kültüründeki değişimler (alışveriş merkezlerinin sayısının artması, online alışverişin yayılması gibi) nedeniyle işlevlerini yitirmeye başlamışlardır. Bu çalışmada halk pazarları ele alınmıştır. Çalışmada halk pazarlarını tercih eden tüketicilerin davranışları ele alınarak fiyatın bu pazarların tercih edilme nedeni olup olmadığı araştırılacaktır. Aynı zamanda fiyata duyarlı tüketicilerin alışveriş davranışları da ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır. Pazardaki herkese ulaşmanın maliyetli olacağı ve zaman alacağı göz önüne alınarak araştırma sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın farklı bir şehirde, ailelerinden gelen belirli bir bütçe ile hayatlarını sürdürmeye çalışan üniversite öğrencilerine yapılmasına karar verilmiştir. Bu durumda araştırmanın örnek kümesini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Bu okulda toplam 260 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin hepsine ulaşmak hedeflenmektedir. Başka bir ifadeyle, veri toplamak amacıyla tam sayım yöntemi kullanılacaktır. Araştırmanın veri toplama yöntemi, nicel araştırma yöntemlerinden yüz yüze ankettir. Verilerin analizinde frekans dağılımı, ortalama ve medyanın kullanılması planlanmaktadır. Araştırma sonucunda fiyatın halk

pazarlarının tercih edilme nedeni olup olmadığı belirlenerek fiyata duyarlı tüketici davranışları ortaya konulacaktır. Bunun yanı sıra araştırma sonuçlarının, yerel yönetimlerin halk pazarlarını ön plana çıkartması için fiyatın önemini vurgulayan çalışmalara ağırlık vermelerine de rehberlik edeceği düşünülmektedir. Böylece halk pazarlarının gelecek nesillere aktarılması da sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: *Halk Pazarları, Fiyata Duyarlılık, Pazar.*

PANDEMİ DÖNEMİNDE SOSYAL MEDYA ÜZERİNDEN PARFÜM SATIN ALMAYI TERCİH EDEN TÜKETİCİ NEDENLERİ- SEYDİKEMER ÖRNEĞİ

Melisa UYSAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi, Melisauysal286@gmail.com*

Prof. Dr. Nilsun SARIYER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi, nilsunsariyer@mu.edu.tr*

Özet

11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından küresel salgın (pandemi) olarak ilan edilen Covid-19 virüsü, çok kısa bir sürede birçok alanda farklılıklara neden olmuştur. Aslında insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olan salgın hastalıklar, tüketici davranışlarını oldukça değiştirmektedir. Bu çalışmada Covid 19 virüsü nedeniyle değişen tüketici davranışları ele alınacaktır. Özellikle bu dönemde sosyal medyadan yapılan alışverişlerin artması nedeniyle çalışmada sosyal medyadan alışveriş yapan tüketiciler tercih edilmiştir. Araştırmada pandemi döneminde sosyal medyadan alışveriş yapan tüketicilerin bu medyayı tercih etme nedenleri araştırılacaktır. Bu amaçla Sarıyer ve Çelikten (2015) tarafından geliştirilen anket formu kullanılacaktır. Araştırmacının ulaşabilirliği ve zamanı dikkate alınarak araştırma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öğrencileriyle sınırlandırılmıştır. Bu okulda toplam 260 öğrenciye ulaşmak hedeflenmektedir. Diğer bir ifadeyle, örnekleme yapılmadan tam sayım yöntemi kullanılacaktır. Yani; araştırmanın anakütlesini bu okulda okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama yöntemi, nicel araştırma yöntemlerinden yüz yüze ankettir. Ankette iki farklı soru grubu bulunmaktadır. İlk grupta pandemi döneminde sosyal medyadan alışveriş yapan tüketicilerin davranışı ile ilgili sorulara yer verilmiştir. İkinci grupta ise demografik özellikler bulunmaktadır. Araştırma sadece parfüm ile sınırlandırılmıştır. Bu da araştırmanın diğer bir kısıtıdır. Verilerin analizinde frekans dağılımı ve faktör analizinin kullanılması düşünülmektedir. Araştırma sonucunda pandemi döneminde sosyal medya üzerinden parfüm alan tüketicilerin bu medyayı tercih etme nedenleri ortaya konulacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Sosyal Medya Pazarlaması, Tüketici Davranışı, Pandemide Tüketici Davranışı.*

ŞEHİR MARKA KİŞİLİĞİ-SEYDİKEMER ÖRNEĞİ

Sevcan ARMUT, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi*, sevcanarmut1907@gmail.com

Şeref DOĞAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi*

Prof. Dr. Nilsun SARIYER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi*, nilsunsariyer@mu.edu.tr

Özet

İnsani özelliklerin markayla ilişkilendirilmesine marka kişiliği denilmektedir. Son yirmi yıldır özellikle şehirlerin marka kişiliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Mesela; Amsterdam, Paris, New York gibi. Şehir marka kişiliği, şehir ile insani özelliklerin eşleştirilerek markayla ilişkilendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu araştırmada da şehir marka kişiliği ele alınmıştır. Konu kapsamında tüketicilerin içinde yaşadıkları şehri, insani özelliklere göre değerlendirdiklerinde nasıl algıladıkları sorusuna cevap aranmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Araştırma, bu okulda eğitim-öğretim gören öğrencilerin ilçeyi insani özelliklere göre algılamalarını ortaya çıkartmayı hedeflemektedir. Tam sayım yöntemi ile 260 öğrenci ile ulaşmak amaçlanmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi, nicel araştırma yöntemlerinden yüz yüze ankettir. Kullanılacak anket formu, “Aaker’in Marka Kişilik Ölçeği (1997)” dikkate alınarak Sarıyer ve Altun (2019) tarafından Türkçe’ye uyarlanan formdur. Anket formunda kullanılan “Marka Kişilik Ölçeği”nde, insan kişiliğini tarif eden elli sıfat yer almaktadır. Bu sıfatlar kullanılarak beş marka kişilik boyutu (samimiyet, etkileyici, yetkin, sosyal ve coşkulu) oluşturulmaktadır. Toplanan veriler, faktör analizi ile analiz edilecektir. Araştırmanın sonunda Seydikemer’de bulunan üniversite öğrencilerinin ilçeyi nasıl algıladıkları marka kişilik boyutları ile ifade edilecektir. Aslında araştırma sonucunda elde edilen boyutlar, tüketicilerin şehre yükledikleri değerleri kendileriyle özdeşleştirmelerini içermektedir. Bu boyutlar aynı zamanda şehirde yaşayanların

şhirden beklentilerini de göstermektedir. Böylece üniversite öğrencilerinin ilçeden beklentileri de ortaya çıkartılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şehir Marka Kişiliği, Marka Kişiliği, Şehir Pazarlaması.

C KUŞAĞI TÜKETİCİLERİNİN ÜRÜN REKLAMLARINDA ÜNLÜ KULLANIMI YÖNELİK ALGILARININ İNCELENMESİ

Kardelen SOYSAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi*, kardelensoysal@icloud.com

Özet

Günümüzde işletmeler arasında yaşanan yoğun rekabet hedef pazara ulaşma, tanıtım ve tutundurma çalışmalarında çeşitliliği ve farklılık ihtiyacını doğurmuştur. Yoğun rekabet şartları altında tüketicilerin marka farkındalığını artırmak bir başka deyişle akla ilk gelen marka olmak isteyen işletmeler, markanın çabuk hatırlanabilmesi için değişik marka çağrışımı yöntemleri kullanırlar. Bu yöntemlerden birisi de ürün reklamlarında ünlü kullanımıdır.

İşletmelerin ürün reklamlarında ünlü kullanımı Star Stratejisi olarak tanımlanmaktadır. Burada amaç reklamda yer alan ünlüye hayran olan, onu beğenen ve takip eden tüketicilerin ünlü ile özdeşleşmesini sağlamaktır. Ünlü ile özdeşleşecek tüketicinin ürünü tercih edeceği düşünülmektedir. Araştırmanın internet ve sosyal medya kullanıcıları ile gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Araştırmanın ana kütlesi olarak, her yaş grubunu kapsamaları, internet ve sosyal medyayı iyi kullanmaları, sürekli değişimlere uyum sağlayabilmeleri, yaratıcılıkları vb. nedenlerle C kuşağı tüketicileri belirlenmiştir. (Yılmaz,2020)

Bu araştırmanın amacı C kuşağı tüketicilerinin ürün reklamlarında ünlü kullanımına yönelik algılarının demografik ve sosyoekonomik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda literatür araştırması yapılarak reklamlarda ünlü kullanımı algısı ile ilgili ölçek belirlenecektir. Belirlenecek ölçek ile tüketici demografik ve sosyo - ekonomik bilgilerine ilişkin değişkenlerle bir anket formu oluşturulacak, internet ve sosyal medya kullanan C kuşağı tüketicileri arasından gönüllü katılım esaslı ile ve kolayda örneklem yöntemi kullanılacak 400 tüketiciden veri toplanacaktır. Toplanacak veriler ile SPSS istatistik paket programı

kullanılarak frekans analizi, t-testi ve ANOVA analizi yapılarak elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

***Anahtar Kelimeler:** C kuşuğı, ürün reklamları, reklamlarda ünlü kullanımı*

FEMİNİZM: DÜNYANIN NEDEN BU KELİMEYE HÂLÂ İHTİYACI VAR?

Fatma Nur ALKAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*, fatma.nur.alkan@hotmail.com

Özet

Tarihin erken dönemlerinden, 15. ve 18. Yüzyıllara kadar kadınların erkeklerle toplumsal olarak eşit haklara sahip olmadığı tartışılmayacak derecede açıktır. Feminist teoriyi tek bir açıdan ele almak mümkün değildir, çünkü 15. Yüzyılda yaşayan kadınlar ile 21. Yüzyılda yaşayan kadınların her birinin karşılaştığı sorunların aynı olması beklenemez. Bu sebeple feminizm teoride, içinde yaşadığı tarihin ve toplumun getirdiği problemlerle ilgilenen, tarihin gölgesinde şekillenen, içeriği sürekli değişen bir hareketten bahsedilir. Ama tüm bu değişen ilişkiler ve kendi içerisindeki alt bölümler ve örgütlenmede, feminizmde ortak olan bir düşünce vardır. Tarih boyunca kadınlara karşı toplumsal, politik, ekonomik ve sembolik bir değersizleştirme politikası güdülmüştür. Feminizm kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği önleyerek, kadınların sahip olması gereken sosyal hak ve özgürlüklerin kazanılması yolunda mücadele etmektedir. Feminizm tarihsel süreçte üç dalgaya ayrılmaktadır. Bu feminist dalgalarda kadınlar, temelde cinsiyet ayrımcılığına karşı, kamu ve özel alanlarda maruz kaldıkları baskılara ve ataerkil yapılanmaların önüne geçerek haklarına ulaşmak için mücadele etmişlerdir. 1789 Fransız İhtilali'nin hemen ardından bir 'İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi' yayınlanmıştır. Yalnız o gün için insan kavramı sadece erkekleri ele almaktadır. Bunun üzerine 1791 yılında Fransız filozof ve yazar Olympe De Gouges kanunların erkekleri kayırdığını söyler. Kadınların kamusal alanda var olması gerektiğine dair bir metin kaleme alır. Birinci dalga feminizmin en temel metinlerinden biri olan 'Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi' de Mary Wollstonecraft tarafından yazılmıştır. Wollstonecraft 1792'de, artık kadınların yaşam şekillerinde bir devrim gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmakta, kadınlara yitirdikleri onurlarını yeniden verme ve böylece dünyanın dönüştürülmesine katkıda bulunmalarını sağlamada geç bile kalındığını söylemiştir. Bu sebeple birinci dalga feminizmin temel mücadelesi eğitim, oy ve mülkiyet hakkına

dayanır, kamusal alanda erkeklerle birlikte eşit bir şekilde var olmaktır. İkinci dalga feminizmde farklı meseleler de ele alınmaya başlamıştır. Feminizm artık yalnızca kamusal alandaki eşitlik ile yetinmeyip her alanda eşitlik uğruna mücadele etmektedir. Aile içi ilişkiler, iş ortamı ve kadının kendi bedeni üzerinde sahip olması gereken haklar (doğum kontrolü, kürtaj) konuşulmaktadır. Dahası, kadına şiddet gibi diğer toplumsal meseleler de ele alınmaya başlamıştır. Tüm bunlardan farklı olarak ayrıca, gerçekliğin oluşumuna katkıda bulunduğu düşünülürse, kullandığımız dil de hiç küçümsemeyecek bir ideoloji aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günlük hayatta farkına varmadan kullanılan; ‘ev kadını, güçlü anne, evde kalan kız, kız almak ve kız vermek, kız gibi ağlamak, kadın milletvekili, devlet adamı ve din adamı’ gibi ifadelerin, yani kadınları küçümseyen ve kadını belli rollere iten cinsiyetçi dilin, kadını ötekileştirdiği kolayca anlaşılmaktadır. Üçüncü dalga feminizm kadınların farklı renk, inanç ve kültürlerden geldiğini kabul ederek öne çıkmıştır. Aynı zamanda iş hayatında kadınlar ve erkekler arasında yaşanan finansal eşitsizlikler de bu dönemde ortaya çıkartılmıştır. Peki tüm bunların ardından 21. Yüzyılda neden hâlâ feminizm var ve neden hâlâ dünyanın bu mücadeleye ihtiyacı var? Bu çalışma feminizm ve cinsiyetçi dil kavramına açıklık getirmeyi, monolitik kadın imajlarını nasıl önleyebileceğimizi göstermeyi amaçlamıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Feminizm, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Cinsiyetçi Dil, Monolitik Kadın İmajları*

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DONDURULMUŞ HAZIR GIDAYA YÖNELİK TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: SEYDİKEMER UBYO ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gümrük İşletme Bölümü, aliyildiz@mu.edu.tr*

Ali Murat GÜNDOĞMUŞ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gümrük İşletme Bölümü, alimuratgun@icloud.com*

Yağmur KAYA, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gümrük İşletme Bölümü, kyagmur016@gmail.com*

Özet

Ülkemizde son yıllarda dondurulmuş hazır gıda talebi giderek artış göstermektedir (Yıldız, 2019; Gündüz ve Emir, 2010; Sarıkaya ve Korkmaz, 2011). Üniversiteler, öğrencileri ve personeli ile buldukları şehre önemli ekonomik katkılar yapmaktadır (Gümüş ve Ekiz, 2017). Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin dondurulmuş hazır gıdaya olan tutumlarının belirlenmesi ve satın almada etkili olan değişkenleri araştırmaktır. Araştırma nitel analiz teknikleri yoluyla gerçekleştirilmiştir. Keşifsel nitelikli olan araştırma, literatür taraması sonucu oluşturulan yarı yapılandırılmış mülakat formuyla 30 katılımcı ile Mart 2022 döneminde gerçekleştirilmiştir.

Tüketicilerin dondurulmuş gıda talebinde, tutumun belirleyici etkisi bulunmaktadır. Dondurulmuş gıdaya ilişkin tutumun alt boyutları “kolaylık, sağlıklı besin ve ambalaj” (Yıldız, 2019; Külekçi, Topaloğlu ve Aksoy, 2006) şeklinde yer almaktadır.

Formların değerlendirilmesi sonucunda, dondurulmuş gıdaların kullanımına ilişkin tutumda, öğrencilerin “pratiklik, kolaylık ve kolay erişim” kelimelerine vurgu yaptıkları, % 83 oranla olumlu ve çok olumlu ifade bıraktıkları değerlendirilmiştir.

Dondurulmuş gıdaların sağlıklı ürün şeklinde algılanıp algılanmadığı noktasında ürünleri “doğal” bulanlar ile bulmayanlar eşit düzeyde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, dondurulmuş gıdaların “sağlıksız beslenme”ye yol açtığını veya çok az sağlıklı olduğunu

düşünen katılımcı oranı % 76 seviyesindedir. Ürünlerin “taze” olduğunu düşünenler ile olmadığını düşünenlerin oranı ise % 50 şeklinde belirlenmiştir.

Dondurulmuş gıda ambalajlarının satın almada etkisine katılımcılar yüksek oranda; ambalaj üzerindeki bilgilerin doğru olmasının, üretim ve son tüketim tarihlerinin, besin ve kalori bilgilerinin etkili olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, ambalaj görseli ve markanın da olumlu etki yaptığı anlaşılmıştır.

Dondurulmuş gıda satın almada etkili olan faktörlere ilişkin soruda katılımcılar ortalamada, “zaman tasarrufu sağlamasını, hazırlama kolaylığını, her mevsim bulunabilmesini, hijyeni ve ürün çeşitliliğini” yüksek derecede etkili; “dayanıklı olmasını, katkı maddesi içermemesini” etkili; “besin değerini, alışkanlıkları, fiyatının uygunluğunu, arkadaş tavsiyesini, lezzeti, farklı lezzet arayışını, reklam ve promosyonları” ise orta derecede etkili belirtmişlerdir. Araştırma sonuçları, katılımcıların dondurulmuş gıdaya yönelik tutumları ile satın alma motivasyonları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları bu yönüyle Yıldız (2019), Bektaş vd. (2010) ve Karatekin’in (2020) sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Tüketici Davranışları, Dondurulmuş Gıda, Pazarlama Araştırması, Tüketici Tutumu, Nitel Analiz.*

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE TARIMSAL GIDA İSRAFI EKSENİNDE GIDA TÜKETİM BİLİNCİ (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

İsmet ERİM, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, ismeterim351@gmail.com*

Özet

Gıda tüketim bilinci; bir sebze, bir meyve ya da bir tahılın nasıl üretildiğini hangi yollarla sofralara geldiğini ne tür kaynakların bu üretim için harcandığını farkına varmaktır. Günümüz toplumunda tüketim kabiliyeti sınırları zorlamaktadır. Bu tüketim kabiliyeti eş zamanlı olarak kontrolsüzleşmeye ve buna müteakiben israfın oluşmasına neden olmaktadır. Gıda israfının etkileri kendini ekonomide can alıcı miktarlarda milli servetin kaybıyla göstermektedir. Gelişmemiş ülkelerde görülen temel gıdalara erişememe sorunu çeşitli hastalıkların rahatlıkla bulaşmasına ve kitlesel ölümlere neden olmaktadır. Unutulmamalıdır ki bu ölümlerin çoğunluğunu çocuklar oluşturmaktadır. Yani bu toplumların gelecekları ölmektedir. Önümüzde böyle vicdani ve gerçekçi birçok örneğin yaşandığı bu dönemde 2019 verilerine göre Türkiye yılda 26 milyar ton gıdayı israf etmekte ve bunun maddi bedeli 214 milyar liralara ulaşmaktadır. Bir diğer yandan günümüzde hayatımızı değiştiren bir salgın hastalıkla karşı karşıya kaldık. Bu hastalığın bize gösterdiği ilk şey gıdanın teminiydi. İnsanların evlerde izole bir hayat yaşamaya başlaması tüketim oranlarını katlayarak arttırdı ve bir defa daha tarımsal üretimin insanlık için hayati öneme sahip olduğunu gösterdi. Ülkemizin yakın geleceğini belirleyecek olan üniversite öğrencileri bu konuda kazandıkları bilinç ile sonraki gelen nesillerimize direk olarak etki edecektir. Gıda israfının önlenmesi Türk toplumunda oluşan aşırı tüketimi kontrol altına alarak maddi kayıp miktarının azalması öngörülmektedir. Üniversite öğrencilerinin tarımsal bir ürünün nasıl yetiştiğini bilmesi bu gıdayı israf etmesinin önüne geçmesi için önemli bir araçtır. Tarımsal gıdaları üretmek için kullanılan kaynaklar gün geçtikçe daha fazla insanı beslemek zorunda kaldığı için tahribata uğramaktadır. Bu yükün üzerine bir de üretilen gıdaların israf edilmesi oluşan kaybı ikiye katlamaktadır. Ülkemizin ekonomisinde de derin çatlaklar açan bu durum gıda tüketim bilinci ile

önlenebilir. Ülkemizin geleceğini oluşturacak olan üniversite öğrencileri gıda tüketim bilincinin oluşması ile ülkemize doğal kaynaklarımıza zarar veren israf kültürünü alt seviyelere indirgeme sağlayabilir. Bu çalışma TÜBİTAK 2209/A tarafından desteklenmektedir. Kongre tam metninde öğrencilerle yapılan anket çalışmalarının sonuçları da yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Üniversite öğrencileri, İsrاف, Tarımsal gıdalar, Gıda Tüketim Bilinci*

MODERNLEŞME ve SİYASAL GELİŞME

Murat KEÇİLİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü,*
murat.kecili@windowslive.com

Özet

Modernite ile ilgili açıklamalar yapılır iken geçmişten, gelenekselden köklü ve derin bir kopuşu ifade ettiği söylenmektedir. Avrupa'nın Rönesans ve Reform ile başlayarak kendisine dünyanın geri kalanından farklı bir rota çizdiği; girdiği bu yolda Püriten Devrim ve Fransız Devrimi gibi iki yıkıcı ve dönüştürücü devrimle karşılaştığı ve dahi Aydınlanma ve Sanayi Devrimleri neticesinde dünyanın en ileri, en gelişmiş bir medeniyeti haline geldiği ifade edilmektedir. İşte, kabaca 300 yıllık bir süreci kapsayan bu uzun ve sancılı süreç, siyasi; iktisadi; içtimai; ilmi ve kültürel değişim-dönüşüm projesi olarak lanse edilmektedir. Projenin ismi ise "Modernite" olarak açıklanmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikteyse Avrupa ve Kuzey Amerika dışında kalan dünyanın modernleşmesi meselesi önem arz etmiştir. Bu çalışmada, öncelikle Avrupa'ya içkin ve spesifik özellikleri olan, belli bir tarihsel dönemin isimlendirmesi olarak Modernitenin ne olduğu ve sürecin siyasi yönleri açıklanmaya çalışılmıştır. Müteakiben 20. yüzyılın ikinci yarısı ile beraber, değişen konjonktürel özellikler bağlamında ortaya çıkan azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınması ve modernleşmesi meselesi, siyaset bilimi perspektifinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Modernite, Modernleşme, Siyasal Gelişme*

LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KRİPTO PARA YATIRIMLARINA YÖNELMELERİNİN NEDENLERİ VE RİSKLER HAKKINDA FARKINDALIKLARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ: MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Ufuk ÇEVİK, *Muğla Sıtkı Koçman üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,*
Ucevik79@gmail.com

Özet

2008 yılında merkezi finans anlayışına ve ödemedeki aracı kurumlara karşı çıkartılan kripto paralar, dünyada yeni diyebileceğimiz kadar yakın bir zamanda yaşamımıza girmiştir. Yaşlı kesim altın, banka gibi geleneksel yatırım araçlarını tercih ederken gençler ise teknoloji temelli şirketlere ve kripto paralara yatırım yapmaktadır. Fakat yüksek volatiliteye sahip olan ve yatırım yapmak için yüksek seviyede finansal okuryazarlık gerektiren kripto paralar “kumar derecesinde “yüksek risk içeren spekülatif bir yatırımdır. Diğer taraftan teknolojik olarak dolandırılmaya daha müsait olması nedeniyle kripto paralar sıklıkla tartışılmaktadır.

Tübitak 2209 tarafından desteklenen bu çalışmanın ana amacı; Türkiye’de kripto paralara özellikle gençler arasında artan ilginin nedenlerini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi öğrencileri üzerinden sosyolojik olarak analiz etmek, kripto para yatırımlarının içerdiği tehlikelere karşı gençlerde bir farkındalık yaratmaktır. Bu kapsamda öğrencilerin konuya dair bilgi ve bilinç düzeylerini ne olduğunu ve yine söz konusu paraların içerdiği riskler konusunda ne kadar farkındalığa sahip oldukları analiz edilecektir.

Literatürde kripto paralar hakkında yazılım ve finans konulu akademik yayın bulunmaktadır. Ancak konunun sosyal boyutu hakkında ve yatırımcıların bu platformlara yönelmelerinin sosyolojik nedenlerine dair bir araştırma yok denecek kadar azdır. İşte burası bu çalışmanın gerekçesini ve özgün boyutunu teşkil etmektedir.

Araştırmanın evrenini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, örneklemini ise adı geçen

üniversitenin fakülteleri oluşturacaktır. Araştırma karma yöntemle yapılacaktır. İlk safhada niceliksel yöntem ve buna bağlı olarak basit tesadüfi örneklem ile seçilecek 250 lisans öğrencisine anket uygulanacaktır. Yapılandırılmış anketlerle katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, doğum yeri ve diğer değişkenleri analiz edilecektir. İkinci safhada nitel araştırma yöntemi kullanılacak ve ve kartopu örnekleme tekniği ile kripto para kullanan 25 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılacaktır. Bununla da kripto para kullanımının gerisinde yatan sosyolojik nedenler derinlemesine analiz edilecektir.

***Anahtar Kelimeler:** Kripto Para, Finansal Okuryazarlık, Sosyoloji, Gençlik*

DENİZLİ'DE YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİNİN

SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Şerife KARADERE, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,*
seriife.karadere@gmail.com

Özet

Göç sorunu veya sürgün edilme durumu gelişmiş olsun ya da olmasın tüm dünya ülkelerinin önemli sorunları arasında yer almaktadır. Dünya da bu göçü yaşayan göçebeler ise gittiği yeni ülkelerde farklı engellerle karşılaşmaktadır. Ahıska Türkleri ise tarihte de bakıldığında sürgün edilen en önemli topluluklardandır. Bu yaşatılan sürgün, bireylerin yeni yaşamını da ciddi boyutlarda şekillendirmektedir. Ahıska Türklerinin içinde bulunduğu durum da pek de kaçacak yerleri yoktu. Göçten farklı olan sürgün edilme zorunlu olduğu için çelişki yaratmaktadır. Bu çelişik olan kavramlar sonucunda sosyal bir problem doğmaktadır. Ahıska Türklerinin gerek sürgün edilme sürecinde yaşadığı sorunlar gerekse yeni yerleştikleri yerlerdeki her türlü sosyal, kültürel veya siyasal problemler bir topluma mal olmaktadır. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye gelmeleri veya Denizli'ye geldikten sonraki karşılaştıkları sorunlar bu çalışmada konu edinilen şekliyle zor bir sürecin inşası olmuştur.

Amaç: Söz konusu çalışmanın temel amacı Ahıska Türklerinin bu süreçte yaşadıkları sosyo-kültürel farklılıkları geniş ölçekte ortaya koymaktır.

Evren ve Örneklem: Bu amaçla araştırma Denizli ili Honaz ilçesinde yapılmıştır. Amaçlı örneklem yoluyla farklı meslek gruplarına ait ve kadın- erkek fark etmeksizin 15 kişiyle görüşülmüştür. Görüşmeler pandemi dolayısıyla bir kısmı telefonla bir kısmı ise yüzyüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin kimlikleri gizli tutulmuş ve kendilerine G1. G2. şeklinde kodlar verilmiştir.

Yöntem ve Teknik: Yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı bu çalışmada niteliksel yöntem ve buna bağlı olarak söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Ahıska

Türklerinin uyum sürecindeki zorluklarını, Ahıska Tarihi ve sosyo-kültürel değişimler kavramsal ve kuramsal çerçeve ile incelenmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Ahıska Türkleri, Denizli, Sosyal Yapı, Kültürel Yapı, Göç, Mültecilik*

E-TİCARET KULLANICILARINI

HIZLI KARAR VERMEYE İTEN GÜÇ: KİTLİK TEORİSİ

Furkan İÇÖZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Tezli Yüksek Lisans,*
furkanicoz@posta.mu.edu.tr

Özet

E-ticaret, tüketicilerin ürün ve hizmetlere daha hızlı, pratik ve kolay yoldan ulaşabilmesini sağlayarak; zamandan, paradan ve emekten tasarruf ettiren, alışverişin online hali olarak tanımlanmaktadır. Tüketicilerin günlük alışverişlerindeki tutum ve davranışları online alışverişe de çeşitli şekillerde yansımaktadır. Tüketicilerin davranışları; demografik, psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilenmekte, ürünleri tercih etme sebepleri bu doğrultuda değişkenlik göstermektedir. E-ticarette ürün ve hizmet arz edenlerin başarılı olabilmesi ve satışlarını arttırabilmesi; tüketicilerin istek ve taleplerinin iyi okunabilmesine ve e-ticaret kullanıcılarının çeşitli etmenler karşısında ne tür davranışlar sergilediklerinin iyi analiz edilmesine bağlıdır. E-ticarette ürün ve hizmet arz edenler karlarını maksimize edebilmek için çeşitli tekniklerinden yararlanmaktadırlar. Bu tekniklerden biri de “kıtlık teorisi”dir. Kıtlık teorisi, zaman kısıtından yararlanarak tüketicileri hızlı karar vermeye zorlayan ve tüketicilerde “fırsatı kaçırma korkusu” duygusunu ortaya çıkararak ürün veya hizmeti satın almaya teşvik eden, pazarlama ve satış stratejilerine psikoloji faktörünün de etki etmesiyle ortaya çıkan bir anlayıştır. Bu çalışmada, online alışverişlerde en çok karşılaşılan 7 kıtlık ilkesinin tüketiciler üzerindeki etkisi incelenmiş ve e-ticaret yöneticilerinin satışlarını arttırabilmesi için hangi kıtlık teorisini nasıl kullanmaları gerektiği konusundaki görüşü ortaya koymak amaçlanmıştır. Belirlenen 7 kıtlık ilkesi; “Satın alma geri sayımı”, “İndirimli fiyat geri sayımı”, “Ücretsiz kargo”, “Sezonluk teklifler”, “Düşük stok bildirim”, “Sınırlı sayıda üretilmiş ürünler” ve “Gerçek zamanlı aktivite”dir. Bu 7 kıtlık ilkesinin, e-ticaret kullanıcılarının demografik özellikleri ve satın alma tutum ve davranışları karşısında ne kadar etkili olabildiği tüketicilere uygulanan anket yardımıyla cevaplandırılmıştır. Ortaya çıkan veriler ve araştırma sonucunda, e-ticaret yöneticilerinin hangi kıtlık teorisinden faydalanması

halinde satışlarını arttırabileceği tespit edilmiştir. Bu çalışma, tüketicilerin 7 önemli kıtlık ilkesi kapsamında gösterdiği satın alma tutum ve davranışlarından yola çıkarak, e-ticaret yöneticilerinin pazarlama ve satış stratejilerini elde edilen veriler doğrultusunda şekillendirmelerine katkı sağlamış olacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** E-ticaret, Online Alışveriş, Satın Alma Niyeti, Tüketici Tutumu, Kıtlık Teorisi*

GİRİŞİM (RİSK) SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARININ IDOCRIW TEMELLİ COCOSO YÖNTEMİYLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ ANALİZİ

Cemile İrem AYDIN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman, c.iremaydin@hotmail.com

Özet

Küreselleşmeyle birlikte her işin yapılış şekli dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm, girişimcilerin kaynak bulma şeklini de değiştirmiştir. Girişimciler, finansman arayışında, tercih ettikleri bankalar ve diğer mali kuruluşlarca uygun şartlarda fon sağlayamaması sebebiyle yeni arayışlara yönelmiştir. Bu noktada girişimciler, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları aracılığıyla, yenilikçi fikirlerini hayata geçirebilecek olan finansman kaynağına ulaşabilmektedir.

Çalışmada, Borsa İstanbul'a kote olmuş Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları'nın Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri kullanılarak finansal performanslarının analizi amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle finansal oran analizi yapılmış olup ardından bu oranların önem ağırlıklarını belirlemek için IDOCRIW yöntemi kullanılmıştır. Kriter ağırlıklarının belirlenmesinden sonra COCOSO yöntemiyle Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları'nın finansal performansları sıralanmıştır. Veriler, 2015-2019 yıllarını kapsamaktadır ve ilgili verilere, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları'nın halka açıkladıkları finansal tablolardan ulaşılmıştır.

Karar vermek, insanlar için varoluşundan beri süregelen bir sorundur. Hedeflerine ulaşmak ya da karşısına çıkan sorunların çözümü için bireyler, önüne birçok seçenek arasından en optimal sonuç vereni bulmak için karar vermek zorundadır. Seçenekler arttıkça karar vermek oldukça zorlaşmaktadır. Bu nedenle, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri bireye kolaylık sağlamaktadır.

Çalışmada IDOCRIW temelli COCOSO yönteminin kullanılmasının sebebi; IDOCRIW, Entropi ve CILOS yöntemleri kombinasyonundan oluşmaktadır ve objektif bir kriter ağırlıklandırma yöntemidir. Böylece kriterlerin önem ağırlıkları, karar vericinin öznel

yargısına bırakılmadan matematiksel tekniklerle hesaplanmaktadır. Hem IDOCRIW hem de COCOSO ile yapılmış çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Literatür taraması yapıldığında Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları'nın finansal performans analizi için IDOCRIW ve COCOSO yöntemlerinin birlikte kullanıldığı herhangi bir çalışma bulunamamıştır. Bu çalışma ile literatürdeki bu eksiklik kapatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: *Girişim Sermayesi, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (GSYO), Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri (ÇKKV), IDOCRIW, COCOSO*

TÜRKİYE’DE MERKEZ SOLUN ÖNEMLİ İSMİ BÜLENT ECEVİT

Devran ÇELEBİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, devrancelebi17@gmail.com*

Özet

Bülent Ecevit siyasetçi kimliğinin yanı sıra aynı zamanda hem yazar hem şair hem de gazeteci kimliği ile bizleri tarih sahnesinde karşılamaktadır. Türk siyasal hayatında önemli süreçlerde bir lider olarak yer almış olan Bülent Ecevit’in siyasi hayatını, ideolojisini, tutumlarını ve entellektüel kişiliğini anlamak oldukça önemlidir. Bu çalışma, Bülent Ecevit’in merkez solda ve Türkiye’nin yakın geleceğinde üstlenmiş olduğu rolleri araştırmak, günümüz Türkiye’sinde onun hem siyasi karakterini hem de entellektüel kişiliğinin altında yatan sebepleri anlamak, siyasi hayatı boyunca almış olduğu önemli kararları incelemek için yapılmıştır. Türk siyasi tarihinde sol ideolojiyi savunan birçok isim olmakla birlikte sol görüşü toplumda temsil etme açısından Bülent Ecevit’in ismi ayrı bir noktada durmaktadır. Bülent Ecevit, CHP’de önemli bir ideolojik değişimi olan “Ortanın Solu” hareketiyle özdeşleşmiştir. Bu bağlamda CHP’nin yürüttüğü Ortanın Solu hareketini bir Anayasa hareketi olarak tanımlamasının sebepleri ele alınmıştır. Siyasi hayatı boyunca bulunmuş olduğu iki parti içerisindeki tutumu ve yaklaşımları çalışmada değerlendirilecektir. Diğer siyasi liderlere nazaran farklı yönleri ile bizlere tarih sahnesinde eşlik eden Bülent Ecevit’i bu çalışma ile daha yakından tanımak ve merkez solun nasıl önemli ismi haline geldiğini anlamak hedeflenmiştir. Siyasi hayatında içinde bulunduğu karmaşık dönemde yaşadığı olaylar ve bu olaylar ile yön verdiği siyasi yaşamı araştırılarak detaylarıyla ele alınmıştır. Bülent Ecevit’in siyasi hayatı boyunca yaşamış olduğu karmaşık dönemi ve onun yaşamını ele alan bu çalışmada aynı zamanda Türkiye’nin de içinde bulunduğu durum ve hususlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bülent Ecevit, Merkez sol, Ortanın Solu, CHP, DSP.*

TEKNOLOJİNİN GELENEKLE BULUŞMASI: BADI SİSTEMİ İLE YAŞLILAR İÇİN DİJİTAL OKURYAZARLIK EĞİTİMİ: MUĞLA ÖRNEĞİ

Cemile Ceyda Aydın, Muğla Sıtkı Koçman üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, cemileceyda88gmail.com

Miray Özdemir, Muğla Sıtkı Koçman üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, miriiozdemir@gmail.com

Özet

Teknolojik gelişmeler toplum yapılarında köklü değişim ve dönüşümler ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçten tüm toplumsal kesimler fakat en fazla yaşlı kesim etkilenmektedir. Özellikle Covid-19 salgını ile sosyal ilişkilerin eskiye oranla azalmasıyla yaşlılar daha da yalnızlaşmaktadır. Özellikle dijital okuryazarlık konusunda ciddi sıkıntıları olan yaşlı insanların pandemi ile daha da elzem hale gelen temel ihtiyaçlarını karşılamak çok önemlidir. Türkiye'nin de hızla yaşlanan bir ülke olduğu da göz önüne alındığında bu ihtiyaç daha da öne çıkmaktadır. İşte bu çalışma böylesi bir ihtiyacı gidermeye dönük olarak tasarlanmıştır.

Tübitak 2209 tarafından desteklenen bu çalışmanın ana amacı; Yaşlıların dijital okuryazarlık durumlarının tespit edilmesi, bir yaşlıya bir üniversiteli öğrenci tarafından dijital okuryazarlık verilmesini sağlamak, böyle kuşak çatışmasını azaltmak, toplumsal dayanışma ekseninde yaşlı ve gençleri bir araya getirmeyi ve bu defa gençlerin sahip oldukları deneyimlerini yaşlılara aktarmasına imkan vermektir. Çalışmada badi sistemi uygulanacaktır. Bir askerlik terimi olan ve pratikte de kullanılan badi sistemi, deneyimli biri ile acemi birinin bir araya getirilmesidir. Böylece deneyimli olan acemi olanı en temel noktalarda eğitir, yani ona deneyimini aktarır. Bu çalışmada kuşak buluşması ekseninde yaşlılara en azından çok temel ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayacak kadar dijital eğitim verilmesi sağlanacaktır.

Çalışma Muğla ilinin dağ ve orman köylerinde yapılacaktır. Bu çalışmada bir üniversite öğrencisi ile 65 yaş üstü bir yaşlı buluşturulmaktadır. Çalışmada 50 yaşlı ve Muğla Sıtkı

Koçman Üniversitesi öğrencilerinden 50 öğrenci bir araya getirilmektedir. Çalışmanın evreni Muğla ili, örnekleme ise merkeze bağlı Kozağaç, Göktepe, İkizce, Çamoluk, Dokuzçam, Esençay, Sungur, Yemişendere, Bozyer ve Kafaca köyleridir. Bu köylerin seçilmesinin nedeni görece olarak şehre uzak ve yalıtılmış oluşları ve o bölgede yaşayan insanların geleneksel ziyarete, ilgiye ve bilgiye daha fazla ihtiyaç duymalarıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılacak ve buna bağlı olarak amaçlı örneklem yoluyla saptanacak katılımcılarla derinlemesine mülakat tekniğiyle görüşmeler yapılacaktır. Gelenekle teknolojinin, genç ve yaşlı kuşağın buluşturulması bu anlamda bir toplumsal fayda ve pratik yaygın etki üretecektir.

***Anahtar Kelimeler:** Dijital Eğitim, Yaşlılık, Gelenek, Kuşak Buluşması.*

TÜRKİYE’DE KRİPTO PARA POLİTİKALARININ SÜREÇ MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Mehmet Çağatay ŞAHİN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, mehmetcagataysahin@posta.mu.edu.tr

Bahar ŞAHİN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, baharsahin3@posta.mu.edu.tr

Özet

Paranın geleneksel yapısının kripto teknolojisinin kullanımı ile değişme sürecine girdiği görülmektedir. Kripto para birimlerinin sınırlı sayıda üretilmesi, sistemin güven içermesinden dolayı üçüncü bir kuruluşa ihtiyaç duymaması ve küresel işlemlerin hızlı gerçekleştirilmesi tüm dünyada kullanıcı sayısını artırmıştır. Bu bağlamda kripto sisteminde söz sahibi olmayan devletlerin politika üretmesi ile sürece dahil olma gerekliliği doğmuştur. Merkezîyetçi yapıda olmayan kripto paralar; kara para aklama, dolandırıcılık ve anonim işlem suçlarının yaygın kullanıldığı ortamlar haline gelmiştir. Son yıllarda bu suçların Türkiye’de görülmesi ile kripto paraların suç unsuru olarak kullanılmamasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın yürürlüğe koyduğu yönetmelik ile kripto paralara ilişkin ilk politika yürürlüğe girmiştir ve Mali Suçları Araştırma Kurulu kripto para sağlayıcıları üzerinde denetim yetkisini elde etmiştir. Buna ek olarak Türkiye’de artış gösteren kullanıcı sayısı ve piyasa hacmi düşünüldüğünde; devletin buradan vergi elde etme, hukuksal çerçevede tanıma, uluslararası entegrasyon vb. ihtiyaçları doğmaktadır. Bu ihtiyaçlar yeni politikaların düzenlenmesi gerektiğinin göstergesidir. Bu politikaların ne kadar etkin ve verimli olduğu ve toplumdan ne gibi geri dönüşler aldığını öğrenmek için politikanın analizi son derece önemlidir. Harold Laswell tarafından literatüre kazandırılan süreç modeli önemli bir kamu politikası analizi aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu model ile kamu politikası sürecini beş aşamaya ayırarak politika incelemesi yapılmaktadır. Bu çalışma ile ülkemizde kripto para politikalarının gündeme gelişi, formüle edilerek yasalaştırılması, uygulanması ve değerlendirilmesi kamu politikası analiz modellerinden süreç modeli ile analiz edilmiştir. Böylece uygulanan ve uygulanacak kripto para politikalarının detaylı incelemesi ve ne kadar işlevsel olduğu belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kripto Para, Kamu Politikası, Süreç Modeli, Para Politikası

DİJİTAL DÖNÜŞÜM BAĞLAMINDA GASTRONOMİ VE PAZARLAMA: C KUŞAĞI

Erman TUFAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, ermantufan@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Özer ŞAHİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Bölümü Anabilim Dalı*, ozer@mu.edu.tr

Özet

Konu: Turizmin gelişmesine etki eden toplumsal unsurlardan birisi de teknolojik gelişmelerdir. Covid-19 pandemi süreci, turizm hareketlerine yönelik kısıtlamalar getirse de, teknolojik gelişmelerin turizm uygulamaları için önemini arttırmıştır. Teknoloji alanına ek olarak insan ve iş süreçlerini de bütüncül olarak kapsayan dijital dönüşüm, toplum yaşantısının her alanında köklü değişimlere neden olmaktadır. İnsanlık 2.0, Turist 5.0, Toplum 5.0, Pazarlama 5.0 gibi kavramlar ve modeller gündeme gelirken, dijital mecralar artık turizm sisteminin bir parçasıdır. Hem geleneksel hem de dijital ortamlarda uygun operasyon modelini ve hedef tüketici kitlesini belirlemek pazarlama çabaları için önem arz eder. Bu bağlamda, kuşaklar ve dijitalleşme belirgin konu başlıklarıdır.

Önem: C kuşağı, dijitalleşme sürecinin önemli bir aktörü olduğundan, bu kitlenin pazar bölümü olarak değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. Turistik deneyimin biçimlenmesinde yiyecek ve içecek unsurları önemli yer tutar. Turizm ürünü olarak yemek kültürünün, müşteriye sunumunu esas alan gastronomi tesisleri ve işletmeleri Türkiye’de önem kazanmıştır. Dijital dönüşümün bütünsel etkileri, yöresel, geleneksel, ulusal, uluslararası alanda kendini göstermektedir. Yiyecek-içecek işletmelerinde ise ileri teknoloji uygulamaları güncelliğini korumaktadır. Bu bağlamda, bütüncül dönüşümün talep yönündeki etkilerini anlayıp arz yönünde teknolojik olanaklardan yararlanılarak tasarlanan süreçler müşterilere uygun değer önerilerinin sunulması açısından önem arz eder.

Amaç: Farklı çalışmalarda tüketici profili betimlenen C kuşağının pazar bölümlenmesinde kullanılabilir faktörleri, ulusal turizm yazınına yönelik olarak, gastronomi ve pazarlamadaki dijital dönüşüm bağlamında incelemek ve paylaşmaktır.

Yöntem: Doküman analizidir. Çalışma kapsamında elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile sonuçta ulaşılabilecek kategori ve temalara ilişkin önerilerin sunulması planlanmıştır. Güncel bir tüketici segmentine ilişkin farkındalık ve pazar bölümlenmesinde kullanılabilir önemli faktörlerin ortaya konmasının tüm paydaşlar için katkıları umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, Gastronomi, Pazarlama, C Kuşağı, Doküman Analizi.

OTEL AİLE İŞLETMELERİNDE KUŞAKLAR VE KURUMSALLAŞMA

Derya AKYÜZ KETENCİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Ketenciderya2003gmail.com*

Senem YAZICI YILMAZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ABD., Turizm İşletmeciliği Bölümü, senemyazici@mu.edu.tr*

Özet

Turizm işletmelerinin gelecekte de varlıklarını sürdürebilmeleri için kurumsallaşmanın önemi büyüktür (Akyol, 2010). Özellikle nesilden nesile aktarılan otel aile işletmeleri varlığını meşrulaştırmak için kurumsallaşmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Zincir ve uluslararası otellerde yapılan çalışmalarda kurumsallaşma düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca üst yönetimin işletme sahiplerinden değil profesyonel yöneticilerden oluşan otel işletmelerinde kurumsallaşma algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aylan ve Koç, 2018). Aile otel işletmeleri ise kurumsallaşmaya önem vermesine rağmen düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Tengilimoğlu ve Açıkgoz, 2019). Yapılan çalışmalarda genellikle aile otel işletmelerinde sorunlara odaklanılmıştır (Özbay ve Ellidört 2020; Akyol ve Zengin 2014; Ceyhun 2010). Alan yazınında otel aile işletmelerinin kurumsallaşma düzeyleri bölgesel olarak incelenmemiştir. Muğla ili Marmaris ilçesi önemli bir turistik destinasyon olup birçok otel aile işletmesine sahiptir. Otellerin çok farklı yönetim şekilleri bulunmaktadır. Dünya genelinde oteller küçük işletme olarak kabul edilirler. Bunun en önemli nedeni ise aile işletmeleri olmasıdır. Aile işletmesi olduklarında çok büyük avantajları bulunmaktadır. Aile fertleri orada çalışabilmekte ve süreklilik sağlanmaktadır. Fakat kuşaklar arasında iletişim bozuklukları, mesleği yapma isteğinin olmaması, farklı işler yapma gibi nedenler ile ikinci kuşaklar otel işletmeciliği yapmayınca, oteller kapanmakta ve sürdürülebilirliği olmamaktadır. Bundan dolayı otel aile işletmelerinin kurumsallaşması çok önem kazanmaktadır. Bu araştırmanın amacı kurumsallaşma literatürü incelenerek, otel işletmelerinin bugüne kadar yapılmış çalışmaların sonuçlarına göre değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsallaşma, Otel işletmeciliği, Aile İşletmesi, Kuşaklar.

İSLAM CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN TEMEL İLKELERİ

Merve KAYA, *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü*,
merveceylan014@gmail.com

Özet

Çalışmamızın konusu İslam ceza muhâkemesi hukukunun temel ilkeleridir. Klasik kaynaklarda suçlar ve cezaları ele alınmıştır. Ceza muhakemesi ile ilgili malumatları ise, genel manada el-ahkâmu's-sultaniyye, edebü'l-kâdî türü eserlerden ve bazı klasik fıkıh eserlerinde kazâ başlığı altında yer alan bilgilerden edinmekteyiz. Klasik kaynaklarımızda kazuistik metodun yaygın oluşu sebebiyle, ilgili malumatlar derli toplu bulunmuyor olsa da, sonraki dönemlerde ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku alanında modern anlamda derlenen çalışmalara rastlanmaktadır. Bu sebeple, klasik kaynaklarımızın yanı sıra Abdulkadir Udeh, Muhammed Ebu Zehra ve Ahmed Fethi Behnesî'nin eserleri ceza hukuku alanında, el-Mâverdî ve Ebu'l-Ya'la el-Ferra'nın eserleri ise yargı alanında başvuru eserleri olsa da; ceza muhakemesinin temel ilkeleri konusuna sistematik ve detaylı bir biçimde temas edilmemiştir. Celal Erbay, Fahreddin Atar, Mehmet Akman, Nasi Aslan, Cevat Akşit ve Abdülaziz Bayındır'ın ceza ve yargılamaya ilişkin kaleme aldıkları eserlerden hareketle oluşturulan bu çalışmada, İslam'da suç ve ceza kavramları, cezanın türleri, ceza muhakemesinin mahiyeti ve ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerini konu edineceğiz. Günümüz hukuku ile yer yer yapacağımız mukayesede de Cengiz Apaydın'ın "Ceza Muhakemesi Hukukunun Temel İlkeleri" makalesinden faydalanacağız. Sunumumuz müstakil olarak bu konuda yapılan çalışmalarda ilkler arasında yer aldığından, İslam ceza muhakemesi hukukuna giriş mahiyetinde bir çalışmadır. Faydalı olmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ederim.

Anahtar Kelimeler: *Suç, ceza, muhâkeme, sanık, ilke.*

MUĞLA İLİ GASTRONOMİ TURİZMİ HARİTASI

Emre TEMÜR* *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek İçecek İşletmeciliği Bölümü,*
emretemur13579@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Şaban KARGİGLİOĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi,*
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, sabankargiglioglu@mu.edu.tr

Özet

İstanbul ve Antalya'dan sonra Türkiye'nin en fazla tercih edilen tatil bölgelerinden biri olan Muğla'yı tercih eden turistlerin genelinin yaz tatili için deniz-kum-güneş odaklı geldiği görülmektedir. Gastronomi turizminin, Muğla'nın dört mevsim turizm hedefine uygun bir turizm çeşidi olduğu düşünülmektedir. Muğla mutfak kültürünün; genellikle sebzeler, yabancı ot çeşitleri, yörede yetişen mantar çeşitleri, göce tarhanası, zeytin, zeytinyağı, çam balı ve deniz ürünlerinden oluştuğu bilinmektedir. Muğla ilinin coğrafi işaretli ürünleri incelendiğinde; Muğla Köftesi, Muğla Göce Tarhanası, Muğla Saraylısı, Muğla Çam Balı, Marmaris Çam Balı, Milas Zeytinyağı, Milâs Yağlı Zeytini, Milâs Tepsi Böreği, Kavaklıdere Cevizi ve Bodrum Mandarini olduğu görülmüştür. Bu araştırmanın amacını, Muğla ilinin mutfak kültürüne ait yiyecek ve içeceklerin literatür taraması ve sonrasında hazırlanan görüşme formları aracılığıyla Muğla mutfak kültürüne ait yiyecek ve içecekler araştırılarak envanterinin çıkartılması ve Muğla Gastronomi Turizmi Haritasının hazırlanmasıdır. Araştırmada nitel veri toplama tekniği uygulanmıştır. Hazırlanan gastronomi turizmi haritasının, İl Kültür Turizm Müdürlüğü başta olmak üzere kamu kurumları ve turizm işletmelerince kullanılacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Muğla, Gastronomi, Turizm, Gastronomi Turizmi, Gastronomi Haritası.*

* Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen ve yürütücülüğünü Emre Temür, danışmanlığını Dr. Öğr. Üyesi Şaban Kargiglioğlu'nun yaptığı "Muğla İli Gastronomi Turizmi Haritasının Hazırlanması" başlıklı projeden üretilmiştir.

MENTEŞE BEYLİĞİNDE MERDİVEN-MİNARELER

Hamit KILINÇASLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi,*
hamittkilincaslan@gmail.com

Özet

Menteş Bey tarafından 1261’de Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılışından sonra Muğla ve çevresinde Mentеше Beyliği kurulmuştur. 1261-1426 yılları arasında Antik Karia bölgesinin neredeyse tamamı ile Likya bölgesinin bir bölümünü Bizans’tan alarak bu bölgelere yerleşmişlerdir. Mentеше Beyliği diğer Türkmen beylikleriyle barışçıl bir politika izlemiş ve Aydınoğulları ile beraber deniz seferleri yapmışlardır. Mentеше Beyliği’nin batısında ve kuzeyinde açık denizlerin bulunması, Mentеше Beyliği’nin kullandığı teknelerin deniz şartlarına uygun olmamasından dolayı yakınlardaki adalardan ileriye gidememişlerdir. Beyliğin doğusunda ise kendisi gibi, Müslüman olan Türkmen beylikleri Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Hamidoğulları, Tekkeoğulları ile komşu olması, izledikleri barış politikaları yüzünden, sınırlarının genişlemesine imkân vermemiştir.

Arapça “menare” kelimesinden gelen minare, ışık saçan yer anlamına gelmektedir. Minare İslam coğrafyasında Emeviler’den bu yana camiye bitişik veya yakın, müezzinin çıkıp ezan okuduğu yer olmuştur. Genel olarak taş, tuğla ve ahşap malzemeden inşa edilmişlerdir. Gövdeleri çoğunlukla yuvarlak, dört köşe, silindirik, yivli veya çokgendir. Mentеше Beyliğinin hüküm sürdüğü topraklarda bilinenin aksine merdiven şeklinde minare örnekleri bulunmaktadır. Mentеше Beyliği’ne ait Balat İbrahim Bey, Eski Çine Ahmed Gazi, Milas Hacı İlyas, Milas Ulu, Çine Eski Koca Camilerinde, yapının beden duvarlarına bitişik olarak inşa edilen merdiven-minare kullanımı söz konusudur. Sadece Muğla bölgesinde görülmesi ve Mentеше Beyliği’ne has bir mimari yapı olmasına karşın yayınlarda sınırlı şekilde bu öğeden bahsedilmiştir. Bu minarelerin eşi ve benzerlerine Anadolu’nun başka bölgelerinde rastlanmamıştır. Bu kadar özel ve farklı bir uygulama olmasına rağmen şimdiye kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Bu bildiride kültürümüzün bir parçası olan ve Anadolu'da başka benzerleri tespit edilemeyen Menteşer beyliğine ait merdiven-minare örnekleri plan ve mimari özellikleri bakımından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda bölgeye özgü merdiven-minareleri hakkında yapılacak çalışmayla başta Sanat Tarihi alanı olmak üzere bilim dünyasına kazandırılması ve bu alandaki eksikliğin giderilmesi hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Menteşer beyliği, Menteşer bölgesi, Menteşer camileri, Merdiven minare*

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ HASTA YAKINLARI İLE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YAŞADIĞI ŞİDDET SORUNLARI- MUĞLA EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ

Edanur PEYNİRCİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölünü,*
edanurr.peynirci19@gmail.com

Özet

Konu: Kişinin kendisine ya da karşısındaki kişiye fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel gibi türlerle baskı ve güç uygulamasına şiddet denir. Şiddetin toplumsal ve psikolojik olmak üzere çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Şiddetin ortaya çıkmasına neden olan en önemli etkenlerin başında toplumun bireye yüklediği cinsiyet rolleridir. Araştırmalar sonucunda kadınların gerek iş hayatında gerek gündelik yaşamında ikincil konumda olduğu ve baskılanarak yok sayılmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İş yerindeki şiddet özelinde ele alındığında sağlık çalışanlarına uygulanan saldırılar sadece sağlık personellerinin sağlığını değil aynı zamanda toplum sağlığını da etkilemektedir. Bu nedenle konunun araştırılması söz konusu şiddetin önlenmesi için alınacak tedbirlere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Amaç: Bu çalışmanın temel amacı; son zamanlarda sağlık çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen şiddetin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi ve bu durumun sağlık çalışanları üzerinden analiz edilmesidir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet bağlamında Muğla Eğitim ve Araştırma Hastanesindeki kadın sağlık çalışanlarının hasta ve hasta yakınları ile yaşadığı sorunları öğrenmek, yaşanan şiddet sorunlarını araştırmak ve bu konuda alınacak önlemlere yardımcı olmaktır. Sağlık çalışanlarının şiddet algısı hakkındaki düşüncelerini öğrenmek ve sağlık sektöründe şiddete uğrayıp uğramadıklarına bağlı olarak şiddete uğrayan kişilerin hangi tür şiddete uğradıkları, şiddet uygulayan bireyin sosyokültürel faktörleri hakkındaki düşüncelerini öğrenmeyi amaçlamaktadır.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evreni Muğla eğitim ve Araştırma Hastanesinde yer alan sağlık çalışanlarıdır. Sağlık çalışanları; hemşire, doktor, tıbbi sekreter, hasta bakıcı, radyolog, anestezi uzmanı şeklindedir. Bu birimler; Pediatri, Gastroenteroloji, Nefroloji, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servisi, Göğüs Hastalıkları Servisi, Plastik Cerrahi, Kardiyoloji, Göz Hastalıkları Servisi, Nöroloji şeklindedir. 15 kadınla görüşülmüştür. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin kimlikleri gizli tutulmuş ve kendilerine G1., G2. şeklinde kodlar verilmiştir.

Yöntem ve Teknik: Araştırmada derinlemesine görüşme tekniği ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılacaktır. Yapılacak olan görüşmeler için formlar hazırlanmış ve özellikle hazırlanan formların, araştırmanın amacına uygun olması ve yapılacak araştırmanın odağına yönelik olmasına dikkat edilmiştir. Kartopu örneklem modelinden hareket edecek olan araştırmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Şiddet, Sağlık Çalışanları, Toplumsal Cinsiyet, Cam Tavan, Cam Asansör*

KAMU DİPLOMASİSİ KAVRAMI

Kadir Enis ÖZKER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler*, kadirenisozker@gmail.com

Özet

21. Yüzyıl itibariyle ülkeler, dış politikaları belirlerken yumuşak güç unsurlarına başvurumaktadırlar. Bu güç unsurlarını dünyanın farklı noktalarına ulaştırmak ve temel değerleri tanıtmak için kullanılmaktadırlar. Bu durum, ülkelerin uluslararası mecralardaki varlıklarının güçlenmesini sağlaması olarak da tanımlanmaktadır. Ülkelerin birbirleri ile olan etkileşimi; küresel dünya düzeni, gelişen iletişim araçları ve hızla değişen koşullar gibi maddeler çerçevesinde varlığını sürdürmektedir. Bu sürdürülebilirlik düzleminde, ülkelerin önemli politikalarından birisi de Kamu Diplomasisi kavramıdır. Bu kavram tarihsel süreç itibariyle; 1965 yıllarına kadar dayanmaktadır. Massachusetts Eyaleti Tufts Üniversitesi'ndeki çalışmaları gibi süreçler sayesinde Kamu Diplomasisi kavramı gelişim göstermiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu düzen ile Kamu Diplomasisi, ülkelerin kendi avantajlarına yönelik politikalar üretmekte büyük önem kazanmıştır. Bu bağlamda; ülkeler, diğer ülkelerin halkları ile bağ kurma, olumlu ilişkiler inşa etme ve sürdürülebilir iletişim kurma gibi yollarına gitmişlerdir. Devletler, kendi milletin fikirlerini, geleneklerini ve kültürlerini diğer ülkelerle paylaşmışlardır. Bu paylaşım amacıyla devletten halka iletişim ve halktan halka iletişim metotları uygulanmaktadır. Bu metotlarla birlikte geleneksel diplomasiden farklı olarak çeşitli argümanlara sahip aktörlerin varlığı da etki etmektedir. Bu etkiye örnek olarak; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kuruluşlar yer almaktadır. Bu kuruluşlar ile Türkiye; dünyanın farklı coğrafyalarına barış ve kültür inşası kapsamında ulaşma, ulaştığı bölgeleri ekonomik olarak kalkındırma ve geçmiş tecrübelerini aktarma gibi çeşitli hedefler doğrultusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarda eğitim ve kültür gibi alanlar yer almaktadır. Bu çalışmada; Kamu diplomasisi ve alt kategorilerini içeren kavramların kapsamlı açıklamaları yapılmaktadır. Ülkelerin Kamu Diplomasisini nasıl

kullandığı ve diğer ülkeler ile kurduğu ilişkiler açıklanmaktadır. Devletlerin kullandıkları güç unsurlarının Kamu Diplomasisi çerçevesindeki değerlendirmeleri yapılmaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç, Etkileşim*

KÜRESEL SALGININ LİSANS VE LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK, SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI¹

Ceren KARABULUT, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat,*
cerenkarabulut@posta.mu.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Gülbahar ATASEVER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler*
Fakültesi, İktisat, gulbaharatasever@mu.edu.tr

Özet

Pandemi döneminin bireyler ve ülke ekonomileri üzerinde yarattığı etkiler literatürdeki çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Bu çalışmada, pandemi döneminin Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde lisans ve lisans-üstü düzeyde eğitim gören öğrenciler arasından rasgele seçilen 1000 öğrenci üzerinde yarattığı psikolojik, sosyal ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu etkilerin eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve yaşam alanı açısından ne tür etkiler yarattığı incelenmiştir. Normallik varsayımı sağlanamadığından dolayı non-parametrik testlere başvurulmuştur. Mann-Whitney U Testi ve Kruskal Wallis Varyans Analizi sonuçlarına göre; psikolojik etkiler, sosyal etkiler ve ekonomik etkiler ile eğitim düzeyinin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Psikolojik etkiler ve ekonomik etkiler ile gelir düzeyinin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Sosyal etkiler ile gelir düzeyinin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Psikolojik etkiler, sosyal etkiler ve ekonomik etkiler ile yaşam alanının ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, küresel salgın boyunca uygulanan kısıtlama ve kapanma tedbirlerinin kendilerini psikolojik açıdan olumsuz yönde etkilediğini, pandemi dönemi ve sonrasına ilişkin olumsuz beklentilere sahip olduklarını belirtmiştir.

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK 2209 A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında 2021-2022 döneminde desteklenen 1919B012005726 nolu “Küresel Salgının Lisans ve Lisansüstü Öğrencileri Üzerindeki Psikolojik, Sosyal ve Ekonomik Etkilerinin Araştırılması” adlı projeden türetilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Psikolojik, Sosyal, Ekonomik Etkiler.

TARAFTARLIK ÖZDEŞLİK DÜZEYİNİN KULÜP LİSANSLI ÜRÜNLERİ SATIN ALMAYA ETKİSİ

Mehmet TOPALOĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans yönetimi, mehmet.topaloglu1@outlook.com*

Özet

Kelime anlamı olarak destekleyen, yandaş, bir tarafı tutan anlamlarına gelen taraftar sözcüğü Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “sporunun veya sporcuların temsil ettikleri renklere, kulübe veya bayrağa bağlı kimse” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımda da yer aldığı gibi günümüzde taraftarlık sporda özellikle futbolda kendini göstermektedir. 1800 yılların sonlarında İngiltere ‘de yayılmaya başlayan halen bütün dünyada çok sevilen bir spor haline gelen futbol, günümüzde bir endüstriye dönüşmüştür (Dever,2013). Yani, futbol kulüpler, ligler hatta bazı ülkeler için değerli bir üründür ve tüketicilere pazarlanmaktadır. Futbol ürünlerinin hedef pazarındaki tüketicilerde şüphesiz taraftarlardır.

Taraftarlar özdeşleşme düzeylerine bağlı olarak destekledikleri kulübün aldığı sonuçların sevincini veya üzüntüsünü derinden yaşamaktadırlar (Karahana,2007).Hatta bu durum günlük psikolojilerine, giyim tarzlarına ve satın alma kararlarına bile etki etmektedir. Birçok spor kulübü taraftarlarının kullandığı “taraftarız biz çekeriz çile”, “her zaman her yerde ...” vb. gibi ortak tezahürat ve sloganlara dikkat edilirse, taraftarlık özdeşlik düzeyinin etkisi görülebilir.

Bu araştırma acaba taraftarlık özdeşlik düzeyi kulüplerin lisanslı ürünlerinin satın alınmasına etki etmekte midir? Sorusundan hareketle ortaya çıkmıştır. Araştırmanın amacı taraftarlık özdeşlik düzeyinin lisanslı ürün satın almaya etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda literatür araştırması yapılarak özdeşlik düzeyi ve satın alma kararlarını içeren ölçekler belirlenecektir. Belirlenecek ölçekler ile bir anket formu oluşturulacak ve internet ve sosyal medya kullanan Hatay spor taraftarları arasından gönüllü katılım esaslı ile ve kolayda örneklem yöntemi ulaşılacak 400 taraftardan veri

toplanacaktır. Toplanacak veriler ile SPSS istatistik paket programı kullanılarak frekans analizi ve regresyon analizi yapılarak elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Özdeşlik düzeyi, Hatay spor, Lisanlı ürün Satın alma, Taraftarlık.

TÜKETİCİLERİN GÖSTERİŞÇİ TÜKETİM EĞİLİMLERİNİN SATIN ALMA KARARLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Merve KÖKSAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Muhasebe ve Finans, mervekoksal6109@gmail.com*

ÖZET

Günümüzde globalleşen dünya ve artan refah seviyesi bireyler arasında yoğun rekabet ortamı oluşturmuştur. Bireyler çalıştıkları işyerleri, içinde buldukları sosyal çevre, okulları vb. gibi ortamlarda görünmez bir rekabet içinde bulunmaktadır (HALLUMOĞLU, 2018, s3-48). Bireylerin içinde buldukları gruplara kendilerini kabul ettirme ihtiyacı, grubun önüne geçme isteği veya kendilerinden söz ettirmek gibi istekleri bireysel rekabeti körüklemektedir. Bireysel rekabete önem veren tüketicilerin satın alma kararları da değişmektedir. Öyle ki, zaman zaman bireyler “desinler” amacı ile de tüketim yapabilmektedirler.

Bireylerin mevkiini ve maddi gücünü sosyal çevrelerine ve diğer bireylere göstermek, kıskandırmak amacıyla yaptığı tüketim davranışı gösterişçi tüketim olarak tanımlanmaktadır. Gösterişçi tüketim eğilimi olan tüketiciler zenginliğini ve sosyal statüsünü satın aldıkları ürün ve hizmetlerle sağladıklarını düşünmekte ve genellikle sosyal medya aracılığıyla toplumda ki diğer tüketicilere göstermektedirler (PİR,2017,s41-43).

Bu tip tüketicilerin satın alma kararlarında ürün ve hizmet fiyatının etkisi oldukça azdır. Hatta, bu tarz tüketiciler kendilerine statü ve farklılık sağladığını düşündükleri ürün ve hizmetlere sahip olabilmek için bireysel krediler çekerek borçlanabilirler (Hız ,2011,s :118).

Bu araştırmanın amacı tüketicilerin gösterişçi tüketim eğilimlerinin satın alma kararları üzerine etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda literatür araştırması yapılarak gösterişçi tüketim eğilimi ve satın alma kararlarını içeren ölçekler belirlenecektir. Belirlenecek ölçekler ile bir anket formu oluşturulacak internet sosyal medya kullanan tüketiciler arasından gönüllü katılım esası ile ve kolayda örneklem

yöntemi ulaşılacak 400 tüketiciden veri toplanacaktır. Toplanacak veriler ile SPSS istatistik paket programı kullanılarak frekans analizi ve regresyon analizi yapılarak elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

***Anahtar Kelimeler** : Gösterişçi tüketim, Satın alma kararı ,tüketici davranışı*

MUĞLA MİMARİSİNDE RUM İZLERİ

Ertan ATLI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi,
Ertatli76@gmail.com

Özet

Ege bölgesinin önemli şehirlerinden biri olan Muğla yüzyıllar boyunca önemli uygarlık ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. Muğla İl'inin ilk yerleşim alanları Hisar dağı eteklerine kurulmuş ve günümüzde Karabağlar yaylasındaki Karabağlar Mahallesi ve Yılanlı dağ yamacındaki Düğerek Mahallesi'ne kadar yayılım göstermiştir. Muğla'nın konut mimarisinde göze çarpan önemli hususlardan biri Türk ve Rum toplumlarının iç içe yaşamalarıdır. Bölgeye gelen Rum tüccarların, Konakaltı ve Saburhane mahallelerine yerleşip taş evler inşa ederek, şehre sosyokültürel anlam katmışlardır. Muğla'da yerleşim gösteren Rum'ların şehre mimari açıdan kazandırdıkları eserler günümüze kadar gelebilmiştir. Özellikle eski şehrin ticaret merkezi olan Arasta mevkiinde yer alan Rum mimar Filvari Usta tarafından yapılan Saat Kulesi, Rumların mimari yönden etkin bir rol oynadığını gösterir. Şehrin Konakaltı ve Saburhane mahallelerinde yer alan taş evlerde, Rum'ların şehir dokusuna etki ettiği görülmektedir.

Türk- Yunan ülkeleri arasında yaşanan sorunlardan biri olan nüfus mübadelesi sonucu bölgede yaşayan Rum halkı Lozan'da imzalanan, Türk-Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Antlaşması gereğince Yunanistan' a göç etmişlerdir. Ve bölgede bıraktıkları sivil mimari eserler mübadele sonucu Yunanistan'dan gelen müslüman halk ve bölge halkı tarafından kullanılmıştır.

Rum konutlarını, Türk konutlarından ayıran mimari farklılıklara baktığımızda yapıların dışa açık olmaları, avlu yerine sokakla bütünleşen cepheler ve cephelerin kesme taştan yapmış olmaları başlıca göze çarpan ayırt edici noktalardandır.

Bu bildiride 19. Yüzyılın ikinci yarısında Konakaltı ve Saburhane mahalleleri çevresinde yaşayan Rum tüccarların ve halkının Muğla'nın kentsel yapısına kazandırdıkları konut mimarisinin, çevresinde yer alan meskenlerin ortak ve farklı yönleri ele alınacaktır. Ayrıca bu çalışmada söz konusu konutların plan, malzeme, süsleme özelliklerinin yanı

sıra, işlevsellik ve çevre ile uyumu gibi konularda araştırılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Muğla, Saburhane Konakaltı, Rum, Taş evler*

XVI. YÜZYIL'DA PAYİTAHTIN GÖZÜNDEN MENTEŞE SANCAĞI (MÜHİMME DEFTERLERİNE GÖRE)

Mehmet SÖNMEZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,*
mehmetsonmez8691@gmail.com

Özet

Mühimme Defterleri özellikle Yeniçağ Osmanlı Tarihi'nin araştırılmasında ve bu bağlamda birincil kaynak olması açısından önemli başvuru kaynakları arasında yer almaktadır. Bu defterler adı üstünde mühim konuları ihtiva etmesi ve bu mühim konuların da bizzat padişah divanında tartışıldıktan sonra kaleme alınması açısından isminin hakkını vermektedirler. Zira divânda alınan kararlardan sonra verilen hükümler; hem divandaki mühimme defterlerine kaydedilmiş hem de bir nüshası mevzubahis olan sancağın beyine ya da kadısına ulak eliyle ulaştırılmış ve de gereğinin bizzat yapılması emredilmiştir. İşte bu anlamda alınan bu kararların, gönderilecek sancağa ithafen yazılmış ve ulaştırılmış olması yanında, bir nüshasının da merkezde bulundurulması mühimme defterleri adıyla bir Osmanlı Tarihi kaynakları kataloğunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu bağlamda Yeniçağ Osmanlı Tarihi'nin en erken dönemine ait, yani XVI. Yüzyıl'ın ikinci yarısına ait mühimme kayıtlarının Menteşe Sancağı'yla ilgili olanları çalışmanın konusunu teşkil etmiştir.

XVI. Yüzyıl'a ait mühimme kayıtları üzerine yapılan tarama ve araştırmalar sonucunda, elimize en erken 1553-1554 yıllarına ait kayıtlar geçmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın odak noktasını doğal olarak XVI. Yüzyıl'ın ikinci yarısı oluşturmaktadır. Konunun zamansal sınırı bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bunun yanında mekan açısından ise, Menteşe Sancağı seçilmiştir. Bu yörenin seçilme nedeni de, adı geçen kaynaklar ve tarih aralığı özelinde daha önce çalışılmamış bir yöre olması da ayrıca yapılan çalışmanın orijinalliğini ortaya koymaktadır. Yani bu çalışmadaki asıl amaç; sadece bir tez konusu belirleyip sıradan bir tez çalışması ortaya koymak değil, hem zaman, hem mekân hem de birinci elden kaynaklar üzerinden esaslı ve orijinal bir tez çalışmasıyla bilim dünyasına yeni bir hizmet sunmaktır.

Çalışmaya başlanmadan önce konu zikredildiği üzere belirlenmiş ve literatür taranmıştır. 1 numaralı ve 74 numaralı mühimme defterleri arasında kalan toplam 74 defter ile ilgili yapılan çalışmalar taranmış ve Menteşe ile ilgili hükümler alınmıştır. Adı geçen defter aralığındaki diğer çalışılmamış ve transliterasyonu yapılmamış defterler de taranarak oradaki orijinal kayıtların transkripsiyonu yapılmıştır. Daha sonraki adımda ise; Menteşe ile ilgili tüm hükümler ele alınarak bunların kime ithafen ve hangi konularla ilgili olduğuyla ilgili bir istatistik ve dağılım haritası çıkarılmıştır. İşte çalışmanın asıl ana hedefi de burada düğümlenmiştir. Bu bağlamda çalışma orijinalliğini kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mühimme, Menteşe, Muğla, sancakbeyi, kadı.

DENİZLİ'DEKİ KALEMİŞİ BEZEMELİ CAMİLERDE PERDE ve KANDİL MOTİFİNİN KULLANILMASI

Ümmühan DEMİRAYAK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi,
ummuhandmrayk@gmail.com

Özet

18.-19. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma Döneminde perde ve kandil motifi camilerde, konaklarda ve mezar taşlarında sevilerek kullanılan motiflerden olmuştur. Kullanım alanına göre yapım malzemesi değişmekle birlikte içerdiği anlam, hissettirdiği duygu aynıdır. Kandil motifi, ölünün yolunu aydınlatıcı bir anlamda olduğu gibi Allah'ın sembolü olup O'na teslim olma ve doğru yola ulaşmada gidilen yolun belirleyicisidir. Perde motifi ise camiye girip mihraba yönelince dünyevi işleri bırakma ve Allah'a yönelmenin sembolüdür. Her iki motifin bir arada kullanılması ise Allah'ın nurlu yolu olarak görülen mihrapla yani ahiretle insan arasında bir kapıyı simgelemektedir.

Söz konusu iki motifin birlikte kullanımı ikonografik olarak ilgi çekicidir. Denizli'deki kalemişi bezemeli camilerde tek başına her iki motifin ayrı ayrı kullanımı görülmekle birlikte kandil ve perde motifinin bir arada kullanımına rastlanmaktadır. Acıpayam Yazır Cami ve Kale Cevher Paşa Camii'nin mihraplarında kalemişi tekniğinde yapılmış çeşitli formda perde ve kandil motifinin birlikte kullanımı görülmektedir. Bu bildiri de adı geçen Denizli'deki bu camilerdeki perde ve kandil motifinin birlikte kullanımını inceleyecek ve özellikle Batı Anadolu'da yoğun olarak görülen örneklerle karşılaştırmaları gerek süsleme özellikleri gerekse ikonografik açıdan görseller eşliğinde ele alınarak bu süsleme unsurlarının Sanat Tarihi alanındaki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Denizli, Kandil, Perde, Motif, Kalemişi.

BİLİM İNSANLARININ PERSPEKTİFİNDEN “SINIRLANDIRMA PROBLEMİ”

Mehmet İNCE, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe, Mehmetince.msku@gmail.com

Cenk Barın Bora, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe, c.barinbora@gmail.com

Özet

Bilim felsefesinin en temel problemlerinden biri olan “sınırlandırma problemi” nesnel bir ölçüt vasıtası ile bilimi, bilim olmayan ya da sahte-bilim (sözde-bilim) olan etkinliklerden ayırt edip edemeyeceğimizi konu edinmektedir. Söz konusu probleme getirilecek bazı yaklaşımların, gündelik hayatımızı doğrudan etkileyeceği tartışmasız gözükmektedir. Bununla birlikte bilimi bilim olmayan etkinliklerden ayırt edebilecek herhangi bir nesnel sınırlandırma ölçütünün olup olmadığına ilişkin araştırmalar, bugüne kadar, nispeten felsefecilerin tekelinde olmuştur. Felsefeciler özellikle bilim felsefecileri, bilimin doğasını karakterize etme girişiminde bulunurken bilimin yöntemlerine, kavramlarına ve iddialarının temellendirilişine odaklanarak bu etkinliği bilim olmayan ya da sahte-bilim olan etkinliklerden ayırt etmişlerdir. Bu çalışma sınırlandırma problemini, bilim felsefecilerinin perspektifinden değil, doğrudan bilimi icra eden ve alanlarında deneyimli bilim insanları perspektifinden ele almaktadır. Bilimsel alanlarının pratiğine hâkim olan bilim insanlarının, söz konusu probleme getirebilecekleri yaklaşımlar şüphesiz felsefeye katkısı bakımından da çok değerli olacaktır. Sınırlandırma problemine, felsefecilerin yerine, bilim insanlarının perspektifi ile bakmak bu çalışmanın özgün değerini teşkil etmektedir. Çalışmanın amacı bilim insanlarının “sınırlandırma problemi” hususunda ne sürecekleri yaklaşımları açığa çıkartmaktır. Bu amaca bağlı olarak, elde edilecek veriler ışığında literatürde hâlihazırda yer alan probleme ilişkin felsefi yaklaşımlar denetlenecektir. Bilim insanlarının, bilim felsefesinin bu temel problemine getirecekleri yaklaşımlar sınırlandırma problemine ait literatür için benzersiz bir kaynak oluşturacaktır. Dahası bu yolla, konuya yönelik yaygın felsefi görüşlerin bilim insanlarının görüşleri ile anlamlı benzerlikler ya da farklılıklar barındırıp barındırmadığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Sahte-Bilim, Bilim Felsefesi, Sosyal Bilimler, Doğa Bilimleri

AIRBNB ÜZERİNDEN HİZMET VEREN KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN ANALİZİ: FETHİYE ÖRNEĞİ

Minel KAHRAMAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Turizm İşletmeciliği,*
minelkahraman@posta.mu.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Cemal ARTUN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Turizm İşletmeciliği,*
cemalartun@mu.edu.tr

Özet

Paylaşım ekonomisi, atıl duran varlıkların ekonomiye kazandırılması anlamına gelmektedir. Artan tüketim anlayışının da etkisiyle paylaşım ekonomisi, yenilikçi çözüm önerileri sunmaktadır. Konaklama endüstrisi içerisinde uluslararası boyutta kullanılan ve önemli yere sahip olan Airbnb, paylaşım ekonomisi kapsamı denilince akla ilk gelen platformlar arasında yer almaktadır. Airbnb, güvenilirliği, yenilikçi anlayışı ve kullanıcılarına farklı deneyimler sunmasıyla da turizm endüstrisinde sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Dijital ortamdan rezervasyon imkânı sağlayan bu platform sayesinde yerel kalkınma da desteklenmektedir. Yurtdışında başlayıp Türkiye’de de yaygın bir şekilde kullanılan Airbnb kullanıcıları günden güne artış göstermektedir. Günümüzde Airbnb üzerinde yapılan araştırmalar var olurken, Fethiye destinasyonunda paylaşım ekonomisi kapsamında araştırmalar yapılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Paylaşım ekonomisi, Airbnb, Konaklama İşletmeciliği.*

EPİSTEMOLOJİK YAKLAŞIMDA BİLİMİN ERİL İNŞASI: BİLİM, YÖNTEMSEL OLARAK DOĞAL TAVRI PARANTEZE ALIR MI?

Meliha ÇAKIR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe*, melihackr@hotmail.com

Sıla KUTAS, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe*, silakutas@posta.mu.edu.tr

Özet

1960'larla birlikte bilimle ilgili yapılan toplumsal araştırmalar ve akabinde gelişen siyasal tartışmalar. kadın oluşumlarına ve feminist kuramların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Feminist kuramlar ise kadınların felsefe, bilim, siyaset, sosyal tarihlerdeki ikincil birey olmalarının veya yok sayılmalarının yeniden sorgulanmasının önünü açmıştır. Bu incelemeler bilim tarihinin ise beyaz, Avrupalı, orta sınıf erkek altkümesinden oluştuğuna dair incelemeleri gözler önüne sermektedir. Buradan hareketle bilimin belirli bir grup tarafından şekillenmesinin yanı sıra erilliğin izlerini taşıdığı iddiası da yer almaktadır. Feminist incelemelerin bir diğer iddiası ise aklın alanının erilliğin alanı olarak görülmesine karşın kadın alanının ve doğasının bir dişiliğe atfedildiğinin görülmesiyle ilgilidir. Modern bilimin kurucularından sayılan Francis Bacon'un "hareket halindeki doğaya hükmetme" ve "insanın ilk dönemlerinde sahip olduğu erkin yeniden kazanılması", "Doğa ile Akıl arasında iffetli yasal bir evlilik gerçekleştirme" tabirleri, doğayı dişil ve hükmedilmesi gereken, akli ise erk üzerinden ifade eden tutumu bilginin öznesinin cinsiyetine dair önemli ipuçları vermektedir. Husserl fenomenolojisinin "Kesin Bir Bilim Arayışı" aşamalarında bilimi sorgulamaya çağırdığı konulardan biri de öznenin doğal tavır içerisinde nesneliliğinden söz etmenin nasıl mümkün olacağıdır. Bilgi öznesi, bulunduğu noktanın özneliliğinin dışına çıkarak, gündelik yapıp etmelerini paranteze alarak, gerçekten "doğal tavır" içerisinde nesnesine yaklaşabilmekte midir? Bu çalışma içerisinde tarihsel olarak bilginin öznesinin cinsiyeti, bilimin nesneliliğinin yeniden sorgulanması ve bir cinse dair bakış açısının yalıtılmasının kritiğinin yapılması amaçlanmaktadır. Mary Ellmann'ın "kadınların her olayı şahsi algıladığı" iddiasına verdiği cevapta olduğu gibi "erkeklerin her konuyu her zaman gayrişahsi algıladıkları" iddiası geniş çaplı olarak savunulacaktır. Tarihsel süreç içinde karşılaşılan örneklerin

yardımı ile bilimin şimdiye dek tekil bir özne için varlığını sürdürdüğü gözlenecek ve çeşitli feminist epistemoloji çalışmalarının bunu nasıl değiştirecek bir dönüm noktası olacağına yönelik tartışmalar çalışmayı izleyecektir.

Anahtar Kelimeler: *Feminist Epistemoloji, Doğal Tavrı, Bilim, Özne*

ARKEOLOJİK VE TARİHİ VERİLER IŞIĞINDA ORTAÇAĞ DÖNEMİNDE BATI TOROSLARDAKİ TÜRK VARLIĞI*

Eren Fehmi EROĞLU, Milli Eğitim Bakanlığı, M.S.K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih A.B.D. Doktora Öğrencisi, erenfehmiroglu@hotmail.com

Özet

Ulusların kendilerine ve komşularına ait olan yazılı kaynaklar ışığında şekillendirilen siyasi tarih yazımı, yazıyı geç kullanan milletlerde arkeolojik bulgular ve ilişkide buldukları devletlerin yazılı kaynaklarıyla inşa edilmektedir. Türklerinde yazıyı geç kullanan milletlerden biri olması nedeniyle M.S. 8.-9. yüzyıllara kadar olan siyasi hayatları çoğunlukla ilişkide buldukları toplulukların yahut devletlerin yazılı belgeleri ve günümüze ulaşan arkeolojik bulguları ışığında ortaya konmaktadır. Türklerin tarihsel süreçleri konusunda en somut bilgileri sunan arkeolojik bulgulara baktığımızda, ilk sırada kaya resimleri ve kurganlar gelmektedir. Buldukları coğrafyalar, içerdikleri malzemeler, taşıdıkları özelliklerle araştırmacılara zengin veriler sunan bu ikili, hem yazılı kaynaklardaki bilgilerin test edilmesinde, hem Türk kültürünün dönemlerinin ve özelliklerinin öğrenilmesinde, hem de yeni bulguların ortaya çıkarılmasında önemli faydalar sağlamaktadır. Ülkemizde literatüre kazandırılmış, çeşitli dönemlere ait Türk kaya resmi ve kurgan alanları vardır. Doğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu'da yoğunlaşan bu kült alanları, ülkemizin batısına doğru ilerledikçe azalmakta; Ortaçağ dönemindeki Türk varlığını gösteren kaya resimleri ve kurganları konu edinen çalışmalara rastlanamamaktadır. Bu çalışmayla, Batı Toroslar içinde yer alan Muğla, Antalya, Burdur illerinde saha çalışmalarımızla ortaya koyduğumuz, Ortaçağ dönemine tarihlendirilen Türk kaya resim alanlarının ve Elmalı Müzesi işbirliğiyle yaptığımız kurgan kazısından çıkan malzemelerin bilim dünyasına tanıtılması hedeflenmekte; 1071 tarihinden önce yöreye gelen Türklerin somutlaştırılması amaçlanmaktadır.

* Söz konusu çalışma, M.S.K.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından kabul edilen, 22/139/04/5 numaralı "Batı Toroslardaki Türk Kaya Resimleri" isimli araştırma projesinden üretilmiştir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MUĞLA İLİ ÖZELİNDE KADIN-DOĞA DAYANIŞMASI

Esra ÇALKIN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji/Lisans,*
esra.calkin@icloud.com

Özet

İnsanlık tarihi boyunca kadın ve doğa, erkek hegemonyası altında bir tahakküm içerisinde varlığını sürdürmüştür. Bu anlamda, tahakkümün süregeldiği ataerkil toplumlarda kadın ve doğa, erkek egemen zihniyet anlayışıyla çifte sömürüye maruz bırakılmıştır. 18.yüzyıl itibariyle, feminizmin ortaya çıkmasıyla kadınlar üzerindeki baskının dile getirilmeye başlanması; Antik Yunandan beri birbiri ile özdeşleştirilen kadın ve doğanın özgürleşmesi adına atılan adımları da beraberinde getirmiştir. Kadın emeğinin ve doğanın üretkenliği, erkek hegemonyası altında metalaştırılması bir dayanışma ruhunu yaratmış bu ise ilerleyen dönemlerde feminizm içinde Ekofeminizmi ortaya çıkarmıştır. Kadın doğa ilişkisini feminist bakış açısıyla ele alan Ekofeminizm, aynı zamanda içerisinde bir iklim mücadelesi içerir. İklim değişikliğinin toplumsal cinsiyet temelli yanı kadın ve doğanın özgürleşmesi adına çeşitli sorunları kapsamaktadır. Bu çalışmanın amacı, ekofeminist bir bakış açısı ile iklim değişikliğinin sorunlarına inmek ve anlamlandırabilmektir.

Çalışma Akbelen ormanlarının geleceği için mücadele eden Muğla ili Milas ilçesine bağlı İkizköy halkının doğa-toplum ilişkisine bakış açısını ve mücadelesini ekofeminizm özelinde ele almayı hedeflemektedir. Gönüllü olarak araştırmaya katılacak kadınlarla yapılacak olan derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmesi ile elde edilen veriler kadın-doğa ilişkisi, eril tahakküm ve doğa, doğaya kadınsal müdahaleler temaları altında söylem analizi ve saha deneyimleri özelinde yorumlanmıştır. Çalışma sonuçları Kadın Dayanışma Merkezleri, MUÇEP, Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Belediyeler, ilgili sendikalar ve STK'lar ile paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Dezavantajlı Gruplar, Doğa ve Kadın

ŞAMANİZM VE ANADOLU'DA YANSIMASI

Aleyna Gökçen Seven, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalı, aleynagokcenseven@posta.mu.edu.tr

Özet

İnsan doğar, yaşar, büyür ve ölür. İlkel dönemlerden süregelen bu hayat serüveninin başlangıcından itibaren insan, doğa ile her zaman birliktelik halinde olmuştur. Doğayı yuva olarak benimsemiş ve onun cilvesini, kızgınlığını bilhassa ruhunu her daim anlamaya çalışmıştır. Temelinde 'ruhu' barındıran Şamanizm inancı ise evreni; gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı gibi katmanlara bölerek evrende veyahut doğada olan her parçanın bir ruhu olduğunu kabul edip, iyinin de kötünün de sebebinin ruh olduğuna inanmıştır.

Dünyada çok eski dönemlerden itibaren zengin bir kültüre ve tarihe ev sahipliği yapan Türklerde, bu anlayıştan payını almış ve Şamanizmi bir inanç olarak benimsemişlerdir. Günümüzde ise Türkler İslamiyet dinini kabul etmelerine rağmen Şamanizmi bir kültür haline evrilterek bu silsileyi devam ettirmektedirler. Türk kültürünün oluşumunda büyük bir etkisi olan bu inanışın, günümüzde doğum, ölüm, dua ve isteklerinde dahi bu inanışın günlük yaşantılarındaki kalıntıları halen görmekteyiz.

Bu çalışmada Türklerde Şamanizm inancı temel alınarak, Anadolu'da halen bir kültür olarak süregelen silsilesi değerlendirilerek aktarılmaya çalışılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu, Kültür, İnanç, Şamanizm, Türkler*

AKRABA EVLİLİKLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ: MUĞLA VE BİTLİS ÖRNEĞİ

Seda Akbay, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,*
akbyseda@gmail.com

Zeynep Duygu Nida Çevik, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,*
duygu.nida.cevik@gmail.com

Elif Yılmaz, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,*
elfylmz2000@gmail.com

Özet

Akraba evlilikleri günümüzde dünyanın değişik bölgelerinde ve özellikle Türkiye’de de değişen oranlarda görülmektedir. Söz konusu evlilikler gerek tıbbi anlamda gerekse sosyal-psikolojik anlamda birçok sorunları beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda akraba evliliklerinin özellikle aile içi ilişkilerde yarattığı büyük sorunlar da vardır. Nitekim akraba evliliği sonucu bahsettiğimiz sağlık sorunlarının genel olarak ailede ve özel olarak çocuk ve anne üzerinde oluşturduğu travma, çok zor olan çocuk bakımının yarattığı stres, aile içi psikolojik gerginlik ve boşanmalar bunlardan bazılarıdır. Konuya dair yaklaşımlar ve yapılan çalışmalar genellikle tıp merkezlidir. Bir toplumsal sorun olan akraba evliliklerine sadece sağlık açısından değil, sosyolojik açıdan bakmayı gerektirmektedir. Bu da çalışmanın özgün boyutunu oluşturmaktadır.

Tübitak 2209 tarafından desteklenen bu projenin temel amacı; akraba evliliklerin gerisindeki sosyolojik nedenlerin ne olduğunu ve söz konusu evlilik sonrası ortaya ne gibi sorunların çıktığını analiz etmek, katılımcıların deneyimlerinden hareketle çözüm önerileri sunmaktır. Böylelikle yaş, cinsiyet, eğitim, doğum yeri ve diğer sosyolojik faktörlerin ne derece rol oynadığı tespit edilecektir. Özellikle eğitim durumu ve kültürel faktörlerin ne denli etkili olduğu karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Bu çalışma ile akraba evliliklerinin yarattığı özellikle bebek kaybı, sağlıksız doğan çocuk, sorunlu gebelik ve çocuklara zahmet gerektiren bakmak konusundaki zorluklar, bunun yarattığı psikolojik gerilim, hatta travma, mutsuzluk ve nihayet boşanma gibi aile içi problemler

derinlemesine analiz edilecektir. Katılımcıların bunlarla baş etme stratejileri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu noktada ne gibi tedbir veya yardım aldıkları tespit edilecektir.

TÜİK verilerine göre akraba evliliklerinin büyük oranda görüldüğü Bitlis ve görece az görüldüğü Muğla illeri araştırmanın alanı olarak seçilmiştir. Bunun nedeni akraba evliliklerinin gerisindeki yatan sosyolojik nedenleri ve akraba evliliklerin aile içinde yarattığı sorunlara yaklaşımlardaki farklılıkları karşılaştırmak isteğidir.

Araştırma nitel yöntem ve buna bağlı olarak derinlemesine mülakat tekniği ile yapılmaktadır. Çalışmanın evreni Muğla ve Bitlis illeri, örnekleme Muğla'nın Menteşe ve Bitlis'in merkez ilçesidir. Çalışmada 20 Bitlis, 20 Muğla olmak üzere toplam 40 aile ile görüşülecektir. Çalışmada kartopu örnekleme kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile ve Akrabalık, Akraba Evliliği, Aile İçi Şiddet, Boşanma

SANAL GERÇEKLİK GÖZLÜĞÜ İLE OTOMASYON PROGRAMI ÖĞRENME

Cem Caner ERYAZICIOĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Bölümü, cemeryazicioglu@hotmail.com*

Dr. Öğr. Üyesi Senem YAZICI YILMAZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, senemyazici@mu.edu.tr*

Özet

Turizm emek yoğun bir sektördür. Turizmde müşteri memnuniyetinin sağlanması için turizm çalışanlarının mesleki anlamda donanımlı bireylerden oluşması gerekmektedir. Bu nitelikleri sağlamanın tek yolu potansiyel işgöreninin iyi bir eğitimden geçmesidir. İyi eğitimler almış turizm işgörenleri sektörde başarıyı ve müşteri memnuniyetini sağlayarak turizmin gelişimine katkıda bulunacaktır. Turizm eğitiminin uygulama ağırlıklı dersler ile yapılması oldukça önemlidir. Öğrencilerin beceri ve yetenek gelişiminde eksik kalması ise öğrencinin ilgisini yitirmesine ve sektörden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum neticesinde sektörde nitelikli işgören sorunu ortaya çıkmaktadır. Teorik eğitimlere yönelmek ezbere dayalı bir öğrenme modeli oluşturmaktadır. Misafirin ilk karşılandığı departman önbürodur. Önbüro eğitiminde öncelikle otel otomasyon sistemleri öğretilmektedir. Bu otomasyon sistemleri ekrandan video izlenilerek ya da sistemden alınan fotoğraflar ile öğrenciye anlatılmaya çalışılmaktadır. Teknik olması gereken bu eğitimlerde genel olarak soru cevap, düz anlatım, gözlem, örnek olay inceleme gibi öğretim teknikleri kullanılmaktadır. Bu eğitimi alan öğrenci sektöre staja ya da çalışmaya gittiğinde adaptasyon ve kullanım zorluğu yaşamaktadır. Bu çalışmanın amacı, önbüro eğitiminde öğrencilerin sanal gerçeklik deneyimi yaşamaları durumunda öğrenim başarılarında değişiklik olup olmadığını tespit etmektir. Araştırmada deney yöntemi kullanılacaktır. Veriler öğrenim çıktılarına göre hazırlanacak olan başarı testi ile toplanacaktır. Başarı testi ön büro dersi uzmanı, müdürü tarafından konunun öğrenim kazanımları göz önünde bulundurularak hazırlanacaktır. Turizm Fakültesinde okuyan daha önce ön büro eğitimi almamış on gönüllü katılımcının katılımı ile deney günü basit rastgele örneklem yöntemi kullanılarak kura çekimi yapılacak ve beş deney beş kontrol

grubuna öğrenciler alınacaktır. Deney grubunda gerçekleştirilecek olan eğitim manipülasyonunda sanal gözlük ve üç boyutlu video kullanılacaktır. Kontrol grubuna normal ders anlatımı yapılacaktır. Uygulama sonrasında her iki gruba öğrenim çıktılarına göre hazırlanacak başarı testi uygulanacaktır.. Araştırma sonuçları ile birçok uygulama derslerinin eğitiminde sanal gerçeklik gözlüğü ile üç boyutlu video kullanım potansiyelinin olumlu ve olumsuz yanlarının belirlenmesi hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Turizm, Turizm Eğitimi, Sanal Gerçeklik Gözlüğü, Turizm Teknolojileri*

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ESTETİK BİR DEĞER OLARAK ÇİRKİNİN KULLANIMI

Süleyman YİĞİT, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı,
suleymanyigit16@hotmail.com

Özet

Genellikle güzeli araştıran bilim dalı olarak tanımlanan estetik, güzel ile çeşitli açılardan bağlantısı bulunan iyi, hoş, zarif, naif, latif vb. değerlerin yanında yüce, komik gibi değerleri de incelemektedir. Estetik konusunda fikir ileri süren düşünürler, estetiğin duyumsamayla ilgili bütün değerleri kapsadığını, dolayısıyla söz konusu pozitif (olumlu) değerlerin yanında negatif (olumsuz) değerlerin de estetiğin araştırma alanına gireceğini söylemişlerdir. Alman düşünür Rosenkranz nasıl ki biyolojide hastalık kavramından, etikte kötülükten, hukukta suçtan ve ilahiyatta günahattan bahsediliyorsa estetikte de çirkinden söz edilmelidir demektedir. Bu bağlamda güzelin zıddı olan çirkin ve çeşitli açılardan çirkin ile bağlantısı bulunan kötü, aşağı, bayağı, kaba, iğrenç, korkunç, tiksindirici gibi değerlerin de estetik sunumlarını tespit edebilmek mümkündür.

Klasik Türk edebiyatında, tasavvufi öğretinin etkisiyle, mutlak güzellik anlayışı çerçevesinde şekillenmiş ve mazmun sistemi ile sınırları belirlenmiş bir güzellik anlayışından söz etmek mümkündür. İslam estetiğinin en önemli unsurlarından biri olan tenasübün önemli yer tuttuğu bu güzellik anlayışı sevgili tipinde vücut bulmuş ve iyi, hoş, latif, yüce vb. değerler ile ilişkili görülmüştür. Klasik Türk edebiyatında buna karşın negatif unsurların da önemli yer tuttuğu görülmektedir. Hatta Agâh Sırrı Levend'e göre çirkin değerinin, herhangi kısıtlamaya tabi olmadığı için, zaman zaman güzele oranla daha canlı yansıtılması söz konusudur. Ancak klasik Türk edebiyatı çalışmalarında bu unsurların tespiti yeterli seviyede değildir. Divanlar, nefret edilen; karşıt/kötü/istenmeyen bir tip olan rakip ve yer yer zahidin çirkinliğini ironik ve metaforik bir dille anlatan son derece estetik biçimde yapılmış tasvirlerle doludur. Bunun yanında manzum ve mensur eserlerde “acâ'ib ve garâ'ib” başlıkları altında canavar, cin, peri, dev, şeytan gibi “öteki” varlıklar ustaca çizilmişlerdir. Anlatmaya bağlı edebi metinler olan mesnevilerde kurguyu şekillendiren negatif unsurlar, iyinin karşısında yer alan çirkin

Çizilmiş kahrmanlardan, tekinsiz mekânlardan, iğrenç olarak tavsif edilebilecek savaş sahnelerinden söz edilebilir. Ayrıca kıyafetname ve nasihatnamelerde çirkinlik ile alakalı kötü değerini; divanlarda, mesnevilerde ve hiciv eserlerinde müstehcenliğe varan ifadeleri; muhtelif eserlerde komik, korkunç gibi değerleri de tespit etmek mümkündür.

Bu çalışmada klasik Türk edebiyatında pek çok eserde kendine yer bulabilmiş çirkin unsurlara yer verilecektir. Güzelin merkeze alındığı bir edebiyatta çirkinin nasıl işlendiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Türk Edebiyatı, Estetik, irkin/çirkinlik.*

ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN KADINLARA YÖNELİK AİLE İÇİ EKONOMİK ŞİDDET ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Eda Mine DEMİR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji/Lisans

Özet

Konu: Kadına yönelik şiddetin her türlü modernleşen dünyanın da etkisiyle beraber gündemden düşmemekte ve sıkça eleştirilmektedir fakat buna rağmen kadına yönelik şiddet gün geçtikçe artmakta ve önü alınamamaktadır. Bu çalışmada öncelikli olarak kadına yönelik şiddetin içeriği tartışılmıştır. Kadına yönelik şiddet türlerinden biri olan aile içi ekonomik şiddet ana konuyu oluşturmakta olup 8 çalışan kadın ve 8 çalışmayan kadın üzerinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış anket sorularıyla kadınların şiddet ve ekonomik şiddet hakkındaki bilgileri öğrenilmiş olup, aile içinde maruz kaldıkları ekonomik şiddetin nedenleri ve sonuçları öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışmada olgubilim deseni modeli kullanılmıştır. Söz konusu model bilinen bir olay hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olunmayan durumlara odaklanır. Çalışmada sosyal öğrenme teorisinden yola çıkılıp şiddetin öğrenilen ve taklit edilebilen bir eylem olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Kadının aile içinde yaşadığı ekonomik şiddet ve bunun doğurduğu sorunlar çalışmada yer alan kadınlar üzerinden aktarılmış ve çalışma elde edilen bulgularla desteklenmiştir.

Amaç: Söz konusu çalışmanın temel amacı kadınların aile içerisinde maruz kaldıkları ekonomik şiddetle kadınların çalışıp çalışmama durumları arasındaki ilişkisellik tartışılmış ve kadınların ekonomik şiddet hakkındaki bilgileri ve ekonomik şiddeti nasıl ve ne şekilde deneyimledikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem: Bu amaçla çalışma Muğla ilinin Menteşe ilçesi evren olarak alınıp Menteşe ilçesine bağlı Orhaniye Mahallesi örneklem olarak kabul edilmiştir. Amaçlı örneklem yoluyla çalışan ve çalışmayan değişik yaş, meslek ve statülerdeki toplam 16 kadınla görüşülmüştür. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin kimlikleri gizli tutulmuş olup, çalışmada kendilerinden K1., Ç1., şeklinde bahsedilmiştir.

Yöntem: Yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı bu araştırmada niteliksel yöntem kullanılmıştır. Kadınların maruz kaldıkları aile içi ekonomik şiddet nedenleri ve sonuçlarıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Şiddet, Aile İçi Şiddet, Çalışan Kadınlar, Ataerkil Yapı, Ekonomik Şiddet*

SPOR TERCÜMANLIĞI VE ÇEVİRİYE OLAN SADAKAT

Erdem Yıldırım, *Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık ABD,*
Erdemyldrm256@gmail.com

Özet

Bu bildiri, spor tercümanlığında tercümanın çeviri yaparken hangi durumları göz önünde bulundurduğunu belirlemek ve çeviride sadakat kavramını ne tarzda uyguladığını göstermeyi hedeflemektedir. Günümüzde tercüman kavramı; her ne kadar diller arası iletişimi sağlayan birey olarak bilinse de, spor tercümanlığında bu durum sadece bununla bitmemektedir. Bir spor kulübünde tercüman olarak görev alındığında, aslında o kulübün sadece tercümanı değil aynı zamanda ayrılmaz bir parçası olunmaktadır. Bununla birlikte; kulüp sporcularının iletişim kaynağı olduğunuzdan, onlar ile de çok ayrı bir bağınızın olması söz konusudur. Bu sebepten dolayı, tercümanın temsil ettiği sporcu ve kulübün çıkarları doğrultusunda çeviri yapması beklenmektedir. Bu bir zorluk gibi görünse de aslında tercümanın göz önünde bulundurması gereken durumlar arasında bulunmaktadır. Tercüman için “Sadakat” kavramı da tam olarak bu noktada devreye girmektedir. Yapılacak bu bildiriyle de, spor tercümanlığında sadakatin ne denli önem arz ettiğini görmek ve okuyuculara aktarmak bu bildirinin önemini göstermektedir. Bu bildiriye, konu hakkında çeşitli makalelerden ve Galatasaray Futbol Kulübünün eski tercümanı Mert Çetin’in mesleği hakkında bireysel röportajları ve yapmış olduğu tercümelere inceleyerek hazırladım.

Son olarak; bu bildiri, spor tercümanlığı üzerine kariyer planlayan bireylere meslekte karşılaştıkları durumlar hakkında fikir vermek ve bu durumlarda çevirinin hangi koşullarda nasıl olacağı hakkında fayda sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sözlü Çeviri, Ardıl Çeviri, Spor Tercümanlığı, Çeviride Sadakat, Tercümanlıkta Sadakat.*

ÜNİVERSİTE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN GELECEK KAYGISI VE COVID-19 SALGINININ OLASI ETKİSİ

Murat DEDEOĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler*, dedeoglu2015@hotmail.com

Ali ÖZGÜLTEKİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat*, aliozgltn@gmail.com

Özet

Gelecek kaygısı, gençler arasında özellikle üniversite öğrencileri arasında yaygın olan ve geleceğe dair karamsarlık, stres ve baskı oluşturan psikolojik duruma denir. 21. Yüzyılda ulusal ve uluslararası literatüre girmiş olup tüm dünyada bir sorun haline gelmiştir. Kaynakların sınırlı olması, ailenin maddi durumu, ailenin ve çevrenin psikolojik baskısı, ülkede bulunan mevcut iktisadi durum, eğitimin kalitesi, okulun imkanları, öğrencinin kendini ne ölçüde yetiştirdiği gibi birçok etken gelecek kaygısına neden olmaktadır. Gelecek kaygısının en çok yoğun şekilde oluşmaya başladığı ve genç bireyi etkilediği dönem ise üniversitenin son sınıf dönemidir. Genç bireyler, mezun olup hayatının yeni ve önemli bir aşamasına geçeceği için ne yapacağı ve nasıl yapacağı konusunda bir çıkmaza ve psikolojik bunalıma düşmektedir. Ayrıca tüm dünyada yaşanan Covid-19 salgınının ulusal ve uluslararası arenada bıraktığı gerek ekonomik gerekse sosyal yıkım, üniversite öğrencilerinin gelecek kaygılarını yoğunlaştırmış veya bu kaygıyı hissetmelerine neden olmuştur. Ülkemizde üniversite okuyan öğrencilerin fazla olması bu problemin görülme sıklığını arttırmaktadır. Ülkenin geleceği olarak görülen genç bireylerin gelecek kaygısı yaşamaları ve bununla baş edememeleri kimsenin isteyeceği bir durum değildir. Bildiriyi hazırlarken Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün “Bütün ümidim gençliktedir!” sözünü mottomuz olarak esas alarak üniversite son sınıf öğrencilerinin gelecek kaygısı yaşadıklarını belirlemek ve bu kaygının yaşamasındaki nedenleri tespit etmek amaçlanmıştır. Bildiri ile üniversite son sınıf öğrencilerinin gelecek kaygısı ve bu kaygıyı yaşamalarındaki etkenlere ulaşılabilecek, pandemi döneminde yaşanan iktisadi ve toplumsal değişimlerin onlarda bıraktığı izlenimler ortaya çıkarılıp pandemi dönemi bozulmaların üniversite son sınıf öğrencilerini daha da karamsarlığa teşvik edip etmediği

bellirlenecektir. Bildiri hazırlanırken kullanılacak veriler Tübitak 2209-A desteği almaya hak kazanmış aynı ismi taşıyan proje sonunda elde edilen çıktılarından sağlanacaktır. Proje sonunda elde edilen veriler üniversitemizin düzenleyecek olduğu bu gibi benzeri kongreler vasıtasıyla daha fazla insana ulaşacak ve üniversite son sınıf öğrencilerinin yaşadıkları gelecek kaygısı ve nedenleri tüm şeffaflığıyla anlatılacak, toplumun ve yetkili insanların bilinçlendirilmesi ve çözümlerin üretilmesi için ön ayak olması sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gelecek kaygısı, Üniversite öğrencileri, umutsuzluk, meslek hayatı, pandemi

ÖYUNLAŐTIRMANIN OTEL İŞLETMELERİ EĞİTİMİNDE KULLANILMASI

Gözde Sevgi GÖREN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Turizm İşletmeciliği,*
gozdesevgigoren@posta.mu.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Cemal ARTUN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Turizm
İşletmeciliği,* cemalartun@mu.edu.tr

Özet

Genç nesil teknolojiyi hayatın her alanında kullanan, bilgiye erişimi kolay ve hızlı bir nesildir. Bu erişilebilirlik genç nesilde tatminsizlik ve odak problemleri gibi sorunlara yol açabilmektedir. Yapılan araştırmalarda internetle büyüyen neslin odaklanma süresinin 8 saniyenin altında olduğu belirtilmektedir. Oyunlaştırma tasarımında amaç bireye öğretilmek istenen, hayatın olağan akışı bozulmadan, bireyi içsel ve dışsal motivasyon faktörleriyle tetikleyerek, alışkanlıkları davranışa dönüştürmektir. Oyunlaştırma, Z kuşağının iş hayatına girmesiyle beraber açığa çıkan geleneksel iş yeri eğitim yöntemlerinin yerini alabilecek bir öğrenme yöntemidir. Bu konuda literatür henüz oluşma aşamasındadır. Bu çalışmada oyunlaştırmanın otel işletmelerindeki iş yeri eğitimlerine yönelik uygulamalar ikincil verilerle analiz edilecektir. Bu yöntemin otel işletmelerine de entegre edilebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Oyunlaştırma, iş yeri eğitimi, otel işletmeleri*

ANTİK KENTLERİN KÜLTÜREL MİRAS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ VE LAGİNA ANTİK KENTİNİN İNCELENMESİ

Rabia ONBİRLİOĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği*, rabiaonbirioglu@posta.mu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Senem YAZICI YILMAZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, senemyazici@mu.edu.tr

Özet

Toplumda yaşayan bireylerin zaman içerisinde kendilerini diğer toplumlardan farklı kılan kendilerine özgü yaşam biçimleri, inançları, sanat anlayışları, gelenekleri, görenekleri, örf ve adetleri neticesinde farklı kültürler oluşmaktadır. Toplumlara özgü olan bu değerlere bağlı olarak ürettikleri maddi ve manevi açıdan miras niteliğinde ürünler ortaya çıkmaktadır. Toplumlar kendinden sonra gelen kuşaklara ortak değerlerini aktarmak ve kültürlerini yaşatmak istemelerinden dolayı kültürel miras unsurları büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın amacı Muğla ilinin Yatağan ilçesinde bulunan Lagina Antik Kenti'nin geçmişteki ve günümüzdeki değerinin tespit edilmesidir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan döküman incelemesi ve analizi yönteminden yararlanılmış olup, ikincil kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında antik kentlerin kültürel miras literatüründeki yeri ve Lagina Antik kentinin geçmişten günümüze sahip olduğu değeri incelenecektir. Yapılan araştırmalar sonucunda kültürel miras unsurlarının tahrip olmadan korunarak kuşaklara aktarılmaya çalışılması ve yerel halka sosyo kültürel ve ekonomik olarak katkı sağlayacak şekilde sahip çıkılması gerektiği belirlenmiştir. Kültürel miras, turizm ve yerel halkın ortak payda da buluşturulması amaçlandığında turizme karşı olumlu tutumlar gelişecektir. Tam tersi bir durum söz konusu olması durumunda ise turizme karşı negatif yönde tutumlar oluşacaktır. Lagina Antik kenti hem yerel halk için önemli olmak ile birlikte, turizm açısından bölgeye yeterli gelişme katkısını gösterememiştir. Antik kentlerin yerel düzeyde etkisinde gelen ziyaretçilerin bölgeden beklentileri ve bulduklarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, somut kültürel miras, antik kent, lagina antik kenti.

EMEK TALEBİ, ÜCRET VE EMEK VERİMLİLİĞİ: TÜRKİYE İMALAT SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Tuna KÖSE, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü,*
tunakose48@gmail.com

Doç. Dr. Mehmet AVCI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat*
Bölümü, mehmeta@mu.edu.tr

Özet

Ücretler ve emek verimliliğinin emek talebi üzerindeki etkisi uzun yıllardan beri literatürde ele alınan konulardan biri olagelmıştır. Ancak bu değişkenlerden hangisinin içsel, hangisinin dışsal değişken olduğu konusu literatürde halen muamma olarak kalmıştır. Bu soruya verilecek cevabın analiz dönemi olma ihtimali yüksek olduğundan çalışmamızda değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olup olmadığı hata düzeltme modeli (ECM) ile araştırılmıştır. 2009:M01-2019:M12 dönemini kapsayan analizden elde edilen bulgular, ücretler ve emek verimliliği ile emek talebi arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olduğunu göstermiştir. Kısa dönemde meydana gelen şoklar sonrasında meydana gelen sapmanın yaklaşık 16 ay içinde ortadan kalktığı ve değişkenler arasındaki ilişkinin uzun dönem dengesine geri döndüğü tespit edilmiştir. Çalışmada, emek talebi ile ücret arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak emek talebi ile emek verimliliği arasında kısa dönemli bir ilişkinin mevcut olmadığı da gözlenmiştir. Bu bulgular Türkiye’de imalat sanayinde istihdamın uzun dönemde ücretlerden ve emek verimliliğinden önemli ölçüde etkilendiğini, kısa dönemde ise istihdamın belirleyicisinin emek verimliliği değişkeni olmadığını göstermiştir. Bu bulgudan hareketle politikacıların kısa dönemde istihdamı etkilemek için ücret dışı değişkenlere odaklanmaları gerektiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: *Ücret, Emek Verimliliği, Emek Talebi, Hata Düzeltme Modeli*

MUHASEBE ÖĞRENİMİ GÖREN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER BEKLENTİLERİ

Gizem TOKMAK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü*, gizeem.tokmak1@gmail.com

Özet

Kariyer planlama bireyin kendisi ve çevresine dair bilgi edindiği, bunlara dayanarak gelecekteki çalışma hayatını planladığı bir karar verme sürecini ifade etmektedir (Betz vd.,1996). Özellikle, bireyin ön/lisans düzeyinde aldığı eğitimi konusundaki motivasyonları kariyer planlama konusunda olumlu katkılar sunmaktadır (Bergeron ve Romano, 1994). Araştırmanın amacı, muhasebe ve finans yönetimi eğitimi alan lisans öğrencilerinin kariyer kavramına nasıl baktıkları, aldıkları lisans eğitiminin kariyer planlamalarına katkı sağlayıp sağlamadığı ve kariyer hedefleri ile ilgili motivasyonlarının belirlenmesidir. Örneklem Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe ve Finans Yönetimi Programı öğrencilerinden elde edilmiştir. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş, veriler yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri ile toplanmıştır. Cresswell (1998) nitel araştırmalar kapsamında örneklemin 10-30 aralığında olabileceğini belirtmektedir. Kapsamda ana kütleden 20 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Örneklem yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdiği cevaplar benzer hale gelene kadar (veri doygunluğu) ve araştırma soruları cevaplanana kadar (veri yeterliliği) genişletilmiştir. Öğrenciler kariyer kavramını genellikle gelecekte iş hayatında ulaşabilecekleri statü olarak tanımlamışlardır. Cevaplayıcıların sadece %45'i hayalindeki bölümü okuduklarını beyan etmişlerdir. Aldıkları lisans eğitiminin onları kariyer hedeflerine ulaştırma konusunda etkisi sorulduğunda cevaplayıcıların yarısı olumsuz cevap vermiştir. Cevaplayıcıların %50'si lisans eğitiminden sonra mali müşavirlik mesleği %15'i finans ve bankacılık sektöründen bir kariyer beklentisine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Amaçlanan kariyere yönelme konusunda cevaplayıcıların %35'i ilgileri ve duygusal yönelimlerinin %30'u sahip oldukları yeteneklerin %20'si ise iş imkânlarının etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, kariyer hedeflerinin kişilik özelliklerine uyumu konusunda örneklemin tamamı

olumlu düşüncelere sahiptir. Lisans eğitiminin kariyer hedefleri için yeterli bilgi ve becerileri kazandırma düzeyi cevaplayıcıların %65 tarafından yeterli veya kısmen yeterli olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kariyer, Kariyer Yönetimi, Eğitim*

MUHASEBE ÖĞRENİMİ GÖREN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBECİLİK MESLEĞİ İLE İLGİLİ ETİK ALGILARI

Ecem Zeynep SÜMEN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü, ecemzeynepsumen@hotmail.com*

Özet

Muhasebe mesleğinin parasal işlemlerle ilgili olması etik olmayan davranış olasılığını artırmaktadır. Mükellef bulma ve elinde tutma konusundaki baskılar (Fidan ve Subaşı 2014) ya da dönem dönem bazı yanlış uygulamaların meslek mensupları arasında yaygınlaşıp kanıksanması bireyin yanlış uygulamalara yönelmesi ihtimalini artırabilmektedir (Yel, 2018). Nitekim, vergi oranlarındaki artışlar, devlet ile olan işlerde aşırı bürokrasi gibi nedenler muhasebeciler tarafından etik dışı davranışların nedenleri arasında sayılmaktadır (Kıllı, Türkoğlu ve Gülmez 2018). Bu nedenle henüz eğitim döneminde muhasebe mesleğine yönelik güçlü etik tutumların oluşturulması gerekmektedir. Araştırmanın amacı, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe ve Finans Yönetimi Programı öğrencilerinin muhasebe mesleği ile ilgili etik tutumlarının belirlenmesidir. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş, veriler yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri ile toplanmıştır. Cresswell (1998) nitel araştırmalar kapsamında örneklemin 10-30 aralığında olabileceğini belirtmektedir. Kapsamda ana kütlede 21 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Örneklem yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdiği cevaplar benzer hale gelene kadar (veri doygunluğu) ve araştırma soruları cevaplanana kadar (veri yeterliliği) genişletilmiştir. Cevaplayıcıların azımsanmayacak bir bölümünün etik davranmayı toplumun ahlak değerlerine uyma ile özdeşleştirdikleri görülmüştür. Cevaplayıcılar, muhasebecilik mesleği icra edilirken etik dışı davranışların söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca örnekleme göre muhasebecilik mesleği doğası gereği diğer mesleklere göre meslek mensuplarını etik dışı davranmaya daha fazla zorlamaktadır. Ayrıca önemli miktarda cevaplayıcı (%48) işlerin yürümesi için etik dışı davranışların gerekli olabileceğini belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak örneklemin çoğunluğu (%74) muhasebe mesleği kapsamında etik dışı davranışlara yönelmenin en

önemli nedeni olarak muhasebe mesleğinin doğası gereği finansal/parasal işlemlerle ilgili olması gösterilmiştir. Ayrıca, cevaplayıcılardan azımsanmayacak bir bölümü etik ihlalleri yetkili kişilere bildirme eğilimlerini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Muhasebe Etiği, Meslek Etiği

BEKSULTAN NURJEKEYEV ESERLERİNDEKİ TARİHİ VE SANATSAL GERÇEKLİK

Bulbul Aidyn, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, aidynbulbul@mail.ru*

Özet

Kazak edebiyatı tarihinin gelişimi tüm aşamalarda, halk hayatının halk hayatının gerçekleri sürekli olarak edebi eserlere dayandırılarak okuyucuya aktarılır. Kazak halkının ayrı bir devlet olma yolundaki toplumsal olaylarının ve o dönemde yaşamış tarihi şahsiyetlerin yaşamlarının tüm gerçeklerini okuyucuya aktarması açısından tarihi eserler önemlidir. Özellikle cumhuriyetin bağımsızlığı döneminde bu eserlerin milli ruhun uyanmasına büyük katkı sağlayacağı bellidir. Halkın yurtsever duygularını uyandırır, egemenliğe saygı duymanın, bağımsızlığın doğuşuna şükretmenin, vatan için çok çalışmanın, milleti tanımanın yolunu açar.

Modern Kazak nesirinde, Kazak halkının tarihindeki en önemli olayların, kişiliklerin zengin ve tarihi verilere dayanarak yazılmasına devam edilmektedir. Kazak halkına ve topraklarına yönelik asırlardır süren saldırı savaşları, Rus kolonizasyonu, ulusal kurtuluş ayaklanmaları, yıllarca süren suni kıtlık, yıllarca süren siyasi baskı, yıllarca süren iç savaş, Aralık olayları Kazak halkının cesaretini kırmadı. Kazak halkı pek çok tarihi olaydan geçti ama bir millet olmadı. Dilini, zihniyetini ve dinini korumayı başaran halkımızın kaderi artık kurgunun sanatsal gerçekliğine de yansımıştır.

Yukarıdakilerin tümü, Kazak halkının yaşamının bir gerçeğidir. XX. yüzyılın ikinci yarısında ve bugüne kadar Kazak romanlarında hayatın gerçekleri geniş bir şekilde işlenir. Halkın tarihi olayları ve bu tarihin bir parçası olan tarihi şahsiyetler de ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Özellikle Kazak edebiyatında "Kazak Mopassan" olarak bilinen Beksultan Nurjekeyev'in tarihi eserlerinden bahsetmekte fayda var. Kadına, aşka, aileye ve birçok kadere dair kaleme aldığı yazarın, "diplomasız bir tarihçi" olarak topladığımız bilgi ve tarihi gerçeklere dayanarak kaleme aldığı roman ve öyküler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *B.Nurjekeyev, Kazak Tarihi, Bağımsızlık.*

OPUS SECTİLE ZEMİN DÖŞEMELERİ

Kerime Buket Şahin, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi,
buket_shn@outlook.com

Özet

Opus sectile, mozaik tekniği olarak Bizans sanatında zemin döşemesi olarak mozaik uygulamasında ve özellikle kilise yapılarının iç bölümlerinde görülür.

Sivri uçlu aletlerle taşlara şekil verilmesi sonucu üç katmandan oluşan Opus sectile, ustalık ve iş bölümü gerektiren bir tekniktir. Opus-sectile yer döşemelerinin ana malzemesini mermer, doğal taşlar ve cam hamuru oluşturur. Üçgen, kare, dörtgen, beşgen, altıgen, sekizgen, daire, mekik şeklinde kesilen geometrik parçalar, bal peteği, yıldız ya da dama motifleri oluşturacak çeşitli şekilde dizilmekteydi. Farklı malzemelerden ince tabakalar halinde kesilen şeritler ve bunların arasında kalan boşlukların geometrik motiflerle doldurulması esasına dayanır.

Bu çalışmada Bizans Dönemi'nde kamu ve halka açık yapılar ile kiliselerin taban döşemelerinde tercih edilen Opus sectile malzeme-teknik başta olmak üzere kullanım alanları ve kullanıldığı mekanlarla kronolojik olarak incelenecektir.

Bizans dönemi Opus sectile zemin döşemelerinin Roma döneminden ayrılan özellikleri, tekniğe Bizanslı-Anadolulu ustaların getirdiği yenilikler de çalışma sonucunda ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Opus Sectile, Bizans, Zemin Döşeme, Mozaik*

ANKARA CENAB-İ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

Yavuz İSBİR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı,*
yisbirs@gmail.com

Özet

Ankara-Ulucanlar'da yapılmış olan Cenab-i Ahmed Paşa Külliyesi, kaynaklara göre Mimar Sinan'ın eseridir. Kitabesinde Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1561 yılındaki vefatına kadar Ankara'da Anadolu beylerbeyi olarak görev yapan Cenab-i Ahmed Paşa adına 1565-66 yılında yaptırıldığı yazılıdır.

Haziresinde, Cenabi Ahmed Paşa'nın türbesi ve 18. yüzyıla tarihlenen Azimi Türbesi yer alır. Cami, avlusundaki şadırvan ve bugün tamamen ortadan kalkmış olan hamam ve Mevlevihane ile birlikte külliye oluşturmaktadır.

Cenab-ı Ahmet Paşa Camii, 16. yüzyılda Ankara'nın en anıtsal yapısı olarak belirmiştir. Cami, kare planlı ve tek kubbelidir, kuzeyde üç kubbeli son cemaat yeri yer alır. Caminin iç süslemelerindeki bitkisel kompozisyonlar kalem işidir. Kible duvarındaki pencereler renkli cam vitray, diğer pencereler alçı şebekelidir.

Çalışmamızın amacı Cenab-ı Ahmet Paşa Camii'nin mimari, malzeme ve süsleme programıyla özelliklerini sıralayarak inşa edildiği Osmanlı mimarisinin Klasik dönemi 16.yüzyılda Ankara cami mimarisine getirdiği yenilikleri ortaya koymaktır.

Külliye, Sinan'ın eseri olmasıyla da ayrıcalıklıdır. Onun eserleri arasında külliyenin, özelinde ise günümüze sağlam ulaşan caminin bölgesindeki yeri ve önemi hakkında detaylı bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Ankara, Mimar Sinan, Cenab-i Ahmet Paşa, Külliye, Taş Malzeme.*

BİR HALK KÜLTÜRÜ OLARAK ZEYBEĞİN SANATA YANSIMASI

*Çağdaş Avcı, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi,
cagdasavci93@gmail.com*

*Tayyibe Nur Kurt, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi,
nurku0806@gmail.com*

Özet

Zeybek, Osmanlı döneminde yerel baskılara ve haksızlıklara karşı ayaklanarak dağa çıkan kimselere verilen isimdir. İlk başlarda haydut veya eşkıya olarak anılırsalar da Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri mücadeleden dolayı kahraman olarak nitelendirilmişlerdir. Zeybek, Batı Anadolu Bölgesinde yöresel halk oyunu olarak bilinmektedir. Bir halk kültürü olan Zeybek sadece dans ve müzik de değil akademik olarak Edebiyat, Halk Bilimi, Tarih ve Sosyoloji gibi çalışmalara da konu olmuştur. Diğer taraftan plastik sanatlar bağlamında Sanat Tarihi alanına girmiş olmasına karşın “Zeybek” teması başlı başına bir çalışma konusu olmamıştır. Bu çalışma Sanat Tarihi metodolojisi uygulanarak plastik sanatlara yansımaları anlatılmak istenilmiştir. Resim, heykel, minyatür gibi sanat dallarına bakıldığında “Zeybek” temasının farklı yorumlarını bulmak mümkündür. Arkeolog, Ressam, Müzeci Osman Hamdi Bey'in “Zeybek” isimli çalışmaları dönemin giyim kuşamı hakkında bilgi vermesi haricinde Muğla'da yaptığı arkeolojik çalışmalar esnasında bölge halkının günlük yaşantılarından, şenliklerinden etkilenip, bunu sanatına yansıtmış olabileceği düşüncesini de akla getirmektedir. İbrahim Çallı'nın “Kurtuluş Savaşında Zeybek” adlı tablosu ulusal mücadele için savaşa gitmeye hazırlanan zeybekleri yansıtır. Sanatçının Denizli Çal ilçesinde doğup büyümüş olması, yaşadığı coğrafyanın kültürünü ve bu yöre halkının savaş için verdiği emeği tablosuna yansıtmaya amacı gütmüş olmalıdır. Sanayi Nefise Mektebinin ilk heykel hocası olan Yervant Oskan'ın yapmış olduğu “Zeybek” heykeli ilk örneklerden olup ve bu eserin dans edermişçesine hareketli bir duruşuyla oldukça başarılı bir ifade etme gücüne sahiptir. Günümüzde ise Muğla doğumlu olan Ömür Koç'un minyatür çalışmaları içerisinde “zeybek” temasına yer verilmiştir. Resim Sanatının; Theofilos, Sabri Berkel, Mustafa Ali

Kasap gibi sanatçılara da konu olmuştur. Sonuç olarak edebi eserler, türkü, kahramanlık gibi halk kültürünün zenginliğini oluşturan zeybek; gravür, posta pulu, kartpostal, gazete kupürü, resim, heykel, minyatür gibi sanatların içeriğinde yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeybek, Resim, Heykel, Etnografya

BASKETBOLDA EV SAHİBİ OLMA AVANTAJI: TÜRKİYE BASKETBOL SÜPER LİĞİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Aygün AKGÜL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor ABD, aygunakgul@posta.mu.edu.tr*

Doç. Dr. Kemal GÖRAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, kgoral@mu.edu.tr*

Özet

Profesyonel basketbol müsabakalarında ev sahibi olma avantajı müsabaka sonucunu etkilemede önemli bir rol oynamaktadır. Takımların kendi sahalarına aşına olması, sahip oldukları taraftar kitlesi, deplasman yolculuklarının yapılmaması ve psikolojik etkiler gibi faktörler bu durumu desteklemektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye Erkekler Basketbol Süper Ligi (BSL) ve Kadınlar Basketbol Süper Liginde (KBSL) ev sahibi olma avantajı değişkeninin incelenmesidir. Ev Sahibi olma avantajının değerlendirilmesinde, tamamlanmış bir sezonda takımların ev sahibi olarak kazandıkları puanlar, iç sahada ve dış sahada kazandıkları puanların genel toplamının bir yüzdesi olarak tespit edilmektedir (Pollard, 2006). BSL’de 2015-2016 ve 2020-2021 sezonları arasında oynanan toplamda 1458 müsabaka, KBSL’de ise 2017-2018 ve 2020-2021 sezonlarında oynanan toplam 707 müsabaka incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde, BSL’de belirtilen sezonlarda oynanan 896 müsabakadan (%80,72) ve KBSL’de oynanan 388 müsabakadan (%77,43) ev sahibi takımların galip ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır. BSL için ev sahibi olma avantajının en yüksek olduğu sezon %81,68 ile 2015-2016 sezonu, KBSL için de %78,85 ile 2020-2021 sezonu olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak, Basketbol Süper Lig’inde ev sahibi olmanın takım performansına katkı sağlayan önemli bir kriter olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Basketbol, Ev sahibi olma avantajı, Basketbol Süper Ligi, Kadınlar Basketbol Süper Ligi*

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN PROGRAM VE SÖYLEMLERİNDEKİ GÖÇMEN VE YABANCILAR SORUNU¹

İlgaz Sena KÖKSAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi*,
ilgazsenakoksal@gmail.com

Prof. Dr. Turgay UZUN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi*, uturgay@mu.edu.tr

Özet

Türkiye, tarih boyunca göç ülkesi olma özelliği taşıyan başlıca ülkelerden biridir. Ortadoğu'da Arap Baharı adı altında başlayan protesto olaylarının, Türkiye'nin komşu ülkelerinden biri olan Suriye'de iç savaş haline gelmesi sebebiyle yakın tarihin en büyük göç dalgasına zemin hazırlamıştır. Suriye'de yaşanan iç savaşın çığ etkisiyle günden güne büyümesi ve komşu ülkelerin de bu durumdan etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Türkiye, Suriyeli göçmen dalgasından en çok etkilenen ülkedir ve resmi rakamlara bakıldığında mevcut durumda 3,5 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Yaşanan bu büyük göç dalgası, ülkenin göçmen politikası açısından ciddi bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin hem iktidar hem de muhalefet partilerinin göç konusuna ilişkin bakış açıları ve göçmen sorununa yaklaşımları incelenecektir. Çalışmanın temelinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan beş siyasi parti (Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi, İYİ Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi) yer almaktadır. Siyasi partilerin parti tüzük ve programları, seçim beyannameleri, raporları ve lider açıklamaları; altında tasnif edilmiş ve incelenmiştir: Politik İstikrarsızlık, Ekonomi, İç Güvenlik Sorunu/Suç Oranları, İnsani Durum, Statü Sorunları ve Dış Politik Sorunların Ağırlaşması kategorileri altında tasnif ve analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Göçmen Politikası, Siyasi Partiler, Suriyeli Sığınmacılar*

REMBRANDT'IN KUTSAL KİTAP TEMALİ ESERLERİNDE IŞIK VE GÖLGE KULLANIMININ İNCELENMESİ

Özge YENDÜN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı*,
ozge.yendun@gmail.com

Özet

Rönesans'a tepki olarak ortaya çıkan sanat akımlarından birisi olan Barok sanat, XVII. yüzyılda İtalya'da ortaya çıkmış dönemin neredeyse bütün sanatçıları etkisi altına almıştır. Resim, heykel ve mimaride farklı şekillerde karşımıza çıkan Barok üslubun etkisini; toplumun yaşadığı siyasal değişimlerin kültürel ve sanatsal boyuta yansımaları dönemin eserlerinde gözlemleyebilmemiz mümkündür. Resim sanatında ışık-gölge karşıtlığının birbirleri ile kaynaştırılarak kullanımı söz konusudur. Barok üslup etkili resimlerde belirli bir noktadan yansıyan ışığın figürler üzerindeki izlenimi çarpıcı bir etki yaratmaktadır. Barok sanat akımı, ortaya çıktığı andan itibaren zamanla tüm Avrupa'da etkili olmuştur.

80 Yıl Savaşları ardından Protestanlığın kabul edilmesi ile Barok sanat bambaşka bir boyuta ulaşarak karşımıza çıkmıştır. Zamanla Avrupa'nın tamamında etkili olmaya başlayan Barok sanat akımı, kuzey ülkelerde nadide örnekler sunmuştur. Dönemin ünlü Felemenk ressamı, resim sanatında yeni teknikler geliştirmiş ve günümüzde hala etkisini koruyan eserler ortaya koymuşlardır. Loncaların siparişleri üzerine yapılan eserlerde grup portreciliği bambaşka bir boyuta ulaşmıştır. Günlük yaşamdan karelerin izleyiciye yansıtıldığı resimler de bizlere, dönemin yaşantısına dair faydalı bilgiler sağlamaktadır. Hollanda sanatı kendini daha çok portre ressamlığında gösterse de yine dini konular ve mitolojik konular da eserlerin ana temasını oluşturmaya devam etmiştir.

Rembrandt'ın eserlerine bakıldığında mitolojik konular, Eski ve Yeni Ahit'ten konular, portreler, otoportreler ve grup portreleri eserlerinin genel konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın konusu olan "Rembrandt'ın Kutsal Kitap Temalı Eserlerinde Işık Ve Gölge Kullanımının İncelenmesi" başlığı altında usta sanatçının 26 adet eseri konu alınarak

yıllar içerisindeki sanatında ortaya koyduğu gelişim ve Barok dönemin önemli özelliği olan ışık-gölge uygulamalarını kullanım biçimi detaylı olarak irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rembrandt, Barok, Işık, Gölge.

İKİ KASIM BİN DOKUZ YÜZ KIRK ÜÇ KARAÇAY MALKAR TÜRK'ÜNÜN DRAMI VE ETKİLERİ

Ali Özmen, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, aliozmen@posta.mu.edu.tr

Özet

II. Dünya Savaşı, pek çok halkın kaderinde derin izler bırakmıştır. Yeni yaşam şartlarında hayatta kalabilmek için büyük zorluklarla başa çıkmaya çalışılmıştır. Bu savaşın taraf ülkelerinden olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yöneticileri, sınırları içerisinde yaşayan çeşitli halkları, inandırıcılığı olmayan gerekçelerle topraklarından sürgün etmişlerdir. Siyasi kaygılar sebebiyle Orta Asya'nın çeşitli bölgelerine gönderilen halklardan biri de Karaçay Malkarlar'dır. Josef Stalin döneminde, savaşta düşman konumunda bulunan Almanlara yardım ettikleri gerekçesiyle başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya'daki çeşitli ülkelere topyekûn bir sürgüne ve soykırıma maruz kalmışlardır. Bu sürgün sırasında da toplam nüfuslarının yarısını kaybetmişlerdir. Karaçay Malkar edebiyatı için önemli bir yere sahip olan Halimat Bayramuk bu konuyla ilgili eserler kaleme almıştır. Bunlardan biri "İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç" adlı romanıdır. Söz konusu olan bu romanda sürgün öncesi, sürgün günleri ve sonrası detaylı bir şekilde işlenmiştir. 14 yıllık Orta Asya sürgünü esnasında Kazakistan'a sürgün edilen Halimat Bayramuk, yaşadığı gerçekleri roman diliyle aktarırken "*Tehcirin, halkımıza getirdiği felaketler hakkında yazmayı kendime borç sayıyorum. Eksikleri vardır, ancak yazılanlar gerçeğin ta kendisidir. Benim amacım da budur.*" sözlerini kullanmıştır.

Hayata yeniden tutunmak, yeniden başlamak isteyen insanlar, zor koşullara dayanmak zorunda kalmışlardır. "*Umut beslenen bir rejimin iflası... Ona bel bağlayanların hayal kırıklıkları... Düzeni değiştirmek uğruna işlenen cinayetler. Ezilen, horlanan insanlar. Ayaklar altına alınan insan haysiyeti...*"

Söz konusu olan bu romanda da geçtiği gibi "2 Kasım 1943'te yerlerinden, yurtlarından sürülen, akıl almaz haksızlıklara, zulümlere uğrayan; acılara, sıkıntılara, yokluklara

gögüs geren insanların metaneti, sabrı ve çektiğı çileler... Tam 14 yıllık bir sürgün hayatı... Kısacası İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç Karaçay Türkünün dramı!”.

Anahtar Sözcükler: *Karaçay Malkar Türkleri, Sürgün, Sovyetler Birliğı, Kuzey Kafkasya, Tehcir.*

AKDENİZ DÜNYASINDAKİ FİLDİŞİ ESERLER ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Barış ULU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü,*
Barisulu2128@gmail.com

Özet

Lüks bir ürün olan fildişi MÖ 2. binyılın ikinci yarısından itibaren Antik dönemin sonuna kadar uluslararası ticarete önemli bir hammadde olmuş böylece Akdeniz merkezli Mezopotamya, Levant, Kıbrıs, Mısır, Anadolu ve Ege'ye yayılmıştır. Zanaatkârlar Mısır, Suriye, Fenike ve Asur üslubunda fildişinden eserleri saray ve tapınakların süslemesinde kullanmışlar, fildişinden mobilyalar, süs eşyaları, müzik aletleri ve küçük heykelcikler şeklinde kült objeleri üretmişlerdir.

Hıristiyanlığın yayıldığı Roma imparatorluğu coğrafyasında 4. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasında kapsayan Erken Bizans döneminde fildişinden sanat eserlerinde mitolojik unsurlar ile Hıristiyan konulu anlatımlar iç içedir. Orta Bizans döneminden itibaren fildişi eserlerde sadece dini anlatım söz konusudur ve bu başkalaşım diptikonlar, triptikonlar, pyksisler, röliker ve ikonlardan izlenebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı Akdeniz çanağında yüzyıllar boyunca üretilen fildişinden sanat eserlerinin sosyal, kültürel ve ticari boyutuyla kronolojik olarak ele alınmasıdır. Bu kronoloji içinde Türkçe literatürde az çalışılmış Bizans döneminde fildişinin kullanımı ve gelişiminin inançla birlikte başkalaştığı, dini ve siyasi karakterler için nasıl tercih edildiğine, eserlerin üslup özelliklerine odaklanılması hedeflenmektedir.

Fildişinin uluslararası ticaret ile kültürel etkileşimde önemli bir hammadde ve işlenmiş eser olmasına dikkat çekilerek bölgeler arasında kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilere nasıl etki ettiği açıklanarak fildişi eserler üzerine yapılacak bundan sonraki çalışmalara katkı sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz Dünyası, Fildişi, Bizans, Anadolu

ARAP AYAKLANMALARI SONRASINDA AB – FAS EKONOMİK İLİŞKİLERİ: DERİN VE KAPSAMLI İŞ BİRLİĞİ ANLAŞMASI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa YILDIZ, *Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, mustafa_yildiz89@windowslive.com*

Özet

AB, Kuzey Afrika'daki eski sömürgelerle olan ekonomik ilişkilerinin bir parçası olarak, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşmaları (DCFTA) için müzakereler yürütmektedir. Bu amaçla AB ile Güney Akdeniz komşularından Fas arasında Derin ve Kapsamlı Ticaret Anlaşması imzalamak amacıyla 2013 yılında görüşmeler başlatılmıştır. AB, 2011 yılında başlayan Arap ayaklanmalarının sonrasında Kuzey Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Birlik bu müzakereler süresince ticari büyümeyi ve her iki tarafın kazançlı çıkacağı bir formülü öne çıkarmakta ve bu müzakereler sonucu imzalanacak anlaşmanın beraberinde getirdiği talepleri Fas'ın kabul etmesini beklemektedir. Ancak, Fas'ın ihtiyaçlarını göz ardı eden, karşılıklı bağımlılığı vurgulayan ve özellikle Birliğe üye devletlerin çıkarlarını yansıtan bu taleplerin bu müzakere sürecini tartışmalı hale getirdiği açıktır. Bu nedenle, tartışmalı özelliklere sahip bu sürecin analiz edilmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışma, eleştirel bir yaklaşımla Fas ile imzalanması hedeflenen Derin ve Kapsamlı İşbirliği Anlaşması'nın tartışmaları yönlerini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Birliğin bu anlaşmalar ile Fas'a yönelik eşitsiz politikalar geliştirdiğini iddia etmekte ve bu anlaşmalarda Birliğin neokolonyal eğilimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, başta Nkrumah olmak üzere neokolonyalizmin önemli savunucularının görüşlerinden yararlanılarak bu eğilimler ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, AB ile Fas arasındaki ekonomik ilişkilerin Arap Ayaklanmaları sonrasındaki yapısının daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Neokolonyalizm, serbest ticaret anlaşmaları, karşılıklı bağımlılık*

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYOMATEMATİKSEL NORM FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ

Aleyna BAYAR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, aley nabayar.ab@gmail.com*

Hazal YILMAZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, hyilmazz2000@gmail.com*

Ünal Yılmaz, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, unallyilmaz1@gmail.com*

Doç. Dr. Burçak BOZ-YAMAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, burcakboz@gmail.com*

Özet

Bu araştırmanın amacı ilköğretim 1 ve 4. sınıf öğretmen adaylarının sosyomatematiksel norm farkındalıklarını incelemektir. Sosyomatematiksel normlar matematik öğrenme ortamlarına özgü olan ve matematiksel çalışmalara rehberlik eden sınıf eylemlerinin ve etkileşimlerinin standartlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Güncel matematik eğitimi alanyazınında matematik yapmak ve bilmek, sosyal ve kültürel bir etkinlik olarak ele alınmaktadır. Buna göre öğrencilerin matematiksel gelişimini açıklarken sosyal ve kültürel süreçler önem kazanmakta, böylece bilgi, sınıf paydaşları arasındaki etkileşimler ve gerçekleştirilen etkinliklere bu tüm paydaşlar tarafından öğrenmeye yüklenen anlamın müzakere edilmesi sürecinde yapılandırılmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin matematiksel gelişimine olumlu katkı sağlamak için matematik öğretmenlerinin kendi sınıf mikro kültürlerine sosyomatematiksel normları entegre etmesi gerektiği söylenebilir. Dolayısıyla ilköğretim matematik öğretmenliği programı kapsamında verilen alan eğitimi derslerinin öğretmen adaylarında sosyomatematiksel norm farkındalığını oluşturup daha sonra bu farkındalığı arttırması gerekmektedir. Bu araştırmanın bulguları ile ilköğretim matematik öğretmenliği programına yeni başlayan ve mezun olmak üzere olan iki grubun sosyomatematiksel normlara dair farkındalıkları ortaya konulmuştur. Betimsel araştırma yöntemlerinden tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmada 41 birinci sınıf ve 34 dördüncü sınıf ilköğretim matematik öğretmenliği

öğrencisi katılmıştır. Uygunluk örnekleme yöntemi ile seçilen örnekleme toplam 75 öğretmen adayı bulunmaktadır. Uygulanan ölçme aracı araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup pilot çalışmada geçerlik ve güvenirlik incelemeleri yapılmıştır. Cronbach Alpha değeri 0,96 bulunan ve 24 maddeden oluşan “Sosyomatematikselsel Norm Farkındalık Ölçeği” ana çalışmada kullanılmıştır. Ölçekten elde edilen veriler bağımsız örneklemelerin karşılaştırılmasından dolayı T-testi ile analiz edilmiştir (T-testi sonucu p değeri 0,59 bulunmuştur). Yapılan analizlere göre;

- 1. sınıfların sosyomatematikselsel norm farkındalık puanlarıyla 4. sınıfların puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.
- 1. sınıflar ile 4. sınıflar arasında anlamlı bir fark bulunmaması sonucunda araştırmacılar bölüme gelen 1. sınıf öğrencilerinin donanımlarının nasıl olduğu konusunda yeni sorular ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyomatematikselsel normlar, matematik eğitimi, sınıf mikro kültürü, sosyal normlar.

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARININ BESLENME DAVRANIŞLARINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ

Mustafa ŞAHİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, mustafasahinn98@gmail.com*

Salih DOKUR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, salihdokur7@gmail.com*

Gizem ÖZÇELİK, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, gizem.uzundurukan@icloud.com*

Özet

COVID-19 pandemisinin dünyayı etkisi altına alması ve bu bağlamda alınan bir takım önleyici etkiler dünyanın her yerinde insanların yaşam tarzlarında değişiklikler yaratmıştır. Bu yaşanan değişimlerinden birisi de insanların beslenme alışkanlıklarında meydana gelen değişimlerdir.

İlgili alanyazın tarandığında COVID-19 pandemisi sürecinde evde eğitimlerine devam eden okul öncesi dönem çocuklarının beslenme alışkanlıklarının ne şekilde etkilendiği üzerine bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu durumdan yola çıkılarak yapılan çalışma ile COVID-19 pandemi sürecinin yaratmış olduğu olumsuz etkilerin, özellikle büyükşehirde yaşayan, okul öncesi dönemdeki çocukların yeterli ve dengeli beslenme davranışları üzerinde nasıl bir yansıması olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada “COVID-19 pandemisi sürecinde okul öncesi dönem (4-6 yaş grubu) çocuklarının beslenme davranışlarında meydana gelen değişimler nelerdir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırma nitel bir durum çalışması olup bu bağlamda yapılan çalışma ile öğretmenlerin ve ebeveynlerin pandemi sürecinde çocukların beslenme alışkanlıklarına yönelik deneyimleri ele alınmıştır. Araştırmanın verilerini elde etmek adına yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme soruları uzman görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Katılımcılar Muğla ili, Menteşe ilçesinde bulunan, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir anaokulunda görev yapan 3 okul öncesi öğretmeni ve 10 ebeveyninden oluşmaktadır. Görüşmeler yoluyla toplanan veriler, nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi yöntemiyle analiz edilmekte olup veri analiz süreci halen

devam etmektedir. Bu bildiride veri analizi tamamlanan 3 öğretmen ve 3 ebeveynin bulguları sunulacaktır. Bununla birlikte elde edilen ön sonuçlara göre bazı ebeveynler pandeminin çocuklarının beslenme konusunda olumsuz etkilediğini düşünürken, olumlu etkisinin olduğunu veya bir etkisinin olmadığını ifade eden ebeveynler de olmuştur. Yine ön sonuçlara göre pandemide tüketilen abur cubur olarak nitelendirilebilecek paketli gıdalarda artış yaşandığı görülmektedir. Öğretmenlerden elde edilen verilerin ön sonuçlarına göre de COVID-19 sürecinde çocukların beslenme davranışlarındaki değişimlerin temelinde öğretmenlerden birine göre evde geçirilen vakit etki yaratmışken diğer öğretmenlere göre de hastalığın bulaşma korkusu çocukların beslenme davranışlarını etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Beslenme davranışları, okul öncesi, covid-19, pandemi

Bu çalışma TÜBİTAK tarafından 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri kapsamında 1919B012102131 numarası ile desteklenmekte olup, Doç. Dr. Yasemin ÖZDEM YILMAZ danışmanlığından yürütülmektedir.

EĞİTSEL REHBERLİKTE DİJİTAL HİKAYE KULLANILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Samet ONAY, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü*, sametonay1648@gmail.com

Atakan ÖZDOĞAN, (Psikolojik Danışman), atakanozdogan5@gmail.com

Doç. Dr. Uğur DOĞAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü*, ugurdogan@mu.edu.tr

Özet

Ülkemiz eğitim politikaları teknolojiyi etkin kullanan ve bilgiyi üretebilen nitelikli bireyler yetiştirme odaklıdır. Millî Eğitim Bakanlığının sunduğu 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde eğitimde dijital içerik ve becerilerin gelişmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın amacı dijital öyküleme yöntemi ile ilkököl öğrencilerine eğitsel rehberlik içerikleri geliştirmektir. Araştırmada nicel araştırma tekniklerinden ön test son test deneysel model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Muğla ili Menteşe ilçesinde il Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından belirlenen Dumlupınar İlkokulu'nun 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Uygulama yapılan 3 grup içerisinde (3-A ve 4-C deney grubu, 3-C ve 4-B grubu kontrol grubu, 4-D ise bekleme listesi grubu) toplam 56 öğrenci mevcuttur. Bunların 19 tanesi (12 tane öğrenci 3-A, 7 tane öğrenci 4-C) deney grubuna ait iken, 24 tanesi (16 tane öğrenci 3-C, 8 tane öğrenci 4-B) kontrol grubuna ve geri kalan 13 öğrenci de (4-D) bekleme listesi grubuna aittir. Daha sonrasında yapılan ön testten sonra videolar deney ve kontrol grubuna uygulanmıştır. Uygulamanın sonunda gruplara tekrardan test uygulanmıştır (son test). Araştırmada başarı testinden elde edilen verilere tekrarlı ölçümler için ANOVA kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ön test ve son testler karşılaştırıldığında, ön testlerde bütün sınıflar açısından herhangi bir fark gözlemlenmezken, son testlerde farklılık gözlemlenmiştir. Dijital öykü grubunda ön test ve son test arasındaki fark daha çok olurken, düz anlatım grubunda nispeten daha az bir değişim gözlemlenmiştir. Bekleme listesinde ise ön test ve son test arasında herhangi bir farklılık gözlemlenmemiştir. Araştırmanın bu bağlamda özgün dijital materyal örnekleri içermesi ile öğretmenler ve öğretmen adaylarının eğitsel rehberlik uygulamalarında kolaylık sağlayacağı söylenebilir. Aynı zamanda araştırma, MEB 2023 vizyon

hedeflerine uygun öğretim uygulaması içermesi bakımından eğitsel rehberlikte öncü araştırma olması sebebi ile literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital öykü, eğitsel rehberlik, zaman yönetimi, ders çalışma

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ PERSPEKTİF KONUSUYLA İLGİLİ BİLGİLERİNİN İNCELENMESİ

Ayşe Tuğba ÇAKAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, tugbacakan07@gmail.com

Doç. Dr. Burçak BOZ YAMAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, burcak@mu.edu.tr

Özet

Sabit bir noktadan bir nesneye bakıldığında bu nesnenin uzaklaşmaya başlaması ve uzaklaştıkça boyut olarak küçülmesi, renklerinin donuklaşması perspektifle açıklanmaktadır. Üç boyutlu nesnelere perspektif kullanılarak iki boyutlu yüzeyler üzerine üç boyut yanılması sağlanarak çizilmektedir. Perspektif konusunun, geometrik dönüşüm ve cisimlerin farklı yönlerden görünüşleri konularıyla bağlantılı olması nedeniyle bu konularda gerekli olan uzamsal muhakemenin geliştirilmesinde etkili bir alt yapı oluşturacağı düşünülmektedir. Bu nedenle perspektifi kavramsal olarak bilmek, perspektif çizimler yapabilmek bireylerin geometrideki birçok konuda zihinlerini eğitmeleri ve farklı bakış açıları geliştirmeleri bağlamında önemlidir. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının perspektif konusuna dair bilgilerinin incelendiği bu araştırmada betimsel bir yaklaşım ile tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya farklı düzeylerdeki İlköğretim Matematik Öğretmenliği öğrencilerinden 21'i gönüllü olarak katılmıştır. Bu katılımcılara alanyazın taramasıyla oluşturulup Google Form olarak hazırlanan 14 soruluk "Perspektif Ölçeği" uygulanmıştır. Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar incelenmiş ve doğru, kısmi doğru, yanlış olmak üzere puanlamaları yapılmıştır. Katılımcıların görüşmeye gönüllü olma durumlarına göre 4 öğretmen adayını klinik görüşmeler için seçilmiştir. Bu seçilen kişilerin maksimum puanın 28 olduğu perspektif ölçeğinden aldıkları puanlar 21, 20, 14, 12'dir. Yapılan görüşmelerde ölçekteki soruları cevaplarırken kullandıkları zihinsel yapılar hakkında sorgulamalara yer verilmiştir. Görüşmeler yazıya dökülmüş, veriler betimsel analiz yöntemi bağlamında incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda öğretmen adaylarının perspektif olma nedenini derinlik, büyüklük-küçüklük kavramlarıyla açıkladıkları; perspektif çizim teknikleri

sorgulamasındaysa kaçış noktası, bakış açısı ve kaçan çizgi gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür. Perspektifi açıklamak adına zihinlerinde kendilerini sabit tutup cismi hareket ettirdikleri veya cismi sabit tutup kendilerini hareket ettirerek açıklama yapmaları gereken sorularda öğretmen adaylarının uzamsal yönelim becerisini kullandıkları gözlenmiştir. Perspektifin geometrik açıklamasını yaparken öğretmen adaylarının çoğunlukla oran-orantı ve benzerlik kavramlarını kullandıkları, paralel doğruların birleşiyor gibi görünmesi ve paralel doğrular arası uzaklığın eşitliğinin birkaç soruda farkına vardıkları, işlemsel bilgiyi kavramsal bilgiden daha fazla kullandıkları görülmüştür. Sonuç olarak bu çalışmadan elde edilen veriler matematik eğitimciler için perspektif konusunun bireyler tarafından nasıl anlaşıldığını ve öğretime nasıl yansıtılabileceğini anlayabilmek için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Perspektif, Uzamsal Muhakeme, İlköğretim Matematik Öğretmeni Adayı.

TÜRK TARİHİNDE ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ UYGULAMALARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Ömer Faruk Özden, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Öğretmenliği,
omerozden260@gmail.com

Özet

Dünya tarihi sürecinde özel gereksinimli bireylere yönelik birçok farklı uygulamalar gözlemlenebilmektedir. Türk tarihinde ise özel gereksinimli bireylere hoşgörülü yaklaşım ve onları yaşamın bir parçası haline getirmek her zaman bir ilke olmuştur. Türkler tarih boyunca coğrafi konumu itibarıyla evrensel gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Türk tarihinde özel eğitim uygulamalarının gelişmesi ve ilerlemesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak özel eğitim hizmetleri hakkında yayınlanmış olan kitap, makale ve araştırma yazılarından yararlanılmıştır. Kaynakların taranmasıyla özel eğitim uygulamaları üzerine değerlendirmelere ulaşılmıştır. Nitel araştırma ve metot olarak dokümantasyon analizi kullanılmıştır. Özel gereksinimli bireylerin Türk tarihinin her döneminde kabul gördüğü ancak diğer uygarlıkların bu konudaki geç kalmışlığı açıkça gözlenebilmektedir. İlk işaret dilinin Osmanlı Döneminde kullanılması bu durumun en çarpıcı örneğidir. Teknolojiyi kullanarak ve geliştirerek özel eğitim hizmetleri uygulamalarına entegre etmenin özel gereksinimli bireylerin hayatının kalitesini olumlu etki edecektir. Özel Eğitim hizmetlerinin gelişimini ve önemini tarihi süreç çerçevesinde değerlendirmek, topluma yetiştirilecek her bir bireyin ve ülkemizin geleceğine ilişkin önemini göstermektedir. Günümüz uygulamalarına nasıl gelindiğini görebilmek, eğitim planlamalarında değerlendirme ve geliştirme çalışmalarına olumlu katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Özel Eğitim, Özel Eğitim Tarihi, Zihin Yetersizliği, İşitme ve Görme Yetersizliği.*

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA DÖNÜŞÜM GEOMETRİSİ KONUSUNA YÖNELİK ETKİNLİK TASARLANMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

İsmail ÇİRİŞ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, cirisismail46@gmail.com

Dilan ERGÜL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, erguldilan203@gmail.com

Merve KIZILBULAK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, mervekzlblk76@gmail.com

Eda AKALIN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, edoo.akalinn@gmail.com

Doç. Dr. Burçak BOZ YAMAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, burcakboz@gmail.com

Özet

Bu çalışmada 2018 matematik dersi öğretim programının bir alt öğrenme alanı olan dönüşüm geometrisi ile İslami desenlerin ilişkilendirilmesi bağlamında çizim çalışmaları içeren 5 etkinlik hazırlanarak, ortaokul matematik öğretmenlerinin görüşlerine sunulacak ve elde edilen dönütlere göre etkinlikler son haline getirilecektir. Bu etkinliklerin son yıllarda yaşanan uzaktan eğitim süreçleri de gözönünde bulundurularak sanal manipülatiflerin de kullanılabilceği şekillerde tasarlanması ile etkinlikleri kullanacak öğrenci ve öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecektir. Matematik konu alanına yönelik birçok sanal manipülatif bulunmakla birlikte bu çalışmada özellikle gerekli olan pergel ve cetvel kullanımını sanal olarak olası kılan mathspad isimli bir manipülatiftir. Bu manipülatif bağlamında etkinliklerin tasarlanma ve geliştirilme sürecinde islami desenler ve dönüşüm geometrisi konu çerçevesi temel alınmıştır. Osmanlılarda ve Selçuklular'da özellikle mimaride kullanılan İslami desenler öğretmen ve öğrenciler tarafından tanınması ve incelenmesi disiplinlerarası çalışmalar ve kültürel değerlerin incelenmesi gibi bağlamlarda öğretmen ve öğrencilerin farkındalıklarını arttıracığı düşünülmektedir. Ardından geliştirilen etkinlikler ortaokul matematik öğretmenlerine sunulacak ve bu öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda yenilenecek öğrencilere uygulanacaktır. Son olarak öğrencilere uygulanan etkinliğin öğretmen görüş ve eleştirileri doğrultusunda ikinci kez yenilenecektir. Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması deseni kullanılacaktır. Muğla il merkezinde görev yapan gönüllü 8. sınıf ortaokul matematik öğretmenlerine uygulanacak olan 2 yarı yapılandırılmış görüşme formu ve araştırmacılar tarafından hazırlanan etkinliklerin

uygulanma aşamasında kullanılacak olan gözlem formlarından elde edilecek veriler nitel veri analiz yönteminden içerik analizi ve betimsel analiz kullanılarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslami desen, dönüşüm geometrisi, matematik ve sanat, etkinlik, teknoloji ile matematik öğretimi.

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVİRİMİÇİ AKRAN DESTEĞİ İLE AKADEMİK BİLGİLERİNİN VE MESLEKİ BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Fatma ÖZER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, ffimozer5@gmail.com

Buse TOPAKCI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, buseetopakci@gmail.com

Doç. Dr. Burçak BOZ-YAMAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*, burcakboz@gmail.com

Özet

Bu araştırmanın amacı teknolojinin eğitimde kullanılmasının sağladığı yöntemlerinden biri olan çevrimiçi akran desteği kullanılarak ilköğretim matematik öğretmen adaylarına eğitim bilimleri, alan bilgisi ve alan eğitimi dersleri hakkında bilgi ve deneyim kazandırarak öğretmen adaylarına mesleki, sosyal ve kişisel boyutlarda katkı sağlamak ve ilköğretim matematik öğretmen adaylarının çevrimiçi akran desteği programına yönelik görüşlerini öğrenmektir. Bir eğitim sisteminin kalitesi o sistemin ana ögesi olarak kabul edilen öğretmenler üzerine temellenmiştir. Bu bakımdan eğitim sistemi içinde görev alacak öğretmenlerin, hizmet öncesinde ve hizmet içinde, iyi bir biçimde yetiştirilmesi, öğretmenlerin kendilerini sürekli geliştirmesi, eğitim hizmetlerinin kalitesi yönünden önem taşır. 21. yüzyıl öğretmen eğitiminin teori ile uygulama arasındaki bağa önem verdiği ve belirlenen yeterlikler çerçevesinde sistem içerisindeki öğretmen adaylarının gerekli bilgi, beceri ve değerleri kazandıktan sonra öğretmenliğe başlaması şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Akran öğretimi, işbirlikli ve ortaklaşa öğretim ve öğrenme stratejisini ifade etmektedir. Öğretmenler arasında akran işbirliği aynı zamanda öğretmenlerin öğretim teknikleri, problem çözme becerileri ve matematik öğretim becerilerini artırmaya yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda akran öğretiminde ortaya çıkan akran etkileşimleri, hem öğreten, hem de öğrenen akranlara katkı sağlamaktadır. Her iki grupta da iletişim becerileri, farklı bakış açılarından bakabilme yetisi, kendi bilgisini sorgulama ihtiyacı ve başkasının rehberliğine dikkat etme gibi beceriler olumlu yönde gelişim göstermektedir. Akran destekli öğrenmenin, öğretmen eğitimi alanına entegre edilmesi ise öğretmen adaylarının birbirlerini akademik ve mesleki açıdan belirli becerileri edinmesinde yardımcı olacağı beklenmektedir. Bu öğretmen eğitiminde akran desteğinin çevrimiçi bir platform aracılığı ile

gerçekleştirilmesi de zaman, mekan sınırı olmadan bu öğrenmelerin gerçekleştirileceğini göstermektedir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde eylem araştırması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın alt hedefleri ve araştırmanın amacı göz önünde bulundurularak ilköğretim matematik öğretmen adaylarının çevrimiçi akran destekli eğitimine yönelik tutumlarını öğrenmek ve geliştirmek için 3 anket formu geliştirmiştir. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının akran öğretimine dair tutumlarını öğrenmek için “Öğrenen- Öğreten Akran Ön Anket Formu” kullanılmıştır. Uygulanan çevrimiçi akran destekli eğitimin yararlarını ve eksik yönlerini tespit etmek için de çevrimiçi akran destekli eğitimde yer alan öğreten akranlara “Öğreten Akran Son Anket Formu”, öğrenen akranlara “Öğrenen Akran Son Anket Formu” uygulanmıştır. Anketlerden toplanan veriler nitel veri analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Yapılan analizlerle elde edilen sonuçlara göre;

- Öğretmen adayları, çevrimiçi akran desteğini faydalı bulmuştur ve kendilerine meslek öncesinde mesleğe dair deneyim kazandırdığını ifade etmiştir.
- Öğretmen adayları, çevrimiçi akran desteğinin akademik başarılarına katkı sağladığını belirtmişlerdir.
- Öğretmen adayları, çevrimiçi akran desteğinin mesleki iletişim becerilerini geliştirdiğini, öğrenmeye ve öğretmeye yönelik öz yeterliklerini arttırdığını ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: akran desteği, çevrimiçi akran desteği, öğretmen eğitimi

ORTAOKUL CEBİR ÖĞRETİMİNDE MATEMATİK TARİHİNİN KULLANIMINA YÖNELİK ÖRNEKLER

Hatice KANADIKIRIK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Eğitim Fakültesi - İlköğretim Matematik Öğretmenliği*,
kndkrks0@gmail.com

Sena BOZAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Eğitim Fakültesi - İlköğretim Matematik Öğretmenliği*,
senabozal@posta.mu.edu.tr

Rumeysa ERBAŞLI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Eğitim Fakültesi - İlköğretim Matematik Öğretmenliği*,
rumeysaerbsl@gmail.com

Doç. Dr. Seval Deniz KILIÇ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Eğitim Fakültesi - İlköğretim Matematik Öğretmenliği*,
denizk12@hotmail.com

Özet

Matematik tarihi (MT), bir hikâye formatından çok bilimin tarihsel süreçte ilerleyişini göstermek açısından oldukça öğretici ve motive edici bir alandır. Önceki çalışmalarda, bugün kullanılmakta olan rutin ve kısa adımlı yöntem ya da algoritmaların vaktinde çok büyük araştırmalar sonucunda ortaya çıktığını ve büyük tereddütlerle ele alındığını öğrenen öğrencilerin bundan büyük heyecan duyacakları ifade edilmektedir (Cajori, 1919). Matematik tarihi, geometriden cebire kadar farklı alanlarda bilim insanlarının çalışmalarıyla zenginleşmiştir. Bu zenginliklerin ortaokul öğrencilerine uygun biçimde aktarılması hem onların motivasyonlarını arttıracak hem de matematiğin nasıl bugünkü haline geldiğini sorgulamalarına yardımcı olacaktır. Bu sayede öğrencilerin muhakeme becerileri artacaktır.

Cebir öğrenme alanı, ortaokul matematik müfredatındaki beş temel öğrenme alanından birisidir. Türkiye’de halen kullanımda olan 6 farklı ders kitabının analiz edildiği bir çalışmada, cebir öğrenme alanında matematik tarihinin kullanımına ilişkin çalışmalar incelendiğinde yeterli düzeyde etkinlik ya da aktivitenin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Mersin& Durmuş, 2018). Bulunan çalışmaların ise daha çok 5. ve 6. sınıf düzeylerinde kısa notlar şeklinde olmuştur. Yapılan başka bir çalışmada (Tan-Şişman&Kaya, 2021) ise, öğrencilerin sınıf seviyesi yükseldikçe derslerde matematik tarihinin kullanımına ilişkin olumsuz görüş taşıdıkları bulgusuna erişilmiştir. Bu durum, matematik tarihinin özellikle ortaokul son sınıf olan 8’lerde daha etkin ve işlevsel biçimde ele alınması gerekliliğine işaret etmektedir.

Matematik tarihine “neden” derslerde aktif rol verilmesi gerektiği sorusunun literatürde pek çok yanıtı bulunmaktadır. Örneğin, Tzanakis ve Arcavi (2000), matematik tarihinin derslerde kullanımının öğrencilerin konuyu öğrenmesine katkı sağlayacağı gibi, matematiğin doğasına yönelik farklı bakış açıları geliştirmelerini sağlayacağını, matematiğin gelişmekte olan bir insan aktivitesinin ürünü olduğunu anlamalarına katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Bunun yanında, öğrencilerin tutumlarını da olumlu yönde etkileyeceği ifade edilmiştir.

MT, matematik derslerinde amaç ve araç olmak üzere iki boyutlu olarak kullanılmaktadır (Jankvist, 2009). Bu çalışmada her iki boyutun da kullanımına örnekler verilecektir.

Tüm bu gerekçelere dayanarak çalışma, matematik derslerinde matematik tarihinin amaç ve araç olarak kullanımına yönelik problem ve etkinlik örnekleri sunmayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: matematik tarihi, cebir, cebir öğretimi, matematik öğretim programı

Bu araştırma TÜBİTAK tarafından 2209-A kategorisinde desteklenmektedir.

MÜZEDE MATEMATİK

Medine YILDIZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği*, yildizmedine35@gmail.com

Yağmur GÖÇMEN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği*, yagmurgocmen860@gmail.com

Betül KOLUKISA, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği*, kolukisabetul@gmail.com

Doç. Dr. S. Deniz KILIÇ, sdenizkilig@mu.edu.tr

Özet

Değişen dünyanın koşullarına uygun olarak, günümüzde öğrenme ortamları sınıf ile sınırlı olmaktan çıkmıştır. Okul dışında gerçekleşen her türlü öğrenme faaliyeti informal öğrenme olarak adlandırılmaktadır. Bu öğrenme faaliyetlerinin gerçekleştiği ortamlar da informal öğrenme ortamları olarak isimlendirilmekte ve bu ortamlar müzeler, bilim merkezleri, hayvanat bahçeleri, akvaryumlar, botanik bahçeleri gibi mekânlar olabilmektedir (Falk & Dierking, 2000). Özellikle pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan ve çok sayıda müzenin yer aldığı ülkemizde, müzeleri öğrenme ortamı olarak değerlendirmenin öğrenciye pek çok faydası olacaktır. Bu faydalar öğrencilerin drama, eser karşısında tartışma, düz anlatım, öykü anlatma, gözlem ve gözlemsel çizim, tarihi nesnelere etkileşim, grup çalışmaları, problem çözme gözlem gibi becerilerini geliştirmenin yanında tutumlarını etkilemek, bireysel ve grup çalışması yapmalarına imkân sağlamak ve dünyayı algılama biçimlerini geliştirerek kültürel farklılıkları anlamalarını sağlamak olarak sıralanabilir (Hein, 1998; Köstüklü, 1998; Stradling, 2003). Diğer taraftan, müzeler “bireylerin ve toplulukların refahını ve entelektüel güçlenmesini destekleyebilecek öğrenme ortamları”dır (Garcia 2010). Belirtilen bu avantajlarına rağmen, önceki çalışmalar ülkemizde matematik öğretiminde müzelerden nasıl yararlanılacağı konusunda yeteri kadar çalışma bulunmadığına vurgu yapmaktadır (Yıldız & Göl 2014; Çağlar, Ünal, Çalışkan, Gürel & Durmaz, 2018; Bahadır & Hırdıç, 2018). Bu çalışmanın amacı, müzelerin matematik eğitiminde nasıl etkin rol oynayabileceğini ve öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve kültürel açıdan nasıl geliştirilebileceğini ortaya koyacak etkinlik örnekleri ortaya koymaktır. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nin içinde yer aldığı Muğla İli, her biri birer cazibe merkezi olan

ilçeleri ile birlikte geçmişte var olmuş pek çok medeniyete ve bilim tarihine adını altın harflerle yazdırmış pek çok bilim insanına ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle il sınırları içinde ve belki de komşu illerde yer alan müzeler bu çalışma için oldukça elverişli mekânlar olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın, müzeleri aktif olarak kullanmak isteyen öğrenci velisi, öğretmen ve öğretmen eğitimcilerine ilham vermesi umulmaktadır. Çalışma sürecinde elde edilen öğrenme etkinliklerinin, literatürde var olan ihtiyaca cevap vermesi beklenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** okul dışı öğrenme, müzede matematik, informal öğrenme*

OKUL DIŞI ORTAMLARDA MATEMATİK AKTİVİTELERİ

Ünal YILMAZ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, unallyilmaz1@gmail.com

İbrahim Can KIZILIRMAK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, icankizilirmak@gmail.com

Doç. Dr. S. Deniz KILIÇ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, sdenizkilic@mu.edu.tr

Özet

Dünyanın küreselleşmesiyle birlikte öğrenme için sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Teknolojinin ve ulaşımın gelişmesi ile her gün binlerce yeni bilgi ve uyarana maruz kalınan günümüz dünyasında, öğrenme ortamını sınıf ve kitaplarla sınırlı tutmak pek de gerçekçi gözükmemektedir. Üstelik, informal öğrenmenin daha fazla sorgulamaya ve eğlenmeye imkân tanıdığı bilinmektedir (NCTM, 2009). Daha önce, öğrenme sınıf ortamı ile sınırlıyken, günümüz dünyasında informal öğrenme ortamları da önem kazanmaya başlamıştır. Bilim müzeleri, planetaryumlar (gezegen evleri) ve doğa okulları gibi farklı ortamlar öğrencinin okul dışında öğrenmesine yardımcı olabilecek yerlerdir. Öğrenme etkinlikleri okul içinde olabileceği gibi okul dışında da gerçekleştirilebilir (Wasserman, Davis ve Astrab; 2007). Önemi ve bireye olabilecek katkıları kabul edilmekle birlikte, okul dışı öğrenme ortamlarının matematik dersi özelinde nasıl aktif biçimde kullanılacağına ilişkin yerli alan yazında az sayıda çalışma yer almaktadır. Özellikle Türkiye gibi doğası zengin olan bir ülkede, doğa okullarının matematik eğitimi gibi önemli amaçlar için kullanılması çok faydalı olacaktır. Bunun yanında, bilim merkezleri ve planetaryumlar da daha çok fen eğitiminde kullanılmakta ve matematik dersinde kullanımına yönelik örnekler ihtiyacı duyulmaktadır. Bu amaçla çalışmamız, bilim müzeleri, planetaryumlar ve doğa okulları gibi okul dışı öğrenme ortamlarının ortaokul matematik öğretiminde nasıl etkin kullanılabileceğini örnekleyen etkinlikler oluşturmayı hedeflemiştir.

Özel durum çalışması olarak tasarlanan araştırmada, etkinlikler hazırlanırken öğrencilerin motivasyonlarını arttıracak ve önceki bilgilerini harekete geçirecek yöntemlerden yararlanılmıştır. Bu sayede öğrencilerin analiz yapma, değerlendirme, sınıflandırma,

karşılaştırma, dinleme, soru sorma ve iletişim kurma gibi becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Matematik dersinde okul dışı öğrenme ortamlarının etkin kullanımına ilişkin sınırlı sayıda çalışma olması nedeniyle, çalışmada sunulan etkinlik örneklerinin matematik eğitimi alanında çalışma yapan akademisyen ve öğretmenlere yol gösterici olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: okul dışı öğrenme, doğada matematik, informal ortamda öğrenme, bilim müzeleri, gezegenevi

BİR AKADEMİSYENİN LİSE MATEMATİK DERSİ ANLATMA YETERLİLİĞİ

Betül ŞEN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, betullsen03@gmail.com

Rumeysa ERBAŞLI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, rumeysaerbsl@gmail.com

Feray AYDIN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, ferayaydin628@gmail.com

Özge Nur TOPAL, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, topalozgenur05@gmail.com

Doç. Dr. Burçak BOZ-YAMAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, burcakboz@gmail.com

Özet

Matematik eğitimi akademisyenlerinin temel görevi matematik öğretmeni yetiştirmek, matematik eğitimi alanında bilimsel araştırmalar yapmak ve matematiği öğrenme ve öğretme süreçlerini incelemektir. Bu kişiler matematik öğretmeninin nasıl ders anlatması gerektiğini ve etkili bir matematik dersinin nasıl olması gerektiğini belirleyebilmek için bilimsel çalışmalar yürütmektedirler. Dolayısı ile bir akademisyenin iyi bir matematik eğitimi araştırmacısı olması beklenirken aynı zamanda da iyi bir matematik öğretmeni olması beklenmeli midir? Her matematik eğitimi alan uzmanı aynı zamanda iyi bir matematik öğretmeni de olur mu? Bu gibi sorulara cevap aramak adına tasarlanan bu araştırmanın amacı, üniversitede mesleğinde ondokuzuncu yılını tamamlayan akademisyen X'in lise matematik derslerinde sergilemiş olduğu öğretim sürecinin dörtlü bilgi modeli bağlamında incelenmesidir. Matematik öğretiminin sürecini inceleyen modellerden biri olan *dörtlü bilgi modeli*, matematik öğretmenlerinin alan bilgisiyle alan öğretimi bilgisinin derse aktarımının değerlendirilmesi için hazırlanmış bir modeldir. Bu bağlamda ilk bileşen olan *temel bilgi* öğretmenlerin matematik öğretimini gerçekleştirmek için sahip oldukları alan bilgisini temsil etmektedir. *Dönüşüm bilgisi*, öğretmenin alan bilgisini öğrencilerin anlayabileceği şekle dönüştürerek ders anlatımını alana özgü yaklaşım ve metotlara dayanarak yapmasıdır. *İlişki kurma bilgisi*, matematik öğretiminde öğretmenin yaptığı seçimleri ve aldığı kararları birbirine bağlayarak matematiksel içeriğin bütünlüğünü sağlamasıdır. Son olarak *beklenmeyen olaylar bilgisi*, öğretmenin matematik öğretimi esnasında öngörülemeyen olaylara karşı gösterdiği tutum ve davranışları açıklamak için kullanılmıştır. Bu araştırma bir durum çalışmasıdır. Çalışmanın katılımcısı olan akademisyen ise uygunluk örnekleme dayalı olarak

seçilmiş olup 2 ay boyunca haftada 2 ders saati bir lisede 9. sınıflara matematik dersi vermiştir. Bu dersler video kaydına alınmış ve her bir kayıt araştırmacılar tarafından detaylı olarak tekrar tekrar izlenmiştir. Kayıtların izleme ve değerlendirme sürecinde araştırmacılar tarafından oluşturulan ve dörtlü bilgi modelinin bileşenlerini gözlemlemeye yönelik olarak tasarlanan 20 maddeden oluşan “Değerlendirme Rubriği” kullanılmıştır. Yapılan değerlendirmenin sonucunda dörtlü bilgi modeli bağlamında matematik eğitimi akademisyeninin nasıl bir matematik dersi işlediği ve hangi noktalarda eksiklikleri ve hatalarının oluştuğu gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Dörtlü Bilgi Modeli, Matematik eğitimi uzmanı, 9. sınıf matematik dersi

ANIT AĞAÇLARIN PEYZAJ VE KORUMA DEĞERLERİNİN FETHİYE ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

Dr.Öğr.Üyesi Zeynep R. ARDAHANLIOĞLU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye A.S.M.K. Meslek Yüksek Okulu Yüksekokulu, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, zeyneprb@mu.edu.tr*

Ceyda KAYALI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, ceydakayali48@hotmail.com*

Yasemin YÖRENTİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, yyorenti@gmail.com*

Özet

Doğal kaynak değerleri üzerindeki baskı ve tahribatın özellikle son 30 yıl içerisinde daha fazla yaşanmasından dolayı özellikle korunan alanlara yönelik çalışmalar daha fazla önem kazanmıştır. Doğal kaynak değerleri ve biyoçeşitliliğin teminat altına alınması amacı ile ortaya çıkan koruma çalışmaları farklı yasal düzenlemelere ve sözleşmelere dayanmaktadır. Ülkemizdeki önemli doğal alanlar 18 farklı koruma statüsüyle korunmaktadır. Hatta bazen tek bir alana birkaç koruma statüsü verilmektedir. Bu koruma statülerinin bir kısmı ulusal mevzuatımıza göre ilan edilirken, bir kısmı da uluslararası sözleşmelere göre ilan edilmektedirler. Bu statülerden birisi olan Anıt ağaç, Tabiat anıtı koruma statüsü içerisinde yer almaktadır. Fethiye, Muğla iline bağlı bir ilçe olup doğal ve kültürel kaynak değerleri açısından oldukça zengindir. Bu sebepten dolayı ilçe sınırları içerisinde birden fazla koruma statüsü bulunmaktadır. Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak korunan ilçe sınırları içerisinde anıt ağaç olarak korunan ağaç sayısı kırk beştir. Tarihe tanıklık eden bu anıt ağaçların korunması ve korunmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması sürdürülebilir koruma açısından son derece önemlidir. Bu çalışmada anıt ağaç olarak korunan bu ağaçların mevcut durum analizi yapılmış ve anıt ağaçlar peyzaj ve koruma değerleri açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anıt ağaç, Peyzaj değeri, Korunan alanlar, Fethiye.

ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ YANSIMASI

Seval Deniz KILIÇ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, sd Denizkiliç@mu.edu.tr

Gülâyşe İrem KURT, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, g.iremkurt2001@gmail.com

Deniz AKPINAR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, denizakpinar479@gmail.com

Dilan ERGÜL, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, erguldilan203@gmail.com

Aşlmur GİLİK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, aslinurgilik@gmail.com

Kübra ŞENOCAK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, senocakubra03@gmail.com

Özet

Öğretim programları, belirli bir süre zarfında, belli bir gruba yönelik olarak okul ya da okul dışında planlı bir şekilde kazandırılması istenen öğretim faaliyetlerinin tümünü kapsayan düzenekler olarak tanımlanmaktadır. Değişen paradigmlar, günümüz ihtiyaçları ve eğitim alanında yapılan bilimsel araştırmaların ışığı altında, ülkeler daha nitelikli nesiller yetiştirmek için öğretim programlarında zaman zaman güncellemelere gitmektedirler. Değişen dünyaya uyum sağlamak amacıyla, ülkemizde de cumhuriyetin ilanından itibaren dönemin koşullarına uygun olacak şekilde programlarda belirli zamanlarda revize etme çalışmaları yapılmıştır. Özellikle matematik öğretim programlarında yapılan değişikliklerin, çağın gerektirdiği nitelikte bireylerin yetiştirilmesinde etkisi büyüktür. Bunun en temel nedeni; matematiğin insanda muhakeme becerilerini geliştirmesi, kişiyi bilimsel düşünmeye teşvik etmesi, günlük hayatta karşılaşılan problemlere akılcı çözümler üretmeye yöneltmesidir.

Matematik öğretim programları ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, kağıt üzerinde belirlenen ilke ve kriterlere uygulama sürecinde ne derece uyulduğu eğitimin kalitesi açısından önemli bir konudur. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de program konusunda eğitim araştırmaları yapılmış olmakla birlikte, literatürde geçmişte kullanılan matematik öğretim programlarının bireyler üzerindeki yansımalarına ilişkin bir çalışma yer almamaktadır. Bu boşluğu doldurmak amacıyla, geçmişten günümüze uygulanan

matematik öğretim programlarıyla eğitim görmüş kişilerle görüşme yaparak öğretim programlarının uygulanmasına yönelik yaşantılarını ve görüşlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmada, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kullanılan yedi öğretim programına (1926, 1936, 1949, 1977, 1990, 2005 , 2018) yönelik olarak o zamanın öğrencilerinden görüşler alınmıştır. Görüşülen kişiler ilgili dönemlerde ilk ya da ortaokulda öğrenim görmekte olan kişilerdir. Yarı yapılandırılmış olarak gerçekleştirilen görüşmelerde tanıklara; derslerin işlenişini, derste kullanılan yöntem- materyalleri ve konu içeriklerini irdelemeye yönelik farklı sorular yöneltilmiştir. Durum çalışması olarak tasarlanan araştırmada, elde edilen verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçların, öğretim programlarının öğrenciler üzerindeki yansımalarına ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *öğretim programı, ortaokul matematik öğretim programı, matematik eğitimi*

BİREYCI VE TOPLULUKÇU DEĞERLER İLE YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNDE BİLİŞSEL ESNEKLİĞİN ROLÜ

Elif KAVAK, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, elifka11398@gmail.com

Beyzanur KUYU, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, beyzanurkuyu@gmail.com

Özet

Değişen ve gelişen dünyada yeni, özgün veya harmanlanmış ürünler ortaya koymanın önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Bireylerin olaylara olan bakış açısının değişmesi ve farklı bakış açıları edinmesi, karşılaşılan durumlarla başa çıkabilme ve üstesinden gelebilme becerilerini etkilemektedir. Bu durum yaratıcı düşünme becerileri ile yakından ilişkilidir. Yaratıcı düşünme ve inovasyon gerek dünya üzerinde sahip olunan kaynakların daha etkili biçimlerde kullanılabilmesi gerek insanlık tarihi boyunca edinilen bilgi birikiminin dönüştürülerek gelecek nesillere aktarılabilmesi bireylerin bilişsel esneklik düzeylerinin yüksek olması ile pozitif yönde ilişkilidir. Kaynakların etkin kullanılmasına yönelik girişimci, yeni yollar denemeye yönelik istekli olma çevre ile kurulacak olan sosyal bağlantılarda başarılı olabilmek, bilişsel esnekliğin yüksek olmasına bağlıdır. Bireylerin toplulukçu ve/veya bireyci değerleri, yaşadığı topluma uyum sağlama ve tepki verme davranışlarını çeşitlendirmektedir. Bireyci kültürlerde bireyin biricikliği, eşsizliği, farklılıkları öne çıkarma gibi kavramlar öne çıkarken toplulukçu kültürlerde bireyler gruplar içinde bulunurlar ve grup normlarına uyarlar. Bu da farklılıkların grup içinde erimesi, grup yapısına uygun davranışlar gösterme, homojen bir grup yapısının elde edilmesi gibi sonuçları doğurmaktadır. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeyleri ile toplulukçu ve bireyci özellikleri arasında, bilişsel esnekliğin hangi düzeyde ve ne tür bir ilişki içinde olduğu saptanması amaçlanmıştır. Beklenen bulgular, üniversite öğrencilerinin çoğunluğunun bireyci değerlere sahip olduğu; en yüksek bilişsel esnekliğe sahip olan öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin yüksek ve bireyci değerlere sahip olacağı; toplumcu değerlere sahip ve yaratıcı düşünme becerisi düşük olan öğrencilerin düşük bilişsel esnekliğe sahip olacağı; sahip olunan bilişsel esneklik düzeylerinin yaratıcı düşünme becerisine önemli

bir etkiye sahip olduğu yönündedir. Katılımcılar Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinden oluşacaktır ve 300 katılımcının olması beklenmektedir. Veri toplama yönteminde ‘Bilişsel Esneklik Ölçeği, Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Ölçeği, INDCOL Ölçeği’ kullanılacaktır. Veriler, istatistik paket veri programı ile analiz edilecektir.

***Anahtar Kelimeler:** Bilişsel esneklik, Yaratıcı düşünme, Bireycilik, Toplulukçuluk*

GENÇLERDE RİSKLİ CİNSEL DAVRANIŞ: SEXTİNG

Kardelen BİLGİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, karbil56@gmail.com*

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem BİLGE, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, cigdembilge@mu.edu.tr*

Özet

Cinsellik bireylerin sağlıklı ve dengeli bir yaşam sürdürmesi için fiziksel, duygusal ilişkilere yönelik önemli bir yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde teknoloji; başta iletişim olmak üzere bireylerin yaşamının birçok alanını etkisi altına almıştır. Teknoloji yoluyla sağlanan iletişim bireylerin romantik ilişkileri sürdürmek adına önemli bir iletişim aracı olmuştur. Bu bağlamda teknoloji bireylerin cinsel iletişiminde aktif rol oynamaya başlamıştır. Bu iletişim biçimini tanımlamak adına ‘sexting’ kavramı ortaya atılmıştır. Sexting online ortamlarda sözel veya görüntüler içeren cinsel içerikli materyel gönderme anlamına gelmektedir. Cinsel içerikli mesajlaşma ile ilgili çalışmalar 18-26 yaş arasındaki genç yetişkinlere odaklanmaktadır. Günümüzde bu yaş grubu mesajlaşma ve cep telefonlarının en yoğun kullanıcılarıdır. Genç yetişkinlik dönemi risk alma, dürtüsellik, kendini keşfetme ve cinsellikle tanışmanın başlama dönemidir. Cinselliği ifade etmenin yeni bir iletişim yolu olan dijital teknoloji bu dönemde birtakım riskleri de beraberinde getirmektedir. Sosyal platformda paylaşılan görüntü ve yazışmalar gönderenin izni olmadan başka mecralarda paylaşılabilir. Çalışmalarda cinsel içerikli mesajlaşmanın erken yaşta cinsel ilişki, korunmasız cinsel ilişki, birden fazla partnerle cinsel ilişki gibi birtakım olumsuz ve riskli davranışları beraberinde getirdiği gözlenmiştir.

Hemşireler bireylerin cinsel sağlığını koruma ve iyileştirmede kilit rol ve sorumluluklara sahiptirler. Risk alma davranışının sık gözleendiği bu dönemde cinsel sağlık eğitimi almanın sexting davranışı ve bu davranışla ilişkili sorunların önlenmesinde büyük rolü vardır. Bu nedenle hemşireler genç yetişkinleri cinsel içerikli mesajlaşmanın riskleri hakkında bilgilendirmeli, baskı altında veya istenmeyen cinsel içerikli mesajlaşma gibi sorunlarda gençlerin kullanabilecekleri stratejiler hakkında bilgi sunmalıdır. Bu konuda okullarda, üniversitelerde eğitim materyelleri geliştirilerek gençlerde sexting davranışına yönelik koruyucu önlemler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sexting, Cinsellik, Genç Yetişkinler

KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE YASAL DÜZENLEMELER

Kübra SÖĞÜT, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı, Muğla, Türkiye, kubrasogut04@gmail.com*

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem BİLGE, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Muğla, Türkiye, cigdembilge@mu.edu.tr*

ÖZET

Kadına yönelik şiddet olgusu; cinsiyete dayanan, kadına toplum içerisinde ya da özel yaşamında baskı uygulayıp özgürlüklerini keyfi olarak kısıtlayan her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddet; duygusal ve psikolojik şiddet, sözel şiddet, ekonomik şiddet, cinsel şiddet ve fiziksel şiddet olmak üzere beş ana başlık altında değerlendirilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2021 yılında yayınlanan rapora göre, kadına yönelik şiddet yaygınlığının en düşük olduğu bölgenin Güney Avrupa (%16), en yüksek olduğu bölgenin Güney Asya (%35) olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan (2020) raporda orta gelişmiş ülkelerde fiziksel ve/veya cinsel şiddet yaygınlığı %30,5 iken düşük gelişmiş ülkelerde %31,6'dır. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2019 yılı verilerine göre, kadına şiddetin yaygın olduğu ülkeler arasında Türkiye, 129 ülkenin yer aldığı listede 26. sıradadır. OECD'ye göre, Türkiye'de 2019 yılında kadınların %38'i partneri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmıştır.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede uluslararası hukukta Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) yer alırken; ulusal mevzuatta ise Anayasa, Medeni Kanun (Kanun No 4721, 8/12/2001), Ceza Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun) yer almaktadır ve 6284 sayılı Kanun kapsamında Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) kurulmuştur. 2006 yılında çocuk ve kadına şiddet ile töre ve namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 2013 yılında sığınma evlerinin açılmasını düzenleyen yönetmelik ve 2020'de ise "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genelgesi"

yayımlanmıştır. Ayrıca 2018 yılında şiddete uğrama durumunda KADES şiddetle mücadele kapsamında yapılan bir diğer çalışmadır. 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek, toplumsal hayatın tüm alanlarında hak ve fırsatlardan eşit biçimde yararlanmaları ve güçlenmeleri amacıyla “*Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum*” bölümünde “*Kadın*” başlığına yer verilmiştir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için sivil toplum kuruluşlarının, kamu kurumlarının ve üniversitelerin iş birliği içinde olması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Kadın, şiddet, kanunlar ve yasalar

SERVİKS İNVAZİV SKUAMÖZ HÜCRELİ KARSİNOMLARINDA SİTOLOJİK PAP YAYMA TARAMA SONUÇLARI İLE BİYOPSİ/EKSİZYON TANILARININ KORELASYONU

İntern Dr. Özge BIDAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ozgebidan98@gmail.com

Doç. Dr. Özgür İLHAN ÇELİK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Patoloji Anabilim Dalı, oilhancelik@gmail.com

Özet

Serviks kanseri tüm dünyada jinekolojik kanserler arasında ikinci sırada görülmekte olup, erken tanı konulmadığında, ileri evrede tanı alındığında mortalitesi oldukça yüksek olan kanserlerden biridir. Diğer birçok organdan farklı olarak, uterus serviksi PAP yayma testi ile oldukça kolay ve ucuz bir şekilde taranıp, varsa kanser tanısı erkenden konabilen bir organdır. PAP yayma testi serviks ve vajenin mukozasına küçük bir fırçanın sürtülerek hücrelerin alınıp sitopatolojik olarak incelenmesine dayanan bir yöntemdir. Servikte en sık görülen malign tümörler Skuamöz hücreli karsinom ve Endoservikal adenokarsinomdur. Bu tümörlerin tamamına yakını ise Human Papilloma Virüsü (HPV) etkisi ile oluşmaktadır. Cinsel yolla bulaşan HPV; vajen, endo ve ektoserviks ve hatta vulvada inflamasyon oluşturmaktadır. Bu inflamasyon hastaların çoğunda iyileşerek herhangi bir lezyona yol açmamaktadır. %10 civarı bir grupta ise epitel hücrelerine sitopatik etki yaparak kanser öncüsü lezyonların oluşmasına sebep olabilmektedir. Servikte oluşan Düşük Dereceli Skuamöz İntraepitelyal lezyonların %60 civarı regrese olup, düzelirken, %30 civarı persiste olup aynen devam edebilir veya %10'u ise Yüksek Dereceli Skuamöz İntraepitelyal lezyonlara dönüşebilir. Yüksek Dereceli Skuamöz İntraepitelyal lezyonların ise %30 civarı regrese olup, düzelirken, %60 civarı persiste olup aynen devam edebilir veya %10'u ise invaziv skuamöz hücreli karsinoma dönüşebilir. Bu nedenle bu öncü lezyonlara erken tanı koyup daha ileri lezyon veya kansere ilerlemeden önce uygun tedavi uygulanmalıdır. Böylece serviks neoplazilerine bağlı morbidite ve mortalite oranlarında anlamlı düşüşler sağlanabilmektedir. Çalışmamızda Muğla yöresinde yaşayan, hastanemizde Serviks Skuamöz Hücreli Karsinom tanısı alan hastaların önceki PAP tarama testlerinde aldıkları tanılarını, nihai

doku tanıları ile karşılaştırılmış, sonuçların uyumu değerlendirilmiş ve sonuçta literatürle uyumlu olarak PAP yayma testinin serviks kanseri taramalarında çok etkili ve vazgeçilmemesi gereken bir yöntem olduğu, ayrıca hastanemizde alınan PAP yayma örneklerinin oldukça yüksek bir uygunluk ve yeterlilik oranına sahip olduğu sonucuna da varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: serviks, PAP yayma, Skuamöz hücreli karsinoma

TIP FAKÜLTESİNDE OKUYAN EV SAHİBİ ÖĞRENCİLERİN BİRLİKTE EĞİTİM ALDIKLARI YABANCI ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMUNUN BELİRLENMESİ

Bengü AFŞIN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Türkçe Tıp, benguaf246@gmail.com*

Begüm ÖRER, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Türkçe Tıp, begumorer2001@gmail.com*

Edanur URAS, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Türkçe Tıp, edanurras@gmail.com*

Meyssem ELHÜSEYİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Türkçe Tıp, meyssemelhuseyin@gmail.com*

Berkay ÇEVİRİMLİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü, berkaycevirimli@gmail.com*

ÖZET

Bu çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi İngilizce bölümünde öğrenim gören ev sahibi öğrencilerin yabancı uyruklu öğrencilere yönelik tutumunun belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak planlanmıştır. Çalışmanın verileri, etik kurul onayı ve kurum izniyle Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi İngilizce bölümünde öğrenim gören ev sahibi öğrencilerin kurumsal mail ve Whatsapp gruplarına Google Form aracılığı ile iletilerek elde edilecektir.

Araştırmanın evreni MSKÜ Tıp Fakültesinde İngilizce bölümünde öğrenim gören 193 yükseköğrenim öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem belirlenmeyecek, evrenin tamamı çalışmaya dahil edilecektir. Veriler, “Yabancı Uyruklu Üniversite Öğrencilerine Yönelik Tutum Ölçeği” ile elde edilecektir. Adem Karaca tarafından 2021 yılında geliştirilerek geçerlilik ve güvenirlik çalışması tamamlanmış olan bu ölçek toplam 23 sorudan oluşmaktadır. Dört faktörlü beşli likert tipinde olup katılımcı eğilimleri Hiç Uygun Değil: 1.00- 1.80 > hiç katılmıyorum, 1.81 - 2.60 > katılmıyorum, 2.61- 3.40 > Kısmen katılıyorum, 3.41- 4.20 > katılıyorum, 4.21-5.00 > tamamen katılıyorum şeklinde belirlenmiştir. Formda yer alan sorular ortalama 10 ila 15 dakika arasında yanıtlanmaktadır. Bu bildiride çalışmadan elde edilen verilerle ev sahibi öğrencilerin yabancı öğrencilere karşı; kabul, saygı, iletişim, iş birliği ve sosyal uyum yönündeki belirlenen tutumları ilgili literatür eşliğinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı öğrenci, uyum, iletişim

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİNDE SAĞLIK ALANINDA ÖĞRENİM GÖREN ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN UYUM YETERLİLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Görkem ŞAHİN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, grkmshn671@gmail.com

Ebubekir YARDIMCI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ebu.yard41@gmail.com

Furkan CAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü, Sarifurkan_can@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (MSKÜ) Tıp Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin akademik ve sosyal alanda yaşadığı uyum problemlerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak planlanmıştır.

Çalışmanın verileri, etik kurul onayı ve kurum izni ile merkez kampüste yer alan Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin kurumsal mail ve Whatsapp guruplarına Google Form aracılığı ile iletilerek elde edilecektir. MSKÜ Tıp Fakültesinde 90 Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 120 öğrenci olmak üzere 210 öğrenci çalışmanın evrenini oluşturacaktır. Örneklem belirlenmeyecek, evrenin tamamı çalışmaya dahil edilecektir.

Veriler, “Uluslararası Öğrencilerin Yükseköğretime Uyum Yeterlikleri Ölçeği” ile elde edilecektir. İsmail Karakuş ve Cenk Akay tarafından 2020 yılında geliştirilerek geçerlilik ve güvenilirlik çalışması tamamlanmış olan bu ölçek toplam 21 sorudan oluşmaktadır. Dört faktörlü beşli likert tipinde olup katılımcı eğilimleri Hiç Uygun Değil : 1, Uygun Değil : 2, Kısmen Uygun : 3, Uygun : 4, Tamamen Uygun : 5 puan şeklinde belirlenmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 105, en düşük puan 21’dir. Ölçek puanı artıkça uluslararası öğrencilerin yükseköğretime uyum yeterliklerinin de arttığı söylenebilir. Formda yer alan sorular ortalama 10 ila 15 dakika arasında yanıtlanmaktadır.

Veriler analiz edilirken değerlendirme formunda yer alan sorulara verilen cevapların frekans ve yüzdelik değerleri hesaplanarak yorumlanacaktır ve betimsel analiz yaklaşımıyla değerlendirilecektir. Verilerin betimsel istatistikleri SPSS 20 (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılarak yapılacaktır.

Elde edilen sonuçlar literatür eşliğinde öğrencilerin akademik sosyal, kültürel uyumları açısından yorumlanacaktır. Çalışma sonuçlarımızın uyum süreçlerine katkı sağlamaya ilişkin öneriler sunması ve yabancı uyruklu öğrenci çalışmalarına yol gösterici olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı öğrenci, uyum, iletişim

ÖDEMİŞ VE KIRAZ ÇEVRESİNDEKİ HAYVAN HASTALIKLARININ PROFİLLENDİRİLMESİ VE SAĞALTIM YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ: VETERİNER KLİNİKLERİNE YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI

İlkay YÜKSEL, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Veteriner Fakültesi* ilkayyukse1.1234@gmail.com

Ceren TÜRKÜM, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Veteriner Fakültesi* cerentrkm6767@gmail.com

Melisa GÜRBÜZ, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Veteriner Fakültesi*, melisagurbuz55@gmail.com

Mehmet BAYAT, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Veteriner Fakültesi*, mehmet.bayat_007@hotmail.com

Rumeysa GÜNEŞ, *Adnan Menderes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi*, rumeysagunes2002@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Gökçen GÜVENÇ BAYRAM, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Fizyoloji Anabilim Dalı*, gokcen.guvencbayram@deu.edu.tr

ÖZET

Ödemiş ve Kiraz ilçeleri, Ege Bölgesi'nde bulunan Küçük Menderes Havzası'nın hayvancılık alanında önemli gelir merkezlerini oluşturmaktadır. Ödemiş ilçesi günlük 1500 ton, yılda 2 milyon ton ile Türkiye'nin en çok çiğ süt üretim merkezidir. Bu çevredeki hayvan hastalıklarının tespiti ve sağaltımı, kırsal kalkınma ve ülke ekonomisine katkıda bulunma açısından önem teşkil etmektedir. Çalışmamızda, hayvancılıkla uğraşan küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerle teması olan veteriner hekimlerle görüşerek, bölgedeki hayvan hastalıklarının tespitinin sağlanması ve bu hastalıklar için uygulanan sağaltım yöntemlerinin belirlenmesi ve ileriye dönük koruyucu hekimlik uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Kiraz ve Ödemiş'te faaliyet gösteren 26 tane veteriner kliniği ziyaret edilmiş olup "Bilgilendirilmiş Onam Formu" aracılığıyla veteriner hekimlerin rızası doğrultusunda 17 ana sorudan oluşan anket formu soruları veteriner hekimlere yöneltilmiştir. Çalışmamızın sonuçlarına göre, veteriner kliniklerine başta büyük ruminant hayvan olmak üzere ortalama 10 hayvan için başvurulmaktadır. Kliniklerin büyük çoğunluğu yerel çiftliklere suni tohumlama uygulama, doğum, aşılama, tedavi ve danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Bölgede en sık görülen hastalık mastitis (meme yangısı) olmakla birlikte metabolik ve sindirim sistemi hastalıkları, buzağı ishalleri ve pnömoni de yaygın olarak görülmektedir. Buzağı ishalleri, en yüksek mortalite oranına sahip hastalık türü olarak bildirilmiştir. Ortaya çıkan bu

hastalıklara en çok medikal tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Aşı çalışmaları, özellikle buzağı ishalleri ve mastitisin sağaltımının sağlanmasında, koruyucu hekimlik kapsamında en çok tercih edilen ve yaygın olarak kullanılan yöntemdir. Anket çalışmamızın sonuçları, veteriner hekimler ve hayvansal üreticilerin bölgede görülen yaygın hastalıklar ve bunlara yönelik sağaltım yöntemleri konusunda genel bir fikir sahibi olmalarına olanak sağlayacaktır. Ayrıca çalışmamız, veteriner fakültesi öğrencileri olarak bölgedeki veteriner hekimler ile olan ilişkileri güçlendirme noktasında önemli bir yere sahiptir. Genç veteriner hekim adayları olarak veteriner fakültesi bünyesinde, bölgedeki hastalıklara yönelik tedavi yöntemlerine eğilmek ve koruyucu hekimlik uygulamalarına dahil olarak da hem bizler hem de yerel işletmeler için ileriye dönük katkısı büyük olacaktır.

Bu çalışma DEU BAP 2021.KB.SAG.032 No'lu Proje tarafından desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan sağlığı, Hayvan hastalıkları, Veteriner hekimlik, Koruyucu hekimlik uygulamaları.

MUĞLA YÖRESİNDEKİ KÜLTÜR BALIKLARINDA SICAKLIK VE ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN ÜREME PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ VE SUNİ TOHURLAMA YAYGINLIĞININ ARAŞTIRILMASI (ANKET)

Fatmanur ÇUKURELMALI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Milas Veteriner Fakültesi,
fatmanurcukurelmali@gmail.com

Gökçe KAYĞUSUZ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Milas Veteriner Fakültesi,
gokcekaugusuz35@gmail.com

Prof.Dr. Ömer UÇAR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Milas Veteriner Fakültesi, Dölerme ve Suni
Tohumlama Anabilim Dalı, omerucar@mu.edu.tr

ÖZET

Balıkçılık üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'nin en geniş kıyı uzunluğuna sahip Muğla ilimizde çok önemli bir gelir kaynağıdır ve taşıdığı üretim (özellikle çipura ve levrek) ve ekonomik kapasite (dünya çapında söz sahibi) ülkemiz adına çok büyüktür. Ancak, özellikle son yıllarda artan küresel endüstriyel gelişim, yoğun fosil yakıt kullanımı, yanlış tarımsal sulama, yetersiz atık yönetimi ve çevre duyarlılığı azalmıştır. Günümüzde giderek hız kazanan tarzda iklim değişiklikleri ve küresel ısınmayla yüzleşmek zorunda kalınmaktadır. Özellikle çarpık kentleşme ve artan endüstriyel üretimle birlikte artan su sıcaklıkları ve kaçınılmaz olarak buna eşlik eden su kirliliği balıkçılık sektörünü yakından etkilemektedir. Dolayısıyla, binlerce yıllık uygarlıklar merkezi ülkemizde maalesef kimi balık türlerinin nesilleri hızla tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Anılan sebeplerle, çevre sıcaklığı ve su kirliliğinin kültür balıklarının üremesine olan etkisini ve suni tohumlamanın kullanımını araştırmak üzere bir anket hazırlanmıştır. Açık sulardaki balıkların takip zorluğu yerine yerel üretim yapan Muğla yöresindeki balık çiftlikleri ile çalışılması planlanmaktadır. Anket kapsamında yetiştiricilerden toplam 78 sorudan oluşan başlıca 8 konuda bilgi toplanacaktır. İlgili soru başlıkları esas olarak şu konuları kapsamaktadır: 1- Üretici bilgileri, 2- İşletme bilgileri, 3- İklim ve Çevre, 4- Suni Tohumlama ve Yavru Gelişimi, 5- Beslenme, 6- Aşılama ve Balık Hastalıkları, 7- Ulaşım ve Pazarlama ve 8- Kişisel Görüş ve Değerlendirme. İlgili balık çiftliklerinden sadece

sıcaklık ve su kirliliğinin etkisini öğrenmekle kalmayıp, bunları beslenme, barınma ve hastalıklar düzeyinde de inceleyerek oluşum sebepleri hakkında bilgi edinilecektir.

Öte yandan, çalışılacak işletmelerde suni tohumlama ya da doğal üreme yöntemlerin kullanılması karşılaştırılıp ortaya detaylı veriler çıkartılacaktır. Suni tohumlama yapan işletmelerin kullandıkları yöntemlerin hem suni tohumlama başarısı hem de ürün kalitesine etkisi incelenecektir.

Ayrıca, balık işletmelerinin su sıcaklıklarındaki artışa ve su kirliliğine karşı aldıkları önlemler değerlendirilecektir. Anket yoluyla, sektördeki sorunları yaşayan üreticilerin çözüm konusundaki görüşleri alınacaktır. Sonuçta, Muğla yöresindeki kültür balıkçılığı yapılan işletmelerdeki üreticilerin yardımıyla kirlilik, sıcaklık ve üreme konularında detaylı bir sektör durum raporu oluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balık, Sıcaklık, Su kirliliği, Suni tohumlama

KURU MEYVE VE MEYVE CİPSLERİNİN FİZİKOKİMYASAL, BİYOAKTİF VE DUYUSAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ VE ANTİOKSİDAN KAPASİTELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Lisans Öğrencisi Bahar KOCABIYIK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, baharkocabiyyik@posta.mu.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Derya Alkan, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, deryaalkan@mu.edu.tr*

ÖZET

Günümüzde gelişen bilim ve teknolojinin etkisiyle tüketiciler insan sağlığı açısından faydalı ve tüketimi daha kolay olan gıdaları tüketmeye eğilim göstermektedirler. Temel muhafaza yöntemlerinden birisi olan kurutma yöntemi ile meyve ve sebzelerin biyoaktif bileşenlerinin korunması, taze meyve ve sebzelere ikame, insan sağlığı açısından faydalı ve tüketimi daha kolay olan alternatif ürünlerin geliştirilmesi mümkün olmaktadır. Piyasada dilimlenmiş meyve cipsi formunda meyve ve sebze kuruları satılmakta ve tüketiciler bu ürünleri ara öğünler ağırlıklı olmak üzere gün içerisinde tüketmektedirler. Cips piyasasındaki büyüme göz önüne alındığında bunun bir gereklilik olduğu görülmektedir. Meyve ve sebzelerin yapısında bulunan biyoaktif bileşenlerin; kalp-damar, akciğer, kemik, obezite ve nörolojik kaynaklı hastalıkların önlenmesinde, bağışıklık düzeyinin artırılarak enfeksiyonlara karşı direncin artırılmasında birçok yararlı etkileri bulunmaktadır. Bu biyoaktif bileşenlerden maksimum seviyede faydalanmak ve alternatif bir ürün oluşturmak amacı ile araştırmanın yapıldığı mevsim olan kış mevsimine uygun meyveler seçilerek elma, portakal, kivi ve armut kullanılmış ve meyve cipsi üretilmiştir. Ayrıca meyve cipsi üretimine ek olarak yine çalışmada kullanılan meyveler dilimlenerek kurutulmuş ve sonuçlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu çalışmada kullanılacak olan kurutma yöntemi maliyet ve verimlilik bakımından değerlendirilerek etüvde kurutma olarak seçilmiştir. Elde edilen ürünlerin kuru madde tayini gerçekleştirilmiş ve toplam fenolik madde miktarları belirlenmiştir. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında kül ve asitlik tayinleri gerçekleştirilecek, ürünlerin askorbik asit ve hidrosimetilfurfural miktarları belirlenecek, antioksidan kapasite değerleri saptanacaktır. Ayrıca ürünlerin kalite kriterlerinin belirlenmesi için yarı eğitimli

panelistlerle duyusal analizleri de yapılacaktır. Böylece biyoaktif bileşenlerin korunabildiği besin değeri yüksek meyve cipsleri elde edilerek, gıda sanayiinde yeni bir atıştırmalık gıdanın geliştirilmesi mümkün olabilecektir. Elde edilen kurutulmuş meyve dilimleri ve meyve cipsleri, raf ömrü sınırlı olan birçok hammaddenin katma değerli, uzun süre tazeliğini koruyan, yüksek enerji içeriğine sahip, vitamin yönünden zengin ve mikrobiyolojik açıdan da yüksek kaliteli ürünlere işlenmesi anlamında örnek teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Kurutma, Meyve Cipsi, Fonksiyonel Gıda, Duyusal Analiz.

COVID-19 PANDEMİ KLİNİĞİNDE ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN HEMŞİRELERİN İŞ STRESİ, TÜKENMİŞLİK VE ANKSİYETE DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Hatice Hande ELDEMİR, Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Halk Sağlığı Hemşireliği hhandekmumcu@gmail.com

Özcan AYGÜN, Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, ozcanaygun@mu.edu.tr

ÖZET

Mart 2019’da Dünya Sağlık Örgütü tarafından “pandemi” olarak kabul edilen COVID-19 pandemisine karşı verilen mücadelede hemşirelerin sadece fiziksel değil, ruhsal, psikolojik ve sosyal olarak sağlığını kötü yönde etkileyen durumların tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma ile, COVID-19 pandemisi sürecinde pandemi kliniğinde en az 1 ay süre ile çalışan hemşireler ile çalışmayan hemşirelerin iş stresi, tükenmişlik ve anksiyete düzeylerini belirlemek ve karşılaştırmak amaçlanmıştır.

Gelişigüzel örnekleme yöntemiyle toplam 263 hemşire bu araştırmanın örneklemini oluşturdu. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Etik Kurulu'ndan etik onay ve katılımcılardan da onam alındı. Araştırma verileri, Sosyo-Demografik Veri Formu, Maslach Tükenmişlik Ölçeği, İş Stresi Ölçeği ve Endişe ve Anksiyete Ölçeği ile toplandı. Veri toplama işlemi katılımcılara Whatsapp üzerinden online anket gönderilerek Ocak-Mart 2022 tarihleri arasında toplandı. Verilerin analizinde sayı, yüzdeler, dilimler, Ki Kare testi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi kullanıldı. Tüm istatistikler $p < 0.5$ değeri anlamlılık düzeyi olarak kabul edildi.

Katılımcıların yaş ortalamaları $35,16 \pm 8,98$, %80.8’i kadın, %60,1’inin evli, %77.9’u lisans mezunu, %57.9’unun çocuk sahibi olduğu belirlendi. Hemşirelerin COVID-19 kliniğinde çalışma ve çalışmama durumlarına göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı alt boyutları, iş stresi, endişe ve anksiyete ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmadı ($p < 0.5$). COVID-19 pandemi kliniğinde çalışan kadınların erkeklerden, çocuğu olan hemşirelerin

çocuğu olmayanlardan, haftalık çalışma saati 40 saat üstü olanların 40 saatten daha az çalışandan, ailesinde COVID-19 tanısı almış olanların olmayanlardan Maslach Tükenmişlik Ölçeği duygusal tükenme puan ortalamalarının daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlendi ($p<0.5$).

COVID-19 kliniğinde çalışıp çalışmama durumunun hemşirelerin tükenmişlik, iş stresi, endişe ve anksiyete yaşamaları etkileyen bir faktör olmadığı belirlendi. Bu sonuçlar ışığında COVID-19 pandemi kliniklerinde çalışan hemşirelerin duygusal tükenme açasından değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin hemşireler lehine düzeltilmesi önerilebilir. Ayrıca, gelecek araştırmalarda homojen ve daha büyük örneklerle çalışılarak yeniden incelenmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Anksiyete, COVID 19, Hemşirelik, İş Stresi, Tükenmişlik

GEBELİKTE GÖRÜLEN ŞİKAYETLER İÇİN KULLANILAN BAZI BİTKİLER

Nida DİLBER, Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı, Muğla, Türkiye, nidadilber@posta.mu.edu.tr

Doktor Öğretim Üyesi Çiğdem BİLGE, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Muğla, Türkiye, cigdembilge@mu.edu.tr

ÖZET

Gebelik döneminde bulantı, kusma, halsizlik, yorgunluk ve uyku problemi gibi nedenlerle stres yaşanabilmektedir. Gebelerin stres düzeylerini azaltmak ve bu sorunlarına çözüm bulmak için bazı bitkilere ve bitkisel ürünlere başvurdukları belirtilmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada, gebelerin 1/3'ünden (%36,1) fazlası, gebelikte bitkisel ürün kullanmanın ilaç kullanmaktan daha güvenilir olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

Gebelikte sıklıkla kullanılan bitkilerin genellikle zencefil, ekinezya, yaban mersini ve papatya olduğu rapor edilmektedir. Gestasyonel rahatsızlıkların (bulantı, kusma, vb.) giderilmesi amacıyla gebelerin zencefil kullandığı belirtilmektedir. Gebeliğin erken dönemlerindeki bulantı kusma şikâyetlerinin giderilmesinde zencefilin etkili olduğuna ilişkin randomize kontrollü çalışmalar bulunmaktadır. Gallo ve ark. Gebelik döneminde ekinezya kullanan anne adaylarıyla yaptıkları çalışmada gebeleri, ekinezyayı soğuk algınlığı için kullandıklarını ve ekinezya kullanımından oldukça fayda gördüklerini belirlemişlerdir. Gebelikte görülen idrar yolu enfeksiyonlarına karşın önlem ve tedavi amaçlı olarak sıklıkla yaban mersini kullanılmaktadır. Jepson ve arkadaşlarının yayınlamış olduğu bir Cochrane derlemesinde yaban mersininin etkinliğini inceleyen 10 randomize kontrollü çalışma değerlendirilmiş, sonuç olarak yaban mersininin idrar yolu enfeksiyonunu belirgin olarak azalttığı ifade edilmiştir. Gebeliği süresince uyku sorunu yaşayan gebelerin, rahatlamak amacıyla sıklıkla papatya çayı tükettikleri bildirilmektedir.

Gebelik döneminde bitkilerin kullanım oranının yüksek olmasına karşın, bu bitkilerin gebelikte kullanımına ilişkin yeterli bilimsel veri bulunmamaktadır. Bitkilerin ve bitkisel ürünlerin kontrolsüz kullanımının gebelik kayıplarına ve bazı malformasyonlara neden olabileceği düşünülmektedir.

Gebelik öncesi dönemde henüz bilimsel açıdan güvenilirliği kanıtlanmamış bitkilerin kullanımını önlemek için, hemşirelerin eğitici ve araştırmacı rolleri gereği bitkisel ürün kullanımı hakkında yeterli bilgi birikimine ulaşır, danışman rolü gereği gebelikte bitkisel ürün kullanımı hakkında danışmanlık yapması ve bunları yaparken kanıta dayalı bilgiler ışığında davranması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gebelik, Bitkisel Ürün, Fetal

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN RUH SAĞLIĞI OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Kısmet DURAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Psikiyatri Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı, Muğla/Türkiye. kismetduran4@gmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Havva AKPINAR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Muğla/Türkiye. havvaakpinar@mu.edu.tr

ÖZET

Ruh sağlığı okuryazarlığı, ruh sağlığının belirleyici bir bileşeni olup ruhsal hastalıkları tanıma, yönetme ve önlemeye yönelik bilgi ve inançlar, olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma, hemşirelik öğrencilerinin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Kesitsel, tanımlayıcı/ilişkisel bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Döneminde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümünde öğrenim gören tüm öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmemiş (rastgele örnekleme yöntemi uygulanmamış olup), araştırmaya katılmayı kabul eden ve veri toplama formlarını eksiksiz dolduran öğrenciler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur (n= 440). Veriler, tanımlayıcı özellikleri belirlemeye yönelik soru formu ve Ruh Sağlığı Okuryazarlığı Ölçeği ile toplanmıştır. Ölçeklerin sorumlu yazarlarından ölçek kullanım, etik kurul ve kurum izni alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik programı, frekans/yüzde analizleri, ortalama/standart sapma, Kolmogorov-Smirnov Testi, Shapiro-Wilk Testi, t-testi, ANOVA, post hoc (Tukey, LSD) analizlerinden, Mann-WhitneyU testi ve Kruskal-Wallis testinden faydalanılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21.29 ± 2.45 , %62,18'i kadındır, %26,6'sı dördüncü sınıf öğrencisidir, %96,4'sının tanısı konulmuş bir ruhsal hastalığı, %77,3'ünün sigara alışkanlığı, %88,9'unun alkol alışkanlığı bulunmamaktadır, %15,7'si aile/yakın çevrelerinde tanısı konulmuş kronik ruhsal hastalığı olduğunu belirtmiştir. Ruh sağlığı okuryazarlığı ölçeğinden elde edilen genel puan ortalamasına göre, hemşirelik öğrencilerinin düşük düzeyde ruh sağlığı okuryazarlığına sahip olduğu söylenebilir. Dördüncü sınıf öğrencilerin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeylerinin diğer sınıflara göre daha yüksek olduğu, ailede/yakın çevrede tanısı konulmuş ruhsal hastalık bulunan öğrencilerin ruhsal

bozukluklara yönelik uygun yardım aramayı kolaylaştıran tutum ve ruhsal bozukluklara yönelik tutum puanlarının, olmayanlara göre düşük olduğu, ailede/yakın çevrede tanısı konulmuş ruhsal hastalık bulunan öğrencilerin ruhsal hastalıklarla ilgili bilgiye nasıl ulaşabileceğine yönelik bilgi puanlarının, olmayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiş olup, bu sonuçlar istatistiksel açıdan anlamlıdır ($p<0,0$). Hemşirelik ğrencilerine birinci sınıftan itibaren ruhsal sağlık ile ilgili derslerin verilmesi, farklı hemşirelik programlarıyla ve sağlık alanıyla ilişkili diğer bölümlerde okuyan öğrencilerle de benzer çalışmaların yapılması önerilmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Okuryazarlık, ğrenci hemşire, Ruh sağlığı.*

STATİK YÜZ İFADELERİYLE FARKLI YAŞ GRUPLARININ DUYGU TANIMA BECERİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mücahit TOSUN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II*, muco.tosn@outlook.com

Şeyma BARUTÇU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II*,
seymabrtc2002@gmail.com

Esra TEKİNE, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II*, esratekine@outlook.com

Elif Sena ÇAKIR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II*, elifsenacakir7@gmail.com

Asal Sadat HARATI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II*,
asalharati24@gmail.com

Doç. Dr. Ozan GÖKDOĞAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi KBB ABD*,
ozangokdogan@gmail.com

ÖZET

Duygu tanıma sosyal iletişim becerilerinin önemli bir alt birimidir. Bu beceriyi hepimiz günlük hayatta sıklıkla kullanmaktayız. Ancak hekimlik gibi insanla ve özellikle de hasta insanlarla uğraşan meslek grubunda bu beceri önemli bir özellik taşımaktadır. Gerek hastalığın kişi üzerindeki etkisinin tanınması gerekse de ailesi ve etrafı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi tedavi planlama açısından önem arz etmektedir. Bu becerinin eksikliği hem hasta-hekim ilişkisinin sağlıklı oluşmasını engelleyebilir hem de sağlıkta şiddet gibi medikolegal problemlere neden olabilmektedir. Bu bakımdan Tıp Fakültesi öğrencilerinin mezun olurken iyi bir sosyal iletişim becerisi olması gerekmektedir.

Çalışmada farklı yaş gruplarından 50'şer kişiye farklı yüz ifadeleri olan fotoğraflar gösterilecektir. Katılımcıların bu fotoğrafları tanıma oranları, tanıma hızları, tanımada kullandıkları ipuçları ve tanırken yüzlerinde olan ifadeler kaydedildi. Veriler farklı yaş gruplarında istatistiksel olarak karşılaştırıldı.

Bu beceri gelişimi özellikle klinik stajlarla gelişmektedir. Ancak hem pandemi nedeni ile uzaktan eğitim süreci hem de Tıp Fakültesi kontenjanlarının artması öğrenci-hasta etkileşimini olumsuz etkilemektedir. Bu durumda bu beceriyi arttıracak eğitimler planlanmalıdır.

Bu çalışmada sosyal iletişimin önemli basamaklarından biri duygu tanıma becerileri değerlendirilecektir. Bu çalışmada değişik yaş gruplarında bu becerinin nasıl etkilendiği değerlendirilmekle birlikte, tanıma sırasında kullanılan ipuçları, tanıma süresi ve tanıma sırasında katılımcının yüz ifadesi de değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Duygu Tanıma, Statik yüz ifadesi, Tıp eğitimi

BİLİŞSEL GÖREV SIRASINDA DUYGU TANIMA BECERİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Duygu Serap ÇİĞDEM, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II,*
duyguserr@hotmail.com

Fatma Nur BADEN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II,*
fatmanurbaden32@gmail.com

Melike ENLİÇAY, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II,*
melikenlcy@gmail.com

Saadet Nur ATAY, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II,*
saadetnuratay@icloud.com

Sude TANRIVERDİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dönem II,*
sudeetnrivardi@gmail.com

Doç. Dr. Çağıl GÖKDOĞAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi KBB ABD,*
cagilgokdogan@gmail.com

ÖZET

Sosyal iletişim becerisi insanların sözel ve/veya sözel olmayan duygu ve düşüncelerini ifade etme olarak tanımlanmaktadır. Sosyal iletişimde kişinin kendini sözel ifade etme becerisi, bedensel ve yüz ifadesini doğru kullanma ve doğru anlaşılması iletişimin devamlılığı açısından önemlidir. Bu ifade biçimleri arasında ise duygulardaki yüz ifadelerini tanıma becerisinin duyguların doğru anlaşılması açısından rolü büyüktür. Yüz kaslarının istemli ve/veya istemsiz hareketleri ile verilmek istenen duygu hakkındaki en büyük ipuçları yüz ifadeleri ile sağlanır. Duygu tanıma becerisinin artması ve/veya azalmasını ise yaş ve bilişsel durum olmak üzere iki unsurdan etkilenmektedir. Bebeklikten yetişkin dönme kadar duygu tanıma becerisi gelişirken geriatrik dönemde ek sağlık sorunlarının ortaya çıkması ile duygu tanıma becerisi azalmaktadır. Yaşlanmada duygu tanıma becerisinin olumsuz etkilenmesinin en önemli nedenlerden birinin de bilişsel işlevin azalması olduğu belirtilmektedir. Ancak bilişsel fonksiyon azalmasının yanı sıra bilişsel görev fazlalıklarının da duygu tanıma becerisini azaltabilmekte ve doğru

karar verme, empati yeteneğinde azalma gibi ek faktörleri de karşımıza çıkarabilmektedir. Bu anlamda bilişsel görev fazlalığı olan meslek gruplarında duygu tanıma becerisinin azalabileceği ve buna bağlı iletişimde sorunlar yaşanabileceği düşünülmektedir. Bu meslek grupları arasında sağlık çalışanları ve hekimler ilk sıralarda yer almaktadır. Yoğun iş temposu içinde hekim hasta, hekim hasta yakını, hekim-hekim ve/veya hekim sağlık personeli arasında iletişimin sağlıklı devamında duygu tanıma becerisinin önemi yadsınmaz bir gerçektir. İletişim aksaklıkları doğru karar alma, işleyişi sağlama ve iş performansını etkileyebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, bilişsel görev sırasında duygu tanıma becerilerini değerlendirerek hekim ve hekim adayları arasındaki yaş ve deneyime dayalı olabilecek farklılıkları araştırmaktır.

Çalışmada özellikle çalışma koşulları düşünülerek bilişsel görev sırasında duygu tanıma becerileri hem hekim hem de hekim adaylarında değerlendirilmiştir. Bunun nedeni iki farklı yaş grubunda yaşın ve deneyimin etkilerinin belirlenmesini sağlayarak hekim eğitimlerinde sosyal iletişim becerilerine ihtiyaç duyulup duyulmadığının belirlenmesini sağlamak, Tıp Fakültesi öğrencilerine sosyal iletişim becerileri hakkında farklı bir bakış açısı kazandırmak ve araştırma yapmaya teşvik etmektir.

Anahtar Kelimeler: *Duygu Tanıma, Bilişsel Görev, Empati*

AIDS'TEN KORUNMANIN ÖNEMİ

Berat ÖZEK, Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, berat.ozekk@gmail.com

Araş.Gör. Gamze SAATÇI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, gamze.saatci@ahievran.edu.tr

ÖZET

İmmün yetmezlik sendromu (AIDS) ilk olarak 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunmuştur. Dünya üzerinde 36,9 milyon kişinin HIV virüsüne sahip olduğu belirtilmektedir. Türkiye de ilk kez 1985 yılında tanımlanan bu enfeksiyonun vaka sayısı 15 Kasım 2021 tarihindeki rapora göre 16.315'tir. Türkiye'de HIV/AIDS, bildirim zorunlu hastalıklardandır. AIDS'in bulaşma yolunda enfeksiyon sebepleri genelde cinsel ilişki ve enjeksiyonla uyuşturucu kullanımındır.

Güncel olarak yapılan çalışmada AIDS'in yayılımı için tehlike arz eden faktörlerle mücadele etmek ve her bireyin tanı, teşhis ve tedavi durumunda eşit yarar sağlamak adına "Türkiye HIV Kontrol Programı, 2019-2024" yürütülmektedir. Çeşitli tedavileri var olmasına rağmen HIV salgını için en güvenli yolun bulaşı önlemek ve enfeksiyonu kontrol almak olduğunu bilinir. Tıbbın dogması "Önlemek tedavi etmekten iyidir" olduğu için, HIV'den korunma yollarını bilmek önemlidir.

Amerika Birleşik Devleti (ABD)'de yapılan çalışmalarda HIV'den korunmak için; eş sayısının artmaması, kontrolsüz kan nakli yapılmaması, cinsel ilişkilerde koruyucu kılıf kullanılması, dezenfekte edilmemiş cerrahi aletlerin kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda yapılan analizlerde alınan önlemlerin bulaşmayı önlemede önemli etkisi olduğu belirtilmiştir.

AIDS salgısının artışı ve bulaşı önlemek adına öncül bir alternatif olan HIV önleme programları, dikkatli ve zamanında analiz için önemlidir. Bu programlarda; etkili teşhis, tedavi ve bakıma erişimin artmasıyla birlikte HIV ile yaşayan kişilerin uzun ömür ve sağlıklı olması, aynı zamanda HIV enfeksiyonunun yönetilebilir bir sağlık durumu haline gelmesi amaçlanmıştır. Program dahilindeki hedef önlemler ise; erkek ve kadınların prezervatif kullanımı, HIV ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar için test ve danışmanlık, erkeklerin hastane ortamında sünnet edilmesi, önleme için Antiretrovial ilaç kullanımı,

uyuşturucu enjekte eden ve kullanan kişiler için zararın azaltılması, HIV'in anneden çocuğa bulaşmasının ortadan kaldırılması sıralanabilir.

Sonuç olarak bireyler, risk faktörlerini önleyerek HIV enfeksiyonunun bulaşmasını engelleyebilir.

Anahtar Kelimeler: HIV, AIDS, korunma, önlem

YAŞLI DOSTU ACİL SERVİS

Uzman Hemşire Yasemin GÜN KOŞAR, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yaşlı Sağlığı Doktora Programı, yasemingun@windowlive.com*

Mimar Şerife GÜN SÜRÜCÜ, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, gunserife@outlook.com*

ÖZET

Yaşlılar, sıklıkla komorbid hastalıklar, yaşadıkları bilişsel ve fiziksel fonksiyonel kısıtlamalardan dolayı karmaşık sağlık ve sosyal ihtiyaçlara sahiptir. Bu ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda son yıllarda dünya genelinde yaşlı dostu kent, konut ve mekan tasarımları gündeme gelmektedir. Benzer bir durum yaşlı nüfusun yoğun olarak kullandığı sağlık kurumları için de geçerlidir. Yaşlılara özel geriatri dal hastanelerine ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır ancak hem mekan hem de insan kaynaklarındaki yetersizlik geriatri dal hastanelerinin sağlık sisteminde yer almasını güçleştirmektedir. Bu soruna geçici çözüm olarak bazı kurumlar mevcut konumlarında mimari açıdan bazı iyileştirmelere giderek bu alandaki açığı kapatmaya çalışmaktadır. Bu iyileştirmede mekan seçiminde hastaların demografik özellikleri, talep oranları göz önünde bulundurarak acil servisler gibi bazı alanlara öncelik verildiği görülmektedir. Özellikle acil servis başvurularının demografik özellikleri incelendiğinde en büyük dilimi yaşlılar oluşturmaktadır. Bu da geriatrik acil servislerin önceliğini ön plana çıkarmaktadır. Ülkemizde Avrupa Birliği Proje desteği ile tek bir kurumda pilot uygulaması sürdürülen Yaşlı Dostu Acil Birimi nin olduğu görülmektedir. Oysa mevcut durumda ülkemizdeki tüm acil servislerin yaşlı hastalar için teknik donanım ve sağlanan hizmetin dışında, dış ve iç mekan mimarisi açısından da iyileştirilmesi gerekmektedir. Örneğin; desensiz kaymaz zeminler, zemin ve duvarın kontrast renklerde olması, özel muayene alanları, büyük kadranlı analog saatler, okunması kolay yönlendirme tabelaları, yükseltilmiş klozet oturakları, gürültü önleyici perdeler, yeterli korkuluk, yeterli ve kademeli ışıklandırma, doğal ışığa erişim gibi yaşlının kırılganlığı dikkate alınarak yapılan tasarımlar yaşlı dostu acil birimlerdeki mimari düzenlemede ilk akla gelenlerdir. Bu bildiri kapsamında, yaşlı dostu acil mekan tasarımlarının niteliği ile hasta ve sağlık profesyonellerine sağlayacağı yararlarından söz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı Dostu, Acil Servis, Yaşlı Dostu Mimari,

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ

Abdurrahman YARAŞ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor ABD*, abdurrahmanyaras@hotmail.com

Prof. Dr. Sümmani EKİCİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği*, ekicis@mu.edu.tr

ÖZET

Dünya günümüze kadar birçok çeşitli salgın hastalık sürecinden geçmiştir. Son olarak da 2019 yılının Aralık ayında Covid-19(Koronavirüs) adı verilen salgın hastalık ortaya çıkmıştır ve halen daha varlığını sürdürmektedir. Gelişen teknoloji ve altyapı imkanları ile insanların şehirler, bölgeler ve ülkeler arası ulaşım kolaylığı artmıştır. Bu yüzden Covid-19 hastalığının yayılma hızı önceki salgın hastalıklara göre daha hızlı olmuştur. Salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesinde halkın bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Covid-19'a karşı farkındalık düzeylerinin belirlenmesidir. Çalışmaya Spor Bilimleri Fakültelerinde öğrenim gören 306 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan demografik bilgiler formu ve Bilgin (2020) tarafından geliştirilen 3 alt boyutlu (Bulaşma Tedbiri Farkındalığı, Güncel Gelişmeleri Takip Farkındalığı, Hijyen Tedbiri Farkındalığı) "Koronavirüs Farkındalık Ölçeği (KFÖ)" kullanılmıştır. Verilerin yapılan Shapiro-Wilk Test sonucu göre normal dağılım göstermediği sonucu elde edilmiştir. Bu doğrultuda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları ele alındığında, 4.sınıf öğrencilerinin bulaşma tedbiri farkındalığı diğer sınıf öğrencilerine göre yüksek olduğu, takım sporları ile ilgilenen katılımcıların hijyen tedbiri farkındalıklarının yüksek olduğu ve kadınların erkeklere göre hijyen tedbiri farkındalıklarının yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Koronavirüs, Farkındalık, Üniversite, Spor Bilimleri

ÇİMLENDİRİLMİŞ TAHİL İLAVELİ BESİNLERİN ÜRETİMİ VE DUYUSAL DEĞERLENDİRİLMELERİ

Lisans Öğrencisi Sena AKSU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, senaaksu@posta.mu.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Derya ALKAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, deryaalkan@mu.edu.tr*

ÖZET

Günümüzde insanlar, sağlıklı bir yaşam sürmek için yapay katkı içermeyen, doğal veya az işlem görmüş gıdalara doğru yönelmektedir. Beslenme alışkanlıklarını değiştirme eğilimi gösteren tüketicilerin fonksiyonel gıdalara olan ilgileri gittikçe artmaktadır. Fonksiyonel gıda konsepti içinde yenilebilir bitki ve tohum filizlerinin önemi çok büyüktür. Çimlendirilmiş tohumlar genelde “filiz” olarak adlandırılmaktadır. Çimlenme sırasında tohumda bazı biyokimyasal ve fizyolojik değişiklikler (suyun emilmesi, enzim ve solunum faaliyeti, besin öğelerinin basit ve kullanılabilir forma dönüşmesi, nükleik asit ve protein sentezi, hücre farklılaşması ve büyüme gibi) meydana gelmektedir. Tohum filizleri düşük miktarlarda kalori, fitik asit ve yağ içermesine karşın, protein, vitamin, mineral madde, besinsel lif bakımından oldukça zengindir. Biyoaktif özelliklere sahip bileşikleri de bünyelerinde barındırmaktadırlar. Çimlendirme işlemi tahılların sindirilebilirliğini, besin biyoyararlılıklarını artırmakta, toplam nişasta içeriğinde önemli bir azalmaya neden olmakta ve indirgen şeker oranında bir artış sağlamaktadır.

Bu çalışmada, çimlendirilmiş karabuğday, yulaf, maş fasulyesi ve arpa ununun tahıl ilaveli olan besinlere etkisi araştırılmaktadır. Araştırmada incelenmek üzere gıda ürünleri olarak sütlaç, glutensiz ekmek ve kek hazırlanmaktadır. Tahıl ve bakliyatların çimlendirilerek öğütülmesi sonucu elde edilen un, ekmek üretiminde un ve nişasta karışımının % 0-20-40-60’lık kısmında, sütlaç hazırlanmasında % 5-15-25 oranlarında ve glutensiz kek yapımında %10 oranlarında kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında çimlendirilmiş örneklerden kuru madde içeriği, toplam kül içeriği, toplam fenol tayini, antioksidan aktivite analizleri yapılırken, ekmeklerde % pişme kaybı, spesifik hacim

hesaplanmakta, sütlaç, glutensiz kek ve ekmek örneklerinin duyuusal analizleri yapılmaktadır.

Ülkemizde yetiştirilen tahıl ve baklagillerin imlendirilmesi ile elde edilen filizlerin protein, vitamin, besinsel lif, mineral ve fenolik madde, antioksidan aktivite, anti besinsel madde gibi bileşimlerinin belirlenmesi ve bu filizlerin fonksiyonel gıda veya gıda bileşeni olarak endüstride kullanımının yaygınlaşmasına katkıda bulunmak bu çalışmanın amaçlarındandır. Amaçlar doğrultusunda çimlendirilmiş filizlerin unu kullanılarak kabul edilebilir kalitede, besinsel özellikleri geliştirilmiş un bazlı gıda ürünlerinin hazırlanması planlanmaktadır. Çalışmada elde edilen sonuçların literatüre katkıda bulunması, projenin başarıyla sonuçlanması durumunda besleyici ürünlerin tasarlanması araştırmanın yaygın etkileri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Baklagiller, imlendirme, Filiz, Fonksiyonel gıda, Tahıl

TÜRKİYE’DE PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİ ALANINDA STİGMA KONUSUNDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Sibel ÖZÇİFCİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı, sibelozcifci@posta.mu.edu.tr*

Pınar ÇİÇEKOĞLU ÖZTÜRK, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, pınarcicekoglu@mu.edu.tr*

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de Psikiyatri hemşireliği alanında damgalama konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin taranması amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezine kayıtlı 2010-2022 yılları arasında Psikiyatri Hemşireliği Anabilim dalında yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturdu. Taramalarda “stigma ve damgalama” anahtar kelimeleri kullanıldı. Retrospektif tanımlayıcı literatür araştırması kapsamında 43 yüksek lisans ve 9 doktora tezi incelendi. Taranan 43 yüksek lisans tezinin 37 tanesi tanımlayıcı, 3 tanesi deneysel, 2 tanesi ölçek geçerlik güvenirlik ve 1 tanesi nitel olarak yapılmıştır. Damgalamanın değerlendirildiği örneklem grubuna bakıldığında ise 21 araştırmada psikiyatri hastaları (şizofreni, bipolar, alkol-madde bağımlısı, obsesif kompulsif bozukluk), 5 araştırma hekim ve hemşireler, 4 araştırma lise öğrencileri, 4 araştırma hasta yakınları, 11 araştırma diğerleri (epilepsili bireyler, kanser hastaları, Tip-1 diyabet tanısı olanlar, sağlıklı bireyler, avukat, öğretmen, denetimli serbestlik yükümlüleri) ile yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında 20 araştırmada “Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damgalanma Ölçeği”, 4 araştırmada “Psikolojik Yardım Alma Nedeniyle Sosyal Damgalanma Ölçeği”, 4 araştırmada ise “Ruhsal Hastalıklara Yönelik İnançlar Ölçeği” diğer araştırmalarda ise hastalık ya da duruma özgü damgalama ölçekleri kullanılmıştır. Taranan doktora çalışmalarının 7’si psikiyatri hastaları (şizofreni, madde bağımlısı, bipolar bozukluk), 1’i hemşirelik öğrencileri, 1’i ise dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar ile yürütülmüştür. Araştırmaların 6’sı ön test- son test kontrol gruplu, 2’si deneysel ve 1’i tanımlayıcı desende yapılmış, 7’sinde psikoeğitim

uygulanmış ve 7'sinde "Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damgalanma Ölçeği" kullanılmıştır. Yüksek lisans tezlerinin çoğunda hastalarda içselleştirilmiş damgalanmanın yüksek olduğu ve içselleştirilmiş damgalanmanın yaşam kalitesi, tedaviye uyumu ile tedaviye karşı tutumu olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Psikolojik yardım alma nedeniyle kendini damgalama ve sosyal damgalanmanın, bireylerin psikolojik yardım alma tutumlarını olumsuz yönde etkilediği, toplumda bilinen yanlış tutum ve inanışların damgalamaya sebep olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya dahil edilen doktora tezlerinin sonuçları incelendiğinde uygulanan psikoeğitim programlarının içselleştirilmiş damgalanma düzeyini azaltmada, işlevsel iyileşme düzeyini artırmada etkili olduğu belirlenmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Damgalama, Doktora tezi, Stigma, Yüksek lisans tezi, Psikiyatri hemşireliği*

MAHLEP MEYVE PÜRESİ VE STEVIA İLAVELİ SET TİPİ PROBİYOTİK YOĞURT ÜRETİMİ

Tuğba TOÇKİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, tugbatockinn@gmail.com*

Mehtap ÇİFTÇİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, ciftcimehtap557@gmail.com*

Nilgün ÖNCÜL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, nilgunoncul@mu.edu.tr*

ÖZET

Günümüzde, sağlığa verilen değerin artması ve insanlarda beslenme bilincinin oluşması ile fonksiyonel gıdalara olan ilgi artmıştır. Fonksiyonel gıda pazarı, çeşitli ilavelerle besin değeri yükselen alternatif süt ürünlerinin geliştirilmesiyle sürekli genişlemektedir.

Gıda endüstrisinde mahlebin hem tohumları hem de meyve eti kullanılmaktadır. Genellikle tohumları pastacılık ürünlerinde püresi ise şarap üretiminde değerlendirilmektedir. Stevia; sakarozdan daha tatlı, FDA ve FAO/WHO tarafından güvenli kabul edilen doğal bir tatlandırıcıdır. Bu çalışmanın amacı; mahlep ve stevia'nın çeşni olarak değerlendirilmesi ve çeşnili fermente süt ürünü olarak set tipi probiyotik yoğurt üretiminde kullanılmasıdır.

Mahlep ve stevia içeren probiyotik yoğurt üretimi için pastörize tam yağlı sütler probiyotik starter kültür ilavesinden sonra adaptasyon için 42°C'de 30 dakika tutulmuştur. Ardından; doğal tatlandırıcı olarak kullanılan stevia (%2) sütlere katılmıştır. Farklı oranlarda mahlep meyve püresi (%1, %3 ve %5) ilavesinden sonra örnekler aseptik koşullarda steril kaplara porsiyonlanmış ve 42°C'de inkübe edilmiştir. Stevia ve mahlep içermeyen süttten yapılacak yoğurt örneği kontrol olarak değerlendirilmiştir. Fermantasyonun tamamlanmasının ardından örnekler 4°C'de muhafaza edilmiştir. Depolamanın 1., 7., 14. ve 21. günlerinde örnekler alınarak fiziko-kimyasal ve mikrobiyolojik analizler gerçekleştirilmiştir. Fiziko-kimyasal analizler olarak; pH, titrasyon asitliği, toplam kuru madde, toplam kül, serum ayrılması ve toplam fenolik

madde tayini yapılmıştır. Mikrobiyolojik analizler olarak ise toplam mezofilik aerobik bakteri sayımı, toplam maya-küf sayımı ve toplam laktik asit bakteri sayımı gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada; mahlep meyve püresi ve stevia katkısıyla üretilen probiyotik yoğurt gıda sanayisine alternatif fonksiyonel bir gıda olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Probiyotik, Yoğurt, Mahlep, Doğal tatlandırıcı (Stevia), Fonksiyonel Gıda.

“Bu bildiri, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından (1919B012101610) başvuru numaralı proje ile desteklenmiştir.”

*Sorumlu Yazar

BİREYLERİN PANDEMİ SÜRESİNCE DIŞARIDAN YEMEK YEME SIKLIĞININ SAPTANMASI

Libanur Dilan, Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, L.dilan.ulusal@hotmail.com

Öğretim Görevlisi Sibel ERDEM, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, sibelerdem@mu.edu.tr

ÖZET

2019 yılında Wuhan'da başlayan koronavirüs hastalığı (COVID- 19) pandemisinin küresel anlamda morbidite, mortalite, sosyal ve finansal sonuçları olmuştur. 2016 yılında Küresel Hastalık Yükü Çalışması'nda yaşam yıllarını etkileyen ikinci sıradaki faktör olarak beslenme alışkanlıklarının olduğu belirtilmiştir. Pandemi sırasında hükümetlerin getirdiği düzenlemeler nedeniyle yaşanan sosyal izolasyon durumu, bireylerin beslenme alışkanlıklarını etkilemiştir. Bunun yanında pandemi, gıda güvenliğine yönelik endişeleri de ortaya çıkarmıştır. Gıda fiyatları bir anda yükselmiştir. Tüketici açısından bakıldığında azalan gelire birlikte gıda satın almada sorunlar yaşanabilmektedir.

Bu çalışma, pandemi döneminde bireylerin evde uzakta yeme sıklığının saptanmasını amaçlanmıştır. Tanımlayıcı araştırma modelindeki bu araştırmanın örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemi ile Türkiye'nin değişik bölgelerinde yaşayan 18-65 yaş arasındaki yetişkinlere online tabanlı anket formu olarak uygulanmıştır. Anket formunda katılımcı bireylerin demografik özellikleri, hastalık durum varlığı, genel beslenme alışkanlıkları sorulmuştur. Çalışma sonuçlarının literatüre katkıda bulunması, evde besin tüketim sıklığının artırılması ve beslenme alışkanlıklarının daha sağlıklı hale getirilmesi araştırmanın yaygın etkileri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Evden Uzakta Yemek Yeme, Yeme

BAZI GIDALARDA KOLİFORM GRUBU BAKTERİLERİN BELİRLENMESİ

Gizem ASLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, urgangizem@gmail.com*

Mehtap ÇİFTÇİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, ciftcimehtap557@gmail.com*

Nilgün ÖNCÜL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, nilgunoncul@mu.edu.tr*

ÖZET

Dünya’da her yıl kontamine gıda tüketimi nedeniyle birçok insan hastalanmakta hatta ölmektedir. Çeşitli ülkelerde gıda kaynaklı mikrobiyal hastalıkların kayıtları detaylı bir şekilde tutulmakta ve hastalığa neden olan mikroorganizma ve gıda hakkında bilgi edinilebilmektedir. Ülkemizde de gıda kaynaklı mikrobiyal hastalıklara ilişkin yeterli ve güvenilir verilerin sunulması hem halk sağlığının korunması hem de ekonomik kayıpların önlenmesi için önemlidir.

Koliform bakteriler; bağırsak ve doğada yaygın bulunmakta ve bu nedenle sanitasyon indikatörü olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmada; turistik bir yer olan Fethiye’de satılan tavuk döner, salata ve çiğ köfte örneklerinin koliform grubu bakteri içeriği analiz edilmiştir. Bu amaçla; büfe/kafe ve restoranlardan toplam 60 adet örnek temin edilmiştir. Örnekler, satış ambalajlarında aseptik koşullar altında soğuk muhafazası sağlanarak bölüm laboratuvarına getirilmiş ve aynı gün analiz edilmiştir. Örnekler, Violet Red Bile (VRB) Agar besiyeri kullanılarak test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda olası koliform bakteri sayıları ortalama olarak tavuk dönerde 1,13 log kob/g, salatada 4,37 log kob/g ve çiğ köftede 0,86 log kob/g bulunmuştur. Kanıtlanmış koliform bakteri sayısı için Brilliant Green Bile Broth (BGBB) besiyeri kullanılarak doğrulama testleri uygulanmıştır. Kanıtlanmış koliform bakteri sayısı tavuk döner için <1.00 ile 4,48 log kob/g, salata için 1,54 ile 7,53 log kob/g ve çiğ köfte için <1.00 ile 3,70 log kob/g arasında

tespit edilmiştir. Test edilen gıda örneklerinden; tavuk dönerin %20, salatanın %95 ve çiğ köftenin %25'inde kanıtlanmış koliform bulunmuştur.

***Anahtar Kelimeler:** Koliform, Gıda güvenliği, Tavuk döner, Salata, Çiğ köfte*

*Sorumlu Yazar

HEMŞİRELİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BAŞKALARINI VE KENDİLERİNİ AFFETME KARARLARININ BELİRLENMESİ

Feride BARIŞ, Lisans öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Muğla/Türkiye fridaferide17@gmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Havva AKPINAR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Muğla/Türkiye havvaakpinar@mu.edu.tr

ÖZET

Bireylerin başkalarını ve kendini affetme kararlarının yüksek olması, onların kişiler arası ilişkilerini, fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumlu etkilemektedir. Bu yüzden, sağlıklı/hasta bireyin iyilik halinden sorumlu olan hemşirelik mesleğini gelecekte yerine getirmek gibi bir sorumluluk taşıyan hemşirelik bölümü öğrencilerinin affetme kavramıyla ilgili kararlarının belirlenmesi son derece önemlidir. Bu araştırma, hemşirelik bölümü öğrencilerinin başkalarını ve kendilerini affetme kararlarının belirlenmesi amacıyla yapılan, kesitsel, tanımlayıcı/ilişkisel bir araştırmadır. Verilerin toplanmasında, “Tanıtıcı Bilgiler Formu”, “Rye Başkalarını Affetme Ölçeği Türkçe Formu” ve “Kendini Affetme Ölçeği Türkçe Formu” kullanılmıştır. Çalışma öncesinde ölçeklerin sorumlu yazarlarından ölçek kullanım, etik kurul ve kurum izni alınmıştır. Araştırmanın evrenini, 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Döneminde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümünde öğrenim gören tüm öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmemiş (rastgele örnekleme yöntemi uygulanmamış) olup, araştırmaya katılmayı kabul eden ve veri toplama formlarını eksiksiz dolduran öğrenciler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur (n=343). Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik programı, frekans/yüzde analizleri, ortalama/standart sapmadan faydalanılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 20.36 ± 1.50 , %66,50’si kadın, %75.80’i Anadolu Lisesi mezunudur. Öğrencilerin %74.90’ı başkalarını affetmenin, %91.30’u kendini affetmenin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisi olduğunu düşündüklerini, %86.60’ı hemşirelik mesleğini yerine getirmede affetmenin önemli olduğunu, %94.20’si affetmeyle ilgili eğitim almadıklarını, %52.50’si affetmeyle ilgili eğitim almak istediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin

başkalarını affetme puan ortalamalarının (44.00 ± 0.45) ölçekten alınacak ortalama puanın çok az üzerinde olduğu saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin kendilerini affetme puan ortalamalarının da (26.81 ± 5.05), ölçekten alınacak ortalama puana çok yakın olduğu belirlenmiş olup, bu sonuçlara göre, öğrencilerin başkalarını ve kendilerini affetme düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir. Hemşirelik öğrencilerine affetme kavramıyla ilgili eğitimler verilmesi, farklı hemşirelik programlarıyla ve sağlık alanıyla ilişkili diğer bölümlerde okuyan öğrencilerle de benzer çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Affetme, Affetmeme, Öğrenci hemşire.

ÇİNKO VE VÜCUT AĞIRLIĞI YÖNETİMİ

Berna İNCİ, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik,*
inciberna@outlook.com

Öğr. Gör. Mahmut ÇERİ, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik,*
mahmutceri@hotmail.com

ÖZET

Çinko, 300'den fazla enzimin fonksiyonunda işlev gören; DNA ve nükleik asit sentezi, gen ekspresyonu, protein sentezi; pankreas β -hücrelerinde insülin sentezi, depolanması ve salgılanması, hormonların depolanması ve salınımı; nörotransmisyon gibi pek çok metabolik olayda rol alan, vücutta demirden sonra en çok bulunan temel iz elementtir. Çalışmamızdaki amaç, çinkonun vücut ağırlığı yönetimindeki rolünü incelemektir. Çalışmamızı PubMed ve Google Scholar üzerinden literatür taraması yaparak oluşturduk. Yapılan birçok çalışmada; obez veya aşırı kilolu çocukların ve erişkinlerin serum çinko seviyelerinin düşük olduğu saptanmıştır. Çinkonun vücut ağırlığı üzerine etkisi incelendiğinde; iştahın düzenlenmesindeki, insülin direnci üzerindeki ve inflamatuvar belirteçlerdeki değişiklikler dikkat çekmektedir. Obez bireylerde gözlemlenen çinkonun ve çinko taşıyıcılarının biyokimyasal parametrelerindeki değişiklikler, insülinin sentezi, salgılanması ve etki sinyal yolundaki bozuklukların gelişmesine katkıda bulunarak insülin direnci ve ilgili bozuklukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, obez bireylerde artan TNF- α , IL-6 gibi pro-inflamatuvar sitokinler, pankreas beta hücrelerinde insülin sinyal reseptörleri aktivasyonunu bloke ederek doğrudan veya dolaylı olarak insülin direnci ile ilişkili bulunmaktadır. Yüksek inflamatuvar belirteçlerin ve düşük çinko düzeyinin yüksek beden kitle indeksi ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Diyet yoluyla çinko alımı az olan obez bireylerde, diyeti normal miktarda çinko içeren obez bireylere nazaran daha ciddi inflamatuvar yanıt ve yüksek insülin seviyeleri gözlenmektedir. Bununla beraber obezite tedavisinin temelinde rol alan kalori kısıtlı diyetlerin de çinko açısından sınırlı olduğu görülmektedir. Araştırmamızın sonucunda çinko takviyesinin obez bireylerde inflamatuvar belirteçleri normal sınırlara getirdiği; glikoz homeostazını ve serum lipit profilini iyileştirdiği, vücut ağırlığı ve beden kitle indeksinde azalma sağladığı bulgularına erişmemize rağmen yapılan müdahalelerin

etkinliği henüz netleşmemiştir. Çalışmamızın literatüre ve gelecek çalışmalara katkıda bulunmasını ümit ediyoruz.

Anahtar kelimeler: Çinko, Vücut Ağırlığı, İnsülin, Obezite

TAM METİN BİLDİRİLER

E-TİCARET KULLANICILARINI HIZLI KARAR VERMEYE İTEN GÜÇ: KİTLİK TEORİSİ

Furkan İÇÖZ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, furkanicoz@posta.mu.edu.tr

Özet

E-ticaret, tüketicilerin ürün ve hizmetlere daha hızlı, pratik ve kolay yoldan ulaşabilmesini sağlayarak; zamandan, paradan ve emekten tasarruf ettiren, alışverişin online hali olarak tanımlanmaktadır. Tüketicilerin günlük alışverişlerindeki tutum ve davranışları; demografik, psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilenmekte, ürün tercihleri bu doğrultuda değişkenlik göstermektedir. E-ticarette ürün ve hizmet arz edenlerin başarılı olabilmesi ve satışlarını arttırabilmesi, e-ticaret kullanıcılarının çeşitli etmenler karşısında ne tür davranışlar sergilediklerinin iyi analiz edilmesine bağlıdır. E-ticarette ürün ve hizmet arz edenler, karlarını maksimize edebilmek için çeşitli tekniklerinden yararlanmaktadırlar. Bu tekniklerden biri de “kıtlık teorisi”dir. Kıtlık teorisi, zaman ve miktar kısıtından yararlanarak tüketicileri hızlı karar vermeye zorlayan ve tüketicilerde “fırsatı kaçırmaya korkusu” duygusunu ortaya çıkararak ürün veya hizmeti satın almaya teşvik eden, pazarlama ve satış stratejilerine psikoloji faktörünün de etki etmesiyle ortaya çıkan bir anlayıştır. Bu çalışmada, online alışverişlerde en çok karşılaşılan 7 kıtlık ilkesinin tüketiciler üzerindeki etkisi incelenmiş ve e-ticaret yöneticilerinin satışlarını arttırabilmesi için kıtlık teorisini nasıl kullanmaları gerektiği görüşünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Belirlenen 7 kıtlık ilkesi; “Satın alma geri sayımı”, “İndirimli fiyat geri sayımı”, “Ücretsiz kargo”, “Sezonluk teklifler”, “Düşük stok bildirimi”, “Sınırlı sayıda üretilmiş ürünler” ve “Gerçek zamanlı aktivite”dir. Bu 7 kıtlık ilkesinin, e-ticaret kullanıcılarının demografik özellikleri ve satın alma tutum ve davranışları karşısında ne kadar etkili olabildiği, tüketicilere uygulanan anket yardımıyla cevaplandırılmıştır. Ortaya çıkan veriler ve araştırma sonucunda, e-ticaret yöneticilerinin hangi kıtlık teorisinden faydalanması halinde satışlarını arttırabileceği tespit edilmiştir. Bu çalışma, e-ticaret yöneticilerinin pazarlama ve satış stratejilerini, tüketicilerin 7 önemli kıtlık ilkesine olan yaklaşımlarından yola çıkarak şekillendirmelerine katkı sağlamış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: E-ticaret, Kıtık Teorisi, Pazarlama Stratejisi, Satın Alma Niyeti, Fırsatı Kaçırma Korkusu

1. Giriş

Teknolojinin gelişmesi, insan hayatının yoğun hale gelmesi ve ihtiyaçların çoğalmasıyla birlikte e-ticaretin kullanımı yaygınlaşmış, son yıllarda pandeminin de etkisiyle e-ticaretin toplam ticaret içerisindeki payı da hızla artış göstermiştir.

Elektronik ticaret (e-ticaret), temel olarak, ürünlerin ve hizmetlerin elektronik ortamda yapılan alım ve satım sürecini ifade etmektedir (Stewart ve Tian, 2006: 559). E-ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte ürün ve hizmet arz edenler arasındaki rekabet zaman içerisinde artmış, milyonlarca ürün ve hizmet arasından farklılaşarak tercih edilme nedeni olabilmek için çeşitli pazarlama stratejileri uygulanmıştır. Bunlardan birisi de e-ticaret sitelerinde farklı şekillerde karşımıza çıkan “kıtık teorisi”dir. Kıtık teorisi, “zaman” ve “miktar” kavramları ile ürün veya hizmetin nadir bulunduğu algısının oluşturulmasıyla tüketicide “fırsatı kaçırma korkusu” duygusunun harekete geçirilerek satın alma kararlarının etkilenmeye çalışılmasıdır. Kıtık, sınırlı kaynakların ve talepteki rekabetin varlığı olarak da tanımlanmaktadır (Mittone ve Savadori, 2009: 453). Bu pazarlama stratejisinde amaç tüketiciyi bu etmenler arasında sıkıştırarak ürün veya hizmeti satın almaya ikna etmektir.

Kıtık, sosyal yaşamda sıkça karşılaşılan bir unsur olmakla birlikte ekonomik davranışın da temelini oluşturmaktadır. Ekonomik davranışla beraber akademik olarak tüketici davranışı ve pazarlama literatüründe kıtlığın bireyler üzerindeki psikolojik yansımaları çalışılmıştır. Kıtlığın kişilerdeki psikolojik etkileri hakkında pazarlama uygulayıcıları, kıtlık teorisinin ürün ve fırsatlarda algılanan değeri arttırdığını kabul etmişlerdir (Cialdini, 1985’ten akt. Lynn, 1991: 43).

Kişilerin mal ve hizmetlere olan yaklaşımlarını etkileyen unsurlardan biri olan kıtlık konusu, pazarlamacılar açısından günlük yaşantı ile yakından ilgilidir (Robben ve Verhallen, 1994).

Tüketicilerin bir şeyin kaybını yaşaması veya fırsatı kaçırmaması, aynı şeyi kazanmaktan daha etkili olabilmektedir (Kahneman ve Tversky, 1984). Bu sebeple, ürün kıtlığı, etkili bir pazarlama aracı olarak kullanılabilir (Gierl ve Huettl, 2010: 225).

Kıtlık teorisinin tüketici üzerine olan etkisine yönelik yapılan çalışmalar; ürünün algılanan kalitesi (Khairnar ve Swami, 2003; Eisend, 2008; Cialdini, 2012), değeri (Lynn, 1991; Cialdini, 2012; Fu vd., 2012), ürüne olan istek (Lynn, 1992), kıt ürünü satın alarak kendini daha özel hissetme düzeyi (Robben ve Verhallen, 1994), ilgilenim düzeyi (Kohli vd., 2007) ve satın alma niyeti (Aggarwal vd., 2011; Fu vd., 2012; Ku vd., 2012; Chung vd., 2013) şeklinde sıralanabilir. Kıtlık teorisinin uygulandığı alanlara; yeni ürün tanıtım aşamasında (Balachander ve Stock, 2005), fiyat promosyonlarında (Kohli vd., 2007), ürün-marka tanıtımlarında (Gierl ve Huettl, 2010; Lehmann ve Parker, 2011; Fu vd., 2012), sınırlı sayıda veya özel üretim ürünlerde (Johnson ve LystigFritchie, 2003), online satış sitelerinde (Jeong ve Kwon, 2012) rastlamak mümkündür.

Bu çalışma, e-ticaret kullanıcılarının satın alma kararlarının kıtlık teorisi kapsamında en çok karşılaşılan 7 kıtlık ilkesi doğrultusunda ne yönde şekillendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Belirlenen 7 kıtlık ilkesi: “Satın alma geri sayımı”, “İndirimli fiyat geri sayımı”, “Ücretsiz kargo”, “Sezonluk teklifler”, “Düşük stok bildirimi”, “Sınırlı sayıda üretilmiş ürünler” ve “Gerçek zamanlı aktivite” ilkeleridir. Çalışmada, bu ilkelerin e-ticaret kullanıcılarının satın alma tutumlarını ne kadar etkileyebildiği ve hangi kıtlık ilkelerine tüketicilerin daha olumlu yaklaştığı ortaya koyulmuştur.

Belirlenen kıtlık ilkelerinin tüketiciler üzerindeki etkisine yönelik oluşturulan ankette, e-ticaret kullanıcıları üzerinde kıtlık ilkesinin ana kahramanları olan “zaman”, “miktar” ve “kaçırma korkusu” etmenleri test edilmiştir. Tüketici tercihlerine göre kıtlık ilkelerinin etkinliği elde edilen veriler ile bilimsel olarak açıklanmıştır.

Bu çalışma, e-ticaret girişimci ve yöneticilerine, kıtlık teorisini kullanarak karlarını maksimize etme noktasında yararlanabilecekleri pazarlama stratejilerini içeren test edilmiş bilgiler sunması açısından önem taşımaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada belirtilen 7 kıtlık ilkesi, e-ticarete en çok karşılaşılan kıtlık taktikleri olarak belirlenmiştir. Kıtlık teorisinin temel yapı taşlarını “zaman” ve “miktar” kavramı ile “fırsatı kaçırma korkusu” oluşturmakta, bu etmenler çeşitli stratejilerle şekillendirilerek, online alışverişlerde tüketiciyi harekete geçirici bir taktik olarak kullanılmaktadır. Tüketiciler, zaman ve miktar aralığına sıkıştırılarak rekabet ortamı oluşturulmakta, “fırsatı kaçırma korkusu”nun da etkisiyle satın almada hızlı karar verme zorundalığı

hissetmektedirler. Bu stratejiler, e-ticaret girişimcileri ve yöneticilerinin satışları arttırmada kullandığı pazarlama yöntemlerindedir.

Kıtlık teorisinde faydalanılan “zaman ve miktar kısıtı” ile “fırsatı kaçırma korkusu” kavramları, çalışmanın içeriği baz alınarak şu şekilde açıklanabilir:

Zaman Kısıtı: Tüketicilerin belirli bir zaman aralığında fırsattan yararlanmasını sağlayan, zaman kavramının gün, hafta, ay, sezon gibi sürelerle sınırlandırıldığı, kıtlık teorisi yaklaşımında kullanılarak tüketicileri satın alma kararında hızlı davranmaya zorlayan etmendir.

Miktar Kısıtı: Ürün veya hizmetten sınırlı sayıda kaldığını veya üretimde sınırlandırılmaya gidildiğini açıklayan ve tüketiciyi satın alma davranışını etkilemeye çalışan etmendir.

Fırsatı Kaçırma Korkusu: Tüketicilerin fırsatları kaçırma olasılığını hissetmeleri halinde ortaya çıkan endişedir. Kıtlık teorisi yaklaşımında bu duygu durumu kullanılarak tüketicinin kaybetme korkusundan kazanç sağlanmaya çalışılır.

E-ticarete, özel gün, hafta, ay, sezon gibi dönemsel zamanlardan yararlanarak, tüketicilerin sadece bu zaman süreçlerinde kullanabileceği çeşitli fırsatlar oluşturma anlayışı, kıtlık teorisi doğrultusunda hazırlanmaktadır. E-ticaret sitelerinde sıklıkla karşılaştığımız ve genellikle tüketicilere sunulmuş bir fırsat olarak görülen bu taktikler, e-ticaret girişimcileri açısından tüketicilerin sosyolojik ve psikolojik algılarıyla oynayarak satışlarını arttırmayı hedeflediği bir pazarlama stratejisidir. E-ticaret yöneticilerinin karlarını arttırabilmenin bir yöntemi olarak kullanılan kıtlık oluşturma durumu çeşitli taktiklerle karşımıza çıkabilmektedir.

Bu çalışmayla, kıtlık teorisinden faydalanarak farklı şekillerde hazırlanan ve e-ticaret sitelerine yerleştirilen taktiklerden en çok kullanılanları 7 bölüm halinde incelenmiştir. Bu 7 kıtlık ilkesinin tüketici tercihlerinde ne kadar etkili olduğunun cevabı, anket uygulamasında iki farklı şekilde aranmıştır. İlk olarak, tüketicilerin internet alışverişlerini etkileyen fırsatları önem derecesine göre 1 en önemli, 7 en önemsiz olacak şekilde kendi içerisinde sıralamaları istenmiştir. Daha sonra ise her 7 kıtlık ilkesi bölümler halinde tek tek ele alınmış ve her bölümde 5'er soruya yer verilerek tüketicilerin kıtlık ilkeleri karşısındaki tutumları detaylı olarak incelenmiştir. Bölümlerdeki soruların temel çıkış

noktası aynı olmakla birlikte, sorular bölümlere göre uyarlanmıştır. Her bölümdeki 5 soru ile kıtlık ilkelerinin;

- Tüketicilerin satın alma kararlarına etkisi,
- Tüketicilerde rekabet algısı ve fırsatı kaçırma korkusu duygularına yansımaları,
- Kıtlık ilkelerinde sunulan fırsattan yararlanamadıkları takdirde yaşayacakları pişmanlık hissiyatları,
- Kıtlık ilkelerinin finansal fayda ve tasarruf açısından önemi ve
- Bu ilkelerin kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı hissettirme durumu test edilmiştir.

2.1 7 Kıtlık İlkesi ve Uygulama Yöntemleri

2.1.1 Satın Alma Geri Sayımı

Fırsat ürünü olarak belirlenen ürünler, belirli bir zaman kısıtı konularak satışa sunulmakta, sürenin dolmasıyla birlikte o ürünler satıştan kaldırılmaktadır. Belirli süre için satışa çıkarılan bu ürünlerin satıştan kaldırılmasına ne kadar bir zaman kaldığı geri sayım sayacı ile gösterilir. Bu yöntemle, tüketicide, bir daha satışa çıkıp çıkmayacağı belirsiz olan bu ürünü bulamama endişesi oluşturularak ürün satılmaya çalışılır.

2.1.2 İndirimli Fiyat Geri Sayımı

Ürünler üzerine uygulanan indirimli fiyat teklifi, belirli bir süre boyunca tüketicilere sunulur. İndirim süresi sonlandığında ürün eski fiyatı üzerinden satılmaya devam eder. Bu yöntemde geri sayım sayacı kullanılarak ürünün indirimli satıştan yararlanma süresinin ne kadar kaldığı gösterilir. Tüketicinin, bu yöntemle hızlı karar vermesi ve ürünü satın alma eğilimi içerisinde girmesi amaçlanır.

2.1.3 Ücretsiz Kargo

Ürünlerin teslimatında kullanılan kargo hizmeti için ürün fiyatına ek olarak uygulanan kargo ücreti geçici bir süre için kaldırılır. Sürenin dolmasıyla ücretsiz sunulan kargo teklifi sona erer ve kargo hizmet bedelinin alıcıdan tahsiline devam edilir. Bu yöntem, ürüne ek olarak kargo masrafının da eklenmesiyle satın alma maliyetinin artmasını istemeyen tüketicileri etkilemek için kullanılır.

2.1.4 Sezonluk Teklifler

Özel gün ve haftalar, tatil sezonları gibi zamanlarda tüketicilere bu dönemler boyunca kampanyalar sunulmakta, dönemin veya sezonun bitmesiyle fırsatlar son bulmaktadır. Bu özel zamanlara anneler günü, babalar günü, bayram günleri, yaz sezonu örnek olarak verilebilir. Bu ilke, belirtilen dönemlere özel alışveriş yaparken kampanyalardan da faydalanarak daha ekonomik yoldan ihtiyaçlarını tamamlamak isteyen tüketicilere yönelik uygulanan bir yöntemdir.

2.1.5 Düşük Stok Bildirimi

Stoklarda ne kadar ürün kaldığı anlık olarak tüketicilere bildirilir. Özellikle stoklar azaldığında bu yöntem kullanılarak tüketicinin “fırsatı kaçırma korkusu” harekete geçirilir ve satın alma kararı etkilenmeye çalışılır. Tüketici, düşük stoklu ürünün hemen tükeneyeceği endişesiyle hareket ettiğinde, bu kıtlık ilkesi amacına ulaşmış olur.

2.1.6 Sınırlı Sayıda Üretilmiş Ürünler

Ürünün sınırlı sayıda üretildiği bilgisi verilerek tüketicinin, kaç adet üretildiği ve ne zaman tükeneyeceği belirsiz olan ürünü, “fırsatı kaçırma korkusu”na kapılarak satın alması teşvik edilir. Bu stratejiyle, tüketicilerin bilinmeyene ulaşmaya çalışması ve sınırlı miktarda üretilen ürünlere sahip olarak kendini özel hissetmesindeki sosyolojik ve psikolojik algılardan yararlanılmaya çalışılmaktadır.

2.1.7 Gerçek Zamanlı Aktivite

Bu yöntemde, e-ticaret kullanıcılarıyla; ürünü inceleyen, sepetine ekleyen kişi sayısı gibi bilgiler anlık olarak paylaşılarak ürüne olan talep gösterilir ve tüketiciler arası rekabet oluşturulmaya çalışılır. Böylelikle hem ürün hakkında güven duygusu oluşturulur hem de ürüne olan ilgiden dolayı ürünün hızlı tükenme durumu söz konusu olabileceğinden tüketici, ürünü satın alma doğrultusunda harekete geçirilir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, e-ticaret sitelerinde kullanılarak satışların arttırılmasında yararlanılan ve e-ticaret kullanıcılarını hızlı karar vermeye iten güç olan kıtlık teorisi ele alınmış, en çok uygulamada görülen 7 kıtlık ilkesi belirlenerek bu ilkelerin tüketiciler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan verilerden yararlanarak e-ticaret girişimlerinde satışların arttırılması için uygulanabilecek en etkili kıtlık ilkelerinin neler

olduğu tespit edilerek e-ticaret girişimcilerinin ve yöneticilerinin bu araştırma sonuçlarına göre kendi pazarlama stratejilerini geliştirmelerinde faydalanabilecekleri bilimsel analiz ve yorum içeren bir çalışma ortaya konulmuştur.

3.1 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 18 yaş ve üzeri e-ticaret kullanıcıları oluşturmuştur. Çeşitli yaş aralığı, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve gelir seviyesinden seçilen örneklemde, erkek ve kadın toplam 100 kişiye online anket uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin doğru sonuçları gösterebilmesi ve objektif bakış açısı sunabilmesi için anketin özenle doldurtulmasına ayrıca önem verilmiştir.

3.2 Veri Toplama Teknikleri

Araştırma, birincil veri kaynağı olan anket yöntemi kullanılarak yapılmış ve ankette cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir seviyesi, online alışveriş yapma sıklığı sorularının cevabı aranarak nitel ve nicel veriler toplanmıştır.

Ankette öncelikle demografik sorulara yer verilmiş ardından katılımcıların belirlenen 7 kıtlık ilkesini, alışverişlerinde etkilene derecelerine göre sıralamaları istenmiştir. Daha sonra ise 7 kıtlık ilkesi bölümler halinde tek tek ele alınarak her bölümde 5'er soruya yer verilmiş ve katılımcıların soruları online alışverişlerindeki tutumlarına göre cevaplandırmaları istenmiştir.

4. Bulgular

Ankete katılanların demografik özellikleri Tablo 1'de, online alışveriş yapma sıklıkları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Frekans	Oran %
Cinsiyet	Erkek	35	35
	Kadın	65	65
Yaş	18-24	26	26
	25-34	62	62
	35-44	6	6
	45-54	3	3

	55-64	3	3
	65 ve üzeri	0	0
Eğitim düzeyi	İlkokul	3	3
	Ortaokul	0	0
	Lise	11	11
	Ön lisans	13	13
	Lisans	60	60
	Yüksek Lisans	13	13
	Doktora	0	0
Çalışma durumu	Öğrenci	24	24
	Çalışmıyor	11	11
	İş arıyor	9	9
	Yarı zamanlı çalışan	7	7
	Tam zamanlı çalışan	48	48
	Emekli	1	1
Gelir seviyesi	4.000 TL altı	50	50
	4.000-6.000 TL	22	22
	6.001-8.000 TL	12	12
	8.001-10.000 TL	7	7
	10.001-12.000 TL	4	4
	12.001-14.000 TL	0	0
	14.001-16.000 TL	1	1
	16.000 TL üzeri	4	4

Tablo 1’de, ankete katılanların çoğunluğunun; %65 ile kadın, %62 ile 25-34 yaş aralığında, %60 ile lisans mezunu, %48 ile tam zamanlı çalışan ve %50 ile 4.000 TL altı gelir seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Online Alışveriş Yapma Sıklığı

Online Alışveriş Yapma Sıklığı	Frekans (N)	Oran (%)
Çok nadir	23	23
Birkaç ayda bir	28	28
Ayda bir kez	18	18
Ayda 2-3 kez	17	17
Ayda 3'ten fazla	14	14

Tablo 2’de, katılımcıların online alışveriş yapma sıklığı olarak %28 ile “birkaç ayda bir” cevabının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak, ankete katılanların çoğunluğunun gelir seviyesi %50 ile 4000 TL altında olmasına rağmen, ayda en az bir kez (her ay düzenli olarak) e-ticareti kullananların %49 (ayda bir kez %18 + ayda 2-3 kez %17 + ayda 3’ten fazla %14) oranında önemli bir payı temsil ediyor olması da dikkate değerdir.

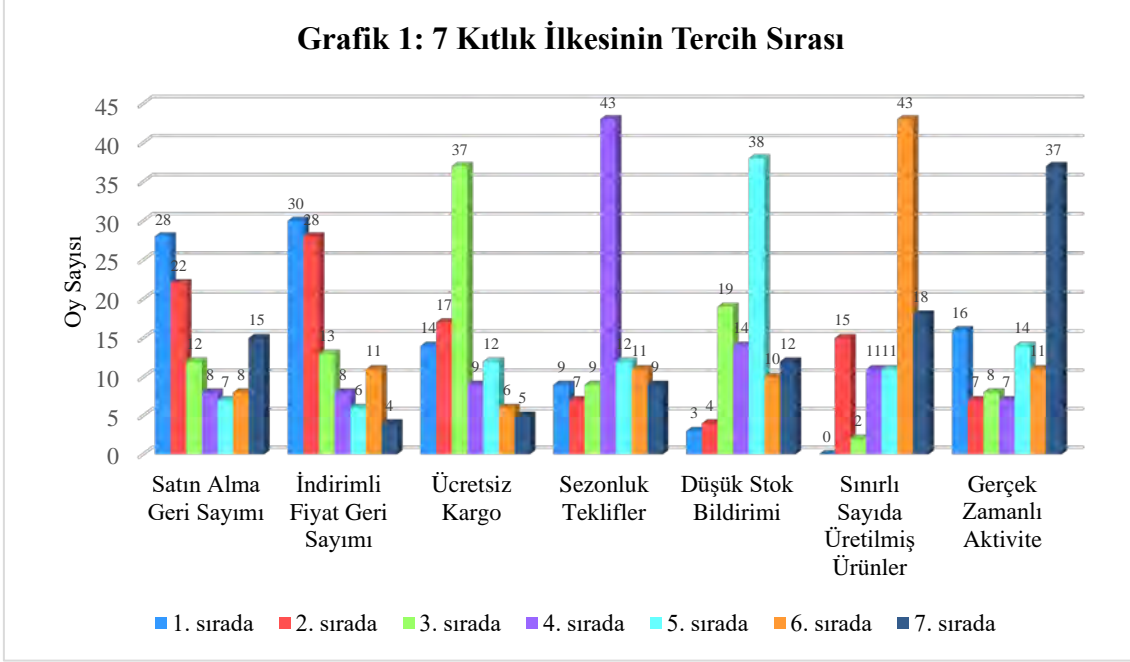
Katılımcıların, etkilenme derecesine göre sıraladıkları 7 kıtlık ilkesinin oy durumları ise aşağıdaki Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3: 7 Kıtlık İlkesinin Tercih Sırasına Göre Oy Sayısı

7 Kıtlık İlkesi	1. sırada	2. sırada	3. sırada	4. sırada	5. sırada	6. sırada	7. sırada
Satın Alma Geri Sayımı	28	22	12	8	7	8	15
İndirimli Fiyat Geri Sayımı	30	28	13	8	6	11	4
Ücretsiz Kargo	14	17	37	9	12	6	5
Sezonluk Teklifler	9	7	9	43	12	11	9
Düşük Stok Bildirimi	3	4	19	14	38	10	12
Sınırlı Sayıda Üretilmiş Ürünler	0	15	2	11	11	43	18
Gerçek Zamanlı Aktivite	16	7	8	7	14	11	37

Hangi kıtlık ilkesinin kaçınıcı sırada tercih edildiğinin daha net olarak görülebilmesi ve çıkan sonuçların daha iyi analiz edilerek yorumlanabilmesi için yukarıdaki tabloda yer alan veriler, sütun grafiği şeklinde Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1: 7 Kıtlık İlkesinin Tercih Sırası

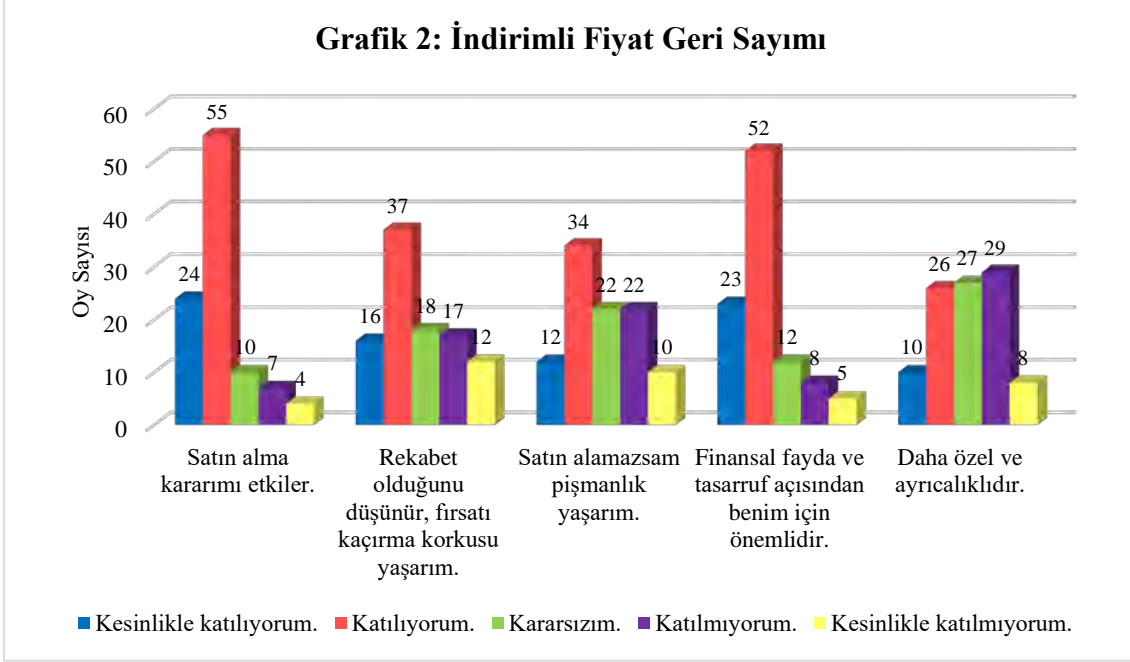
Katılımcılar tarafından etkisi değerlendirilerek, birinci sırada en çok oyu alarak (30 oy) en etkili kıtlık ilkesinin “İndirimli Fiyat Geri Sayımı” olduğu; sonuncu yani yedinci sıradaki en çok oyu alarak (37 oy) “Gerçek Zamanlı Aktivite” ilkesinin en etkisiz kıtlık ilkesi olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların üzerinde hemfikir olarak en net konumlandığı iki kıtlık ilkesinin, dördüncü sıradaki (43 oy) “Sezonluk Teklifler” ve altıncı sıradaki (43 oy) “Sınırlı Sayıda Üretilmiş Ürünler” olduğu tespit edilmiştir.

Aşağıda, 7 kıtlık ilkesi bölümler halinde detaylı olarak ele alınmış, katılımcıların her bölümdeki kıtlık ilkesine olan yaklaşımlarını çeşitli yönlerden test eden 5’er soruya verdikleri cevaplara ve bu doğrultudaki bakış açılarının analizlerine yer verilmiştir. Kıtlık ilkelerinin bölümler halinde incelenme sırası, anket sonuçlarına göre en etkili kıtlık ilkesinden en az etkili olana doğrudur.

Kıtlık İlkesi 1: İndirimli Fiyat Geri Sayımı

Kıtlık teorisi yaklaşımı doğrultusunda, e-ticaret kullanıcılarının online alışverişlerini etkileyen kıtlık ilkesinin, ürünlerin süreli indirimde olarak satışa sunulması stratejisini uygulayan “İndirimli Fiyat Geri Sayımı” ilkesi olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 2: İndirimli Fiyat Geri Sayımı

Bu yöntem kullanılarak “İndirimli Fiyat Geri Sayımı” ilkesinin tüketicileri ne kadar etkileyebileceği ve katılımcıların bu kıtlık ilkesine olan yaklaşımları, beş farklı soruyla ortaya konulmuştur. Değerlendirme yapılırken her soru için oy çokluğu dikkate alınmıştır.

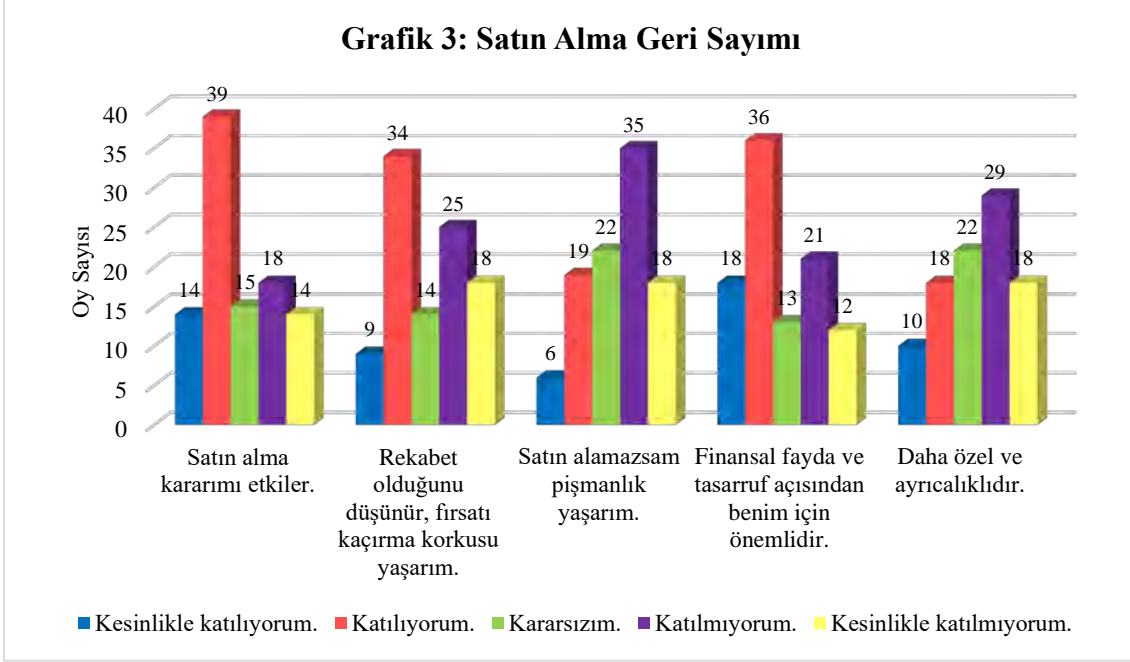
“İndirimli Fiyat Geri Sayımı” kıtlık ilkesinin, tüketicinin;

- Satın alma kararını etkileyeceği (%55 “Katılıyorum”),
- Rekabet olduğunu düşünerek fırsatı kaçırma korkusu yaşayacağı (%37 “Katılıyorum”),
- Bu fırsattan yararlanamayıp ürünü satın alamadığında pişmanlık yaşayacağı (%34 “Katılıyorum”),
- “İndirimli Fiyat Geri Sayımı” ilkesinden yararlanabilmenin finansal fayda ve tasarruf açısından önemli olduğu (%52 “Katılıyorum”),
- Bu durumun, kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı kılmadığı (%29 “Katılmıyorum”) tespit edilmiştir.

Kıtlık İlkesi 2: Satın Alma Geri Sayımı

E-ticaret kullanıcıları için online alışverişlerde en etkili ikinci kıtlık ilkesinin, ürünlerin belirli süre içinde satışa sunulması stratejisini uygulayan, “Satın Alma Geri Sayımı” ilkesi olduğu görülmüştür. Bu kıtlık ilkesi, birinci sırayı yakından takip etmesi nedeniyle, zirveye ortak bir pazarlama stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Grafik 3: Satın Alma Geri Sayımı

Bu yöntem kullanılarak “Satın Alma Geri Sayımı” ilkesinin tüketicileri ne kadar etkileyebileceği ve katılımcıların bu kıtlık ilkesine olan yaklaşımları, beş farklı soruyla ortaya konulmuştur. Değerlendirme yapılırken her soru için oy çokluğu dikkate alınmıştır.

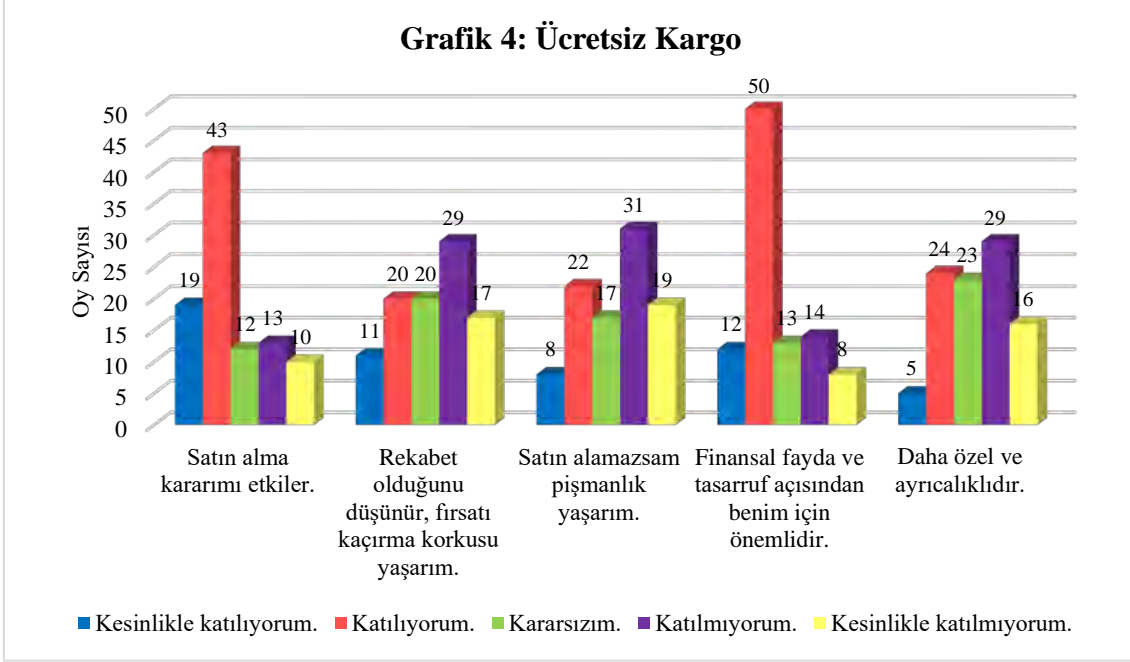
“Satın Alma Geri Sayımı” kıtlık ilkesinin, tüketicinin;

- Satın alma kararını etkileyeceği (%39 “Katılıyorum”),
- Rekabet olduğunu düşünerek fırsatı kaçırma korkusu yaşayacağı (%34 “Katılıyorum”),
- Bu fırsattan yararlanamayıp ürünü satın alamadığında pişmanlık yaşamayacağı (%35 “Katılmıyorum”),
- “Satın Alma Geri Sayımı” ilkesinden yararlanabilmenin finansal fayda ve tasarruf açısından önemli olduğu (%36 “Katılıyorum”),
- Bu durumun, kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı kılmadığı (%29 “Katılmıyorum”) tespit edilmiştir.

Kıtlık İlkesi 3: Ücretsiz Kargo

Geçici süre için ücretsiz kargo özellikli ürünlerin, e-ticaret kullanıcılarının alışveriş kararlarını etkileyen fırsatlar arasında üçüncü sırada önem taşıdığı belirlenmiştir.

Grafik 4: Ücretsiz Kargo

Bu yöntem kullanılarak “Ücretsiz Kargo” ilkesinin tüketicileri ne kadar etkileyebileceği ve katılımcıların bu kıtlık ilkesine olan yaklaşımları, beş farklı soruyla ortaya konulmuştur. Değerlendirme yapılırken her soru için oy çokluğu dikkate alınmıştır.

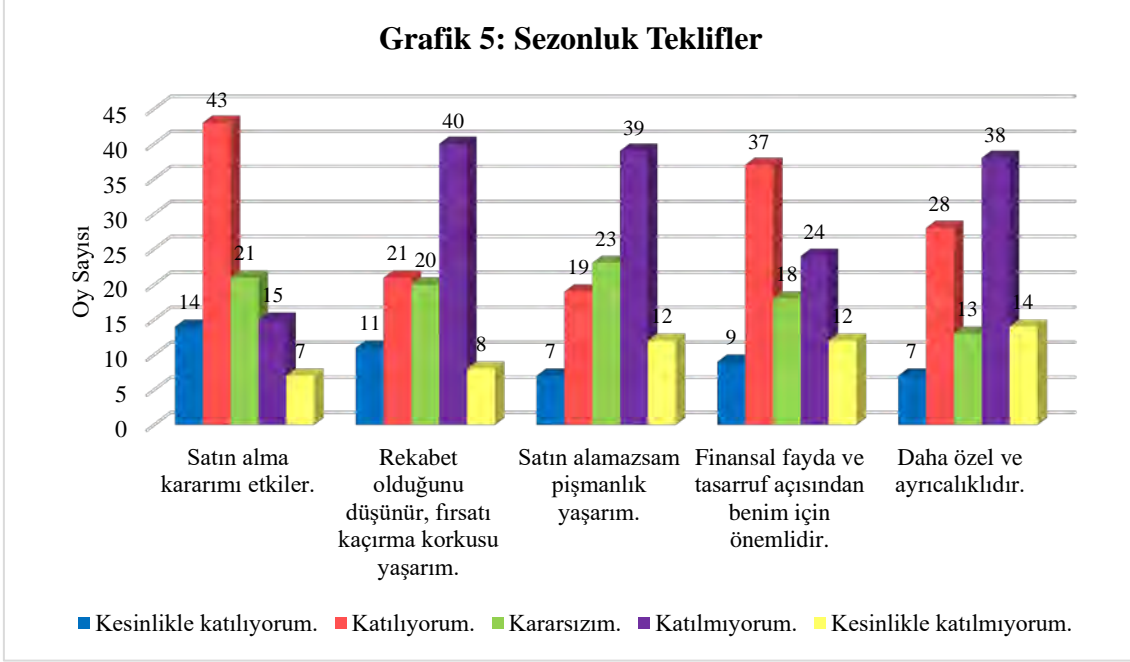
“Ücretsiz Kargo” kıtlık ilkesinin, tüketicinin;

- Satın alma kararını etkileyeceği (%43 “Katılıyorum”),
- Rekabet olduğunu düşünerek fırsatı kaçırma korkusu yaşamayacağı (%29 “Katılmıyorum”),
- Bu fırsattan yararlanamayıp ürünü satın alamadığında pişmanlık yaşamayacağı (%31 “Katılmıyorum”),
- “Ücretsiz Kargo” fırsatından yararlanabilmenin finansal fayda ve tasarruf açısından önemli olduğu (%50 “Katılıyorum”),
- Bu durumun kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı kılmadığı (%29 “Katılmıyorum”) tespit edilmiştir.

Kıtlık İlkesi 4: Sezonluk Teklifler

Sezonluk veya dönemlik teklifler ilkesi, e-ticaret kullanıcılarına etkisi bakımından dördüncü sırada yer almaktadır. Bu ilke, katılımcıların üzerinde hemfikir olarak en net şekilde konumlandığı iki kıtlık ilkesinden biri olma özelliğine sahiptir.

Grafik 5: Sezonluk Teklifler

Bu yöntem kullanılarak “Sezonluk Teklifler” ilkesinin tüketicileri ne kadar etkileyebileceği ve katılımcıların bu kıtlık ilkesine olan yaklaşımları, beş farklı soruyla ortaya konulmuştur. Değerlendirme yapılırken her soru için oy çokluğu dikkate alınmıştır.

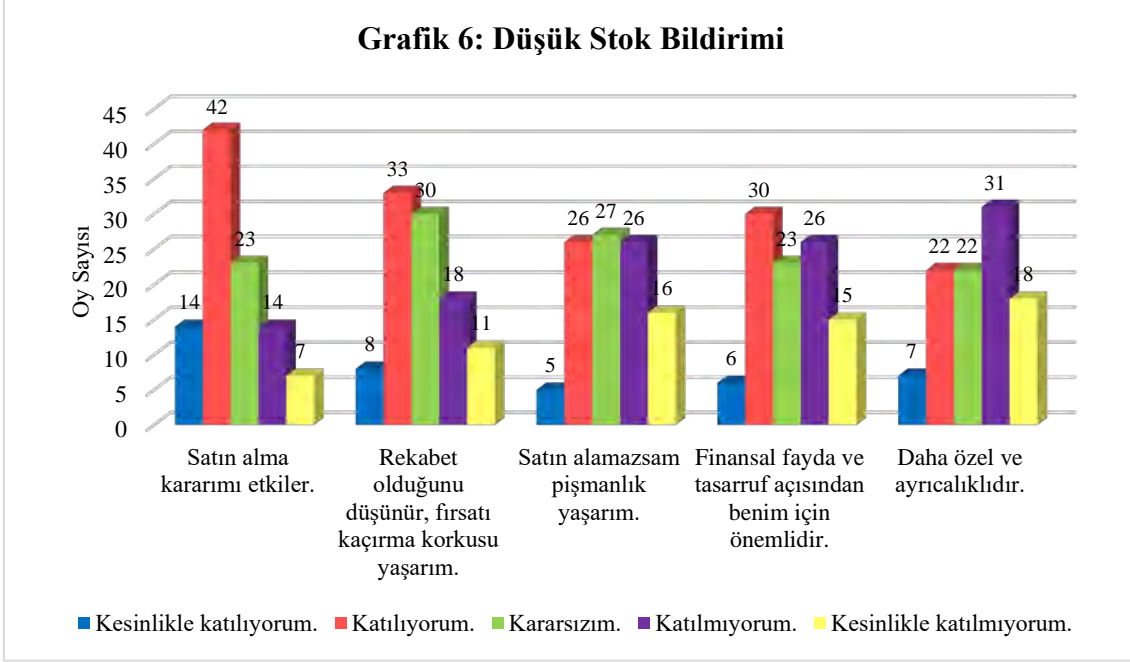
“Sezonluk Teklifler” kıtlık ilkesinin, tüketicinin;

- Satın alma kararını etkileyeceği (%43 “Katılıyorum”),
- Rekabet olduğunu düşünerek fırsatı kaçırma korkusu yaşamayacağı (%40 “Katılmıyorum”),
- Bu fırsattan yararlanamayıp ürünü satın alamadığında pişmanlık yaşamayacağı (%39 “Katılmıyorum”),
- “Sezonluk Teklifler” fırsatından yararlanabilmenin finansal fayda ve tasarruf açısından önemli olduğu (%37 “Katılıyorum”),
- Bu durumun kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı kılmadığı (%38 “Katılmıyorum”) tespit edilmiştir.

Kıtlık İlkesi 5: Düşük Stok Bildirimi

Stoku azalmış ürünlerin bildirimini, tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemesi bakımından beşinci sırada yer aldığı belirlenmiştir.

Grafik 6: Düşük Stok Bildirimi

Bu yöntem kullanılarak “Düşük Stok Bildirimi” ilkesinin tüketicileri ne kadar etkileyebileceği ve katılımcıların bu kıtlık ilkesine olan yaklaşımları, beş farklı soruyla ortaya konulmuştur. Değerlendirme yapılırken her soru için oy çokluğu dikkate alınmıştır.

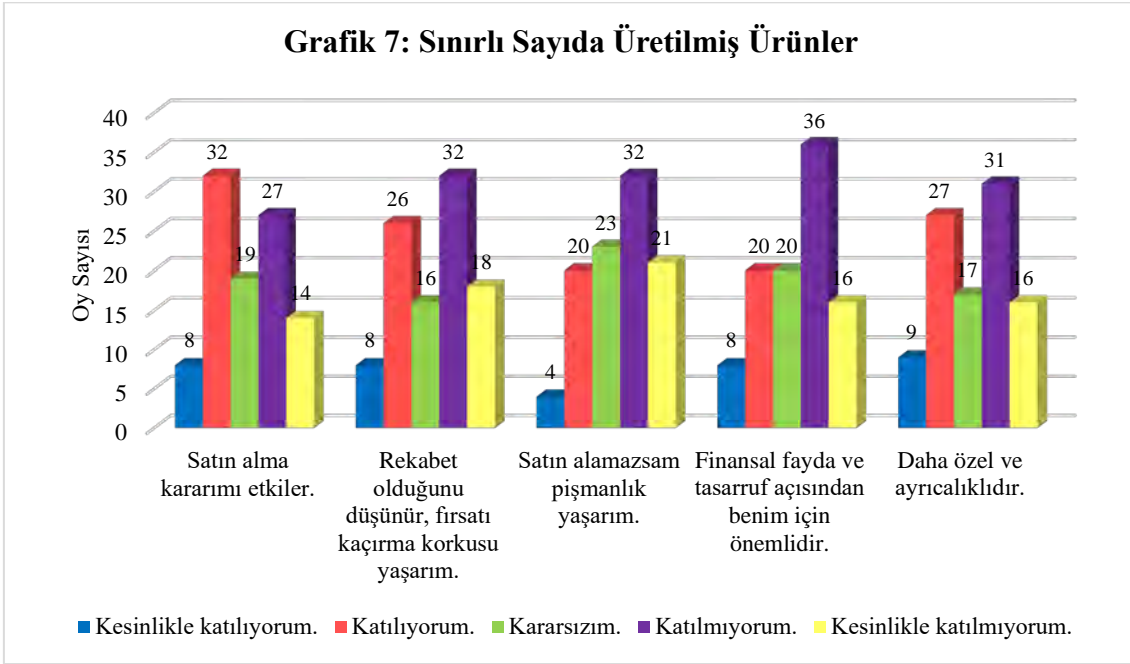
“Düşük Stok Bildirimi” ilkesinin, tüketicinin;

- Satın alma kararını etkileyeceği (%42 “Katılıyorum”),
- Rekabet olduğunu düşünerek fırsatı kaçırma korkusu yaşayacağı (%33 “Katılıyorum”),
- Bu fırsattan yararlanamayıp ürünü satın alamadığında pişmanlık yaşayacağı konusunda kararsız kaldığı (%27 “Kararsızım”),
- “Düşük Stoklu Ürünler” bildiriminden yararlanabilmenin finansal fayda ve tasarruf açısından önemli olduğu (%30 “Katılıyorum”),
- Bu durumun kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı kılmadığı (%31 “Katılmıyorum”) tespit edilmiştir.

Kıtlık İlkesi 6: Sınırlı Sayıda Üretilmiş Ürünler

Sınırlı sayıda üretilerek bu durumun tüketicilere belirtilmesiyle, tüketicileri satın alma davranışı içerisine itmeyi planlayan bu anlayış, e-ticaret kullanıcılarını etkilemesi bakımından altıncı sırada yer almaktadır. Aynı zamanda hiçbir katılımcının bu kıtlık ilkesine ilk sırada yer vermemesi göz önüne alındığında, bu ilkenin sonunculuğa ortak bir

pazarlama stratejisi olduğu da söylenebilir. Bunlara ek olarak, katılımcıların üzerinde hemfikir olarak en net konumlandığı iki kıtlık ilkesinden biridir.

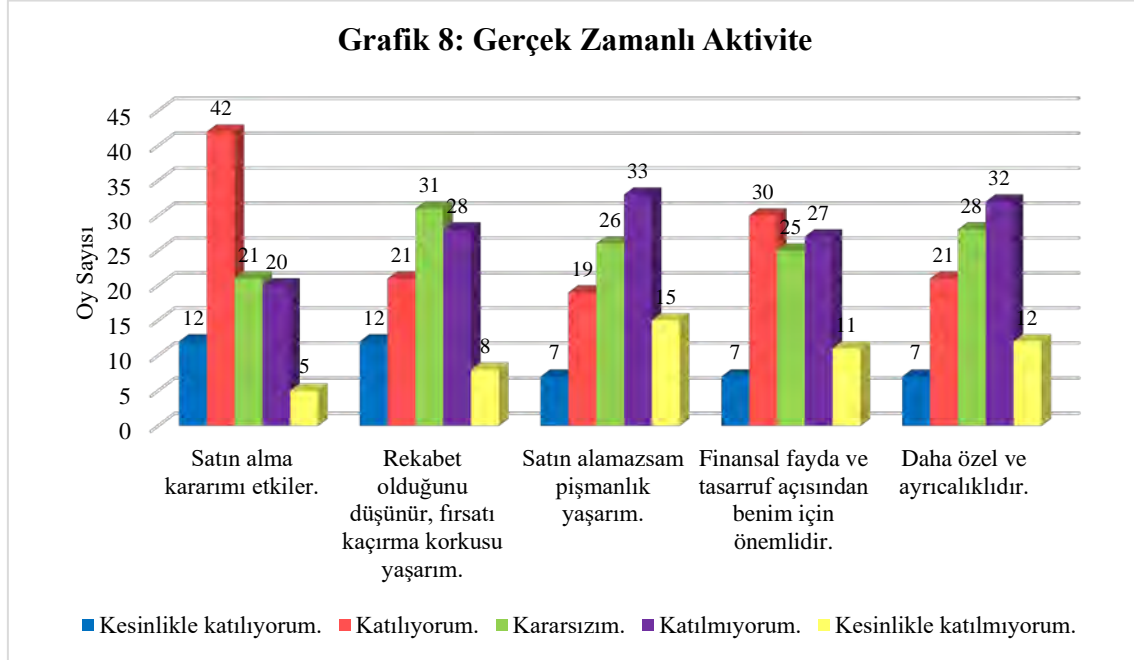
Bu yöntem kullanılarak “Sınırlı Sayıda Üretilmiş Ürünler” ilkesinin tüketicileri ne kadar etkileyebileceği ve katılımcıların bu kıtlık ilkesine olan yaklaşımları, beş farklı soruyla ortaya konulmuştur. Değerlendirme yapılırken her soru için oy çokluğu dikkate alınmıştır.

“Sınırlı Sayıda Üretilmiş Ürünler” ilkesinin, tüketicinin;

- Satın alma kararını etkileyeceği (%32 “Katılıyorum”),
- Rekabet olduğunu düşünerek fırsatı kaçırma korkusu yaşamayacağı (%32 “Katılmıyorum”),
- Bu fırsattan yararlanamayıp ürünü satın alamadığında pişmanlık yaşamayacağı (%32 “Katılmıyorum”),
- “Sınırlı Sayıda Üretilmiş Ürünler” fırsatından yararlanabilmenin finansal fayda ve tasarruf açısından önemli olmadığı (%36 “Katılmıyorum”),
- Bu durumun kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı kılmadığı (%31 “Katılmıyorum”) tespit edilmiştir.

Kıtlık İlkesi 7: Gerçek Zamanlı Aktivite

Bu kıtlık ilkesi, anket sonuçlarına göre tüketiciler arasında en az etkiye sahip olması nedeniyle son sırada yer almaktadır.

Bu yöntem kullanılarak “Gerçek Zamanlı Aktivite” ilkesinin tüketicileri ne kadar etkileyebileceği ve katılımcıların bu kıtlık ilkesine olan yaklaşımları, beş farklı soruyla ortaya konulmuştur. Değerlendirme yapılırken her soru için oy çokluğu dikkate alınmıştır.

“Gerçek Zamanlı Aktivite” ilkesinin, tüketicinin;

- Satın alma kararını etkileyeceği (%42 “Katılıyorum”),
- Rekabet olduğunu düşünerek fırsatı kaçırma korkusu yaşayacağı konusunda kararsız kaldığı (%31 “Kararsızım”),
- Bu fırsattan yararlanamayıp ürünü satın alamadığında pişmanlık yaşamayacağı (%33 “Katılmıyorum”),
- Gerçek zamanlı verilerin paylaşıldığı ürünlerden yararlanabilmenin finansal fayda ve tasarruf açısından önemli olduğu (%30 “Katılıyorum”),
- Bu durumun kişiyi daha özel ve ayrıcalıklı kılmadığı (%32 “Katılmıyorum”) tespit edilmiştir.

5. Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda, e-ticaret kullanıcılarının belirlenen her bir kıtlık ilkesi karşısındaki tutumları değerlendirilmiş, katılımcılara yöneltilen çeşitli sorular doğrultusunda ortaya çıkan veriler yorumlanmıştır. E-ticaret girişimcileri ve yöneticileri, pazarlama stratejisi olarak kıtlık teorisinden faydalanmak istediğinde bu ilkelerden hangilerine öncelik vermeleri halinde tüketicileri daha çok etkileyebilecekleri değerlendirilmiştir. Elde edilen bulguların nitel ve nicel sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Anket sonuçlarına göre demografik bilgilerin ve e-ticaret kullanım düzeylerinin oransal durumu şu şekildedir:

- 100 kişiye uygulanan anketin cinsiyet dağılımı, %35 erkek, %65 kadındır.
- Katılımcıların %26'sı 18-24 yaş, %62'si 25-34 yaş, %6'sı 35-44 yaş, %3'ü 45-54 yaş, %3'ü 55-64 yaş aralığındadır.
- Eğitim düzeyi, son mezun olunan derece olarak ele alınmış ve %3'ü ilkokul, %11'i lise, %13'ü ön lisans, %60'ı lisans, %13'ü yüksek lisans olarak belirlenmiştir.
- Çalışma durumu olarak katılımcıların %24'ü öğrenci, %11'i çalışmıyor, %9'u iş arıyor, %7'si yarı zamanlı çalışan, %48'i tam zamanlı çalışan, %1'i emeklidir.
- Gelir seviyesi 4.000 TL altı olan katılımcı sayısı %50 iken, 4.000 TL - 6.000 TL arası %22, 6.001 TL - 8.000 TL arası %12, 8.001 TL - 10.000 TL arası %7, 10.001 TL - 12.000 TL arası %4, 14.001 TL - 16.000 TL arası %1, 16.000 TL üzeri %4 olarak belirlenmiştir.
- Online alışveriş yapma sıklıklarının; %23'ünün “çok nadir”, %28'inin “birkaç ayda bir”, %18'inin “ayda bir kez”, %17'sinin “ayda 2-3 kez”, %14'ünün “ayda 3'ten fazla” olduğu tespit edilmiştir.

Bu veriler toplandıktan sonra katılımcıların belirlenen 7 kıtlık ilkesini kendi tercihleri doğrultusunda değerlendirerek, 1 en önemli, 7 en önemsiz olacak şekilde sıralamaları istenmiştir. Elde edilen sonuçlar, bulgular kısmındaki Tablo 3 ve Grafik 1 yardımıyla açıklanmıştır.

Böylelikle online alışverişlerde kıtlık ilkesi tercihlerini etkileyen faktörler, tüketicilerin;

- Ürünleri satın alma kararlarına etkisi,
- Rekabet düşüncesi içinde fırsatı kaçırma korkusu (FOMO) yaşama durumu,

- Fırsattan yararlanamadığı takdirde yaşayacağı pişmanlık hissi,
- Finansal fayda ve tasarruf açısından bakış açısı ve
- Kıtık ilkeleri karşısında kendini daha özel ve ayrıcalıklı hissetme duygusu olmak üzere beş farklı açıdan değerlendirilmiştir.

Anket çalışmasında elde edilen bulgular sonucunda,

- E-ticaret kullanıcılarının fırsat olarak gördüğü, ilgisini en çok çeken ve online alışverişlerini etkileyen kıtlık ilkesinin, süreli indirimde olan ürünlerin tüketiciyle buluşturulduğu “İndirimli fiyat geri sayımı” ilkesi olduğu saptanmıştır.
- Bu ilkeyi yakından takip ederek ikinci sırada tüketicilerin dikkatini çekmeyi başaran kıtlık ilkesi ise belirli süre içinde satışta olan ürünlerin ön plana çıkarıldığı “Satın alma geri sayımı” ilkesi olmuştur.
- Üçüncü sırada, geçici süre için kargo hizmet bedelinin talep edilmediği “Ücretsiz kargo” ilkesinin yer aldığı tespit edilmiştir.
- Dördüncü sırada ise anneler günü, babalar günü, yaz sezonu gibi özel gün, hafta ve dönemler için sunulan “Sezonluk teklifler” ilkesi yer almıştır. Sezonluk teklifler ilkesi, katılımcıların üzerinde hemfikir olarak konumlandırmasını en net şekilde yaptığı iki ilkeden biri olma özelliği ile de dikkat çekmektedir.
- Tüketicilerin beşinci kıtlık ilkesi tercihlerinin, stoku azalmış ürünlerin ön plana çıkarıldığı “Düşük stok bildirimi” ilkesi olduğu belirlenmiştir.
- Katılımcılar, altıncı sıradaki tercihlerinde, üretimin sınırlandırılarak bu durumun tüketicilere bildirilmesiyle ortaya çıkan “Sınırlı sayıda üretilmiş ürünler” ilkesine yer vermişlerdir. Bu kıtlık ilkesindeki veriler incelendiğinde dikkat çeken bir başka nokta, katılımcıların hiç birisinin tercihlerinde bu ilkeye ilk sırada yer vermemesidir. Bu sebeple de “Sınırlı sayıda üretilmiş ürünler” ilkesinin, son sıraya ortak olan, etkisiz bir kıtlık ilkesi olduğu değerlendirmesi de yapılabilir.
- Son sırada yer alarak yedinci olan ve tüketicileri en az etkileyen kıtlık ilkesi ise; e-ticaret sitesinde ürünü inceleyen, favorilerine ekleyen kişi sayısı, ürünün kaç kişinin sepetinde olduğu bilgisi gibi verilerin anlık olarak aktarıldığı “Gerçek zamanlı aktivite” ilkesi olmuştur.

Araştırma sonucu, dikkat çeken noktalarıyla ele alınarak incelendiğinde elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir:

- E-ticaret kullanıcıları üzerinde en büyük etkiye sahip olan kıtlık ilkesi, “İndirimli fiyat geri sayımı”,
- Birinci sırayı yakından takip ederek zirveye ortak olan ikinci sıradaki kıtlık ilkesi “Satın alma geri sayımı”,
- Katılımcılar tarafından en net konumlandırılan kıtlık ilkesi “Sezonluk teklifler” ve “Sınırlı sayıda üretilmiş ürünler”,
- Sondan bir önceki sırada yer alarak katılımcıların hiçbirisinin ilk tercihi olmamasından dolayı sonuncu sıraya güçlü bir ortak olarak görülen kıtlık ilkesi “Sınırlı sayıda üretilmiş ürünler”,
- Son sırada yer alarak e-ticaret kullanıcılarını en az etkileyen kıtlık ilkesi “Gerçek zamanlı aktivite” olmuştur.

Pazarlama aracı olarak kullanılan kıtlık teorisi, tüketicinin satın alma kararını kıt kaynaklar oluşturarak etkilemeye çalışan bir anlayış gütmektedir. Literatürde kıtlık teorisi ve kıtlık algısı üzerine yapılan araştırmalar sınırlı olup, çalışmalar kıtlık teorisinin temel dayanaklarını oluşturan zaman ve miktar kıtlığı üzerinde şekillenmiştir.

Tüketicilerin ürünü satın alma süreci çeşitli faktörlerden etkilenmekte ve değişkenlik göstermektedir. Ürün satın alma süreci beş aşamadan oluşmakta olup birinci aşama ihtiyacın belirlenmesi, ikinci aşama bilgi toplanmasıdır. Sonraki aşamalar ise; alternatiflerin değerlendirilmesi, satın alma kararı verilmesi ve satın alma sonrası davranıştır. Tüketicileri en çok zorlayan, alternatiflerin değerlendirilerek satın alma kararının verilme aşamasıdır (Bahar ve Durmaz, 2011: 75-76). Karar verme anı olarak tanımlayabileceğimiz bu aşamada tüketici satın alma tutumu, pazarlama stratejileriyle etkilenmeye çalışılır.

Günümüz gelişen teknoloji dünyasında, işletmelerin tüketicilerinin davranış ve ihtiyaçlarını daha yakından izleyerek bilgi sahibi olmaları ve doğru tahminlerde bulunabilmeleri, rekabet güçlerini arttırmada ve başarılı stratejiler geliştirmelerinde önemli bir unsurdur (Bahar ve Durmaz, 2011: 76).

Satın alma süreçlerinde, pazarlamacılar tarafından uygulanan farklı yöntemler mevcuttur. Bu çalışmanın konusunu oluşturan kıtlık teorisi de pazarlamada kullanılan stratejilerden biridir. Bu strateji ile ürünün değeri, ürüne ilişkin kıtlık algısı manipüle edilerek arttırılabilir. Ürün miktarının veya piyasaya sunulan arzın sınırlı olması, ürünün belirli

zaman dilimi içerisinde piyasaya sürülmesi gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Pazarlamacılar açısından kıtlık, oluşturduğu sembolik değerden dolayı önem taşımaktadır (Robben ve Verhallen, 1994: 316).

Nadir bulunan veya sınırlı sayıdaki ürünlere sahip olma arzusu, bireylerin benzersiz hissetmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle kıt ürünler, tüketiciyi benzersiz kıldığı için de değerli olmaktadır (Worchel, 1992: 80).

Zaman, ürün kısıtlaması ve fiyat indirimi etkisinin incelenmesi amacı ile yapılan bir çalışmada araştırma bulguları, sınırlı süreli fırsatların tüketicilerin satın alma davranışlarında hızlanan etki oluşturduğunu göstermiştir. Aynı zamanda kısıtlı zaman kavramı içerisinde katılımcılar yüksek satın alma niyeti göstermiş ve düşük alternatif arama eğiliminde bulunmuşlardır (Aggarwal vd., 2011).

Bu çalışmada üzerinde durulan 7 kıtlık ilkesinin, e-ticaret kullanıcıları tarafından online alışverişlerde tercih edilme durumu analiz ve yorumlarla ortaya koyulmuştur. E-ticaret girişimcisi, yöneticisi ve ilgililere kendi pazarlama stratejilerini geliştirebilmeleri ve karlarını maksimize edebilmeleri için hangi kıtlık ilkelerini kullandıklarında daha etkili sonuçlar elde edebilecekleri aktarılmıştır.

E-ticaret girişimleri, bulunduğu sektöre göre kendi içerisinde bir dinamizme sahip olduğundan her stratejinin tüm girişimlerde aynı sonucu vermesi beklenmemeli, pazarlama stratejileri geliştirilirken e-ticaret girişiminin odaklandığı sektör dikkate alınmalıdır. Ürün veya hizmetin hitap ettiği cinsiyet, yaş aralığı, sosyal statü gibi etmenler belirlenerek uygun olan kıtlık ilkeleri uygulamaya koyulmalıdır. Ayrıca kıtlık ilkeleri, satışları arttırabilmek için kullanılan bir yöntem olsa da kıtlık oluşturma stratejilerinin aşırı şekilde kullanılmasının fırsatların tüketici algısında sıradanlaşmaya neden olabileceği de unutulmamalıdır. Araştırma sonuçları ve açıklanan tüm bu etmenler dikkate alınarak hareket edildiğinde kıtlık teorisi yaklaşımından en iyi şekilde faydalanmak ve etkili sonuçlar elde etmek mümkün olacaktır.

Kıtlık stratejileri ve bu stratejilerden pazarlama alanında faydalanılmasına yönelik yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu çalışma, kıtlık ilkelerinin e-ticaret tarafındaki etkilerini test ederek değerlendirmesi açısından, kıtlık teorisinin literatürdeki boşluğunu doldurmada önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Aggarwal, P., Huh, J. H., & Jun, S. Y. (2011). Scarcity messages: A consumer competition perspective. *Journal of Advertising*, 40(3), 19-30.
- Bahar, R., & Durmaz, Y. (2011). Tüketicilerin Satın alma davranışları üzerinde sosyolojik faktörlerin etkisinin incelenmesine yönelik bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 60-77.
- Balachander, S., & Stock, A. (2005). The making of a “hot product”: A signaling explanation of marketers’ scarcity strategy. *Management Science*, 51(8), 1181-1192.
- Chung, T. S., Ku, H.H., Kuo, C.C., & Yang, Y.T. (2013). Decision-contextual and individual influences on scarcity effects. *European Journal of Marketing*, 47(8), 1314-1332.
- Cialdini, R.B. (2012). *İknanın psikolojisi* (Y. Fletcher, Çev.) İstanbul: Mediacat.
- Eisend, M. (2008). Explaining the impact of scarcity appeals in advertising: The mediating role of perceptions of susceptibility. *Journal of Advertising*, 37(3), 33-40.
- Fu, C. S., Lu, H. Y., Wu, W. Y., & Wu, Y. Y. (2012). The effects of product scarcity and consumers’ need for uniqueness on purchase intention. *International Journal of Consumer Studies*, 36(3), 263- 274.
- Gierl, H., & Huettl, V. (2010). Are scarce products always more attractive? The interaction of different types of scarcity signals with products’ suitability for conspicuous consumption. *International Journal of Research in Marketing*, 27(3), 225-235.
- Jeong, H.J., & Kwon, K.N. (2012). The effectiveness of two online persuasion claims: Limited product availability and product popularity. *Journal of Promotion Management*, 18(1), 83-99.
- Johnson, K.K., & LystigFritchie, L. (2003). Personal selling approaches used in television shopping. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 7(3), 249-258.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1984). *American Psychologist*, April, 39(4), 341-350.

- Khairnar, P. J., & Swami, S. (2003). Diffusion of products with limited supply and known expiration date. *Marketing Letters*, 14(1), 33- 46.
- Kohli, C., Monroe, K. B., & Suri, R. (2007). The effects of perceived scarcity on consumers' processing of price information. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 35(1), 89-100.
- Ku, H. H., Kuo, C. C., & Kuo, T. W. (2012). The effect of scarcity on the purchase intentions of prevention and promotion motivated consumers. *Psychology & Marketing*, 29(8), 541-548
- Lehmann, D. R., & Parker, J. R. (2011). When shelf-based scarcity impacts consumer preferences. *Journal of Retailing*, 87(2), 142-155.
- Lynn, M. (1991). Scarcity effects on value: A quantitative review of the commodity theory literature. *Psychology & Marketing*, 8(1), 43-57.
- Lynn, M. (1992). Scarcity's enhancement of desirability: The role of naive economic theories. *Basic and Applied Social Psychology*, 13(1), 67-78.
- Mittone, L., & Savadori, L. (2009). The Scarcity Bias. *Applied Psychology*, 58(3), 453-468.
- Robben, H. S., & Verhallen, T. M. (1994). Scarcity and preference: An experiment on unavailability and product evaluation. *Journal of Economic Psychology*, 15(2), 315-331.
- Stewart, C., & Tian, Y. (2006). History of E-Commerce, M. Khosrow-Pour (Ed.) *Encyclopedia of E-Commerce, E-Government, and Mobile Commerce*. London: Idea Group Reference, 559-564.
- Worchel, S. (1992). Beyond a commodity theory analysis of censorship: When abundance and personalism enhance scarcity effects. *Basic and Applied Social Psychology*, 13(1), 79-92.

MİLAS FİRUZ BEY CAMİİ'NDE YER ALAN RUMİ-PALMET MOTİFLERİ

Fulya AKINCI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Tezli Yüksek Lisans*, fulyaakinci20@gmail.com

Özet

Muğla'nın Milas İlçesi Firuz Paşa Mahallesi'nde yer alan Firuz Bey Camii, Halk arasında "Kurşunlu ya da Gök Camii" olarak adlandırılmaktadır. Milas ve çevresinin Osmanlı topraklarına katıldığı 1390 yılından sonra, Menteşe valisi olan Firuz Bey tarafından tamamen mermer malzemedен inşa ettirilmiştir. Cami, erken dönem Osmanlı yapılarında yaygın kullanılan tabhaneli, zaviyeli ya da ters T planlı şemaya sahiptir.

Gerek planı gerekse süslemeleri açısından dönemin dikkat çekici yapıları arasında yer alan cami, renkli taş işçiliğinin yanı sıra bitkisel ve geometrik süslemeleri bakımından oldukça zengin bir süsleme programına sahiptir. Uzakdoğu veya Timurlu motiflerinin de görüldüğü camide, bitkisel motif olarak rumi-palmet, şakayık, gül, lotus, penç, çınar yaprakları ve karanfil benzeri çiçekler karşımıza çıkmaktadır. Caminin bitkisel süslemeleri arasında en yoğun grubu oluşturan rumi-palmet motifleridir. Firuz Bey Camii'nde yer alan bu motiflerin yapıdaki diğer bitkisel motifler arasında varlığını korumuş olduğu ve caminin süslemesinde öne çıkan son cemaat yeri, taç kapı, mihrap önü kubbesi, tabhane odalarının kubbeleri ve mihrap gibi kısımlarında kullanıldığı görülmektedir. Orta Asya'dan gelen ve Anadolu'da yoğun olarak her iki motifin birlikte kullanımı söz konusu olmuştur.

Yapıyı konu alan çalışmalarda yapının plan ve mimari özellikleriyle birlikte belli oranda rumi-palmet kompozisyonları üzerinde durulmasına karşın doğrudan yapıdaki söz konusu motifler hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, Milas Firuz Bey Camii'nde yer alan rumi-palmet motifleri incelenip Anadolu'daki diğer örneklerle kıyaslaması yapılarak bu motiflerin Sanat Tarihi alanındaki yerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Muğla, Milas Firuz Bey Camii, Rumi, Palmet, Motif*

1. Giriş

Rumi ve palmet motiflerinin kökeni Orta Asya'ya dayanmaktadır. Anadolu'da yoğun olarak her iki motifin birlikte kullanımı söz konusu olmuştur. Milas Firuz Bey Camii'nde bitkisel süslemeleri arasında rumi-palmet, şakayık, gül, lotus, penç, çınar yaprakları ve karanfil benzeri çiçekler yer almaktadır. En yoğun grubu ise rumi ve palmet motifleri oluşturmaktadır. Firuz Bey Camii'nde yer alan bu motifler yapıdaki diğer bitkisel motifler arasında varlığını korumuştur.

Milas Firuz Bey Camii'ni konu alan çalışmalarda genel olarak yapının plan ve mimari özellikleri üzerinde durulmuş ve belli oranda rumi-palmet kompozisyonlarından bahsedilmiştir. Yapıdaki söz konusu motifler hakkında doğrudan bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, Firuz Bey Camii'nde yer alan rumi-palmet motifleri incelenip Anadolu'daki diğer örneklerle kıyaslaması yapılarak bu motiflerin Sanat Tarihi alanındaki yerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmada ilk olarak Milas'ın tarihçesinden bahsedilmiştir. Sonrasında Milas Firuz Bey Camii hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bunlar caminin plan tipi, inşa malzemesi, banisi, kitabesi ve son cemaat yeri olarak ele alınmış ve kısa bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Camide yer alan rumi-palmet motiflerine geçmeden önce bu motiflerin kökeni ve kelime anlamları hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonrasında ise asıl konumuz olan Milas Firuz Bey Camii'nin rumi-palmet motifleri incelenmiştir. Yapıda iki motifin bir arada kullanıldığı alanlar tespit edilmiştir. Tespit edilen alanlar son cemaat yeri, taç kapı, mihrap önü kubbesi, tabhane odalarının kubbeleri ve mihraptır. Bu alanlardaki rumi-palmet motifleri bilgiler doğrultusunda yorumlanarak verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonlarına doğru yapının Anadolu'daki diğer örneklerle anlamlı bir şekilde karşılaştırması yapılarak sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Milas Firuz Bey Camii hakkında sınırlı sayıda kaynak bulunmaktadır. Ayrıca bu camide yer alan rumi-palmet motifleri hakkında doğrudan bir çalışma yapılmamıştır. Bundan dolayı imkanlar doğrultusunda pek az kaynağa ulaşılmıştır. İlk olarak ‘‘Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları’’ adlı kitabında yer alan Yıldıray ÖZBEK'İN ‘‘Doğu-Batı Kavşaağında Bir Osmanlı Yapısı: Milas Firuz Bey Zaviyesi’’ adlı makalesine

ulaşmıştır. Ulaşılan bu makaleden olabildiğince yararlanılmaya çalışılmıştır. Emine KAYHAN ve Sema ETİKAN'IN “Milas Firuz Bey Camii Süslemeleri” adlı dergi makalesine ulaşılmıştır. YÖK Tez dokümantasyon merkezinde araştırmalar yapılmıştır. Tüm kaynaklardan olabildiğince yararlanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya ilk olarak tarihçe kısmıyla başlanmıştır. İkinci bölümde cami hakkında genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise rumi ve palmet motiflerinin kökeninden ve de anlamından bahsedilmiş olup dördüncü kısımda ise camide yer alan motifler hakkında bilgiler verilmiştir. Sonrasında yapının Anadolu'daki diğer örneklerle karşılaştırması yapılmış ve sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

4. Bulgular

Milas, Muğla İli'ne bağlı önemli yerleşim merkezlerindedir. Milas Ovası'nın batı kenarında bulunan Sodra Dağı eteklerinde kurulan bu yerleşim merkezi, arkeoloji ve kültür açısından M.Ö. 3400 yıllarına kadar uzanan zengin bir geçmişe sahiptir. (Şek. No.1) (Foto. No.1) Karya Uygarlığı, Menteşe Beyliği ve Osmanlı Dönemi kültürüne ait önemli sanat eserlerini bünyesinde barındıran Milas, Antikçağ'da “Mylasa” olarak adlandırılmıştır. Bu adı da eski Yunan mitolojisi tanrılarında olan rüzgar tanrısı Aiolos'un soyundan gelen Mylasos'dan aldığı düşünülmektedir. “Mabetler Kenti” olarak da anılan Milas, uzun bir süre Batı Karya Uygarlığı'nın egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra Roma ve Bizans İmparatorluklarının hakimiyeti altına girmiştir. 1071 yılında Selçuklular Milas'ı ele geçirmeyi başarmıştır. 1261 yılında ise Menteşeoğulları Beyliği'nin yönetim merkezi haline gelmiştir. (Ünal, 2014: 2) (Foto. No.2, Foto. No.3 ve Foto. No.4)

Şek. No.1: Muğla İli Haritası Üzerinde Milas'ın Konumu

(<https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/mugla-haritasi-mugla-ilceleri-nelerdir-mugla-ilinin-nufusu-kactir-kac-ilcesi-vardir-6311194>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Foto. No.1: Milas İlçesi'nin Genel Görünümü

(Ünal, 2014: 3)

Foto. No.2: Gümüşkesen Mezar Anıtı

(<http://www.milas.gov.tr/milasin-tarihcesi>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Foto. No.3: Milas'ın Doğusundaki Ovada Uzanan İki Katlı Erken Bizans Dönemi Su Kemerleri

(<http://www.milas.gov.tr/milasin-tarihcesi>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Foto. No.4: Milas Firuz Bey Camii

(<http://www.milas.gov.tr/milasin-tarihcesi>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Muğla'nın Milas İlçesi Firuz Paşa Mahallesi'nde yer alan Firuz Bey Camii, Halk arasında "Kurşunlu ya da Gök Camii" olarak adlandırılmaktadır. Milas ve çevresinin Osmanlı topraklarına katıldığı 1390 yılından sonra, Menteşe valisi olan Firuz Bey tarafından tamamen mermerden inşa edilmiştir. Ağırlıklı olarak gri mermer kullanılmıştır. Duvarların bazı kısımlarında ise yama halinde beyaz ve sarı mermer tercih edilmiştir. (Özbek, 2001: 397, 398) (Foto. No.5 ve Foto. No.6)

Foto. No.5: Milas Firuz Bey Camii, Kuzey Cephe

(Ünal, 2014: 5)

Foto. No.6: Milas Firuz Bey Camii, Güney Cephe

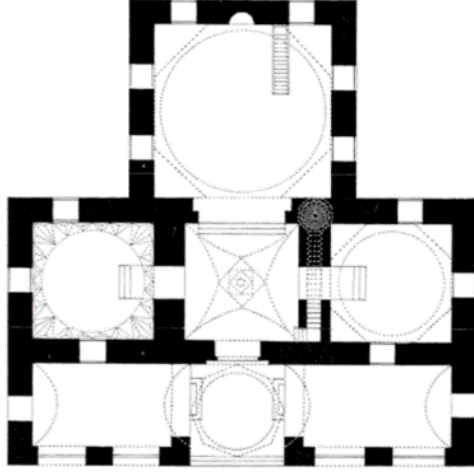
(<https://islamicart.museumwnf.org/>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Renkli taş işçiliğinin yoğun olarak kullanıldığı Milas Firuz Bey Camii, ana mekanına açılan kubbeli sofa ve sofanın doğu ve batısındaki hücrelerle, kuzey cephede yer alan revaklı giriş bölümlerinden oluşmaktadır. (Özbek, 2001: 397) Bu plan şemasına da

tabhaneli, zaviyeli ya da ters T plan adı verilmektedir. (Şek. No.2) (Foto. No.7 ve Foto. No.8) Ters T plan, Beylikler döneminin karakteristik özelliği olarak karşımıza çıkmakta ve Erken dönem Osmanlı yapılarında da yaygın kullanılmaktadır. (Ünal, 2004)

Şek. No.2: Milas Firuz Bey Camii Planı

(Ünal, 2014: 14)

Foto. No.7: Milas Firuz Bey Camii, Güneydoğu Cephesi

(<https://www.gezilesiyer.com/milas-gezilecek-yerler.html>)

((Erişim Tarihi: 05.06.2022))

Foto. No.8: Milas Firuz Bey Camii, Güneybatı Cephesi

(<https://seyyahdefteri.com/firuz-bey-camii-kursunlu-cami-nerede-nasil-gidilir/>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Yapının taç kapısı üzerinde kırmızı taş kakılmış gri mermerden oluşturulmuş sivri kemerin yüzeyinde kum saati motifi olarak adlandırdığımız ve iki yanında yaprak motifine benzer süslemelerden oluşturulmuş birbirini tekrar eden bir kompozisyon söz konusudur. Yapının inşa kitabesi, bu sivri kemerin çevrelediği yüzeyin orta kısmına yerleştirilmiştir. Kitabenin üst kısmı beş dilimli dekoratif bir kemercik şeklinde tasarlanmıştır. Bu kemerciğin alt kısmında ise dört satır halinde sülüs hatla yazılmış caminin banisi ve dönemine yer verilmiştir. Sağ taraftan başlayıp kemercik yüzeyini de dolanarak sol alt tarafta sonlanan yazı kuşağı, binanın inşa tarihi olarak H.799/ M. 1396 yılını vermektedir. (Özbek, 2001) (Foto. No.9 ve Foto. No.10)

Foto. No.9: Milas Firuz Bey Camii giriş Revakı, Ana Eksen Kemerli ve Taç Kapısının Genel Görünümü

(Gökben Ayhan'dan)

Foto. No.10: Milas Firuz Bey Camii Taç Kapı Üzerindeki İnşa Kitabesi

(Gökben Ayhan'dan)

Caminin son cemaat yeri revak düzeni, ikisi L, ikisi dikdörtgen biçimde olmak üzere dört serbest ayaktan oluşmaktadır. Doğu ve batıda ise duvarlara oturan beş kemer söz konusudur. (Foto. No.11 ve Foto. No.12) Taç kapı aksındaki kemer diğerlerinden daha yüksek tutulmuştur. Tüm kemerlerin alın kısımları yüksek kabartma zikzaklarla hareketlendirilmiştir. (Özbek, 2001: 398, 399) (Foto. No.13)

Foto. No.11: Milas Firuz Bey Camii, Son Cemaat Yeri

(<https://kulturenvanteri.com/yer/firuz-bey-camii-milas/#16/37.317768/27.780132>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Foto. No.12: Milas Firuz Bey Camii Son Cemaat Yerinin Kuzeydoğudan Görünümü

(<https://www.gzt.com/arkitekt/zengin-tas-isciligiyle-dikkat-ceken-yapi-milas-firuz-bey-camii-3647919>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Foto. No.13: Milas Firuz Bey Camii, Son Cemaat Yeri Taç Kapı Aksındaki Kemerin Alın Kısımında Yer Alan Kabartma

(Gökben Ayhan'dan)

Son cemaat yerinin ana kemeri üzerinde yer alan saçak altı, beş bölüme ayrılmıştır. (Foto. No.14) Her bir bölüm yüzeyine bitkisel süslemelerden oluşan kompozisyonlar işlenmiştir. (Foto. No.15 ve Foto. No. 16) Bu bölümlerin üst hizasında yan yana üç dikdörtgen ve bunların köşelerine yerleştirilmiş küçük üçgen panolarda ise sonsuzluk ilkesiyle oluşturulmuş geometrik süslemelere yer verilmiştir. (Ünal, 2014: 59, 60) (Foto. No.17)

Foto. No.14: Milas Firuz Bey Camii Son Cemaat Yeri Saçak Altı Genel Görünüm

(Ünal, 2014: 60)

Foto. No.15: Milas Firuz Bey Camii, Son Cemaat Yeri Saçak Altı Bitkisel Süslemelerinden Detay

(Gökben Ayhan'dan)

Foto. No. 16: Milas Firuz Bey Camii, Son Cemaat Yeri Saçak Altı Bitkisel Süslemelerinden Detay

(Gökben Ayhan'dan)

Foto. No.17: Milas Firuz Bey Camii Son Cemaat Yeri Saçak Altı Geometrik Süslemesi

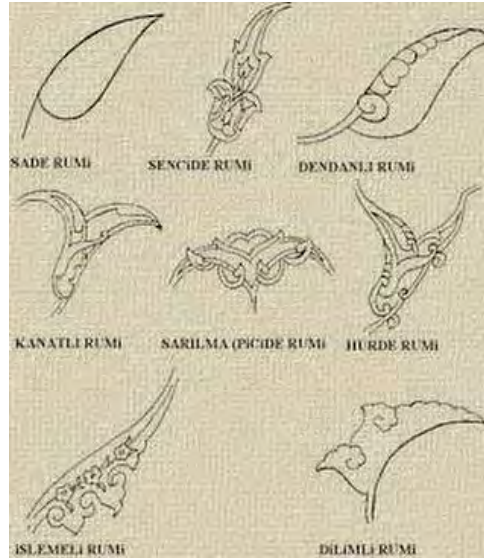

(Ünal, 2014: 60)

Rumi ve Palmet Motifi: Bu motiflerin kökeni milattan önceki bin yıllık dönemde Orta Asya Türk Sanatı çevrelerine dayanmaktadır. Bu motiflerin milattan sonraki dönemlere ait ve özellikle İslami çevrelerde gerek mimaride gerekse el sanatlarında yaygın olarak kullanımı söz konusu olmuştur. (Yıldız, 2019: 11)

Tombulca bir virgül şekline sahip gövde ile bunun sivri ucuna eklenmiş bir yuvarlak şekilden meydana gelen rumi motifi, bazen iki parça halinde çatallanabildiği gibi bazen de damarlarla dilimlenen gövde çeşitlemeleriyle karşımıza çıkmaktadır. (Yıldız, 2019: 136) Rumi motifinin çeşitleri bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak sade rumi, sencide rumi, dendanlı rumi, kanatlı rumi, sarılma rumi, tepelik rumi, ayırma rumi ve ortabağ rumiyi gösterebiliriz. (Şek. No.3 ve Şek. No.4)

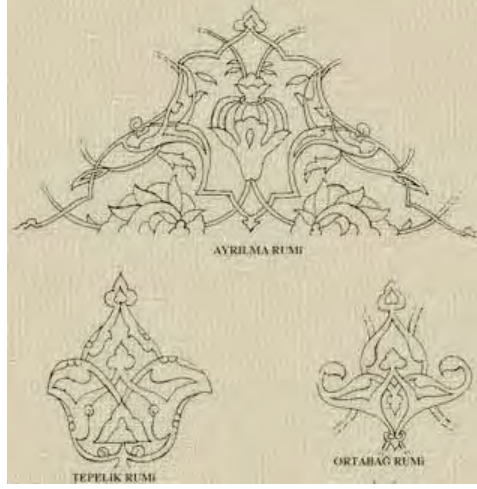
Şek. No.3: Rumi Çeşitleri

(<http://osmanlicadersnotlari.blogspot.com/2009/06/susleme-sanati-hazirlayanlar-dursun.html>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Şek. No.4: Rumi Çeşitleri

(<http://osmanlicadersnotlari.blogspot.com/2009/06/susleme-sanati-hazirlayanlar-dursun.html>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Palmet motifi ise, bir orta eksenin iki yanında bulunan alt ve üstü kıvrık bitki sapları ile bunların üst bölümlerindeki boşlukların da iki yandan doldurulmasıyla oluşmuş bir çiçek tomurcuğu biçiminde beş ana hattan meydana gelmektedir. Bu motif, şekil olarak palmiye ağacını ve bir yandan da el biçimini anımsattığından dolayı “palmet” adını almıştır. Çok parçalı ve simetrik yapısından dolayı sonsuz çeşitleme imkanına sahip bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yıldız, 2019: 11, 12)

Palmet motifi hem el sanatlarında hem de mimaride doğadaki yapısından farklı olarak yani stilize edilerek kullanılmıştır. Üç bölümlü veya yelpaze gibi dilimlenip tam açılmış forma sahip olan palmet çeşitleri bulunmaktadır. Antik dönem palmeti olarak da adlandırılan yelpaze şeklindeki tam açılmış palmet motifine, Sasani devrinde oldukça sık rastlanılırken, Selçuklu devrinde ise daha çok üç bölümlü olan çeşidi tercih edilmiştir. Sümer, Mısır, Asur, Grek ve Roma gibi uygarlıklar da süsleme programlarında palmet motifine yer vermiştir. (Şek. No.5) Bu motif, İslam sanatına 11. yüzyılda girmiştir. Zengi, Eyyubi, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde de karşımıza çıkan motif, Osmanlı sanatında da gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. (Yıldız, 2019)

Anadolu'da, yoğun olarak rumi ve palmet motifinin birlikte kullanımı söz konusu olmuştur. (Şek. No.6)

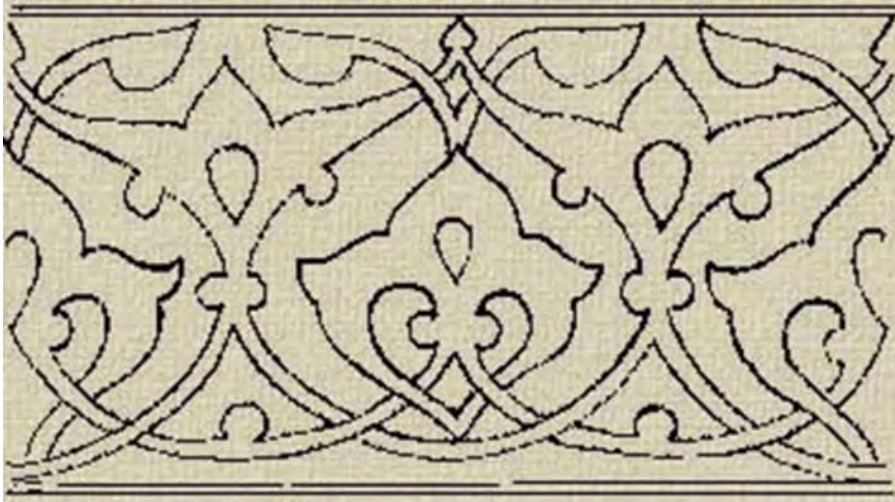
Şek. No.5: Antik Dönem Yelpaze Şeklindeki Palmet Motifleri

(<https://tr.wikipedia.org/wiki/Palmet>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Şek. No.6: Rumi ve Palmet Motifinin Bir Arada Kullanımı

(<http://osmanlicadersnotlari.blogspot.com/2009/06/susleme-sanati-hazirlayanlar-dursun.html>)

(Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Milas Firuz Bey Camii'nde, bitkisel motif olarak rumi-palmet, şakayık, gül, lotus, penç, çınar yaprakları ve karanfil benzeri çiçekler karşımıza çıkmaktadır. Uzakdoğu veya Timurlu motiflerinin de görüldüğü camide, bitkisel süslemeleri arasında en yoğun grubu rumi-palmet motifleri oluşturmaktadır. Bu motifler, yapıdaki diğer bitkisel motifler arasında varlığını koruyarak günümüze gelebilmiştir. Son cemaat yeri, taç kapı, mihrap önü kubbesi, tabhane odalarının kubbeleri ve mihrap gibi kısımlarında kullanıldığı görülmektedir.

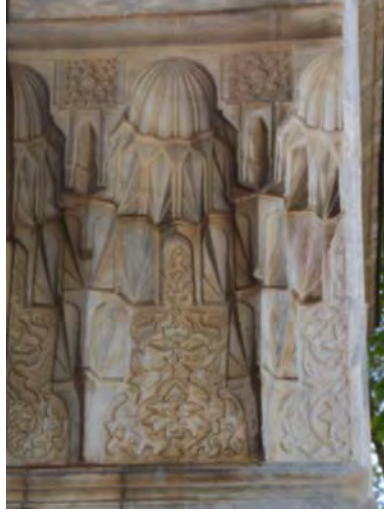
Son cemaat yerinde yer alan rumi-palmet motifleri: Son cemaat yeri doğu ve batı kemer yastıklarında bulunan panoların içinde çeşitli bitkisel süslemeler yer almaktadır. Birbirine benzer tarzda düzenlenen her iki panoda da, rumi-palmet ve diğer bitkisel motiflerin oluşturduğu bir süsleme kompozisyonu söz konusudur. Mukarnas süslemesine de sahip olan panoların ortası tam, yanları ise yarım olarak düzenlenmiştir. (Ünal, 2014: 70)

Foto. No.18: Son Cemaat Yerinin Doğu Kemer Yastığı

(Gökben Ayhan'dan)

Foto. No.19: Son Cemaat Yerinin Batı Kemer Yastığı

(Gökben Ayhan'dan)

Batı duvarı son cemaat yeri kanadında yer alan üst pencerenin alınlık kısmı boş bırakılmıştır. Bu boş bırakılan kısımda beş dilimli mukarnas süslemeye yer verilmiş ve bu süslemenin alt kısmında bulunan panolarda rumi-palmet ve altı yapraklı çiçek motiflerinden oluşturulmuş bir süsleme kompozisyon göze çarpmaktadır. (Ünal, 2014) (Foto. No20 ve Foto. No.21)

Foto. No.20: Son Cemaat Yerinin Batı Duvarı Penceresinde Bulunan Mukarnas Süslemesi

(Ünal, 2014: 79)

**Foto. No.21: Son Cemaat Yerinin Batı Duvarı Penceresinde Bulunan Mukarnas
Süslemesinden Detay**

Taç kapıda yer alan rumi-palmet motifleri: Kitabe panosunu çevreleyen altı dilimli bir yazı kemeri bulunan taç kapıda, kemerin hemen altında bulunan diğer bir sivri kemerli alınlığın iç kısmında rumi-palmet motiflerinin oluşturduğu bir süsleme kompozisyonuna yer verilmiştir. (Foto. No.22, Foto. No.23 ve Foto. No.24) (Şek. No.7) Ana giriş kapısının alt yüzeyinde, merkeze sekiz yapraklı çiçek yerleştirilerek çiçeğin etrafına da karşılıklı olacak şekilde dilimli palmet motiflerine yer verilmiştir. Çiçeğin sağ ve sol tarafından çıkan dallar ise rumi motifleriyle birleştirilmiş ve simetrik bir süsleme kompozisyonu oluşturulmuştur. Bu simetrik süsleme kompozisyonu, bordürü tamamen çevrelemektedir. (Kayhan & Etikan, 2017) (Foto. No.25 ve Foto. No.26)

Foto. No.22: Milas Firuz Bey Camii Taç Kapı

(Ünal, 2014: 51)

Foto. No.23: Taç Kapı ile Kapı Kirişi Arasında Kalan Sivri Kemer

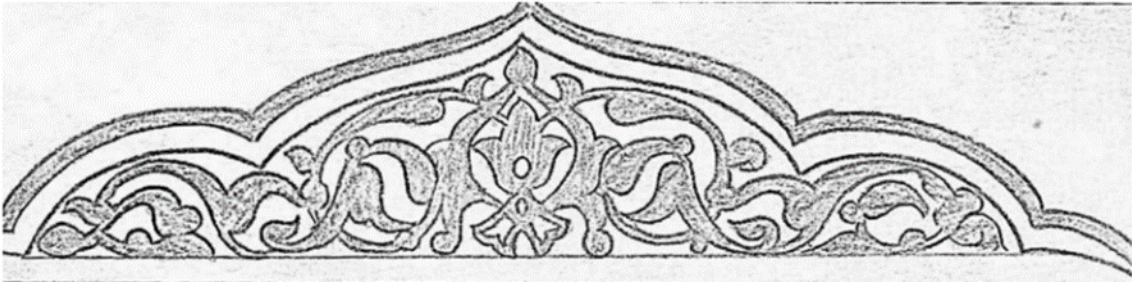

Foto. No.24: Kapı Kirişinin Üzerinde Yer Alan Süsleme Detay

(Ünal, 2014: 56)

Şek. No.7: Kapı Kirişinin Üzerinde Yer Alan Süslemenin Çizimi

(Ünal, 2014: 56)

Foto. No.25: Milas Firuz Bey Camii Ana Giriş Kapısı Alt Yüzeyinde Bulunan Süsleme

(Ünal, 2014: 58)

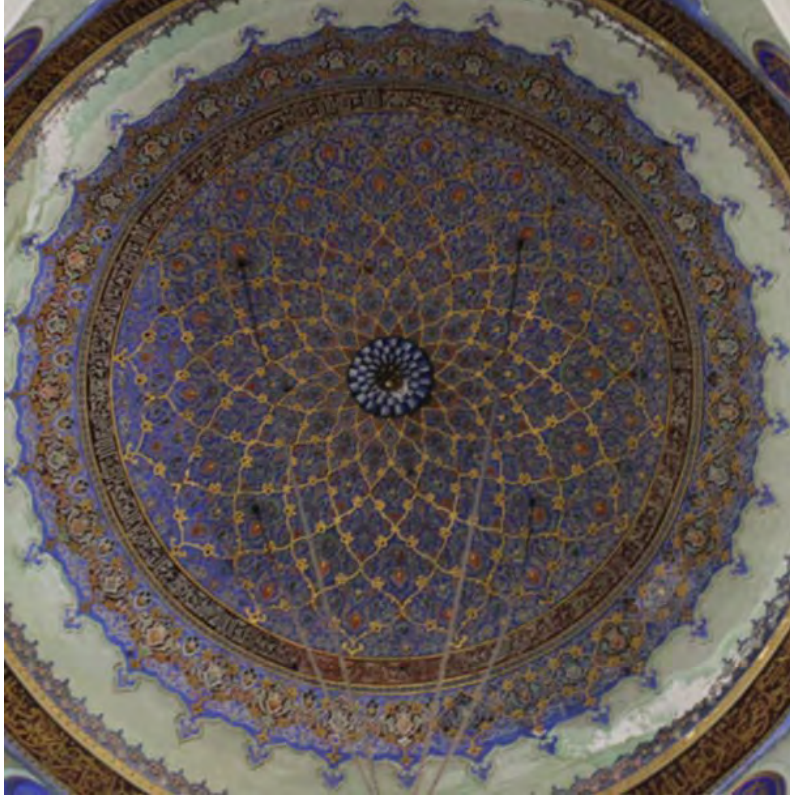
Foto. No.26: Milas Firuz Bey Camii Ana Giriş Kapısı Alt Yüzeyinde Bulunan Rumi-Palmet Motifinden Detay

(Ünal, 2014: 58)

Mihrap önü kubbesinde yer alan rumi-palmet motifleri: Mihrap önü kubbesinin iç yüzeyi, tek bir yer bile boş kalmayacak biçimde kalem işi süslemelerle kaplanmıştır. Kubbede mavi zemin üzerine, lacivert, sarı, kırmızı ve yeşil renkler tercih edilmiştir. Kubbenin merkezinde yer alan mavi-beyaz renklere dama tahtası gibi bölmeli olarak düzenlenmiş çok kollu yıldız benzer geometrik şekilden, etrafa doğru yayılan farklı bitkisel motiflerle birlikte rumi motiflerinin oluşturduğu bir süsleme kompozisyonu karşımıza çıkmaktadır. Bu motifler sonsuzluk ilkesiyle devam ederek yıldızla iç içe geçmiş bir şekilde oluşturulmuştur. Mihrap önü kubbesinin iç yüzeyindeki süsleme kompozisyonu, en dışta palmet motifleriyle son bulmuştur. (Ünal, 2014) (Foto. No.27 ve Foto. No.28)

Foto. No.27: Milas Firuz Bey Camii, Mihrap Önü Kubbesi İçten Görünümü

(Ünal, 2014: 41)

Foto. No. 28: Milas Firuz Bey Camii, Mihrap Önü Kubbesi Süslemeleri

(Gökben Ayhan'dan)

Doğu tabhane odasının kubbesinde yer alan rumi-palmet motifleri: Girişin doğu tarafında bulunan tabhane odasının kubbe içi yüzeyindeki kalem işi süslemelerde mavi renk hakimdir. Sekiz köşeli geometrik şekilden dağılan farklı bitkisel motifler ve rumi-palmet motifleriyle oluşturulmuş bir süsleme kompozisyonu karşımıza çıkmaktadır. Süsleme

kompozisyonunda mavi, lacivert, kırmızı, yeşil, kahverengi ve renkler tercih edilmiştir. Mihrap önü kubbesinde olduğu gibi burada da motifler sonsuzluk ilkesiyle devam ederek yıldızla iç içe geçmiş bir şekilde meydana getirilmiş olup merkezden çıkan bitkisel motifler büyük bir süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Kahverengi renkte yapılmış büyük palmet motiflerinin iç kısımlarına rumiler ve farklı bitkisel motifler yerleştirilmiştir. (Ünal, 2014) (Foto. No.29 ve Foto. No.30)

Foto. No.29: Girişin Doğu Tarafında Bulunan Tabhane Odası Kubbe İçi ve Tromplarının Genel Görünümü

(Ünal, 2014: 45)

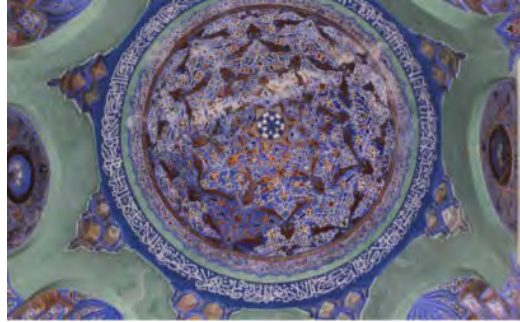
Foto. No.30: Girişin Doğu Tarafında Bulunan Tabhane Odası Kubbe İçi Süslemeleri

(Gökben Ayhan'dan)

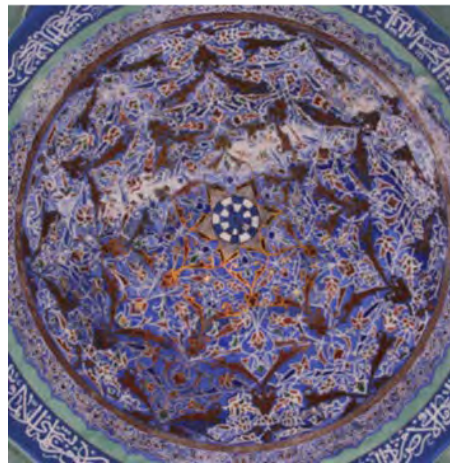
Batı tabhane odasının kubbesinde yer alan rumi-palmet motifleri: Girişin batı tarafında bulunan tabhane odasının kubbe içi yüzeyindeki kalem işi süslemelerde de doğu tabhane odasındaki gibi genelde mavi renk kullanılmıştır. Merkezde yer alan dairenin içi mavi-beyaz renklerden dama tahtası gibi bölmeli olarak düzenlenmiştir. Ayrıca bu düzen mihrap önü kubbesinin merkezinde bulunan süslemeye benzemektedir. Merkezden çıkan altı yapraklı bir düzen etrafa doğru yayılarak bitkisel motifleri oluşturmaktadır. Rumi-palmet motiflerine bu kubbede de rastlanılmaktadır. Kahverengi renkte rumilerin birleşim noktasından gene kahverengi tonlarda palmetler çıkmaktadır. Tüm motifler kubbe içini tamamen kaplamıştır. (Ünal, 2014) (Foto. No.31 ve Foto. No.32)

Foto. No.31: Girişin Batı Tarafında Bulunan Tabhane Odası Kubbesi Genel Görünümü

(Ünal, 2014: 47)

Foto. No.32: Girişin Batı Tarafında Bulunan Tabhane Odası Kubbesi Yakından Görünümü

(Gökben Ayhan'dan)

Mihrapta yer alan rumi-palmet motifleri: Tamamen sarı mermerden olan mihrap, taş işçiliğın en yoğun uygulandığı bölümlerendir. İki sıra mukarnas bordürün çevrelediğı mihrabın, tepelik kısmı ortada tam, yanlarda ise yarım palmet biçimli olarak tasarlanmıştır. Palmetlerin iç kısmında da bitkisel motifler ve rumilerden oluşan bir süsleme kompozisyonuna yer verilmiştir. (Kayhan & Etikan, 2017) (Foto. No.33 ve Foto. No.34)

Foto. No.33: Milas Firuz Bey Camii Mihrabı

(Kayhan & Etikan, 2017: 225)

Foto. No.34: Milas Firuz Bey Camii Mihrabı Taçlandırın Tepelik Görünümü

(Kayhan & Etikan, 2017: 225)

Mihrap alınlığında birden fazla süsleme kompozisyonu karşımıza çıkmaktadır. Mihrap alınlığındaki kartuş içinde beş dilimli palmetin taç yaprağından çıkan saplar ile beş dilimli palmeti çevreleyen kapalı formdaki hurdeli rumilerin saplarından oluşan bir

kompozisyona yer verilmiştir. Ayrıca üç dilimli bir palmetin taç yaprağına bir bağ ile eklenen beş dilimli palmetin taç yaprağından çıkan saplar, alınlığın üst yüzeyinde bir spiral oluşturup çatallanarak alt bölümde basit rumilerle sonlanmıştır. (Özbek, 2001: 408) (Foto No.35 ve Foto. No.36)

Foto. No.35: Mihrap Alınlık Yüzeyinde Bulunan Bitkisel Bezeme

(Kayhan & Etikan, 2017: 225)

Foto. No.36: Mihrap Alınlık Yüzeyinde Bulunan Bitkisel Bezemeden Detay

Beş sıra mukarnastan oluşan mihrap yüzünün en alttaki mukarnas sırasında tek kökten çıkan rumiler tepede birleşerek palmetleri meydana getirmiştir. (Foto. No.37 ve Foto.

No.38) Mihrabın iki yanında alt kısımda bulunan, kırmızı-beyaz renkli silindirik dönen taşların arasında yer alan bölümde, üç mermer pano bulunmaktadır. Bunların en üstünde, rumi-palmet motiflerinin oluşturduğu, birbirini tekrar eden bir süsleme kompozisyonuna yer verilmiştir. Ortada yer alan rumiler tepede birleşerek palmeti oluşturmuştur. (Kayhan & Etikan, 2017) (Foto. No.39, Foto. No.40 ve Foto. No.41)

Foto. No.37: Milas Firuz Bey Camii Mihrap Yüzünde Bulunan Mukarnas

(Ünal, 2014: 31)

Foto. No.38: Milas Firuz Bey Camii Mihrap Mukarnasında Bulunan Süsleme

(Ünal, 2014: 31)

Foto. No.39: Mihrabın iki yanında bulunan kırmızı-beyaz renkli silindirik dönen taşların arasında yer alan bölüm

(<http://turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2160>)

(Erişim Tarihi: 07.06.2022)

Foto. No.40: Mihraptaki Üç Mermer Panonun Üzerindeki Rumi-Palmet Kompozisyonları

(Gökben Ayhan'dan)

Foto. No.41: Mihraptaki Rumi-Palmet Kompozisyonlarından Detay

(Gökben Ayhan'dan)

Milas Firuz Bey Camii'nde karşımıza çıkan rumi-palmet motiflerinin benzerlerine Aydın Balat İlyas Bey Camii, İzmir Selçuk İsa Bey Camii, İstanbul Şehzade Camii ve Antalya Murat Paşa Camii'nde de rastlanmaktadır.

Milas Firuz Bey Camii'nin mihrap alınlık yüzeyinde üç ve beş dilimli palmetlere, taç yapraklardan çıkan saplara ve basit Rumilere rastlanmaktadır. Mihrap yüzünün en alttaki mukarnas sırasında da tek kökten çıkan rumiler tepede birleşerek palmetleri oluşturmuştur. Mihrabın orta kısmında üç mermer panonun en üstünde, rumi ve palmet motiflerinin oluşturduğu kompozisyon mevcuttur. Tepelik kısmı ortada tam yanlarda yarım palmetler şeklinde olup bu palmetlerin içerisine rumiler serpiştirilmiştir. (Foto. No.42, Foto. No.43 ve Foto. No.44)

Foto. No.42: Milas Firuz Bey Camii Mihrabı

Foto. No.43: Milas Firuz Bey Camii, Mihrap Kavsarasının Kemer Köşeliğindeki Bitkisel Süslemeler

Foto. No.44: Milas Firuz Bey Camii Mihrabı Taçlandıran Tepelik Görünümü

Aydın Balat İlyas Bey Camii'nin mihrabında da rumi-palmet kompozisyona rastlanılmaktadır. Mihrap kavsarasının alt hizasından başlayıp, üst bölümü üç yönden çevreleyen bordürün süsleme kompozisyonunda iki yönden gelen uçları rumili kıvrım dallar ve palmetler yer almaktadır. Kıvrım dallar, kesişme noktasında içe doğru bükülerek rumileri birleştirmiştir. Bunlarda palmet motiflerini meydana getirmiştir. Aynı caminin mihrap kavsarasının kemer köşeliklerinde de rumi-palmet motifleri göze çarpmaktadır. On adet palmet formundaki dendanlardan meydana gelen mihrabın tepelik bölümündeki palmetler ise köşe noktalarda yarım, aralarda tam olarak oluşturulmuştur. Bu palmetlerin bazılarının yüzeyine rumiler serpiştirilmiştir. (Bozkurt, 2016: 48-51) (Foto. No.45, Foto. No.46 ve Foto. No.47)

Foto. No.45: Aydın, Balat İlyas Bey Camii Mihrabı

Foto. No.46: Aydın, Balat İlyas Bey Camii, Mihrap Kavsarasının Kemer Köşeliğindeki Bitkisel Süslemeler

Foto. No.47: Aydın, Balat İlyas Bey Camii, Mihrap Tepeliğinde Yer Alan Dendanlardan Görünüm

Milas Firuz Bey Camii taç kapısında sivri kemerli alınlık kısmının içinde rumi-palmet motifli bir kompozisyon yerleştirilmiştir. (Foto. No.48ve Foto. No.49) İzmir Selçuk İsa Bey Camii batı taç kapısında da rumi-palmet motifine rastlanılmaktadır. Taç kapının kavsara yüzeyinde istiridye formu içerisinde rumi-palmet motiflerinin ve bitkisel kompozisyonların bir arada olduğu bir süsleme kompozisyonu oluşturulmuştur. (Foto. No.50 ve Foto. No.51)

Foto. No.48: Milas Firuz Bey Camii Taç Kapı

Foto. No.49: Kapı Kirişinin Üzerinde Yer Alan Süsleme Detay

Foto. No.50: İzmir Selçuk İsa Bey Camii Batı Taç Kapı

Foto. No.51: İzmir Selçuk İsa Bey Camii Taç Kapı Kavsara Yüzeyinden Detay

Milas Firuz Bey Camii'nin mihrap önu kubbe içi süslemelerinde merkezden gelişen bir kompozisyon söz konusudur. Kubbe içi yüzeyinde çeşitli bitkisel süslemelere ve rumilere yer verilmiştir. Süslemelerin en dış kısmında palmetler dışa dönük vaziyette kubbeyi çevrelemektedir. (Foto. No.52) İstanbul Şehzade Camii ve Antalya Murat Paşa Camii'nin kubbesinin merkezlerinde de rumilerle ve çeşitli bitkisel motiflerle oluşturulmuş süslemeler yer almaktadır. Milas Firuz Bey Camii'nde yer alan dışa dönük palmet motiflerini burada da görmekteyiz. Ayrıca İstanbul Şehzade Camii ve Antalya Murat Paşa Camii'nde içe dönük palmet motiflerine de yer verilmiştir. (Foto. No.53 ve Foto. No.54)

Foto. No.52: Milas Firuz Bey Camii, Mihrap Önü Kubbe İçi Süslemeleri

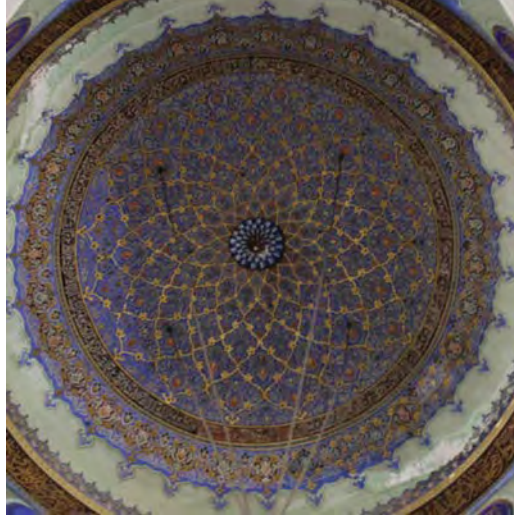

Foto. No.53: Şehzade Camii, Kubbe İçi Süslemeleri

Foto. No.54: Antalya Murat Paşa Camii, Kubbe İçi Süslemeleri

5. Sonuç ve Tartışma

Milas Firuz Bey Camii gerek planı gerekse süslemeleri açısından dönemin dikkat çekici yapıları arasında yer almaktadır. Renkli taş işçiliğinin yanı sıra bitkisel ve geometrik süslemeleri bakımından oldukça zengin bir süsleme programına sahiptir. Bitkisel motif olarak rumi-palmet, şakayık, hatai, gül, lotus, penç, çınar yaprakları ve karanfil benzeri çiçekler karşımıza çıkmaktadır. Caminin bitkisel süslemeleri arasında en yoğun grubu rumi ve palmet motifleri oluşturmaktadır. Orta Asya'dan gelen ve Anadolu'da yoğun olarak her iki motifin yani rumi-palmetin birlikte kullanımı söz konusu olmuştur. Firuz Bey Camii'ndeki bu iki motifin, diğer bitkisel motifler arasında varlığını korumuş olduğu görülmektedir. Caminin süslemesinde öne çıkan son cemaat yeri, taç kapı, mihrap önü kubbesi, tabhane odalarının kubbeleri, mihrap gibi kısımlarında kullanıldığı görülmektedir. Rumi-palmet motifi son cemaat yerinde doğu ve batı kemer yastıklarında ve batı duvarında üst pencerede bulunan boş alınlık kısmındaki mukarnasın altında bulunmaktadır. Taç kapı üzerindeki sivri kemerli alınlık içerisinde ve giriş kapısının alt kısmında karşımıza çıkmaktadır. Mihrapta kavsara, tepelik ve iki sütunce arasında yer alan üç bölümlü mermer panonun üst kısmında yer almaktadır. Ayrıca mihrap önü kubbesinde ve tabhane odalarının kubbelerinde de rumi-palmet motiflerine rastlanmaktadır. Mihrap önü kubbesindeki ve tabhane odalarının kubbeleri kalemişi olup caminin diğer bölümlerindeki motifler ise taş işçiliğini yansıtan nadir ve güzel örneklerdendir.

Kaynakça

- Bozkurt O. (2016). *Osmanlı Beyliği Dışında Batı Anadolu Beyliklerinde Mimari Süsleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kayhan E. & Etikan S. (2017). Milas Firuz Bey Camii Süslemeleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 222-241.
- Özbek Y. (2001). *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*:
“Doğu-Batı Kavşağında Bir Osmanlı Yapısı: Milas Firuz Bey Zaviyesi”, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, 397-415.
- Ünal E. (2014). *Milas Firuz Bey Camii Süslemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek

Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Yıldız H. (2019). *Anadolu Selçuklu Devri Kayseri Yapılarında Palmet, Rumi ve Lotus*

Motifi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

YEREL YÖNETİŞİM PERSPEKTİFİNDE KENT KONSEYLERİ

Duygu AKYÜZ, MSKU Doktora Öğrencisi, duyguakyuz@gmail.com

Özet

Geleneksel yönetim anlayışında küreselleşmenin getirdiği değişiklikler kapsamında yönetim olgusu ortaya çıkmıştır. Yönetişim, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının etkileşiminin olduğu bir yönetim anlayışıdır. Yönetişimi yerel yönetimler düzeyinde etkinleştirmek amacıyla kent konseyleri oluşturulmuştur. Kent konseyleri, çok aktörlü yönetime sahip olan, yerel halkı yönetim sürecine dahil ederek yerel demokrasiyi güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada yerel yönetim ilkesi kapsamında yerel yönetişimin önemli mekanizması olan kent konseylerinin kent yönetimdeki etkinliği, faaliyetleri, katılımı ve rolü açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda yönetim ve yerel yönetim kavramsal çerçevede ele alınmış, yönetim modeli üzerine inşa edilen kent konseylerinin ülkemizde yasal ve oluşum süreçleri incelenmiş, kent konseyleri yerel yönetim ekseninde değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında yerel yönetim ve kent konseyleri ile ilgili detaylı literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Yerel Yönetişim, Kent Konseyleri.

1. Giriş

20.yüzyılın ortalarından itibaren dünyada yaşanan ekonomik, toplumsal ve teknolojik değişimler, yönetim anlayışında değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Geleneksel yönetim anlayışından uzaklaşarak katılım, saydamlık ve hesap verebilir gibi ilkelerin ön plana çıktığı yeni yönetim anlayışı, yönetim olarak ifade edilmiştir. Yönetim sürecine kamu yönetimi dışında resmi olarak örgütlenmeyen kişi, grup veya kurumlar dahil olmaktadır. Yönetim anlayışı, tavandan tabana ve her aşamada aktif katılımın yer almasını öngören bir sistemdir.

Yerel halkın yönetim sürecinde aktif olarak yer alabilmesi için mekanizmalar oluşturulmuştur. Yerel düzeyde katılım mekanizmasının oluşmasını sağlamak amacıyla kent konseyleri kurulmuştur. Konsey, yönetişimin yerel düzeyde etkin ve verimli bir

şekilde yürütülmesi için 2005 ve 2006 yıllarında yasal olarak kurumsallaştırılmıştır. Yerel demokrasiyi güçlendirme aracı olarak görülen kent konseyleri, kent halkının yönetime katılmasını sağlayan, halkın demokrasi kültürünü geliştiren, birden fazla aktörün yer aldığı ortaklaşa bir yönetim modelidir. Halkı, sivil toplum örgütlerini, özel kesimi ve diğer ilgili tüm kuruluş ve temsilcilerin bir araya gelerek oluşturduğu çok paydaşlı bir örgütlenmedir.

Bu çalışmada yönetim ve yerel yönetim bağlamında kavramsal bir çerçeve çizilerek kent konseylerinin oluşumu, gelişimi, görevlerine yer verilecek ve yerel yönetim ekseninde kent konseyleri mekanizması değerlendirilecektir.

2. Kavramsal Çerçeve Yönel Yönetişim

Yönetişim, İngilizce’de “governance” olarak ifade edilmekle beraber “yönetim” ya da “yönetmek” anlamına gelen “to govern” kavramından türetilmiştir (Eryılmaz, 2019: 61). Yönetişim kavramı, 1989 yılında ilk defa Dünya Bankası (DB) tarafından Afrika’nın kalkınması için oluşturulan bir raporda yer verilmiştir (Coşkun, 2003: 68). Bu rapora göre yönetim, ülke sorunların yönetiminde politik gücün kullanılması olarak açıklanmıştır. Bu raporla beraber yönetim kavramı, yönetimin ve kalkınmanın önemli ögesi olarak kabul edilmektedir. DB’nin anılan bu raporu sonrası Avrupa Birliği (AB), Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlerin biçimlenmesinde önemli unsur olarak görülmektedir (Gündoğan, 2010: 21).

Yönetişim, toplum ve devlet ilişkisi çerçevesinde karşılıklı etkileşime göre oluşan yeni bir yönetim şekli olarak açıklanabilir (Eryılmaz, 2019: 61). Bir ülkenin kalkınmasına yönelik ekonomik politikaların ve sosyal kaynakların bütünüyle yönetilme iktidarının güç ve yetkilerinin kullanımı, yönetim olarak ifade edilmektedir (Coşkun vd., 2019: 224).

Yönetişim, geleneksel kamu yönetiminde tek taraflı, yönetenden yönetilene (Okçu, 2011:46) yönelik bir ilişki yerine çok aktörlü ve etkileşimli ilişkileri içermektedir (Sobacı, 2007: 222). Kamu yönetimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları aktörlerini içeren bir sistem olarak karşılıklı etkileşim, ilişkiler ağı ve yönetim sürecini içermektedir (Eryılmaz, 2019: 61).

Yönetişim, ülkelerin mevcut kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma için nasıl ve ne şekilde kullanılacağını belirleyen kurumların yapılarının yöntemidir. Yönetişimin amacı ise toplumun yerel, ulusal ve uluslararası alandaki yönetimini daha etkin ve verimli

kararlar almasını sağlamaktır (Tülüceoğlu, 2016: 319). Yönetişimin bir bütün olarak işleyebilmesi için hukukun üstünlüğü, katılım, hesap verebilirlik, açıklık, etkinlik, denetim, verimlilik ve eşitlik ilkeleri ölçüt olarak kabul edilmektedir (Sobacı, 2007: 223). Bunlar arasında özellikle katılım ilkesi, hem günümüzde daha önemli bir anlam ve içeriğe sahip olan demokrasi düşüncesinin, hem de modern yönetim anlayışının bir sonucu olarak oluşmaktadır (Coşkun ve Sezer, 2004: 282).

Yerel yönetim, yönetim sürecinin yerel yönetimlerle karşılıklı etkileşimlerini ifade etmektedir (Palabıyık, 2003: 253). Bir başka ifadeyle yönetişimi yerel alanda yaşama geçirebilecek en önemli birim, yerel yönetim kuruluşlarıdır. Vatandaşların yerel yönetimlere erişimleri ve kendilerine dair kararlara katılımı, sivil toplum kuruluşlarının yerel düzeydeki karar alma süreçlerinde yer almaları kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Yerel yönetim, yereldeki bireylerin, merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğini ve ortaklığı kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Bulut, 2013: 54).

Yerel yönetim, yerel yönetimlerin görevleri içinde yer alan hizmetlerin sunumunu, toplumdaki kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklığı esas alınarak geniş yelpazede yerine getirmeyi öngörmektedir. Bu doğrultuda yönetişimin çok aktörlü, işbirlikçi, katılımcı ortaklık ve etkileşimine bağlı olarak yerel kesime dağıtılmasını, yerel düzeydeki kamu hizmetlerinin sunumu ve vatandaşlara ilişkin problemlerin giderilmesinde yeni bir yönetim modeli olarak geçerliliğini ortaya koymaktadır (Bıçkı ve Sobacı, 2011: 227).

Yerel yönetim demokratik, katılımcı ve paydaşlara söz verme hakkının daha çok olduğu bir modeli ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu modelin gelişmesi açısından 1992 Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Avrupa Kentsel Şartı, Gündem 21 gibi uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan belgeler önemli faydalar sağlamıştır. Yerel yönetimlerle karşılıklı etkileşiminin daha çok olduğu (Palabıyık, 2003: 253) bu modelde ülkemizdeki yerel yönetim araçları olarak halk kurultayları, halk günleri, semt danışma merkezleri, kişisel başvuru, e-belediyecilik, m-belediyecilik, beyaz masa, sosyal medya ve kent konseyleri sıralanabilir. Bunlar arasında en önemlisini kent konseyleri oluşturmaktadır (Çiğdem, 2020: 212).

3. Kent Konseyleri

Kent konseylerinin temeline bakıldığında Gündem 21, Yerel Gündem 21 ve Avrupa Kentsel Şartı bulunmaktadır (Sağır, 2003: 29). Gündem 21 eylem planı kapsamında oluşturulan hedeflerin gerçekleştirilmesi için yerel yönetimler ön plana çıkarılmıştır. Günden 21’le oluşturulan Yerel Gündem 21, yerel ve sürdürülebilir kalkınma için yerel yönetimlerin katılımı ve yerel ortaklıkların belirleyici olacağına vurgu yapmıştır. Yerel düzeyde örgütlenen, halkın da yönetim içinde katılımını sağlayan bir aracı unsur olarak kent konseyleri oluşturulmuştur (Küçük, 2017: 118). Kent konseyleri, kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve örgütlü yapıya sahip olmayan vatandaşın katılımına dayanan çok aktörlü bir mekanizmadır. Bu kapsamda kent konseyleri, demokrasinin yerel düzeyde örgütlendiği, yönetimde ortaklık anlayışına dayanan ve yönetişim anlayışının yerel unsurunu oluşturan yerel yönetişim uygulamalarının yerel yönetim birimlerine göre uyarlanmaya çalışıldığı çok aktörlü bir katılımcılık yönetim modeli olarak tanımlanabilmektedir (Bozkurt, 2014: 235).

Türkiye’de kent konseyi yapılanması yeni sayılabilecek bir geçmişe sahiptir. Kent konseyleri, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve Kent Konseyi Yönetmeliği’ne dayanılarak oluşturulmuş yapılardır (Toprak, 2010: 239).

2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun kabul edilmesiyle birlikte kent konseyleri yasal zemine kavuşturulmuş ve belediyeler açısından kurulması zorunlu hale getirilmiştir. 5393 sayılı Kanunu’nun “Kent Konseyi” başlıklı 76.maddesinde “Kent yaşamında; kent vizyonun gerçekleştirilmesi, hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap verebilirlik, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini gerçekleştirmeye çalışma” olarak ifade edilmiştir.

Kanun kapsamında kent konseylerinin faaliyet fonksiyonlarına geniş ölçüde yer verilmiştir. Bu tanımlamaya göre kent konseylerinin dört ana fonksiyonu bulunmaktadır (Coşkun, 2007: 105-107):

- Kentle ilgili fonksiyonlar: Kentin doğal çevresini, tarihini ve kültürel mirasını korumak, kentin yaşam kalitesini arttırmak ve kentte yaşayanlara kentlilik bilincini aşılama,

- Kentte yaşayanlarla ilgili fonksiyonlar: Kent konseyleri, kentsel mekanda yaşayan insanların birbirine destek vermesi, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın yaygınlaştırılması ve ortak problemlere karşı dayanışma içerisinde olunması,
- Çevreyle ilgili fonksiyonlar: Sürdürülebilir kalkınmanın hayata geçirilmesi ve çevreyi koruma bilincinin arttırılması için planlar oluşturulması,
- Kent yönetimi ile ilgili fonksiyonlar: Kent ve kentsel mekânda yaşayanlara hizmet sunan kamu kurumlarının yönetimde etkili olmasıdır.

5393 sayılı Kanunu'nun 76.maddesi temel alınarak 2006 yılında Kent Konseyleri Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmeliğin çıkarılış amacı olan 1.maddeye göre "kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışan kent konseylerinin çalışma usul ve esaslarını düzenlemek" olarak belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 6.maddesinde kent konseyinin görevlerine yer verilmiştir:

- a) Demokratik katılımı yerel düzeyde arttırmak, hemşehrilik anlayışını geliştirmek, ortak yaşam bilincini yaygınlaştırmak, çok paydaşlı yönetim anlayışını benimsetmek,
- b) Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uygulamada ortaya çıkan problemlere yönelik çözüm planları oluşturmak,
- c) Kentin tamamını içeren ve ortak aklın oluşturulmasına yardımcı olan faaliyet planları ve stratejiler oluşturmak,
- d) Yerellik ilkesi kapsamında katılımı arttırmak, demokrasi anlayışı ve uzlaşma kültürünü sağlamak,
- e) Kentin tarihi, doğal değerleri ve kültürüne sahip çıkarak kent kimliğini korumak,
- f) Kent kaynaklarını hakkaniyetli, etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak,
- g) Sürdürülebilir gelişme bilinciyle çevreyi koruyan ve çevreye duyarlı, yoksulluğu giderici ve kentin yaşam kalitesini arttırıcı programlar oluşturmak,
- h) Sivil topluma önem vermek ve sivil toplumun kurumsallaşmasını sağlamak,
- i) Yerel karar süreçlerinde kadınların, engellilerin, çocukların ve gençlerin etkinlikleri arttırarak katılımını sağlamak,

- j) Kent yönetiminde saydamlık, hesap verme ve hesap sorma ve katılımcılık ilkelerini arttırmak,
- k) Kent konseyinde oluşturulan görüş ve önerileri değerlendirilmek üzere belediyeye göndermektir.

Yönetmeliğin 5.maddesinde belediye teşkilatı olan yerlerde, mahallî idareler genel seçim sonuçlarını izleyen 3 ay içinde kent konseylerinin kurulacağı ve ilk genel kurul toplantısının belediye başkanının çağrısı ile yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca kurulda, toplantıyı idare etmek üzere üyeleri arasından en az üç kişiden oluşan divan kurulu, kent konseyi yürütme kurulu ve kent konseyi başkanı seçileceği ifade edilmiştir.

Kent konseyi üyeleri, mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi; belediye başkanı veya temsilcisi; sayısı onu geçmemek üzere illerde vali, ilçelerde kaymakamın belirleyeceği kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri; mahalle sayısı yirmi kadar olan belediyelerde bütün muhtarlar, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısıyla yirmiden az ve otuzdan fazla olmamak üzere kendi aralarında seçtikleri temsilcileri; beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri; üniversite temsilcileri; kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının temsilcileri, sendikaların, noterlerin, baroların, dernek ve vakıfların temsilcileri; kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisinden oluşmaktadır (Coşkun, 2007: 108).

Yönetmeliğin 12.maddesine göre, kent konseyleri görev alanına giren konularda meclis ve çalışma grupları oluşturabilecektir. Bu meclislerin ve çalışma gruplarının, çalışma usul ve esasları genel kurulca belirleneceği belirtilmiştir. Ayrıca meclislerde ve çalışma gruplarında oluşturulan görüşler, kent konseyi genel kurulunda da görüşüldükten sonra değerlendirilmek üzere ilgili belediye meclisine sunulacağı belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 4.maddesinde kent konseyi, merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetişim mekanizmaları olarak tanımlanmıştır. Meclisler ve çalışma grupları başlığı altında, kadın ve gençlik meclisleri başta olmak üzere çeşitli toplum kesimlerinin kent yönetimine katkıda bulunmalarını, yaşanılabilir bir kent yönetiminde aktif rol almalarını

hedefleyen ve gönüllülük esasında oluşmuş ortak yapılara yönetmelikte yer verilmiştir (Erbay, 2018: 364-365).

4. Yerel Yönetişim ve Kent Konseyleri

Yönetişim, merkezi yönetim, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, özel girişimciler ve kâr amacı taşımayan kuruluşları da yönetim sürecinde dahil eden geniş aktörlü yönetim anlayışıdır (Eryılmaz, 2020: 61). Yerel yönetişim, yerel düzeydeki faaliyetlerin yereldeki vatandaşlarca yönetilmesi süreci olarak ele alınırken, yönetimin de yerel vatandaşa hesap verebilirliğini içermektedir. Yerel yönetişim, kurallarla yönetilen bir sistem olarak vatandaşın, yönetim sürecinin her aşamasına katılımının gerekliliğini belirtmektedir (Olowu and Wunsch, 2004: 1-2,5). Bu katılımcılık vurgusu, yerel yönetişim ve kent konseyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Yerel yönetişim mekanizması olarak kent konseyleri önemli bir araçtır. Demokratik kültürün geliştirilmesi, idarenin yöneten ve yönetilen arasındaki etkileşimin sürdürülmesi, şeffaf, hesap verebilir, katılımcı ve meşru bir yönetim anlayışıyla kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yerel düzeyde yürütülmesinde kilit rol oynamaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde halkın katılımını sağlayacak mekanizmaları geliştiren önemli bir modeldir (Cesur, 2018: 813).

Kent konseyleri çok paydaşlı yönetim anlayışına sahiptir. Yerelleşme, katılımcılık, çok paydaşlı ve ortaklık esasına göre alınan kararlar, kent yönetiminde yerel demokrasinin geliştirilmesinde önemli rolü bulunmaktadır (Akman, 2018: 1025-1026). Ayrıca kente yönelik tarihi dokuları koruma, kentin daha yaşanabilir düzeye gelmesini sağlama, kentte yaşayanlar arasında sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın sağlamlaştırmasına varıncaya kadar birçok alanda faaliyet yürütmeyi hedeflemektedir (Tatoğlu ve Coşkun, 2022: 1815).

Kent konseylerinin uygulamasına bakıldığında, konseyin üyesi olan belediye başkanlarının yeterli ölçüde istekli olmamaları, yerel kurumlar ve diğer aktörlerin yeterince konunun önemini erişemedikleri görülmektedir (Çukurçayır ve Eroğlu, 2009: 226). Konseylere katılan ve düşüncelerini belirten katılımcıların ve temsilcilerin düşüncelerinin ivedi olarak uygulanması istemeleri, konseye sundukları çalışmalarının gerçekleşmemesi veya arzu ettikleri zaman diliminde yerine getirilmemesi gibi algılardan dolayı kent konseyleri yeteri kadar etkin olamamaktadır. Konseyin aldığı kararların, belediye meclislerin “görüş” niteliğinde olması da konseyin kararlarının yaptırımını

konusunda tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bağlayıcı niteliği olmayan bu kararların, belediye meclislerinde değerlendirmeye dair bir hüküm bulunmaması, konseyin görüşlerinin değerlendirilmemesi durumunda herhangi bir yaptırım oluşturmamaktadır. Bu nedenle kent konseylerinin faaliyetlerinin demokratik vatandaş katılımı etkinliğinden söz edilememektedir. Konseyin görüşlerinin belediye meclislerinde uygulanıp uygulanmamasına dair herhangi bir denetimin olmaması konseyin etkinliğini yetersiz bırakmaktadır (Kuluçlu, 2011: 187). Ayrıca mevzuat, örgütsel ve mali kaynaklı yaşanan sorunlar da konseyi olumsuz yönde etkilemektedir (Yamaç ve Küçükşen, 2018: 247-259).

Önemli bir örgütsel yapı olarak karşımıza çıkan kent konseylerinin uygulamasında yukarıda belirtildiği gibi bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ancak konseyin çalışmalarında katılımcılık ilkesini esas alması ve çok aktörlü olmasından dolayı demokratik kültürün geliştirilmesinde önemli olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Yönetişim, devlet-toplum ilişkisinde karşılıklı etkileşime dayalı bir yönetim sistemidir. Çok aktörlü bir yapıya sahip olan yönetişim, etkin ve verimli kararlar alınmasını sağlar. Saydamlık, hesap verebilirlik, katılımcılık, eşitlik, etkin ve verimli yönetim gibi içerisinde barındırdığı ilkeler doğrultusunda hizmetin kalitesinin sunulmasını sağlamıştır. Kent konseyleri, yerel yönetim birimleri arasında katılımcılık ve ortaklaşa yönetimi gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş yapılardır. Kent konseyleri yerel yönetimler ve yerel vatandaş arasında aracı bir kimliğe sahip olarak halkın yönetim sürecine katılmasında ve etkili olmasında önemli rol oynamaktadır. Konseyin amacı, yerel düzeyde katılımcılığı yaygınlaştırmak, merkezi yönetim, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, özel kesim ve yerel halkın yönetimde etkin bir şekilde bulunmasını sağlamaktır.

Türkiye’de 5393 sayılı Kanun ile yasal zemini oluşturulan kent konseyleri, katılımcılık ilkesi ile kentsel mekânda yaşayanların bir araya gelerek kentsel sorunları belirlemesi, bunlar için ortak çözümler üretmesi ve ortak kararlar alması, demokrasi kültürünün gelişmesi ve uzlaşmacı kararlar alınmasını sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel demokrasinin geliştirilmesi bakımından katkılar sunmaktadır.

Kent konseyleri tarihsel olarak yakın bir geçmişte oluşturulduğu için bazı noktalarda tam işlevini yerine getirememektedir. Mevcut hukuki düzenlemeler bakımından kent

konseylerinin aldığı kararlar görüş niteliğinde olduğu için yaptırımları bulunmamaktadır. Gönüllülük esasına dayalı olarak işleyen konseyin uygulanma aşamasında belediye başkanlarının konunun mahiyetine yeterince varmaları gerekmektedir. Kent konseylerini işlevsel hale getirmek için gerek katılım profilini genişletmek gerek katılımcılık konusunda kent halkına bilgi vermek gerekse diğer sorunları gidermek amacıyla yasal düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akman, Ç. (2018). Yerelde Yeni Bir Merkezi Yönetim Biçimi: Yatırım ve İzleme Koordinasyon Başkanlığı, *AÜ SBF Dergisi* 73, 1025-1056.
- Altan, Y. & Tülüçeoğlu, S. (2016). Türk Kamu Yönetiminde İyi Yönetişim Algısı: Isparta Örneği, *MAKU SBE Dergisi* 8(26), 303-322.
- Bıçkılı, D. & Sobacı, Z. (2011). Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 9(2), 247-266.
- Bozkurt, Y. (2014), Yerel Demokrasi Aracı Olarak Türkiye’de Kent Konseyleri: Yapı, İşleyiş ve Sorunlar, *Dumlupınar Üniversitesi SBD* 40, 229-240.
- Bulut, T. (2013), *Şeffaf Katılımcı ve Etkin Yönetim İçin Kent Konseyleri*, Bursa: Ekin.
- Cesur, A. (2018). Yönetişim Perspektifinden Kent Konseylerinin Kent Yönetimindeki Rolü ve İşlevselliği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 809-816.
- Coşkun, B. & Sezer, S. (2004). Yerel Yönetimler ve Katılım: Muğla Kent Meclisinin Örnek Olay Olarak İncelenmesi, Yerel Yönetimler Kongresi Bildiriler Kitabı, 3-4 Aralık, Biga Çanakkale.
- Coşkun, B. (2007). Kent Yönetimine Katılım ve Kent Konseyleri, Yılmaz & Bozkurt (Ed.), *Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi*, Ankara: Gazi.
- Coşkun, B., Süslü, B. & Ç. Pank (2019). Türkiye İçin İyi Yönetişim ve Toplumsal Refah İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi, İİB Dergisi*, Ocak 2019 33(1), 219-241).

- Coşkun, S.(2013). Kamu Yönetiminde Yönetişim Yaklaşımı, Balcı vd. (Ed.), Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Ankara: Seçkin.
- Çiğdem, E. (2020). Yerel Yönetişim Uygulaması Olarak Kent Konseylerinin Malatya Kent Konseyi Üzerinden Değerlendirilmesi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7(8), 202-225.
- Çukurçayır, M.A. & Eroğlu, H.T. (2009). Kent Yönetiminde Demokratik Bir Açılım Olarak Kent Konseyleri, Görmez & Ökmen (Ed.), Yerel Yönetimleri Güncel Sorunları, İstanbul: Beta.
- Erbay, Y. (2018). Sürdürülebilir Yerel Yönetişim Bağlamında Türkiye’de Kent Konseyleri, *III.Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, İdealkent Yayınları* 8, 357-375.
- Eryılmaz, B. (2019). *Kamu Yönetimi*, Ankara: Umuttepe.
- Gündoğan, E. (2010). Yönetişim: Kavram, Kuram ve Boyutlar, Çukurçayır... vd. (Ed), Yönetişim: Kuram, Boyutlar ve Uygulama, Konya: Çizgi.
- Kuluçlu, E. (2011), 5393 Sayılı Kanun Çerçevesinde Kent Konseyleri, *Dış Denetim Dergisi*, <https://docplayer.biz.tr/7242469-5393-sayili-kanun-cercevesinde-kent-konseyleri.html>, Erişim Tarihi: 02.04.2022.
- Küçük, H. (2017), Kent Konseyleri ve Yerel Yönetişim Üzerine Bir Değerlendirme: Esenler Kent Konseyi Örneği, Ömürgönülşen... vd. (Ed.), Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi Üzerine Yazılar I, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Okçu, M. (2011). Değişen Dünyayı Anlamak İçin Önemli Bir Kavram: Yönetişim, *Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, 45-57.
- Olowu, D. & Wunsch, J. S. (2004). Local Governance in Africa: The Challenges of Democratic Decentralization, The United States of America, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Palabıyık, H. (2003). Yönetimden Yönetişime: Yönetişim, Kentsel Yönetişim ve Uygulamaları ile Yönetişimde Ölçülebilirlik Üzerine Açıklamalar, Çukurçayır & Tekel (Ed.), Yerel ve Kentsel Politikalar, Konya: Çizgi.

- Sağır, M. (2003). Küreselleşme Süreci ve Siyasal Katılımda Yeni Arayışlar: Yerel Gündem 21 Antalya. Kent Konseyi Kadın Meclisi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 12(4), 28-41.
- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 222.
- Tatoğlu, M. & Coşkun, B. (2022). Bütünleşik Afet Yönetimi ve Kent Konseyleri, 5. *Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi 10-12 Mart, MAKÜ*, Burdur.
- Toprak, Zerrin (2010). *Yerel Yönetimler*, İzmir, Birleşik Matbaa.
- Yaman, M. & Küsüber M. (2018). Yerel Yönetimin Demokratikleşmesi Açısından Yerel Katılımın İncelenmesi, *Dumlupınar Üniversitesi, SBD* 55, 247-259.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005).
- Kent Konseyleri Yönetmeliği (2006).

TÜRKİYE’DE KRİPTO PARA POLİTİKALARININ SÜREÇ MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Mehmet Çağatay ŞAHİN, Mskü, mehmetcagataysahin@posta.mu.edu.tr

Bahar ŞAHİN, Mskü, baharsahin3@posta.mu.edu.tr

Özet

Paranın geleneksel yapısının kripto teknolojisinin kullanımı ile değişme sürecine girdiği görülmektedir. Kripto para birimlerinin sınırlı sayıda üretilmesi, sistemin güven içermesinden dolayı üçüncü bir kuruluşa ihtiyaç duymaması ve küresel işlemlerin hızlı gerçekleştirilmesi tüm dünyada kullanıcı sayısını artırmıştır. Bu bağlamda kripto sisteminde söz sahibi olmayan devletlerin politika üretmesi ile sürece dahil olma gerekliliği doğmuştur. Merkeziyetçi yapıda olmayan kripto paralar; kara para aklama, dolandırıcılık ve anonim işlem suçlarının yaygın kullanıldığı ortamlar haline gelmiştir. Son yıllarda bu suçların Türkiye’de görülmesi ile kripto paraların suç unsuru olarak kullanılmamasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın yürürlüğe koyduğu yönetmelik ile kripto paralara ilişkin ilk politika yürürlüğe girmiştir ve Mali Suçları Araştırma Kurulu kripto para sağlayıcıları üzerinde denetim yetkisini elde etmiştir. Buna ek olarak Türkiye’de artış gösteren kullanıcı sayısı ve piyasa hacmi düşünüldüğünde; devletin buradan vergi elde etme, hukuksal çerçevede tanıma, uluslararası entegrasyon vb. ihtiyaçları doğmaktadır. Bu ihtiyaçlar yeni politikaların düzenlenmesi gerektiğinin göstergesidir. Bu politikaların ne kadar etkin ve verimli olduğu ve toplumdan ne gibi geri dönüşler aldığını öğrenmek için politikanın analizi son derece önemlidir. Harold Laswell tarafından literatüre kazandırılan süreç modeli önemli bir kamu politikası analizi aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu model ile kamu politikası sürecini beş aşamaya ayırarak politika incelemesi yapılmaktadır. Bu çalışma ile ülkemizde kripto para politikalarının gündeme gelişi, formüle edilerek yasalaştırılması, uygulanması ve değerlendirilmesi kamu politikası analiz modellerinden süreç modeli ile analiz edilmiştir. Böylece uygulanan ve uygulanacak kripto para politikalarının detaylı incelemesi ve ne kadar işlevsel olduğu belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kripto Para, Kamu Politikası, Süreç Modeli, Para Politikası

1.Giriş

Tarihsel olarak incelendiğinde Bitcoin'in 2009 yılında çıkışıyla başlayan kripto para sistemi tüm Dünya'da oldukça yeni bir oluşumdur. Kripto paralar dijital olarak şifrelenmiş sayı dizileridir (Campell-Verduyn, 2018: 284). Bu yeni sistemin birtakım avantajları ve dezavantajları olmasıyla birlikte kısa yoldan para kazanma motivasyonu ile oldukça popüler bir ekonomik araç haline gelmiştir. Dünya'da yaklaşık 300 milyon kişi kripto para kullanıcısı bulunmaktadır (Hon, Wang, Bolger, Wu, & Zhou, 2022). Devletlerin ise kripto paralarla olan ilişkisi henüz gelişme aşamasındadır. Genel anlamda kripto paralarla ilgili bir kamu politikası yürüten ülkeler oldukça sınırlıdır. Ülkemizde de yeni bir alan olduğu için birçok eksiklik mevcuttur. Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'de kripto para hakkında uygulanan kamu politikalarının süreç modeli ile analiz edilerek yapılan veya yapılacak politikaları süreç modeli aşamaları ile ele almaktır. Bu amaç doğrultusunda kripto para ve kripto para politikasının analizinde kullanılacak olan süreç modeli hakkında bir literatür analizi yapılacak, ardından politika süreç modeline uygun olarak kripto paraların nasıl gündeme geldiği, politikaların formüle edildiği, onaylandığı, uygulandığı ve değerlendirildiği şeklinde beş alt başlık halinde incelenecektir. Politikalar tüm süreciyle ele alınırken ülkemizdeki kripto paralarla ilgili politika yapıcı kurumlar olan BDDK, TCMB, SPK, MASAK, FİK, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın kripto para ile ilgili görüşleri ve tutumları analiz edilecektir. Politika analizinin sonucuna göre ise son olarak kripto para bağlamında yapılan politikaların amacına ulaşıp ulaşılmadığı analiz edilecek ve eksikliklerin giderilmesi için öneriler sunulacaktır. Bu açıdan çalışma kamu politikası literatürüne doğrudan kripto paralar boyutuyla katkı sunabilmeyi öncelemektedir.

2.Kripto Para ve Para Politikası

Kripto para günümüzde kullanımı her geçen gün artan çağımızın yeni olgusu haline gelmiştir. Geleneksel finans sisteminin işlevselliğinin dijitalleşme karşısında yetersiz kalması kripto para ve kripto araçlarının önemini artırmıştır (Fiedler, Gern, & Stolzenburg, 2019: 8). Kripto paralar, bankacılık sistemleri ve onlara bağlı elektronik paralar gibi merkezi bir yapıya bağlı olmayan paralardır. Kripto paranın yaratılması ise kuruluş aşamasında belirli bir miktarda şeffaf metotlarla üretilmektedir. Kripto para

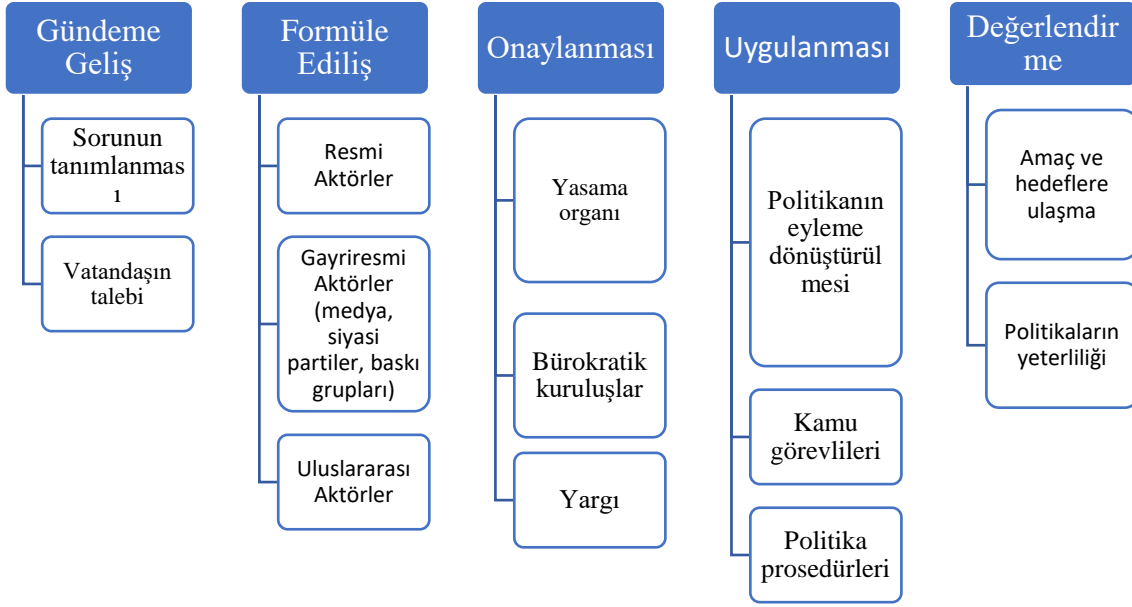
sisteminde üçüncü bir araca ihtiyaç yoktur ve küresel hesap defteri kaydının güvenli olmasından dolayı değişim işlemi yapan iki taraf arasında karşılıklı güvene ihtiyaç duyulmamaktadır (Çarkacıoğlu, 2016: 8-9). Kripto paraların yatırım aracı olarak kullanımının artışı ve küresel işlemlerin hızlı gerçekleştirilmesinden dolayı kullanıcı sayısı giderek artış göstermektedir. Crypto.com'un Ocak ayı raporuna göre dünyada kripto varlığa sahip insan sayısı 2021 yılında %178'lik artış göstererek 295 milyon olarak açıklanmıştır (Hon, Wang, Bolger, Wu, & Zhou, 2022: 5). Kullanıcı sayısının artışında desteklediği gibi kripto para piyasa hacmi de yaklaşık 2 trilyon Amerikan doları olarak ölçülmektedir (CoinMarketCap, 2022). Kripto paraların, güçlü tarafları; yüksek güvenli şifreleme teknolojisine sahip olması, isteğe göre yönlendirilememesi ve arz artışının sağlanamaması olarak gösterilebilir. Zayıf yanlarını ele almak gerekirse bunlar; kabul görme sorunu, hesap güvenliğinin olmaması, vergilendirmede zorluk yaşanması ve kara para aklamak için elverişli bir ortam yaratması olarak değerlendirilmektedir (Çetinkaya, 2018: 20). Bu bağlamda kripto paralar ile ilgili politika yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Para politikaları ülkelerin para basma yetkisini elinde bulunduran merkez bankalarının düzenlemeleriyle belirlenir. Para politikası; merkez bankasının belirlediği ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi belirlenen hedeflere ulaşmak için aldığı kararları kapsar. Para politikasının etkin olması için bu hedeflerin doğru belirlenip birbiriyle çelişmemesi gerekir. Para politikası hedeflerine ulaşmak için merkez bankaları para politikası araçlarından faydalanır (Yalta, 2011: 88-89). Bu tanıma göre merkez bankaları ülke içerisinde kontrol edilebilen denetim altına alınabilecek güce ve yetkiye sahip kurumlardır. Bu yetki geleneksel finansal sistemin merkeziyetçi yapısının göstergesidir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası(TCMB), kripto varlıkların yönetim yapılarının karmaşık olduğunu, teknolojisinin gelişmekte olması ve işlemlerin anonim gerçekleşmesinden dolayı riskler bulunduğunu belirtmiştir. TCMB, paranın sayısallaşmasında kripto varlıkların önemli bir katkı yapabileceğini değerlendirmektedir (TCMB, 2018: 83). Merkeziyetçi bir yapısı bulunmayan kripto paraların merkezi güçler tarafından kontrol altına alınması zor bir süreçtir. Bu sürece dahil olabilmek için merkez bankalarının para politikası araçlarında kripto varlıklara da yer vermesi gerekmektedir. Türkiye'nin kripto paralara yaklaşımı ise daha kısıtlayıcı bir tavırda olduğu görülmüştür. TCMB tarafından Nisan 2021'de Resmî Gazete'de yayımlanan kripto varlıkların ödeme

hizmeti olarak kullanılması yasaklanmış ve kripto para sağlayıcıları yükümlüler arasına eklenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2021: 31456). Bu karar sonrası kripto para kullanıcı sayısında bir azalma meydana gelmemiştir. 2021 yılı sonunda Türkiye’de yaklaşık 2.5 milyon kripto kullanıcısı bulunmaktadır (tripleA, 2022). Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de her geçen gün kripto varlık kullanıcı sayısı artış göstermektedir.

3.Kamu Politikası ve Süreç Modeli

Süreç, hedeflenen amaca ulaşmak veyahut hedeflenen görevi yerine getirmek için yapılan eylemlerin bütünüdür (Gökpınar, 2003:14). Kamu politikası ise vatandaş tarafından edilen taleplerin veya sorunların kamu adına gerçekleştirilmesi ve gerçekleştirirken yapılan her türlü hareketleri, uygulanan ve uygulanması gereken programları, bir süreçte ortaya çıkan tüm aşamaları kapsayan bazen de talep ve sorunlar karşısında eylemsiz kalmayı içeren amaçlı hareketlerdir (Kaptı, 2011: 16, Çevik ve Demirci, 2012: 12-13’den akt.Tahtaloğlu & Özgür, 2016:168). Kamu politikasının oluşumu bağlamında bakıldığında ise kamu politikalarının yapımında yer alan resmi ve gayriresmi aktörlerin politika üzerinde etkisiyle oluşan politikaların yapımı bir süreç içerisinde oluşmaktadır (Akdoğan, 2011, s. 78; Çevik, 2012, s. 59; Yıldız, 2019, s. 5’ten akt.Acar & Akman, 2019:206). Bu süreci evrelerine ayırarak inceleyen süreç modeli tarihte ilk olarak 1950’li yıllarda Harold Laswell tarafından literatüre geçmiştir. Süreç analizi modeli ve modelin aşamaları bu zamana kadar farklı şekillerde evrelere ayrılrsa da genel olarak beş aşamadan oluşur. Bunlar; Gündeme geliş (agenda setting), formüle edilmiş (formulation), kanunlaştırma (legitimation), uygulama (implementation) ve değerlendirme (evaluation) şeklindedir (Brewer ve deLeon, 1983; deLeon, 1999; Akgül ve Kaptı, 2008; Çevik ve Demirci, 2012’den akt.Tahtaloğlu & Özgür, 2016:168).

Süreç modelinin ilk aşamasıdır. Bu aşamanın başlangıcı toplumu ilgilendiren sorunların tanımlanmasıdır (Jann ve Wegrich, 2006: 45.'ten akt.Kulaç & Çalhan, 2013:210). Toplumda var olan problemler ve vatandaşların taleplerin seçilmesiyle gündem oluşturulmaktadır. Gündem oluşmasıyla beraber politika yapıcılar harekete geçer.

Politikaları formüle edilmişinde başta resmi aktörler olan meclis, yargı organları ve hükümet ile gayriresmi aktörler olan medya, siyasi partiler, baskı grupları ve vatandaşlar ve IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası aktörlerin duruma göre etkili olarak tanımlanan problemleri çözebilecek yolların belirlenmesi sürecidir (Çevik, 2012'den akt.Acar & Akman, 2019:209).

Politika taslağının formüle edildikten sonra resmiyet kazandığı aşamadır (Kulaç & Çalhan, 2013:212). Bu süreçte rol alan aktörler yasama organı, bürokratik kuruluşlar, yargı organları, ilgili gruplardır (Akgül ve Kaptı, 2008: 82'den akt.Tahtalıoğlu & Özgür, 2016:169).

Belirlenen ve kanunlaştırılan bir kamu politikasının ilgili kurum ve kuruluşlarca eyleme dönüştürüldüğü aşamadır (Jann ve Wegrich, 2007, s. 51'den akt.Acar & Akman, 2019:210). Politikayı uygulayacak olan kamu görevlileri bu sürecin en önemli aktörleridir (Kulaç & Çalhan, 2013:213). Politika uygulanırken belirlenen süre, prosedürler,mali kaynak gibi etmenler uygulamaya yön vermektedir (Majone ve Wildavsky, 1984, s. 172-175'ten akt.Acar & Akman, 2019:210).

Süreç modelinin son aşamasıdır. Uygulanan politikanın süreç başlangıcında konulan amaç ve hedeflere ne kadar ulaşıp ulaşılamadığı tespit edilmektedir (Kulaç & Çalhan, 2013:213).

4.Türkiye’ de Kripto Para Politikası ve Süreç Modeli

Türkiye’nin kripto para kullanımının yaygınlaşması bir kamu politikası ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda politika üretmeye başlayan Türkiye’nin kripto para piyasaları ile ilgili başka politikalar yapma ihtiyacının ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Bu çalışma ortaya çıkacak olan politikanın süreç model perspektifi ile değerlendirilerek gündemi geliş aşamasından değerlendirme aşamasına kadar ele alacaktır.

4.1.Kripto Para Politikası Sorununun Ortaya Çıkışı ve Gündem Oluşması

Kripto paralar tüm dünyada yaklaşık on yıldır oldukça popüler bir yatırım aracı haline gelmiştir. Kripto paraların potansiyelinin giderek artması ve işlem hacmi sayesinde birçok ülkenin gündeminde yer almıştır (Akiz, 2019: 4). Kripto paraları ve kripto madenciliğini erken keşfeden kullanıcıların elde ettiği aşırı gelirler doğrultusunda birçok yatırımcı kripto piyasasına girmeye başlamıştır. Teknolojinin ve finansın bir arada olması insanları geleceğin finansal sisteminin burada şekilleneceğine ikna etmiştir. Kripto paranın ödeme aracı olarak çok sık kullanılmamasına rağmen gelecekte ödeme aracı olarak kabul edileceği öngörülmektedir (Karaoğlan, Arar, & Bilgin, 2018: 24). Kullanıcı kripto cüzdanlarının gizli olması, sistem içerisinde şifreleme metodunun olması ve herhangi bir otoriteye bağlı olmaması takip edilebilirliğin düşük olmasına yol açar. Şimdiye kadar para basma yetkisinin devletlerin tekelinde olması ve kripto paraların merkezî yapıda olmaması devletlerin finansal otoritesini tehlikeye atacağı düşüncesini doğurmuştur. Aslında kripto paraların yerel para ile rekabeti altın ve gümüşün yerel para rekabetinden farksızdır (Koç, 2020: 201). Kripto paraların daha proje aşamasındayken belirli miktarda arz edilmesi ve şeffaflığın olması, devletlerin devamlı para basma yetkisiyle ters düşmektedir. Devletlerin yaklaşımları genişletici ya da kısıtlayıcı bir yöntem izlese de kripto para politikası düzenlemesi kaçınılmazdır. Kripto teknolojisi her ne kadar güven sağlasa da kara para aklama ve uyuşturucu ticaretinde kullanımı ile karşılaştığı yazılı ve görsel medyada yer almaktadır (İnan, 2019). Kripto paralar dolandırıcılık faaliyetleri için oldukça elverişli ortamlar yaratır. Örneğin, Thodex vurgunu ile 2-10 milyar Amerikan doları borsa sahibi tarafından yurt dışına kaçırılmıştır

(Taşçı, 2021). Bunun önüne geçmek için devletler aracılığı ile bir denetim mekanizması kurulması şarttır. Buna ek olarak kripto paraların, devletlerin onlara olan yaklaşımına göre vergilendirme durumu söz konusudur (Günay & Kargı, 2018: 70). İşlemlere konulan çeşitli vergilerle devletler buradan gelir elde etmektedir. Türkiye’de yaklaşık 3 milyon kullanıcının bulunması, sosyal medya fenomenleri aracılığı ile kara para aklama işlemlerinin gerçekleşmesi ve kripto para sağlayıcılarının dolandırma olaylarının yaşanması kripto para problemlerini gün yüzüne çıkarmıştır.

4.2. Formüle Ediliş

Politikalar başarılı bir şekilde formüle edilirlse toplumların ihtiyacını karşılar (Kulaç & Çalhan, 2013:216). Türkiye’de kripto para politikasının formüle edilmesi bağlamında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Finansal İstikrar Komitesi(FİK), Mali Suçlar Araştırma Kurulu (MASAK), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Cumhurbaşkanlığı önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Hatipoğlu O. G., 2021).

Ülkemizde kripto paralarla ilgili ilk açıklamayı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) yapmıştır. BDDK yaptığı açıklamada sanal para hakkında yapılan işlemlerde kimliğin belirlenememesi, Bitcoin’in, piyasa değerinin aşırı oynak olabilmesi, dijital cüzdanların çalınabilmesi, kaybolabilmesi veya sahiplerinin bilgileri dışında usulsüz olarak kullanılabilmesi gibi risklerden söz ederek, mevcut yapısı ve işleyişi itibarıyla kanun kapsamında elektronik para olarak değerlendirilmediğini açıklamıştır (BDDK, 2013).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın kripto para ile ilgili görüşü BDDK ile benzerdir. 16 Nisan 2021 tarihinde “Ödemelerde Kripto Varlıklarının Kullanılmamasına Dair Yönetmelik” Resmi Gazete’de yayımlanarak kripto paraları yasal bir para birimi olarak ele almadıklarını ve ödemelerde kullanılmayacağını açıkça belirtilmiştir (TCMB, 2021).

Hazine ve Maliye Bakanlığı kripto paralarla ilgili Cumhurbaşkanlığı dışında politika gündemini belirleme ve şekillendirme yetkisi olan tek kurumdur. Kripto paralarla ilgili süreci Finansal İstikrar Komitesi ve MASAK ile beraber yürütmektedir (Hatipoğlu, 2021:188).

Finansal İstikrar Komitesini'nin kripto paralarla ilgili görüşü BDDK ve TCMB ile benzerdir. Bu kurumlardan farklı olarak FİK kripto paraların risklerini anlatan detaylı bir rapor hazırlayarak vatandaşları kripto paraların risklerinden korumayı amaçlamıştır (Hatipoğlu, 2021:188).

Ülkemizdeki mali suçlarla ilgili yapılan işlemleri izleyip araştıran bir kuruldur. Kripto paralarla ilgili ilk zamanlarda bütün işlemleri şüpheli işlem kategorisinde değerlendirmiştir. 2014 yılında yayınladığı Şüpheli İşlem Bildirimi Rehberinde “müşteri hesaplarından Bitcoin satan aracı kuruluşlara Bitcoin alımına yönelik para transferi yapılması” bildirilmesi gereken şüpheli işlemler arasında sayılmıştır. Ancak ileri zamanlarda kurul kripto paralarla ilgili olan sert tutumunu yumuşatmış ve 2019 yılında “kripto para alımı amacıyla müşteri profiline uymayacak sıklık ve tutarda para transferi yapılması veya kripto para satımı sonucunda gelen benzeri uyumsuzlukta gelen para transferleri” şüpheli işlem sayılmıştır (Hatipoğlu, 2021:189).

Sermaye Piyasası Kurulu'nun kripto paralara bakış açısı ise diğer kurumlarda olduğu gibi oldukça katı bir şekildedir. Kripto paraların yasal düzenlemedeki belirsizliği Sermaye Piyasası Kurulunu da sorumlu olduğu piyasalardaki kripto türevleri ve yeni kripto para ihraçları gibi gelişmeler karşısında politika kararı alamama durumu ile karşı karşıya bırakmaktadır (Hatipoğlu, 2021:191).

Cumhurbaşkanlığı'nın kripto paralarla ilgili uygulamalarına bakıldığında ise 2020 yılında Resmi gazete'de yayınlanan "Yeni Ekonomi Programı"na göre 2021 ilâ 2023 yılları arasında kripto finansal varlıkların “edinimi, alım, satım ve devir” işlemlerinde vergi düzenlemesi yapılması planlandığı açıklanmıştır (Duran, 2021).

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı' da açıklanan “Blokzincir tabanlı dijital merkez bankası parası uygulamaya konulacaktır” ifadesiyle, T.C. Merkez Bankası'nın kripto para birimi çıkarmasına ilişkin bir hedef konulduğu görülmektedir (Cybermag, 2019). Merkez Bankası Dijital Türk Lirası Araştırma Geliştirme (AR-GE) projesi kapsamında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası; ASELSAN, HAVELSAN ve TÜBİTAK-BİLGEM ile ikili mutabakat zabitleri imzalamış ve “Dijital Türk Lirası İşbirliği Platformu” oluşturmuştur. Yapılan çalışmaların birinci faz sonuçları 2022 yılında kamuoyuna paylaşılması planlanmaktadır (TCMB, 2021).

4.3.Politikaların Onaylanması

Politikanın onaylanması bağlamında Türkiye'nin ilk adımı 16 Nisan 2021 tarihli "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik" ile Resmî Gazete' de yayımlanmıştır. Merkez Bankası kontrolü dışında ödeme ve para sistemlerinde sorun yaratacağı için uygulamaya konmuştur (Hatipoğlu, 2021: 176). Bu yönetmelik kısaca kripto varlıkların ödeme hizmeti olarak kullanılmasını yasaklamıştır (T.C. Resmi Gazete, 2021). Merkez Bankası'nın yönetmeliği yayımlandıktan kısa bir süre sonra Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) tarafından, "Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcılar Rehberi" adı altında bir belge yayımlandı. Kripto para sağlayıcıları bu rehber ile Türk Ceza Kanunu'nun 282. Maddesi "Suç Gelirlerinin Aklanması Suçu" ve 6415 sayılı "Terörizmin Finansman Suçu" yasalarına 1 Mayıs 2021 tarihli ve 31471 sayılı Resmî Gazete' de yapılan yönetmelik değişikliğine eklenen (ü) bendine göre yükümlüler arasına dahil edilmiştir. Kripto para sağlayıcıları; gerçek ya da tüzel kişilere kimlik tespiti yapma, kimlik tespiti yapılamayan işlemlerin reddi ve iş ilişkisini sonlandırma ve şüpheli işlemleri bildirme yükümlülüklerini üstlenmiştir (MASAK, 2021). Bu politika ile Türkiye kripto para piyasalarındaki anonim kullanıcıları azaltma, kara para aklama ve terörizm finansmanını tespit edebilmeyi amaçlamaktadır. Onaylanan söz konusu politika dışında Türkiye'nin somut başka bir adımı olmamıştır. Kripto paraların ülkelerin ekonomilerine olan etkisi düşünüldüğünde; hukuksal, finansal, dolandırıcılık, teknolojik açılarından riskler barındırdığı oldukça açıktır. Bu riskler birçok ülke için yeni politikaların oluşması gerektiğinin göstergesidir.

4.4.Onaylanan Politikanın Uygulanması

Onaylanan "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik" ile MASAK denetleme yetkisini uygulamaya başlamıştır. Bu kapsamda MASAK, kripto hizmet sağlayıcılarının tabi oldukları; müşterinin tanınması, şüpheli işlem bildirimleri, bilgi ve belge edinme, devamlı bilgi akışı sağlama kapsamında 17 Şubat 2022 tarihinde denetim gerçekleştirdi. Söz konusu yükümlülükler çerçevesinde Türkiye'de faaliyet gösteren; Bitci Teknoloji, Icrypex Bilişim AŞ, Paribu Teknoloji AŞ ve BTC Türk kripto sağlayıcı şirketlerine toplam 18 milyon 800 bin Türk Lirası idari para cezası uygulandı (Çetinkaya Z. , 2022). Bu denetim sayesinde Türkiye'nin kripto paralarla ilgili uygulamaya koyduğu ilk politikanın uygulanması sağlanmıştır. Vergilendirme ile ilgili

yürürlüğe giren bir politika söz konusu olmadığı için bu konu ile ilgili uygulamalardan bahsedilememiştir.

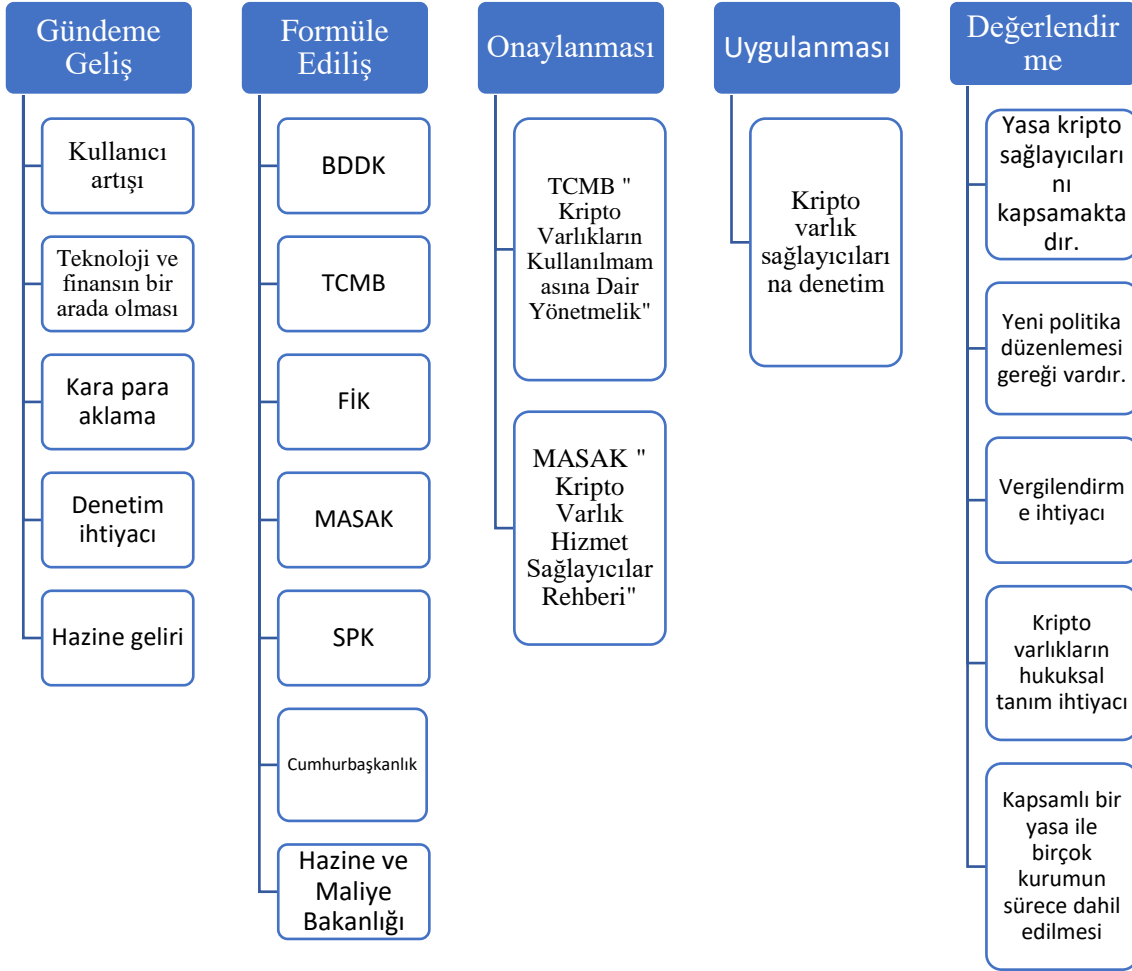
4.5.Politika Değerlendirmesi

Türkiye'nin kripto paralarla ilgili politika süreci dünyada olduğu gibi başlangıç aşamasındadır. Uygulamaya konulan ilk politika kısıtlayıcı olarak görülse de devamında oluşabilecek yeni politikaların habercisi niteliğindedir. Şimdiye kadar alınan kararlar kripto para sağlayıcılarını kapsamaktadır. Bu sürece dahil edilen kurumlar oldukça kısıtlıdır. Gelecek süreçte düzenlenmesi beklenen “Kripto Yasası” ile sürece daha fazla kuruluşun dahil olması ve bu durumun birtakım sorunlara yol açabileceği değerlendirilmektedir. Denetlenen ve denetleyen kurumların artacak olması bu kurumlar arasında anlaşmazlıklara yol açacaktır.

Yeni gelişen teknoloji olmasından dolayı, kripto para piyasaları vergilendirilemeyen yeni alanlar içine girmiştir ve bu durum devletlerin hazine geliri elde etmesinin önüne geçmiştir (Ünalın, 2019: 57). Türkiye'nin vergilendirme için kripto parayı tanımlaması ve bu tanıma göre bir vergilendirme uygulaması gerekir. Uygulanacak verginin kripto para piyasalarındaki küçük yatırımcıyı etkilemeyecek, piyasadaki kullanıcı sayısını azaltacak cinsten olmaması gerektiği değerlendirilmektedir.

Kripto paralar, suçun unsuru olarak kullanabildiği için hukuksal açıdan boşluk yaratabilecek konumdadır. Buna dayanarak mal veya emtia olarak hukuk sistemine dahil edilmesi gerekmektedir (Hatipoğlu O. , 2021: 178).

Uygulamaya konulan politikalar kanıta dayalı bilimsel verilerin yetersizliği göz önüne alındığında anlamlı sonuçların çıkabilmesi için politikanın daha uzun süre uygulanması ve yeni politikalarla sürecin desteklenmesi gerekmektedir. Tüm bu sonuçların neticesinde; yeni politikalar ve birçok kurumun değerlendirilmesi ile tekrardan gündeme alınacaktır.

5.Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin kripto paralarla ilgili yürütmekte olduğu politikaları, süreç modeli perspektifi ile ele alındığında gündeme gelişinden değerlendirme aşamasına kadar sürecin henüz başlangıç aşamasında olduğu görülmektedir. Bu süreç Harold Lasswell tarafından ortaya konulmuş ve Türkiye'nin kripto varlık politika sürecini teorik açıdan incelemiştir. Süreç modeline göre 5 aşamada değerlendirilen bu süreç tüm dünyada gelişmekte olan kripto politikalarının Türkiye açısından anlaşılması ve uluslararası boyutta kripto paraların etkisinin ortaya konması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma bir kamu politikası analizi ile kripto varlıklarla ilgili boşluğu doldurmayı hedeflemiştir.

Türkiye'nin kripto para politikası, kullanım yaygınlığı açısından değerlendirildiğinde yetersiz olduğu görülmektedir. TCMB ve MASAK'ın aktörleri olduğu politika kapsam olarak paranın değişim aracı ve suç geliri konularına değinmektedir. İlgili yasa kara para aklama ve dolandırıcılık suçları açısından Türkiye'yi önemli bir noktaya konumlandırmaktadır. Ek olarak kripto paralar birçok açıdan ele alınmalı ve yasal çerçevede tanınma ihtiyacı duymaktadırlar. Türkiye'de yaklaşık 3 milyon kullanıcının bulunması, devletin buradan hazine geliri elde etmesi için elverişlidir. Vergi politikasının belirlenmesi için ekonomik anlamda tanımlarının yapılması ve politikalara eklenmesi gerekmektedir. Formüle edilmiş aşamasında devletin sadece yasal aktörlerle değil kripto teknolojisi grupları, kripto yatırımcı grupları, sosyal medya fenomenleri gibi çeşitli aktörleri de sürece dahil etmesi gerekir. Bu politikayı belirlerken optimum hazine geliri ve kullanıcıları kripto piyasalarına teşvik eden bir uygulama olması gerekir. Birçok kripto yatırımcısı, sektördeki karlılık nedeni ile küçük yatırımcı konumundadır. Bu bağlamda yapılan işlemin değerine göre vergi almak küçük yatırımcının kripto piyasalarında var olmasını sağlayacaktır.

Kripto para piyasaları, günümüzde çok yaygın olan sosyal medya kullanıcılarının devamlı olarak gündemindedir. Sosyal medya fenomenlerinin ve anonim kullanıcıların yarattığı suni gündemler manipülasyona yol açmaktadır. Bu kapsamda yatırım tavsiyeleri verilmekte ve büyük yatırımcılar haksız kazanç elde etmektedir. Bu konu ile ilgili yasal çerçeve düzenleme gerekliliği doğmaktadır. Yatırım tavsiyesi verme yetkisi kamu kurumlarından alınacak bir lisans ile kişilere tanınabilmelidir. Böylece sosyal medyada güvenilir kaynak yaratma süreci oluşacaktır.

Bilimsel olarak kripto paralar "para" olarak tanınmamaktadır. Fakat bu durum gelecekte değişiklik gösterebilir. Türkiye'nin bu konuda pozitif bir yasal süreç işleyerek kripto paralara entegrasyonunu ve kendi kripto parasını yaratarak geleceğin finansında söz sahibi olması önemlidir. Bu konuda öncü olmak geleceğin finans sisteminde Türkiye'yi öncü devlet konumuna getirecektir.

Düzenlenmesi beklenen "Kripto Yasası'nın" genel olarak kısıtlayıcı ya da baskılayıcı olarak şekillenmemesi gerekir. Kripto para kullanıcıları için güvenilir ve denetlenebilir ortamlar yaratmak piyasalarda olumlu bir hava yaratacaktır. Kullanıcıları etkilemeyecek vergiler, dijital ortamda ödeme aracı olarak kullanılması

ve denetleme sayesinde suç teşkil etmeyen işlemlere serbestlik tanınması Türkiye’yi uluslararası çerçevede söz sahibi ülke konumunda değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak Türkiye’nin yürürlükte olan kripto varlık politikaları önemli bir adım olarak değerlendirilse de yetersiz olarak görülmektedir. Bu sürecin hızlandırılması ve yeni politikaların kripto aktörlerinin sürece dahil edilmesi ile oluşturulması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Acar, O. K., & Akman, E. (2019). Türkiye’de Kamu Personel Politikalarının Süreç Modeli Çerçevesinde Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 203-217.
- Akiz, E. (2019). Kripto Paranın Vergilendirilmesi, Muhasebeleştirilmesi ve Denetimi. *T.C. İstanbul Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metinleri*, 4.
- BDDK. (2013, Kasım 25). *BİTCOİN HK BASIN AÇIKLAMASI*. BDDK: <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/510?ekId=530> adresinden alındı
- BDDK. (2013, Kasım 25). *BİTCOİN HK BASIN AÇIKLAMASI*. BDDK: <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/510?ekId=530> adresinden alındı Erişim tarihi:28.03.2022
- Campell-Verduyn, M. (2018). Bitcoin, crypto-coins, and global anti-money laundering governance. *Crime, Law and Social Change*, 283-305.
- CoinMarketCap. (2022, Mart 24). *Today's Cryptocurrency Prices by Market Cap*. CoinMarketCap: <https://coinmarketcap.com> adresinden alındı
- Cybermag. (2019, Temmuz 10). *Cybermag*. Cybermag.com: <https://www.cybermagonline.com/11-kalkinma-plani-kapsaminda-merkez-bankasi-kripto-para-birimi-cikarmayi-hedefliyor> adresinden alındı
- Çarkacıoğlu, A. (2016). *Kripto-para bitcoin*. Sermaye Piyasa Kurulu Araştırma Dairesi.
- Çetinkaya, Ş. (2018). Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yetinin Swot Analizi İle İncelenmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13.

- Çetinkaya, Z. (2022, Şubat 17). *MASAK'tan 4 Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcısına İdari Para Cezası*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/masaktan-4-kripto-varlik-hizmet-saglayicisina-idari-para-cezasi/2504917> adresinden alındı
- Duran, A. E. (2021, Şubat 25). *DW*. DW: <https://www.dw.com/tr/kripto-paralara-vergi-geliyor/a-56683872> adresinden alındı
- Fiedler, S., Gern, K., & Stolzenburg, U. (2019). The Impact of Digitalisation on the Monetary System. *ECON Committee Monetary Dialogue Papers*, 8.
- Günay, H., & Kargı, V. (2018). Kripto Paranın Vergilendirilmesi Fikrinin Mali Yönden Değerlendirilmesi. *Journal of Life Economics*, 70.
- Gökpinar, E. S. (2003). *Ülkemizde Savuna Sanayii Alanında Araştırma ve Gelişmeye Dayalı Tedaik Süreç Modeli Oluşturulması*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Hatipoğlu, O. (2021). Kamu Politikası Analizi Açısından Türkiye'de Kripto Para Politikaları. *Maliye ve Finans Yazıları*, 171-202.
- Hatipoğlu, O. G. (2021). Kamu Politikası Analizi Açısından Türkiye'de Kripto Para Politikaları. *Maliye ve Finans Yazıları*, 171-202.
- Hon, H., Wang, K., Bolger, M., Wu, W., & Zhou, J. (2022). *Crypto Market Sizing Global Crypto Owners Reaching 300m*. crypto.com.
- İnan, M. (2019, Mart 3). *Yasadışı Bahis Örgütüne, Bir Türk Bitcoin Borsasının Kurucusu Liderlik Ediyor*. Kriptokoin.com: <https://kriptokoin.com/yasadisi-bahis-orgutune-bir-turk-bitcoin-borsasinin-kurucusu-liderlik-ediyor/> adresinden alındı
- Karaoğlu, S., Arar, T., & Bilgin, O. (2018). Türkiye'de Kripto Para Farkındalığı ve Kripto Para Kabul Eden İşletmelerin Motivasyonları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 24.
- Koç, S. (2020). Paranın Dijitalleşmesi ve Merkez Bankası Dijital Para Olasılığı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 201.
- Kulaç, O., & Çalhan, H. S. (2013). Bir Kamu Politikası Süreci Analizi: Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu Yurtdışı Lisansüstü Bursları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 205-225.

- MASAK. (2021). *Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları için Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Yükümlülüklerle İlişkin Temel Esaslar*. MASAK.
- T.C. Resmi Gazete. (2021, Nisan 16). *Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmasına Yönelik Yönetmelik*. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6937855a-7c29-4d08-a26e-51ef3273c022/Ödemelerde+Kripto+Varlıkların+Kullanılmamasına+Dair+Yönetmelik.pdf?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE> adresinden alındı
- Taşçı, B. (2021, Nisan 22). *Türkiye'nin Konuştuğu Thodex Vurgunu*. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-haber-turkiyenin-konustugu-thodex-vurgunu-kripto-para-dunyasi-sokta-41794316> adresinden alındı
- TCMB. (2018). *Finansal İstikrar Raporu*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İdare Merkezi.
- TCMB. (2021, Nisan 16). *Ödemelerde Kripto Varlıklarının Kullanılmamasına Dair Yönetmelik*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm> adresinden alındı
- TCMB. (2021, Eylül 15). *TCMB. TCMB:* <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2021/DUY2021-40> adresinden alındı Erişim Tarihi:28.03.2022
- Tahtalıoğlu, H., & Özgür, H. (2016). Türkiye'de Kalkınma Ajansı Politikasının Çözümlemesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı). *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 161-184.
- tripleA. (2022, Ocak). *Cryptocurrency across the world*. tripleA: <https://triplea.io/crypto-ownership/> adresinden alındı
- Ünalın, G. (2019). *Kripto Paraların Vergilendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalta, A. (2011). *Para Teorisi ve Politikası Ders Notları*. İstanbul: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM BAĞLAMINDA GASTRONOMİ VE PAZARLAMA: C KUŞAĞI

Erman TUFAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği
Anabilim Dalı, ermantufan@hotmail.com

Özer ŞAHİN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Bölümü
Anabilim Dalı, oz@mu.edu.tr

Özet

Konu ve Önem: Turizmin gelişmesine etki eden toplumsal unsurlardan birisi de teknolojik gelişmelerdir. İnsan ve iş süreçlerini de bütüncül olarak kapsayan dijital dönüşüm, toplum yaşantısının her alanında köklü değişimlere neden olmaktadır. Toplum 5.0, Pazarlama 5.0, Turist 5.0 gibi kavram ve modeller gündeme gelirken, dijital mecralar artık turizm sisteminin de bir parçasıdır. Hem geleneksel hem de dijital ortamlarda uygun operasyon modelini ve hedef tüketici kitlesini belirlemek pazarlama çabaları için önemlidir. Pazar bölümlenmede ele alınabilen kuşak kavramı pek çok disiplini ilgilendiren bir çalışma konusudur. C kuşağı, dijitalleşme sürecinin önemli bir aktörü olduğundan, bu kitlenin pazar bölümü olarak değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. Bu bağlamda, bütüncül dönüşümün talep yönündeki etkilerini anlayıp arz yönünde teknolojik olanaklardan yararlanılarak tasarlanan süreçler, ilgili müşterilere uygun değer önerilerinin sunulması açısından önem arz eder.

Amaç: Farklı çalışmalarda tüketici profili betimlenen C kuşağının pazar bölümlenmesinde kullanılabilecek faktörleri, ulusal turizm yazınına yönelik olarak, gastronomi ve pazarlamadaki dijital dönüşüm bağlamında incelemek ve paylaşmaktır.

Yöntem: Doküman analizinden yararlanılarak tema/kategoriler elde edilmiş ve bunlara ilişkin öneriler sunulmuştur. Bu çalışmanın, güncel bir tüketici segmentine ilişkin farkındalığın sağlanması ve araştırma sürecinde belirlenen pazar bölümlenme faktörlerinin disiplinler arası yeni bakış açılarının kazanılması açısından katkıları umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, Gastronomi, Pazarlama, C Kuşağı, Doküman Analizi.

1. Giriş

Makro düzeyde toplumsal etki unsuru olan teknolojik gelişmeler ve Covid-19 pandemisinin hızlandırıcı etkisiyle, pek çok alanda olduğu gibi Türk turizm sektöründe de dijitalleşme önem kazanmıştır (Urfa vd., 2021; Kozak vd., 2020). Dijital mecralar turizm sisteminin bir parçasıdır (Bağcı ve İçöz, 2019). Turistik deneyimin biçimlenmesinde yiyecek ve içecek unsurları önemli yer tutar. Yiyecek ve içecek alanında hizmet veren bütün işletmeler, gastronomi işletmeleri kapsamında ele alınır (Çiftçi, 2020: 240). Öte yandan, turizm ürünü olarak yemek kültürünün, müşteriye sunumunu esas alan gastronomi tesisleri Türkiye’de önem kazanmıştır (Mevzuat, 2019). Bu bağlamdaki pek çok işletmenin, sosyal medya platformlarını dağıtım kanalı olarak kullanılması ve çevrimiçi sipariş sistemine sahip olmaları olağan bir durum haline gelmiştir (Madsen ve Buck, 2009; Bekar ve Kılıç, 2017: 130-151). Fakat olağan dışı bir hızla gelişen teknoloji, yiyecek-içecek işletmeleri için daha yenilikçi uygulamaları gerekli kılar (Bağcı ve İçöz, 2019).

Teknoloji alanına ek olarak insan ve iş süreçlerini de bütüncül olarak kapsayan dijital dönüşüm (DDO, 2022), toplum yaşantısının her alanındaki köklü değişimlere işaret eder. Bu bağlamda; Toplumsal ve insani yönler ile ilişkili, ‘İnsanlık 2.0’; transhumanizm (zihin/beden sınırlarının teknoloji ile aşılması); ‘Toplum 5.0’ (Fuller, 2013; Kruzweil, 2018; Salgues, 2018); Turizm ile ilgili değişecek ihtiyaçlar çerçevesinde ‘Turist 5.0’ (Topsakal vd., 2018) ve ihtiyaçların karşılanmasında teknoloji desteğini insana odaklayan ‘Pazarlama 5.0’ gibi kavram ve modeller ortaya çıkmaktadır (Kotler vd., 2021). Turizm sektörünün sorunlarından pazarlama (Kozak vd., 2020: 182) çabaları için, hem geleneksel hem de dijital ortamlarda uygun operasyon modelini ve hedef tüketici kitlesini belirlemek önemlidir (Güzel, 2018: 3). Değişik şekillerde tanımlanan kuşakların (Gelenekçi, Sessiz, Bebek Patlaması, X, Y, Milenyum, Z) demografik karakteristik özelliklerinin belirlenerek yeni hedef pazarlar olarak bölümlendirilmesi gerekli ve önemli görülür (Altuntuğ, 2012; Güzel, 2018). Öte yandan, bu kapsamda turizmin dijitalleşme sürecine ilişkin çalışmalar sınırlı sayıdadır (Bağcı ve İçöz, 2019). C kuşağı, işletmeler için davranışlarının anlaşılması gerekli olan dijitalleşme sürecinin önemli bir aktörüdür (Madsen ve Buck,

2009; Hardey, 2011; Akgün ve Kılıç, 2019). Pazarlama bölümlemede kullanılacak pek çok faktör bulunur (Solomon vd., 2006: 9; Swarbrooke ve Horner, 2007; Odabaşı ve Barış, 2019: 64). İlgili faktörler ve alt kriterleri hedef pazar seçilecek kitlenin bağlamsal konumuna göre farklılık gösterebilecektir. Bu durumda, teknoloji odaklı C kuşağı, pazar bölümlemesine yönelik bir kitle olarak önem arz eder.

2. Kavramsal Çerçeve

Dijital dönüşüm (DDO, 2022) bağlamında, önemli olduğu değerlendirilen kavramlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Önemli Kavramlar ve Tanımları

Endüstri 4.0	“Alman devletinin ortaya koyduğu, ileri teknolojileri konu alan üst düzey stratejik sanayi girişim süreci.”
Turizm 4.0	“Endüstri 4.0 ile gelişen yeni nesil teknolojilerin alana uygulanması ile turizmdeki dijital dönüşüm.”
Gastronomi 4.0	“Öncelikle insanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılamak ve daha sonra da duyulara hitap etmek suretiyle görsel, lezzet, kıvam, tat, koku, sağlıklı beslenme, hijyen vb. anlamlarda beklentileri karşılamak için; özellikle 3D baskı, endüstriyel büyük veri, otomasyon ve akıllı robotlar, siber güvenlik gibi yüksek teknoloji metotlarıyla yeterli, sağlıklı ve uygun gıdaların üretilmesi.”
Toplum 5.0	“Japon devleti tarafından önerilen, akıllı teknolojilerle desteklenen sürdürülebilir bir toplum yaratma modeli.”
Turist 5.0 Ziyaretçi 5.0	“Toplum 5.0 kapsamında turist/ziyaretçi.”
Pazarlama 5.0	“Farklı kuşakların yükselişi ile de ilgili, yenilik ihtiyacına, Pazarlama 3.0 ve Pazarlama 4.0 gibi anlayışların entegrasyonu ile ileri teknolojilerden yararlanarak cevap vermeye çalışan insan için teknoloji odaklı pazarlama anlayışı.”

Kaynaklar: (Topsakal vd., 2018; Yıldız ve Davutoğlu, 2020: 306; Kotler vd., 2021).

Turizmde nesnelerin interneti, bulut bilişim, mobil uygulamalar, robotlar, yapay zekâ benzeri ileri teknolojilerden yararlanılarak, akıllı otel yönetim sistemleri, karma gerçeklik ile destinasyon merkezinin önceden görülmesi, restoran ya da lobide turistin konumunun belirlenmesi gibi pek çok uygulama mevcuttur (Topsakal vd., 2018; Yıldız ve Davutoğlu, 2020; Kotler vd., 2021: 128). Bu pratiklerin özellikle Toplum 5.0 ve Turist 5.0 kapsamında, yaygınlaşarak gelişim göstereceği belirtilebilir. Müşterilerin sosyal medya sohbetlerinin teknolojik olanaklarla analizi ile piyasaya yeniden yapılandırılmış yiyeceklerin sunulması, içecek reklamlarının tasarlanması ve yapay zekâ destekli garsonların iş gören olarak kullanılması artmaktadır (Kotler vd., 2021: 18-23). Öte yandan, Gastronomi 4.0 özelinde, işletme yönetim başarısı, bu sürece entegrasyonun yanında tüketicilerin daha iyi tanınmasına ve müşteri profillerinin belirlenmesine bağlıdır (Yıldız ve Davutoğlu, 2020: 314). Bu durumda, işletmelerin temel bir fonksiyonu olan ve yine dijital dönüşüm bağlamında evrilen pazarlamanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Kuşaklar arası farkları da konu alan Pazarlama 1.0-5.0 arası evreler, bütüncül olarak pazarlama anlayışındaki dönüşümleri ifade eder (Kotler vd., 2021: 15; 47). Bu süreçte, Pazarlama 1.0 (Bebek Patlaması Kuşağı) ile ürün faydası odaklı tüketim kültürü ortaya çıkmış (Kotler vd., 2017; Kotler vd. 2021); Pazarlama 2.0'da (X kuşağı) bölümlendirme, müşteri ilişkileri ve deneyimi konuları önem kazanmış (Corbae vd., 2003; Kotler vd., 2021); Pazarlama 3.0 (Y Kuşağı) ile tüketiciler toplumsal/çevresel kaygılarla hareket etmeye başlamış (Kotler vd., 2010; Kotler vd., 2021); Endüstri 4.0 ile ilişkili olarak Pazarlama 4.0'da (Y ve Z Kuşakları) dijitale yönelmelerle teknolojik uygulamalar tüketimin pratik yollarını değiştirmiş ve sosyo-kültürel dönüşümlerin yaygınlık kazanmıştır (Kotler vd., 2017; Kotler vd., 2021). Kuşaklar arası farklılıkların da temel bir problem olarak ele alındığı Pazarlama 5.0 anlayışı; insan odaklı (3.0) ve teknolojik destekli (4.0) pazarlama paradigmasının uygun şekilde entegrasyonu ve buna yönelik uygulamaların geliştirilmesi gerekliliğini vurgular (Kotler vd., 2021). Z ve Alfa kuşağı gibi farklı kuşakların da sürece eklenmesi ile pek çok farklı kuşağın bir arada bulunduğu bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Toplum 5.0, güncel pazarlama yaklaşımları ile ilişkilidir (Kotler vd., 2021). Yeni toplum modelinde, süper akıllı bireylere doğru “strategic niche” pazarlar bölümlenme için önemlidir (Salgues, 2018: 190). Her kuşak farklı bir sosyokültürel ortam ve yaşam deneyimi ile şekillenir. Piyasaya kuşaklar merceğinden bakmak, güncel pazarlama anlayışını hayata geçirmenin temel bir yoludur (Kotler vd., 2021). Turizm pazarlaması kapsamında, bu çabalar bölümlendirme çalışmalarına da katkı sağlayabilir (Swarbrooke ve Horner, 2007: 91-98). Bu bağlamda, dijitalleşme sürecinin aktörü olarak “C kuşağı” pazarlama çabaları için önemli bir tüketici kitlesi olarak ele alınabilir.

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Amaç, farklı çalışmalarda tüketici profili betimlenen C kuşağının pazar bölümlenmesinde kullanılabilecek faktörleri, ulusal turizm yazınına yönelik olarak, gastronomi ve pazarlamadaki dijital dönüşüm bağlamında incelemek ve paylaşmaktır. Düzeyine göre, C kuşağının özelliklerini özetlemeye/tanımlamaya çalışan bu betimsel tarama araştırmasında (Büyüköztürk vd., 2018: 27); “*C kuşağı tüketicileri ile ilgili olay, tavır, süreç, yapılar nelerdir ve pazar bölümlenmesi kapsamında hangi temalarda özetlenebilir?*” sorusuna yanıt aranmıştır. Zamansal kesit olarak 10 Ocak 2022 ile 23 Şubat 2022 tarihleri arasında, senesi itibari ile 2010-2022 arası üretilmiş amaçsal olarak

uygun ölçülerdeki kaynaklar değerlendirilmiştir (Bkz. Tablo 2). Bu bağlamda, ‘‘C kuşağı’’; ‘‘Generation C’’ ifadelerine odaklı, web sitesi/veri tabanı/yazılımlardan yararlanılarak (Örn. tez.yok.gov.tr; scholar.google.com; search.carrot2.org) ulaşılan çalışmalar ve uzantılarından ilgili verilerin derlenerek analizi yapılmıştır (Stefanowski ve Weiss, 2003; Bowen, 2009). Doküman analizi veri toplama prosedürü kapsamında (Merriam, 2018: 131-155), gereken durumlarda çevrimiçi sözlükler de kullanılmıştır. Nitel bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi ile bulgular kategori/temalar şeklinde betimlenmiştir (A. Yüksel ve F. Yüksel, 2004: 150; Berg ve Lunge, 2015; Gürbüz ve Şahin, 2018: 430-431; Patton, 2018: 13; Merriam, 2018). Ayrıca, araştırmanın bütün süreçlerinde devam eden bir eylem olarak literatür incelenmesinden (A. Yüksel ve F. Yüksel, 2004; Gürbüz ve Şahin, 2018: 49; Büyüköztürk vd., 2018:24; 26) yararlanılarak güncel pazarlama ve gastronomi konularındaki önemli kavramlara açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

4. Uygulama: C kuşağı ve Pazar Bölümleme Faktörleri

‘‘Dijital yerli’’ kavramı dijital çağda doğup internet ve cep telefonu gibi teknolojilerden çocukluklarından beri yararlanan kişilerdir (Prensky, 2001). 2004 yılında TrendWatching web sitesinde gündeme getirilen ‘‘C kuşağı’’ gelişiminde yeni teknolojiler en önemli faktör olup dijital yerli bireylerle beraber değerlendirilir (Towers vd., 2005; Bruns, 2007; Kalmus vd., 2009; Madsen ve Buck, 2009). Bu kuşak için ilk olarak ‘‘C’’ harfi Web 2.0 temelli araçları kullanarak içerik ‘‘(c)ontent’’ (Towers vd., 2005), üretme ve paylaşma eğilimini ifade etmek için kullanılmış olsa da creation (yaratım), curation (kürasyon), community (topluluk) gibi farklı kelimeler de bu yeni kitlenin karakteristik özelliklerini açıklamak için kullanılabilir. C kuşağı dijital bireyler olarak, dijitalleşme sürecine hem yön vermekte hem de bu sürecin içinde yer almaktadır (Bruns, 2007; Kalmus, 2009: 1277; Akgün, 2018: 29). Kuşak kavramı pek çok disiplini ilgilendiren bir çalışma konusudur (Akgün, 2019: 49; Güzel, 2018). Turizm pazarlaması kapsamında, bu konuya açıklık getirmek için farklı akademik disiplinlerde yapılmış çalışmalardan da yararlanılması uygun olabilir. 2013 itibari ile ‘‘C kuşağı olarak nitelendirilen kitle, dünyanın iki ucunda aynı konulardan bahsedip, aynı araçları kullanan’’ (Kaplan, 2013) bir profil çizer. Günümüz yeni teknolojileri ile bu yaygınlığın ve etkinliğin artması muhtemeldir. Bu bağlamda, güncel olarak sözlük tanımı (Collins English Dictionary, 2022: *Generation C*) da bulunan C kuşağının genellenebilecek özelliklerinin bulunduğu

varsayılmıştır. Alan yazında C kuşağı ile ilgili, farklı ülke dillerinde çalışmalar da bulunmaktadır. Değişen kültür coğrafyalarındaki tüketici profillerini daha iyi anlamak adına bunlardan da yararlanılmaya çalışılmıştır.

Tablo 2: Doküman Analizi Tablosu

Seçilen Doküman	Analiz Edilen Veri/Açıklama
En quête de la "génération C". Pour un nouvel agenda de recherche marketing et tourisme. (Dimanche 2010).	Karakteristik, Turizm çalışmaları için, C kuşağının gelişmekte olan bir tüketici tipi olarak belirtilmesi.
Generation C: Content, Creation, Connections and Choice, (Hardey 2011).	Uygulama: Nitel olarak web sitesi içeriğine dayalı karar süreçleri.
Strategy+Business (Friedrich vd. 2010); The rise of generation C. (Friedrich vd. 2011).	Demografik, Dünya Görüşleri ve Seyahat Davranışları
Meet Generation C: The Connected Customer. (Solis 2012).	Karakteristik, Hedef pazar niteliği taşıması.
State of the Media: U.S. Digital Consumer Report. (The Nielsen Company 2012).	Demografik, 2012 itibari ile 18-34 yaş aralığı.
Les bibliothèques universitaires québécoises et la génération C. Documentation et bibliothèques, (Laplante 2013).	Uygulama: Kütüphane ziyaretleri, 1984-1996 yılları arasında doğan üniversite gençleri (CEFRIO).
C Kuşağı Tüketici Davranışları ve C Kuşağına Yönelik Pazarlama Stratejileri: Türkiye'de GSM Sektörünün Bu Kuşağa Yaklaşımı: Turkcell Örneği (Kaplan 2013).	Uygulama: İşletmecilerin bakış açısından tüketici davranışlarının incelenmesi. Pazarlama stratejileri.
Generation-C: Creative, Consumers in a World of Intellectual property Rights, (Kietzmann ve Angell 2014).	Karakteristik, Tüketim Kararına Etki Edenler; "Likers, friends and followers".
'Generation C' and audio média: A cross-cultural analysis of differences in media consumption in four European countries (Gazi vd. 2014).	Uygulama: Avrupa ülkelerinde medya tüketimi karşılaştırmalı analiz. Sesli Medya ve C kuşağı, erken benimseyenler (early adopters) olarak 18-34 yaş aralığı.
Reaching a moving target: How local TV stations are using digital tools to connect with generation C. (Ferguson ve Greer 2016).	Uygulama: Önemli sosyal medya platformları ve dijital araçlar
Generation Diversity in the Employees' Potential, (Mazur-Wierzbicka 2017).	Friedrich vd. (2011)'i kaynak, C kuşağının 18-24 yaş aralığında, iş gören olarak diğer kuşaklarla bir arada incelenmesi.
C Kuşağına Yönelik Müşteri Elde Tutma Stratejileri (Ünsalan 2017).	Yaş kriteri 2017 için 18-35; Ekonomik gelir seviyelerinin artacağı.
Generation C: The Confluence Marketing at the Era of Connected Consumers (Morin 2017).	Genel bakış, kuşaklardaki mikro segmentler ve sektörel örnekler.
The impact of hallyu 4.0 and social media on korean products purchase decision of generation C in Vietnam (Turong 2018).	Uygulama: 1982-1996 yaş aralığı (CEFRIO). Satın alma kararlarına etki eden faktörler.
Dijital Pazarlamada C Kuşağının Dijital Ürünleri Benimseme Düzeyi Farklılıklarının Benimsenmesine dair Bir Alan Araştırması (Akgün 2018); Pazarlamada Dijital Dönüşüm: Dijital Pazarlama ve C kuşağı. (Akgün 2019); Türkiye'de dijital ürünlerin benimsenme düzeyleri: C kuşağı tüketicilerine dair bir saha araştırması. (Akgün ve Kılıç 2019).	Uygulama: İstanbul ili 2018 için 15-29 yaş aralığı. Gelecek uygulamalar için daha geniş yaş aralığı uygun olacaktır (2018: 183); Dijitalleşme sürecinin en önemli aktörü (Akgün ve Kılıç 2019), Satın alma karar sürecinin doğrusal değil, dögüsel olduğu (Akgün 2019).
Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin C Kuşağı Tüketicilerinin Marka Algısına Etkisi. (Yılmaz 2020).	Uygulama: 2020 yılı 15-29 yaş aralığı, araç olarak akıllı telefon yoğun, sosyal medya olarak Instagram yoğun, CEFIRO (Kanada Kamu Özel Teknoloji Transfer grubu).
Perception of global environmental problems by Generation C and its marketing communication preferences (Kusá ve Piatrov 2020).	Çevre sorunlarına ilişkin algıları, alt segment (subsegment) olarak ele alınması.
Digital Era and Changes in Consumer Behaviors: An Assessment on Generation C. (Gök 2020).	Derleme çalışması. Yapılan çalışmaların hala sınırlı olduğu. Demografik ve psikografik özelliklerin bir arada değerlendirilmesi.
Generation C in the Age of Big Data. In: Facebook Nation. (Lee 2021).	"Digital Omnivores" kavramı, çapraz platform tüketimi, güncel bakış ve önemi.

Collins English Dictionary. (Harper Collins Publishers 2022).	“İnternette bloglar, podcast'ler, videolar vb. materyal oluşturan ve yayınlayan kişiler”

Turizm ve turistlerdeki değişimi pazarlama kapsamında ele alan Dimanche (2010), yeni bir tüketici tipi olarak ortaya çıkan C kuşağını araştırma nesnesi olarak tartışmıştır. Ayrıca, C kuşağı ile ilişkili olarak turizm araştırmaları için yeni bir analitik çerçeve sunmuştur. Değişen sosyal pratikler ve operasyonlar bağlamında altı kilit faktörü önermiştir. Bunlar şu şekilde özetlenebilir;

- Yeni teknolojilerin değer zincirine yapacağı katkı,
- Deneyim pazarlamasının önemi,
- Kalite yönetimi ve müşteri ilişkilerinin artan önemi,
- Sosyal ağların çeşitliliği ve hızlı artışının değerlendirilmesi,
- Turizm hareketliliğine yeni teknolojiler ile yeni bir yaklaşım,
- Sosyal ve çevresel pazarlamanın önemi.

C kuşağının yapılandırıcı ve yaratıcı karakter özellikleri, C harfinden hareketle; topluluk (community), içerik (content), bağlantı (connect), kontrol (control) ve çapraz kanallar (cross-channel) şeklinde sunulmuştur. Önemli altı faktörle ve teknolojiden anlayan yeni nesil müşteriler için yeni deneyimler sağlamanın önemi belirtilmiştir (Dimanche, 2010). Yine başlığında, “content, creation, connections, choice” gibi ifadelerle C kuşağını ele alan, Hardey (2011) nitel yaklaşımla web sitesi içeriğine dayalı olarak karar süreçlerini on iki aylık bir zaman diliminde incelemiştir. Araştırma bulgularında, özgün içeriğin önemi yanında, diğer önemli kavramların bağlantılar ve bağlam “(c)ontext” olduğunu belirtir. C kuşağının, gerçek hayattaki deneyim ve düşünceleri ile uyumlu içerikler ürettiği görülmektedir (Hardey, 2011). 2020 senesi itibari C kuşağının etkisine ilişkin çıkarımlar yapan Friedrich vd. (2010; 2011)’e göre;

- Büyük kısmı, 1990 yılından sonra doğmuş, ergenliklerini 2000’li yıllarda yaşamış dijital yerlilerden oluşmaktadır,
- Gerçekçi ve somut öncelikleri olan (materyalist), kültürel olarak özgürlükçüdürler (liberal),
- Global demografik dönüşüm ve artan kentselleşme gibi makro trendler çerçevesinde tüketici kitlesi olarak önemleri artacaktır.

C kuşağının tüm sektörler açısından önemi artarken seyahat sektörü kapsamında; seyahat acentelerinin etkinliklerindeki yerinin azalacağı, tercihen sırt çantalı gezginler

olabileceği, tatil kararlarında özellikle çevrimiçi etkileşimde olduğu çevrenin daha önemli hale geleceği ve sıklığının azalmasına bağlı olarak seyahatin lüks bir faaliyet olarak algılanacağı belirtilmektedir (Friedrich vd., 2010: 6-13). Yeni deneyimlere açık, 18-34 yaş aralığında (The Nielsen Company, 2012), dijital dünyaya doğan ve hep bağlantılı “(c)onnected” bireyler olarak, C kuşağının beklenti ve davranışlarına göre ürünler ve hizmetlerin şekilleneceği belirtilmiştir (Solis, 2012). Daha sonra, uluslararası (Laplante, 2013; Gazi vd., 2014; Kietzmann ve Angell, 2014; Mazur-Wierzbicka, 2017; Turong, 2018) ve ulusal (Kaplan, 2013; Ünsalan, 2017) yazında C kuşağı üzerine yapılan çalışmalar artış göstermiştir. Bu bağlamda, bu yeni tüketici kitlesi, farklı uygulama alanlarında değişen yaş aralıkları ile ele alınsa da genel özellikleri belirgin hale gelmeye başlamıştır. Sadece bir tüketici kitlesi olarak değil, gelecekte iş gücünü oluşturacak bireyler olarak ta ön plana çıkan C kuşağının yeni ekonomi ve mobil araç kullanımındaki etkinliği ile beraber, M-Ticaret uygulamaları ön plana çıkmıştır (Ünsalan, 2017). C kuşağına yönelik pazarlama kapsamında Morin (2017), dijital teknolojilerinin turizm ve seyahat uygulamalarındaki önemini (ss. 87-98), çevrimiçi otel rezervasyon işlemlerinin artışı ve restoranlardaki farklı uygulama örneklerini (ss. 31-37; 69) ele almıştır. Ayrıca, dijital yerli olan kuşakların kendi içinde alt (Örn. Z Kuşağı/Net Kuşağı) bölümlere ayrılabilmesi görülmektedir (Morin, 2017: 22-24). C kuşağı teknolojiyi benimseme düzeylerine göre, bir ürünü arz edilir edilmez kullanmaya başlayan erken benimseyenler (early adopters) kategorisinde de ele alınabilmektedir (Gazi vd., 2014). C kuşağı üzerine ulusal lisansüstü tez çalışmaları ve uzantısı çalışmalara bakıldığı zaman (Akgün, 2018; 2019; Akgün ve Kılıç, 2019; Yılmaz, 2020);

- 15-29 yaş aralığında, yüksek düzey yenilikçi,
- Doğrusal olmayan satın alma karar sürecine sahip,
- Marka değeri, imaj gibi kavramların önem taşıdığı,
- Sosyal/dijital bağlantılı bir tüketici öbeği olarak değerlendirilmektedir.

Turizm ve seyahat araştırmalarında yaş aralığı ile bölümlemenin yapılabildiğini aktaran çalışmada (Gök, 2020: 1642), C kuşağının demografik ve psikografik özelliklerin bir arada değerlendirilmesi önerilmekte, dünya tüketimi için itici bir güç olduğu, sanal ve gerçek dünyada nasıl davrandığının anlaşılması gerektiği belirtilmektedir (Gök, 2020). Kusá ve Piatrov (2020), C kuşağını X, Y ve Z gibi kuşaklarının içinde dağılım gösteren bir alt segment olarak ele almış ve çevre sorunlarına yaklaşımlarını incelenmişlerdir. Lee

(2021), bu kitlenin araştırma şirketleri tarafından (The Nielsen Company, 2012), 18-34 yaş aralığında C kuşağı olarak tanımlandığını yenilemiştir. Lee (2021) C kuşağını, “dijital omnivore (hem et hem ot, her besini yiyen)” metaforu ile kitabında ele alırken;

- Pandeminin dijitalleşme sürecindeki hızlandırıcı etkisi,
- Her türlü yaşam aktivitesine teknolojik ürün ve olanakların eklenmesi,
- Çapraz platform tüketimi ile gelişen yeni dijital görünüm ve
- C kuşağının zaman içinde gelişen yeni ve farklı bir profil oluşu üzerinde durmuştur (Lee, 2021: 375-378; 517).

5. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Doğal yaşamda avcılık ilişkileri ile başlayan toplumsal evrim (1.0-5.0), endüstrinin tarihsel gelişim (1.0-4.0) sürecini kronolojik olarak kapsar. Buhar gücü ile mekanizasyon, elektrik ile seri üretim ve bilgisayarlı otomasyon sistemlerinin ardından, Endüstri 4.0 ileri teknoloji ile bütünleşmiş pratikleri (Örn. Akıllı Turizm 4.0) meydana getirmiştir. Turizm gibi tüm alanların, dijitalleşme sürecine uyumluluk sağlaması gerekirken (Coşkun ve Yılmaz, 2016), ileriye dönük, yeni kuşaklarla da ilintili metaverse turizmi çalışmaları kendini göstermektedir (Demir, 2022). Toplum 5.0 modeli, fiziksel ve siber alan bütünleşmesini birey/müşteri odaklı ele alırken, güncel pazarlama (5.0) anlayışları ve stratejik pazar bölümlerinin belirlenmesi ile ilişkili görülmektedir (Kotler vd., 2021; Salgues, 2018: 190). Turizmin gelişmesine de etki eden teknolojik unsurlar, kentleşme ve nüfus artışı (Kozak vd., 2020) gibi global trendler, C kuşağının tüketici kitlesi olarak yükselişinde de etkili olmuştur (Friedrich vd., 2010: 9). İnsanlık 2.0 (Fuller, 2013) kavramından yola çıkarak C kuşağı; teknoloji ilişki ağı 7/24 evrensel genişleme gösteren “Social Animal 2.0” (Friedrich vd., 2010); büyük veri ve analitiği kapsamında “Dijital Omnivore” (Lee, 2021) gibi metaforlar ile ele alınmaktadır. Analizi yapılan dokümanlarda karşılaşılan bu kavramlardan hareketle C kuşağı, yeni toplum modelinde Müşteri/Turist/Ziyaretçi 5.0 olarak görülebilir. Araştırma sorusuna yanıtı olarak, güncel konumu itibari ile dijitalleşme sürecinin önemli aktörü C kuşağına ilişkin elde edilen tema/kategoriler, pazar bölümlenmede kullanılan değişkenler ile uyumlu olarak aşağıda sunulmuştur (Solomon vd., 2006; Swarbrooke ve Horner, 2007). Dijital dönüşümün dinamikleri bağlamında, ziyaretçi, misafir ya da potansiyel turist C kuşağı önemli bir pazar segmenti olarak önerilmektedir.

Demografik C

Demografik, ilgili kitlenin yaş, cinsiyet, ırk, medeni durum gibi karakteristiklerini ifade eder (Swarbrooke ve Horner, 2007). C kuşağı “(c)hange” değişimler bağlamında, demografik bir grup olarak nitelenir (Friedrich vd., 2010: 5). Kitle üzerine bölümlenme temel olarak tanımlanmış yaş aralıklarına dayanmaktadır (Ferguson ve Greer, 2016: 2). Araştırma kapsamında, yaş aralığının en önemli bölümlenme kriteri olduğu görülmüştür.

Demografik Kategori 1: Yaş Aralığı (Cohort):

“Yaşları nedir?” gibi temel bir soru, Pazarlama 5.0 anlayışında bile hala günceldir (Kotler vd., 2021: 164). Kuşakları birbirinden ayıran en temel faktör doğum tarihi ve her kuşağın bir yaş aralığı olsa da C kuşağı için bunun belirlenmesinde zorluklar yaşanmaktadır (Akgün, 2019: 58). Pazar bölümlenmesinde tüketicilerin teknoloji kullanımları, temel olarak yaş faktörü ile ilişkilidir (Gök, 2020: 1648). “C kuşağı üyelerini belirlemek için de en belirleyici demografik faktör yaş olarak” değerlendirilmiştir (Akgün, 2018: 39). Özellikle nicel yaklaşımla yürütülecek araştırmalarda, genellenebilir sonuçlara ulaşmak için bu kriterin kaçınılmaz olarak belirlenmesi gerekecektir. X, Y, Z gibi kuşaklar için belirlenen yaş aralıkları statik doğum yılları olarak belirlenmeye çalışılır. Fakat buna rağmen her bir aralık pek çok farklı değer alabilmektedir. Örneğin, Z kuşağı için aralığın belirlenmesinde doğum tarihi başlangıcı, 2000 ya da 1990 olarak farklı şekillerde ele alınabilmektedir. Öte yandan, analizlerde C kuşağını, Z kuşağının yerine diğer yaş kuşakları ile bir arada inceleyen çalışmalarda bulunmaktadır (Mazur-Wierzbicka, 2017). Teknoloji olanaklarından yararlanabilme imkânına göre, her yeni gelenin dijital çağın içine doğuşu C kuşağını dinamik olarak genişleyen bir kitle haline getirir. Bunun yanı sıra, her bir kuşak kendi içinde alt segmentlere ayrılabilir (Morin, 2017: 22-24). Analizler sonucu, ulusal yazında C kuşağını kendi içinde belli yaş aralıklarına bölerek inceleyen çalışmalar da görülmüştür (Akgün, 2018; Yılmaz, 2020). Turizm pazarlaması açısından, C kuşağı segmentine dikkat çekilse de (Dimanche, 2010), gastronomi özelinde bu kitleyi inceleyen bir araştırma ile karşılaşılmamıştır. Turistik ürün ya da ağırlama unsuru olarak gastronomi ele alındığında, deneyimin bütünlük yapısı ve pazarlama yaklaşımına göre, daha spesifik (Beldona, 2005) bölümlenme kriterlerinden yararlanılabilir.

Demografik Kategori 2: Ekonomik Gelir Durumu:

C kuşağının, gelir durumunun yükselmesi ile (Ünsalan, 2017), özellikle 2020 sonrası global tüketime yön veren bir kitle olacağı analiz edilen dokümanların ortak noktasıdır. Bu bağlamda, hem turizm hareketliliği hem de işletme müşteri akışlarındaki potansiyeli dikkate alınmalıdır. Günümüz itibari ile farklı sektörler ve meslek gruplarının içinde etkinliklerinin artıyor olacağı değerlendirilmektedir. Öte yandan, Toplum 5.0 kavramı, kolektif anlayışa dayalı ve otorite kavramına dayalı olmayan kurum/kuruluşları öncelendiğinden (Salgues, 2018: 34), ilgili kitlenin buna bağlı dinamikler içinde meslek seçimi söz konusu olabilecektir.

Coğrafik C

Coğrafik, ilgili kitlenin fiziksel olarak nerede yoğun olduğu, nerede yaşadığını belirlemeye yöneliktir (Swarbrooke ve Horner, 2007). Özellikle yiyecek ve içecek tüketimi açısından coğrafi faktörler önemlidir (Solomon vd., 2006). Dijital mecralar turizm sisteminde önemli bir konum kazanmıştır. Metaverse turizmi (Demir, 2022) örneğinden yola çıkarak, dünyanın 3 boyutlu olarak modellenmesi, seyahat/ev arasındaki ayırımın bulanıklaşması ve mesafe kavramının görecelik kazanması kuramsal/kurumsal yeni anlayış ve uygulamaları getirebilir. Dinamik bir kitle olarak C kuşağı, üzerine çalışmanın yapıldığı bağlam “(c)ontext” önem taşır. Pazarlama kapsamında, seyahat tercihleri çevrim içi olarak anlık değişebileceğinden, “Şu an nerede (hangi platform) bulunuyorlar?” (Kotler vd., 2021: 164) sorusu daha belirleyici olabilir. Öte yandan, bu çevrimiçi düzenden kaçışla gerçekleşecek bir seyahat deneyimi C Kuşağı için lüks olarak algılanabilir (Friedrich vd., 2010: 19-20).

Psikografik ve Davranışsal C

C kuşağının, davranışlarını şekillendiren değer, yaklaşım, algı, tutum (psikografik), ürün/hizmetle kurdukları ilişki ve düzeyi (davranışsal) aynı tema altında kategorize edilmiştir. Bunun nedeni, ihtiyacın tanımlanması, diğer seçeneklerin belirlenmesi, değerlendirilmesi, karar verme, satın alma ve sonrası şeklinde ilerleyen modelin aksine C kuşağı tüketici karar modeli döngüselidir (Akgün, 2019: 65). Bu yüzden, karar verme

süreçleri etkileşimlere çok daha açıktır. Hem etkileyici rol üstlenip hem de diğerlerinden (likers, friends and followers) hızlıca etkilenebileceklerdir (Kietzmann ve Angell, 2014). Bu durumda, anlık davranışsal çıktılarının çok farklı şekillerde gerçekleşmesi söz konusu olabilir. C kuşağı için, tutum ve davranış ilişkilerinin öncelikle daha yorumsamacı yaklaşımlarla incelenmesi faydalı olacaktır. Bu bağlamda, ‘‘Satın alma yolculukları ne şekilde ve nasıldır?’’ sorusu daha belirleyici olabilir. Araştırma kapsamında, C kuşağının çevresel duyarlılıkları psikografik açıdan önemli bulunmuştur. Buna bağlı olarak, yeşil pazarlama yaklaşımından yararlanılabilir. Pazarlama 5.0 yaklaşımında, büyük veriden yararlanarak dinamik pazar bölümlene mümkün olabilmektedir. Bu şekilde, bireysel müşteri personası denen tek kişilik segmente de ulaşılabilir. Fakat ileri teknolojinin olanaklarına rağmen, bu çalışmanın sonuçlarında sunulan geleneksel bölümlene kriterleri halen önemlidir ve C kuşağına yönelik çalışmalar için katkı sağlayabilir.

Ulusal sınırlarımızda, yeni açılan yiyecek-içecek işletmelerinin yarısından çoğu aynı sene içinde faaliyetlerine son vermektedir (Çiftçi, 2020: 249). İster kar amacı gütmeyen isterse karlılık ana kaidesi olsun, yeni pazarlama yaklaşımları ve ileri teknolojilerin işletme değer zincirine yapacağı katkı göz ardı edilmemelidir. Dijital dönüşüm bağlamında, gastronomi işletmelerinin/tesislerinin, değişen çevreye sistemli şekilde uyumu uygun kurumsallaşma çabaları ile sağlanabilir. Buna yönelik, bütüncül bir değerlendirmeyle;

- Tüm fiziksel kanıtlardan ve dijital ortamlardan yararlanılarak, fonksiyonel gıda içeriği ve hizmetin şekil kalitesinin konseptle uygun sağlanması (formelleşme),
- Dijital okuryazarlık konusunda iş görenlerin bilgi/beceri kazanması, bunun örgüt kültürüne yansıtılması, müşteri iletişimde yararlanılması, buna uygun fonksiyonel stratejinin ve yetenek havuzunun geliştirilmesi (profesyonelleşme),
- Talep yönünde tarladan, sofraya ve sonrasında tüm ürün/iş süreçlerinin mesafe gözetmeden izlenebilirliği (şeffaflaşma),
- İşletmenin bir fonksiyonu olarak pazarlamanın insan mutluluğu ve kamu yararını benimsemesi (sosyal sorumluluk) kurumsallaşma açısından önemli görülmektedir.

Turizmde bilgi ve iletişim teknolojileri kapsamında, yeni kuşaklar ve pazarlama yaklaşımları, karma gerçeklik, online seyahat planlama gibi konu başlıkları güncel olup

özellikle dijital ve fiziksel birleşimle yeni kuşak bireylerin taleplerini karşılayabilecek stratejik bir alan olarak metaverse kavramı ön plana çıkmaktadır (Stienmetz vd., 2022; Demir, 2022). Sosyal, yeşil, dijital ve deneyim pazarlaması C kuşağı için güncel pazarlama yaklaşımları olarak önerilmektedir. İlgili kitlenin tüketici karar döngülerinde deneyimleme ve değişen deneyim ortamına göre farklı teknolojilerin sürece eklenmesi önemlidir. C kuşağı için uygun değer önerilerinin sunulmasında, formalleşmeye uygun işletim türü seçimine dikkat edilmelidir. Bu bağlamda, Fast-Food 2.0 (Pourvakil, 2016); Fast-Casual 2.0 (Oches, 2015) ve yeşil restoran (Sevim, 2021) trendleri ve uygulamaları örnek alınarak değerlendirilebilir. Gastronomi ve sosyal medya ilişkisinde, mobil uygulamalar bu kuşak için daha ön plandadır. Ayrıca, sosyal ağların çeşitliliği (çapraz platformlar) ve restoran e-uygulamalarında (Ör. *Restaurant Nutrition, Urbanspoon, Open Table, Local Eats*'' eş zamanlı olarak etkinlik gösterilmesi yararlı olacaktır (Coşkun ve Yılmaz, 2016: 24-31). Bu bağlamda, pazarlamacı olmayanların kontrolündeki tüketici bilgi kaynaklarının (Odabaşı ve Barış, 2019: 362) artacağı da söylenebilir. Bu durum, tanıtım faaliyetleri açısından işletmeye pek çok farklı kanaldan iletişim olanağı sağlasa da, bilgi kirliliğini arttırabilir. Pazarlama 2.0 evresinde önemi ortaya konan müşteri ilişkileri yönetimi, günümüz pazarlama anlayışında işletmenin iş üstünlüğünü sürdürme stratejisi açısından C kuşağı için daha önemli hale gelmiştir. İleriye dönük araştırmalar için disiplinlerarası incelenmesi önerilen kuşak kavramı, C kuşağı özelinde bu çalışmanın çıktılarından yararlanılarak farklı alanlar için değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akgün, Z. (2018). *Dijital Pazarlamada C Kuşağının Dijital Ürünleri Benimseme Düzeyi Farklılıklarının Benimsenmesine dair Bir Alan Araştırması*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Akgün, Z. (2019). *Pazarlamada dijital dönüşüm: dijital pazarlama ve C kuşağı*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Akgün, Z., & Kılıç, S. (2019). Türkiye'de dijital ürünlerin benimsenme düzeyleri: C kuşağı tüketicilerine dair bir saha araştırması. *Third Sector Social Economic Review*, 54(2), 1014-1034.

- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 4(1), 203-212.
- Bağcı, E., & İçöz, O (2019). Z ve Alfa Kuşağı ile Dijitalleşen Turizm. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256.
- Bekar, A., & Kılıç, B. (2017). *Yiyecek İçecek İşletmelerinde Menü Planlama, Kavramlar ve Uygulamalar*. İstanbul: Beta.
- Beldona, S. (2005). Cohort Analysis of Online Travel Information Search Behavior: 1995–2000. *Journal of Travel Research*, 44 (2), 135-142.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Çev Ed: H. Aydın.). Ankara: Eğitim.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*. 9(2), 27-40.
- Bruns, A. (2007) Producers, Generation C, and Their Effects on the Democratic Process. In *Proceedings Media in Transition 5*, MIT, Boston.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Gözden geçirilmiş yirmi dördüncü baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Collins English Dictionary (2022). Harper Collins Publishers. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/generation-c>. (Erişim Tarihi: 13.02.2022).
- Corbae, G., Jensen, J. B., & Schneider, D. (2003). *Marketing 2.0. Strategies for Closer Customer Relationships*. Berlin: Springer.
- Çiftçi, Z. E. (2020). Gastronomi İşletmelerinde Kurumsallaşma. Akbaba ve Çetinkaya (Ed.), *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* içinde (ss. 240-249). Ankara: Detay.
- Çoşkun, İ. O. & Yılmaz, H. (2016). Introduction to Consumer Metamorphosis in the Digital Age. Sezgin (Ed.), *E-Consumers in the Era of New Tourism*. 2 (pp. 1-18). Springer.

- DDO (2022). *Dijital Dönüşüm Ofisi*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı <https://cbddo.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 13.02.2022).
- Demir, Ç. (2022). Metaverse Teknolojisinin Otel Sektörünün Geleceğine Etkileri Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(1), 542-555.
- Dimanche, F. (2010). En quête de la “génération C”. Pour un nouvel agenda de recherche marketing et tourisme. *Mondes du Tourisme*, (1), 30-38.
- Ferguson, D. A., & Greer, C. F. (2016). Reaching a moving target: How local TV stations are using digital tools to connect with generation C. *International Journal on Media Management*, 18(3-4), 141-161.
- Friedrich, R., Peterson, M., Koster, A., & Blum, S. (2010), The Rise of Generation C- Implications for the World of 2020, <https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/insights/2002-2010/rise-generation-implications-world-2020.html>, (Erişim Tarihi: 16.02.2022).
- Friedrich, R., Peterson, M., Koster, A., & Blum, S. (2011). The rise of generation C. *strategy+ business*, 62, 1-3.
- Fuller, S. (2013). *Preparing for life in humanity 2.0*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gazi, A., Cordeiro, P., Starkey, G., & Dimitrakopoulou, D. (2014). ‘Generation C’ and audio media: A cross-cultural analysis of differences in media consumption in four European countries. *Particip. J. Audience Recept. Stud.* 2014, 11, 239–257.
- Gök, A. A. (2020). Digital Era and Changes in Consumer Behaviors: An Assessment on Generation C. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(5), 1641-1650.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Felsefe-Yöntem-Analiz*. (Gözden geçirilmiş beşinci baskı). Ankara: Seçkin.
- Güzel, Ö. (2018). Kuşakların Değişen Ruhü: Milenyum (Y) Kuşağı Turistlerini Anlamak ve Çözümlemek. Özkoç ve Bayrakdaroğlu (Ed.), *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış 2* içinde (ss. 1-18). Ankara: Nobel.

- Hardey, M. (2011). Generation C: Content, Creation, Connections and Choice, *International Journal of Market Research*, 53(6), 749-770.
- Kalmus, V., Pruulmann-Vengerfeldt, P., Runnel, P., & Siibak, A. (2009). Mapping the terrain of “Generation C”: Places and practices of online content creation among Estonian teenagers. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 1257-1282.
- Kaplan, B. (2013). C Kuşığı Tüketici Davranışları ve C Kuşığına Yönelik Pazarlama Stratejileri: Türkiye’de GSM Sektörünün Bu Kuşığına Yaklaşımı: Turkcell Örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 18. Ulusal Pazarlama Kongresi*. 19-22 Haziran 2013, 365–382.
- Kietzmann, J. H., & Angell, I. (2014). Generation-C: Creative, Consumers in a World of Intellectual property Rights. *International Journal Technology Marketing*, 9(1), 86-98.
- Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2010). *Marketing 3.0: From Products To Customers To The Human Spirit*. NJ: Wiley.
- Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2017). *Marketing 4.0*. (Çev. Ed: N. Özata) İstanbul: Optimist.
- Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2021). *Pazarlama 5.0, İnsan İçin Teknoloji* (Çev: T. Gezer). İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M., & Kozak, M. (2020). *Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar (Gözden geçirilmiş yirmi ikinci baskı)*. Ankara: Detay.
- Kurzweil, R. (2018). *İnsanlık 2.0: Tekillığe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan* (Çev: M. Şengel). İstanbul: Alfa.
- Kusá, A., & Piatrov, I. (2020). Perception of global environmental problems by Generation C and its marketing communication preferences. *SHS Web of Conferences* 74 (01021).
- Laplante, A. (2013). Les bibliothèques universitaires québécoises et la génération C. *Documentation et bibliothèques*, 59(2), 91-101.

- Lee N. (2021) *Generation C in the Age of Big Data. In: Facebook Nation*. New York, NY: Springer.
- Madsen, L., & Buck, S. (2009). Generation C. *Hawaii International Conference on Education, Proceedings*, <http://works.bepress.com/lezamadsen/7/>. (Erişim Tarihi: 13.02.2022).
- Mazur-Wierzbicka, E. (2017). Generation Diversity in the Employees' Potential. *Modern Management Review*, 24 (2), 87-97.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (ev. Ed: S. Turan). Ankara: Nobel.
- Mevzuat (2019). *Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin İlişkin Yönetmelik*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1134&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>. (Erişim Tarihi: 13.02.2022).
- Morin, R. (2017). *Generation C: The Confluence Marketing at the Era of Connected Consumers*. FriesenPress.
- Oches, S. (2015). Say Hello to Fast Casual 2.0. <https://www.qsr magazine.com/reports/say-hello-fast-casual-20>. (Erişim Tarihi: 13.04.2022).
- Odabaşı, Y., & Barış, G. (2019). *Tüketici Davranışı (Gözden geçirilmiş yirminci baskı)*. İstanbul: Media Cat.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (ev. Ed: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Pourvakil, B. (2016). Fast Food 2.0. <https://humanizing.tech/fast-food-2-0-b713aff7bf1d>. (Erişim Tarihi: 14.04.2022).
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, MCB University Press, 9(5), 1-6.
- Salgues, B. (2018). *Society 5.0: Industry of the Future, Technologies, Methods and Tools*. Londra: ISTE.

- Sevim, K. N. (2021). Yeşil restoran olabilme şartları nedir? <https://www.turizmgunlugu.com/2021/02/22/yesil-restoran-olabilme-sartlari-nedir/>. (Erişim Tarihi: 13.04.2022).
- Solis, B. (2012). *Meet Generation C: The Connected Customer*. <https://www.briansolis.com/2012/04/meet-generation-c-the-connected-customer/> (Erişim Tarihi: 22.02.2022).
- Solomon, M., Bamossy, G., Askegaard, S., & Hogg, M. K. (2006). *Consumer Behaviour, A European Perspective. (Third Edition)*. UK: Pearson.
- Stefanowski, J., & Weiss, D. (2003). Carrot 2 and language properties in web search results clustering. In International Atlantic Web Intelligence Conference (pp. 240-249). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Stienmetz, J. L., Ferrer-Rosell, B., & Massimo, D. (2022). Information and Communication Technologies in Tourism 2022: Proceedings of the ENTER 2022 eTourism Conference, January 11-14, 2022.
- Swarbrooke, J., & Horner, S. (2007). *Consumer behaviour in tourism*. Routledge.
- The Nielsen Company (2012). *State of the Media: U.S. Digital Consumer Report*. <http://www.nielsen.com/content/> (Erişim Tarihi: 13.02.2022).
- Topsakal, Y., Yüzbaşıoğlu, N., Çelik, P., & Bahar, M. (2018). Turizm 4.0-Turist 5.0: İnsan Devriminin Neden Endüstri Devrimlerinden Bir Numara Önde Olduğuna İlişkin Bakış. *Journal Of Tourism Intelligence And Smartness*, 1(2), 1-11.
- Towers, S., Smith, J., & Bruns, A. (2005) E-learning Environments: Generation C - The Missing Link. In Smith, Jude, Bruns, Axel, & Towers, Stephen (Eds.) *Symposium on Teaching Technology in Higher Education*, 24(7), 1-12.
- Truong, N. X. (2018). The impact of hallyu 4.0 and social media on korean products purchase decision of generation C in Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 5(3), 81-93.
- Urfa, A. M., Can, E., & Yüceol, N. (2021). Covid-19 Salgını Bağlamında Türkiye'de Turizm Sektörünün Swot Analizi. *Journal Of Travel & Tourism Research*, 18 (2021), 22-50.

- Ünsalan, M. C. (2017). C Kuşağına Yönelik Müşteri Elde Tutma Stratejileri. *Third Sector Social Economic Review*, 2017(52), 587-607.
- Yıldız, E., & Davutoğlu, N. A (2020). Turizm 4.0'dan gastronomi 4.0'a giden yolda: Geleceğin restoranları ve yönetimi, *The Journal of Academic Social Science*, 8(109), 301-318.
- Yılmaz, S. (2020). *Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin C Kuşağı Tüketicilerinin Marka Algısına Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yüksel, A., & Yüksel, F. (2004). *Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Turhan.

TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME POLİTİKALARININ SÜREÇ MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Zeynep Nur ÇELİK, MSKÜ, zeynepnurcelik@posta.mu.edu.tr

Nihatcan GALAN, MSKÜ, nihatcangalan@posta.mu.edu.tr

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin dünya üzerinde pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de önemli sorunlar mevcuttur. Bu durum toplumsal yaşamın her alanında kendisini göstermektedir. Kadınlar ve erkekler arasında toplumların beklentileri üzerine yaratılan rol temelinde eşitsizliklerin toplumların ilerlemesinin önünde bir engel teşkil ettiğine dair düşüncenin giderek daha geniş kitleler tarafından benimsenmektedir. Bu bağlamda söz konusu toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yarattığı olumsuz etkilerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle ekonomik bağlamda ve bunun toplumsal yaşantıda yansımalarına karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik geliştirilen kritik projelerden biri de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme (TCDB) çerçevesinde geliştirilen politikalar olarak dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Harold Lasswell’in oluşturduğu süreç analizi modeli, kamu politikalarının analizinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu analiz yöntemi; herhangi politikanın ortaya çıkış nedeni, ortaya çıkış şekli, ilgili resmi kanunların, yönetmeliklerin vb. ortaya konulması ve politikanın toplumsal tabanda uygulanması gibi aşamaları detaylı irdeleyerek söz konusu politikanın ne kadar verimli işlediğine ilişkin bir değerlendirme yapabilme imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı ülkemizde gerçekleşen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarına dair süreç modeli çerçevesinde bir analizin yapılmasına çalışılmasıdır. Bu çerçevede konu hakkında ilgili makalelerin irdelenmesi suretiyle literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar sözcükler: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, Bütçe, Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, Süreç analizi modeli.

1.Giriş

Kadın ve erkek arasındaki bazı fiziksel farklılıklar tarih boyunca boyut değiştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dönüşmüş ve bu durum günümüz modern toplumlarında dahi varlığını devam ettirmiştir. Söz konusu toplumsal cinsiyet eşitsizliği tüm Dünya’da olduğu gibi ülkemizde de toplumsal yaşamın ekonomik, sosyal, siyasi vb. gibi her boyutunu olumsuz olarak etkilemektedir. Bu bakımdan özellikle ekonomik alandaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik yürütülen çalışmalar sürecinde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme çalışmaları giderek daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda öncelikle Avustralya’da kendisini gösteren bu çalışmalar, diğer ülkeler tarafından da yakından takip edilmiş ve benzer politikalar söz konusu ülkeler içinde uyarlanmaya başlanmıştır. Bu süreçte Türkiye’de de TCDB temelli politikalar henüz merkezi bir sistem içine tam olarak yerleştirilemese de yerel boyutta geliştirilmeye çalışılmaktadır. Son olarak, TCDB temelli politikaların merkezi düzlemde de yasal boyut kazanması bağlamında gerçekleşen bir gelişme de 21. dönem İstanbul Milletvekili Aydoğan’ın TBMM’ne kanun teklifi vermesi olarak karşımıza çıkmıştır. Yine de Türkiye’de TCDB konusunun yeterince gündemde yer almadığı ve bu noktada gerçekleştirilen çalışmalar yeterli düzeye ulaşmadığı vurgulanmalıdır.

Diğer taraftan, TCDB konusunun toplumdaki ekonomik, sosyal, siyasal vb. ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir projenin gerçekleştirilmesi için kamusal araçların kullanımı gerekliliğinin olması dolayısıyla kamu politikası olduğunu belirtilmelidir. Özellikle bir sosyal devlet olan Türkiye Cumhuriyeti’nin toplumdaki dezavantajlı kesimlerin karşılaştığı sorunlara çözüm bulma gayesinin daimî olması ve bu doğrultuda devletin sahip olduğu imkanları çözüm süreçlerinde kullanması beklentisi söz konusudur. Dolayısıyla TCDB politikalarının bir kamu politikası olduğu ve bu nedenle bu politikaların verimli ve etkin bir şekilde yürütülmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda bir kamu politikası olarak TCDB politikasının süreç modeli çerçevesinde incelenmesi, politikanın etkin biçimde sürdürülüp sürdürülmediğini değerlendirebilmek adına yardımcı nitelik taşır.

Bu çerçevede, bu çalışmada öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bütçe, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramları tartışılmıştır. Daha sonra bir kamu politikası analiz yöntemi olarak süreç modeli ele alınmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan, TCDB

politikası süreç modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, bu makalenin amacı Türkiye'nin TCDB politikalarına yönelik çalışmalarında hangi konumda olduğunu saptayabilmek ve bu politikaların geliştirilebilmesi adına neler yapılabileceğine dair tartışma sunmaktır.

2.Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Bütçe Kavramları

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kavramını doğru biçimde anlamlandırabilmek için öncelikle toplumsal cinsiyet ve bütçe kavramları hakkında yeterli bilgiye sahip olmak önemlidir. Bu bakımdan ilk olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını ele aldığımızda, toplumsal cinsiyet teriminin, fizyolojik temelde farklılaşan kadın ve erkek olarak adlandırılan cinsiyet ayrımının, insan kaynaklı olarak şekillenen toplumsal roller ve beklentiler alanına yansıtılan suni bir ayrım olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, cinsiyet terimi kadın ve erkek anatomilerinin fizyolojik farklılığını ifade ederken, toplumsal cinsiyet farklılaşan bu farklılıkların ekonomik, sosyal, siyasi vb. toplumsal süreçlerde de etkisinin önemli olduğu varsayımına dayanan ve bu bağlamda kadın-erkek rolleri yaratan bir anlamı ifade etmektedir. Bu noktada, Akın'a göre (2007), "Toplumsal Cinsiyet Roller" olarak ifade edilen, toplumun kadın ve erkek bireylere yüklemiş olduğu sorumluluklar ve beklentiler süreci "Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı" terimine taşımaktadır. Bu terim ile ise kadın ve erkekler arasında toplum tarafından yaratılan sosyal ve rol temelindeki farklılıkların kadınlar ve erkekler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri görünür kılmaya çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, özellikle kadınların ekonomik, sosyal, siyasi, vb süreçlerden haricinde bırakılması sonucunu doğurmuştur. Söz konusu toplumsal süreçlerde, salt erkeklerin üstesinden gelebileceği alanlar olduğu varsayımının kabul edilmesi ve hatta söz konusu alanlardan erkeklerin erkek olmaktan ötürü "doğal" olarak başarılı olacağına ve kadınların bu alanlarda kadın olmaktan ötürü "doğal" olarak başarısız olacağına ilişkin kanının varlığı kadınların ayrımcılıktan daha fazla etkilenmesinin bir nedeni olarak görülebilir. Dolayısıyla, toplumların sıkı sıkıya benimsemiş olduğu bu ön kabul kadınların giderek toplumsal süreçlerin her alanından uzaklaşmasına ve salt evde çocuk büyütmeyle yükümlü varlık haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, kadınların uğramış olduğu ayrımcılık sağlık, eğitim gibi temel haklara erişimde de eşitsizlik üretmeye başlamıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği sonucu; kadınların, sağlık ve eğitim hizmetlerine yeterince erişememesi, okuryazar olmayanların çoğunluğunun kadın olması, "kadının yoksullaşması" teriminin

ifade ettiği gibi iktisadi anlamda kadınların emeğinin karşılığını alamaması, siyasal hayata katılımın sınırlı olması, karar verici pozisyonlara getirilmemesi gibi çok farklı boyutlarda dezavantajlı hale düşmesi söz konusudur (Demirgöz Bal, 2014).

Diğer bir husus olarak bütçe ise tarihi süreç içinde İngiltere parlamentosunda görünür olmaya başlayan ve mali düzenlemeleri içeren bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, süreç içinde bütçe kavramına dair çeşitli tanımlamalar yapılmıştır (Bağlı, 2012). Bütçe kavramının tanımlarından biri olarak; Sayar (1970) bütçeyi, “Kamu tüzel kişilerle yarı resmi veya özel teşekkül ve toplulukların, belli bir dönem içindeki gelir ve giderlerini tahmin eden ve bunların tahsil ve tediyesine önceden mezuniyet veren kanun, tüzük, kararname gibi hukuki tasarruf” şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla devletin, bütçe tasarrufu ile kamu gelir ve giderlerinin plan çerçevesinde önceden hesaplanması ve bu bağlamda politikalarını gerçekleştirme sürecine girmesi olarak düşünülebilir.

Bu bağlamda, ekonomik bir süreç olan bütçe tasarrufu toplumun her alanını etkilemektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi kadının cinsiyet ayrımcılığına uğraması ile birlikte toplumsal süreçlerin dışında kalması kadına ekonomik boyutta da oldukça derin ve çeşitli olumsuzluklar yaratmaktadır. Söz konusu noktada “feminist iktisat” akımı karşımıza çıkmaktadır. Bu akımın eleştirdiği temel nokta ana akım iktisat teorilerinin kadını ekonomik planlama süreçlerine dâhil etmemesi ve kadını bu anlamda göz ardı etmesi olarak şekillenmektedir. Diğer vurgulanması gereken nokta şudur ki, feminist iktisat düşünce ekonomik süreçlerin salt kadın üzerinden yeniden kurulmasını değil, erkek ve kadının eşit düzeyde sürecin içinde olduğu bir sistem haline getirilmesine yönelik çaba içindedirler. Diğer bir deyişle, feminist iktisat düşüncesinin temel emelinin, ekonomik alanın erkeklerin dünyası olduğu ve bu alanda sadece erkeklerin bakış açısının tüm toplumu yönlendirme bağlamında yeterli olduğu düşüncesinin yerini, kadınların da ekonomik ilişkileri yönetmede, sürdürmede vb. noktalarda görüşlerinin önemsenmesi gerekliliğinin kabul edilmesinin alması olduğu söylenebilir (Eroğlu ve İşler, 2004).

3.Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Bahsi geçen kavramlar, tanımlar, düşünceler yeniden gözden geçirildiğinde, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme politikası daha etkin biçimde değerlendirilebilir. Bu noktada bütçe politikalarının toplumsal ve siyasal süreçleri hangi boyutta etkileyebileceğinin

belirlenmesi önem arz eder. Erkan ve diğerlerine göre (2012), bütçe yalnızca ekonomik süreç içinde var olan teknik bir ibarenin çok daha ötesinde siyasi, politik anlam taşıyan niteliğe sahiptir. Bu durum özellikle kaynaklara erişim noktasında kendisini göstermektedir. Özellikle, bütçe hesaplamaları süreci hangi gruba ne kadar kaynak ayrılacağı, hangi grubun yaptığı işlere öncelik verileceği gibi kritik dönüm noktalarını içerir. Böylece toplumun siyasi yapısını şekillendirdiği gibi, toplumsal grupların sosyal ve ekonomik ilişkilerini de biçimlendirir. Bu noktada kadınların bütçe oluşturma, yönetme süreçlerinin dışında bırakılması kadınların ihtiyaç duyduğu kaynaklara erişememe, kendilerini ilgilendiren planlamalar üzerinde söz hakkı edinememe gibi olumsuz sonuçları doğurur. Dolayısıyla Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme yöntemi ile J (Erkan ve diğerleri, 2012. Akt. Leadbetter, 2004). Dolayısıyla bütçe hesaplamaları ve dokümanları herhangi cinsiyetin lehine çalışır gözükmese de, aslında kadınların ihtiyaçları, kaynaklara erişim sorunları gibi kadınları doğrudan ilgilendiren hususlarda kadınlara karşı eşitsizlik ve ayrımcılık yarattığı söylenebilir. Aynı zamanda kadınların söz konusu eşitsizliğe ve ayrımcılığa uğramasıyla dışarıda bırakılması mevcut olan eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır. Ayrıca kadınların bütçe sürecinden dışlanması ile gerçekleşen ayrımcılık, kamunun kaynaklarının verimli kullanılmaması sonucunu doğurması ile başka bir olumsuz sonucun oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

Diğer taraftan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme modeli kamu kaynaklarını sadece kadınların kullanması üzerine şekillenen bir yöntem olarak değil kadınların karşılaştığı eşitsizlikleri azaltmak, ortadan kaldırmak hedefi çerçevesinde gelişen bir yöntem olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada söz konusu yöntemin kadınlar üzerine yoğunlaşmasının bir nedeni de daha önce de belirtildiği gibi kadınların eşitsizliklere daha fazla maruz kalması, dezavantajlı konumunda olması, kaynaklara ve sosyal haklara erişememesi ya da erişiminin sınırlı kalması sebeplerinden ortaya çıkmaktadır. India Ministries and Department (2007) raporlarına göre, söz konusu eşitsizlikler aşağıda belirtilen maddeler çerçevesinde sınıflandırılmıştır (Güngör ve İzgi Şahpaz):

- Dünyada okuma yazma bilmeyen insanların yaklaşık üçte ikisinin kadınlardan oluşması;
- Gelişmekte olan ülkelerde doğum esnasında anne ölüm oranlarının yüksek olması;

- Hem kamu hem özel sektörde özellikle üst düzey yönetimlerde kadınların karar alma sürecine katılımlarının yetersiz olması;
- Kadınların iş hayatında erkeklere oranla daha düşük ücretli, daha düşük statüde ve kayıt dışı çalıştırılması sonucu erkeklerden daha zor şartlarda çalışıyor olmaları;
- Kadınların çocuk yetiştirmek ve beslemek, ailenin diğer fertleriyle ilgilenmek gibi ücretsiz işlerin çoğunu yapıyor olmalarıdır.

Aynı zamanda, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme modeli için şu sorular ve bunların cevapları kritik öneme sahiptir (Rake, 2002):

- Çeşitli kadın ve erkek grupları itibarıyla harcama ve gelirler ne şekilde dağıtılmaktadır?
- Kaynakların cinsiyete göre kısa ve uzun dönemli tahsisi ne anlama gelmektedir?
- Kadın ve erkeklere yönelik toplam harcama ve gelirlerin etkisi nedir?
- Mevcut politika, cinsiyetleri nasıl etkilemektedir?

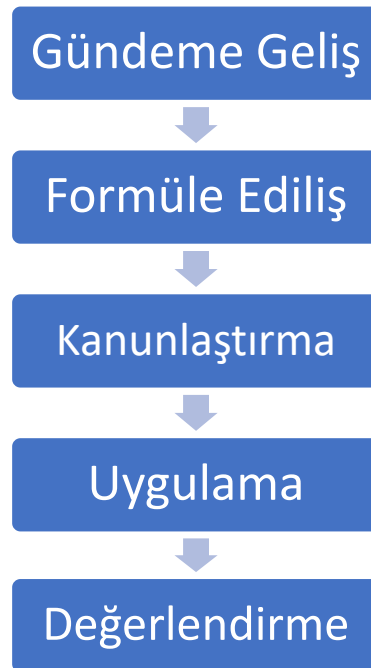
Tüğen ve Özen' göre (2008); toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme modelinin hedeflediği üç gaye bulunmaktadır. Bunlar; "hükümet politikalarına cinsiyete göre görüşlerin yerleştirilmesi, cinsiyet eşitliğine yönelik devletin taahhütleri dolayısıyla daha fazla hesap verebilir kılınmasının sağlanması ve bütçe ile politikaların değiştirilmesidir." Böylece bir ekonomik süreç olan bütçe planlamalarının gerçekleştirilmesinde kadınların söz hakkının artmasıyla birlikte kamu kaynaklarına kadınların da erişim imkanının çoğalması ve böylece kadınların yaşamın pek çok alanında karşılaşmış olduğu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik alanın dışında kalan siyasi ve sosyal alanlara da olumlu yansımalarının gerçekleşmesi de beklenmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yöntemi dünyada Avustralya'da 1984 yılında uygulanmaya konulmasıyla başlamıştır. İngiltere'de bu yönteme ilişkin çalışmalar vergi indirimi bağlamında uygulanmıştır. Benzer şekilde Fransa'da kadınlara yönelik eşitsizliklerin önüne geçebilmek adına toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme modelini hayata geçirmiştir. 1997 yılında Güney Afrika söz konusu modele ilişkin çalışmalar yapmış ve bu doğrultuda kurumsallaşma sürecine girmiştir. İskandinav ülkelerinin yanı sıra Ruanda, Tanzanya, Mozambik gibi ülkelerde de toplumsal cinsiyete duyarlı bazı çalışmalar kendisini göstermiştir. Dolayısıyla dünya üzerinde 40'tan fazla ülke bu

anlamda farkındalık geliştirmeye başlamış ve politikaları uygulama ve geliştirme sürecine girmiştir. (Ayas,2016).

4.Kamu Politikası ve Süreç Modeli

Kamu politikasının en genel tanımı, devletin yapmayı ya da yapmamayı seçtiği her şey olarak tanımlanır. (DYE, 1981)(Akdoğan, 2011:75)'a göre kamu politikası; devletin yasalardan gelen otoritesinin var olduğu herhangi bir konuda yetki sahibi olan kamu kurumu ya da kamu görevlisinin yaptığı iş ve eylem olarak değerlendirilebilir. Devlet kamu kurumları aracılığıyla, ülke içerisinde yer alan herhangi bir konu üzerine kamu politikaları oluşturabilir. Ayrıca hali hazırda uygulanan politikalar üzerinde değişimler veya iyileşmeler gerçekleştirebilir. Devletlerin etkili bir kamu politikası oluşturabilmesi için belli bir planlama ve düzen içerisinde adım adım politika oluşum sürecini gerçekleştirmelidir. Politika oluşum sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi adına Harold Laswell'in 1950'li yılında literatüre kazandırdığı Süreç Modeli Analizi, kamu politikası oluşturmada kullanılan bir yöntemdir. Süreç modeli, herhangi bir politikanın ilk olarak problem veya ihtiyaç olarak belirlenmesi, problemin çözümü veya ihtiyacın karşılanması için gerekli hususların formüle edilmesi, bir sonraki aşamada kanunlaştırılması, kanunlaşan politikanın uygulanışı ve son olarak da hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını ölçmek için değerlendirilmesi aşamalarını analiz etmektedir. (Sabatier, 1999)

4.1. Gündeme Geliş

Süreç analizinin ilk aşamasıdır. Bu aşamada belirli bir konu üzerinde karşılaşılan sorunun ortaya nasıl çıktığı, nasıl tanımlandığı ve bu konu üzerine devletin ve politika aktörlerinin nasıl bir tutum sergileyeceği süreçlerini kapsar. Bu süreç (Birkland, 2005)'a göre problemler ve alternatif çözüm yolları ile ilgili kamu veya elit kesiminin dikkatlerinin kazanılması veya kaybedilmesi veya değişik grup ve bireylerin daha çok ilgi ve dikkat çekme veya dikkati kaybettirme girişim süreci” olarak tanımlanmaktadır. Kamu politika aktörleri tarafından gündeme alınan konu üzerine kamu politikası oluşum süreci başlar.

4.2. Formüle Ediliş

Politika sürecinde herhangi bir konu gündeme geldikten sonra devamında formüle ediliş adımı gerçekleşir. (Peters, 2007) Formüle ediliş sürecini, kamu problemlerini çözmek için bir tür yöntem geliştirme safhası olarak tanımlamaktadır. Kamu politikasının sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi için politika oluşturulacak konuda teknik ve kavramsal olarak bilgi sahibi tüm aktörlerin katılımı sağlanmalıdır. Tanımlanmış olan problemlerin çözülmesi için, ilgili tüm katılımcılar (devlet organları, sivil toplum kuruluşları, medya, düşünce kuruluşları vs.) tarafından alternatif yolların belirlenmesi, çözümün formüle ediliş safhasıdır. (Akgül & Kaptı , 2010)

4.3. Kanunlaştırma

Bu aşamada gündeme alınan ve formüle edilen çeşitli politikalar arasında seçim yapıp, onaylanması ve yürürlüğe alındığı aşamadır. Bu aşama genel hatlarıyla süreç modelinin en önemli ve zor aşamasıdır. Çünkü bu aşamada politikacılar daima kendi güçlerini korumak veya güçlerini daha da arttırmak için kanunlaştırma sürecine etki etmektedirler. (Peters, 2007) Bu aşama karar verilen politikanın uygulanmasından önceki son adımdır. Bu adımdan sonra onaylanan politika uygulanmaya başlar. Bu aşamada olasılık dahilinde belirli birtakım gruplar arası anlaşmazlıklar ve çatışmalar gerçekleşebilir.

4.4. Uygulama

Devlet tarafından kanunlaştırılan kamu politikasının uygulandığı aşamadır. Bu aşamada politika aktörleri uygulamada etkin bir rol üstlenirler ve sürecin sağlıklı yürüyebilmesi için önem arz ederler. (Pressman & Wildavsky , 1973)'e göre başarılı uygulama sürecinin politika aktörleri, organizasyonlar ve ilgili departmanlar arasındaki bağlar ve ilişkilere

bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bunun sebebi olarak da uygulama sürecindeki her bir aktörün olumlu veya olumsuz hareketinin doğrudan politika çıktılarına etki ettiğini belirtmiştir.

4.5.Değerlendirme

Sürecin son adımı olan değerlendirme aşamasında, uygulanan kamu politikasının istenilen başarıyı sağlayıp sağlamadığı, planlanan adımların ne düzeyde gerçekleştiği, planlanan adımların başarısız olduysa sebebinin ne olduğu üzerine çalışmaların yapıldığı genel hatlarıyla kamu politikasının işleyişi üzerine değerlendirmelerin yapıldığı adımdır.

5.Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Politikası ve Süreç Modeli

Ülkemizde kadın-erkek eşitsizliği genel hatlarıyla çok uzun sürelerden beri sorun teşkil etmektedir. Gerek sosyo-kültürel gerek ekonomik özgürlükler açısından birçok sorun söz konusudur. Kadının iş hayatına katılımında erkeklere kıyasla çok geri planda tutulması ve sadece cinsiyeti kadın olduğu için işe alınmama gibi çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadırlar. Kadının iş hayatında yer alabilmesi ve yaşanan bu eşitsizlik durumu karşısında gerçekleştirilen bütçeleme politikaları eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında çok büyük rol oynamaktadır.

5.1.Gündeme Geliş

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme politikalarının gelişiminde dünya çapında gerçekleştirilen konferansların etkisi çok fazladır. Bu konferanslardan ilki Birinci Dünya Kadın Konferansı, Mexico City şehrinde, 19 Haziran-2 Temmuz 1975 tarihlerinde, İkinci Dünya Kadın Konferansı Kopenhag şehrinde 14-30 Temmuz 1980 tarihleri arasında, Üçüncü Dünya Kadın Konferansı 15-26 Haziran 1985 tarihleri arasında Nairobi’de ve son olarak Dördüncü Dünya Kadın Konferansı 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin’de düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen bir dizi konferanslar sonucunda cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili kararlar alınmıştır.

Türkiye’de cinsiyete duyarlı bütçeleme politikaları ile ilgili çalışmalar 1980’li yıllara dayanmaktadır. Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin kurumsallaşması süreci 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DTP)’ye bağlı olan Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü içerisinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulunun kurulması ile başlamıştır. Devam eden süreçte şu an ki adı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olan Kadının Statüsü

ve Sorunları Başkanlığı 20 Nisan 1990 tarihli ve 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile oluşturulmuştur. Bu kurum başlangıçta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı bir durumdayken 24 Haziran 1991 tarihinde kadın konuları ile ilgili sorumlu bir devlet bakanlığı kanalıyla Başbakanlığa bağlanmıştır.

Devam eden süreçte, 29 Mart 2003 tarih ve 25063 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan düzenlemeyle Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Genel Müdürlüğün 5251 sayılı Teşkilat Yasası 6 Kasım 2004 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı: 2008-2013”de, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımının uygulaması için hazırlık çalışmalarının başlatılması öngörülmüştür. (Erkan, Şentürk , AKBAŞ, & Paksoy, 2012)

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusu ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Toplumda Kadın Katılımı” Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda ele alınmıştır. Konunun kalkınma planlarına yansımaları ise ilk kez 10. Kalkınma Planı’nda olmuş, Kalkınma Planı’nda “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir” ifadesine yer verilmiştir. (Şahin & Dinmezpınar, 2014)

4 Temmuz 2006 tarihli 26218 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” ile ilgili 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi’nin B Bölümü’nün “Hizmet Kurumları” başlığı altındaki 6’ncı tedbirde “Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturularak, toplumsal cinsiyet rolleri açısından bütçelerin etki ve sonuçları görünür kılınarak, toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri yapılmalıdır.” düzenlemesine yer verilmiştir. (Şahin & Dinmezpınar, 2014)

5.2. Formüle Ediliş

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2008-2012 Stratejik Planı’nda “Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesi için tarafların bilinç düzeyinin yükseltilmesi” öncelikli amaçlardan biri olarak tanımlanmış ve söz konusu amaç doğrultusunda “2012 yılına kadar kadının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği

bilinç düzeyi yükseltilecektir.” hedefine yönelik olarak, “Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçe oluşturulmasında bilinç yükseltici çalışmalar yapılacaktır.” stratejisi belirlenmiştir. Bu stratejiyle bağlantılı olarak, KSGM tarafından “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” konusunda kurumları bilgilendirmek ve ülkemizde uygulama olanaklarını değerlendirmek amacıyla yurt dışından konunun uzmanlarının katılımı ile 5-6 Kasım 2008 tarihlerinde “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitim Toplantısı” düzenlenmiştir. Toplantının kapanış oturumunda geleceğe dönük olarak ülkemizde neler yapılabileceği üzerinde durulmuş ve ön plana çıkan hususlar listelenmiştir. (Şahin & Dinmezpınar, 2014)

BM Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında Eylül 2012 ve Eylül 2015 yılları arasında yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği uygulamalarının hızlandırılması, kadın haklarının korunması, kadınların haklarından yararlanmalarının sağlanması ve hayatın çeşitli alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı verilmesi amacıyla proje yürütülmektedir. Proje, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (KSGM), İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği ve Sabancı Vakfı iş 27 birliğiyle 11 ilde (Aydın, Çanakkale, Edirne, Erzincan Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Ordu ve Gaziantep) yürütülecektir. Proje hedefleri arasında Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme sistemleri oluşturulmasına yönelik yerel çalışmalar yapılması ve bu çalışmalar sonucunda, yerel yönetimlerin bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun bir hale gelmesi de yer almaktadır.

5.3.Kanunlaştırma

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kapsamında bir önceki bölümlerde bahsedildiği üzere çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş fakat tam anlamıyla bütçe konusunda bir kanun oluşturulmamıştır. Türkiye’de başta anayasa olmak üzere, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu ve İş Kanunu gibi çeşitli kanunlarda kadın-erkek eşitsizliğine gidermek adına çeşitli kanunlar hazırlansa da bütçe konusunda gerekli düzenlemeler ve yasalar oluşturulamamıştır. Türkiye’de genel hatlarıyla bir kanunlaşma söz konusu olmamasına karşın, yerel yönetimler düzeyinde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kapsamında çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile ilgili gerçekleştirilen bir çalışma kapsamında, BM Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında Kadın Dostu Kentler Projesi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu projenin birincisi 2006-2010 yılları arasında İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illerinde yürütülmüş, ikincisi ise Kadın Dostu Kentler Projesi 2 olarak 2011- 2014 yılları arasında Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun illerinde yürütülmüştür. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı tarafından AB desteğiyle yürütülen “Toplumsal Cinsiyet Temelli Yerel Bütçe Analizi” başlıklı proje ile yerel yönetimler açısından konu ele alınmıştır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından “Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu” yayınlanmıştır. Haklı Kadın Platformu tarafından 2012 yılında “Eşitlikçi Bütçe Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Küresel Siyaset ve Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi de “Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” çalışmalarını, dünyadaki ilk uygulamaların sonuçlarını tartışmak üzere 2013 yılında uluslararası bir toplantı düzenlemiştir. (KEFEK, 2014)

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusu ile ilgili çeşitli çalışmalar kalkınma planlarında ele alınmıştır. Kalkınma planlarında yer alan ilk gelişme ise Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1995) kadınlara karşı uygulanan dışlayıcı ve ayrımcı davranışların önlenmesi amacıyla yeni bir koordinatörlük biriminin kurulmasının kararlaştırılmasıdır. Bu amaçla Başbakan'a bağlı olarak “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı” adıyla yeni bir kurum oluşturulmuştur. Başkanlığın bugünkü adı KSGM'dir. (Yıldız & Uğur , 2016)

TCDB'nin kalkınma planlarına yansımaları, ilk kez Onuncu Kalkınma Planı'nda olmuştur. Kalkınma Planı'na göre TCDB konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir. 2014-2018 yılları arasında uygulanacak olan Onuncu Kalkınma Planı'nın ön hazırlığı kapsamında Kalkınma Bakanlığı tarafından kırk altı “Özel İhtisas Komisyonu” ve yirmi “Çalışma Grubu” oluşturulmuştur. “Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu” da bu gruplardan biridir. Bu grup tarafından, hakların kullanımı, kalkınmışlık ve gelişmişlik bağlamında belirleyici bir faktör olan toplumsal cinsiyet ve TCDB konuları irdelenmiştir. Bu irdeleme eğitim, sağlık, istihdam, karar alma mekanizmaları ve kadın, kadına yönelik şiddet konularında oluşturulan beş alt grupta yer alan çalışmalarla yapılmıştır. (Kalkınma Bakanlığı, 2013)

10. Kalkınma Planı içerisinde Aile ve Kadın başlığı altında kararlar alınmıştır. Kadının güçlendirilmesi bağlamında, kadının işgücüne katılımı ve karar alma süreçlerindeki etkinliği artmış, Anayasaya kadına yönelik pozitif ayrımcılık ilkesi dâhil edilmiş, kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla düzenlemeler yapılmış ve TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur.

10.Kalkınma Planı ile Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır.

10.Kalkınma Planı kapsamında bu konu ile ilgili çeşitli politikalar ortaya konmaya çalışılmıştır. Plan kapsamında aşağıdaki politikalar hedeflenmektedir;

- Aile yardımlarının geliştirilmesi, aile danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi, evlilik öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması temin edilecektir.
- Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi sağlanacaktır.
- Sosyal ve ekonomik politikalar, ailenin korunması ve güçlendirilmesine katkı yapacak şekilde birbirini tamamlayıcı ve destekleyici bir anlayışla tasarlanacaktır.
- Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modeller uygulanacaktır.
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir.

5.4.Uygulama

Uygulama aşamasında, özellikle büyükşehir belediyelerinin TCDB politikalarına ilişkin gerçekleştirmiş oldukları gelişmeler ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan, ilk olarak Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin TCDB ilişkin faaliyetleri arasında, belediyenin 2010-2014 ve 2015-2019 Stratejik Planları kapsamında kadının konumu temelinde ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda kadın, salt “aile” ve aileye ilişkin roller üzerinden değil, kentte yaşayan bireyler olarak değer görme eğilimi içinde anlam ifade etme hedefiyle

bütünleştirilmiştir (Yılmaz vd., 2019). Bu çerçevede, stratejik planında 'kentte yaşayan herkes için; kentin sunduğu ekonomik ve sosyal fırsatlardan eşit biçimde yararlanabileceği katılımcılığın sağlandığı bir kent oluşturmak" (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2010-2014 Stratejik Planı) ifadesi yer almış ve kadınlarında kent kaynaklarından, kent fırsatlarından eşit biçimde yararlanabilmesine ilişkin hedef belirlenmiştir. Fakat belediyenin 2020-2024 Stratejik Planında, söz konusu ifade geçerliliğini koruyamamıştır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2020-2024 Stratejik Planı). Diğer taraftan, Şahin Duran ve Temür'in (2018) ortaya koyduğu kurum içi cinsiyet eşitliği durum analizi tablosuna göre, Bursa'da belediye personellerinin büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Toplam 2408 personelden yalnızca 414 personel kadın olup, bunlardan 100 meclis üyesi içinden 12 üye kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan aynı çalışmada kadınlara sunulan sağlık hizmetlerinin oldukça yetersizliği ve hatta bu bağlamda sağlık hizmetlerine yönelik seminer, eğitim programı vb. faaliyetin bulunmadığına dikkat çekilmiştir. Benzer şekilde istismara, şiddete uğrayan kadınlara destek bağlamında kadın sığınma evi haricinde kadınlara yönelik eğitim, seminer vb. gibi bilinç yaratma amacı taşıyan herhangi çalışmanın tespit edilememesi de karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin bir diğer büyükşehir belediyesi Eskişehir'de de ilgili eğitimler verilmesi sonrasında TCDB'ye verilen önemin artması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda 2015-2019 Stratejik Planı'nda TCDB yöntemini benimseyerek faaliyetlerini şekillendireceğine dair hedefler konulmuştur. Ardından, TCDB ilkelerini daha uygulanabilir hale getirmek adına Eskişehir Eşitlik Platformu (ESEP) platformunun kurulması gerçekleştirilmiştir (Günlük-Şenesen,2015). Diğer taraftan Eskişehir'in 2020-2024 Stratejik planı içinde TCDB politikalarına dair hedeflerin açıkça ortaya konulmadığı söylenebilir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2020-2024 Stratejik Planı). Bununla birlikte, Şahin Duran ve Temür'ün (2018) çalışmasına yeniden döndüğümüzde Eskişehir Belediyesi'nde toplam 1189 çalışanın arasında 301 çalışanın kadın olduğu görülmektedir. Bunlar içinden de 46 meclis üyesinden yalnızca 3 üyenin kadın olduğu dikkat çekicidir. Sağlık hizmetleri noktasında daha aktif olan Eskişehir Belediyesi'nin özellikle ilçelerde ve kırsal kesimlerde yaşayan kadınlara kanser taramasının yapılabilmesi adına hizmet sunmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan, Eskişehir Belediyesi'nin kadınların istismar, şiddet olayları ile karşılaşma durumunda mekânsal önlem alma noktasında önemli eksiklikleri mevcut

gözükmektedir. Yine de “Kent Konseyi Kadın Meclisi, Kamu Kurumları, Akademisyenler ile iş birliği içinde şehrin muhtelif yerlerindeki kahvehanelerinde şiddete karşı bilinçlendirme çalışmaları, Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezine kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri” gibi eğitim, bilinçlendirme çalışmaları kritik niteliktedir. Bunların yanı sıra çalışmada yer alan bilgilere göre, Eskişehir Belediyesi’nin kadınlara yönelik eğitim, sosyo-kültürel faaliyet ve istihdam çalışmaları da oldukça kapsamlıdır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi de kadınlara yönelik hizmetleri ön planda tutmaya çalışan ve TCDB ilkelerini hizmetleriyle bütünleştirmeye çalışan kentlerimizden biridir. Bu bağlamda, belediye meclisinde cinsiyet eşitliği komisyonunun kurulması, stratejik planında TCDB ilkelerini gerçekleştirebilmek adına çalışmalar yapması gibi çalışmaları kritik niteliktedir. 2015-2019 Stratejik Planı’nda “Aile Danışma Merkezlerinin işletilmesi, Kadın Konukevlerinin işletilmesi, Sosyal Hizmetler Dairesi personeli için toplumsal cinsiyet eşitliği ve TCDB konusunda hizmet içi eğitim, Kadınlara karşı ayrımcılık ve erken yaşta evlilikleri önlemeye yönelik farkındalık artırma eğitimleri (toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden)” gibi pek çok noktaya değinilmiştir (Günlük-Şenesen,2015). Bu bağlamdaki gelişmeler Şahin Duran ve Temür’ün (2018) çalışmasında da kendisini göstermektedir. “Belediye hastanesi sağlık hizmeti, KETEM’de rahim ağzı kanseri taraması, Gezici araçla meme kanseri taraması, Ailelere tüp bebek tedavisi, Anne Oteli” gibi çalışmalarla kadınlara yönelik sağlık hizmetleri nispeten geniş bir nitelik kazanmıştır. Aynı zamanda kadınlara yönelik “Kadın Sığınma Evi Hizmeti, Kadın Konuk Evi Hizmetleri (Sağlık, eğitim, barınma, hukuki ve psikolojik destek hizmetleri), GASMEK’lerle iş birliği içerisinde pazar günleri kadınlara yönelik kuaförlük, çocuk bakımı vb sertifikalı eğitimler)” kadınların şiddet ya da istismara uğraması durumunda belediyenin kadına sunmuş olduğu mekansal hizmetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında, “Kadın çiftçilerle fikir alışverişi yapmak, durum tespitinde bulunmak, faaliyetlerini doğru yönde planlamalarını sağlamak amaçlı toplantılar, TCDB kapsamında kadınlara yönelik okuma-yazma kurslarının düzenlenmesi, Kadınlara yönelik mesleki kurslar, GASMEK bünyesinde kadınlara yönelik mesleki kurslar” kadınların istihdamını artırılması ve buna yönelik bilinçlendirilme faaliyetlerinin geliştirilmesi bakımından gerçekleştirilen bazı çalışmalardır. Diğer taraftan, “Mali İşler Dairesi’nin bir kararıyla, tüm birimlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair harcamaları için bütçe kodu tanımlamaları” (Günlük-Şenesen,2015) ile belediye bütçesinin kontrolünün

sağlanmasının mümkün hale gelebilmesi dolayısıyla TCDB modelinin uygulanmasına yönelik katkı sağlayan değer taşıdığı ve bu bağlamda kritik olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın kısıtlılığı kapsamında yalnızca Bursa, Eskişehir ve Gaziantep Büyükşehir Belediyelerinde gerçekleştirilen faaliyetlerin kısmen incelenmesi söz konusu olmuştur. Bunun dışında, diğer büyükşehir belediyelerinde de gerek uygulanmaya çalışılan hedefler gerekse de gerçekleştirilebilen ya da gerçekleştirilemeyen faaliyetler bağlamında TCDB modeline ilişkin önemli çıkarımlar mevcuttur.

5.5.Değerlendirme

Daha önce de belirtildiği gibi TCDB politikalarına dair uygulamalar daha çok yerel düzeyde, belediyelerin sorumluluğu içinde yer almaktadır. Bu bağlamda, TCDB anlayışına ilişkin değerler yerel yönetimlerin kendilerine sorumluluk edindikleri ve hedeflerini bu çerçevede şekillendirdikleri görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu hedeflere hangi ölçüde uygun hareket edildiği noktasında bir takım soru işaretleri mevcuttur (Şahin Duran, Temür, 2018). Aynı zamanda, TCDB uygulamalarının eksik kalmasında ilgili kurumsallaşma girişimlerinin yetersiz kalması eleştirisi de dikkat çekici niteliktedir. (Yılmaz vd., 2019).

Diğer taraftan, kadın çalışanların belediye ve özellikle karar alıcı sistemlerin içinde oldukça az sayıda yer alması da TCDB politikalarının geleceği açısından oldukça kritiktir. Bu noktada, belediye meclis üyesi, encümen gibi karar alma mekanizmasında kritik konumlarda kadınların sayısının az olması kadınların sorunlarının gündeme gelmesini geciktiren nitelik oluşturabilmektedir. Bu çerçevede, TCDB modelinin sistematik biçimde uygulanabilmesi için gerekli temel niteliklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir. Kadınların özellikle karar alıcı mekanizmalarda daha aktif olması, TCDB modeline ilişkin kurumsallaşmanın daha sistematik zemine oturtulması ve kurumların salt hedef koymanın ötesine geçerek pratikte daha etkin çalışması olarak ifade edilebilir.

6.Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların sosyal, ekonomik, toplumsal vb. pek çok alanda karşısına çıkan olumsuz etkilendiği bir gerçektir. Kadınların bu olumsuzluklardan sıyrılması ve toplumun her alanında birey olarak var olabilmesi için dünya çapında ve ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalardan biri TCDB'dir. Bu yöntem, temelde bütçe oluşturma süreçlerine kadınların katılımını sağlama ve kadınların

sorunlarına çözüm yaratabilme noktasında çare aramaktadır. Bu çalışmada da bir kamu politikası olarak Türkiye’de hayata geçirilen TCDB politikalarının süreç modeli çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye’nin TCDB ile ilgili yürüttüğü politikaları, politikaların gündeme gelişinden değerlendirilmesine kadar olan süreç kapsamlı bir şekilde işlenmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgular aşağıda gösterilen diyagram ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TCDB konusu 1980’li yıllardan itibaren ülkemizde giderek daha fazla tartışılır hale gelmiş ve bu bağlamda kurumsallaşmanın ilk aşamaları DPT’de Kadına Yönelik Danışma Kurulu’nun kurulması ile başlamıştır. Ardından, 10. Kalkınma Planı içinde TCDB politikalarının daha fazla yer alması diğer bir önemli adımdır. Bununla birlikte, gerçekleştirilen incelemeler kapsamında Türkiye’de TCDB süreci sadece yerel yönetimler düzeyinde kaldığı sonucu karşımıza çıkmaktadır. Yerel düzeyde de belediyelerin hedefleri ile uygulamaları arasında her zaman paralel giden bir süreçle karşılaşamamıştır. Bu bakımdan uygulamaların daha aktif olarak devam etmesi gerektiği söylenebilir. Aynı zamanda, TCDB politikalarının daha verimli, etkin ilerlemesi için kurumsallaşmanın gerekliliği de önemlidir. Dolayısıyla, yerel yönetimlerde gerçekleştirilen bu çalışmaların yerel düzeyde kalmayıp genel hatlarıyla her noktada uygulanması gerekmektedir. Bunların dışında, kadınların sürece daha fazla dahil olması ve karar alıcı pozisyonlarda bulunması TCDB metodu için kritiktir.

GÜNDEME GELİŞ:

1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DTP)'ye bağlı olan Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü içerisinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulunun kurulması ile başlamıştır.

FORMÜLE EDİLİŞ

KSGM tarafından "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme" konusunda kurumları bilgilendirmek ve ülkemizde uygulama olanaklarını değerlendirmek amacıyla "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitim Toplantısı" düzenlenmiştir.

KANUNLAŞTIRMA

10. Kalkınma Planı içerisinde Aile ve Kadın başlığı altında kararlar alınmıştır. 10.Kalkınma Planı ile Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır.

UYGULAMA

Yerel yönetimler düzeyinde belirlenen pilot illerde cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kalkması adına kadınların sosyal hayatta ve iş hayatında desteklenmesi amacıyla çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu gerçekleştirilen çalışmalar TCDB konusunu desteklemektedir.

DEĞERLENDİRME

Türkiye'de TCDB ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalar yerel yönetimler düzeyinde kalmıştır. Kadınların özellikle karar alıcı mekanizmalarda daha aktif olması, TCDB modeline ilişkin kurumsallaşmanın daha sistematik zemine oturtulması ile eşitsizliğin önüne geçilebilir.

Kaynakça

- Akın, A. (2007). Toplumsal cinsiyet (gender) ayrımcılığı ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26, 1-9.
- Akdoğan, A. (2011). Türkiye'de Kamu Politikası Disiplininin Tarihsel İzleri. F. Kartal içinde, *Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları* (s. 75-99). Ankara: TODAİE.
- Akgül, A., & Kaptı , A. (2010). *Türkiye'nin Uyuşturucu İle Mücadele Politikası: Politika Süreç Analizi*. Ankara: UTSAM.

- Ayas I. (2016). CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN TOPLUMSAL KABUL EDİLEBİLİRLİĞİ: MARMARA BÖLGESİ ALAN ARAŞTIRMASI. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 7-22.
- Bağlı, M. S. (2012). Teorik ve tarihsel açıdan bütçe hakkı. *Yasama Dergisi*, (20), 39-77.
- Birkland, T. (2005). *An Introduction to the Policy Process Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making*.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı. https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/180521012109_2015-2019.pdf
- Bursa Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/191011104504_0.0.0.BBB-2020-2024-Stratejik-Plani.pdf
- Demirgöz Bal, M. (2014). TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNE GENEL BAKIŞ. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- DYE, T. (1981). *Understanding Public Policy*. Prentice Hall: Englewood Cliffs .
- Erkan, B., Şentürk, M., Akbaş, Y., & Paksoy, S. (2012). DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SOSYAL BÜTÇELEME (CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE) YAKLAŞIMI. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (9).
- Eroğlu, Ö., & İşler, R. (2004). İktisat düşüncesinde kadının konumu ve feminist iktisat. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (46), 53.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı. http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2020.pdf
- Güngör, G., & Şahbaz, K. İ. (2012). TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME’NİN TCDB ÖNEMİ: TÜRKİYE VE ÇEŞİTLİ ÜLKE UYGULAMALARI. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 171-187.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı, Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu*.

- KEFEK. (2014). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu*. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları.
- Klatzer, E., Akduran, Ö., & Gültaşlı, M. (2015). Belediyelerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitimlerine Yönelik Eğitici Rehberi.
- Rake, K. (2002, March). Gender Budgets: The Experience of the UK's Women's Budget Group. In Gender balance–Equal finance' Conference, Basel, March 2002.
- Peters, G. (2007). *American public policy: Promise and performance*. Washington, DC: CQ Press.
- Pressman, J., & Wildavsky, A. (1973). Implementation. J. Shafritz, A. Hyde, & S. Parkers içinde, *Classics of public administration* (s. 339-342). Belmont, CA: Thomson Wadsworth Publication.
- Sabatier, P. (1999). *Theories of the policy process Theoretical lenses on public policy*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Sayar, N. S., Kamu Maliyesi II. Cilt Bütçe Prensipleri ve Tatbikatı, İstanbul, Sermet Matbaası, 1970.
- Şahin, M., & Dinmezpınar, C. (2014). *TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KOMİSYON RAPORU*. Türkiye Büyük Millet Meclisi . Ankara: Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu.
- Şahin Duran, D. & Temür, Y. (2018). TÜRK YEREL YÖNETİMLERİNDE CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME YAKLAŞIMLARI: BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN BÜTÇELERİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME. *Manas Journal of Social Studies*, 7(1), 353-380.
- Tüğen, K., & Özen, A. (2008). Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı. *Maliye Dergisi*, 154, 1-11.
- Yıldız, S., & Alparslan, U. (2016). Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Ülke Deneyimleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 271-292.
- Yılmaz, H. H., Uslu, İ. A., & Biçer, M. (2021). Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Tekirdağ Büyükşehir ve Urla Belediyesi

Uygulamaları. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 15-46.

BAĞIMSIZLIĞIN İLK YILLARI KAZAK HİKÂyecİLİĞİ

Yağmur UÇAR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, yagmurucar54@gmail.com

Özet

Kazak yazılı edebiyatına 1860'lardan sonra varlığını gösteren hikâye türünün öncüsü olarak İbiray Altısarin kabul edilmektedir. Altısarin özellikle çocuklar için yazmış olduğu kısa hikâyeleriyle karşımıza çıkar. Şoqan Valihanov, Abay Kunanbayev, Beyimbet Maylin ve Muhtar Avezov gibi hikâye türünün öncüleri eski geleneklerin yanında batı tarzı hikâyenin gelişmesine Rusça çevirileriyle destek olmuşlardır.

Bu makalede bağımsızlığın ilk yılları Kazak hikâyeciliği kaynak tarama yöntemi ile ele alınmıştır. Çalışmada bağımsızlık öncesi Kazak hikâyeciliği, bağımsızlık sonrası dönem ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Kazak Sovyet edebiyatının son dönemi, Bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın genel durumu ve Bağımsızlığın ilk yılları Kazak hikâyeciliği başlıkları adı altında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Kazak edebiyatı, Kazak hikâyeciliği.

1.Giriş

Kıpçak Grubu Türk Lehçelerinde yer alan Kazak Türkçesi, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yazı dili haline gelmiş, böylece yazılı edebiyat dönemi başlamıştır. Ancak, yazılı edebiyatın esas kurucusu; Alban Kunanbayev sayılmaktadır. Abay Kunanbayev, kendinden sonra gelen edebiyatçılara da yol gösterici olmuştur. İdeolojik baskılar içerisinde kendini geliştirmeye çalışan Kazak şair ve yazarları zaman zaman suskunluk dönemine girmişse de her dönemde kıymetli eserler verilmiştir.

1860'tan sonra Rus edebiyatının tesiri ile Kazak edebiyatında yerini almış olan hikâye türünün öncü ismi İbiray Altısarin'dir. Altısarin'in çocuklar için yazmış olduğu kısa hikâyelerinin yanı sıra ünlü Rus yazarlarının eserlerini Kazak diline çevirmiş olduğu hikâyeleri bulunmaktadır. Şoqan Valihanov, Abay Kunanbayev, Beyimbet Maylin ve Muhtar Avezov gibi hikâye türünün önde gelen isimleri, eski geleneklerin yanında batı

tarzı hikâyenin gelişmesine Rusça çevirileriyle destek olmuşlardır. 1991 yılı Ağustosuna kadar siyasi baskılar ve kısıtlamalar gölgesinde kendini geliştirmeye çalışan Kazak hikâyeciliğinin bağımsızlık sonrası ne gibi değişiklikler yaşadığına, özgürlük ortamı oluşan bu topraklarda yazarların nasıl etkilendiğine, hangi konu ve temaları işlediğine dair soruların cevaplarına örnek metin incelemeleriyle bu makalede bulmaya çalışacağız.

2.Kazak Sovyet Edebiyatının Son Dönemi

1953 yılında Stalin'in ölümüyle Sovyetler Birliği'nde yeni bir dönem başlamış oluyordu. Eskiden Stalin'i hatasız kabul edenler veya bunları dile getirmeye çekinenler, ölümü sonrası onu rahatlıkla eleştirebiliyorlardı. Hatta o devre kadar olumsuz giden her şeyin sorumlusu olarak Stalin'i kabul ediyorlardı.. Stalin'in ölümünden sonra başlayan ılıman dönem sonrası, Komünist Parti tekrar sert bir politikaya başlamıştır. Bu dönemde, siyasi faaliyetler "Sovyet insanı" kavramı oluştururken, diğer halklarda olduğu gibi Kazak edebiyatı da milli vasfını sürdürmektedir. Sovyet insanı olmakla beraber, her halkın kendi edebiyatçılarının milli edebiyatını icra etmesi, Komünist Parti'yi tedirgin etmiştir. Bu yüzden, parti kaygı duyduğu bu hususlarda ilgiyi azaltmak ve edebiyatın gelişimini başka sahalara kaydırmak düşüncesiyle faaliyetler içerisindeydi. (Koç,İşina ve Korganbekov 2007:678) Stalin'in ölümü sonrası onarım dönemine giren SSCB, Türk halklarının milli değerlerine yönelmesini engellemeye çalışsa da bağımsızlık sonrası Kazak edebiyatının temelleri bu dönemde atılmıştır. Milli duygular yavaş yavaş edebiyatta yerini almaya başlamıştır ancak yine de buna yönelen yazarlara yönetim tarafından uyarılar yapılmıştır.

1960'lı yıllarda siyasi yapı gereği halkı dilinden, dininden, gelenek ve göreneklerinden uzaklaştıracak eserlerin kaleme alınması gündemde canlı tutulmaya çalışılmasına rağmen Kazak Edebiyatı gibi edebiyatın gündemini belirleyen önemli bir gazetede yayımlanan makaleler, bilhassa kısa hikâyeler milletin ruhani gıdası olmuştur. (İbragim,2013:171) Kazak-Sovyet edebiyatının son döneminde Kazak hikâyeciliğinde insan ruhu ve psikolojisi üzerinde durulmuştur. Bunların yanında farklı konular da hikâyeye türüne girmiş, konular çeşitlilik kazanmıştır. Çocuklar için yazılan hikâyeler çoğalmıştır. Milli değerlere de yönelimin arttığı bu dönemde kısa hikâyelere gösterilen ilgi artmıştır. Bu yıllarda, uzun hikâyeye türünde çoğunlukla genç kuşak yazarlar eser vermiş, bu yazarlar eserlerinde; köy hayatını, toplumda haksızlığa uğrayan insanları, köyden şehirlere okumak amacıyla gelen, okulu bittikten sonra şehirde kalan insanların hayatını, savaş

hatıralarını kısaca hayatın içerisindeki tüm olayları edebi eserlerde yansıtmışlardır. (Koç, İşina ve Korganbekov,2007:684)

3.Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Genel Durumu

Uzun yıllar süren Rus esaretinin akabinde SSCB'nin dağılmasıyla Kazakistan 1991 yılında bağımsızlığına kavuştu. Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye oldu. Kazakistan'ın birinci Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ülkenin bağımsız bir devlet olmasında büyük rol oynadı.16 Aralık 1991 tarihinden itibaren Kazak tarihinde en bahtlı dönem başlamış oluyordu. Bugünden başlayarak bağımsızlık bayrağı ülkenin semalarında dalgalanmaya başlamıştır. Bağımsızlık yıllarında insan da toplum da değişmeye başlamıştır. Mülkiyet edinme hakkı ortaya çıkmıştır. Manevi sahada söz bağımsızlığına da yol açılmıştır. Yayın ve haberleşme araçları totaliter rejimin düşüncelerini değil, bağımsızlık düşüncesini anlatmaya başlamıştır. (Koç, İşina ve Korganbekov, 2007:735) Kazak Türkleri, Rus baskılarından, haklarının kısıtlanmasından, düşünce ve fikir özgürlüğüne hasret yaşadığı onca yıldan sonra hayal ettikleri ve uğruna mücadele ettikleri bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Yurtlarına hasret yaşayan birçok Kazak ülkelerine dönmüş ve Kazak nüfusu artış göstermiştir. Siyasi toparlanma sürecine giren Kazakistan birçok alanda yenilenme sürecine girmiş, hayatın her alanında değişiklikler yapmak için çalışmalarına başlamışlardır. Rusçanın ve Rus kültürünün uzun yıllar hüküm sürdüğü bu topraklarda öze dönüş süreci başlamıştır. Cumhuriyet genelinde devletin resmî dil siyasetini geliştirmek amacıyla hükümet tarafından Dilleri Geliştirme Bölümü, her bir şehir, bölge ve ilçe merkezlerinde Dil Merkezi iş yapmaktadır. (Boranbayeva, 2004:33) Dilin bir millet için önemini farkında olan Kazak yöneticileri Kazak dilinin yeniden eski gücüne kavuşması için çalışmalar yapmışlardır. Bir ulusun yeniden inşası döneminde Kazak tarihçileri de büyük rol oynamışlardır. Kazak halkının birlik ve beraberliği için geçmişte çekilen sıkıntıların yanı sıra bağımsızlık adına verilen mücadeleler anlatılarak, nitekim hasret duyulan bağımsızlığa kavuşulması ve bu hadisenin kıymeti gözler önüne serilmiştir. (Kaya, 2012:354)

4.Bağımsızlığın İlk Yılları Kazak Hikâyeciliği

Bağımsızlığın Kazakistan'da siyasi ve sosyal alanlardaki yansımalarının yanında şüphesiz edebiyata da etkisi hissedilmiştir. Bağımsızlık sonrası ilk yıllarda bocalayan edebiyatçılar kadar yeni devre çabuk alışarak eserlerini vermeye devam eden edebiyatçılarda olmuştur. Rejimin Kazak yazarları üzerindeki sıkı denetimi ve baskıcı siyaseti hasebiyle gün yüzüne çıkarılmayan birçok konu bağımsızlıkla birlikte edebiyattaki yerini almıştır. İşlenemeyen konuların yanında, Sovyet dönemi edebiyat eserlerinde yerini almış olup, yanlış bir şekilde yansıtılmış olan bazı tarihi olaylar, olgular ve şahsiyetler üzerinde düzeltilmelere gidilmiştir. Gerçekler bütün açıklığıyla anlatılma imkânı bulmuştur. Kazak Edebiyatında milli unsurlara yönelik devri başlamıştır. Eserlerde kullanılan temalar, biçim ve şekiller bağımsızlıkla birlikte genişleme alanı bulmuştur.

Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşmasıyla Kazak yazar ve şairleri Sovyet rejiminin dayattığı sosyalist realizm akımıyla eserler yazmayı bırakarak, bağımsızlığın getirdiği özgürlüğün neticesinde Kazak Türkçesi: tarihi ve benliği hakkında eserler yazmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Kazak yazarlar Çağdaş Kazak Edebiyatında milli romantizme yönelmeye başlamışlardır. (Sarı,2020)

Bağımsızlık sonrası Kazak hikâyeciliğinin benzeri siyasi ortamın rahatlamasıyla hikâye türünde gelişme gösteren 1960'lı yıllarda görülmeye başlanmıştır. 60'lı yıllarda gazete ve dergilerde yayınlanan kısa hikâyeler, bağımsızlık sonrası da ağırlıklı gazete ve dergilerde yayımlanmaya devam etmiştir. Hikâyeler her yönden çeşitlenmeye başlamış, işlenmesi yasak konular kalemlerde hayat bulmuştur. Batılı tarzda teknikler kullanılmaya başlanmış, Rusça hikâye çevirileriyle Kazak edebiyatına yeni şekiller kazandırılmıştır. Komünist dönemin tüm gerçeklikleri hikâyelerde yansıtılmaya çalışılmış, dönemin tüm zorlukları herhangi bir çekince olmaksızın okura sunulmuştur. Felsefe ve psikolojik tahliller içeren hikâyelerde bu dönemde görülmektedir.

Bağımsızlığın ilk yılları Kazak hikâyeciliğini tetkik etmek adına iki dönem içerisinde varlıklarını sürdürmüş önemli yazarlara ve eserlerine göz atmak gerekmektedir. Bu sebeple bağımsızlık sonrası hikâye türünde isimlerini görmüş olduğumuz; Muhtar Mağavin, Tölen Abdik, Beksultan Nurjekeuli, Nuwman Ramazan gibi kıymetli yazarları ve hikâyelerini inceleyeceğiz.

Yazar, edebiyatçı ve tarihçi kimliğiyle Kazakistan'da ünlenen Muhtar Mağavin, hikayelerini oluştururken düzenli ifadeler, metaforlar, şiirsel denklemler, görgü kuralları, şecere, kısa cümleler, yoğun metin sonuç olarak modern eğilimler ve hatta bilimsel bir yaklaşım, tarihsel veriler sayesinde çok derin ve hacimli eserler yayımlamıştır. Muhtar Mağavin'in hikâyelerinin sonu okuyucu için her zaman sürprizdir. Çünkü yazar, yerleşik ideolojik süreci kırma ve hikâyenin sonundaki sanatsal noktayı, daha önce okuyucuya gerçekleştirmemiş başka bir kanalla bağlama yeteneğine sahiptir. (Sarı,2020)

“Akşamüstü” (Keşqurum) adlı hikâyesi 1960'lı yıllarda yayımlanmış, 1988-1990 yılları arasında, Altın Diş (Altın Tis), Disiplinli Vatandaş (Tartipti Azamat), Hapishanede Ölen Büyükbabam (Abaqtıda Ölgen Uvan Atam) gibi hikâyelerini neşretti. “M. Mağavin'in bağımsızlıktan sonra yazdığı hikâyelerinin bir kısmı psikolojik hatıra türündedir. (İbragim, 2013:174) “ Bağımsızlık sonrası 1992 yılında yazmış olduğu “Komünist Gerçekçilik” adlı hikâyesini Rusça ve Kazakça karışık olarak kaleme aldı. Mağavin bu hikâyede üniversite okuyan gençler üzerinden komünizm ve geçmiş dönemde yaşanan olayları okuyucuya aktarmıştır.

M.Mağavin 2000-2001 yılları arasında “Tamızdan Sonqı Angimeler” ve Odaqay Angimeler” isimli kitaplarında hikâyelerini toplamıştır. Yazar daha sonra 2003-2004 yıllarında bazı hikâyelerini “Adepki Angimeler” , “ Jene Odaqay Angimeler” kitaplarında toplamıştır. 2001 yılında yazmış olduğu Kurt (Qasqır) adlı hikâyesinin girişi şu şekildedir:

“Kazak kurtları, -Elbette kurt değil, kurt zamanında, yani eski çağlarda dünyada en tehlikeli hayvandı. Ve bir akraba, soy, en gözde hayvan. Tüm halk değil, Kazak, evvelki Kazak için. Aslan da, kaplan da eşit değil. Doğru, aslanda –ses ve güç- , kaplanda – kabiliyet ve kuvvet- fakat kurtta – yürek ve ruh. Geri dönüşü olmayan kahramanlık. Ve gizemli korkutuculuk.”

Kazak dilini ustaca kullanan Tölen Abdik hikâyelerinde psikolojik tahliller yapmış, romantik ve fantastik tarzda hikâyeler yazmıştır. Bağımsızlık öncesi ve sonrası hikâyelerinde genellikle benzer konular işlemiş, hayatın gizli kalan yönlerini gün yüzüne çıkartmıştır. İnsan ilişkilerini, insanların kendi içlerinde verdikleri savaşları ve yanlış seçimleri hikâyelerinde işlemiştir. Yazarın ilk hikâyesi “Reyhan” adlı hikâyesidir. Bu hikâyede aşk konusunu işlemiştir. “1969 yılında hikâye ve povestleri (uzun hikâyeleri)

“Ufuk” adlı kitapta toplanır. 1970 yılında yazarın “Hakikat” adlı uzun hikâyesi yayımlanır.” Abdik, bağımsızlık sonrasında da geçiş dönemde bazı yazarlar gibi bocalamamış bu karışık döneme rağmen çok sayıda eşsiz eser yayımlamıştır. Erdem Cephesi, Baba, Makam ve Ömür, Hakikat, Batiş Kız ve Erseyit, Cehennem Ateşi Gülücüğü ve Geri Dönüş adlı uzun hikâyeleri; El Çocuğu, Hayırsız Cuma, Konuklar, Kafatası, Sağ Kol ve Bir Günlük Öfke gibi hikâyeleri bulunmaktadır. (Ercilasun,2013)

Yazar bağımsızlıktan sonra 2002 yılında yayınladığı “Sağ El” isimli hikâyesinde bir genç kızın uykusunda sağ eliyle kendini boğarak öldürmesini anlatmıştır. Hikâyede Alma isimli genç kızın bu davranışının sebepleri de yine psikolojik tahlillere dayandırılarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Doktorun tüm çabalarına rağmen hikaye Alma’nın kendini öldürmesiyle sonuçlanır. Sağ El hikâyesinin bir alıntı şu şekildedir:

“...Mart ayının sonlarına doğru bize yaşı yaklaşık 17 olan bir kız geldi. Kabul sırasında ailesi kızın birkaç kez intihar etmeye çalıştığını söyledi. Yanındakilerin müdahalesiyle hayatta kalmış. Kızın kendisi ise başka bir hikâye anlatıyordu. O: ‘İşte beni öldürmeye çalışan bu, bu benim değil, başkasının eli, beni öldürmek istiyor’ diyerek kendi elini gösterdi...”

1941 yılında doğan yazar Beksultan Nurjekeuli “Küy Sancısı” isimli ilk kitabı olan hikâyelerini yayınladı. Yazar, Kazak kadınlarının başından geçen karmaşık vakaları bizzat kadınlara anlattırarak kurmakta çok uzmandır. Mesela Künali Maxabbat’ta bilhassa gebeliğin kadın için ne denli ağır bir yük olduğunu, 1940’lı yıllarda savaş yüzünden dul kalan gencecik kadınların yaşadığı sıkıntıları esas kahramanların ağzından başarılı bir şekilde dile getirmiştir. O kadar ki okuyucu, üç çocuğunun her biri başka bir erkekten olan Zere’yi suçlayamaz; bilakis ana ve babası ile kaynatasının gözlerinin içine bakan zavallı kadınlara acır. (Özdemir, Kerimbekova, 2019:453) Yazar bağımsızlık sonrası hikâyelerinde de kadınların iç dünyasını anlattığı konuları işlemeye devam etmiştir. Kadın-erkek ilişkilerini bir nevi psikolojik tahlillere dayandırarak kaleme almış ve gerçek hayat hikâyelerinden esinlenmiştir. 1998 yılında “Kadının İşi Zor” ve 2002 yılında “Yabancı Kadının Esrarı” adlı hikâyelerini yayınlamıştır.

Bağımsızlık sonrası Kazak edebiyatına hikâye türünde birçok yenilik katan yazarlardan birisi de Duwman Ramazan’dır. Duwman hikâyelerini dergi ve gazetelerde yayımlamış, bağımsızlıktan sonra “milli” temalara yönelmiştir. Bağımsızlık sonrası yabancı dillerden

arınmış, arı bir dil kullanmış ve post modern yaklaşımla eserlerini vermeye devam etmiştir. Modern hikâyeciliği Kazak edebiyatına kazandıran önemli isimlerden olmuştur. Yazar 2001 yılında Erkek Kurt (Kökjal) isimli hikâyelerden oluşan kitabını yayımlamıştır. Yazarın ayrıca ‘‘Han Kene’nin Ölümü’’, Tanrı’nın Hayatı’’, ‘‘İblis’’, ‘‘Sokak’’ isimli hikâyeleri de bulunmaktadır. (Özdemir,Kerimbekova, 2019:549-564) Yazarın Erkek Kurt (Kökjal) hikâyesinin son satıları şu şekildedir:

‘‘Derin vadinin içinde karnı yarılmış, kan içinde olan bir ölüye bakmaktan utanmış gibi davranan güneş, bulutların arkasında parladı ve yüzünü sakladı. Bütün sırları içine saklayan mağrur bozkır, önemsemeden muhteşem bir şekilde duruyordu. Hiç rüzgâr yok. Ölü sessizliğini kara kargalar yüksek sesleriyle bozuyorlar.’’

Kazak hikâyeciliğinin önemli isimlerinden birisi de Roza Muqanova’dır. 1994 yılında ‘‘Aydınlık Dünya’’ (Jarıq Düniye) isimli hikâye kitabını yayımlamıştır. 1997 yılında ‘‘Dünyaya Dönüş’’ (Düniye Kezek), 2001 yılında ise ‘‘Güçlü Elbiseler’’ (Qudiret-Kiye) hikâyelerini yayımlamıştır. (Özdemir, Kerimbekova,2019:542:548)

Yazar ve devlet adamı Abiş Kekilbayulı çok yönlü bir yazardır. Birçok romanı, hikayetleri ve hikâyeleri bulunan Abiş, eserlerinde insan hayatının manasını ve zaman meselesini ustalıkla işlemiştir. Yazarın tüm eserleri 1999 yılında, On Eki Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı isimli kitapta toplanmıştır. Yazarın, ‘‘Pole Vstreçi’’ (Son Durak), ‘‘Nu i Çudsa!’’ (İşte Bu Harika) gibi hikâyeleri vardır. (Özdemir, Kerimbekova,2019:425-435)

Nesipbek Dawtayulı, asıl mesleği gazetecilik olmasına rağmen özellikle bağımsızlık sonrası yazmış olduğu hikâye ve hikayatlarıyla adını duyurmuş bir yazardır. Sosyalistik realizmin etkisinden kurtularak özgün ve önemli eserlerini 1992 yılından sonra vermeye başlamıştır. Ayrıca yazar Kazakistan Yazarlar Birliğinin düzenlemiş olduğu hikâye yarışmasında birincilik kazanmıştır. Yazarın, ‘‘Gökçül Entareli Gelin’’, ‘‘Adsız Hikâye’’, ‘‘Ak Güvercin’’ ve ‘‘Türkim İdin Sen’’ gibi hikayet ve hikâye kitapları da basılmıştır. (Özdemir, Kerimbekova,2019:529:536)

5.Sonuç

Kazakların zengin sözlü anlatım geleneğinin 19. yüzyılda yerini yazılı edebiyata bırakmasıyla Kazak edebiyatı yeni dönemde de birçok başarı elde etmiştir. Kazak edebiyatının her döneminde kıymetli ve kalemi kuvvetli birçok edebiyatçı yetişmiş, bu edebiyatçıların her biri milli edebiyatlarına katkı sağlamışlardır. Rus hâkimiyeti altında

geçen senelerde de bağımsızlık mücadelesine kalemleriyle destek veren sanatçılar, bağımsızlık sonrası edebiyatın zeminini hazırlamışlardır. İşlenilmek istenilen ancak siyasi politikalara kurban edilen bazı temalar ve konular bağımsızlık sonrası gözler önüne serilmiştir. Her şeye sıfırdan başlayan ve yeni bir düzen oturtmaya çalışan Kazaklar buhran dönemini bu yazarların vermiş oldukları eserlerle atlatmaya çalışmışlardır. Bu yüzden ki hikâye yazarları psikolojik tahlillere ağırlık vermişlerdir.

Örnek hikâye metinlerine ve içeriklerine bakıldığında zaman bağımsızlık sonrası Kazak hikâyeciliğinin teknik açıdan oldukça başarılı oldukları söylenebilir. Sade bir dilin kullanıldığı bu hikâyeler konu bakımından ilgi çekici niteliktedir. Bağımsızlık öncesi ve sonrasında yaşamış olan hikâye yazarlarının her iki dönemde de etkin oldukları söylenebilir. Ancak bazı yazarlar bağımsızlık sonrası kabuklarından çıkarak oldukça önemli eserlere imza atmışlardır. Genel olarak bağımsızlık sonrası Kazak edebiyatında aşk, tarih, siyaset, sosyo-ekonomik sorunlar, felsefe, tarih, vatanseverlik, millet, doğa, insan ilişkileri, din, barış, insanlık gibi konular işlenmiş

Kaynakça

- Boranbayeva, G. (2004), SSCB Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 1, s.20-41.
- Ercilasun Kurmangaliyeva, G. (2013) Kazakların Cesur Yazarı Tölen Abdik ve Eserleri, Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi,76, s
- İbragim, D. (2013), Kazak Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,50, s.162-180.
- Kaya, A. (2012) SSCB Sonrası Coğrafyada Ulus İnşa Süreci: Kazakistan Örneği, Alternatif Politika, 4, s.354-378.
- Koç, K. ve İşina, A. ve Korganbekov B. (2007) Kazak Edebiyatı 2 İstanbul: IQ Kültür Sanat
- Özdemir, A. ve Kerimbekova, B. (2019) Metinlerle Yeni Kazak Edebiyatı. İstanbul: Ferfir
- Özdemir, C. (2018, Ekim) Kazak Türklerinin ve Kazak Dilinin Tarihi Gelişimi, Atlas International Refereed Journal On Social Sciences, 13, s.1124-1138.

Sarı, Ü. (2020) Muhtar Mağavin'in Sarı Kazak Romanında Sovyet Dönemi Kazak Kimliği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=_F5QEpayDXGqGZlp9Xi

BURSA CAMİLERİNDE GÖRÜLEN KANDİL MOTİFİ

Çağrı KILIÇ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sanat Tarihi Tezli Yüksek Lisans,
cagrklc1903@gmail.com

Özet

Osmanlı'nın kuruluş dönemi başkentlerinden olan Bursa'da erken dönemlerden itibaren cami, türbe, mescit gibi birçok dini yapı inşa edilmiştir. Erken dönemlerde aydınlanma aracı olarak kullanılan kandil, daha sonra yapılarda süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Kandil motifi, Bursa'da yer alan camilerde mihrap üzerinde yer almaktadır. Bu örnekler arasında Orhan Cami, Hüdavendigâr Cami, Ulu Cami, Sitti Hatun Cami, İsa Bey Fenari Camii, Üftade Camii, Hacı Hamza Bey Camii ve Yeşil Türbe bulunmaktadır. Bursa'daki camilerde görülen kandil motifleri, döneminden gelen örneklerin yanı sıra 19. ve 20. yüzyılda yapılan onarımlar sırasında barok ve rokoko tarzında yenilendikleri görülmektedir. Anadolu Türk mimarisinde kandil motifi, mihraplarda yaygın olarak kullanılmakla birlikte az sayıda da olsa harim duvarında, pencere kemerinin kilit taşında ve minare gövdesinde yer almaktadır. İkonografik açıdan incelendiğinde kandil motiflerinin "Allah göklerin ve yerin nurudur" sözü ile Allah'ın kutsal ışığı anlamına gelmekle birlikte, genellikle sekiz bordür ile sınırlandırılması, cennete ulaşmak için sekiz kapıdan geçileceği ve ortada bulunan kandilin ise cennette yer aldığı düşünülen Allah'ın varlığı anlamına gelmektedir. İslam ibadetinde önemli rol oynayan cami ve türbe yapılarında yer alan mihraplarla kandil motifinin kullanılması, motif ile mihrabın özdeşleştiğini göstermektedir.

"Bursa Camilerinde Görülen Kandil Motifi" adlı bu çalışmada, mihraplar üzerinde yer alan kandil motifleri çeşitli form ve teknik özelliklerine göre incelenmesi ile Sanat Tarihi alanındaki yerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Cami, Türbe, Mescit, Mihrap

1. Giriş

Bursa, kandil, mihraplar hakkında ayrı ayrı birden çok çalışma olmasına rağmen Bursa’da yer alan kandil motifleri hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Sadece bulgular kısmında yer alan mihraplar hakkında farklı kaynaklarda katalog çalışması yapılmış ve kandiller üzerinde durulmamıştır. Bu eksikliği gidermek adına çalışmaya başlanmıştır. Çalışmanın temel amacı Bursa ve kandil motifinin beraber aynı grup içinde yer aldığı bir çalışma hazırlamaktır. Bu grup içerisinde toplam sekiz yapı bulunmaktadır. Her yapının mihrabı farklı işçilikle süslendiği görülmektedir. Mihrap üzerinde genellikle alçı üzerine kalem işi süslemeyle oluşturulan kandil motifleri yer alırken tek bir örneğimizde çini üzerine kandil motifinin işlendiği görülmektedir. Çalışmamızda bu kandil motifleri form ve süsleme açısından değerlendirilecektir.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışma; *Giriş, Kavramsal Çerçeve, Araştırmanın Yöntemi, Bulgular ve Sonuç ve Tartışma* başlıkları altında oluşturulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümü olan “*Giriş*” başlığı altında çalışmanın yapılma amacı ve önemi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm “*Kavramsal Çerçeve*” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında çalışmanın içeriğinden kısaca bahsedilmiştir.

Üçüncü bölüm olan “*Araştırmanın Yöntemi*” başlığı altında kullanılan yöntem hakkında kısaca değinilip çalışma için yararlanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın asıl konusunu oluşturan dördüncü bölümde “*Bulgular*” başlığı altında Bursa ilinin konumu, tarihi bahsedildikten sonra kandilin kökeni ve ikonografik özelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra ise mimaride görülen kandil motifleri hakkında kısa bilgi verilip Bursa’da kandil motifinin yer aldığı yapılar hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümü “*Sonuç ve Tartışma*” başlığına sahiptir. Bu kısımda verilen tüm bilgiler analiz edilip özetlenmiş ve sonuca bağlanmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada öncelikle, kandil motifinin yer aldığı Bursa Cami’lerinin araştırılması ile başlanmıştır. Daha sonra konuyla ilgili dergi, tez ve kitap gibi kaynakların elde

edilmesine çalışılmıştır. Yapılar tespit edildikten görseller için tekrardan araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda yapıların tarihsel sıralaması ve kandillerin form özellikleri hakkında incelemeler yapılmıştır.

Çalışmada kullanılan kaynaklar şöyledir;

Selda KALFAZADE tarafından 1989 yılında kaleme alınan *Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine* adlı makalesi çalışmamızın ana kaynağı olmuştur. Söz konusu kaynakta kandilin ortaya çıkışından itibaren gelişim süreci detaylı olarak anlatılmıştır. Nurdan AKBULUT tarafından 2021 yılında kaleme alınan *Anadolu Türk Sanatında Kandil Motifi* adlı doktora tezi çalışmamızda yararlandığımız diğer ana kaynaktır. Söz konusu kaynak içerisinde kandil tüm ana hatlarıyla incelenmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

YÖK Tez dokümantasyon merkezinde araştırmalar yapılmıştır. Tüm kaynaklardan olabildiğince yararlanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya ilk olarak tarihçe kısmıyla başlanmıştır. İkinci kısımda kandilin kökeni ve çeşitlerinden kısaca bahsedilmiştir. Üçüncü kısımda ise Türk sanatında kandil motifinin ne zaman kullanılmaya başlandığını ve neye dayanarak bu motifin kullanılmasının tercih edildiği hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü taş süslemede kandil motifinin yapıların hangi bölümlerinde ne sıklıkla kullanıldığına kısaca değinilmiştir. Asıl konumuzun anlatıldığı beşinci bölümde ise Bursa’da kandil motifinin bulunduğu camiler tek tek plan özellikleri bakımından incelenip daha sonrasında mihrap motiflerinin şekil ve form özelliklerine açıklaması yapılmıştır. Sonrasında mihraplar Anadolu’daki diğer örneklerle karşılaştırılması yapılmış ve sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

4. Bulgular

Bursa, Marmara Denizi’nin güneydoğu tarafında bulunmakta olup, kuzeyinde İzmit ve Yalova, doğusunda Bilecik, güneyinde Kütahya, batısında ise Balıkesir illeri ile çevrelenmiştir.

Bursa ili, günümüze kadar pek çok devlete ev sahipliği yapmıştır. Antik Çağlar’daki ismi Prusa olan Bursa’nın ismi daha sonra Tin’lerin Bursa’ya yerleşip Bithynia Krallığını kurmasıyla birlikte bölge, Bithynia olarak uzun süre anılmıştır. Daha sonra bölgeyi Truvalılar ele geçirmiştir. Ancak burada barınamamış ve Lidyalılar tarafından tekrar ele

geçirilmiştir. M.Ö. 546'da Lidya'nın Persler'e karşı yenilgiye uğramasıyla birlikte, Pers egemenliğine girmiştir. Daha sonra Bithynia Roma'nın bir eyaleti haline gelmiştir. Roma İmparatorluğu 395 yılında ikiye bölünmüştür. 1071 yılında Türkler bölgeye geldikten sonra İznik, 1081-1097 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olmuştur. Selçukluların zayıflayıp dağılmaya başladığı dönemde kurulan Osmanlı Beyliği'nin zamanla büyüüp gelişmesiyle 1299 yılında İnegöl, Yenişehir, Bilecik ve İznik çevresi beylik topraklarına katıldığı bilinmektedir. (Timur, 2019)

Kandil, erken dönemlerden itibaren günlük yaşamda aydınlanma gereksinimini karşılayan bir araçtır. Aslında Latince kökenli olan kandil kelimesinin karşılığı sıvı yağ ve fitil konularak yakılan aydınlatma kabıdır. Elektriğin bulunmasıyla birlikte kandil kullanımı bitmiştir. Antik devirde daha çok pişmiş topraktan yapılan kandiller görülürken, Türk sanatında ahşap, cam, metal, keramik ve pişmiş topraktan yapılmış kandil çeşitleri bulunmaktadır. (Kalfazade, 1989)

Türk sanatında kandilin motif olarak kullanılması, İslam'ın kabulünden sonra ortaya çıkmıştır. Nur Suresi 35. ayetinde “Allah göklerin ve yerin nûrudur; göklere ve yere aydınlık veren O'dur. O'nun nuru şuna benzer: Duvarda bir oyuk, içinde bir lamba, lamba billûr bir fânus içinde. Fânus ise, sanki inciden oluşan bir yıldız. Yakıtı doğuda da batıda da bulunmayan bereketli bir zeytin ağacının yağıdır. O yağ, neredeyse ateş değmeden de ışık verecektir. Nûr üstüne nûr. Allah, nûru tercih edenin o nûra ulaşmasını takdir eder. Allah insanlara (gerçekleri anlasınlar diye) işte böyle misaller verir. Çünkü Allah her şeyi bütün yönleriyle bilendir” ifadesiyle, Allah nura benzetilmiş ve nur kandilde yanan ışıkla temsil edilmiştir. (Akbulut, 2021, s. 73)

Arapçada, “saray, sarayın harem kısmı veya hükümdarın tahtının bulunduğu bölüm, Hıristiyan azizlerinin heykel hücresi, çardak, oda, köşk, yüksekçe yer, meclisin baş tarafı, en şerefli kısmı” gibi tanımları bulunan mihrap kelimesi, zamanla cami, mescit ve türbelerde kible yönünü gösteren mimari eleman olarak işlev görmüştür. (Akbulut, 2021, s. 345)

Taş süslemede kandil motifi, içerdiği sembolik anlam nedeniyle genellikle mihraplar ve mezar taşlarında görülmektedir. Az sayıda da olsa harim duvarlarında, pencere üzerinde bulunan kilit taşının üzerinde, minare gövdesinde ve kurna taşında kandil motifine rastlanılmaktadır. Bu kandiller genellikle zincire asılı vaziyette, yüksek kaideli ve şişkin

gövdeli olarak tasvir edilmiştir. (Akbulut, 2021) Cami ve türbelerde kandil motifinin en yoğun olduğu yer mihraplardır. Çeşitli teknik ve malzemeden yapılmış mihrapların üzerinde kandil motifi süsleme unsuru olarak aktarılmıştır. (Kalfazade, 1989)

1339-1340 yılında Orhan Bey tarafından inşa ettirilen Orhan Cami, ters T plana sahiptir. Kuzeyinde beş bölümlü son cemaat yeri bulunmaktadır. (Yıldırım, 2007) Harim, arka arkaya iki kubbeli bir mekândan ve yanlara açılan birer tabhane mekanlarından oluşmaktadır. Camiyle aynı tarihte yaptırılan mihrabı, 1864 yılında Parville tarafından Barok tarzda kalem işi süslemelerle yenilenmiştir. Süslemeler alçı üzerine alçak kabartma tekniğiyle yapılmış ve yüzeyi sonradan yağlıboya ve kalem işleri ile kaplanmıştır. Mihrap, giriş kapısının ekseninde yer alıp dikdörtgen forma sahiptir. Kavsarası yedi sıra mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Bu kavsara, kenarlardan kademelenme yaparak daralmakta olup, üçgen görünüme sahiptir. (Top, 1997) Mihrap nişinin içinde kalem işi süslemeyle yapılan, iki tarafında yer alan perde motifi ile sınırlandırılmış bir kandil motifi yer almaktadır. Motif, nişin tam ortasında bulunmakla birlikte, ufak bir tutamaç ile aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Üsluplaştırılmış bitkisel motiflerle sarılan damla motifi içerisinde kandil görünümlü bir kompozisyon şeklinde tasvir edilmiştir. Bu kompozisyonda altın sarısı, yeşil, kırmızı ve mavi renkler kullanılmıştır. (Foto.No.1.)

Foto.No.1. Bursa Orhan Gazi Cami Mihrabı

(Top, 1997)

1365-66'da Murad Hüdavendigâr tarafından inşa ettirilen Hüdavendigâr Camii, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katı cami, üst katı ise medrese olarak işlev görmüştür. Mihrabı, caminin güneyinde beş köşeli taşıntı yapan kible duvarında bulunmaktadır. Giriş eksenine simetrik olarak yerleştirilmiştir. 1904 yılında yapılan onarımlar sırasında devrin özelliğine göre alçı sıva üzerine kalem işi süslemeler ile yenilenmiştir. Mihrap kavsarası on sıra mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Kavsarası kademelenme yaparak üçgen bir görünüme sahiptir. (Top, 1997) Mihrap nişi içerisinde Bursa Orhan Camii'yle benzer kompozisyonda bir kandil motifi yer almaktadır. Niş yüzeyinde dilimli kemer görünümlü perde motifinin tam ortasından sarkıtılmış olan kandil, üsluplaştırılmış bitkisel motiflerle sarılı damla motifinin merkezinde bulunmaktadır. 1389 yılında I. Murad adına oğlu I. Bayezid tarafından inşa ettirilen türbe, külliye'nin kuzeybatısında bulunmaktadır. Kare planlı olarak inşa edilen türbenin güney duvarında mihrap yer almaktadır. (Yazıcı, 2021) Hafif niş şeklinde bulunan mihrap, altın yıldız ve kahverengi renklerle süslenmiştir. İki yana açılan perde motifinin arasından uzunca bir zincirle sarkıtılmış armudi formu kandil motifi yer almaktadır. (Foto.No.2 ve Foto.No.3.)

Foto.No.2. Bursa Hüdavendigâr Camii Mihrabı

(Top, 1997)

Foto.No.3.Bursa Hüdavendigâr Türbesi Mihrabı

(Top, 1997)

1399-1400 yılında I. Bayezid baniliğinde inşa edilen Bursa Ulu Cami, kareye yakın dikdörtgen plandadır. (Yazıcı, 2021) Sekizgen kasnaklara oturan 20 kubbesi mihrap duvarına dik beş sahından oluşmaktadır. Mihrabı, kuzey kapısına simetrik olarak güney duvarına yerleştirilmiştir. Günümüze orijinal haliyle gelemeyen alçı mihrap, son yapılan onarımlarla tamamen kalem işi ve yazılarla kaplanmıştır. (Top, 1997) Dikdörtgen formlu mihrap, Sultan Abdülmecid devrinde Ressam Tefvik Paşa tarafından barok karakterli süslemeyle yenilenmiştir. Bugünkü halini 1904 yılında Mehmed isimli bir usta tarafından gerçekleştirilen bir onarımla aldığı bilinmektedir. (Bozkurt, 2007) Dikdörtgen formlu mihrap kavsarası sekiz sıra mukarnas dizisinden oluşmakta ve dışbükey kademelenme yaparak üçgen görünüme sahiptir. (Top, 1997) Mihrap nişinin içerisinde, yanlara doğru

açılan perde motifinin arasından sarkıtılmış, üsluplaştırılmış bitkisel motiflerle sarılı damla motifinin içerisinde kandil motifi yer almaktadır. (Foto.No.4.)

Foto.No.4 Bursa Ulu Cami Mihrabı

(Top, 1997)

Çelebi Sultan Mehmed'in sandukasının yer aldığı sekizgen planlı Yeşil Türbe'nin inşa tarihi bilinmemektedir. (Koyun, 2013) Çini süslemede kandil motifinin mihrap üzerinde görüldüğü ilk örnek Yeşil Türbe'dir. (Akbulut, 2021) Renkli sır tekniğinde yapılan motif, mihrap nişinin içinde dilimli sivri kemerlerin orta noktasında asılı şekilde tasvir edilmiştir. İki adet zincir ile kulplara bağlanan kandil motifinin askılarının birleştiği yerde ve tüm yüzeyinde, firuze renkli zemin üzerinde, lacivert ve sarı renkte palmet, rumi ve kıvrım dallı süslemelerin yerleştirildiği görülmektedir. Gövde kısmında ise dikdörtgen bir çerçeve içerisinde celi sülüs yazıyla "Başarıya Ulaştıran Allah'tır" yazıldığı görülmektedir. Kandilin alt kısmında çiçekli vazo yer alırken iki yanında şamdan motifi ile sınırlandırılmıştır. (Akbulut, 2021) (Foto.No.5.)

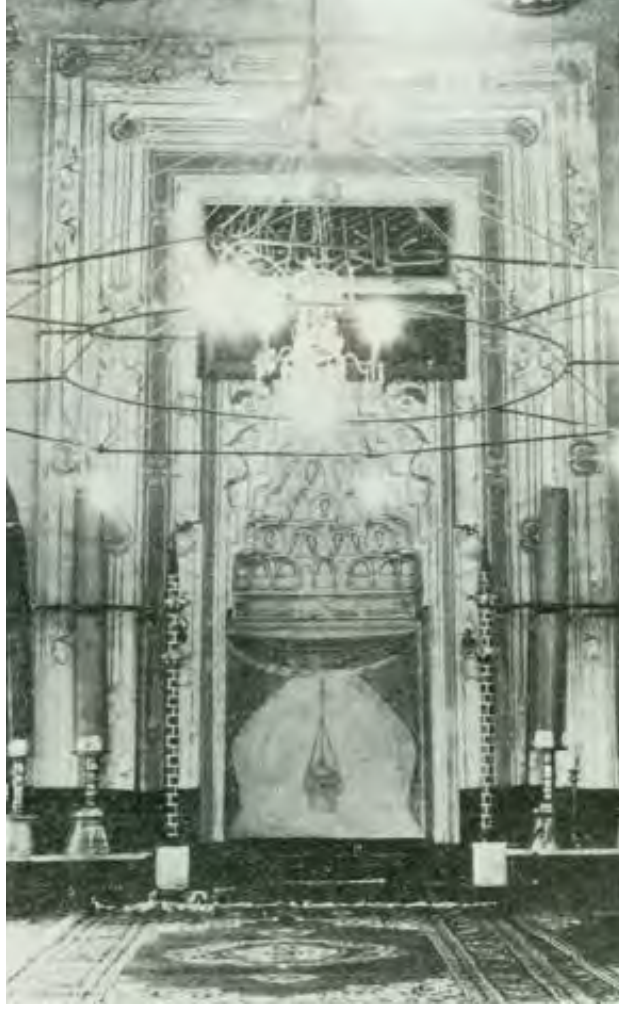
Foto.No.5. Bursa Yeşil Türbe Mihrabı

(Gökben Ayhan'dan)

1430-40 yılında Fatih Sultan Mehmed döneminde yapılan eserlerden en büyüğü olan Hacı Hamza Bey Cami, ters T planda inşa edilmiş ve kuzeyinde beş bölümlü son cemaat yeri bulunmaktadır. (Ayverdi, 1973) Yapıda, harim ve sağ eyvanında olmak üzere iki mihrabı bulunmaktadır. (Akbulut, 2021) Dikdörtgen formlu, altı sıra mukarnas dizisinden oluşan mihrap nişinin içerisinde, yanlara doğru açılan perde motifinin ortasında üçlü zincirle sarkıtılmış bir kandil motifi yer almaktadır. Sağ eyvanında yer alan mihrap malakari tekniği ile süslenmiştir. (Ayverdi, 1973) Perde motiflerinin ortasından zincirle sarkıtılmış bir gövdesi kürevi konik olan bir kandil motifi yer almaktadır. Kandilin kulplarına bağlanan askılar, üst kesimde üç adet askı ile tepelik kısmında birleşerek taşıma askısına bağlanmıştır. (Foto.No.6.)

Foto.No.6. Hacı Hamza Bey Cami Ana Mihrap

(Ayverdi, 1973)

Molla Fenari'nin torunlarından olan İsa Bey tarafından 15.yy'da yapıldığı bilinen İsa Bey Fenari Cami, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plana sahiptir. Giriş kapısına simetrik olarak yerleştirilen mihrabı dikdörtgen formludur. Alçı malzemedeki mihrap, daha sonra yapılan onarımlarla birlikte aslına uygun olarak tekrardan yapılmıştır. (Timur, 2019) Sarı ve krem renkli yağlı boya ile boyanan mukarnas dizisinin altında tek bir zincirle sarkıtılmış, üsluplaştırılmış bitkisel motiflerle çevrili damla motifinin içerisinde bir kandil motifi yer almaktadır. (Foto.No.7.)

Foto.No.7. İsa Bey Fenari Cami

(Timur, 2019)

1468-69 yıllarına tarihlendirilen Sitti Hatun Cami, Oruç Bey'in kızı ve Zağnos Paşa'nın zevcesi olan Sitti Hatun için yaptırılmıştır. Diğer adı Kanberler Camidir. (Ayverdi, 1973) Güneyinde dikdörtgen formlu, 7 sıra mukarnas dizisinden oluşan bir mihrabı bulunmaktadır. Sade mihrabın altındaki niş kısmında sivri kemer formundaki süslemenin tam ortasından tek bir zincirle sarkıtılıp daha sonra iki zincirle ayrılıp kulp kısımlarına bağlanan şişkin gövdeli, kadeh formlu bir kandil motifi yer almaktadır. (Foto.No.8.)

Foto.No.8. Sitti Hatun Cami Mihrabı

(Gökben Ayhan'dan)

Bursa Kalesi surlarının yanında yer alan Üftade Cami, Üftade Mehmet tarafından 1580 yılında yaptırılmıştır. Dikdörtgen bir alana oturup kare plana sahip olan caminin önünde üç bölümlü son cemaat yer bulunmaktadır. (Timur, 2019) Giriş kapısına simetrik olarak yerleştirilen dikdörtgen formlu mihrap, günümüze orijinal haliyle ulaşmamış ve 20. yüzyılda yenilendiği bilinmektedir. Mihrap nişi üç panoya ayrılmıştır. Bu panoların her biri iki yana açılan perde motifiyle süslenmiş ve perde motiflerinin arasından zincirle sarkıtılmış birer tane kadeh formlu kandil motifi yer almaktadır. (Foto.No.9.)

Foto.No.9. Üftade Cami Mihrabı

(Timur, 2019)

Bursa Hüdavendigâr Türbesi'nin kalem işi bezemeli mihrabında görülen tek zincirle sarkıtılmış kandil motifinin benzerleri başka yapılarda da görülmektedir. Bunlardan biri olan Laleli Cami mihrabı döneminin özelliklerine göre yapılmış olsa da tek zincirle sarkıtılması yönüyle Hüdavendigâr Türbesi mihrabına benzemektedir. Merzifon Taceddin İbrahim Paşa Cami ve Kızılcakışlak Köyü Cami mihrabı da kalem işi ile süslendiği görülmektedir. Bursa Hüdavendigâr Türbesi mihrabında görülen iki yana açılmış perde motifinin arasından tek bir zincirle sarkıtılmış kandil motifi bu iki camide de görülmektedir. Ancak bahsettiğimiz bu camilerde kandil motiflerinde form özelliği farklılık göstermektedir.

Bursa Kalesi'nin surlarının yanında yer alan Üftade Cami'nin mihrabının üç ayrı panoya ayrıldığı görülmektedir. Buna benzer bir örnek Trabzon Doğancı Mahallesi'nde yer alan Merkez Cami mihrabında görülmektedir. Merkez Cami'nin Üftade Cami'den farkı üç pano yerine dört panoya ayrılmasıdır. Bu dört pano şamdan ve gülbezek motifleriyle ayrılmış ve aralarından zincirle sarkıtılan üç kandil motifi bulunmaktadır.

5. Sonuç ve Tartışma

Bursa, geçmişten günümüze birçok devlete ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Bursa'da kandil motifi yer alan mihrapları incelediğimizde çoğunluk grubu alçı üzerine kalem işi süslemeli mihraplar oluşturmaktadır. Kandil motifinin yer aldığı ilk çini mihrap olan Bursa Yeşil Türbe mihrabı, sanat tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Mihraplar caminin kutsal yönü olarak kabul edilen güney cephesine yerleştirilmiştir. Allah'ın nurunu simgeleyen kandil motifi de bu mihrapların üzerinde süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Kandil motifinin işlenişinde farklı üsluplar görülmekle birlikte bazı örneklerde yalın, yüzeysel halinde işlenmişken bazılarında ise ayrıntılı bir işçilikle işlendiği görülmektedir. İncelediğimiz mihrapların çoğunluğunda tek bir perde motifinin ortasından zincirle sarkıtılmış kandil motifi görülürken sadece Üftade Cami mihrabında üçlü pano içerisinde üç kandil motifi görülmektedir. Zaman içinde geçirilen onarımlarla birlikte barok-rokoko üslubunu yansıtan mihraplarda üsluplaştırılmış bitkisel motiflerle çevrili damla motifinin içinde yer alan kandil motifleri yer almaktadır.

Sonuçta, çalışmamız kandil motifinin Bursa içinde kullanılmasına dair ilk kez toplu ele alan özgün bir çalışmadır. Konuyla ilgili bundan sonra yapılacak araştırmalara katkı sağlayacak bir çalışma olmasını umuyorum.

Kaynakça

- Akbulut, N. (2021). Anadolu Türk Sanatında Kandil Motifi, (Basılmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayverdi, E. H. (1973). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481) III*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bozkurt, T. (2007). Osmanlı Selatin Cami Mihrapları(Basılmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kalfazade, S. (1989). Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 5, 23-34.*
- Koyun, S. (2013). Bursa İli Çini Sanatı ve Çini Sanatı Tekniklerinin İncelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Timur, Ö. T. (2019). Bursa Kalesi İçindeki Osmanlı Dönemi Mimari Eserler (Mescit, Medrese, Tekke, Darulkurra, Türbe, Hamam), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Top, M. (1997). Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (XIV-XV. Yüzyıl), (Basılmamış Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, F. (2021). Osmanlı Sultan Külliyelerinin Mimari Programı (Bursa ve Edirne Örneği)(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, S. (2007). Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme, (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İRAN İSLAM SAYIŞTAY'IN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Masouda ESMATİ SADAT, MSKU Doktora Öğrencisi,

masouda.sadat.1991@gmail.com

Özet

Modern devlet yapısına bağlı olarak her devlet içerisinde denetim alanında uzmanlaşmış yüksek denetim kurumları oluşturulmaktadır. Bunlar arasında yer alan Sayıştay, kamu dairelerinin mali sistem yapısını denetlemek, kamu kurumlarının bütçe yasasında belirlenen amaçlara uygunluğunu incelemek, kamu kaynaklarını etkili, verimli ve tutumlu kullanılmasını sağlamak amacıyla kurulmaktadır.

Batılı anlamdaki devlet sistemlerinden farklılık gösteren ve kendine has yönetim yapısına sahip olan İran devleti, 1979 yılında İslam cumhuriyet devleti olarak kurulmuştur. Devlet yönetim mekanizmasının mühim unsurlarından olan maliye uygulamalarının İran'daki tarihsel kökenleri, imparatorluk dönemlerine kadar uzanmakla birlikte modern anlamda Sayıştay idaresi ilk olarak 1907 yılında maliye bakanlığına bünyesinde kurulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde birçok kez değişiklik yapılan Sayıştay Kanunu 1979 İran İslam İnkılabı ve ardından kurulan İran İslam cumhuriyetiyle mevcut halini almıştır. 1979 yılında oluşturulan ve zaman içinde değişiklik yapılan İran Anayasası'nın 54. ve 55. maddelerinde Sayıştay'a yer verilmektedir. 1907 yılında kurulan İran Sayıştay'ının ülke bütçesini kullanan bakanlıkların, kurumların, devlet şirketinin ve diğer kurumların mali faaliyetlerini kontrol etmek, muhasebe raporlarını denetlemek, uygun mali yöntem ve teknikleri oluşturmak ve bunları etkin kullanmak, bütçe ödenek kanun tasarısı hakkında görüşlerini parlamentoya sunmak gibi oldukça geniş görev alanları bulunmaktadır. İslami Şura Meclisi'nin denetimine tabi olan Sayıştay, idari ve mali alandaki işlerini yerine getirirken bağımsız olarak hareket etmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmada İran İslam devletindeki Sayıştay'ın tarihsel gelişimi, hukuki dayanağı, teşkilat yapısı ve denetim faaliyetlerine yer verilecektir. Denetim faaliyetleri kapsamında belirleyici rolü olan hazine haklarını korumak amacıyla ilgili tüm kurum ve kuruluşları denetlemekle yükümlü olan Sayıştay denetimleri ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılacaktır. Çalışma kapsamında İran İslam Cumhuriyet yönetim yapısı, İran Anayasası ve Sayıştay'ı hakkında kapsamlı literatür incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran, Sayıştay, Sayıştay Denetimi.

1. Giriş

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın (54) ve (55) numaralı maddelerinde İran Sayıştay idaresinin kurulması düzenlenmiştir. 31 Ocak 1983 tarihinde kabul edilip, daha sonraki tarihlerde bazı eklemeler ve değişiklikler yapılan Sayıştay Kanununa göre; kaynakların izlenmesi, gözden geçirilmesi ve kontrol edilmesi görevi ve tüm ülke bütçesi harcamaları, yürütme aygıtının mülkü ve varlıkları, genel olarak kamu mülkiyetine tabi fonların, mülklerin ve varlıkların korunması bu kurumun sorumluluğundadır. İslami Şura Meclisi gözetiminde faaliyet gösteren Sayıştay, yasal görev ve misyonlarını bünyesinde bulunan ilgili birimler aracılığıyla yerine getirir. Bu çalışmada okuyucunun, İran Sayıştay'ının kuruluşu ve görevleri ile organizasyon yapısı hakkında bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın farkındalık yaratması ve Sayıştay'ın tanınırlığını artırması umulmaktadır.

2. Sayıştay'ın Tarihsel Gelişimi

İran'da 1906 yılında Meşrutî idarenin ilan edilmesi ve anayasal düzene geçilmesiyle birlikte gözetimin gerekliliği ve önemi göz önünde bulundurularak 1907 yılında anayasanın 101. ve 103. maddeleriyle Maliye Bakanlığı bünyesinde Sayıştay idaresi kuruldu (Ruzbehani, 2018: 4). Meşrutî Anayasanın mevzubahis maddelerinde yer verilen Sayıştay idaresinin tesisinde Fransız anayasası örnek alındı. İdari ve kurumsal olarak Maliye Bakanlığına bağlı olan Sayıştay bu bakanlıkta yapılan harcamaların suretini alarak gerekli raporları hazırlayıp kendi görüşleriyle birlikte yine bakanlığa sunardı. Maliye Bakanlığı da bu raporları Milli Meclise sunardı (Rüstemi ve Sadegi, 2018: 32) İlk Sayıştay kanunu 10 Şubat 1911 yılında 141 madde olacak şekilde meclise sunuldu (Ruzbehani, 2018: 4). Kabul edilen Sayıştay Kanunu ile Sayıştay başkanı ayrı ayrı seçilirken diğer denetçiler toplu olarak seçilmekteydi. (www.dmk.ir).

1924 yılına kadar yürürlükte kalan bu kanun 1924 yılında iptal edildi. Yaklaşık on yıl sonra Sayıştay Kanunu 1934 yılında 5 bölüm ve 41 madde olacak şekilde tekrar yürürlüğe konuldu (Ruzbehani, 2018: 4) Yeniden yapılandırılan Sayıştay bünyesinde üç danışma şubesi bulunmaktaydı ve birinci şubenin başkanı aynı zamanda Sayıştay'ın da başkanıydı.

Her şubede yeterli sayıda denetçi görev yapmaktaydı. Bu dönemde Sayıştay Maliye Bakanlığı'na bağlıydı. Maliye bakanı devlet görevlileri arasından 27 kişiyi Milli Meclise önerirdi. Meclis bunlar arasından 18 kişiyi seçerdi. Ardından Maliye Bakanı bu 18 kişi arasından 9 kişi seçerek üç danışma meclisine atardı (www.dmk.ir).

Temmuz 1979 yılında meydana gelen İran İslam Devrimi'nden sonra yayınlanan bir düzenleme ile "Sayıştay danışmanlarının görevine son verilmesi" İnkılap Konseyi tarafından onaylandı. Sayıştay idaresi üç kişiden oluşan bir komisyon tarafından yönetilmek üzere yeniden yapılandırıldı. Bu komisyonun üyeleri maliye bakanlığı-bakanlar kurulu ve İnkılap Komisyonu üyelerinden önerilen kişiler arasından seçilmekteydi. Birinci şubenin başkanı aynı zamanda Sayıştay'ın da başkanıydı. Her şubede yeterli sayıda murakıp yer almaktaydı. Aynı yıl anayasanın (54.) ve (55.) maddelerinde yapılan değişikliklerle Sayıştay, Maliye Bakanlığından ayrılarak İslami Şura Meclisi bünyesinde bağımsız bir kurum haline getirildi. 1982 yılına kadar Sayıştay için gerekli hukuk hükümleri İslami Şura Meclisi tarafından tek kanun şeklinde onaylandı. 1982 yılında kabul edilen Sayıştay kanununda 1983-1984-1991-1997 ve 2002 yıllarında değişiklikler yapıldı. Ancak bu Kanunda en kapsamlı değişiklik 1991 yılında yapıldı. 1991 yılında yapılan değişikliklerle Sayıştay Kanununa 15 madde ve 10 zeyl eklendi. Böylece Kanundaki belirsizlikler ortadan kaldırılarak Sayıştay'ın mevcut görevlerinin yanına idari ceza uygulama yetkisi eklendi (Ruzbehani, 2018: 4).

3. İran Sayıştay'ının Genel Yapısı

Ülkenin tamamında teşkilatlanmış olan Sayıştay'ın idari merkezi ülkenin başkenti Tahran'dadır. Eyalet merkezlerinde de taşra teşkilatı bulunmaktadır. 2010 tarihli verilere göre Sayıştay'da 2200 binada 1873 erkek 328 kadın çalışmaktadır. Bunlardan 14 kişi eğitimsiz, 77 kişi ilkokul, 93 kişi lise 1729 kişi lisans, 1267 kişi yüksek lisans ve 20 kişi de doktora mezunudur (Ruzbehani, 2018: 20). Sayıştay doğrudan Parlamento'ya bağlı olarak çalışmaktadır. Parlamentonun her dönem açılışından sonra Sayıştay Komisyonu'nun önerisi ve milletvekillerinin onayıyla Sayıştay başkanı seçilir (Said Musavi Taheri, 2017:3-7).

Başkan ilgili düzenlemelere göre Sayıştay'ın tüm amaç, görev ve yetkilerinin yerine getirilmesinden sorumludur. Başkanın ofisi, merkezi güvenlik ofisi, Halkla İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Ofisi, Danışma kurulları, temyiz mahkemesi ve eyalet idareleri doğrudan başkanın denetimi altında bulunur (Ruzbehani, 2018: 22-23). Sayıştay başkanının Görevden alınması da Sayıştay Komisyonunun teklifi ve milletvekillerinin çoğunluğunun onayı ile yapılmaktadır (Mahmud Attar, 2018: 34). Sayıştay savcısı iç tüzüğün 14 maddesine göre her yıl İslami Şura Meclisi'nin açılışında bütçe komisyonu önerisi İslami Şura Meclisi ve Milletvekillerinin oy çokluğuyla seçilir. Savcı mahkeme başkanı olmanın yanı sıra hazinenin koruyucusu, hazineyi zarara uğratanlar hakkında soruşturma, kovuşturma ve dava açan tek yetkilidir. Sayıştay Savcılığının kendine özgü yardımcıları, bürosu ve çalışanları vardır (Ruzbehani, 2018: 26-27).

Sayıştay kanununun 15. maddesinin a bendine göre “eyalet, bütçe, meclis ve hukuktan sorumlu başkan yardımcısı, idari işler ve destekten sorumlu başkan yardımcısı, kamu ve toplum işlerinin teknik ve denetiminden sorumlu başkan yardımcısı, ekonomik ve altyapı işlerinden sorumlu başkan yardımcısı” olmak üzere 4 başkan yardımcısı bulunmaktadır (Ruzbehani, 2018: 29). Toplantıların resmileşmesi için tüm üyelerin hazır bulunması gerekir ve kararlar oy çokluğu ile olmaktadır. Sayıştay'da bir savcı ve mahkeme başkanı gibi seçilmiş birkaç savcı bulunmaktadır. Mahkeme başkanı meclis denetim kuruluna danışma kurullarına atanmak üzere 15 kişi önerir. Meclis denetim kurulu bu kişiler içerisinde 9 kişiyi seçerek atar. Bunlara ilave olarak danışma kurullarına 3'de yedek atanır (Said Musavi Taheri, 2017:3-7).

4. Sayıştay'ın Görevleri ve Çalışma Usulü

Anayasanın 54 ve 55. maddelerinde Sayıştay görev tarifi şu şekilde yapılmaktadır. “Ulusal bütçeyi herhangi bir şekilde kullanan tüm bakanlıkların, kurumların, devlet şirketlerinin ve diğer kuruluşların mali işlem ve faaliyetleri, onaylanan bütçede belirlenen mali politikalarla ilgili olarak harcanan fonların ve gelirlerin ve diğer finansman kaynaklarının gözden geçirilmesi ve denetlenmesi Sayıştay'ın temel görevlerinden biridir. Sayıştay'ın amaçlarından bir diğeri de ilgili kurumlardan alınan işletme ve muhasebe kayıtlarını dikkate alarak, bütçe ödenek raporu hazırlamak ve bu raporları

görüşleriyle birlikte İslami Şura Meclisi'ne sunmaktır. Sayıştay raporları umumun erişimine açıktır” (Rüstemi-Sadegi, 1397: 34).

Ayrıca tüm gelir ve gider hesapları ile diğer tahsilat ve ödemeler ile kurumların mali tablolarının mali kanun ve yönetmeliklere ve ilgili diğer kanun ve mevzuata uygunluğunun denetlenmesi, kurumlarda mali işlemlerin yapılıp yapılmadığının kontrol edilmesi uygun şekilde alınmasını ve teslim edilmesini sağlamak ve harcamaların ve diğer makbuz ve ödemelerin zamanında alınmasını veya yürütülmesini sağlamak, kurumların mülkiyet ve varlıklarının envanterini gözden geçirmek, uygun finansal yöntem ve talimatların oluşturulmasını ve bunların hedeflerine ulaşmak için etkin kullanımını sağlamak için gözden geçirmektedir. Ayrıca hazine haklarının korunması ve toplu fasıl açığının araştırılması amacıyla denetim yapılmakta, raporlara göre soruşturmalar oluşturulmaktadır. Soruşturma kapsamında ilgili kuruluşlarda iç kontrol yetkisinin varlığının gerekliliği veya mevcut kontrol yetkisinin yetersizliği gibi konularda görüş bildirmek gibi Sayıştay'ın görev ve yetkileri de bulunmaktadır (Mahmud Attar, 2018: 34).

Sayıştay'ın en önemli görevleri şunlardır:

1. Hazineyi korumak için mali kontrol ve denetim yapmak,
2. Onaylanan kredilerin ülke genel bütçesinde yer alan giderlerinin aşılmamasını ve belirlenen yerde tüketilmemesini sağlamak,
3. Tüm bakanlıkların, devlete ait şirketlerin kurumlarının ve ulusal bütçeyi kullanan diğer kurumların mali faaliyetlerinin kontrolü yapmak,
4. Bütçe ödeneği ve görüşleri hakkında bir rapor hazırlamak, derlemek ve İslami Şura Meclisi'ne sunmak,
5. Belirlenen amaçlara ulaşmak için uygun finansal yöntemlerin ve talimatların mevcut olduğundan emin olmak için gözden geçirmek,
6. Mali düzenlemelerin ve planın danışma kurullarında sorumlu yetkili veya görevliler aleyhine dava açmak,
7. Sayıştay kararlarının uygulanması ve uygulanmayan davaların raporunun İslam Şura Meclisine bildirmek,
8. Danışma kurullarının görevlerinin yerine getirilmesinde koordinasyon ve usul birliğini sağlamak,

9. Kurumların mali tablolarını ve ilgili belgelerinin nasıl tutulacağını ve arşivleneceğini belirlemek,
10. Bazı durumlarda İslami Şura Meclisi tarafından havale edilen konuları incelemek,
11. Uluslararası Yüksek Muhasebe Kurumları Örgütü (INTOSAI) ve Asya Yüksek Muhasebe Kurumları Örgütü (ASUSA) gibi ilgili uluslararası kuruluşlara üye olmak
12. (https://www.heyvalaw.com/web/articles/view_iran/2022/6/6).

Ulusal Sayıştay Kanunu'na göre kurumlar, mali tablolara ilişkin gelir ve gider belgelerini mahkemenin belirleyeceği şekilde mahkemeye sunmakla yükümlüdür. Buna bağlı olarak, mahkeme ofislerinde veya bu organların bulunduğu yerde denetim ve inceleme yapılmaktadır. Ayrıca, Sayıştay, ülkenin bütün işlerini araştırabilir ve soruşturabilir ve her durumda, İran İslam Cumhuriyeti'nin tüm yetkilileri, üç kuvvet, alt kuruluşlar, tüm kişi ve kuruluşlarla doğrudan yazışma kurabilir. Toplam bütçeden bir şekilde ülkeyi kullanmak, doğrudan cevap vermekle yükümlüdür.

Sayıştay Kanunu'nun 23.maddesinin "e" fıkrasına göre hazine zararına veya israfına neden olan her türlü harcama veya yanlış karar, soruşturmaya ve icra tabii olarak bulunmaktadır. Sayıştay'ın mali ihlalleri içinde "yanlış karar" ifadesinin yer alması, yanlış kararın hukuka aykırı karardan farklı bir kategori olduğunu göstermektedir. Seçim bölgesinde bu tür kararlar, otorite ya da hükümet ajanlarının seçici yetkinliği geri yüklemektedir. Bu tür bir yargı yetkisi, idari otoriteye karar vermede bir dereceye kadar hareket özgürlüğü tanır ve onun çoklu ve yasal kararlar arasında en uygun gördüğü kararı vermesine izin vermektedir. Yürütme makamı bu yetkileri kullanırken hukuka aykırı bir amaçla kullanmadığı veya eylemi yetkisi dışında verilmiş olmadığı sürece yargı denetiminden bağımsız olması esastır. Ancak, merciler tarafından alınan isteğe bağlı kararlar yasal yetki sınırlarını aşarak hazineye zarar vermesi halinde konu yanlış karara örnek teşkil eder ve bu da Sayıştay'ın denetimine tabidir. Bu hususun hazinenin uğradığı zarar ve ziyan soruşturmasının yürütülmesinin teminatı, Sayıştay teşkilat yapısı içinde özel kuruluşlar tarafından uygulanması halinde zararın tazmin edilmesi ve idari cezaların varlığıdır. 3 ila 7 danışmandan oluşan yeterli sayıda hâkim yardımcısı ile yargı başkanı tarafından seçilen bir din hakimi ve iki danışmandan oluşan bir istinaf mahkemesi bulunmaktadır. Münhasıran itirazları ele alacak ve nihai kararı verecek olan mahkeme başkanı tarafından seçilen bilirkişiler. Böyle bir örgütün varlığı, bazılarının mali

suistimalin niteliğini özel bir mali otorite olmanın yanı sıra adli olarak değerlendirmelerine yol açmıştır. Sayıştay'ın denetim ve yargı yetkisinin kapsamı, devlet görevlilerinin kararlarının mali etkilerine kadar kamu kesiminin hesaplarının ve mali performansının gözden geçirilmesini içermektedir (Moradkhani, Fardin, 2019).

Sayıştay Kanunu'nun 2.maddesine göre Sayıştay'ın bakanlıklar ve kurumlar üzerindeki yetki alanı oldukça geniştir. Mahkemenin ülke genel bütçesinden yararlanan tüm kurum ve yürütme birimlerine girmesine ve bu birimlerin davranışlarının düzenlemelere uygunluğu hakkında yorum yapmasına ve suistimal davalarını uygun şekilde ele almasına izin verildiği belirtilmektedir.

5. Sayıştay'ın Birim ve Görevlileri

Sayıştay Kanunu'nun 36.maddesine göre Sayıştay'ın yapısı içinde önemli görevleri olan bir Genel Kurul bulunmaktadır. Genel Kurul, Sayıştay başkanı ve mahkeme danışmanlarının en az dörtte üçünün huzurunda toplanmaktadır. Genel Kurul, toplantılarında aşağıdaki hususları dikkate alır:

- a. Danışma kurullarının görevlerinin yerine getirilmesinde koordinasyon ve usul birliğinin sağlamak,
- b. Bütçe tahsisi ve sonuç raporunun onaylamak,
- c. Sayıştay başkanının genel kurul oluşturmak için gerekli gördüğü diğer durumları düzenlemektir.

Ülke genelinde Sayıştay'ın Genel Müdürlükleri bulunmaktadır. Her bölümün başında bir Genel Müdür Yardımcısı, bir teknik ve denetim işlerinden sorumlu Başkan Yardımcısı, bütçe tahsisi ve yeterli sayıda denetçi, uzman ve idari personel faaliyet göstermektedir. Genel Müdürlüğü'n görev sorumlulukları ise aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

1. Görev alanı kapsamında kurumların bütçe tahsis raporlarının hazırlanması; bakanlıklar, kurumlar, kuruluşlar, devlet şirketleri ve kurumların bütçelerini oluşturmak,

2. İlin yürütme organlarına herhangi bir suistimalin önlenmesi için yol göstermek ve talimat vermek, personel birimleri ile koordineli olarak finans ve muhasebe akışlarını sağlamak,
3. Bütçeyi uygularken dönemli raporlar hazırlamak ve bunları sunmak,
4. Denetimlerin sonuçları hakkında sürekli raporlar hazırlamak ve sunmak, mali performansı Sayıştay başkanına göndermek,
5. İl Sayıştay'ının tüm icra işlerinin merkez birimlerin işbirliği ile yürütülmesini sağlamak,
6. Sayıştay Başkanı tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmektir (Irak; 2018: 45).

5.1. Danışma ve İnceleme Kurulları

Kanuna göre Sayıştay bünyesinde en fazla 7 heyet bulunabilir. Hâlihazırda Sayıştay bünyesinde her biri 3 müsteşardan oluşan 4 müsteşar heyeti bulunmaktadır. Müsteşarlar, mahkeme başkanı tarafından güvenilir, dindar ve profesyonel kişiler arasından seçilir. (Ruzbehani, 2018: 35). İslam Danışma Meclisi, İstişare Kurulları, ceza ve hukuk mahkemelerine benzer faaliyetlerde bulunmaktadır. Savcılıkta düzenlenen belgelere dayanarak mahkeme savcısından düzenleyici bir dilekçe alınmakta, tanıkları araştırılmakta ve davanın doğruluğu konusunda yasal işlem başlatılmaktadır. Savcının iddiası ihlalinde uygun bir ceza verilmektedir. Adliye mahkemelerindeki istinaf mahkemeleri gibi Yargıtay istişare kurullarınca karara bağlanmaktadır. Yasal süre kapsamında gözden geçirilmekte ve karar verilmektedir. Temyiz mahkemesinin kararı nihai ve bağlayıcı niteliktedir

(<https://wikisource.org.2022.5.17>).

5.2. Sayıştay Denetim Ekibi

Sayıştay, birkaç uzman denetçiden oluşan bir denetçi grubudur. Bu denetçiler görevlerini iki şekilde yerine getirilmektedir. Bunlardan ilki, bütçe ve giderleri ile ilgili belgelerin ilgili daireye gönderilmesi ve denetlenmesi sağlamakta, kanuni onayların olası ihlal durumlarını incelemekte ve usulsüzlük durumlarına ilişkin tutanağı mahkeme savcılığına

bildirmektedir. Mahkemeden ve mahkeme danışma kurullarından gelen dosya ve raporların incelenmesi ve denetimi, görevi kötüye kullanma ve ihlal durumlarını sevk eden makamlara bildirilmektedir. İkincisi ise, savcı ve danışma kurulu üyelerinin davanın esasını incelemek için denetime ihtiyaç duymaları halinde, ilgili emir ve kayıtları aldıktan sonra ilgili gerekçeleri incelemektedir. Mahkeme denetim ekibi doğrultusunda gerekli önlemleri almak, yasal onaylara aykırı durumları tespit etmek, hukuki karar alınmasını sağlamak gibi Heyet'e bir rapor sunmaktadır.

Sonuç

Sayıştay İran'da, İslami Şura Meclisi gözetiminde bütçe kanununun harfiyen uygulanmasını denetleyen ve bu görevi yerine getirirken tüm hesap, gelir ve giderleri, bütçenin nasıl harcadığını inceleyen bir denetim organıdır. Kanunda belirtilen kurallara aykırı davranışların cezalandırılması için gerekli tedbirleri alan Sayıştay, önemi nedeniyle anayasal kanun koyucu tarafından belirtilen ve görevleri 55. Maddeye göre yerine getiren kurumdur. Anayasanın 55. maddesine göre "Sayıştay, milli bütçeyi herhangi bir şekilde kullanan tüm bakanlık, kurum, kamu iktisadi teşekkülleri ve diğer kuruluşların hesaplarını, onaylanan ödenekleri aşmayacak şekilde incelemekte ve denetlemektedir. Ayrıca ilgili hesap ve belgeleri tahsil kanununa uygun olarak hazırlar ve bütçenin tahsisi hakkında her yıl görüşleri ile birlikte kamuoyuna açıklanacak bir raporu İslam Şura Meclisine sunmaktadır. Anayasa'da belirtildiği gibi Sayıştay, bütçenin tam olarak belirlenen yerlerde ve yasaların öngördüğü şekilde yürütülmesini sağlamak, devlet bütçesini bir şekilde kullanan tüm kurumları denetlemekle sorumludur. Bu bağlamda Sayıştay, bütçe harcamalarının durumunu kontrol etmek için gereken tüm hesapları, belgeleri inceler ve bir yerde bir ihlal tespit ederse rapor hazırlamakta ve gerekli önlemleri almaktadır.

Sayıştay doğrudan İslami Şura Meclisi'nin himayesindedir ve istihdam düzenlemeleri, İslami Şura Meclisi tarafından onaylanan ve mali ve idari olarak bağımsız olan kendi mevzuatına tabidir. Ayrıca kamu sektörü için en yüksek mali gözetim organı olarak Sayıştay, yönetim, kamu güveni, iyi bir finansal sistem ve yönetimi teşvik eder.

Kaynakça

3. <https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html>

4. <https://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium>

5. www.virascienc

Abbas Bahtiyari, Rezvan Hecazi, Alırıza Cercerzade, “Şinasa-yi ‘Avamil Müser ber Vijegiha-yı Revanşinahti Hesabresani der Kazavat-ı Hesabresi”, *Fasılname-i ‘İlmi Pejuheşi Hesabdari ve Hesabresi-ye Müdiriyyet-Encümen-e Hesabdari-ye Müdiriyyet İran*, 22.02.1399/22.02.2021, ss. 143-158.

Farshad Ahmadi Hesar, Absullah Pakdel, Ali Rezayi Sharif, “Tahli-e ‘Avamil-e Müesser Revanşinahti ber Meharetha-ye Hesabresani (Mutala’a Murude Hesabresan-e Divan-e Muhasebat)”, *Danış Hesabresi*, Sal-e Hecdehom, Payiz 2019, ss. 231-250.

Akgün, A.E. (2007). “Sayıştay’ın tüm halkla ilişkiler ve uluslararası”, s:27-28.

Albrecht. K. (2003). “Sayıştay (Yüksek Denetim Kurumları) TAHRAN Gelişmiş ve gelişmekte olan on iki ülkenin Sayıştayının (Yüksek Denetim Kurumları) raporlama yönteminin İran İslam Cumhuriyeti ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi.

Albrecht. K. (2005). “Sayıştay raporlama yönteminin incelenmesi”, Yüksek Denetim Kurumları (on iki ülke) İran İslam Cumhuriyeti’ne kıyasla gelişmiş ve gelişmekte olan, Denetim Bilgisi, No. 63, s.

Alizadeh, A. (2018). Sayıştay’ın Öyküsü ve Devlet Kurumlarının Mali Denetiminin Nasıl Yapılacağı Barolar Birliği Dergisi,

Boya, Kenneth M. (2008). Kamu Sektörü Denetçileri Tarafından Yolsuzluk ve Dolandırıcılık Tespiti, EDPACS: EDP Denetim, Kontrol ve Güvenlik Bülteni, 36:5-6, 6-15

Ekonomi ve İdaresi, (2007), Gozareşe Amalkarde Sazmane khososisazi dar Sale 1386, Ba

fa.wikipedia.org/wiki/دبیران_محاسبات_کشور_ایران

Hoseyin Lotfi, Çeşmandaze Sanat Petroşimi İran, <http://www.hamshahrionline.ir/News/?id=88267,18.03,1390>.

<http://www.fisiran.org/fa/irannameh/volxviii/postrevolution-economy>.

İdaresi, (2006). Gozareşe Amalkarde Sazmane khososisazi dar Sale 1385, Ba Roykarde Vagozariye Sehame Doleti ve Motaalrg be Dolet,

İran Hicadahomin Khodrosaze Bozorg Donya, <http://www.iraneconomist.com/>

İran Özelleştirme İdaresi, (2005), Gozareşe Amalkarde Sazmane khososisazi dar Sale Maliye bakanlığı Raporları.

Mohammad Amcad, Tarikhe Egtesade Siyasi İran, Dr.Hoseyin Moftakhari Moradkhani, Fardin ve Bandeh Ali, Farshid, (2016). “Üç Aylık Hazinenin Korunmasında Sayıştay’ın Yetkisi Hakkında Madde”, *İdare Hukuku Bilimsel Araştırma*, Altıncı Yıl, Sayı 16, Güz 2016.

Roykarde Vagozariye Sehame Doleti ve Motaalrg be Dolet, Ekonomi ve Maliye bakanlığı Raporları.

Veli Rüstemi, Muhammed Hüseyin Sadegi, “Tahlil-e Amelkerd-e Divan-ı Muhasebat-ı Keşver der Gozareş Tefrih-e Budce-e Sal-e 2017”, *Du Fasilname-i Hukuk-e Esasi*, Sal-e Panzdehom, Bahar ve Tabistan, 2019. ss. 29-62.

Sabagiyan, A., (2007). Khososisazi chist , (<http://hamshahrionline.ir/news-16143.aspx>).

Sadık, M, (2019), Sayıştayın Tarihsel Gelişimi, Birinci Baskı, 2017 Mekale

Seyid Hüseyin Secadi, Reza Cami’i, Sudmendi Hesabresi-ye Divan-ı Muhasebat-ı Keşver-e İran ez Didgah-e Müdiran-e Mali, Berresiha-ye Hesabdari ve Hesabresi, Sal-e Devvom, Şomare: 34, Zemistan 2003, ss. 129-149.

Seyyid Muhammed Said Musavi Taheri, (2005). Ba Roykarde Vagozariye Sehame Doleti ve Motaalrg be Dolet, Ekonomi ve Maliye bakanlığı Raporları.

www.porsojoo.com/fa/node/74007,S.116-135

Muhammed Hüseyin Zarei, Cevad Fazli Necad, “Elzamat Hukuk-e Tahkik-e Hesabresi ‘Amelkerd der Divan-e Muhasebat-ı Keşver’”, *Danış Hesabresi*, Sal-e Şanzdehom, Şomare 63, Tabistan 2016, ss. 269-288.

Rıza Zergeri, Mes’ud Pourkeyani, Eyub Şeyhi, Müjgan Derehşani, “Erzyabi Tatbiki Ehdaf, Vezayif ve İhtiyarat-ı Divan-ı Muhasebat der İran ve Keşverha-yı Tus’a Yafte’”,

Daniş Hesabresi, 13.11.2018, ss. 85-116.

Ni'met Habashi, Mutala'a Nohve Erzyabi-ye 'Amelkerd Tus'a Divan-e Muhasebat (Muessesat-ı 'Ali-ye Hesabresi) Devazdeh Keşver Tus'a Yafte ve der Hal-e Tus'a der Mukayese ba Keşver-e Cumhuri-ye İslami İnan, Daniş Hesabresi, Sal-e Panzdehom, Şomare: 59, Tabistan 2015, ss. 147-174.

FEHİM-İ KADİM DÎVÂNI'NDA TEFÂHÜR

Prof. Dr. Pervin ÇAPAN

Tuğçe YAŞA TOPRAK

Özet

Kelime anlamı itibariyle övünme, büyüklenme gibi anlamlara gelen *fahriyye* genellikle gazel, kaside ve bazen de diğer nazım şekillerinde şairin kendisini övdüğü, felekten yakındığı, içinde bulunduğu mevcut durumu aktardığı bölümün adıdır. *Tefâhür* ise övünme anlamına gelmektedir. Şairler şiirlerinin genellikle mahlas beyitlerinde sanatkârâne bir söyleyişle şiir ve şairliklerini övmüşlerdir. 17. yüzyıl Klâsik Türk şairlerinden olan Fehîm-i Kadîm de Dîvân'ında hemen her fırsatta ve her nazım şeklinde kendi şairlik dehasını medhetmiştir. Bu tefâhür beyitlerinde şair sadece kendisini övmemiş, aynı zamanda şiirinin köşe taşlarını oluşturan poetikasını da ortaya koymuştur. Fehîm-i Kadîm bu kabil beyitlerinde diğer şairlerle kendisini mukayese ederek edebî eleştirilerde bulunur ve bir şiirin nasıl olması gerektiği konusuna dikkat çeker. Şairin kendi şiirlerinde övgüye değer bulduğu unsurlar ve övgü kıstasları sadece Fehîm'in değil, aynı zamanda döneminin sanat anlayışı hakkında da bazı ipuçları verir.

Bu bildiride şairin Fehîm Dîvânı'ndaki kaside ve gazelerde görülen tefâhür beyitleri örnekleminde şairin poetik söylemi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fehîm-i Kadîm, dîvân, tefâhür, fahriyye, gazel

1.Giriş

Fahriyye kelime anlamı itibariyle lûgatlerde “eski şairlerin, kendi fazîletlerini ve şairliklerini övmek suretiyle yazdıkları şiirler” ve “Dîvân edebiyatında kasidenin belirli kısımlarından biri.” olarak tanımlanmıştır. (Şemseddin Sami, 1978:983; Devellioğlu, 2010:284) *Tefâhür* ise “övünme, temeddüh, övünç ve iftihar” anlamına gelmektedir. (Ahterî, 2017:197; Devellioğlu, 2010: 1232)

Edebî bir terim olarak ise şairlerin kendilerini övmek için yazdıkları şiirlere *fahriyye* denir. Her ne kadar insanın kendisini övmesi hoş karşılanan bir davranış olmasa da Klâsik

Türk şairleri bu fahriyelerde sanatkârâne bir gururla şiir ve şairliklerini övmüşlerdir. Fahriyeler genellikle kasideler içinde yer almakla birlikte, şairler bunun dışında ayrı bir nazım biçimiyle ya da bir gazelin makta' beytinde fahriye söyleyebilir. (Dilçin, 2013:266)

Şiirin edebî değer taşıdığına inanan her şair övünür, övünmeye hakkı da vardır, fakat bu konuda Nef'i kadar ileri gideni görülmemiştir. (Ünver, 1991:45) Klâsik Türk edebiyatında en çok Nef'i fahriyeleriyle öne çıkar. Nef'i klâsik kasidede bir çeşni gibi kullanılan fahriyeyi kasidenin vazgeçilmez bir unsuru hâline getirerek yeni bir üslûp oluşturmuştur. Mehmet Çavuşoğlu'na göre Klâsik bir kasidede medhiyenin arkasından gelen fahriyede şair, ince hünerli biri olduğunu söyleyerek bu övgüyü estetik bir değere yükseltir. Şairler, övdüğü kişiye bir münasebet düşürmek suretiyle fahriyede kendi hâlimden maddî sıkıntılarından hak ettiği hâlde himaye görmeyişinden söz eder, şairin dolaylı yoldan maddî ve manevî yardım istediği bir bölüm olan fahriye zamanla şairin kendisini övmesi şeklini almıştır. (Çavuşoğlu, 2011:22)

Klâsik Türk edebiyatı da her edebiyat gibi, şiir ve şair üzerine düşünen, tartışan, yorum yapan ve değerlendirmelerde bulunan bir edebiyattır. Klâsik Türk şairleri bu eleştirisini kaside, gazel, mesnevî, kıta gibi hemen her nazım şeklinde ortaya koymuştur. Klâsik Türk şairinin yaptığı bu eleştiri bizzat kendi şiiri ve şairliği üzerinedir. Eleştirinin kapsamı, esas itibariyle şairin, söz konusu beyitlerde kendi şiirini ve şairliğini tanıtmayı, kendi açısından bunları değerlendirmesidir. Şairin amacı bu olsa da sonuç olarak bu yolla, bir bakıma bizzat şairin, bir bakıma da onun çağının, şiir, şair, sanat ve edebiyat konularındaki düşünceleri, görüşleri, eğilimleri, bilgi ve kültürleri, anlayış ve alışkanlıkları, zevk ve değer ölçüleri bir dereceye kadar ortaya çıkmış olmaktadır. (Tolasa, 1982:16-17)

Klâsik Türk şairlerinden bazılarının dîvân dibacelerinde, bazen müstakil gazeller, bazen de gazellerin beyitleri arasına serpiştirilmiş olarak karşımıza çıkan bu değerlendirmeler edebî tenkid açısından özel bir anlam taşırlar. (Çapan, 2002:2)

Şiirlerde yer alan fahriye bölümleriyle ilgili pek çok edebiyat araştırmacısı, şairin kendini diğer şairlerden üstün konumda göstermek için uç benzetmelere ve mübalağalı ifadelerle yer vererek neredeyse gerçeklikten uzak tasvirler ortaya koyduklarını söylerler. 14. yüzyıldan başlayarak Klâsik Türk şiiri geleneği boyunca devam eden fahriye

örnekleri değerlendirildiğinde, bilinenin aksine, şairin bu bölümlerde ifade ettiği övgü kalıplarıyla ideal bir şair nasıl olmalıdır? sorusuna cevap verdiği görülür. Şairlerin şiirlerinde yer alan bu övgüler artık sadece abartılı birer medh olmaktan çıkarak poetik bir söylemi de beraberinde getirir. (İsen Durmuş, 2007:42) Fahriyenin tarihi gelişimine bakılacak olursa Klâsik Türk şiirinde ortaya çıktığı 14. yüzyılın ilk dönemlerde şiiriyle övünen ve şiirini yücelten şairlere sıkça rastlanmaz, ancak daha ziyade memdûhundan birtakım talepleri olan ve ondan yardım isteyen bir şair profili vardır.

15. yüzyılın sonuna kadar yazılan fahriyelerde daha çok bu türden bir anlayış görülür. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun her anlamda gelişip zenginleşmesiyle şairlik ve fahriye anlayışı da farklılaşmaya başlar. İlim ve kültüre verilen değerle birlikte şiir ve şair kavramlarına verilen kıymet de artar ve bu değişim kendisine güvenen, sesi gür çıkan bir şair tipini ortaya çıkarır. Böylece fahriye bölümlerindeki övgü, yavaş yavaş sadelikten ve tek sıfatlı kullanımdan uzaklaşır. Özellikle Nefî'nin "*tûtî-i mucize-gû, İsi-dem, silk-i teşbih-i dürr-i seb'al-mesâni* vb. gibi zincirleme tamlamalar ve abartılı benzetmelerle kendisini medhettiği görülür. Arap ve Fars şiirinin önde gelen şairleriyle kendisini kıyaslayan şair, kendisinin üstünlüğünü ilan eder. (TDEA,1979: 144). Bu bakımdan fahriyenin, 17. yüzyılda başka bir boyut kazandığını söylemek mümkündür. Aynı yüzyılda yetişen Fehîm-i Kadîm de bu fahriye anlayışından etkilenmiştir. Fehîm de çağdaşı şairlerde olduğu gibi tefâhürü kasidenin formel bir parçası olmaktan uzaklaştırarak hemen her nazım şeklinde şair yaradılışını övmüştür.

17. yüzyıl Klâsik Türk edebiyatı önemli isimlerinden biri olan Fehîm-i Kadîm, döneminin tezkire yazarlarından olan Safâyî Efendi tarafından "*pür-fenn bir şâ'ir-i nâzik-suhandır*" şeklinde medhedilmiştir (Mustafa Safâyî Efendi, 2005:443) Fehîm Dîvânı'nın Tenkidli Metnini hazırlayan ve Fehîm üzerinde ilk derin araştırmayı yapan Tahir Üzgör de onu, Osmanlı edebiyatının, "harika çocuğu" olarak niteler. (Üzgör 1991:4) Tezkire yazarları onun herhangi bir medrese eğitimi alıp almadığına dair bir bilgi vermez, ancak Arapça ve Farsça'yı çok iyi bildiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Dîvân'ında hemen her fırsatta ve her nazım şeklinde kendi şairlik dehasını metheden şair, *şairâne tefâhür* olarak nitelenebilecek bazı beyitlerinde şiirinin yapı taşlarını oluşturan poetikasını da ortaya koyar. Bu fahriye beyitlerinde şair hem kendi şiiri hem de başka şairlerin şiirleri üzerine edebî tenkit ve değerlendirmelerde bulunur. Özellikle şairin kendi şiirlerinde övgüye değer bulduğu unsurlar, onun sanat hakkındaki görüşlerini de ortaya koyar.

Bu bilgilerin ışığında, Fehîm'in Dîvânı'nda tespit edilen tefâhür beyitlerini, işaret ettiği özellikler bakımından kendi içinde tasnif edecek olursak:

2.Güzel Yaradılışlı Olmak Üzerinden Tefâhür

Şairin kendi varlığını tanımladığı değerlendirmelerin büyük çoğunluğu, “tab” kavramı etrafında toplanmıştır. Tab’, genel anlamıyla, “*insanın yaratılış özelliği ve doğası*” demektir, ancak, bir sanat ve edebiyat eleştirisi terimi olarak “*şairin şair olarak yaratılış özellikleri, şairlik cevheri, yaratılıştan sahip olduğu sanatçı varlığı*” anlamında kullanıldığı görülmektedir. “Tab’ ve tabi’at”, genel anlamda bir karakter ve mizaç hâlinin ifadesi olarak görülmekle birlikte, tezkirelerde de şair yaratılış ve gücünü temsil eder. (Çapan, 2002:32) Fehîm, tab’ını güzel şiir söylemesindeki en önemli unsurlardan biri olarak görür:

Bâg-1 tab’umdan Fehîm esse gülistana nesîm

Her güli âteş-zebân bir şâ’ir-i mümtâz olur (G.89/7) s.424.

“Ey Fehîm! Benim yaratılış gül bahçemden (ne zaman) gül bahçesine ılık bir seher yeli esse, onun her gülü, dili ateş gibi yakıcı sözlerle dolu seçkin bir şair olur.” Beyitte yaratılış gül bahçesine güller de ateş renkli güllerin tesirinde bir dile sahip şair olarak düşünülmüştür. Onun şair yaratılışı öyle tesirlidir ki, etkisi altında kalan herkes ateş gibi yakıcı sözlerle donanan seçkin birer şaire dönüşür. Bir başka beyitte şair, yaratılışının ona vermiş olduğu güçle diğer şairlere şiir söylemeyi öğreten kişinin kendisi olduğunu söyler:

Tarz-âmûz-1 ehl-i şî’r Fehîm

Tab’-1 şûh-1 suhân-1 tırâzumdur (G.71/7) s.400

“Ey Fehîm! Şairlere şiir söyleme tarzını öğreten benim söz söylemede bir üslup sahibi olan ince yaratılışımdır.” Şair bu gazelde kendisini değil, ama kendisinin ortaya koyduğu tarzı ve şiirindeki mânânın yeniliği ve orijinalitesi arkasındaki gücü övmüştür.

Fehîm *ma’nîdür* redifli gazelinin tamamını kendi övgüsüne ayırır:

Tab’um âyîne-dâr-1 ma’nîdür

Kalemüm büt-nigâr-1 ma’nîdür

Dil-i endîşemi iden meftûn

Şâhid-i şîve-kâr-1 ma’nîdür

Âşiyân-sâz-1 gülbün-i lafzum
‘Andelîb-i bahâr-1 ma’nîdür
Her lafız gülşen-i sevâdumda
Şebnem-i lâlezâr-1 ma’nîdür
Perniyân-1 nikât-1 elfâzum
Câme-h’âb-1 nigâr-1 ma’nîdür
Âteşîn dūd-1 şu’le-i fikrüm
Ebr-i hurşîd-i yâr-1 ma’nîdür
N’ola memdûh-1 ‘âlem olsa Fehîm
Şehriyâr-1 diyâr-1 ma’nîdür (G.97) s.434.

Şairin yaratılışı mânâya tutulan bir aynadır. Onun kalemi put gibi güzel olan sevgilinin anlamını yazar. Kaygılı gönlünü şaşkına çeviren şey cilveli sevgilinin mânâsıdır. Şairin söz fidanının yuvasını düzenleyen şey mânâ baharının bülbülüdür. Onun karanlık gülbahçesindeki her sözü, mânâ laleliğinin çiği gibidir. Şiirindeki ince sözler, nükteler mânâ güzelinin yatağıdır. Fikir kıvılcımlarının dumanı mânâ sevgilisinin güneşinin bulutudur. Fehîm bütün dünyanın övülmüşü olsa buna şaşılmaması gerekir, çünkü o mânâ diyarının sultanıdır.

Şairin fahriyyeyi sadece mahlas beytiyle ya da kasidenin bir bölümüyle sınırlamaması aslında şiirinin ne kadar önemli ve dikkate değer olduğunu vurgulamak istemesinden de ileri gelmektedir. Yine bir şiirin nasıl olması gerektiği konusu şairin üzerinde dikkatle durduğu bir husustur. Bu sebeple bunu sadece birkaç beyitle sınırlamayıp bir gazeli tamamen şiirinin övgüsüne ayırarak orijinal bir yol izlemiştir. Şair şiirde anlamı önemsemiş, kendisini de mânâ dünyasının sultanı olarak görmüştür. Yine:

Fehîmâ sînem içre özge gülşendür hayâl-i hüsn
O gülzâr içre tab’um bülbül-i rengîn-terennümdür. (G.104/5) s.
444.

“Ey Fehîm! Benim göğsümün içindeki güzelin hayali başka bir gül bahçesidir. O gül bahçesi içinde ise şair yaratılışım, işitilmemiş melodilerle öten bir bülbüldür.” diyerek kendi şair yaratılışını övmüştür.

Fehîm’in yaratılışı öyle farklıdır ki:

Hasm nazîr idemez tabiat-ı süstin

Tab’-ı Fehîm’ün şi’ârı şi’r-i mefîndür (G. 105/7) s.446.

“Şair rakibler (ne yaparlarsa yapsınlar), kendi gevşek yaratılışlarını, sağlam şiir söylemeyi kendisine şiar edinmiş Fehîm’in yaratılışına benzetemezler.” diyerek hiç kimseye benzemeyen bir tabiatı olduğunu vurgulamıştır.

Söylemen tab’-ı Fehîm’ün niydüğün bigâneye

Âşinâyân-ı suhan hüsn-i beyanından bilür (G. 112/7) s.456.

“Siz o meseleye yabancı olanlara Fehîm’in şair yaratılışının ne olup ne olmadığını anlatmayın, söze aşına olanlar zaten onu beyanının güzelliğinden hemen tanırırlar.” Şair beyitte bigâne-âşinâ tezadı üzerinden kendine has üslubunun ve tarzının güzel söze âşına olanlar tarafından hemen anlaşılacağı söylemiştir.

Fehîm şiirlerindeki mânâ derinliğini, sözlerinin incelik ve güzelliğini şairâne yaratılışı üzerinden değerlendirerek övmüştür. Onun şiirinin güzelliğine rakipler erişemezler, çünkü şaire göre şiir yazmak doğuştan gelen bir yetenektir. Şair kendisini hemen her nazım şeklinde övmüştür. Bu övgüleri şairin Dîvânı’ndaki kaside, gazel, rubai ve terk-i bendlerinde görmek mümkündür:

3.Kasidelerin Fahriyyelerinde Yer Alan Tefâhür

Klâsik Türk şairleri Dîvân’larının Dîbâcelerinden başlayarak edebî esere vücut veren *söz* üzerinde hassasiyetle dururlar ve kendilerinin söz ve söylem *gücüne dikkat çekerler, hatta bu konudaki üstünlük şair yaratılışın en önemli belirtisidir. Meselâ; Fuzûlî’ye göre “mânâyı ifade eden sözdür”, Lami’î’ye göre ise “söz beyanın vasıtasıdır”. (Üzgör, 1990:26) 17.yy’a ve Sebki-Hindî’ye kadar, şiirde lafız ve söz, mânânın önünde gelirken bu yüzyılda mânânın lafza feda edilmediği, hatta az sözle çok anlam üretmeyi amaç edinen münakkahiyatın ustalık olarak görüldüğü bir dönem başlar. Fehîm,*

Fehîm-i pâk-hayâlem tamâm kuvvet-i tab’

Sözün neticesi kâr-ı suhanda pür-zûram (K. 14/46) s.186

“Ben temiz hayalleri olan Fehîm’im, yaratılışımın kuvveti de yerinde. Kısaca söylemek gerekirse, söz söyleme işinde zorluyum, rakib tanımam, kimse beni geçemez” demek suretiyle kendisini över.

Benem ol şâ’ir-i kâdir-beyân-ı sihr-pîrâ kim

Kelâmum eyledüm mu’ciz fesâhatle belâgatden (K. 15/30) s.192

“Ben beyânını sihirle süslemeye kadir olan o şairim, sözümü fesahat ve belâgat unsurları aracılığıyla mucizevî kıldım.” demek suretiyle beyan, fesahat ve belâgat kelimeleriyle sözü ve söyleminin sözlerinin neredeyse bir sihir etkisi yaratacak kadar güçlü olduğuna, peygamber sözleri gibi mucizeler ifade ettiğine dikkat çeker. Beyan, sözün yerinde ve zamanında gereği gibi söylenilmesine, fesahat açık ve anlaşılır olmasına; belâgat ise güzelliğine delalet eder. İslâmiyet’te sihir haramdır, ancak sadece şiir sanatında sihir helâl ve geçerlidir. Yine beyitte Hz. Peygamber’in, “Beyanda sihir vardır” sözüne bir gönderme olduğu görülür. Bu beyitte Nef’î’nin *sözüm* redifli şiirindeki söylemin bir benzeri sezilir.

Garîk-i lücce-i âlâm olup dem-besteyem ammâ

Ne cevherler çıkarmakda dilüm deryâ-yı fikretten (K.15/32) s.192

“Ben elem dalgasına kapılıp boğulurken nefesim kesildi, ama dilim (yine de) düşünce denizinden ne inciler çıkarıyor.” Beyitte üzüntüler dalgaya teşbih edilmiştir. Şair kendisi de bu dalgalara kapılıp boğulurken nefesi kesilmiş olmasına rağmen yine de düşünce denizine dalıp inciler çıkarmaya devam etmektedir. Beyitte *dil* kelimesi hem ağızdaki dil, hem lisan hem de gönül anlamında tevriyelidir. ‘*Söz ipine inci dizmek şiir söylemektir.*’ Beyitte düşünce denize teşbih edilmiş, şair ise bu denizden söz incilerini çıkarmada mahir bir dalgıç olarak düşünülmüştür, ayrıca şairin bulduğu yeni anlamların nefes kesmesi yanında hayranlık uyandıracak kadar güzel olması anlamı da düşünülebilir.

Bir başka beyitte şiirini engin bir denize benzeten şair, ulaştığı anlam derinliğini kelimelerin harflerindeki noktalar üzerinden değerlendirir:

Oldı her nokta bahr-ı şi’rümde

Gıpta-i yâdigâr-ı ‘ummânî K.17/35 s. 202

Şair “Benim şiir denizindeki kelimelerin yazıldığı harflerdeki her nokta, bu okyanusun hediyesi olduğu için kıskanılmaktadır.” der. Beyitteki nokta kelimesi hem harflerdeki noktaları hem şiirin mânâsını oluşturan hususları hem de denizdeki ufki bir yeri karşılamaktadır.

Fehîm övünme içeren beyitlerinde yine Acem şairlerini eleştirmek suretiyle kendisini över.

Bana üstâd-ı kül yeter tab’um

N’eyleyim ben Zahîr ü Selmân’ı

Dahı ben gelmedin helâk oldu

Reşk ile nükte-sec-i Şirvânî

Nüşhâ-i tâzem eyledi mensûh

Köhne tarz- kelâm-ı Sahbân’ı

Görse ger şu’le-hâne-i tab’um

Feyzî-i Hind ederdî ruhbânî (K.17/38-39-40-41) s.204

“Benim için şair yaratılışım yeterli bir üstâddır. Zâhir ve Selmân’ı ne yapayım? Zaten onlar daha ben şiir sahasına çıkmadan öldüler. Onların arasından nükteli söz söylemede üstad olan Şirvanlı biri de kıskanarak benim yenilik içeren söyleyişimi ortadan kaldırıp unutturmak istedi. Şayet Feyzî-i Hindî meşhur Sahban’ın söz söyleme tarzındaki eskiliği görseydi, benim yaratılışımın kıvılcımlarının çıktığı ocağı kutsal sayardı.” Şaire göre kendi sözleri yenidir, Acem şairlerinin şiirleri ise eskide kalmış, hatta Fehîm şiir sahasına çıkmadan önce güncelliğini kaybetmiştir. Fehîm bu kasidesinde eleştirisinin dozunu giderek arttırır:

Tutalum şâ’ir oldılar hussâd

Cümlenün şi’ri hatt-ı butlânî (K.17/53) s.206

Bir alay şâ’ir-i şa’îr-şi’âr

Bir katar esterân-ı pâlânî

Ne belâ nâzım-ı le’âl olmak

Bir iki gevher-i hazef kânı

Kiminün tab'ı ma'den-i herze
Kiminün nazmı hasta hezyânı
Mahz-ı terzîk sözleri kiminün
Kiminün beyti yâve dükkânı
Kiminün şi'ri tâzedür k'olsun
Tâ ebed habs-i tab'-ı nisyânî
Olmada hâr-ı vâdi-i tâze
Hatt-ı halt-ı kelâm-ı dîvânî
Her biri vâridât-ı gaybîden
Mülhem-i feyz lîk şeytânî
Nokta-i şi'r-i şûmı her birinün
Reşk-i te'sîr-i nahs-ı Keyvânî
Bildirürdüm bu kavme ben haddin
Âh elümde olaydı fermânı
Ragmına böyle esterân u harun
Oluram beyt-i medhüme bânî
Pâdişâh-ı memalik-i nazmam
Eylerem tab'uma senâ hânî (K.17/ 53-64) s.207

Diyerek döneminde şiir söyleyen bazı kişileri “bir alay arpa yiyici”, “semerli katır” gibi tabirler üzerinden tenkid etmiştir. Bu tür şairlerin sözleri saçmalıktan başka bir şey değildir. Bu kendine şair diyenlerin karşısında Fehîm kendini öven beyitleri tertip edeceğini söylemiştir. O nazım ülkesinin padişahıdır. Buradan yola çıkarak şairin sözün arka arkaya rastgele dizilen kelimelerden ibaret değil mânâlı olması gerektiğini öncelendiği söylenebilir. Yine bu kasidenin devam eden beyitlerinde şair kendisinden öncekilerin şarabın neşesinden ilham aldığını kendisinin ise Tanrı'dan gelen vahiylerin harflerinden ilham aldığını söyler. Onun fikirlerinin mimarı Tanrı'nın feyzidir.

Yaratıcılığı yaratılışının güzelliğinden gelmektedir. Tabiatı mânâlar bahçesidir. Bu bahçeden esen rüzgârla yaratıcılığı beslenir. (Üzgör, 1991:207)

Şairin kasidelerindeki fahriyye bölümlerine bakıldığında dönemin edebî bir eleştirisinin yapıldığı görülmektedir. Ayrıca şair bu bölümlerde kendi söyleminin yeniliği üzerinde de önemle durmuştur.

4.Gazellerin Mahlas Beyitlerinde Yer Alan Tefâhür

Şair gazellerinin mahlas beyitlerinde şiir ve şair hakkındaki görüşlerine yer vererek kendisini övmüştür:

Gül ü lâleye nesîmem dil-i nâfeye şemîmem

Desün ol ki der Fehîm'em sözi böyle pôst-kende (G.259/5) s.644

“O (her ne kadar) lâle ve gül için onları açtıran ılık bahar rüzgârıyım, hoten ahusunun göbeğinden(gönlünden) çıkarılan kokuyu çıkaran benim derse desin. Ben de sözden mânâyı böyle deriyi yüzer gibi çıkaran Fehîmim.”

Fehîm beyitte kendisini diğer şairlerle mukayese ederek derin mânâlar bulma becerisinin diğerlerinden üstün olduğunu vurgulamıştır. Şairin sözü sadece güçlü değil aynı zamanda güzeldir de:

Şîve-i şâhid-i nutkın ki Fehîm'ün yazaruz

Hüsn-i elfâzumuzu ma'ni-i şeydâ iderüz (G.131/7) s.478

“Biz Fehîm'in söz gelininin(güzelinin) tarzını (işveli konuşmasını) dile getirirken güzel sözlerimizle (onu âdeta) çalgın mânâlara dönüştürürüz.” Şair bu beyitte de sözlerinin coşkulu mânâlar içerdiğini söyleyerek kendisini övmüştür.

Bir başka mahlas beytinde şair:

İder şi'rün Fehîm ol şûh temyîz

Olam kurban-ı hüsn-i imtiyâzı (G.279/7) s. 667.

“Ey Fehîm! O nazik güzel senin şiirinin güzelliğini farkedip diğerlerinden ayırıp seçerek üstün tutar, ben onun o seçiciliğine kurban olayım” diyerek kendi şiirinin diğer şairlerin şiirinden ayrı ve seçkin oluşunu izah eder. *Fehîm* kelimesi bu beyitte hem mahlas hem de anlamak anlamında tevriyelidir.

Şair sözlerinin kıymetini onları inciye *teşbih* ederek ortaya koyduğu bir başka beyitte şöyle söyler:

Görse nazmumda Fehîm ahter-i nutkum kızarup

Tâbiş-i şerm ile bahrun güheri ahker olur (G.84/6)

“Ey Fehîm! Denizlerdeki inciler şayet benim şiirimdeki yıldız gibi parlak kelimeleri görmüş olsalar, utançtan yüzleri kızarıp parlayarak kor hâline dönüşürler.” Beyitte söz-yıldız; söz-kor ilişkisi vardır. Şairin bulduğu kelimeler parlak olduğu kadar, tesiri ve yakıcılığı bakımından da başka şairlerden ayrılmaktadır.

Fehîm kendisini överken şiirlerini mucize veya sihre benzetmiş, kendi sözlerine böylece bir kutsiyet atfetmiştir:

Fehîm’i itmeğe i’câz-ı nazm ile mümtâz

O pür-füsûn nige-h-i şâ’irânedür bâ’is (G.28/7) s.342

Onun sözlerini seçkin yapan şey sözlerindeki mucizedir. Yine

Mu’cize şi’r ile şimdi Fehîm

Şehrde bir şâ’ir-i meşhurdur (G.74/8) s. 404.

Diyerek şiirde kurduğu mucizeyi, meşhur olmasının en önemli sebeplerinden biri olarak görür. Şair:

Seyr itdüm dün Fehîm’ün tarz-ı sihr-i şi’rini

Böyle kalursa eger mu’ciz-tırâz-ı dehr olur (G.85/5) s. 420

diyerek kendi şiirinin tarzına uzaktan baktığını ve eğer böyle giderse, dünyanın mucize düzenleyicisi olacağını fark ettiğini bildirir.

Mevc- hîz eyler dem-i Rûhü’l-kuds her dem Fehîm

Sihr-i i’câz-ı Mesîhâ’dur kelâm-ı pâkümüz (G. 128/7) s.474

“Ey Fehîm! Cebrail’in nefesi her an dalgalanıyor, ancak bizim temiz sözümüz Hz. İsa’nın sihirli söz söyleme kudretidir.” Hz. İsa’nın nefesi ile Azer adlı ölü bir köleyi diriltmesi hadisesi onun mucizelerinden biri olarak bilinmektedir. Nefesi mucize olarak bilinen Hz. İsa’nın karşısında şair kendi sözlerini hayat bahşeden bir unsur olarak görmüştür. Şiirde i’câz en kısa tanımıyla, güzel şiir söyleyerek dinleyeni şaşırtmak demektir. İslami şiirin

estetik anlayışına göre şair ve şiiri için varılacak en üst basamak olarak bilinir. (Mengi, 2009) Bu sebeple Fehîm de:

Biz nâkilân-ı sihr-i Fehîm'üz ki 'âlemi

Dem-beste eyledi suhan-ı dil- pezîrümüz (G.129/5) s.476.

diyerek sözlerinin efsun dolu oluşundan âlemin sesinin soluğunun kesildiğini anlatmış ve böylece şiirinin en üst seviyeye ulaştığını okura duyurarak kendisini övmüştür.

Sözlerüm nüsha-i i'câz-ı Kelîm oldı Fehîm

Dûrdur nisbet-i sihrî suhan-ı pâkûmden (G.236/8) s.616

“ Ey Fehîm! Benim sözlerim de Hz. Musa'nın mucizevî sözlerinin bir nüshası gibi oldu, ancak onlarla benim temiz sözlerim, yine de tesir gücü bakımından oldukça uzaktır.” Hz. Musa Tur'da Tanrı ile konuştuğu için Kelîm vasfını kazanmıştır. Aralarındaki konuşmalar Kur'ân-ı Kerîm'de de geçer. Elbette peygamberin mucizesi olan, ancak vahiy şeklindeki sözlerle, şairinki aynı tesir gücünde olamaz. Şair görünüş ile gerçeğin aynı olmadığı bahsini bu telmih üzerinden ifade eder.

Şair kelimeleri öyle büyüleyici kullanır ki onun güzel sözleri karşısında diğer şairlerin nutku tutulur:

Teşbîh ü isti'ârene tahsîn senün Fehîm

Çok şâ'irün bu şi'r-i pür-efsûn sükûtıdır (G. 70/5) s.400

“Ey Fehîm! Seni yaptığın benzetme ve ödünçlemeler sebebiyle tebrik ediyorum. Bu sihirli söyleyişlerle dolu şiirin pek çok şairin sesini kesti.”

Yine şair artık bazı eskimiş söz sanatlarına ihtiyaç duymadan doğrudan mânâyı etkili bir şekilde aktarabildiğini şu beyitle ifade eder:

Sözlerüm cevher-i mazmun u hayâl oldı Fehîm

Neyleyem ben hazef-i tevriye vü tecnîsi (G.289/8) s.678

“Ey Fehîm! Sözlerim hayal ve mazmunun cevheri oldu, ben bundan sonra cinas ve tevriye ile yapılan çanak çömleği ne yapayım.” Beyitte cevher değerli maden ve mücevherlerden yapılan bir sanat eserini; hazef ise topraktan yapılmış çanak çömleği karşılar. Şiirde hayal ve mazmun şiirin sanat değerini yükseltir, şaire göre bir kelimenin iki veya daha fazla

anlamının birden kastedilmesi veya bazı ses ve söz tekrarlarına dayanan bu sanatlar artık gerekli değildir.

Bu söylemde Sebk-i Hindî'nin ses benzerliğine dayalı söz sanatlarını ikinci plana atarak mânâ sanatlarına daha çok önem veriyor oluşu da elbette etkili olmuştur. Sebk-i Hindî'de benimsenen az sözle çok şey anlatma isteği, şairlerin daha çok mübalağa, hüsn-i ta'lil ve telmih gibi anlama dayalı söz sanatlarını tercih etmelerine sebebiyet vermiştir. Fehîm-i Kadîm'in bu beyti de Sebk-i Hindî'nin şairlere yön verdiği edebî sanatlar ve söylem çerçevesi hakkında bilgiler vermektedir.

Yine şiirinin mucizevî anlamı ile söz-inci ilişkisi kuran şair,

Zinet-fezâ-yı bâzû-yı i'câz olan güher

'İkd-ı Fehîm mu'cize-perdâza bestedür (G.93/7) s.433

“Fehîm'in söz ipine dizdiği inci tanesine benzeyen kelimeler, söz söyleme gücünün kol bağı (pazubendini) süsleyerek mucizevî sözleri parlatan diğer şairleri de teshir edip kendisine bağlamaktadır (söz söyleyemez hâle getirmektedir).” diyerek kendi sözünün etkileyciliğini vurgulamıştır.

Fehîm-i Kadîm bir başka beyitte, şiir sanatında önde gelen Hâkânî, Şâhî ve Melik gibi şairlerin söyleyişinin eskiliğini vurgulayarak mukayese yoluyla kendi şiiri ve dîvânının yenilik ve orijinalitesini işaret eder:

Köhne oldu resm-i Hâkânî vü Şâhî vü Melik

Şimdi nev-peydâ Fehîm'ün tâze dîvânın görün (G.182/9) s.548.

Nev-peydâ ve *tâze* kelimeleri ile yenilik ve orijinalite; *köhne* kelimesi ile de eskilik ifade edilmiştir.

Misli yokdur 'Acem'de gerçi Fehîm

Rûm'da 'Örfi'ye nazîr benem (G.206/16) s.548

Şair bu beyitte; “*İran şiirinde Fehîm'in bir benzeri olmadığını, Osmanlı ülkesinde de ünlü bir Acem şairi ve Sebk-i Hindî'nin güçlü temsilcisi olan Urfî-i Şîrâzî'nin (Örfî) tek benzerinin de kendisi olduğunu*” vurgular. Bu beyit 17.yy.'da Osmanlı şiiri karşısında artık eski varlık ve tesirini yitiren Acem şiiri ve şairlerine yönelen bir tenkittir. Bu

değerlendirmeyi şairin ve Osmanlı şiirinin bu yüzyılda kendine duyduğu güvenin bir işareti olarak almak mümkündür.

Bir başka beyitte Fehîm benzer bir mukayeseyi yine Örfî ve Tâlib üzerinden yaparak kendisini onlarla birlikte olgun üstadlar arasında sayar ve kendilerinin şiirin nasıl olması gerektiğini bilen, akıcı, yeni ve orijinal şiirler söyleyen şairler olduklarını ilan eder:

Ya ‘Örfî’dür ya Tâlib ya Fehîm üstâd-ı kâmindür

Selîs ü âşinâ bir şâ’ir-i şî’r-i garîb olsa (G.254/5) s.638.

Şair bir başka beyitte devrin diğer şairlerine seslenerek şiirde kendisinin örnek alınması gerektiğini ve yeni tarzına dikkat edilmesini söyler:

Nev-tarz u nev- âyînine bak şî’r-i Fehîm’ün

Taklid-i zebân-ı köhen-i mâ-selef itme (G.268/7) s. 654

Fehîm-i Kadîm’in yeni söylemi bu kadar önemsiyor oluşunda temsilcisi olduğu Sebk-i Hindî akımının etkisi büyüktür. Bu akımın önde gelen özelliklerinin başında *bikr-i mazmun- bikr-i mânâ* gibi kavramlar yer alır. Bu üslubun temsilcileri klişeleşmiş mazmunları terk ederek, görüşlerini ifade eden yeni mazmunlar ve yeni hayaller yaratmak için büyük çaba sarfetmişlerdir. (Demirel, 2009:289) Fehîm de genellikle eleştirileri ve önerilerini mânânın yeni olması gerektiği üzerinde yoğunlaştırmıştır.

5. Rubailerde Tefâhür

Klâsik Türk şiirinde bazı şairlerin konuşurken tutuk ve peltek oluşlarına dikkat çekilen tezkire bilgilerine de rastlanır. Lisân-ı pepegî veya lüknet de denilen bu kekemelik, onların dillerinden konuşurken sözün kurtulup çıkmakta zorlanmasına delâlet eder. (Kurnaz,1997:471) Evliyâ Çelebi, Fehîm-i Kadîm’in peltek olduğu bilgisini verir. (Üzgör, 1991:9) Şair bu durumuyla ilgili kendisini eleştirenlere söylediği bir rubâ’î ile âdeta cevap verir:

‘Ayb itme Fehîm çekse güftâra ta’ab

Ey cerb-zebân diyem sana nedür sebeb

Envâ’-ı cevâhir-i suhanla pürdür

Ger sözde girân olsa lisânım ne ‘aceb (R.4) s.684

“Ey hilekâr kişi! Sen Fehîm’in konuşurken zorluk çekmesini ayıplama. Ben sana (istersen) onun sebebini açıklayayım. Dilim çeşitli söz incileriyle dolu olduğundan, kelimelerin ağzımdan yavaş yavaş çıkmasına şaşmamak lâzım.” şair peltekliğinin sebebini ağzında dolu olan incilere bağlayarak hüsn-i ta’lil sanatının güzel örneklerinden birini verir.

şair şiiri yalnızca güzeller için söylediğini şöyle ifade eder:

Ben şâ’iren ammâ degülem pek cerrâr

Cerrâram u agniyâyı itmem bîzâr

Her ne talebüm varsa dilberdendür

Peydâ nigeħ-i lutf u nihân bûs kinâr (R. 16) s.690

Fehîm şiirini devrindeki yüksek mevkili kişilere sunarak bir karşılık beklemek niyetiyle yazmadığını, talebinin yalnızca güzellerden olduğunu bu rubaisi ile vurgulayarak kendini dilenci şairlerden ayrı tutmuştur. Bu söylemde de gizli bir övgü ve yergi yer almaktadır.

Fehîm söylediği bir rubâ’ide kendisini Acem şiir geleneğinde rubainin üstadı olarak kabul edilen Ömer Hayyam’la da mukayese ederek

Nâçâr ki mest-i ‘aşk-ı Hayyâm oldum

Bu çâr-sû-yı cihânda bed-nâm oldum

‘Aşk ile idüp rubâ’iye meyl Fehîm

Hayyâm-sıfat şöhret-i eyyâm oldum (R. 46)s. 704.

“Ben de ister istemez Hayyâm’ın içtiği aşk şarabından mest olup bu dünya denilen çarşıda kötü bir şöhret kazandım. Tıpkı onun gibi rubâ’î vadisine aşkla yönelip bu tarzda ben de yaşadığım zamanın en şöhretlisi oldum.” Der.

6. Terkîb-i Bendlerde Tefâhür

şair bir terkib-i bendinde bir bendin tamamını hicve ve kendisini övgüye ayırır:

Dâd ol sefine-i şâ’ir-i bî-intizâmıdan

Dîvâneyi hacil ide halt-ı kelâmdan
Feryâd o düzd-i ma'ni-i hâyîde-hârdan
Hâm ide nice nükteleri tab'-ı hamdan
Elfâz-ı tâze ile perişân suhanları
Dürr-i nazîm düşdi sanurlar nizâmıdan
Olmış harâmi-i reh-i eş'âr her biri
Beytin sanur bülend ola Beytü'l harâm'dan
Rûm içre Muhteşem de olursan hakîrsin
Bunlarsa cerr idüp dem urur ihtişamdan
Destârı kec idüp ide bâzârda hırâm
Teşhîr-i şâ'irî ide mudhik hırâmıdan
'Âr eylerem şerik-i harân olduğum meğer
'İsâ gibi kaçam feleke bu makâmıdan
Huffâş-ı külhana beni sanma berâberem
Ben murg-ı hôş-nevâ-yı gülistân-ı dîgerem (Tk. B. II/ 4) s. 246

Bu bend, dönemin şiir anlayışına tutulmuş bir ayna gibidir. Aynı zamanda şairin yeni baştan inşa etmek istediği yeni bir şiir anlayışının poetikası görülmektedir. Şair dönemindeki diğer şairleri *düpedüz mânâ hırsız* olarak anar. Şairin sürekli aynı söylemi üstlenip bayatlamış mânâyı şiirlerinde kullanan şairlerle aynı dönemde yer almaya bile katlanamadığı görülür. Bu tür şairlerin şiirde yeni söyleyişler ararken sözleri, yeni kelimelerle perişan bir hâle gelmiştir, fakat onlar bunun farkına varmazlar ve inci dizisinin bozulduğunu sanırlar. Fehîm'e göre, hâlâ kendi beyitlerinin Kabe'den daha yüce olacağını düşünen bu şairler, aslında şiir yolunun birer haydutu olmuşlardır. Gerçek bir şairin kıymetini bilmezler, ancak bir çeşit dilencilik yaparak ihtişamdan, gösteriş ve kudretten bahsederler. Bir de çarşılarda, kendilerince şairliğin ne olduğunu herkese göstermek üzere sarıklarını çarpıtıp yana yatırarak yürürler. Bu beyitler Fehîm'in bir şairden ne beklediğinin de ifadesidir. (Felek, 2007:577) Şair söylemde tazeliğin, orijinalliğin ve yeniliğin önemini defalarca vurgular. Ona göre kendisi dönemindeki

şairlerden ayrı bambaşka bir söyleyişe sahiptir. Şair terkiib-i bendlerinde de şair yaratılışını övmüştür:

Eflâk-i cihân-ı nazma merkez

Pergâr-ı ma'âniye medâram

Ben İsi-i nazm u hâme-câdu

Mu'ciz-âsâr u sihr-kâram

Geldükçe hurûşa bahr-ı tab'um

Deryâ deryâ güher-nisâram

Mest-i mey-i feyz olan Fehîm'em

Sermest-i şarâb-ı bî-humâram

Ben âşık-ı dilrübâ-yı nazmam

Tab'um gibi mübtelâ-yı nazmam (Tk.B. III/7) s. 262.

Şair kendisini şiirin merkezi ve mânâ pergeline dayanak noktası olarak görür. Şiirin İsâ'sı olduğunu söyleyerek sözlerinin tesirini vurgular. Onun şairâne yaratılışının denizi coşup kabardıkça denizlerce inci saçılır. O şarap içince sarhoş olmaz, çünkü zaten feyiz şarabıyla mest olmuştur, Fehîm gönül kapan nazmın âşığı olduğunu ve şiirin müptelası olduğunu söyleyerek onun için şiir söylemenin ne kadar önemli olduğunu ve bu işte şiir dünyasının merkezinde yer alacak kadar mühim bir yerde olduğunu tefahür içeren mısraları üzerinden anlatılmıştır.

7. Sonuç

Çalışmada Fehîm-i Kadîm'in poetikası bağlamında yaptığı tefâhürlere dair verilen örnekler değerlendirildiğinde şairin dikkat çektiği konuların başında *şairâne yaratılışın* geldiği görülmektedir. Ona göre sözlerinin güzelliği tab'ından ileri gelmektedir. Onun şairâne yaratılışı öyle güçlüdür ki kimse onu taklit edemez. O sözünün güçlü, orijinal ve açık oluşunu başka şairlerle kendisini mukayese ederek de ifade etmiştir. Şair, kendisinden önce yaşamış olan yahut devrinde yaşayan Arap, Fars ve Türk şairlerle kendisini karşılaştırmıştır. Bu mukayeselerde kendisini yüceltirken, diğer şairleri ise eleştirmiştir. Bazen bazı şairleri övse bile kendisinin onlardan üstün olduğunu ifade etmiştir. Yine de şairin bu beyitlerinden yola çıkılarak hangi şairlerin örnek alınması

gerektiği yahut kimlerin aşılması gerektiği konusunda ve dönemin edebiyat anlayışı hakkındaki bilgilere ulaşmak mümkündür. Şairin tefâhürde bulunurken salt bir narsisizmle kendisini övme gayesi gütmeyi, bu beyitlerin aynı zamanda poetik bir anlam ifade ettiğini söylemek mümkündür. Tefâhür beyitlerinde şair, şiirine bakış açısını ortaya koyduğu gibi aynı zamanda ideal bir şiirin nasıl olması gerektiğini de anlatmıştır. Şair genellikle kaside ve gazellerinin fahriyyelerinde sözlerinin güzelliğini, cücünü, mânâ dolu oluşunu ve sihir içerdiiğini vurgularken rubailerinde diğer şairlerle mukayeseler üzerinden kendini övmüş, terhib-i bendlerinde ise devrinin şiir anlayışı ile ilgili edebî tenkidlere yer vermiştir.

Buna göre Fehîm'e göre söz güçlü, fasih, beliiğ ve güzel olmalıdır. İçinde sihri ve mucizeyi barındırmalı, taze mânâlar içermelidir. Kusursuz hayalleri çağrıştırmalı, mucize yaratmalıdır. Ona göre sözü kusursuz, anlaşılır, fakat sanâtkârâne söylemek gerekir. Şiir denizin dibindeki inci gibi hem saklı bir mânâyı içinde tutmalı hem de onun gibi parlak, güzel ve kıymetli olmalıdır. Şairin hemen her fahriyye içeren gazelinde *nev-peydâ*, *cevher-i mazmun*, *nüşa-i taze* gibi tamlamalarla en çok dikkat çektiği konu yeni bir söyleyişin üstlenilmesi gerektiğiyle ilgilidir. Bu sebeple Zahir, Selman, Sahban gibi eski şairler artık bırakılmalı Örfî, Tâlip ya da Hayyâm ile kendisi örnek alınmalıdır. Sadece sese değil anlama da önem verilmeli, edebî sanatlardan eski tarzda olan cinas ve tevriye bırakılmalı, yeni bir çağrışımı yaratacak sanatlara yönelinmelidir. Onun şair ruhu öyle orijinaldir ki daha ismi söylenmeden beyanının ona ait olduğu bilinir. Bu bakımdan şiirde akıcılık, tanınırlık ve orijinallik onun için çok önemlidir denilebilir.

Şairin fahriyyelerinin incelenmesiyle beraber onun şiir ve şair konusundaki fikirlerine erişilebilmiştir. Bu türden çalışmaların çoğalmasıyla beraber Klâsik Türk edebiyatında bütün bir yüzyılı kapsayan poetik çalışmaların yapılması daha kolay hâle gelecektir.

Kaynakça

Ahterî, (2017) *Ahterî-yi Kebîr*, haz. Ahmet Kırkkılıç; Yusuf Sancak, Ankara:TDK.

- Çapan, P. (2002). “Zâtî Dîvânı’nda Edebî Tenkîd ve Değerlendirmeler”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Bahar, S. 8.
- Çapan, P. (2005) *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü’l-Âsâr min Fevâ’idi’l-Eş’âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Çavuşoğlu, M. (2017) “Kasîde”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Şiiri, Dîvân Şiiri Özel Sayısı II, Ankara: TDK. Yay.
- Demirel, Ş. (2009) “XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslup, Sebk-i Hindî, Hikemî Tarz, Mahallîleşme,” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/2 Winter 2009. 246-273.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2013) *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK.
- İsen Durmuş, T. I. (2007) “Fahriyyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi”, *Bilig Güz / 2007* sayı 43: 107-116.
- Mengi, M. (2009), “Dîvân Şiiri Estetiği Açısından İ’câz”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Sayı 39, Erzurum.
- Kurnaz, Cemal (1997), *Türküden Gazele-Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yay., Ankara.
- Şemseddin Sami (1978) *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yay.
- TDEA. (1979). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul: Dergâh Yay.
- Tolasa Harun, (1982) "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", Ege Üniv., Ed. Fak., Yay., *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi*, İzmir.
- Ünver, İ. (1991). “Övgü ve Yergi Şairi Nef’î” *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef’î*, s.45-78, Ankara: AKM Yay.
- Üzgör T. (1990). *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Üzör, T. (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*,
Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi
Yay.

GİRİŞİM (RİSK) SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARININ IDOCRIW TEMELLİ COCOSO YÖNTEMİYLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ ANALİZİ

*Cemile İrem AYDIN, Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Muhasebe ve Finansman, c.iremaydin@hotmail.com*

Özet

Çalışmada, Borsa İstanbul'a kote olmuş Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları'nın (GSYO), Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri kullanılarak finansal performanslarının analizi amaçlanmıştır. Bu amaçla, öncelikle finansal oran analizi yapılmış olup ardından bu oranların önem ağırlıklarını belirlemek için IDOCRIW yöntemi kullanılmıştır. Kriter ağırlıklarının belirlenmesinden sonra COCOSO yöntemiyle Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları'nın finansal performansları sıralanmıştır. Veriler, 2015-2019 yıllarını kapsamaktadır ve ilgili verilere, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarının halka açıkladıkları finansal tablolardan ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Girişim Sermayesi, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (GSYO), Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri (ÇKKV), IDOCRIW, COCOSO

1.Giriş

Küreselleşmeyle birlikte her işin yapılış şekli dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm, girişimcilerin kaynak bulma şeklini de değiştirmiştir. Girişimcilerin, finansman arayışında tercih ettikleri bankalar ve diğer mali kuruluşlarca uygun şartlarda fon sağlayamaması, onları yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu noktada girişimciler, GSYO aracılığıyla, yenilikçi fikirlerini hayata geçirebilecek olan finansman kaynağına ulaşabilmektedir.

Karar vermek, insanın varoluşundan beri süregelen bir sorundur. Hedeflerine ulaşmak ya da karşısına çıkan sorunların çözümü için bireyler, önüne çıkan birçok seçenek arasından en optimal sonuç vereni bulmak için karar vermek zorundadır; fakat seçenekler arttıkça karar vermek oldukça zorlaşmaktadır. Bu nedenle, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri bireye kolaylık sağlamaktadır.

Çalışmada IDOCRIW temelli COCOSO yönteminin kullanılacaktır. IDOCRIW, Entropi ve CILOS yöntemleri kombinasyonundan oluşmaktadır ve objektif bir kriter ağırlıklandırma yöntemidir. Böylece kriterlerin önem ağırlıkları, karar vericinin öznel yargısına bırakılmadan matematiksel tekniklerle hesaplanmaktadır.

2.Kavramsal Çerçeve

2.1. Girişim (Risk) Sermayesi Yatırım Ortaklıkları

Risk Sermayesi kavramının orijinal karşılığı Venture Capital'dir. Kader, cüret, cesaret anlamına gelen “venture”, yöntemin özüne uygun biçimde genellikle yeni veya spekülatif yatırım konusunda istekli olan girişimcilerin sermayelerine katkıda bulunan veya bu yatırımlar için kullanılabilen kaynak anlamındadır. Venture Capital; cesaret sermayesi veya Sermaye Piyasası Kurulu tebliğlerinde yer aldığı şekliyle girişim sermayesi gibi farklı terimlerle ifade edilse de en bilinen kullanımı Risk Sermayesi'dir (Aypek, 1997: 7).

Girişim sermayesi finansmanı, faiz ve anapara şeklinde geri ödeme mecburiyeti olmayan bir finansman modelidir. Bu finansman modelinin gelişmesindeki en büyük etken, bankaların kredi faiz oranlarının yüksek olmasıdır. Bu durum yüksek maliyet anlamına gelir ve böylece girişimci için uzun süreli yatırımlara girişmek imkansızlaşmaktadır (Taner ve Akkaya, 2016: 65).

GSYO kurulmasındaki ana hedef, yeni bir teknolojiyle üretilen bir iş fikrine katkı sağlayarak bu fikri gerçekleştirebilmektir. Girişim sermayesi yatırımları devlet tarafından desteklenmekte ve vergi muafiyeti avantajı sağlaması nedeniyle özendiricidir (Bağcı ve Kılıçaslan, 2020: 229).

GSYO tarafından sağlayan finansman çeşitleri (Taner ve Akkaya, 2016: 64):

Çekirdek Sermaye: Düşünce evresinde olan projelere verilmektedir.

Başlangıç Sermayesi: Ürün geliştirme evresinde verilmektedir.

Erken Evre Finansmanı: Markalaşma ve ticari başarı amacıyla verilmektedir.

Köprü Finansmanı: Halka arz sırasında verilmektedir.

Girişim Sermayesi, kurumsal yatırımcılar ve varlık sahibi kişilerden meydana gelmektedir. Sermayedarlar, fon verecekleri şirketlerin kar elde edebileceği gibi gelir ve

nakit akışları ile alakalı risklerinin varlığını da kabul ederek kaynak sağlamaktadır. Sermaye, kredi gibi değil, işletmelerdeki öz sermaye hisseleri gibi kullanılmaktadır (Aktaş ve Darwish, 2020: 67).

2.2. Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri

İnsanoğlu var olduğundan beri büyük sorunlarından birisi karar vermektir. Öyle ki seçenekler arttıkça karar vermek giderek karmaşık bir hale gelmektedir. Buradaki en önemli nokta, karar vericinin probleme en uygun alternatifini bulurken, önüne çıkan her kriteri değerlendirip sonuca ulaşmasıdır. ÇKKV, “önceden belirlenmiş kriterlere göre en uygun çözümü belirlemeye yönelik bir optimizasyon sürecidir” (Ecer, 2020: 22). ÇKKV, matematik, psikoloji, karar bilimi gibi birçok disiplini buluşturup, karar vericinin karşısına çıkan problemin çözümünde yardımcı olan bir alandır (Kabak ve Çınar, 2020: 2).

ÇKKV aşamaları (Arslankaya ve Göraltay, 2019: 14)):

- Konu ile ilgili kriter ve seçeneklerin belirlenmesi,
- Kriterlerin nispi önem dereceleri belirlenmesi,
- Her bir seçenek tüm kriterler temelinde değerlendirilip ve seçeneklerin sıralanması şeklindedir.

ÇKKV yöntemlerindeki en önemli aşamalardan biri kriterlerin ağırlıklandırılmasıdır. Literatür incelendiğinde kriter ağırlıklandırma yöntemleri; öznel, nesnel ve bütünlük olarak ayrılmaktadır. Öznel yöntemlerde karar vericinin yargıları dikkate alınmaktadır; nesnel yöntemlerde ise karar vericinin yargılarının bir önemi olmayıp analitik analizler yapılmaktadır; bütünlük yönteminde ise hem karar vericinin tercihleri hem de matematiksel hesaplamalarla kriterler ağırlıklandırılmaktadır (Çakır ve Perçin, 2013: 450).

Çalışmada kullanılan Entropi ve CILOS yöntemlerinin kombinasyonundan oluşan IDOCRIW yöntemi, nesnel bir kriter ağırlıklandırma yöntemidir.

3.Yöntem

Çalışmada, Borsa İstanbul’da 2015-2019 yıllarında faaliyet gösteren 7 GSYO’nun finansal performansları IDOCRIW temelli COCOSO yöntemiyle analiz edilmiştir.

IDOCRIW yöntemi, Entropi ve CILOS yöntemlerinden oluştuğu için; Entropi, CILOS, IDOCRIW ve COCOSO yöntemleri hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Entropi

Bilgi teorisinde Shannon entropisi, düzensizlik ölçüsünü ifade eder ve bilginin faydasını belirlemek için kullanılır. Entropi değeri ne kadar küçükse, sistemin düzensizlik derecesi de o kadar küçüktür. Karar vericiden kaynaklanan sorunları ortadan kaldıran nesnel bir kriter ağırlıklandırma yöntemidir (Li vd., 2011: 2087).

Entropi yöntemi uygulama adımları (Wang ve Lee, 2009: 8982):

1. Adım: Karar Matrisinin Belirlenmesi

m tane alternatife ve n tane karar kriterine sahip bir ÇKKV probleminin karar matrisi Eşitlik (1) ile gösterilebilir.

$$E = |X_{ij}|_{m \times n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix}, i = 1, 2, \dots, m \text{ ve } j = 1, 2, \dots, n \quad (1)$$

2. Adım: Standartlaştırma (Normalizasyon)

Farklı ölçek boyutlarının birlikte kullanılabilmesi adına, karar matrisinde yer alan elemanların standardize hale getirilmesi gerekmektedir. Eşitlik (2) yardımıyla fayda temelli kriterlerin, Eşitlik (3) ile maliyet temelli kriterlerin standartlaştırılması sağlanır.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{ij}}, (i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n) \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{\min x_{ij}}{x_{ij}}, \min x_{ij} \neq 0, (i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n) \quad (3)$$

Standartlaştırmanın ardından $R = [r_{ij}]_{m \times n}$ standart karar matrisi elde edilir.

3. Adım: Entropinin Hesaplanması

f_{ij} , bir önceki adımda bulunan standardize değerleri göstermek üzere;

$$f_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1}^m r_{ij}} \quad (4)$$

Formülüyle hesaplanmaktadır. Eşitlik (4) ile ulaşılan değerler, Eşitlik (5)'te kullanılarak tüm kriterlerin entropisi elde edilir.

$$e_{ij} = - \frac{\sum_{i=1}^m f_{ij} \ln f_{ij}}{\ln m} \quad (5)$$

4. Adım: Entropi Ağırlığının Hesaplanması

Tüm kriterlere ait entropi ağırlığı Eşitlik (6) ile bulunmaktadır.

$$w_j = \frac{1 - e_j}{n - \sum_{j=1}^m e_j} \quad (6)$$

$(1 - e_j)$ her bir kriterin gerçek bilgisinin iraksama derecesidir. $(1 - e_j)$ normleştirilirse, her bir kriterin nihai ağırlıklarına ulaşılabilir.

Entropi yöntemi, içinde yer alan logaritmik hesaplamalardan dolayı negatif ve 0 değerine duyarlıdır. Bu sebeple negatif ve 0 değerler pozitif hale getirilmedi. Değerleri pozitifleştirmek için Eşitlik (7) ve (8)'de verilen Z-Skor ile düzeltme işlemi yapılabilmektedir (Zhang vd., 2014: 3).

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{\sigma_j} \quad (7)$$

$$Z'_{ij} = Z_{ij} + A ; A = |\min Z_{ij}| \quad (8)$$

3.2. CILOS

“*Criterion Impact LOSs- Kriter Önem Kaybı*”, kriterlerden biri maksimum veya minimum değere ulaşıncaya kadar her bir kriterin önem kaybını değerlendirmektedir. CILOS ile entropi yönteminin olumsuzlarını giderilmektedir (Čereška vd., 2016: 7). Buna göre, entropi yönteminde olan, her bir kriterde alternatif değerlerin benzer olması halinde kriter ağırlık derecesinin azalması durumu bulunmamaktadır (Pala, 2021: 270).

1. Adım: Maliyet Kriterlerinin Dönüşümü

CILOS yönteminde ilk adım maliyet değerlerinin fayda değerine dönüştürülmesidir. Bütün kriterlerin fayda temelli olması gerekmektedir. Bunun için yalnızca maliyet temelli kriterlerin yer aldığı sütunlar Eşitlik (9) yardımıyla fayda temelli kriterlere dönüştürülür.

$$r_{ij}^- = \frac{\min r_{ij}}{r_{ij}} \quad (9)$$

2. Adım: Normalizasyon

Normalizasyon, yöntemdeki her bir kriterin uğradığı kaybın karşılaştırılmasını görebilmeyi sağlamaktır. Bu amaçla Eşitlik (10) ile $X = \|r_{ij}\|$ ifadesiyle bir normalize matris oluşturulur.

$$x_{ij} = \frac{\bar{r}_{ij}}{\sum \bar{r}_{ij}} \quad (10)$$

3. Adım: Kare Matrisi R'nin Elde Edilmesi

X matrisinde her bir sütunun en büyük değeri belirlenir (Eşitlik (11)). Eşitlik (11)'te k_j , j. Sütunda en büyük değer yer aldığı satırın konumudur.

$$x_{ij} = \max x_{ij} = x_{k_j} \quad (11)$$

En büyük karar kriterine karşılık gelen x_{k_j} değerleri, kare matris $R = \|a_{ij}\|$ ($a_{11} = x_i$; $a_{ij} = x_{k_j}$) oluşturmak amacıyla, k_i satır barındıran X matrisinden alınır. (i, j= 1,2,..., m; m kriter sayıdır) bu da bütün kriterlerin en büyük değerlerinin matrisin esas köşegeninde konumlanacağını göstermektedir. R matrisinin i. Satırı X matrisinin k_i satırının elemanlarından oluşur. Eğer, farklı kriterlerin en büyük değeri aynı satırda ise, bunlar aynı alternatife aittir. Bu durumda R matrisindeki bazı satırların X matrisindeki satırlarla aynı olabileceğine dikkat edilmelidir.

4. Adım: Göreceli Kayıp Matrisi P'nin Elde Edilmesi

Eşitlik (12)'de görüleceği üzere, P matrisi ya da CILOS matrisi adı da verilen $P = \|p_{ij}\|$, her sütunun kendi köşegen değerinden her bir satır elemanının çıkartılarak köşegen eleman değerine bölünmesiyle bulunur.

$$p_{ij} = \frac{x_j - a_{ij}}{x_j} = \frac{a_{ii} - a_{ij}}{a_{ii}} \quad (12)$$

İşlemlerin ardından ulaşılan P matrisinde köşegen elemanları 0 olmaktadır. ($p_{jii} = 0$). Eğer i, kriter en önemli kriter seçilirse, P matrisinin p_{ij} elemanları j. kriterin göreceli kaybını göstermektedir.

5. Adım: Ağırlık Sistem Matrisi F'nin Belirlenmesi

Bir önceki adımda elde edilen P matrisinin her sütunun toplamı bulunur. Bu toplamın negatif değeri, 0 olan köşegen değerlerinin yerine yazılarak F matrisi elde edilmektedir. F matrisi Eşitlik (13)'te verilmiştir.

$$F = \begin{bmatrix} -\sum_{k=1}^n P_{k1} & P_{12} & \dots & P_{1n} \\ P_{21} & -\sum_{k=1}^n P_{k2} & \dots & P_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ P_{n1} & P_{n2} & \dots & -\sum_{k=1}^n P_{kn} \end{bmatrix} \quad (13)$$

6. Adım: *Lineer Denklem Sisteminin Çözümü*

Eşitlik (14) ile lineer denklem sistemi çözülmektedir.

$$Fq^t = 0 \quad (14)$$

Eşitlik (14)'deki m denklem ve m bilinmeyenden oluşan lineer denklem sistemi sonsuz sayıda çözüme sahiptir. Ancak Mirkin (1974), $i \neq j$ iken Eşitlik (14)'deki sistemin tek bir çözüme sahip olduğunu ispatlamıştır. Dolayısıyla bu çözüme elle ya da MATLAB, Excel vb. bir program yardımıyla ulaşılabilmektedir (Ecer, 2020: 110).

7. Adım: *Objektif Ağırlıklara Ulaşılması*

Eşitlik (15) görüldüğü üzere, her bir çözüm değeri, çözüm değerleri toplamına bölünerek kriter ağırlıkları elde edilmektedir.

$$q_i = \frac{x_i}{\sum x_i} \quad (15)$$

3.3. IDOCRIW

Bu yöntem, eksik bir endeksin göreceli etkisini saptamak adına entropi ve CILOS yöntemlerinin birleşiminden oluşmaktadır (Pala, 2021: 272).

1. Adım: Entropi Ağırlıklarının Belirlenmesi
2. Adım: CILOS Ağırlıklarının Belirlenmesi
3. Adım: IDOCRIW Ağırlıklarının Belirlenmesi

w_j , entropi ağırlıklarını, q_j ise CILOS ağırlıklarını göstermektedir. Eşitlik (16) ile IDOCRIW ağırlıkları (τ_j) elde edilir.

$$\tau_j = \frac{w_j * q_j}{\sum_{j=1}^m w_j * q_j} \quad (16)$$

Bu yöntem hem kriterlerin entropisini hem de entropiden dolayı oluşan kayıpların etkisinin azaltılmasını göstermektedir.

3.4. COCOSO

“*Combined Compromise Solution- Karma Uzlaşmacı Çözüm*”, Yazdani vd. (2019) tarafından ortaya atılmıştır. Basit toplamsal ağırlık ve üstsel ağırlıklandırılmış toplam yaklaşımlarının birlikte kullanımına dayanmaktadır.

COCOSO yönteminin adımları (Yazdani vd., 2020: 4-5):

1. Adım: Başlangıç Karar Matrisinin Oluşturulması

Daha önceki yöntemlerde de belirtildiği üzere m alternatif ve n kriterden oluşan başlangıç karar matrisi oluşturulur.

$$E = |X_{ij}|_{m \times n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix}, \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ ve } j = 1, 2, \dots, n \quad (17)$$

2. Adım: Normalizasyon

Fayda ve maliyet kriterleri standartlaştırılır. Fayda kriterleri Eşitlik (18) ile, maliyet kriterleri (19) ile standart hale getirilir. Böylece Eşitlik (17)'de gösterilen Z normalize matrisine ulaşılmaktadır.

$$z_{ij}^{\bar{}} = \frac{x_{ij} - x_{ij}^{\bar{}}}{x_{ij}^+ - x_{ij}^{\bar{}}} \quad (18)$$

$$z_{ij}^{\bar{}} = \frac{x_{ij}^{\bar{}} - x_{ij}}{x_{ij}^+ - x_{ij}^{\bar{}}} \quad (19)$$

3. Adım: S_i ve P_i Değerlerinin Hesaplanması

$$S_i = \sum_{j=1}^n (w_j * z_{ij}^{\bar{}}) \quad (20)$$

$$P_i = \sum_{j=1}^n (z_{ij}^{\bar{}})^{w_j} \quad (21)$$

4. Adım: Değerlendirme Stratejilerinin Bulunması

Eşitlikler (22), (23) ve (24) kullanılarak üç değerlendirme stratejisi (K_A, K_B, K_C) elde edilmektedir. Bu değerler aynı zamanda alternatiflerin görelî performans puanlarıdır.

$$K_A = \frac{P_i + S_i}{\sum_{i=1}^m (P_i + S_i)} \quad (22)$$

$$K_B = \frac{S_i}{\min S_i} + \frac{P_i}{\min P_i} \quad (23)$$

$$K_C = \frac{\lambda(S_i) + (1-\lambda)(P_i)}{(\lambda S_i + (1-\lambda)P_i)}, 0 \leq \lambda \leq 1 \quad (24)$$

Eşitlik (24)'te λ genel olarak 0,5 seçilmektedir. Fakat; λ değerinin seçimi karar vericiye bırakılmaktadır.

5. Adım: Nihai Sıralamaların Tespiti

Eşitlik (25) kullanılarak nihai sıralamaya ulaşılmaktadır.

$$K_i = (K_A * K_B * K_C)^{1/3} + \frac{1}{3} * (K_A + K_B + K_C) \quad (25)$$

Eşitlik (25)'in sonuçlarına göre veriler büyükten küçüğe bir sıralamaya alınmaktadır. En büyük K_i değeri en iyi performansı gösteren alternatiftir.

4. Bulgular

Tablo 1. Çalışmada Ele Alınan Firmalar

SIRA	KOD	UNVAN
1	EGCYO	EGELİ & CO TARIM GSYO A.Ş.
2	GOZDE	GÖZDE GSYO A.Ş.
3	HDFGS	HEDEF GSYO A.Ş.
4	HUBVC	HUB GSYO A.Ş.
5	ISGSY	İŞ GSYO A.Ş.
6	RHEAG	RHEA GSYO A.Ş.
7	VERTU	VERUSATÜRK GSYO A.Ş.

Tablo 2. Araştırma Verisi ve Kriterler

Kısaltma	Kriterler	Kriter İçerikleri	
CO	Cari Oran	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Borçlar	<i>MAX</i>
NO	Nakit Oran	Hazır Değerler / Kısa Vadeli Borçlar	<i>MAX</i>
ÖK	Öz Sermaye Karlılığı	Net Kar / Öz Sermaye	<i>MAX</i>
AK	Aktif Karlılık	Net Kar / Aktif Toplamı	<i>MAX</i>
ADH	Aktif Devir Hızı	Net Satışlar / Aktif Toplamı	<i>MAX</i>
ÖDH	Öz Sermaye Devir Hızı	Net Satışlar / Öz Sermaye	<i>MAX</i>
FKO	Finansal Kaldıraç Oranı	Toplam Borçlar / Toplam Aktif	<i>MIN</i>
ÖÇ	Öz Sermaye Çarpanı	Toplam Aktif / Öz Sermaye	<i>MIN</i>

GSYO işletmelerine ait finansal oranlar 2015, 2016, 2017, 2018 ve 2019 yılları için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Örnek olması açısından 2015 yılına ait veriler tablolarda gösterilmiştir.

4.1. Entropi Yöntemine İlişkin Bulgular

Tablo 3. 2015 Yılı Şirketlere Ait Rasyolar

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	2,7945	1,8737	0,2362	-0,2190	0,0000	0,0000	0,0725	12,7842
GOZDE	0,5000	0,0003	0,0963	0,0492	0,0173	0,0340	0,4894	1,0432
HDFGS	468,426 5	465,221 5	0,2408	0,2403	1,4031	1,4056	0,0018	552,640 2

	164,331	160,404						292,999	
HUBVC	3	9	0,0615	0,0613	1,1890	1,1931	0,0034	5	
ISGSY	37,5809	37,3574	3,0287	2,9840	0,0479	0,0486	0,0148	66,6438	
RHEAG	1,6551	0,0047	-	0,6031	-0,3496	0,0149	0,0257	0,4204	1,3784
VERTU	6,4805	5,9756	0,2672	0,2259	0,1282	0,1516	0,1544	5,4771	

1. Adım: Karar Matrisinin Oluşturulması

Tablo 3'deki rasyolar kullanılarak Tablo 4'te sunulan başlangıç karar matrisi oluşturulur.

Tablo 4. Başlangıç Karar Matrisi

	<i>MAX</i>	<i>MAX</i>	<i>MAX</i>	<i>MAX</i>	<i>MAX</i>	<i>MAX</i>	<i>MIN</i>	<i>MIN</i>
FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	2,7945	1,8737	-	-	0,0000	0,0000	0,0725	12,7842
GOZDE	0,5000	0,0003	0,0963	0,0492	0,0173	0,0340	0,4894	1,0432
HDFGS	468,426	465,221						552,640
	5	5	0,2408	0,2403	1,4031	1,4056	0,0018	2
HUBVC	164,331	160,404						292,999
	3	9	0,0615	0,0613	1,1890	1,1931	0,0034	5
ISGSY	37,5809	37,3574	3,0287	2,9840	0,0479	0,0486	0,0148	66,6438
RHEAG	1,6551	0,0047	-	-	0,0149	0,0257	0,4204	1,3784
VERTU	6,4805	5,9756	0,2672	0,2259	0,1282	0,1516	0,1544	5,4771

<i>MAX</i>	468,426	465,221						552,640
	5	5	3,0287	2,9840	1,4031	1,4056	0,4894	2
<i>MIN</i>	0,5000	0,0003	-	-				
			0,6031	0,3496	0,0149	0,0257	0,0018	1,0432

Firmalar ve kriterler Tablo 3'teki başlangıç karar matrisinde yer almaktadır. Karar matrisi oluşturulurken ÖK ve AK kriterlerinde negatif değerler; ADH ve ÖDH kriterlerinde ise 0 değeri görülmüştür.

Entropi yöntemi negatif ve 0 değerlerine duyarlıdır. Bu nedenle başlangıç karar matrisini standartlaştırmak adına Eşitlik (8) kullanılmıştır. Tablo 5'te Z değeri standartlaştırma dönüşümü sonrası karar matrisi yer almaktadır.

Tablo 5. Standartlaştırma Dönüşümü Sonrası Karar Matrisi

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	2,7945	1,8737	0,3110	0,1170	0,0010	0,0040	0,0725	12,7842
GOZDE	0,5000	0,0003	0,5890	0,3510	0,0290	0,0600	0,4894	1,0432
HDFGS	468,4265	465,221 5	0,7100	0,5170	2,2770	2,2950	0,0018	552,640 2
HUBVC	164,3313	160,404 9	0,5600	0,3610	1,9290	1,9490	0,0034	292,999 5
ISGSY	37,5809	37,3574	3,0430	2,9070	0,0790	0,0840	0,0148	66,6438
RHEAG	1,6551	0,0047	0,0040	0,0030	0,0250	0,0460	0,4204	1,3784
VERTU	6,4805	5,9756	0,7320	0,5040	0,2090	0,2520	0,1544	5,4771

2. Adım: Standartlaştırma (Normalizasyon)

CO – ÖDH arasındaki kriterler fayda kriteri olduğundan Eşitlik (2), FKO ve ÖÇ kriterleri ise maliyet kriteri olduğundan Eşitlik (3) kullanılarak Tablo 5’teki tüm değerler normalize hale getirilir.

Tablo 6. Normalize Matris

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	0,006 0	0,0040	0,1022	0,0402	0,0004	0,0017	0,0249	0,0816
GOZDE	0,001 1	0,0000	0,1936	0,1207	0,0127	0,0261	0,0037	1,0000
HDFGS	1,000 0	1,0000	0,2333	0,1778	1,0000	1,0000	1,0000	0,0019
HUBVC	0,350 8	0,3448	0,1840	0,1242	0,8472	0,8492	0,5310	0,0036
ISGSY	0,080 2	0,0803	1,0000	1,0000	0,0347	0,0366	0,1222	0,0157
RHEAG	0,003 5	0,0000	0,0013	0,0010	0,0110	0,0200	0,0043	0,7568
VERTU	0,013 8	0,0128	0,2406	0,1734	0,0918	0,1098	0,0117	0,1905
TOPLAM	1,455 4	1,4420	1,9550	1,6374	1,9978	2,0436	1,6978	2,0500

3. Adım: Entropinin Hesaplanması

Bu adımda öncelikle f_{ij} değerleri Eşitlik (4) kullanılarak hesaplanır.

Tablo 7. f_{ij} Değerleri

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	0,004 1	0,0028	0,0523	0,0246	0,0002	0,0009	0,0147	0,0398
GOZDE	0,000 7	0,0000	0,0990	0,0737	0,0064	0,0128	0,0022	0,4878
HDFGS	0,687 1	0,6935	0,1193	0,1086	0,5005	0,4893	0,5890	0,0009
HUBVC	0,241 0	0,2391	0,0941	0,0758	0,4240	0,4156	0,3128	0,0017
ISGSY	0,055 1	0,0557	0,5115	0,6107	0,0174	0,0179	0,0720	0,0076
RHEAG	0,002 4	0,0000	0,0007	0,0006	0,0055	0,0098	0,0025	0,3692
VERTU	0,009 5	0,0089	0,1230	0,1059	0,0459	0,0537	0,0069	0,0929

Bir sonraki adımda Eşitlik (5)'te görülen işlemleri gerçekleştirmek adına $\ln f_{ij}$ ile f_{ij}^* $\ln f_{ij}$ bulunur. $\ln f_{ij}$ değerleri Tablo 8'de verilmiştir. Tablo 9'da ise $f_{ij}^* \ln f_{ij}$ değerleri verilmiştir.

Tablo 8. $\ln f_{ij}$ Değerleri

FİRMALAR /KRİTERLE R	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	-5,4970	-5,8806	-2,9512	- 3,7058	-8,4227	-7,0669	-4,2223	-3,2237
GOZDE	-7,2177	- 14,6718	-2,3126	- 2,6072	-5,0554	-4,3588	-6,1313	-0,7178
HDFGS	-0,3753	-0,3660	-2,1257	- 2,2200	-0,6920	-0,7147	-0,5293	-6,9902
HUBVC	-1,4228	-1,4308	-2,3630	- 2,5791	-0,8579	-0,8781	-1,1623	-6,3557
ISGSY	-2,8982	-2,8880	-0,6704	- 0,4931	-4,0532	-4,0224	-2,6316	-4,8749
RHEAG	-6,0208	- 11,8621	-7,3047	- 7,3694	-5,2038	-4,6245	-5,9794	-0,9965
VERTU	-4,6559	-4,7208	-2,0952	- 2,2454	-3,0803	-2,9238	-4,9776	-2,3761

Tablo 9. f_{ij} * Inf_{ij} Değerleri

FİRMALAR /KRİTERLE R	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	-0,0225	- 0,0164	- 0,1543	- 0,0911	- 0,0019	- 0,0060	-0,0619	- 0,1283
GOZDE	-0,0053	0,0000	- 0,2290	- 0,1923	- 0,0322	- 0,0558	-0,0133	- 0,3502

HDFGS	-0,2579	-	-	-	-	-	-	-
		0,2538	0,2537	0,2411	0,3464	0,3497	-0,3118	0,0064
HUBVC	-0,3429	-	-	-	-	-	-	-
		0,3421	0,2224	0,1956	0,3638	0,3649	-0,3635	0,0110
ISGSY	-0,1598	-	-	-	-	-	-	-
		0,1608	0,3429	0,3012	0,0704	0,0720	-0,1894	0,0372
RHEAG	-0,0146	-	-	-	-	-	-	-
		0,0001	0,0049	0,0046	0,0286	0,0454	-0,0151	0,3679
VERTU	-0,0443	-	-	-	-	-	-	-
		0,0421	0,2578	0,2378	0,1415	0,1571	-0,0343	0,2208
TOPLAM	-0,8473	0,8153	1,4650	1,2636	0,9848	1,0509	-0,9894	1,1218

$f_{ij} * \ln f_{ij}$ Değerlerinin bulunmasının ardından Eşitlik (5)'teki işlemler yapılabilir. Böylece, çalışmada 7 firma ele alındığından $m=7$ olmak üzere; $\ln 7 = 1,946$ değeri kullanılır. e_{ij} değerleri Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. e_{ij} Değerleri

e_{ij}	0,4354	0,4190	0,7528	0,6493	0,5061	0,5401	0,5084	0,5765
<i>Toplam</i>	4,3877							

4. Adım: Entropi Ağırlığının Hesaplanması

Çalışmada 8 kriter olduğu için $n=8$ olarak alınır. Eşitlik (6) ile kriter ağırlıkları Tablo 11'deki gibidir.

Tablo 11. Entropi Ağırlıkları

	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
w	0,1563	0,1608	0,0684	0,0971	0,1367	0,1273	0,1361	0,1172
SIRALAM A	2	1	8	7	3	5	4	6

4.2. CILOS Yöntemine İlişkin Bulgular

1. Adım: Maliyet Kriterlerinin Dönüşümü

Eşitlik (9) yardımıyla Tablo 4’te yer alan verilerde maliyet yönlü kriterlerin (FKO, ÖÇ) dönüşümü sağlanır.

Tablo 12. Maliyet Kriterlerinin Dönüşümü

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	2,7945	1,8737	-0,2362	-0,2190	0,0000	0,0000	0,0249	0,0816
GOZDE	0,5000	0,0003	0,0963	0,0492	0,0173	0,0340	0,0037	1,0000
HDFGS	468,4265	465,2215	0,2408	0,2403	1,4031	1,4056	1,0000	0,0019
HUBVC	164,3313	160,4049	0,0615	0,0613	1,1890	1,1931	0,5310	0,0036
ISGSY	37,5809	37,3574	3,0287	2,9840	0,0479	0,0486	0,1222	0,0157
RHEAG	1,6551	0,0047	-0,6031	-0,3496	0,0149	0,0257	0,0043	0,7568
VERTU	6,4805	5,9756	0,2672	0,2259	0,1282	0,1516	0,0117	0,1905

TOPLAM	681,768	670,838	2,8552	2,9921	2,8005	2,8587	1,6978	2,0500
	9	1						

2. Adım: Normalizasyon

Eşitlik (10) kullanılarak normalize matris bulunur. Normalize Matris Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Normalize Matris

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	0,0041	0,0028	-	-	0,0000	0,0000	0,0147	0,0398
GOZDE	0,0007	0,0000	0,0337	0,0164	0,0062	0,0119	0,0022	0,4878
HDFGS	0,6871	0,6935	0,0843	0,0803	0,5010	0,4917	0,5890	0,0009
HUBVC	0,2410	0,2391	0,0215	0,0205	0,4246	0,4174	0,3128	0,0017
ISGSY	0,0551	0,0557	1,0608	0,9973	0,0171	0,0170	0,0720	0,0076
RHEAG	0,0024	0,0000	-	-	0,0053	0,0090	0,0025	0,3692
VERTU	0,0095	0,0089	0,0936	0,0755	0,0458	0,0530	0,0069	0,0929

3. Adım: Kare Matris R'nin Elde Edilmesi

Tablo 13'te normalize hale getirilmiş matriste her sütunun en büyük değeri koyu renkle gösterilmiştir. Normalize matris verileriyle, yalnızca kriterlerden oluşturulan yeni bir R Kare Matrisi oluşturulur ve bu matriste en büyük değerler esas köşegen elemanı olmaktadır.

Tablo 14. Kare R Matris

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
CO	0,687 1	0,6935	0,0843	0,0803	0,5010	0,4917	0,5890	0,0009
NO	0,687 1	0,6935	0,0843	0,0803	0,5010	0,4917	0,5890	0,0009
ÖK	0,055 1	0,0557	1,0608	0,9973	0,0171	0,0170	0,0720	0,0076
AK	0,055 1	0,0557	1,0608	0,9973	0,0171	0,0170	0,0720	0,0076
ADH	0,687 1	0,6935	0,0843	0,0803	0,5010	0,4917	0,5890	0,0009
ÖDH	0,687 1	0,6935	0,0843	0,0803	0,5010	0,4917	0,5890	0,0009
FKO	0,687 1	0,6935	0,0843	0,0803	0,5010	0,4917	0,5890	0,0009
ÖÇ	0,000 7	0,0000	0,0337	0,0164	0,0062	0,0119	0,0022	0,4878

4. Adım: Göreceli Kayıp Matrisi P'nin Elde Edilmesi

Eşitlik (12), her sütunun köşegen değerinden her bir satır elemanının çıkarılıp köşegen elemanı değerine bölünmesi sonucu elde edilmektedir. Göreceli Kayıp Matrisi Tablo 15'de gösterilmektedir.

Tablo 15. P Matrisi

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
CO	0,000 0	0,0000	0,9205	0,9195	0,0000	0,0000	0,0000	0,9981
NO	0,000 0	0,0000	0,9205	0,9195	0,0000	0,0000	0,0000	0,9981
ÖK	0,919 8	0,9197	0,0000	0,0000	0,9658	0,9654	0,8778	0,9843
AK	0,919 8	0,9197	0,0000	0,0000	0,9658	0,9654	0,8778	0,9843
ADH	0,000 0	0,0000	0,9205	0,9195	0,0000	0,0000	0,0000	0,9981
ÖDH	0,000 0	0,0000	0,9205	0,9195	0,0000	0,0000	0,0000	0,9981
FKO	0,000 0	0,0000	0,9205	0,9195	0,0000	0,0000	0,0000	0,9981
ÖÇ	0,998 9	1,0000	0,9682	0,9835	0,9876	0,9758	0,9963	0,0000
TOPLAM	2,838 5	2,8394	5,5707	5,5808	2,9193	2,9066	2,7519	6,9593

5. Adım: Ağırlık Sistem Matrisi F'nin Belirlenmesi

Tablo 15'te yer alan sütun toplamalarının negatif değerleri P matrisinin köşegenlerine yazılarak F matrisine ulaşılmaktadır. F matrisi Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 16. Ağırlık Sistem F Matrisi

KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
CO	-2,8385	0	0,9205	0,9195	0	0	0	0,9981
NO	0	2,8394	0,9205	0,9195	0	0	0	0,9981
ÖK	0,9198	0,9197	5,5707	0	0,9658	0,9654	0,8778	0,9843
AK	0,9198	0,9197	0	5,5808	0,9658	0,9654	0,8778	0,9843
ADH	0	0	0,9205	0,9195	2,9193	0	0	0,9981
ÖDH	0	0	0,9205	0,9195	0	-2,9066	0	0,9981
FKO	0	0	0,9205	0,9195	0	0	2,7519	0,9981
ÖÇ	0,0098	1	0,9682	0,9835	0,9876	0,9758	0,9963	6,9593

6. Adım: Lineer Denklem Sisteminin Çözümü

Kriter önem dereceleri q_j ise $Fq^t = 0$ denklemini çözümü ile ortaya çıkan q vektörünün normalize edilmesi ile hesaplanarak Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. CILOS Ağırlıkları

	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
<i>W</i>	0,1800	0,1172	0,12577	0,12554	0,114	0,1145	0,121	0,1019
SIRALAM A	1	5	2	3	7	6	4	8

4.3. IDOCRIW Yöntemine İlişkin Bulgular

1. Adım: Entropi Ağırlıkları

	<i>CO</i>	<i>NO</i>	<i>ÖK</i>	<i>AK</i>	<i>ADH</i>	<i>ÖDH</i>	<i>FKO</i>	<i>ÖÇ</i>
<i>w</i>	0,1562	0,1608	0,0684	0,0970	0,1367	0,1273	0,1361	0,11723 8

2. Adım: CILOS Ağırlıkları

	<i>CO</i>	<i>NO</i>	<i>ÖK</i>	<i>AK</i>	<i>ADH</i>	<i>ÖDH</i>	<i>FKO</i>	<i>ÖÇ</i>
<i>w</i>	0,1800	0,1172	0,1257	0,1255	0,114	0,1145	0,121	0,1019

3. Adım: Nihai Objektif Ağırlıklarının Elde Edilmesi

Eşitlik (16) kullanılarak IDOCRIW ağırlıkları hesaplanmıştır. Elde edilen ağırlıklar Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 18. IDOCRIW Ağırlıkları

	<i>CO</i>	<i>NO</i>	<i>ÖK</i>	<i>AK</i>	<i>ADH</i>	<i>ÖDH</i>	<i>FKO</i>	<i>ÖÇ</i>
<i>w</i>	0,22263	0,14922	0,0680	0,0964	0,1233	0,1153	0,1302	0,0946

4.4. COCOSO Yöntemine İlişkin Bulgular

1. Adım: Karar Matrisinin Oluşturulması

2015 yılına ilişkin karar matrisi Tablo 3’te verilmiştir.

2. Adım: Normalizasyon

Fayda kriterleri Eşitlik (18), Maliyet Kriterleri (19) ile normalize hale getirilmektedir.

Buna göre normalizasyon Matrisi Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. Normalize Matris

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ
EGCYO	0,0049	0,0040	0,1010	0,0392	0,0000	0,0000	0,8549	0,9787
GOZDE	0,0000	0,0000	0,1926	0,1196	0,0124	0,0242	0,0000	1,0000
HDFGS	1,0000	1,0000	0,2324	0,1770	1,0000	1,0000	1,0000	0,0000
HUBVC	0,3501	0,3448	0,1830	0,1233	0,8474	0,8488	0,9967	0,4707
ISGSY	0,0792	0,0803	1,0000	1,0000	0,0342	0,0346	0,9734	0,8811
RHEAG	0,0025	0,0000	0,0000	0,0000	0,0106	0,0183	0,1415	0,9994
VERTU	0,0128	0,0128	0,2396	0,1726	0,0914	0,1079	0,6871	0,9920
<i>W</i>	0,2226	0,1492	0,0681	0,0964	0,1234	0,1154	0,1303	0,0946

3. Adım: S_i Ve P_i Değerlerinin Hesaplanması

Öncelikle her firmanın her kritere göre S_i ve P_i değerleri tek tek hesaplanır. S_i değerleri Eşitlik (20), P_i değerleri ise Eşitlik (21) ile hesaplanmaktadır. Tablo 20’de S_i değerleri, Tablo 21’de P_i değerleri gösterilmektedir.

Tablo 20. S_i Değerleri

FİRMALAR /KRİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ	TOPLA M
EGCYO	0,0011	0,0006	0,0069	0,0038	0,0000	0,0000	0,1114	0,0926	0,2163
GOZDE	0,0000	0,0000	0,0131	0,0115	0,0015	0,0028	0,0000	0,0946	0,1236
HDFGS	0,2226	0,1492	0,0158	0,0171	0,1234	0,1154	0,1303	0,0000	0,7738
HUBVC	0,0779	0,0514	0,0125	0,0119	0,1046	0,0979	0,1298	0,0445	0,5306
ISGSY	0,0176	0,0120	0,0681	0,0964	0,0042	0,0040	0,1268	0,0834	0,4125
RHEAG	0,0005	0,0000	0,0000	0,0000	0,0013	0,0021	0,0184	0,0945	0,1169
VERTU	0,0028	0,0019	0,0163	0,0166	0,0113	0,0124	0,0895	0,0938	0,2448
									2,4185

Tablo 21. P_i Değerleri

FİRMALAR/K RİTERLER	CO	NO	ÖK	AK	ADH	ÖDH	FKO	ÖÇ	TOPLAM
EGCYO	0,3061	0,4392	0,8555	0,7317	0,0000	0,0000	0,9798	0,9980	4,3102
GOZDE	0,0000	0,0000	0,8939	0,8149	0,5816	0,6508	0,0000	1,0000	3,9411
HDFGS	1,0000	1,0000	0,9054	0,8462	1,0000	1,0000	1,0000	0,0000	6,7516
HUBVC	0,7916	0,8531	0,8908	0,8172	0,9798	0,9813	0,9996	0,9312	7,2446
ISGSY	0,5687	0,6864	1,0000	1,0000	0,6592	0,6783	0,9965	0,9881	6,5772
RHEAG	0,2627	0,1782	0,0000	0,0000	0,5708	0,6302	0,7751	0,9999	3,4170
VERTU	0,3788	0,5221	0,9073	0,8442	0,7444	0,7734	0,9523	0,9992	6,1218
									38,3635

4. Adım: Değerlendirme Stratejilerinin Bulunması

Eşitlik (22) ile K_a değerlendirme stratejisine,

Eşitlik (23) ile K_b değerlendirme stratejisine,

Eşitlik (24) ile K_c değerlendirme stratejisine ulaşılmaktadır.

Değerlendirme stratejileri Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22. Değerlendirme Stratejileri

FİRMALAR/ KRİTERLER	KA	KB	KC
EGCYO	0,1110	3,1109	0,5645
GOZDE	0,0997	2,2100	0,5069
HDFGS	0,1845	8,5922	0,9385
HUBVC	0,1907	6,6573	0,9697
ISGSY	0,1714	5,4519	0,8717
RHEAG	0,0867	2,0000	0,4407
VERTU	0,1561	3,8847	0,7940

5. Adım: Performans Puanlarının Hesaplanması

Son olarak Eşitlik (25) yardımıyla alternatiflerin performansları belirlenmektedir.

Performans puanları ve sıralamaları Tablo 23’te verilmiştir.

Tablo 23. Performans Sıralamaları

FİRMALAR/ KRİTERLER	Kİ	SIRALAMA
EGCYO	1,8420	5
GOZDE	1,4204	6
HDFGS	4,3801	1
HUBVC	3,6775	2
ISGSY	3,0989	3
RHEAG	1,2668	7

VERTU	2,3954	4

5.Yıllara Göre Yöntemlerin Sonuçları

Entropi, CILOS, IDOCRIW ve COCOSO yöntemlerinin 2015-2019 yıllarındaki sonuçları şu şekildedir:

Tablo 24. Yıllara Göre Entropi Sonuçları

	<i>2015</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2016</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2017</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2018</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2019</i>	<i>SIRALAMA</i>
CO	0,1563	2	0,1739	2	0,2018	1	0,1597	3	0,2260	2
NO	0,1608	1	0,1789	1	0,2	2	0,1707	1	0,2268	1
ÖK	0,0684	8	0,0395	7	0,039	8	0,0369	8	0,0211	8
AK	0,0971	7	0,0322	8	0,0493	7	0,0741	7	0,0222	7
ADH	0,1367	3	0,1521	3	0,0811	6	0,1294	6	0,0843	6
ÖDH	0,1273	5	0,1416	5	0,083	5	0,1298	5	0,0866	5
FKO	0,1361	4	0,1514	4	0,1564	4	0,1611	2	0,1845	3
ÖÇ	0,1172	6	0,1304	6	0,1893	3	0,1385	4	0,1482	4

Tablo 25. Yıllara Göre CILOS Sonuçları

	<i>2015</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2016</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2017</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2018</i>	<i>SIRALAMA</i>	<i>2019</i>	<i>SIRALAMA</i>
CO	0,18	1	0,1557	2	0,1986	2	0,1406	3	0,0964	6
NO	0,1172	5	0,1102	6	0,2054	1	0,1125	6	0,0964	7
ÖK	0,1258	2	0,1228	3	0,1708	3	0,0735	8	0,1007	5
AK	0,1255	3	0,1174	5	0,0698	6	0,1034	7	0,0866	8
ADH	0,114	7	0,1077	8	0,0603	7	0,1453	2	0,2006	1
ÖDH	0,1145	6	0,1079	7	0,0603	8	0,1456	1	0,1777	2

FKO	0,121	4	0,1607	1	0,118	4	0,1397	4	0,1307	3
ÖÇ	0,1019	8	0,1176	4	0,1169	5	0,1395	5	0,1109	4

Tablo 26. Yıllara Göre IDOCRIW Sonuçları

	2015	<i>SIRALAMA</i>	2016	<i>SIRALAMA</i>	2017	<i>SIRALAMA</i>	2018	<i>SIRALAMA</i>	2019	<i>SIRALAMA</i>
CO	0,2226	1	0,1154	2	0,2822	2	0,1707	2	0,181	3
NO	0,1492	2	0,084	4	0,2892	1	0,1459	4	0,181	2
ÖK	0,0681	8	0,0207	7	0,0469	6	0,0206	8	0,018	7
AK	0,0964	6	0,0161	8	0,0242	8	0,0582	7	0,016	8
ÖDH	0,1234	4	0,0699	5	0,0352	7	0,1429	6	0,14	4
ADH	0,1154	5	0,5249	1	0,1352	4	0,1436	5	0,128	6
FK	0,1303	3	0,1037	3	0,132	5	0,1711	1	0,2	1
ÖÇ	0,0946	7	0,0653	6	0,1558	3	0,1469	3	0,136	5

Tablo 27. Yıllara Göre COCOSO Yöntemi Sonuçları

	2015	<i>SIRALAMA</i>	2016	<i>SIRALAMA</i>	2017	<i>SIRALAMA</i>	2018	<i>SIRALAMA</i>	2019	<i>SIRALAMA</i>
EGCYO	1,842	5	0,7927	7	1,5242	7	0,8799	7	1,3808	7
GOZDE	1,4204	6	1,5106	4	1,9826	5	3,0673	6	1,793	6
HDFGS	4,3801	1	5,2633	1	3,0206	1	29,5031	3	2,9152	2
HUBVC	3,6775	2	2,9543	2	2,9283	2	47,1754	1	2,0562	4
ISGSY	3,0989	3	1,4784	5	2,4481	4	18,8478	4	2,3938	3
RHEAG	1,2668	7	0,9221	6	1,6061	6	8,6593	5	1,8377	5
VERTU	2,3954	4	1,5982	3	2,4663	3	46,7031	2	3,1423	1

6. Sonuç

Çalışmada 2015-2019 yıllarında BİST’te faaliyette olan 7 GSYO firmasının, finansal performans sıralamasının analizi amaçlanmıştır. Bu amaçla, literatürde sıklıkla kullanılan 8 finansal oran değerlendirme kriteri olarak seçilmiştir ve kriter ağırlıkları Entropi ve CILOS yöntemlerinin bir kombinasyonu olan IDOCRIW yöntemiyle hesaplanmıştır. Kriter ağırlıklarını belirlenmesinin ardından firmaların finansal performansları COCOSO yöntemiyle sıralanmıştır. Bu kapsamda analizin hiçbir aşamasında uzman veya karar verici görüşü kullanılmamıştır.

Buna göre Entropi yöntemi bulgularında; 2018 yılı dışında CO ve NO kriterleri 1 veya 2. sırada yer almıştır. ÖK ve AK ise ele alınan tüm yıllarda 7. veya 8. sırada yer almıştır.

CILOS yöntemi bulgularına bakıldığında kriterlerin önem sıralamasında belirli bir düzen olmadığı görülmektedir.

IDOCRIW yöntemi bulgularında; CO ilk sırada, AK ise son sırada yer almaktadır.

Firmaların finansal performans sıralaması için yapılan COCOSO yöntemi bulgularında ise tüm yıllar ele alındığında en iyi performansa sahip şirket HUBVC’dir. Ardından VERTU, HDFGS, ISGSY, RHEAG, GOZDE, EGCYO şeklindedir.

Çalışmanın ele alınan kriter sayısı, yöntemler ve dönem farklılığı ile gelecekte yapılacak çalışmalar için bir kaynak niteliği taşıması amaçlanmıştır. Çalışmanın bulguları GSYO sektörü için genelleştirilememekte; fakat yatırımcı ve hissedarlara fikir vermesi açısından yararlı olabileceği öngörülmektedir.

Kaynakça

Aktaş, M., & Darwish, Z. (2020). Türkiye’de gayrimenkul yatırım ortaklıkları ile girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının finansal oranlar açısından karşılaştırılması. *International Journal Of Social Science Research*, 9(1), 63-78.

Arslankaya, S., & Göraltay K. (2019). Çok kriterli karar verme yöntemlerinde güncel yaklaşımlar. Ankara: Iksad Publications.

Aypek, N. (1997). Sermaye piyasası aracı olarak risk sermayesi ve Türk sermaye piyasasında uygulanabilirliği. Kosgeb Yayını.

Bağcı, H., & Kılıçaslan, S. (2020). BIST’e kayıtlı girişim sermayesi yatırım

- ortaklıklarının finansal performansının CRITIC ve ORESTE yöntemleriyle analizi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30(1), 223-240.
- Čereška, A., Zavadskas, E. K., Cavallaro, F., Podvezko, V., Tetsman, I., & Grinbergienė, I. (2016). Sustainable assessment of aerosol pollution decrease applying multiple attribute decision-making methods. *Sustainability*, 8(7), 586-597.
- Çakır, S. & Perçin, S., (2013). Çok kriterli karar verme teknikleriyle lojistik firmalarında performans ölçümü. *Ege Akademik Bakis (Ege Academic Review)*, 13(4), 449-449.
- Ecer, F. (2020). Çok kriterli karar verme yöntemleri (1. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kabak, M., & Çınar, Y. (2020). Çok kriterli karar verme yöntemleri. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Li, X., Wang, K., Liu, L., Xin, J., Yang, H. ve Gao, C. (2011) Application of the entropy weight and TOPSIS method in safety evaluation of coal mines. *Procedia Engineering*, 26: 2085-2091.
- Pala, O. (2021). IDOCRIW ve MARCOS temelli BIST ulaştırma işletmelerinin finansal performans analizi. *KAÜİİBFD*, 12(23), 263-294.
- Taner, B., & Akkaya, C. (2016). Sermaye piyasası faaliyet alanı ve menkul kıymetler (3. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wang, T. C., & Lee, H. D. (2009). Developing a fuzzy TOPSIS approach based on subjective weights and objective weights. *Expert Systems with Applications*, 36(5), 8980-8985.
- Yazdani, M., Zarate, P., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2019). A combined compromise solution (cocoso) method for multi-criteria decision-making problems. *Management Decision*. 57(9), 2501-2519.
- Zhang, X., Wang, C., Li, E., & Xu, C. (2014). Assessment model of ecoenvironmental vulnerability based on improved entropy weight method. *The Scientific World Journal*, 2014. 1-7

KENTLERİ DİNLEMELİK ÜZERİNE BİR PRATİK: “KENT NOTASYONU”

Delfin GÜNAY ERCAN, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Doktora Öğrencisi*

Özet

Bu çalışma, kentsel dokuları anlamak için yapılan analiz ve niceliksel yöntemlere ek olarak; bu dokuları farklı algılayış biçimleri ile değerlendirmeyi hedeflemektedir. Buradaki amaç, şehirlere görünmeyen bir perspektiften bakmak ve onları dinlenebilir hale getirmektir. Kent dokusunu anlama, kentsel morfolojiyi yorumlama konusu literatürde sıklıkla tartışılan konulardandır. Kent dokusunun karışık ve kesin yorum yapılamayan halini ikili (dolu/boş, var yok, 1/0) bir sistemde değerlendirmekle matematiksel bir düzleme oturtup, grafik diline dönüşebilmektedir. Bu işlem sonucunda ortaya çıkan matematik tabanlı grafiğe gerekli nota kabulleri yapıldıktan sonra dinlenebilir bir hale getirilmiştir. Böylelikle kent dokusu sessiz ve iki boyutlu halinden çıkıp, müzik haline gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Grafik Dili, Grafik Notasyon, Kentsel Algı, Kent Dokusu, Kent Morfolojisi*

1. Giriş

Çalışmaya başlanılan her kent ya da belirli bir alanının kendine özgü özellikleri, bileşenleri ve değişkenleri bulunmaktadır. Çalışma yapılan kentleri/kent parçalarını anlamak ve daha sonra uygun planlama ve tasarım araçlarını geliştirebilmek için öncelikle kente ya da kent parçasına ait çeşitli analizlerin yapılması gerekmektedir. Çalışmaların başlangıcında yer alan bu incelemelerde, fiziksel çevrenin algılanabilmesi için temel olarak doku analizi yapılmaktadır. Morfolojik özelliklerinin çözümlenebilmesi, daha sonra üretilecek kararların doğru alınabilmesi için bu analiz önceliklidir.

Kent dokusu incelenmesi, analiz edilmesi de kentin anlaşılabilirliği veya algılanabilirliğinin ölçülmesinde tek başına yeterli değildir. Üzerinde pek çok aktörün etkisi olan, tarihsel geçmişi olan, planlı, plansız ya da organik olarak gelişme göstermiş

kent; komplike, karmaşık ve birçok değişkene sahiptir. Böyle bir yapı üzerinde ise kesin sonuçlar elde etmek ve kent bileşenlerini net bir şekilde yorumlamak mümkün değildir (İlhan, 2019). Bu gibi sebeplerle kent morfolojisini anlamaya yönelik yapılan çalışmalar sürekli çeşitlenmekte ve yeni arayışlara ev sahipliği yapmaktadır.

Morfoloji kelimesinin anlamı incelendiğinde ‘morphe’ şekil, ‘logos’ ise bilgi/bilim olarak geçmekte; ‘morfoloji’ “biçim bilimi” olarak adlandırılmaktadır. Türk Dil Kurumu ‘biçim’ kelimesini “Bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliği, dıştan görünüşü, şekil, eşkâl” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2015). ‘Şekil’ kelimesi de “Bazı matematiksel varlıkların gösterilmesine yarayan resim” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2015). Bu kısımdaki sözlük anlamlarının, matematiksel bir düzlemde kent dokusunun grafiksel yapısı için, incelemede altlık oluşturması bakımından kıymetli bir yeri vardır.

Bu çalışma ile kentsel dokunun şekil niteliğinin; ölçülebilir, kıyaslanabilir, karşılaştırılabilir veya tanımlanabilir şekil niceliği haline getirilmesi grafik dili yardımıyla yapılmıştır. Analiz yaparken görsel ve sözel bir şekilde yapılan değerlendirmeleri, başka bir duyu organı ile algılayabilmenin yöntemi araştırılarak ortaya konulmuştur. Bilimsel merakı tetikleyen soruların yön gösterici olduğu bu çalışmada, algılama biçimleri arasında geçiş yapabilme esnekliği ortaya konulmuştur.

Çalışmada önemli olarak nitelenecek olan iki soru, çalışmanın gidişatını belirlemiştir. Bunlardan ilki ve temel olanı “Aynı dili konuşmak neden önemlidir?” sorusudur. Bu soruya cevap vermek anahtar/kilit ilişkisini hatırlatmaktadır. Anlaşabilmenin temeli, ortak bir paylaşım düzleminin bulunması ile gerçekleşmektedir. Bu da ortak bir dil yardımıyla gerçekleşmektedir. İkinci soru da bu konuyu tamamen kentsel bileşenler üzerinde düşünmemize neden olan “Binalar, yapı adaları, yollar, meydanlar gibi kent bileşenleri ortak paydada nasıl buluşur?” sorusudur. Bu soru ile aslında birbirinden farklı özellikler, grafikler ve imgeler taşıyan parçaları aynı dilden konuşurmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Grafik dilinin oluşturulmasından sonra, şimdiye kadar gerçekleştirilen okuma yöntemlerine ek olarak işitsel bir çalışmanın eklenmesi için yöntem araştırması gerçekleştirilmiştir. Bunun da 1960’lı yıllarda en önemli adımlarının atıldığı kent notasyonu olduğu bulunmuştur.

Özetle, çalışma görsel olarak incelediğimiz kentsel morfoloji öğelerinin, bir müzik haline gelmesini sağlayan; bilimsel çerçeve, yöntemler ve bulgular ile sonuç ürünü içermektedir.

Kentsel çalışmalarda ve analiz yöntemlerinde daha önce düşünülmemiş ve denenmemiş olan grafik notasyon tekniğinin, kentsel dokuda kullanılması ile kent parçasının dinlenebilir olması sağlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın kavramsal çerçevesi yöntemle birlikte gelişip, çeşitlenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle mekânsal açıdan kent dokusu, morfoloji hakkında bir çerçeve oluşturulmaktadır. Ölçülebilir ve kıyaslanabilir hale getirilmesi ise grafik teori ve ağsal yapılarının irdelenmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bu kısım işitsel zemine taşıyabilmek için grafiksel bir anlatı ile prenotasyon tanımını gerektirmekte ve daha sonra da grafik notasyon tekniğinin genel kavramsal açıklamalarını barındırmaktadır. Karmaşık olan kent dokusunun yalın bir grafik anlatımına geçişini bu çerçeve sunmaktadır.

Kent dokularındaki örgütlenme ve biçimlenme, üzerinde en çok konuşulan konulardan biridir. Geçmişten günümüze, organik olarak yapılaşmış olan kentler/kent parçaları yörenin doğal koşulları ve insanların yaşam alanlarını etkileyen, sosyal ilişkilerine göre şekillenmiş veya stratejik açıdan kurgulanıp modellenmiştir. Bu şehirler arasındaki farklılıkların sadece söylem bazında kalmayıp ölçülebildiği ve karşılaştırılabildiği kantitatif yöntemler, şehirlerin kendi iksirlerini ortaya koyma açısından oldukça başarılı olmasına rağmen yine de tek başına yetersiz gelmektedir. Şehirler gibi, şehirlerin değerlendirme kriterleri de çok yönlüdür ve yine çok girdisi olan bir sistem ile bütüncül düşünülmesi gereken bir olgudur.

Şehir planlama, mimarlık, iç mimarlık, çevre tasarımı gibi bölümlerin eğitiminde, öncelikle giriş derslerinde, özellikle öğrencilerin mekan algısı, doluluk-boşluk kavramları, şekil-zemin ilişkisini kavraması için belirli örnekler ve ödevler üzerinden ilerlenir. Bu durum ileride fonksiyonlarla, ölçeklerle katmanlı düşünmeyi gerektiren mesleki öğrenmeye doğru evrilmektedir. Peki eğitim bittiğinde, şehri yine bu özellikleri bakımından incelemek istediğimizde, şehir bize ne anlatmaktadır?

Kentlerin/kent parçalarının incelenirken ele alınış ve inceleniş biçimlerinin farklılaşmalar yarattığı bilinmektedir. Bu konuda Kropf, kentsel morfoloji araştırmalarını “Kent Formunun Farklı Görünüşleri” makalesinde ele alarak dört ana başlıkta tanımlamıştır: Mekansal Analitik Yaklaşım, Konfigürasyonel Yaklaşım, Tipolojik Mekansal Biçimleniş

Yaklaşımı ve Tarihsel Coğrafya Yaklaşımları olarak belirtmiştir (Kropf, 2009). Belirtilen başlıklardan Mekansal Analitik Yaklaşım ve Konfigürasyonel Yaklaşım üzerinde durulacak olan değerlendirme ve inceleme yöntemleridir.

Mekansal Analitik Yaklaşım ile kantitatif veriler ile ölçülebilirliği kıyaslayabilir analitik yöntemlerden yararlanabilmektedir. Mekansal kurgunun anlaşılabilmesi, değişkenlerin ölçülebilmesini temel alan yaklaşımdır. Konfigürasyonel Yaklaşım ile mekan dizilimi üzerinden çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Analitik yöntemlerin kullanılması ile incelenen mekanın kurgusunu anlamayı amaçlamaktadır. Mekan ve kullanıcısı arasındaki ilişkileri ve kullanıcının algısı üzerinden değerlendirme yapan bir yöntem olduğu söylenilmektedir (Birik, 2016).

Bu yaklaşımlar, ölçüm araçları ya da değerlendirme metotlarından sadece birinin yararlı olması beklenemez fakat buradaki güçlü birleştirici özellik anlamak ve anlamlandırmak için soyut olanın somut olana çevrilebilmesidir. Anlaşılması amacıyla incelenen kent parçasının, ele alınan bileşenleri, birim ve dil olarak aynı paydada buluşmaya ihtiyaç duymaktadır. Aynı dili konuşmaya başladıklarında ise, başka dillere tercüme edilebilir hale gelecektir. Bu kısımda analitik yöntemlerden, kantitatif araçlardan yararlanılarak kentin karmaşık ve bir o kadar katmanlı yapısını önce basitçe tanımlanması ihtiyacını doğurmaktadır.

Kentlerdeki bağlantıların matematiksel bir sistemde tanımlanması ve tarif edilmesi, aynı şehrin farklı kısımları veya başka şehir parçalarını birbirleri ile karşılaştırmak ve değerlendirmek için kantitatif bir zemin oluşturmaktadır. Böylelikle ortak paydada buluşan sistemler artık birbirleri ile iletişim kurabilir hale gelmektedirler. Bu sistemler için yeni bir dil oluşturma gereksinimi aslına bakılırsa soyut olan durumun somut hale getirme ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır. Bu veriler “Grafik Teori” yöntemi ile somut hale gelmektedir. Grafik teori (bir birleşik topoloji dalı olarak): uygun ölçüm ve ağsal ulaşım analizi için uygun bir sistem sunmaktadır (Kansky & Danscoine, 1989).

Grafik teori yöntemi ile karmaşık olan doku üzerinde kent yapılarının okunabilirliği sağlanmaktadır. Bu analiz sistemleri haritalar kullanılarak sistemin basit bir şekilde ifadesini sağlamakta ve özel bağlantıları/ilişkileri görünebilir kılmaktadır. Parçalar ve bileşenler arasında özel bağlantılar kurma ve sonuçları ilişkilendirebilme yine grafik teorisinin sağladığı düzlemde yer almaktadır. Buradaki temel bileşenler, grafiğin temel

bileşenleri olan; nokta ve çizgidir. Grafik teorisinin asıl amacı ise ilk başta ilişkili gibi görünmeyen bileşenler arasındaki ilişkilerin tanımlanmasını kolaylaştırmaktır (Kansky & Danscoine, 1989).

Yapılan grafik teori çalışmaları çoğunlukla kentlerin ulaşım ağları üzerinde kantitatif ölçüm metodu olarak uygulanmaktadır. Fakat çalışmanın temelinde yer alan; bilimsel merak konusu, şehirlerin farklı bir algılayış biçimine geçiş sürecinde, dil bakımından eşitlikçi bir yaklaşım sunması yönüyle grafik teorisinin kullanılmasını tetiklemiştir. Bunun sonucunda grafik temelinde yoğunlaşan ve işitsel bir sonuç ürün elde edilme yöntemi olarak da gösterilebilen “grafik notasyon” yöntemi açıklanmaktadır.

Grafik notasyon (veya grafik nota), görsel sembollerin kullanılması yoluyla müziğin temsili olarak tanımlanmaktadır. Günümüz koşullarında değişen ve çeşitlenen müzik için yeni ve farklı nota yazma arayışlarına girilmiştir (Peykoğlu, 2007). Bunun sonucunda da müzisyenlerin doğaçlama kültürlerinden doğan ve farklı bir bakış açısıyla gelişen grafik nota ortaya çıkmıştır. Grafik notasyon, konseptinde çağdaş görsel sanat trendlerinden etkilenmiş ve modern sanatın üslup bileşenlerini müziğe getirmiştir (Mirzayev, 2019).

Grafik notasyon ve grafik puanlama kullanan müziklerden bazıları çağdaş sanatla ilişkilendirilmektedir. Bu türden bestecilerin çoğu, yakın geçmişin ressamaları ile yakınlık hissettiklerini belirtmektedir (Evarts, 1968). Grafik notasyon tekniğinin öncülerinden Edgard Varèse, yayınlanan bir makalesinde müziğinin görsel sanatlarla olan ilişkisini tartışmış ve ortaya koymuştur (Varèse & Alcopley, 1968).

Okunması zor olan ve herkes tarafından yapılamayan nota dizelerinin, gerekirse okunabilir hale getirilmesi (prenotasyon) çalışmasının yapılması, yenilikçi eserlerin ve icraların ortaya çıkabilmesini kolaylaştırmaktadır. Böylelikle grafik notasyon, değişen sanat dünyasının içerisinde kendini geliştirebilen çağdaş dünya müziği sanatçısı olma yolunda yardımcı olacak yaratıcı bir yöntem olarak sunulabilmektedir (Mirzayev, 2019).

Yapılan araştırmalar ışığında, kent dokusunun bileşenleri, grafiğin bileşenleri ve müziğin bileşenleri ve yorumu birbirleri ile kolaylıkla iletişim kurabilecek bağlantılar taşımaktadır. Tüm literatür taraması, yöntem ile deneyimlendiğinde heyecanlı ürünler çıkarabilmenin anahtarlarını taşımaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Yukarıdaki kısımlarda bahsedilen şekliyle, kentteki parçaların ortak bir dilde konuşması gerektiği bilinmektedir. Bu çalışma kapsamında şehirlerin aynı dili konuşabilmeleri için öncelikle doku özellikleri ele alınmaktadır. Kent parçasının doluluk/boşluk, şekil/zemin ve ulaşım bağlantı noktaları gibi bileşenleri üzerinden grafik teori yöntemi ile nicel formları ve haritaları oluşturulacaktır. Bu şekilde aynı paydada bulunan şehir dokuları, başka bir forma; yani ses formuna dönüştürülüp, dinlenebilir bir hale getirilecektir. Görsel olarak algılanabilen ve tanımlanabilen kentsel morfolojik bileşenler, başka duyular ile algılanmak üzere başka bir platforma taşınmaktadır. .

Öncelikle grafik olarak basitleştirilmiş, formüle edilmiş ve tarif edilmiş kent dokusunun bileşenleri arasında iletişim kurması sağlanacaktır. İletişim kuran, yani aynı dili konuşmaya başlayan kent dokusu bileşenleri için nota kabulü gerçekleştirilerek her seferinde özgün bir müzik oluşturmak mümkün hale gelecektir. Bunun için öncelikle çalışma alanı seçilerek uygulamalı olarak yöntem açıklaması gerçekleştirilecektir.

Araştırma dahilinde İstanbul Feriköy/Bomonti’de organik dokuya sahip olan kent parçası incelenmek üzere seçilmiştir. Seçilen alanın tarihsel gelişimi incelendiğinde sanayileşme sürecinin de parsel bazında ve yapılaşma anlamındaki etkilerinin dokudan izlenebildiği söylenebilmektedir (Egeli, 2013). Bu doğrultuda hem sanayileşme ile büyük yapı adalarının oluşumu, bu alanlara planda daha grid çözümlerin getirilmesi; hem de bu sanayi/imalat alanlarının yakınındaki gecekondulaşma ve hızlı yapılaşma ile alanın dokusu oluşmaktadır.

Şekil 1: Çalışma Alanının Farklı Ölçeklerde Gösterimi

Seçilen alan üzerinde öncelikle yol ağına ulaşarak; ulaşım ağı yapısı ortaya konulmaktadır. Bunun için OpenStreetMap ile ulaşım ağı 'shapefile' şekli ile alınıp,

ArcMap'te yol kesişim noktaları için "Network Dataset" oluşturulmuştur. Oluşturulan veri kümesi tekil yolları, birleşim noktalarını, kırılımları görebilmek amacıyla kullanılmaktadır.

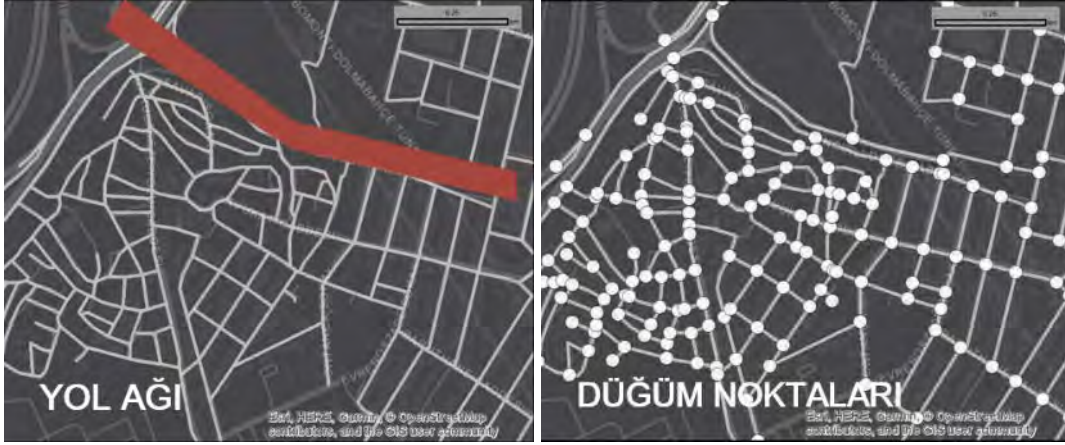
Şekil 2: Çalışma Alanı - Bomonti

Veri kümesi içerisinde yer alan bu ulaşım ağı bileşenlerinin yol kesişim noktaları alan hakkında grafik teori yönteminde kullanılan nokta verisini sağlaması amacıyla ölçülmektedir. Bunun için ArcGIS'te yer alan Arctoolbox içerisinde; spatial join, clip, dissolve araçları kullanılmış ve attribute table düzenlemeleri yapılarak yol kesişim noktaları çıkarılmıştır.

Yukarıda kullanılan araçlar sonucunda, grafik teori ile ağ yapısının çözümü için yol gösterici olan temel vektörlerden nokta ve çizgi bileşenleri ile düğüm noktalarının öznelik tablosuna, "bir noktadaki çizgi birleşim sayıları" (order of a node) düğüm noktalarına yazdırılmıştır. Bu noktalar ve taşıdıkları sayısal değerler "düğüm noktası" olarak adlandırılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 3: Bomonti İçin Yol Ağı ve Düğüm Noktaları Gösterimi

Çıkarılmış olan yol ağı ve düğüm noktaları prenotasyon işlemi için uygun bir forma getirilmiştir. Bunun için alanda temel aks olarak ele alınan İncirli Dede Caddesi'nden yararlanılmıştır. Bir düzlem olarak ele alınan caddeye, düğüm noktalarından dikmeler indirilerek, düğüm noktası yoğunluğu bir çizgi halinde gösterilmiştir. Çalışma alanı olarak seçilmiş olan kent parçası, temelde aynı dili konuşabilir bir duruma gelmiştir. Bu şekliyle grafik olarak da gösterilebilen, şekiller arasında dönüştürülebilen basitleştirilmiş bir doku oluşturulmuştur. Çalışma, bu haliyle prenotasyon için uygun halde bulunmaktadır. Son olarak grafik dilinde gösterilebilen çalışma alanı grafik notasyon tekniği doğrultusunda nota kabulleri gerçekleştirilerek icra edilebilecek bir eser haline getirilmiştir. Uygun bir bilgisayar programı yardımıyla piyano eşliğinde kaydı alınan Bomonti, dinlenebilir bir doku haline getirilmiştir.

Şekil 4: Çalışma Alanındaki Düğüm Noktalarının Birleştirdiği Sokak Sayısı

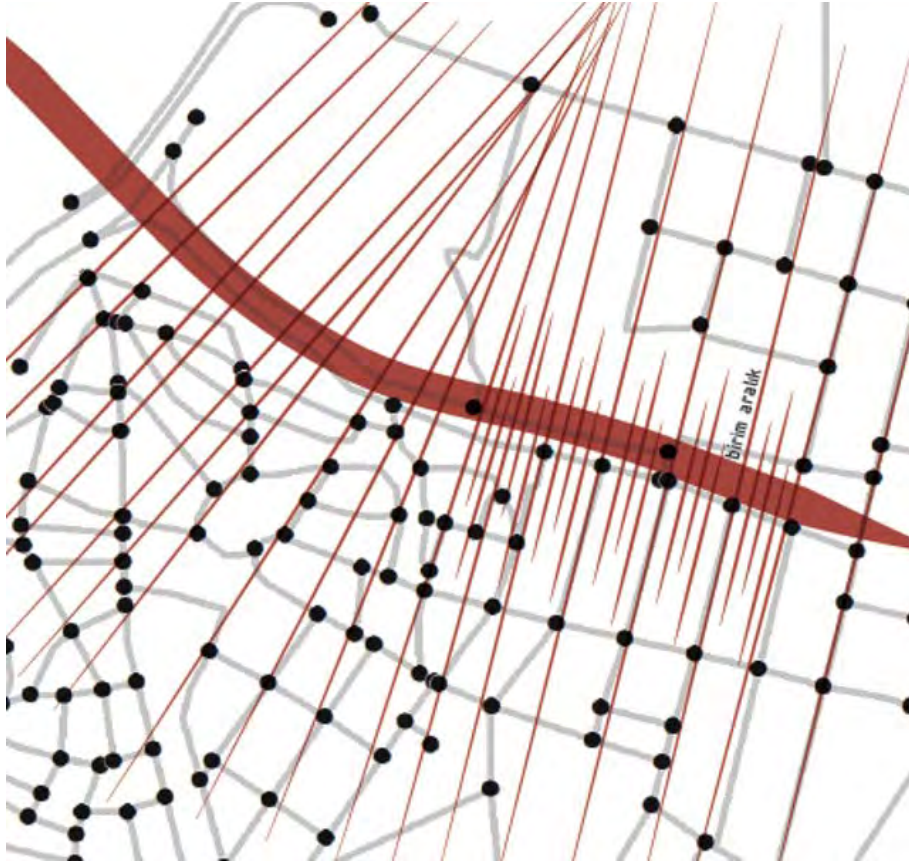

4. Bulgular

Yöntem kısmında açıklanan doku çözümlemesi, ulaşım bağlantıları üzerinden ulaşılan düğüm noktaları ile çalışma bulguları bu başlık altında açıklanmaktadır. Grafik haline getirilen çalışmanın prenotasyon çalışması ve ardından notasyon çalışması açıklanmaktadır.

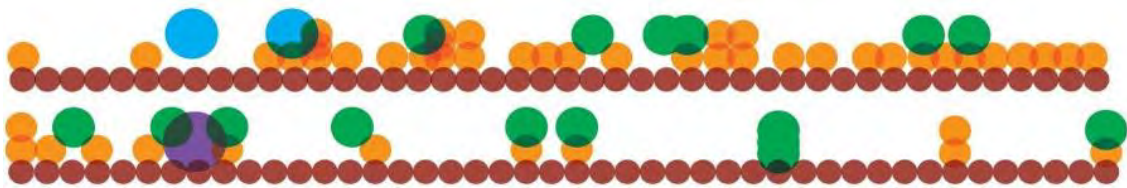
Çalışma alanında ana aks olan İncirli Dede Caddesi, soldan sağa ilerleyen bir melodi hattı olarak kabul edilmiştir. Sokak kesişimlerinden elde edilen düğüm noktalarından ana aksa dikmeler indirilmiştir (Şekil 5). Noktalar aralarındaki eş uzaklıklara 'birim aralık' denilmiş, notasyonda ise "sus" olarak varsayılmıştır. Grafik dilinde tanımlı hale getirilebilmesi için aralıklardan yardım alınmıştır. Böylelikle sistem kendi içinde tutarlı bir hale getirilmiştir. İndirilen dikmelerle düğüm noktalarının öznelikleri gösterilerek her kesişimin simgelediği grafikler, kesişim sayısına göre sembolleştirilmiştir. Temelde devamlılığı olan tek grafik İncirli Dede Caddesi ana aksından gelmektedir.

Şekil 5: Ana Aks olan İncirli Dede Caddesi ve Düğüm Noktalarının Dikmeleri

Düğüm noktaları ile elde ettiğimiz sayılar, sokak kesişimlerinin coğrafi yeri ve cadde izdüşümleri/kesit çizgileri sonucunda bizlere bir grafik sunmuştur (Şekil 6).

Şekil 6: Prenotasyon Çalışması Yapılmış Çalışma Alanı

Grafik olarak karşılığı üretilmiş olan çalışma alanı prenotasyon özelliklerini barındırmaktadır. Bir sonraki aşama ise grafik notasyon tekniği doğrultusunda notalama işleminin gerçekleştirilmesidir. Bunun için: anayolu simgeleyen ve temel ses olan Do, birim tempo kabul edilerek, her vuruşta metronom gibi tekrar edilmiştir. Bomonti'nin müziği için açık ve ferah sesler barındıran Do Majör Gamının ana sesleri olan Do, Mi,

Fa, Sol, La seslerinin kullanılması uygun bulunmuştur². Sonucunda ise Şekil 7’de yer alan esere ulaşılmıştır.

Şekil 7: Grafik Notasyon Tekniği ile Grafiğin Notaya Dökülmesi

The image displays a musical score for 'İncirli Dede Caddesi' in 4/4 time, starting on the note 'Do'. The score is presented in four systems, each with a piano (piano) staff and a graphic notation staff. The graphic notation staff uses vertical lines and numbers to represent notes and intervals. The piano staff shows the corresponding musical notation. The score is titled 'Temel Ses - Do' and 'İncirli Dede Caddesi'. Two explanatory notes are included: 'Noktalar arasındaki uzaklıkların birim ölçüyle "sus" aralığı' (Distances between notes in a unit measure "sus" interval) and 'Aynı kesit çizgisine denk gelen birden çok rakam olduğunda, çift ses veya üç ses olarak aynı anda basılmıştır.' (When multiple numbers correspond to the same section line, they are played simultaneously as a double or triple note).

Yukarıda yapılan grafiksel çalışma ile öncelikle karmaşık ve okunması zor halde bulunan kent sisteminin prenotasyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Sade bir grafik haline getirilmiş olan Bomonti için daha önce bahsedilen nota kabulleri yapılarak piyano enstrümanı için eser tamamlanmıştır. Ulaşılan notalarla tekrardan çalışma alanı üzerinden inceleme yapılarak, müzik ve doku arasındaki ilişki sonuç kısmında sunulmaktadır.

5. Sonuç ve Tartışma

Evarts'ın makalesinde bahsettiği gibi artık gelecekteyiz ve yeni müzikten bahsetmek yerine "yeni ses olayları"ndan bahsedeceğimiz dönemde bulunmaktayız (Evarts, 1968).

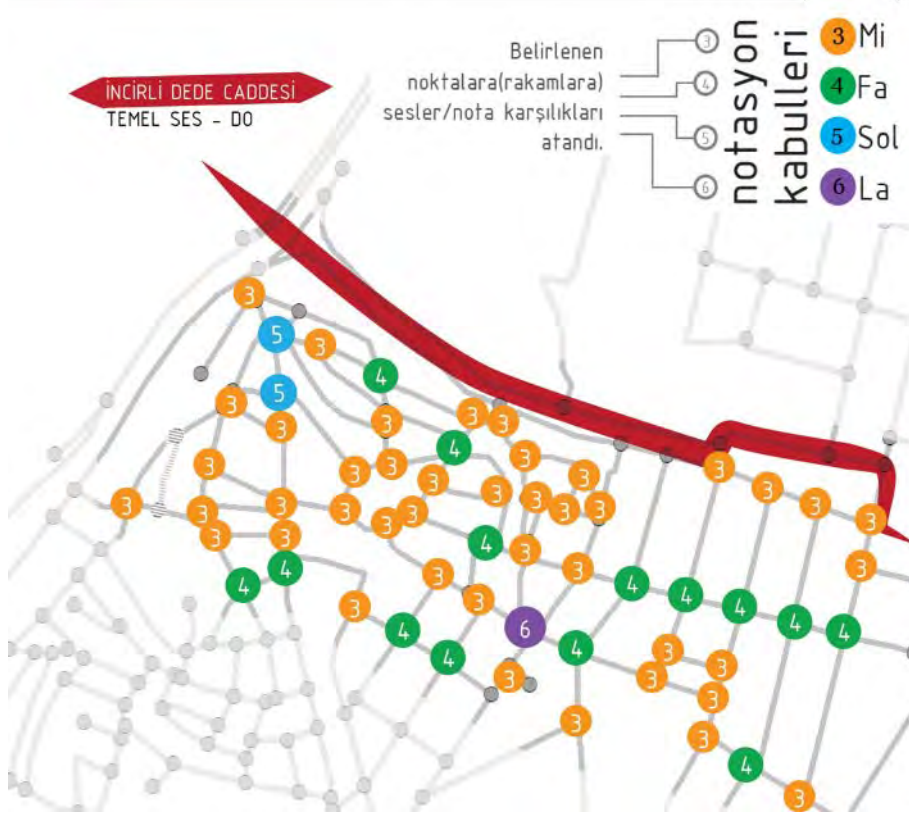
Kentsel dokudan grafiksel dile geçiş yapan şehir parçası, nota kabulleri ile birlikte sanatsal bir değer kazanmıştır. Şekil 8’de görüldüğü üzere, notasyon kabullerinin olduğu

² Nazlı Ufuk SAKİOĞLU - Besteci - Müzik Kompozitörü

ve Bomonti çalışma alanına ait kentsel dokudaki ulaşım ağı üzerinde düğüm noktalarının görselleştirildiği hali ile sonuç ürün elde edilmiştir.

Başlangıçta şehir dokusu olarak ele aldığımız morfolojik yapının, grafiksel açıdan karşılığı tanımlanarak icra edilebilecek bir eser halini almıştır.

Şekil 8: Düğüm Noktalarının Grafik Dili için Renklendirilmesi

İstanbul/Bomonti müziği yanda bulunan kare kod ile dinlenebilir bir ürün haline getirilmiştir. Yöntem başlığı altındaki aşamalarını tamamlayan kent parçası artık “KENT NOTASYONU” olarak adlandırılmaya hazırdır.

Grafik notasyonun tanımı ve üretim felsefesinde yer alan; sanatçının grafiği yorumlama gücü ve yorumlama tekniğine bağlı olarak, kentsel doku için üretilmiş farklı analizlere bağlı olarak farklı grafikler ve farklı nota/enstrüman kabulleri ile bambaşka kent müzikleri elde edebilme özgürlüğü sunmaktadır. Bununla birlikte çalışılan farklı alanlar müzik olarak birbiri ile işitsel karşılaştırma ve kıyasa gidebilecek yeni bir yöntemle tanışmış olmaktadır.

Günümüzde birçok disiplinin birlikte düşünülmesi ile farklı ürünlerin ortaya koyulması, mekânsal çalışmalar açısından değerlidir. Duyu organları arasında iletişim kurabilecek yeni yöntemler, yine başka disiplinlerin ortak paydalar bulması ile gerçekleşebilmektedir.

Kaynakça

- Birik, M. (2016). Kentsel Morfolojiye Bütüncül Yaklaşım.
- Egeli, C. (2013). *Bomonti'de Gayrimenkul Yatırım Türü Olarak "Konut"un Seçilmesindeki Etkenler*. Fen Bilimleri Enstitüsü. Tarihinde adresinden erişildi <https://polen.itu.edu.tr:8443/server/api/core/bitstreams/757d2731-a3cb-492f-82ec-036f29fb49be/content>
- Evarts, J. (1968). The New Musical Notation: A Graphic Art? *Leonardo*, 405–412.
- İlhan, C. (2019). Kent Dokusu Morfolojik Değişiminin Fraktal Geometri Aracılığıyla Hesaplanması: Bursa Örneği. *Mimarlık ve Yaşam*, 4(1), 117–140.
- Kansky, K., & Danscoine, P. (1989). Measures of Network Structure. *FLUX Cahiers scientifiques internationaux Réseaux et Territoires*, 5(1), 89–121.
- Kropf, K. (2009). Aspects of urban form. *Urban morphology*, 13(2), 105.
- Mirzayev, S. (2019). Piyano İcracılığında Yeni Anlamlar: Grafik Notasyon. *Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi*, (3), 17–35.
- Peykoğlu, M. (2007). *20. Yüzyıl Müziğinde Grafik Notasyon Kullanımı*. DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2015). *Genel Açıklamalı Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Varèse, E., & Alcopley. (1968). Edgard Varèse on Music and Art: A Conversation between Varèse and Alcopley. *Leonardo*, 187–195.

BALIKESİR SINDIRGI GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN İNCELENMESİ

Hatice Nur ÖZKAN, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Yüksek Lisans,*
h.nurozkan7@gmail.com

Prof. Dr. Mine TANAÇ ZEREN, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi,*
mine.tanac@deu.edu.tr

Özet

Sındırgı, Balıkesir iline bağlı bir ilçedir. İlçenin tarihi incelendiğinde, tarih boyunca farklı milletlere ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Sındırgı geçmişte Misya olarak adlandırılan bölgenin içerisinde yer almaktadır. Tarih boyunca pek çok imparatorluğun egemenliği altına giren yerleşim alanının geçmişi M.Ö. 6. yüzyıla kadar dayanmaktadır. (Uysal, R, S, 2006; akt. Arslan, 2013). 14.yy'da Karesi beyliğinin hakim olduğu bölge daha sonra Osmanlı devletinin sancağı olmuştur ve Sındırgının 17.yy'da on bir Karesi sancağından biri olduğu bilinmektedir. (Bektaş, 2019).

Tarih boyunca Sındırgı ve çevresinde yaşam alanlarının olduğundan bahsedilmesine rağmen uzun süre büyük bir yerleşim merkezi haline gelmemiştir. Bu durumun en önemli nedeni çevresindeki yörük topluluklarının konar-göçer bir yaşam tarzı benimsemesidir. Fakat zaman içerisinde yaşanan gayrimüslim halkın göçleri ve 19.yy'da uygulanan zorunlu iskan politikası ile bölgede yerleşik hayatın gelişmesine imkan vermiş ve büyük bir yerleşim merkezi haline gelmiştir. (Aydın, 1988; akt. Gürbıyık, 2018).

Sındırgı kentinde kentsel sit alanı içerisinde konumlanan geleneksel doku incelendiğinde; özgün karakteri korunmuş pek çok anıt yapının yanında, çok sayıda 19. yüzyıla tarihlenen sivil mimarlık örneğine rastlanmaktadır. Sivil mimarlık örnekleri; tarihsel süreçte kentte yaşayan toplumun sosyo-kültürel farklılıklarına göre şekillenmiş farklı konut tiplerinden oluşmaktadır. Bu konutlar; kentte yaşayan Rumlara ait yapılar ve Müslüman Türklere ait yapılar olarak iki grupta iki farklı tipolojide üretilmişlerdir. Tipolojik özellikleri de bu bağlamda farklılıklar içermektedir. Yapım sistemi ve malzemesi bağlamında değerlendirildiğinde; yığma kargir, yığma kargir+ahşap karkas olarak inşa edilmişler,

yığma olarak inşa edilen yapılar da taş, tuğla ve kerpicin kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında Sındırgı kentsel sit alanı içerisinde yer alan söz konusu bu mimari mirasın deşifre edilmesi amaçlanmaktadır. Sındırgı geleneksel konut dokusunun mimari karakteri; parsel düzeni, cephe tipolojisi, kullanılan mimari elemanlar, malzeme kullanımı, malzeme kültürü, taşıyıcı sistem özellikleri ve mekan kurgusu üzerinden okunacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sındırgı, geleneksel konut dokusu, kültürel miras*

1. Giriş

Sındırgı ile ilgili yapılan literatür çalışmalarında, Sındırgı geleneksel dokusunu parsel düzeni, cephe kurgusu, mimari elemanlar ve malzeme kullanımı özelliklerine göre inceleyen bir çalışma bulunamamıştır. Sındırgı ilçesinde kentsel sit sınırı içerisinde kalan alanda bulunan tarihi kent dokusunda 181 adet geleneksel konut yapısının bulunduğu tespit edilmiştir. İncelemeler sonucunda alanda bulunan konut yapılarının hasar gördüğü ve koruma çalışmalarının yeterli ölçüde gerçekleştirilmediği gözlemlenmiştir.

Bu çalışma ile, Sındırgı ilçesinde bulunan geleneksel konut yapılarının tespit edilmesi, yapıların sokak ile kurduğu ilişki, mimari özelliklerinin ve niteliklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

2.Kavramsal Çerçeve

Araştırma kültürel miras ve geleneksel doku kavramları temelinde yapılmıştır. Bu kavramlar araştırmanın neden yapıldığı ve önemini temellendirmektedir.

Unesco Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına dair sözleşmede ‘tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değeri kapsayan anıtlar, yapı toplulukları ve sit alanları kültürel miras olarak kabul edilmektedir(Web1). Kültürel miras,“geçmişten miras alınan ve farklı nedenlerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak var olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009: 3).Kültürel miras kavramı başlığı altında, istisnai değer taşıyan mimari alanlarda kabul edilmektedir.

Geleneksel doku kavramı kent içerisindeki dokunun niteliklerinin incelenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kent içinde, yolların, yapıların, yeşil alanların yerleşimdeki dağılımı

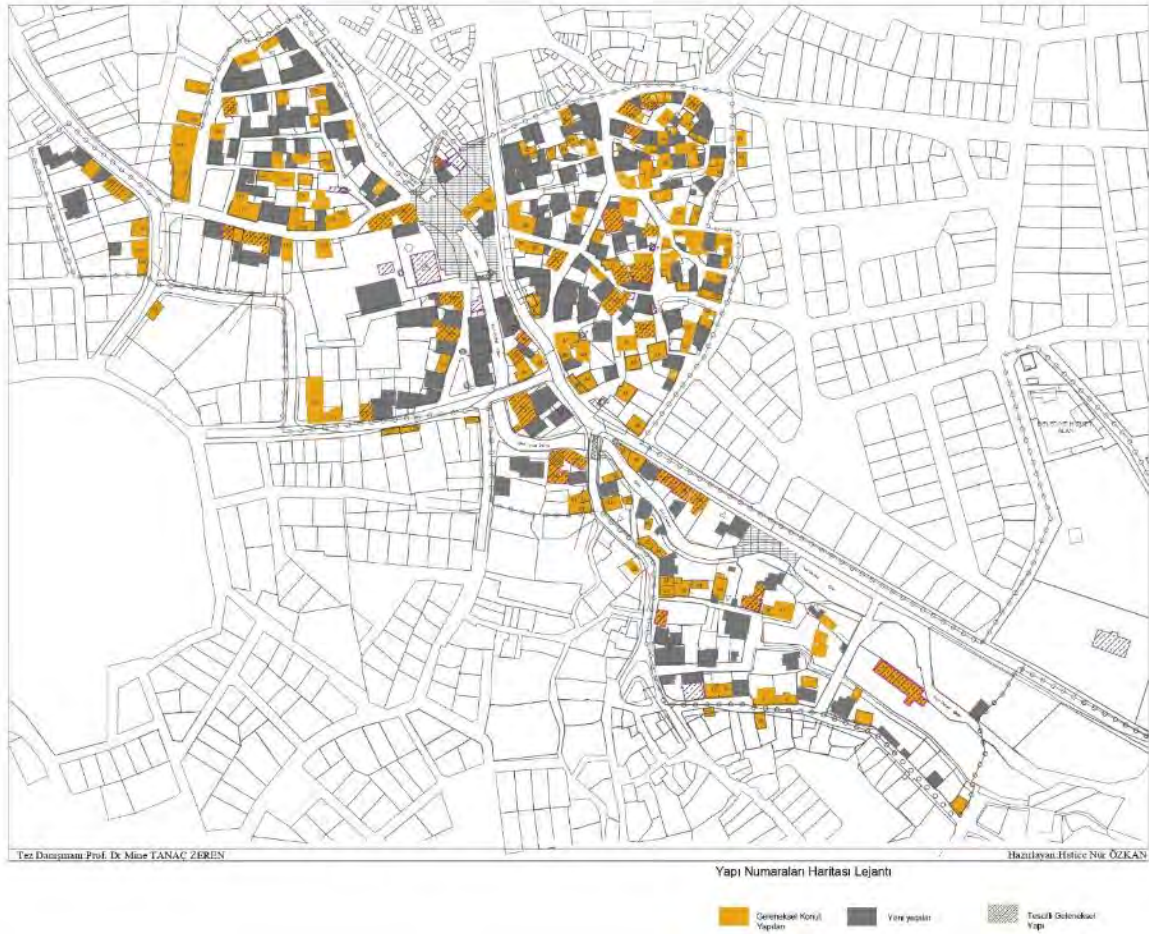
ve bu etmenlerin birbirleriyle ilişkilmesi sonucu oluşan üçüncü boyut etkisi kent dokusunu meydana getirmektedir (Hasol, D, 2002).

Geleneksel mimari, devamlılık, süreklilik, geçmişin kabulü ve geçmişe bağlılık ilkelerinden oluşmaktadır. Mimari hem bulunduğu alanı etkilemiş hem de o alandan etkilenmiştir (Eyüce, A., 2005). Geleneksel dokular ise geleneksel mimari öğelerini içerisinde bulunduran alanlardır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın ilk aşaması literatür çalışması ile başlamıştır. Sındırgı ilçesinin tarihine ve alana dair bilgi ve belgelerin toplanması için kütüphane araştırmaları yapılmıştır. Sındırgı ile ilgili yazılmış kitap ve tezler incelenmiştir.

İlçenin içerisindeki çalışma alanı kentsel sit alanı ile kısıtlanarak, haritalar üzerinde tanımlanmıştır. Alanda inceleme çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda yapıların özelliklerine göre farklı haritalar hazırlanmış ve görseller düzenlenmiştir.

Fotoğraf 1: Yapı Numaraları Haritası

Alanda bulunan geleneksel konut örnekleri, parsel düzeni, cephe özellikleri ve yapı malzemeleri bağlamında incelenmiştir. Alan fotoğrafları ve alan çalışmaları sonucunda hazırlanan çizimler ile anlatımı sağlanmıştır.

4.Bulgular

Çalışma alanı Sındırgı ilçesinin kentsel sit alanı ile sınırlandırılmıştır. Kentsel sit alanının sınırlarında bulunan Camikebir, Kocakonak, Kurtuluş ve Rızaiye mahallelerinin bir kısmını içerisine almaktadır. Aynı zamanda çalışma alanı olarak seçilen alan Sındırgı ilçesinin merkezi olarak kullanılmaktadır. Resmi kurumlar ve halkın toplanma alanları bu sınırlar içerisinde kalmaktadır. Alan içerisinde 43 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Tescillenmiş yapılardan 32 adeti konut, 1 tanesi eski kışla, 3 tanesi dini yapı, 3 tanesi çeşme, 2 tanesi köprü ve iki tanesi hamam yapısıdır. Doku incelendiğinde sit alanı içerisinde 172 adet geleneksel konut yapısı tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonrasında kentsel sit alanı sınırında 9 adet geleneksel konut yapısına daha rastlanmıştır. Çalışma kapsamında alan içerisinde bulunan 172 adet ve alan sınırında bulunan 9 adet yapı ile birlikte 181 adet geleneksel konut yapısı tespit edilmiştir. İncelemeler bu 181 konut üzerinden yapılmaktadır.

Alan içerisinde bulunan konut yapıları incelendiğinde farklı plan ve cephe kurgularına sahip olduğu, malzeme kullanımının yapılarda farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Bunun nedeni araştırıldığında Sındırgı ilçesinin tarihinde farklı kültürlerden insanların bir arada yaşamasından kaynaklı konut yapılarında farklı özelliklerin bulunduğu düşünülmektedir.

Alanda yer alan konutlar ile ilgili Gürbıyık 'Türk konutları, genellikle iki katlı, zemin katlarında moloz taş ve yer yer tuğla, birinci katlarında ise kerpiç kullanılan, gayrimüslim konutları ise iki katlı, alt katlarında taş, üst katta ise dolgu tuğlanın kullanıldığı yapılar olarak' ikiye ayrılabilceğini söylemektedir(Gürbıyık,2019). Bununla birlikte alanda yığma kargir + ahşap karkas yapılara da rastlanmıştır.

Alanda yer alan Türk konutları genellikle iki katlı, zemin katlarında moloz taş ve yer yer tuğla, birinci katlarında ise kerpiç kullanılan, gayrimüslim konutları ise iki katlı, alt katlarında taş, üst katta ise dolgu tuğlanın kullanıldığı yapılar olarak ikiye ayrılabilir.(Gürbıyık,2019). Konut yapıları bu şekilde yoğunluk kazansa da bölgede iki

farklı yapı grubunun mimari öğelerinin birlikte kullanılarak inşa edildiği örneklerde bulunmaktadır. Bu yapılar bölge halkının zaman içerisinde yapım şekli olarak birbirinden etkilendiğinin bir göstergesidir.

5. Çalışma Alanında Konumlanan Geleneksel Konut Yapılarının Doku Özellikleri

Çalışma kapsamında incelenen alanda; konutlar ve konutların bahçe duvarları sokakların cephelerini oluşturmaktadır. Camikebir, Rızaiye ve Kurtuluş Mahallelerine yer alan konutların parsel düzenli düzgün geometrik formlarda oluşturulmuş olup, yapıların bahçe veya avluları bulunmaktadır. Camicedit Mahallesinde ise birbirine bitişik nizamda yapılar parselde oturur ve yapıların çoğunlukla bahçeleri yoktur.

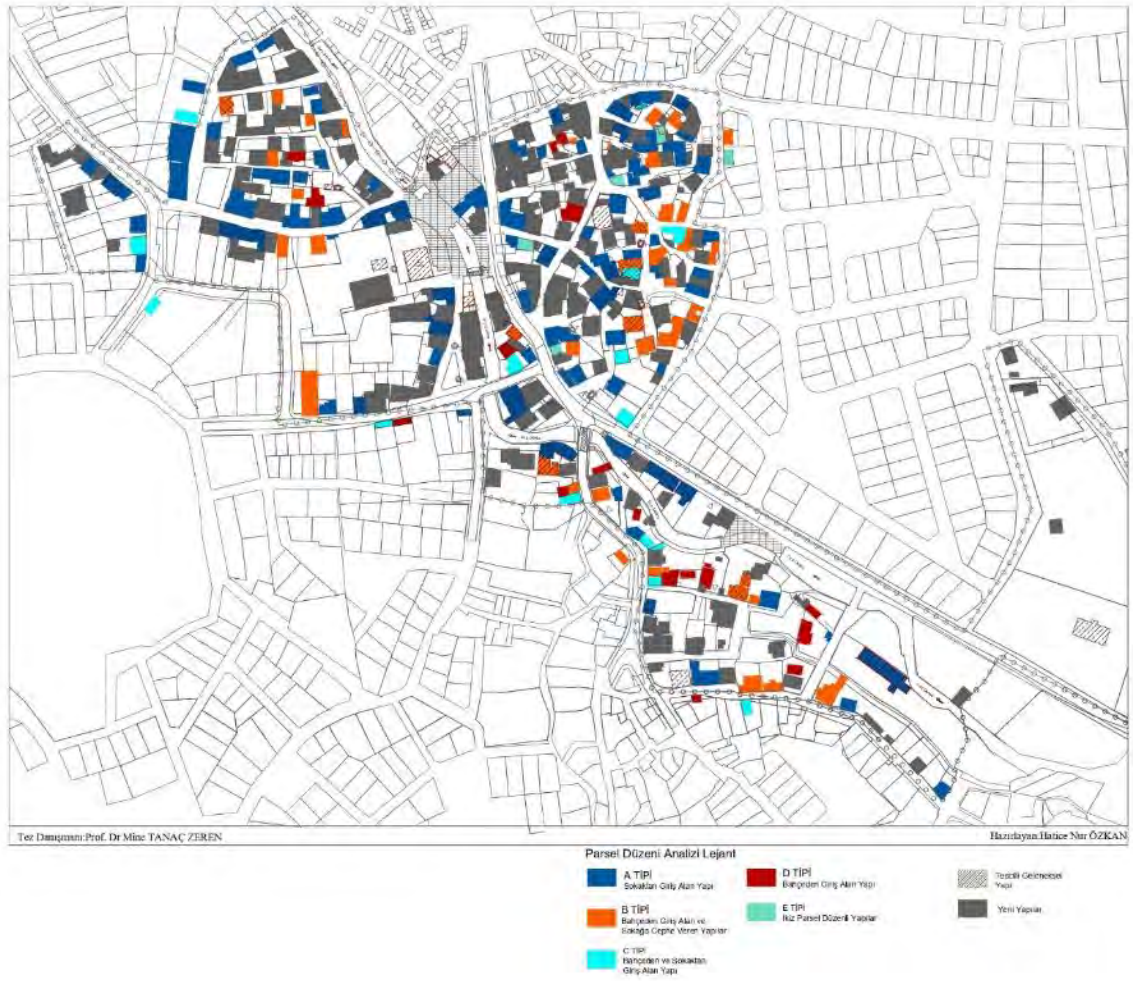
5.1 Kat Adedi

Fotoğraf 2: Çalışma Alanı Kat Adedi Analizi

Yapıların kat yükseklikleri incelendiğinde alan içerisinde çoğunlukla bir ve iki katlı yapıların olduğu gözlemlenmektedir. Geleneksel yapılar dışında yeni inşa edilen betonarme yapıların da 2 ve 3 katlı olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu durum geleneksel dokunun korunmasında olumlu bir etki oluşturmaktadır.

5.2 Parsel Düzeni

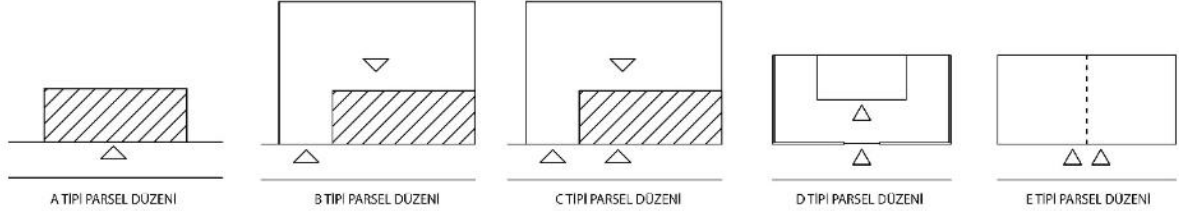

Fotoğraf 3: Çalışma Alanı Parsel Düzeni Analizi

Çalışma alanında bulunan yapıların parsel düzenleri farklılık göstermektedir. Alan incelendiğinde 5 farklı parsel düzeni tespit edilmiştir.

Çalışma alanı içerisinde 362 adet yapı bulunmaktadır. Bu yapılar incelendiğinde alan içerisinde 181 adet yeni inşa edilmiş betonarme yapı bulunduğu görülmektedir.

Geleneksel konut yapılarına bakıldığında; sokaktan giriş alan (A Tipi) 104 adet, bahçeden giriş alan ve sokağa cephe veren (B Tipi) 38 adet, bahçeden ve sokaktan giriş alan (C tipi) 14 adet, bahçeden giriş alan (D tipi) 20 adet, ikiz parcel düzeni (E Tipi) 5 adet yapı bulunmaktadır.

Fotoğraf 5: Çalışma Alanı Parcel Kurgusu Tipleri

- A TİPİ : Yapıya girişin sokaktan yapıldığı parcel
- B Tipi: Yapıya girişin bahçeden yapıldığı ve konutun sokağa cephe verdiği parcel düzeni
- C Tipi: Yapıya girişin hem bahçeden hem sokaktan yapıldığı parcel düzeni
- D Tipi: Yapıya girişin bahçeden yapıldığı parcel düzeni
- E Tipi: İkiz yapı parcel düzeni

A tipi parcel düzeninde, konut yapısına giriş, direkt sokak üzerinden yapılmaktadır. Bu tip parcel düzeninde sokaktan giriş biçimi iki farklı şekilde oluşturulmuştur. Fotoğraf 4’de olduğu gibi sokaktan geri çekilerek bir giriş nişi oluşturulup merdivenler ile sokak kotundan yükseltip kopartılan giriş biçimi bulunmaktadır. Yükseltilmiş ve sokak kotundan kopartılmış yapılar genellikle Rum konutlarında bulunmaktadır. Diğer giriş biçimi ise fotoğraf 5’deki gibi sokak kapısının direk sokağa açıldığı bir kurgu ile oluşturulmuştur. Bu giriş tipi alanda Türk konutlarında görülmektedir.

Fotoğraf 6: A Tipi Parsel Düzenine Sahip Yapı Örneği(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 7: A Tipi Parsel Düzenine Sahip Yapı Örneği(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

B tipi parsel düzeninde yapıya giriş bahçe kapısından ve sokak kotundan yapılmaktadır. Konutun bir veya iki cephesi sokağa cephe oluşturmaktadır.(Fotoğraf 8)

Fotoğraf 8: B Tipi Parsel Düzenine Sahip Yapı Örneği(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Tarihi dokuda; C tipi parsel düzeni kullanımına az sayıda konuta rastlanmaktadır. Bu parsel düzeninde yapıya sokaktan giriş yapılabilirken aynı zamanda sokaktan bir bahçe kapısı ile yapının avlusuna veya arka bahçesine ulaşarak bu alana açılan kapılar ile yapıya ikinci bir giriş sağlanmaktadır. (Fotoğraf 9-10)

Fotoğraf 9: C Tipi Parsel Düzenine Sahip Yapı Örneği Bahçe Kapısı(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 10: C Tipi Parsel Düzenine Sahip Yapı Örneği Konut Giriş Kapısı(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 11: C Tipi Parsel Düzenine Sahip Yapı Örneği(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

D tipi parsel düzeninde yapıya girişler bahçeden yapılmaktadır. Sokaktan bir bahçe kapısı ile avluya girilmekte ve avludan geçilerek konut girişine ulaşılmaktadır. Bu parsel düzeninde olan konut yapılarında; konutun kütesinin bahçe içerisindeki konumu değişiklik gösterebilmektedir. (Fotoğraf 12)

Fotoğraf 12: D Tipi Parsel Düzenine Sahip Yapı Örneği (Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

E tipi parsel düzeninde yapılar ikiz şekilde inşa edilmiştir. Aynı parsel içerisinde iki adet birbirinin aynısı yapı bulunmaktadır. Yapılar cephenin merkez noktasından iki yönde birbirinin simetriği şeklinde kurgulanmıştır. Giriş kapıları cephenin doğu ve batı yönlerinde bulunmaktadır. Girişler sokak kotundan yapılmaktadır ve bahçe veya avluları bulunmamaktadır. (Fotoğraf 13)

6.Çalışma Alanında Konumlanan Geleneksel Konut Yapılarının Mimari Özellikleri

6.1 Cephe Kurgusu

Çalışma alanı içerisinde yapıların cephe kurgusu incelendiğinde simetrik, asimetrik ve cephesinde çıkması bulunan yapılar olarak üç farklı cephe kurgusuna rastlanmaktadır. Bildiri kapsamında konut yapılarının cephe kurguları konutların parsel düzenleri üzerinden gruplandırılmıştır. Cephe özellikleri yapıların giriş cepheleri, bahçe duvarı olan yapılar için ise sokağa paralel olan konut cephesi üzerinden incelenmiştir. D tipi parsel düzenine sahip yapıların bir kısmının cepheleri bahçe duvarının yüksekliğine bağlı olarak ve pandemi kapsamında yapı içlerine girişin gerçekleştirilememesi sebebiyle incelenememiştir.

Çalışma alanında bulunan konut yapıları incelendiğinde, genellikle 2 katlı, sokaktan giriş alan, kübik biçimli yapılardan oluştuğu görülmektedir. Yapıların büyük bir kısmının avlu veya bahçesi bulunmaktadır.

Alan içerisinde cephe özellikleri incelendiğinde, gayrimüslim konutlarında üçgen alınlıkların kullanıldığı, girişlerin kemerler ve bu alınlıklar ile ön plana çıkarıldığı, taş ve tuğla kemerlerin pencerelerde de kullanıldığı görülmektedir. Türk konutlarında ise kemersiz ve dikdörtgen ahşap pencerelerin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Cephelerde genellikle çıkma ve cumba bulunmamaktadır. 181 adet geleneksel konut yapısının sadece 10 tanesinde çıkma 3 tanesinde ise cumba bulunmaktadır. Yapıların çıkma düzenleri incelendiğinde 4 farklı çıkma çeşidi tespit edilmiştir. Bunlar; sıralı çıkma, gönye çıkma, düz çıkma ve köşe çıkmadır. Çıkmaların konumları farklılık göstererek yapı cephelerinin köşelerinde veya yan aksında konumlanmaktadır. Çalışma alanında cumba ve çıkmaların ahşap malzemenen yapıldığı görülmektedir. Farklı bir malzemenen çıkma örneğine rastlanmamaktadır. Yapının birinci kat zemindeki ahşap kiriş dışarıya uzatılarak çıkmalar oluşturulmuştur. Yapılarda bulunan çıkma ve cumbaların 6 tanesi payandalar ile desteklenmektedir.

Tablo 1: Cephe Kurgusu

Parsel Tipi	Düz Çıkma	Gönye Çıkma	Sutun Gönye Çıkma	Köşe Çıkma	Çaraba
Cephe Özellikleri					
A TİPİ Sokaktan Giriş Alın Parsel Uzunluğu	55,00-91,00-120	35,00	45	90	135-90-75
Yapı Numaraları					
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mine TANAÇ ZEREN	Hazırlayan: Hatice Nur ÖZKAN				

Asimetrik cephe düzenine sahip yapılarda ise girişler konutun sokağa bakan cephesinin sağ veya sol aksına konumlandırılmıştır. Tek katlı yapılarda kapının yan tarafında genellikle 2 adet pencere bulunmaktadır. İki katlı yapılarda bu düzen kapının bulunduğu aksta üst katta bir pencere ve kapının doğu veya batı yönünde 2-4 pencereden oluşmaktadır. Çıkması bulunan yapılarda cephede çıkmalar doğu veya batı aksında bulunmaktadır.

B tipi parsel düzeninde bulunan yapılar girişlerini bahçe ve avlu duvarlarından almaktadır. Yapıların bir duvarı ise sokağa cephe vermektedir. B tipi parsel düzeninde bulunan yapılar sokağa cephe veren yüzeylerine bakılarak gruplandırılmıştır. Bu parsel düzeninde 9 adet simetrik cephe, 28 adet asimetrik cephe ve 1 adet çıkmaya sahip cephe düzeninde yapı bulunmaktadır. Simetrik cephe düzeninde yapıların sokağa bakan cephelerinde aynı aks üzerinde eşit sayıda mimari eleman bulunmaktadır. Asimetrik cephe düzeninde ise cephede düzensiz bir pencere kurgusu bulunmaktadır. Çıkması bulunan tek bir yapı vardır. Yapının çıkması düzgün ve cepheye paraleldir. Çıkmanın altında bulunan kısımlar bağdadi çıtalar ile kaplanmıştır. Tek yönde oda büyüklüğünde çıkmalardır. (Fotoğraf 14)

Fotoğraf 14: B Tipi Parsel Düzeninde Çıkma Örneği (Hatice Nur Özkan Arşivi, 2020)

C tipi parsel düzeninde 5 adet simetrik cephe düzeninde, 8 adet asimetrik cephe düzeninde, 1 adet çıkmaya sahip yapı bulunmaktadır. Cephe kurgusu konutların sokağa bakan ve giriş aldıkları cepheler üzerinden incelenmiştir. Simetrik cephe düzeninde yapının orta aksında kapı konumlanmakta, sağ ve sol aksta ise eşit sayıda pencere bulunmaktadır. Asimetrik düzenli yapılarda ise giriş kapısı yapının sağ veya sol aksında konumlanarak pencere düzeni bu kurguya göre düzenlenmiştir. Çıkması bulunan yapıda cepheye paralel, düz çıkma kullanılmıştır. Çıkma payandalar ile desteklenmektedir. (Fotoğraf 15)

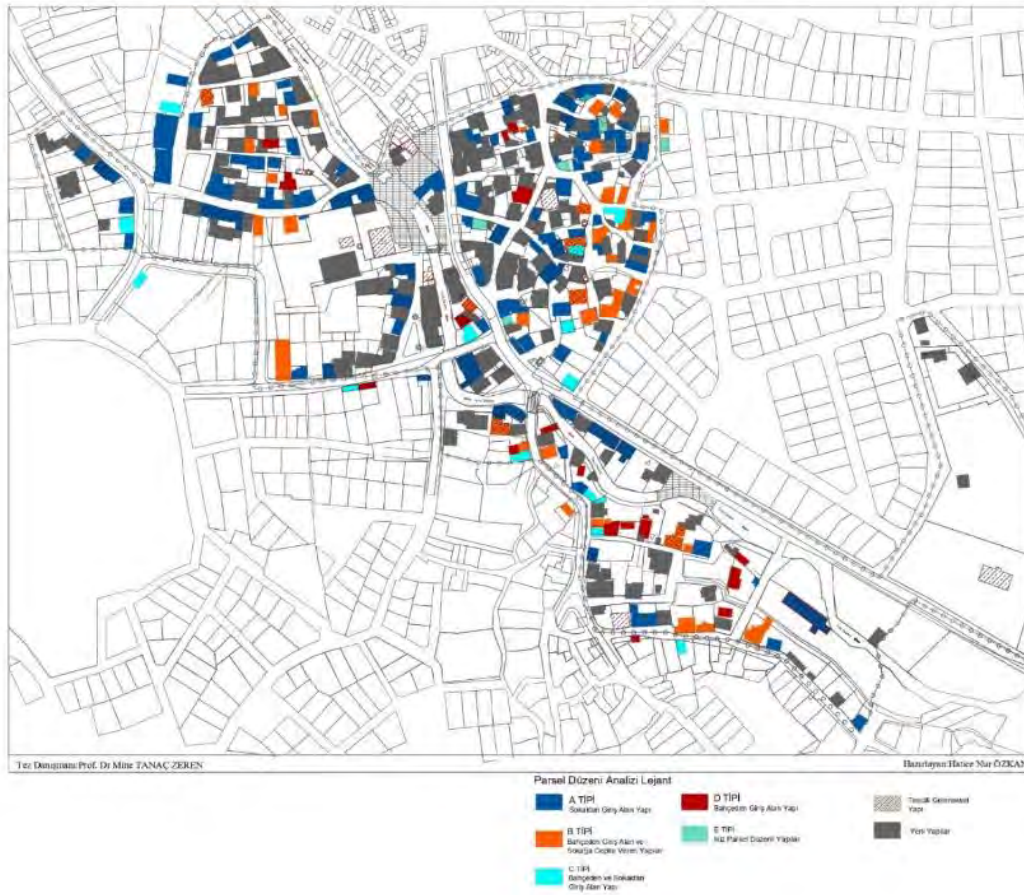
Fotoğraf 15: C Tipi Parsel Düzeninde Çıkma Örneği(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

D tipi parsel düzeninde 3 adet simetrik cephe, 7 adet asimetrik cephe düzenine sahip yapı bulunmaktadır. Bu tip yapılarda bahçe duvarlarının boyutları 1 metre ile 2 metre arasında değişmektedir. 10 adet yapı bahçe duvarlarının yüksekliğinden dolayı görülememektedir ve tanımlanamamıştır. Bahçe duvarlarının yüksekliği alçak olan yapılar incelendiğinde, avludan giriş alan yapıların giriş kapıları cephenin orta aksında konumlanmaktadır. Pencereler ise sağ ve sol aksta eşit sayıda ve aynı düzende olacak şekilde konumlanmaktadır. Simetrik ve asimetrik cephe düzenleri diğer parsel tipleriyle aynı nitelikleri taşımaktadır.

E tipi parsel düzeninde 5 adet simetrik cephe düzenine sahip yapı bulunmaktadır. Bu tipteki yapılar aynı parsel üzerinde birbirinin aynı cephe özelliklerine sahip iki yapının yan yana inşa edilmesiyle oluşturulmuştur. Yapıların cephe kurgusu birbirinin simetriği şeklindedir. Cephenin bütünü göze alındığında orta aksın sağ ve sol taraflarında eşit ve aynı düzende mimari eleman bulunmaktadır. Örneğin cephe düzeninde batı yönünde bulunan yapıda kapı girişi cephenin solunda konumlanmakta ve iki penceresi varsa doğu yönünde bulunan konutun giriş kapısı cephenin sağında ve yine iki pencereli şekilde kurgulanmıştır.

6.2 Yapım Sistemi

Yerleşimdeki konut yapıları incelendiğinde, yapıların iki farklı yapım sistemi ile inşa edildiği görülmektedir. Bunlar; yığma kargir(taş, tuğla, kerpiç) ve karma (yığma kargir + ahşap karkas) sistemdir. Alan içerisindeki yapıların büyük çoğunluğunun yığma kargir yapılar olduğu tespit edilmiştir. Geleneksel konut dokusunda 18 adet tuğla malzemedен, 15 adet taş malzemedен, 51 adet kerpiç malzemedен inşa edilmiş yapılar bulunmaktadır. Yığma kargir yapıların geri kalanında karma malzeme kullanılmıştır.44 adet yapının 20 adeti taş+tuğla, 13 adeti taş+kerpiç, 11 adeti ahşap karkas+yığma kargir yapıdır. 53 adet yapının ise dış cephesi tamamen niteliksiz beton malzeme ile kapatıldığı için kesin bir sonuca ulaşılamamıştır. Bölge sakinleri ile yapılan sözlü tarih ve konutların bölgede bulunan diğer yapılar ile karşılaştırılması sonucunda yapıların çoğunluğunun kerpiç yapılar olduğu tespit edilmiştir. Konut yapılarının sonradan ihtiyaç duyulması sonucunda tadilat geçirdiği öğrenilmiştir

Fotoğraf 16: Yapım Sistemi Analizi Haritası

6.2.1. Yığma Yapım Sistemi

Çalışma alanında bulunan yapılar incelendiğinde yığma yapılarda malzeme olarak taş, tuğla ve kerpiç malzeme kullanıldığı görülmektedir.

Kerpiç malzeme Sındırgı bölgesine bulunan konut yapılarında öne çıkmaktadır. Alan içerisinde 64 adet kerpiç yığma sistem ile inşa edilmiş yapı bulunmaktadır. Kerpiç, kil içeren kumlu toprak, saman gibi lifli malzemeler ve su eklenerek harç haline getirilen yapı malzemesine denir. Kerpiç malzeme karıştırıldıktan sonra ahşap kalıplara doldurularak şekillendirilir ve güneşte kurutularak kullanılacak hale getirilir (Çavuş, Dayı, Ulusu, Aruntaş 2015). Çalışma alanındaki kerpiç yapılara bakıldığında iki farklı duvar şekli görülmektedir. Kerpiç duvarların zemin katlarında 1 metre yüksekliğinde moloz taş veya zemin katın tamamında moloz taş üzeri kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. Kerpiçlerin sağlamlaştırılması için kat aralarına, pencere ve kapı boşluklarına ahşap hatıllar konularak taşıyıcı elemanlar yerleştirilmiştir

Taş malzeme ile inşa edilen yapılarda moloz taş ve kesme taş kullanılmaktadır. Yapıların 15 tanesi sadece taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Taşlar aralarına toprak bağlayıcı harçlar ile birleştirilmiştir ve boşluklar daha küçük taşlar ve tuğla parçaları ile doldurulmuştur Duvarların üzeri sıvanmıştır.

Alanda bulunan geleneksel konut yapılarının 18 tanesi ise tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Yığma yapıların 20 tanesi ise zemin katta moloz taş birinci katta ise tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

6.2.2. Karma Sistem

Çalışma alanında zemin katı yığma kargir sistem üst katları ise ahşap karkas sistem ile inşa edilmiş Ahşap karkas sistem kullanılan yapılarda ahşap malzeme, taş duvarların üzerine oturtulmuştur. Çalışma alanı içerisinde 11 adet ahşap karkas yapı bulunmaktadır. Yapıların birinci katları yığma taş ikinci katları ise ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir. Ahşap karkas sistemin içerisindeki boşluklar hımış dolgu ile doldurulmuştur.

6.3. Mimari Elemanlar

6.3.1. Kapılar

Geleneksel konut dokusunda bulunan kapılar incelendiğinde, farklı özelliklerde kapılara rastlanmıştır. Bunlar; Kemerli/kemerli olmayan, kemerli söveli/söveli düz, çift kanatlı/tek

kanatlı, tepe pencereli/tepe pencereli olmayandır. Alanda bulunan kapıların yapım malzemesi genellikle ahşaptır. Metal örneklere de rastlanmaktadır.

Fotoğraf 17: Kemerli, Tepe Pencereli Giriş Kapısı Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 18: Söveli Tepe Pencereli Giriş Kapısı Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 19: Tek Kanatlı Söveli Giriş Kapısı Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Avlulu ve bahçeli konutlarda bahçe kapıları bulunmaktadır. Bahçe kapıları tek ve çift kanatlı kapılar olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışma alanında bahçe kapılarında ahşap ve metal malzeme kullanılmıştır.

Fotoğraf 20: Çift Kanatlı Bahçe Kapısı Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 21: Tek Kanatlı Bahçe Kapısı Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

6.3.2 Pencere

Konut yapılarında söveli/sövesiz, tek kanatlı/çift kanatlı ve giyotin pencerelere rastlanmaktadır. Bunlar, giyotin ve iki kanatlı pencerelerdir. Alan içerisinde tek kanatlı ahşap pencerelerde rastlanmaktadır. Zaman içerisinde pencere kullanımları farklılık göstererek değiştirilmiştir. Üst katlarda 3-4 kanatlı pencereler görülmektedir. Bu pencerelerin ortada bulunan kanatları açılmaktadır. Dokuda pencerelerin üstünde bulunan küçük cam kısımlar açılmamaktadır.

Fotoğraf 22: Giyotin ve Çift Kanatlı Pencere Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 23:Söveli ve Çift Kanatlı Pencere Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

Fotoğraf 24:Değiştirilmiş 3-4 Kanatlı Pencere Örnekleri(Hatice Nur Özkan Arşivi,2020)

6.3.3 Kepenk ve Parmaklık

Yapıların pencerelerinde bazı gayrimüslim konutlarında demir kepenkler bulunmaktadır ve pencerenin tamamını örtmektedir. Türk konutlarında demir kepenk görülmemektedir. Pencerelerde ahşap kepenk yada kafes parmaklıklar ile pencerenin bir kısmı veya tamamının kapatıldığı örnekler bulunmaktadır.

Fotoğraf 25:Demir Kepenk Örnekleri

Fotoğraf 26:Ahşap Kepenk ve Parmaklık Örnekleri

7. Sonuç

Çalışma alanı içerisinde kalan bölgede bulunan 181 adet geleneksel konut yapısı, parsel ve cephe düzeni, yapım sistemi olarak dönemin mimarisi ile ilgili önemli örnekler içermektedir. Yapıların korunmuşluk durumlarına bakıldığında ihtiyaç doğrultusunda değişikliklere uğramış olsada döneme ait izler hala okunabilmektedir. Yapılan çalışmalarda ve incelemeler sonucunda dokuda bulunan yapıların 19. yüzyıl ve 20. Yüzyıla tarihlenen konutlara örnek oluşturduğu tespit edilmiştir. Konut yapılarının farklı yapım sistemlerine örnek oluşturması, cephe düzenlerindeki çeşitlilik, farklı yapı malzemelerinin bir arada kullanılması bölge halkının birbirinden etkilendiğine işaret etmektedir ve dokunun karakteristik yapısını oluşturmaktadır.

Kültürel mirasın korunması açısından seçilen alandaki yapıların, %50'sini geleneksel konutlar oluşturmaktadır. Bu yapılardan ise sadece 5 tanesinin harabe niteliğinde olması alanın korunmuşluğunu göstermektedir. Yapılarının büyük bir kısmının kullanılabilir durumda olması dokuya ait olumlu bir göstergedir. Buna rağmen sadece 32 adet yapıda

tescil çalışması yapıldığı görülmektedir. Geleneksel konut yapılarının kullanım sürecinde zarar görmemesi, somut ve somut olmayan değerlerin korunmasını inceleyen, kültürel mirasın geleceğe aktarılmasını önemseyen, kentsel sit alanının dışında kalan alanda tespit edilen konut yapılarında kentsel sit sınırına dahil edilebilecek şekilde revize edilerek bir Koruma Amaçlı İmar Planı çalışması yapılması gerekmektedir.

8.Kaynakça

Arslan, F. (2013). Bigadiç ve Sındırgı İlçelerinde Yerleşmeler. (Yayımlanmamış Doktoa Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bektaş, M. (2019). 9192 Numaralı Temettuat Defterine Göre Sındırgı Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Çavuş, M., Dayı, M., Ulusu, H., & Aruntaş, H. (2015). Sürdürülebilir Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç. 2nd International Sustainable Buildings Symposium, (s. 184-192). Ankara.

Gürbıyık, C. (2018). Geleneksel Kent Dokusu ve Tarihi Yapılarıyla Sındırgı. *Güncel Araştırmalar Işığında Sındırgı 1. Ulusal Sındırgı Araştırmaları Bildiriler Kitabı*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2018 s.137-151

Hasol, D., (2002). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2009). Kültürel Miras ve Müzecilik. Web: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0> adresinden 6 Mayıs 2022 tarihinde erişilmiştir.

Şahin, Halil İbrahim. “Dalyan ve Köyceğiz Çevresinde Gelenek, Turizm ve Folklorizm”. Milli Folklor 82 (Yaz 2009):50-58.

WEB 1:

Unesco Türkiye Milli Komisyonu. (2022, 06 06). Unesco Türkiye Milli Komisyonu Web Sitesi: <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> adresinden alındı

*Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programında yürütülen “Balıkesir Sındırgı Geleneksel Dokusunun

İncelenmesi Ve Korunmasına Yönelik Önerilerin Geliştirilmesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından alınmıştır.

TRANSFER ÖĞRENME VE HİBRİT MAKİNE ÖĞRENMESİ YÖNTEMLERİNİN DİYABETİK RETİNOPATİ SINIFLANDIRMA BAŞARIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Öğr.Gör. Ebubekir AKKUŞ, *Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, Elektronik ve Otomasyon Bölümü, ebubekir.akkus@adu.edu.tr*

Doç.Dr. Ufuk BAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği, ufukbal@mu.edu.tr*

Özet

Diyabetik Retinopati (DR), diyabet hastalığına bağlı olarak gelişen ve ilerleyen evrelerde görme kayıplarına sebep olabilen bir göz rahatsızlığıdır. Bu nedenle DR'nin erken dönemde tespit edilerek tedavi edilmesi görme kaybını önlemek açısından oldukça önemlidir. DR'nin tespiti ve sınıflandırılması amacıyla farklı yöntemler kullanılarak çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiş olup son zamanlarda ise transfer öğrenme ve makine öğrenmesi yaklaşımları yaygın olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada ise Kaggle veri tabanında bulunan ve renkli fundus görüntüleri içeren, "Diabetic Retinopathy Detection" isimli veri setinden elde edilen küçük boyutlu iki farklı veri seti kullanılarak evrimsel sinir ağı (ESA) temelli GoogLeNet ve Inception-v3 mimarileri ile yapılan derin öğrenme ve transfer öğrenme şeklindeki iki farklı öğrenme yönteminin yanı sıra, ESA ile elde edilen özneteliklerin makine öğrenmesi sınıflandırıcılarına beslenmesi ile gerçekleştirilen hibrit makine öğrenmesi (HMÖ) yöntemiyle birlikte toplam üç farklı yöntem kullanılarak DR 2 ve 5 dereceli olarak iki farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre kullanılan sınıflandırma yöntemleri ile elde edilen modellerin performansları; doğruluk, kesinlik, duyarlılık ve F1-Skoru kriterlerine göre karşılaştırılmıştır. Gerçekleştirilen 2 dereceli sınıflandırma çalışmalarında GoogLeNet öznetelik çıkarımı tabanlı Orta Nöral Ağ (ONA) sınıflandırıcıdan oluşan HMÖ yönteminin %86,70 doğruluk değeri ile, 5 dereceli sınıflandırma çalışmalarında ise Inception-v3 öznetelik çıkarımı tabanlı Alt Uzay K-En Yakın Komşu (AU-KYK) sınıflandırıcıdan oluşan HMÖ yönteminin %61,30 doğruluk değeri ile diğer yöntemlere göre daha yüksek doğruluk değerleri gösterdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Diyabetik Retinopati, Görüntü Sınıflandırma, Derin Öğrenme, Transfer Öğrenme, Hibrit Makine Öğrenmesi.

1. Giriş

Diyabetik retinopati (DR) retinanın hasar gördüğü ve tedavi edilmediği durumlarda körlüğe sebep olabilen bir hastalıktır. Diyabet hastalığı olan kişilerin hastalığa maruz kalma sürelerinin uzaması bu kişilerde DR ortaya çıkma ihtimalini arttırmaktadır (Manjramkar, 2018). DR ile ilgili olarak; mikro anevrizmalar, sızıntı yapan kan damarları, retina şişmeleri, anormal yeni kan damarları ve hasarlı sinir dokuları gibi çeşitli belirtiler bulunur (Chakrabarty, 2018). Bununla birlikte bireylerde DR gelişmeye başladığında başlangıçta genellikle bunu fark etmezler. DR'nin ileri seviyelere geldiğinde bireyler tarafından fark edilebilen bir gelişim süreci vardır (Wu ve Hu, 2019). DR, hastalığın gelişimine göre “DR yokluğu”, “Hafif DR”, “Orta DR”, “Şiddetli DR” ve “Proliferatif DR” olmak üzere 5 aşamada sınıflandırılır (Wilkinson vd., 2003). Diyabet hastalarında meydana gelebilecek DR kaynaklı görme kaybının önlenmesi için DR'nin erken dönemde alanında deneyimli bir uzman doktor tarafından teşhis edilmesi gerekmektedir. Bunun için diyabet hastalarının düzenli olarak göz taramalarından geçirilmesi önem arz etmektedir. Ancak dünyadaki uzman göz hekimi sayısının hasta sayısına oranının yetersiz olması ve göz taraması işlemlerinin zaman alıcı olması, DR'nin erken dönemde teşhis edilerek olumsuz etkilerinin önlenmesi veya azaltılmasına yönelik göz hekimlerine yardımcı olacak yeni yöntemler geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Soparak vd., 2013).

Bu amaçla yapılan çalışmalar kapsamında diyabet hastalığı bulunan kişilerin gözlerinden alınan renkli fundus görüntülerini kullanarak DR teşhisi yapmak amacıyla bilgisayar destekli görüntü işleme teknikleri içeren göz tarama sistemleri oluşturmak için çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Giancardo vd., 2011; Karkuzhali ve Manimegala, 2019; Winder vd., 2009). Benzer şekilde DR'nin sınıflandırılması için çeşitli renkli fundus görüntüleri ve makine öğrenmesi kullanılan birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen bir çalışmada DR'nin sınıflandırılması için hibrit sınıflandırıcı kullanılan bir sistem önerilmiştir. Önerilen sistemde; ön işleme, olası lezyonların çıkarılması, özellik seti formülasyonu ve sınıflandırmadan oluşan öznitelik çıkarımına dayalı olan yöntemler kullanılmıştır. Çalışmada sınıflandırmanın doğruluğunu arttırmak için m-Mediods tabanlı

modelleme yaklaşımı ile Gauss Karışım Modeli (Gauss Mixed Model, GKM) birleştirilmiş ve melez bir sistem oluşturulmuştur (Akram vd., 2014). Yapılan bir başka çalışmada DR hastalığı ve buna bağlı oluşan mikroanevrizma'ların erken tespiti için GKM ve Destek Vektör Makinesi (Support Vector Machine, DVM) 'nden oluşan hibrit bir sistem önerilmiştir (Akram vd., 2013). Son yıllarda ise DR sınıflandırma çalışmaları amacıyla evrişimsel sinir ağı (ESA) temelli mimariler kullanılarak gerçekleştirilen derin öğrenme yöntemleri yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gerçekleştirilen bir çalışmada, halka açık farklı veri tabanlarından elde edilen 550 renkli fundus görüntüsü kullanılarak, önceden eğitilmiş GoogLeNet ve AlexNet modelleri ile 2'li, 3'lü ve 4'lü sınıflandırma çalışmalarında sırasıyla %74,50, %68,80 ve %57,20 doğruluk değerleri elde edilmiştir (Lam vd., 2018). Gerçekleştirilen bir başka çalışmada, 166 renkli fundus görüntüsünden oluşan bir veri seti kullanılarak, önceden eğitilmiş AlexNet, Vgg16 ve Inception-v3 ağ modelleri kullanılarak sınıflandırma çalışmaları yapılmış ve bu modeller ile 5 dereceli DR sınıflandırması için sırasıyla %37,43, %50,03 ve %63,23 doğruluk değerleri elde edilmiştir (Wang vd., 2018). Yapılan bir başka çalışmada, halka açık bir veri tabanında bulunan veri setinden elde edilen 3662 görüntü kullanılarak, önceden eğitilmiş XceptionNet, Inception-v3, MobileNet ve ResNet50 ağ modelleri kullanılarak sınıflandırma çalışmaları yapılmış ve bu modeller ile 5 dereceli DR sınıflandırması için sırasıyla %79,59, %78,72, %79,01 ve %74,64 doğruluk, %82,35, %63,64, %76,47 ve %56,52 duyarlılık değerleri elde edilmiştir (Kassani vd., 2019).

Gerçekleştirilen bu çalışmada ise, DR'nin 2 ve 5 dereceli olarak sınıflandırma başarımlarının karşılaştırılması için derin öğrenme, transfer öğrenme ve hibrit makine öğrenmesi (HMÖ) yöntemleri kullanılmış ve kullanılan bu yöntemler sonucunda elde edilen modellerin; doğruluk, kesinlik, duyarlılık ve F1-Skoru kriterlerine göre performansları karşılaştırılmıştır.

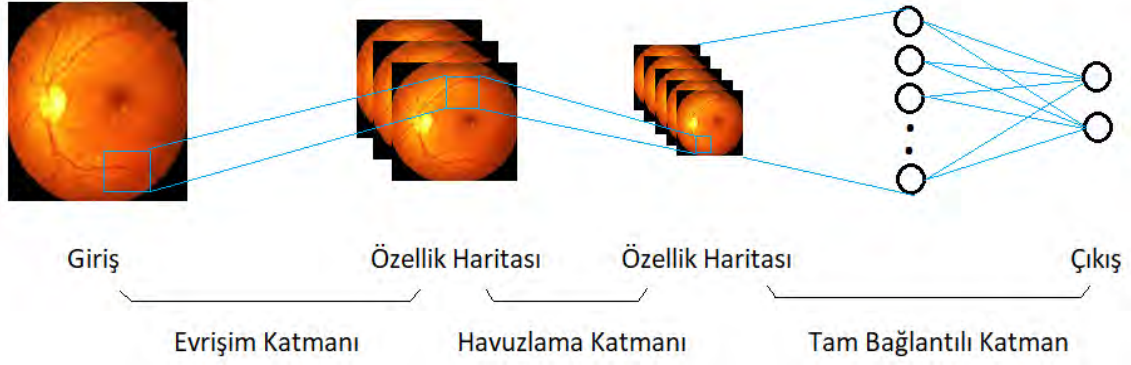
2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Evrişimsel Sinir Ağı

Evrişimsel sinir ağları (ESA), sınıflandırma problemlerinde yaygın olarak kullanılan bir makine öğrenmesi algoritmasıdır. Genel yapısı itibariyle ESA bir girdi katmanından ve çok sayıdaki evrişim katmanı ile, havuzlama katmanlarından ve tam bağlantılı katmandan oluşur. Evrişim katmanları ve havuzlama katmanları ile öznitelikler çıkartılırken, tam

bağlı katman ile sınıflandırma işlemi gerçekleştirilir (Modrid vd., 2021). ESA'nın genel yapısı Şekil 1'de gösterilmiştir.

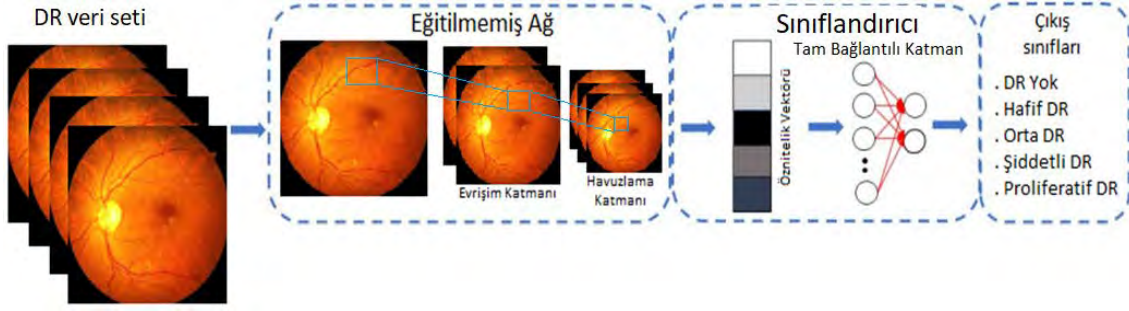
Şekil 1: Evrişimsel sinir ağının genel yapısı.

2.2. Derin Öğrenme

Derin öğrenme yönteminde, farklı bir görev için ImageNet (ImageNet, 2022) veri seti gibi büyük bir veri seti üzerinde önceden eğitilmiş ESA mimarisinin ağırlık değerleri kullanılmaz. ESA mimarisinin eğitimi ve ağırlıkların oluşumu belirlenen görev için özel olarak hazırlanan veri seti kullanılarak gerçekleştirilir. Eğitim süresince veri setindeki veriler ile bu ağırlık değerleri, hata değerinin minimuma inmesi için defalarca güncellenir. Eğitim süreci sonunda ESA mimarisinin ağırlık değerleri ilgili görevi gerçekleştirmek için ayarlanmış olur ve öğrenme süreci tamamlanır (Öktem vd., 2021). Derin öğrenme yöntemi Şekil 2'de gösterilmiştir.

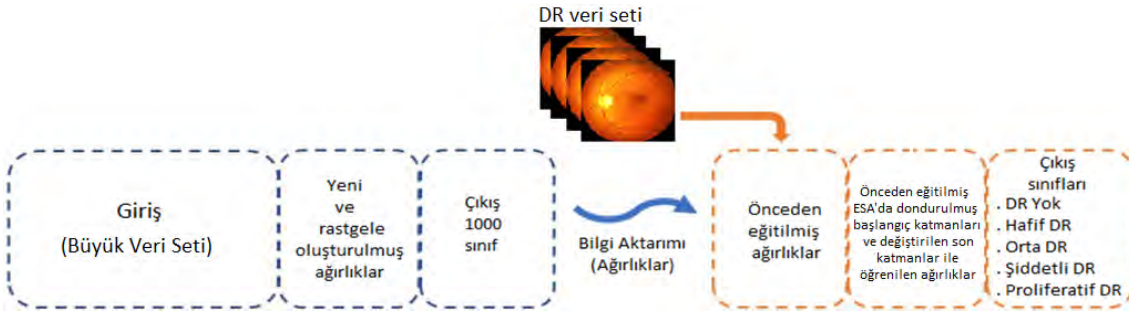
Şekil 2: Derin öğrenme yöntemi.

2.3. Transfer Öğrenme

Transfer öğrenme, belirlenmiş bir görevi gerçekleştirmek için ImageNet veri seti gibi büyük bir veri seti üzerinde önceden eğitilmiş bir ESA'nın ağırlıklarının korunarak farklı bir görevdeki ESA'nın eğitimi için başlangıç noktası olarak kullanıldığı, ESA'nın sadece sınıflandırma amacıyla kullanılan tam bağlı katmanlar gibi bazı son katmanlarının değiştirilerek yeni görev için oluşturulan veri seti ile eğitilmesi sonucunda gerçekleşen öğrenme yöntemidir (Öktem vd., 2021). Transfer öğrenme yöntemi Şekil 3'te gösterilmiştir.

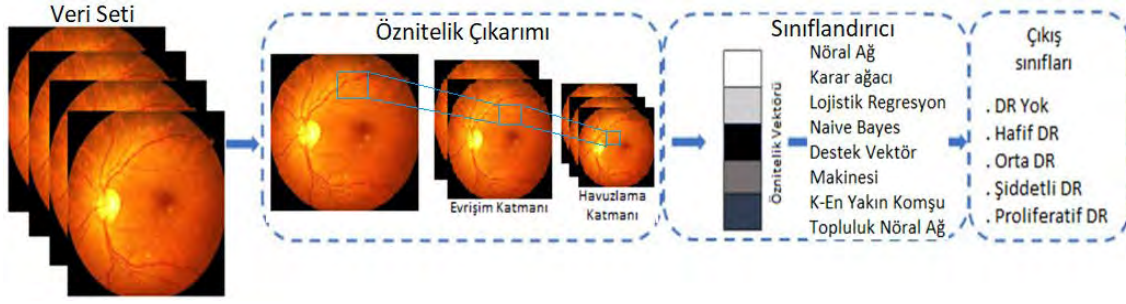
Şekil 3: Transfer öğrenme yöntemi.

2.4. Hibrit Makine Öğrenmesi

Hibrit makine öğrenmesi (HMÖ) yönteminde, iyi eğitilmiş bir ESA'nın tüm evrişim katmanları dondurularak sınıflandırıcı olarak görev yapan son katmanları kaldırılır ve bu şekilde ESA bir öznitelik çıkarıcı gibi görev yapar. Oluşturulan ESA ile elde edilen öznitelikler herhangi bir makine öğrenmesi sınıflandırıcısı şeklindeki bir sınıflandırıcıya beslenir ve tüm ağ yerine sadece yeni sınıflandırıcı eğitilerek öğrenme tamamlanır (Erdem ve Aydın, 2021; Modrid vd., 2021). HMÖ yöntemi Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4: Hibrit makine öğrenmesi yöntemi

3. Araştırma Yöntemi

Gerçekleştirilen çalışmada DR'nin 2 ve 5 dereceli olarak sınıflandırılması için öncelikle küçük boyutlu iki farklı veri seti oluşturulmuştur. Daha sonra bu veri setleri içerisinde yer alan renkli fundus görüntüleri üzerinde görüntü ön işleme çalışmaları yapılmıştır. Çalışmada, derin öğrenme, transfer öğrenme ve hibrit makine öğrenmesi yöntemleri ile DR sınıflandırma başarımlarının karşılaştırılması için ESA temelli GoogLeNet ve Inception-v3 mimarilerinin yanı sıra Nöral Ağ (Neural Network, NA), K-En Yakın Komşu (K-Nearest Neighbor, KYK) ve Destek Vektör Makinesi (Support Vector Machine, DVM) gibi makine öğrenmesi sınıflandırıcıları kullanılmıştır. Oluşturulan veri setleri ile ilk olarak GoogLeNet ve Inception-v3 mimarileri derin öğrenme ile eğitilerek, ikinci olarak GoogLeNet ve Inception-v3 mimarileri transfer öğrenme ile eğitilerek, son olarak da derin öğrenme ve transfer öğrenme yöntemleri ile en iyi doğruluk sonuçlarını veren GoogLeNet ve Inception-v3 mimarilerinin NA, KYK ve DVM gibi farklı sınıflandırıcılarla kullanımı sonucu gerçekleştirilen HMÖ yöntemleri ile DR 2 ve 5 dereceli olarak ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma çalışmalarında elde edilen sonuçlara göre kullanılan sınıflandırma yöntemleri ile elde edilen modellerin performansları; doğruluk, kesinlik, duyarlılık ve F1-Skoru kriterlerine göre karşılaştırılmıştır.

3.1. Veri Seti

2 ve 5 dereceli DR sınıflandırma çalışmalarında kullanılacak veri setlerini oluşturmak için, Kaggle (Kaggle, 2022) veri tabanında bulunan "Diabetic Retinopathy Dedection" adlı halka açık veri seti kullanılmıştır (Diabetic Retinopathy Dedection, 2022). Veri seti içerisinde göz hekimleri tarafından DR seviyesine göre etiketlenen renkli fundus görüntüleri yer almaktadır. Veri seti ile ilgili bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Diabetic Retinopathy Dedection veri seti.

<i>Sınıflar</i>	<i>Diyabetik Retinopati Derecesi</i>	<i>Renkli Fundus Görüntüsü Sayısı</i>
0	DR yok	25810
1	Hafif DR	2443
2	Orta DR	5292
3	Şiddetli DR	873
4	Proliferatif DR	708

2 ve 5 dereceli sınıflandırma çalışmaları için Tablo 1’de özellikleri belirtilen veri seti içerisinde toplam 500 renkli fundus görüntüsü seçilmiş ve seçilen görüntüler kullanılarak iki farklı veri seti oluşturulmuştur. Veri setleri ile ilgili bilgiler Tablo 2 ve Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 2: 2 dereceli sınıflandırma çalışmaları için oluşturulan veri seti.

<i>Sınıflar</i>	<i>Diyabetik Retinopati Derecesi</i>	<i>Renkli Fundus Görüntüsü Sayısı</i>
0	DR yok	100
1	Hafif DR	25
2	Orta DR	25
3	Şiddetli DR	25
4	Proliferatif DR	25

Tablo 3: 5 dereceli sınıflandırma çalışmaları için oluşturulan veri seti.

<i>Sınıflar</i>	<i>Diyabetik Retinopati Derecesi</i>	<i>Renkli Fundus Görüntüsü Sayısı</i>
0	DR yok	100
1	Hafif DR	100
2	Orta DR	100
3	Şiddetli DR	100

3.2. Görüntü Önışleme

2 ve 5 dereceli sınıflandırma çalışmaları için oluşturulan veri setlerinde bulunan renkli fundus görüntüleri farklı koşullar altında elde edildiğinden farklı çözünürlük, aydınlık ve kontrast değerlerine sahiptir. Bu nedenle görüntüleri iyileştirmek amacıyla görüntüler üzerinde; Kırpma, Yeniden Boyutlandırma ve Kontrast Sınırlamalı Adaptif Histogram Eşitleme şeklindeki görüntü ön işleme çalışmaları yapılmıştır. Gerçekleştirilen görüntü önışleme çalışmaları sonucu oluşan örnek görüntüler Şekil 5’te gösterilmiştir.

Şekil 5: Renkli fundus görüntüleri üzerinde yapılan görüntü önışleme çalışmaları.

3.3. Performans Metrikleri

Çalışmada kullanılan DR sınıflandırma yöntemleri ile elde edilen modellerin performans analizi; doğruluk, duyarlılık, kesinlik ve F1-Skoru metrikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu metrikler karışıklık matrislerinden elde edilen; Doğru Pozitif (DP), Doğru Negatif (DN), Yanlış Pozitif (YP) ve Yanlış Negatif (YN) değerleri kullanılarak (1), (2), (3) ve (4) formülleri kullanılarak hesaplanmıştır.

$$\text{Doğruluk} = (DP+DN) / (DP+DN+YP+YN) \quad (1)$$

$$\text{Duyarlılık} = DP / (DP+YN) \quad (2)$$

$$\text{Kesinlik} = DP / (DP+YP) \quad (3)$$

$$\text{F1-Skoru} = 2 * ((\text{Duyarlılık} * \text{Kesinlik}) / (\text{Duyarlılık} + \text{Kesinlik})) \quad (4)$$

4. Bulgular

Görüntü işleme ve sınıflandırma çalışmaları için; İntel i7 10750H Cpu, RTX 2060 Gpu, 16 GB Ram ve 512 GB Ssd Disk'e sahip bir dizüstü bilgisayar ile Microsoft Windows 11 üzerinde çalışan MATLAB R2021a programı kullanılmıştır.

DR'nin 2 dereceli sınıflandırma çalışmalarına göre kullanılan yöntem ve modellerin performans değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: 2 dereceli sınıflandırma çalışmalarına göre performans değerleri.

	<i>Derin Öğrenme</i>			
<i>ESA Modeli</i>	Doğruluk (%)	Duyarlılık (%)	Kesinlik (%)	F1-Skoru (%)
GoogLeNet	77,50	65,00	86,67	74,29
Inception-v3	85,00	100	70,00	82,35
	<i>Transfer Öğrenme</i>			
<i>ESA Modeli</i>	Doğruluk (%)	Duyarlılık (%)	Kesinlik (%)	F1-Skoru (%)
GoogLeNet	70,00	70,00	70,00	70,00
Inception-v3	77,50	92,31	60,00	72,73
	<i>Hibrit Makine Öğrenmesi</i>			
<i>HMÖ Modeli</i>	Doğruluk (%)	Duyarlılık (%)	Kesinlik (%)	F1-Skoru (%)
GoogLeNet + ONA	86,70	86,67	86,67	86,67
Inception-v3 + Optimize Edilebilir KYK	83,30	80,00	85,71	82,76

2 dereceli sınıflandırma çalışmalarına göre en yüksek doğruluk, kesinlik ve F1-Skoru değerleri, GoogLeNet öznitelik çıkarımı tabanlı Orta Nöral Ağ (Medium Neural Network, ONA) sınıflandırıcıdan oluşan HMÖ yöntemi ile sırasıyla %86,70, %86,67 ve %86,67 şeklinde elde edilmiştir. Bununla birlikte en yüksek duyarlılık oranı %100 ile Inception-v3 kullanılan derin öğrenme yöntemi ile elde edilmiştir.

DR'nin 5 dereceli sınıflandırma çalışmalarına göre elde edilen yöntem ve modellerin performans değerleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: 5 dereceli sınıflandırma çalışmalarına göre performans değerleri.

	<i>Derin Öğrenme</i>			
<i>ESA Modeli</i>	Doğruluk (%)	Duyarlılık (%)	Kesinlik (%)	F1-Skoru (%)
GoogLeNet	43,00	43,79	43,00	43,39
Inception-v3	41,00	40,83	41,00	40,91

<i>Transfer Öğrenme</i>				
<i>ESA Modeli</i>	Doğruluk (%)	Duyarlılık (%)	Kesinlik (%)	F1-Skoru (%)
GoogLeNet	60,30	60,51	60,33	60,41
Inception-v3	49,00	49,48	49,00	49,24
<i>Hibrit Makine Öğrenmesi</i>				
<i>HMÖ Modeli</i>	Doğruluk (%)	Duyarlılık (%)	Kesinlik (%)	F1-Skoru (%)
GoogLeNet + Optimize Edilebilir DVM	53,30	53,33	53,44	53,38
Inception-v3 + AU-KYK	61,30	61,33	60,53	60,92

5 dereceli sınıflandırma çalışmalarına göre en yüksek doğruluk, duyarlılık, kesinlik ve F1-Skoru değerleri, Inception-v3 öznitelik çıkarımı tabanlı Alt Uzay KYK (Subspace K-Nearest Neighbor, AU-KYK) sınıflandırıcıdan oluşan HMÖ yöntemi ile sırasıyla %61,30, %61,33, %60,53 ve %60,92 şeklinde elde edilmiştir.

Bu sonuçlara göre gerçekleştirilen 2 ve 5 dereceli sınıflandırma deneylerinde HMÖ yöntemleri ile derin öğrenme ve transfer öğrenme yöntemlerine göre daha yüksek doğruluk değerleri elde edildiği görülmüştür.

5. Sonuç ve Tartışma

Gerçekleştirilen çalışmada derin öğrenme, transfer öğrenme ve hibrit makine öğrenmesi gibi farklı yöntemler kullanılarak DR'nin 2 ve 5 dereceli olarak sınıflandırılması çalışmaları yapılmış ve bu yöntemler ile elde edilen modellerin başarımları doğruluk, duyarlılık, kesinlik ve F1-Skoru performans metrikleri kullanılarak karşılaştırılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre hibrit makine öğrenmesi yöntemlerinin derin öğrenme ve transfer öğrenme yöntemleri ile elde edilen doğruluk değerlerine göre 2 dereceli sınıflandırma için %1,70, 5 dereceli sınıflandırma için ise %1 oranında daha yüksek doğruluk değerleri verdiği görülmüştür.

Hibrit makine öğrenmesi yönteminde, öznitelik çıkarımı için doğruluk oranı daha yüksek ESA mimarilerinin kullanılması, kullanılacak ESA mimarilerinin hiper parametre değerlerinin optimizasyonu ve ESA mimarilerinin eğitiminde kullanılacak veri sayısının artırılmasının sınıflandırma performansını artıracakları düşünülmektedir.

Gelecekteki çalışmalarda DR'nin 5 dereceli sınıflandırma performansının artırılması için veri artırma teknikleri ve hiper parametre optimizasyonu yöntemlerinin kullanılması planlanmaktadır.

Kaynakça

Akram, M. U., Khalid, S., & Khan, S. A. (2013). Identification and classification of microaneurysms for early detection of diabetic retinopathy. *Pattern recognition*, 46(1), 107-116.

Akram, M. U., Khalid, S., Tariq, A., Khan, S. A., & Azam, F. (2014). Detection and classification of retinal lesions for grading of diabetic retinopathy. *Computers in biology and medicine*, 45, 161-171.

Chakrabarty, N. (2018, November). A deep learning method for the detection of diabetic retinopathy. In 2018 5th IEEE Uttar Pradesh Section International Conference on Electrical, Electronics and Computer Engineering (UPCON) (pp. 1-5). IEEE.

Diabetic Retinopathy Dedection. (2022, 15 Nisan). Erişim adresi <https://www.kaggle.com/c/diabetic-retinopathy-detection/data>

Erdem, E., & Aydın, T. (2021). A CNN-based hybrid model to detect Coronavirus disease. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 66-73.

Giancardo, L., Meriaudeau, F., Karnowski, T. P., Li, Y., Tobin, K. W., & Chaum, E. (2011, August). Microaneurysm detection with radon transform-based classification on retina images. In 2011 Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society (pp. 5939-5942). IEEE.

ImageNet. (2022, 20 Nisan). Erişim adresi <https://www.image-net.org>

Kaggle. (2022, 20Nisan). Erişim adresi <https://www.kaggle.com/>

Karkuzhali, S., & Manimegalai, D. (2019). Distinguishing proof of diabetic retinopathy detection by hybrid approaches in two dimensional retinal fundus images. *Journal of medical systems*, 43(6), 1-12.

Kassani, S. H., Kassani, P. H., Khazaiezhad, R., Wesolowski, M. J., Schneider, K. A., & Deters, R. (2019, December). Diabetic retinopathy classification using a modified xception architecture. In 2019 IEEE international symposium on signal processing and information technology (ISSPIT) (pp. 1-6). IEEE.

- Lam, C., Yi, D., Guo, M., & Lindsey, T. (2018). Automated detection of diabetic retinopathy using deep learning. *AMIA summits on translational science proceedings*, 2018, 147.
- Manjramkar, M. (2018, May). Survey of diabetic retinopathy screening methods. In *2018 2nd International Conference on Trends in Electronics and Informatics (ICOEI)* (pp. 1-6). IEEE.
- Morid, M. A., Borjali, A., & Del Fiol, G. (2021). A scoping review of transfer learning research on medical image analysis using ImageNet. *Computers in biology and medicine*, 128, 104115.
- Öktem M., Akosman, Ş. A., Moral, Ö. T., & Kılıç, V. (2021). Derin Öğrenme Tabanlı Mermer Yüzeylerinin Otomatik Sınıflandırılması. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (26), 73-77.
- Soparak, A., Uyyanonvara, B., & Barman, S. (2013). Simple hybrid method for fine microaneurysm detection from non-dilated diabetic retinopathy retinal images. *Computerized Medical Imaging and Graphics*, 37(5-6), 394-402.
- Wang, X., Lu, Y., Wang, Y., & Chen, W. B. (2018, July). Diabetic retinopathy stage classification using convolutional neural networks. In *2018 IEEE International Conference on Information Reuse and Integration (IRI)* (pp. 465-471). IEEE.
- Wilkinson, C. P., Ferris III, F. L., Klein, R. E., Lee, P. P., Agardh, C. D., Davis, M., ... & Group, G. D. R. P. (2003). Proposed international clinical diabetic retinopathy and diabetic macular edema disease severity scales. *Ophthalmology*, 110(9), 1677-1682.
- Winder, R. J., Morrow, P. J., McRitchie, I. N., Bailie, J. R., & Hart, P. M. (2009). Algorithms for digital image processing in diabetic retinopathy. *Computerized medical imaging and graphics*, 33(8), 608-622.
- Wu, Y., & Hu, Z. (2019, April). Recognition of diabetic retinopathy based on transfer learning. In *2019 IEEE 4th International Conference on Cloud Computing and Big Data Analysis (ICCCBDA)* (pp. 398-401). IEEE.

HPV AŞISI UYGULANMA DURUMU VE ETKİLERİ

Ayfer TÜRKMEN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı, Muğla, Türkiye,*
ayferturkmen@live.be

Doktor Öğretim Üyesi Çiğdem BİLGE, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Muğla, Türkiye*
cigdembilge@mu.edu.tr

Özet

Dünya genelinde kadınlar arasında görülen en yaygın dördüncü kanser türü olan serviks kanseri ülkemizde dokuzuncu sıradadır. Serviks kanseri büyük oranda Human Papilloma Virüsünden (HPV) kaynaklanmaktadır. HPV bulaş riskini artıran nedenler arasında erken yaşta cinsel ilişki, birden fazla cinsel partner ve korunmasız cinsel ilişki sayılmaktadır. Serviks kanserine karşı, koruyuculuğu yüksek HPV aşıları geliştirilmiştir. HPV aşısı ile serviks kanserinin görülme sıklığının %72 oranında azaldığı ve adölesanlarda da güvenle kullanılabilceği belirtilmektedir. Cinsel aktif dönemden önce bağışıklamanın sağlanması, primer korunmada oldukça önemlidir. Aşılamada hedef grup 9-14 yaş arası adölesan kız çocuklarıdır. Bununla birlikte 26 yaşına kadar herkese aşı yapılması önerilir.

Dünya genelinde 100 ülke HPV aşısını ulusal aşı programlarına dahil etmiş olup, HPV aşı uygulama programlarının en yaygın olduğu Avrupa'da 43 ülkenin 33'ünde kadınlara HPV ulusal aşı programı uygulanmaktadır. Ülkemizde HPV aşısı henüz ulusal aşı takviminde yer almamaktadır; ücretlidir ve uygulanması kişinin isteğine bağlıdır. Maliyeti ve aşı programı kapsamında olmaması nedeniyle HPV aşısı hakkında bilgilendirme yeterli düzeyde yapılamamaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda öğrencilerin HPV enfeksiyonu ve aşıları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Üniversitelerin eğitim programları hazırlanırken HPV ile ilgili derslerin eklenmesi ve sağlık profesyonellerinin HPV hakkında belli aralıklarla bilgilendirme çalışmaları yapmasının, bu konudaki duyarlılığı ve farkındalığı arttıracığı, aşılama sayısını yükselteceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Serviks Kanseri, HPV Aşıları*

HPV VACCINE IMPLEMENTATION STATUS AND ITS EFFECTS

Abstract

Cervical cancer, which is the fourth most common type of cancer among women worldwide, ranks ninth in our country. Cervical cancer is largely caused by the Human Papilloma Virus (HPV). Early sexual intercourse, multiple sexual partners and unprotected sexual intercourse are among the reasons that increase the risk of HPV transmission. HPV vaccines with high protection against cervical cancer have been developed. It is stated that the incidence of cervical cancer is reduced by 72% with HPV vaccine and it can be used safely in adolescents. Providing immunization before the sexually active period is very important in primary prevention. The target group in vaccination is adolescent girls between the ages of 9-14. However, vaccination is recommended for everyone up to the age of 26.

100 countries around the world have included the HPV vaccine in their national vaccination programs, and in Europe, where HPV vaccine application programs are the most common, in 33 of 43 countries, HPV national vaccination program is applied to women. In our country, HPV vaccine is not yet included in the national vaccination calendar; It is paid and its implementation depends on the person's request. Due to its cost and not being within the scope of the vaccination program, information about the HPV vaccine cannot be provided at a sufficient level. In addition, studies have shown that students do not have enough knowledge about HPV infection and vaccines. It is thought that the addition of courses on HPV while preparing the education programs of universities and the health professionals to provide information about HPV at regular intervals will increase sensitivity and awareness on this issue and increase the number of vaccinations.

Keywords: *Cervical Cancer, HPV Vaccines*

1. Giriş

Serviks kanseri dünya genelinde kadınlar arasında görülen en yaygın dördüncü kanser türü olup ülkemizde dokuzuncu sıradadır (WHO, 2022; Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (HSGM), 2019). Her yıl yaklaşık olarak 527 bin kadına serviks kanseri tanısı konduğu, 265 bin kadının serviks kanseri nedeniyle öldüğü bildirilmektedir (Yılmaz vd., 2021). Bu

kanser türü büyük bir oranda Human Papilloma Virüsünden (HPV) kaynaklanmaktadır (WHO, 2022). Nedeni aydınlatılmış bir kanser türü olduğundan, önlenebilir bir hastalıktır (HSGM, 2019). Tarama ve erken teşhis ile tedavisi mümkün olan serviks kanserine karşı geliştirilen ve koruyuculuğu yüksek olan aşılar mevcuttur (HSGM, 2019). Yapılan çalışmalar sonucunda HPV aşısı ile serviks kanserinin görülme sıklığının %72 oranında azaldığı ve adölesanlarda da güvenle kullanılabileceği belirtilmektedir (Gülcü ve Arslan, 2018).

2. Serviks kanseri ve HPV

Serviks kanseri, son derece etkili önleme ve tarama yöntemlerine karşın dünya genelinde kadınlar için önemli bir halk sağlığı problemi olmaya devam etmektedir (Yöntem vd., 2019). Günümüzde serviks kanseri vakalarının %99'unun HPV'nin belirli tiplerinden kaynaklandığı gösterilmiştir (Bülbül vd., 2012). Human Papilloma Virus (HPV) Papillomaviridae familyasına ait, zarfsız, çift iplikli bir DNA virüsüdür (Aydemir vd., 2020). Diğer birçok virüsten farklı olarak HPV'ler antijenik özelliklerinden çok DNA yapılarına göre sınıflandırılırlar ve keşfedildikleri sıraya göre numaralandırılırlar (Avcı ve Bozdayı, 2013). 200'den fazla HPV tipi tanımlanmıştır ve bunlardan 40 tanesinin genital bölgede enfeksiyona neden olduğu bilinmektedir (Dede, 2010).

HPV cinsel yolla bulaşan hastalıklar arasında en yaygın olan enfeksiyondur (Turan vd., 2021). HPV enfeksiyonlarının bulaşında en önemli etken yakın temastır. Cinsel temastan sonra %65 oranında enfeksiyon gelişir (Erdemir, 2014). Bulaştan sonra servikal kanser öncesi lezyonlara ve servikal kanserlere neden olan Human Papilloma Virüs, serviks kanserlerinin % 99,7' si ile ilişkilidir (Turan vd., 2021). HPV bulaşı olmayan kadınlarda servikste karsinom gelişme riski düşük olurken, enfekte kadınlarda risk 250–400 kat artmıştır (Aydoğdu ve Özsoy, 2018). Ayrıca HPV serviks kanserinin oluşumunda rol oynamanın yanı sıra, servikal displazilere, başta genital bölge olmak üzere tüm vücutta siğillere, vulva/vajina, anüs, penis kanserlerinden de sorumludur. HPV enfeksiyonu genellikle asemptomatiktir. Bu durum erken tanı koyma olasılığını güçleştirmektedir. Erken teşhis konulamayan Human Papilloma Virüs enfeksiyonu ilerleyen zamanlarda serviks kanserine kadar giden tabloları beraberinde getirmektedir (Çevik & Coşkun, 2021). Zira virüs konağın savunma sisteminden kaçabilmek için birçok mekanizma geliştirmiştir. Buna, bazı immun sistem fonksiyonlarını baskılayabilme yeteneği de

eklendiğinde, HPV enfeksiyonlarının iyileşmesi uzun zaman almaktadır (Avcı ve Bozdayı, 2013).

Cinsel aktif genç kadınlarda Human Papilloma Virüs görülme sıklığı % 30-50 aralığındadır. Bu sebeple bulaş riski, ilk cinsel ilişkiyle doğrudan ilgilidir (Satılmışoğlu vd., 2018). Cinsel aktif yetişkinlerde ise HPV'ye maruziyet %70'i geçmekte ve bunların da %70'inden fazlasının 15–24 yaş arasında olduğu bildirilmektedir (Sonay Kurt vd., 2013). Serviks kanserinin gelişiminde ise HPV' nin varlığı tek başına yeterli olmayıp diğer risk faktörleriyle ilişkilidir (Aydoğdu ve Özsoy, 2018). Erken yaşta cinsel ilişki, cinsel partnerin birden fazla olması, çok eşli partnere sahip olma ve korunmasız cinsel ilişkide bulunma HPV bulaş riskini artırmaktadır (Karakuş Selçuk ve Yanikkerem, 2018). Ayrıca üniversite çağında öğrenciler HPV bulaş ve komplikasyonları açısından risk altındadır (Başlı vd., 2019). 618 üniversite öğrencisinin HPV hakkında bilgi düzeylerinin saptanması için yapılan bir çalışmada, öğrencilerin HPV hakkındaki bilgi düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür (Özdemir vd., 2021). 287 üniversite öğrencisinin, HPV enfeksiyonu ve HPV aşısı ile ilgili bilgilerinin ölçüldüğü diğer bir çalışmada, öğrencilerin HPV ve HPV aşısı hakkındaki bilgilerinin istenilen düzeyde olmadığı görülmüştür (Başlı vd., 2019). Bu nedenle serviks kanserine bağlı kadın ölümlerini önlemenin en etkili yollarından biri risk gruplarını belirleyerek, onlara yönelik önlemler almaktır (Kurt vd., 2013). Cinsel aktif döneme girmeden önce HPV aşısı ile bağışıklamanın sağlanması, primer korunmada oldukça önemlidir (Satılmışoğlu vd., 2018).

3. HPV Aşıları ve Uygulanma Durumu

100 den fazla Human Papilloma Virüs tipi vardır ve hepsi sağlık sorunlarına yol açmaz. Bazı HPV tipleri genital siğillere sebep olurken, bazı türleride serviks, vajina gibi kanser türlerine sebep olmaktadır (U.S Food and Drug Administration (FDA), 2017). HPV enfeksiyonları genellikle asemptomatik seyretse de, kronik enflamasyon sebebi ile hücrel immun yanıt baskılanmakta ve invaziv servikal kanser riski artmaktadır. HPV türleri kanserojen özelliklerine göre düşük riskli ve yüksek riskli olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta, “düşük riskli” olarak adlandırılan genital siğil gibi benign lezyonlara neden olan HPV tip: 6, 11, 40, 42, 43, 44 yer alır. “Yüksek riskli” olarak adlandırılan ikinci grupta ise HPV tip: 16, 18, 31, 33, 35, 39, 45, 51, 52, 56, 58, 59, 66

servikal kanserlere neden olmaktadır. Özellikle tip 16 ve 18; servikal kanser vakalarının %70'ini oluşturur (Aydemir vd., 2020).

Günümüzde üç profilaktik HPV aşısı kullanılmaktadır (Karakuş Selçuk ve Yanikkerem, 2018). Geliştirilen bu aşılar Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) tarafından onaylanmıştır (FDA, 2017). Her üç aşı türünde dünyada serviks kanseri vakalarının yaklaşık %70'inden sorumlu HPV virüs tipleri 16 ve 18'e karşı oldukça etkilidir (WHO, 2017). Aşıya 9 yaşında başlanabilir (Centers for Disease Control and Prevention (CDC), 2019). Çoğu ülkede aşılamada hedef grup 9-14 yaş arası adölesan kız çocuklarıdır. İlk doz sırasında <15 yaşındaki kadınlar: 2 dozluk bir program (0, 6 ay); ilk doz sırasında ≥15 yaşındaki kadınlar: 3 dozluk bir program (0, 2, 6 ay) önerilir (WHO, 2022). Advisory Committee on Immunization Practices (ACIP) ayrıca, 26 yaşına kadar herkese aşı yapılmasını önerir. 26 yaşından büyük herkese aşı önerilmez; bu yaş aralığındaki insanların çoğunlukla zaten HPV'ye maruz kalmış olması da dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle aşı daha az fayda sağlar (CDC, 2019).

Tablo 1: HPV Aşıları

HPV Aşısı	Etkili Olduğu HPV Tipi
gardasil	6, 11, 16, 18
cervarix	16, 18
gardasil 9	6, 11, 16, 18, 31, 33, 45, 52, 58.

(FDA, 2018)

Dünya genelinde 100 ülke HPV aşısını ulusal aşı programlarına dahil etmiştir (Agabekova vd., 2021). Avustralya, Nisan 2007'de HPV ulusal aşılamaya kampanyasını başlatarak finanse eden ilk ülke olmuştur (Metindir, 2007). HPV aşı programlarının en yaygın olduğu Avrupa' da 43 ülkenin 33'ünde kadınlara HPV ulusal aşı programı uygulanırken, sadece Avusturya'da erkeklere yönelik HPV ulusal aşı programı uygulanmaktadır (Karakuş Selçuk ve Yanikkerem, 2018). Ülkemizde HPV aşısı henüz ulusal aşı takviminde yer almamaktadır; ücretlidir ve uygulanması isteğe bağlıdır (Çevik ve Coşkun, 2021).

4. Sonuç ve Tartışma

Serviks kanseri 15-40 yaş arası kadınlarda önemli bir sağlık sorunu olmaya devam etmektedir. Bu kanser türü ile mücadelede en iyi yol, risk faktörlerine yönelik önlem

alınmasıdır (Kurt vd., 2013). HPV enfeksiyonunu ve serviks kanserini azaltmak için birincil önleme stratejileri, cinsel ilişkiye girmeyi geciktirmeyi, yaşam boyu cinsel partner sayısını azaltmayı ve kondom kullanımını artırmayı içerir. Aşılama, enfeksiyon riskini azaltmak ve hastalığa neden olan ajanın (Human Papilloma Virus) çevredeki yaygınlığını en aza indirmek için en yaygın olarak kullanılan halk sağlığı stratejilerindedir (Finocchario-Kessler, 2016). Ancak gerek maliyeti gerek ulusal aşı programı kapsamında olmaması nedeniyle HPV aşısı hakkında bilgilendirme yeterli düzeyde yapılamamaktadır (Satılmışoğlu vd., 2018). Çeşitli nedenlerle bireyler kendilerine veya çocuklarına HPV aşısı yaptırmaktan çekinmektedirler. Hizmete ulaşmada zorluk, sağlık profesyonellerinin toplumu yeterince teşvik etmemesi, güvenlik endişeleri, cinsel aktiviteyi artıracak korkusu ve cinsel aktiviteye bağlı damgalanma riski diğer faktörler arasında sayılmaktadır. Bireylerin Human Papilloma Virus enfeksiyonu ve aşısıyla ilgili bilgilendirilmesi, var olan yanlış bilgilerin düzeltilmesi gerekmektedir (Yılmaz vd., 2021). Yapılan araştırmalarda öğrencilerin de HPV enfeksiyonu ve aşıları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür (Kunt İşgüder vd., 2017; Özdemir vd., 2021) Bununla birlikte tıp fakültesi, hemşirelik bölümü gibi sağlık alanları öğrencilerinin, HPV enfeksiyonu ve aşısı konusunda diğer öğrencilere göre daha bilgili oldukları belirlenmiştir (Unutkan & Yangın, 2016; Turhan vd., 2021). Bu sebeple üniversitelerin eğitim programları hazırlanırken müfredata HPV ile ilgili dersler eklenmesi ve HPV hakkında belli aralıklarla bilgilendirme çalışmalarının yapılması bu konudaki duyarlılığı ve farkındalığı arttıracaktır. Eğitimlere ek olarak sağlık kuruluşlarında adölesan sağlık merkezlerinin yapılandırılması gibi çözüme yönelik girişimler ergenlerin riskli davranış eğilimini azaltacaktır. Ayrıca topluma karşı eğitim ve danışmanlık görevleri olan hemşirelerin yapacağı bilgilendirmelerle aşı yaptırmaya isteginde artış sağlanacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

Agabekova, B., Özler, N. B., & Luboteni, R. (2021). HPV İlişkili Kansere Karşı Mücadelede HPV Aşıları Hakkında Derleme. *Sağlık Okur Yazarlığı Dergisi*, 2(2), 89-98.

- Avcı, G. A., & Bozdayı, G. (2013). İnsan Papilloma Virüsü. *Kafkas Journal Medical Sciences*; 3(3):136–144.
- Aydemir Ö, Terzi H.A., Koroğlu M, Turan G, Altındış M, Karakeçe E. (2020). Servikal örneklerde human papillomavirus pozitifliği ve genotip dağılımı. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 77(1), 33-40.
- Aydoğdu, S. G. M. & Özsoy, Ü. (2018). Serviks Kanseri ve HPV. *Androloji Bülteni*, 20, 25–29 <https://www.doi.org/10.24898/tandro.2018.62533>
- Başlı, M., Aksu, H., & Toptaş, B. (2019). Bir üniversitede öğrenim gören sağlık yüksekokulu öğrencilerinin human papilloma virüs ve hpv aşısı ile ilgili bilgi ve görüşleri . *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* , 8(1) , 1-17 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ausbid/issue/46310/480883>
- Bülbül, S., Yalçın, S., Araz, N.Ç., Turgut, M., Ekici, İ., Doğan, A. & Yeltekin, S. (2013). Anadolu'da 0-15 Yaş Çocuk Annelerinin Rahim Ağzı Kanseri ve Human Papilloma Virüs Aşılması Hakkındaki Düşünceleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 7(2), 73-78. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tchd/issue/44399/549485>
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2019). *HPV Vaccination Recommendations*. <https://www.cdc.gov/vaccines/vpd/hpv/hcp/recommendations.html> Erişim tarihi: 18.02.2022
- Çevik, E., & Coşkun, A. (2021). HPV Enfeksiyonuna Güncel Yaklaşım ve Ebenin Rolü. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 7(3), 215-229. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kashed/issue/67150/991979>
- Dede M. (2010). Profilaktik HPV aşıları: güncel yaklaşımlar. *Gülhane Tıp Dergisi*, 52, 148-156.
- Erdemir F. (2014). Human papilloma virüs (HPV) ve erkek cinsel sağlığı. *Androloji Bülteni*, 59, 217–21.
- Finocchario-Kessler S, Wexler C, Maloba M, Mabachi N, Ndikum-Moffor F, Bukusi E. (2016). Cervical cancer prevention and treatment research in Africa: a systematic

review from a public health perspective. *BMC Womens Health*, 16, 29. <https://doi.org/10.1186/s12905-016-0306-6>

Gülcü, S., & Arslan, S. (2018). Çocuklarda Aşı Uygulamaları: Güncel Bir Gözden Geçirme. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 34-43.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2019). *Rahim Ağzı (Serviks) Kanseri*. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/?option=com_content&view=article&id=362&catid=648 Erişim tarihi: 14.02.2022

Karakuş Selçuk, A., & Yanikkerem, E. (2018). Serviks kanseri ve human papillomavirus (HPV) prevalansı ile HPV aşı programları. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 40-55.

Kunt İşgüder, Ç. , Oktay, G. , Yılmaz Doğru, H. , Delibaş, İ. , Özsoy, A. Z. , Yıldız Çeltak, N. & Bulut, Y. E. (2017). Sağlık Yüksek Okulu Öğrencilerinin HPV Aşısı Bilgi Düzeyinin Değerlendirilmesi . *Çağdaş Tıp Dergisi* , 7 (1) , 1-7 . DOI: 10.16899/gopctd.288651

Kurt A.S., Canbulat N, Savaşer S. (2013). Adölesan dönem cinselliğiyle öne çıkan serviks kanseri ve risk faktörleri. *Bakırköy Tıp Dergisi*, 9, 59–63. <https://doi.org/10.5350/BTDMJB201309204>

Metindir, J. (2007). Vaccination Against Human Papillomavirus Infection in Cervical Cancer Control . *Acta Oncologica Turcica* , 40 (1) , 5-10 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/actaoncologicturcica/issue/15848/166983>

Özdemir K, Şahin S, Ünsal A. (2021) Üniversitede öğrenim gören kız öğrencilerin HPV bilgi düzeyinin incelenmesi (Sakarya, Türkiye). *Androloji Bülteni*, 23, 97–104. <https://doi.org/10.24898/tandro.2021.24540>

Satılmışoğlu, Z. Z., Özer Aslan, İ., Can, N., Gülcivan, G., Yıldız, T., & Şentürk, M. (2018). Kız Çocuk Ebeveyni Hemşire Annelerin HPV Aşısı Hakkında Bilgi Düzeyi: Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Uygulama Ve Araştırma Merkezi Anket Çalışması. *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 6(3), 104-108.

Turan, G., Kul, G., & Soykan, Y. (2021). Knowledge, Attitude and Behaviors of People about Human Papillomavirus (HPV) and HPV Vaccine: A Single-Center Cross-

Sectional Study. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 225-232. DOI: 10.35440/hutfd.897050

Turhan Çakır, A., Porsuk, İ., Çalbıyık, F., Taner, G., Noğay, A. E., Aslan, M. E., Demir, S. , Can, C. , Altın, E. , Kılıç, Ş. Ş. , Yılmaz, Ş. , Karaca, Z. , Gündoğan, Y. & Şen, A. (2021). Üniversite Öğrencilerinin HPV, HPV Tarama Testi ve HPV Aşısına İlişkin Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi: Kesitsel Bir Çalışma. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 5(3), 472-480. DOI: 10.29058/mjwbs.974567

U.S. Food and Drug Administration (FDA). (2017). [Online] *HPV (human papillomavirus)*, Available at: <https://www.fda.gov/consumers/women/hpv-human-papillomavirus>. Erişim tarihi: 17.02.2022

U.S. Food and Drug Administration (FDA). (2018). *Human Papillomavirus Vaccine*. <https://www.fda.gov/vaccines-blood-biologics/approved-vaccine-products/human-papillomavirus-vaccine> Erişim tarihi: 18.02.2022

Unutkan, A. & Yangın, H.B. (2016). Üniversite öğrencilerinin human papilloma virus aşısına ilişkin bilgi ve görüşlerinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15 (2), 151-158.

World Health Organization. (2017). *Human papillomavirus vaccines (HPV)*. [https://www.who.int/teams/immunization-vaccines-and-biologics/diseases/human-papillomavirus-vaccines-\(HPV\)](https://www.who.int/teams/immunization-vaccines-and-biologics/diseases/human-papillomavirus-vaccines-(HPV)) Erişim tarihi: 17.02.2022

WHO. (2022). *Cervical cancer*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cervical-cancer>. Erişim tarihi: 14.02.2022

Yılmaz, B., Hat, B.N., Yürekli, Y. & Oskay, Ü. (2021). Genç erişkinlerin human papilloma virüs (HPV) ve HPV aşısına ilişkin bilgi ve görüşleri: analitik kesitsel bir çalışma. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 138-148

Yöntem, M., Gümüş, A., Abalı, R., Öznur, M., Erci, F., Erdoğan, B.S. (2019). Human Papilloma Virüs (HPV) Varlığının Cinsel Aktif Kadınlarda Moleküler Metodlarla Değerlendirilmesi. *Academic Platform Journal of Engineering and Science*, 7(2), 217-221.

KROM PİKOLİNAT SUPLEMENTASYONUNUN OBEZİTE ÜZERİNE ETKİSİ

Seda GEZGİN, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik, Aydın, Türkiye,*
sedagezginn@gmail.com

Öğr. Gör. Mahmut ÇERİ, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik, Aydın, Türkiye,*
mahmutceri@hotmail.com

Özet

Obezite genel olarak bedenin yağ kütlelerinin yağsız kütleye oranının aşırı artması sonucu boy uzunluğuna göre vücut ağırlığının arzu edilen düzeyin üzerine çıkmasıdır. Obezitenin önlenmesi amacıyla uygulanan hatalı vücut ağırlığı azaltma programlarında kilo kaybıyla aslında yağsız doku kaybı olarak görülmektedir. Vücut ağırlığının azaltılmasında sadece toplam vücut ağırlığı kaybına değil, vücut kompozisyonunun iyileştirilmesi üzerinde durulmalıdır.

Krom; insülin etkisini güçlendiren etkileriyle glukoz, lipid ve amino asit metabolizmasında önemli bir rol oynayan eser mineraldir. Geliştirilmiş insülin etkisi, kas hücrelerinde glikoz ve aminoasit alım oranını arttırmaktadır. Çoğu insanın günlük diyetiyle gerekli olan krom ihtiyacını karşılayamamasından dolayı krom supplementasyonun faydalı olacağı düşünülmektedir. Biyoyararlanımı arttırmak için diyetle krom formlarının eklenmesi, bireylerin kromun vücut kompozisyonu üzerindeki etkilerinden yararlanmaları için ciddi önem taşımaktadır.

Kromun biyoyararlanımının artırılması pikolinik asidin eklenmesi ile sağlanmıştır. Pikolinat asidini krom ile krom pikolinat (CrP) formunda birleştirmek, kromun biyoyararlanımını arttırmakta, insülin kullanımını ve etkinliğini geliştirmektedir.

Krom pikolinatın, bireylerin yağ ve genel vücut ağırlığını kaybetmelerine yardımcı olurken aynı zamanda yağsız kas kütlelerini koruduğu gözlenmiştir. Günde 200-400 mcg krom pikolinat takviyesinin, genel metabolik sağlık ve vücut kompozisyonunu iyileştirdiği bildirilmiştir. Ayrıca insülin kullanımının iyileştirilmesi, insülinin yağ asitleri

ve trigliseritlerin endojen sentezinde oynadığı rol ve ayrıca kas protein sentezini artırması nedeniyle vücut kompozisyonunu olumlu yönde etkilemektedir. Çalışmalarda, krom pikolinatın iyileştirilmiş vücut kompozisyonu, antrenman performansında iyileşme gibi fiziksel değişikliklerin yanı sıra diğer sağlık faydalarına ek olarak kilo kaybını sağladığı, kaloriyi azaltmaya olanak tanıdığı ve karbonhidrat-glikoz metabolizmasını arttırdığı gösterilmiştir.

Normal fiziksel aktivitelerine ve beslenme alışkanlıklarına devam eden denekler üzerinde krom pikolinat suplementasyonunun sadece kilo kaybını sağlamadığı, aynı zamanda yağ kütlelerini azaltarak olumlu vücut kompozisyonu değişiklikleri katkı sağladığı bildirilmiştir. Yapılan başka bir çalışmada da yağsız kütleleri artırıp vücut yağ yüzdesini azalttığı gözlenmiştir. Kilo kaybının hedeflenmediği çalışmalarda da krom alan deneklerde yağsız doku kütlelerinde artışlar yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Krom pikolinat, Obezite, Yağsız doku, Vücut kompozisyonu

1.Giriş

Obezite günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli sağlık sorunları arasında yer almaktadır. Obezite genel olarak bedeninin yağ kütlelerinin yağsız kütleyle oranının aşırı artması sonucu boy uzunluğuna göre vücut ağırlığının arzu edilen düzeyin üstüne çıkmasıdır. (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü)

Obeziteye neden olan etmenler tam olarak açıklanamamakla birlikte aşırı ve yanlış beslenme ve fiziksel aktivite yetersizliği obezitenin en önemli nedenleri olarak kabul edilmektedir. Bu faktörlerin yanı sıra genetik, çevresel, nörolojik, fizyolojik, biyokimyasal, sosyo-kültürel ve psikolojik pek çok faktör birbiri ile ilişkili olarak obezite oluşumuna neden olmaktadır. (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü) Obezitenin sadece hastalık riski üzerinde önemli, olumsuz bir etkiye sahip olmadığı, aynı zamanda morbidite, sakatlık, duygusal refah ve yaşam kalitesi için de önemli sonuçları olduğu iyi bilinmektedir. (Willoughby vd, 2018) Tüm dünyada özellikle çocukluk çağı obezitesindeki artışın sadece genetik yapıdaki değişikliklerle açıklanamayacak derecede fazla olması nedeniyle, obezitenin oluşumunda çevresel faktörlerin rolünün ön planda olduğu kabul edilmektedir. (Marmet ve Nunes, 2016)

Son yıllarda vücut ağırlığını ve kompozisyonunu iyileştirmek için en iyi vücut ağırlığı azaltma programını anlamak amacıyla pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. (van Baak ve Mariman) Birçoğu vücut ağırlığı kaybı oluşturmaya rağmen ağırlık kaybını genellikle yağsız vücut kütlelerinde kayıp takip etmektedir. Yağsız vücut kütlelerindeki bu kaybın birçok olumsuz sağlık etkisi vardır. (Willoughby vd, 2018) Vücut ağırlığının azaltılmasında sadece toplam vücut ağırlığı kaybına değil, vücut kompozisyonunun iyileştirilmesi üzerinde durulmalıdır. (Marmet ve Nunes, 2016) Vücut kompozisyonuna odaklanmak çok önemlidir, çünkü vücut ağırlık kaybından daha da önemlisi, yağsız vücut kütlelerini korurken sürdürülebilir bir şekilde yağ kütlelerini kaybetmektir. (Willoughby vd, 2018)

Vücut ağırlığı kaybını amaçlayan pek çok hatalı ticari yöntemler ilk birkaç hafta içinde vücut ağırlığını azaltabilecek şekilde pazarlanmaktadır. Bununla birlikte, kaybedilen ağırlığın önemli bir kısmı, yağ dokusu kayıplarının yanı sıra yağsız vücut dokusu ve sıvı durumundaki değişiklikleri içermektedir. Bu yaklaşımların yanıltıcı olduğu ve yağsız vücut dokusunda önemli azalmaların meydana gelmesi ve kaybedilen ağırlığın hızlı bir şekilde geri kazanılması nedeniyle sağlığa potansiyel olarak zararlı olduğu bulunmuştur. Bu nedenle, yağsız vücut kütlelerini koruyan kilo verme stratejileri değerlidir. (Willoughby vd, 2018)

Yapılan çalışmalarda da vücut ağırlığı kaybını hedefleyen çeşitli diyet programlarının etkileri araştırılmış ve sonuçta incelenen tüm popüler diyet programlarının vücut ağırlığı kaybı sağladığı fakat bu kaybın büyük yüzdeliğini yağsız vücut dokusunun karşıladığı ortaya konulmuştur. (Willoughby vd, 2018)

Ayrıca, yağsız vücut kütlesi kaybından sonra meydana gelen metabolik düşüş, yağ kütlelerinin yeniden kazanılmasına yol açarak vücut bileşiminde olumsuz değişikliklere neden olmaktadır. Bu nedenle, herhangi bir vücut ağırlığı kaybı sağlama programının sürdürülebilirliğini artırmak ve olası olumsuz sağlık sonuçlarını dengelemek için yağsız vücut kütlesi kaybını önlemek önemlidir. Ağırlık kaybını arttırmak veya vücut kompozisyonunu geliştirmek için çeşitli diyet takviyesi ürünleri de araştırılmıştır. (Willoughby vd, 2018; van Baak ve Mariman)

Vücut kompozisyonunun iyileştirilmesi için bazı diyet takviyeleri üzerinde çalışılmıştır. Bu takviyeler; lif kompleksi, yeşil çay, Garcinia cambogia, Irvingia gabonensis ve krom

pikolinat olmakla beraber bunlarla da sınırlı değildir. Krom pikolinatın bireylerin vücut ağırlığı ve yağ kütlesi kaybetmelerine yardımcı olurken aynı zamanda yağsız kas kütlesini koruduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. (Willoughby vd, 2018)

2. Krom Pikolinat

Krom; insülin etkisini güçlendiren etkileriyle glukoz, lipid ve amino asit metabolizmasında önemli bir rol oynayan eser mineraldir. (Baltacı vd, 2010) Genel olarak, kromun vücuttaki yağ kütlesini azaltarak vücut ağırlığını azaltmaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca kromun iştahı bastırdığı ve vücut tarafından ısı üretimini uyardığı, böylece enerji harcamasını artırarak ağırlık kaybına katkı sağladığı çalışmalar da bulunmaktadır. (Tian vd, 2013)

Krom eser miktarlarda da olsa birçok besinde bulunmaktadır. Özellikle, tahıl, hububat, baharat, mantar, yumurta sarısı, brokoli, esmer şeker, kahve, çay, bira, şarap ve et ürünlerinde mevcuttur. Meyve ve sebzeler ise kromun daha az bulunduğu kaynaklarıdır. (Geyikli ve Bayıl, 2008; Gönder ve Akbulut, 2014; Harvard Üniversitesi, 2022) Diyetle krom alım düzeyi 19-50 yaş arası erkekler için 35 mcg ve 19-50 yaş arası kadınlar için 25 mcg'dır. (Oregon Üniversitesi; 2022)

Krom eksikliği nadir karşılaşılan bir durumdur. (Harvard Üniversitesi, 2022) Sağlıklı popülasyonlarda krom eksikliği bildirilmemiştir ve kesin bir eksiklik belirtisi ortaya konmamıştır. (Ulusal Sağlık Enstitüsü Diyet Takviyeleri Ofisi (NIH), 2022) Yüksek rafine şeker tüketimi idrarda daha fazla krom atılmasına neden olabilir. Hamilelik ve emzirme, yoğun egzersiz ve enfeksiyonlardan ve travmadan kaynaklanan fiziksel stres de krom kayıplarını artırabilmektedir. Diyetle krom alımı da yetersiz ise bu durumlarla krom eksikliği riski artmaktadır. (Harvard Üniversitesi, 2022) Şu anda, potansiyel olarak yetersiz krom alımının etkileri ve krom yetersizliği için risk faktörleri üzerine yapılan araştırmalar, krom beslenme durumunu belirlemek için analitik araçların eksikliği ile sınırlıdır. Ayrıca, krom eksikliği için hayvan modellerinin yokluğu, yetersiz krom alımıyla ilişkili olası biyokimyasal, fizyolojik ve fonksiyonel anormalliklerin incelenmesini zorlaştırmaktadır. (Oregon Üniversitesi, 2022)

Doğada krom klorür, krom pikolinat, krom sitrat ve krom nikotinat olmak üzere farklı krom tuzları vardır. Bu krom kaynaklarının hepsi trivalent formdadır. Trivalent krom

normal miktarlarda alındığında güvenli olduğu varsayılan esansiyel nadir elementtir. (Baltacı vd, 2010)

Krom pikolinat, ağırlık kaybına potansiyel bir yardım sağlayarak besin takviyesi olarak satılan çeşitli supplementasyonlardan biridir. (Tian vd, 2013) Geliştirilmiş insülin etkisi, kas hücrelerinde glikoz ve aminoasit alım oranını arttırmaktadır. Çoğu insanın günlük diyetiyle gerekli olan krom ihtiyacını karşılayamamasından dolayı krom supplementasyonun faydalı olacağı düşünülmektedir. Biyoyararlanımı arttırmak için diyetle krom formlarının eklenmesi, bireylerin kromun vücut kompozisyonu üzerindeki etkilerinden yararlanmaları için ciddi önem taşımaktadır. Krom pikolinat olarak günde 200-400 mcg krom ile takviyenin, genel metabolik sağlık ve dolayısıyla kilo kaybı ve bakımı için önemli bir yönü olan vücut kompozisyonunu iyileştirdiği bildirilmiştir. (Willoughby vd, 2018)

Krom pikolinat; karbonhidrat, yağ ve protein metabolizmasında yer alan önemli bir eser mineral olan kromun emiliminin artırılması için pikolinik asit ile birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. (Willoughby vd, 2018) %88 pikolonik asit ve %12 krom bileşenleri içermektedir. (Geyikli ve Bayıl, 2008) Kromun biyoyararlanımının artırılması doğal olarak oluşan triptofanın metabolik türevi olan pikolinik aside eklenmesi ile sağlanmıştır. Pikolinat asidini krom ile krom pikolinat (CrP) formunda birleştirmek, diğer krom tuzlarına kıyasla kromun biyoyararlanımını arttırmakta ve bununla beraber insanlarda ve hayvanlarda insülin kullanımını ve etkinliğini geliştirmektedir. (Willoughby vd, 2018) Biyolojik olarak diğer formlarına göre daha yararlı olarak daha iyi emilim sağlamaktadır. (Geyikli ve Bayıl, 2008)

Krom pikolinat supplementasyonunun yararlı etkilerini rapor eden birçok çalışma, prelinik modellerde gerçekleştirilmiştir. (Willoughby vd, 2018) Ayrıca insülin kullanımının iyileştirilmesi, insülinin yağ asitleri ve trigliseritlerin endojen sentezinde oynadığı rol ve ayrıca kas protein sentezini artırması nedeniyle vücut kompozisyonunu olumlu yönde etkilemektedir. İnsülinin etkisini kolaylaştırdığı, diyabette glisemik kontrolü iyileştirdiği ve yağsız kas dokusunun korunmasına yardımcı olarak vücut kompozisyonunu iyileştirdiği gösterilmiştir. (Willoughby vd, 2018)

Birçok çalışma, krom pikolinatın vücut ağırlığı kaybı sırasında yağsız kas kütlelerinin korunmasındaki rolünü desteklemektedir. (Evans, 1989; Bulbulian vd, 1996; Kaats vd,

1998; Bahadori vd, 1997) Obez denekler üzerinde yapılan bir çalışmada sekiz hafta boyunca birçok düşük kalorili diyet programına uyumu ve ardından 18 haftalık kilo koruma programı izlenmiştir ve süreç krom pikolinat ile desteklenmiştir; aynı vücut ağırlığı kaybı programını izleyen ancak plasebo deneklerine kıyasla yağsız vücut kütlelerinde bir artış gözlenmiştir. (Willoughby vd, 2018)

Ayrıca, Kaats ve diğerlerinin yaptığı bir çalışmada, normal beslenme alışkanlıklarına ve fiziksel aktivitesine devam eden 122 denekte krom pikolinat suplementasyonundan 400 mcg/gün krom ile 90 günlük takviyeden sonra vücut kompozisyonunda istatistiksel olarak anlamlı bir gelişme bildirilmiştir. CrP suplementasyonu sadece vücut ağırlığı kaybına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda ağırlık kaybının %98'i yağ kütlesi ve sadece %2'si yağsız vücut kütlesi olduğu için olumlu vücut kompozisyonu değişikliklerine de olanak sağlamaktadır. (Willoughby vd, 2018; Kaats vd, 1998)

Yapılan başka bir çalışmada, 24 hafta süresince müsabakalara katılan yüzücüler tarafından alınan 400 mcg krom dozundaki CrP, plasebo grubuna kıyasla yağsız vücut kütlelerini %3,5 oranında arttırdığı, yağ kütlesini %4,5 oranında azalttığı ve vücut yağ yüzdesini %6'nın üzerinde azalttığı bildirilmiştir. (Willoughby vd, 2018)

Ayrıca, kilo kaybının hedeflenmediği çalışmalarda da CrP'den 200 mcg krom alan deneklerde yağsız vücut kütlelerinde artışlar yaşanmıştır. Kaats ve arkadaşlarının yaptığı bir başka çalışmada, kilo vermeye çalışmayan 154 denekte CrP'den 200 mcg/gün veya 400 mcg/gün krom ile 72 günlük takviyeden sonra vücut kompozisyonunda istatistiksel olarak anlamlı bir iyileşme bildirilmiştir. (Willoughby vd, 2018; Kaats vd, 1996)

Krom pikolinat suplementasyonunun vücut kompozisyonunu geliştirme etkisi için kapsamlı bir şekilde çalışılmıştır ve 35'ten fazla insan klinik çalışmalarında, krom pikolinatın iyileştirilmiş vücut kompozisyonu, antrenman performansında iyileşme gibi fiziksel değişikliklerin yanı sıra diğer sağlık faydalarına ek olarak kilo kaybını sağladığı, kaloriyi azaltmaya olanak tanıdığı ve karbonhidrat-glikoz metabolizmasını iyileştirdiği gösterilmiştir. (Willoughby vd, 2018)

Krom pikolinatın yağsız vücut kütlelerini arttırırken yağ kütlelerinin azaltılması etkisinin yanı sıra karbonhidrat ve lipit metabolizmasını düzenlemesinde, glukoz/insülin homeostazını korumada, iştahın azaltılması, glukoz intoleransının ve insülin direncin

önlenmesi, obezite ve tip 2 diyabetin önlenmesi gibi önemli fizyolojik işlevlerde etkileri olduğu da gözlenmiştir. (Golubnitschaja ve Yeghiazaryan, 2012)

Yapılan tüm çalışmaların yanı sıra çeşitli kaynaklarda, krom pikolinatın glikoz kontrolü, oksidatif stres, lipit profili, protein sentezi, tıknırcasına yeme bozukluğu ve bilişsel düşüş üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu gösterirken kimi çalışmalar hiçbir etki göstermemiştir. (Marmet ve Nunes, 2016; Iqbal vd, 2009; Ali vd, 2011; Brownley vd, 2013)

Masharani ve meslektaşları, Obez olmayan, normoglisemik 31 denek üzerinde çift kör plasebo kontrollü randomize bir çalışma yapmıştır. Temel çalışmalardan sonra, deneklere günde iki kez plasebo veya krom pikolinat 500 µg takviye verilmiştir. Çalışma sonucunda CrPic'in glisemik kontrolde yararlı etkiler göstermediğini ve vücut kompozisyonu, kas biyopsileri, vücut kütle indeksi veya abdominal yağ düzeylerindeki insülin parametrelerinin duyarlılığını değiştirmedeğini göstermiştir. (Masharani vd, 2012)

Ali ve meslektaşlarının yaptığı çalışmada ise glikoz düzeylerinde, insülin direncinde hiçbir değişiklik göstermemiştir ve hatta glikoz metabolizmasında hafif bir bozulma bulmuşlardır. (Marmet ve Nunes, 2016; Ali vd, 2011) Her iki çalışmada da CrPic takviyesinden sonra deneklerin vücut kompozisyonu ve vücut ağırlık ölçümleri değişmeden kalmıştır. (Marmet ve Nunes, 2016)

Iqbal ve meslektaşlarının çalışmasında da, CrPic takviyesi ile glikoz metabolizması, vücut ağırlığı, serum lipitleri, inflamasyon ve oksidatif stres ölçümlerinde herhangi bir değişiklik bulunmamıştır. (Marmet ve Nunes, 2016; Iqbal vd, 2009)

Krom pikolinat suplementasyonu, metabolik kontrol ve sağlık durumunun iyileştirilmesinde katkı sağladığı düşünülmektedir. Ancak, suplementasyon için doğru dozaj ve kullanım süresini daha iyi tanımlamak ve farklı klinik koşullarda olası yararlı etkilerini değerlendirmek için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. (Marmet ve Nunes, 2016)

3. Krom Pikolinat Suplementasyonun Toksisitesi

Krom suplementasyonu özellikle obez ya da aşırı kilolu kişilerde kilo vermek, vücut geliştirme ile uğraşan kişilerde daha iyi bir kas yapısı elde etmek için reçetesiz olarak

sıkça kullanılmaktadır. (Baltacı vd, 2010) Birçok çalışma, birkaç ay boyunca 1.000 µg'a kadar kromun günlük dozlarının güvenliğini göstermiştir. (Oregon Üniversitesi; 2022)

Böbrek yetmezliği, 6 haftalık 600 µg/gün krom pikolinat suplementasyonundan beş ay sonra bildirilirken, böbrek yetmezliği ve bozulmuş karaciğer fonksiyonu, 4-5 aylık bir süre boyunca krom pikolinat formunda 1.200 - 2.400 µg/gün krom kullanımından sonra bildirilmiştir. (Oregon Üniversitesi; 2022)

Martin ve ark., vücut geliştirmekle uğraşan 24 yaşında genç bir kadında 1200 mcg/gün dozunda iki gün kullandıktan sonra ciddi kas krampları ve sonrasında rabdomyoliz bir olgu rapor etmişlerdir. Başka bir olguda Wasser ve ark., ise 49 yaşında bir kadın hastada günlük 600 mcg krom pikolinat kullanımı sonrası renal yetmezlik gelişen bir olgu rapor etmişlerdir. Cerulli J ve ark., 33 yaşında kadın bir hastada krom pikolinat sonrası böbrek yetmezliği, hemoliz ve karaciğer toksisitesi gelişen bir olguyu bildirmişlerdir. Literatürdeki vakalarda genelde renal yetmezlik rapor edilirken incelenen bir başka vakada da akut karaciğer toksisitesi görülmüştür. (Baltacı vd, 2010) Sonuç olarak önceden var olan böbrek veya karaciğer hastalığı olan bireyler, olumsuz etki riski altında olabilmektedir ve krom suplementasyonu sınırlandırılmalıdır. (Oregon Üniversitesi; 2022)

Kimi çalışmalarda ise, günlük tüketimden daha yüksek dozların alımı ile herhangi bir yan etki göstermemekle birlikte daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. (Marmet ve Nunes, 2016)

Krom elementinin bilinen pek çok sayıda yararlarına rağmen raf üstü krom içeren birçok ürünün bilinçsiz bir şekilde kullanımının artması sağlık personellerine bu konuda insan sağlığının korunmasında çok görev düşmektedir (Baltacı vd, 2010).

Kaynakça

- Ali, A. Ma, Y. Reynolds, J. Wise, J.P. Inzucchi, S.E. & Katz, D.L. (2011). *Chromium Effects on Glucose Tolerance and Insulin Sensitivity in Persons at Risk for Diabetes Mellitus*. Endocrine Practice 17(1). 16-25.
- Bahadori, B., Wallner, S., Schneider, H., Wascher, T. C., & Toplak, H. (1997). *Effect of Chromium Yeast and Chromium Picolinate on Body Composition of Obese, Non-*

Diabetic Patients During and After A Formula Diet. Acta medica Austriaca, 24(5), 185–187.

Baltacı, D. Karaca, A. Soytürk, M. Seymen, M. & Tanrıverdi, M. H. (2010). *Krom Pikonilat Alımından Kaynaklanan Karaciğer Toksikitesi.* Konuralp Medical Journal, 2 (1), 32-34.

Brownley, K. A., Von Holle, A., Hamer, R. M., La Via, M., & Bulik, C. M. (2013). *A Double-Blind, Randomized Pilot Trial of Chromium Picolinate for Binge Eating Disorder: Results of the Binge Eating and Chromium (BEACH) Study.* Journal of psychosomatic research, 75(1), 36–42.

Bulbulian, R. Pringle, D.D. & Liddy, M. (1996). *Chromium Picolinate Supplementation in Male and Female Swimmers 664.* Medicine and Science in Sports and Exercise, 28, 111.

Evans, G.W. (1989). *The Effect of Chromium Picolinate on Insulin Controlled Parameters in Humans.* International Journal of Biosocial Medical Research, 11:163–180.

Geyikli, İ. Bayıl, S. (2008). *Kromun İnsülin Duyarlılığı ile İlişkisi.* Gaziantep Tıp Dergisi. 14:59-63.

Golubnitschaja, O. & Yeghiazaryan, K. (2012). *Opinion Controversy to Chromium Picolinate Therapy's Safety and Efficacy: Ignoring 'Anecdotes' of Case Reports or Recognising Individual Risks and New Guidelines Urgency to Introduce Innovation by Predictive Diagnostics?.* The EPMA journal, 3(1), 11.

Gönder, M. & Akbulut, G. (2014). *Diyabette Krom ve Magnezyumun Rolü.* Beslenme ve Diyet Dergisi, 42(3),252-259.

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/obezite/obezite-nedir.html> (erişim tarihi: 27.04.2022)

<https://www.hsph.harvard.edu/nutritionsource/chromium/> (erişim tarihi: 28.04.2022)

<https://lpi.oregonstate.edu/mic/minerals/chromium> (erişim tarihi: 09.05.2022)

<https://ods.od.nih.gov/factsheets/Chromium-HealthProfessional/> (erişim tarihi: 09.05.2022)

- Iqbal, N. Cardillo, S. Volger, S. Bloedon, L.T. Anderson, R.A. Boston, R. & Szapary, P.O. (2009). *Chromium Picolinate Does Not Improve Key Features of Metabolic Syndrome in Obese Nondiabetic Adults*, *Metabolic Syndrome and Related Disorders* 7(2). 143-50.
- Kaats, G.R. Blum, K. Fisher, J.A. & Adelman, J.A. (1996). *Effects of Chromium Picolinate Supplementation on Body Composition: A Randomized, Double-Masked, Placebo-Controlled Study*. *Current Therapeutic Research*, 57, 747.
- Kaats, G.R. Blum, K. Pullin, D. Keith, S.C. & Wood, R. (1998). *A Randomized, Double-Masked, Placebo-Controlled Study of The Effects of Chromium Picolinate Supplementation on Body Composition: A Replication and Extension of A Previous Study*. *Current Therapeutic Research*, 59, 379–388.
- Marmett, B. & Nunes, R. B. (2016). *Effects of Chromium Picolinate Supplementation on Control of Metabolic Variables: A Systematic Review*. *Journal of Food and Nutrition Research*, 4(10), 633-639.
- Masharani, U. Gjerde, C. McCoy, S. Maddux, B.A. Hessler, D. Goldfine, I.D. & Youngren, J.F. (2012). *Chromium Supplementation in Nonobese Non-Diabetic Subjects is Associated with a Decline in Insulin Sensitivity*. *Bmc Endocrine Disorders*.
- Tian, H. Guo, X. Wang, X. He, Z. Sun, R. Ge, S. & Zhang, Z. (2013). *Chromium Picolinate Supplementation for Overweight or Obese Adults*. *The Cochrane database of systematic reviews*, 2013(11), CD010063.
- van Baak, M. A., & Mariman, E. (2019). *Dietary Strategies for Weight Loss Maintenance*. *Nutrients*, 11(8), 1916.
- Willoughby, D., Hewlings, S., & Kalman, D. (2018). *Body Composition Changes in Weight Loss: Strategies and Supplementation for Maintaining Lean Body Mass, a Brief Review*. *Nutrients*, 10(12), 1876.

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN KADINLARDA GÖRÜLEN CİNSEL YOLLA BULAŞAN ENFEKSİYONLARA ETKİSİ

Emine ASLAN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği Yüksek Lisans Öğrencisi*, emine_aslan4707@hotmail.com

Doç. Dr. Sevgül DÖNMEZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, sevguldonmez@mu.edu.tr

Özet

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe biyolojik cinsiyeti sebebiyle yaşadıkları kültüre uygun görülen sorumlulukların yüklenmesidir (Şimşek, 2011). Bu durum insanların yaşamını farklı şekillerde etkileyebilmekte ve fırsatları kullanmada, sağlık hizmetlerine ulaşmakta ayrımcılık yaşayan grupların oluşmasına sebep olabilmektedir (Başar, 2017). Bu ayrımcılığı en fazla yaşayanlar genelde kadınlardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda toplum tarafından dayatılan baskıların, geleneklerin ve kültürel tabuların, kadının sağlık hizmetinden yararlanmasını azalttığı belirtilmektedir. Özellikle cinsiyet eşitsizliğinin kadın sağlığında en çok olumsuz etkilediği alan üreme sağlığıdır. Ülkemizde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadın üreme sağlığında başlıca etkileri, cinsel yollarla bulaşan enfeksiyonlarda artış (CYBE) ve üreme sağlığı hizmetine ulaşamamasıdır (Bozdemir ve Özcan, 2011; Sezgin, 2015). Ülkemizde yapılan bir araştırmada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin CYBE'ye, hastalıkların erken tanısında gecikme, üreme sağlığı hizmetlerine ulaşamayıp engelli kalma veya can kaybı yaşayabildikleri belirtilmektedir (Şimşek, 2011). Bu enfeksiyonların en fazla bulaş biçimi korunmasız heteroseksüel birliktelik ve cinsiyet ayrımcılığının risk oluşturduğu bekar kadınlar ve seks işçileridir. Korunmasız ilişki sonucu en çok bulaşan enfeksiyonlar Humon papilloma virüs enfeksiyonu (HPV), Hepatit B, Hepatit C, AIDS, Sfiliz, gonore, klamidyaya oluşturmaktadır. CYBE'nin hızlı yayılıp tanısının zor konulması ve tedavi sürecinin uzun olması kadın sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Eryılmaz, 2020). Eşinden şiddet görmüş 65 kadın üzerinde yapılan bir araştırmada, kadınların %81' inde

genital enfeksiyonların bulaştığı görülmüştür (Ersoy ve Yıldız, 2011). Başka yapılan bir araştırmada HIV pozitif olan kadınların 6 kat daha fazla fiziksel, 4 kat daha fazla cinsel şiddet gördükleri açıklanmıştır. (Duran ve Çıtak, 2021). Cinsel şiddetin çok fazla olan ABD’de, 25,5 milyon kadın cinsel şiddete maruz kaldığına dair bildirim yapmıştır (D’Inverno ve arkadaşları, 2020). Eşitsizliğin en çok olduğu ülkelerden İsrail’de, Klamidya oranı %12, Bel soğukluğu %3 olduğu görülmektedir (Anis ve arkadaşları, 2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kadınların yaşadığı bu problemlerin önlenmesinde sağlık ekibi içerisinde yer alan hemşirelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Hemşireler toplumsal cinsiyet ayrımının farkına varıp kadın sağlığı savunuculuğu yapmak, kadınları genç yaşlarında eğitip CYBE ‘den korunmaya dair bilgilendirme yapması gerekmektedir. Çalışılan bir araştırmada kadınlarla ve ailesi ile yakın iletişim kuran hemşirelerin, cinsiyet eşitliği temelinde bakım ve hizmet vermesi bilinçli bir toplum oluştuğu görülmektedir. (Coşkun ve Özdilek,2012). Hemşirelerin sağlık alanında çalışmaları artıp ataerkil yapılı düşünceleri yıkıp eşitlikçi toplum bilinci oluşturunca kadınlar CYBE’ye yakalanma oranı azalmaktadır. Toplumsal eşitlik sağlanınca, kadınların yaşam kalitesi artış gösterecek ve daha az CYBE’ ye maruz kalacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal cinsiyet, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, üreme sağlığı*

Giriş

Eşitlik insanların tüm becerilerinin hepsini özgürce yaşamasını buna dair toplumsal ortamın oluşması, bunun önündeki toplumsal engellerin kaldırılması olarak tanımlanmaktadır. Eşitsizlik hem engellenebilir olması sebebiyle hem de adil olmayan bir farklılıkla karşımıza çıkmaktadır (Bal, 2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği en büyük sorunlardan biri kadına yapılan şiddet ve istismarlardır. Kadına yapılan şiddetin temel sebebi toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucu toplumun oluşturduğu gelenek ve kültür yapısı etkilemektedir. Gelişmemiş veya gelişmekte olan toplumlarda erkek karakterini lider, kahraman, güç kaynağı olarak görmektedir. Kadınları ise pasif, mal, köle olarak konumlandırmaktadır. Bunun sonucunda kadına yapılan şiddetin artmasına sebep olmaktadır. Ülkemizde yapılan bir çalışmada kadınların %44’ü duygusal, %36’sı

fiziksel %12'si cinsel şiddete maruz kaldığı görülmektedir (Bükecik ve Özkan, 2018). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği baskıların, geleneklerin ve kültürel tabuların, kadının sağlık hizmetinden yararlanmasını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Özellikle cinsiyet eşitsizliğinin kadın sağlığında en çok olumsuz etkilediği alan üreme sağlığıdır. Ülkemizde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadın üreme sağlığında başlıca etkileri, cinsel yollarla bulaşan enfeksiyonlarda artış (CYBE) ve üreme sağlığı hizmetine ulaşamamasıdır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlarda cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara etkisini açığa kavuşturma amaçlanmıştır (Sezgin, 2015).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Nedir?

Cinsiyet, bireyin kadın veya erkek olarak göstermiş olduğu biyolojik, fiziksel ve genetik anlamda özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkeğin sosyal açıdan ele alınmış rol ve sorumlulukları kapsamaktadır. Bu kavram insan tasarımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anne ve babalar doğacak çocukları için rol ve sorumlulukları oluşturmada ilk adımını inşa etmektedir. Cinsiyetine göre sevmeye, kabul görme veya reddetme eylemine geçebilmekte ayrıca çocukların cinsiyetine davranış biçimleri yüklemektedirler. Ebeveynlerin kadın algı durumuna bağlı çocuklar yetiştirilip ayrımcılık daha doğuştan başlanmaktadır (Camkıran ve ark., 2018; Nakkeeran, 2018). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde fırsatları değerlendirmede, olanakların ayırımında ve kullanılmasında, hizmetlerin yararlanmasında kişilerin cinsiyet sebebiyle ayrımcılığa uğramasına sebep olmaktadır. Törelere, çevre koşullarına, sosyal ve ekonomik durumuna göre toplumdan topluma değişmektedir. Bu değişiklik kadının ayrımcılık yaşamamasına sebep olmaktadır. Günümüzde kadın ve erkekler eşit haklara sahip olmakta ve her iki cinsiyet ayırım yapılmaksızın karar almada, çalışma yaşamında, sosyal ve kültürel olarak tüm haklara eşit olarak sahip yararlanması gerektiği kabul edilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele için yasal uygulamalar geliştirmek ve uygulamadaki eksiklikleri çıkarmak hedefiyle “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” hazırlanmaktadır (Şimşek, 2011; D'Inverno ve ark., 2020). Yapılan bir araştırmada kadınların ev işi yapma, çocuk bakma erkeğin ise dışarıdaki işleri halletme, evin geçim sorumluluğunu üstlenmesi gibi görevleri uygun görmüşlerdir (Yılmaz, 2018). Ayrıca kadınlar iş hayatına girip para kazanma konusunda çok fazla

emek harcandığı görülmüştür. Başka yapılan bir çalışmada 2017 programlarında çok fazla cinsiyetçi kelimeler barındıran dersten biri olan Beden Eğitimi ve Spor dersinden cinsiyet yanlılığına yönelik kavramlar tamamen çıkarılırken Matematik dersindeki bu kelimeler yenilenmiştir. Bu sayede, 2018 senesinde yenilenen kavramlar ile öğretim programlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine vurgulayan kelimelerin çıkarılmasında iyi bir adım atılmasına karşın çalışmaların toplumsal eşitliğin örneklerini sunmada yetersiz olduğu görülmüştür (Coşkun ve ark., 2018).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlara Etkisi

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda toplum tarafından dayatılan baskıların, geleneklerin ve kültürel tabuların, kadının sağlık hizmetinden yararlanmasını azalttığı belirtilmektedir. Özellikle cinsiyet eşitsizliğinin kadın sağlığında en çok olumsuz etkilediği alan üreme sağlığıdır. Ülkemizde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadın üreme sağlığında başlıca etkileri, cinsel yollarla bulaşan enfeksiyonlarda artış (CYBE) ve üreme sağlığı hizmetine ulaşamamasıdır (Sezgin, 2015). Ayrıca bu eşitsizlik sonucunda cinsel istismara uğrayan bir çok kız çocuğu ve kadın bulunmaktadır. Cinsel yönden saldırıya uğrayan veya cinsel istismar yaşayan kadınların sadece fiziksel ve ruhsal olarak değerlendirilmemelidir. Bununla birlikte CYBE açısından da değerlendirilmelidir. Amerika Birleşik Devletler' inde kadınların yaklaşık %19.3' ünün cinsel saldırıya uğradığı kayıt altına alınmıştır (Chariot ve ark., 2016). Cinsel saldırı sonucunda CYBE' nin bulaş oranı değişkenlik göstermekte olup bu oran %4- %56 arasında değişmektedir (Sachs ve Thomas, 2016). Yapılan bir çalışmada cinsel istismara uğrayan kadınlarda klamidyada %13.8, gonore %3.6, klamidyada ve gonore birlikteliği %1.6 olarak görülmüştür. Başka bir çalışmada ise HIV enfeksiyonu oranı %0,2, Hepatit B %0.6, sifiliz oranı %0.1 olduğu saptanmıştır (Bhally ve ark., 2011, Kaya ve ark., 2020). Cinsel istismar sonucunda CYBE' nin bulaş riskini arttırmasının sebebi genital travma meydana gelmekte ve bu durum enfeksiyonun artmasına sebep olmaktadır. Bu saldırılar sonucunda sebep olunan hastalıklar ve komplikasyonların tanısı, tedavisi ve önlenmesi için sürecin uygun şekilde yönetilmesi kişinin sağlığında meydana getirdiği geri dönüşümsüz sıkıntıların tedavi edilmesi büyük önem taşımaktadır (Bayraktar ve ark., 2017).

Cinsel Yollar Bulaşan Enfeksiyonlar (CYBE) Nelerdir?

Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, cinsel aktivite yolu ile bulaşabilen patojenlerin sebep olduğu enfeksiyonları kapsamaktadır. Cinsel yol ile bulaşma yeteneğine sahip otuzdan fazla bakteri, virüs ve parazit bulunmaktadır. Bu patojenlerden sekiz tanesi çok fazla yaygındır. Bunlardan dört tanesi sfiliz, gonore, klamidya ve trikomiyaz tedaviyle sonuç alınabilen enfeksiyon tipleridir. Geriye kalan dört tanesi ise Human Papilloma virus (HPV), hepatit B, herpes simpleks virüs ve human papilloma virüs (HSV) çeşidi ise genellikle kronik şekilde kalmaktadır (Bolan ve Workowski, 2015). Bu hastalıkların çoğunluğu belirti ve bulgu vermeden seyrettiği için tanı konulması zor ve zahmetlidir. Tanı konulması için laboratuvar testlerine ihtiyaç duyulmaktadır. CYBE’ de en fazla bulaş biçimi korunmasız heteroseksüel birliktelik ve cinsiyet ayrımcılığının risk oluşturduğu bekar kadınlar ve seks işçileridir. Yapılan bir çalışmada seks işçileri, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların insanlar arasında bulaşmasına sebep olmakta ayrıca kendilerinin de yüksek risk altında bulunmalarından dolayı CYBE açısından risk oluşturmaktadırlar. Toplum sağlığını korumak adına bu kişiler çoğu zaman dışlanmakta ve sağlıksız koşullarda çalışmaktadır. Bu alanda çalışan kadınlar CYBE açısından taranırken müşterinin özelliğine önem verilmemektedir. Genelevde çalışan seks işçilerine CYBE konusunda eğitim alıp almadıkları sorulduğunda % 52,8’i aldıklarını, % 47,2’si ise bir eğitim almadıklarını ifade etmiştir. CYBE geçirip geçirmediği sorulduğunda ise % 20,4’ü geçirdiğini, % 79,6’sı ise geçirmediğini ifade etmiştir (Akçalı, 2015). Bu enfeksiyonların önlenmesi ve kontrolü, cinsel sağlık açısından değerlendirilmesi, CYBE konusunda riskli olanlara danışmanlık verilmesi, semptom vermeyip ama enfeksiyon bulaşmış kişilerin yakın takip edilmeli ve tedaviye yönlendirilmeli, enfeksiyon bulaşmış kişilerin cinsel partnerlerinin değerlendirip tedavisi ve danışmanlığı yapılmalıdır (Ayaz ve Zarakol, 2021).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinde Hemşirenin Rolü

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kadınların yaşadığı bu problemlerin önlenmesinde sağlık ekibi içerisinde yer alan hemşirelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Hemşireler toplumsal cinsiyet ayrımcılığının farkına varıp kadın sağlığı savunuculuğu yapmak, kadınları genç yaşlarında eğitim CYBE ‘den korunmaya dair bilgilendirme yapması gerekmektedir. Çalışılan bir araştırmada kadınlarla ve ailesi ile yakın iletişim kuran hemşirelerin, cinsiyet eşitliği temelinde bakım ve hizmet vermesi bilinçli bir toplum olduğu görülmektedir.

(Coşkun ve Özdilek,2012). Hemşirelerin sağlık alanında çalışmaları artıp ataerkil yapıli düşünceleri yıkıp eşitlikçi toplum bilinci oluşturunca kadınlar CYBE'ye yakalanma oranı azalmaktadır. Toplumsal eşitlik sağlanınca, kadınların yaşam kalitesi artış gösterecek ve daha az CYBE' ye maruz kalacaktır. Cinsel saldırı ve istismara uğrayan kadınların hepsinde CYBE unutulmamalı, şüpheli ve saldırgan varsa istismari yapan kişiye CYBE hakkında tarama yapılmalıdır. Saldırıya uğramış mağdurların uygun profilaksi ve takip edip hastalıkların önüne geçme hemşirenin görevleri arasındadır. Ülkemizde cinsel saldırı sonrasında CYBE için yapılacak değerlendirmeler henüz bu konu hakkında ilerlenebilecek bir rehber bulunmamaktadır. Bu saldırı ve istismar sonrası yapılacak muayeneler sırasında CYBE açısından araştırma yapılmaması tıbbi bir eksiklik olarak görülmelidir. Hemşirenin buna ön ayak olmasının önemi çok büyüktür (Aktaş ve ark., 2020, Brodbeck ve ark., 2015). Sağlık camiasında önemli bir yer edinmiş olan hemşirelerin kendi mesleklerinin karşısında en büyük sıkıntılardan biri, kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle görülmektedir. Hemşirelik mesleğinin gelişim göstermesi ve meslekteki cinsiyet ayrımcılığına son verilmesi gerekmektedir. Akademide çalışan hemşirelerin öğrencileri eğitirken bu konu hakkında geliştirmelidir. Ayrıca hastane yönetiminin ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda ciddi eğitimler yapıp hemşirelerin farkındalıklarını arttırması gerekmektedir (Başaran ve Köşgeroğlu, 2020). Yapılan bir araştırmada kadınlarla ve ailesi ile yakın iletişim kuran hemşirelerin, cinsiyet eşitliği temelinde bakım ve hizmet vermesi bilinçli bir toplum oluştuğu görülmektedir. (Coşkun ve Özdilek,2012).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği kadına yönelik şiddet, tüm dünyada ve ülkemizde ciddi bir şekilde devam etmektedir. Kadına, topluma olumsuz etki bırakan sosyal bir problemdir. Türkiye'de 21. Yüzyılda kadına yönelik istismar, şiddet daha çok artış göstermektedir hatta yapılan araştırmalara göre şu an daha da artarak devam ettiği söylenmektedir. Erkeklerin kadına şiddet uygulaması, onu daha güçlü bir kişiye büründürdüğünü düşünüp bundan güç almaktadır. Toplumumuzda erkek egemen olması bu kötü sonuçlara sebep olmaktadır. Bu istismarların sonucunda kadınların üreme sağlığı etkilenip enfeksiyona daha çok meyilli olmaktadır. Bu sorun Türkiye dahil Dünya'nın bütün ülkelerinde, farklı boyutlarda da olsa mevcut bir problemdir (Başar ve

Demirci, 2015). Bu sorunun var olduğunu kabul edilmesi ve konu ile ilgili toplum dahil bütün tarafların duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Özellikle kadının cinsiyeti nedeniyle yaşadığı bu problemlerin azaltılmasında ve önlenmesinde sağlık ekibi içerisinde yer alan hemşirelere önemli görevler düşmektedir. Hemşirelerin kadınların sağlığını geliştirmekle, onlara destek olmakla görevlidir. Bu yüzden hemşirelerin sağlık alanında “insan hakları” ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” perspektifinden bakabilmesi önem taşımaktadır. Bunun sonucunda toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda kadınların CYBE’ ye yakalanma oranları azalmış olacaktır (Demirgöz, 2014; Duran, 2021).

Kaynakça

Akçalı N (2015). *Adana genelevinde çalışan seks işçilerinin cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar konusunda bilgi, tutum davranış ve depresyon durumlarının araştırılması*. (Uzmanlık Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye.

Aktaş E, Çağlayan D, Kaya A (2020). Cinsel saldırı ve istismar olgularında cinsel yolla bulaşan hastalıkların değerlendirilmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 25 (2): 139-14. DOI: 10.17986/blm.1346

Anis E, Chemtob D, Grotto I, Mor Z, Rosenberg E (2017). A national strategic plan for reducing the burden of sexually transmitted infections in Israel by the year 2025. *Isr J Health Policy Res*. 6(23) doi: [10.1186/s13584-017-0141-8](https://doi.org/10.1186/s13584-017-0141-8)

Ayaz Ç.M, Zarakol P (2021). Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunma stratejileri. *Türkiye Klinikleri*, 48-54.

Başar,F.(2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği:Kadın sağlığına etkisi.ACU Sağlık Bil Dergisi,(3),131-137

Başaran F, Köşgeroğlu N (2020). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*,9(3):293-299

Bayraktar B, Bulut M, Pelit S (2017). Üretrit Semptomları Olan Erkek Hastalarda Neisseria Gonorrhoeae, Chlamydia Trachomatis, Ureaplasma Urealyticum ve

Mycoplasma Hominis Sıklığının Araştırılması. Bakırköy Tıp Derg. 13(1):10- 3
<https://doi.org/10.5350/BTDMJB201713102>

Bergen, N., Zhu, G., Yedenekal, S. A., Mamo, A., Abebe Gebretsadik, L., Morankar, S., & Labonté, R. (2020). Promoting equity in maternal, newborn and child health – how does gender factor in? Perceptions of public servants in the Ethiopian health sector. *Global Health Action*, 13(1), 1704530. doi:10

Bhally H, Hwang KR, Jo S, Shin J, Song KJ, Kim JJ (2011). Prevalence and correlated factors of sexually transmitted diseases-chlamydia, Neisseria, cytomegalovirus-- in female rape victims. *J Sex Med.* 2011;8(8):2317-26. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.02069.x>

Bolan G.A, Workowski KA. (2015). Sexually transmitted diseases treatment guidelines, 2015. *MMWR Recomm Rep.*64(Rr-03):1-137.

Bozdemir, N. Özcan,S.(2011),Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. *TJFMPC*,5(4),37-46

Bükecik E, Özkan B (2018). Kadına Yönelik Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2): 33-37

Camkıran C, Ergüt Ö, Yıldırım İ.E, Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusundaki farkındalığın belirlenmesine yönelik akademisyenler üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2: 37-46 DOI: 10.26695/mukatcad.2018.10

Chariot P, Jauréguy F, Vessières A, Picard B (2016). Prevalence of Chlamydia trachomatis and Neisseria gonorrhoeae infections detected by real-time PCR among individuals reporting sexual assaults in the Paris, France area. *Forensic Sci Int.* 2016;266:130-3. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2016.04.03>

Coşkun Y.D, Karakuş E, Mutlu E (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından öğretim programlarının incelenmesi. *Istanbul University Journal of Women's Studies.* 31-54

- Coşkun, A.Özdilek, R. (2012),Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sağlığa yansımaları ve kadın sağlığı hemşiresinin rolü. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Derg,9(3),30–39.
- Demirgöz Bal,M.(2014),Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. KASHED,1,15–28
- D’Inverno A.S, Reidy D.E, Kearns M.C(2020). The association between gender inequality and sexual violence in the U.S. Am J Prev Med, 58(1),12-20 doi: 10.1016/j.amepre.2019.08.035. Epub 2019 Nov 21.
- Duran Aksoy Ö, Çıtak G. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve üreme sağlığına etkileri. Gürhan N, editör. Şiddet. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2021. p.67-70.
- Ersoy Ö, Yıldız H. (2011). Reproductive Health Problems and Depression Levels of Women Living in Sanctuary Houses as a Result of Husband Violence. Health Care for Women International. 32(9), 795-810.
- Eryılmaz, S.(2020). Toplumsal cinsiyet rolü ve kadın sağlığı. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(1),5-13
- Gaikwad v, madhukumar S, Sudeepa D (2011). An epidemiological study of domestic violence against women and its association with sexually transmitted infections in bangalore rural. Online Journal of Health and Allied Sciences,10(3):1-3
- Nakkeeran B (2018). Disability, mental health, sexual orientation and gender identity: understanding health inequity through experience and difference. Health Res Policy Syst, 9(16). doi: 10.1186/s12961-018-0366-1.
- Marcus, R., Harper, C., Brodbeck, S., & Page, E. (2015). “Social norms, gender norms and adolescent girls: A brief guide”. From the Knowledge to Action Resources Series. September 1-17.
- Sachs CJ, Thomas B. Sexual Assault Infectious Disease Prophylaxis. In: StatPearls (Internet). Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK482239/>
- Sezgin,D.(2015). Toplumsal cinsiyet perspektifinde sağlık ve tıbbileştirme. Sosyoloji Araştırma Derg,1(18),153-186

Şimşek, H.(2011).Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye örneği.DEÜ Tıp Fakültesi Derg,25(2),119-126

Turan,T. Erdoğan,Ç. (2017).Hemşirelik öğrencilerinin cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar konusundaki bilgi düzeyleri ve görüşleri. JAREN, 3(3),129–136.

Yılmaz S (2018). Toplumsal cinsiyet rollerinin günlük hayattaki yansımaları: Çorum/Alaca Örneği. 2- 55-76.

World Health Organization (WHO) violence against women. Intimate partner and sexual violence against women. Switzerland: Publications of the World Health Organization. 2019

İŞLETME ADLARINDA TÜRKÇE KULLANIM BİLİNCİ: MARMARİS ÖRNEĞİ

Mihriban Sevgi ÖZEL, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, mihribansevgiozel99@gmail.com

Özet

Yapı bakımından eklemeli diller grubunda yer alan Türkçe, oldukça geniş kelime türetme yeteneğine sahiptir. Kökleri binlerce yıl öncesine dayanan ve çok geniş bir coğrafyada kültür, sanat, edebiyat ve devlet dili olarak kullanılan Türkçe, kavram ve söz varlığı açısından da oldukça zengin bir dildir. Bu geniş kelime türetme imkânları ve kavram zenginliğine rağmen bazı kesimler, çeşitli sebeplerle ana dilini kullanmak yerine yabancı dil kullanımına yönelmiş durumdadır. Dil ve millî kültürün geleceğini tehdit eden yabancı kelime kullanma merakı, özellikle turistik bölgelerdeki işletme adlarında sıkça görülmektedir.

Marmaris, Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan Muğla şehrinin bir ilçesidir. İlçe yaz turizmine hizmet etmektedir ve yılda milyonu aşkın yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapmaktadır. Bu sebeple ilçede ikâmet eden halkın çoğunluğu geçimini turizmden sağlamakta ve hayatlarını turizm sektörünün getirdiği şartlara göre yaşamaktadır. Yapılan çalışma bu ilçeyi kapsamaktadır. Çalışmada, Marmaris işletmelerinde kullanılan yabancı kökenli adların oranı tespit edilecektir. Aynı zamanda çalışmanın delilleri arasında sunulacak olan Marmaris işletmecileri ile yapılacak anketlerde sorulan “İşletme adı seçiminde bu dili (bahsi geçen yabancı dili) seçme sebebiniz nedir?” sorusuyla, bu kişiler üzerinde yönlendirme yapılmadan dil bilincini düşünebilme ortamı sağlanabilecektir. Bu işletmeciler her sektörden olacaktır ve böylelikle tek sektör üzerinden ilerleme sonucunda asıl öğrenilmek istenen sonuçtan uzaklaşma ihtimali ortadan kalkacaktır. Örneğin yalnızca A sektörü üzerinden ilerlemek o sektöre haslık sorusunu oluşturacaktır (Yabancı dilin kullanımı A sektöründe mi fazladır?). Oysa en başından beri belirtildiği gibi çalışmanın amacı genel olarak Türkçe kullanımını tarayabilmektir. Bu sebeple çalışma, A sektörüyle sınırlı kalmayıp alfabenin tüm harflerini kapsayacak bir sektör çeşitliliğine sahip olacaktır. Çalışmanın yöntemi ise bütünüyle ankete dayalıdır ve anketin

uygulanacağı örneklem ve örneklemelerin seçildiği semt sayısı sayısı, ilçeye ilgili genel ve eşit bir kanyaya varılabilecek düzeyde zengin olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Marmaris, işletme adları, yabancılaşma, turizm

Giriş

Dil bir milletin kültürel ipuçlarını veren en önemli unsurdur. Her dil içine doğduğu topluma ait özellikler ile var olur. Bu duruma bir örnek diller arası çeviri konusundaki şüphelerdir. Birçok araştırmacı diller arası çevirinin sağlıklı bir çalışma olabileceği konusunda şüphe duyar. Kaynak dilden hedef dile çevrilen eserde dil özellikleri açısından sorun yaşanmasa bile kaynak dilin beslendiği kültürü aktarma konusunda şüphesiz ki sorunlar yaşanmıştır ve yaşanacaktır (Eker, 2012). Çeviri gibi bilimsel ve disiplinlere sahip bir konuda bile dil ve kültür ilişkisi engeller teşkil ederken üzerinde durulacak olan işletme adlarında Türkçe kullanım bilinci konusu epey soruna sebep olmaktadır. Bir milletin yok oluşu dilini kaybetmesi ile başlar. Dilde oluşan yozlaşmalar kültürel açıdan fakirleşmeye sebep olur. Kültürünü kaybetmiş bir toplum ise iskeleti olmayan bir insan gibidir. Aynı zamanda diline ve dolaylı olarak kültürüne sahip çıkan milletler ise her zaman refah içinde olurlar. Devletler arasında siyasî bir strateji olarak da kullanılan dilin millet açısından önemi bu şekilde anlaşılabilir. Himaye altına alınmak istenen bir toplumda himaye altına almak isteyen tarafından ilk olarak bozguna uğratılan unsur dil olmaktadır.

Türkçe; sanatsal, gündelik, siyasî olarak toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek kudrete sahip bir dildir. Üstelik cinsiyet bölgesi kullanmaması, ünlü odaklı bir dil olması, sayı sisteminin bağımsızlığı, kelime tanımlıklarına ihtiyaç duymaması gibi özellikleri bakımından diğer dillere göre özgedir. Ses uyumuna sıkı sıkıya bağlı bir dil olması, sanatın üretimine elverişli bir ortam sağlamaktadır. Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN'un 2020 yılında XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'ndaki konuşmasında dile getirdiği verilere göre Türkçe yaşayan Dünya diller arasında en eski metne sahip olma bakımından Altın Elbiseli Adam adlı iki satırlık yazıtın kabul edilmesi halinde 6. sırada yer alır. Bu durum da Türkçenin tarihî kökler açısından da hatırı sayılır bir üstünlüğü olduğunu gösterir. Aynı konuşmada değinilen verilere göre Türkçe, tüm lehçeleriyle birlikte konuşur sayısı bakımından Dünya dilleri arasında da 6. sırada yer alır. Dilin ve sosyal varlık olmanın kaçınılmaz kuralı olarak gerçekleşen alıntı kelimeler,

diğer milletlerle etkileşim halinde olan her milletin dilinde olduğu gibi Türkçede de bulunmaktadır. Alıntı kelimelerin varlığı dilin yetersizliği olarak algılanmamalıdır. Üstelik Türkçede alıntı kelimenin varlığı kadar diğer dillerde bulunan Türkçe verinti kelimeler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak Yemen Arapçasında karşılaşılan *biş* (*beş*), *hazuk* (*kötülük*), *tuz* (*değersiz ve hor görülen*), *kuzi* (*kuzu*) gibi kelimeler gösterilebilir (Kaymaz, 2017: s. 219-224). Türk dilinin bilinen en eski düzenli metni Köktürklere dayanmaktadır. 682 yılından 2022'ye kadar Türk dili çeşitli değişimler göstererek milletin kültür ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir düzeyde, bulunduğu her yüzyıla uyum sağlayarak günümüze gelmiştir. Uzun yıllar boyunca yaşamını sürdüren dilde çeşitli zamanlarda, günümüzde olduğu gibi yabancı dile ana dili tehdit edecek düzeyde yönelimler ortaya çıkmıştır. Örneğin 16-17. yüzyıllarda medreseler yaygınlaşmış ve orada eğitim alan kişi sayısı da buna oranla yükselmiştir. Medresede ise Arapça ve Farsça ağırlıklı bir eğitim sürdürülmüştür. Böylelikle Arapça ve Farsça tamlamalarda boğulmuş bir klasik şiir dönemi yaşanmıştır. Öz dilden uzaklaşma sorununu tarihinde de yaşayan halk, bu duruma kayıtsız kalmayan aydınlar vasıtası ile bilinçlenmeyi başarabildiği için şu an Türk dilinden ve onun lehçesi olan Türkiye Türkçesinin varlığından hala bahsedebilmekteyiz. Dönemin aydınları 17. yüzyılda mahallileşme akımı ile dilde sadeleşme yoluna girdi. 1837 Tanzimat döneminde halkın diline ulaşma çalışmaları olumlu ilerledi. Başta Ömer Seyfettin olmak üzere alimler, özellikle Genç Kalemler vasıtasıyla dilde sadeleşme yollarını sundular. Günümüzde de yapılması gereken Ömer Seyfettinler olmaktır. Dildeki buhran tarihte çözülebildiği gibi şu anda da çözülebilir. Bunun için öncelikle toplum tarafından önemsenmeyen bu sorunun nelere sebep olabileceği farkındalığına erişmek ve erdirmek görevimizdir. Özellikle turizm bölgelerinde yabancı dili yabancı dil olmaktan çıkarıp ana dil haline getirme furyası vardır. Ticari kazancının kaynağı turizm ve dolayısıyla yabancılar olan kişilerin yabancı dil bilgisinin olmasından ziyade yabancılaşma çabası bulunmaktadır ve böylelikle ilçenin resmî dili olan Türkçeye karşı bilinçsizce, yozlaşma saldırısında bulunmaktadır. Marmaris'te halkın eğitimine çok güvendiği X kreşi gözlemlediği her şeyi kodlama ve hayatına geçirme dönemindeki çocuklara ana dil eğitiminden önce İngilizce eğitimi vermektedir ve onların yetiştirdiği çocuklar anne demek yerine ‘‘mommy’’ demektedir. Bilinçli dil öğrenimi ise ana dilin tüm inceliklerini öğrendikten sonra yabancı dil öğrenmektir. Bahsedilen X kreşi ise ana dil eğitimini hiçbir şekilde vermemektedir. Dil

bilincinin kangrenli organlarından biri olan turizm bölgelerindeki bir diğer sorun işletme adlarıdır. Tatil amaçlarından biri de farklı bir ülkeyi ve o ülkenin kültürünü tanımak olan tatilecilerin sokakta döndükleri köşede “Corner Market” ile karşılaşmalarına sebep olan dürtünün ne olduğu araştırılmalıdır. Bu araştırmanın Türk turist kapasitesi yüksek olan ülkelerde Türkçe kullanımının oranı ile karşılaştırılması gerekir. Bir milletin gelişebilmesi için öncelikle benliğine sahip çıkabilmesi gerekir. Çeşitli sebeplerle nereye çekilme teşebbüsünde bulunulsa oraya yönelen milletler yok olmaya mahkumdur. Bilinçli turizmde yapılması gereken toplumun özüne sahip çıkarak yabancı turiste de istediği konforun ve memnuniyetin sağlanabileceği düşüncesine ulaşabilmektir.

İşletmecilerin işletmelerine verdikleri isimler hangi dilde olursa olsun mutlaka bir sebebe dayanmaktadır. Kişiler, hayatlarının büyük bir parçası olacak ve ömürlerinin çoğunluğunu geçirecekleri bir yere rastgele isim vermezler. Yapılan anket çalışmasının verilerine göre Marmaris’te bulunan işletmecilerin çoğunluğu işletme adında yabancı dil seçimi sebebinin turizme dayandırıyor. Bu işletmeciler işletme adının yabancı dilde seçilmesini turizmin kaçınılmaz gerçeği olarak kabul ediyorlar. Ankette bulunan “İşletme adının Türkçe olmama sebebi nedir?” sorusuna verilen turist odaklı cevaplar arasında bulunan İngilizce işletme adına sahip bir bebek giyim mağazasının soruya cevabı “Türkler nasıl olsa İngilizce biliyor. Türkçe bir isim tercih etseydim bunu yabancı turist anlamayacaktı. Böylelikle işletme adı hem Türk halkının hem de yabancı turistin dikkatini çekebiliyor.” şeklindedir. Bu noktada işletmeci her Türkün yabancı dil bildiğini düşünerek işletme adlarında Türkçe kullanımına gerek duymamaktadır. Bu cevabın hemen sonrasında, Marmaris’te ikamet eden bir Türk vatandaşı ile yapılan görüşmede öğrenilen düşünceler örnek verilebilir: “Ben İngilizce ya da herhangi bir yabancı dil bilmiyorum. Dışarıda yemek yemek istediğimde bana getirilen menüde Türkçe hiçbir yazı göremediğim zamanları biliyorum. Ben vatandaşı olduğum ülkede hizmet görebilmek için yabancı dil mi öğrenmek zorundayım?” şeklindeki söylemleri “Nasıl olsa her Türk yabancı dil biliyor.” düşüncesinin Türk vatandaşını ötekileştirdiğinin göstergesidir. Ankete katılım sağlayan bir başka işletmeci İtalyanca bir isme sahip olan işletmesi üzerinden bahsedilen soruya “Yabancı turistin yoğunlukta olduğu bu bölgede işletmemin ismini Türkçe seçseydim yabancı turiste cazip gelmeyecek ve bu sebeple kazanç elde edemeyecektim.” cevabını vermiştir. Bu düşünce genel olarak hakimdir. Bölgedeki işletmecilerin büyük bir kısmı, yabancılaşmayı turizmin getirdiği şartlardan

biri olarak görüyorlar. Öte yandan bakılacak olursa Türkçe isim seçimi halinde turistin ilgisini çekemeyeceğini düşünen işletmeciler, turiste sundukları gösterilerde turistin ilgisini çekeceğini düşündükleri için Türk danslarını onlara takdim etmektedir. Bu durum bir çelişkidir. Ayrıca bu işletmeciler işletme adında yabancı dil kullanımına bir sebep olarak da turiste kendilerini evlerinde gibi hissettirmek istemelerini sunuyorlar. Saç tasarımı üzerine bir işletmeye sahip olan işletmeci ise yabancı dilde işletme adı seçmesini Türkçede kendi ismi dışında kulağa hoş gelen hiçbir kelimenin olmadığı şeklindeki düşüncesine dayandırıyor. İşletmesinin adını yabancı bir belde ismi olarak seçen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Türk asıllı olan otel sahibi anketteki bu soruya “Türk turistten ve Türkçeden hiçbir hayır gelmez.” cevabını vermiştir. Fransızca kelime, ek ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin bir şehrinin adından oluşan bir kafenin işletmecisi ise işletme adı seçiminin gün geçtikçe artan Arap turiste çekici bir işletme sunabilmek amaçlı olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda bu işletmede sadece dil açısından değil diğer kültür unsurları (müzik, ürünler vs.) açısından da Türklüğü kaybedip Arap kültürüne yönelme göstergelerine rastlanmıştır.

Çalışmaya katılan işletmecilerin işletme adı seçiminde gösterdikleri sebeplerden biri de işletmenin devralındığında sahip olduğu ismi değiştirmemeleridir. İsim değişikliğinin getirdiği malî yükümlülükleri karşılamak yerine işletmenin devralındığında sahip olduğu ismin kullanımına devam edilmesi daha cazip gelmektedir. İşletmeci değişikliğine rağmen işletmenin adının aynı kalmasında bir diğer sebep de bölgede kök salmış bu işletme adının değiştirilmesiyle müşteri kaybını önlemektir. Çalışmaya katılan eğlence mekânı sahibi bir işletmeci, devraldığı işletmenin Marmaris'teki ilk eğlence mekânı olması sebebiyle bu köklü ismi değiştirmedini belirtmiştir. Ayrıca bu işletmeci bahsi geçen ismi diğer iş yeri olan tur acentasında da kullanmıştır. Bunun sebebi de aynı kaliteyi ve uzun yıllar yaşamış güvenli işletme izlenimini diğer iş yerinde de sürdürdüğü izlenimini verdiği isim sayesinde oluşturmaktır. İşletmeciler bu çalışma esnasında, turistlerin tatil için Marmaris'i tek seferli tercih etmediklerini, bir kere burada tatil yapıp memnun kalan turistin bir dahaki senelerde de yeniden Marmaris'e tatile geldiklerini ve daha önce memnun kaldıkları işletmeleri tekrar tercih ettiklerini, isim değişikliği halinde bu tercihin ortadan kalkacağını belirtmişlerdir.

İşletme adında yabancı dil kullanımına sebep olarak kelimeyle ilgili işletme sahibinin anısının bulunması da gösterilmiştir. Bir işletmeci ise işletmenin adını Türkçe koymanın

aklından bile geçmediğini belirtmiştir. Herhangi bir dilde anlam karşılığı olmayan işletme isimlerinde ise işletme sahibinin aile fertlerinin adından oluşan bir kısaltma ile tercih söz konusu olmuştur. Örneklerden biri de işletmeye oğlunun adını verdiğini söylemiştir. Ancak oğluna verdiği isim Türkçe olmasına rağmen işletme adında bu Türkçe ismin Latince olarak işletmeye vermeyi tercih etmiştir.

Futbol yayını yapan bir işletmede yabancı dilde işletme adı seçmedeki sebep olarak işletmecinin futbol kulüpleri arasında en başarılı bulunduğu ve taraftar oranı çok yüksek olan kulübün adı tercih edilmiştir. Yabancı turistin desteklediği takımın adını taşıyan bir işletmede oturmaktan keyif alacağı işletmeci tarafından belirtilmiştir.

Latince bir isme sahip olan giyim mağazasının sahibi ve İngilizce bir isme sahip olan eğlence mekânı sahibi, bahsedilen kelimenin anlamını beğendikleri için bu isimleri iş yerine koyduğunu belirtmişlerdir.

Yunanca bir kelimeyi işletme adı olarak seçen işletmeci, bu seçimdeki amacının turiste yönelik olmadığını, kelimenin farklı ve kulağa hoş geldiğini düşündüğünü belirtmiştir.

Bir otel sahibi tercih ettiği yabancı kelimenin Türkçede de kullanıldığını düşünerek bu ismi verdiğini belirtmiştir. Oysa kelime hiçbir Türkçe sözlükte geçmemektedir.

Yabancı dilin gösterişli, söylemi kolay olduğunu ve kalite göstergesi olarak görüldüğünü düşünen ve bu sebeple işletme adında yabancı dili tercih eden işletmeciler de bulunmaktadır. Bu işletmeciler özellikle İngilizce isim tercihinde bulunarak bu tercihi bahsedilen dilin dünya dili olmasına dayandırmışlardır.

Dilbilim üzerine çalışan Rus araştırmacı Kostomarov, dilbilimsel açıdan bir dilin dünya dili olabilmesi için bir ölçüt olmadığını savunur. Bu durumda “dünya dili” kavramı bilimsel değil politik bir kavramdır. Bunu savunan araştırmacıya göre, herhangi bir dilin dünya dili kabul edilmesi o dilin konuşuru olan ulusun üstünlüğünü kabul etmektir. Aynı zamanda “dünya dili” olarak kabul edilen İngilizce, araştırmacılar tarafından bulanık grameri, soyutlamaları, düzensiz imlâsı, telaffuz zorluğu, düzensiz vurguları ve fonetiği açısından eleştirilmiştir. Bu da İngilizcenin, İngilizce sempatanları tarafından kusursuzlaştırılacak bir yanı olmadığını gösterir. Türkçenin ise yapılan araştırmalarla beyin çalışma sistemine uygun bir dil olduğu saptanmıştır. Bunun başlıca nedeni Türkçenin sondan eklemeli bir dil olmasıdır. Ayrıca Türkçenin eklemeli bir dil olması, eklerle yeni kelimelerin türetilmesi; anlama kolaylığı da sağlamaktadır. Bunun

haricinde Türkçe ses-harf karşılama oranı (%100), ses uyumları, zihinsel sözlüğü geliştirme uygunluğu, Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe Sözlük'ünün 11. baskısına göre 122.423 söz varlığı ve türetmeye devam etme potansiyeli gibi özellikleri bakımından da zengindir. "Dünya dili" kavramı, bahsedilen dilin yabancıları tarafından rahat öğrenilebilir olmayı gerektirmektedir. Araştırmalara göre Türkçe, İngilizceye göre daha kolay öğrenilebilen bir dildir. İngilizcede ses ve harf arasında sabit bir ilişki bulunmadığından kelimelerin %50'sinde yazım ile telaffuz arasında fark görülmektedir. Türkçe ise bütünüyle yazıldığı şekilde okunan bir dildir. Böylelikle insan beyni ses ile harfi en kısa sürede eşleştirip kelimeleri en az çaba ile tanıyabilmektedir. Dil "az çaba ilkesi"ne dayalı bir yapı olduğuna göre bahsedilen özelliğe sahip olabilmek Türkçeyi özel bir konuma getirmektedir. Türkçenin ses-harf uyumu özelliği konuşmada olduğu kadar kalemle veya klavyede yazmada da kolaylık sağlamaktadır. Dünya Bilgisayar ve Klavye Yarışmaları'nda Türkçe, 25'i rekor olmak üzere 59 Dünya şampiyonluğu almıştır. Türkçenin öğrenim kolaylığına katkı sağlayabilecek bir çalışma olarak, Berlin Freie Üniversitesi'nde dünyadaki büyük dillerin öğrenilme süreci, çocuklar üzerinde incelenmiş ve doğduğu ülkenin dilini en erken (2-3 yaş) öğrenen çocukların Türk ve dolayısıyla en kolay öğrenilen dilin Türkçe olduğu saptanmıştır. Türkçenin sayılan bu özellikleri kolay öğrenmeye katkı sağladığı gibi öğrenilenin kalıcı olmasına da hizmet eder. Küresel barış ve iletişimin sağlıklı ilerleyebilmesi için küresel bir dil gerekli olduğu muhakkaktır. Ancak bu küresel dilin Türkçe yerine İngilizce olmasının sebebi değinildiği gibi, İngilizcenin Türkçeden daha üstün bir dil olması değildir. Bu "dil savaşında" İngilizcenin konuşurları diilerine sahip çıkmış, saygı duymuş ve saygı duyulmasını sağlamışlardır.

Sonuç

Üzerinde çalışılan bölgede yabancı dil kullanımı yoğun olmakla birlikte öz diline sahip çıkan işletmeciler de bulunmaktadır. Buna rağmen ana dili muhafaza tehlike altındadır ve ana dil bilincine erişmiş işletmeciler azınlık durumundadır. Çalışmada Türk Dil Kurumu'na ait olan Türkçe Sözlük'te yer almayan kelimeler yabancı kelime olarak kabul edilmiş ve Ziya GÖKALP'in söylemiyle "Türkçeleşmiş Türkçedir." düşüncesiyle bir araştırma yolu izlenmiştir. Örneklemlerin çalışmaya katkılarından turizm bölgesindeki işletme adlarında yabancı dil kullanımında çeşitli sebepler olduğu, bu sebepler yüzdeliğe vurulduğu takdirde Türkçe kelimelerin işletme adlarında seçilmemesinin yabancı turiste

yönelik olumlu bir tutum oluşturacağı düşüncesinin baskın olan sebep olduğu kanısına varılmıştır. Ünlü bir filozof ‘‘ Kendine saygı duyarsan diğerleri de sana saygı duyar.’’ demiştir. Saygı duyulan bir millet olabilmek için araştırmak, öğrendiğini anlamak ve özümseyebilmek gereklidir. Ali şîr Nevaî, ‘‘Türkçenin derinliklerine dalınca gözlerime on sekiz bin âlemden daha yüksek bir âlem göründü.’’ demiştir. Bu bakımdan Türkçe, öğrenilmeye başlandığı an özümsemeye ve öğrenebilmenin temel gereğı olan meraka zemin hazırlayabilecek derinliklere sahiptir. Hangisi olursa olsun yabancı olan dillere öz dilinden önce saygı duyan toplum, öncelikle kendi dilini tüm incelikleriyle öğrenip bunu özümseyebilirse yozlaşmadan kurtulup varlık gösterebilecektir. Bu çalışma Marmaris’e has ve kurumsallaşmamış işletmeleri kapsamaktadır. Oysa dilde yaşanan yozlaşma, kurumsal firma adlarında da görülmektedir ve bu durum bir başka çalışmaya kaynaklık edecek niteliktedir.

Kaynakça

AKSAN, Doğan (2001), Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara.

EKER, Ümit (2012), Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları, Yayımlanmış Doktora Tezi, MSKÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

ERCİLASUN, Ahmet B. (2013), Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri, DilAraştırmaları, 12, s. 17-22.

GÜNEŞ, F. (2016), Türkçenin Öğretim Üstünlükleri ve Zenginlikleri, 210, s. 93-113.

KAYMAZ, Zeki (2017), Yemen Arapçasındaki Türkçe Kelimeler, XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri, 1, s. 219-225.

KOSTOMAROV, V. (2005), The Concept of World Language, Russian Language Journal, 55, s.17.

POLAT, Nazım Hikmet (2020), ‘‘Yeni Lisan’’da Divan Edebiyatı Eleştirisi, Türk Dili, 821, s. 18-29.

Türk Dil Kurumu (2011), Türkçe Sözlük, Ankara: Kolektif.

ÜNALAN, şükrü (2012), Dil ve Kültür, Eskiye Yayınları, Ankara.

SOSYAL MEDYA FENOMENLERİNİN FARKLI SOSYO-EKONOMİK DÜZEYDEKİ TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ayşe ANBARLI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı,*
sahinayse29@gmail.com

Özet

Markalar tüketiciye ulaşmak ve tüketiciyle iletişim kurabilmek adına çeşitli yöntem ve araçlardan yararlanmaktadır. Günümüz tüketicisinin dijital platformlarda çokça vakit geçirmesi ve etkin bir şekilde kullanılan sosyal medyanın bireylerin hayatının bir parçası haline gelmesiyle, pazarlama faaliyetleri de buna paralel olarak değişime uğramış ve bu durum markaların sosyal medya pazarlamasına ağırlık vermelerine neden olmuştur. Sosyal medya pazarlaması kapsamında markaların kendi sosyal medya hesaplarından yaptıkları pazarlama faaliyetlerinin yanında, özellikle son yıllarda öne çıkan uygulama marka-fenomen işbirlikleridir. Sosyal medyada öne çıkan ve takipçileri üzerinde güçlü bir etki, iletişim ve etkileşime sahip olan kişiler olarak tanımlanabilen fenomenlerin pazarlamada kullanımı, ürünlerin daha ilgi çekici ve fark edilir hale gelmesi için kullanılan güncel ve popüler bir pazarlama yaklaşımıdır. Temelde ağızdan ağıza pazarlamaya dayanan bu yaklaşım, tüketicileri yönlendirme ve harekete geçirme konusunda oldukça etkilidir. Bu etkinin, bireylerin kişilik özellikleri, sosyal ve kültürel yapıları ve ekonomik durumlarına göre değişkenlik gösterdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada, sosyal medyada fenomen kullanımının farklı sosyo-ekonomik düzeydeki tüketicilerin satın alma kararları üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Çalışmanın amacı, sosyal medya fenomenlerinin tanınırlık, güvenilirlik, yetkinlik, etkileme ve harekete geçirme özellikleri baz alınarak farklı sosyo-ekonomik düzeydeki tüketiciler üzerindeki etkisini saptamaktır. Araştırma yöntemi olarak, birden fazla katılımcının duygu, düşünce, fikir ve bakış açıları hakkında kısa süre içinde verimli bir şekilde bilgi toplamaya olanak sağlayan odak grup görüşmesi yöntemi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal medyada fenomen kullanımının yaş, gelir, meslek, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki tüketiciler üzerinde farklılaştırıcı bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır.

1. Giriş

Günümüz pazarlama dünyasında geleneksel medyanın yerini sosyal medyaya bıraktığı görülmektedir. Yaş, eğitim durumu, sosyo-kültürel alt yapı, meslek, ekonomik koşullar fark etmeksizin her kesimden tüketici tarafından etkin şekilde kullanılan, hızlı ve kolay bir şekilde iletişimin ve etkileşimin sağlandığı sosyal medya, her geçen gün hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Bu durum, markaları da etkileyerek pazarlama faaliyetlerinin değişime uğramasına neden olmuştur. Yeni dönem pazarlama faaliyetlerinde öne çıkan sosyal medya pazarlaması, markaların ürün ve hizmetlerini tüketiciye tanıtmak, marka bilinirliklerini arttırmak gibi amaçlarını hızlı ve etkili şekilde yapmalarına olanak sağlamaktadır. Bu faaliyetler kapsamında son zamanlarda sıklıkla kullanılan yöntem ise marka-fenomen işbirlikleridir. Fenomenler, takipçi sayıları fazla, takipçilerini etkileme ve ikna etme gücü, iletişimi ve etkileşimi yüksek kişiler olarak markalar ile tüketiciyi buluşturan bir köprü olarak düşünülmektedir.

Literatürde sosyal medya fenomenlerinin tüketiciler üzerindeki etkisini araştıran çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki tüketicilerin değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmayla fenomenlerin farklı sosyo-ekonomik düzeydeki tüketiciler tarafından nasıl algılandıkları ve onların üzerinde ne düzeyde etki bıraktıklarını saptamak amaçlanmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Kendisini ve çevresini anlayabilmek, olayları anlamlandırabilmek ve anlaşabilmek adına iletişim kurma ihtiyacı duyan insanoğlu tarih boyunca günün şartlarına uygun olarak çeşitli iletişim araçları geliştirmiştir. Günümüzde gelişen teknolojinin etkisiyle bilgi aktarma, bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma süreç ve yöntemlerinde gelişmeler yaşanmış, yeni iletişim araçları ortaya çıkmıştır (Şahin ve Fırat, 2018: 130). Bu araçlardan en önemlisi bireylerin yaşamları üzerinde gün geçtikçe artan ve güçlü bir etkisi bulunan internet teknolojileridir. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan, farklı bir dil konuşan, farklı bir dine mensup, farklı bir kültürle yoğurulmuş insanların yer ve zaman gözetmeksizin birbirleriyle etkileşimini sağlayan internet, günümüzde insan hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Dikener, 2011: 153). Teknolojide yaşanan bu gelişmeler ve

internet kullanım alanının genişlemesi bireylerin hayatında büyük bir değişime yol açmış, bu değişime paralel olarak internet teknolojilerinde yeni uygulamalar ve araçlar geliştirilmiş ve sosyal medya gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır (Aydın, 2015: 82).

Sosyal medya kavramsal olarak incelendiğinde, sosyal kelimesinin bireylerin başkalarıyla iletişimde olma ihtiyacını, medya kelimesinin iletişimde kullanılan teknolojileri ifade ettiği görülmektedir (Bilbil ve Çerçi, 2015: 194). Bu açıklama göz önüne alınarak sosyal medya, zamandan ve mekandan bağımsız bir şekilde bireyleri bir araya getirerek etkileşimde bulunmalarına ve sosyalleşmelerine olanak sağlayan internet tabanlı bir uygulama olarak tanımlanabilmektedir (Kaplan ve Haenlein, 2010: 61). Genç, dinamik ve yeni iletişim teknolojilerini temsil eden sosyal medya, bireylere duygu ve düşüncelerini kolay, ucuz ve hızlı bir şekilde paylaşarak katılımcı olma, etkileşim sağlama ve sosyalleşme imkanı sunarak giderek daha yaygın hale gelmektedir (Uzundumlu, 2015: 24). Bu durum, sosyal medyanın sosyal, ticari, siyasi, iş ve eğitim hayatı gibi yaşamın neredeyse tüm yönlerine dokunan ve yön veren en etkili oluşumlardan biri olarak görülmesine neden olmaktadır (Alalwan, vd. 2017, 1178).

Görüldüğü üzere, dijital ortamda iletişim kurma amacıyla başlayan internet kullanımı zamanla bireylerin hem sosyal hayatlarına hem tüketici olarak davranış ve tutumlarına yön vermeye başlamış, bu durum pazarlama uygulamalarının evrilmesine yol açmış ve internet zaman içinde pazarlamayı da içine alan bir teknoloji haline dönüşmüştür (Gökşin, 2017: 2). Pazarlamaya ilişkin birçok uygulama dijital ortamda yapılmaya başlamış, pazarlama kavramı ve pazarlamanın dinamikleri hem markalar hem de tüketiciler için farklı hale gelmiştir.

Bireylerin tüketici kimliğiyle de sosyal medyada bulunmaları, sosyal medyanın satın alma davranışlarına da yön verir hale gelmesi, markaların sosyal medyada daha aktif olmalarını ve günceli yakalayabilmelerini gerekli hale getirmiştir. Tüketiciler, iletişim teknolojileri ve özellikle sosyal medya sayesinde bir ürün hakkında sınırsız bilgiye kolay ve hızlı ulaşma imkanına sahip olarak daha bilinçli şekilde tüketim yapmaya başlamışlar, tüketici davranışlarını anlama ve yönlendirme çabası içinde olan markalar ise daha çok çaba sarf etmeye, buna bağlı olarak, tüketicilerin dikkatini çekmek, onları etkilemek ve iletişim kurabilmek için internet teknolojilerinden faydalanmaya başlamışlardır (Simonson ve Rosen, 2015: 28). Markalar tarafından tüketicilerin satın alma kararlarını

etkilemek, kendilerini ve ürünlerini tanıtmak için en çok kullanılan tutundurma karması elemanı olan reklam da yeni düzende değişmiş, sosyal medyada fenomen kullanımı gibi yeni şekillerde uygulama alanı bulmaya başlamıştır.

Ürünün veya markanın tüketiciler tarafından ilgi çekici hale getirilebilmesi için uygulanan popüler bir pazarlama yaklaşımı olan fenomen kullanımı (Wei, Wu, 2013, 4) literatürde fenomen pazarlama olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel reklamcılıktaki ünlü kullanımıyla aynı temele dayanan sosyal medyada fenomen kullanımı, reklam çalışmalarında sosyal medyaya ağırlık veren markalar tarafından kullanılmakta ve gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Fenomen pazarlama, markaların hedef kitlesini etkilemeye yönelik oluşturdukları reklam ve pazarlama faaliyetlerinin çeşitli sosyal medya platformlarında aktif olan, yüksek takipçili, iletişimi kuvvetli ve belli bir kitleyi etkileme gücü bulunan kişiler olan fenomenler aracılığıyla uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Saltık, 2018: 269). Fenomen pazarlama ağızdan ağıza pazarlamanın dijital ortamlardaki yansıması olarak kabul edilmekte ve fenomenlerin takipçileri ile güçlü bir iletişim kurmaları, onları etkileme güçlerinin yüksek olması, güvene dayalı bir ilişki kurmaları, kolay ulaşılabilir olmaları ve tüketiciler tarafından onaylayıcı olarak görülmeleri nedeniyle sıklıkla tercih edilmektedir.

Fenomenler, ürün ile ilgili farkındalık yaratma, seçenek sunma, tanıtım, değerlendirme, yönlendirme ve duygusal olarak etkileme amacıyla yaptıkları paylaşımlarla, bilginin elde edilmesi, seçeneklerin değerlendirilmesi, satın alma kararı alınması ve satın alma sonrası değerlendirmenin yapılması (Kotler ve Armstrong, 2008: 147), aşamalarından oluşan tüketici satın alma karar sürecinin harekete geçirilmesinde rol almaktadırlar. Bu nedenle tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde fenomenlerin oldukça fazla etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu etkinin kimin üzerine, ne derecede ve nasıl yansıdığı ise araştırmalara konu olmaktadır.

Pazarlama sisteminin kilit elemanı olan tüketicileri doğru bir şekilde anlayabilmek markalar için hiçbir zaman kolay olmamıştır. Tüketicinin düşünce ve davranışlarını etkileyen sosyal, zihinsel ve ahlaki faktörlerin yanında, sosyo-kültürel, psikolojik, ekonomik ve demografik faktörler de bulunmaktadır (Zaltman, 2016: 29). Bireylerin davranışları bu bireysel ve toplumsal faktörlerden etkilenme derecesiyle ortaya çıkmaktadır (Durmaz vd, 2011: 18). Özellikle, tüketimin yalnızca ekonomik bir davranış

olmaktan çıkarak, sembollerin de içinde bulunduğu sosyal ve kültürel bir süreç haline geldiği günümüzde (Yanıklar, 2006, 26-27), ihtiyaç, algı, güdü, öğrenme, inanç, kişilik gibi bireysel faktörler ile birlikte, bu faktörlerin değişimine etki eden bireyin çevresi, içinde bulunduğu sosyal sınıf, aile, referans grupları, kültür ve sosyo-kültürel faktörler gibi dışsal faktörler de bireyleri etki altına alarak tüketim davranışlarının değişimine yol açmaktadır (Karabulut, 1989: 15). Bilinçli veya farkında olmadan dahil oldukları sosyal gruplar içinde yaşayan insanlar, davranışlarını bu gruplarla birlikte şekillendirmektedir. Dolayısıyla, günlük hayatta kendisine yakın hissettiği insanlarla benzer davranışlar gösterdiği gibi, sosyal medyada da aynı davranışı sergilemekte, kendisine yakın hissederek takip ettiği, benzer özellikler taşıdığına inandığı kişiler ile benzer davranışlar göstermeye meyilli olmaktadır.

Sosyal medya ile farklılaşan tüketici davranışlarında da benzer durum söz konusudur. Tıpkı genel tüketici davranış modelinde olduğu gibi, tüketici davranışlarını etkileyen faktörler demografik, psikolojik, sosyal ve kültürel faktörler olarak sıralanmakta, bu faktörler tüketici davranışlarına yön vermektedir (Odabaşı ve Barış, 2007: 17).

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Sosyal medyada fenomen kullanımı günümüz pazarlama uygulamaları kapsamında sıklıkla kullanılmaktadır. Farklı açılardan ele alınarak araştırmalara konu olan bu kavram, yerli ve yabancı literatürde yoğun ilgi görmektedir. Bu çalışmanın amacı, farklı yaş, meslek, eğitim durumu, gelir seviyesi ve yaşam tarzlarına sahip bireylerin sosyal medya fenomenleri hakkındaki görüşlerini inceleyerek sosyal medya fenomenlerinin bu bireyler üzerindeki etkisini saptamaktır.

Araştırmada, genellikle birey-grup-toplum ilişkileri ve dinamikleri üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan, bireysel ve toplumsal davranışların nedenini anlamaya yönelik yöntemleri içeren nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2016: 400). Nitel araştırmalarda verilerin toplanma ve analizi sürecinde rakamlar ve sayısal değerler yerine sözcüklere ve ifadelere odaklanılmaktadır (Bryman, 2012: 380). Nitel araştırma teknikleri doğal ortama duyarlılık sağlaması, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, esnekliği ve tümevarıma elverişli olması nedeniyle sosyal bilimler alanında sıklıkla tercih edilmektedir (Yıldırım & Şimşek 2013, 45). Bu

kapsamda, araştırma amaçlarına ulaşmak için veri toplama yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan odak grup görüşmesi yöntemiyle veriler toplanmıştır. Odak grup görüşmesi, bir konu hakkında, bir grup katılımcının düşüncelerini öğrenmek amacıyla, tartışma ortamı yaratılarak farklı bakış açıları ve fikirler ile veri elde etmeye yönelik planlanmış bir tartışma serisi olarak tanımlanabilmektedir (Baş ve Akturan, 2008: 103). Genel olarak rastgele seçilmiş sekiz ile on iki katılımcıdan oluşan odak grupta (Sekaran 1992, 218), katılımcıların bir moderatör eşliğinde kendilerine yöneltilen soruları cevaplariken belirlenen konuyu tartışarak, birbirlerinin görüş ve fikirlerini etkilemeleri söz konusudur (Aaker et al. 2004, 196).

Bu çalışmada araştırma konusu kapsamında farklı cinsiyet, yaş ve meslek gruplarından 12 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Katılımcıların farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil etmesi açısından, öğrenci, ev hanımı, işsiz, serbest meslek sahibi, özel sektör çalışanı, doktor, avukat, mimar gibi farklı meslek gruplarından seçilmelerine dikkat edilmiştir. Katılımcı olabilmek için ön şart olarak sosyal medya fenomenlerini takip ediyor olmak belirlenmiştir. Görüşme kapsamında katılımcılara beş soru sorulmuş ve tartışılmıştır. Görüşme 22.04.2022 tarihinde gerçekleşmiş, 65 dakika sürmüştür.

Elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Verilerin belirli kategoriler çerçevesinde sistematik olarak şekillenmesini sağlayan bir yöntem olan içerik analizi, birbirine benzer ifadeleri kodlayarak, kategoriler ışığında tema oluşturmak, bunları yorumlamak, açıklayıcı kavram ve ilişkilere ulaşma amacı taşımaktadır (Geray, 2004: 133).

3.2. Verilerin Analizi ve Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde odak grup görüşmesi yapılan katılımcıların cevapları değerlendirilerek analiz edilmiştir. Katılımcıların yaş, gelir, cinsiyet, eğitim, meslek ve gelir düzeylerine ilişkin tabloya aşağıda yer verilmiştir. Katılımcıların gizliliği açısından gerçek isimlerine yer verilmemiş, katılımcılar K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11 ve K12 olarak adlandırılmışlardır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12
											1	

Yaş	26	32	31	32	30	31	57	29	32	24	31	30
Cinsiyet	Erkek	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Kadın	Kadın	Kadın
Eğitim	Lise	Lisans	Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Lise	Lisans	Yüksek Lisans
Meslek	Öğrenci	Serbest Meslek	Özel Sektör Çalışanı	Özel Sektör Çalışanı	Doktor	Mimar	Emekli	Serbest meslek	Çalışıyor	Öğrenci	Avukat	EvHanımı
Gelir	2000	50000	10000	8000	20000	5000	20000	5000	0	1500	8000	0

Odak grup görüşmesine başlamadan önce katılımcıların rahatlamaları ve konuya ısınmaları adına kendilerini tanıtmaları istenmiş, ardından hangi sosyal medya fenomenlerini hangi platformlardan takip ettikleri, hangi kategorideki fenomenlerin ilgileri çektiği sorulmuştur. Daha sonra sosyal medya fenomenleri hakkında görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla beş soru sorulmuş, her katılımcının cevap vermesi sağlanmıştır. Bu sorularla fenomenlerin tüketiciler tarafından algılanma şekli, fenomenlerden etkilenme düzeyleri gibi konulara cevap aranmıştır. Bu kapsamda sorulan sorular ve katılımcıların cevaplarına aşağıda yer verilmiştir.

İlk soru fenomen tavsiyelerinin tüketiciler üzerindeki etkisini saptamaya yönelik oluşturulan “Bugüne kadar fenomen tavsiyesiyle ürün satın aldınız mı ve genel olarak fenomenlerin tavsiye ettiği ürünlere karşı satın alma isteği duyuyor musunuz? Evet ise sizi etkileyen nedir?” olmuştur.

K1: “Hayır, henüz herhangi bir ürün almadım. Daha çok eğlenme amaçlı takip ediyorum ama bir gün alabilirim tabii. O nedenle genelde duymuyorum.”

K2: “Aldım, mesela Nusret’in eti keşişinden çok etkilendiğim için bıçak aldım. Ürüne göre değişir eğer ilgimi çekerse yine alabilirim.”

K3: “Evet, bazı ürünlerle ilgili yorumları ve deneyimleri etkili oluyor. Yani bazen öyle bir anlatıyorlar ki satın alma isteği duyuyorum açıkçası.”

K4: “Ben almadım. Alacağımı da sanmam. Alışveriş konusunda eski kafalıyım alacağım ürünleri görmem lazım. O yüzden bir istek pek duymuyorum ama çok ilgimi çekerse belki araştırırım ama tavsiyeler gerçekçi gelmiyor yine de.”

K5: “Evet, özellikle anne bebek ürünleri hakkında olan paylaşımlarından aldıklarım oldu. Bazen de üstünde gördüğüm bir elbiseyi beğenip sipariş verebiliyorum. Bazı ürünlerde oluyor yani benim için de.”

K6: “Evet birçok ürün aldım. Fiyatı, tarzı, işlevselliği hepsi bir arada bir ürün önerdiklerinde etkili oluyorlar. Bazen ihtiyacım olmadığını farkında oluyorum ama yine de almak istiyorum.”

K7: “Almadım henüz. Ama evet istek duyuyorum çünkü alışveriş yapmak güzel, çekici bir şey. Çoğu zaman sepete atıyorum”

K8: “Evet satın aldım. Almamda etkili olan şey o ürüne ihtiyacım olması. Ama genel olarak istek duymuyorum. İhtiyacım değilse bir şey satın almam çünkü.”

K9: “Birkaç ürün aldım. Eğer ihtiyacımsa ve güvendiğim bir fenomense alma isteğim artar.”

K10: “Evet aldım. Ürünü canlı canlı görmek etkili oluyor video çekerek gösterdiklerinde mesela almak istiyorum.”

K11: “Evet ben de aldım, tavsiye ettiği ürünün vaatlerini gerçekleştirdiğini belirtmesi ve indirim haberi etkili olur eğer ürün ihtiyacım olduğunu düşündüğüm bir şeyse.”

K12: “Anne bebek ürünü aldım daha çok tavsiye üzerine. Onun dışında kıyafet, ev eşyası gibi şeyler alıyorum beğenirsem. Ürüne göre değişiyor yani. İhtiyacımsa veya potansiyeli varsa daha çok duyuyorum. Aslında genel olarak alışveriş yapma isteğimi körüklüyorlar.”

İlk soruya verilen yanıtlar incelendiğinde 3 katılımcı hariç tüm katılımcıların fenomen tavsiyesiyle ürün satın aldıkları görülmüştür. Olumsuz yanıt veren 3 katılımcıdan 2’sinin erkek, 1’inin kadın olduğu, 3’ünün de farklı yaş ve meslek gruplarına dahil olduğu görülmektedir.

İkinci soru tüketicilerin fenomen güvenilirliği hakkındaki düşüncelerini öğrenmek üzere hazırlanmıştır, “Takip ettiğiniz fenomeni tavsiye ettiği ürün ile ilgili güvenilir bulur ve bir ürünü önerdiğinde hemen satın alır mısınız yoksa bu ürünü ayrıca araştırır mısınız?”

K1: “*Yok. Genellikle PR için ürün tavsiye ettiklerinden güvenmem. Yani bugüne kadar almadım ama alırsam da hemen satın almam önce araştırırım kullanıcı yorumlarına bakarım.*”

K2: “*Genellikle reklam amaçlı olduğu için güvenilir bulmam. Ama ürün ilgimi çekerse başka kanallardan araştırırım yani henüz almadım ama alacak olursam iyice araştırırım.*”

K3: “*Nadiren güvenli bulurum. Sonuçta bu onların işi. Karşılığında para kazanarak tanıtım yapıyorlar. O nedenle ayrıca araştırarak alırım.*”

K4: “*Bulmam çünkü bu işten kazanç elde ettikleri için her şeyi süpermiş gibi yansıtıyorlar bu nedenle almam.*”

K5: “*Her fenomen ve ürün için olmasa da güvenebiliyorum ama öncelikle kendi aklıma yatması önemli tabi. Ürün yorumlarını da okuyorum içime sinerse ve maddi olarak uygunsa alıyorum.*”

K6: “*Evet takip ettiklerimi güvenilir buluyorum ama yine de tamamen güvenip hemen almam daha çok kullanıcı yorumlarına bakarım.*”

K7: “*Bazı marka ve ürünleri tavsiye ettiklerinde güvenilir buluyorum ama günümüz ekonomik koşulları nedeniyle almıyorum. Alacak olsam ayrıca araştırırım ama.*”

K8: “*Çok güvenilir bulmuyorum her zaman. Bazen güvendiğim fenomenler veya ürünler oluyor ama yine de araştırıyorum ürünü almadan önce.*”

K9: “*Her fenomen için değil ama bazılarının kendi kullanmayacağı ürünü önermeyeceğini biliyorum ve tavsiyelerini ciddiye alıyorum. Tavsiye üzerine ürün alacak olsam muhakkak öncesinde araştırıp fikir edinmeye çalışırım.*”

K10: “*Kısmen güvenirim. Fenomene, ürüne göre değişir. Ama alacaksam kendim de araştırırım.*”

K11: “*Bazılarını güvenilir bulurum ve alırım ama ayrıca araştırırım da. Fiyat ve kalite bakımından daha iyisi varsa onu alırım.*”

K12: *“Para kazanmak var işin ucunda o yüzden gözüm kapalı güvenmem. Tavsiye ettikleri ürüne bağlı aslında. Kalitesini ispatlayabiliyorsa mesela veya bilinen bir markaysa daha güvenilir bulurum. Kullanıcı yorumları daha güvenilir benim için. Sonuçta dediğim gibi fenomenler bu tavsiyeler karşılığında para kazanıyorlar.”*

İkinci sorunun yanıtları incelendiğinde kesinlikle güvenmediğini belirten 3 katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcıların ortak özelliği hepsinin erkek olmasıdır. Ancak diğer katılımcıların da güven konusunda problemleri olduğu ve tamamen güvenmedikleri görülmektedir. Tamamen güvendiğini ifade eden hiçbir katılımcı olmamıştır.

Üçüncü soru fenomen görüşlerinin referans olarak kabul edilip edilmediğini ve satın alma karar sürecine etkisini saptamaya yönelik olup *“Bir ürünü satın almadan önce takip ettiğiniz fenomenlerin görüşlerini araştırır mısınız?”* şeklindedir.

K1: *“Her zaman değil ama evet araştırdığım oluyor.”*

K2: *“Hayır araştırmam gerek duymuyorum.”*

K3: *“Evet. Mesela bazen bir ürün çıkıyor karşıma, daha önce bir fenomenin paylaşmış olduğunu hatırlıyorum. Ne yorum yaptığına bakmak için profiline girip bakıyorum.”*

K4: *“Almam kendi fikirlerim önemlidir başkasına göre alışveriş yapmam.”*

K5: *“Hayır kendim almaya karar verdiğem fenomen görüşünü araştırma ihtiyacı hissetmiyorum. Kendi çevremün önerileri fenomenlerden kıymetli.”*

K6: *“Evet paylaşım paylaşmadıklarına bakıyorum, karar vermemde etkisi oluyor genelde.”*

K7: *“Bazen merak eder araştırırım ama yine bildiğimi alırım.”*

K8: *“Hayır araştırmam. Gerçek hayatta da bir şey alacağım zaman kimseye sormam.”*

K9: *“Ben de araştırmam açıkçası.”*

K10: *“Ben araştırırım. Reklam için olsa da doğruluk payı var tavsiyelerinde.”*

K11: *“Genelde araştırmam aklıma gelmez çünkü.”*

K12: *“Nadiren araştırmışlığım var. Özellikle o ürünü o fenomen vasıtasıyla öğrenmişsem ve daha sonra karşıma çıkmışsa bir bakıyorum ne demişti diye.”*

Üçüncü soruya katılımcıların yarısı olumsuz yanıt vermiş, diğer yarısı ise zaman zaman fenomen görüşlerini araştırma ihtiyacı duyduğunu belirtmiştir. Buna göre katılımcıların

fenomenleri her zaman referans olarak görmediği, kendi çevrelerinin ve kullanıcı yorumlarının daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Dördüncü soruda katılımcılara fenomenlerin satın alma davranışlarına olan etkileri hakkındaki görüşleri sorulmuş, marka tercihlerinin fenomen tavsiyeleriyle şekillenip şekillenmediği araştırılmıştır. “Takip ettiğiniz bir fenomenin satın alma davranışlarınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Örneğin marka tercihlerinizde fenomenlerin tavsiyeleri etkili midir?”

K1: “Etkilenmem için ürünün almayı çok istediğim bir şey olması gerekiyor ama onun haricinde davranışlarımı etkilediğini düşünmüyorum. Ama her zaman olmasa da bazı ürünlerde tavsiyelerine bakarım. Alacağım ürünle fenomenin alakası yoksa ya da reklam olduğu belliyse etkilemez açıkçası. Yemek sayfasında kıyafet paylaşıyorsa etkilenmem mesela.”

K2: “Yok pek etkilendiğimi zannetmiyorum. Genellikle marka tercihlerimi de etkilemez. Ben yemek videoları izlemeyi yeni şeyler keşfetmeyi seviyorum aslında tavsiyelerle pek ilgilenmiyorum.”

K3: “Çok etkilemiyorlar bence. Marka tercihlerimin de etkilendiğini sanmıyorum zaten alışveriş yaptığım markalar genelde bellidir”

K4: “Düşünmüyorum normalde etkilenmem ama ileride belki olabilir tamamen kapalı değilim önerilere.”

K5: “Dediğim gibi bazen onlarda görüp hoşuma giden şeyleri almaya teşvik ediyor. Yani özellikle marka seçiminde önemli değil benim için ama bazen hiç bilmediğim bir markayı fenomenlerden görüp alışveriş yaptığım oluyor.”

K6: “Kesinlikle etkilediğini düşünüyorum. Biraz önce de dediğim gibi ihtiyacım olmayan şeyleri bile ihtiyacımış gibi algılabiliyorlar bazen ama marka konusunda hayır. Marka değil ürün bazında etkili oluyorlar bence.”

K7: “Tabii düşünüyorum. Tüketime özendiriyorlar. Beğendiğim ürünü alamayacaksam bile benzerini alıyorum. Ulaşabileceğim markaları önerirlerse de etkileniyorum.”

K8: “Benim değil ama birçok kişininkini etkilediklerini düşünüyorum. Ürün olarak etkilenebiliyorum bazen ama benim alışveriş yaptığım markalar sabittir genelde. O nedenle marka tercihlerimi etkilemezler.”

K9: “Takip ettiğim konular ve fenomenler doğrultusunda söyleyebilirim ki ciddi beklenti ile alacağım ürünleri tanıtacak kanallar ya da kişiler takip etmiyorum. Dolayısıyla birkaç oyun ve mutfak eşyası dışında fenomenlerden gördüğüm bir şey almadım. Dürüstlüğünden şüphe etmemem konusunda beni ikna edici paylaşımlar yaparlarsa tavsiyeler benim için tercih edilebilir hale gelebilir.”

K10: “Evet düşünüyorum hoşuma gidiyor bazı tavsiyeleri ve satın almak istiyorum. Kısmen etkilidir marka tercihlerimde de.”

K11: “Tavsiye ettiği ürünün iyi olduğunu, işe yaradığını belirtiyorsa ya da kıyafet gibi bir ürüne ve benim zevkime hitap ediyorsa etkiliyor. Ama marka tercihlerimde etkili değil pek.”

K12: “Bazıları etkiliyor evet. Ürün özelinde daha çok etkileniyorum. Ama özellikle anne bebek kategorisinde bilmediğim markaları öğrendiğim ve etkilenip satın almışlığım çok.”

Katılımcıların dördüncü soruya olan yanıtları incelendiğinde bir kısmının fenomenlerin satın alma davranışlarını etkilediğini düşündüğü, bir kısmının ise aynı fikirde olmadığı görülmüştür. Ancak konu marka tercihlerine geldiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğu fenomenlerin marka tercihlerini etkilemediğini, ürün bazında daha etkili olduklarını ifade etmişlerdir.

Son soru ise fenomen etkisiyle yapılan tüketim sonrası tüketici hislerini anlamaya yönelik olarak yöneltilmiştir “Fenomen tavsiyesiyle bir ürün satın almak size nasıl hissettiriyor? Neden?”

K1: “Mutlu ve heyecanlı hissettiriyor. Çünkü istediğim şeyi beğenerek takip ettiğim birinin tavsiyesiyle alınca kendimi yakın hissediyorum ne bileyim.”

K2: “Kandırıldığımı hissedebilirim. Biraz önce de dediğim gibi para karşılığı reklam yapıyorlar bile bile alırsam kandırılmış hissedebilirim.”

K3: “Pek bir şey hissettirmiyor açıkçası. Üründen memnun kalırsam aa doğru söylüyormuş deyip şaşırıyorum ama bazen.”

K4: “Daha önce almadığım için yorum yapamıyorum ama ilerde alırsam belki değerlendirebilirim.”

K5: “İşime yarayan bir ürünse iyi hissediyorum ama gelince beklentimi karşılamazsa üzülüp iade ediyorum. İade seçeneği olması sayesinde pişmanlık hissetmiyorum.”

K6: “Ürünü almadan önce birinin denemiş ve canlı şekilde göstermesi ürünü değerlendirmesi sonrası almak mantıklı geliyor daha güvenli bir alışveriş yapmış hissediyorum.”

K7: “Bilemedim. Güvenli bir şey aldığımı hissedirim herhalde.”

K8: “Fenomen tavsiyesiyle ürün almak bana ekstra bir şey hissettirmiyor zaten alıyorsam o ürünü öncelikle ihtiyacım olup aradığım bir ürün olduğu içindir.”

K9: “Aldığımda herhangi bir şey hissetmedim.”

K10: “Çoğu zaman güvenli hissettiriyor.”

K11: “Bazı fenomenlerin tavsiyeleri ihtiyacım olan ürün için nokta atışı ürün almamı sağladığı için iyi hissettiriyor ama bazen de satın alma isteğimi arttırarak gereksiz tüketime yönlendirdiği için kötü hissettiriyor.”

K12: “Güvendiğim birinin tavsiyesiyle aldıysam ve ürün iyi çıktıysa mutlu oluyorum.”

Katılımcıların son soruya verdikleri cevaplarda fenomen tavsiyesiyle ürün satın aldıklarında genel olarak pozitif hisler taşırken, bir kısmının da nötr olduğu görülmüştür.

Katılımcılara yöneltilen beş soru ve verdikleri cevaplar içerik analizi kapsamında kodlanmış, benzer kodlardan kategoriler oluşturulmuş ve bir tema ortaya çıkarılmıştır. Aşağıdaki tabloda bu kodlar gösterilmektedir.

Tablo 2: Katılımcı cevapları ile içerik analizi kapsamında oluşturulan kodlar

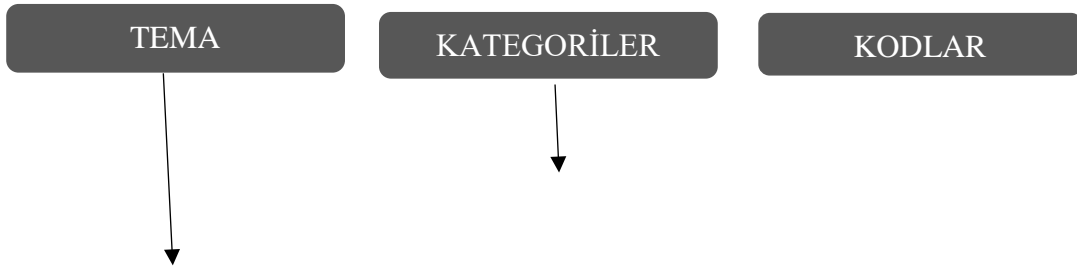
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12
İlgi Duymama	X	X		X								
Ürüne/Kategoriye Göre Etkilenme		X	X		X	X		X				X
İkna Olma			X		X							
Tüketim İsteği						X	X					X
Güven						X	X		X	X	X	X
İhtiyaca Göre Etkilenme									X		X	X

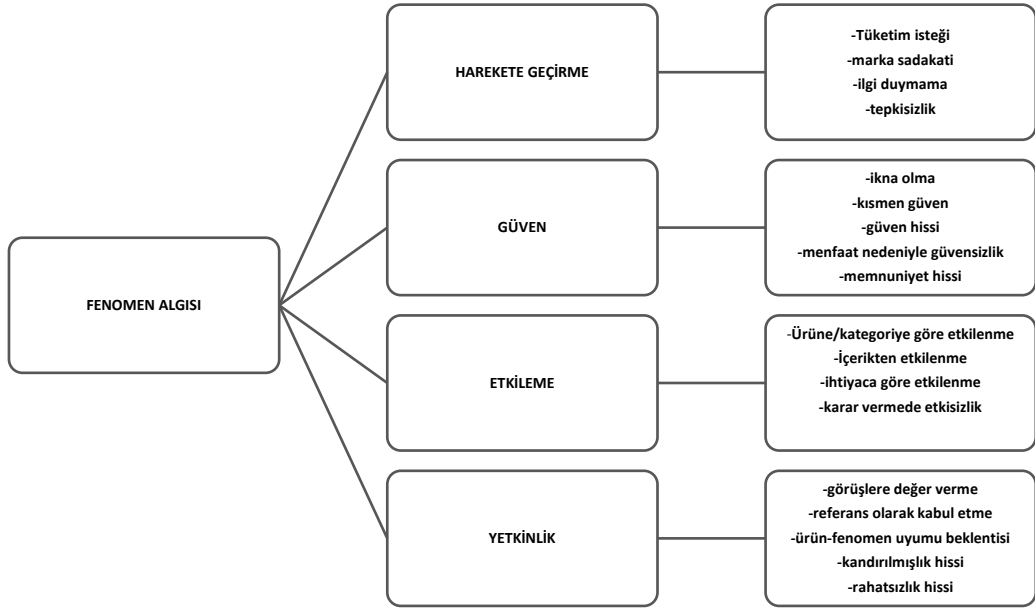
İçerikten Etkilenme		X	X		X	X	X		X	X	X	X
Menfaat Düşüncesi Nedeniyle Güvensizlik	X	X	X	X								X
Kısmen Güvenme	X			X	X	X	X	X	X	X	X	
Görüşlere Değer Verme	X		X			X				X		X
Referans Olarak Kabul Etmeme		X		X	X		X	X				
Karar Vermede Etkisizlik			X	X			X	X	X		X	
Ürün-Fenomen Uyumu Beklentisi	X											
Marka Sadakati			X			X		X			X	
Memnuniyet	X				X						X	X
Kandırılmışlık Hissi		X										
Tepkisizlik			X	X				X	X			
Rahatsızlık											X	

Kodlama için her bir ifade tek tek değerlendirilmiş, kodlar oluşturulmuştur. Tüm ifadeler kodlandıktan sonra, birbirine benzer ve aynı anlama gelebilecek kodların ifadeleri tekrar değerlendirilmiş ve bazı kodlar birleştirilmiştir. Bunun yapılmasının sebebi, analizi sadeleştirmek, kolay anlaşılır hale getirmektir.

Kodlara son hali verildikten sonra kategoriler ve tema oluşturulmuştur.

Şekil 1: Kod - Kategori – Tema Oluşumu

Katılımcıların ifadelerinden elde edilen ham veriler kodlanmış, bu kodlardan birbirine benzer olanlar ve birbiriyle ilişkili olduğu düşünülenler bir araya getirilerek kategoriler, kategoriler ise temayı oluşturmuştur.

Kategoriler harekete geçirme, güven, etkileme ve yetkinlik olarak belirlenmiştir.

Tüketim isteği, marka sadakati, ilgi duymama ve tepkisizlik kodları harekete geçirme kategorisini oluşturmuştur. Fenomen paylaşımlarının tüketim isteğini arttırarak satın alma konusunda harekete geçirmesi olumlu bir etkiyken, bazı katılımcıların fenomen paylaşımlarına karşı tepkisiz kalması, ilgi duymaması ve belli markalara olan sadakati nedeniyle harekete geçirmede etkisiz kalması negatif etki olarak düşünülmektedir.

İkna olma, kısmen güvenme, güven hissi, menfaat nedeniyle güvensizlik ve memnuniyet hissi ise güven kategorisini oluşturmaktadır. Fenomen paylaşımları sonrası ikna olarak ürün satın alma, satın alma sonrası memnuniyet ve güven hissini oluşması fenomenlere olan güvenin göstergesiyken, menfaat elde edeceklerini düşünerek güvenmeme, tam anlamıyla güvenememe ise yine fenomenlerin davranışlarının tüketiciye yansımaları olduğu için güven kategorisi altında ele alınmıştır.

Etkilenme kategorisi tüketicilerin fenomen paylaşımlarından etkilenmeleri, belli ihtiyaçlar, ürün ve kategori kapsamında etkilenmeleri sonucu satın alma davranışı

göstermeleri ve fenomen paylaşımlarının katılımcıları hiç etkilememesi kodlarından oluşmaktadır.

Son kategori olan yetkinlikte ise fenomen görüşlerine değer verme, fenomenleri referans olarak kabul etme, ürün-fenomen uyumu beklentisi kodları fenomenlerin yetkin olduğunun ifadesi olarak kabul edilirken, satın alma sonrası rahatsızlık ve kandırılmışlık hissi fenomenleri yetkin görmeme nedeniyle olumsuz satın alma kararı sonucunu işaret etmektedir.

Oluşturulan bu kategorilerin ise tüketicilerin fenomenler üzerindeki algısını ortaya koyduğu düşünülmüş ve fenomen algısı teması ortaya çıkmıştır.

4. Sonuç ve Tartışma

Araştırma verilerinden elde edilen bulgulara göre, fenomen tavsiyesiyle ürün satın alımı incelendiğinde 4 erkek katılımcıdan 2'sinin, 8 kadın katılımcıdan ise 1'inin fenomen tavsiyesiyle ürün satın almadığı ve ilgilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Yaş, eğitim ve meslek değişkenlerinin bu faktörde etkisi olmadığı düşünülmektedir. Benzer özellik gösteren kişilerin farklı yanıtlar vermesi nedeniyle, bu durum belli yaş, gelir seviyesi, eğitim durumu ve meslekteki kişileri genelleştirmeyi anlamsız hale getirmiştir. Sonuç olarak bu faktörü yalnızca cinsiyet üzerinden yorumlamak mümkün olmuş, kadınların erkeklere göre daha fazla fenomen tavsiyesiyle ürün satın aldıkları yorumu yapılmıştır.

Fenomen güvenilirliğinin sorgulandığı ikinci soruda elde edilen bulgular ise şu şekildedir; tamamı erkek olan 3 katılımcı fenomenlere güvenmediğini belirtmiş, kalan 9 katılımcı ise güven konusunda kesin ifadeler kullanamamış, ürüne ve fenomene göre güven seviyelerinin değiştiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte sorunun ikinci bölümünde yer verilen fenomen tavsiyeleri doğrultusunda ürünü hemen satın alır mısınız yoksa önce araştırır mısınız sorusuna tüm katılımcılar araştırdıklarını, fenomen tavsiyesindense kullanıcı yorumlarının ve yakın çevrelerinin tavsiyelerinin satın alma kararlarında daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, tüketicilerin fenomenlere karşı güven problemi yaşadıkları, bununla birlikte etkilendikleri de düşünülmektedir.

Üçüncü soruda katılımcılara satın alma öncesi fenomen tavsiyelerinin satın almaya etkisi hakkındaki görüşlerine verdikleri değer ile fenomen yetkinliği hakkındaki algılarını

incelemek amaçlanmıştır. Katılımcıların yarısı satın alma öncesi fenomen görüşlerini araştırmadığını ifade etmiştir. Her biri en az lisans mezunu olan bu 6 katılımcı arasında kadın-erkek sayısı eşittir. Kalan 6 katılımcının yarısı satın alma öncesi fenomen görüşlerini araştırdığını ve bunun satın alma kararlarını etkilediğini belirtirken, diğer yarısı satın alma öncesi fenomen görüşlerini araştırdığını ancak bunun satın alma kararlarını etkilemediğini ifade etmiştir. Fenomen görüşlerinden tamamen etkilenen 3 katılımcı öğrenci, mimar ve özel sektör çalışanı olup, gelir seviyeleri 1500-8000 TL arasında değişirken, eğitim seviyeleri ise lisans ve lise olarak belirtilmiştir. Fenomen görüşlerini araştırıp etkilenmediğini ifade eden 3 kişilik grup ise öğrenci, emekli ve ev hanımından oluşmaktadır. Gelir seviyeleri 0-15000 TL arasında değişen bu grubun eğitim seviyeleri lise ve yüksek lisans olarak belirtilmiştir. Birbiriyle aynı kategoride olmayan katılımcıların benzer yanıtlar verdikleri, aynı kategoride olanların ise farklı yanıtlar verdiği göz önüne alındığında, sosyo-ekonomik durumun fenomenlerin yetkinliği hakkındaki görüşleri etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal medya fenomenlerinin katılımcıların satın alma davranışlarına ve marka tercihlerine etkilerinin sorgulandığı dördüncü soruda çoğunluk fenomenlerin satın alma davranışlarına etki ederken marka tercihlerine etki etmediği görüşünü belirtmiştir. Hem satın alma davranışlarını, hem marka tercihlerini etkilediğini ifade eden katılımcı özellikleri incelendiğinde mesleklerinin doktor, emekli, öğrenci ve ev hanımı olan farklı sosyo-ekonomik düzeydeki 4 kadının aynı şekilde etkilendiği görülmektedir. Satın alma davranışlarını etkilediğini ancak marka tercihlerini etkilemediğini ifade eden 3 katılımcının ise 1'i erkek 2'si kadın olup, meslekleri öğrenci, mimar ve avukat olarak belirtilmiştir. Bu grubun fenomenler tarafından satın almaya isteklendirildiklerini ancak alışverişlerini yine sadık oldukları markalardan yaptıkları düşünülmektedir. Hiçbir şekilde etkilenmediğini belirten 5 katılımcının ise 3'ü erkek 2'si kadın olup, meslekleri serbest meslek, özel sektör çalışanı işsiz ve öğrenci olarak belirtilmiştir.

Fenomen tavsiyesiyle tüketim yapmanın katılımcılarda yarattığı hislerin ifade edilmesinin istendiği son soruda katılımcıların bir kısmı pozitif, bir kısmı negatif duygulardan bahsederken, bir kısmı nötr kalmıştır. Memnuniyet, güven hissi gibi pozitif duygular beslediğini belirten 5 kişiden 1'i erkek 4'ü kadın olup, meslekleri öğrenci, doktor, emekli ve ev hanımıdır. Herhangi bir duygu beslemeyip tepkisiz kalan grup ise 2 erkek 2 kadından oluşmakta ve meslekleri özel sektör çalışanı, öğrenci ve serbest meslek

olarak belirtilmektedir. Serbest meslek sahibi 1 erkek katılımcı kandırılmışlık hissi gibi negatif bir duygu hissettiğini ifade ederken, avukat 1 kadın katılımcı ise hem memnuniyet hem rahatsızlık hissettiğini ifade etmiştir.

Sosyal medyada fenomen kullanımının farklı sosyo-ekonomik düzeydeki tüketiciler üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmada 12 katılımcı ile yapılan odak grup görüşmesinden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında sorulan 5 soruya verilen cevaplar incelendiğinde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki katılımcıların benzer cevaplar verdiği görülmüştür. Aylık geliri 1500 TL olan bir öğrenci ile aylık geliri 50000 TL olan bir serbest meslek sahibi, eğitim seviyesi yüksek lisans olan bir emekli ile eğitim seviyesi lise olan bir öğrenci, bir doktor ile bir ev hanımı, bir avukat ile bir işsiz, bir kadın ile bir erkek, bir x kuşağı üyesi ile bir y kuşağı üyesi gibi farklı yaş, cinsiyet, meslek, eğitim ve gelir seviyesine sahip katılımcı kendilerine yöneltilen sorulara benzer cevaplar vermiştir. Sosyal medya fenomenlerinin bireyler üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu çalışmadan varılan sonuçlara göre, bu etkinin sosyo-ekonomik faktörlere göre farklılık göstermediği, fenomenlerin farklı sosyoekonomik düzeydeki tüketiciler üzerinde farklı etkileri olmadığı sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte benzer düzeydeki tüketicinin aynı etkileyiciye maruz kalarak farklı his ve düşünceler beslemesi ve farklı tüketim davranışlarında bulunmalarının altında psikolojik faktörler olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın daha büyük bir örneklem grubuyla, sosyo-ekonomik faktörlerin yanına psikolojik faktörlerin de eklenerek yapılmasının, sosyal medya fenomenlerinin bireyler üzerindeki etkisini açıklığa kavuşturmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aaker D., Kumar V. & Day G. S.(2004). Marketing Research. New York 2004
- Alalwan, A. A., Rana, N. P., Dwivedi, Y. K., ve Algharabat, R. (2017), Social Media in Marketing: A Review and Analysis of The Existing Literature, Telematics and Informatics, 34(7), ss, 1177-1190.
- Aydın, A. F. (2015), Kurumsal İtibar Açısından Sosyal Medyaya İlişkin Bir Değerlendirme, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 5(1), ss, 78-92.

- Bilbil E. K. ve Çerçi, M., (2015), “Sosyal Medyada Benlik Sunumu: Facebook Üzerine Bir Analiz”, Sosyal Medya Araştırmaları, Deniz Yengin (Der.), Paloma Yayınları, ss. 281-295., İstanbul
- Bryman, A., (2012), Social Research Methods, 4. Edition, Oxford University Press, New York
- Dikener, O., (2011), “İnternet Reklamcılığında Web Sitesi Tasarımının Önemi” Erciyes İletişim Dergisi Akademia, 2 (1), ss. 152- 166.
- Durmaz, Y., Bahar, R., Kurtlar, M., (2011), Kişisel Faktörlerin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2(1), ss. 114-133.
- Geray, Haluk, (2004), Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, Siyasal Kitapevi, Ankara
- Gökşin, E., (2018), Dijital Pazarlama Temelleri, Abaküs Kitap Yayın Dağıtım Hizmetleri, İstanbul
- Gürbüz, S ve Şahin, F., (2016), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara
- Kaplan, A.M., ve Haenlein, M., (2010), Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media, Kelley School of Business, Indiana University. Business Horizons, 53, ss. 59-68
- Karabulut, M., (1989), Tüketici Davranışları, 3.Baskı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Kotler, P. ve Armstrong, G., (2012), Principles of Marketing, 14th Edition. New Jearsey: Pearson Education
- Odabaşı, Y., Barış, G., (2007), Tüketici Davranışı, Mediacat Yayınları, İstanbul
- Saltık Y, E., (2018), Ürün Yerleştirmede Yeni Bir Alan: Influencer Marketing Sosyal Medyada Influencer Annelerin Takipçileri Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı Eğlence ve Ürün Yerleştirme, ss. 268-279
- Sekaran, U., (1992), Research Methods for Business New York

- Simonson, I., ve Rosen, E., (2015), Çev. Özkaya, C., 2.Baskı, Yeni Tüketici, The Kitap, İstanbul
- Şahin, A. Ve Fırat, A., (2018), Bireylerin Hedonik Tüketim Davranışlarına Sosyal Medyanın Etkisi, TUJOM, 3(2), ss. 127-142
- Uzundumlu, Ö., (2015), “Bir İletişim Formu Olarak Sosyal Medyada Fotoğraf Paylaşımı: Selfie Örneği”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- Wei, K. K., Wu, Y. L., (2013), Measuring The Impact of Celebrity Endorsement On Consumer Behavioural Intentions: A Study of Malaysian Consumers. International Journal of Sports Marketing and Sponsorship, 14(3), ss. 157-178.
- Yanıklar, C., (2006), Tüketimin Sosyolojisi, Birey Yayıncılık, İstanbul
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara
- Zaltman, G., (2016), Çev. Koç, A.S., Tüketici Nasıl Düşünür?, MediaCat, İstanbul.

ÇOCUK DOSTU TURİZM KAPSAMINDA ÇOCUK DOSTU OTELLERE YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ

Ece KIRLI ÖZEN, Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, eceozen@mu.edu.tr

Doç. Dr. Funda BAYRAKDAROĞLU, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, kaya@mu.edu.tr

Özet

Turizm faaliyetleri bir bütün olarak ele alındığında toplumun tüm kesimine hitap eden bir yapısı olduğu görülmekle birlikte günümüz turizm anlayışı artık her yaştan bireye yönelik bir hizmet sektörü haline gelmiştir. Turizm hizmetlerinin talep tarafında yer alan çocuklu ailelerin gün geçtikçe hem sayısı hem de turizm faaliyetlerine yönelik taleplerinin çeşitliliği artmaktadır. Bu bağlamda toplumu oluşturan ailelerin turizm faaliyetlerini çocuklarıyla gerçekleştirebilecekleri göz önüne alınacak olur ise, çocuk bireylere sunulacak hizmetin niteliği turizm pazarlaması faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından otel yönetimlerinde önem arz etmektedir. Buradan hareketle; ailelerin destinasyon seçimlerinde çocuklarının güvenliği ve beklentileri, çocuklarına yönelik hizmetlerin niteliği, çocuklarının rahatça tatillerini yapabilmesi ve iyi deneyimler edinebilmeleri, yine onların hayal güçlerine yönelik hizmetlerin sağlanabilmesi bakımından çocuk dostu otel kavramının öne çıktığını görüyoruz. Bu bağlamda tur şirketlerinin web sayfalarında çocuk dostu oteller ayrı bir segmentasyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, tur şirketlerinin web sayfalarında yer alan çocuk dostu otellerin sunduğu faaliyetlerin değerlendirilmesi amacıyla çocuklara yönelik verilen hizmetlerin nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizine tabi tutularak incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma ile ailelerin satın alma kararlarında etkili olan çocuk faktörü göz önüne alınarak, bugün ve gelecekte otel işletmelerinin hizmet kalitesinin iyileştirilmesi; ayrıca otel işletmelerinin çocuk dostu turizm anlayışlarında geliştirilecek standartların ve kriterlerin belirlenmesi açısından literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Çocuk Dostu Turizm, Çocuk Dostu Oteller, İçerik Analizi

1. Giriş

Günümüzde bireylerin yaşam tarzı gelir düzeyinin yükselmesi, sosyalleşme, kolay erişim gibi faktörlerin etkisi altında şekillenirken; turizm faaliyetlerindeki ürün çeşitliliği de tüketicinin dikkatini çekmektedir. Konaklama işletmelerinin bir diğerinden farklı olma çabası, müşterilerin tercihlerine yönelik hizmet sunmalarını sağlarken; özellikle pazar payını arttırmak isteyen otellerin rekabet avantajı sağlamak için çocuklu ailelere yönelik hizmet çeşitliliğine gittiği görülmektedir. Pazar segmentasyonu açısından önemli olan aile faktörü kendi içinde barındırdığı unsurlar bakımından diğer hedef kitlelerden ayrılmaktadır. Aileler günümüzde satın alma davranışlarını gerçekleştirirken çocuklarını odak noktaya aldıkları için, karar verme sürecinde eskiye nazaran çocuklar daha etkin bir rol oynamaktadırlar (Tuna vd., 2019:3).

Diğer bir ifadeyle, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine büyük katkı sağlayan aileler, satın alma kararlarını verirken çocuklarından büyük ölçüde etkilenmektedirler. Turizm ve seyahat endüstrisinde çocukların bu denli etkin olması, endüstri faaliyet kollarının mal ve hizmet sunumlarında ailelerin ihtiyaçlarını önemsemelerini gerekli kılmıştır. Böylelikle birçok işletme çocuklara yönelik ürün ve hizmetleri çeşitlendirerek pazarda rekabet üstünlüğü sağlamaya çalışmaktadır. Aileler hem kendilerinin hem de çocuklarının deneyimleyeceği tatil olgusunu en üst seviyede ve kalitede talep edeceklerdir. Diğer yandan çocuklar aileleri ile birlikte hareket ederler ve rasyonel değillerdir. Bu nedenle çocuklar kendilerine yönelik yemekleri, eğlenceyi tercih edecek ve ailelerini kendi isteklerine göre yönlendireceklerdir (Aslan vd.,2019:454-455).

Çocukların tatile ilişkin karar verme sürecindeki etkisi, ürün ve hizmetlerin türüne, aile özelliklerine, aile iletişim ortamına, çocuğun yaşına ve karar verme sürecinin aşamasına göre değişirken, çocukların aktivite türlerinin belirlenmesinde genel olarak etken unsur olduğu görülmüştür. Yine çocukların yaş döngüsü de ailenin otellerden beklentilerini farklılaştırmaktadır. Küçük çocuklu ailelerde tercih edilen tatil köylerinde, çocuklara yönelik sunulan havuzlar, kulüpler, bebek ve çocuk bakım hizmetleri gibi faktörler bu tarz turizm otellerinin aile ve çocuk dünyası olması açısından talep görmesini sağlamaktadır. Yine küçük çocuklu ailelerde, konaklama tercihlerinde ele alınan beş konu mevcuttur. Bunlar seyahat mesafesi, etkileşim kalitesi, çocuk dostu olanaklar, güvenlik ve aile odaklı programlardır (Khoo-Lattimore vd.,2015:514-515). Bu bağlamda bazı

turizm bölgelerinin hizmet anlayışını ailelerin taleplerine göre şekillendirdikleri görülmektedir. Bu durum aile destinasyonlarının doğmasına çocuk dostu otel konseptinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Srnc; 2016: 433).

Bu çalışmanın amacı, ailenin satın alma kararlarında büyük etkiye sahip olan çocuklarının tercihlerinin göz önüne alınarak, çocuk dostu otellerin hizmetlerinin incelenmesidir. Bu amaçla nitel çalışma yöntemlerinden içerik analiz yöntemi ile arama motorunda Jolly Tur web sitesi üzerinden çocuk dostu oteller seçilerek Antalya Kemer bölgesinde bulunan çocuk dostu etiketli otellerin genel hizmetler, yeme-içme ve aktiviteler açısından çocuklara yönelik faaliyetlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma ile literatüre katkı sağlayarak alan yazında çocuk dostu oteller ile ilgili eksikliğin kapatılması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çocuk dostu turizm anlayışlarında geliştirilecek standartların ve kriterlerin belirlenmesi ile birlikte sektöre önerilerde bulunmak da temel amaçlardandır. Yine tur şirketlerinin bünyelerinde mevcut otellerin web sayfalarının çocuk dostu otel kavramını içeriklerinde standartlaştırmalarının önemi, çalışma ile ifade edilmeye çalışılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

Çocukluk kavramının tanımı yer, zaman, sosyal ve ekonomik durumlara göre farklılık göstermektedir. Ortaçağda çocukluk ilk yedi sene ile sınırlandırılırken, Antik Çağlarda Eski Yunanlılar özel bir yaş kategorisi olarak çocukluğa önem vermişlerdir. Ortaçağ çocukluk kavramı açısından farklılaşmakla birlikte çocuklar minyatür yetişkinler olarak görülmüşlerdir. 18. yüzyılda sanayileşmeyle birlikte çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi durumu ortaya çıkarken; günümüzde kentleşmenin bir sonucu olarak eğitim seviyelerindeki yükselme, sosyal ve ekonomik refah durumunun artması, aile içerisinde çocuklara ayrı bir aidiyet ve kimlik kazandırmıştır. Dolayısıyla çocukların aile içerisindeki etkinlikleri artmış, çocuklar ailenin satın alma kararlarını etkilemeye başlamıştır (Kozak ve Özkeroğlu, 2020:20-21).

Seyahat kavramı bir çocuk için öncelikle unutulmaz bir deneyim anlamına gelebileceği gibi, seyahatler eğlence ve hoş zaman geçirme, aynı zamanda çocukların yetişme dönemleri için önemli bir bilgi ve öğrenme kaynağı da olabilmektedir. Çocukların tatillerini sorunsuz geçirebilmeleri onların mutlu ve sağlıklı çocuklar olmaları için motivasyon kaynağıdır. Bu nedenle çocuklar için turizm konusu turizm araştırmaları

içerisinde stratejik önemini korumaktadır. Önceleri çocuklar için tatil kavramı kamplar, temalı parklar, klasik okul gezilerinden ibaretti. Ancak günümüz tatil anlayışı çocuklu aileler için farklılaşmıştır. Çocuklar artık aile ile yapılan seyahatler için karar etkileyicisi konumundadırlar (İçöz, 2018:35-35).

Bu durum turizm faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde; insanlık tarihi kadar eski olan turizm faaliyetleri, kitle iletişim araçları, serbest zaman ve eğitim seviyelerinin ilerlemesi ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ile özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ivme kazanmıştır. 1980'lerden sonra gelişen sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde doğal, tarihi ve kültürel öğelerin gelecek kuşaklara aktarımının da önemi artmıştır (Tuna, 2018). Son yıllarda turizm sektörüne yönelik artan talep ile birlikte, sürdürülebilirliği sağlama ve tüm yıla yayılan bir gelir artışı hedeflenmektedir. Bu bağlamda alternatif turizm türleri gündeme gelmeye başlamıştır (Aytatlı vd, 2020:264). Böylelikle çocuk kavramına getirilen modern bakış açısı ile, çeşitli turizm türleri içerisinde aile turizminin önemi artarken, aileler çocukları ile birlikte seyahat deneyimlerinin kalitesini ve çocuklarına kuşaklararası deneyimlerini aktarmayı hedeflemektedirler. Çocukların eğitim düzeyleri ve niteliklerinin artması ile birlikte; ailelerin destinasyon seçimlerinde ve tatil planlarında çocuklarının isteklerini ve beklentilerini göz önüne aldıkları görülmektedir. Bu durum gerek destinasyon gerekse tatil türünün belirlenmesinde çocukların da karar verici rol üstlenmelerine neden olmuştur (Taner, 2019). Diğer yandan ailelerin çocukları ile birlikte turizm faaliyetlerine katılması onların refah seviyelerine de olumlu yönde etki etmektedir. Böylelikle turizm organizasyonları aileler için çeşitli ihtiyaçlara ve farklı deneyim seviyelerine hitap etmek amacıyla farklı aktiviteleri geliştirmeye başlamıştır (Pomfret, 2021:1). Bu durum turizm endüstrisinin çocukların seyahat ihtiyaç ve isteklerinin değerini kabul ederek ve onlara daha proaktif bir yaklaşım geliştirmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Poria ve Timothy, 2014:93).

Diğer yandan pazarlama kavramı, işletme faaliyetlerinin tüketici istek ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında yürütülen ve modern pazarlama anlayışı ile gelişen tüketicinin odak noktada olduğu faaliyetler bütünü olarak ifade edilebilir. Buradan hareketle turizm pazarlaması açısından rekabet avantajı sağlamak isteyen işletmelerin, ailelerin çocukları ile yaşayacakları tatil deneyimlerinde çocuklarına dair beklentilerinin karşılanması gerekmektedir. Çocukları ile tatile çıkan aileler öncelikle güvenlik, odalarda çocuklara yönelik ürünler, çocuk oyun alanları ve çocuk aktivitelerinin niteliği, yiyecek içecek

alternatiflerinin çeşitliliğini dikkate almaktadırlar. İşte burada çocuklara yönelik seçeneklerin geliştirildiği tatil imkanlarını sunan turizm şekli çocuk dostu turizm olarak adlandırılırken, bu hizmet standartlarına sahip oteller de çocuk dostu oteller olarak pazarda ayrılmaktadır (Öztürk vd., 2018:9-10).

Çocuk dostu turizm kavramı tüm tatil, seyahat ve konaklama faaliyetlerinde çocukların güvenliklerinin, sağlıklarının, gelişimlerine yönelik durumların gözetildiği güvenli bir turizm anlayışıdır (Ahıpaşaoğlu, 2018:9). Son yıllarda iç turizmde otellerin birbiri ile kalite yarışına girmesi bebek/çocuk dostu tesis uygulamasının artmasına neden olmuştur. Otellerin web sayfasında ya da tavsiye/şikâyet sayfalarında bu konu ciddi olarak ele alınmaktadır. Çocuğu ile tatil yapacak aile çocuklarının konforunu ön planda tutmaktadır. Bu durum çocuk dostu tesislerin daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır (Özkar, 2014).

Çocukların ailede turizm kararları alırken etkili olması ebeveynlerin çocuklarının en iyi ve en kötü tercihlerine bile duyarlı olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü çocukların memnuniyeti ebeveynlerin memnuniyeti ile birlikte davranış niyetini etkilemektedir. Bu nedenle turizm endüstrisi çocukların ilgisini çekecek pazarlama stratejileri geliştirmek ve çocukların tercihlerini önemseyen onları tatmin edici hizmet sunumları ile stratejik bir pazarlama anlayışı geliştirebilmenin yollarını aramaktadır. Turizm faaliyetleri artık lüks olmaktan çıkmış, boş zamanın iyi geçirilmesi için neredeyse bir gereklilik halini almıştır. Bu nedenle turizm destinasyonlarının çocuklara da hitap edecek, ailelerin de memnuniyetini üst seviyelere çıkaracak hizmetler vermeleri önemlidir (Song vd.,2020:3).

Diğer yandan günümüzde işletmelerin farklı bölgelerden bireylere ulaşmak için yoğun pazarlama faaliyetleri sürdürdükleri görülmektedir. Onları diğer rakiplerinden ayıran özellikleri belirlemek, pazarlama çalışmaları açısından bu özellikleri vurgulamak, otelleri tercih etmesi beklenen hedef kitleye ulaşmak açısından etkili iletişim çabaları günümüz dijitalleşen dünyasında giderek önemli bir hal almaktadır. Bu durum internetin turizm tercihlerindeki rolünün yadsınamaz olduğunu göstermektedir. Çünkü internet ile web sayfalarından, sosyal medyadan, arama motorlarından vb. birçok ağ üzerinden turizm işletmelerine yönelik bilgilere ulaşılabilir. Tatil planlaması yapan birisi için gelişen iletişim ağları sayesinde web sayfalarından doğrudan bilgiye ulaşım kolaylığı sağlanmaktadır (Atılgan ve Karapınar, 2015:116-118).

İnternet kullanarak seyahate çıkma eğiliminde olan aileler için web sayfasından turizm faaliyetlerine karar vermenin; doğrudan işletmelerin ve turizm bölgelerinin web sayfalarından bilgiye hızlı ulaşılması, araçların ortadan kaldırılması, doğrudan rezervasyon yapma, ürün ve hizmeti satın alma gibi yararları vardır (Sarı ve Kozak:2005:257). Yine web sayfalarının arayanları rezervasyona çevirmek için tasarımlarını iyi dizayn etmeleri gerekmektedir. Onlara ihtiyaç duydukları içeriği sunmalı, çoklu motivasyonlara hitap edebilmelidir. Pazarlama stratejileri ve pazar hedef segmentasyonu için doğru eşleşmenin sağlanması amacıyla çevrimiçi müşteri hakkında işletmelerin güçlü bir anlayış kazanması da önemlidir (Rita,2000:8).

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada çocuk dostu otellerin çocuklara yönelik hizmetlerin incelenmesi amacıyla Jolly Tur web sitesinde yer alan Antalya Kemer bölgesi otelleri içerisinde yer alan çocuk dostu etiketli oteller içerik analizi ile incelenmiştir. Marangoz vd.'nin (2017) yapmış oldukları çalışmada içerik analizi, araştırmacının bir iletişim kaynağındaki içeriği açığa çıkarmasına olanak sağlayan bir yöntem olarak ifade edilirken, bu analiz ile sistematik olmayan, gözleme dayalı belirsiz düşüncelerin objektif bir nitelik kazanabileceği ve iletişim kaynağı hakkında yinelenebilir ve kesin sonuçlara ulaşılabileceği belirtilmiştir. Çalışmada öncelikle Jolly Tur web sayfasındaki çocuk dostu oteller incelemeye alınarak “genel hizmetler” “yeme-içme” “aktiviteler” olarak üç grup altında kriterler belirlenmeye çalışılmıştır. Kriterlerin belirlenmesi aşamasında Marangoz vd. (2017), Topsakal (2019), Şahin vd.'nin (2020) çalışmalarında yer alan içerik analizi uygulamalarından faydalanılmıştır.

Çalışmada öncelikle internet arama motoruna “Jolly Tur Çocuk Dostu Oteller” olarak giriş yapılmış, 305 adet tesise ulaşılmıştır. Daha sonrasında aynı web sayfası üzerinde Antalya İli baz alınarak Kemer bölgesi otelleri seçilmiştir. 33 adet otel içerisinden üç otelin bilgilerinin araştırma kriterlerine uymaması nedeniyle ele alınmadığı çalışmada, 30 tane çocuk dostu otel çalışmanın evrenini oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda Jolly Tur web sayfasında yer alan Antalya Kemer bölgesindeki çocuk dostu oteller incelenerek sayfa üzerinde yer alan genel bilgiler üzerinden çocuklara yönelik hizmetler genel hizmetler, yeme-içme ve aktiviteler olarak

üç boyut altında incelemeye alınmıştır. Çocuklara yönelik hizmetlerin ayrıntılı olarak incelendiği boyutlar altında 19 ayrı kriter belirlenmiştir.

4. Bulgular

Tablo 1’de görüldüğü üzere Jolly Tur web sayfasında yer alan Antalya Kemer bölgesinde faaliyet gösteren çocuk dostu otellerdeki çocuklara yönelik tüm hizmetler, öncelikle “Genel Hizmetler”, “Yeme-İçme” ve “Aktiviteler” olmak üzere üç boyut halinde gruplandırılmıştır.

Tablo 1: Çocuk Dostu Otellerde Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Boyutları

GENEL HİZMETLER	YEME-İÇME	AKTİVİTELER
1.Çocuk Havuzu 2.Çocuk ve Bebek Bakım Hizmetleri 3.Aile Odası 4.Odalarda Bebek Yatağı Hizmeti 5.Mama Sandalyesi 6.Bebek/Çocuk Arabası Hizmeti 7.Odalarda Bebek Ve Çocuk İhtiyaçlarına Yönelik Malzemeler (Telsiz,Küvet,Lazımlık Vb.) 8.Çocuk Kavuzunda Kaydırak/Aquapark	1.Restoran Bölümünde Çocuk Büfesi 2.Restoranlarda Bebek Köşeleri (Mikrodalga, Biberon Sterilizatörü, Blender) 3. Restoranda Çocuk Menüsü 4.Diyet Menüsü	1.Mini Kulüp 2.Mini Sinema 3.Çocuklara Yönelik Eğlendirici ve Geliştirici Aktiviteler 4.Çocuk Animasyonu 5.Mini Disko 6.Oyun Alanı/Oyun Parkı/Oyun Bahçesi 7.Çocuklara Özel Kutlama Hizmetleri (Doğum Günü Vb.)

Daha sonra Tablo 1’de yer alan üç boyuta ayrılmış veriler, içerik analizine uygun olarak Tablo 2’de her biri ayrı birer kriter olarak ayrıştırılmıştır. Tablo 2’deki ifadeler anlaşılır olması açısından tüm oteller içerisinde en çok tekrarlanan ifadeye sahip olma durumuna göre, en çoktan en aza doğru tüm boyutlar birleştirilerek sayısal ifadelerle listelenmiştir. En çok tekrarlanan kriterlere ait sayısal değerler tanımlandıkları hizmetin karşısında yer almaktadır. İçerik analizi ile incelenen toplamda 30 adet otel içerisinde kaç otelde hangi hizmetin mevcut olduğu Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2: Araştırmada Kullanılan İçerik Analizi Kriterleri

	GENEL HİZMETLER, YEME İÇME VE AKTİVİTELER	SAYI
1	Çocuk Havuzu	30
2	Mini Kulüp	30
3	Oyun Alanı/Oyun Parkı/Oyun Bahçesi	19
4	Çocuk Ve Bebek Bakım Hizmetleri	17
5	Restoran Bölümünde Çocuk Büfesi	14
6	Bebek/Çocuk Arabası Hizmeti	13
7	Mama Sandalyesi	12
8	Aile Odası	8
9	Odalarda Bebek Yatağı Hizmeti	8
10	Çocuklara Yönelik Eğlendirici Ve Geliştirici Aktiviteler	8
11	Mini Disco	7
12	Çocuk Havuzunda Kaydırak/Aquapark	5
13	Mini Sinema	4
14	Odalarda Bebek Ve Çocuk İhtiyaçlarına Yönelik Malzemeler (Telsiz,Küvet,Lazımlık Vb.)	4
15	Çocuk Animasyonu	3
16	Restoranlarda Bebek Köşesi (Mikrodalga, Biberon Sterilizatörü, Blender)	2
17	Restoranda Çocuk Menüsü	2
18	Çocuklara Özel Kutlama Hizmetleri (Doğum Günü Vb.)	2
19	Diyet Menüsü	1

Tablo 2’de görüldüğü üzere Jolly Tur web sayfasında yer alan Antalya Kemer bölgesindeki çocuk dostu otellerin tümünde (30 adet) çocuklara yönelik havuzlar ve mini

kulüp hizmetleri mevcuttur. Yapılan incelemeler esnasında çocuk havuzlarında bazı otellerde açık ve kapalı olma, aynı zamanda kaydıraklı olma gibi hizmetler de eklendiği görülmüştür. Otel konseptlerinde özellikle hizmet kalitesi yüksek otellerde mini kulüp etkinliklerinin belli yaş gruplarına ayrıldığı (0-3 yaş/ 3-7 yaş/ 7-14 yaş vb.) edinilen bulgulardandır. Bir kısım otellerde (8 adet) direkt olarak aile oda konsepti mevcutken, diğer otellerde standart odaya bebek ya da çocuk yatağı eklenebileceği bilgisi mevcuttur. Çocuklara yönelik eğlendirici ve geliştirici etkinliklerin ise bir kısmı mini kulüp bir kısım otellerde ise çocuk kulüpleri bünyesinde yürütüldüğü görülmektedir. Bu faaliyetler; kostümlü oyunlar, su olimpiyatları, panayır, hazine avı, ödül töreni, su basketbolu, su topu, balon rallisi, doğa keşfi, palyaço, hatıra kartları, basketbol, elektronik oyunlar, playstation odası, futbol turnuvası, dart, boyama aktiviteleri, havalı tüfek, su sporları, madalya töreni, masa tenisi, el sanatları, basketbol, voleybol, çizgi film gösterimleri vb. birçok etkinliği kapsamaktadır.

Bebek ve çocuk ihtiyaçlarına yönelik malzemeler açısından edinilen bulgulara değinecek olursak, odalarda kimi otellerde sadece küvet ya da bornoz gibi bireysel ihtiyaçlara yönelik hizmetlerin verildiği görülürken, diğer bazı otellerde lazımlıktan terliğe tüm bebek bakım ürünlerine kadar bir çok çeşitlilik mevcuttur.

Restoranlarda yer alan bebek köşelerinin imkanları dâhilinde biberon, sterilizasyon makinaları, mama sandalyesi (ücretli/ücretsiz), mikrodalga ve biberon ısıtıcısı, bebek seti vb. hizmetlerin yalnızca iki otel tarafından sağlandığı görülmüştür. Genel olarak (14 adet otelde) çocuk büfeleri mevcut iken, yalnızca bir otelde diyet menüsü bilgisine rastlanmıştır. Yine çocuk büfesi kavramı geçse de çocuk menüsü bilgisi iki otelde mevcuttur.

Çocuk ve bebek bakım hizmetlerinin verildiği 17 otelde genel olarak bu hizmetlerin ücret dâhilinde yapıldığı edinilen diğer bulgulardandır. 13 adet işletmede bebek arabası hizmeti verilirken, bu hizmetin de birçok otelde ücret karşılığı verildiği diğer bulgulardandır.

5. Sonuç ve Tartışma

Çocukların tatil karar verme süreci üzerindeki etkisine ilişkin çeşitli çalışmalar mevcuttur (Aslan vd., 2019; İçöz, 2018; Kim vd., 2010; Kozak ve Özkeroğlu, 2020; Tuna vd., 2019; Wang vd., 2004). Çocuklu aileler açısından tur şirketlerinin web sayfaları incelenirken, pek çok unsur göz önüne alınmaktadır. Çocukların kullanabilecekleri

havuzlardan, eğlenceli zaman geçirebilecekleri oyun alanlarına, yeme içme konusunda verilen hizmetlerden, kişisel bakıma kadar gerek fiziksel gerekse eğlence ve güvenlik boyutunda tüm hizmetler aileler tarafından tur şirketlerinin web sayfalarında satın alma kararı öncesi özenle taranmaktadır. Çünkü aileler çocuklarının ve kendilerinin tatil deneyimlerinin kaliteli ve kusursuz olmasını beklemektedirler.

Benzer şekilde Aslan vd. (2019) yapmış oldukları çalışmada çocuklu ailelerin satın alma karar süreçlerinde birçok unsurun önemli rol oynadığını belirtmişler, çocuklara yönelik hizmetler açısından güvenlik, temizlik, çocuklara dair faaliyetlerin çeşitliliği gibi unsurların çocuk dostu otel konseptinin tercih edilmesinde temel kriterler olduğunu ifade etmişlerdir. Dominici ve Guzzo (2010) kritik olay yaklaşımını kullanarak yarı yapılandırılmış sorularla 100 kişi ile görüşmüşler ve otel tarafından sunulan hizmetleri olumlu ve olumsuz yönde değerlendirmişlerdir. Olumlu yönde buldukları beş kriter: organizasyon, çocuk kulübü; sağlanan hizmet sayısı; aile ortamı ve iyi eğlencedir. Bu kriterlerin çocuk dostu otellerde mevcut olmasının ailelerin satın alma tercihlerini etkileyeceğini çalışmalarında ifade etmişlerdir.

Jolly Tur web sayfasında yer alan Antalya Kemer bölgesinde mevcut faaliyette olan çocuk dostu otellerin, çocuklara yönelik verdikleri hizmetlerin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışma ile adı geçen bölgeye yönelik oteller, tur şirketinin web sayfası üzerinden tek tek sunduğu genel bilgiler baz alınarak içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Ülkemiz açısından çalışmanın turizm faaliyetlerinin ve otel yoğunluğunun mevcut olduğu Antalya ili Kemer bölgesinde gerçekleştirilmesinin, elde edilecek bulgular açısından çocuk dostu otellerin hizmet kalitesi ve standartlarının belirlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüz dijitalleşen dünyasında bir çok satın alma davranışının online gerçekleştiği, bilgiye çok hızlı ulaştığımız ve web sayfalarının artık birer tanıtım yüzü olduğu düşünülür ise, tur şirketlerinin müşterilerine web sayfalarında sundukları her türlü hizmet bilgilerinin anlaşılabilir olması gerekmektedir. Ceylan (2019) yapmış olduğu çalışmada çocuk dostu otel kavramına ilişkin kimi tur operatörlerinin kendi geliştirdikleri ölçütleri sunduklarını, ortada evrensel bir kriter olmadığını ifade etmiştir. İşletmelerin rekabet avantajı sağlayabilmek için kendilerini giderek artan oranlarda, belirsiz bir takım ölçütlere göre çocuk dostu turizm işletmesi olarak tanımladıklarını belirtirken, Türkiye’de

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın çocuk dostu otellerin kapsam ve koşullarıyla ilgili herhangi bir yönetmeliğin olmadığını ve çocuk dostu otellere yönelik kriterlerin belirlenmesi ve sınıflandırılmaları noktasında çok sayıda akademik çalışmaya rastlanmadığını ifade etmiştir.

Çalışmanın sonuçlarını özetlemek gerekirse; Jolly Tur web sayfasından Antalya Kemer bölgesi çocuk dostu otellere yönelik yapmış olduğumuz içerik analizi ile, yalnızca iki kriter de (çocuk havuzu/mini kulüp) tüm otellerin hizmet birleşmesi sağlanmaktadır. Bir çok otelde çocuklara yönelik yemek menüleri, çocuk ve bebek bakım hizmetlerinden çocuk dostu otel etiketi altındaki çalışmaya konu otel web sayfalarında bahsedilmemiştir. Buna karşın Öztürk vd. (2018) yapmış oldukları çalışmada çocuk dostu otel olarak adlandırılmasa da birçok otelin çocuklara yönelik hizmetlerinin mevcut olduğunu, günümüzde birçok otelin çocuk kaydırağı, animasyonları ve gün içerisinde çocuklara yönelik aktivite sağladıklarını ifade etmişlerdir. Burada web sayfalarının güncellenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Web sayfasını ziyaret ederek otel tercihi yapacak bir aile için yalnızca havuz ve oyun hizmetleri yeterli olmayacaktır. Web sayfasının otelin niteliklerini ve hizmetlerin çeşitliliğini, çocuklara yönelik hizmetleri mevcut ise daha net ve anlaşılır bir tasarımla ifade etmesinin önemi, analiz esnasında fark edilmiştir. Bazı otellerin mini kulüp bazılarının çocuk kulübü ifadeleri kullanmaları, kimi otellerin bakıcı kimilerinin bakım hizmetleri ifadeleri arasındaki farklara yönelik turizm tüketicisinin ifade karmaşası yaşayacağı da edinilen bir diğer sonuçtur. Bebek ve çocuk yeme içme hizmetlerinin tam olarak açıklanmaması, çocuk büfesinden kastın ne olduğu yine web sayfalarında açıkça belirtilmemiştir. Çocukların alerjilerinin, diyetlerinin göz önüne alınarak menülerin hazırlanmasına yönelik bir otel haricinde diğer otellerde böyle bir ifadeye rastlanamamıştır. Üstün vd. (2022) yapmış oldukları çalışmada benzer şekilde yemek seçimlerinde çocukların sağlığını olumsuz etkileyecek fast food vb. yiyeceklerden mümkün olduğunca kaçınılmasının ve daha sağlıklı menüler tercih edilmesinin önemi vurgulanmış, bu kriterlerin satın alma sürecini etkileyeceği ifade edilmiştir.

Web sayfasındaki bilgiler ışığında çocuk dostu otel kavramı etiketi altında birleşen işletmelerin; hizmet standartlarının birbirinden farklılaşmasının sebebinin web sayfalarındaki eksik bilgiler nedeniyle mi, yoksa gerçekten hizmet farklılaşmasından mı kaynaklandığı anlaşılamamıştır. Oysaki aile turizmine yönelik hizmet veren otellerin öncelikle fiziki koşulları, güvenlik ile ilgili önlemleri, restoranlarda çocuklara yönelik

sundukları hizmetleri, otel personelinin sahip olması gereken nitelikleri ve çocukların etkinlik ve aktivitelerinin yanında çocuk dostu kavramının gerektirdiği standartların, çocuk dostu etiketi altında birleşen otellerin tümünde mevcut olması gerekmektedir. Bu bağlamda turizm tüketicisi olan ailenin, otel web sayfalarında tüm bu bilgilere eksiksiz ulaşmasının satın alma kararlarında etkisi büyük olacaktır. Ancak çalışmamızda yapılan içerik analizi sonucunda otellerin çocuklara yönelik sundukları hizmetlerde standardizasyonun sağlanamadığı ya da tur sayfasındaki web sitelerinde tüm hizmetlerin ayrıntılı ifade edilmediği sonucuna varılmıştır. Bu durum satın alma kanadı olan aile için karar verme aşamasında karmaşaya neden olabilecektir. Tuna vd.'nin (2019) yapmış oldukları çalışmada çocuklu aileleri kendine hedef olarak seçen otel işletmelerinin pazarlama faaliyetlerini yürütürken; internet, sosyal medya ya da basılı reklam araçlarında çocuk dostu olduklarına dair ifadelere yer verdiklerini ancak, bir otel ya da diğer konaklama işletmelerinin çocuk dostu olduğuna dair bugüne kadar herhangi bir standart ortaya konmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla çocuk dostu otel işletmesi olma hususunda ölçülebilir standart ve kriterlerin geliştirilmesinin önemini vurgulamışlardır.

Buradan hareketlerle toplumsal değişimlerin geçmişten günümüze aile kavramı içerisinde çocuğa yönelik bakış açısını değiştirmesi ve bu durumun çocuklu ailelerin tatil tercihlerine yansıdığı bilinmektedir. Benzer şekilde Gaines vd. (2004) son yirmi yılda aile seyahat pazarında çocuk bakım hizmetlerine sürekli artan bir talep olduğunu, değişen istihdam kalıpları ve ortaya çıkan seyahat kalıpları nedeniyle otellerde ve tatil köylerinde çocuk programlarının uygulanmaya başladığını ifade etmektedirler. Sonuç olarak, tatil yapan çocukların yeni ve benzersiz, zorlu ve eğlence dolu etkinliklere katılmak istedikleri ve çocukların %72'den fazlasının kendi ilgi alanlarına hitap eden etkinlikleri istediklerini çalışmalarında belirtmişlerdir. Buna karşın Kim vd. (2010) çalışmalarında, çocukların aile karar verme sürecinde belirli bir etkisi olsa da, çocukların ne kadar harcayacakları, nereden satın alacakları ve nihai karar üzerinde çok az etkiye sahip olduklarını ve toplumsal öğelere göre aileleri üzerinde etkinlik derecelerinin farklılık gösterdiğini öne sürmüşlerdir. Öyleki, Khoo-Lattimore vd. (2015) çalışmalarında, çocukların tatil planlaması üzerindeki etkisine ilişkin mevcut çalışmaların çoğunun batılı ailelere dayandığını ifade etmişlerdir.

Modern dünyada tüketicilerin ayırt edici özelliklerine yönelik pazar bölümlendirmesinin turizm sektörü için rekabet avantajı sağlamak açısından önem arz etmektedir. Diğer

yandan, dijitalleşmenin ve bilginin son hızla yayıldığı günümüzde web sayfaları işletmelerin birer tanıtım yüzüdür. O nedenle güncel, hızlı ve kolay ulaşılabilen en önemlisi de anlaşılır bilgi veren web sayfalarının işletmelerin tercih sebebi olması bakımından önemli olduğu bir diğer sonuçtur.

Bu çalışma yalnızca Jolly Tur web sayfasında yer alan Antalya Kemer bölgesindeki çocuk dostu otel etiketini sağlayan otelleri kapsamaktadır. Çocuklara yönelik hizmetlerin sağlandığı otellere ulaşabilmenin öncelikli yolunun web sayfaları olduğu düşünülür ise, bu tür analizlerin diğer bölgelerdeki otellere ve diğer tur şirketlerinin web sayfalarında aynı etiketli otellere uygulanabilirliği mümkündür. Böylelikle otellerin yapılan analizleri değerlendirerek çocuk dostu kavramını hizmetleri açısından standart bir profile oturtmaları, ailelerin web sayfalarında yaşayabileceği karmaşayı azaltabilecektir. Örneğin hizmetlerin çocuklara yönelik standartlarının belirtildiği ayrı bölümler web sayfalarına eklenerek “Var” ya da “Yok” gibi ifadelerle otelin hizmet derecesi belirlenebilecektir.

Kaynakça

- Ahıpaşaoğlu, H. S. (2018). Çocuk Dostu Turizm Kongresinin Önemi. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (1), 9-16.
- Aslan, S., Tosun, N., & Kurtuluş, S. A. (2019). Çocuk Dostu Oteller İle İlgili Şikâyetlere Yönelik Bir İçerik Analizi. *İşletme Bilimi Dergisi*, 7(2), 451-475.
- Atılğan, S. S., & Karapınar, M. (2015). Turizm Destinasyon Pazarlama Ve Tanıtımda Web Siteleri: Bir Web Portalı İncelemesi. *Atatürk İletişim Dergisi*, (9), 113-124.
- Aytatlı, B., Kuzulugil, A. C., Yıldız, N. D., & İspirli, N. S. (2020). Çocukların Aile Turizmindeki Deneyimleri: Erzurum Kenti Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 263-278.
- Ceylan, E. N. (2019). Çocuk Dostu Konaklama İşletmeleri: The Land Of Legends Kingdom Hotel Örneği. *Journal Of Recreation And Tourism Research*, 6(3), 263-284.
- Dominici, G., & Guzzo, R. (2010). Customer Satisfaction İn The Hotel İndustry: A Case Study From Sicily. *International Journal Of Marketing Studies*, 2(2), 3-12.

- Gaines, B. L., Hubbard, S. S., Witte, J. E., & O'Neill, M. A. (2004). An Analysis Of Children's Programs In The Hotel And Resort Industry Market Segment. *International Journal Of Hospitality & Tourism Administration*, 5(4), 85-99.
- İçöz, O. (2018). Turizmin Çocukları: Turizmin Arz Ve Talep Taraflarındaki Çocuklar. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (1), 33-46.
- Khoo-Lattimore, C., Prayag, G., & Cheah, B. L. (2015). Kids On Board: Exploring The Choice Process And Vacation Needs Of Asian Parents With Young Children İn Resort Hotels. *Journal Of Hospitality Marketing & Management*, 24(5), 511-531.
- Kim, S. S., Choi, S., Agrusa, J., Wang, K. C., & Kim, Y. (2010). The Role Of Family Decision Makers İn Festival Tourism. *International Journal Of Hospitality Management*, 29(2), 308-318.
- Kozak, M. A., & Özkeroğlu, Ö. (2020). Çocuk Gözüyle Turizm: Turizm Karikatürleri Üzerinden Bir Değerlendirme. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 19-36.
- Marangoz, M., Bayrakdaroğlu, F., & Aydın, A. E. Tüketimde Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Paylaşım Ekonomisi: Ortak Kullanım Ağlarının İçerik Analizi İle İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 134-148.
- Öztürk, İ., Atasoy, F., & Arıkan, V. (2018). Antalya'daki Çocuk Dostu Niteliğindeki Otellerin Çocuklu Ailelere Sunduğu Rekreasyon Faaliyetleri Ve İmkânlarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (2), 7-13.
- Özkar, S. (2014, 10 13). Bebek-Çocuk Dostu Otel Nedir? [Http://Www.Milliyet.Com.Tr/Yurtdisi-Turlari-Uzmani-Sarp-Ozkar/Bebek-Cocuk-Dostu-Otel-Nedir-Tatil-1953642.19.04.2022](http://www.milliyet.com.tr/yurtdisi-turlari-uzmani-sarp-ozkar/bebek-cocuk-dostu-otel-nedir-tatil-1953642.19.04.2022)
- Pomfret, G. (2021). Family Adventure Tourism: Towards Hedonic And Eudaimonic Wellbeing. *Tourism Management Perspectives*, 39, 100852.
- Poria, Y., & Timothy, D. J. (2014). Where Are The Children İn Tourism Research?. *Annals Of Tourism Research*, 47, 93-95.
- Rita, P. (2000). Web Marketing Tourism Destinations. *Ecis 2000 Proceedings*, 120.,1-9.

- Sarı, Y., & Kozak, M. (2005). Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon Web Siteleri İçin Bir Model Önerisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (9) 2005, 248-271
- Song, H., Park, C. Ve Kim, M. (2020). Küçük Çocuklar İçin Turizm Destinasyon Yönetimi Stratejisi: Bir Miras Alanında Çocuk Dostu Turizm Tesisleri Ve Hizmetleri İçin Ödeme İsteği. *Uluslararası Çevre Araştırmaları Ve Halk Sağlığı Dergisi*, 17 (19), 7100.
- Srnec, T., Loncaric, D., & Prodan, M. P. (2016). Family Vacation Decision Making Process: Evidence From Croatia. In Faculty Of Tourism And Hospitality Management İn Opatija. Biennial International Congress. Tourism & Hospitality Industry (P. 432). *University Of Rijeka, Faculty Of Tourism & Hospitality Management*.
- Şahin, H., Çolakoğlu, O. E., Kılıçdere, S., & Hakan, A. T. A. Y. (2020). Kuşadası'nda Bulunan 5 Yıldızlı Otel İşletmelerine Yönelik Yapılan Sosyal Medya Yorumlarının İncelenmesi. *Tourism And Recreation*, 2(Ek 1), 103-110.
- Topsakal, Y. (2019). Arslantepe Höyüğü Tripadvisor Çevrimiçi Yorumlarının İçerik Analizi İle İncelenmesi. *Gastroia: Journal Of Gastronomy And Travel Research*, 3(4), 753-764.
- Tuna, M. (2018). Temalı Parklar Ve Çocuk Dostu Turizm. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (1), 47-53.
- Tuna, M., Özyurt, B., & Kurt, A. (2019). Çocuk Dostu Oteller: Kavramsal Bir İnceleme (Children Friendly Hotels: A Conceptual Study). *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (3), 63-76.
- Taner, B. (2019). Çocuk Dostu Toplum Ve Çocuk Dostu Turizm: Nasıl Bir İlişki? (Child Friendly Community And Child Friendly Tourism: What Kind Of A Relationship). *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (3), 47-62.
- Üstün, F., Boyalı, E., Akbaba, S., Uysal, B., & Gürbüz, M. A. Çocuk Dostu Otellerde Rekreatif Etkinliklerin Planlanması Ve Uygulanması Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. 2. *Uluslararası Spor Ve Sosyal Bilimlere Multidisipliner Yaklaşım Kongresi* 09 Nisan 2022, 57.

Wang, K. C., Hsieh, A. T., Yeh, Y. C., & Tsai, C. W. (2004). Who Is The Decision-Maker: The Parents Or The Child In Group Package Tours?. *Tourism Management*, 25(2), 183-194.

AFET VE AFETLERİN EKONOMİK MALİYETLERİ

Başak BAYDAK, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afet Yönetimi Anabilim Dalı,*
baydakbasak@gmail.com

Özet

Afet kavramı köken itibariyle Arapça bir sözcük olup ‘‘Yıkım, felaket, kıran, bela’’ gibi kelimelerle Türkçede kullanılmaktadır. Sanayi ve teknolojik gelişme ile birlikte afet kavramının içeriği de genişletilerek insan ve teknoloji kaynaklı etkiler de afet kavramı içerisinde yerini almıştır. Genel olarak afet; toplumları ve tüm canlı yaşamını tehdit eden, büyük can ve mal kayıplarına yol açan, yerel imkânlarla müdahalenin yetersiz kalması ile ulusal ve uluslararası kaynakların seferber edildiği doğa kaynaklı olguların(deprem, sel, tsunami, yanardağ patlamaları, çığ, kuraklık, hortum, fırtına vb.) yanında, insan kaynaklı olgular ile (nükleer, kimyasal, biyolojik patlamalar ve kazalar, savaş, göç, orman alanlarının yok edilmesi, ulaşım, maden ve endüstriyel kazalar vb.) meydana gelen beklenmedik durumlardır. Modern toplumlarda birçok sistem birbirine bağlı, bağımlı ve son derece karmaşık haldedir. Günümüzün karmaşık sorunlarını anlamak ve bunlarla etkili bir şekilde başa çıkmak için çok yönlü ve disiplinler arası yaklaşımların gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Afetler; çevresel ve sosyal süreçler arasındaki etkileşimlerden kaynaklanmaktadır. Bu etkileşimlerde zorlukların birbiriyle ilişkili ve oldukça karmaşık, çözümlerin ise çok çeşitli avantajları ve dezavantajları olan çok yönlü bir yapısı bulunmaktadır. Her geçen gün doğa, teknoloji ve insan kaynaklı afetlere bir yenisi eklenmekte ve bilim dalları arasındaki işbirliği ile bu afetlere çözüm aranmaktadır. Afet yönetimi ise, risk önleme, azaltma, hızlı ve etkili bir yanıt hedefleyen önlemlerin planlanması ve uygulanmasında çoklu ve heterojen aktörlerin rol aldığı, birçok varlık sistemini bünyesinde barındıran karmaşık, çok disiplinli ve gelişip ilerleyen dinamik bir sistemdir. Toplumsal yaşamda sürekli karşılaşılabilen ve insanların ekonomik, psikolojik ve sosyal hayatını etkileyen afet; toplumların gelişmişlik düzeylerine göre etkilerinin arttığı felaketlerdir. Şüphesiz ki afetlerin etkilerinin azaltılması veya artmasındaki en önemli etken faktör ise ekonomidir.

Ekonominin konusu kıt kaynaklardır. İnsanların yaşadığı ortamda var olan sınırlı kaynakların etkin yönetilmesi gerekmektedir. Afet ekonomisi, afetlerin önlenmesi ve afetlere hazırlık aşaması ile afetler sonrasında yaşanan can ve mal kayıplarının etkilerinin giderilmesi aşamasında kıt kaynakların en uygun şekilde nasıl kullanılması gerektiğini inceler. Unutulmaması gereken unsurlardan biri zamanında bir ekonomik varlığın olmasıdır. Afetlerde yaşanan can kayıpları ve/veya yaralanmalar bir ülkenin beşeri sermaye seviyesini olumsuz etkiler. Aynı şekilde afetler nedeniyle bir ülkenin üretken sermaye stoku azalırken mevcut üretken sermayenin de verimlilik düzeyi azalır. Afetler ülkelerin milli gelirini, dolayısıyla tüketimini de azaltır. Afetlerin ekonomiyi etkileme şiddeti de ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişmektedir. Gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde afetler farklı ölçüde etkileme kapasitesine sahipken ülkelerin coğrafi şartları ve yeryüzü şekilleri de afetlerin etki mekanizmalarını değiştirebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Ekonomisi, Afetlerin Ekonomik Maliyetleri, Sosyal Maliyet

Abstract

The concept of disaster is an Arabic word in origin and is used in Turkish with words such as "destruction, disaster, breaker, trouble". With the industrial and technological development, the content of the concept of disaster has been expanded and the effects of human and technology have also taken their place in the concept of disaster. disaster in general; Natural phenomena (earthquake, flood, tsunami, volcanic eruptions, avalanche, drought, tornado, storm etc.)) as well as unexpected situations that occur with human-induced phenomena (nuclear, chemical, biological explosions and accidents, war, migration, destruction of forest areas, transportation, mining and industrial accidents, etc.). Many systems in modern societies are interconnected, interdependent and extremely complex. It is emphasized that multi-dimensional and interdisciplinary approaches are necessary to understand and effectively deal with today's complex problems. Disasters; results from interactions between environmental and social processes. In these interactions, the challenges are interrelated and highly complex, while the solutions have a multifaceted nature with a wide range of advantages and disadvantages. Every day, a new disaster is added to the disasters caused by nature, technology and human beings,

and solutions are sought for these disasters with the cooperation between the branches of science. Disaster management, on the other hand, is a complex, multi-disciplinary and dynamic system that includes many asset systems, in which multiple and heterogeneous actors play a role in the planning and implementation of measures aimed at risk prevention, reduction, and a rapid and effective response. Disaster that can be encountered continuously in social life and affects people's economic, psychological and social life; These are disasters, the effects of which increase according to the level of development of societies. Undoubtedly, the most important factor in reducing or increasing the effects of disasters is the economy.

The subject of the economy is scarce resources. The limited resources that exist in the environment where people live need to be managed effectively. Disaster economics examines how scarce resources should be used in the most appropriate way at the stage of prevention and preparation for disasters, and elimination of the effects of loss of life and property after disasters. One of the factors that should not be forgotten is the existence of an economic entity at the time. Loss of life and/or injuries in disasters negatively affect the human capital level of a country. Likewise, while the productive capital stock of a country decreases due to disasters, the productivity level of the existing productive capital decreases. Disasters reduce the national income of countries, and therefore their consumption. The severity of disasters affecting the economy also varies from country to country and from region to region. While disasters have different impact capacity in developed, underdeveloped and developing countries, geographical conditions and landforms of countries can also change the impact mechanisms of disasters.

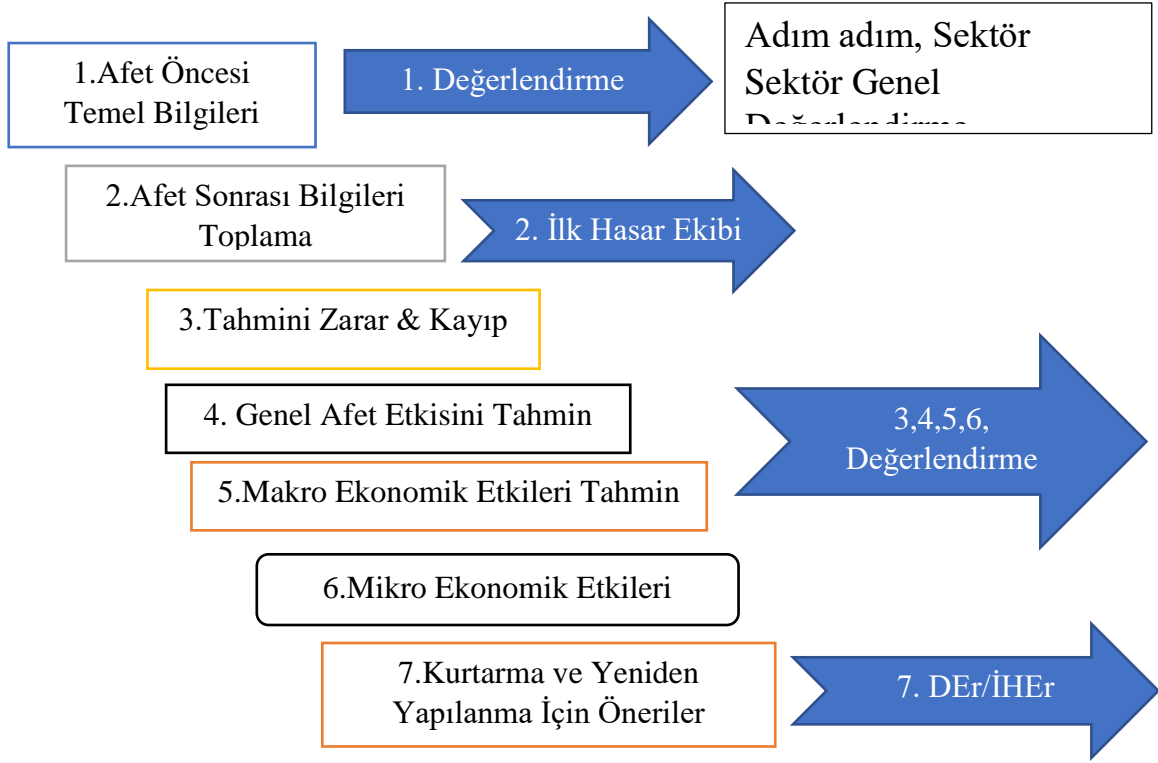
Keywords: Disaster, Disaster Economy, Economic Costs of Disasters, Social Cost

Giriş

Yaşadığımız dünyanın bir gerçeği olan afetler insan, flora ve fauna topluluklarına ciddi zararlar veren olaylardır. Afetler aynı veya farklı zaman diliminde gerek doğal gerekse beşeri faktörlerle birlikte ortaya çıkarak, toplumları ve tüm canlı yaşamını psikolojik, sosyal, fiziksel, ekonomik ve çevresel olarak olumsuz etkilemektedir. Türkiye jeopolitik-jeolojik konumu nedeni ile birçok afet olaylarına maruz kalmaktadır. Meydana gelen afetlerin Türkiye’de ve dünyada can kaybı ve ekonomik açıdan büyük kayıplar yarattığı bilinmektedir. Bu durum ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre kalkınmasını

etkilemektedir. Ülkelerin yaşamış olduğu afetin etkilerinden hızlı bir şekilde çıkabilmesi toplumun ekonomik verimliliğine geri dönmesi açısından gereklidir. Bu nedenle afetlere ilk müdahale kritik öneme sahiptir. Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara hızlı, etkili ve tüm paydaşların koordineli olarak olaya müdahalesini gerektiren kapsamlı bir etki değerlendirme süreci gerektirir.

ŞEKİL:1

DEr; Değerlendirici Ekipler

İHEr; İlk Hasar Ekipleri

ZARAR: Afetin hemen görülen etkileri zarar olup, zararlar fiziki binalar da dahil olmak üzere tamamen veya kısmen bozulma, altyapı, stok, doğal kaynaklar vb.

KAYIP: Afetin orta dönemde etkileri. ekonomik olarak ifade edilmesidir.

yaşamsal gereksinimlerinin idari mekanizmalar ile sivil örgütlerin koordineli bir şekilde ve zamanında karşılanmasını sağlar. Ayrıca hızlı durum belirleme çalışmaları ile afet nedeniyle etkilenen halkın idari yöneticilere karşı ortaya çıkabilecek toplumsal tepkinin de önüne geçilmiş olunacaktır.

Bu çalışmada yaşanan afetlerin ekonomik etkileri kavramsal çerçevelerle incelenerek, afetlerle yaşanan kayıpların ekonomik analizleri yapılmıştır. Bu bağlamda öncelikle afetin ne olduğu, genel özellikleri, afetlerin sınıflandırılması ve tipleri açıklanmış, daha

sonra afet ekonomisine giriş yapılarak afetlerin ekonomik etkileri ve sosyal maliyetleri (dışsalıkları) kavramsal bir çerçeveye açıklanmıştır.

AFET VE AFETLERİN EKONOMİK MALİYETLERİ

1. Afet Tanımı Ve Sınıflandırılması

Afet kelimesi kökeni itibariyle Arapça sözcüktür." Yıkım, felaket, kıran, bela gibi kelimelerle Türkçeleştirilmiştir (TDK, 2022). Etimolojik incelemelere bakıldığında "afet" kavramı hep doğa kaynaklı olaylarla ilgili tanımlanmaktadır. Ancak sanayinin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte afet tanımlarının da içeriğinin genişlediği, insan kaynaklı afetler 'in de gündeme geldiği ve kavramlaştırılarak tanımlandığı görülmektedir. Günümüzde disiplinlerin farklı bakış açılarıyla afet kavramının birçok tanımı yapılmaktadır. İnsanlar için fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar yaratan ve normal yaşantıyı bozarak durduran veya kesintiye uğratan, yerel imkânların yetersiz kaldığı doğa, insan veya teknoloji kaynaklı olayların doğurduğu sonuçtur (AFAD, 2021).

Genel olarak afet; toplumları ve tüm canlı yaşamını tehdit eden, büyük can ve mal kayıplarına yol açan, yerel imkânlarla müdahalenin yetersiz kalması ile ulusal ve uluslararası kaynakların seferber edildiği doğa kaynaklı olguların(deprem, sel, tsunami, yanardağ patlamaları, çığ, kuraklık, hortum, fırtına vb.) yanında, insan kaynaklı olgular ile (nükleer, kimyasal, biyolojik patlamalar ve kazalar, savaş, göç, orman alanlarının yok edilmesi, ulaşım, maden ve endüstriyel kazalar vb.) meydana gelen beklenmedik durumlar ve sonuçlardır. Toplumsal yaşamda sürekli karşılaşılabilen ve insanların ekonomik, psikolojik ve sosyal hayatını etkileyen afet; toplumların gelişmişlik düzeylerine göre etkilerinin arttığı felaketlerdir.

Bu bağlamda tanımlardan yola çıkarak doğal ve insan kaynaklı bir olayın afete dönüşmesi için, afetin etki büyüklüğünün\şiddetinin insan toplulukları ve insan yerleşimleri üzerinde kayıplar meydana getirmesi ve insan faaliyetlerini geçici olarak durdurarak bir yerleşimi etkilemesi gerekmektedir.

Afetlerin büyüklüğünü etkileyen faktörler ise;

- Afetin fiziksel büyüklüğü,
- Afetin yerleşme alanına mesafesi,

- Ülkenin-bölgenin fakirlik veya az gelişmişliği,
- Afetler meydana gelmeden önce bölgenin afetlere hazırlık dereceleri,
- Hızlı nüfus artışı,
- Hızlı ve denetimsiz sanayileşme,
- Ormanların ve çevrenin yanlış kullanımı ve tahribi,
- Bilgisizlik ve eğitim eksikliğidir.

Afetlerin sınıflandırılması genellikle meydana geldiği gelişim hızlarına (ani veya yavaş gelişen) veya başlangıç nedenlerine(doğal ya da insan kaynaklı) göre yapılmaktadır.

Gelişim hızlarına göre Ani gelişen doğal afetler;

- Deprem
- Sel, su taşkınları
- Volkanik patlamalar
- Toprak kayması, kaya düşmesi
- Fırtına, kasırga, hortum
- Çığ
- Yangınlar gibi yaşadığımız dünyanın meteorolojik ve jeolojik hareketlilikleriyle aniden gerçekleşen olaylardır.

İnsan kaynaklı ani felaketler ise, dış güç olmaksızın bağımsız olarak meydana gelen patlamalar ve kazalar ile yapısal, bina ve maden çöküntülerini içerir.

Yavaş gelişen doğal afetler ise;

- Şiddetli soğuklar
- Kuraklık
- Kıtık
- Çölleşme ve erozyon gibi uzun vadeli ve insan kaynaklı etkiler ile gelişimini sürdüren, tüm canlı yaşamına zarar veren felaketlerdir.

Doğal afetler bilindiği gibi insanlar ve yakın çevre için fiziksel, ekonomik ve sosyal yaşantıları içine alarak, bu eylemleri bir süre bloke eden veya tamamen durduran genel olaylar bütünüdür. Ruşen Keleş'e göre ise doğal afet; bir bölgede yerel toplulukların genel yaşamını etkileyen, aksatan, bozan; yer sarsıntısı, yangın, su baskını, yer kayması, fırtına,

çığ ve kaya düşmesi gibi gerçekleşen olaylardır. Doğal afet meteorolojik ve jeolojik olaylar ile insan ve toplum arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan, can ve mal kaybına yol açabilen büyük yıkımlardır. Başlıca doğal afetler;

- Deprem,
- Volkan patlaması,
- Sel,
- Yangınlar
- Toprak kayması (heyelan), kaya düşmesi,
- Çığ,
- Siklonlar(fırtınalar), kasırga, hortumlar vb. afetlerdir.

İnsan kaynaklı afetler ise; Teknolojinin sürekli gelişmesi, insanoğlunun yeni ve tehlikeli enerji türlerini ucuz maliyeti nedeniyle tercih etmesi neticesinde olası kazaların oluşması, nüfusun artmasıyla barınma ihtiyaçlarının ve tüketim oranının da artması çevresel bozulmalar ile birlikte toplu ölümlere yol açan felaketleridir. Başlıca insan kaynaklı afetler:

- Nükleer, biyolojik, kimyasal kazalar ve silahlar,
- Taşımacılık kazaları,
- Endüstriyel kazalar,
- Hava, su ve toprak kirliliği,
- Orman yangınları,
- Ozon tabakasının delinmesi,
- Savaşlar, göçler ve terör olayları gibi durumlardan yaşanan felaketlerdir.

Gelişen dünyamızda nüfusun hızla artması, iklim krizi, ekolojik dengenin bozulması, çevrenin değişimi gibi birçok problemi beraberinde getirmektedir. Afetler de, gerek doğal olgularla gerekse insan kaynaklı olgularla, varlık merkezli olarak toplumları fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel gibi birçok yönlerle olumsuz etkileyerek felaketlere neden olur. Bu nedenle afetler disiplinler arası çalışmaları gerektirir. Afet yönetiminde etkinliğin sağlanması, sorunların çözümü için verileri toplayarak bilgiye dönüştürmek son derece önemlidir. Değişen koşullar neticesinde ortaya çıkan karmaşık konular çoklu

disiplinler çalışmaları gerekli kılmaktadır. Bu çalışmaların birbirini etkilemesi de son derece önemlidir. Bu bağlamda disiplinler çalışmaları ile afet yönetiminin aşmalarından olan risk yönetimi (zarar azaltma-hazırlık evresi) ve kriz yönetiminin (müdahale-iyileştirme) etkinliğinin artırılması ülkede meydana gelebilecek olası afetlerin neden olduğu ekonomik maliyetlerini de azaltarak, ülkenin kalkınmasını ve gelişmişlik derecesini arttıracaktır.

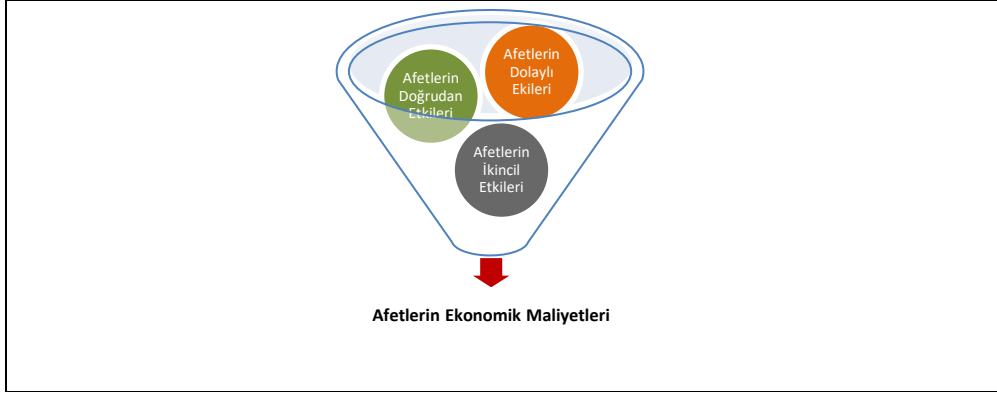
1. AFETLERİN EKONOMİK MALİYETLERİ

Ekonomi, insanların sonsuz ihtiyaçlarının mevcut kıt kaynaklarla karşılaşmanın mümkün olmadığı, bu nedenle de kıt kaynakların alternatifler arasında zorunlu olarak nasıl dağıtılacağı ve kaynakların ikameleri konusu ile ilgilenen bir sosyal bilimdir. Tanımdan da anlaşıldığı üzere ekonominin konusu kıt kaynaklardır. Maliyet ise geniş bir kavram olmakla birlikte genellikle bir mamul veya hizmetin elde edinilmesi için, o dönem içinde yapılan harcamalarla, daha önceki dönemde yapılan harcamalardan o mamul ve hizmetin edinilmesinde katlanılan fedakârlıkların parasal tutarıdır. Bu bağlamda ekonomik maliyet; bir ürünün veya hizmetin ortaya çıkmasında veya elde edilmesinde kullanılan kaynakların ekonomik değerler toplamıdır.

Yaşadığımız Dünya’da var olan sınırlı kaynakların etkin yönetilmesi gerekmektedir. Afet ekonomisi, afetlerin önlenmesi ve afetlere hazırlık aşaması ile afetler sonrasında yaşanan fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel kayıplarının etkilerinin giderilmesi aşamasında mevcut kaynakların en uygun şekilde nasıl kullanılması ve dağıtılması gerektiğini inceler. Burada en önemli hatırlanması ve önemsenmesi gereken unsurlardan biri zamanında bir ekonomik varlığın olmasıdır. Afetlerde yaşanan fiziksel kayıpları ile yaralanmalar bir ülkenin başta beşeri sermaye seviyesini olumsuz etkiler. Aynı şekilde afetler nedeniyle bir ülkenin üretken, verimli sermaye stoku azalırken aynı zaman da var olan sermayenin de verimlilik düzeyi azalır. Yaşanan afetler bir ülkelerin milli gelirini etkileyerek, ülkelerin tüketim seviyesini de azaltır. Bu azalışın derecesi gelişmişlik düzeylerine göre; ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişmektedir. Gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde afetler farklı ölçüde etkileme kapasitesine sahipken ülkelerin coğrafi şartları ve yeryüzü şekilleri de afetlerin etki mekanizmalarını değiştirebilmektedir.

Meydana gelen afetler ülkede doğrudan, dolaylı ve ikincil etkilerle ülke ekonomisinin kısa ve uzun dönemlerde istihdam, büyüme, iş gücü ve enflasyon üzerinde negatif ekonomik etkilere neden olur.

Şekil:2

2.1. Afetlerin Doğrudan Etkileri

Şüphesiz ki afetlerin etkilerinin azaltılması veya artmasındaki en önemli etken faktör ekonomidir. Gelişmiş ülkeler ekonomileri ile sahip oldukları güçlü altyapıları ve sermayeleriyle afetlerin etkilerini görece olarak daha kolay atlatırken gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler için afetler çok olumsuz makroekonomik koşulları beraberinde getirmektedir. Afetler sonrasında gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere işsizlik oranları, işgücü verimliliği, tüketim, toplam talep, kamu gelirleri, zorunlu göçler, ödemeler bilançosu, ekonomik büyüme, çevresel bozulma, yoksulluk ve kalkınma süreçlerinde ortaya çıkan değişimler afetlerin ekonomiye doğrudan, dolaylı ve ikincil etkilerini bizlere göstermektedir.

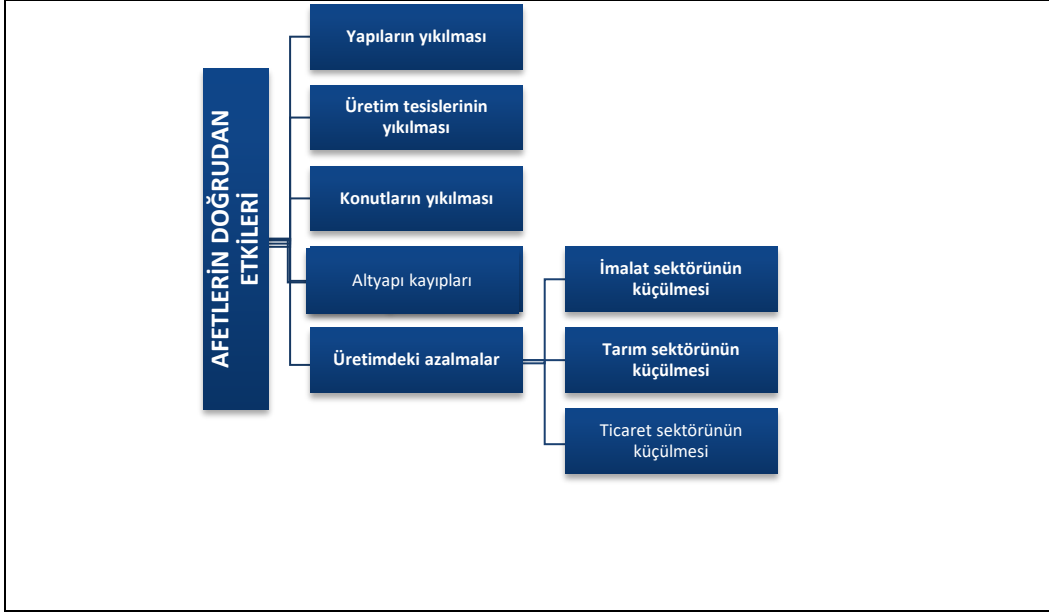
Afetlerin doğrudan(direkt) etkileri, afetle birlikte gelen afetin neden olduğu ilk etkilerdir. Afetlerin doğrudan etkileri ekonomideki sabit varlıklar, sermaye stokları, envanterler, mal, ara mal ve hammaddeler, nüfus, iş dünyası, kamu mülkiyeti üzerinde ve genellikle aynı anda maliyetlerin ortaya çıkmasına neden olur. Aslında afet ortaya çıktığında acil olarak yapılan ilk müdahaleler için kullanılan fonları da bu gruba dâhildir. Ayrıca afetlerin ortaya çıkardığı zarar boyutu üç ana faktöre bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bunlar;

- *Doğal faktörler:* bölgenin zemin özellikleri, volkanizma, fay hatları açısından sahip olunan özellikleridir.
- *İnsan Faktörü:* Bölgedeki endüstri yoğunluğu ve özellikleri, enerji kaynakları açısından durumu, yapısal ve yapısal olmayan faktörler, ilgili yasal mevzuat ve yaptırımlar, eğitim durumu, nüfus yoğunluğu, yaşam tarzları ve alışkanlıklar, demografik ve beşeri faktörlerdir.
- *Zamanlama:* Ortaya çıkan afetin veya acil durumun gerçekleşme zamanıdır.(Gündüz, gece, iş günü, tatil günü, mevsim vb.)

Afetlerin doğrudan etkileri afetin meydana gelmesiyle yaşanan ilk etkileridir. İlk etkiler ile gerçekleşen fiziksel kayıplarla birlikte üretim için gerekli olan demirbaş, hammadde, makine ve yitirilen insan gücü ile sektörlerin zincirleme etkilenmesi doğrudan etkilerin içeriğini oluşturmaktadır. Başlıklar şeklinde doğrudan etkiler aşağıda sıralanmıştır;

- Yapıların yıkılması
- Üretim tesislerinin yıkılması
- Konutların yıkılması
- Ulaşım yapılarının ve iletişim ağlarının zarar görmesi
- Altyapı kayıpları
- Üretimdeki azalmalar
 1. İmalat sektörünün küçülmesi
 2. Tarım sektörünün küçülmesi
 3. Ticaret sektörünün küçülmesi

Şekil:3

Yukarıdaki tablo 2’de belirttiğim doğrudan etkiler bir ülkede veya bölgede afet meydana geldikten sonra ilk etapta yaşanan ve bir domino hareketi gibi dalga dalga yayılan ekonomik maliyetlere neden olan etkilerdir. Doğrudan etkilerdeki ilk süreç fiziksel kayıplar ile başlayıp üretimdeki aksamaların oluşmasına kadar devam eder.

Meydana gelen afet ölüm ve yaralanmalar nedeniyle yetişmiş işgücünü yani beşeri sermayeyi yok etmekte veya azaltmaktadır. Bireylerin kendilerinin karşıladığı, eğitim ve sağlık konusundaki kamusal harcamalarla da desteklenen uzun yılların birikimi niteliğindeki beşeri sermaye afetlerden büyük zarar görmektedir. Bu durum afetlerin doğrudan etkileri içinde yer alan topluma beşeri sermaye kaybı yaşatmasının yanı sıra psikolojik olarak da yıpratıcı süreçtir. Ayrıca bireylerin çoğunlukla kendilerinin finanse ettiği çeşitli zorluklar ile uzun yıllar içinde yapılmış ve kısıtlı fonlarla da desteklenmiş olan binalarının, konutlarının, iş yerlerinin doğa, insan veya teknolojik kaynaklı afetlerle yıkılması veya hasara uğraması ekonomi için büyük kayıplar meydana getirir. Kısıtlı fonlar ile kurulan bu fabrikalar, işyerleri, atölyeler ve benzeri üretim birimlerinde mal ve hizmet üretimi gerçekleşir. Bu üretim tesislerinde afetler nedeniyle ortaya çıkan yıkım ve hasarlar afetlerin doğrudan etkileri kapsamında yer alır. Afetler sonucunda sadece binalar ve fabrikalar değil içindeki makine, teçhizat vb. araçlar da kullanılamaz hâle gelir. İnsanların en önemli yaşam alanları olan meskenler de afetlerden büyük hasar görmektedirler. Bu zararlar ve hasarlar meskenlerin yapımı aşamasında afetlere

dayanıklılık standartlarında yapılmamaları durumunda çok daha fazla olur. Depremler, yangınlar, kasırgalar ve seller nedeniyle barajlar, enerji nakil hatları, petrol ve doğal gaz taşıyan boru hatları ve atık su sistemleri ile iletişim altyapıları büyük hasar görekerek kullanılamaz hale gelerek ülke ekonomisinde kayıplar oluşturur.

Öte yandan yine bir ülke mekânsal yapı taşlarından olan altyapıları da (su, elektrik, petrol, doğal gaz, atık su sistemleri) afetlerden olumsuz etkilenmektedir. Afetler bir ülkenin veya bölgenin mekânsal yapısından başlayarak kentsel örüntüsüne ve üretim altyapısına birçok olumsuz etkileri olduğundan üretim ve dolayısıyla gelir seviyesinde ve bunun yanında servet miktarında da büyük düşmeler meydana getirir.

Afetlerin doğrudan etkilerinin üretimi, iş hayatını ve tedarik zincirini olumsuz etkilemesi veya kesintiye uğratması nedeniyle GSYİH üzerinde meydana getirdiği etki ise kesinlikle negatiftir. Afetlerin zarar verdiği üretim sektörlerinin başında tarım sektörü gelmektedir. Tarım sektörü hem istihdam meydana getirmesi hem de bir ülkenin “gıda güvenliğini” sağlaması açısından yaşamsal bir sektördür. Her türlü doğal afet tarımsal üretimi olumsuz etkiler. Depremler, sel ve heyelanlar, yangınlar, fırtına ve kasırgalar toprakların kullanılamaz hale gelmesine ve ürünlerin yok olmasına neden olmaktadır. Doğal afetlerin zarar verdiği ikinci bir sektör sanayi sektörüdür. Sanayi sektörü doğal afetlerden olumsuz etkilenir ve sektörün üretimi düşerken bu sektörden geçinenlerin gelirleri de azalır. Afetlerin etkilediği bir diğer önemli sektör hizmet sektörüdür. Hizmet sektöründe çok geniş bir üretim yelpazesi vardır ve doğal afetler farklı şekillerde etkili olurlar. Doğal afetler sonrasında perakende ticaret sektörü ve kişisel hizmet sektörleri gibi daha rekabetçi yatırımcıların ve büyüme hızı yavaş olan; dolayısıyla daha az geliri olan firmaların başarısız olma olasılığı daha yüksektir.

2.2. Afetlerin Dolaylı Ve İkincil Etkileri

Afetlerin dolaylı etkileri, doğrudan etkilerin türevi olup afetlerin doğrudan etkileri sonrasında ve bunlara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Dolaylı etkiler üretimdeki düşüşe ve hizmetlerin karşılanmasındaki aksamalara bağlı olarak oluşan fiziksel yapılar ile insanlar arasındaki etkileşimi bozan etkilerdir. Dolaylı etkilerin zamansal süreci, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre afetlerden hemen sonra başlar, birkaç aydan birkaç yıla kadar sürer. Afetlerin doğrudan etkisinin bir uzantısı olan dolaylı etkiler;

- İşsizlik oranındaki artış ve iş gücü verimliliğinin düşmesi:

Üretimi azalan veya duran tüm üretim birimlerinde çalışanlar işsiz kalmaktadır. Afetlerin etkileri kısa bir sürede giderilemediği için bu insanların işsizliği de uzun bir dönem sürmektedir. 1999 Marmara Depreminde imalat sanayisindeki 3491 kişi depremden etkilenmiş, bunların % 9,9'una denk gelen 346'sı hayatını kaybetmiştir. Etkilenen 3491 çalışanın 2038'i ilköğretim, 1055'i lise, 380'i yüksekokul, 18'i de lisansüstü seviyesinde öğrenim görmüş kişilerdir. Toplam üretimde kayıp meydana getirecek personel sayısı ise 1314 kişi olarak hesaplanmıştır (Aktürk ve Albeni, 2002: 7).

Afetler ölümler, hastalıklar ve yaralanmalar nedeniyle çalışan işgücünün de verimliliğini azaltmaktadır, işletme maliyetlerini ise yükseltmektedir. Afet yaşanmış bölgelerde ve bu bölgelerin yakınlarında çalışan işçilerin afetlerin meydana getirdiği can ve mal kaybı nedeniyle psikolojileri bozulmakta ve bu durum çalışma verimliliklerini düşürmektedir. Bu süreçte işini kaybeden işçiler için durum daha da olumsuzdur. Yaşadığı felakette birlikte bir de işini kaybetmiş olan bireyler hem ekonomik hem de psikolojik sorunlarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Ayrıca afetler nedeniyle işsiz kalanlar veya ücreti düşenler daha önceki yapmış oldukları tüketim seviyelerini azaltacakları için bölgedeki gelir düzeyi de azalacak, gelir düşüncü talep daha da düşecek ve işsizlik bir kez daha artacak ve bu zincirleme etkiler nedeniyle ortaya çıkan ilk olumsuz etki dalgalar halinde yayılarak artacaktır. Afet öncesi daha çok harcama yapabilen bir işçi, işsiz kaldığı için bir dükkândaki tüketimini ve harcaması minimuma düşüreceği için bölgenin geliri azalacak, bölgede geliri azalan dükkân sahipleri de daha az market alışverişi yapacak ve böylece market sahibinin geliri düşecek ve bu olumsuz zincirleme etki ekonominin genelinde sürüp gidecektir.

- Tüketim ve toplam talepteki azalmalar:

Bir ülkedeki tüketim düzeyi ve mallara olan talep o ülkedeki birey ve hane halklarının gelir seviyelerine bağlıdır. Gelir seviyesi yükseldikçe harcama miktarı da artar. Bireyler ve hane halklarının gelirleri ise üretime bağlıdır. Üretim olursa gelir, gelir olursa da harcama ortaya çıkar. Her harcama aslında bir başkasının gelirini oluşturur. Yaşanan afet veya afetler nedeniyle üretimin durması gelir meydana gelme mekanizmasını da bozar. Üretim durunca üretim biriminin sahibinin geliri (kâr) ile birlikte çalıştırdığı işçilerin gelirleri (ücret), kiraladığı binanın sahibinin kira (rant) geliri, kredi çektiği bankanın geliri (faiz) de azalır. Bu üretim faktörü sahipleri gelirleri azalınca taleplerini ve tüketimlerini

de azaltırlar. Firmalar üretim yaparken ara malı ve hammadde kullanmakta, bunları da başka firmalardan satın almaktadır. Dolayısıyla afetler nedeniyle üretimi azalan firma kendisine ara malı ve hammadde sağlayan diğer firmaların üretimlerini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Afetler girişimcilerin yatırım kararlarının ertelenmesine, yatırımlar için talep edilen ara malı, sermaye malı, hammadde, işgücü vb. girdilerin satın alınma planlarının da iptal edilmesine yol açar. Böylece toplam talep üzerindeki negatif etkisi daha da büyür. Maliyetlerin yükselmesi, oluşan kıtlık ve darboğazlar nedeniyle tüm mal ve hizmetlerin fiyatı yükselir, bu yükseliş nedeniyle ise ülke ekonomisinde **enflasyon** sorunu ortaya çıkacaktır.

İşsizlik oranındaki artış ve tüketim ile toplam talepteki artışı takiben yaşanan diğer dolaylı etkiler ise;

- Finansal sistem üzerindeki olumsuz etkiler
- Zorunlu göçlerdir.

İkincil etkileri ise afetlerin doğrudan ve dolaylı etkilerinin bir sonucu olarak meydana gelir. Afeti takip eden süreçlerde her iki etkininde uzantısı olan ikincil etkiler ülke gündeminde uzun süre yer alabilmektedir. Başlıca ikincil etkiler:

- Enflasyonist eğilimlerin artışı
- Kamu bütçe dengesinin bozulması
- Ödemeler bilançosunun ve ekonomik büyümenin etkilenmesi
- Çevresel bozulmalar, salgın hastalıklar ve yoksulluktur.

Bir ülkede fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak yükselmesi anlamına gelen enflasyon, temel olarak bir ülkedeki toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizlikten kaynaklanır. Eğer toplam arz toplam talebin altında kalıyorsa o ülkede enflasyon süreci ortaya çıkar. Dolayısıyla maliyetler yükselir. Oluşan maliyetlerdeki artışın nedeni afetin meydana getirdiği yıkıcı etkiler nedeniyle kullanılan ara malı ve hammaddelerin teminin güçleşmesi, kıtlık ve darboğazların oluşmasıdır. Bu durumda ara malı ve hammaddelerin (girdilerin) fiyatları yükselecek ve üreticiler maliyetleri mal ve hizmetlerin satış fiyatlarına yansıtmak zorunda kalacaklardır. Yükselen maliyetler mal ve hizmet

fiyatlarını artırıncı enflasyon kaçınılmaz olacaktır. Başka bir ifadeyle; afet\afetler ortaya çıkmadan önce ülkede yapılan üretim ve bu üretime yapılan talep kendi rutin döngüleri ile belirli bir denge (veya dengesizlik) içinde devam etmektedir. Afetler ortaya çıktıktan sonra üretim birimlerinin çıktı miktarı azalır veya durur, yani toplam arz düşer. Toplam talebin toplam arzın üzerinde kalmasıyla birlikte enflasyonist süreç başlar. Buna talep yönlü enflasyon adı verilir. Afet yaşayan ekonomilerde fiyatlar genel düzeyi maliyetlerdeki artışlar nedeniyle de yükselebilir. Ekonomi literatüründe buna da maliyet enflasyonu adı verilir.

Dolayısıyla afetler hem toplam arz ve talep arasındaki dengesizliğin bozulması hem de maliyetlerde meydana gelen artışlar nedeniyle enflasyon sorununa yol açar.

Afetler girişimcilerin yatırım kararlarının ertelenmesine, yatırımlar için talep edilen aramalı, sermaye malı, hammadde, işgücü vb. girdilerin satın alınma planlarının da iptal edilmesine yol açar. Bu durum finansal sistem üzerinde de olumsuz etkiler meydana getirerek devam eder. Örneğin hisse senedi borsaları afetin meydana geldiği ilk saatlerden itibaren afetin boyutlarına göre farklı oranlarda düşme kaydeder.

Afetler nedeniyle üretimin durması kamu gelirlerini olumsuz etkiler. Bu mekanizma iki açıdan işler. İlki firmaların yurtiçi ve yurtdışı satış gelirleri düşünce firmaların geliri ve kârı üzerinden alınan vergiler de (gelir, kurumlar ve katma değer vergileri vb. gibi) düşer. Öte yandan afetler nedeniyle işsiz kalan işçilerin daha önce ödemekte olduğu gelir vergisi ve benzeri diğer vergi ve kesintiler nedeniyle de kamu gelirleri azalacaktır. İşsiz kalanların talepleri, tüketimleri ve alışverişleri de azalacağı için özellikle satış üzerinden alınan vergiler de azalacaktır.

Afet yaşanan ekonomilerde kamu bütçe dengesinin bozulması sıklıkla gözlemlenen bir olgudur. Afetlerin kamu bütçesi dengesi üzerinde meydana getirdiği olumsuz etki iki kanaldan etkili olmaktadır: Bütçe giderleri ve bütçe gelirleri. Genel olarak söylemek gerekirse afetler bütçe giderlerini artırıcı, bütçe gelirlerini ise azaltıcı etki yapmaktadır. Afetlerin olumsuz etkilerini gidermek için afet bölgesinde çok çeşitli kamu harcaması yapılmaktadır. Afetlerin yaşandığı bölgede gerçekleştirilen üretimin özellikle ihracat yoğunluklu olması durumunda afet nedeniyle üretimin durması veya aksaması ülkenin döviz kazançlarını olumsuz etkiler. Bu esnada yurt içinde üretilen mal arzının yurtiçi

tüketime yetmemesi ve ithalatın hız kesmemesi durumunda ödemeler bilançosu açığı daha da büyüyecektir.

Afetler ayrıca ekonomik performansı olumsuz yönde etkiler. Özellikle gelişmekte olan ülkeler büyüme ve kalkınma için ayırdıkları ve güçlkle temin edebildikleri fonları afetlerin yaralarını sarmaya ayırdıklarında ekonomik büyüme süreci bundan zarar görür. Ekonomik büyüme için gerekli yatırımların finansmanı için kullanılacak olan kaynaklar, böylece afet zararlarını ortadan kaldırmak için kullanılmış olacaktır. Bu durumda ülke potansiyel gayrisafi yurtiçi hasılasına ulaşamayacak ve diğer gelişmiş ülkelerin seviyesini yakalama fırsatını kaçıracaktır.

Birçok afet türü çevreye büyük zararlar verir. Yangın, deprem, sel ve kasırgalar, yıllardan beri oturmuş olan ekolojik dengeleri bozar, bitki ve hayvan türlerini olumsuz etkiler. Özellikle büyük orman yangınlarının o bölgedeki doğal bitki ve hayvan örtüsünü nasıl yok ettiğine sıklıkla şahit olmaktayız. İnsan yapısı mesken, bina ve tesislerin afetler sırasında zarar görmesi zincirleme olarak yeni zararlara yol açar. Bir elektrik enerjisi üretim tesisi depremde hasar gördüğünde veya bir petrol rafinerisi sel baskınına uğradığında çevreye zarar vermeye başlayabilir. Temiz su miktarı ve kalitesi afetlerden olumsuz etkilenirken bitki ve gıda stokları da zarar görür. Temiz su ve atık kanallarının hasar görmesi ile birleştiğinde hayvan ve insan ölümlerinin açıkta kalması salgın hastalıklara davetiye çıkartır. Kalkınma süreci insan topluluklarına fiziksel iyileşme, ekonomik büyüme, sosyal refah, siyasi dinginlik ve çevresel koruma getirirken; afetler fiziksel yıkım, ekonomik kayıp, sosyal durgunluk ve yoksulluk, siyasi huzursuzluk ve çevresel bozulma getirmektedir. Doğal afetler yoksulluğu ve gelir dağılımını da olumsuz etkiler. Özellikle düşük gelir grupları işlerini kaybetmeleri, işlerine zorunlu olarak ara verilmesi, genel olarak toplam talebin düşmesi gibi nedenlerle yoksullaşırlar. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe faaliyette bulunan ve yoksulluk sınırında yaşayan hane halkları tarım ve hayvancılık alanlarını etkileyen afetler sonrasında büyük gelir kayıpları yaşayarak yoksulluk sınırının altına iner. Normal şartlar altında zaten kalkınma çabası içinde zorlanan az gelişmiş ülkelerde yaşanan afetler bu çabayı daha da zorlaştırmaktadır.

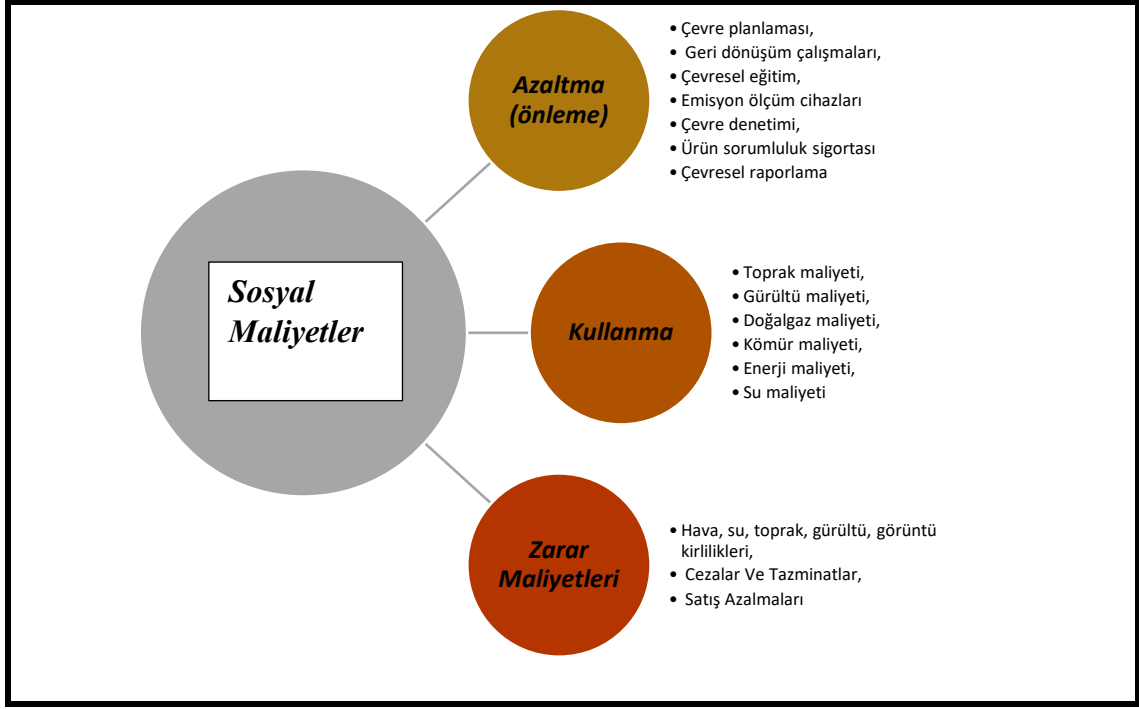
Afetler sonucunda meydana gelen ölüm ve yaralanmalar öncelikli olmak üzere işgücü kayıpları ve fiziksel sermayenin yıkımı ve hasar görmesinden kaynaklanan diğer ekonomik kayıplar kalkınma için kullanılabilir kaynakların azalmasına yol açarak kalkınma sürecini olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca, az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ekonomik büyüme hızlı ve çarpık kentleşmeyi, artan yoksulluğu ve çevre sorunlarını da beraberinde taşımakta, risklere karşı hazırlıksız yakalanan kentlerde kayıplar daha büyük olmaktadır.

2.3. Afetlerin Sosyal Maliyetleri (Dışsal Maliyetleri)

Sosyal maliyet üretim faaliyetleri sonucu hem girdi hem de çıktı sürecinde çevre ve toplum üzerindeki etkinin maliyeti olarak ifade edilen, sonuçları uzun dönemlerde ortaya çıkan ve direkt olarak kar veya zarar durumunu etkilemeyen maliyetlerdir. Bu maliyetler doğrudan işletmenin faaliyetlerini etkilememesinden dolayı dışsal maliyetler olarak da adlandırılmaktadır. Sosyal maliyetler bazen etkinin çevresel olmasına göre çevresel maliyetler veya sosyal olmasına göre sosyal maliyetler olarak adlandırılabilir. Sosyal maliyetler işletmelerin yasal olarak tamamen sorumlu olmadıkları çevresel bozulmaları ve insanların mülkleri ve refahı üzerindeki ters etkileri de içermektedir. Kirli atık su boşaltımı nedeniyle nehre verilen hasar veya katı atık boşaltımının ekosistem üzerindeki hasarı, havayı kirleten emisyonlar nedeniyle astım hastası olanlara verilen hasar vb. çoğunlukla işletmenin ödemek zorunda olmadığı sosyal maliyetlere örnek olarak verilebilir. Bu maliyetler fiziksel terimlerle niteliksel olarak veya parasal olarak ifade edilebilir. İşletmelerin faaliyetleri sonucu çevreye verdikleri zararlardan etkilenen toplumun katlandığı maliyetlerin ölçülmesi zor olduğu için sosyal maliyetler genellikle ihmal edilmektedir. Sosyal maliyetler ortaya çıkma durumlarına göre azaltma (önleme), kullanma ve zarar maliyetleri olmak üzere üç kategori altında incelenir. Azaltma maliyetleri; çevre planlaması, geri dönüşüm çalışmaları, çevresel eğitim, emisyon ölçüm cihazları, çevre denetimi, ürün sorumluluk sigortası, çevresel raporlama gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Kullanma maliyetleri; toprak maliyeti, gürültü maliyeti, doğalgaz maliyeti, kömür maliyeti, enerji maliyeti, su maliyeti gibi işletmelerin yararlandıkları çevre kaynaklarıdır. Zarar maliyetleri ise; hava, su, toprak, gürültü, görüntü kirlilikleri, cezalar ve tazminatlar, satış azalmaları gibi doğaya ve işletmeye zarar veren maliyetlerdir.

Şekil:4

Sonuç ve Öneriler

Afet meydana geldiği bölgenin yerel müdahale imkânlarını aşan, toplumda fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel yıkımlara neden olan, doğa, insan veya teknoloji kaynaklı etkiler ile meydana gelen felaketlerdir. Teknolojinin gelişmesi ve insan nüfusunun hızla artmasıyla tüketimin de artması, kıt olan dünya kaynaklarının daha hızlı tükenmesine ve birçok çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlar ile yıkımları beraberinde getirmektedir. Bu gelişmeler neticesinde artan karmaşık sorunların bir afete dönüşmemesi veya toplumların karşılaştığı afetin etkilerini hızlı bir şekilde giderebilmesi önemlidir. Afet ekonomisi de bu çerçevede afetlerin önlenmesi ve afetlere hazırlık aşaması ile afetler sonrasında yaşanan can ve mal kayıplarının etkilerinin giderilmesi aşamasında kıt kaynakların en uygun şekilde nasıl kullanılması ve dağıtılması gerekliliğiyle ilgilenir. Afet ekonomisine ayrıca toplumların yaşadığı felaketlerin çevre ve toplum üzerindeki etkisinin maliyeti olan sosyal maliyetleri de içinde barındırır. Çünkü bir ülkede veya bölgede meydana gelen afet sadece meydana geldiği alana etkisi bulunmaz. Afetin meydana geldiği alanın dışındaki bölgelere ve hatta ülke sınırını da aşarak sosyal maliyetleri veya dışsallıkları bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak dünya üzerindeki ülkelerin iklim üzerindeki etkileri, savaşlar, nükleer patlamalar gösterilebilir. Bu bağlamda incelediğimizde afetlerin

ekonomik ve sosyal maliyetlerini afet öncesi ve sonrası olarak ayırmamız daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Afet öncesindeki ekonomik ve sosyal maliyetler gerek doğal afetler için gerekse insan veya teknoloji kaynaklı afetler için olsun çevresel bozulmaları önlemek ve ekolojik dengenin bozulmaması için devletin, işletmelerin, bireylerin katlanacağı ekonomik ve sosyal değerlerdir. Bu değerleri risk azaltma çalışmaları olarak da yorumlanabilir. İşletmelerin kurulmadan önce çevresel etki değerlendirilmesi yaptırması, ortaya çıkan riskleri raporlandırarak önlem alması, afet sigortası yaptırması, mevcut fabrika gibi üretim birimlerine hava kirliliğini azaltmak için emisyon taktırması, atıkların toplanması, biyolog ve kimyager hizmetlerinin bulundurması, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunması, atık kontrolünü yaptırması ve diğer azaltım faaliyetleri işletmelerin maliyetleri arasındadır. Bireylerin oturduğu konutlara sigorta yaptırması, devletin kamu kurum ve kuruluşlarına afet risklerinin azaltılması çalışmalarına fon aktarması, çevre sorunlarına karşı önlemler alması, kentsel dönüşümleri uygulaması, çevre bilinci, afet bilinci ve eğitimi gibi etkinlikleri düzenlemesi-desteklemesi, afetlerde müdahalede bulunacak birimleri kurması ve bu birimlerde personel çalıştırması, afet sırasında kullanılacak her türlü teknik ve teknolojik makine ve teçhizatlarının alınması gibi faaliyetler devletin maliyetlerindedir.

Afet sonrasında ise bir toplumun ekonomik ve sosyal maliyetlerini doğrudan, dolaylı ve ikincil maliyetler olarak sınıflandırabiliriz. Afetlerin doğrudan etkileri ekonomideki sabit varlıklar, sermaye stokları, envanterler, mal, ara mal ve hammaddeler, nüfus, iş dünyası, kamu mülkiyeti üzerinde ve genellikle aynı anda maliyetlerin ortaya çıkmasıdır. Aslında afet ortaya çıktığında acil olarak yapılan ilk müdahaleler için kullanılan fonları da bu gruba dahildir. Afetler nedeniyle fiziksel kayıp ve zararlardan olan beşeri sermayede ölüm veya yaralanmaların yaşanması yetişmiş işgücünü yok etmekte veya azaltmaktadır. Bireylerin kendilerinin finanse ettiği, eğitim ve sağlık konusundaki kamusal harcamalarla da desteklenen uzun yılların birikimi niteliğindeki beşeri sermaye afetlerden büyük zarar görmektedir. Çeşitli zorluklar ile uzun yıllar içinde yapılmış, kısa veya uzun vade de kısıtlı fonlarla finanse edilmiş olan binaların, üretim birimlerinin doğa, insan veya teknolojik afetlerle yıkılması veya hasara uğraması ekonomi için büyük kayıplar meydana getirir. Bu üretim tesislerinde afetler nedeniyle ortaya çıkan yıkımlar ile üretim birimi içerisinde bulunan makine, teçhizat, vb. araçların hasarları da afetlerin doğrudan

maliyetleri kapsamında yer alır. Üretim binalarının ve İnsanların yaşamlarını geçirdikleri meskenlerin yıkılması veya hasara uğramasının yanında, ülkenin altyapılarından olan su, elektrik, petrol, doğal gaz, atık su sistemleri de afetlerden olumsuz etkilenerek ülke ekonomisini de sarar. Bu durumlar afetler nedeniyle bir ülkenin üretimini ve dolayısıyla gelir seviyesini de etkilemektedir.

Afetlerin sanayi, tarım, hizmet sektörleri gibi bireyler ile firmaların ticari ve zirai faaliyetlerde bulunarak gelir elde ettiği alanları da olumsuz etkilemektedir. Bu alanların etkilenmesi zincirleme olarak tüm üretim, satış, pazarlama gibi alanları da beraberinde etkileyerek hem ekonomik hem de negatif dışsallıkları meydana getirir. Meydana gelen bu negatif ekonomik etkiler ile sosyal maliyetler ülkelerin kalkınma süreçlerini de bozarak uzun yıllar etkilerini gösterebilmektedirler.

Afetlerin ekonomik maliyetlerini ve sosyal maliyetlerini azaltmanın en önemli yolu afet öncesi toplumun ekonomik gücünün bulunması, toplumda varlığını sürdüren bireylerin ve faaliyet gösteren firmaların afetlere hazırlıklı olması, önlemlerini alması ve sorumluluklarının bilincinde olması önemlidir. Bu açıdan literatürde afetlerin ekonomik maliyetleri ve sosyal maliyetleri konusunda araştırmaların artması, diğer ülkelerin afetlerin ekonomik maliyetlerini giderilmesinde kullandıkları kaynak finansmanlarının neler olduğu, bu alanda yapılan uluslararası çalışmaların takip ederek ülkemize uyarlanması ile afet ve acil durum eğitimi, afet yönetimi ön lisans ve lisans fakültelerinde afet ekonomisi ders programına ağırlık verilmesi ülkemizin afet alanında gelişimini pozitif olarak etkileyecektir.

Kaynakça

Adak, M.(2017).'' Afet Ekonomisi ve Afet Sigortacılığı''.1. Baskı. Bursa: DORA Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Arıkan, Z., Bay, H. (2021).''Afetlerde Mali Yapı''.1. Baskı. Ankara: Gazi Kitapevi

Günsoy, B.(2019). '' Afet Ekonomisi Ve Afet Sigortacılığı''. 1.-6. Bölüm. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:3825.

- Karaman, Z. T. (2017). ‘‘Afet yönetimine giriş ve Türkiye’de rgtlenme. Bütünleşik Afet Yönetimi’’, 1-38.
- Karaman, Z. T. ‘‘Afetlerde Hızlı evresel Etki Değerlendirmesi Ve Kriz Yönetiminde Kritik Sorgulama’’. *Hastane ncesi Dergisi*, 1(1), 1-16.
- zelik, F. (2017).’’ evre Yönetim Muhasebesi Uygulamaları İçin Yeni Bir Yaklaşım Malzeme Akış Maliyet Muhasebesi’’. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(4), 927-948.
- Sevda, A. K. A. R. (2013). ‘‘Doğal afetlerin kamu maliyesine ve makroekonomiye etkileri: Türkiye değerlendirmesi’’. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 185-206.
- nal, A. (2004). ‘‘Doğal Afet Sigortacılığının Türkiye ve Dünyadaki Uygulaması ‘’(Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

MODERNLEŞME VE SİYASAL GELİŞME

Murat KEÇİLİ, *MSKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi*,
murat.kecili@windowslive.com

Özet

Modernite ile ilgili açıklamalar yapılır iken geçmişten, gelenekselden köklü ve derin bir kopuşu ifade ettiği söylenmektedir. Avrupa'nın, Rönesans ve Reform ile başlayarak kendisine dünyanın geri kalanından farklı bir rota çizdiği; girdiği bu yolda Püriten Devrim ve Fransız Devrimi gibi iki yıkıcı ve dönüştürücü devrimle karşılaştığı ve dahi aydınlanma ve Sanayi Devrimleri neticesinde dünyanın en ileri, en gelişmiş bir medeniyeti haline geldiği ifade edilmektedir. İşte, kabaca 300 yıllık bir süreci kapsayan bu uzun ve sancılı dönem, siyasi; iktisadi; içtimai; ilmi ve kültürel değişim-dönüşüm projesi olarak lanse edilmektedir. Projenin ismi ise "modernite" olarak açıklanmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikteyse Avrupa ve Kuzey Amerika dışında kalan dünyanın modernleşmesi meselesi önem arz etmiştir. Bu çalışmada, öncelikle Avrupa'ya içkin ve spesifik özellikleri olan, belli bir tarihsel dönemin isimlendirmesi olarak modernitenin ne olduğu ve sürecin siyasi yönleri açıklanmaya çalışılmıştır. Müteakiben 20. yüzyılın ikinci yarısı ile beraber, değişen konjonktürel özellikler bağlamında ortaya çıkan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınması ve modernleşmesi meselesi, siyaset bilimi perspektifinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Modernleşme, Siyasal Gelişme

Giriş

"Nedir modernlik? İlk yaklaşım olarak basitçe şunu söyleyelim: Modernlik, 17. Yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçemlerine işaret eder. Bu yaklaşım, modernliğı belirli bir zaman süreci ve coğrafi çıkış noktasıyla ilişkilendirir; ama, onun temel

karakteristiklerini de şu an için bir karakteri içinde dikkatlice istiflenmiş olarak bir kenara bırakır.” (Giddens, 1994, s. 9)

Giddens’in isabetle belirttiği üzere modernite, kökleri Antik Yunan ve Roma uygarlıklarına dayandırılan; Rönesans, Reform ve Coğrafi Keşifler ile temelleri atılan; siyasi ve iktisadi kurumsallaşmasını Fransız ve Sanayi Devrimleri ile gerçekleştirmiş; etkisi hemen her toplumda hissedilmiş; siyasi, iktisadi, içtimai, kültürel ve bireysel dönüşüm projesi olarak takdim edilmektedir (Erol, 2016, s. 51-53). Siyasal gelişme ise, çok yönlü modernleşme olgusunun bir yönü olarak ifade edilmektedir. Modernleşme yaşamın her alanını etkilemiş, siyasal gelişme ise sürecin siyasal yönü olmuştur (Çam, 2011, s. 186-192).

Başlangıcından günümüze kabaca 600 yıllık bir süreç geçmiş olmasına rağmen modernite halen güncelliğini koruyan bir konudur. Karakteristik özellikleri, örneğin pozitivist yaklaşım, halen insan yaşamının birçok yönünü etkilemektedir. Konu, 15. yüzyıldan günümüze dünyamızın içinden geçtiği sürecin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Modernite, ihmal edilmiş bir konu değildir; defaatle irdelenmiş, hakkında düşünceler beyan edilmiştir. Birçok akademisyen ihtisası doğrultusunda konuya eğilmiştir.

Bu çalışmada modernitenin, siyaset kurumu üzerindeki etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, siyasi perspektiften, işaret edilen dönemin, okuyucuya derinlere ineksizin aktarılabilmesidir. Temel sav, modernitenin, hâkim olduğu dönemde, toplum yaşamını, tüm dünya üzerinde baştan aşağı etkilediği ve bu sürecin 1970’ler itibariyle sona erdiğiidir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Bu açıklamalar ve modernitenin çok yönlü, karmaşık bir olgu olması bağlamında öncelikle modernite, modern olan ve geleneksel- modern ayrımından bahsetme gerekliliği doğmuştur. Çalışmaya, “Modernite nedir?”, “Modern olandan ne anlaşılacaktır?”, “Modernleşme- siyasal gelişme ilişkisi nedir?” sorularının ana hatlarıyla cevaplanması suretiyle başlanmıştır. Devamında, Avrupa’nın dâhilî dinamikleri ve spesifik tarihi koşulları doğrultusunda yaşadığı modernite çağı ve onun siyasal alanda yarattığı dönüşüm ele alınmıştır. Ardından 20. yüzyılda Avrupa ve Kuzey Amerika dışında kalan toplumların modernleşmesi meselesine yer verilmiştir.

Modernite Üzerine

Etimolojik açıdan; “modern” kelimesinin Latince kökenli bir kelime olduğu, M.S. 5. yüzyılda “tam, şimdi, bugüne ait” anlamlarına gelen “modo”dan türemiş “modernus” sözcüğünden geldiği (Şimşek, 2014, s. 4), ilk olarak Hristiyanlığı benimseyen Romalıların eski Pagan kültüründen kopuşlarını ve artık yeni bir kültürün doğduğunu anlatmak üzere kullanıldığı belirtilmektedir. Modern teriminde göze çarpan ilk unsur olarak, eski- yeni arasında yaptığı ayrımın altı çizilmektedir. Dolayısıyla modern teriminin muhtevasında; geride bırakılan, olumsuz şekilde anılan bir eski ve günceli anlatan, olumlu hissiyatlar uyandıran bir yeni vardır (Yaşar, 2011, s. 11).

“Modernite” tarihi bir dönemin total isimlendirilmesidir; Batı’da gerçekleştiği, 16- 20. yüzyıllar arasında yaklaşık 300 yıllık süreci kapsadığı belirtilmektedir. “Modern” kavramı, sıfat olarak işaret edilen dönemin spesifik özelliklerini bünyesinde barındıran kişi, kurum, düşünce vd. nitelendirmede kullanılmaktadır. “Modernizm” ise bu dönemin hâkim paradigması olarak yaşanan gelişmelerin özünü teşkil eden ideoloji şeklinde ifade edilebilir (Şaylan, 2020, s. 72). Gowan, moderniteyi şöyle tanımlamıştır: “*Modernite, toplumun herhangi bir dış otorite ya da deity söz konusu olmaksızın kendi kendine ürettiği ilkelere dayanarak meşruluğunu temellendirmesidir.*” (Şaylan, 2020, s. 73). Gowan’ın tanımı ışığında modernitenin esas vurgusunu, insanı köleleştirdiğine inanılan (Demir Y. , 2001, s. 45) gelenek ve dinin zincirlerinden kurtulunması; bu yoldan birey ve toplum yaşamının aklın öncülüğünde yeniden anlamlandırılması ve kurulması olarak tespit etmek mümkündür.

Avrupa’nın dâhilî dinamikleri doğrultusunda yaşadığı modernite ile ulaştığı payenin, sonraları dünyanın geri kalanı için ulaşılması gereken nihai hedefe dönüştüğü söylenmektedir. Bu hedef, “modernleşme” süreciyle müşahhas olmuştur (Yücedağ, 2010). Sözelimi, modernite denildiği vakit akla Batı Avrupa gelmektedir ancak, modernleşme denildiği vakit akla Türkiye ya da Latin Amerika ülkeleri gelmektedir.

Modernitenin özü itibarıyla geçmişten radikal kopuş olduğu anlaşılmaktadır. Denilebilir ki, uzun zaman zarfında statik seyreden tarih, modernite ile dinamizm kazanmış; hızlı, kökten değişim ve gelişimlerin yaşandığı sürece dönüşmüştür. Ekseri sosyal bilimcilerin, kapitalizm ve Sanayi Devrimi’nin modernitenin lokomotifleri olduğu hususunda mutabık oldukları belirtilmektedir. Sürecin başaktörleri ise yeni gelişen burjuvazi olmuştur (Demir Y. , 2001, s. 45-48) (Şimşek, 2014).

Moderniteyi platonik cisimlere benzetmek mümkündür. Şöyle ki, modernitenin tek yönlü olmaktan ziyade farklı kaynaklardan beslenmiş çok yönlü bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa’da gerçekleşmiş dört temel devrim ve bunların karşılıklı etkileşimleri neticesinde olduğu öne sürülmektedir (Yaşar, 2011, s. 12).

- i. *Bilimsel Devrim:* Newton tarafından başlatıldığı, özünde doğanın işleyişine ilişkin paradigma değişikliğinin yer aldığı belirtilmektedir. Tanrı tarafından yönetilen, tanrının ihtişamının yansıması olarak kabul edilen doğa telakkisinden; kendi kendini düzenleyen, matematiksel denklemler aracılığıyla çözümlenebilecek doğa anlayışına geçilmesi olarak ifade edilmektedir.
- ii. *Siyasal Devrim:* İktidarın kaynağının; tanrısal olmaktan çıkıp dünyevileştirilmesi, halka dayandırılması, meşruiyetinin halkın rızasına bağlı kılınması olarak açıklanmaktadır.
- iii. *Kültürel Devrim:* Dinin insan yaşamında arka plana itilmesi; aydınlanma ile insan aklının üstünlüğünün ortaya konulması ve maşerî yaşamın temeline akılcı ilkelerin yerleştirilmesi olarak ifade edilmektedir.
- iv. *Sanayi Devrimi:* Coğrafi Keşifler neticesinde gelişen ticaretle birlikte oluşan sermaye birikimi ve devamında gerçekleşen bilimsel keşiflerin sanayi üretimine aktarılması ile gerçekleşen atılım olarak açıklanmaktadır. Üretim tekniklerinin gelişmesi ile kitle üretim yaygınlaşmış; üretim ilişkileri ve yaşam standartları değişmiştir.

Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçiş

Smelser; kapitalizm ve Sanayi Devrimi’nin, Batı’nın içtimai hayatında yarattığı dönüşümleri 4 başlık altında toplamıştır (Demir Y. , 2001, s. 47):

1. Geleneksel, kapalı üretim tekniklerinden; modern, bilimsel üretim tekniklerine geçiş teknolojik dönüşümün,
2. İçe dönük zirai üretimden; dışa dönük ticari tarıma geçilmesi zirai dönüşümün,
3. İnsan ve hayvan gücüne dayalı üretimden makine gücüne dayalı üretime geçiş insanın üretimdeki rolünün değişiminin,

4. Zirai köy yaşantısının yerini, sınıai kent yaşamının alması ekolojik dönüşümün ifadeleri olmuştur.

Geleneksel toplumlarda ilkel yöntemlerde yürütülen zirai üretime dayalı düzen görülmektedir. İnsanların mücadeleleri doğanın kör güçlerine karşıdır. Skolastik çağda insanların bilgi üretme, bilim yapma gibi meseleleri yoktur; insanın bilgisinin sınırı tanrı tarafından çizilmiştir, bilme ölçütü bu sınırlar dâhilindedir. İlahi kökenli bilgi; dolayısıyla tek ve mutlaktır, uzay ve zamandan bağımsızdır (Şaylan, 2020, s. 201) (Yücekök, 1987, s. 47). İnsanların yazgılarına teslim oldukları, yetki ve statülerin doğuştan kazanıldığı bir toplum resmi karşımıza çıkmaktadır. Başat karakterler, toprak aristokrasisi ve ruhban sınıfıdır.

Bu yapının değişmesinde kapitalizmin rolüne işaret edilmektedir. Modern sanayi toplumunda akrabalığa bağlı feodal topluluklar yerlerini, atomize olmuş birimlerin oluşturduğu uluslara bırakmışlardır. Endüstriyel toplumlar, iş bölümü ve uzmanlaşma esaslarına müstenittir. Sınıf çatışmaları toplumsal hareketlere dinamizm kazandırmış; tekil iktidarlar yerlerini plüralist iktidarlara bırakmıştır.

“Modern” Olanın Özellikleri

Modernizm, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa’da başlayan özgün bir sanatsal estetik anlayışı olarak açıklanmaktadır (Şaylan, 2020, s. 79). Dönemi ve muhtevası itibarıyla Sanayi Devrimi’yle ilişkilendirilmektedir. Ahlaken hümanizm ve özgürlük değerleri üzerine kurulmuştur. Aydınlanma öğretisi olan aklın ve ilmin alemdarlığında sürekli ilerleme ve kusursuz gelecek tasarımı mütalaaları, modern sanat anlayışında fütürist akımla vücut bulmuştur. Sanat alanında fütürizm perspektifinden teknolojik gelişmelere bağlı mükemmel geleceğin tasarlanması hedeflenmiştir (Şaylan, 2020, s. 79-112).

Modernitenin bilim telakkisine göre bilginin kaynağı ilahi mecradan çıkıp insan aklına indirgenmiştir. Modern bilim; faydacılık, nesnellik ve tarafsızlık üzerine inşa edilmiş olarak izah edilmektedir. Buna göre doğru bilgi tektir, uzay ve zamandan azadedir; insanlığı mükemmel geleceğe insan aklı ve onun ürettiği bilim götürecektir (Dikmen, 2017) (Şaylan, 2020, s. 197-219). Aydınlanmanın otorite karşıtı düşünce yapısına sahip olduğu kanaatinin yanlışlığının altı çizilmektedir. Evet, kilise ve İncil’in otoritesi reddedilmiştir; ancak yerlerini tabiat ve bilimin otoritesi almıştır (Yaşar, 2011, s. 17). Şöyle ki, bilginin kaynağı ilahi olmaktan çıkıp insan aklına indirgenmiştir; ancak doğru

bilginin tekliği, evrenselliği ve her zaman geçerli olduğu düşüncesinde değişiklik olmamıştır. Bu düşün biçimi, pozitivizme işaret etmektedir ve takdir edileceği üzere kendisi de “dogma” niteliğine bürünmüştür. 20. yüzyılın başında fizik alanında yaşanan gelişmeler -Kuantum Mekaniği, Görelilik Teorisi- modern bilim mantalitesinin ve bilgi kuramlarının ciddi anlamda yadsınmasına neden olmuştur (Köker, 2017, s. 68-80).

Fordizm/Taylorizm modernitenin üretim anlayışını sembolize eden üretim biçimleri olarak sunulmaktadır. Modern örgütler için Taylor ve Ford’un ortaya koydukları “en iyi ve en doğru” üretim şekli şöyle özetlenebilir (Dikmen, 2017, s. 226):

- Bir işi yapmanın biricik doğru yöntemi vardır. Bu yöntem, bilimin ışığında üretilecek bilimsel bir yöntem olacaktır.
- Maksimum iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı örgütlenme kurulmalıdır.
- Modern aklın ürettiği evrensel ve bilimsel doğrular sayesinde en iyiye giden yol açılmış olacak, sürekli ilerleme-gelişme sağlanacaktır.

Modernitenin özünde, insan aklına duyulan sonsuz bir güven; bu yolla evrensel ve biricik olan doğruya ulaşılacağı, sürekli ilerleme ve gelişme neticesinde kusursuz bir toplum inşa edileceği inancı yatmaktadır. “İlerleme” kavramı modernite içerisinde efsunlu bir kelime olarak belirtilmektedir. İlerleme, tarihin yasası olarak görülmüştür. Aynı zamanda, ilerleme, insanlığı mutlu yarınlara taşıyacak mutlak güç olarak algılanmıştır. Ana teması etkinlik ve verimlilik olarak açıklanan ilerleme, insanların öznellikler dünyasına hapsolmasını engelleyecek ve somut dünyanın nesnel sorunları içerisinde girmelerini sağlayacaktır (Demir, Sesli, & Yılmaz, 2008). Modern insanın geleceğe bakışının bu minvalde, iyimser, umutlu olduğu ifade edilmektedir. İnsan aklını ve bilimi önceleyen dönemin hâkim paradigması, siyasetten sanata tüm toplum yaşamına sirayet etmiş görünmektedir.

Modern Siyasetin Oluşumu

a. Modern İktidar

İktidarın iki sacayağı olduğu belirtilmektedir: yöneten ve yönetilen. Modern iktidarların gizlenme ve karmaşıklık üzerine kurulduğu açıklanmaktadır. Kastedilen şudur, iktidarların muhtevası ve oluşum süreçleri karmaşıklaşmış; iktidarların ideolojileri, asıl iktidar sahiplerini perdelemiştir. Geleneksel/modern iktidar ayrımında bu noktaya işaret

edilmektedir. Modern iktidarların doğasında; iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı, normlarla çevrili, bilimsel esaslarla yönetilen devasa hiyerarşik organizasyonlar bulunmaktadır. Kapitalizmin işlev temelli iş bölümü, aşırı uzmanlaşmaya binaen işin olabildiğince küçük parçalara bölünerek farklı kimselere yaptırılması olarak anlaşılmaktadır. Böylelikle derinleşen hiyerarşi ve iş bölümü, beraberinde otoritenin soyutlanması ve anonimleşmesini getirmiştir. Bu bağlamda modern iktidar soyut kurallar sistematığı olarak insanilikten uzaklaşmıştır. Çünkü normlar insan ürünüdür ve fakat kendisini meydana getiren insanların üzerinde olan ve bağlayan bir otorite olmuştur. Bu bağlamda modern iktidarın özü itibariyle aklın ve bilimin öncülüğünde özne konumuna yükselen insan; bununla birlikte nesneleşmiştir de (Dikmen, 2017, s. 45-55).

Feodal üretim biçiminden kapitalist üretim biçimine geçişle beraber toplumların durağan hayatı dinamizm kazanmıştır. Maşinofaktür üretimin gelişmesiyle karmaşıklaşan toplum hayatını, kişi tek başına anlamlandırmakta güçlük çekecektir. Böylelikle insanlar ihtisas alanlarına göre birbirlerinden faydalanma yoluna gideceklerdir. Uzmanlaşma, iş bölümü; kentleşme, sanayileşme, eğitim, haberleşme alanlarındaki gelişmeler kamu hizmeti gereksinimlerini ortaya çıkarmıştır. İlgi ve çıkar bilinci böylelikle yerel düzeyden ulusal düzeye çıkmış; binaenaleyh geleneksel devlet biçim değiştirerek fonksiyonlarını arttırarak modern refah devletlerine dönüşmüştür. Yeni gelişen toplumsal sınıflar ve giriştikleri mücadeleler, iktidarın genişlemesi ve karmaşıklaşması, yeni toplumsal gerekliler siyasal katılma ve siyasal hareketliliklerin artması sonucunu doğurmuştur. Siyasal davranış yeni ve farklı boyutlar kazanmıştır. İşbu ortaya çıkan siyasal hareketlilik ve katılmanın modern siyaseti geleneksel siyasetten ayırdığı ifade edilmektedir (Yücekök, 1987, s. 48).

b. Siyasal Gelişme

Siyasal gelişme, modernleşmenin bir yüzü, modernleşmeye yakinen bağlı bir olgu olarak sunulmaktadır. Siyasal modernleşmenin, sanayileşme, bağımsızlaşma, etkili olma ve birliğini sağlama şeklinde algılandığı ifade edilmektedir. *“Modernleşme toplumun tüm kesimlerini etkiler: siyasal gelişme bu sürecin siyasal yönüdür.”* (Çam, 2011, s. 221)

Siyasal gelişmeyle özdeşleştirilen niteliklerin hemen hepsinin modernleşme süreciyle alakalı olduğu ve daima dört çeşit kategorinin tekrarlandığı belirtilmektedir (Huntington, 1965):

- 1) “Grupçuluktan, evrenselliğe; yaygınlıktan, özgüllüğe; doğum esasından, başarı esasına; duygusallıktan, duygusal tarafsızlığa yönelme” olarak tanımlanan *rasyonelleşme*.
- 2) Sınırları belirtilmiş millet-kurma ve gelişmiş siyasal sistemin milli-devlet olması gerektiği genel kabulüne binaen *milliyetçilik ve milli bütünleşme*.
- 3) Çoğulculuk, yarışmacılık, iktidar eşitlemesi gibi özelliklerin üzerinde toplandığı *demokratikleşme*. “Yarışmacılık, siyasal modernliğin başlıca unsurlarından biridir... Dolayısıyla, Anglo-Amerikan devletleri, modern siyasal sistem modeline en çok yaklaşan rejimlerdir...” *Coleman*.
- 4) *Mobilizasyon ve Katılma*. Okur-yazarlık oranı, şehirleşme, kütle haberleşme araçları alıcılığında, endüstrileşmede ve kişi başına düşen millî gelirden meydana gelen artışların, halkın siyasal bakımdan en önemli tabakalarını genişlettiği ve kamu hizmeti isteklerini çoğalttığı; böylece, hükümet yeteneklerinin yükselmesine, siyasal elitin genişlemesine, siyasal katılmanın artmasına ve ilginin yöresel düzeyden ulusal düzeye kaymasına yol açtığı belirtilmektedir. Katılma, modern siyaseti geleneksel siyasetten ayıran unsur olarak vurgulanmıştır. Buna göre, modernleşme kütle mobilizasyonunu doğuracaktır. Kütle mobilizasyonunun anlamı, artan siyasal katılımdır. Artan siyasal katılma ise siyasal gelişmenin temel unsuru olarak ifade edilmiştir.

Modernite ile birlikte, başta İngiltere olmak üzere Avrupa ve Kuzey Amerika’da yani Batı Dünyası’nda gerçekleşen değişimin siyasete yansıyan yüzünün, demokratik, liberal, çoğulcu ulus-devletlerin kurulması ile neticelendiği anlaşılmaktadır. Modernite ile tarım odaklı, feodal ve geleneksel toplum yapısı yerini; kapitalist, sanayileşmiş, rasyonelleşmiş ve ulus-devlet şeklinde örgütlenmiş toplumlara bırakmıştır (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 87).

Orta Çağ Avrupa’sında coğrafi keşiflerin sağladığı bilgi ve sermaye zenginliği, Rönesans ile ortaya çıkan aklı önceleyen düşünce paradigması ve birey tipi, Reform ile başlayan sekülerizasyon süreci, gelişen ticari kapitalizm ile kurulan ulus ve ulusal pazar oluşumları modernite süreci olarak adlandırılmakta ve yeni Avrupa’nın temel oluşumları olarak ifade edilmektedir. Bilim devrimi, Püriten Devrim, Fransız ve Amerikan Devrimleri, dünya ölçeğinde etkili olan ve yeni Avrupa’yı yaratan gelişmelerin dönüm noktası olarak belirtilmektedirler (Özdemir, Şimşek, & Aktaş, 2010). Önemlerine binaen İngiliz ve

Fransız Devrimleri aydınlanmanın sınırı olarak belirtilmektedir. Hem Avrupa'da hem de Amerika'da etkili olmuş bir hareket olarak aydınlanma; geleneksel olarak İngiliz Devrimi ile başlayıp Fransız Devrimi'yle biten felsefi bir hareket olarak nitelendirilmektedir (Yaşar, 2011).

c. 1688 İngiliz Şanlı (Püriten) Devrimi (Akman, 2021)

1066 Norman İstilasası, İngiliz feodalizminin Kıta Avrupası feodalizminden ayrı ve özgün bir gelişim çizgisi izlemesi hususunda dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Keza Norman fethinin en uzun erimli sonucu olarak feodal beylerin kralın altında örgütlenmesi ile krallığın merkezi bir güç olarak otoritesini tesis etmiş olması kabul edilmektedir. İşte bu noktada İngiliz ekonomi politik yapısının, yine feodal niteliği haiz olmakla birlikte, Kıta Avrupası'nın -siyaseten parçalanmış, sosyal olarak dikey tabakalaşmaya dayanan, çok hukuklu- feodal yapısından farklı olarak, merkezileşme eğiliminde olan bir gelişim sürecine girdiği belirtilmektedir. İngiltere'nin bu süreçte modern devleti anımsatan ve Kıta Avrupası'ndaki çağdaşlarından ayıran ikinci yönü ise avam ve aristokrasinin parlamento aracılığıyla yönetimde söz sahibi olması şeklinde ortaya konulmuştur.

İngiltere'nin özgün ekonomi-politik gelişim seyri içerisinde 17. yüzyılda Stuartların iktidara gelişi bir diğer kırılma noktasını olarak ifade edilmektedir. Stuart Hanedanı'nın siyasal ve hukuksal gücü tek elde toplamaya yönelik, mutlakiyetçi iktidar tesis etme yönündeki girişimleri ile o tarihe kadar çözülmüş görünen, parlamento ve kral arasındaki dengeli güç dağılımına dayanan siyasal sistem tartışmalarının, uzun bir zaman diliminde alevli bir tartışma konusuna dönüştüğü belirtilmektedir. Tartışmaların odak noktası olarak, Stuartların, kralın tanrısal hakları tezinden hareketle geleneksel İngiliz siyasal sisteminin temel yapı taşı olarak kabul edilen 2 unsurunu -karma anayasa geleneği ve buna bağlı oluşan hükümdar parlamentoda anlayışını- silikleştirip mutlakiyetçi bir yönetim arzularına işaret edilmektedir.

Stuartların bu tutumları keyfi uygulamaların önünü açmış; elbette keyfi tutumlar kapitalist üretim ilişkileri ve piyasa ekonomisinin ihtiyaç duyduğu istikrar, öngörülebilirlik ve belirlilik unsurlarının flu bir görünüm sergilemesine neden olmuştur. Tahmin edilebileceği üzere bu durum, dönemin revaçta sınıfı burjuvazinin krallığın karşısında konumlanmasına neden olmuştur. Böylelikle İngiltere'de ekonomik çıkarlar temelinde yükselen ve uzlaşması mümkün görülmeyen parlamentocular ve kralcılar

şeklinde iki ayrı kutup belirlemiştir. Kutuplaşmanın ardından iç savaş, cumhuriyet ve restorasyon dönemleri yaşanmış ve nihayetinde 1688 Devrimi gerçekleşmiştir. 1688 Devrimi İngiliz siyasi tarihi için milat olarak nitelendirilmektedir. Çünkü yaşanan gelişmeler neticesinde güçler ayrılığına dayanan karma anayasa geleneği yeniden inşa edilmiş; uzun vadede kralın yetkileri sembolik bir hal almış; aristokrasinin güç ve etkinliği giderek azalmış, burjuvazi en karlı çıkan sınıf olmuştur. Böylelikle 1688 Devrimi geleneksel-feodal üretim biçiminin yerine modern kapitalist üretim biçiminin hâkim üretim şekli oluşu ve dahi geleneksel mutlakiyetçi devletten modern devlete geçişin miladı olarak ifade edilmektedir. İngiliz Devrimi kapitalistleşen ekonominin yaşamın siyasal ve hukuksal alanı dönüştürmesinin ilk örneği olarak belirtilmektedir. Devrimin, mutlakiyetçi devlet idealinin ortadan kalkıp parlamenter demokrasi ve liberal anayasa anlayışının yerleşmesinde diğer toplumlara örnek teşkil etmesi bakımından önemi, ayrıca vurgulanmaktadır.

d. 1789 Fransız Devrimi

Moore'a göre, Fransız Devrimi'nin nedenleri ve sonuçları tahlil edildiği vakit altı çizilmesi gereken mesaj, Ancien Régime'in şiddet yoluyla yıkılmasının Fransa'yı demokrasiye götüren yolda atılmış olan çok önemli bir adım olmuş olduğudur. Vurgu, Fransız demokrasisinin İngiliz demokrasinden farklı engellerle karşılaştığı tespitinden hareketle yapmıştır. Çünkü, Fransa'da demokrasinin ilerleyebilmesi için yolu tıkayan bazı kurumların ortadan kaldırılması gerekiyordu (Moore, 2016, s. 147). Ayrıca, devrimin en büyük itici gücünün burjuvalar ve başlıca sonucunun kapitalizm olduğu sonucunun yadsınması meselesi, incir çekirdeğini doldurmayacak bir tartışma olarak nitelendirilmektedir (Moore, 2016, s. 144).

Marks, burjuvaziyi, tarihte son derece devrimci rol oynamış bir sınıf olarak nitelendirmiş ve devrimde burjuvazinin rolüne dikkat çekmiştir (Marx, 2016, s. 43). Fransız Devrimi için tarihin kaydettiği en muazzam olay ve burjuvazinin zaferi nitelendirmesini yapmıştır. O'na göre burjuva sınıfının zaferi, yeni bir toplumsal düzenin zaferi anlamına gelmektedir: feodal mülkiyet karşısında burjuva mülkiyeti, yerellik karşısında ulusallık, loncalar karşısında rekabet, boş inanç karşısında aydınlanma, tembellik karşısında sanayii Orta Çağ kökenli ayrıcalıklar karşısında sivil hukuk zafer kazanmıştır (Duman, 2008). Fransız Devriminin doğurduğu sonuçlarına göz atacak olursak iki temel özelliğine vurgu

yapılmaktadır. İlki aristokratik feodal bir düzenden laik, demokratik ve milliyetçi bir siyasal düzene yönelmedir ki bu devrimin politik sonucunu ifade etmektedir. İkinci olarak da feodal üretim ilişkilerinden kapitalist üretim ilişkilerine doğru köklü bir dönüşüm olarak devrimin iktisadi sonucu üzerinde durulmaktadır (Duman, 2008).

e. Rönesans, Reform, Burjuva Devrimleri ve Aydınlanma Işığında Modernite

İngiltere’de kapitalizmin doğuşuyla başlayan toplumsal değişimin Fransa’da özgürlük hareketi olarak devam ettiği ve son kertede Almanya’da düşünsel temellerini oluşturarak tüm dünyayı etkisi altına alacak modernleşme hareketine dönüştüğü ifade edilmektedir. Bu bağlamda aydınlanma, Avrupa’da 1688 İngiliz Devrimi ile başlayıp 1789 Fransız Devrimi ile doruk noktasına ulaşan bir düşünce hareketi olarak ele alınmaktadır. Bireysel ve toplumsal yaşamın sil baştan ele alındığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Aydınlanmanın kökleri ise Rönesans ve Reform hareketlerine dayandırılmaktadır. 15. ve 16. yüzyıllar itibariyle geleneksel ve dinî değerlerden kopuş; yerine de insanı önceleyen hümanizm anlayışının yerleşmesiyle insan merkezli birey, toplum ve evren açıklaması geliştirilmiştir. Fikrî anlamda tanrısal kökenli düşünüşün yerini insan aklının alması olarak özetleyebileceğimiz dönüşüm pratik alanda da kendisini göstermiştir (Çüçen, 2006).

Modernliğin başlangıcına dair yaygın kanaat olarak Rönesans’ın kabul edildiği belirtilmektedir. Kanaatler iki olgu üzerinden desteklenmektedir. Birincisi, Rönesans ile Batı’nın karanlık, yoksulluk ve hastalıkla anılan Orta Çağ’dan çıkışa dair umutların yeşerdiği bir döneme girdiği ifade edilmektedir. İkincisi, sonraları modernliğin içini dolduracak olan “kentsel canlanma, endüstriyel gelişme, siyasi ve düşünsel üretimler, düzen ve siyaset arayışları, iktisadi hayata ilişkin yeni kurumlaşma biçim ve yöntemlerinin” bu dönemde yeşermeye başladıkları ifade edilmektedir. Rönesans’ın belirgin özelliği olarak, kilisenin sağlam bir eleştiriye tabi tutulması, yadsınması ve böylelikle kilisenin eski rolünü yitirmeye başlaması vurgulanmaktadır. Bu dönemde Antik Çağ’a yönelmek suretiyle klasik mirasla ilişki kurma çabasına girildiği belirtilmektedir (Coşkun, 2003). Bu bilgilerden hareketle denilebilir ki, Rönesans ile bir yandan eskiye yani Antikiteye dönüş gerçekleşmiş; diğer yandan bu suretle yeniye, geleceğe, moderniteye açılan kapılar aralanmıştır. Rönesans’ın “*insanın kendisini*

bağlayan bağlardan ve sınırlılıklardan kurtulması yolunu açmış olması”, moderniteye sağladığı en önemli katkı olarak ifade edilmektedir (Yaşar, 2011).

Reform hareketiyle Hristiyanlığın katı yorumunun yerini Protestanlığın ılımlı yorumuna bıraktığı; din temelli devlet anlayışının yerini ulus-devlet düşüncesine bıraktığı ifade edilmektedir (Çüçen, 2006). Dolayısıyla Reformun bir yanı sıra teolojik bir yanı sıra politik olduğu belirtilmektedir. Kelime anlamı olarak “yeniden biçimleniş” anlamına geldiği ifade edilen Reform, Rönesans’ın içerisinde yer alan bir dinî akım olarak açıklanmaktadır. Luther’in 1517 yılında Württemberg Kilisesinin kapısına astığı “95 Tez” isimli metin ile Katolik Kilisesine karşı giriştiği protesto hareketinden dolayı Protestanlık akımı adını aldığı bilinmektedir. Calvin ve Zwingli’nin yorumları ile gelişen Protestanlığın, Calvinizm olarak İngiltere’ye girdiği ve Anglikanizm’i doğurduğu söylenmektedir. Hristiyanlıkta yaşanan bu mezhepsel ayrışmaların Avrupa’yı uzun yıllar sürecektir olan karmaşaya ve din savaşlarına sürüklediği belirtilmektedir. İşte bu uzun zaman dilimine yayılan çatışmalara 1648’de Westfalya Barışı ile bir son verilmiş ve mutlak bir barışın gerekliliği ortaya konulmuştur (Bozkurt, 2018, s. 44). Ki anılan Westfalya Barışı, ulus-devletlerin kuruluşunda sembol tarih olarak zikredilmektedir. Modernitenin ürettiği temel değerler içerisinde sayılan bireyselleşmenin Rönesans ile başladığı ve Reform ile dinsel alana girdiği kabul edilmektedir (Bozkurt, 2018, s. 44) (Yaşar, 2011). Bireyselliği ve akıllı baskıladığı iddiasıyla Hümanistlerin karanlık çağ olarak nitelendirdikleri Orta Çağ’ın iki otoritesi, Papa ve krala karşı itaat, Reformun önünü açtığı bireysellik ile isteksiz bir hal almış; uzun vadede bu iki kurumun otoriteleri toptan reddedilmiştir.

Bilim alanında ise insan aklının doğayı kavrayabileceği bu yolla doğa karşısında özgürleşip mutlu olabileceği ortaya konulmuştur. Modernizm “*düşünceye yönelik bir projeksiyon*”, aydınlanma çağının büyük düşünürleri ise bu projeksiyonun “*belirleyicisi*” olarak betimlenmektedir. Aydınlanma; büyük, total ve köklü bir değişim olarak nitelenen modernitenin, temel kültürel formu olarak nitelendirilmektedir. Aydınlanmanın öngördüğü düşünce şöyle açıklanmaktadır: insan, akıl yürütme ve bilgi üretme yoluyla doğaya egemen olabilecektir; doğaya egemen olmanın anlamı, insanın doğanın kör güçlerine karşı özgürleşmesi olacaktır. Akıl yürütme ve bilgi üretme bir yandan da toplumların dogmatik inançlardan, gerilik ve cehaletten kurtulmasını sağlayacak böylelikle özgürlük daha da ileri bir noktaya taşınmış olacaktır (Şaylan, 2020, s. 143-

145). Binaenaleyh İngiltere’de bu dönemi anlatmak için “*Age of reason*” yani “*Akil Çağı*” ifadesinin kullanıldığı belirtilmektedir (TÜSİAD, 2002, s. 353).

Aydınlanmanın özünü ve modernite içerisindeki yerini kavramak bakımından Kant’ın şu veciz deyişi anlamlıdır: “*Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır.*” (Kant, 2015). Kant’a göre insan, ergin olamayış durumuna düşmesinin nedenini dışarıda aramamalıdır. İnsanın ergin olamayış durumuna düşmesi kendi suçudur; O’na göre insan, “*başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın aklını kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini*” gösterememiştir. Ve insan aydınlanma ile artık akli melekelerini kullanmak, bilmek sureti ile ergin bir duruma geçmiştir. Kant ve aydınlanma ile özdeşleştirilen “*Sapere aude*” yani “*Bilmeye cesaret et!*” deyişi parola olmuştur.³

Neticede aydınlanma, “modernizm kutbunda yer alır”; bir başka deyişle modernizmin bir parçasıdır. Aydınlanma, olumlu ve olumsuz yönleri olduğu saklı kalmak kaydıyla pek çok açıdan başarı olarak değerlendirilmektedir. Aydınlanmanın en göze çarpan özelliği olarak iyimserliği vurgulanmaktadır. İyimserliğin kaynağı olarak ise, insanların akıl yoluyla evrenin işleyişine ve tarihe dair bütün sırları çözdüklerine olan abartılı inançları gösterilmektedir (TÜSİAD, 2002, s. 355-357). Aydınlanmayı tanımlayan bir diğer özellik olarak *Cogito, ergo sum: düşünüyorum o halde varım* felsefesi gösterilmektedir. İnsan kendisi de dâhil olmak üzere tüm varlıkları sil baştan sorgulayacak; düşünme yetisini kullanarak şüphe ile bilgiye ulaşacaktır. Bu, aydınlanma sürecinin akli öne çıkardığına işaret eden düşüncedir. Ayrıca aydınlanma süreciyle yeni doğan bir insanın akli “*güneşin ışınlarını bekleyen boş bir levha*” olarak nitelendirilmek suretiyle insan aklının doğuştan gelen herhangi bir düşünceye sahip olmadığı belirtilmiş, böylelikle aklın kendisi de dünyevileştirilmiştir (Ercan, 2018, s. 46). Dönemin hâkim paradigmalarından bir tanesi olarak belirtilen akılcılık ve “artık aklımızı kullanarak çok iyi bir dünya kurabiliriz” düşüncesinin hızla harekete geçerek dünyada büyük değişimlerin önünü açtığı ifade edilmektedir (TÜSİAD, 2002, s. 355-357).

Modern Siyasi Kurumlar

³ Sapere aude. Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. Erişim tarihi 19.10, Ocak 8, 2022
url://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Sapere_aude&oldid=25119000.

Geleneksel yaşamdan modern yaşama yönelmiş toplumlarda görülen geniş kapsamlı değişim süreci “*toplumsal mobilizasyon*” süreci olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal mobilizasyonun beraberinde geniş bir siyasallaşmış vatandaş topluluğu getirdiği ifade edilmektedir. Kurumsallaşmış, uzmanlaşmış, atomize olmuş, iş bölümünün yoğunlaşır siyasal katılımın arttığı endüstriyel toplumlar modernleşen toplumlar olarak belirtilmektedir (Yücekök, 1987, s. 61-62).

Siyasi partiler, modern dünyanın kilit siyasi kurumlarından biri olarak ifade edilmektedir. Denilebilir ki, siyasi partiler, demokrasi denizini besleyen nehirlerdir. Günümüze en yakın anlamıyla siyasi partiler ve parti sistemlerinin, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da yaşanan gelişmelerin neticesinde ortaya çıktıkları ifade edilmektedir. Öncesinde, siyasi partilerin atası olan kurumlar, parlamentolardaki ekonomik çıkar ya da fikir birlikteliği, aynı liderin etrafında toplanma mahiyetindeki kutuplaşmaların yansıması idiler. Bu birliktelikler, gruplaşma ya da fraksiyon olarak nitelendirilmektedir (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 124-126). 1850 yılına kadar ABD dışında hiçbir ülkede günümüzdeki anlamda siyasi parti olmadığı bilinmektedir. 1950 yılına gelindiğinde ise uygar memleketlerin kahir ekseriyetinde siyasi partiler bulunmakta ve demokrasi adına önemli işlevler üstlenmekte idiler. Siyasi partilerin gelişiminde demokrasinin gelişimine vurgu yapılarak; oy hakkının ve parlamentoların yetkilerinin genişlemesini işaret edilmektedir. Uyumlu çalışma gerekliliği, parlamento gruplaşmalarını; oy hakkının genişlemesi ise aday tanıtım komitelerinin oluşması gerekliliğini doğurmuştur (Duverger, 1974, s. 15-23) (Yücekök, 1987, s. 101). 1790’ların sonlarında, ABD’de fraksiyonların kurumsallaşması ile beraber dünyada ilk olarak siyasi partilerin doğuşu gözlemlenmiştir. Avrupa’daysa parlamentoların monarşilerin aleyhinde gelişip güçlenmesi ve oy hakkının genişlemesi fraksiyonların siyasi partilere dönüşümünü sağlamıştır. İngiltere’de, 19. yüzyılda kapsamlı olarak iktidar gücünün monarşiden parlamentoya kayması ve 1832, 1867, 1885 yıllarında gerçekleşen reformların ardından modern siyasi parti örgütlenmeleri meydana gelmiştir (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 126).

Ulus-devletlerin oluşumu siyasal gelişmenin en önemli aşaması olarak kabul edilmektedir. Modern devlet nosyonundan anlaşılan devlet şekli, ulus-devlet teşkilatlanması olmaktadır (Uğuz & Saygılı, 2016). Geleneksel devlet yapılanmasından modern merkezi devlet yapılanmasına geçiş, ulus-devletlerin kuruluşuyla sembolize

edilmektedir (Çam, 2011, s. 195). Modern siyasi dünya, Birleşmiş Milletler ifadesinden de anlaşılacağı üzere ulus-devletlerden teşekkül etmiştir. Fransız ve Amerikan Devrimleri'nden çıkan tarihi model tüm dünyada kabul görmüştür (Habermas, 2012, s. 13). Ulus-devletlerin kuruluşunda 1648 Westfalya Antlaşması milat kabul edilmektedir. Ulus-devletlerin oluşumuna sebebiyet veren gelişmeler şöyle sıralanmaktadır (Uğuz & Saygılı, 2016): Avrupa'da feodalizmin çöküşü ve mutlak monarşilerin merkezileşmesi, Katolik kilisesinin ilahi kökenli otoritesini yitirmesi, merkantilizmin doğurduğu kapitalizm, aydınlanma ve milliyetçilik fikriyatının gelişimi; sınırları belirlenmiş toprak parçasında insanların yurttaş statüsü kazanımları. Ulus-devletlerin oluşumu dört aşamada incelenmektedir (Uğuz & Saygılı, 2016):

- Geleneksel devletlerin bulunduğu 15. yüzyıldan Fransız Devrimi'ne geçen süreç,
- Kitlenin siyasi, askeri, teknolojik kanallar aracılığıyla yeni sistemin uyumlanması,
- Toplum üyelerinin tebaadan yurttaşa geçişi,
- İdari aygıtların genişlemesi.

Weber, modern devleti “*Ülke içinde, şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu*” olarak tanımlamıştır. Şiddet tekeli ve ülküselliğin yanı sıra sınırların karşılıklı kabulü, egemenliğin tanınması, anayasallık, kişisel olmayan iktidar, bürokrasi, vergilendirme, yurttaşlık ve meşruiyetin halka dayanması modern devleti oluşturan özellikler olarak sayılmaktadır (Zabunoğlu, 2018).

19. yüzyıl, yaşanan dönüşümlerin fikrî izdüşümü *siyasi ideolojilerin* olduğu dönem olarak ifade edilmektedir. Aydınlanma sonrası dönem “*İdeolojiler Çağı*” olarak nitelendirilmektedir. İdeolojiler çağını özgün kılan nitelik olarak “kitle katılımının ortaya çıkması” hususu vurgulanmaktadır. Toplumsal ve siyasi alana ilişkin görüşler, dar çevrelerin tekelinden çıkıp geniş kitleleri mobilize eden devrimci bir nitelik kazanmıştır (Hekimoğlu, 2016, s. 1-38). Literatürde ideoloji teriminin ilk kez Fransız Devrimi'nden sonra 1796 senesinde Destutt de Tracy tarafından kullanıldığı belirtilmektedir (Çam, 2011, s. 229). Tracy'nin ideoloji kavramından kastının “*düşünceler bilimi*” olduğu açıklanmaktadır. “*Nasıl ki zooloji ve biyoloji türlerin bilimi ise, ideolojide insan aklının bilimidir.*” (Hekimoğlu, 2016, s. 9)

18. yüzyılın sonlarında modern siyasetin bir diğer unsuru yazılı anayasaların doğumuna şahitlik edilmiştir. Yazılı bir metin olarak anayasa, ilk olarak 1787’de ABD’de, sonrasında Kıta Avrupa’ında ilk olmak üzere 1791 senesinde Fransa’da ortaya çıkmıştır (Teziç, 2014, s. 160). ABD ve Kıta Avrupa’ında modern anayasaların oluşumu farklı nedenlere dayandırılmaktadır. 1787 yılında ABD’de anayasanın, İngiltere’den ayrılarak bağımsızlığını kazanan kolonilerin kurduğu federal devleti oluşturan üç erk (yasama, yürütme ve yargı) arasındaki denge-denetim mekanizmasının sağlanması; birey temel hak ve özgürlüklerinin yazılı kurallara dayandırılması maksatlarıyla oluştuğu açıklanmaktadır. Kıta Avrupa’ında ise modern anayasaların oluşumu burjuva sınıfının gelişimi ile ilişkilendirilmektedir. Orta Çağ’ın bitimine doğru giderek güçlenen ve Avrupa toplumlarında başat aktör haline gelen burjuvazi, sınıfsal çıkarları doğrultusunda mutlak monarşilerin ve feodal ayrıcalıkların karşısında konumlanmıştır. Siyasi iktidar içerisinde söz sahibi olmak ve özgürlüklerini teminat altına almak maksadıyla yazılı bir anayasaya ihtiyaç duymuşlardır (Teziç, 2014, s. 161). Fransa’da 1791 anayasası itibariyle yazılı anayasa kurumunun dogma ya da ideal düzeyine ulaştığı ve böylelikle daha sonra kurulan tüm rejimlerin yazılı anayasaya dayandırıldığı ifade edilmektedir. Böylelikle anayasaların hukuki anlamlarının yanı sıra siyasi anlamlar da kazandıkları açıklanmaktadır (Çam, 2011, s. 370). Gerçekten de anayasalar salt hukuki metinler değildir. Modern anayasalar, doğuşu ve işlevleri itibariyle aynı zamanda siyasi metinlerdir. Anayasaların, devleti örgütlemesi ve statüsünü belirlemesi bakımından hukuki bir belge ve dahi mutlak monarkın iktidarını sınırlaması ve meşruti monarşiyi ifade etmesi bakımından siyasi anlam taşıdığı açıklanmaktadır. Anayasanın siyasi niteliğini ortaya koyması bakımından İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi’nin (1789) 16. maddesinin altı çizilmektedir (Teziç, 2014, s. 161-162): “İnsan haklarının sağlanmadığı ve kuvvetler ayrılığının belirlenmediği bir toplumda anayasa yoktur.”.

Baskı grupları, iktidarı etkilemek için iktidara baskı yapan, iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda karar almak üzere yönlendirmeye çalışan; ancak siyasi partilerin aksine iktidarı ele geçirme niyeti olmayan örgütler olarak tanımlanmaktadır (Çam, 2011, s. 451). İhtisaslaşmanın gerektirdiği dayanışma, dayanışmanın doğurduğu sürtüşmeden hareketle 20. yüzyılın çatışmacı modern toplumlarında baskı gruplarının önemi belirli çıkarların savunulması noktasında ortaya konulmaktadır (Yücekök, 1987, s. 69). Kapitalizmin gelişim sürecine koşut ortaya çıkan karmaşıklaşmış demokratik plüralist toplum yapısı

içerisinde, amacı doğrudan siyasi mücadele olmayan fakat belli kesimlerin ekonomik çıkarları veya siyasi hak ve özgürlük kazanımları dolayında mücadele yürüten modern bir siyasi örgüt biçimi olarak baskı grupları önem kazanmışlardır (Atılğan & Aytekin, 2013, s. 253).

Batı Hegemonyası

Alman hezârfen Goethe'nin Batı medeniyetinin üstünlüğünü açıklarken kullandığı şu sözler anlamlıdır: *“Her şeyin başlangıcı eylemdir!”* (Woodruff, 2006, s. 85).

Batı, 19-20. yüzyıllara gelindiğinde dünyanın geri kalanından üstün bir konum elde etmiştir. Avrupa; dünya gemisine siyasi, iktisadi ve içtimai alanlarda yön veren kaptan konumuna erişmiştir. Avrupa, bu payeye tesadüfen erişmemiştir. Woodruff, Avrupa'nın yükselişinin altında, insan kalitesi ve alın terinin Avrupa'nın kaynakları ile birleşmesinin yattığını öne sürmüştür. O'na göre; *“başarı, başarıyı doğurmuştur”* (Woodruff, 2006, s. 85). Dünyanın geri kalanı içinse Avrupa'nın ulaştığı medeniyet payesine ulaşmak hedef haline gelmiştir. Bu hedef modernleşmek adıyla müşahhas olmuştur. Ezcümle, modernitenin Batı'ya içkin bir kavram olduğu; modernleşmenin ise batılılaşma ile eşdeğer bir anlam ifade ettiği öne sürülmektedir (Erken, 2020). Netice itibarıyla Batı ifadesinin salt coğrafi alan işareti olmaktan çıkıp *“uygarlığa dayalı değerler sistemiyle tanımlanan bir kimliğe”* bürünmüş olduğu anlaşılmaktadır. Sanayileşen, gelişen Batı'nın; modernliğin sembolü olduğu iddiasıyla uygarlık kavramını kendisine mal ettiği; “Batılılaşma”yı dünyanın geri kalanına *“ayakta kalabilmek adına ulaşılması gerek bir hedef”* olarak yansıttığı ifade edilmektedir (Küçük, 2013).

İkinci Dünya Savaşı Ardından Değişen Dengeler

Hobsbawm; 20. yüzyılı *“aşırılıklar çağı”* olarak nitelendirmiş, Birinci Dünya Savaşı'nı 19. yüzyıl Batı uygarlığının çöküşünü belirleyen olgu olarak tespit etmiştir. 19. yüzyıl itibarıyla doruk noktasına ulaşan Avrupa medeniyeti için, iki dünya savaşı arasında geçen 40 yıllık dönem, yine Hobsbawm'ın deyimiyle *“Felaketler Çağı”* olmuştur. Öyle ki, gelişmişliğin ve medeniyetin sembolü olarak ifade edilen Avrupa toplumunun, *“bir beladan diğerine sendeleyerek ilerlediği”* bu yıllarda yaşayıp yaşamayacağına dair bahislerin söz konusu olduğu aktarılmaktadır (Hobsbawm, 1996, s. 19).

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası politika sahnesinin Avrupa olduğu belirtilmektedir. Başrol oyuncularını ise kıtanın köklü ve namı devletleri İngiltere,

Almanya, Fransa ve İtalya idi. Japonya'nın emperyalist tutkuları ve Çin'in iç karışıklıklarının zuhur ettiği Uzakdoğu ise ikinci fırtına merkezi olarak ifade edilmektedir. İki dünya savaşı arasında, uyuyan iki dev SSCB ve ABD'nin; horoz dövüşü alanına dönen Avrupa ve er meydanını andıran Uzakdoğu arasında, ideolojilerinin de gereği olarak siyasi manevralarla figüran rolü oynadıkları söylenmektedir (McNeill, 2002, s. 789-800). İkinci Dünya Savaşı, uluslararası politikada kartların yeniden dağıtılmasına sebebiyet vermiştir. SSCB ve ABD savaştan yeryüzünün iki büyük devleti olarak çıkmıştır. Ve kapıları aralanan, bu iki devin rekabetine dayanan yeni dönemin ifadesi "*Soğuk Savaş Dönemi*" olmuştur (McNeill, 2002, s. 800). Evet, ABD ile SSCB uluslararası politikada hegemonya elde etmişler ve "*SSCB'nin emperyal tutkuları ile ABD'nin yeni dünya düzeni siyasetinin menfaatlerinin çatıştığı noktada Soğuk Savaş olarak adlandırılan bir dengeler savaşı tarih sahnesine çıkmıştır*" (Altun, 2000, s. 125).

Soğuk Savaş'ın bu iki gücü ABD ve SSCB'nin; menfaatlerinin kesinlikle uyuşmadığı, bir tanesinin dünya üzerinde tesis edebileceği hâkimiyetin diğeri için kâbus senaryosu olduğu anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş'ın iki yönünden bahsedilmektedir: Birincisinin, ABD ve Rusya arasında, "*mevcut toplumlararası gerçeklikten*" yani menfaat çatışmasından doğan gerilim olduğu ortaya konulmaktadır. İkinci yönü ise, dünyanın komünizm tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğu, bu tehlikeye karşı koyabilecek tek gücün Amerika olduğu, dolayısıyla Amerikan himayesine girilmesi gerekliliği anlayışı olarak belirtilmektedir. Amerika'nın, Soğuk Savaş'ın bu ikinci yönüyle, komünizm tehdidini, kurmak istediği yeni dünya düzeni için politik bir enstrüman olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde ABD, liberal demokrasinin; SSCB ise sosyalizmin bayrak taşıyıcısı ya da sembolü olarak ifade edilmektedirler. İki tarafın politikalarının çakışma noktaları ise "*potansiyel çatışma alanları*" olarak belirlenmiştir (Altun, 2000).

Bahsedilen dönemin en önemli gelişmelerinden bir tanesi olarak sömürgeleştirme siyaseti ve buna bağlı olarak birçok yeni ulus-devletin ortaya çıkmış olması vurgulanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Avrupa'nın büyük koloni imparatorlukları emperyal güçlerini yitirmiş; İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Portekiz gibi büyük kolonyal imparatorlukların ardından, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da kurulan yeni ulus-devletler uluslararası siyasetin yeni aktörleri olmuşlardır. ABD ve SSCB'nin, koloni imparatorluklarının yıkılmasını memnuniyetle karşılamış olsalar da BM Genel Kurulu'nda oy hakkı olan çok sayıda yeni ulusun varlığından

rahatsız oldukları belirtilmektedir. Kurulan yeni ulus-devletler, ABD ya da SSCB kutbunda yer almayı açıkça kabul etmemişler ve “Üçüncü Dünya” denilen bloğu oluşturmuşlardır (McNeill, 2002, s. 804-807).

Yeni kurulan ulus-devletlerin sahip buldukları nüfus potansiyelleri ve içinde buldukları ekonomik durumları itibarıyla dikkat çekici bir görünüm arz ettikleri ifade edilmektedir (Altun, 2000). Yeni kurulan ulus-devletlerin sahip oldukları önem şöyle açıklanmaktadır: gelişmiş dünya yani Avrupa devletleri 1750’de dünya nüfusunun yüzde %20’sinden daha azını oluştururlarken 1900 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun 1/3’ünü oluşturmaktaydılar. “Felaketler Çağı”nın bu durumu değiştirdiği belirtilmektedir. Buna göre, 1980 yılına gelindiğinde gelişmiş ülkeler dünya nüfusunun %15’ini temsil etmekteydiler. Dünya nüfusunun geri kalan %85’lik kısmını ise Üçüncü Dünya ülkeleri barındırıyordu (Hobsbawm, 1996, s. 400).

Böylesi tabloda bağımsızlığını yeni kazanmış ulus-devletlerin hangi değerler etrafında toplanacakları meselesinin, SSCB ve ABD’nin en önemli gündem maddelerinden bir tanesi olduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası siyasetin bir tarafında sosyalist bir dünya öngören SSCB, diğer tarafında ise demokratik, liberal, çoğulcu değerlerin öncülüğünü yapan ABD ortaya çıkmıştır. SSCB ve ABD’nin önerdikleri dünya düzenleri doğrultusunda az gelişmiş olarak nitelendirilen Üçüncü Dünya ülkeleri için birbirinden farklı kalkınma siyasetleri ortaya koydukları belirtilmektedir. İşte böylesi bir konjonktürde ABD’nin öncülüğünü üstlendiği dünya görüşü ve değerler çerçevesinde şekillenen, az gelişmişliğe çare olarak sunulan gelişme yazını ve gelişme yazının içerisinden çıkan modernleşme kuramı ortaya çıkmıştır (Altun, 2000).

Gelişme Yazını

f. Klasik Dönem Gelişme Yazını

19. yüzyıl itibarıyla Batı’da, Batı toplumlarının uluslararası mecrada egemenliğini meşrulaştırmak ve bu egemenliğin tarihi temellerini oluşturmak üzere gündeme geldiği belirtilen *klasik ilerleme kuramları* ortaya çıkmıştır (Altun, 2000). Altun, bu düşünceler manzumesini “*klasik ilerleme kuramı*” olarak isimlendirirken Ercan, “*gelişme yazınının birinci aşaması*” olarak nitelendirmiştir (Ercan, 2018, s. 230-231). Klasik dönem gelişme yazınının esas meselesi “*Batı’ya özgü ve yalnızca orada ortaya çıkmış kültür olgularının*

yine de evrensel -en azından öyle olmasını içtenlikle varsaydığımız- anlam ve geçerliliğe sahip bir gelişme çizgisi içinde yer almalarına, koşulların ne tür bir biraradallığı yol açmıştır?” sorusuyla özetlenmektedir (Weber, 1999, s. 13).

Bu kuramların en göze çarpan özelliği olarak, “*etnosentrik*” bir yapıda olmalarının altı çizilmektedir. “*Öteki*” olarak tanımladıkları Batılı olmayan toplumların gelişmemişliği üzerinden Batı’nın gelişmişliğine anlam ve değer kazandırıldığı belirtilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, kendilerinden ve o zamana ait (şimdi ya da modern) olanı “*ileri ve gelişmiş*”, kendisinden olmayan farklı olanı ise “*öteki, geri, ilkel, modern olmayan*” şeklinde tanımladıkları anlaşılmaktadır (Ercan, 2018, s. 71). Weber’in yukarıdaki soruya cevap vermeden önce ifade ettiği “Batı’nın üstünlüğü” vurgusu bu ikili ayrımlara dayandırılan düşünce yapısını somutlaştırmak açısından anlamlı görünmektedir. “*Bugün bilim "geçerli" saydığımız bir gelişme düzeyi içinde yalnızca Batı'da vardır... Ussal bir kimya, Batı dışında hiçbir kültürde gelişmemiştir... Batı hukukunun kesin hukuksal ayrımları ve sağlam düşünüş biçimleri yalnız Batı'ya özgüdür... Org, piyano, keman; bütün bunların hepsi yalnızca Batı'da vardır... Ve basılarak yaşama olanağı olan edebiyat ve özellikle "basın" ve "dönemsel" yalnızca Batı'da ortaya çıkmıştır... Fakat bilimde ussal ve dizgesel uzmanlık alanları, bir alanın uzmanı olarak eğitilme, bugünkü kültüre egemen anlayışa yakın anlamında yalnızca Batı'da vardı...*” (Weber, 1999, s. 13-16). Etnosentrik tarih anlayışına dayalı, Batılı olmayan toplumları küçümseyici, onları hor gören tavırla oluşturulan fikriyata başkaca iktisatçı ve sosyologlardan da örnekler verilmektedir. Örneğin Comte’a göre “*Beyaz ırk diğer ırklardan üstündür ve sadece beyaz ırk, olgucu topluma doğru ilerler*”. Başkaca, J. B. Say’ın Batılı olmayan “*öteki*” toplumları ilerlememiş ya da geri kalmış olarak nitelendirdiği; kolonyal ticaretin bu toplumlar için yararlı olacağını ifade ettiği belirtilmektedir (Ercan, 2018, s. 70-81). Takdir buyurulacağı üzere Say’ın düşüncelerinde, ilk dönem gelişme yazınına atfedilen “*Beyaz adam mitolojisi*”, “*Batı'nın üstünlüğü*” ya da “*ötekilerin geri kalmışlığı*” vurgusunu ve de emperyal politikaların meşruluğu düşüncesini açıkça görmek mümkündür.

g. Kalkınma ve Modernleşme Teorileri

Klasik dönem gelişme yazınında gelişmişlik ve modernliğin Avrupa’ya haiz olgular olarak ele alındıkları anlaşılmaktadır. Siyasette, sanatta, bilimde, ekonomide, sosyal yaşamda Avrupa’nın eriştiği düzey, Avrupa’ya içkin olarak algılanmıştır. Buradan

hareketle kendilerinin dışındakileri “öteki” olarak tanımladıkları vurgulanmaktadır. “Öteki” ise gelişmemiş, geri kalmış, hastalıklı, üretkenlikten uzak vb. olumsuz yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu tespitlerden mütevellit Avrupalı devletlerin kurdukları kolonyal imparatorlukların ve uyguladıkları emperyalist siyasetin hak ve meşru olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Batı’nın gelişmişliği, “*Faust tipi, gelişmek için “öteki”ne hayat hakkı vermeyen bir niteliğe dönüşmüştür*” (Ercan, 2018, s. 71). Klasik gelişme yazını telakkisinin sosyal gerçekliğe izdüşümü ise, İngiltere öncülüğünde gelişen Avrupalı ekonomik güçlerin, diğer ekonomiler üzerinde kurdukları tahakküm olarak tespit edilmiş, sonuçta da birçok ülkeni kolonileştiği belirlenmiştir (Ercan, 2018, s. 231).

İkinci Dünya Savaşını müteakiben oluşan konjonktürde, akademik mecralarda, Amerikalı sosyal bilimcilerin öncülüğünde *gelişme yazını* olarak adlandırılan birikimin oluştuğu ifade edilmektedir (Altun, 2000). Gelişme yazınının araştırma nesnesinin az gelişmiş toplumlar ve öteki denen bu toplumların tüm yaşam pratikleri olduğu belirtilmektedir (Ercan, 2018, s. 231). Sosyal bilimcilerin temel araştırma problemininse Batılı olmayan toplumların modernleşmesi meselesi olduğu; yapılan çalışmaların Batılı olmayan dünyanın “*mevcut durumdan daha iyiye nasıl gidebilecekleri*” kaygısı ile yürütüldüğü ortaya konulmaktadır (Altun, 2000).

Ciddi bir araştırma ve analiz alanı olarak nitelendirilen “*Siyasi Kalkınma ve Modernleşme Kuramı*”nın ortaya çıkış nedenleri şöyle ortaya konulmuştur (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 11):

- ✓ İkinci Dünya Savaşının ardından sömürge sisteminin çözülmesi ve buna bağlı olarak kolonyal imparatorlukların dağılmasıyla Asya, Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika bölgelerinde çok sayıda bağımsız ülke ortaya çıkmıştır. Siyasi ve ekonomik önemlerine binaen, bağımsızlığını yeni kazanan devletler, siyaset bilimcilerin, iktisatçıların ve sosyologların ilgi odağı haline gelmiştir.
- ✓ Savaş sonrasında Batı dünyasının liderliği payesini elde eden ABD, küresel çıkarları doğrultusunda Afrika, Asya, Ortadoğu ve Latin Amerika ülkelerinin vaziyetleri ile ilgilenmek durumunda kalmıştır. Bu ülkelerin içinde buldukları koşulların tahlil edilmesi ve anlaşılması amacıyla ABD tarafından, akademik

çalışmalara ciddi finansman desteği sağlanmış; ekonomik destek konuya yönelik akademik ilginin artmasını tetiklemiştir.

- ✓ Kalkınmayı, çeşitli aşamalardan oluşan doğrusal büyüme süreci olarak gören iktisatçıların ve kalkınmanın geleneksel toplumdaki modern topluma doğru bir gelişme olduğunu öne süren sosyologların çalışmaları siyasal kalkınma ve modernleşme kuramlarını 1950’li ve 60’lı yıllarda sosyal bilimlerde popüler kılmıştır.

2. Dünya Savaşı’nın akabinde az gelişmiş ve gelişmekte olan uluslarının kalkındırılması meselesinin, sosyal bilimcilerin en önemli gündem maddesi olmasının altında yatan nedenlerin en önemlisi olarak “*sarih siyasi kaygı*”nın varlığı vurgulanmaktadır. Gelişme sorununa duyulan akademik ilginin itici gücü siyasi esbabımucibe olmuştur (Altun, 2000). Huntington’ın, gelişme yazınının Soğuk Savaş dönemindeki rolünü açıklarken kullandığı ifadeler dikkat çekicidir: “*2. Dünya Savaşı’ndan sonra, Amerikan bayrağının peşinde giden bilimsel faaliyet Sovyet Birliği’ne karşı Soğuk Savaşa katıldı...*” (Ercan, 2018, s. 82). Gelişme yazınının, bilimsel kaygılardan ziyade siyasi kaygıların ürünü olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Gelişme yazınının, Soğuk Savaş döneminde ABD için, ideo-politik bir araç niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Denilmektedir ki; gelişme yazını Amerikan hegemonyasına bağlı olarak ortaya çıkıp gelişmiş; az gelişmiş ülkelerin karşı karşıya buldukları istikrarsızlık ve komünizm tehlikesine karşı çare olarak sunulmuştur (Ercan, 2018, s. 83). ABD’nin oynadığı rol şöyle açıklanmaktadır: “*ABD ilerleyen tarihin ortaya koyduğu bir birikimdir ve modernliğin en kayda değer temsilcisi konumundadır. Dünyanın modernleşmesi ancak ABD’nin öngördüğü dünya düzeni içerisinde mümkün olabilecektir.*” (Altun, 2000). Bir başka deyişle, ABD’nin, “*özgür dünya*”nın kurtarıcısı rolünü üstlendiği; geliştirilmesi istenen toplumlarınsa “*özgür dünya projesinin ürünü*” olarak lanse edildikleri ifade edilmektedir (Ercan, 2018, s. 83).

1950’li ve 60’lı yıllarda Siyaset Bilim’inde oldukça popüler hale geldiği anlaşılan siyasal kalkınma ve modernleşme kuramlarının temel varsayımları, gelişmekte olan ülkelerdeki siyasal değişim ve gelişmenin demokratik olmayan sistemlerden, Batı tipi çoğulcu demokrasilere doğru, doğrusal bir yönelim ile gerçekleşeceği şeklinde ifade edilmektedir (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 11-12).

Gelişme yazını 3 aşamada incelenmektedir (Ercan, 2018, s. 63-125). Gelişme yazınının ilk aşamasında, klasik ilerleme kuramcılarının esas meselesi Batı'nın ilerleme tecrübesini işlemek olmuştur. İkinci aşamayı ilk aşamadan ayrılan ilk hususu burada tespit etmek mümkündür. Gelişme yazınının ikinci aşamasında ilgi Batı dışı toplumlara kaymış ve Batı dışı dünyanın gelişmesi problemi ele alınmıştır. Ayrışan ikinci husussa Batı dışı toplumlarında gelişip modernleşebileceği noktasında tespit edilmektedir. Gelişme yazınının ilk aşaması etnosentrik keyfiyet telakki etmekteydi. Klasik ilerleme kuramcılarının, medeniyeti Batı'ya mahsus ve de ötekileri ise ilkel olarak algıladıkları, Batı dışı dünyayı fiili sömürge alanı olarak kavradıkları ve “*Batı adına Batı dışı zenginliklere el konmasını*” hak gördükleri ifade edilmektedir. Gelişme yazınının ikinci aşamasında ise –konjonktürel ve stratejik bir gereklilik olarak- Batı dışı toplumlarında modernleşebilmesi olanaklarının olduğu hatta bunun bir zorunluluk olduğundan söz edildiği belirtilmektedir (Altun, 2000). Bu bağlamda gelişme yazınının ikinci aşamasını ilk aşamasından ayıran bir diğer özellik olarak, ontolojik açıdan yaşanan özne değişimine işaret edilmektedir. Epistemolojik çerçeve genel olarak aynı kalmakla birlikte ontolojik açıdan özne değişmiş; İngiltere yerini ABD'ye bırakmıştır (Ercan, 2018, s. 81).

Şimdi, mesele “Üçüncü Dünya ülkelerinin nasıl gelişeceği, ileri Batı toplumlarını nasıl yakalayabileceği?” olmuştur. 1945'ten sonra Batılı olmayan toplumları inceleme nesnesi haline getiren sosyal bilimlerin bir gerçekliğin farkına vardığı ifade edilmektedir: Batı dışı toplumların Batılı olanlardan tamamen farklı olduğu gerçeği. Yapılan çalışmalar neticesinde, Batılı olmayan toplumların gelişme ve modernleşme mitlerinden yoksun oldukları tespitine ulaşıldığı aktarılmaktadır (Ercan, 2018, s. 84). Peki, azgelişmiş toplumlar nasıl gelişecektir? Modernleşme ve gelişme mitleri bu ülkelere nasıl taşınacaktır? Burada, azgelişmiş toplumlara Batı'nın ulaştığı noktanın ulaşılması gereken hedef; Batı'nın ilerlerken izlediği yolun ise yürünmesi gereken doğru yol olarak sunulduğu ifade edilmektedir. Şu noktanın altı çizilmektedir ki; öncelikle gelişmemişlik soruna ekonomik temelli çözümler üretilmiştir. Azgelişmiş ülkeler için, Batı'nın özgün dinamikleri ile uzun ve sancılı süreçler neticesinde gerçekleştirdiği modernleşme süreci, yani gelişmenin toplumsal karşılıkları üzerinde düşünmek, gelişmenin bir süreç olarak kavranması söz konusu olmamıştır. Gelişmenin, ekonomik yönü ile sınırlı tutulduğu, gelişmişliğin parametrelerinin endüstrileşme ve kişi başına düşen milli gelir olarak belirlendiği anlaşılmaktadır (Altun, 2000). Nihayetinde, sosyal bilimler alanında,

1945'ten 1970'lere kadar hâkim paradigma olarak karşımıza çıkan zengin gelişme yazını oluşmuştur. Gelişme yazını çatısı altında gelişen alt disiplinler Kalkınma Teorisi, Modernleşme Kuramı olarak sayılmaktadır.

Ercan, gelişme ekonomisini ele alırken kalkınma kuramı özelinde şu soruyu tartışmaya açmıştır: “Gerçekten de kalkınma yazını başlı başına bir pragmatik gerçeklik, yani sermayenin uluslararası genişleme pratiğinin meşrulaştırılması mı, yoksa gerçekten de ahlaki olarak azgelişmişlikten bir yolu olarak mı yabancı sermayenin önemi üzerinde durmuştur?” (Ercan, 2018, s. 94). Cevaben Rostow'un açıklamalarının altı çizilmiştir. Rostow'a göre, sermayenin gelişimi için tasarrufların %10 dolaylarına erişmesi gerekmektedir. O'na göre, bu ülkelerin komünizmin etki alanına girmemesi için bu %10'luk kısmın, ABD'nin başını çektiği gelişmiş ülkelere karşılanması ve azgelişmiş ülkelere daha fazla sermaye akışının gerçekleşmesi gerekmektedir. Böylece yabancı sermaye girişinin, Batı'nın Üçüncü Dünya'ya müdahalesinin bir aracı olarak algılandığını, sermaye ihtiyacının ise müdahalenin meşru zeminini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda belirtilen soruyu, “gelişme yazını, Batı'nın Soğuk Savaş şartlarında çıkarları üretmiş olduğu politik bir enstrüman mıdır?” yoksa, “geri kalmış ya da azgelişmiş ülkelerin sorunlarını çözmek için insani ve vicdani kaygılarla üretilmiş akademik bir birikim midir?” şeklinde gelişme yazının bütünü kapsayacak şekilde genişletmek ve yeniden anlamlandırmak abartılı sayılmamalıdır. Altun'a göre, modernleşme kuramının üretilmesinde rol alan düşünürlerin entelektüel ya da duygusal kaygıları ile bir bütün olarak kuramın denk düştüğü siyasal anlam, birbirinden farklı şeylerdir. Keza, düşünürün politik gerekçelerle hareket edip etmemesi ile ürettiklerinin politik bir anlama dönüşüp dönüşmemesi de farklı şeylerdir. O'na göre, gelişme kuramlarının gündeme gelmesinde, dünyadaki yoksulluk ve eşitsizlikten rahatsızlık duyup buna çare üretme güdüsü ile hareket eden kuramcılar olabilir. Ancak bu tarz kaygılar taşıyan düşünürlerin varlığı, genelde gelişme yazınının, özelde ise modernleşme kuramının politik gerekçelerini ortadan kaldırmaz. Aksine modernleşme söyleminin varlığı bu gerekçelerde yatmaktadır (Altun, 2000). Bir başka deyişle, gelişme yazını olarak adlandırılan kuramlar manzumesi, evet, azgelişmiş geri kalmış toplumların sorunları ile ilgilenmiştir, bu ilgi gelişmemiş toplumlarda olumlu sonuçlar da doğurmuş olabilir; ancak bu hususiyet şu gerçeği değiştirmemektedir: gelişme yazınının, Amerikan hegemonyasının, ABD'nin küresel çıkarlarının bir ürünü olduğu gerçeği... ABD'nin

çıklarlarının, insani kaygıların önüne geçtiği anlaşılmaktadır. Ki, gelişmemiş toplumların gelişmemişliklerinin anormal olarak değerlendirilip “hastalık” tespitinde bulunulması; hastalığın tespit edilmesi, hastanın tanınip iyileştirilmesi için doğru bilgi üretme gerekliliğinin (Ercan, 2018, s. 85) ortaya konulmuş olması da gelişme yazınının insani değerler açısından sorgulanmasına yol açmaktadır. Anlaşılan odur ki, Batı’nın 19. yüzyıldan beri sahip olduğu etnosentrik dünya görüşü 1945 sonrasında oluşan konjonktürde de devam etmiştir. 19. yüzyıl itibarıyla sömürgeciliği “Öteki”ne “medeniyet bahşetmek” olarak sunan ve Batı dışı toplumlara pek de yaşam hakkı tanımayan Batı düşüncesi, 1945’ten sonra “Öteki”ne olan küçümseyici tavrı saklı kalacak şekilde bu sefer Batı dışı dünyanın da gelişebileceği ancak bunun ancak Batı öncülüğünde, Batı’nın izlediği ya da öngördüğü yollardan geçmek şartıyla olabileceğini savunan tavrı benimsemiştir. Üçüncü Dünya “hasta”dır, hastalık ise “gelişmemişlik”tir. “Doktor” Batı, “reçete” ise gelişme yazınıdır.

h. Gelişme Yazınının Azalan Popülaritesi, Yöneltilen Eleştiriler

1970’li yıllara gelindiğinde gelişme yazınıni oluşturan kalkınma teorileri ve modernleşme kuramlarının hâkim paradigmalardan olmaktan çıktığı, popülarlığını yitirdiği ifade edilmektedir. Kalkınma ve modernleşme kuramlarının teorik ve kavramsal dayanaklarının, 1960’ların sonuna doğru, gittikçe artan şekilde sorgulanmaya başladığı söylenmektedir (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 13). Örneğin, Huntington siyasi kalkınmacılık ve modernleşme yaklaşımını ilk eleştirenlerden bilim insanları arasında öne çıkarılmaktadır. Huntington’un 1965’te yazdığı “*Political Development and Political Decay*” isimli makale ve 1968’te yayımladığı “*Political Order in Changing Societies*” başlıklı kitaba atıfta bulunmaktadır. Huntington bu eserlerinde; Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde yaşanan siyasi gelişmelerin, kalkınmacılık yaklaşımının öngörülerıyla tutarlılık göstermediğini, kalkınmacılık yaklaşımının bu ülkeler için öngördüğü siyasal gelişimin farklı şekilde gerçekleştiğini ortaya koyuştur (Sayarı, 2020). Gelişme yazınına yönelik eleştiriler ise şöyle sıralanmaktadır (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 14):

- Yaklaşımın gelişmekte olan dünyadaki siyasetin gerçekleri ile örtüşmediği ortaya konulmuştur. Ekonomik kalkınma ve toplumsal değişimin, Batı tipi liberal demokrasileri ortaya çıkaracağı düşüncesi boşa çıkmıştı.

- Kalkınmacı yaklaşımın gelişmekte olan ülkelere rol model olarak sunduğu Avrupa'nın ilerleme ve gelişme süreçlerinin, gelişmekte olan ülkelerde benzer şekilde tekrarlanamayacağının anlaşılmış olması.
- Modernleşme teorilerinde referans alınan geleneksel-modern ikiliğinin sorunlu olarak görülmesi. Buna göre, Avrupa ve Kuzey Amerika'da modernleşme sürecinde geleneksel değerlerin yerlerini modern unsurlara bırakmış olduğu, benzer bir değişimin gelişmekte olan ülkelerde de gerçekleşeceği beklentisinin altı boş çıkmıştı. Bilakis geleneksel olarak nitelendirilen din, etnik aidiyet gibi kültürel değerler ve pratikler, gelişmekte olan toplumlarda daha da güçlenmişti.

i. İktisadi Kalkınma Teorileri

Az gelişmişlik sorununa, bilim insanlarının ilk elde iktisat disiplini perspektifinden eğildikleri ifade edilmektedir. Bu dönemde gelişme, ekonomik büyüme ile eş tutulmuştur (Altun, 2000). Gelişme yazının bir alt disiplini olarak kalkınma teorilerinin, sorunu yalnızca ekonomik algıladığı; toplumsal, siyasi, kültürel olguları göz ardı ettikleri anlaşılmaktadır. İktisatçıların ekonomik büyüme ile kalkınma arasında kurdukları özdeşliğin öncülüğünü, Harrod ve Domar'ın üstlendiği ifade edilmektedir. Harrod ve Domar'ın çalışmalarının özü şöyle açıklanmaktadır (Altun, 2000): Hlusa, Batı'nın gelişmesi endüstrileşme süreciyle bir tutulmuş; bu bağlamda az gelişmişlik problemi endüstrileşme çerçevesinde açıklanmıştır. Avrupa'da endüstrileşme sürecinde önemli rol oynayan sermaye birikiminin yokluğu, az gelişmişliğin nedeni olarak açıklanmıştır. Harrod ve Domar, "*biriktirme*" ve "*yatırım*" unsurlarını ekonomik büyümeyi sağlayacak itici güç olarak tespit etmişler; kalkınma, sermaye oluşumu ve dolaşımına bağlı bir süreç olarak algılanmıştır.

İktisadi Kalkınma Teorileri, genel özellikleriyle şöyle aktarılmaktadır (Ercan, 2018, s. 85-95):

- İktisadi kalkınma yaklaşımı, dünya üzerinde var olan ekonomik yapıları, ikili yaklaşımla, gelişmiş/az gelişmiş olarak iki ana kategori haline ele almıştır. Gelişmiş/az gelişmiş; kişi başına düşen gelir, sermaye donanımı ve birikimi, tasarruf, yatırım vb. ekonomik göstergeler etrafında şekillendirilmiştir.

- Azgelişmiş ülkelerin, ekonomik gelişmeyi tetikleyecek dinamiklerden yoksun oldukları belirlenmiştir. Bu dinamikler şöyle sıralanmaktadır: tasarruf oranlarındaki yetersizlik; yatırımlardaki yetersizlik; pazarın yeterli büyüklükte olmaması.
- İktisadi kalkınma yazınına katkıda bulunan iktisatçıların en belirgin özelliklerinden bir tanesi olarak, kalkınmayı çeşitli merhalelerden meydana gelen doğrusal büyüme süreci (evrimci teori) olarak ele alışları gösterilmektedir. Bazı içsel dinamiklerden yoksun olmalarına rağmen, gelişmemiş ülkelerin de gelişmiş ülke konumuna erişebilecekleri, endüstriyel toplum mertebesine ulaşabileceklerine dair inanç, iyimser ele alış, iktisadi kalkınma teorilerinin bir diğer özelliği olarak belirtilmektedir.
- Azgelişmiş ülkelere, ulaşılması gereken hedef ya da ideal tip olarak yüksek büyüme oranına sahip ABD ve Avrupa'nın işaret edildiği belirtilmektedir. Gelişmiş ülkelerin tarihsel pratikleri gelişme stratejisinin kurallarını; ulaştıkları düzey ise gelişmişliğin tanımını azgelişmiş ülkelere açıklayacaktır.
- İktisadi kalkınma teorilerinin toptancı ele alışa sahip olduğu belirtilmektedir. Sebebi, gelişmemiş ülkelerin kendi aralarındaki farklılıkların göz ardı edilmiş olmasıdır. Kapitalistleşen ülkeler ideal tip olarak lanse edilirken kapitalizmin gerçekleşmediği ülkeler bir bütün halinde, tek tip, Üçüncü Dünya ülkeleri olarak nitelendirilmiştir. Böylece eşitsiz ve hiyerarşik ilişkilere, ikilemlere dayalı söylemlerle meşru bir zemin kazandırıldığına işaret edilmektedir. Gelişmiş-azgelişmiş; modern-geleneksel; birinci dünya-üçüncü dünya...
- Keynesyen ekonomi referans alınarak ülke içi ekonomiye planlama yoluyla devlet müdahalesinin gerekli görüldüğü ifade edilmektedir. Ayrıca bu ülkelerin yetersiz sermaye birikimine sahip olduklarından hareketle ABD ve Avrupa'dan yabancı sermaye kaynaklarının aktarılması suretiyle dışardan da bir müdahalenin gerekliliği, kalkınma yazınının üzerinde en çok durduğu konulardan biri olarak ifade edilmektedir.
- Kalkınma iktisadının, gelişmenin ölçütleri olarak kişi başına düşen gelir ve milli gelirdeki yıllık artış unsurlarını belirlediği; böylelikle gelişmenin salt ekonomik bir süreç olarak algılandığı belirtilmektedir. İnsan ve toplumun yaşam düzeyinin

gelişmesi, zenginliğin adil paylaşımı, doğa ile ilişkilerin geliştirilmesi, insanının özgürleşmesi, bireysel katılımın artması vb. gelişmişliğin diğer boyutlarının göz ardı edildiği vurgulanmaktadır.

j. W. W. Rostow Örneği

Kalkınma iktisadına katkıda bulunmuş teorisyenler arasında Walt Whitman Rostow (1916-2003) ismi önemle zikredilmektedir. Rostow'un "*The Stage of Economic Growth, A Non-Comunist Manifesto*" eserinde, gelişmiş ülkelerin, gelişme sürecinde geçirdikleri gelişme aşamalarını, bu aşamalarda karşılaştıkları sorunları ve bu aşamaların özgül niteliklerini bilimsel niteliğe haiz tarafsızlık ve sistemlilik içerisinde incelediği ifade edilmektedir (Rostow, 1970). Rostow'un gelişim teorisi, iktisat tarihçisi olarak yaptığı incelemelere dayanan; gelişim aşamaları hakkındaki teorilerinde toplanan bir teori olarak açıklanmaktadır. Rostow'un incelemelerini 17. yüzyıldan itibaren başlattığı ve modern dünya tarihini incelediği belirtilmektedir. Rostow'un ortaya koyduğu gelişim aşamalarının kendisinde uyandırdığı anlamlar şöyle ifade edilmektedir: "*Modernleşme yolunda eşitliği göstermek*" ve "*Her millete, tecrübelerin kıymetini açıklamak*" (Dirimtekin, 1967).

Rostow'un, ortaya koyduğu Aşamalar Kuramı'nda, modern iktisadi gelişmeyi 5 ayrı aşamada incelediği ve her toplumun zorunlu olarak bu aşamalardan geçtiği ya da geçeceğini savunduğu açıklanmaktadır. Modern iktisadi gelişmenin 5 aşaması ise şöyle sıralanmaktadır (Rostow, 1970, s. 243):

1. Geleneksel Cemiyet Aşaması
2. Harekete Geçme Hazırlığı Aşaması
3. Harekete Geçme Aşaması
4. Olgunluk Aşaması
5. Kitle İstihlaki (Tüketimi) Aşaması

Neticede Rostow'un, 20. yüzyılın ilk yarısına gelindiği vakit ileri sanayi toplumu olarak ifade edilen toplumları referans edinerek ekonomik gelişmenin sınıflandırmasını yapmak ereğinde olduğu anlaşılmaktadır. Rostow'a dair şu hususa da dikkat çekilmektedir ki, O'na göre modern iktisadi gelişme bakımından toplumlar benzerlikler gösteriyorsa da her ülkenin kendine özgü gelişme olanağı da vardır (Rostow, 1970, s. 247). Bu bağlamda,

kalkınma iktisadının ülkeler arasındaki farklılıkları göz ardı ettiği, toptancı bir yaklaşım sergilediği şeklindeki tespitlerin Rostow için geçersiz olduğunu söylemek mümkündür.

k. Modernleşme Teorileri

Modernleşme teorisi, özü itibariyle, “*Batılı olmayan toplumların yüz yüze kaldıkları farklılaşma süreçlerini*” yani neden geri kaldıklarını anlamaya çalışan ve bu toplumların “*sağlıklı kalkınma siyaseti*” üretebilmeleri için gerekli kuramsal çerçeveyi oluşturma gayretinde olan entelektüel bir uğraşın ürünü olarak takdim edilmektedir (Altun, 2000). Tıpkı 19. yüzyıl klasik gelişme yazınında büyük ölçüde etkilenen iktisadi kalkınma teorisi gibi, modernleşme kuramının da klasik sosyoloji kuramlarından fazlaca etkilendiği ifade edilmektedir. Öyle ki, her iki disiplinin de 19. yüzyıl iktisat ve sosyoloji disiplinlerinin gelişmiş/gelişmemiş toplum düşüncesinin birer uzantısı oldukları; bilahare, 19. yüzyıl emperyal politikalarının 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan konjonktüre göre yeniden revize edilmesi olarak açıklanmaktadır (Ercan, 2018, s. 104). Savaş sonrası Amerikan Sosyolojisi içerisinde doğup geliştiği belirtilen modernleşme kuramında, klasik sosyolojinin modernleşmenin evrenselliği ve biricikliği algısının baki kaldığı ancak; farklı olarak Batı dışı toplumlarında gelişebilecekleri düşüncesinin yerleştiği ifade edilmektedir (Altun, 2000). Modernleşme kuramının, akranı olan iktisadi kalkınma teorilerinden ayrılan yönüne gelince, bütüncül ve çok yönlü bir yaklaşıma sahip olmasına işaret edilmektedir. Modernleşmeyi gelişmekle eş tutan modernleşme kuramı, az gelişmişliğin sadece ekonomik yönünü değil tüm yönlerini ele alan bir tavır benimsemiştir (Ercan, 2018, s. 96). Modernleşme teorisinin, demokrasiyi modernleşmenin doğal bir parçası olarak algıladığı ifade edilmektedir. Feodal örgütlenmeye, tarımsal üretime dayalı geleneksel toplumdan; rasyonel esaslara dayalı, kapitalist üretimin gerçekleştiği, ulus-devlet şeklinde örgütlenmiş modern topluma geçiş, yani modernleşme, her toplumda şöyle ya da böyle, er ya da geç gerçekleşecektir (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 87).

Talcott Parsons ismi, 19. yüzyıl klasik sosyoloji kuramlarının savaş sonrası dönemde modernleşme olarak ele alınışı bağlamında, üzerinde defaatle durulan bir isimdir. Parsons’un ortaya koyduğu sosyolojik çerçevenin, yapısal işlevselci temelde yükseldiği ifade edilmektedir. Parsons’a göre süreç içerisinde ABD, öncülük payesine erişmiştir. Modernleşmeyi gaye edinmiş toplumların, modernliğin ve evrenselliğin timsali olan

ABD'nin tarihsel deneyimlerinden yararlanmaları ve O'nun açtığı yolda ilerlemeleri gerekmektedir. Parsons'un Üçüncü Dünya ülkelerinin modernleşmesi vasıtasıyla uluslararası siyasi istikrarın sağlanacağına inandığı, bu yönüyle de savaş sonrası modernleşme paradigmalarına dayanak oluşturduğu belirtilmektedir (Altun, 2000). Parsons'un toplumsal değişim süreci içerisinde belirlediği modernleşme aşamalarını şu şekildedir (Çınar, 2007):

1. *İlk Hıristiyanlık*: Kilise örgütlenmesinin fonksiyonel özgünlüğü, kent toplulukları,
2. *Orta Çağ Devri*: Loncalar ve eşitlik, kilisenin bilgiye katkıda bulunması,
3. *Rönesans ve Reform*: Kilise içerisinde doğup gelişen sekülerizm ve bireysellik,
4. *Karşı Reform*: Değerlerin çoklaşması, laik toplum yapısının meşru zemin kazanması,
5. *Devletin Yükselişi*: Toprak aristokratları, parlamento, rasyonalizm, laik kültür; örgütlü ve kurumsal seküler toplum,
6. *Endüstriyel ve Demokratik Devrimler*: Endüstrileşme ve demokratikleşme,
7. *Modern Amerika*: Hükümet, eğitim devrimi, sendikalar, yüksek endüstrileşme, linguistik benzerlik.

Parsons'un yapısal işlevselci çerçeveye ortaya koyduğu evrim şeması üzerinden, 19. yüzyıl Batılı evrim düşüncesini alenen benimsediği ve zamanının gerektirdiği şekilde bu düşünce yapısını savunduğu vurgulanmaktadır. “*Ne kadar tanıdık bir model! Gerçekten de Parsons'un analizi, özünde Weber ve Durkheim'in yöntemlerinin harman edilerek geliştirildiği için oldukça tanıdık bir modeldir. Touraine'e göre, Parsonscu tarzdaki gelişme sosyolojisi, klasik sosyolojinin en son, en büyük kurgusu ve hegemonik gücünün en üst noktasındaki ABD'nin aynadaki yansımasıdır.*” (Ercan, 2018, s. 98) Ayrıca, Parsons'un modernliğin Batı toplumları dışına ancak sömürgecilik faaliyetleri ile yayılabileceğini belirttiğine; Batı dışı toplumların modernleşebilmesi adına haricî müdahalelerin gerekliliğini vurguladığına dikkat çekilmektedir (Altun, 2000).

1. Barrington Moore, Jr. Örneği

Modernleşme kuramcılarında olmakla birlikte, kendisinden önceki modernleşme açıklamalarına kritik bir yaklaşım sergileyen Moore, yapısal işlevselci çerçeveye önemli

eleştiriler getirmiş bir kuramcı olarak takdim edilmektedir. Ayrıca belirtilmektedir ki, Moore, kendisinden önceki modernleşme kuramlarına kritik bir yaklaşım sergilemekle, belli yönlerini yadsımakla birlikte; modernleşme kuramcılarında ayrı bir kimse değil, bilakis önde gelen, gelişme yazınına kayda değer katkılarda bulunan modernleşme kuramcılarında bir tanesidir (Altun, 2000). Moore'un konuya yaklaşımı "*tarihsel sosyoloji*" çerçevesinde değerlendirilmektedir. Moore'u gerek karşılaştırmalı siyaset disiplini gerekse de modernleşme kuramı için değerli kılan özelliklerden bir tanesi olarak, sadece demokratikleşme süreçlerini değil, karşılaştırmalı perspektif ile faşist ve komünist rejimlerinde doğuşuna dair yaptığı açıklamalar gösterilmektedir (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 89).

Moore, Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri adlı eserinde ulusları çağdaş dünyaya götüren üç yolu tek tek ele alıp toprak sahibi aristokratlar, köylüler ve burjuvazinin, kapitalist demokrasiyle sonuçlanan burjuva devrimlerinde; faşizmle sonuçlanan başarısız burjuva devrimlerinde; komünizmle sonuçlanan köylü devrimlerinde oynadıkları rolü anlamaya çalışmıştır. Moore der ki, "*Sağlam temellere dayanan genellemeler, bir pilotun kıtayı aşarken kullanabileceği türden, geniş bir ülkenin büyük ölçekli bir haritasına benzer. Daha ayrıntılı haritaların belli bazı amaçlar için gerekli olması gibi, bu tür haritalar da belli bazı amaçlar için gereklidir.*". Bu bağlamda Moore'un çözümlemesinde, elde ettiği bulguları incelerken sahip olduğu derinliğin okuyucusuna verdiği güven en göze çarpan özelliği olarak altı çizilmektedir. Yine Moore, kendi metaforuyla, çağdaşlaşmaya giden yolda patikalar üzerinde bir keşfe çıkmış ve okuyucusuna, keşfe çıktığı alanda, kendinden sonra gelecekler için, gözüne çarpan en önemli şeyleri yazıya dökmeye, alanın kabaca haritasını vermeye çalışmıştır (Moore, 2016, s. 9-25).

Moore'un perspektifinden, toplumları çağdaş dünyaya götüren üç yol tespit edilmiştir. Bunlardan ilki "*Burjuva Devrimi*" yoludur. Moore'a göre, başlangıç koşulları itibarıyla aralarında derin farklılıklar bulunan İngiltere, Fransa ve ABD, tarihin birbirini izleyen aşamalarında bu yola girmişler; Püriten Devrim, Fransız Devrimi ve Amerikan İç Savaşı gibi bir dizi devrim neticesinde kapitalist parlamenter demokrasiye ulaşmışlardır. Moore'un ortaya koymuş olduğu ikinci yol ise "*Tutucu Devrim*" yoludur. Moore'a göre bu yolda kapitalist bir yoldur ancak, "devrimci dürtüden" yoksun olduğu ölçüde, en ileri biçimi faşizm olan gerici siyasal yönetim şekillerine götürmektedir. Almanya ve Japonya

örnekleri, tepeden inme bir devrimle endüstrileşmenin gerçekleşmesi hasebiyle Moore'a referans oluşturmuşlardır. Çağdaşlaşmaya götüren üçüncü ve son yol ise "*Komünist Yol*"dur. O'na göre güçlü bir orta sınıfın yer almadığı, kökeninde asıl olarak köylülerin var olduğu devrimler, çağdaş dünyaya komünist yoldan geçişin önünü açmıştır. Rusya ve Çin, çağdaş dünyaya komünist yoldan geçen ülkeler olmuşlardır (Moore, 2016, s. 481-501).

Moore'un eseri, bir ülkede köklü ve kalıcı bir demokrasinin tesis edilebilmesi için izlenmesi gerek yol haritası olarak nitelendirilmektedir. Moore, marksist bakış açısıyla, tarihsel sosyoloji çerçevesinden, toplumsal sınıflar arasındaki ilişki ve çatışma ağının, o ülkenin rejim tipinde belirleyici rol oynadığını savunmuş olarak takdim edilmektedir (Özer, 2017).

1970'ler, Kapitalizmin Bunalımı: Yeni Döneme Açılan Kapı

2. Dünya Savaşı'nın ardından sosyal bilimler alanında hızla yükselen kalkınma iktisadı ve modernleşme teorilerinin, 1970'lere gelindiği vakit egemen konumunu yitirdiği ifade edilmektedir. Bir çatı olarak gelişme yazınında var olan, ekonomik açıdan azgelişmiş, sosyolojik açıdan geleneksel olarak tarif edilen toplumların, gelişebilecekleri ve modernleşebileceklerine dair iyimser ele alışı yaşanan toplumsal gelişmelerle örtüşmediği söylenmektedir. Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşanan istikrarsızlık, artan yoksulluk, yaygınlaşan sefalet, totaliter rejimlerin kurulması vb. türden gelişmelerin, bu kuramların öngörülerini boşa çıkardığı ifade edilmektedir (Ercan, 2018, s. 106). 1970'lerle beraber gelişme yazınına yadsıyan kuramlar arasında *Bağımlılık Okulu, Dünya Sistemi Yaklaşımı, Marksist Gelişme Yazını* sayılmaktadır.

Gelişme yazınının araştırma nesnesini oluşturan azgelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde, örneğin Latin Amerika ülkelerinde ve Türkiye'de -ki Türkiye'nin, geçirdiği doğrusal modernleşme ve gelişme süreciyle siyasi kalkınma teorilerine önemli bir dayanak oluşturduğu belirtilmektedir- bu dönemde yaşanan siyasi, iktisadi ve içtimai istikrarsızlıklar; adeta rutin hale gelen askeri darbeler ve otoriterleşme eğilimleri gelişme yazınına öngördüğü doğrusal ilerleme şöyle dursun, mevcut durumun dahi korunamadığını göstermiştir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde askeri darbelerin sıklıkla yaşandığı ülkeler arasında Arjantin'in ismi zikredilmektedir. Arjantin'de 1930 ve 1976 yılları arasındaki 46 yıllık süreçte 6 askeri darbe gerçekleşmiştir. Süreç içerisinde

Arjantin’de, yuvarlak hesapla her sekiz yılda bir askeri darbe gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu askeri darbelerin yalnızca siyasi krizin ürünü olmadıkları; ekonomik, toplumsal yönleri ve dahi uluslararası konjonktürle olan ilişkisi bağlamında çok yönlü birer olgu oldukları ortaya konulmaktadır (Gezgüç & Uzun, 2017).

1970’lerde modernleşme kuramına karşı alternatif olma iddiasıyla ortaya çıkan kuramlardan bir tanesi olarak Bürokratik-otoriterizm yaklaşımı gösterilmektedir. Bürokratik-otoriterizm yaklaşımı, Arjantinli siyaset bilimci Guillermo O’Donnell tarafından geliştirilmiştir. O’Donnell’in teorisinde, Arjantin’in yaşadığı olumsuz siyasi deneyimlerden, askeri darbelerle sıkça kesintiye uğrayan demokrasi deneyiminden etkilendiği belirtilmektedir. Teori, ekonomik krizin siyasi ve toplumsal krizleri doğurduğu, tüm bu belirsizlik ve istikrarsızlık ortamının askeri darbelerin önünü açtığı şeklinde özetlenmektedir. Biraz daha açacak olursak, O’Donnell’a göre, ithal ikameci ekonomi sürdürülebilirlikten uzaktı ve halkın refah durumunu kötüleştiren ekonomik krize sebep olmuştu. Ekonomik kriz, siyasi ve toplumsal istikrarsızlık ortamını doğurmuş; böylesi bir ortam da refah düzeyi yüksek kesimlerin, çıkarlarını korumak için orduya yüzlerini çevirmelerine neden olmuştur. O’Donnell’ın, böylesi bir süreç neticesinde iktidara gelen askeri yönetimlerin, sivil bürokratlar ile birlikte ülkeyi yönettiklerini tespit ettiği; bu yönetimleri de bürokratik-otoriter yönetimler olarak adlandırdığı açıklanmaktadır (Sayarı & Bilgin, 2018, s. 15).

Her ne kadar modernleşme kuramının altın çağı ya da hâkim paradigma olduğu süreç kısa sürmüş, savaş sonrasında 1950’lerle beraber hızla yükselişe geçip 70’lerde aynı hızla düşüşe geçmiş olsa da geriye zengin akademik birikim miras bıraktığını, siyaset, sosyoloji ve ekonomi disiplinleri için halen çok değerli bir kaynak işlevi gördüğünü söylemek mümkündür.

Kapsamlı ve köklü bir değişimin ifadesi olarak, 1970’li yılların ardından yaşanan iki önemli gelişmeye dikkat çekilmektedir: neo-liberalizmin yükselişi ve soğuk savaş döneminin sona ermesi. Batı için, 2. Dünya Savaşı sonrası işaret eden, “*altın yıllar*” olarak adlandırılan sürecin 1970’lerde kapitalizmin girdiği küresel krizle beraber sona erdiği ifade edilmektedir. Kâr oranlarındaki düşüş, işsizlik ve enflasyonun tavan yapması gibi bir dizi nedenin kapitalizmin evrensel krizini doğurduğu açıklanmaktadır. Tarihi, döngüsel krizlerle ve bu krizleri aşmak için başvurduğu yeniden yapılanma süreçleri ile

açıklanan kapitalizmin, bu krizden çıkış için de yeniden yapılanma sürecine başvurduğu, bu yeniden yapılanmanın da neo-liberal yapılanma olduğu belirtilmektedir (Ercan, 2018, s. 109-124). 1990'larda yaşanan evrensel krizinse yine dünyayı sarsan değişim ve dönüşümlere yol açtığı, en derin etkilerinden bir tanesinse “sosyalizmin tasfiyesi” olduğu söylenmektedir (Şaylan, 2020, s. 21-38). Bilindiği üzere 21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri, 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıdır. Sosyalizmin bayrak taşıyıcısı olarak Sovyet Rusya'nın dağılması ile 21. yüzyılın son 10 yılına gelindiğinde kapitalizm, dünyada yeniden tek ve rakipsiz kalmıştır.

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanan köklü değişim “küreselleşme” olarak adlandırılmaktadır. Postmodernizm, postfordizm vd. post ön ekine sahip kavramlar; neo/yeni ön ekine sahip yeni dünya düzeni, neoliberalizm vd. kavramlar; modernizmin sonu, ideolojilerin sonu, temsili demokrasinin krizi vb. türden kriz ve son sözcükleriyle açıklanan ifadeler bu dönemin trend söylemleri olarak belirtilmektedirler. Küreselleşmeyle birlikte meydana gelen değişimin ideolojik yönü, neoliberalizm; kültürel yönü postmodernizm olarak ifade edilmektedir (Çiftçi, 2008). Neoliberalizmin yükselişi ile beraber, modern siyasetin ürünleri olan ulus-devletlerin, temsili demokrasinin, siyasi partilerin konumlarının sorgulanmaya başladığından söz edilmektedir. Yeni dönemde yeni siyasal kültürün tanımladığı siyaset anlayışı, “*postmodern siyaset*”, “*gösteri demokrasisi*” şeklinde ifade edilmektedir. Dönemin siyasetinde trend olan siyasal kurum ve kavramlar içerisinde, *sivil toplum*, yönetim, *e-demokrasi*, *yeni toplumsal hareketler* kavramları dillendirilmektedir (Çiftçi, 2008). Kimilerine göre insanlığın ulaştığı en son, en mükemmel aşama, bir “*mükemmelliyetler zinciri*”, kimilerine göre ise “*tok hürler ve aç esirlerin*” aynı gemi içinde farklı kaderleri yaşadığı “*sorunlar zinciri*” olduğu anlaşılan, köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı işbu dönemin net şekilde mahiyetini ortaya koymak ise henüz mümkün görünmemektedir. Şaylan'ın da isabet buyurduğu üzere: “*Moderniteden postmoderniteye geçiş, acaba kapitalizmin 1970'li yıllarda ortaya çıkan krizine ve bunu aşmak için gündeme gelen yeniden yapılanmanın sonucu mudur?*” (Şaylan, 2020, s. 169). Bir başka deyişle postmodernizm, kapitalizmde yeni bir aşama mıdır, yoksa geçmişten köklü bir kopuşun yaşandığı yepyeni bir dönem midir? Bu sorun henüz İskender'i olmayan bir Gordion düğümüdür. Konuya ilişkin henüz net bir cevap verilememiştir. Dahası 1970'leden sonra girilen yeni döneme dair görüşlerin yer aldığı makasın uçlarının henüz

çok açık olduğu anlaşılmaktadır. Ancak muhtemeldir ki, zaman içerisinde sürecin olgunlaşmasıyla konuya ilişkin daha net açıklamalar yapmak mümkün olabilecektir.

Sonuç Yerine

Avrupa, 15. yüzyıl itibarıyla maddi-manevi köklü ve büyük dönüşümlerin içerisine girmiştir. Yaşanan dönüşümler, Avrupa'nın, dünyanın geri kalanından ayrı bir yol izlemesine sebep olmuştur. Rönesans ve Reform ile başlayan fikrî dönüşümler, 18. yüzyılda aydınlanma ile doruk noktasına çıkmıştır. Bilmek ve bilgi üretmek ilahi olmaktan çıkarak dünyevileşmiştir. İnsan, aklı ile kendisini ve çevresini tanıyacak, anlamlandırarak; bu yolla da özgürlüğe erişecektir. Coğrafi Keşifler ve ticari tarıma geçişle başlayan Avrupa'nın zenginleşmesi ve sermaye birikimi süreci ise, bunlara bilimsel gelişmelerin de eklenmesiyle Sanayi Devrimi'ne yol açmış, yeni bir boyuta geçmiştir. Artık üretimde insan gücüne gerek kalmamış, üretimde insanın yerini makinalar almıştır. İhtiyaca yönelik üretimin yerini, ticarete dönük kitle üretimi almıştır. Tabii olarak, kitle üretimi beraberinde hammadde ve pazar ihtiyacını doğurmuş, bu ihtiyaç neticesinde Avrupa'da dev kolonyal imparatorluklar kurulmuştur. Kültürel, fikrî, iktisadi ve ilmî alanlarda yaşanan dönüşümlerin, birbirinden ayrı olgular değil, bilakis birbiriyle bağlantılı, birbirlerinin gelişmelerini tetikleyen olgular oldukları anlaşılmaktadır. Pek tabii, siyaset de bu köklü değişim ve dönüşümlerle etkileşimde olmuş; yeri gelmiş değişimlerin öncüsü, yeri gelmiş değişimlerden etkilenen taraf olmuştur. Orta Çağ Avrupası'nın siyasi görünümüne baktığımız vakit, feodal örgütlenmelere dayalı, iktidarın meşruluğunun ilahi zemine oturtulduğu, keyfi, monarşi yönetimleri görmekteyiz. Kilise, bu dönemde dini otoritesinin yanı sıra önemli bir siyasi aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyıla gelindiği vakit, kilisenin siyasi otoritesi yerle yeksan edilmiş; feodal monarşilerin yerini üniter ulus-devlet yapılanması almış; keyfiliğin yerini anayasal düzen almış; ideolojiler, siyasi partiler, baskı grupları modern siyasetin öne çıkan kurumları olmuşlardır. Yaşanan siyasi gelişmelerde burjuvazinin rolünün altını çizmek gerekir. Ticaretle zenginleşen burjuvaların sınıfsal çıkarları; öngörülebilirliği, yasal ve sınırlandırılmış yönetimleri, sınırları içerisinde tek egemen güç olan bir devleti gerektirmekteydi. Tabii, yönetimde söz sahibi olmaları, yeri geldiğinde iktidar sahiplerini değiştirebilmeleri de gerekiyordu. Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmelere bakıldığında, burjuvazinin, kendi çıkar ve talepleri doğrultusunda siyaseti dizayn etmede başarılı oldukları görülmektedir. Özetle, Avrupa'da yaşanan Rönesans,

Reform, Aydınlanma, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi ve Püriten Devrim, köklü, hayatın her alanına sirayet eden, yeryüzünün tamamında etki uyandıran değişimlere sebebiyet veren olaylar olmuşlardır. İşte, siyaset, ekonomi, sanat, din, bilim, kültür vd. hayatın her alanında yaşanan değişim ve dönüşümlerin toptan ifadesi modernleşmedir. Dönemin adıysa modernitedir. Modernitenin 19. yüzyıl itibarıyla geldiği noktada Batı, dünyaya yön veren, dünyanın geri kalanı üzerinde söz sahibi, ekonomide; bilim ve teknikte; sanat ve kültürde dünyanın en ileri ve gelişmiş bir noktasına erişmiş, hegemonya sahibi güç haline gelmiştir. Dünyanın geri kalanı için Batı'nın ulaştığı nokta, ulaşılması gereken hedef olmuştur.

Avrupalı güçlerin aralarındaki çıkar ve menfaat çatışması, 20. yüzyılda iki büyük yıkıma, iki dünya savaşına sebebiyet vermiştir. Avrupa için, iki dünya savaşının ağır faturası, dünya üzerindeki merkezi güç konumlarını kaybetmeleri olmuştur. 2. Dünya Savaşı'nın ardından dünya, yeni iki süper güçle tanışmıştır: ABD ve SSCB. Savaşın sona erdiği 1945 yılından, SSCB'nin yıkıldığı 1991 yılına kadar geçen dönem bu iki gücün çatışması etrafında şekillenmiştir. Ve bu dönem literatüre Soğuk Savaş olarak geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı, bir anlamda, bir devrin sonunu ve yeni bir devrin başlangıcını ifade etmektedir. Savaşın ardından Avrupalı kolonyal imparatorluklar, egemen konumlarını ve beraberinde dünya üzerindeki sömürgelerini birer birer kaybetmişlerdir. Neticede, Avrupa'nın güç ve prestiji okyanus ötesine kaymış, Batı uygarlığının temsilcisi payesini ABD elde etmiştir.

20. yüzyılda, Avrupa'nın haricindeki coğrafyalarda Batı'nın ulaştığı noktaya erişmek ana gaye olmuş; bu dönemde “modernleşme, gelişme ve ilerleme” bu toplumların dillerine pelesenk olan kavramlar olmuşlardır. ABD ise savaş sonrası dönemde gerek Batı uygarlığının temsilcisi olarak gerekse de küresel çıkarları doğrultusunda yeni bağımsızlığını kazanmış Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınması ve modernleşmesi meselesini dış politikasının merkezine oturtmuştur. ABD'nin siyasi kaygılarının güdümünde ortaya çıkan Gelişme Yazını ise işaret edilen dönemde sosyal bilimlerde hâkim paradigma olagelmıştır. Gelişme yazınının alt disiplinleri olan kalkınma ve modernleşme teorileri, öz bakımından 19. yüzyıl klasik ilerleme kuramlarına, yani üstün Batı medeniyeti anlayışına bağlı kalmakla birlikte; şekil itibarıyla değişiklik arz etmiş, artık Batı dışı toplumlarında kalkınabilecekleri ve modernleşebilecekleri gündeme gelmiştir. Ancak, 1970'li yıllara gelindiğinde Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde

yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, yokluk, sefalet, otoriter eğilimler, bu disiplinlerin Üçüncü Dünya ülkeleri için öngördüğü, Batı'nın izlediği yoldan, Batı'nın ulaştığı hedefe, ABD'nin öncülüğünde gidilip kalkınılabileceği, modernleşilebileceği savını boşa çıkarmıştır.

1970'lerle beraber kapitalizmin yaşadığı küresel kriz ise yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Yeniden yapılanmanın ismi neoliberalizm olmuştur. Kapitalizmin her krizin ardından gerçekleştirdiği yeniden yapılanma süreçlerinde olduğu gibi bunda da köklü ve derin dönüşümler yaşanmıştır. Ayrıca, 1970'lerde New Yorklu sanat çevrelerinde başlayan modernizmin toptan eleştiriye tabi tutulması ve yadsınması, giderek modern siyaset, bilim, kültür anlayışlarına da sıçramış; postmodernite olarak adlandırılan dönemde, bir zamanlar ideal, mükemmel, ulaşılabilir en son noktayı ifade eden modernitenin getirdiği değerler, ciddi yadsımalara maruz kalmıştır.

“Modern kelimesinin artık aptallar dışında otomatik bir prestiji yok.”

Nicolás Gómez Dávila- 1913-1994, Kolombiyalı filozof

Ahir kelam, Avrupa'nın dâhilî dinamikleri ve spesifik tarihi koşulları doğrultusunda 15. ve 16. yüzyıllar itibariyle girdiği süreç, Avrupa için geleneksel olarak adlandırılan eskiden köklü bir kopuşu beraberinde getirmiş, 19. yüzyıla gelindiği vakit 300 yıllık sancılı bir sürecin neticesinde modern Avrupa oluşmuştur. Yani, bir değerler manzumesi olarak modernizm Avrupa'ya, Batı uygarlığına özgüdür. 20. yüzyılda Avrupalı olmayan toplumların ulaşmak istedikleri paye ise Batı uygarlıklarının ulaştıkları noktadır. Bu hedefe ulaşmak için girdikleri yol ise modernleşme sürecidir. Postmodernite ise, 21. yüzyıla gelindiği vakit, içinden geçtiğimiz dönemin isimlendirmesidir. Bu dönemin modernitenin bir parçası mı yoksa moderniteden köklü bir kopuş mu olduğu sorusu ise henüz bir muammadır.

Kaynakça

Akman, Ş. T. (2021). Feodalizmden Kapitalizme Geçiş Sürecinde İngiltere'de Hukuki Düzenin Kuruluşu ve İktidarın Paylaşımı. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*(1), 161-248.

Altun, F. (2000). Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu. *Divan*, 123-186.

- Atılğan, G., & Aytekin, A. (2013). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Bozkurt, E. (2018). *Avrupa'da Aydınlanmacılık Hareketi'nin Ortaya Çıkışı*. Trabzon: KTÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
- Coşkun, İ. (2003). Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(6), 45-70.
- Çam, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş* (10. b.). İstanbul: Der Yayınları.
- Çiftçi, O. (2008). Yeni Siyaset: Neoliberalizm ve Postmodernizmin Siyasal Projesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-32.
- Çınar, S. (2007). Talcott Parsons ve İşlevselci Kuram. *Sosyoloji Notları Dergisi*(3), 35-44.
- Çüçen, K. (2006). Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(Özel Sayı), 25-34.
- Demir, Ş., Sesli, M., & Yılmaz, V. (2008). Türk Modernleşmesi: Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 77-90.
- Demir, Y. (2001). *Modernizmden Postmodernizme Geçiş Sürecinin Dinamikleri*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dikmen, A. A. (2017). *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan* (4. b.). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Dirimtekin, H. (1967). Marx ve Rostow'un Gelişim Teorilerinin Mukayesesi. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 3(2), 5-18.
- Duman, M. Z. (2008). Fransız Devriminin Politik Sonuçları ve Tocqueville'in Devrime İlişkin Görüşleri. *Sosyoloji Dergisi*(19), 103-119.
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler* (2. b.). (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ercan, F. (2018). *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik* (7. b.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Erken, B. (2020). Siyasal Düzen Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 12(22), 208-229.

- Erol, P. Ö. (2016). Modernite Projesinin Kökenleri, Dinamikleri ve Sonu. *Sosyoloji Dergisi*(33), 49-66.
- Gezgüç, G. M., & Uzun, T. (2017). Arjantin Siyasi Tarihinde Askeri Darbeler. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 150-182.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları* (1. b.). (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (2012). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak* (6. b.). (İ. Aka, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hekimoğlu, H. B. (2016). İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak. H. B. Hekimoğlu (Dü.) içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (9. b., s. 1-38). İstanbul.
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Huntington, S. P. (1965). Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma. (E. Özbudun, Dü.) *World Politics* (17), 386-430.
- Kant, I. (2015). *Seçilmiş Yazılar*. (N. Bozkurt, Çev.) Sentez Yayıncılık.
- Köker, L. (2017). *İki Farklı Siyaset* (3. b.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Küçük, S. (2013). Batı'nın Batılılaşması: Zihinsel Dönüşümün Eylemsel Kökeni. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 431-440.
- Marx, K. (2016). *Komünist Manifesto*. İstanbul: Yordam Kitap.
- McNeill, W. H. (2002). *Dünya Tarihi* (6. b.). (A. Şenel, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Moore, B. J. (2016). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri* (4. b.). (Ş. Tekeli, & A. Şenel, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Özdemir, Y., Şimşek, U., & Aktaş, E. (2010). Demokrasi Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(14), 259-269.
- Özer, C. (2017). Barrington MOORE JR., Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(53), 131-134.

- Rostow, W. W. (1970). *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*. (E. Güngör, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kitapları.
- Sayarı, S. (2020, Ocak 9). Karşılaştırmalı Siyaset. Ocak 1, 2021 tarihinde <https://kureselcalismalar.com/karsilastirmali-siyaset/> adresinden alındı
- Sayarı, S., & Bilgin, H. D. (2018). *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar* (5. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şaylan, G. (2020). *Postmodernizm* (6. b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şimşek, M. E. (2014). *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı.
- Teziç, E. (2014). *Anayasa Hukuku* (17. b.). İstanbul: Beta.
- TÜSİAD. (2002). *Felsefe*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.
- Uğuz, H. E., & Saygılı, R. (2016). Küresel Dünyada Ulus Devlet. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(32), 127-147.
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Z. Gürata, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Woodruff, W. (2006). *Modern Dünya Tarihi* (1. b.). (H. Vardar, & A. Vardar, Çev.) Pozitif Yayınları.
- Yaşar, G. A. (2011). Ortaçağdan Günümüze "Modernite": Doğuşu ve Doğası. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(7), 10-26.
- Yücedağ, İ. (2010). Nilüfer Gölü'nde Batı-Dışı Modernliği Anlamak. *Şarkiyat*(3), 69-82.
- Yücekök, A. (1987). *Siyaset'in Toplumsal Tabanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus-Devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 535-559.

Z KUŞAĞININ LİDERLİK ALGILARININ ÖRTÜK LİDERLİK TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Begüm Zümrüt ACAR, *Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı* begumzumrutacar@posta.mu.edu.tr

Özet

Lider, bulunduğu çevreye köklü değişimler yapan, fayda sağlamayı hedefleyen ve yöneten kişilerdir. Liderde bulunması gereken özellikleri daha net açıklayabilmek için örtük liderlik teorisinden faydalanılır. Örtük liderlik, kişilerin çocukluklarından itibaren kültür, eğitim ve kişilik özellikleri gibi birçok farklı değişkenin etkisiyle algılarında içselleştirdiği ve şekillendirdiği ideal lider şekli olarak tanımlanmaktadır. Örtük liderlik algılarının farklılaşmasına neden olan faktörlerden biri de kuşaklar arası farklılıklar olduğu düşünülebilir. Bu çalışmada hala eğitim gören yakın gelecekte toplumsal yaşantıda ve iş dünyasında aktif rol oynayacak Z kuşağının iş lideri ve siyasi lider ile ilgili örtük liderlik algıları ve cinsiyet değişkenine göre iş lideri ve siyasi liderlerde örtük liderlik algılarında farklılık olup olmadığını belirlenmesi amaçlanmıştır. Z kuşağı bireylerinin en belirgin özelliği sosyal medyanın aktif kullanıcıları olmalarıdır. Araştırma Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde okumakta olan 294 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örtülü liderlik ölçeği 27 madde ve kişisel ahlak, beceriklilik, etkileycilik, duyarlılık ve güç olmak üzere beş faktörden oluşmaktadır. Yapılan çalışmada, iş lideri ve siyasi lidere dair algılarında beceriklilik ve duyarlılık boyutlarında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. İş liderliği açısından tüm boyutlarda kadınların ortalamasının erkeklerin ortalamasından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Siyasi liderlik bağlamında da cinsiyete göre örtük liderlik algısı boyutlarının tamamında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Örtük Liderlik Teorisi, Z Kuşağı, İş Lideri, Siyasi Lider

1. Giriş

Liderle ilgili geçmiş teorilere bakıldığında zaman, ilk teoriler sadece lideri odağına almaktadır, daha sonraki süreçlerde izleyicileri de bu sürecin içine aldığı görülmektedir (Türetgen ve Cesur, 2010: 54). Lider ve izleyiciler düşünceleri ile davranışları arasındaki etkileşimde karışıklık yaşadıkları bu süreçte, lider kişilerin anlama ve algılarında farklılıklar olduğunu, yeteneklerinin ilerisinde dinamik bir etkileşim süreci olarak ele alınmaktadır (Linchtenstein vd., 2006: 2). Liderin ideal özelliklerini lider izleyicilerin zihninde açıklayabilmek için örtük liderlik teorisi kullanılmaktadır. Bu teori izleyicilerin aklındaki ideal bir liderin özellikleri ve kimleri lider olarak kabul ettiklerini ve bu özellikleri nasıl şekillendirdiklerini ortaya koyar (Hunt vd., 1990). Bu özellikleri değerlendiren bireyler ise günümüzde Z kuşağı olarak adlandırılmaktadır. 2000 yılından sonra doğan bu nesil iş hayatlarına geçtiklerinde veya siyasi bir lider seçme durumuna geldiklerinde, algılarında lider veya lider olmayan ayrımını yapabilmeleri için liderlik prototiplerinden liderin ne gibi özellikleri olduğu ya da olması gerektiği hakkında fikir sahibi olabileceklerdir (Türetgen ve Cesur, 2010: 54). Bu özellikleri tespit edebilmek için örtük liderlik yaklaşımı ile liderin tanımı, liderin izleyicilerinin akıllarında ne olduğu ya da olması gerektiği ile ilgili kavramsal bir yapının bulunması gerekmektedir. Bu çerçevede örtük liderlik kişisel karakteristiklere, özelliklere ve izleyicilerin liderlerden neler beklediklerine dayanmaktadır (Ling vd., 2000: 729-730).

Çeşitli yapılan çalışmalarda toplumda paylaşılan örtük liderlik teorilerinin içeriklerinin kavramsal bir çerçevede incelenmesi amaçlanmıştır. Bunu araştırmak için boyutlar belirlenmiş ve belirli özellikleri yüksek oranda taşıdığı takdirde bireylerin lider olarak algılanmaları daha olası kabul edilebileceği belirtilmiştir (Offermann, Kennedy ve Wirtz vd., 1994). Başka bir çalışmada ise, Türkiye’de ideal bir liderde bulunması gereken örtülü liderlik özelliklerinin belirlenmesi ve örtülü liderlik ölçeğinin gelişmesi üzerine yapılmıştır (Tabak vd., 2013: 98).

Z kuşağının iş lideri ve siyasi liderle ilgili örtük liderlik algılarında bir farklılaşma olup olmadığı ile ilgili çok fazla alan yazına rastlanılmamakla birlikte farklı bakış açılarıyla örtük liderlik teorisi ele alınmış olup Z kuşağı bireyleri üzerinden bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı Z kuşağının liderden beklentilerini ifade eden örtük liderlik algılarını incelemek ve Z kuşağı bireylerinin iş liderine ve siyasi liderlere dair örtük liderlik algılarında bir farklılık olup olmadığını değerlendirmektir. Bu çalışmanın diğer bir amacı da iş lideri ve siyasi lider bağlamlarında Z kuşağı bireylerin cinsiyete göre örtük liderlik algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir.

Yapılan çalışma örgütlerde çalışacak olan Z kuşağının bir liderde neler beklediğini, politika ile ilgisi olmayan Z kuşağı bireylerinin siyasi bir liderde ne gibi özellikler beklediğini örtük liderlik teorisi ile açıklayarak alan yazına, yöneticilere ve politikacılara katkı sağlayacaktır.

Öncelikle lider ve izleyici daha sonra örtük liderlik teorisi son olarak da Z kuşağı kavramsal çerçevede ele alınacaktır.

2. Liderlik, Örtük Liderlik, Z Kuşağı Tanımı ve Kavramı

Lider, belirli bir hedef uğruna insanları belirli bir davranış sergilemeye sevk eden ve onları etkisi altına alan kişi olarak tanımlanmaktadır (Koçel, 2001: 465). Bu davranışlar lider ile izleyiciler arasında gerçekleşen bir süreci ifade etmektedir. Liderin tavırlarına ilişkin izleyicilerin algılarından ve liderin tavırlarına ve başarılarına yönelik izleyici yüklemelerinden kaynaklanan bir süreçtir (Bass, 1990; Conger ve Kanugo, 1998; House, 1997; Shamir, 1995; Waldman ve Yammarino 1999). Lider ve izleyici, belirli koşulların işlevlerinin olduğunu belirten karmaşık bir liderlik süreci olarak belirtilmiştir (Acuner ve Yılmaz, 2000: 2 Ertürk, 2000: 151, Koçel, 2003). Lider izleyicilere yol gösteren, aydınlatan, öğreten, ileriye görmelerini sağlayan, çalıştığı kişilerin ihtiyaç ve isteklerini önceden tespit edebilen (Bakan, 2008), çalışanını motive eden, ilham kaynağı olabilen oluşacak çatışma ortamını önceden sezip engelleyebilen ya da çatışma ortamı oluşuktan sonra bunu yönetebilme yeteneğine sahip olan kişidir. İzleyicilerin liderden beklentilerini ve bir liderin ideal özelliklerinin neler olması gerektiğine ilişkin algı ve düşünceleri, literatürde örtük liderlik teorisi çerçevesinde incelenmektedir. Türk Dil Kurumunun sözlüğünde örtük sözcüğü, "kapalı, örtülü" olarak tanımlanmaktadır (Sözlük, 2022). Örtülü kelimesi, hafıza içerisinde tutulan zihinsel bir düşünmeye (Hunt, Boal ve Sorenson, 1990) bizleri itmektedir. Örtük liderlik, incelenen kişinin özelliklerinin algılanmasına bağlı olarak, birinin lider olarak seçilip seçilmeyeceğine göre karar

verilmesine yol gösterir (Phillips ve Lord, 1986; House ve Aditya, 1997; Lührmann, 2004). Her birey aklında ideal bir lider modeli oluşturur, lider izleyicinin aklında canlandırdığı bir lider tiplemesi vardır (Hunt vd. 1990: 42). İdeal lider, modeli şekil alırken kişilik özellikleri (Keller, 1999: 590-607), çocukluk deneyimleri (Keller, 2003: 141-160), cinsiyet (Paris, 2004), gibi birçok farklı etkenin etkisinde kalmış oldukları görülmektedir. Bireyler birçok özelliği lidere yükleyerek örtük liderlik algılarını güçlendirmişlerdir. Bunu gerek yaşam biçimleriyle gerekse gördükleri lider özelliklerini örnek alarak ortaya ideal lider modellerini koymuşlardır. Bireylerin örtük liderlik algılarının farklılaşmasına neden olan faktörlerden birinin de kuşaklar arası farklılıklar olduğu düşünülebilir. Bu kuşaklardan Z kuşağının örtük lider algıları değişiklik göstermektedir. Z kuşağını öncelikle tanımsal olarak ele alacak olursak şu şekilde tanımlayabiliriz. Z kuşağı 2000 ve sonrasında doğan ve büyüyen nesli kapsar. Bu kuşağın bireyleri “Kristal Çocuklar” olarak da adlandırılmaktadır (Page ve Williams, 2011). Diğer kuşaklara göre bazı farkları vardır, teknolojik araç ve gereçlerin aynı zamanda internetin de içinde doğmuş ve büyümektedirler. Z kuşağı; yeni iletişim araçlarını kullanabilen, yeniliğe açık, bireyselliğe önem veren, e-postalar yerine sosyal medya araçlarını kullanan, teknolojiye bağımlı yaşamayı gündelik hayatın içinde normalleştiren bireyleri kapsar (Mengi, 2012). Z kuşağı bireyleri hayattan zevk alan, kısa sürede işlerini düzenli şekilde gerçekleştiren (Ayhün, 2013: 102), her türlü şiddetin karşısında duran, ailesine bağlı şekilde yaşayan, güvenilir aynı zamanda da özgürlüklerine düşkün bireylerden oluşmaktadır. Z kuşağının kendinden önceki kuşaklara (X ve Y kuşağı) göre iş hayatı ile ilgili beklentileri daha farklı olduğu yapılan çalışmalarda görülmektedir. Z kuşağı bireyleri, mezun oldukları dönemden sonra girişimci olmak, daha yoğun tempolu bir çalışma hayatı içinde bulunmak, üst kademedeki bir pozisyonda çalışmak istemeleri ve kariyer gelişimlerine önem vermeleri öne çıkan beklentilerindedir (Ağlargoç, 2017: 49). Z kuşağı çalışma ortamında şu özellikleri tercih etmektedir: Sanal ekiplerle çalışma, liderlerin koçluk veya yönlendirme yapmaları, yüz yüze görüşmeye önem vermeleri ve dürüstlük gibi özellikleri beklemektedirler (Robert Half, 2015). Literatürde Z kuşağının, iş hayatında daha az hiyerarşi, daha fazla otonomi, esnek çalışma şartları gibi beklentilerinin yanında, yöneticiler tarafından duygu ve fikirlerine değer verilmesi konusunda da özel bir duyarlılığa sahip oldukları ifade

edilmektedir. Z kuşağının siyasi liderlerden beklentilerinin ise yenilikçilik, güven ve dürüstlük üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı Z kuşağının liderden beklentilerini ifade eden örtük liderlik algılarını incelemek ve Z kuşağı bireylerinin iş liderine ve siyasi liderlere dair örtük liderlik algılarında bir farklılık olup olmadığını değerlendirmektir. Bu çalışmanın diğer bir amacı da iş lideri ve siyasi lider bağlamlarında Z kuşağı bireylerin cinsiyete göre örtük liderlik algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir.

Bu çalışma, Türkiye'deki Z kuşağının liderlik algılarını örtük liderlik teorisi ile inceleyerek literatüre katkı sağlaması ve iş hayatı içinde yer alan yönetici ve politika ile uğraşan siyasilere çeşitli ipuçları sunmasından dolayı önemlidir. Araştırma örnekleminin tamamını Z kuşağı bireyler oluşturduğu için gelecekte liderlerden ne tür beklentileri olduğunun incelenmesi daha sağlıklı bulgular elde edilmesini sağlayacaktır. Toplumumuzda Z kuşağı bireylerinin bir liderde ne tür özellikleri beklediği ile ilgili literatürde yeterli derecede bir bilgi sunulmadığı ve daha çok X ve Y kuşaklarının beklentileri ve algılarının ortaya koyulduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışma literatürdeki boşluğu doldurmada fayda sağlayacaktır.

3.2 Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda;

- Z kuşağının iş lideri ve siyasi lider ile ilgili örtük liderlik algıları ve
- Cinsiyet değişkenine göre iş lideri ve siyasi liderlerde örtük liderlik algılarında farklılık olup olmadığını ortaya koymak için oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H₁: Z kuşağının iş liderliği ile ilgili örtük liderlik algısı ile siyasi liderle ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır.

H₂: Z kuşağında, cinsiyet değişkenine göre iş lideri ile ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır.

H₃: Z kuşağında, cinsiyet değişkenine göre siyasi lider ile ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır.

3.3 Araştırmanın Örneklemi

Araştırma örneklemi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde (İİBF) Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi ve Uluslararası Ticaret ve Finans bölümünde öğrenim gören (Z kuşağı) öğrencilerden oluşmaktadır. Bu kapsamda öğrencilerden 2022 yılı mart ayında anket tekniği ile veri toplanmıştır. Bu öğrenci grubundan toplam 294 veri elde edilmiştir. Araştırma verileri, araştırmacı tarafından öğrenciler ile yüz yüze görüşülerek toplanmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde iş lideri ve siyasi liderler için %48,3'ünün kadın (N=142), %51,7'sinin (N=152) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların bölümlerine bakıldığında %3,7'si çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, %52,7'sinin işletme, %18,4'ünün iktisat, %18,7'sinin kamu yönetimi ve %6,5'inin de uluslararası ticaret ve finansman bölümünde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Katılımcıların %17,7'sini 1. sınıf öğrenciler, %44,9'unu 2. sınıf öğrenciler, %23,5'ini 3. sınıf öğrenciler oluştururken %13,9'unu da 4. sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmaktadır.

3.4 Araştırmanın Kapsamı

Çalışmada nicel araştırma yöntemi seçilmiş ve bu doğrultuda, veri toplama aracı olarak anket tekniği tercih edilmiştir. Veri seti için yapılan istatistiksel analizler Jamovi programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Özellikle Sosyal Bilimler alanındaki çalışmalarda verilerin normal dağılmadığı görülmektedir. Bu durumda verilerin dağılımına bakılmaksızın örneklem büyüklüğü yeterli görülen çalışmalarda parametrik testlerin kullanılması tavsiye edilmektedir (Yuan, 2005: 119; Akca, 2012: 167). En az 100 gözlemden oluşan yeterince büyük örneklem için merkezi limit teoremine dayanarak, yapılacak analizlerde normalliğin

sağlanmamasının büyük sorunlar yaratmaması (Çetintav, 2021: 80) sebebiyle, parametrik testler kullanılmıştır.

3.5 Veri Toplama Araçları ve Güvenilirlik Analizleri

Z kuşağının iş lideri ve siyasi liderler ile ilgili örtük liderlik algısını ölçmek için Tabak, Kızıloğlu ve Türköz (2013) tarafından Türk kültürüne uygun olarak geliştirdikleri “Örtülü Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması” temel alınmıştır. Söz konusu ölçeğin beş boyutu ölçek olarak kullanılmıştır. Ankette likert tipi ölçek kullanılmıştır. (1= Liderin Hiç Özelliği Değildir, 10= Tamamen Liderin Özelliğidir.)

Tabak ve diğerleri (2013) tarafından geliştirilen örtük liderlik ölçeği 27 madde ve kişisel ahlak, beceriklilik, etkileycilik, duyarlılık ve güç olmak üzere beş faktörden oluşmaktadır. Kişisel ahlak boyutu içinde hak yemeyen, güvenilir ve adaletli, beceriklilik boyutunda inisiyatif sahibi, özgüven sahibi ve problem çözen; etkileycilik boyutunda hitabeti kuvvetli ve ikna kabiliyeti yüksek; duyarlılık boyutu içinde cana yakın ve hoşgörülü; güç boyutunda ise bilgili ve otoriter gibi değişkenler yer almaktadır.

Kullanılan ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Aynı örnekleme için aynı örtük liderlik ölçeğinden yararlanılarak, katılımcıların iş lideri için yanıtları ile siyasi lider için yanıtlarından oluşan iki ayrı veri seti için iki ayrı DFA yapılmıştır.

İş Lideri için yapılan örtük liderlik ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda; Hoşgörülü/Anlayışlı, Şahsiyetli/Kişilikli, Merhametli/Şefkatli, Eğitici, Motive edici, Saygıdeğer, Adil, Tecrübeli ve inisiyatif sahibi şeklinde ifade edilen maddelerin, farklı boyutlara yüklenmesi sebebiyle analizden çıkarılmıştır. Bunun sonucunda elde edilen model uyum indekslerinin iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Dolayısıyla modelin beş faktörlü yapısı doğrulanmıştır.

Tablo 1: Modelin Uyum İndeks Değerleri

MODEL UYGUNLUK DEĞERLERİ	OLMASI GEREKEN	ÖLÇÜLEN DEĞER
X ² /df	≤5,00	2,12
CFI (Comperative Fit Index)	≥0,90	0,957
TLI (Tucker - Lewis Index)	≤0,90	0,943
RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation)	0,00-0,08	0,0619

Ölçekte yer alan maddelerin faktör yüklerinin 0,478 ile 0,943 arasında olduğu tespit edilmiştir.

Siyasi lider için yapılan örtük liderlik ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda; eğitici, bilgili, problem çözen, saygı değer, şahsiyetli, astlarının güvenini kazanan, ahlaklı, motive edici, özgüveni olan ve hak yemeyen şeklinde ifade edilen maddelerin, farklı boyutlara yüklenmesi sebebiyle analizden çıkarılmıştır. Bunun sonucunda elde edilen model uyum indekslerinin iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Dolayısıyla modelin beş faktörlü yapısı doğrulanmıştır.

Tablo 2: Modelin Uyum İndeks Değerleri

MODEL UYGUNLUK DEĞERLERİ	OLMASI GEREKEN	ÖLÇÜLEN DEĞER
X ² /df	≤5,00	2,66
CFI (Comperative Fit Index)	≥0,90	0,946
TLI (Tucker - Lewis Index)	≤0,90	0,931
RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation)	0,00-0,08	0,0754

Ölçekte yer alan maddelerin faktör yüklerinin 0,550 ile 0,922 arasında olduğu tespit edilmiştir.

4. Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin Jamovi programıyla analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda, ilk aşamada katılımcıların ölçekte yer alan alt boyutların iş liderliğine ve siyasi liderliğine ilişkin cronbach alfa değerleri, ortalamaları ve standart sapma değerlerine bakılmıştır. Analizin ikinci aşamasında katılımcıların örtük liderlik algılarının iş lideri ve siyasi lider bağlamlarına göre değişip değişmediğini test etmek için paired samples T Test (Eşleştirilmiş Örneklem T Testi) yapılmıştır. Analizin üçüncü aşamasında ise katılımcıların iş lideri ve siyasi lidere dair örtük liderlik algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için independent sample T Test (Bağımsız Örneklem T Testi) yapılmıştır.

Analizin ilk aşaması sonucunda ölçekte yer alan alt boyutların iş liderliğine ve siyasi liderliğe ilişkin cronbach alfa değerleri, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3'te ve Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 3: Ölçekte Yer Alan Alt Boyutların İş Liderliğine İlişkin Güvenilirlik Katsayıları (Cronbach Alfa Değeri), Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

BOYUTLAR	CRONBACH ALFA	ORTALAMA	STANDART SAPMA
Kişisel Ahlak Boyutu	0,898	9,35	1,12
Beceriklik Boyutu	0,841	9,23	1,05
Etkileyicilik Boyutu	0,837	9,10	1,38
Duyarlılık Boyutu	0,821	7,95	2,21
Güç Boyutu	0,511	9,06	1,28

İş liderinde beş boyut ele alınıp bakıldığında en yüksek cronbach alfa değeri kişisel ahlak boyutunda olup, en düşük cronbach alfa değeri ise güç boyutunda olduğu görülmektedir.

İş liderinde beş boyut içerisinde en yüksek ortalamaya sahip olan kişisel ahlak boyutu olduğu görülürken, en düşük ortalamaya sahip olan boyutun duyarlılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Ölçekte Yer Alan Alt Boyutların İş Liderliğine İlişkin Güvenilirlik Katsayıları (Cronbach Alfa Değeri), Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

BOYUTLAR	CRONBACH ALFA	ORTALAMA	STANDART SAPMA
Kişisel Ahlak Boyutu	0,924	9,33	1,43
Beceriklik Boyutu	0,819	9,05	1,36
Etkileyicilik Boyutu	0,779	9,23	1,49

Duyarlılık Boyutu	0,887	8,49	1,92
Güç Boyutu	0,545	8,89	1,65

Siyasi liderlerin beş boyutu ele alınıp bakıldığında en yüksek cronbach alfa değeri kişisel ahlak boyutunda olduğu, en düşük cronbach alfa değeri ise güç boyutunda olduğu görülmektedir.

Siyasi liderde beş boyut içerisinde en yüksek ortalamaya sahip olan kişisel ahlak boyutu olduğu görülürken, en düşük ortalamaya sahip olan boyutun duyarlılık olduğu tespit edilmiştir.

Her iki tabloda da güç boyutunun cronbach alfa değerlerinin düşük olmasına rağmen, bu değerlerin 0,5 ve 0,6 arası olmasının zayıf ama kabul edilebilir olması ve ayrıca bu boyut altındaki madde sayısının az olmasının da bu değerlerin düşmesine neden olabilmesi (Kılıç, 2016: 48) sebebiyle veri kaybına neden olmamak için güç boyutu analizden çıkarılmamıştır.

Analizin ikinci aşaması sonucunda katılımcıların örtük liderlik algılarının iş lideri ve siyasi lider bağlamlarına göre değişip değişmediğini test etmek için Eşleştirilmiş Örneklem T Testi uygulanmış ve veriler Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Eşleştirilmiş Örneklem T Testi (Paired Samples T Test)

BOYUTLAR	İŞ LİDERİ (x̄)Hata!	İŞ LİDERİ ss	SİYASİ LİDER (x̄)	SİYASİ LİDER ss	P
	Yer işareti tanımlanmamış. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.				
Kişisel Ahlak	9,35	1,12	9,33	1,43	0,827
Beceriklilik	9,23	1,05	9,05	1,36	0,004*
Etkileycilik	9,10	1,38	9,23	1,49	0,098
Duyarlılık	7,95	2,21	8,49	1,92	<0,001*
Güç	9,06	1,28	8,89	1,65	0,055

Tablo 5’e göre, iş lideri ve siyasi lidere dair algılarında beceriklilik ve duyarlılık boyutlarında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Buna göre, katılımcılar, iş liderlerinin siyasi liderlerden daha fazla yönetim becerilerine sahip olması gerektiğini düşünürken, siyasi liderlerin iş liderlerine göre daha duyarlı olması gerektiğini

düşünmektedirler. %10 hata düzeyinde, katılımcıların örtük liderlik algılarından güç boyutunun ortalamasının, siyasi liderliğe göre iş liderliğinde daha fazla olduğu görülmektedir.

H₁: Kısmen desteklenmiştir.

Analizin üçüncü aşaması sonucunda katılımcıların iş lideri ve siyasi lidere dair örtük liderlik algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmış, sonuçları Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir.

**Tablo 6: İş Lideri İçin Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi
(Independent Sample T Test)**

BOYUTLAR	CİNSİYET	\bar{x}	ss	df	p
Kişisel Ahlak	Kadın	9,60	1,05	292	<0,001
	Erkek	9,11	1,13		
Beceriklilik	Kadın	9,42	1,00	292	0,002
	Erkek	9,05	1,06		
Etkileyicilik	Kadın	9,40	1,12	292	<0,001
	Erkek	8,82	1,54		
Duyarlılık	Kadın	8,29	2,15	292	0,011
	Erkek	7,60	2,22		
Güç	Kadın	9,27	1,15	292	0,006
	Erkek	8,86	1,36		

Tablo 6 incelendiğinde, iş liderliği bağlamında tüm boyutlarda cinsiyete göre istatistiki olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Erkek katılımcılara göre kadın katılımcılar için, iş liderinin;

-Ahlaki özelliklere,

-Beceriklilik özelliğine,

-Etkileyicilik özelliğine,

-Duyarlılık özelliğine,

-Güç özelliğine sahip olmasının daha önemli olduğu görülmektedir.

H₂: Desteklenmiştir.

**Tablo 7: Siyasi Lider İçin Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi
(Independent Sample T Test)**

BOYUTLAR	CİNSİYET	\bar{x}	ss	df	p
Kişisel Ahlak	Kadın	9,64	0,86	292	<0,001
	Erkek	9,04	1,75		
Beceriklilik	Kadın	9,40	1,04	292	<0,001
	Erkek	8,73	1,53		
Etkileyicilik	Kadın	9,48	1,23	292	<0,005
	Erkek	9,00	1,66		
Duyarlılık	Kadın	9,01	1,59	292	<0,001
	Erkek	8,01	2,08		
Güç	Kadın	9,27	1,33	292	<0,001
	Erkek	8,50	1,82		

Siyasi liderlik bağlamında da cinsiyete göre örtük liderlik algısı boyutlarının tamamında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) olduğu görülmektedir.

İş liderliği bağlamında olduğu gibi siyasi liderlik bağlamında da kadın katılımcılar, erkeklere göre bir siyasi liderde;

-Ahlaki özelliklerinin,

-Beceriklilik özelliklerinin,

-Etkileyicilik özelliklerinin,

-Duyarlılık özelliklerinin,

-Güç özelliklerinin daha fazla olması gerektiğini düşünmektedir.

H₃: Desteklenmiştir.

Tablo 8: Hipotezlere İlişkin Değerlendirmeler

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ	DEĞERLENDİRME
H ₁ : Z kuşağının iş liderliği ile ilgili örtük liderlik algısı ile siyasi liderle ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır.	Kısmen Desteklendi
H ₂ : Z kuşağında, cinsiyet değişkenine göre iş lideri ile ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır.	Desteklendi
H ₃ : Z kuşağında, cinsiyet değişkenine göre siyasi lider ile ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır.	Desteklendi

5. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın temel amacı, Z kuşağının liderden beklentilerini ifade eden örtük liderlik algılarını incelemek ve Z kuşağı bireylerinin iş liderine ve siyasi liderlere dair örtük liderlik algılarında bir farklılık olup olmadığını değerlendirmektir. Bu çalışmanın diğer bir amacı da iş lideri ve siyasi lider bağlamlarında Z kuşağı bireylerin cinsiyete göre örtük liderlik algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Bu doğrultuda, bir devlet üniversitesi olan Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde eğitim gören 294 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anketler Jamovi programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Örnekleme, 142 kadın (%48,3), 152 erkek (%51,7) oluşturmaktadır. Ankete en çok işletme bölümünden (%52,7) ve en çok 2. sınıf öğrenciler (%44,9) katılım sağlanmıştır. Z kuşağının iş lideri ve siyasi liderler ile ilgili örtük liderlik algısını ölçmek için Tabak, Kızıloğlu ve Türköz (2013) tarafından Türk kültürüne uygun olarak geliştirdikleri “Örtülü Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması” temel alınmıştır. Söz konusu ölçeğin beş boyutu ölçek olarak kullanılmıştır. Ankette likert tipi ölçek kullanılmıştır (1= Liderin Hiç Özelliği Değildir, 10= Tamamen Liderin Özelliğidir). Katılımcıların ölçekte yer alan alt boyutların iş liderliğine ve siyasi liderliğine ilişkin cronbach alfa değerleri, ortalamaları ve standart sapma değerlerine bakılmıştır. Katılımcıların örtük liderlik algılarının iş lideri ve siyasi lider bağlamlarına göre değişip değişmediğini test etmek için eşleştirilmiş örneklem T testi yapılmıştır. Katılımcıların iş lideri ve siyasi lidere dair örtük liderlik algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Bağımsız Örneklem T Testi yapılmıştır.

İş liderinde beş boyut ele alınıp bakıldığında en yüksek cronbach alfa değeri kişisel ahlak boyutunda (0,898) olup en düşük cronbach alfa değeri ise güç boyutunda (0,511) olduğu görülmektedir. Güç boyutunun cronbach alfa değerinin 0,5 ile 0,6 arasında olmasının zayıf ama kabul edilebilir olması, ayrıca madde sayısının az olması göz önüne alındığında bu değer düşmesine neden olması (Kılıç, 2016: 48) sebeplerinden dolayı, veri kaybı yaşanmaması için analizden çıkarılmamıştır.

Siyasi liderin de beş boyutu ele alınıp bakıldığında en yüksek cronbach alfa değeri kişisel ahlak boyutunda (0,924) olduğu, en düşük cronbach alfa değeri ise güç boyutunda (0,545) olduğu görülmektedir. Güç boyutunun cronbach alfa değerinin 0,5 ile 0,6 arasında

olmasının zayıf ama kabul edilebilir olması, ayrıca madde sayısının az olması göz önüne alındığında bu değerin düşmesine neden olması (Kılıç, 2016: 48) sebeplerinden dolayı, veri kaybı yaşanmaması için analizden çıkarılmamıştır.

İş liderinde beş boyut içerisinde en yüksek ortalamaya sahip olan kişisel ahlak boyutu (9,35) olduğu görülürken, en düşük ortalamaya sahip olan duyarlılık boyutunun (7,95) olduğu tespit edilmiştir.

Siyasi liderde beş boyut içerisinde en yüksek ortalamaya sahip olan kişisel ahlak boyutu (9,33) olduğu görülürken, en düşük ortalamaya sahip olan duyarlılık boyutunun (8,49) olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların örtük liderlik algılarının iş lideri ve siyasi lider bağlamına göre değişip değişmediğini test etmek için eşleştirilmiş örneklem T testi yapılmıştır. İş lideri ve siyasi lidere dair algılarda beceriklilik (0,004) ve duyarlılık (<0,001) boyutlarında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Katılımcılar iş liderinin siyasi liderden daha fazla yönetim becerilerine sahip olması gerektiğini düşündükleri söylenebilir. Katılımcılar, siyasi liderlerin iş liderlerine göre daha duyarlı olmaları gerektiğini düşünmektedir. %10 hata düzeyinde katılımcıların örtük liderlik algılarından güç boyutunun ortalamasının siyasi liderliğe göre iş liderliğinde daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda H_1 : Z kuşağının iş liderliği ile ilgili örtük liderlik algısı ile siyasi liderle ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır hipotezi kısmen desteklenmiştir.

Katılımcılara iş lideri için yapılan bağımsız örneklem T testi sonucunda iş liderliği bağlamında tüm boyutların cinsiyete göre istatistiki olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. İş liderliği açısından tüm boyutlarda kadınların ortalamasının erkeklerin ortalamasından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar sonucunda H_2 : Z kuşağında, cinsiyet değişkenine göre iş lideri ile ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır hipotezi desteklenmiştir.

Katılımcılar siyasi lider için yapılan bağımsız örneklem T testi sonucunda siyasi liderlik bağlamında da cinsiyete göre örtük liderlik algısı boyutlarının tamamında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Siyasi liderlik açısından tüm boyutlarda kadınların ortalamasının erkeklerin ortalamasından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar neticesinde H₃: Z kuşağında, cinsiyet değişkenine göre siyasi lider ile ilgili örtük liderlik algısı farklılaşmaktadır hipotezi desteklenmiştir.

Bu konu ile ilgili literatür incelendiğinde karşımıza bazı çalışmalar çıkmaktadır.

Türetgen ve Cesur (2010: 60), farklı sektörlerde çalışan ve yaş ortalaması yaklaşık 32 olan örneklem grubu üzerinde yaptıkları çalışmada daha genç katılımcıların yaşlı katılımcılara göre iş liderlerinin daha hoşgörülü ve anlayışlı olmasını beklediklerini bulmuşlardır. Fakat bu çalışmada anlayışlı ve hoşgörülü olmayı temsil eden duyarlılık boyutunun hem iş lideri hem de siyasi lider için ortalamasının diğer boyutlara göre düşük olduğu tespit edilmiştir. Türetgen ve Cesur'un yapmış oldukları bu çalışmanın verilerinin 2010 yılında toplandığı göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın örnekleminin büyük kısmını Y Kuşağı bireylerinin oluşturduğu söylenebilir. Bu bulgulara dayanarak Z Kuşağının kendinden önceki kuşaklardan farklı olarak liderlerde hoşgörü, anlayış ve duyarlılık özelliklerine daha az önem verdiği düşünülebilir.

Palalar Alkan (2020: 60), halihazırda iş hayatında yer alan Z kuşağı bireylerinin liderlik algılarını incelediği çalışmasında katılımcıların büyük çoğunluğunun bir lideri etkili kılan en önemli özelliğin etik değerler olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir. Benzer şekilde bu çalışmada da hem iş lideri hem de siyasi lider için en çok öne çıkan örtük liderlik boyutunun kişisel ahlak olduğu bulunmuştur.

Arı Sağlam vd. (2020: 491), Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde idari birimlerde çalışan personel üzerinde yaptıkları çalışmada örtük liderlik boyutlarından hiçbirinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Bununla birlikte liderin kadın olması durumunda katılımcıların cinsiyetine göre bu boyutlarda anlamlı farklılıkların ortaya çıktığı saptanmıştır. Bu çalışmada ise tüm boyutlarda anlamlı bir farklılık ortaya çıkması Z Kuşağına özgü bir durum olabilir. Fakat bu yargıda bulunabilmek için daha fazla sayıda ve farklı örneklem üzerinde araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır.

Epitropaki vd. (2004), iş hayatına ilişkin yürütülen araştırmada; çalışanların liderleriyle aralarında gelişen sosyal ilişkiler, karşılıklı tecrübeler ve diğer etkenler vasıtasıyla ideal yönetici lideri ayırt eden nitelikleri ve yetenekleri içeren örtülü liderlik modelleri geliştirmekte olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada, modellerin değişimin ne derece yavaş olduğunu kanıtlayacak şekilde, bireyin zihninde oluşturduğu lider imajının bir yıllık süre zarfında yapısını koruduğu ortaya çıkarılmıştır.

Başka bir çalışmada ise örtük liderlik özellikleri yaşa bağlı olarak incelendiğinde, gençlerin ortak paylaşılan zeki ve ileri görüşlü olma gibi özelliklerin yanı sıra hoşgörülü ve anlayışlı olmayı yaşı daha fazla olan gruptakilere göre daha çok belirttikleri görülmüştür. Gençlerin liderlerden anlayış ve hoşgörülü olmalarını beklemleri yaşları gereği düşük düzeyde deneyime sahip olmalarından veya daha alt pozisyonlarda çalışıyor olmalarından kaynaklanabilir. Daha yaşlıların siyasi lider için yaygın olarak paylaşılan adil, dürüst olma gibi özelliklerin yanı sıra ailesine bağlı olma gibi daha geleneksel değerleri belirtmeleri, yaşa bağlı olarak geleneksel değerlerde artış olması bulgusuyla tutarlıdır (Karakitapoğlu Aygün ve İmamoğlu; 2002, Schwartz, 2006).

Literatürde yer alan araştırmalarda detaylı bir şekilde ele alınmayan önemli konulardan biri, Z kuşağının örtük liderlik teorisi ile liderler hakkında ne tür özellikler beklediklerine dair alan yazının fazla olmamasıdır. Bu sebeple bu tür bir çalışma ortaya koyularak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. İleriki çalışmalarda bu alanı zenginleştirebilmek için farklı kuşaklar ile ilgili örtük liderlik algıları incelenebilir.

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Verilerin sadece tek bir üniversitede ve tek bir fakülteden toplanmış olması bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı üniversitelerde eğitim gören ve iş hayatında çalışan Z kuşaklarının, iş liderleri ve siyasi liderler ile ilgili düşüncelerinin çalışmaya dahil edilmemesi bu çalışmanın sınırlılıklarındandır.

Kaynakça

- Acuner, T., & Yılmaz, G. (2000). “Günümüzün Etkin Liderlik Anlayışı: Değişimci Liderlik”. *Yönetim ve Ekonomi*. (6), 1-12.
- Ağlargoç, O. (2017). “Kuşaklar ve Çalışma Hayatı”, Edt: Funda Bayrakdaroğlu ve Hatice Hicret Özkoç. *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış İçinde*. İstanbul: Nobel, 27-57.
- Arı Sağlam, G. (2020). “Yönetici Bir Kadın İse Lider Prototipi Farklılaşır mı?”. *İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)*. 8, (3), 477-501.
- Ayhün S. E. (2013). “Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları”. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2, (1), 93-112.

- Bakan, İ. (2008). "Örgüt Kültürü" ve "Liderlik" Türlerine İlişkin Algılamalar ile Yöneticilerin Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması. *KMU İİBF Dergisi*, 10, (14), Haziran.
- Bas, BM (1990). "Bass ve Stogdill'in liderlik el kitabı", New York: Özgür Basım, 3.
- Conger, JA., & Konugo, RN (1998). Örgütlerde karizmatik liderlik. *Thousand Oaks*. CA: Adaçayı Yayınlar.
- Çetintav, B. (2021). Parametrik Testler için varsayımların kontrolü, Edt: Ömer Lütfi Antalyalı ve Ali Murat Alparslan, Jamovi Uygulamalı İstatistik Analizleri, Ankara: Nobel, 89-97.
- Epitropaki, O., & Martin, R. (2004). "Implicit Leadership Theories in Applied Settings: Factor Structure, Generalizability and Stability Over Time". *Journal of Applied Psychology*. 89, 293-310.
- Ertürk, M. (2000). İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon. İstanbul: Beta Yayıncılık
- House, R.J., Javidan, M., & Dorfman, P. (2001). "Project Globe: An Introduction". *Applied Psychology: An International Review*. 50, (4), 489-505.
- House, R.J., Wright, NS., & Aditya, RN (1997). Örgütsel liderlik üzerine kültürler arası araştırma: eleştirel bir analiz ve önerilen bir teori. PC Earley ve M. Erez'de (Ed.), Uluslararası endüstriyel / örgütsel Psikoloji üzerine yeni bakış açıları, San Francisco: Yeni Lexington Basın.
- House, RJ., & Aditya, RM (1997). "Liderliğin sosyal bilimsel çalışması: Quo Vadis?". *Yönetim Dergisi*, 23, 409-473.
- Hunt, J. G., Boal, K. B., & Sorenson, R. L. (1990). "Top Management Leadership: Inside the Black Box". *Leadership Quarterly*, 1, 41-65.
- Karakitapoğlu Aygün, Z., & İmamoğlu E.O. (2002). "Value Domains Of Turkish Adults And University Students". *The Journal of Social Psychology*. 142, (3), 333-352.
- Keller, T. (1999). "Images Of The Familiar: Individual Differences and Implicit Leadership Theories". *Leadership Quarterly*, 10, (3), 590-607.

- Keller, T. (2003). "Parental Images as a Guide to Leadership Sensemaking: an Attachment Perspective on Implicit Leadership Theories". *Leadership Quarterly*, 14, 141-160.
- Kılıç, S. (2016). "Cronbach's alpha reliability coefficient". *Psychiatry and Behavioral Sciences*, 6, (1), 47.
- Koçel, T. (2001). "İşletme Yöneticiliği: Yönetim ve Organizasyon Organizasyonlarda Davranış Klasik-Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar". İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Koçel, T. (2003). İşletme Yöneticiliği. 9, İstanbul: Beta Basım.
- Lichtenstein, B., Uhl-Bien, M., Marion, R., Seers, A., Orten, J. D., & Schreiber, C. (2006). "Complexity leadership theory: An interactive perspective on leading in complex adaptive systems". *ECO*. 8, 2-12.
- Ling, W., Chia, R. C., & Fang, L. (2000). "Chinese implicit leadership theory". *The Journal of Social Psychology*. 140, (6), 729-739.
- Lührmann, T. (2004). "Liderlik üşütmek gibidir": Zur (sozialen) Konstruktion von Führung. *Organisationsberatung-Denetim-Koçluk*, 1, 79-93.
- Mengi, Z. (2012). "Z Kuşığı Geliyor". <http://www.zeynepmengi.com/2012/06/z-kusagi-geliyor/>. (Erişim Tarihi:06.05.2022).
- Offerman, L.R., Kennedy, J.K., J.R., & Wirtz, P.W. (1994). "Implicit Leadership Theories: Content, Structure and Generalizability". *Leadership Quarterly*, 5, (1), 43-58.
- Page, A. R., & Williams, C.K. (2011). "Marketing to the generations". *Journal of Behavioral Studies in Business*, 3, 3-11.
- Palalar Alkan, D. (2020). "İşgücünün Değişen Yüzü Z Kuşığı ve Kuşığın Lider Algısı". *Business, Economics and Management Research Journal*. 3, (2), 129-140.
- Paris, Lori D. (2004). "The Effects Of Gender And Culture On Implicit Leadership Theories: A Cross-Cultural Study". *Academy of Management Best Conference Paper*.

- Phillips, JS., & Lord, RG (1986). “Liderlik ölçümünün geleceği için örtük liderlik teorilerinin pratik ve teorik sonuçlarında notlar”. *Yönetim Dergisi*, 12, 31-41.
- Robert Half (2015). Employment solutions for hiring and managin gen z. <https://www.roberthalf.com/blog/how-to-interview-candidates/hiring-generation-z-heres-how-to-make-them-happy> (08.05.2022 tarihinde erişilmiştir).
- Schwartz, S.H. (2006). “Basic Human Values: Theory, Measurement and Applications”. *Revue Française de Sociologie*, 42, 249-288.
- Shamir, B. (1995). “Sosyal mesafe ve karizma: teorik notlar ve keşifsel bir çalışma”. *Liderlik üç aylık*, 6, (1), 19-47.
- Sözlük, T. (2022). Türk Dil Kurumu | Sözlük. (Erişim tarihi: 09.06.2022), <https://sozluk.gov.tr/>
- Tabak, A., Kızıloğlu, A., & Türköz, T. (2013). “Örtülü liderlik ölçeği geliştirme çalışması”. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 40, 97-138.
- Türetgen, İ. Ö. & Cesur, S. (2010). “İş Yaşamındaki Yönetici Liderliğe ve Siyasi Liderliğe Yönelik Örtük Liderlik Teorilerinin Karşılaştırılması”. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 21, (67), 52-66.
- Waldman, D. A. & Yammarino, FJ (1999). “CEO karizmatik liderliği: yönetim seviyeleri ve analiz etkileri”. *Yönetim inceleme Akademisi*, 24, (2), 266-285.

MERKEZİ KAYIT KURULUŞUNUN (MKK) VERİ ANALİZ PLATFORMUNDA (VAP) PAYLAŞILAN VERİLERİN GÖRSELLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK MODERN YAKLAŞIMLAR

Gamze OKUYUCU, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Ekonomi ve Finans,*
okuyucugamze52@gmail.com

Muhammed Ali SOYSAL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Ekonomi ve*
Finans, malisoysal0@icloud.com

Burcu KARAKOCA, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Ekonomi ve Finans,*
burcu.karakoca123@gmail.com

Arş. Gör. Dr. Ali Osman ÖZTOP, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Ekonomi*
ve Finans, aliosmanoztop@mu.edu.tr

Özet

Bu çalışmada Merkezi Kayıt Kuruluşu'na (MKK) bağlı Veri Analiz Platformu'ndan (VAP) edinilen Türkiye'deki yatırım ve yatırımcı istatistikleri açık kaynak kodlu yazılım programlarından biri olan R ile incelenmiştir. Çalışmamızda, çeşitli veri görselleştirme yöntemleri kodlama esasına dayalı hazırlanarak, Eylül 2020 - Eylül 2021 tarihleri arasında Türkiye'de çeşitli yatırım araçlarına ilişkin yatırım ve yatırımcı verisinin görselleştirilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'de endeks bazında, kıymet bazında ve uyruk bazında (yerli ve yabancı) portföy değerleri dönemler boyunca artış ve azalışlar yaşamış olsa da genellikle yatay bir seyir izlemiştir. Ele alınan dönem boyunca en fazla cari portföy değeri ve yatırımcı sayısı İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde ikamet ettiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: veri görselleştirme, merkezi kayıt kuruluşu, veri analiz platformu, r programı, büyük veri

1. Giriş

Veri, nicel veya nitel özellik barındıran, miktar olarak büyük bir yapıyı ifade eden, teknolojik açıdan veri depolama, kaydetme gibi avantajlar sağlayan sistemi temsil eden

bir olgu olarak tanımlanabilir (Diebold, 2012). Günümüzde verinin önemi artmış olup çeşitli yollarla analiz edilmesine yol açmış olup veri bilgiye dönüştürülmüştür.

Yeni yüzyılda oldukça önem kazanan ve yeni iş sektörleri ortaya çıkarmış ve alt dalları ile dünyamızda kendine bir yer edinmiştir. Verinin hikayesinin anlaşılır olması konusunda en fazla faydalanılan alanlardan biri de veri görselleştirmedir (*data visualization*). Veri görselleştirme büyük verilerin resim, grafik, tablo, diyagram ve animasyonlar gibi bir bağlamda sunularak insanların daha iyi anlaması, analiz etmesi için yapılan çalışmalar bütünüdür.

Veri görselleştirme yapabilmek için ücretli veya ücretsiz bir çok program bulunmaktadır. Bu programlar sayesinde temel ve basit görselleştirmeden ileri seviye görselleştirme seviyesine kadar pek çok görselleştirme uygulaması yapılabilir. Modern veri görselleştirme programları arasında R tabanlı bir arayüz olan RStudio, Python, Excel ve Google Charts bulunmaktadır.

Veri görselleştirme ile ham verinin bilgiye dönüştürülmesi ve verinin hikayesini grmek isteyen paydaşlara sunulmaktadır. Albert Einstein, bilgiyi şu şekilde ifade etmiştir:

“Basitçe açıklayamazsan, yeteri kadar anlayamadığın anlamına gelmektedir”.

Bu disiplinin uzmanları, hedef kitlenin algılayabileceği frekansta bilgiyi basit ve net biçimde açıklayabilmelidir (Rendgen & Widemann, 2012, s. 97).

Veri görselleştirmenin kullanıldığı çalışmamızın ana konusu Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş.'ye (MKK) bağlı Veri Analiz Platformu'nda (VAP) verilen görselleştirmesine yönelik uygulama çalışmasıdır. MKK, Türk sermaye piyasalarının merkezi saklama kuruluşu olarak üyelerine saklama, veri depolama ve raporlama, kurumsal yönetim ve yatırımcı gibi hizmet imkânı sunmaktadır. MKK başta hazine bonusu olmak üzere birçok alım satım işlemini elektronik ortamda yapılmasını sağlayan bir kuruluştur. Birçok tüzel kişi tarafından kurulan MKK ya giriş yapılarak bankalardaki yatırım bilgileri öğrenilebilir. Hem tüzel hem gerçek işlere hizmet veren kurumda dolaşımda olan tüm hisse senetleri

de kayıt altına alınmaktadır. MKK üyeleri arasında merkezi takas kuruluşları ihracatçı ve yatırımcı kuruluşlar yer alıyor.

MKK'ta bağlı olarak faaliyet gösteren VAP'ın en önemli amacı; platform kullanıcılarının grafik, şekil, tablo gibi bilgi paylaşma araçlarından yola çıkarak yatırımcıların yatırım stratejilerinin oluşturmalarına yarar ve fayda sağlamaktır. Platformda; pay senetleri, yatırım fonları, devlet iç borçlanma senetleri, özel sektör borçlanma araçları, varyantlar ve diğer menkul kıymetlere ilişkin veriler yer almaktadır. Bu menkul kıymetlerin, uyruk, kimlik tipi, yaş, il, portföy dilimi ve ülke (sadece pay senetleri) kısımlarındaki portföy değerleri ve yatırımcı sayıları, aylık bazda platformun internet adresinde (www.vap.org.tr) adresinde yer almaktadır.

Yatırımcının verileri daha iyi analiz etmesi yatırımların yönünü daha iyi tahmin edilebilmesine yol açar. Günümüzde finansal piyasalarda verilerin analiz edilmesi büyük önem arz etmektedir. Günümüze değin finansal piyasalarda farklı yollarla analizler yapılmaktadır. Bu analizler duyum alma araştırmalarından gözleme kadar değişen stratejiler barındırmaktadır. Günümüzde ise, Gelişen teknoloji ile birlikte çeşitli internet platformlarından ve buralarda paylaşılan veri ve bilgilerden yola çıkarak piyasaların yönü ve işleyişi takip edilebilmektedir. Bu platformlarda yapılan analizler geçmiş davranış hakkında bilgi toplarken, diğer ilgili değişkenler hakkında da anlık veri ve bilgi paylaşmaktadır. Dolayısıyla veri görselleştirme, gözlem ve çıkarım vasıtasıyla karar verme sürecini büyük bir oran doğrultusunda geliştirebilir, harcanan zamanı azaltabilir ve veri analizi süreçlerinde katkı sağlayabilir (Wang, 2015).

Gelişen veri görselleştirme teknoloji sayesinde finansal piyasalarda verilerin analizi daha kolay hale gelmiştir. Kolay ve rahat anlaşılır olması yatırımcının yatırım tercihlerinde daha isabetli davranmasına sebep olur. Gelişen platform sayesinde daha iyi analiz yapan yatırımcı adayları, piyasada işlem yapmak istemektedir. Verilerin görselleştirilmenin modern teknikleriyle, yerli ve yabancı yatırımcı sayısının artması hedeflenmekte, piyasa bilgisine ilişkin sadeliğin ve şeffaflığının artırılıp olup Türk sermaye piyasalarının daha fazla derinlik kazanacağı ve daha likit bir yapıya kavuşacağı düşünülmektedir.

2. Literatür

Günümüzde "büyük veri" (*big data*), teknolojik dönüşümler yardımıyla bilhassa gelişmekte olan ülkeler için büyük fırsatlar yaratmaya devam etmektedir. Büyük veri, nicel ya da nitel özelliklerde, miktar olarak büyük veri setlerini temsil eden, gelişen teknoloji sayesinde veri depolama, kaydetme gibi olanakları bulunan yapıyı ifade eden bir olgu olarak tanımlanabilir (Sagiroglu & Sinanc, 2013). Modern veri görselleştirme teknikleri ile bu devasa karmaşık ve anlaşılır olmayan büyük verilerin kolayca anlaşılır hale gelmesi sağlanmaktadır.

Görselleştirme teknikleri, devasa ve karmaşık veri yapılarını anlaşılır kılan görsel bir kullanıcı ara yüzüdür. Veri görselleştirme, bireylerin arasındaki bilişsel kabiliyetleri ve sınırları göz önünde bulundurarak, herkes tarafından anlaşılabilir verinin standart bir portresinin çıkarılmasını hedeflemektedir (Bilgin & Çamurcu, 2008, s. 107). Veri görselleştirmenin temel amacı ise, bireylerin zihinsel ve bilişsel sınırlılıklarını göz önüne alarak, bilgilerin etkileşimli görsel temsillerini yaratmak ve bilginin hikayesinin daha kolay anlaşılmasını, kavranmasını sağlayan görsel bir sunum ortaya çıkarmaktır (Khan & Khan, 2011, s. 1) Dolayısıyla veri görselleştirme, bireylerin finansal karar verme sürecinde harcadıkları zamanı azaltarak ve veri analizi süreçlerinde nitelikli katkı sağlayarak daha isabetli finansal kararlar alınmasını ve finansal performansın artmasını sağlayabilir (Wang, 2015, s. 33).

Veri görselleştirmede verilerin kıyaslanarak ve karşılaştırılarak verilme özelliği oldukça önemlidir, böylece birbirinden bağımsız veriler bir anlam kazanmaktadır (Ghosh, Eldawy, & Jais, 2019). Güler (2008: 21) veri görselleştirme için şunları belirtmektedir:

“Görselleştirmenin ilk örneklerinden olan geometrik diyagramlar, yıldızların konumu ve diğer ruhani değerler hakkında üretilen tablolar ile gerek yön bulma gerek keşfe çıkma amacıyla hazırlanan haritaların yapımında görülmüştür. İmgeleri doğrudan toparlamak ve matematik temelli tablolara kaydetmek konusunda da öncü girişimler görülmüştür. Bu girişimler, görselleştirme yönetiminin başlangıcını oluşturan ilk adımlardır”.

Veri görselleştirme teknikleri kullanılarak verinin etkili ve anlaşılır olması sağlanmaktadır. Veri görselleştirme tekniklerinde dikkate alınması gereken en temel

hususlardan biri de veri elemanları arasındaki ilişkileri göstermek olmalıdır. Zaman serileri, iki ve üç boyutlu diyagramlar, dağılım grafikleri, sıcaklık haritaları, etkileşimli (interaktif) internet uygulamaları, kelime bulutları bazı modern veri görselleştirme teknikleri arasında sayılabilir. Bununla birlikte veri görselleştirme tasarımlarındaki uygulanan tüm yöntemler kesin bir sınıflandırma içerisine girmemekle birlikte, kendi içlerindeki fark çizgileri de fazlaca belirgin değildir. Birçok veri gösterim biçimleri, çeşitli tekniklerin bir araya geliştirilmesi ile oluşturulmuş hibrit (melez) bir yapı sergilemektedir (Grinstein, Trutschl, & Cvek, 2001).

Günümüzdeki sektörlerde görülen uygulamaların olduğu gibi, büyük veriler doğru açıklandığında birçok kurum ve kuruluşlara yeniliklerin oluşumunu sağlamaktadır. Büyük veriler, ekonomi ve finans alanlarının yanı sıra ulaşım, pazarlama ve sağlık vb. diğer alanlarda sosyal hayatı açıklayan önemli bilgiler içermektedir. Ayrıca büyük verilerin topluma sağlamış olduğu faydalar çoğu zaman gizlilik, veri gizliliği ve güvenlikle sınırlıdır. Günümüzün teknolojisinde değişimlere ve gelişimlere göre henüz başlangıç aşamasında olduğu görünmektedir. Böylece büyük veri sorunlarını çözmek için daha fazla gelişim sağlamaları gerekmektedir. Büyük verinin karışık yapısının ve bağlantılarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olan disiplinli yöntemlerin ve tekniklerin geliştirilmesi gerektiği söylenebilir (Özcan, 2021). Agrawal vd. (2015) büyük veri çağında, geleneksel veri görselleştirme tekniklerinin yetersizliğini vurgulamaktadır. Modern veri görselleştirme teknikleri ve araçları ise araştırmacılara ve bilginin paydaşlarına yeni fırsatlar yaratmaktadır.

Her bilginin bir şekilde çok önemli olduğu büyük veri dünyasında, işe yarar stratejiler geliştirebilmek için görsel bilgilere güveniriz. Ancak geleneksel görselleştirme yöntemleri, verinin hızına ve hacmine yetişememektedir. Modern veri görselleştirme teknikleri ve araçları ise, çok kısa bir zamanda zengin ve etkileşimli görselleştirmeler üretilmesini sağlamak ve büyük veriden eşanlı biçimde görsel üretilmesini mümkün kılmaktadır (Ali, Gupta, Nayak, & Lenka, 2016).

3. Yöntem ve Veri

Veri görselleştirme ile ilgili olarak kullanılan pek çok istatistik paket program bulunmaktadır. Bununla birlikte, geleneksel olarak tercih edilen istatistik paket

programları belirli bir ücret karşılığında temin edilebilen lisanslı programlar olup, veri görselleştirme konusunda da programın üretici firmasının güncelleme sınırlamalarına bağlı bulunmaktadır.

Veri görselleştirmenin yanı sıra, betimsel ve istatistik analiz yapma olanağı tanıyan istatistik paket programların sahip olduğu bu sınırlamalardan ötürü, günümüzde açık kaynak kodlu, ücretsiz yazılımlar ilgi görmeye başlamaktadır. Kodlama esasına dayalı olarak yapılan veri analiz ve görselleştirme işlemlerinde büyük veri (*big data*) ile çalışma olanağı da bulunmaktadır.

Bu çalışmada, en çok kullanılan açık kaynak kodlu yazılım programlarından R tercih edilmiştir. İşlemler ise R tabanlı çalışmalarda ücretsiz olarak kullanılan ara yüz programı RStudio ile tamamlanmıştır.

Araştırmamızda Merkezi Kayıt Kuruluşu AŞ'nin (MKK) bünyesinde faaliyet gösteren ve saklama verileri, yatırımcı istatistikleri, kurumsal yönetim verileri, merkezi kayıt kuruluşu endeksleri ve finansal oranlar gibi konularda analiz ve bilgi paylaşımı yapan Veri Analiz Platformu (VAP) verileri ile çalışılmıştır. Araştırmamızda kullanılan veriler Eylül 2020 - Eylül 2021 dönemleri arasında kapsamaktadır. Yatırım türleri ve yatırımcı verilerine dayanan veri setlerinde uyruk, il dilim, endeks, ülke, yaş bazında yatırımcı istatistikleri bulunmaktadır.

Bu araştırmada VAP tarafından temin edilen veriler üzerinde kodlama esasına dayalı olarak ham verinin hikâyesini anlatacak veri görselleştirme yöntemleri kullanılmıştır. Kodlama esasına dayalı olarak gerçekleştirilen veri görselleştirme uygulamalarının geleneksel yöntemlere kıyasla avantajları şu şekilde sıralanabilir:

i.) Esneklik

Veri ile ilgilenen kullanıcılar ve veri ilişkilerinin ortaya konması için gerekli etkileşim ihtiyacına dayalı olarak farklı bir strateji gerektirir. Veri görselleştirme aşamaları keşif, analiz, sentez ve sunum olarak belirtilebilir (Kraak, 2001, s. 1491).

Açık kaynak kodlu yazılımlarda veri görselleştirme sürecinin tamamına hakim olan araştırmacı, görselleştirilerek hikayeleştirilecek verinin tüm detaylarına yönelik değişiklik ve düzenleme yapabilme olanağına sahiptir. Wickham ve Grolemond (2016) veri görselleştirme unsurlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- 1.) Görselleştirilmek istenen veri seti
- 2.) Görselleştirilecek alan üzerinde yer alacak geometrik nesnelere (örn. daireler, çizgiler, çokgenler vs.)
- 3.) Veri setinde yer alan değişkenleri açıklayan geometrik nesnelere estetik özellikleri (örn. renk, şekil, çizgi tipi vb.) ve bunların belirlenmesi
- 4.) Veri setindeki veri değerlerini hesaplamak için kullanılacak istatistik
- 5.) Grafik alanı üzerinde yer alacak geometrik desenlerin konumlarının ayarlanması,
- 6.) Değişkenlerin veri aralığı için ölçek belirlenmesi,
- 7.) Geometrik nesnelere düzenlemek için kullanılan koordinat sistemi,
- 8.) Ele alınan verilerin kategorize edilerek çoklu grafikler oluşturulması.

Kodlama ile veri görselleştirme ve veri analizine dayanan R programında veri görselleştirmenin tüm unsurlarına araştırmacı tarafından karar verilebilmektedir. Böylelikle istenilen veri görselleştirme türlerine ulaşmak ve verinin hikayesini aktarmak daha kolay, daha estetik biçimde yapılabilmektedir.

ii.) Yeniden Üretilebilirlik

Kodlama ile oluşturulan veri görselleştirme uygulamalarında grafiğin elde edilmesi için yazılmış kod sayfası paylaşılabilir olduğundan verisine sahip tüm taraflar için yeniden üretilebilir olma özelliğine de sahip olmaktadır.

Kod sayfası (*codescript*) üzerinden elde edilmeyen geleneksel veri görselleştirme uygulamalarında grafik için uygulanan işlem adımları bilinmemekte, bu nedenle yalnızca veri için paylaşılan grafiğin ifade ettiği bilgiyle yetinilmektedir. Öte yandan, kod sayfası paylaşılan görselleştirme işlemleri daha anlaşılır olmakta ve verinin hikayesi ile ilgilenen tüm paydaşlar tarafından yeniden üretilebilir olma özelliği de taşımaktadır.

iii.) Çeşitlilik

Kodlama esasına dayalı veri görselleştirme uygulamalarındaki bir diğer önemli özellik ise çeşitlilik olarak ifade edilebilir. Geleneksel olarak üretilen veri görselleştirme uygulamaları çoğunlukla lisanslı istatistik paket programları ile üretilmektedir. Bu programlarla elde edilen grafikler de istatistik paket programlarının görselleştirme ve analiz imkanları ile sınırlıdır.

Bununla birlikte, açık kaynak kodlu yazılım programlarından biri olan R programında kütüphane (*library*) sistemi bulunmaktadır. Buna göre, araştırmacılar seçtikleri veri görselleştirme uygulamaları (grafikler, haritalandırma, etkileşimli vb.) için gerekli olan kütüphaneyi (örn. ggplot2, lattice, highcharter, leaflet, plotly vb.) bilgisayarlarına indirerek çalışmalarını sürdürebilmektedirler.

Sürekli güncellenen ve çeşitlenen kütüphane sistemi ile birlikte araştırmacılar çok çeşitli grafik yöntemlerini analizlerinde kullanabilme olanağına sahip olmaktadır.

iv.) Etkileşimli (İnteraktif) Grafikler

R programında veri görselleştirme uygulamalarında etkileşimli grafik uygulamaları da mümkündür. Araştırmacılar, dinamik görseller oluşturup, farklı değişken değerlerinde veya farklı kategorilerde seçimler yaparak grafikleri kişiselleştirme olanağına sahiptir. Etkileşimli grafikler ile verinin hikayesinde kişiselleştirilmiş araştırma soruları da cevaplanabilmektedir.

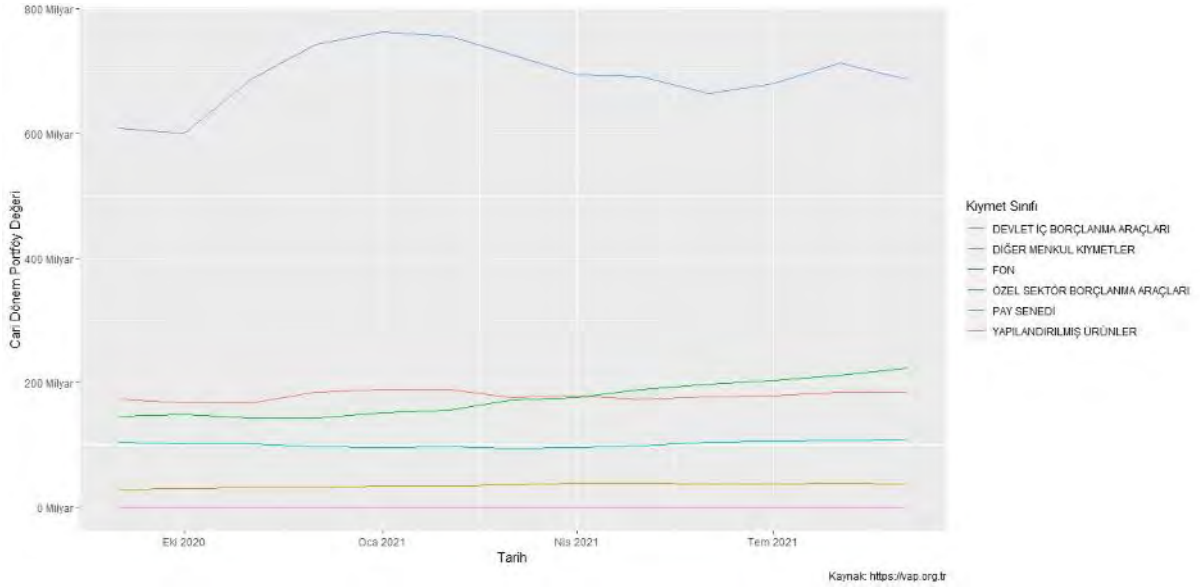
Araştırmamızda, modern veri görselleştirme uygulamalarına imkan tanıyan R yazılım programı için entegre bir geliştirme programı olan RStudio programında MKK bünyesinde faaliyet gösteren VAP için veri görselleştirme uygulamaları yapılmıştır.

4. Sonuçların Yorumlanması

Araştırmamızda veri görselleştirme tekniklerinden bazılarını kullanılmıştır ve seçilen görselleştirme biçimleri R tabanlı bir program RStudio programında hazırlanmıştır. Kullanılan veri görselleştirme teknikleri arasında çizgi grafik, pasta grafik, çubuk grafik ve harita grafik bulunmaktadır.

Şekil 1'de Eylül 2020 - Eylül 2021 tarihleri arasında en fazla yatırım yapılan kıymet sınıflarının cari portföy değerlerini gösteren çizgisel grafik bulunmaktadır.

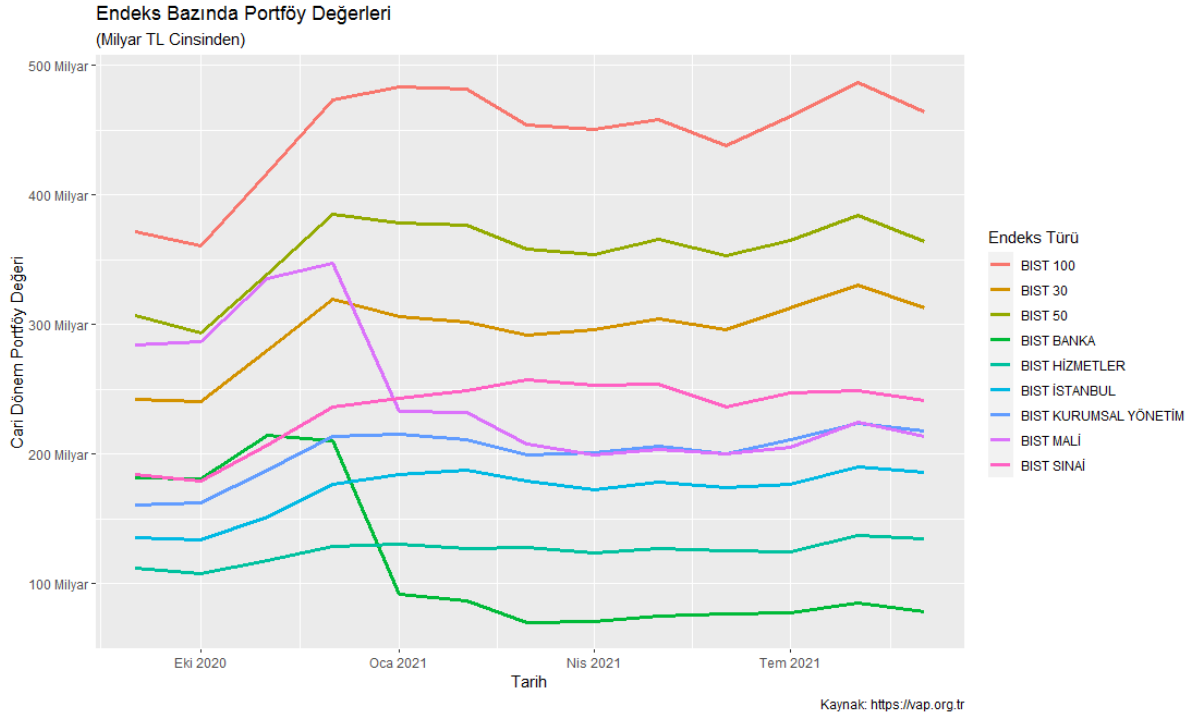
Şekil 9: Kıymet Sınıfı Bazında Portföy Değerleri

Şekil 1'e göre ele alınan dönemde Türkiye'de en fazla yatırım yapılan menkul kıymet türünün pay senedi olduğu görülmektedir. Bunun dışında fonların da ele alınan dönemde cari portföy değerinin arttığı görülmektedir. Özel sektör borçlanma araçları, yapılandırılmış ürünler ve diğer menkul kıymetlerin ise ele alınan dönemde cari portföy değerlerinde önemli bir değişme gözlemlenmektedir. Özellikle 2020 yılı Şubat ayından sonra dünya çapında etkili olan Covid-19 pandemi koşullarından sonra önemli ölçüde değer kaybeden şirketlere ait pay senedi fiyatlarının zamanla tekrar toparlanması, pay senetleri ve fonlardaki artışın gerekçelerinden biri olarak belirtilebilir.

Şekil 2, endeks bazında cari dönem portföy değerlerini gösteren (milyar TL cinsinden) bir çizgisel grafik olarak düzenlenmiştir.

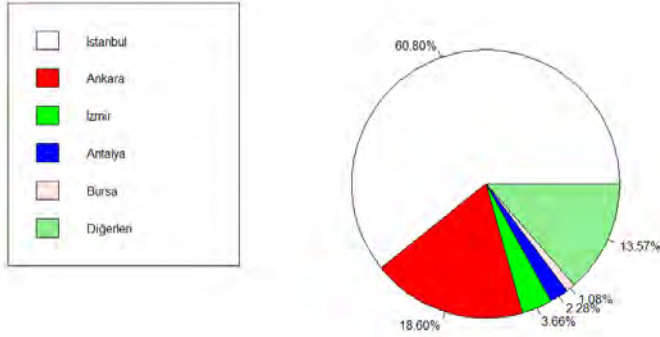
Şekil 10: Endeks Bazında Cari Dönem Portföy Değerleri

Şekil 2 göstermektedir ki, 2020 yılının Kasım ayından itibaren BİST Banka ve BİST Mali endekslerine ait cari dönem portföy değerlerinde düşüş görülmektedir. Diğer endeks türlerinde cari portföy değerleri 2020 yılının Ekim ayında bir düşüş yaşadıkdan sonra tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir. Ayrıca bu endekslere ait cari dönem portföyleri birbirlerine neredeyse paralel seyretmektedir.

Şekil 3'te ise 2020 Eylül - 2021 Eylül dönemi içinde, il bazında en fazla cari dönem portföy değerine sahip illerine ait bir pasta grafik bulunmaktadır.

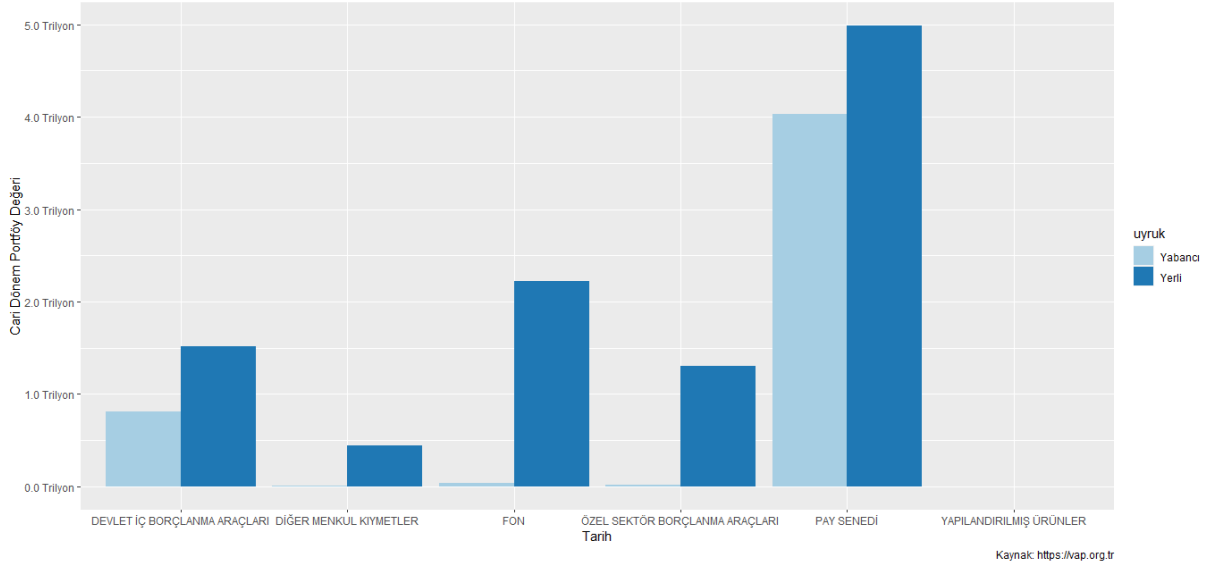
Şekil 11: İl Bazında Portföy Değerleri

Şekil 3'ten görüldüğü üzere İstanbul, Ankara ve İzmir en çok portföy yatırımı yapılan iller konumundadır. Türkiye'nin toplam nüfusunun %18'lik kısmının yaşadığı İstanbul'un toplam cari dönem portföy değerinin %60,8'lik kısmına sahip olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, İstanbul'un Türkiye'nin finans merkezi olduğu söylenebilir. Şekil 2'ye göre Türkiye'nin en büyük illeri hariç tutulduğunda, geri kalan tüm illerin, yalnızca %13'57 oranında bir cari dönem portföy değerine sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 4 kıymet sınıfına baz alınarak yerli/yabancı portföy değerlerinin Trilyon TL cinsinden sütun grafiği görülmektedir.

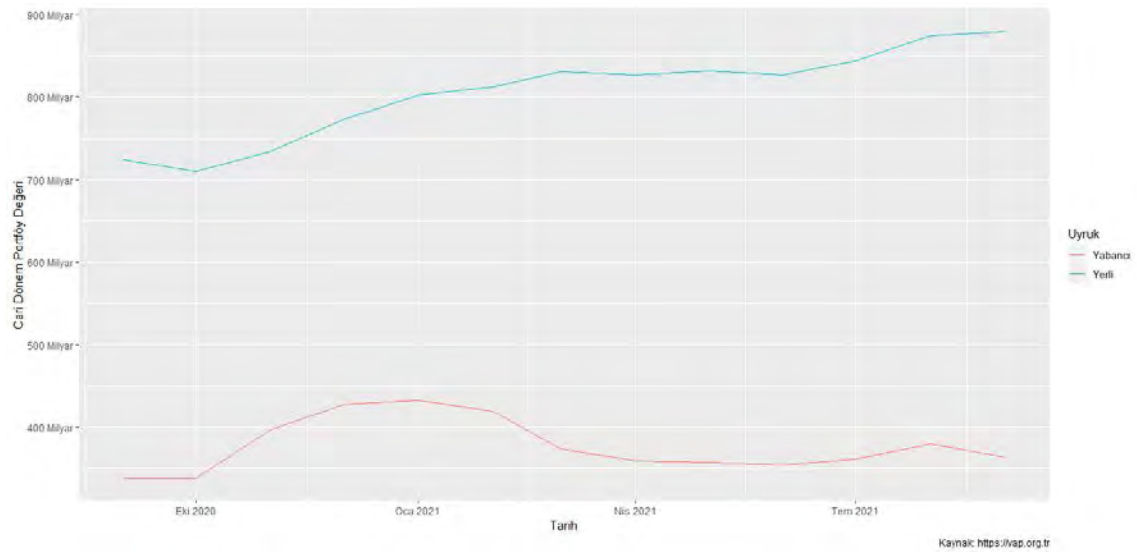
Şekil 12: Kıymet Sınıfı Baz Alınarak Yerli/ Yabancı Portföy Değerleri

Şekil 4'e göre ele alınan 2020 Eylül - 2021 Eylül dönemi için yerli yatırımcı yabancı yatırımcı ile kıyaslandığında her kıymet sınıfında daha fazla cari portföy değerine sahiptir. Ayrıca yabancı yatırımcıların özellikle pay senedi ve devlet iç borçlanma senetlerinde önemli portföy yatırımları gerçekleştirdiklerini görülmektedir.

Şekil 5'te uyruk bazında portföy değerlerinin milyar TL cinsinden çizgi grafiği görülmektedir.

Şekil 13: Uyruk Bazında Portföy Değerleri

Şekil 5'e göre en çok cari portföy değerine sahip kesim yerli yatırımcı grubudur. Yerli yatırımcılar yabancı yatırımcılardan yaklaşık 1,5 kat fazla portföy yatırımına sahiptir. Yabancı yatırımcıların cari dönem portföy yatırımlarında 2021 yılı Ocak ayından sonra düşüş meydana geldiği görülmektedir. Ele alınan dönemde, mevduat hesaplarındaki negatif reel getiriden ötürü yerli yatırımcının borsaya yönelmiş olabileceği söylenebilir. Yabancı yatırımcılarda ise döviz oynaklığından dolayı çıkış-iniş meydana gelmiş olabilir.

Şekil 6, Türkiye'de en fazla cari portföy yatırımının hangi illerden yapıldığını yansıtan bölgesel harita görselidir.

Şekil 14: Türkiye'nin İllere Göre Cari Portföy Değeri (Eylül 2020 - Eylül 2021)

Şekil 6'ya göre, 2020 Eylül - 2021 Eylül dönemleri arasında Türkiye'de en fazla yatırım yapılan illerin başında İstanbul gelmektedir. Ankara, İzmir, Antalya ve Bursa ise en fazla cari dönem portföy yatırımına sahip diğer illerdir.

Şekil 7'de 2020 Eylül - 2021 Eylül dönemleri arasında Türkiye'de illere göre yatırımcı sayısı görülmektedir.

Şekil 15: Türkiye'nin İllere Göre Yatırımcı Sayısı (Eylül 2020 - Eylül 2021)

Şekil 7'ye göre, Türkiye de en çok yatırımcıya sayısına sahip olan ilin ortalama 1,3 milyonun üzerinde ortalama yatırımcısı ile İstanbul olduğu görülmektedir. Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerin dışında özellikle Ege ve Akdeniz ve Marmara bölgesinde diğer bölgelere kıyasla daha fazla kayıtlı yatırımcı olduğu görülmektedir. Afyon'da yatırımcı sayısına ilişkin veri olmadığı için (non-available) bu il harita görselinde kahverengi ile boyalıdır.

Tablo 1'de Türkiye piyasalarında Eylül 2020 - Eylül 2021 dönemleri arasında en fazla ortalama cari portföy yatırımına sahip ülkeler listelenmiştir.

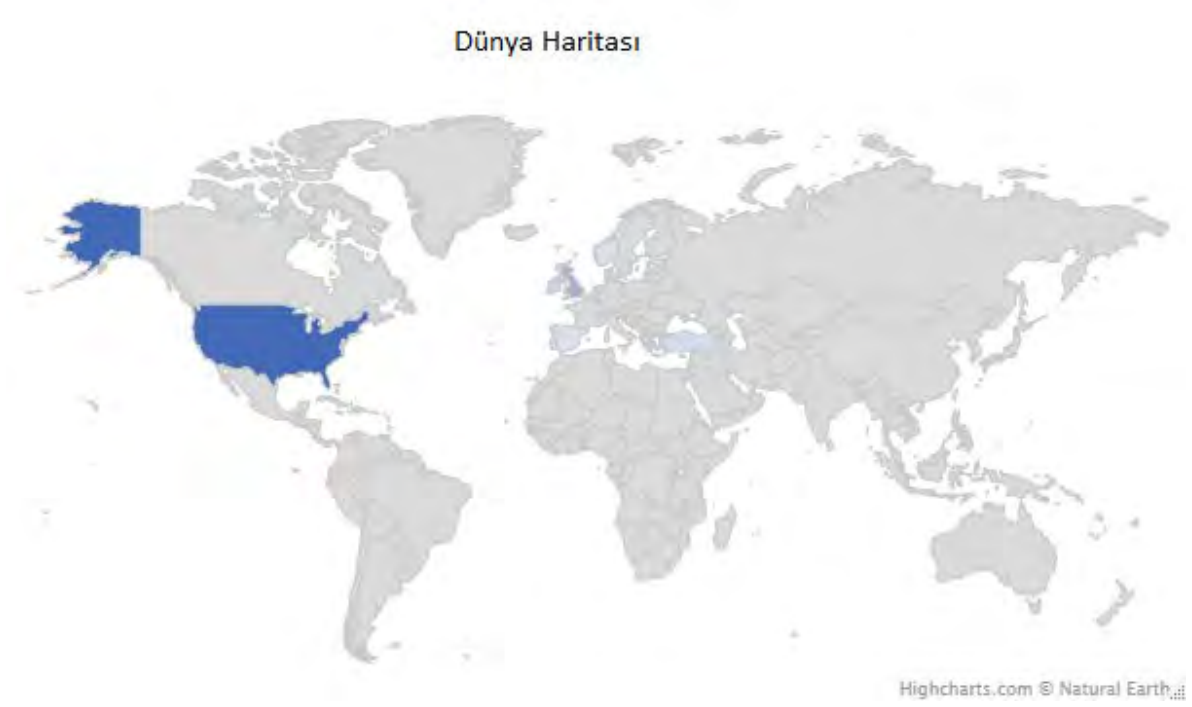
Tablo 1. Türkiye'de En Fazla Cari Portföy Yatırımına Sahip 10 Ülke (Eylül 2020 - Eylül 2021)

iso-a3	ISO ismi	Ortalama Cari Portföy Değeri (Eylül 2020 - Eylül 2021)
QAT	Katar	87.618.856.424
USA	Amerika Birleşik Devletleri	70.103.565.547
GBR	Birleşik Krallık	30.182.937.418
LUX	Lüksemburg	19.929.473.326
IRL	İrlanda	11.381.022.988
TUR	Türkiye	8.692.222.773

NLD	Hollanda	6.637.062.964
BEL	Belçika	5.736.425.040
CYM	Cayman Adaları	5.600.031.654
VGB	Britanya Virjin Adaları	5.597.975.977

Şekil 8'de bulunan grafikte ise, Türkiye'de Eylül 2020 - Eylül 2021 döneminde en fazla yatırıma sahip ülkeler görülmektedir. R tabanlı RStudio programında hazırlanan ve "highcharter" paketiyle düzenlenen bu grafik internet ortamında etkileşimli bir grafik olarak paylaşılabilir bir formata sahiptir.

Şekil 16. Türkiye'de En Büyük Cari Portföy Yatırımına Sahip 10 Ülke (Eylül 2020 - Eylül 2021)

Kaynak: vap.org.tr

Şekil 8'e göre, Türkiye'de en fazla cari portföy yatırımına sahip ülkeler Eylül 2020 - Eylül 2021 dönemi için sırasıyla Katar, ABD ve Birleşik Krallık olmuştur.

5. Çıkarım

Bu çalışmada Eylül 2020 - Eylül 2021 dönemini kapsayan ve Türkiye'de finansal piyasalarda yapılan yatırımlara ilişkin veriler üzerinden veri görselleştirme çalışması yapılmıştır. Proje kapsamında, MKK A.Ş. ile yapılan sanayi işbirliği çerçevesinde, VAP bünyesinde paylaşılan istatistikî verilerin, modern tekniklerle yeniden oluşturulması planlanmıştır.

Finansal piyasalar anlık veri üretmekte ve çeşitli platformlar aracılığı ile bu veriyi yatırım aktörleri ile paylaşmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan bu "büyük veri" dünyası içinde bilginin

şeffaf, sade ve kolay anlaşılabilir olması önem taşımaktadır. Verinin hikayeleştirilmesi ve basit bir şekilde anlaşılır olmasını sağlamak verinin doğru biçimde görselleştirilerek aktarılmasına bağlıdır. Bu amaçla son yıllarda giderek daha yaygın kullanım alanı bulunan kodlama tabanlı R programı bu çalışmada verilerin görselleştirilmesi için kullanılmıştır.

Eylül 2020 - Eylül 2021 dönemi arasını kapsayan veri setinden yola çıkarak elde edilen görseller için çizgi grafik, çubuk grafik ve pasta grafik gibi yöntemlerin dışında veri bilgisinin harita üzerinden aktarılması uygulaması da gerçekleştirilmiştir.

Yapılan veri görselleştirme uygulamaları ile, ele alınan dönem için Türkiye'de yatırım ve yatırımcı istatistikleri hakkında bazı önemli bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Örneğin, ele alınan dönem için Türkiye'de en fazla yatırım yapılan kıymet sınıfının pay senetleri olduğu görülmüştür. Bunun dışında BİST Banka ve BİST Mali kıymet sınıflarına yapılan yatırımda 2020 yılı Kasım ayından itibaren önemli bir azalma gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, diğer kıymet sınıflarındaki yatırım hareketleri benzer ve neredeyse paralel bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

Uyruk bazında cari portföy değerlerinde bakıldığında yerli yatırımcıların daha fazla yatırım payına sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Kıymet sınıfı bazında ele alındığında yabancı yatırımcıların en çok pay ve devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yapıkları gözlemlenmektedir.

Endeks bazında portföy değerlerine bakıldığında Türkiye'de en fazla cari portföy yatırımına sahip olan illerin sırasıyla İstanbul (%60,8), Ankara (%18,6), İzmir (%3,66), Antalya (%2,28) ve Bursa (%1,08) olduğu görülmektedir. Türkiye'nin diğer illerinin cari portföy değeri ise toplam portföy değerinin yalnızca %13,57'lik kısmını oluşturmaktadır.

Son olarak ele alınan dönem göstermektedir ki; Türkiye'de en fazla yatırımcı sayısına sahip illeri de başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere Batı bölgelerindeki illerde yoğunlaşmaktadır.

Finansal piyasaların gücünün, piyasaların likiditesine bağlı olduğu düşünüldüğünde, finansal okur yazarlığın artırılarak, ülke çapında yatırım ve yatırımcı sayısının artırılması faydalı bir gelecek politikası olarak belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Agrawal, R., Kadadi, A., Dai, X., & Andres, F. (2015). Challenges and opportunities with big data visualization. *7th International Conference on Management of computational and collective intelligence in Digital EcoSystems* (s. 169-173). ACM.
- Ali, S. M., Gupta, N., Nayak, G. K., & Lenka, R. K. (2016). Big data visualization: Tools and challenges. *2nd International Conference on Contemporary Computing and Informatics (IC3I)* (s. 656-660). IEEE.
- Bilgin, T. T., & Çamurcu, A. Y. (2008). Çok Boyutlu Veri Görselleştirme Teknikleri. *Akademik Bilişim* , 30, 107-112.
- Diebold, F. X. (2012). A Personal Perspective on the Origin(s) and Development of Big Data:. *University of Pennsylvania* .
- Ghosh, S., Eldawy, A., & Jais, S. (2019). Aid: An adaptive image data index for interactive multilevel visualization. *IEEE 35th International Conference on Data Engineering (ICDE)* (s. 1594-1597). IEEE.
- Grinstein, G., Trutschl, M., & Cvek, U. (2001). High-dimensional visualizations. *VII Data Mining Conference KDD Workshop. 2*, s. 71-19. New York: ACM Press.
- Güler, T. (2008). *Grafik tasarımda yeni bir alan: Bilgilendirme tasarımı ve bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Khan, M., & Khan, S. S. (2011). Data and information visualization methods, and interactive mechanisms: A survey. *International Journal of Computer Applications* , 34 (1), 1-14.
- Kraak, M. J. (2001). *Cartographic visualisation* (3 b.). Oxford: Pergamon.

- Özcan, A. (2021). Büyük veri: Fırsatlar ve tehditler. *TRT Akademi* , 6 (11), 10-31.
- Rendgen, S., & Widemann, E. J. (2012). *Information Graphics*. Taschen, Köln.
- Sagiroglu, S., & Sinanc, D. (2013). Big data: A review. *International Conference on Collaboration Technologies and Systems (CTS)*, (s. 42-47).
- Simon, P. (2014). *The visual organization: Data visualization, big data, and the quest for better decisions*. John Wiley & Sons.
- Wang, L. W. (2015). Big Data And Visualization: Methods,. 33-38.
- Wickham, H., & Grolemund, G. (2016). *R for data science: import, tidy, transform, visualize, and model data*. O'Reilly Media, Inc.

11. KALKINMA PLANI DOĞRULTUSUNDA MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN E-DEVLET UYGULAMALARI

Yasin TEMEL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi*, yasin.temel@outlook.com

Özet

Yeni kamu yönetimi anlayışında, kamu hizmetinin hızlı, kaliteli ve sürdürülebilir biçimde vatandaşlara sunulmasında e-Devlet uygulamaları öne çıkmaktadır. Ülkemizdeki e-Devlet uygulamalarının kronolojisi incelendiğinde istikrarlı bir gelişim sürdürüldüğü görülmektedir. Hedef kitlesi ve hizmet kapasitesinin büyüklüğü açısından başta gelen kurumlardan olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın da bu gelişim süreci içerisinde aktif bir rolü bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 11.Kalkınma Planı doğrultusunda hazırlanan 2023 Eğitim Vizyonu belgesinin, felsefesiyle, 18 temada yer alan hedef ve alt hedefleriyle Bakanlığın yol haritası olduğu söylenebilir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın hizmet alanı çerçevesinde bilişim teknolojileri altyapı kurulum çalışmalarından itibaren 2023 Eğitim Vizyonundaki hedeflerine uzanan süreçte e-Devlet uygulamalarının ele alındığı araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı'nın e-devlet uygulamaları 11. Kalkınma Planı ve Vizyon Belgesi kapsamında incelenmekte, hedeflenen çalışmaların e-Devlet hizmet standartlarının gelişimine ve işlerliğinin artırılmasına sunduğu katkı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *E-Devlet, Milli Eğitim Bakanlığı, 11.Kalkınma Planı*

1. Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan büyük değişim günümüzde bilim, ekonomi, sosyal yaşam ve eğitim gibi birçok alanda sunulan kamu hizmetini yeniden yapılandırmıştır. Teknolojinin hızlı değişimi kamu hizmetlerinin vatandaşlara sunumunu da paralel ölçüde etkilemiş, kamu yönetiminin hizmet şeklini değiştirmeye, iyileştirmeye, yenilemeye zorlamıştır.

Kamu kesiminde e-Devlet uygulamaları ile verimlilik büyük ölçüde artmakta ve devlet-vatandaş ilişkisi farklılaşmaktadır. Vatandaşlar ulaşmak istedikleri bilgiye ve resmi evraklara daha az bürokratik işleme daha hızlı bir şekilde erişmektedir. Böylece bir yandan devlet saydamlaşmakta, öte yandan vatandaşlar da devletin karar mekanizmalarında daha aktif yer almaktadırlar. (Yüçetürk, 2004)

E-Devlet, devletin bilgi teknolojilerini sadece bir araç olarak kullanılmasını değil, içinde bulunduğu konjonktürün gereği olarak kendi bilgi işleme kapasitesini artırması; acil ve yerinde karar alabilme ve ihtiyaçları yerinde ve zamanında ama hızlı bir biçimde cevap verebilen bir devlet yapısının, anlayışının ve algılayışının oluşturulması anlamına da gelmelidir. (Karkın, 2003)

E-Devlet; insan, teknoloji, sosyal ve idari yapılar ile süreçlerden oluşan bir sistemdir. Devletin temel fonksiyonlarından yola çıkılarak e-devletin boyutları dört alanda ele alınmaktadır (Michel, 2005:aktaran Topbaş, 2012)

1- E-İdare: Planlama, organizasyon, yürütme ve denetim gibi devletin idari ve operasyonel süreçlerinin yürütülmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanıldığı idaredir.

2- E-Hizmetler: Vatandaşlara, işletmelere ve diğer hedef kitlelerine yönelik bilgi, iletişim, etkileşim ve işlem hizmetleridir.

3- E-Yönetişim: Devletteki hiyerarşik yönetim anlayışı yerine, bilgi ve iletişim teknolojisi sayesinde kurumlar ve paydaşlar arasında yatay iletişim ve işbirliğinin yaygınlaşmasıdır.

4- E-Demokrasi: Demokratik yapı, süreç ve uygulamalarda bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak katılımcılığın, açıklığın, şeffaflığın ve demokratik karar alma mekanizmasının geliştirilmesidir.

Ülkemizde de özellikle 1993 yılında internet servis hizmetin de sağlanmasından itibaren kamu hizmetlerinin sunumunu çağa uygun nitelikli hale getirmeye yönelik yaklaşımlar ve uygulamalar gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin 15-16 Haziran 2001'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği liderler zirvesinde "E-Avrupa Projesine" imza atmasıyla "E-Türkiye" adı verilen çalışma yapılmıştır. E-Türkiye'de amaç bilgi toplumunun alt yapısının hazırlanması olmuştur. Ülkemizde e-Dönüşüm'ün yürütülmesinin sorumluluğu Devlet Planlama Teşkilatına(DPT) verilmiş, çalışmaların izlenmesi, değerlendirilmesi ve

yönlendirilmesi amacıyla 2003 yılında DPT bünyesinde Bilgi Toplumu Dairesi kurulmuş, kamu kurumları e-Devlet uygulamalarını geliştirmeye başlamışlardır. Türkiye’de hizmet veren ilk e-Devlet uygulamalarından bazıları şunlardır: (Topbaş, 2012)

1. Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS)
2. Kimlik Paylaşım Sistemi,
3. Adres Kayıt Sistemi,
4. Vergi Daireleri Otomasyonu Projesi (VEDOP I-II),
5. Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP),
6. Gümrük İdaresinin Modernizasyonu Projesi (GİMOP),
7. Polis Bilgi Ağı (POLNET),
8. Saymanlık Otomasyon Sistemi (Say2000i),

2006 yılına kadar kurumlar birbirlerinden bağımsız olarak e-Devlet çalışmalarını yürüterek kurumsal projeler tasarlamışlardır. Kamu hizmetlerini, vatandaşlara, işletmelere, kamu kurumlarına bilgi ve iletişim teknolojileriyle etkin ve verimli bir şekilde sunmak amacıyla 20/4/2006 tarihli ve 26145 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, 24/3/2006 tarihli ve 2006/10316 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Cumhurbaşkanlığı adına Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı yetkisi dahilinde “e-Devlet kapısı” kurulmuş, kamu hizmetlerine erişimin tek bir noktadan sağlanması yönünde çalışmalar başlamıştır. (e-Devlet Kapısı, 20.04.2020) 10.07.2018 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Dijital Dönüşüm Ofisi’ne e-Devlet hizmetlerinin kurumlar arası işbirliğini artırmak ve koordinasyonu sağlamak görevi verilmiş, 26.03.2020 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan kararla da 2006 yılında Ulaştırma Bakanlığına verilen yetki yürürlükten kaldırılmış, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulan Dijital Dönüşüm Ofisine koordinasyon görevi verilmiştir.

11.Kalkınma Planında (2019-2023) ise kamu hizmetlerinin kullanıcı odaklı bir bakış açısıyla, etkinliği ve birlikte işlerliği sağlayacak modernizasyon ve süreç iyileştirmeleri yapılarak elektronik ortama taşınması ve e-Devlet Kapısından hizmet sunumu ve kullanımının artırılması amaçlanmış, e-Devlet Kapısı üzerinden sunulan hizmetlerin sadeleştirilmesi, bütünleştirilmesi, olgunluğunun artırılması, e-Devlet hizmet sunumunda ihtiyaç duyulan temel bilgi sistemleri ile ortak altyapı, hizmet ve standartların

geliştirilmesine devam edilerek, kurumsal bilgi sistemlerinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması öngörülmüştür. Kalkınma Planının eğitimle ilgili bölümünde ise eğitim sistemine ilişkin veri tabanlarının bütünleştirildiği eğitsel veri ambarının oluşturulması, verilerin yapay zekâ teknolojileriyle işlenmesi, eğitim sistemindeki kurum ve kuruluşların veri analiz kabiliyetinin güçlendirilerek okul bazında veriye dayalı planlama ve yönetim sisteminin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Hedef kitlesi ve hizmet kapasitesinin büyüklüğü açısından başta gelen kurumlardan olan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 11.Kalkınma Planı doğrultusunda hazırlanan 2023 Eğitim Vizyonu belgesinin, felsefesiyle, 18 temada yer alan hedef ve alt hedefleriyle Bakanlığın yol haritası olduğu söylenebilir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın hizmet alanı çerçevesinde bilişim teknolojileri altyapı kurulum çalışmalarından itibaren 2023 Eğitim Vizyonundaki hedeflerine uzanan süreçte e-Devlet uygulamalarının ele alındığı araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı'nın e-devlet uygulamaları 11. Kalkınma Planı ve Vizyon Belgesi kapsamında incelenmekte, hedeflenen çalışmaların e-Devlet hizmet standartlarının gelişimine ve işlerliğinin artırılmasına sunduğu katkı değerlendirilmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. 11.Kalkınma Planında E-Devlet

2019-2023 yılları arası için yapılacak planlamaları içeren Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan 11. Kalkınma Planında e-devlet çalışmalarına ilişkin belirtilen hedefler şunlardır:

- e-Devlet çalışmaları kullanıcı odaklı hizmet sunumu ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi bakış açısıyla yürütülecek, hizmet sunum kanalları iyileştirilecek ve kanal çeşitliliği artırılacak, dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilecektir.
- Kamunun verimliliğini, etkinliğini, şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmak için e-devlet hizmetlerinin sunumunda yeni teknoloji ve yönelimlerden yararlanılacaktır.

- e-Devlet çalışmalarına ilişkin yönetim ve koordinasyon mekanizması Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi çerçevesinde tek çatı altında toplanarak etkinliği artırılacaktır.
- e-Devlet çalışmalarında merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında işbirliği ve koordinasyon artırılacaktır.
- Bürokrasiyi azaltmak ve iş süreçlerinde verimlilik sağlamak üzere kamu kurumları arasındaki her türlü veri, bilgi ve belge paylaşımları, gerekli bilgi sistemlerinin mevcut olması durumunda, ayrıca yazışma yapılmaksızın elektronik ortamda gerçekleştirilecektir
- Kamu hizmetlerinin iyileştirilmesinde büyük veri, bulut bilişim, mobil platformlar, nesnelerin interneti, yapay zekâ, blokzincir gibi yeni teknolojilerden faydalanılabilmesi için süreç ve teknolojik altyapı iyileştirmeleri yapılacaktır. (Onbirinci Kalkınma Planı,2018)

2.2. 11. Kalkınma Planında Eğitim ve E-Devlet İlişkisi

Kalkınma Planının eğitimle ilgili bölümünde ise eğitim sistemine ilişkin veri tabanlarının bütünleştirildiği eğitsel veri ambarının oluşturulması, verilerin yapay zekâ teknolojileriyle işlenmesi, eğitim sistemindeki kurum ve kuruluşların veri analiz kabiliyetinin güçlendirilerek okul bazında veriye dayalı planlama ve yönetim sisteminin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. (Onbirinci Kalkınma Planı, 2018)

2.3. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) E-Devlet Uygulamaları

Milli Eğitim Bakanlığı'nın sunduğu hizmet alanında Bilişim Teknolojilerinin (BT) yer alması çalışmalarının 1984 yılından itibaren ivmelendiği söylenebilir. Endüstriyel Okullar Projesi ile başlayan süreçte, okullarda BT altyapısının oluşturulması, personel, öğretmen ve öğrencilerde BT kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ulusal kaynakların haricinde Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi uluslararası kuruluşlarla yapılan proje ve protokollerle etkili bir altyapı ve kullanımın yaygınlaştırılması süreçleri yürütülmüştür. Bu projelerden bazıları; Endüstriyel Okullar Projesi, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Temel Eğitim Projesi I. ve II. Fazlar, Mesleki ve Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi, Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası, MEB İnternete Erişim Projesi, Ortaöğretimi Geliştirme Projesi, Endüstriyel Teknik

Öğretim Okulları Bünyesinde Video Konferans Sistemi (Akıllı Sınıf) Kurulması Projesi, MEB Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi, İntel Gelecek İçin Eğitim Projesi. (Topuz, A.C., Göktaş, C., 2015)

Milli Eğitim Bakanlığı'nda BT altyapısı sağlama çalışmalarının yanı sıra idari uygulamalar için de adımlar atılmaya başlanmıştır. 1987 yılında başlatılan Personel Bilgi Sistemi (PERSİS) çalışması başlatılmıştır. Bakanlık'ta PERSİS'in haricinde, Bütçe Yönetim Bilgi Sistemi (BÜTSİS), İdari ve Mali İşler Yönetim Bilgi Sistemi (İMİSİS), İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetim Bilgi Sistemi (İLSİS), Yüksek Öğretim Yönetim Bilgi Sistemi (YÖSİS), Yurt Dışı Eğitim Yönetim Bilgi Sistemi (YDSİS) projeleri hayata geçirilerek hizmet sunumunda hız, kalite ve verimliliğin artması hedeflenmiştir. (Onat, 2011) Milli Eğitim Bakanlığı 2008/76 Sayılı Genelgesi'nde merkez ve taşra teşkilatının iş-işlemlerinin elektronik ortamda yürütülmesini sağlayan Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemi (MEBBİS) ile bütünlük oluşturan, bilgi güvenliği olgusunu dikkate alarak web tabanlı birçok modül üretilmiş ve üretilmeye devam etmektedir. Bu kapsamda nihai hedef; Bakanlığımızın öğrenci, personel, taşınır ve taşınmaz mallardan oluşan genel yapısı içerisindeki bütün iş-işlemlerin gerçek e-dönüşümünü yaşatarak elektronik ortama aktaracak yapının kurulmasıdır” denilmiştir. (MEB Mevzuat, 2008)

Milli Eğitim Bakanlığının 2007-2008 eğitim öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan, binlerce öğretmen, milyonlarca öğrenci ve velinin hizmetine sunulan bütün öğrencilerin iş ve işlemlerinin standart bir yapı içerisinde elektronik ortamda yapılmaya başlandığı E-okul projesi, e-Devlet olgusunda hizmet veren ve bakanlık birimlerinin fonksiyonel bir biçimde koordineli çalışmasına imkan tanıyan e-kurum yapısının olgunlaştırılması amacıyla yapılan bir çalışmadır. (Topuz, A.C., Göktaş, C., 2015) Geçen süreç içerisinde Milli Eğitim Bakanlığı yürüttüğü iş ve işlemleri internet ortamına hızla taşıyarak e-dönüşümü başarıyla uygulayan kurumlardan biri olmuştur. Bakanlığın merkez ve taşra birimlerine ve personeline ait bilgilerin tümü, “Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemi (MEBBİS)” altında toplanarak yönetimi tek noktadan yapılmaktadır. Bakanlık bünyesindeki birimlerin işlemlerini yürütmek üzere kullandıkları programların tümü elektronik ortama taşınarak, kullanıcıların daha kolay, hızlı ve güvenilir bir şekilde

işlerini gerçekleştirmeleri sağlanmıştır. (Topbaş, 2012) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 11.Kalkınma Planı doğrultusunda hazırlanan 2023 Eğitim Vizyonu belgesinin, felsefesiyle, 18 temada yer alan hedef ve alt hedefleriyle Bakanlığın yol haritası olduğu söylenebilir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden Araştırmada Arşiv ve Dokümantasyon yöntemleri kullanılarak plan, belge, yönetmelik ve genelgeler incelenmiş, alıntı ve tablolarla aktarım sağlanmıştır.

4. Bulgular

Bulgular, arşiv ve dokümantasyon tarama sonuçlarında tablolar halinde verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın güncel e-Devlet uygulamaları idari açıdan kurum içi e-Devlet uygulamaları ve vatandaşa sunulan e-Devlet hizmeti uygulamaları olmak üzere iki kısımda incelenmiş ve tablolar halinde aşağıda belirtilmiştir. Bakanlığın e-Devlet Kapısı'nda 51 Hizmet, 7 Kimlik Doğrulama Hizmeti bulunmaktadır.(e-Devlet Kapısı, 2022)

Tablo 1: MEBBİS Altında Toplanmış MEB Kurum İçi E-Devlet Uygulamaları

Uygulama	Açıklama
MEBBİS	Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemi
E-OKUL	Okul Yönetim Bilgi Sistemi
DYS	Doküman Yönetim Sistemi
E-POSTA	Kurumsal Elektronik Posta İşlemleri
MEBData	Kuruma Ait İstatistik Bilgiler
MEBPANEL	Okul/Kurum Web Sitesi Yönetim Paneli

Açık Öğretim Ortaokulu	Açık Öğretim Ortaokulu İşlemleri
E-Mesem Modülü	Mesleki Eğitim Merkezleri İş ve İşlemleri
E-Özel Modülü	Özel Öğretim Kursları İş ve İşlemleri
Bir Milyon Fikir	Öğretmenlerin Fikir, Proje ve Önerilerini Milli Eğitim Bakanlığı'na İletbildikleri Platform
e-Yaygın MEB Personel Girişi	Hayat Boyu Öğrenme Kurs İş ve İşlemleri
e-Kurs	Destekleme ve Yetiştirme Kurs İş ve İşlemleri
TEFBİS	Türkiye'de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi
EBA	FATİH Projesi Kapsamında Geliştirilen Eğitim Bilişim Ağı
İLKSAN	İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı İş ve İşlemleri Bireysel Kullanıcı Modülü
Veri Toplama Yönetim Modülü	Kurumsal Anketlere Bireysel Katılım ve İzleme
E-Kütüphane	Öğretmenlerin Erişimine Açılan E-kitaplardan Oluşan Dijital Kütüphane
CBS-YAPI	Coğrafi Bilgi Sistemi. Okulların Coğrafi Bilgilerine Dayalı İşlemlerin Yapıldığı Modül

Tablo 2: E-Devlet Kapısındaki MEB Uygulamalarından Bazıları

Açık Öğretim Liseleri Öğrenci Durum Belgesi Sorgulama	Kalfalık, Ustalık, Usta Öğreticilik ve İş Yeri Açma Belgesi Doğrulama
Açık Öğretim Liseleri Mezuniyet Belgesi Doğrulama	Lise Mezuniyet Belgesi Sorgulama
Öğrencilik Belgesi Doğrulama	MEB Öğrenci Nakil İşlemi
Özel Okul Öğretim Desteği Sorgulama	Mesleki ve Teknik Açık Öğretim Okulu Kurs Başarı veya Yetki Belgesi Doğrulama
Sözleşmeli Öğretmenlik Atama Sonucu Sorgulama	Ücretli Öğretmenlik Başvurusu
Sözleşmeli Öğretmenlik Atama Tercihi	Yaygın Eğitim Sertifika Belgesi Doğrulama
Milli Eğitim Bakanlığı Öğrenci Bilgi Sistemi	MEB Sınav Sonuç Sorgulama
Eğitim Bilişim Ağı (EBA)	MEB Sınav Yeri Sorgulama
Bireysel Okur Yazarlık Belgesi Doğrulama	Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlikler İzin Başvuru
Görev Yeri Belgesi Sorgulama	Rehberlik ve Araştırma Merkezi Randevu Sistemi
e-Dilekçe Sorgulama	Resmi Burslu Öğrenci Bilgi Sistemi
İletişim Merkezi Başvuru Sonucu Sorgulama	Yaygın Eğitim Bilgi Sistemi
Görev Yeri Belgesi Doğrulama	Kariyer Kapısı-Kamu İşe Alım
Personel Hizmet Belgesi Doğrulama	Personel Hizmet Belgesi Sorgulama

2023 Eğitim Vizyonu Belgesinde yapılan inceleme sonucunda e-Devlet uygulamaları kapsamında değerlendirilebilecek hedefler tablo halinde aşağıda belirtilmeye çalışılmıştır. (MEB 2023 Eğitim Vizyonu, 2018).

Tablo 3: 2023 Eğitim Vizyon Belgesinde Yer Alan E-Devlet Uygulamaları

TEMA	HEDEF	ALT HEDEF
Öğrenme Süreçlerinde Dijital İçerik ve Beceri Destekli Dönüşüm	Dijital İçerik ve Becerilerin Gelişmesi için Ekosistem Kurulacak	İçerik normları ve kalite standartları tüm olası kullanım senaryolarını destekleyecek şekilde <u>Ulusal Dijital İçerik Arşivi</u> oluşturulacaktır
Ortaöğretim	Akademik Bilginin Beceriye Dönüşmesi Sağlanacak	Öğrencilerin ulusal ve uluslararası projelere katılımı öğrenci <u>e-portfolyosunda</u> yer alacaktır.
Mesleki ve Teknik Eğitim	Mesleki ve Teknik Eğitimde Rehberlik, Erişim İmkânları Artırılacak	Mesleki rehberlik hizmetlerinin uygulandığı çocuklara ilişkin veriler <u>e-portfolyo</u> sistemine kaydedilecektir.

Hayatboyu Öğrenme	Hayat Boyu Öğrenme Programlarına Yönelik Nitelik ve Erişim Artırılacak	Hayat boyu öğrenme alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların verilerinin yer aldığı <u>Ulusal Hayat Boyu Öğrenme</u> <u>İzleme Sistemi</u> kurulacaktır

TEMA	HEDEF	ALT HEDEF
Okulların Finansmanı	Finansman Yöntemleri Çeşitlendirilecek	Türkiye genelinde eğitimde elverişsiz koşullara sahip okulların görülebildiği <u>Coğrafi Bilgi Sistemi üzerinden eğitim hayırseverlerine bağış için seçenekler sunulacaktır</u>
Öğrenme Analitiği Araçlarıyla Veriye Dayalı Yönetim	Bakanlığın Tüm Kararları Veriye Dayalı Hale Gelecek	Bakanlığın MEBBİS, E-Okul, EBA, MEIS, DYS, E-Rehberlik, E-Yaygın, Açık Öğretim sistemleri, E-Personel, E-Kayıt, Kitap Seçim, Norm İşlemleri, Bedensel Engelli Envanteri, E-mezun, Merkezi Sınav Sonuçları gibi mevcut sistemlerinden gelen veriler kolay erişilebilir bir <u>Eğitsel Veri Ambarı</u> 'nda bütünleştirilecektir
Öğrenme Analitiği Araçlarıyla Veriye Dayalı Yönetim	Bakanlığın Tüm Kararları Veriye Dayalı Hale Gelecek	Eğitsel Veri Ambarı üzerinde çalışacak, öğrencilerin akademik verileriyle birlikte ilgi, yetenek ve mizacına yönelik verilerinin de birlikte değerlendirildiği " <u>Öğrenme Analitiği Platformu</u> " kurulacaktır
Öğrenme Analitiği Araçlarıyla Veriye Dayalı Yönetim	Okul Bazında Veriye Dayalı Yönetime Geçilecek	Bakanlığın ve okul yöneticilerinin ilçe, il, bölge ve ülke çapında okul gelişim planlarını izleyebileceği <u>çevrimiçi bir platform oluşturulacaktır.</u>

Öğrenme Analitiği Araçlarıyla Veriye Dayalı Yönetim	Okul Bazında Veriye Dayalı Yönetime Geçilecek	<u>Veli Bilgilendirme Sistemi üzerinden yeni bir platform geliştirilecek</u> , bu platformda öğretmen-veli-okul arasında etkileşim kurulması sağlanacaktır
Ölçme Değerlendirme Teması	Öğrencilerin Sosyal, Kültürel ve Sportif Etkinlikleri İzlenecek	<u>Tüm çocuklarımızın sosyal, sportif ve kültürel etkinlikleri e-portfolyo içerisinde derlenecektir</u>

Sonuç ve Öneriler

Milli Eğitim Bakanlığı'nın da bilişim teknolojilerinin eğitim öğretime ve yönetsel süreçlere entegrasyonunu sağlayabilmek için yıllar içinde uyguladığı birçok projeye dönüşümde etkin olduğu, MEBBİS dijital platformuyla kurum içi idari uygulamaların tek noktada birleştirilmesi ve e-Devlet Kapısı portalında sunulan 51 hizmeti ile e-Devlet uygulamalarının yürütülmesinde mesafe kaydettiği görülmektedir. Kamu kurumlarının bilişim teknolojisi altyapılarını geliştirmeleri, hedef kitesinin bilişim okuryazarlık düzeyini artırmaları e-Devlet uygulamaları için yeterli olmayabilir, vatandaş odaklı hizmet uygulamalarının sayısının artırılması ve standartlarının geliştirilmesi kuşkusuz e-Devlet uygulamalarını etkin ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturacaktır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyonu'nda yer alan hedeflerin 11. Kalkınma Planı doğrultusunda anlamlı ve umut verici olduğu, gerçekleştirildiği takdirde Bakanlığın kamu kurumları arasında vatandaş odaklı e-devlet hizmetlerinin niteliğinin artmasında öncü rol alacağı söylenebilir.

Kaynakça

E-Devlet Kapısı, <https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=siteHakkinda>, erişim 20.04.2020

- E-Devlet Kapısı , <https://www.turkiye.gov.tr/milli-egitim-bakanligi>, erişim 20.04.2020
- E-Devlet Kapısı, <https://www.turkiye.gov.tr/milli-egitim-bakanligi> erişim 09.05.2022
- Ekinci, T.A. (2018). “Türkiye’nin E-Devlet Görünümüne Uluslararası Göstergelerden Bir Bakış”, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:32, ss:335-351
- Karkın, N. (2003). “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Değişim Süreci: e-Devlet Uygulamaları ve Denizli Belediyesi Örneği”, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli
- MEB 2023 Eğitim Vizyonu, (2018), Milli Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyon Belgesi, (http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf, Erişim 20.04.2020)
- MEB Mevzuat, (2008), “ E-Okul Sisteminin Ortaöğretim Okullarında da Uygulanması Genelgesi”, 05.11.2008 (<http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1237.pdf>)
- Michel, H. (2005). “e-Administration, e-Government, e-Governance and the Learning City: A Typology of Citizenchip Mangement Using ICTs”, The Electronic Journal of e- Government Year 2005, Vol. 3, No:4, ss. 215-216
- Onbirinci Kalkınma Planı, (2019), (<http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/On-Birinci-Kalkinma-Plani.pdf>, Erişim 20.04.2020)
- Resmi Gazete, (2016), E-Devlet Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160903-2.htm> erişim 23.12.2021
- Topbaş, V. (2012), “Türkiye’de E-Devlet Kavramının Gelişimi ve Milli Eğitim Bakanlığı’nda E-Okul Uygulaması: Konya Örneği”, Selçuk Üniversitesi , Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Topuz, A.C., Göktaş, C. (2015), “Türk Eğitim Sisteminde Teknolojinin Etkin Kullanımı İçin Yapılan Projeler: 1984-2013 Dönemi”, Bilişim Teknolojileri Dergisi, 2015, S:2, C:8, ss.99-110

Yıldırım, M. (2015). e-Devlet ve Yurttaş Odaklı Kamu Yönetimi. Nobel Yayınları.
Ankara

Yüçetürk, E. (2004), “Türk Kamu Yönetiminde E-Devlet Uygulamaları ve Tabana Yayılabilme Yeteneği Bakımından Bir Değerlendirme: Bolu Örneği”, I.Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi, K.Ü. İ.İ.B.F. Yayını, İzmit

TÜRKİYE’DE MUHASEBE ALANINDA ETİK KONUSU ÜZERİNE YAZILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Arş. Gör. İlay TİLKİ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı, ilaytilki@mu.edu.tr*

Özet

Hata, hile, manipülasyon gibi eylemlere oldukça açık bir alan olan muhasebe mesleğinde etik konusu, hem mesleğin verimli bir biçimde sürdürülebilmesi hem de sunulan hizmet kalitesi açısından kilit bir öneme sahiptir. Buradan hareketle, çalışmada muhasebe alanında etik konusu üzerine yazılmış olan lisansüstü tezlerin içerik analizi yöntemi çerçevesinde incelenmesi ve alanla ilgili araştırmacılar için bir yol gösterici olması amaçlanmaktadır. Araştırma doğrultusunda kullanılan veriler Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanından elde edilmiştir. Araştırma kapsamında, “muhasebe” ve “etik” kelimeleri başlık ve anahtar kelimelerde aratılarak 1999-2021 yılları arasında yazılmış ve erişime açık olan 79 lisansüstü tez incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen tezler; türü, yayınlanma yılı, yazım dili, danışmanın unvanı, hazırlandığı üniversite, hazırlandığı anabilim dalı, kullanılan anahtar kelimeler, kullanılan araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü ve veri toplama tekniklerine göre analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın bulguları, konuya ilişkin tezlerin 49 üniversite bünyesinde ve 8 farklı anabilim dalında hazırlandığını göstermektedir. Konuyla ilgili en fazla çalışma Selçuk Üniversitesi’nde yapılmıştır. Konuya ilişkin çalışmalar en fazla işletme anabilim dalı bünyesinde hazırlanmıştır. Diğer yıllara kıyasla en fazla çalışma 2017 yılında gerçekleştirilmiştir. İncelenen tezlerin büyük bir bölümü yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmalar en fazla Profesör Dr. unvanlı akademisyenlerin danışmanlığında yönetilmiştir. Çalışmalar incelendiğinde en fazla çalışmanın 101 ile 300 aralığında bir örneklem büyüklüğünde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Çalışmalarda en fazla nicel araştırma yönteminin tercih edildiği ve veri toplama tekniği olarak en fazla anket tekniğinden yararlanıldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Etik, Muhasebe Meslek Etiği, Lisansüstü Tezler

1. Giriş

Etik konusu, toplumsal açıdan olduğu gibi mesleki açıdan da büyük bir önem taşımaktadır. Çalışanların etik değerlere ve etik kurallara uygun bir biçimde davranış sergilemeleri, örgüt içerisindeki olumlu insan ilişkileri ve örgütün etkili bir biçimde hayatını sürdürmesine olanak tanıyabilmektedir. Muhasebe mesleği ise yapısı gereği özenli ve titiz çalışma, tarafsız davranış, güvenilirlik gibi etik kural ve değerlere uygun davranış sergilemeyi gerektirmektedir. Aksi takdirde yolsuzluk, manipülasyon, hile gibi örgüte zararlı eylemler ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada muhasebe alanında etik konusu, büyük bir role sahiptir. 1990'lı yılların sonundan itibaren muhasebe alanında yapılan çalışmalarda “etik” konusu ön plana çıkan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma, muhasebe alanında etik konusu üzerine yazılmış olan lisansüstü tezlerin farklı değişkenler aracılığıyla incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın verileri Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanında yayınlanan erişime açık olan lisansüstü tezlerden elde edilmiştir. Çalışmada, başlık ve anahtar kelimelerde “etik” ve “muhasebe” kelimeleri geçen tezler incelenmiştir. Çalışma kapsamında, lisansüstü tezlerin türü, yayınlanma yılı, tez danışmanının unvanı, hazırlandığı üniversite, hazırlandığı anabilim dalı, kullanılan araştırma yöntemi, veri toplama tekniği, örneklem büyüklükleri ve kullanılan anahtar kelimeler incelenecektir. Bu çalışmanın gelecek araştırmalara konu, içerik, yöntem belirleme sürecinde yol göstereceği düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Etik Kavramına Genel Bir Bakış

“Etik” kelimesi köken olarak, Yunanca bir kelime olan “Ethos” kelimesine dayanmaktadır. Bu kelime birçok farklı anlama sahip olmakla birlikte, ahlak, kültür, alışkanlık, karakter, bilinç, tutum gibi anlamlara gelmektedir (Atayman, 2006: 11). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre etik, “Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Etik, ahlaki açıdan nelerin doğru ve yanlış ya da nelerin iyi ve kötü olduğunu analiz etmek ve toplumsal olarak davranışları yönlendirmek amacıyla uygun davranış prensiplerini açıklamayı amaçlamaktadır (Guerra, 2006: 1025-1026).

Velasquez'e (1998) göre etik, hem bireysel hem de toplumsal açıdan ahlaki kural ve düzeni inceleyen bir disiplin dalıdır. Dolayısıyla etik; ahlaki yapının özelliklerini, bireysel ve toplumsal yaşama uygunluğunu inceleyen bir daldır. Bireyi ve toplumu yönlendiren kurallar, normlar ve standartlar bütünüdür (Aydın, 2006: 3). Buradan hareketle etik kavramı, ahlaki davranışların özellik ve ölçütlerini tanımlamayı karmaşık nitelikteki ahlaki davranışların açıklanabilmesini ve anlaşılabilmesini sağlamaya katkı sunmaktadır (Yıldırım, 2003: 10).

2.2. Meslek Etiği ve Muhasebe Mesleğinde Etik

Her mesleğin kendine özgü birtakım özel etik kural ve değerleri vardır. Örgütsel açıdan bakıldığında, tıpkı toplumsal etik kurallarında olduğu gibi örgüt içinde ve örgüt üyeleri arasında bu özel etik kural ve değerlerin benimsenmesi beklenmektedir (Kırlıoğlu ve Akyel, 2003:60). Meslek etiği; herhangi bir mesleğin gerekliliklerini yerine getirmenin yanında bireylerin, örgütün ve toplumun çıkarının gözetildiği doğru davranış kurallarını ifade etmektedir. Meslek etiği tüm dünyada çalışanların uygun davranış kurallarını benimsemelerini ve bu doğrultuda davranış sergilemelerini gerektirmektedir (Aydın, 2001: 75). Meslek etiği ilkeleri, icra edilen mesleğe toplumsal düzeyde saygın bir görünüm kazandırmanın yanı sıra itibarlı bir biçimde sürdürülmesine olanak tanımaktadır (Çukacı, 2006: 97).

Her meslek birbirinden farklı özellik ve yapıda olsa da meslek etiğine yönelik davranış kalıplarına yönelik üç ortak nokta belirtilmektedir (Mintz, 1997: 2):

- Meslek mensuplarının yalnızca hukuk kuralları çerçevesindeki davranış kalıplarına göre hareket etmemesi, hukuk kurallarının belirlediği davranış kalıplarının daha üstünde bir davranış sergilemeleri ve bunu sürdürebilmeleri beklenmektedir.
- Mesleki ahlak kuralları, açık iletişim ve dürüstlüğü teşvik eden ve kamuoyunda mesleğe olumlu bir görünüm kazandırmayı amaçlayacak şekilde planlanmalıdır.
- Belirlenen mesleki ahlak kurallarına uygun olmayan davranışlar yasaklanarak bu tarz davranış sergileyen bireyler ise gerektiğinde cezalandırılmalıdır.

Muhasebe açısından bakıldığında etik, meslek mensuplarının güvenilirlik, bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, mesleki özen ve titizlik ilkeleri gereğince mesleklerini sürdürmelerini ifade etmektedir (Daştan, 2009: 285). Bu açıdan toplumun muhasebe

mesleğine yönelik güven ve itibarını korumak, muhasebe meslek mensuplarının görev sorumluluklarının yanında etik kural ve değerlere uygun davranmaları ile gerçekleştirilebilir (Sakarya ve Kara, 2010: 58).

Muhasebe meslek mensupları bireye, devlete, topluma ve müşterilere olmak üzere birçok alanda büyük sorumluluklar üstlenen bireylerdir. Bilgi ve tecrübelerini yasalar çerçevesinde ve örgütsel etik kurallara bağlı kalarak sunmalıdırlar. Kimi zaman muhasebe meslek mensupları görev ve sorumluluklarını icra ederken sorunlarla karşılaşabilmekte ve ahlaki kurallarla çelişebilmektedir. Bu tarz durumlarda meslek mensuplarının meslek etiği ilke ve standartlarını göz ardı etmemeleri gerekmektedir. Böylece bu gibi karmaşık durumların örgüte verebileceği zarar düzeyinin en aza indirilmesi mümkün olabilecektir. Dolayısıyla sorunların çözümü ve örgüt imajının korunması konusunda etik ilkelere uyum büyük bir rol oynamaktadır (Bilen ve Yılmaz, 2014: 59; Sünnetçi, 2020: 35).

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma kapsamında, 1999 ve 2021 yılları arasında muhasebe alanında etik konusunda yazılmış olan lisansüstü tezler incelenmiştir. Çalışmada ilgili tezlere YÖKTEZ üzerinden ulaşılmış olup, başlık ve anahtar kelimelerde “etik” ve “muhasebe” kelimeleri geçen tezler sınırlandırılarak toplam 79 tezden veri toplanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada içerik analizi (content analysis) yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, nitel araştırmalarda oldukça sık kullanılan bir analiz yöntemidir. İçerik analizi yönteminde benzer veri ve kavramlar derlenerek okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenip sunulmaktadır (Bauer, 2003: 131). Çalışmada elde edilen veriler, Excel ve SPSS paket programı vasıtasıyla frekans analizine tabi tutulmuştur.

4. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Türü

Tür	N	%
Yüksek Lisans	62	78,5
Doktora	17	21,5
Toplam	79	100

Tablo 1’de muhasebede etik konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin türleri yer almaktadır. Tabloya göre lisansüstü tezlerin 62’si yüksek lisans (%78,5) ve 17’si (%21,5) doktora tezi olmak üzere toplam 79 tez olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	N	%
1999	1	1,3
2003	1	1,3
2006	1	1,3
2007	7	8,9
2008	1	1,3
2009	1	1,3
2010	7	8,9
2011	2	2,5
2013	2	2,5
2014	5	6,3
2015	4	5,1
2016	8	10,1
2017	11	13,9
2018	6	7,6
2019	8	10,1
2020	5	6,3
2021	9	11,4
Toplam	79	100

Tablo 2’de lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Tablo incelendiğinde muhasebede etik konusunda ilk lisansüstü tezin 1999 yılında hazırlandığı, en fazla tezin ise 2017 yılında hazırlandığı görülmektedir.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Danışman Unvanına Göre Dağılımı

Danışman Unvanı	N	%
Dr. Öğr. Üy. / Yrd. Doç. Dr.	28	35,4
Doç. Dr.	22	27,8
Prof. Dr.	29	36,7
Toplam	79	100

Tablo 3’de, hazırlanan lisansüstü tezlerin danışman unvanlarına göre dağılımı yer almaktadır. Tabloya göre en fazla lisansüstü tezin 29 (%36,7) kişiyle Prof. Dr. unvanlı danışmanlar tarafından yürütüldüğü görülmektedir.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Yazım Dili

Yazım Dili	N	%
Türkçe	77	97,5
İngilizce	2	2,5
Toplam	79	100

Tablo 4’de muhasebede etik konusunda yazılmış toplam 79 tezin 77’sinin (%97,5) Türkçe, yalnızca 2’sinin (%2,5) ise İngilizce olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Hazırlandığı Üniversite	N	Hazırlandığı Üniversite	N
Abant İzzet Baysal	1	İnönü	1
Afyon Kocatepe	1	İstanbul Arel	2
Akdeniz	3	İstanbul Kültür	1
Anadolu	2	İstanbul	2
Ankara Hacı Bayram Veli	1	Işık	3
Ankara	1	Karabük	1
Ankara Yıldırım Beyazıt	1	Karadeniz Teknik	1
Avrasya	1	Karamanoğlu Mehmetbey	1
Bahçeşehir	1	Kastamonu	1
Balıkesir	1	Kocaeli	1
Başkent	1	Manisa Celal Bayar	2
Beykent	3	Mehmet Akif Ersoy	1
Bilecik Şeyh Edebali	3	Muğla Sıtkı Koçman	1
Çanakkale Onsekiz Mart	2	Mustafa Kemal	1
Çankırı Karatekin	2	Okan	2
Dicle	1	Osmaniye Korkut Ata	2
Dokuz Eylül	1	Sakarya	1

Dumlupınar	1	Selçuk	7
Fırat	1	Sivas Cumhuriyet	1
Gazi	4	Süleyman Demirel	2
Gaziosmanpaşa	1	Türk Hava Kurumu	2
Gebze Teknik	1	Uludağ	1
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	3	Yaşar	1
Hasan Kalyoncu	2	Zonguldak Karaelmas	1
Hitit	1		
Toplam		79	

Tablo 5'e göre muhasebede etik konusunda yazılmış olan 79 lisansüstü tezin 49 ayrı üniversitede hazırlandığı görülmektedir. Tablo incelendiğinde konuyla ilgili en fazla tezin (7 adet) Selçuk Üniversitesi'nde, daha sonra ise Gazi Üniversitesi'nde (4 adet) hazırlandığı görülmektedir.

Tablo 6. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandığı Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	N	%
İşletme	70	88,6
İşletme Yönetimi	2	2,5
Muhasebe ve Finansman	2	2,5
İşletme Eğitimi	1	1,3
Muhasebe ve Finansal Yönetim	1	1,3
Bankacılık ve Finans	1	1,3
İşletme (İngilizce)	1	1,3
Sağlık Yönetimi	1	1,3
Toplam	79	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi, incelenen 79 adet lisansüstü tezin 8 farklı anabilim dalı bünyesinde hazırlandığı görülmektedir. Hazırlanan lisansüstü tezlerin büyük bir çoğunluğunun ise (%88,6) işletme anabilim dalı bünyesinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 7. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Yöntem	N	%
Nicel	68	86,1
Nitel	11	13,9
Toplam	79	100,0

Tablo 7'ye göre incelenen lisansüstü tezlerin %86,1 ile büyük çoğunluğunda nicel araştırma yöntemi kullanıldığı, %13,9'unda ise nitel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 8. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Teknikleri

Veri Toplama Teknikleri	N	%
Anket	68	86,1
Literatür Taraması	4	5,1
Doküman İncelemesi	3	3,8
Örnek olay	2	2,5
Görüşme	2	2,5
Toplam	79	100,0

Tablo 8'de incelenen lisansüstü tezlerde anket, literatür taraması, doküman incelemesi, örnek olay ve görüşme olmak üzere 5 farklı veri toplama tekniğinden yararlanıldığı görülmektedir. En çok yararlanılan veri toplama tekniğinin ise (%86,1) anket tekniği olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Lisansüstü Tezlerdeki Örneklem Büyüklükleri

Örneklem Büyüklüğü	N	%
1-100	16	20,3
101-300	34	43,0
301-500	16	20,3
501-700	6	7,6
701 ve üstü	1	1,3
Belirtilmemiş	6	7,6
Toplam	79	100,0

Tablo 9’da yer alan bilgilere göre çalışmalarda incelenen örneklem büyüklüklerinin sırasıyla 101-300 aralığında (%43), ardından 1-100 (%16) ve 301-500 (%16) aralığında gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 10. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimeler

Anahtar kelime	Sayı
Etik	44
Muhasebe	23
Meslek Etiği	21
Muhasebe Meslek Etiği	14
Hata	8
Hile	8
Etik Eğitimi	6
Muhasebe Etiği	6
Denetim	4
Bağımsız Denetim, Etik Algısı, Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Mesleği, Muhasebe Meslek Mensubu, Muhasebe Meslek Mensupları, SMMM	3
Ahlak, Davranışsal Muhasebe, Etik Davranış, Etik İlkeler, Haksız Rekabet, İşe bağlılık, Kazanç Yönetimi, Kültür, Mesleki Etik Algısı, Muhasebe Hileleri, Muhasebe Meslek Etiği İlkeleri, Örgüt Kültürü, Örgütsel Davranış, Vergi, YMMM	2
Ahilik ve Etik, Ahlaki Gelişim Düzeyi, Bağımsız Denetim Standardı, Bağımsız Denetim Standardı Tarihçesi, Bağımsız Denetim Standardı Kapsamı, Çalışma Ahlakı, Çatışma Çözüm Yöntemleri, Davranış, Denetçi Bağımsızlığı, Denetimin Kalitesi, Din-Etik İlişkisi, Duyarlılık, Dürüstlük, Eğitim, Enron Skandalı, Etik Çatışma, Etik Dışı Davranışlar, Etik İklim, Etik İlke, Etik İlkeleri, Etik Kodlar, Etik Sözleşmesi, Etik Taahhünamesi, Etik Tutum, Etik Tutum Algısı, Etik Yargı Düzeyi, Etik Yönelim, Federasyon, Finansal Raporlama Güvenilirliği, Fütüvvet ve Etik, Günümüz Meslek Etiği-IFAC Kriterleri, Hata ve Hile, Hile algısı, Hile türü algısı, IFAC, IESBA, İhtiyaç-Tamamlama Uyumu, İlke, İş Etiği, İş tatmini, İş-yaşam dengesi, Kamu Muhasebesi, Kamu Yönetimi, Kara Para, Kara Para Aklama, Kazanç Yönetimi Stratejileri, KGK, Kişi-İş Uyumu, Kurumsal Yönetim, Kurumsal Yönetim İlkeleri, Kutsal Kitaplara Göre Etik, Küreselleşme, Mali Müşavir, Mesleki Etik, Mesleki Etik Eğitimi, Meslek Etiği Algısı, Meslek Etiği İlkeleri, Meslek Etik İlkeleri, Meslek Etiği ve Kurumsal İtibar, Meslek Mensubu, Mesleki Şüphencilik, Mesleki Yargı, Mesleki Yeterlilik ve Özen, Mesleğe Yeni Başlayanlar, Muhasebeci, Muhasebe Denetimi, Muhasebe Eğitiminde Etik, Muhasebe Etiği Eğitimi, Muhasebe Mesleki Etik Kurallar, Muhasebe Bilgi Sistemi, Muhasebe ve Denetim Meslekleri, Muhasebe Sistemi, Olympus Vak'ası, Rol Belirsizliği, Serbest Muhasebe, Sosyal ve Kültürel Değerler, Sosyal ve Kültürel Değerlerin Muhasebe Meslek	1

Etigi Üzerine Etkileri, Sözleşme, Strateji, Talep-Yetenek Uyum, Tarafsızlık, Gizlilik ve Mesleki Davranış, TÜRMOB, Vergi Etiği, Vergi Kaçırma Davranışı, Vergi Mevzuatı, Vergi Uyumsuzluğu, Vergi Uyum, Yaratıcı Muhasebe, Yatay ve Dikey Bireycilik, Yatay ve Dikey Toplulukçuluk, XYZ Kuşağı, Zonguldak

Tablo 10’da görüldüğü gibi lisansüstü tezlerde oldukça çeşitli değişkenler incelenmiş ve dolayısıyla birçok farklı anahtar kelimeye rastlanmıştır. Tabloya göre en çok kullanılan anahtar kelime “Etik” (44 adet) olmuştur. Ardından sırayla “Muhasebe” (23 adet), “Meslek Etiği” (21 adet), “Muhasebe Meslek Etiği” (14 adet), “Hata” (8 adet) ve “Hile” (8 adet) anahtar kelimeleri gelmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada muhasebe alanında etik konusu üzerine 1999-2021 yılları arasında yazılmış ve erişime açık olan 79 lisansüstü tez, farklı değişkenler açısından analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda konuya ilişkin hazırlanan tezlerin büyük bölümünün yüksek lisans tezi olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe alanında etik konusunda yazılan tezlerin önceki yıllara kıyasla son 6 yılda daha fazla hazırlandığı ve en fazla tezin 2017 yılında yazıldığı belirlenmiştir. Tezlerin neredeyse tamamına yakını Türkçe olarak hazırlandığı görülmüştür. Tezler en fazla Prof. Dr. Unvanlı akademisyenlerin danışmanlığında hazırlanmıştır. Muhasebe alanında etik konusu üzerine 49 farklı üniversitede lisansüstü tezin hazırlandığı belirlenmiş olup en fazla tezin ise Selçuk Üniversitesi’nde hazırlandığı görülmüştür. Tezlerin büyük bir bölümü, işletme anabilim dalı bünyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin büyük bölümünde nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise en çok anket tekniği tercih edilmiştir. Çalışmalar, en çok 101 ile 300 aralığındaki örneklem büyüklüğünde gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda sırasıyla en çok “etik”, “muhasebe” ve “meslek etiği” anahtar kelimelerine yer verilmiştir.

Bu çalışmanın gelecekte hazırlanacak olan lisansüstü tez çalışmalarının konu, kapsam, yöntem ve diğer unsurlarının belirlenme aşamasında araştırmacılara bir yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Günümüzde etik konusu, önemi giderek artan ve hayatın her alanında olduğu gibi özellikle muhasebe alanında büyük bir öneme sahip olan bir konudur. Bu açıdan konuya gereken değerin verilebilmesi adına akademik çalışmalarda etik konusuna daha fazla odaklanması ve etik ile farklı değişkenlerin de incelenmesi

önerilmektedir. Bunun yanında geleceğin meslek mensupları olacak üniversite öğrencilerinin etik konusunda farkındalıklarının artırılması amacıyla üniversite müfredatlarında etik konusuna yer verilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Atayman, V. (2006). *Etik*, İstanbul: Trend Yayınları (derleme).
- Aydın, İ. (2001). *Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Aydın, M. (2006). *Çalışanların demografik özellikleri ve bireysel etik değerleri arasındaki ilişki: kamu sektöründe bir uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Bauer, M. W. (2003). *Classical content analysis: A review*. In M. W. Bauer & G. Gaskell (Eds). *Qualitative researching with text, image and sound* London: Sage Publication.
- Bilen, A., Yılmaz, Y. (2014). Muhasebe Mesleğinde Etik ve Etik ile İlgili Çalışmalar. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(6), 57-72.
- Çukacı, C. Y. (2006), Kamuyu Aydınlatmada Muhasebe Meslek Elemanlarının Etik Anlayışı ve İzmir İlinde Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 89-111.
- Daştan, A. (2009). Etik Eğitiminin Muhasebedeki Yeri ve Önemi: Türkiye Değerlemesi, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26(1), 281-311.
- Guerra, I. J. (2006). *Standards and Ethics in Human Performance Technology*. J. A. Pershing (Ed.). *Handbook of Human Performance Technology Principles, Practices, and Potential*. Pfeiffer, San Francisco, 1024-1046.
- Kırlıoğlu, H. & Akyel, N. (2003). Mesleki Etik ve Ülkemizde Muhasebe Denetimi. *MUFAD Muhasebe Finansman Dergisi*, (17), 59-68.
- Mintz, M. S. (1997). *Cases in Accounting Ethics and Professionalism*, Third Edition, Irwin McGraw-Hill, Boston.
- Sakarya, Ş. & Kara S. (2010). Türkiye’de Muhasebe Meslek Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), 57-72.

Türk Dil Kurumu (2022). Erişim Adresi: <https://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.06.2022.

Yıldırım, İ. (2003), *Toplumsal Birlikteliğin Temel Etik Gereksinimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

TÜRKİYE’DE MUHASEBE ALANINDA YARATICI MUHASEBE KONUSU ÜZERİNE YAZILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Emin KUZKAYA, *Bilim Uzmanı, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yenilikçilik ve Girişimcilik Anabilim Dalı, eminkuzkaya@gmail.com*

Dr. Öğr. Üyesi Erol SOLMAZ, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ula Ali Koçman Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, serol@mu.edu.tr*

Doç. Dr. Eymen GÜREL, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, eymengurel@mu.edu.tr*

Özet

Bu çalışmada, Türkiye’deki üniversitelerde muhasebe alanında yaratıcı muhasebe konusunda yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma 2006-2022 yılları arasında muhasebe alanında yaratıcı muhasebe konusunda yazılan ve Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nde erişime açık 23 tezi kapsamaktadır. Ulaşılan tezler içerik analizi yöntemi kullanılarak 10 farklı kritere göre incelenmiştir. Araştırma sonucunda; yüksek lisans tezinin doktora tezine kıyasla daha fazla olduğu ve yaratıcı muhasebe konusunun diğer yıllara göre en çok 2019 yılında kaleme alındığı belirlenmiştir. Konuyla ilgili olarak çoğunlukla “Marmara Üniversitesi” ve “Kırıkkale Üniversitesi” bünyesinde çalışma yapıldığı ve İşletme anabilim dalında diğer anabilim dallarına kıyasla konunun daha çok tercih edildiği görülmüştür. Danışman unvanı açısından ise en çok Prof. Dr. unvanı taşıyan akademisyenlerin danışmanlığında tezlerin yazıldığı belirlenmiştir. Yazılan dil olarak tezlerin yalnızca ikisi İngilizce olarak yazılırken 21 tez ise Türkçe olarak yazılmıştır. Örneklem sayılarında ise dört çalışmanın örnekleminin bulunmadığı ve çoğunluğunun 1-100 arasında örneklem üzerinde çalıştığı tespit edilmiştir. Araştırma yöntemi olarak çoğunlukla nitel araştırma yönteminin tercih edildiği ve verilere ulaşmak için en çok doküman incelenmesinden yararlandığı belirlenmiştir. Araştırma özetlerinde en çok kullanılan anahtar kelimelerin ise “yaratıcı muhasebe”, “bağımsız denetim”, “hile”, ve “hileli finansal raporlama” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Manipülasyonu, Yaratıcı Muhasebe, Lisansüstü Tezler.

1. Giriş

Araştırma, “bilginin ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve gerçeğe yönelik uygunluğunun kontrol edilmesi yönünde harcanan çaba” şeklinde ifade edilmektedir (Arslantürk, 1995: 14). Bilimsel araştırmalar gerek bilim gerekse teknoloji alanının gelişmesinde en önemli unsurlardan biridir. Günümüzde tezlere yönelik farklı alanlarda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu söz konusu araştırmalar, bibliyometrik analizler, tezlere yönelik içerik analizi, en sık atıf gerçekleştirilen kaynaklar, araştırmalarda uygulanan araştırma yöntemleri gibi özellikler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Al ve Tonta, 2004: 24). Bu çalışmada da yaratıcı muhasebe konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları 1980’li yıllar itibari ile muhasebe alanında yapılan çalışmalarda ön plana çıkan bir kavram olarak ifade edilmektedir. Yaratıcı muhasebe kavramının ilgili literatürde ön plana çıkma nedeni ise dünyada büyük skandala neden olan Enron, Worldcom, Toshiba gibi skandalların meydana gelmesidir. Uluslararası muhasebe ve denetim standartları ile genel muhasebe ilkeleri, finansal tabloların hazırlanmasında muhasebeye ilişkin farklı politikalar ile ilgili seçenekler sağlamaktadır. Bu bazı durumlarda işletmenin finansal görünümünü değiştirmeye yönelik yöneticilere fırsat sağlayabilmektedir. Söz konusu bu fırsatlar ise ilgili literatürde yaratıcı muhasebe başlığında ele alınmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Muhasebe Manipülasyonu

Muhasebe, bilgi kullanıcıların ilgili faaliyetlerine yönelik karar alma esnaslarında fayda sağlayan bir bilgi sistemi şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir ifade ile ise, muhasebe kavramı, finansal karar alma süreçlerinde işletmenin geçmişe dönük bilgilerden faydalandığı bir süreci ifade etmektedir (Alkan, 2018: 821). Muhasebe kayıtlarının özünü oluşturan ticari bilgiler ise muhasebe bilgi sistemine yönelik girdiyi ifade etmektedir. İşletmenin gösterdiği faaliyetler sonucu karşı tarafa verilen ya da alınan ticari belgelerin kaydı yevmiye defterine olmaktadır. Aynı zamanda söz konusu belgelerin sınıflandırılması büyük defterler aracılığı ile olmakta ve mizan ile özetlenmesi

gerçekleştirilmektedir. Bu süreçlerle ilgili olarak kaydetme, sınıflandırma ve bunların özetini sağlama, muhasebe bilgi sistemine yönelik süreç aşamasını oluşturmaktadır. Diğer yandan muhasebe bilgi sistemine yönelik çıktı ise finansal rapor şeklinde ifade edilmektedir. Finansal tablolar ise, işletmenin mevcut finansal performansını kullanıcılara ileten kurumsal rapor şeklinde tanımlanmaktadır (Yüksel ve Kayalı 2019: 3).

Muhasebe bilgilerine yönelik temel özellikler şu şekildedir (Zager ve Zager, 2006: 35):

- Finansal bilgileri toplar, işler, sunar
- İşletmelerin finansal faaliyetlerini dikkate alır
- Piyasada yer alan farklı ilgili kullanıcılara yöneliktir

Manipülasyon kelimesi en yaygın şekliyle “Seçme, ekleme ve çıkarma aracılığı ile mevcut bilgilerde değişiklik yapma” şeklinde ifade edilmektedir. Bir diğer tanıma göre ise manipülasyon, ekonomiye yönelik özetle “Yönlendirim” şeklinde ifade edilmektedir (<http://tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 03.06.2022). Sermaye Piyasası Kanunu’na göre ise manipülasyon kavramı, “Yapay bir şekilde, sermaye piyasası araçlarının, arz ve talep durumunu etkilemek, aktif bir piyasanın varlığı izlenimini yaratmak, fiyatlarını aynı düzeyde tutmak veya arttırıp/ azaltmak maksadı ile alım ve satımını gerçekleştirmek ve sermaye piyasası araçlarına yönelik değeri etkileyen yanıltıcı faaliyetlerde bulunmak” olarak ifade edilmektedir. Bu tanımda yer alan önemli noktalardan birisi söz konusu işlemlerin yapay bir yapıya sahip olmasıdır. Yapay şekilde gerçekleştirilen her faaliyet manipülasyon kapsamı içerisinde yer almaktadır (Sermaye Piyasası Kanunu, 2499/47). Tüm bunlar doğrultusunda muhasebe manipülasyonu, işletme yöneticilerinin durumunu iyi göstermek amacı ile finansal bilgilerde kasıtlı bir şekilde hile yapmasını ifade etmektedir (Trussel, 2003: 616)

Muhasebe manipülasyonu ABD, Kanada, İngiltere gibi çoğu ülkede tartışma konusu olan kavramlardan biri haline gelmiş ve birbirinden farklı bakış açıları sağlayan çeşitli yöntemler ile çalışılmıştır. Bunlardan bazıları ise; kar yönetimi, agresif muhasebe ve büyük temizlik muhasebesi olarak sıralanabilmektedir.

Hesapların manipüle edilebileceği düşüncesi çok uzun süredir literatürde yer alan bir kavramdır. Copeland 1968 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmada “bazı gözlemciler şirket yöneticilerinin karlarını manipüle etmeye yönelik muhasebe standartlarında yer

alan alternatifleri kullanacak düzeyde ileri gittiler” ifadesine yer vermiştir ve bu söz konusu ifade muhasebe manipülasyonunun o günden bu yana literatürde yer aldığını göstermektedir (Stolowy ve Breton, 2000: 2).

2.2. Yaratıcı Muhasebe

Yaratmak kavramı zeka ve hayal gücü gibi unsurlardan faydalanılarak yeni bir şeyler ortaya koymayı ifade etmektedir (<https://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 03.06.2022). Muhasebe biliminde yer alan yaratmak kavramı ise, çeşitli çıkarlar sağlama amacı ile finansal tablolarda yer almayan bir durum varmış gibi ortaya konulmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda yaratıcı muhasebe kavramı, gerçekte olmayan çeşitli şartlara uyum gösterebilmek amacıyla ya da bilgi kullanıcılarını yanıltmak amacıyla muhasebe kurallarının işletmeler tarafından yanlış yansıtılmasını ifade etmektedir (Akman, 2019: 36).

Naser (1993) tarafından yaratıcı muhasebe, işletmeye yönelik finansal tabloların işletme yöneticilerinin çıkarları doğrultusunda hazırlanması şeklinde tanımlanmıştır. Yaratıcı muhasebe ile işletme yöneticileri, bazı kuralları yok sayarak muhasebe verilerini ve finansal tabloları değiştirebilmektedir. Bu açıdan değerlendirilecek olduğunda yaratıcı muhasebe, muhasebeye ilişkin tüm manipülasyon türlerini kapsamaktadır. İlgili literatür incelendiğinde agresif muhasebe, kar yönetimi, karın istikrarlı hale getirilmesi ve hileli finansal raporlama uygulamalarının manipülasyon yöntemleri arasında yer aldığı görülmektedir.

Benzer şekilde Mulford ve Comiskey (2002: 49), hileli finansal rapor aracılığı ile işletme performansına yönelik algıda değişiklik yaratmayı yaratıcı muhasebe kapsamı şeklinde ifade etmiştir. İşletmenin performansını farklı şekilde gösterebilmek için uygulayabileceği tüm uygulamalar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bir diğer tanıma göre ise yaratıcı muhasebe, muhasebeye yönelik bilginin manipüle edilmesi maksadı ile kullanılan teknikleri ifade etmektedir (Moldovan vd., 2010: 53).

Yaratıcı muhasebenin tanımı konusunda ortak bir görüş söz konusu değildir. Bir başka tanıma göre ise yaratıcı muhasebe, tüm manipülasyonların bir karması şeklinde ifade edilmektedir. Diğer yandan yaratıcı muhasebenin bilanço, gelir ve nakit akım tablosu gibi mali tablo kalemlerine odaklandığı ifade edilmektedir (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005: 5). Literatürde ayrıca yaratıcı muhasebenin; muhasebede el becerisi, kozmetik

raporlama, vitrin güzelleştirilmesi, defterler üzerinde tahrifat yapılması ve finansal tablo makyajlaması gibi kavramlarla da ifade edildiği görülmektedir.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarına yönelik bazı özellikler aşağıdaki gibidir (Bayırlı, 2006: 111);

- Sahtekarlık durumu mevcuttur.
- Baskı yolu ile gerçekleştirilmektedir.
- Hile zaman geçtikçe artma eğilimine girmektedir.
- Bir çıkış noktasının olmaması durumu mevcuttur.

Yaratıcı muhasebenin gerçekleştirilme sebepleri ise aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir (Akdoğan ve Süklüm, 2019: 221);

- Sağlanan hileler aracılığı ile yüksek miktarda kar, prim artışı sağlanması.
- Daha az vergi ödenmesi ve daha fazla kar dağıtımını sağlaması.
- Hisse senetlerine yönelik artış sağlaması ve böylece olumlu imaj çizmesi.
- Düşük maliyet aracılığı ile yüksek tutarda borç imkanı sağlaması olarak ifade edilebilmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, muhasebe alanında yaratıcı muhasebe konusu üzerine yazılmış olan lisansüstü tezlerin incelenmesi ve alanla ilgili araştırmacılar için bir yol gösterici olması amaçlanmıştır. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, incelenen metin veya toplanan verilerden sistematik, geçerli, güvenilir ve tekrarlanabilir çıkarımlar yapmaya imkan tanıyan bir araştırma tekniğidir (Drisko ve Maschi, 2016: 7).

Araştırma doğrultusunda Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanından erişime açık olan tezler incelenmiştir. Araştırma kapsamında, yaratıcı muhasebe kavramı başlık ve anahtar kelimelerde taranarak 2006 ve 2022 yılları arasında yazılmış olup erişime açık olan 23 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Lisansüstü tezlerin incelenmesinde tür, yayınlanma yılı, yazım dili, danışmanın unvanı, hazırlandığı üniversite, hazırlandığı anabilim dalı, kullanılan anahtar kelimeler, kullanılan araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü ve veri toplama teknikleri dikkate alınmıştır. Elde edilen veriler, Excel ve SPSS paket programı yardımıyla analiz edilmiştir.

4. Bulgular

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	N	%	Yıllar	N	%
2006	1	4,3	2017	1	4,3
2007	1	4,3	2018	2	8,7
2010	3	13,0	2019	6	26,1
2011	1	4,3	2020	1	4,3
2014	1	4,3	2021	1	4,3
2015	2	8,7	2022	2	8,7
2016	1	4,3			
Toplam				23	100,0

Tablo incelendiğinde, lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Yaratıcı muhasebe konusunda ilk lisansüstü tezin 2006 yılında hazırlandığı, en fazla tezin ise 2019 yılında hazırlandığı görülmektedir.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Türü

Tür	N	%
Yüksek Lisans	16	69,6
Doktora	7	30,4
Toplam	23	100,0

Tablo incelendiğinde, yaratıcı muhasebe konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin 16'sı yüksek lisans (%69,6) ve 7'si (%30,4) doktora tezi olmak üzere dağılım göstermektedir.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite Adı	N
Marmara Üniversitesi	4

Kırıkkale Üniversitesi	3
İstanbul Ticaret Üniversitesi	2
Gazi Üniversitesi	1
Selçuk Üniversitesi	1
Süleyman Demirel Üniversitesi	1
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1
Niğde Üniversitesi	1
Bülent Ecevit Üniversitesi	1
Gaziantep Üniversitesi	1
Ankara Üniversitesi	1
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	1
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1
Kayseri Üniversitesi	1
Akdeniz Üniversitesi	1
Uşak Üniversitesi	1
İnönü Üniversitesi	1
Toplam	23

Tablo incelendiğinde yaratıcı muhasebe konusunda yazılmış 23 lisansüstü tezin 17 ayrı üniversitede hazırlandığı görülmektedir. Konuyla ilgili en fazla tezin (4 adet) Marmara Üniversitesi'nde, daha sonra ise Kırıkkale Üniversitesi'nde (3 adet) hazırlandığı görülmektedir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandığı Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	N	%
İşletme	17	73,9
İşletme Yönetimi	1	4,3
Muhasebe Denetimi	2	8,7
Muhasebe ve Finansal Yönetim	2	8,7
Muhasebe ve Finansman	1	4,3

Toplam	23	100,0

Tablo incelendiğinde yaratıcı muhasebe konusunda 5 farklı anabilim dalı bünyesinde lisansüstü tez hazırlandığı görülmektedir. Hazırlanan lisansüstü tezlerin en çok 17 adet (%73,9) işletme anabilim dalı bünyesinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Tablo 6. Lisansüstü Tezlerin Danışman Unvanına Göre Dağılımı

Danışman Unvanları	N	%
Dr. Öğr. Üyesi /Yrd. Doç. Dr.	7	30,4
Doç. Dr.	6	26,1
Prof. Dr.	10	43,5
Toplam	23	100,0

Tablo incelendiğinde yaratıcı muhasebe konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin, sırasıyla 10'unun(%43,5) Prof. Dr., 7'sinin (%30,4) Dr. Öğr. Üyesi /Yrd. Doç. Dr. ve 6'sının (%26,1) Doç. Dr. unvanlı akademisyenler danışmanlığında hazırlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. Lisansüstü Tezlerin Yazım Dili

Yazım Dili	N	%
Türkçe	21	91,3
İngilizce	2	8,7
Toplam	23	100,0

Tablo incelendiğinde, yaratıcı muhasebe konusunda yazılmış toplam 23 tezin 21'inin (%91,3) Türkçe yalnızca 2'sinin (%8,7) ise İngilizce olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Lisansüstü Tezlerde En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

Anahtar Kelimeler	Sayı
Yaratıcı Muhasebe	18

Bağımsız Denetim	5
Hile	5
Hileli Finansal Raporlama	5
Finansal Bilgi Manipülasyonu	4
Beneish Modeli, Finansal Bilgi, Finansal Raporlama, Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları, Mesleki Şüphecilik, Muhasebe, Muhasebe Manipülasyonu, Finansal Tablolar, Manipülasyon, Yaratıcı Muhasebe Teknikleri	2
Büyük Temizlik Muhasebesi, Bilgi Manipülasyonu, Panel Regrasyon Analizi, Gelir Düzleştirme, Kar Yönetimi, Kazanç Yönetimi, Finansal Tablo, Dış Denetim, Muhasebe Manipülasyonları, Düzeltilmiş Jones Modeli, Kamu Aydınlatma Platformu, Saldırgan Muhasebe, Etik, Muhasebe Esneklikleri, Vergi Denetimi, Firma Bileşenleri, Denetçi Sorumluluğu, Denetim Kalitesi, Panel Veri Analizi, Türk Bankacılık Sektörü, Duyarlılık, Vergi Denetim Personeli	1

Tablo’da görüldüğü gibi yaratıcı muhasebe konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerde çok sayıda değişkenler incelendiği ve birçok farklı anahtar kelime olduğu tespit edilmiştir. Tabloya göre en çok kullanılan anahtar kelime “Yaratıcı Muhasebe” (18 adet) olmuştur. Ardından sırayla “Bağımsız Denetim” (5 adet), “Hile” (5 adet), “Hileli Finansal Raporlama” (5 adet) ve “Finansal Bilgi Manipülasyonu” (4 adet) anahtar kelimeleri gelmektedir.

Tablo 9. Lisansüstü Tezlerdeki Örneklem Büyüklükleri

Örneklem Aralığı	N	%
1-100	10	43,5
101-300	6	26,1
301-500	3	13,0
Belirtilmemiş	4	17,4
Toplam	23	100,0

Tablo incelendiğinde, çalışmalarda incelenen örneklem büyüklüklerinin 10 tanesinin (%43,5) 1-100 aralığında, 6 tanesinin (%26,1) 101-300 aralığında ve 3 tanesinin (%13) 301-500 aralığında olduğu tespit edilmiştir. İncelenen çalışmaların dört tanesinde (%17,4) ise herhangi örneklem olmadığı görülmüştür.

Tablo 10. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Kullanılan Yöntem	N	%
Nicel	8	34,8
Nitel	15	65,2
Toplam	23	100,0

Tablo incelendiğinde, yaratıcı muhasebe konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin %65,2'sinin nitel ve %34,8'inin ise nicel olarak gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Tablo 11. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Teknikleri

Veri Toplama Yöntemi	N	%
Anket	8	34,8
Literatür Taraması	4	17,4
Doküman İncelemesi	11	47,8
Toplam	23	100,0

Tablo incelendiğinde, yaratıcı muhasebe konusunda lisansüstü tezlerin hazırlanmasında anket, literatür taraması ve doküman incelemesi olmak üzere üç farklı veri toplama tekniğinden yararlanıldığı tespit edilmiştir. En çok kullanılan veri toplama tekniği ise 11 adet (%47,8) doküman incelemesidir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, YÖKTEZ veri tabanında yer alan yaratıcı muhasebe kavramı başlık ve anahtar kelimelerde taranarak erişime açık olan yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. 2006-2022 yılları yazılmış ve erişime açık olan 23 lisansüstü tez türü, yayınlanma yılı, yazım dili, danışmanın unvanı, hazırlandığı üniversite, hazırlandığı anabilim dalı, kullanılan anahtar kelimeler, kullanılan araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü ve veri toplama tekniklerine göre analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda;

Çalışmada sonucunda konuya ilişkin hazırlanan tezlerin büyük bölümünün yüksek lisans tezi olduğu tespit edilmiştir. Konu kapsamında hazırlanan tezlerin ilk olarak 2006 yılında yazıldığı görülmüştür. En fazla tezin ise 2019 yılında yazıldığı belirlenmiştir. Söz konusu

yılda yaratıcı muhasebe konusunda yazılan tezlerin artış göstermesi 2019 yılında Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda muhasebe denetiminin ön plana çıkmasıyla ilişkili olabilir. Tezlerin tamamına yakınının Türkçe olarak hazırlandığı görülmüştür. Tezler, en fazla Prof. Dr. Unvanlı akademisyenlerin danışmanlığında hazırlanmıştır. Konu kapsamında 17 farklı üniversitede lisansüstü tezin hazırlandığı belirlenmiş olup en fazla tezin ise Marmara Üniversitesi bünyesinde hazırlandığı görülmüştür. Tezlerin büyük bir bölümü işletme anabilim dalı bünyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin yine büyük bir bölümünde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise en çok doküman incelemesi tekniği tercih edilmiştir. Çalışmalar, en çok 1-100 aralığındaki örneklem büyüklüğünde gerçekleşmiştir. Çalışmalarda sırasıyla en çok Yaratıcı Muhasebe, Bağımsız Denetim, Hileli Finansal Raporlama ve Hile anahtar kelimelerine yer verilmiştir.

Bu çalışmada, yalnızca Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde erişime açık olan muhasebede yaratıcı muhasebe konusu üzerine yazılan lisansüstü tezler incelenmiştir. Yeni yapılacak çalışmalarda araştırma alanı genişletilerek, makaleler, bildiriler, raporlar ve kitap bölümleri ilave edilerek konu yeniden ele alınabilir. Ayrıca, bu konuda yazılan kitaplar ve makaleler ulusal boyuttan çıkılarak uluslararası düzeyde genişletilerek yeniden çalışmalar yapılabilir. Çalışmada muhasebe manipülasyon yöntemlerinden yalnızca yaratıcı muhasebe incelenmiştir. Bir sonraki çalışmalarda muhasebe manipülasyonu ile ilgili bütün yöntemler ele alınarak bir içerik analizi gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Akdoğan, H. ve Süklüm, N. (2019). Muhasebe Meslek Mensuplarının Yaratıcı Muhasebe Algı Düzeylerinin Tespiti: Çorum İli Uygulaması. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 3(2), 221.
- Akman, H. (2019). *Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Yaratıcı Muhasebeye İlişkin Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.

- Al, U. ve Tonta, Y. (2004). Atıf Analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Tezlerinde Atıf Yapılan Kaynaklar, *Bilgi Dünyası*, 5(1), 19-47.
- Alkan, B. Ş. (2018). Muhasebe Teorisi Ve Uygulamaları Açısından Muhasebe Bilgisinin Niteliksel Özellikleri, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20, 819-837.
- Arslantürk, Z. (1995). *Araştırma Metod ve Teknikleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, No: 103.
- Bayırlı, R. (2006). *Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Copeland, R.M. (1968). Income Smoothing, *Journal of Accounting Research*, Cilt: 6, Empirical Research in Accounting: Selected Studies, 101-116.
- Drisko, J. W. ve Maschi, T. (2016). *Content Analysis*, Oxford University Press, Oxford.
<https://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 03.06.2022
- Jameson, M. (1988). *A Practical Guide to Creative Accounting*, Royal Page, London.
- Küçüksözen, C. ve Küçükkoçoğlu, G. (2005). Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Amprik Bir Çalışma. 1st International Accounting Conference on the Way to Convergence, MÖDAV, 5-20.
- Moldovan, R. L., Achim, S. A., ve Bota-Avram, C. (2010). Fighting The Enemy Of Fair View Principle – Getting to Know Creative Accounting. Alexandru Ioan Cuza" Iaşi Ştiințe Economice, 51-61.
- Mulford, Charles W., Eugene E. Comiskey, *The Financial Numbers Game Detecting Creative Accounting Practices*, John Wiley & Sons, New York, 2002.
- Naser, K. (1993). *Creative Financial Accounting: its nature and use*. Hemel Hempstead.
- Sermaye Piyasası Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2499.pdf>
Erişim Tarihi: 03.06.2022
- Stolowy, H. ve Breton, G. (2000). *A Review Of Research On Accounts Manipulation*, European Accounting Association, Mart, 2000, 1-65.

- Trussel, J. (2003). Assessing Potential Accounting Manipulation: The Financial Characteristics of Charitable Organizations With Higher Than Expected Program-Spending Ratios, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32(4): 616-634.
- Yüksel, F. ve Kayalı, N. (2019). *Yaratıcı Muhasebe Finansal Mühendislik*. Ekin Yayıncılık, Bursa.
- Zager, K. ve Zager, L. (2006). The Role Of Financial Information İn Decision Making Process, *Innovative Marketing*, 2(3), 35-40.

TAHAKKUK ESASLI KAZANÇ YÖNETİMİ ÖLÇÜMÜ: BIST TİCARET ENDEKSİ UYGULAMASI

İlhami Ekrem TOHUMCUOĞLU, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, tohumcuoglu@mu.edu.tr

Özet

Tahakkuk esaslı muhasebede, işlemler ile diğer olaylar ve durumların raporlayan işletmenin ekonomik kaynakları ve talep hakları üzerindeki etkileri, ilgili nakit girişleri ve ödemeler farklı bir dönemde gerçekleşmiş olsa bile, gerçekleştiği dönemde gösterilir. (TMSK, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, 2018, Paragraf 1.17). Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri (GKGMİ), firma yöneticilerine finansal tabloların hazırlanma sürecinde kendi yargılarını kullanabileceği esneklikler tanımaktadır. Yöneticiler, tahakkuk muhasebesi ve GKGMİ'nin sağladığı takdir yetkisini kullanarak, bazı özel amaçlar doğrultusunda, finansal tablo kullanıcılarını yanıltıcı biçimde kazançları yönetebilmektedir. Kazanç yönetimi; firma yöneticilerinin özel amaçları doğrultusunda kamuya açıkladığı kar rakamını değiştirerek muhasebe bilgi kullanıcılarının yanıltılması olarak tanımlanabilir. Çalışmada 2015-2019 yılları arasında Borsa İstanbul Ticaret Endeksinde sürekli işlem gören şirketlerin 79 şirket/dönem verisi, "Performans Düzeltmeli Modifiye Jones Modeli" kullanılarak çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış ve kazanç yönetimi uygulandığına dair bulgular tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazanç Yönetimi, Jones Modeli, Earnings Management.

1. Giriş

Sermaye piyasalarının gelişimine paralel olarak yakın geçmişte ortaya çıkan çok sayıda muhasebe skandalları, finansal sistemin korunabilmesi için denetim mekanizmasını güçlendirici yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Dönemsel olarak açıkladıkları kar rakamlarını, kendi özel amaçları doğrultusunda yönetmek isteyen firmaların, yapılan yasal düzenlemelere bağlı olarak hareket alanının daralmış olması, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri sınırları içerisinde, tespit edilmesi daha zor kazanç yönetimi uygulamalarına başvurmalarına, araştırmacıların ise bunların tespit edilmesine yönelik

daha sofistike yöntemler geliştirmesine neden olmuştur. Tespit edilme güçlüğü sebebiyle şirketler, kazançlarının nakit olmayan (tahakkuk) kısmıyla oynamayı tercih etmektedirler. Buna bağlı olarak araştırmacılar, kazanç yönetimi konusunda yaptıkları ilk çalışmalardan günümüze kadar tahakkuk esaslı modeller geliştirmektedir.

Son yıllarda ülkemizde daha fazla araştırmacının ilgisini çeken kazanç yönetimi konusunda yapılan çalışmalar, piyasa değeri yüksek, büyük denetim firmaları ile çalışan veya kurumsal yönetim endeksinde yer alan şirketler etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmada, BİST Ticaret Endeksi şirketleri inceleme konusu yapılmış, kazanç yönetimi uygulamalarına ilişkin hipotez, tahakkuk esaslı model kullanılarak test edilmiştir.

2. Kazanç Yönetimi Kavramı

Finansal tablolar, işletmenin finansal durumunun ve finansal performansının biçimlendirilmiş sunumudur (TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu, Paragraf 9). Finansal tablolar, raporlayan işletmenin mevcut veya potansiyel yatırımcılarından, borç verenlerinden veya kredi veren diğer taraflarından oluşan belli bir grubun bakış açısıyla değil, işletmenin bütününe bakış açısıyla görülen işlemler ve diğer olaylar hakkında bilgi sağlar (TMSK, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, 2018, Paragraf 3.8).

Finansal tabloların amacı, raporlayan işletmenin varlıkları, yükümlülükleri, özkaynağı, gelir ve giderleri hakkında finansal tablo kullanıcılarına raporlayan işletmenin gelecekteki beklenen net nakit girişlerini ve işletmenin ekonomik kaynaklarını yönetimin idare etme sorumluluğunu değerlendirmede faydalı olacak finansal bilgi sağlamaktır (TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu, Paragraf 9). Finansal bilginin faydalı olması için, ihtiyaca uygun olması ve sunmayı amaçladığı hususu gerçeğe uygun olarak sunması gerekir. Finansal bilginin faydası; söz konusu bilginin karşılaştırılabilir, doğrulanabilir, zamanında sunulmuş ve anlaşılabilir olması durumunda arttırılmış olur. (TMSK, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, 2018, Paragraf 2.4)

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri (GKGMİ), firmaların ekonomik ve finansal performanslarının, değişen ekonomik koşullara bağlı olarak en uygun biçimde finansal tablo kullanıcılarına sunulabilmesine imkan sağlamak için farklı durumlara uygulanabilir alternatif seçenekler içermektedir. Başka bir deyişle, GKGMİ’nde var olan bu esneklikler, firma yöneticilerinin finansal tabloların hazırlanma sürecinde kendi

yargılarını kullanmasıyla, firmaları hakkında sahip oldukları bilgileri finansal tablo kullanıcılarına iletmeleri sağlanarak, finansal tabloların etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır. Fakat bazen firma yöneticilerinin, finansal tabloları hazırlama sürecinde kendi yargılarını kullanma olanağını, firmanın finansal tablo kullanıcılarını (içsel ve dışsal kullanıcıların her ikisini) yanıltmak amacıyla kullandıkları görülmektedir (Ayarlıoğlu, 2007: 1).

Tahakkuk esaslı muhasebenin sonucu olarak, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri sınırları içerisinde yöneticilerin yaptıkları, getiri ve nakit akış tahminleri ile muhasebe tercihleri niyetlerine bağlı olarak kazanç yönetimi veya hile içerebilmektedir. Yönetim tercihlerinin farklı türleri aşağıdaki gibi karakterize edilebilir (Dechow ve Skinner, 2000: 239).

Tablo 1: Kazanç Yönetimi Sınırları

	Muhasebeleştirme Tercihleri	Nakit Akışı Tercihleri
G K G M İ Sınırları İçerisinde		
Korumacı (Muhafazakar) Muhasebe	• Karşılıkların ve yedeklerin aşırı agresif ayrılması • Satın alma sürecinde devralınan araştırma geliştirme giderlerinin aşırı değerlendirilmesi, • Yeniden yapılanma giderlerinin ve kayıtlardan silinen aktiflerin abartılı gösterilmesi	• Satışların geciktirilmesi • Araştırma-geliştirme veya pazarlama harcamalarının hızlandırılması
Tarafsız Olması Gereken Kâr	• Tarafsız işlemler sonucu oluşan kâr	
Agresif Muhasebe	• Şüpheli alacaklar için düşük karşılık ayrılması • Aşırı agresif bir şekilde karşılıkların ve yedeklerin aşağı çekilmesi	• Araştırma-geliştirme veya pazarlama harcamalarının ertelenmesi • Satışların hızlandırılması
G K G M İ İhlali		
Hileli Muhasebe	• Satışların gerçekleşmeden kaydedilmesi • Fiktif satışların kaydedilmesi • Satış faturalarının eski tarihli olması • Fiktif stok kaydı yaparak stokların şişirilmesi	

Kaynak: Dechow ve Skinner, 2000: 239

Gerek kazanç yönetiminde gerekse hileli muhasebede, yöneticilerin amaçlarına ulaşabilmek için finansal raporlara müdahalesi söz konusu olmaktadır. Bu müdahalenin sınırları ise kazanç yönetimi ve hile ayırımını ortaya çıkarmaktadır.

Kazanç yönetimi, yöneticilerin, şirketin ekonomik performansı hakkında bazı hissedarları yanlış yönlendirmek veya kamuya açıklanan finansal raporlara bağlı sözleşme sonuçlarını etkilemek amacıyla gerek finansal raporlama sürecinde gerekse işlemlerin oluşturulması sırasında verdikleri kararlarla ortaya çıkmaktadır (Healy ve Wahlen, 1999: 368).

Başka bir tanıma göre kazanç yönetimi, yatırımcıların ya da diğer finansal bilgi kullanıcılarının firma ile ilgili değerlendirmelerini etkilemeye ya da değiştirmeye yönelik olarak, muhasebe verilerinin bilinçli olarak yanlış açıklanması ya da hiç açıklanmamasıdır (Demir ve Bahadır, 2007: 111).

Kazanç yönetimi, bazı özel kazançlar elde etmek amacıyla, dış finansal raporlama sürecine maksatlı olarak müdahale edilmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanım altında, raporlanan kârı ya da bunun alt bölümlerini değiştirmek maksadıyla yatırımların ya da finans kararlarının zamanlamasını ayarlayarak gerçekleştirilen kazanç yönetimi karşımıza çıkmaktadır (Schipper, 1989: 92).

Yöneticilerin işletme içi ya da işletme dışı karşı karşıya kaldıkları koşullar, fırsatlar ve risklere bağlı ortaya çıkan kazanç yönetimi motivasyonları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Kazanç Yönetimi Koşulları ve Teşvikleri

Koşullar	Teşvikler
İşletmenin piyasada açıklanması beklenenden daha az kazanç elde etmesi	Hisse senedinin piyasada fiyatının sert düşme potansiyelinden kaçınmak,
Bir şirketin hisse senetlerini ilk defa halka arza hazırlaması,	İhraç edilen hisse senetlerinin en yüksek fiyattan satılabilmesi için en iyi kazanç görünümünün sunulması,
Kazancın prim ödenecek minimum seviyenin biraz yukarısında ya da prim ödenecek azami kazancın altında dengelenmesinin teşvik edilmesi,	Dengeyi sağlamak için işletme kazançlarının asgari ve azami seviyeler arasında kalmaktadır,
Şirket, büyüklüğü veya içinde bulunduğu endüstri kolu nedeniyle kendisine karşı olumsuz siyasi eylemlere maruz kalıyorsa	Politik maliyetleri minimize etmek için aşırı kâr seviyelerinden kaçınmak,
Şirketin borç ve kredi sözleşmelerinde yer alan kazanç düzeyini ihlal etmeye yakın olması	Kazanç düzeyinin gerçekleşmemesinin olası olumsuz etkisinden kaçınma; örneğin faiz oranlarında artış, teminat kefalet isteği veya acil geri ödenme riski,

Yönetimin uzun dönemde beklediği kazancın üzerinde veya altında seyrediyor olması,	Piyasanın olumsuz tepkisinden kaçınmak için kazancın trend dışına çıkmaması,
Süreklilik arz etmeyen gelirlerden kazançlarda oynaklık ortaya çıkması	Yüksek değerleme karşılıkları ile kazanç seviyesinin düşürülmesi,
Şirketin üst yönetimde değişiklikler,	Yeni yönetimin hızlıca büyük giderler kaydederek gelecekteki sonuçlarını hafifletmek ve eski yönetimin suçlanmasını sağlamak,
Geçmiş yükümlülükler ile yeniden yapılanma sonucu ortaya çıkan giderleri birleştirerek büyük zararlar oluşması	Sonraki dönemlerde tahakkuklar aracılığıyla olumsuzlukları gidermek ve kazanç hedeflerine ulaşmak

Kaynak: Mulford & Comiskey, 2002: 61

Yöneticilerin kazanç yönetimi teşvikleri, hissedarların elinde tuttuğu şirket paylarının piyasa değerini olumlu etkilerken, finansal raporlara tam olarak yansıtılmayan işlemler, riskler ve fırsatlar şirketin gerçek değerinin hesaplanmasını engellemektedir.

3. Kazanç Yönetimi Tespiti

Finansal piyasalarda yakın geçmişte yaşanan çok sayıda muhasebe skandalları ile birlikte kazanç yönetimi konusunda yapılan çalışmaların sayısı hızla artmıştır. Kazanç yönetimi uygulamalarının tespitine yönelik çalışmalar sadece yatırımcıların zarardan korunması için değil aynı zamanda milli kaynakların korunması ve sermaye piyasalarına olan güvenin sürdürülmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. (Sakarya ve Koçak, 2016: 734).

Kazanç yönetimi uygulamalarının araştırmacılar tarafından finansal tablolardan direkt olarak tespit edilmesi zordur. Bundan dolayı araştırmacılar kazanç yönetiminin ölçülmesinde bir gösterge (aracı, proxy) olarak tanımlayıcı çalışmalar (descriptive studies) ve istatistikî modeller (statistical models) kullanılmıştır. Kazanç yönetimini tespit etmeye yönelik tanımlayıcı çalışmalar, firmaların açıkladıkları kar veya zarar tutarlarında yıllar itibariyle meydana gelen değişimlerin düzenli ve devamlı olarak dağılması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Akademik çalışmaların pek çoğunda kullanılan istatistikî modellerle kazanç yönetiminin ölçülmesinde temel olarak tahakkuklar (accruals) üzerinden hesaplamalar yapılarak yöneticilerin finansal raporlama sürecinde kendi yargı güçlerini kullanma dereceleri tespit edilmeye çalışılmıştır (Ayarlıoğlu, 2007: 92-93).

Literatürde kazanç yönetiminin tespiti amacıyla tahakkuk esaslı modellere alternatif olarak, hem tahakkuk esaslı kapsamında oluşan kalemler hem de kazanç yönetimi uygulamalarına ilişkin gösterge olabilecek bazı değişkenlerle logit ve probit modeller

kullanılmaktadır. Özellikle Beneish'in 1997 yılında kazanç yönetiminin tespitine yönelik kullandığı probit modeli takiben birçok model geliştirilmiştir. Bu modeller, hem odaklandıkları kazanç yönetimi kaynakları hem de oluşturulan modelleme bakımından tahakkukların yönetimine dayalı modellerden farklılaşır (Yurdakul, 2014: 161).

Kazanç yönetimi tespiti konusunda yapılan çalışmalarda çoğunlukla tahakkuk esaslı yöntemler kullanılmasının olası üç nedeni bulunmaktadır. Bunlar (Beneish, 2001: 1):

1. Tahakkuklar, GKGMİ'nin açısından zorunluluktur ve kazançlar yönetiliyorsa, kazanç yönetiminin, kazançların nakit akışı yönünden ziyade tahakkuk üzerinden gerçekleşmesi daha olasıdır.

2. Tahakkukların incelenmesi, çeşitli muhasebe seçeneklerinin kazançlar üzerindeki etkisinin ölçülememesiyle ilgili sorunu azaltmaktadır.

3. Kazanç yönetimi tahakkukların gözlemlenemeyen bir bileşeniye, yatırımcıların kazanç yönetiminin raporlanan kazançlar üzerindeki etkisini çözmeleri daha az olasıdır.

Muhasebe standartlarının işletme yönetimlerine zorunlu kıldığı uygulamalar sonucunda oluşan tahakkuklar zorunlu tahakkuklar; muhasebeleştirme politikaları ile ilgili işletme yönetimlerine verilen takdir haklarının kullanımından oluşan tahakkuklar ise ihtiyari tahakkuklar olarak adlandırılır. Bu alanda yapılmış önceki çalışmalar, ihtiyari tahakkukların yöneticilere kazançları yönetme fırsatı verdiği, buna karşın zorunlu tahakkukların, kazanç yönetimi üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağı varsayımını kabul etmiştir. Bu varsayım altında araştırmacılar, kazanç yönetimini tahmin etmek için isteğe bağlı tahakkukları bir ölçü olarak kullanmışlardır (Suadiye, 2021:309).

İhtiyari tahakkukların ölçümüne toplam tahakkuklar ile başlanmaktadır. Literatürde toplam tahakkukların, bilanço yaklaşımı ve nakit akım tablosu yaklaşımı olmak üzere iki şekilde hesaplandığı görülmektedir.

Bilanço yaklaşımını kullanan çalışmalarda (Healy, 1985; DeAngelo, 1986; Jones, 1991 v.b.), toplam tahakkuklar aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

Toplam Tahakkuklar = [(Dönen Varlıklardaki Değişim – Hazır Değerlerdeki Değişim) – (Kısa Vadeli Borçlardaki Değişim – Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksit ve Faizlerindeki Değişim – Ödenecek Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülükler Karşılığı)] – Amortisman ve İtfa Giderleri

Toplam tahakkukların hesaplanmasında kullanılan ikinci yöntem ise, nakit akım tablosu yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, toplam tahakkuklar genellikle aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Dechow ve Skinner, 1995: 203):

$$\text{Toplam Tahakkuklar} = \text{Faaliyet Karı} - \text{Esas Faaliyetlerden Kaynaklanan Nakit Akışı}$$

Hribar ve Collins (2002), toplam tahakkukların hesaplanmasında, bilanço yaklaşımının ölçüm hataları içerdiğini, nakit akım tablosu yönteminin ise doğru sonuçlar verdiğini tespit etmiştir.

Toplam tahakkuklar bilanço ya da nakit akışlarına bağlı olarak hesaplandıktan sonra, ihtiyari tahakkukları doğrudan hesaplanabileceği bir model bulunmadığı için, ihtiyari olmayan tahakkukların hesaplanması yoluyla ihtiyari tahakkukların belirlenmesi gerekmektedir. Literatürde bu anlamdaki ilk model Jones (1991) tarafından geliştirilmiştir. Jones (1991) modeli, isteğe bağlı olmayan tahakkukların gelirlerdeki değişime ve maddi duran varlıkların düzeyine bağlı olduğunu varsayar. Bu varsayımın nedeni, bir firmanın çalışma sermayesi gereksinimlerinin satışlara bağlı olması, amortisman tahakkuklarının ise maddi duran varlık büyüklüğüne bağlı olmasıdır. Jones modelinde isteğe bağlı olmayan tahakkukları belirlenmesi için tahmini (forecasted) değerler kullanılır ve böylece de tahmini ihtiyari tahakkuklar daha sonra bir tahmin hatası olarak ortaya çıkar. Jones, toplam tahakkukları aşağıdaki modeli kullanarak hesaplamıştır (Umut ve Özer, 2022: 103):

$$TA_{it} / A_{it-1} = \alpha_i [1/A_{it-1}] + \beta_{1i} [\Delta REV_{it} / A_{it-1}] + \beta_{2i} [PPE_{it} / A_{it-1}] + \varepsilon_{it}$$

TA_{it} = i firmasının t yılındaki toplam tahakkukları

ΔREV_{it} = i firmasının t yılındaki gelirleri – i firmasının t-1 yılındaki gelirleri

PPE_{it} = i firmasının t yılındaki brüt maddi duran varlıkları

ε_{it} = i firmasının t yılındaki hata terimi (error term)

$\alpha_i, \beta_{1i}, \beta_{2i}$ = firmaya özgü parametreler

Dechow, Sloan ve Sweeney (1995) çalışmalarında Jones (1991) modelinde yer alan satış değişimi rakamını tek başına anlamlı bulmayıp alacaklardaki değişimin tutarından arındırarak satışların tahakkuk kısmını modelde kullanmışlardır. Bu düzenleme ile beraber yeni model “Modifiye Edilmiş Jones Modeli” olarak adlandırılmıştır.

$$TAit / Ait-1 = \alpha_1 [1/At-1] + \alpha_2 [(\Delta REV_t - \Delta REC_t) / At-1] + \alpha_3 [PPE_t / At-1] + \epsilon_{it}$$

ΔREC_t = i firmasının t yılındaki ticari alacakları – i firmasının t-1 yılındaki ticari alacakları ifade eder

Dechow ve diğerleri (1995) çalışmalarında tahakkuk tahmin modelleri uygulanan örneklemede ekstrem finansal performans gösteren firmalar olması durumunda, bunun hatalı sonuçlara neden olacağını ifade etmişlerdir. Bu bakış açısıyla orijinal veya modifiye edilmiş Jones modeline performans ölçütü ekleyerek bu sorunu ortadan kaldırmayı amaçlayan yaklaşım Kothari, Leone ve Wasley (2005) tarafından geliştirilmiştir. Finansal performans kontrol edebilmek için modifiye edilmiş Jones modeline varlıkların kârlılığı (ROA) değişkeni eklenmiştir. (Hüseyin Temiz 2016, s249) Yeni model “Performans Düzeltmeli Modifiye Jones Modeli” olarak adlandırılmıştır.

$$TAit / Ait-1 = \alpha_1 [1/At-1] + \alpha_2 [(\Delta REV_t - \Delta REC_t) / At-1] + \alpha_3 [PPE_t / At-1] + \alpha_4 [ROA_{it}] + \epsilon_{it}$$

ROA_{it} = i firmasının t yılındaki varlıklarının getirisi

Modelde ROA_{it} hariç tüm değişkenler, değişen varyans (heteroscedasticity) problemini önlemek için önceki dönemin toplam varlıkları ile ölçeklendirilmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Hipotezi

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul Ticaret Endeksinde sürekli işlem gören şirketlerin tahakkuk esasına dayanan model kullanılarak kazanç yönetimi uygulamalarının ölçülmesidir. Araştırmanın evreni olarak Borsa İstanbul Ticaret Endeksi şirketlerinin seçilme nedeni, kurumsal yönetim yapısı, iç ve dış denetim yapısı, firma büyüklüğü gibi ortak özellikler taşıması sebebiyle daha önce araştırma konusu yapılmamış olmasıdır. Bu bağlamda araştırmanın örneklem kümesini, 2015-2019 yılları arasında BIST Ticaret Endeksinde sürekli işlem gören ve yıllık finansal verileri kamuoyuna açıklanan 16 şirket oluşturmaktadır. Araştırmanın gözlem süresi olarak 5 yıl belirlenmiş ve küresel salgının başlangıcı olan 2019 yılı sonu ile sınırlandırılmıştır. Yapılan analizler için gerekli önceki dönem verileriyle birlikte 6 yıllık finansal raporlar kullanılmış olup söz konusu veriler FİNNET Analiz Expert veri portalından sağlanmıştır.

Çalışmada test edilecek olan hipotezler aşağıdaki gibidir;

H0: BIST ticaret endeksinde yer alan işletmelerde kazanç yönetimi yoktur.

H1: BIST ticaret endeksinde yer alan işletmelerde kazanç yönetimi vardır.

3.2. Araştırma Modeli ve Değişkenler

BIST ticaret endeksi şirketlerinin kazanç yönetimi uygulamalarının tespiti için kullanılacak modelde ilk olarak, toplam tahakkuklar önceki bölümde yapılan açıklamalara bağlı olarak nakit akım tablosu yaklaşımına göre hesaplanacaktır. Bu bağlamda analiz için 79 şirket/dönem verisi kullanılmıştır.

$$TACC_t = EBEI_t - CFO_t$$

TACC_t: t yılındaki toplam tahakkuk

EBEI_t: t yılındaki net esas faaliyet karı (zararı)

CFO_t: t yılındaki işletme faaliyetlerden elde edilen nakit akışı

Hesaplanan toplam tahakkuk içerisinde, ihtiyari tahakkukların ayrıştırılması için ihtiyari olmayan tahakkukların hesaplanması gerekmektedir.

$$TACC_t = NDA - DA$$

Denklemdaki;

TACC : Toplam Tahakkuklar

NDA : İhtiyari Olmayan Tahakkuklar

DA : İhtiyari Tahakkuklar

Bu veriye bağlı olarak ihtiyari olmayan tahakkuk modeli:

$$NDE_t / A_{t-1} = \beta_0 + \beta_1[(\Delta REV - \Delta REC)_t / A_{t-1}] + \beta_2[PPE_t / A_{t-1}] + \beta_3[ROA_t] + \beta_4[CFO_t / A_{t-1}]$$

NDE_t: t yılındaki isteğe bağlı olmayan tahakkuklar

ΔREV_t: t yılındaki gelir ile t-1 yılındaki gelir farkının t-1 yılındaki toplam varlığa oranı

PPE_t: t yılındaki brüt maddi duran varlıkların t-1 yılındaki toplam varlığa oranı

ROA: t yılındaki aktif karlılık oranı

CFO_t: t yılındaki işletme faaliyetlerden elde edilen nakit akışı

A_{t-1}: t-1 yılındaki toplam varlık

$\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$: şirkete ait parametreler

ile tanımlıdır.

Bu yaklaşım ile birlikte kazanç yönetimi tespit modeli;

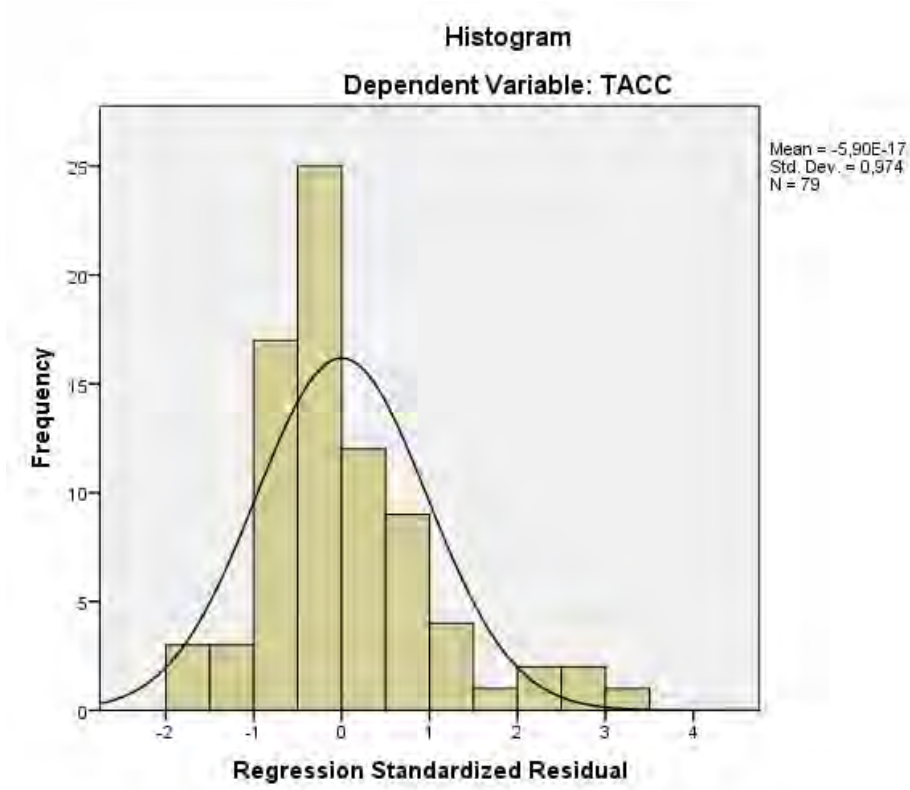
$$\text{TACC}_{it} / \text{A}_{it-1} = \beta_0 + \beta_1[(\Delta \text{REV} - \Delta \text{REC})_{it} / \text{A}_{it-1}] + \beta_2[\text{PPE}_{it} / \text{A}_{it-1}] + \beta_3[\text{ROA}_{it}] + \beta_4[\text{CFO}_{it} / \text{A}_{it-1}] + \varepsilon_{it}$$

Bu model, literatüre uygun olarak performans düzeltmeli Jones modeline (Kothari vd., 2005) işletme faaliyetlerinden elde edilen nakit akışları (CFO) kontrol değişkeni eklenerek oluşturulmuştur. Modelde yer alan hata terimi (ε) kazanç yönetimi uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilen ihtiyari tahakkukların seviyesini göstermektedir. Çünkü toplam tahakkukların, ihtiyari olmayan tahakkukların dışında kalan bölümü ihtiyari tahakkukları vermektedir (Ağca, A. & Önder, Ş. 2016: 34).

4. Bulgular

BIST ticaret endeksi şirketlerinin kazanç yönetimi uygulamalarının tespit edilmesine yönelik yapılan bu çalışmada oluşturulan çoklu doğrusal regresyon modeli SPSS 22.0 paket programı kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Yapılan analizin güvenilirliğinin sağlanması için öncelikle uç değer olduğu tespit edilen bir dönem verisi analizden çıkarılmıştır.

Şekil 1: Dağılım Grafiği

Şekil 1’de tahminlere ait hataların normal dağıldığı görülmektedir.

Tablo 3: Korelasyon Matrisi

		TACC	RVRC	PPE	ROA	CFO
Pearson Correlation	TACC	1,000	,097	,479	-,089	,554
	RVRC	,097	1,000	,306	-,008	,574
	PPE	,479	,306	1,000	,054	,423
	ROA	-,089	-,008	,054	1,000	,122
	CFO	,554	,574	,423	,122	1,000

Korelasyon tablosuna göre; toplam tahakkuklar (TACC) ile gelir ve alacak farkı (RVRC), brüt maddi duran varlık toplamı (PPE) ve faaliyet nakit akışları (CFO) arasında pozitif yönde, aktif karlılık oranı (ROA) ile negatif yönde ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Model Özeti

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,708 ^a	,501	,474	,0574765043	1,916

Durbin Watson katsayısı (1,916) hataların birbirinden bağımsız olduğunu (oto korelasyon olmadığını) göstermektedir. Regresyon analiz sonuçlarına göre R (0,708) değeri, toplam tahakkuklar ile modelimizde yer alan bağımsız değişkenler arasında güçlü bir ilişki olduğunu, R Square (0,501) değeri ise toplam tahakkuklardaki %50,1’lik değişimin bağımsız değişkenler (RVRC, PPE, ROA, CFO) tarafından açıklandığını göstermektedir.

Tablo 5: Regresyon Analiz Sonuçları

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p (*)	
	B	Std. Error	Beta			
1	(Constant)	,035	,011		3,197	,002
	RVRC	-,099	,026	-,382	-3,773	,000
	PPE	,114	,032	,328	3,604	,001
	ROA	-,178	,078	-,191	-2,292	,025
	CFO	,382	,062	,657	6,150	,000

p<0.05 için *

Regresyon analiz sonuçlarına göre çalışmanın kazanç yönetimi uygulamalarını tespitine yönelik H₀ hipotezi reddedilir. Buna göre BIST ticaret endeksinde yer alan işletmelerde kazanç yönetimi vardır ve kazanç yönetimi (ihtiyari tahakkuklar) üzerinde modelde yer alan tüm bağımsız değişkenlerin %95 güven aralığında anlamlı etkisi bulunmaktadır.

Katsayılar tablosuna göre regresyon formülü; $TA_{it}/A_{it-1} = 0,035 + (-0,099)[(\Delta REV - \Delta REC)_{it}/A_{it-1}] + (0,114)[PPE_{it}/A_{it-1}] + (-0,178)[ROA_{it}] + 0,382 [CFO_{it} / A_{it-1}] + \epsilon_{it}$ şeklinde yazılabilir.

5. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Borsa İstanbul Ticaret Endeksinde 2015-2019 yılları arasında sürekli işlem gören şirketlerin kazanç yönetimi uygulamaları, tahakkuk esaslı “Performans Düzeltmeli

Modifiye Jones Modeline” Kothari vd., (2005) CFO değişkeni dahil edilerek incelenmiştir. İlgili dönem verilerinin regresyon analiz sonuçları, BIST ticaret endeksinde yer alan işletmelerde kazanç yönetimi vardır hipotezini desteklemektedir. Modelde, kazanç yönetimi olarak kabul edilen ihtiyari tahakkuklar ile bağımsız değişkenler arasında en güçlü ilişki faaliyet nakit akışlarında (CFO), en zayıf ilişki ise aktif karlılık oranında (ROA) ters yönde görülmektedir. Modelde yer alan tüm bağımsız değişkenler $p < 0.05$ için RVRC(*0,000), PPE(*0,001), ROA(*0,025), CFO(*0,000) anlamlı bulunmuştur. Bu alanda ileride yapılacak çalışmalar için şirket/dönem sayısının artırılması ve ticaret şirketlerine özgü spesifik kalemlerin modele dahil edilmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Ağca, A. & Önder, Ş. (2016). İşletmelerde Kar Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Yapıları Arasındaki İlişki BİST Üzerine Bir Uygulama. Muhasebe ve Denetime Bakış, 15(47),23 - 42.
- Ayarlıoğlu, M. A. (2007). Kar Yönetimi Uygulamaları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda Test Edilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DeAngelo, L. (1986). Accounting numbers as market valuation substitutes: a study of management buyouts of public stockholders, The Accounting Review, 61 (3), 400-420.
- Dechow, Patricia M. & Skinner Douglas J, (2000). “Earnings Management: Reconciling The Views Of Accounting Academics, Practitioners, And Regulators”, Accounting Horizons, 14(2), 235–250.
- Demir, V. & O.Bahadır (2007). “Muhasebe Manipülasyonu-Yöntemler ve Teknikler”, Mali Çözüm, 84, 103-119.
- Healy, P. (1985). The effect of bonus schemes on accounting decisions, Journal of Accounting and Economics, 7, 85-107.
- Healy, P.M. & Wahlen, J.M. (1999). A Review of The Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting. Accounting Horizons, 13(4), 365-383.

- Hribar, P. & D. Collins. (2002). "Errors in Estimating Accruals: Implications for Empirical Research." *Journal of Accounting Research* 40, 105-134.
- Jones, J. (1991). Earnings Management During Import Relief Investigations, *Journal of Accounting Research*, 29 (2), 193-228.
- Kothari, S.P., Leone, A. J. & Wasley, C. E. (2005). Performance matched discretionary accrual measures, *Journal of Accounting and Economics*, 39 (1), 163-197.
- Mulford, W. Charles & Comiskey, E. Eugene, (2002). *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*, John Wiley&Sons, Inc. New York.
- Sakarya, Ş. & Koçak, Z. (2016). Kazanç Kalitesi ve Yönetiminin İşletmelerin Finansal Performansı Üzerine Etkisi: İSO 500 İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(3), s.733-749.
- Schipper, K. (1989). 'Commentary on earnings management'. *Accounting Horizons* 3, 91-102.
- Umut, E., & Özer, Özgecan. (2022). Kazanç Yönetimi Uygulamalarının Belirlenmesinde Tahakkuk Esaslı Modellerin Sektörlere Göre İncelemesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 99–118.

REHA ERDEM'İN *KOSMOS* VE EMİN ALPER'İN *KIZ KARDEŞLER* FİMLERİ ÜZERİNDEN ERKEKLİK TEMSİLLERİNİN İNCELENMESİ

Başak GÜNEŞ

Özet

Erken dönem cinsiyet çalışmalarında biyolojik cinsiyet esas kabul edilmiş ve uzunca bir dönem toplumsal algı ve beklentiler ya da kültür oluşumunun davranışsal etkileri büyük oranda göz ardı edilmiştir. Fakat çeşitli disiplinlerde feminist eleştirel bakış açısının yaygınlaşmasını takip eden süreçte *toplumsal cinsiyet (gender)* kavramı birtakım davranış örüntü ve beklentilerini biyolojik cinsiyetten sıyırmıştır. Cinsiyet rollerinin doğuştan getirilmediği, çoğunlukla performatif nitelik taşıdığı gibi özgül koşullara bağlı olarak normal olanın belirli davranış kalıplarıyla belirlendiği ve her performansta kendini yeniden ürettiği düşüncesinden hareket edilir.

Feminist literatür genişledikçe kadınların toplumdaki dezavantajlı konumları üzerine çalışmalar yapılmış ve erkeklerin hegemonik bir düzlemde, konforlu bir alan içinde oldukları vurgulanmıştır. Erkeklerin kadınlara göre toplumdaki konfor alanlarına hâkim oldukları kesin bir gerçek olmakla beraber hepsinin eşit ve aynı türden bir egemenliğe sahip olmadığı da bir gerçektir. Hegemonik erkekliğin sıklıkla rastlanan nitelikler bütünü olmaktan öte ulaşılması için çaba gösterilecek bir ideal olduğu göz önüne alınırsa bir toplumun erkeklerinin çoğunlukla bu ideale öykündüğü ya da normativiteyi reddettiği noktada öteki görülüp çeşitli biçimlerde damgalandığı görülür. Toplumdaki kadınlık ve erkeklikler çok çeşitlidir ve tek perspektiften ele alınamazlar. Öteki erkeklik deneyimlerinin yanı sıra farklı kadınlık halleriyle de karşılaşılır. Ataerkil toplumsal yapılarda erkeklik hegemonyası ulaşılmak istenen bir statüdür. Feminist sinemanın diliyle kadın yönetmenler bu olguyu görünür kılarken erkekliği bir sorun olarak işleyen erkek yönetmenlerin varlığı da bu alanda yapılacak çalışmalar açısından değerlidir. Bu çalışmanın amacı Reha Erdem'in yönetmenliğini üstlendiği *Kosmos* ve Emin Alper'in yönettiği *Kız Kardeşler* filmlerinde erkeklik hallerinin farklı konumlanışlarını içerik analizi yöntemi kullanarak tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Toplumsal Cinsiyet, Kosmos, Kız Kardeşler, Temsil

1. Giriş

Erkeklik çalışmaları, Connel'in ve birçok araştırmacının da belirttiği gibi Erkek Özgürlük Hareketi'ne dayanır. Heteroseksist yapının ifşa edildiği kadın hareketi süresince geyler, lezbiyenler ve birçok öteki grup bu harekete destek olmuşlardır. Toplumsal cinsiyetin, kadın-erkek ikili ayrımında çeşitli biçimlerde sergilenmekte olduğu ve davranış örüntüleri ile cinsiyetin ikili bir durumla yetinmediği kabul edilmiştir (Horzum, 2018: 77-78). Butler bir kadın özünün olmadığından bahsederken erkek ve kadın kategorilerinin dışında çoklu kategorilere işaret etmiştir (Kepekçi, 2012: 64).

Toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyete göre daha geçişken ve pratik bir kavrama işaret ettiği bilinir. Erkek, bir cins bedene işaret ederken erkeklik bir tavır yani pratiktir. Hegemonya kendini var edebilmek için erkeğin zıttı bir kavrama ihtiyaç duyar. Kadın, özel alana ait *içkin* bir varlıkken erkek kamusal alana hakim yani *aşkındır*. Hegemonik erkekliğin süreğenliğini sağlamak için yalnızca kadınlara değil öteki erkeklere de ihtiyacı vardır. Varlığının mütemadiyen ispatlanabilir oluşu diğerlerinin üzerinde sağladığı tahakküme bağlıdır (Horzum, 2018: 80-84).

Scully, Brannon'un sınıflandırmasına atıfta bulunarak erkekliğin hanım evladı olmama, dişli olma, sağlam olma, saldırgan ve şiddete eğilimli olma şeklinde açıklamıştır (Çelik, 2016: 3). Erkeklerin uymak zorunda oldukları bu kuralların üzerlerinde yarattığı yıkıcı etkiyle nasıl baş edebildikleri sorusuna verilebilecek yanıt yabancılaşmadır. Yabancılaşma, kişinin görünümüyle insani özü arasındaki farka dayanır. Erkekler, bu rolleri doğuştan kendilerine ait bir parça olarak kabullenmektedirler (Güneş, 2016: 272-274).

Erkekliğin yalnızca biyolojik erkek bedene ait olmadığını, kültürlenmeyle çeşitlendiği biliniyorsa yalnız erkekler değil homoseksüel erkekler ya da heteroseksüel kadınlar da bu deneyimi yaşayabilir. Kadınlar da kendi bedensel, toplumsal durumlarıyla paralel erkeklik gösterebilirler (Özbay, 2013: 188).

Sinema tarihi içinde kadınlık ve erkeklik temsilleri değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bunun en önemli sebebi eril bakıştan feminist alternatif sinemaya geçişle birlikte kadınların edilgen konumlarının terk edilmesi ve buna bağlı olarak erkeklerin güçlü ve

yenilmez imajlarının kırılmasıdır. Böylece tek tip erkeklik yerine güçsüzlükleriyle de ele alınan erkeklikler sinema ekranına yansımıştır (Balcı Gülpınar, 2022: 187). Bütün bu gösterenler ışığında *Kosmos* ve *Kız Kardeşler* filmi çeşitli erkeklik pratikleri üzerinden incelenecek ve temsillerin ne derece çeşitlendiği anlaşılmalı çalışılacaktır.

2. Kosmos Film Analizi

Kosmos, yönetmenliğini Reha Erdem'in üstlendiği 2010 yapımı bir filmidir.

Film, fırtınalı bir günde koşarak ve ağlayarak karların arasında ilerleyen bir adamın görüntüsüyle açılır. Filmin karakteri olan ve bilinmezden sanki kaçır gibi gelen bu adam, finalde de aynı şekilde kaçarak gidecektir. Ayakkabısından yüklü miktar para çıkarır ve bir taşın altına saklar. Gördüğü yerleşim yerine doğru ilerlerken çılgın atan genç bir kadın ve gölde sürüklenen bir çocuk bedeni görür. Çocuğu sudan çıkarıp sarsarak hayata döndürdükten sonra acı çeker halde yere yüz üstü düşer. Bu sahneden sonra film ana içinde belli periyotlarla tekrarlanacak olan kurbanlık hayvanın gözü ve meydana ilerleyemeyen bir büyük saat yakın çekimde görünür.

Sonraki sahne, aslında karakterin toplulukla iletişime geçtiği neredeyse tek kamusal alan olan kahvehanedir. Boğulan çocuğun kasap olan babası gelip ona teşekkür eder. Bilinmezden gelen bu adam ise şunları söyler:

“Herkesin başına her şey aynı şekilde geliyor. İyiyle kötünün cömertle cömert olmayanın başına gelen şey aynı. İyi adam nasılsa suç işleyen de öyle. Yemin edenle yeminden korkan aynı birbiri gibi. Hayatta her şeyde bela şu ki herkesin başına gelen şey aynı. Hem de insanoğlunun yüreği kötülükle dolu ve ömürleri devamınca yüreklerinde delilik var ve sonra ölümlere katılıyorlar. Çünkü bütün yaşayanlarla beraber olanlar için umut var. Çünkü sağ köpek ölü aslandan iyi. Çünkü yaşayanlar biliyorlar ki ölecekler. Fakat ölümler bir şey bilmez ve artık onları için bir ödül yok. Çünkü onların anılması unutulmuş.”

Bu tiradında tekrara vurgu yapar. Filmin açılış ve kapanış sekansında da aynı tekrar ve döngüye dikkat çekilir. Her şey tekrarla kendini yaratır ve yok eder. Bu döngüde Battal bir yersizyurtsuz olarak yaşar. Bu durumda Battal için yer/ yurt kavramı hem her yer hem de hiçbir yerdir (Çalışır, 2019: 90).

Adını soranlara Battal olduğunu söyler. Herkes ulu ve derviş bir insan olduğunu söyleyerek Battal'a saygı duyar. İsteddiği kadar kalabileceğini söylerler. Bu sahnede

izleyici artık bu kişinin adının Battal olduğunu öğrenir. Fakat karakterdeki her şey gibi bu isim de geçiştir. O kendini nasıl tanımlarsa adı da bu tanıma göre yön değiştirecektir.

Yönetmen Reha Erdem'e göre Battal aslında bir karakter değil *figürdür*. Figür olma halinin altyapısı yönetmenin bütün filmlerindeki karakterlerin benzer bir tam olamama durumunu yansıttığı savına dayanır (Doğan, 2019: 219).

Ardından doğu garnizonunu görürüz. Dört köylü komutana şikâyete gelir. Babalarının eceliyle öldüğüne inanmadıklarını söyleyerek küçük kardeşlerini suçlarlar. Karısıyla birlikte babalarını zehirlediklerine inanıyorlardır. Küçük kardeş, babalarından kalan malları bölüşmek istemediklerinden kendisini suçladıklarını söyler.

Komutan iktidarın yapısal bileşenlerinden militarizmin temsilcisidir. Küçük yerleşim yerinde iktidarın bedenidir. Hiyerarşik yapının işleyişine göre bölgedeki asayiş ve hukuku devlet adına korumak da komutanın görevidir. Adalet isteği için ona başvurulur. Komutan bu insanları dinlemek istemez ve kovar. Öncesinde ise “*Biz burada bayrak derdindeyiz, siz baba derdindediniz*” der. Bu cümleyi eril militarizmin kendini yeniden üretmek adına başvurduğu tekrarlı bir söylem olarak okumak mümkün olabilir. Yani iktidar düzleminde hegemonik erkekliğin performatif bir görüntüsüdür. Selek'e göre de askerlik, erkeklik inşası için çok önemli bir aşamadır. Erkeklik kanıtlanır ve güçlendirilir (Selek, 2010: 202). Askerlik, kamusal alana hâkim olan erkekliğin yayılma araçlarından biridir. Bütün toplum bu gerçekle ve savaş algısıyla donatılır. Militarizm, kadın olma ya da kadınlığa yaklaşma durumunun karşıtıdır. Erkek olmanın kodları çözülürken, onun zıttı yani kadınlık da reddedilmiş olur (Barutçu, 2013: 66). Bu öğretisi ve ardından gelen pratik tam anlamıyla performatiftir. Bununla birlikte vatan toprağının namus kavramıyla özdeşimi ya da koruyup kollanmaya ihtiyacı da onu kadınsılaştırır. Najmabadi'ye göre, ulus bir erkek kardeşler birliğidir ve kadınsı vatan ile bütünlük kurar. Birçok örnekteki gibi kadın bedeni bir toplumsal kurulum için araçsallaştırılmış olur (Najmabadi, 2011; akt. Barutçu, 2013: 96).

Diğer taraftan kardeşler, babaya saygı ve paranın iktidarı ikileminde gidip gelirler. İktidarın gözünde yetersiz ve başları eğiktir. Fakat başı eğik erkekler, kendi özel hakimiyet alanlarında en küçük kardeşlerini döverek zorla arabaya bindirirler. Şiddet, hegemonik erkekliğin bir gösterenidir. Bu an meydana, atlı Atatürk heykelinin önünde

gerçekleşir. Erkekler devletin karşısında adeta *boyunları kıldan ince* ve saygılı iken; gruplarının zayıf halkası küçük erkek kardeşe karşı ise tahakküm rolünü üstlenerek işbirlikçi kategorisine dahil olurlar. Devamında babalarının tabutunu oradan oraya taşıyarak ölü bedeni sürekli örselerler.

Sözü edilen sahneye ek olarak askeri araçlar geçerken Battal onları izler. Şehrin yıkık silüeti arasında dolaşırken bir askere rastlar. Asker yasak bölgede olduğunu söyleyerek silahını doğrultur. Kimliğini sorup göremeyince Battal'ı yere yatırır ve tutuklar. Battal'ın iktidarla aktif bir savaşı olmamasına rağmen ona karşı ilgisizdir. Filmin ana eksenini de Battal'ın diğerlerine uymayan farklı dünyası oluşturur. Yasak bölgeden habersizdir ya da onu tanımlayan bir kimliğe sahip değildir. İnsana bir şey olmanın ağırlığını vererek onu belli davranış kalıplarına hapseden her şeyden azadedir. Burada Battal'ın komutan gibi performatif olmadığı anlaşılır. Sınırsız bir olasılıklar bağlamında hareket eder. Bu konuya ileride tekrar değinilecektir. Tekrar kesilecek hayvanın gözü ve köpeklerin ayakları görünür.

Sonraki sahne yine kahvehanede geçer. Sınırı açmak için imza toplayan köylüler gelir. Bir grup onlara “*O gavurun bu millete ettiği eziyeti unuttuk mu, her şey para mı kardeşim?*” diyerek tepki gösterir. Ermenistan sınırı olması muhtemel bu durumda da vatan ve millet kavramlarına vurgu belirgindir.

Köye trenle bir öğretmen gelir. Battal'a kahvede iş verirler. Akşam vaktine geçen sahnede köpekler öğretmeni korkutur. Öğretmen Battal'a kızarak hayvanlarını bağlamasını söyler. Battal öğretmenin poşetlerini alıp arkasından yürümeye başlar. Öğretmen herhangi bir tepki vermeden Battal'ın önünden yürür. Bu sahnede aralarında şu diyaloglar geçer:

Battal: “*Onlar sahipsiz. Onların başına gelenler de insanlar yüzünden efendim. Çünkü hakkın yerinde kötülük var. Adaletin yerinde de kötülük var. Aslında insanoğlunun başına gelen hayvanların başına da geliyor. Başlarına gelen şey aynı. O nasıl ölüyorsa öteki de öyle ölüyor. Hepsinin bir soluğu var. İnsanın hayvana bir üstünlüğü yok efendim. Çünkü hepsi boş çünkü hepsi aynı yere gidiyorlar. Hepsi aslında topraktan ve hepsi yine toprağa dönüyor.*”

Öğretmen: “*Sen cevap makinesi misin?*”

Battal: “*Hayır efendim, ben hiçbir şey bilmiyorum.*”

Öğretmen: “20 yıllık öğretmenim, geldiğim yere bak. Soğuk, köpekler, meczuplar... 20 yıllık öğretmenim, buraya sürgüne yolladılar.”

Battal: “Çok şanslısınız efendim. Burası iyi insanlarla dolu. Ben de yeni geldim. Misafirim.”

Öğretmenin herhangi bir şey söylemeden Battal’a poşetlerini taşıması, meczup diyerek erk gözüyle tanımlaması; onu sürgüne yollayan devletin tavrıyla benzeşir. Battal insani egolara sahip olmayan *başka* bir varlık olduğu için bu söylemle de bir savaşa girmez. Kılıç, Deleuze ve Gattari’nin şizoanaliz yöntemine atıfta bulunarak Battal’ın durumunu; egosu olmadığı için özgür, yalnız, sorumsuz ve üretken arzuya sahip olan şizo olmakla açıklar (Kılıç, 2013; akt. Çalışır, 2019: 92). Öğretmenin başına dokunarak ağrısını geçirir. Battal’ın şifacı olmasının bir sanı değil gerçek olduğu bu sahnede yavaş yavaş anlaşılır.

İnek kesilmek için yere yatırılır. Meydandaki bronz at heykeli görünürken kişneme sesi duyulur. Devletin görünmez varlığının temsili olan bu cansızlık, iktidarın erilliğine vurgudur. Adaleti ya da eşitliği getirmeyip sınıflar yaratan devlet, sesiyle her mekânın içindedir. Sürekli duyulan siren ve silah sesleri bu durumun gösterenidir. Kesilecek hayvanlar ise doğa üzerinde insan hegemonyasına başka bir atıftır.

Mahallede başlayan hırsızlık olayları huzursuzluk yaratır. Megafondan bir ses “*Bu topraklar bizim*” diyerek bağırır. Filmin başından beri etkili olan gerginlik; askeri araçlar, jet sesleri, milliyetçi marşlarla somutlanır.

Battal yine taşların altına bakar. Aradığı parayı genç kadının elinde görür. Sevinçle alır:

“*Güzeller güzeli, yüreğim şimdi bak parmaklarımdan damlayacak. Senin adın var mı?*”

“*Adım Neptün olsun.*”

“*Senin adın Neptün olsun. Benim de Kosmos. Sol elin başımın altında olsun. Sağ da beni kucaklasın.*”

Bu sahne Battal’ın adının değişkenliğine vurgu yapar. Onunla birlikte kadın karakter de bu geçişkenliğin dişil yüzüdür. Bilinen dille kurdukları tek iletişim budur. Bu sayede de mekânsal gerçekliğin dışında başka bir tanışma pratiği gerçekleştirmiş olurlar. Diğer yandan ilk andan beri tüm karşılaşmalarında doğaya ait seslerle konuşarak özgün bir dil imkanını yaratmış olurlar.

Kıraathanede herkes Battal'ın bir iş bulup çalışmasını söyler. Çöpü götüren Battal geri gelmeyince kahveci “*Senden bir bok olmaz*” diyerek kızar. Battal o sırada güvercinlere bakmaktadır. Kahvede “*Çalışmayı Allah sevmez*” diyerek Battal ile konuşurlar.

Battal: “*Ben çalışmaya çoktan yüz çevirdim. Yüreğim verdiğim emeğin karşılığı bir şey ummasın diye yüz çevirdim. Çünkü bütün emeğinden ve emek çeken yüreğinin çabalamasından insana ne fayda var bulamadım. Çünkü o zaman insanın günleri hep dert, emeği keder oluyor. Geceleri bile yüreği rahat etmiyor.*”

Kahvedekiler: “*Ben çalışmam diyorsun yani.*” (Gülerler.)

Battal: “*İnsan için yemeden ve içmeden ve emeğiyle canını sevindirmeden başka bir şey yok. Bunu yapan da Allah. Çünkü Allah hikmeti, bilgiyi, sevinci kendi önünde iyi olan adama veriyor.*”

(...)

Battal: “*Aşk istiyorum.*”

Kahvedekiler: “*Karı istiyor bu ya.*”

Battal: “*Aşk hastasıyım ben. Hep aşk peşindeyim. Gönül ve heyecan peşindeyim.*”

Kahvedekiler: “*Kadın peşindesin.*”

Neptün: “*Baba gaz alacaktınız.*”

Battal: “*İşte bak, bir nar cenneti... Diri suların kuyusu... Ben bununla kendimden geçerim. Bakışı seher gibi... Güneş gibi temiz... Ay gibi güzel... Bu kız da kim, ben bilirim.*”

Herkesin Battal'a çalışmasını söylemesi, normal bir erkek olma yolunda yapması gerekenlerin hatırlatılmasıdır. Erkekler var oluş aşamalarını teker teker geçerken para kazanarak iktidarlarını pekiştirmek zorundadırlar. İş sahibi olarak ev geçindirme hegemonik erkekliğin belki de en önemli aşamalarından biri sayılabilir. Tam olmak yolunda atılacak bir adım olan çalışmak eylemi; yoksun olunduğunda da eksiklik, yetersizlik duygularına sebebiyet verir (Barutçu, 2013: 106). Erkeklik bir habitus olarak işler ve erkekler bireysel ve grup halinde yapmaları gerekeni çok erken yaşlarda öğrenirler (Cengiz & Küçükural, 2004: 57).

Aynı zamanda “*Aşk istiyorum*” söylemine karşılık “*Karı istiyor bu*” ya da “*Aşk peşindeyim*” söylemine karşılık “*Kadın peşindesin*” söylemi temel bir zıtlık barındırır. Bu zıtlık, ruha ve düşsele denk düşen Battal karakteriyle madde ve beden algısının yerleşik olduğu köylüler arasındaki zıtlıktır. Hetero erkek beden, cinsel doyum için kadına ihtiyaç duyar. Aşk denilen duygu da buna indirgenmiştir. Fakat Battal ne paraya-çalışmaya ne de erkeksi cinsel hazza düşkündür. Arzulayan bedene sahiptir fakat bu, karşıt bedeni bir nesneye dönüştürmez. Bu anlam evreninin dışında olanlardan Neptün’ün babası da sigarasını Battal’ın elinde söndürür. Ataerkil toplumlarda hegemonik erkekliğin kadın bedeninde temsile çıkardığı namus kavramının koruyucusu baba, kendi performansını sergilemiş olur.

Neptün’ün babası kanlı bir önlükle görünür. Battal’a kömür götürüp sobasını kurar. Karnının aç olup olmadığını sorar. Battal’ın elinde yara veya iz olmadığını görür. Çok şaşırır, tepki vermeden gider. İneği gözü ve filmin başındaki durmuş saat tekrar görünür. Kardeşlerden en küçüğü lokantada ağırlarken sınır için gelenlere imza verir. Battal kahveye gelip çay ister. Kahveci bundan sonra çayların paralı olacağını söyler. Battal hasta kadını görür. O sahnede postal sesleri duyulur. Genel itibariyle şehrin eril havası bir bozukluk ve yanlışlığı imler.

Öğretmen Battal’a gördüğü rüyayı anlatır. Arkada Harbiye Marşı çalar. Kavga eden insanlar, köpekler ve kanlı bir su görülür. Bir sonraki sahnede öğretmen ve Battal çıplaktır ve sarılırlar. Durmuş saatin ilk kez çalıştığı görülür.

Soygun olayları üzerine kahvede biri konuşur. Sınırların açılmasına karşıdır. Aynı adamın Battal’a “*Dünya bozuldu, herkesten korkuyoruz*” demesi üzerine Battal şunları söyler:

“Yeryüzünde ne kötülük olacağını asla bilemezsin. Eğer bulutlar yağmur yüklüyse yeryüzüne boşalırlar. De ki bir ağaç devrildi. Nereye devrilirse ister güneye ister kuzeye. Orada kalır. Ne fayda? Ne gördüm? Neyi bildim? Tek bulduğum Allah insanı doğru yarattı. Fakat onlar çok düzenler aradılar.”

Burada Battal’ın bahsettiği, köylülerin ya da yabancı olduğu için kendisine şüpheyle yaklaşan komutanın aradığı düzendir. Yabancı olan, tedirginlik yaratır. *Başkası*, kahvede konuşan adamın da dediği gibi oyunu ve ahlakı bozandır. Oyun, sözcüğünün tercih edilmesi de performatif dünyanın kurucu unsurlarına atıf olarak okunabilir. Bourdieu’ya

göre bireyin pratikleri sürekli değişebilirliğe vurgu yapar. Habitus kişinin bir şekilde davranmasını sağlar ve bu pratiklerle ortaya çıkan bir oyun hissi yaratır (Cengiz & Küçükural, 2004: 57). Aynı şekilde ahlak, iktidarın düzenin devamlılığını sağlamak için dayandığı suni bir kavramdır.

Sonraki sahnede oldukça gergin bir atmosfer görülür. Polisler Battal'ın kaldığı yerde arama yapar. Yine ineklerin kesildiği sahne görünür. Kanları akıtılır, derileri yüzülür.

Battal küçük oğlu görür. Kimden korktuğunu ve suçu olup olmadığını sorar. Adam, Battal'a karısı ve babası arasındaki ilişkidten bahseder. Bunun için babasının ölmesini istediğini söyler. Battal yardım etmeye çalışsa da küçük kardeş yakalanır. Ancak ilerleyen sahnelerde, diğer abisi ağlayıp, diz çökerek komutana suçunu itiraf etse de önemsenmez. Çünkü iktidar kendisine uygun bir suçlu bulmuştur. Burada aslolan adaleti sağlamak değil düzeni/düzensizliği devam ettirmektir. Bu ikilik; eril mekanizmanın gölgesinde sakatlık, mutsuzluk, suçluluk deneyimleriyle kendini gösterir.

Battal öğretmenine evine gider. Aralarında şu diyalog gerçekleşir:

“Size sarılmaya geldim”

“Defol!”

“Neden yüzüme bakmıyorsunuz?”

“Sus!”

“İnsana verilecek en büyük ceza bu.”

“Utanmaz adam. Bu yaştaki kadını baştan çıkarttın. Çok utanıyorum.”

“Vücudunuzun isteği ruhunuzun da isteği değil mi?”

“Değil! Senin dediğini hayvanlar yapıyor. Nerede kaldı insanın farkı?”

“Bir farkı yok ki.”

“Sus. Ahlaksız yabani.”

“Ben sizi ruhumla ve hem bedenimle sevmeye gelmiştım efendim.”

Özünde sevinci ve doğallığı barındıran Battal'ın bedeni ve düşüncelerine karşılık öğretmenin bedeni ve düşünselliği kışkırtılmış ve baştan çıkarılmıştır. Sisteme kurban edilmiş bu beden, saf sevgiyi eril ahlakın kodlarıyla okuyarak öter. Battal'ın insanla hayvanın farkının olmadığını söylemesi, Neptün ile aralarındaki hayvani seslerle ve eziyet edilen hayvanların görüntüleriyle paralel bir imgesellik gösterir. Battal insanı hayvana üstün kılmayarak her oluşu içinde barındırır (Çalışır, 2019: 95). Oysa hayvan bedeninin kendisi için var olduğunu düşünen eril üsttencilik, kadın bedenine dair de aynı algıyı işlevsel kılmıştır. Burada iki tür tabi oluşun da erkekliğin yıkıcılığına vurgu yaptığı söylenebilir.

Battal mezbahaya gelip Neptün'ün babasına şunları söyler:

“İki kişi bir kişiden iyidir. Çünkü düşerlerse biri arkadaşını kaldırır. İki kat iplik zor kopar. Ruhum beni dinlemediği zaman çıkıp iskeletime diyorum ki ağzınla acele etme ve yüreğin söz söylemeye tez olmasın. Çünkü Allah göklerde ve sen yer üstündesin. Bunun için sözlerin az olsun. Öyle diyorum.”

Söylem üretmek de dilsel zeminde bir nebze hüküm vermektir. Battal arkadaşlık kurduğu ve ona sorgusuz yardım eden bu adama bağlılığını bildirir. Ruha karşın iskelet bedendir, ettir ve akli simgeler. Aydoğan'a göre Türk filmlerinde erkek karakterlerde görülen konuşmama hali, himayeci bir dil kurulumundan yoksun olmayı ifade eder (Aydoğan, 2020: 16). Battal da yer yer bu suskunluğu taşır ya da söylenenlere direkt bir cevap vermeyerek söylem alanını muğlaklaştırır.

Komutanın hasta akrabası yolda yürürken Battal ile karşılaşır. Elindeki bir kâğıdı Battal'a verir. Battal eczaneye gidip kadına vermedikleri ilacı alır. Bu bir çeşit antidepressandır. Neptün Battal'ın evine gelir. Doğayı ve hayvanları taklit ederek iletişim kurarlar. Şehrin meydanında durmuş bir saat görünür.

Battal film başından beri öksüren astımlı terziyi kucaklayıp sarsar. Ona da şifa verir. Fakat bu şifa verme eylemi ona her seferinde acı verir. Adam ağlar ve ölü hayvanların kanlı yüzleri tekrar görünür. Neptün sesler çıkartarak Battal'ı arar. Arka planda silah sesleri gelir. Doğaya ait oluşla yapay ve şiddete ait oluşun karşıtlığı yine kendini gösterir.

Battal'ın iyileştirdiği adam sokakta onun elini öpmek ister. Kaldığı belediye binasının önünde insanlar sıra olur. Oradan kaçır. Yaşlı bir kadın Battal'ı konuşmayan torununun

yanına şifa vermesi için götürür. Bu, parasını çalan çocuktur. Askerlerin “*Uygun adım mars!*” sesleri duyulur. Battal eczaneye girerek kadının almak istediği ilaçların hepsini çalar. Evde cebinden kırmızı ojeler çıkartarak Neptün’e gösterir. Ardından ayak ve el parmaklarını kırmızıya boyarlar. Hem hareket alanında hem de sesleriyle doğadaki canlıları taklit ederek bir ritüel gerçekleştirir. Burada iki değil dört ayaklı olurlar ve kuş gibi uçarlar.

Battal’ın ses ve hareket bazlı pratikleri konuşulan dili saf dışı bırakarak o dildeki iktidarın kodlarını da alaşağı eder. Bu da onu değiştirmeye yönelik radikal bir adımdır (Sutton, Martin-Jones, 2014; akt. Çalışır, 2019: 99).

Çocuk Battal’ı arkasından taş atarak takip eder. Battal içeri girince kapıyı aralık bırakır. Çocuk da peşinden girer. Aynı şekilde çocuğu tutup kaldırır ve sarsar. Gökyüzünde bir alev topu görürler. Çocuk “*İşaret*” der ve oraya doğru birlikte koşarlar. Vardıklarında yanar halde, tam olarak ne olduğu anlaşılmayan bir mekanizma görürler. Bu bilinmeyen nesne Neptün için bir yıldız, imza karşıtı adam için sınır ötesinden atılan bir roket, başka bir köylü için bir uydudur. Nesnenin bulunduğu yer yasak bölge ilan edilir. Tekinsiz bir atmosfer hüküm sürmeye devam eder. Bir sonraki sahnede çocuk konuşmaya başlamıştır. Çaldığı parayı Battal’a geri verir. Battal paranın kendisine ait olmadığını söyler.

Kadının hastalığına çare olmadığını anladığı için eczaneden çaldığı ilaçları çöpe atar. İlerleyen sahnelerde öğretmen intihar eder. Bu durum aslında öğretmenin bedeniyle ve arzusuyla barışmadığını anlatan bir sahneyle nedene bağlanır. Küçük çocuk hastalanır ve ölür. Hasta kadına şifa vermek isterken komutan gelir. Kadına tecavüz etmeye çalıştığını zanneder ve Battal’ı kovalamaya başlar. Battal kaçır. Çocuklar Battal’ı taşlar. Neptün’ün babası Battal’ı saklar. Neptün Battal’ı arka kapıdan çıkarır. Arkasından son kez seslenir. Battal açılış sekansındaki gibi koşarak köyden kaçır.

Filmin sonunda hiçbir şey olması istenen gibi olmamıştır. Şifa dağıttığı için köyde yer bulan Battal, zarar verdiği düşünülen noktada ötekileştirilir. Hegemonik erkekliğin temsili komutana göre ise en başından beri tekinsiz ve tehlikeli bulunur. Battal, köye kaçarak geldiği gibi kaçarak gider. Kurulu düzenin kod sisteminde kendine yer bulamaz. Onun varlığı saf, içkin bir varlıktır. Filmin bütünlüklü okumasında militarizm hegemonik bir temsilken, köylüler bir şekilde bu sistemi sürdüren işbirlikçilerdir. Bunu farklı olana tahammül göstermeyerek, değiştirmeye çalışarak yaparlar. Bütün bunların arasında Battal

ise madun erkeklik kategorisinde okunabilir. Şifacıdır, duygularını dışa vurmaktan çekinmez, saftır, egosuzdur, bencil değildir. Bu özellikleriyle kamusal alana sahip olan hegemonik erkekliğin tehdit unsuru olarak göreceği bir yapıyı temsil eder. Çünkü erkeklik de performatif bir süreçtir ve Battal karakteri bu performativite özelinde iktidar için yıkıcı gücü temsil eder.

Reha Erdem sinemasının karakterleri; toplumsal dönüşümlere uyum sağlayamayan, eksik olan, tökezleyen, kusurlu bulunan, yarım kalmış karakterlerdir. Kosmos filminde de bu tökezleme Battal karakteriyle özdeşleşir. Devamlı bir oluş halindedir (Doğan, 2019: 219). Bu da filmin başında yarattığı olasılıklar evrenini destekler. Bir hayattan başka bir hayata yolcudur, acı çeken bir şifacıdır ve gittiği her yerde yanlış bulunur. Çünkü tanınır değildir.

Neptün'ün babası Battal'ın elinde sigara söndürmüş olsa da ona sahip çıkan, son sahnede kaçmasını komutana yalan söyleyerek kaçmasını sağlayan karakterdir. Bu açıdan Battal'ın süreğenliğini destekleyerek hegemonik erkeklikle işbirliğine girmemiştir.

Battal'ın köye gelirken getirdiği ve nereden geldiği belli olmayan paralar film süresince gizemini korur. Paraları saklayarak kurtulmaya çalışsa da bir şekilde ona geri dönerler. Küçük çocuk paraları geri verdiğinde de “Bunlar benim değil.” diyerek reddeder. Dükkanlara giren hırsızın Battal olduğu kabul edilse bile bu paralarla başkalarının şifa bulmasına yardım eder. babasını öldürmekle suçlanan adam da oğlunu iyileştirmesi için gelen yaşlı adam da kendi pratiklerinde yaralıdır.

Battal ile Neptün arasındaki iletişimde sözün hükmü yoktur. Butler, “*Dil tarafından kurulmak, bir iktidar/söylem ağı içerisinde yeniden üretilmektir*” diyerek “*altüst edici alıntılanmaya*” vurgu yapar (Kineşçi, 2018: 55). Bu bağlamda dili farklı biçimde kurgulamak ya da tamamen alaşağı etmek iktidara karşı yıkıcı bir gücü temsil eder.

3. Kız Kardeşler Film Analizi

Kız Kardeşler, Emin Alper'in senaryosunu yazıp yönettiği 2019 yapımı bir filmidir. Kasabaya besleme olarak giden üç kız kardeşin öyküsüne dayanır.

Film, en küçük kardeşin dar köy yolu üzerinden ağlayarak baba evine döndüğü sahneyle açılır. Babası, büyük ablası ve onun kocası Veysel ile akşam yemek yedikleri sahnede Veysel'in başta yersiz görünen öfkesiyle karşılaşırız. Küçük oğlu ishal olduğu için hastaneye götürüleceklerine kızar çünkü kendisi zatürre olduğunda kimse oralı olmamıştır.

Gece, hayvanlarla dışarıdayken yanına gelen adamlardan bahsederek artık sürüye gitmeyeceğini söyler. Kayınpederi ise Veysel'in madene inmekten korkan babası gibi korkak olduğunu söyleyerek güler. Sinirlenip çıkan Veysel'in arkasından eşinin "yarım akıllı" demesi Veysel'in yer bulamayan, kabul görmeyen varlığını açık eder. Öfkesi de bu yok sayılmaya dönüktür. Evden çıkan Veysel, ormanın içine girmeye cesaret edemeyerek geri döner.

Erkeklik, korkmamayı, cesur olmayı gerektirir. Sürüsüne sahip çıkması gerektiği gibi ailesini de koruyup kollamalıdır. Veysel, kendisine sürekli eksikliğini hatırlatan karısı ve yaşlı babasına tahammül edemez fakat aksi yönde de hareket edemez. Bu onun sıkışmışlığını gösterir.

Akşam kızlarla babaları arasında geçen diyalogda büyük kardeş Reyhanla babası tartışır. Babası, küçük kız Havva'nın ne iyi huylu olduğunu, Reyhan'ın ise akılsızlık ettiğini söyler çünkü Reyhan evlilik dışı bir ilişki yaşamış ve bir çocuk doğurmuştur. Kızları beslemeliğe yollamayı annelerinin de istediğini söyler. Hatta kardeşlerden sadece onun köyde kalıp kendisiyle evlendiği için yakınıp laf çarptığını söyler. Burada kızların babasıyla Veysel'in kaderi bir noktada benzeşir. Hor görülen erkeklikleri ile hegemonyanın dışındadırlar.

Gece, Veysel babasına evli oldukları için Reyhanla kapısı olan odada yatmaları gerektiğini söyler. Şevket ise kızarak eğer mahremine bu kadar düşkünse kendisine bir ev yaptırmasını söyler. Veysel; yine tek başına kendini var edemeyen, kimseye yetemeyen, eksik bir karakter olarak görülür. Yatakta yakınlaşmak istediği Reyhan da onu iter. Kendine ait olmayan bir evde, tekil bir hayat sürer.

Ertesi gün ortanca kardeş Nurhan, besleme gittiği evden ikinci kez getirilir. Altını ıslattığı için evin oğlunu dövdüğünden köye gönderilmiştir. Burası ablası Reyhan'ın da besleme olarak gittiği evdir. Nurhanla ablasının tartıştığı sahnede Reyhan'ın "*Seni Topal Hamdi ile eveririz*" demesi üzerine Nurhan, Veysel'i boşayıp Hamdi ile evlenmesini ve onun da Veysel gibi "*erkek güzeli*" olduğunu söyleyerek dalga geçer.

Reyhan ile Veysel'in evliliklerinin denklik mantığıyla sürdüğünü söylemek yanlış olmaz. Veysel meczuptur, biraz korkaktır. Reyhan ise bakire değildir, üstelik evlilik dışı ilişkisinden çocuğu da olmuştur. Bu bağlamda Reyhan ancak Veysel ile evlenebilir, aynı

zamanda Veysel de yarım erkekliğiyle ancak Reyhanla evlenebilir olandır. İki karakter de toplumsal gözün yargılamasına maruz kalmıştır.

Filmin bütün karakterleri iktidar mekanizmasına yaklaşp uzaklaşırken hiçbiri gerçekten ona dahil olamaz. Öteki ve yabancıdırlar. Bununla beraber birbirlerini *ötekinin ötekisi* konumuna getirerek çatışmayı diri tutarlar. Necati Bey filmin mikro evreninde, şehirli bir doktor olarak hegemonik erkekliğin temsilidir ve iktidarı temsil eder. Yani ulaşılmak istenen statüye sahiptir.

Muhtar, Şevket ve Necati'nin rakı içtiği sahnede Şevket kızlarının akılsızlığından şikâyet edip kendisini ne kadar utandırdıklarını anlatır. Bu anlatıma Reyhan da dahildir. Hamile kaldığı için Reyhan'ı suçlar. Nurhan yerine Havva'yı Necati'nin yanına vermek ister. Bu olayda yalnızca hem muktedir olamayan hem de erkekliğin ötekisi olan kadın bedenini sorumlu tutar. Namusunu da koruması gereken odur. Fail olan eril beden, suçun kapsamına girmez.

Bu sahnede Veysel yanlarına gelir. Necati'nin rakı içip içmediğini sormasıyla Şevket ona dokunduğunu söyler. Veysel, bir bardak içeceğini söyler. Veysel'in rakı içip içmemekte bile kendi sözü yoktur. İkinci sahnede Veysel Necati'den şehirde bir isteyerek köyde erkek kalmadığını kendisinin de çobanlık yapmak istemediğini söyler. Sürekli köye olan özlemine dile getiren Necati, Veysel'e özendiğini söyler. fakat bütün bu halde söz sahibi olduğunu bilmenin güveni vardır. Veysel, tek başına olmadığını, Reyhan ve Gökhan'a bakmakla yükümlü olduğunu hatırlatır. Burada önemli nokta Veysel'in dikkate alınmak istemesidir. Olumlu bir cevap almak için ısrar ederken Necati tarafından, şehirde iş bulma ümidiyle de Reyhan tarafından sözünün önemszenmesini ister. Veysel'in ısrarları sonucu sinirlenen Necati işsiz, güçsüz, parasız, okuma yazma bilmeyen haliyle şehirde yaşamanın kolay olmadığını söyler. Şevket de diğer taraftan kızınca Veysel, sıkışmışlığını ifade ederek patlar. İtip kakılmaktan şikâyet eder. Muhtara küfreder. Bir erkek olmasını bekleyen topluma kendini ispat etmeye çalıştıkça daha fazla itilir.

Reyhan ve Nurhan'ın cinsellikle ilgili sohbetinden sonra Reyhan gece dışarıda içkinin etkisiyle uyuyakalmış Veysel'i görür. Burada Veysel'le kendisine dokunmasına izin vermeyerek ve adını sayıklamasın diye ağzını kapatarak cinsel ilişkiye girer. Reyhan'ın arzulayan bedeni, dokunmak bile istemediği, hor gördüğü Veysel'in bedenine yönelir. Veysel'in bedeni bir metadır. Tabi gören ve istismar eden erillik Reyhan'da somutlanmış

olur. Çünkü Reyhan'daki aynı tam olamayış halidir. İlerleyen sahnelerden birinde kardeşi Havva'ya kendini kadın zannederek Necati'nin eşi Neriman'a nankörlük ettiğini anlatır. Bunun sonucunda ev bildiği yerden sürgün edilmiştir.

Evde kardeşler Necati'nin evi için birbirleriyle yarışır. Aile üyelerine ve köylülere Reyhan'ın bir eczacı kalfasıyla ilişki yaşadığı şeklinde yalan söylenmiştir. Necati özür dilemek için Veysel'i yanına çağırdığında, Veysel lafi köylülerin dedikodularına getirince Necati sinirlenerek Veysel'i döver. Sese koşan muhtarla Şevket'e tüfeğini doğrultunca Veysel'i yerde tekmelerler.

Reyhan eve gelen Veysel'i "*beylerin sofrası*"na oturduğu için azarlar. Rakı içmeyi bile bilmediğini, yerini de kendini de bilmediğini, akılsız olduğunu söyler. Veysel sinirlenince ateşin üstündeki kazan bebeğin üzerine devrilir. Bu trajik kazada bebek ölür. Reyhan'ın tek umudu, onu mutlu eden tek varlık da yitirilmiş olur.

Trajik kazanın ardından birkaç ay dağda saklanan Veysel köye inerek Reyhan'dan özür diler. Eğer onu hor görmeselerdi böyle olmayacağını söyler. Reyhan'ın yanından ayrıldıktan sonra bir ağaca kendini asar. Veysel film süresince diğerlerinden farklı bir koda sahiptir. İktidara yakın olmak isteyenlerle, bunu isteyenlere yakın olmayı arzulayan Veysel vardır. Tabi olmayı arzulayanlar Veysel'i hor görür (Ergüç, 2019: 99). Veysel'in farklı okuması onun madun erkekliği üzerinedir. Biraz meczup, biraz korkak oluşu heteroseksüel hegemonyaya dahil edilmemiş bir karakter olarak yaşayıp ölmesine neden olur. Veysel ile duygu birliği kurmaya en yakın an, onun acziyetine acınan anlardır. Connell'in homoseksüel erkekler dışındaki madunluğu ifade ettiği kavramlardan "*pısırik*", "*ahmak*", "*beceriksiz*", "*ödlek*", "*sümsük*", "*korkak*" Veysel'in atıldığı alandaki görünümüdür (Connell, 2019: 153).

Necati karakteri oturuşuyla, sözcük seçimiyle, vücut diliyle hegemonik erkekliği temsil eder. Filmdeki kadınlardan özellikle Reyhan da hor görülmüş, istismar edilmiş bir karakter olarak pişmanlıkla doludur. Kocası Veysel'i çeşitli biçimlerde istismar, hor görme, incitme pratikleri üzerinden erkekliğin yeniden üreticisi konumundadır. Kendisi de aynı şekilde incitilmiş bedenini taşır. Bu yüzden Reyhan karakteri çok katmanlıdır ve farklı okumalara da elverişlidir. Tekrar beslemeliğe dönmeyeceğini bilir. Veysel ile köyde yaşamak da istemez. Bu yüzden Ankara'daki teyzesinin yanına gitmeyi arzular. Şevket, konumu ve yaşantısı itibarıyla hegemonik erkekliğe erişemeyecektir. Fakat

çıkarları doğrultusunda onunla işbirliği halindedir. Her fırsatta hegemonyaya hoş görünmek için damadı Veysel'i küçümser. Bu da Şevket'i işbirlikçi (suç ortağı) erkek dolayımında okumayı gerektirir.

Nurhan ve Havva'nın köyden ayrılan Necati'nin arkasından bakakalması, Nurhan'ın Necati'ye kendisini de götürmesi için yalvarması da iktidar temsilini var ederek hegemonik erkekliği her seferinde yeniden üretir.

Karakterlerin söylemleri yersizyurtsuz söylemlerdir. Görünüşleri itibariyle *oralı* gibilerdir fakat söylemsel olarak başka bir yurt özlemi ağır basar. Bu durum da yaşadıkları sıkışmışlık, bunalmışlık hissini arttırır (Aytaş & Ulutaş, 2021: 60).

4. SONUÇ

Analizi yapılan her iki filmde de erkekliğin farklı temsillerinin kurgusal zeminde aktarıldığı görülür. Fakat çalışmanın başında bahsedildiği gibi öncelikle bu temsillerin geçişken olduğunu vurgulamak gerekir. Genelde cinsiyet çalışmalarının ve erkeklik çalışmalarının da temel taşlarından biri olan performativite kavramı bu geçişkenliğe işaret eder. Cinsiyetler, belli davranışların kalıplaşması sonucu kategorilendirilir ve iktidar mekanizmaları tarafından hizaya sokulur. Söz konusu performans devam ettikçe cinsiyet rolleri daha da içselleştirilir. Fakat tersine çevrilen performans, tam bu noktada toplumsal cinsiyet rolleri için bir yıkıcı etki görevi görür. Çalışmaya konu olan Kosmos ve Kız Kardeşler filmlerinde de bu bağlamda hegemonik erkekliğin etrafında şekillenen ve sergilenen diğer erkeklik temsillerinin varlığı tespit edilerek incelenmiştir. Bu temsillerin toplumda yer bulma biçimleri incelenerek performans kavramı ve dönüştürücü etki arasındaki ilişki irdelenmiştir. Çok çeşitli ve geçişken kadınlık ve erkekliklerin varlığıyla beraber iktidar mekanizmasına aykırı performansların kabul görmediği, dışlandığı sonucuna varılmıştır. Öte yandan bu performans kendi süreğenliğini yarattığı takdirde dönüştürücü etkisi de söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Alper, E. (Yöneten). (2019). *Kız Kardeşler* [Sinema Filmi].
- Aydoğan, D. (2020). Hegemonik Erkeklik Krizi ve Yeni Türk Sinemasında Erkeklik Halleri. *Erciyes İletişim Dergisi*, s. 1-24.
- Aytaş, M., & Ulutaş, S. (2021, Ocak). Yuva ve Yersizyurtsuzlaşma Kavramları Çerçevesinde "Kız Kardeşler" Filmi Üzerine Bir Çözümleme. *İDİL*, s. 53-62.
- Balcı Gülpınar, D. (2022, Nisan). Feminist Sinemada Erkekliğin Temsili ve Jane Campion'un Piyano Filmi . *SEKANS Sinema Kültürü Dergisi*, s. 186-202.
- Barutçu, A. (2013). Türkiye'de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Cengiz, K., & Küçükural, Ö. (2004, Güz). Hegemonik Erkekliğin Peşinden. *Toplum ve Bilim*, s. 50-70.
- Connell, R. (2019). *Erkeklikler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Çalışır, G. (2019). Reha Erdem Sinemasında Şizoanaliz ve Yersizyurtsuzlaşma: Kosmos Filmi Örneği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, G. (2016, Aralık). "Erkekler (de) Ağlar!" : Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Feminist Eleştiri*.
- Doğan, Y. (2019, Bahar). Reha Erdem Filmlerinde Zaman, Uzam ve Bellek Üzerinden Bir Değerlendirme. *Global Media Journal*, s. 201-227.
- Erdem, R. (Yöneten). (2010). *Kosmos* [Sinema Filmi].
- Ergüç, V. (2019, Bahar). Kız Kardeşler Filminde Öznenin Durumu: Judith Butler Perspektifinden Bir Okuma. *sinecine*, s. 81-103.

- Güneş, H. (2016, Kasım-Aralık). Erkeğin Ataerkil Rejime Entegrasyonu: Yabancılaşma ve Uyum. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 266-284.
- Horzum, Ş. (2018, Aralık). Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kurumsala. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 75-101 .
- Kepekçi, E. (2012). Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, s. 59-86.
- Kineşçi, E. (2018). Queer Kurama Katkıları Bağlamında Judith Butler Düşüncesi. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 40-66.
- Özbay, C. (2013). Türkiye'de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu Batı*, s. 185-204.
- Selek, P. (2010). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İletişim Yayınları .

BİZANS LİTÜRJİK ESERLERİNDE İSA VE MERYEM TASVİRLERİNİN ÇAĞDAŞ SANATA YANSIMASI ‘ESTETİK- İNANÇ-POLİTİKA’

Çağla ÇAYLI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans,
caglacayli06@gmail.com

Özet

Bizans İmparatorluğu’nda Hıristiyanlık inancının resmi din olarak kabul edilmesiyle çok sayıda inşa edilen kiliselerde düzenlenen törenlerde çeşitli malzemelerden ve farklı biçimlerden oluşan eşyalar kullanılmıştır. Dini ayinlerde kullanılan bu eşyalar litürjik objeler olarak adlandırılmıştır. Farklı form ve malzemelerden yapılmış bu eşyaların üzerinde başta İsa ve Meryem olmak üzere diğer kutsal kişilere ait tasvirler bitkisel ve geometrik düzenlemeler içinde verilmiş, kutsal kişi tasvirli eşyalar kullanıldıkları dini ayinin kutsallığına ve değerine vurgu yapılmasında aracı işlevi üstlenmişlerdir. Bu çalışmada işlevsel özelliği olan bu eserlerin bezeme ve simgeleri irdelenip, İsa ve Meryem sahnelerinin tasvirleri yapılarak sonraki sanat dönemlerine (resim, heykel, mimari) yansımalarının araştırılması amaçlanmıştır. Bizans sanatının etkilerini geçmişten günümüze kadar Hristiyanlığın yaygınlaştığı ve hakim olduğu coğrafyalarda görmek olasıdır. Daha çok Meryem ve İsa tasvirleri ele alınarak, hem estetik, inanç ve politika, hem de günümüze kadar gelen sanat dönemlerine yansımaları bağlamında araştırılacaktır. Din bağlamında ana motif olarak kullanılan İsa ve Meryem tasvirlerinin günümüz sanat alanında varlığını devam ettirdiği söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Liturji, Hristiyanlık, Çağdaş Sanat, Bizans Sanatı, İkonografi

Giriş

Bizans İmparatorluğu başta olmak üzere tüm Hıristiyanlık inancının yayıldığı coğrafyalarda İsa ve Meryem ikonografileri kutsal kabul edilmiştir. Hıristiyanlığın kabul edilmesi ve sonraki dönemler Bizans'ta dini inancın getirdiği yeniliklere sahne olmuştur. Bizans İmparatorluğunda Meryem ve İsa'nın yoğun olarak ikonografilerinin yapıldığı öteden beri bilinmektedir. Bu ikonografiler Eski ve Yeni Ahit'ten alınan konular doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Bu sebeple yapılan tasvirlerin amacı da bu yönde şekillenmiştir. Bu çalışmada Eski ve Yeni Ahit'e dayanan İsa ve Meryem konulu ikonografiler incelenmiştir. Bizans ayinlerinde kullanılan bu ikonaların hangi amaç ile kullanıldığının ve sonraki dönemlerde sanata yansımalarının nasıl olduğu konusuna değinilmiştir. Araştırmalarda, İsa ve Meryem ikonografilerinin hem işlevsel hem de sanatsal açıdan değerlendirmeleri yapılarak farklı sanat alanlarındaki etkilerinden çıkarımlar yapıldığı görülmektedir. Fakat Bizans dönemi dini ayinlerde kullanılan eserlerin güncel sanata gibi etkileri olduğu konusuna bakıldığında bazı yetersizliklerin olduğu söylenebilir. İsa ve Meryem ikonografilerinin yorumları yapılmış olsa da çağdaş sanatta yansımalarının nasıl olduğuna karşılaştırmalı olarak bakılmadığı söylenebilir. Bu çalışmada Meryem ve İsa tasvirleri , hem estetik, inanç ve politika, hem de günümüze kadar gelen sanat dönemlerine yansımaları bağlamında araştırılmıştır.

1.1.Bizans ve Dini Ayinler

Bizans İmparatorluğunda Hristiyanlığın IV. yüzyılda resmi din olarak kabul edilmesi, devletin sosyo kültürel ve siyasi yapılarında köklü değişikliklerin oluşmasına kaynaklık etmiştir. Bu değişim sanat alanında da yaşanmış ve Hıristiyanlık inancında kabul edilen kutsal tasvirler, imgeler oluşturulmuştur. Kilisenin İmparatorlukta etkin olmaya başlamasıyla sanat yapıtlarında din politikalarının önemi gözetilmiştir. Kiliseler, Hıristiyanlık inancının kabulüyle İmparatorlukta baskın rol oynamaya başlamış bu nedenle İmparatorların da katıldığı dini törenler düzenlenmeye başlamıştır. (Görüntü 1.1 -1.2) Kiliselerde düzenlenen bu dini törenler ayin-ibadet anlamına gelen litürji olarak adlandırılmaktadır.

Görüntü 1.1. Contantinus ve maiyetinin 313 yılında Hıristiyanlığı resmi din ilan etmesi.

Kaynak: (<https://wannart.com/icerik/8789-milano-fermani-ve-roma-imparatorlugunun-hristiyanligi-kabulu>)

Litürji kelimesinin kökeni Yunancadan gelmektedir ve dini ayinde sembolik değeri olan ekmek ve şarap İsanın bedenini ve kanını temsil etmesi bakımından komünyon olarak isimlendirilen ayinin temelini oluşturmaktadır.

Görüntü 1.2. Ayasofya Mozaïği, I. Constantinus'un saray maketini Meryem'e sunması.

Kaynak: <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/ayasofya-camiindeki-mozayikler/>

İmparator yeryüzünde Tanrı'nın elçisi olarak da görülür ve kilisede komünyon ayininde papazlar gibi davranabilirdi. Ayinde İmparator paten dediğimiz metal bir levha üzerinden ekmeği ve şarabı da kendisi alırdı. Bu sebeple İmparator'un ekmeği ve şarabı, komünyona katılmadan önce bir papaz tarafından kutsanmaktaydı. (Geanakoplos, 2011:180-185)

Litürjinin temelini oluşturulan komünyon farklı ayin temalarında da aynı biçimde uygulanmaktaydı. Bu ayinler; İmparatorluk litürjisi, doğum litürjisi, ölüm litürjisi, vaftiz litürjisi, Ökaristi (İsa'nın ölümü ve dirilişi) gibi bölümlere ayrılmaktadır.

1.2. Bizans'ta Dini Ayinlerin (Litürji) Bölümleri

1.2.1. İmparatorluk Litürjisi

Bizans dini ayinleri 6.7. yy da imparatorluğun idaresinde gerçekleştirilmekteydi. Bu ayinler toplumda imparatorun yetkisini ve gücünü gösterme amacıyla düzenlenmekteydi. “ İmparatorluk seremonileri anıtsal resim sanatı el sanatlarında el yazmaları ve zafer kemerleri üzerinde tasvir edildiği örneklerde görülmektedir ” (Acara, 1998: 184-185).

I. Iustianus ve maiyetini gördüğümüz (Görüntü 1.3) duvar mozağında dini ayin sırasında kullanılan objeleri de görebilmekteyiz. İmparator elinde İsa'nın bedeninin temsil eden ekmeğin konulduğu pateni görülür. Sol tarafında Piskopos Maximianus elinde tören haçını tutmaktadır. Yanındaki rahiplerden birisi Kutsal kitap kapağını, diğerinin ise buhurdan tuttuğu görülmektedir. Buhurdan ayinde Meryem'i temsil ederken buhurdandan çıkan tütsü ise İsa'nın ruhunu temsil etmektedir.

Görüntü 1.3. İmparator I. Justinianus (527-565 arası hükümdar) ve maiyeti

San Vitale Kilisesi Mozaïği

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/San_Vitale_Kilisesi

1.2.2. Doğum Litürjisi

Bizans imparatorluğunda Meryem'in ve İsa'nın doğumunu konu alan törendir. İkonalardaki tasvirler üzerinden bu konu hakkında bilgi sahibi olunur. İsa'nın doğumunu gösteren resmin (Görüntü 1.4) merkezinde Meryem tasvir edilmiştir. İsa ise hemen yanı başında bebek olarak gösterilmektedir. İsa'nın yanında gösterilen hayvan tasvirleri İyi Çoban İsa'ya gönderme yapmaktadır. Meryem ve İsa'nın etrafını melekler ve insanlar sarmıştır.

Görüntü 1.4. İsa'nın Doğumunu Anlatan Menologion El Yazmasına ait Bir Resim

Kaynak: Sahilli, 380.

1.2.3. Ölüm Litürjisi

Bizans imparatorluğunda ölüye duyulan saygı ve ölümden sonraki yaşamın var olma inancını konu edinildiği törendir. Bu döneme ait yazılı ve görsel kaynaklara bakıldığında Khora Manastır Kilisesinde bulunan duvar resim örneğinde (Görüntü 1.5) Koimesis yani Meryem'in ölümü anlatılmıştır. Bu tasvirde merkezde yer alan Meryem'in bir sedir üzerinde ölü bedeni görülmektedir. Yanında İsa, elinde Eidolon (Meryem'in ruhunu temsil eden bebek) tutmaktadır. Baş ucunda Aziz Petrus, ayak ucunda Aziz Pavlus tasvir edilmiştir.

Görüntü 1.5. Koimesis Sahnesi, 11.yüzyıl, Khora Manastır Kilisesi

Kaynak:

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Koimesis_Mosaic_at_Chora_Church.jpg

Diğer bir örnek Karanlık Kilise'deki duvar resmine bakıldığında (Görüntü 1.6) Çarmıhta İsa ikonografisi görülmektedir. İsa'nın havarisi Yahuda, İsa'nın peygamber olduğunu duyurduktan sonra dönemin valisi tarafından İsa yakalanarak çarmıha gerilmiştir. Tasvirde İsa merkezde yer almaktadır. İsa'nın ayak ucunda sağ tarafında Meryem, sol tarafında Vaftizci Yahya görülmektedir. Meryem'in arkasında olayın üzüntüsüyle ağlayan kadınlar resmedilmiştir. Vaftizci Yahya'nın arkasında asker görülmektedir.

Çarmıhın alt tarafında görülen kişiler İsa'nın çarmıha gerilmesine yardım etmekte bir kişi de elinde bulunan uzun çubuğu ile İsa'nın ağzına sirkeli su değdirmek üzere havaya kaldırmıştır.

**Görüntü 1.6 Göreme Karanlık Kilise Çarmıhta İsa 11.Yy sonu
Kapadokya/Nevşehir**

Kaynak: Coşkuner, 231, Res.44

1.2.4. Vaftiz Litürjisi

Kiliseye girebilmek ve ayinlere katılmak için yapılan törendir. Vaftizin nasıl yapıldığı İncil'den öğrenilir. Baba, oğul ve kutsal ruh adına suya batırmak vaftizin temelidir.

Arian Baptistry duvar mozaiğinde (Görüntü 1.7) yer alan Vaftiz sahnesinde merkezde İsa yer almaktadır. İsa'yı havarisi Yahya vaftiz etmektedir. Su vaftizde en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahnenin yukarısında tasvir edilen beyaz güvercin İsa'nın Kutsal Ruhunu temsil etmektedir.

Görüntü 1.7. İsa'nın Vaftiz Edilmesi Arian Baptistry , Ravenna , 6. yüzyıl mozaïği.

Kaynak: https://stringfixer.com/tr/Baptism_of_Christ

1.2.5. Ökaristi Ayini

Kelime anlamı şükrandır. Hristiyan litürjisinin ana ayinidir. Temelinde İsa ve havarilerinin birlikte yediği son akşam yemeğini konu alan, İsa'nın bedeni ve kanı olduğu inanılan ekmek ve şarabın kutsandığı ayindir. Bu ayin kurban ayini olarakta isimlendirilir. İsa'nın çarmıha gerilerek kurban edilmesini de konu alır.

Paten üzerinde gösterilen komünyon sahnesinde (Görüntü 1.8) çift taraflı İsa tasviri görülmektedir. İsa kiborion ile çevrili altar masasında kiliseye gelen cemaate ekmek ve şarap dağıtmaktadır. Figürler sahnede oldukça hareketli olarak tasvir edilmiştir.

Görüntü 1.7. Stuma Hazinesi, Gümüş, 6.yüzyıl, Komünyon Sahnesi,

İstanbul Arkeoloji Müzesi, Maden.

Kaynak: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.2307/766800>

1.3. Bizans Litürjik Eserlerinde İsa ve Meryem Tasvirleri

Bizans sanatında İsa ve Meryem tasvirleri, kutsal varlıklar olmasının yanı sıra sanat yapıtları olarak görülmektedir. İkona kelimesi Yunanca'da benzetmek, andırmak anlamına gelmekte ve kutsal olarak kabul gören dini sanat eserlerini ifade etmektedir. Günümüzde bu ikonalar ahşap panolar ile ilişkilendirilse de aslında Bizans el sanatları olarak nitelendirdiğimiz fildişi, seramik, değerli taşlar, tekstilde, fresk ve mozaiklerde yani konumuzun da başlığında olduğu gibi litürjik eserlerde ikonalar görülmektedir.

Görüntü 1.8. Ravenna St.Apollinaire Nuovo Kilisesi Mozaiklerinden

İsa Tasviri, 6.yy

Kaynak: Sunay, 208, Foto.11

Bizans ikonlarında figürlerin kişisel özellikler taşıdığı ve belirli bir yöntem izlenerek resmedildiği görülür. Bizans sanatında ikonalar Eski ve Yeni Ahitte saygı gösterilen ve Hıristiyanlarca önemli olan kişileri anmak ve temsil etmek amacıyla resmedilmektedirler. Bu ikonalar günümüze kadar devam etmiş, etkilerinin farklı dönemlere ve tasvirlerle yansıdığı görülmüştür. (Şen, 2017:48)

1.4. Litürjik Eserlerdeki İsa ve Meryem İkonalarının Çağdaş Sanata Yansımaları

1.4.1. Metal Levha

Diyarbakır Meryem Ana Kduşkudşinin Sunak Masası üzerinde bulunan madeni levha örnekleri (Görüntü1.9) üzerinde yer alan İsa'nın Doğumu sahnesinde merkezde yer alan İsa, bebek olarak gösterilmiştir. Sağ tarafında Meryem tasvir edilmiştir. İsa'nın etrafı kalabalık insan figürleri ile doludur. İsa'nın doğum ikonasına bağlı olarak hayvan tasvirleri görülmektedir. Sahnenin üst kısmında melek figürleri uçar pozisyonda gösterilmiştir.

Ünlü moda tasarımcısı Thierry Mugler, İsa'nın doğumu temalı (Görüntü1.10) bir defile düzenler ve metal levha üzerinde görülen tasvirlerden esinlenmiş, sahneye melek figürleri uçar pozisyonda gelmiştir. ‘‘Thierry Mugler, 1984-85 sonbahar/kış koleksiyonunu sergilemek için Meryem'in İsa'yı doğurmasını anlatan bir gösteri düzenlemiştir. Tasarımcı, podyumu rahibeler ve meleklerle doldurmuştur.’’ (Şenel ve Karoğlu, 2017:324)

Görüntü 1.9. İsa'nın Doğumu

Kaynak: Telli-Top, 271, Foto.7

Görüntü 1.10. Thierry Mugler 1984/5 yaz-kış koleksiyonu, İsa'nın Doğumu

Kaynak: <https://www.mugler.com/>

1.4.2. Madalyon

Madalyon oval formludur. Üst kısmında (Görüntü 1.11) kullanıma bağlı olarak delik açıldığı görülmektedir. Madalyonun ön yüzünün dış bordürü ve iç bordür arasında kalan kısımda yazılar görülmektedir. Bu yazıt iki çiçek motifi ile birbirinden ayrılmıştır. Yazıtta üst kısımda “ Tanrı'nın Anası bizi kötülüklerden koru” altta ise “ Kafkaslardaki Yeni Afon Manastırı'nda bulunur” yazmaktadır. Merkezinde Meryem ve kucağında çocuk İsa tasviri görülmektedir. Bu tasvir Bizans sanatında Theotokos Meryem olarak bilinmektedir. Theotokos Meryem, Tanrıyı doğuran, Tanrı anası olarak bilinmektedir. İkonalarda kucağında Çocuk İsa'yı sağ eliyle göstererek onun kurtarıcı olduğunu bildirmektedir. Meryem maphorion kıyafetleri içerisinde ve başında tacı ve halesi ile gösterilmiştir. Kucağında olan Çocuk İsa figürü sağ eliyle takdis işareti yapmakta ve himation kıyafetleri içerisinde başında halesi ile tasvir edilmiştir.

Görüntü 1.11. Meryem ve Çocuk İsa, Madalyon, XIX. XX. Yy,

Erzurum Arkeoloji Müzesi

Kaynak: Yılmaz, 174, Fot.24

Çağdaş sanatta; Cassat'ın Çocuğuyla Oynayan Anne (Görüntü 1.12) adlı eseri Meryem ve Çocuk İsa'ya gönderme yapmaktadır. Resimde annenin Bizans ikonlarında sıkça tasvir edilen Meryem'in Çocuk İsa'nın kutsallığına işaret ettiği gibi elini çocuğuna doğru uzatmaktadır.

Görüntü 1.12. Çocuğuyla Oynayan Anne, Mary Cassatt, 1897,

The Metropolitan Museum of Art

Kaynak: Çetin, 114, Şek.10

Mignard'ın Üzümlü Meryem eserinde (Görüntü 1.13) Eski Ahit'te şaraba ve üzüm şarabına yapılan göndermelerden esinlendiği görülür. Eserde Meryem kucağında çocuk İsa tasvir edilmiş, elinde tuttuğu üzümü çocuğa doğru uzatmaktadır. Hristiyanlık inancına göre yapılan eserlerde üzüm, şarabı ve İsa'nın kanını sembolize etmektedir. Buradaki dini inancın yansımalarını Mignard 'Üzümlü Meryem ' eserinde Meryemin elindeki üzümü çocuğa doğru uzatması ve işaret etmesinde görmek olasıdır.

Görüntü 1. 13. Üzümlü Meryem, Pierre Mignard, 1640'lar, Louvre Müzesi, Paris

Kaynak: Çetin, 115, Şe.11

Hirst'in postmodern ifadesinde yaptığı Anne ve Çocuk isimli çalışmasında (Görüntü 1.14) eleştiri biçiminde Meryem ve Çocuk temasını yansıttığı görülmektedir. Bu çalışmasında sanatçı inek ve buzağı kullanmıştır. Bütün olarak dondurulan bu hayvanlar ikiye bölünmüş şekildedir cam tanklara yerleştirilerek sergilenmiştir. Bu tanklar arasında izleyicinin görebilmesi içinde boşluklar bırakılmıştır.

Görüntü 1.14. Damian Hirst, Anne ve Çocuk

Kaynak: <https://www.soylentidergi.com/kimine-gore-sanat>

Picasso'nun Anne ve Çocuk adlı tablosundaki Meryem ve Çocuk İsa'ya yaptığı göndermede, daha dünyevi ve natüralist bir anlayışla ele aldığı görülmektedir. (Şen, 2017:48)

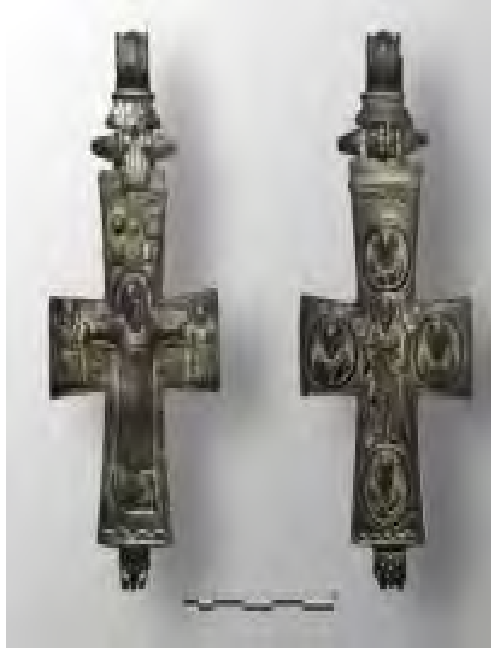
Görüntü 1.15. Pablo Picasso, Anne ve Çocuk (Mother and Child), 1901,

Tuval üzerine yağlıboya

Kaynak: Şen, 1375, Res.37

1.4.3. Çarmıhta İsa tasviri:

10.yy'a tarihlendirilen bu röliker haç üzerinde bu tasviri görüyoruz. Rölik azizlerden arta kalan kutsal eşyalara ya da parçalara ait verilen isimdir. Onlara ait parçaların konulduğu kutular röliker olarak adlandırılmaktadır. Röliker haçlar boyuna asılarak kullanılmaktadır. Bu haçlar iki parçadan oluşmaktadır. (Görüntü 1. 16) Birbirlerine kilit yardımı ile bağlıdır. İsa Hacı üzerinde merkezi konumda yerleştirilmiştir. Çarmıhta İsa olayına bağlı kalınarak İsa'nın tüm bedeni tasvir edilerek verilmiştir. İsa'nın başı hafifçe yana eğilmiş biçimde ve çektiği acılar yüz ifadesinde yansıtılmıştır. 1855'te yapılan Komünyon kutusu (Görüntü 1. 17) üzerinde bulunan İsa tasvirine bakıldığında, benzer şekilde tasvirin olduğu görülebilir. İsa metal levha üzerinde çarmıha gerilmiş biçimde görülmektedir. Röliker haç örneğinden farklı olarak burada İsa'nın bedeni daha net ifade edilmiştir. Ellerinde ve ayaklarında çarmıha gerildiği için izler görülür.

Görüntü 1. 16. Röliker Haç, Bronz, Yük: 9.3 cm, Gen: 5,8 cm, 10. – 12. yy

Kaynak: Koçyiğit 2018,116, Res.3

Görüntü 1. 17. Komünyon Kutusu Kapağı, 1855

Kaynak: Yılmaz, 179, Krş. Foto. 6

Velazquez, Çarmıhta İsa eserini 1631 yılında yapmıştır. Hristiyanlıkta acı çeken İsa çarmıhta can vermiştir. Bu eserin odak noktası çarmıhta gerilen İsa'nın göğsüdür. İsa'nın göğsünde çektiği acıların izleri Bizans ikonalarında görülen biçimde (Görüntü 1.18) betimlenmiştir. İsa burada fiziksel olarak güçsüz gösterilmiştir. Çektiği acılardan dolayı İsa'nın bedeninden akan kanları göstermiştir. İsa'nın bedeninde görülen bu izler bu konunun işlendiği her eserde yüceltilerek gösterilmektedir. (Arı ve Çevik, 2020 : 37)

Görüntü 1. 18. Çarmıhta İsa, Diego Velazquez,1631, Madrid Prado Müzesi

Kaynak: Arı-Çevik, 37, Gör.13

Farklı bir örnekte İsa'nın çarmıha gerilişi, performans sanatıyla gösterilmektedir. Nitsch performanslarını bir ayin gibi düşünerek kurgulamış ve Hıristiyanlıkta kutsal kabul edilen sembolleri kullanmıştır. Ayin gibi mekan içerisinde izleyicinin gözü önünde gerçekleştirdiği "80. Eylem" gösterisinde sanatçı kendisini, gözlerini kapatarak çarmıha germiştir. (Görüntü 1.19) Üzerinde kanlar akarken, aşağısında görülen etler bir sığıra aittir. Sanatçı bu tür performanslarında izleyici sarsan etkiler kullanarak toplumda kabul görmüş kuralları ve geleneksel yargıları eleştirmektedir. Bu anlayış biçimiyle dogmalara ve katı kurallara yönelik yaptığı eleştiride, Bizans'ın Hıristiyanlık inancına ve sanatına da atıfta bulunduğu söylenebilir. Sanatçının yanında görülen iki figür de sahne içerisindedir. İsa'nın iki hırsızla birlikte çarmıha gerilmesini de eleştirir ve sanatçı izleyici de gösterinin bir parçası haline getirir. (Sakallı, 2018: 99)

Görüntü 1. 19. Hermann Nitsch (1984), 80. Eylem

Kaynak: Sakallı, 99, Gör. 4.39

1.4.4. Kalis:

Bizans Litürjisinde kullanılan kalisler içerisine koyulan şarap İsa'nın kanını temsil etmektedir. Kalis objesi bu nedenle ayinlerde kullanılan en önemli objelerden bir tanesidir. Bu örnekteki (Görüntü 1.20)kalis 6.yy son7.yy başına tarihlendirilmektedir. Kalis'in yüzeyinin üç bölüme ayrıldığı görülmektedir. Bu bölümlerden birisinde İsa genç olarak tasvir edilmiştir. Diğer bölümde elinde buhurdan tutan bir aziz betimlemesi yer almaktadır. Kalisin diğer yüzeyinde kalan kısımda orans duruşta Meryem tasviri görülmektedir. Bu figürler üzerinde kalisin ağız kısmında bulunan yazıtta 'Bir adağın yerine getirilmesi için, onların isimleri Tanrılarına bildirilmiştir' yazmaktadır. (Tüzün, 2013 : 39)

Görüntü 1. 20. Kalis, 6.yy sonu – 7.yy başı, Gümüş, altın yaldız,

Suriye/ Attarouthi Hazinesi

Kaynak: Tüzün, 39, EDK-15

Çağdaş sanatta; Gülsün Karamustafa'nın "Yılana Karşı" adlı eserinde (Görüntü 1. 21) figürün oldukça stilize edildiği görülmektedir. Sanatçı bu biçimin doğada eşi bulunmayan bir oran olduğunu söylemektedir. Figür, Meryem'in en eski tasvirlerinden olan dua eden Meryem'i yansıtmaktadır. Figür simetrik olarak kollarını dirsekten kaldırmış, aynı ölçülülükle ellerini iki yana açmıştır. Meryem'in doğrudan izleyici ile göz göze gelmesinden ziyade bu figür izleyici ile göz teması kurmamaktadır. Figürün yüzünü yukarı doğru kaldırdığı, gözlerini kendisinin dışında duran bir nesneye doğru yönelttiği görülmektedir. Altı ile on üçüncü yüzyıl arasının, üç boyutlu perspektif öncesi Meryem tasvirlerinin hale ile çehre arasında kurdukları sınımsız koşutluğu izlercesine, burada da başı haleleyen saç, yüzün taslağını belirliyor. Aslında Yılana Karşı'daki yüz sanki tümüyle izleyiciye dönüşmüş gibi yapılmış. (<https://saltonline.org/en/2081/duskun-ikona>)

Görüntü 1. 21. Gülsün Karamustafa, Yılana Karşı, 1986

Kaynak: <https://saltonline.org/en/2081/duskun-ikona>

1.4.5. Kitap Kapağı:

Kitap kapakları Bizans litürjisinde İncil'i ve diğer kutsal kabul edilen dini kitapların korunması amacıyla kullanılmaktadır. Bu kapaklar dikdörtgen bir şekilde iki levhanın birbirlerine tutturulması ile oluşmaktadır.

Görüntü 1. 22. Kitap Kapağı, 1721-1727; gümüş.

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/719480>

Bu kitap kapağı (Görüntü 1. 22) üzerindeki İsa tasviri 12.yy'a tarihlendirilmektedir. Kapak üzerinde merkezde İsa bir mandora içerisinde yer almaktadır. Kapağın dört köşesinde evangelistlerin tasvirleri görülmekte, alt zeminde çeşitli geometrik motifler göze çarpmaktadır. Mandora içerisindeki İsa oturur pozisyonda gösterilmiş, sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinde kutsal kitabı tutmaktadır. Başında kutsallığını temsil eden tacı ve halesi görülmektedir. Diğer bir kitap kapağı örneği 11.yy'a tarihlendirilmektedir. (Görüntü 1. 23) Burada da İsa yine aynı pozisyonda tasvir edilmiştir. Fakat diğer örnekten farklı olarak İsa'nın burada oldukça süslü bir tahta oturduğu görülebilmektedir. Himation kıyafetleri içerisinde olan İsa sağ eliyle takdis etmekte sol elinde kutsal kitabı tutmaktadır. Başında haç işaretli halesi tasvir edilmiştir. Kapağın dört kenarında evangelistlerin sembollerini görülebilmektedir.

Görüntü 1. 23. Kitap Kapağı, 11.yy, Fildişi

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/464330>

Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde şehrin 100. yılına hitaben yapılan bu heykel Kurtarıcı İsa heykelidir. (Görüntü 1. 24) İsa burada kollarını orantılı olarak her iki yana doğru açmış şekilde görülmektedir. İsa burada kitap kapağı üzerindeki örnekte gördüğümüz gibi himation kıyafetleri içerisinde gösterilmiştir. İnşa edildiği alana kıvrımlı bir yol izleyerek ulaşılmaktadır. Bu yol İsa'ya ve Tanrı'ya ulaşma yolundaki zorluğun göstergesidir.

Görüntü 1. 24. Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde Heitor Silva Costa tarafından tasarlanmış ve Fransız heykeltıraş Paul Landowski tarafından beş yıl içerisinde üretilmiştir, 1931.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtar%C4%B1c%C4%B1_%C4%B0sa

SONUÇ

Bizans İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesiyle sanat alanında köklü değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. Bu değişiklikler hem Bizans sanatını hem de sonraki dönemlerde yapılan eserleri etkilediği görülmektedir. Kiliselerin İmparatorlukta etkin olmasıyla beraber dini törenler ortaya çıkmış ve Hıristiyanlık inancı gereği kutsallaştırılan imgeler ve objeler yine inanca göre biçimlendirilmiştir. Bizans İmparatorluğunda dinsel ağırlıklı sanat üretimi sonrası yaygın hale gelen ikonaların ileriki dönemlerde de yansımalarını görmek olasıdır. Bizans sanatı kapsamında yaygınlaşan bu ikonalar dini törenlerin vazgeçilmez birer parçası haline gelmiştir. Hıristiyanlık inancı

gereği kutsal kabul edilen İsa ve Meryem figürlerinin dinsel törenlerin bir parçası olan nesnelere üzerinde resmedilmişlerdir. Bizans İmparatorluğunda düzenlenen bu dini törenlerde belirli bir düzen izlenerek yapılan ibadetlerde Meryem ve İsa'nın kutsallığına vurgu yapılmaktadır. Ayin-ibadet anlamına gelen Litürji Bizans İmparatorluğunda kurallar çerçevesinde İmparatorunda katıldığı törenler olarak gerçekleştirilmektedir. Litürji ayini sırasında kullanılan paten ve kalıs gibi nesnelere İsa'nın bedenini ve kanını sembolize ettiği bilinmektedir. Bu sebeple törenlerde kullanılan nesnelere üzerinde konusunu Eski ve Yeni Ahit'ten alan çok sayıda tasvir örneklerine rastlanılmaktadır. Nesnelere üzerindeki bu ikonografiler Meryem ve İsa'ya atıfta bulunmaktadır. Hıristiyanlık inancının yaygın hale gelmesiyle ortaya çıkan Litürji ile birlikte Litürjik eserlerde bu inanışın bir uzantısı olarak meydana gelmiştir. Ayinlerde kullanılan objelerde Meryem ve İsa yüceltilerek çeşitli biçimlerde tasvir edilmiştir. İşlevselliğinin yanında sanat eseri olan litürjik objelerdeki İsa ve Meryem tasvirleri, sonraki dönemlerde yapılan eserleri biçim, içerik bakımından etkilediği görülmektedir. İsa ve Meryem tasvirleri konu kapsamında incelendiğinde çağdaş sanata yansımaları kimi sanatçılar tarafından, Hıristiyanlık inancında olduğu gibi yüceltilmiş, zaman zaman da sanatçıların eleştirel yaklaşımlarda bulunduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Acara, M. (1998). Bizans ortodoks kilisesinde liturji ve litürjik eserler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1).
- Başak, Arı & Çevik, S. K. İlk Acı Çeken Bedenin Sanata Yansıması. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 6(1), 27-39.
- Coşkun, B. (2009), *11. Yüzyılda Kapadokya Bölgesindeki İsa'nın Doğumu ve İsa'nın Çarmıha Gerilmesi Sahneleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara
- Çetin, U. (2021). “Çocuğuyla Oynayan Anne” Resmiyle Mary Cassatt. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30(1), 105-118.
- Geanakoplos, D. J. (2011). Bizans İmparatorluğu'nda Kilise ve Devlet: Sezaropapizm Sorununu Yeniden Düşünmek. *Tarih Okulu Dergisi*, 2011(IX).

- Sakallı, M. (2019). *Çağdaş sanatta beden kullanımı olarak çirkinin estetiği*, Işık Üniversitesi
- Şen I., (2017) Bizans İkonalarından Postmodern Sanata ‘‘Bakire Meryem ve Çocuk ‘‘ Teması. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*
- Şenel, E., & Karoğlu, H. (2017), Postmodern Dönemde Estetik ve Tüketim Kavramları Açısından Sanat ve Moda Etkileşimi.
- Telli, E., & Mehmet, T. O. P. (2021). Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi Kduşkuşşinindeki Madeni Levha Örnekleri. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (30), 259-289.
- Tüzün, M.(2013) Bizans Liturjisi'nin Ana Ayini Ökaristi'de Kullanılan Kalisler, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
- Yılmaz, D. O. (2015). Erzurum Arkeoloji Müzesinde Bulunan Hristiyanlık Dönemi Litürjik Objelerden Örnekler. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (35), 146-180.
- <https://saltonline.org/en/2081/duskun-ikona>

BİZANS TASVİR SANATINDA “LAZARUS’UN DİRİLİŞİ” SAHNESİ

Gamze CORA, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi,*
gamzecora@posta.mu.edu.tr

Özet

Eski çağlardan bu yana insanlar manevi dünyalarındaki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli inançlar geliştirmişlerdir. Bu inançlardan tek tanrılı olan ve geniş bir coğrafyaya yayılanlarından biri de Hıristiyanlıktır. Hıristiyanlık inancında on iki komünyon adı verilen bayram olarak nitelendirilebileceğimiz kutlamalar bulunmaktadır. On iki komünyonda “İsa’nın Lazarus’u Diriltmesi” mucizesi de kutlanmaktadır. Bu komünyon Kanonik İncillerden sadece Yuhanna İncil’inde anlatılmaktadır.

Kutsal kitaplarındaki konuları mimari mekânlarına ve küçük eşyalara işleyen Hıristiyanlar, “Lazarus’un Dirilişi” konusunu da eserlerine işlemişlerdir. Ancak bu konunun sadece Yuhanna İncil’inde anlatılması sebebiyle ikonografik betimlemede anlatım birliğinin olması beklenmektedir. Ancak betimlemeler Doğu ve Batı Hıristiyanlığında farklı biçimlerde ortaya konulmuştur.

Anlatımda dikkati çeken bir diğer konu ise; özellikle Batı Hıristiyanlığında yer alan betimlemelerde, İsa’nın Lazarus’u diriltirken elinde bir sihirli değnek bulundurmasıdır. Sihirli değnek İsa’dan önce Hıristiyanlık’ta Musa peygamber ve havari Petrus betimlemelerinde kullanıldığı gibi; Mısır, Yunan, Roma gibi pagan inanışlara sahip medeniyetlerin eserlerinde örneklendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı ikonografisi aynı kaynağa dayanan Lazarus’un Dirilişi betimlemelerindeki üslup farklılıklarını ortaya koyarak yine bu betimlemelerde kullanılan sihirli değnek gibi farklı nesnelere veya kişilere açıklık getirmektir.

Anahtar Kelimeler: *Lazarus’un Dirilişi, Batı ve Doğu Hıristiyanlığı, İsa, Sihirli değnek.*

1.Giriş

İnsanların manevi yönlerini besleme ihtiyacı sonunda doğan inançlardan birisi de iki bini aşkın yıllık tarihe sahip olan Hristiyanlıktır. Bu dinin ortaya çıkışı ile ilgili olarak farklı görüşler ortaya atılmakla birlikte Hristiyan kelimesinin Antakya’da, 50 yılı civarında “Mesihçiler” olarak ilk defa kullanıldığı öne sürülmektedir. (*Elçilerin İşleri 11:25-26, 2022*)

İsa döneminde Yahudiler arasında özellikle yönetici ve din adamları ile ilgili siyasi-ahlaki yoksunluklar ve skandallar, çıkar çatışmaları, din kurallarının menfaat ekseninde yorumlanması gibi toplum genelini rahatsız eden olaylara rastlandığı kaynaklarda ifade edilmiştir. O dönemde, Filistin bölgesinde yaşayan ve Musevi toplumundaki mevcut yozlaşma ile mücadele eden İsa’nın “Yeniden Dirilen Yahya” ya da Eski Ahit’te kasırgalar arasından ilahi âleme yükselen “İlyas” olduğu da iddia edilmektedir. (*Gündüz & vd., 2010, s. 138-145*)

Tüm ilahi dinlerde olduğu gibi inananların kutsal kitaplarında ve kutsal anlatılarda bahsi geçen özel amaç, gün, olay ya da kişiler için yapmış olduğu özel günler “bayram” olarak nitelendirilmektedir. Bu özel günlerde inananlar; günün, olayın, amacın ya da kişinin kutsiyetini anlatmak amacıyla farklı törenler gerçekleştirmektedirler. Bu özel kutlamalar yani bayramlar Hristiyanlık dininde, İsa’nın ölümünden kısa süre ortaya çıkararak Mesih’in hayatındaki önemli olayların coşku ile hatırlanmasına vesile olmuştur. 4. yüzyıl itibariyle çeşitlenen ve İsa’nın yaşamındaki önemli bölümleri konu alan Hristiyan bayramları 6. ve 7. yüzyıllarda neredeyse tamamlanmıştır. Mesih’in yaşamından başka, zaman içerisinde Meryem ve çeşitli Hristiyan azizleri için de bayramlar oluşturulmuştur. (*Katar, Ocak-Nisan 2001, s. 8-9*)

İsa’nın yaşamından yola çıkarak oluşturulan ve “On İki Komünyon” olarak adlandırılan bu kutlamalar sırasıyla; Meryem’e Müjde (*Bkz. Resim 1*), İsa’nın Doğumu (*Bkz. Resim 2*), İsa’nın Vaftizi (*Bkz. Resim 3*), İsa’nın Tapınağa Sunulması (*Bkz. Resim 4*), İsa’nın Suret Değişimi (*Bkz. Resim 5*), Lazarus’un Dirilişi (*Bkz. Resim 6*), Kudüs’e Giriş (*Bkz. Resim 7*), İsa’nın Çarmıha Gerilişi (*Bkz. Resim 8*), İsa’nın Dirilişi (*Bkz. Resim 9*), İsa’nın Göğe Yükselişi (*Bkz. Resim 10*), Pentekost (*Bkz. Resim 11*), Meryem’in Ölümü-Derin Uykusu (*Hristiyan Sanatında 12 Yortu Günü, 2022*) (*Bkz. Resim 12*)’dur.

Resim 1: Meryem'e Müjde Sahnesi (Evangelimos), Mozaik, 13.yy. sonu-14.yy. başı, Athos Vatopedi Manastırı Kathalikonu, Yunanistan

Resim 2: İsa'nın Doğumu Sahnesi (Genesis), Mozaik, 14.yy., Kariye Müzesi, İstanbul

Resim 3: İsa'nın Vaftizi (Epiphany), Mozaik, 5-6. yy., Arian Vaftizhanesi, Ravenna-İtalya

Resim 4: İsa'nın Tapınağa Sunulması (Hypapante), Mozaik, 13. yy., Santa Maria Maggiore Bazilikası, Roma-İtalya

Resim 5: İsa'nın Suret Değişimi (Metamorfosis), Secco Duvar Resmi, 14.-16. yy., Kızlar Manastırı Ana Kaya Kilise, Trabzon

Resim 6: Lazarus'un Dirilişi, Mozaik, 6. yy., Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna-İtalya

Resim 7: Kudüs'e Giriş (Vaiforos), Duvar resmi, 14. yy., Sümela Manastırı, Trabzon

Resim 8: İsa'nın Çarmıha Gerilişi, Duvar resmi, 14. yy., Sümela Manastırı, Trabzon

Resim 9: İsa'nın Dirilişi (Anastasis), Duvar resmi, 11. yy. sonu-12.yy. başı, Karanlık Kilise, Nevşehir

Resim 10: İsa'nın Göğe Yükselişi (Anapsis), Duvar resmi, 9.-10. yy., Ayasofya Kilise, İstanbul

Resim 11: Pentecost, Mozaik, 6. yy., Hosios Lukas Manastırı, Yunanistan

Resim 12: Meryem'in Ölümü-Derin Uykusu (Koimesis), Mozaik, 14. yy., Khora Manastırı, İstanbul

Bu çalışmanın konusunu oluşturan ve on iki komünyondan biri olan Lazarus'un Dirilişi'nde bahsi geçen Lazarus, Maria Magdalena (Mecdeleli Meryem) ve Martha'nın kardeşidir. Lazarus askerlik mesleğini seçerken kardeşlerinden Martha erdemli bir hayat, Maria ise "günahkâr" bir yaşam tercih etmişlerdir. Martha'nın telkinleri üzerine Mesih'in vaazlarını dinleyen Maria, tövbe etmiştir. (Gökcan, Nisan 2010, s. 114)

İsa'nın en önemli mucizelerinden biri olan Lazar'ın dirilişi, evrensel bir dirilişi temsil etmektedir. (Thierry, 2011, s. 280) Lazarus'ın Dirilişi Yeni Ahit'in Yuhanna İncil'indeki 1. bölümünün 1 ile 45'nci bapları arasında özetle şu şekilde anlatılmaktadır:

İsa'ya inanan Meryem ve Martha'nın kardeşi olan Lazar, Beytanya'da hastalanmıştır. Bunun üzerine kız kardeşler farklı bir yerde bulunan İsa'ya Lazar'ın hasta olduğuna dair haber göndermişlerdir. Gelen haberden sonra iki gün daha bulunduğu yerde kalan İsa, Lazar'ın öldüğünü öğrencilerine söylemiştir. Yanında bulunan öğrencilerden "İkiz" lakaplı öğrencisi Tomas "Biz de gidelim, O'nunla birlikte ölelim!" demiştir. Yola çıkan İsa ve öğrencileri Beytanya'ya geldiklerinde Lazar dört gündür mezardadır. İsa, öğrencileri, Martha ve Meryem ile taziyede bulunan kişiler Lazar'ın mezarının bulunduğu mağaranın önüne gitmişlerdir. İsa mezar önünde duran taşın çekilmesini isteyince kardeşlerden Martha, dört gün önce ölen kardeşinin artık kokmuş olacağını söylemiştir. İsa, Martha'ya kendisine iman etmesini telkin ederek mağara mezar önündeki taşın çekilmesi isteğini tekrarlamış ve bu sırada gökyüzüne bakarak dua etmiştir. Duanın ardından yüksek sesle "Lazar, dışarı çık!" diye seslendikten kısa süre sonra el ve ayakları sargılı, yüzü peşkirle kapatılmış olan Lazar dirilerek dışarı çıkmıştır. Bu olay üzerine Yahudiler'in birçoğu İsa'ya iman etmişlerdir.

Apokrif Nicodemus İncil'inin 20.bölüm 3.bapında ise Lazarus'un Dirilişi pagan inanç öğeleri ile birleştirilerek şu şekilde anlatılmıştır:

Hades, Şeytan ile bir konuşmasında; az önce Lazarus adında bir ölüyü yuttuğunu ve yaşayanlardan birinin sözü ile onun tekrar geri çıkarıldığını, Şeytan'ın kendisine daha önce bahsettiği kişi olduğuna inandığını, ilk defa yuttuğu bir kişiden dolayı rahatsızlık hissettiğini, Lazarus'un alınıp çıkarılmasının iyiye işaret değil olmadığını söyleyerek bir daha onu getirmemesini salık vermiştir. (Diğer İnciller (Apokrif İnciller) , 2009, s. 236-237)

Kuran-ı Kerim Al-i İmran: 3:49 ve Maide: 5:110'da ise İsa'nın başka bir insanı dirilttiğine dair bölümler bulunmakla birlikte bu kısımlarda kişi ismi ve olayın nasıl gerçekleştiğinden bahsedilmemiştir.

Roma İmparatorlarından I. Konstantin ve Maxentius'un hükümdarlık için 312 yılında yapmış olduğu Milvian Köprüsü Savaşı'nı rüyasında gördüğü Mesih'in işareti olan

christogramları askerlerinin miğfer ve kasklarına işleten I. Konstantin kazanmıştır. İmparatorlukta tetraşi yönetimine son verip tek hükümdar olan I. Konstantin 313 yılında yayımladığı Milano Fermanı ile o güne kadar yasaklanmış olan Hristiyanlığa inanmayı serbest hale getirerek inananların kendi tarafında yer almalarını sağlamıştır. 325 yılında yapılan İznik Konsili ile Nea Roma'nın yani Bizans İmparatorluğu'nun yeni dininin Hristiyanlık olarak kabul edilmesi yeni dini mekânlar inşa edilmesine neden olmuştur. I. Konstantin'in annesi Helena'nın önderliğinde Kutsal Haç'ı bulmak amacıyla Kudüs'e yaptığı seyahati sırasında inşa ettirdiği kiliseler sayesinde hızla yayılmaya başlayan Hristiyanlık 381 yılında Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olmak üzere dört İncil'i Kanonik İncil olarak kabul etmiştir.

Lazarus'un Dirilişi konulu ikonografik anlatıma mimari eserlerde ve küçük el eşyalarında rastlamak mümkündür. Mezar yapıları olan lahitlerin Erken Hristiyanlık dönemindeki bezeme konularından biri olan bu mucize dini mekânların duvarlarını da süslemektedir. Özellikle 4. yüzyıldan itibaren manastır yaşamını başlatan kilise babaları ile beraber önemi büyük ölçüde artarak Bizans döneminde önemli merkezlerden biri haline gelen Kapadokya'daki mağara kiliselerde Lazarus'un Dirilişini anlatan birçok duvar resmine ev sahipliği yapmaktadır. Dini mekânlar içerisindeki bezemelerin yasaklandığı ve mevcut olanların tahrip edildiği ikonoklast dönemden manastır hareketi sayesinde birçok bezeme bu bölgede günümüze ulaşmıştır. Lazarus'un Dirilişi, 381 yılında kabul edilen dört Kanonik İncil'den sadece Yuhanna'da anlatılmaktadır. Yuhanna'da yer alan ikonografiye göre betimlemelerde anlatım birliği olması beklenirken Doğu ve Batı Hristiyanlığında konunun farklı biçimlerde anlatıldığı görülmektedir.

Batı Hristiyanlığında yer alan betimlemelerde, İsa'nın Lazarus'u diriltten tasvirlerinde elinde sihirli değnek bulundurmasıdır. Sihirli değnek İsa'dan önce Hristiyanlık'ta Musa peygamber ve Havari Petrus betimlemelerinde kullanıldığı gibi; Mısır, Yunan, Roma gibi pagan inanışlara sahip medeniyetlerin eserlerinde örneklendirilmiştir.

Roma ve Bizans İmparatorlukları için büyük öneme sahip olan Hristiyanlık inancının ve bu inancın gelişiminin sanat üzerindeki etkisinin incelenmesi, İmparatorluk ve Hristiyanlık tarihinin gelişiminin takip edilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. İncelemelerin farklı coğrafi bölgelerden ve dönemlerden alınan örnekler üzerinden yapılması inançsal, anlatımsal, sanatsal ve yaşamsal değişimlerin gözlemlenmesine katkı

sağlamaktadır. Bu çalışma ile Bizans sanatındaki “Lazarus’un Dirilişi” konulu eserlerin bir kısmı incelenerek ikonografik kaynaklar ışığında Doğu ve Batı Hristiyanlığı ve yaşamı arasındaki üslup ve anlatım farklılıklarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. Lazarus’un Dirilişi Örnekleri

Vatikan Pio Cristiano Müzesi’nde yer alan ve Erken Hristiyanlık dönemine tarihlenen mermer üzerine rölyef tekniğinde yapılmış lahit bölümünde İsa, elinde bir değnek ile Lazarus’u diriltmektedir. Yeni Ahit’teki ikonografiye bağlı kalınmayan eserde Martha, Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus’un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taş yer verilmemiştir. *(Bkz. Resim 13)*

Resim 13: Lahit, Mermer, Rölyef, Erken Hristiyanlık, Müze Pio Cristiano, Vatikan

Roma Callistus Katakombu’nda yer alan ve 3. yüzyıla tarihlenen freskoda İsa, elinde bir değnek ile Lazarus’u diriltmektedir. Yeni Ahit’teki ikonografiye bağlı kalınmayan eserde Martha, Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus’un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taş yer verilmemiştir. *(Bkz. Resim 14)*

Resim 14: Duvar Resmi, Fresko, 3.yy., Callistus Katakombu, Roma-İtalya

Marcellinus ve Peter Katakompunda yer alan ve 3. yüzyılın sonuna tarihlenen freskoda İsa, elinde bir değnek ile Lazarus’u diriltmektedir. Yeni Ahit’teki ikonografiye bağlı

kalmayan eserde Martha, Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taşa yer verilmemiştir. (*Bkz. Resim 15*)

Resim 15: Duvar resmi, Fresco, 3.yy. sonu, Marcellinus ve Peter Katakompü, Roma-İtalya

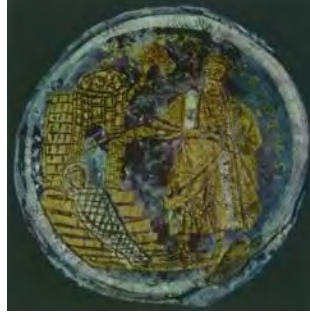
Vatikan'da Müze Pio Christia önünde yer alan ve 300-325 yıllarına tarihlenen taş lahitin sağ üst kısmında rölyef tekniğinde yapılmış İsa'nın "Lazarus'u Diriltme" sahnesi yer almaktadır. Yeni Ahit'teki ikonografiye bağlı kalmayan eserde İsa'nın ayaklarına kapaklanmış bir kadın figürü göze çarpmakla birlikte Martha veya Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taşa yer verilmemiştir. (*Bkz. Resim 16*)

Resim 16: Lahit, Taş, Rölyef, 300-325, Müze Pio Cristiano, Vatikan

Müze Pio Cristiano'da yer alan ve 4. yüzyıla tarihlenen cam ve altın kullanılarak sandwich tekniğinde yapılmış bardak altlığında? İsa, elinde bir değnek ile Lazarus'u diriltmektedir. Yeni Ahit'teki ikonografiye bağlı kalmayan eserde Martha, Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taşa yer verilmemiştir. (*Bkz. Resim 17*)

Resim 17: Bardak Altlığı ?, Cam-altın, sandwich tekniği, 4. yy., Müze Pio Cristiano, Vatikan

Günümüzde ceviz bir çerçeve içerisinde açık şekilde Museo di Santa Giulia'da sergilenen ve 4. yüzyıla tarihlenen fildişi rölikerde (sadaka kutusu ?) İsa, elinde bir değnek ile Lazarus'u diriltmektedir. Yeni Ahit'teki ikonografiye bağlı kalınmayan eserde Martha, Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taş yer verilmemiştir. (Bkz. Resim 18)

Resim 18: Röliker-Sadaka kutusu, Fildişi, Rölyef, 4.yy., Museo di Santa Giulia, İtalya

[Metropolitan Müzesi'nin koleksiyonunda](#) yer alan ve [4.-5.yüzyıla](#) tarihlenen cam tabakta İsa, elinde bir değnek ile Lazarus'u diriltmektedir. Yeni Ahit'teki ikonografiye bağlı kalınmayan eserde Martha, Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taş yer verilmemiştir. Bu tabak [Sicilya'da bir lahidin içerisinde bulunmuştur ve ölü hediyesi olduğu tahmin edilmektedir.](#)(Bkz. [Resim 19](#))

Resim 19: Tabak, Cam, Oyma, 4-5.yy., Metropolitan Museum, New York-ABD

[İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde](#) yer alan ve 4.-5. yüzyıla tarihlenen lahit bölümünde [Lazarus'un Dirilişi sahnesine rastlanmaktadır.](#) Yeni Ahit'teki ikonografiye bağlı kalınmayan eserde Martha, Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taşın verilmesi. (*Bkz. Resim 20*)

Resim 20: Lahit, Mermer, Rölyef, 4-5.yy., İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul

[Antik dönemlerden günümüze kimi zaman inanılan tanrılar kimi zamansa tanrısallık misyonu yüklenen insanların mucizeler gerçekleştirdiğine inanılmıştır. Mucizeler gerçekleştirilirken sıklıkla kullanılan araçlardan biri değnekler veya asalardır. Bu gelenek Erken Dönem Hristiyanlığında da devam etmiştir. Erken dönemde yiyecek-içecek çoğaltan veya insanları](#) (Lazarus ve Jairus'un kızı) diriltme mucizesi gerçekleştiren Mesih betimlemelerinde sihirli değnek yer almaktadır. Bu sihirli değnek "magic wand" olarak da isimlendirilmektedir. Özellikle 4.yy.'a kadar olan tasvirlerde İsa, elinde sihirli değneği ile bir sihirbaz gibi betimlenmiştir. (*Smith, 1978, s. 64*)

Hristiyan sanatının temelinde sihirli değneği ilk kullanan kişiler Musa ve Petrus'tur. Asası ile taştan su çıkaran Musa'nın ardından Hristiyan sanatına, "Yeni Musa" olarak havari Petrus girmiştir. Musa ve Petrus tasvirlerinin ardından, 5.yy.'dan önce yani "Christus

Victor (Galip İsa)⁴ betimlemelerinden önce, Mesih özellikle mezar yapıları ve katakomplarda genellikle elinde sihirli değnekle betimlenmiştir. İsa'nın elindeki sihirli değneğin Musa'nın ve Petrus'un sihirli değneklerinin bir devamı olduğu örneklerin de ilki Roma'da yer alan Domitilla Katakombu'ndadır. (Jefferson, 2010, s. 221-251) Burada apsis duvarının sol üst köşesine İsa'nın sihirli değneği ile Lazarus'u Diriltme sahnesinin tam karşısına (sağ üst köşeye) Musa'nın sihirli değneği ile Kayadan Su Çıkarması betimlemesi yerleştirilmiştir. (Bkz. Resim 21)

Resim 21: Musa'nın kayadan asası ile su çıkarması tasvirinin karşısında İsa'nın Lazarus'u diriltmesi, fresko, 4.yy., Domitilla Katakombu, Roma

Havari Petrus (Elçilerin İşleri 12:1-7 , 2022) ile İsa'nın ellerindeki sihirli değneklerle gerçekleştirdikleri mucizelerini anlatan örnek ise Roma Ulusal Müzesi'nde yer alan mermerden yapılan ve 330-340 yıllarına tarihlenen Marcus Claudianus'un Lahdi'nin bir yüzeyi üzerinde bulunan rölyef kabartmadır. (Bkz. Resim 22) (Jefferson, 2010, s. 221-251) Ancak sihirli değnek sadece Hristiyan sanatına özgü olarak görmek mümkün değildir. Antik çağlarda, Mısır ve Yunan uygarlıklarına ait sanat eserlerinde de sihirli değneklere betimlemelerde rastlanmaktadır.

Resim 22: Lahit bölümü (İsa'nın Lazarus'u diriltmesi ve Petrus'un iki nöbetçi arasındaki betimlemesi), mermer, rölyef, 330-350, Pio Cristiano Müzesi, Vatikan

[Roma Santa Sabina Bazilikası'nın yatayda üç bölüme ayrılmış ahşap kapısının kanadının üzerinde oyma tekniğinde yapılan](#) ve 432 yılına tarihlenen İsa'nın "Lazarus'u Diriltme"

⁴ İsa'nın dünyanın günahını kaldıran tanrı kuzusu olması.

sahnesi betimlenmiştir. Yeni Ahit'teki ikonografiye bağlı kalınmayan eserde Martha veya Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taşa yer verilmemiştir. (*Bkz. Resim 23*)

Resim 23: Kapı Kanadı, Ahşap, Kabartma, 432, Santa Sabina Bazilikası, Roma-İtalya

Ravenna Ulusal Müzesi'nde yer alan Murano Diptikonu olarak adlandırılan fildişinden yapılan ikonanın bir kanadı üzerinde kabartma şeklinde yapılmış İncil bölümleri yer almaktadır. (*Mercangöz, 1999, s. 2*) 5.-6. yüzyıla tarihlenen ikonanın orta kısmın sağ üst bölümünde yer alan dikdörtgen içerisinde İsa'nın "Lazarus'u Diriltme" sahnesi bulunmaktadır. Yeni Ahit'teki ikonografiye bağlı kalınmayan eserde Martha veya Meryem, havariler, seyirci olan Yahudiler ve Lazarus'un diriltildiği mağara ile onun önünden çekilen taşa yer verilmemiştir. (*Bkz. Resim 24*)

Resim 24: (Murano Diptikonu) İkona, Fildişi, Rölyef, 5-6. yy., 18x24 cm, Ravenna National Museum, İtalya

[Floransa'daki Biblioteca Laurenziana'ya 1522 yılında getirilen, bilinen en erken tarihli Süryanice yazılmış Yeni Ahit olan ve baş yazıcısının adı ile bilinen Rabbula İncilleri'nin içinde yer alan yazıya göre el yazması Beth Zagba'da bulunan Beth Mar Yohannan](#)

[Manastırı'nda 586 yılında tamamlanmıştır.](#) Metni iki sütun halinde gümüş ile yazılan ve 6. yüzyıla tarihlenen Rossano İncilleri'nde Lazarus'un Dirilişi sahnesi betimlenmiştir. Folyonun 1r sayfasının üst kısmında, gömüldüğü mağaradan kefeni ile çıkan Lazarus, Mesihin ayaklarına kapanan Lazarus'un kız kardeşleri Martha ve Meryem, havariler ile inananlara ve meraklılara yer verilmiştir. (Dinçer, 2019, s. 407-408) [\(Bkz. Resim 25\)](#)

Resim 25: Rossano İncileri fol. 1r, Mor boyalı parşömen üzerine gümüş mürekkep, Minyatür, 6.yy., 31x26 cm, Rossano Katedrali, İtalya

Bizans İmparatorluğu'nda 726-842 yılları arasında yaşanan İkonaklazm Dönemi'nde resim sanatında figürlü betimlemelerin yerini haçlar, bitkisel motifler ve hayvan figürleri almıştır. (Giray, 2009, s. 2) Din dışı konularla oluşturulan bezeme programına karşı en güçlü direnişlerden biri de Kapadokya bölgesinde yer alan manastırlardaki keşişler ve din adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu direniş sayesinde gerilemeye başlayan ikonaklast hareket ikona yanlısı Ortodoksların zaferi ile sonuçlanmıştır. (Mercangöz, 1999, s. 15) İkonaklast Dönem sonrasında başlayan Orta Bizans Dönemi'nde (843-1204) bazı kiliselerde haç, bitkisel motifler ve hayvan figürlerine yer verme geleneği devam ederken çoğu kilisede Erken Bizans Dönemi betimlemelerinden daha anıtsal ve kiliselerin hangi bölümlerine hangi betimlemelerin yapılacağına kurallarla belirlendiği resim programları uygulanmıştır.

Kapadokya kiliselerinde görülen anıtsal resim programının çoğu Orta Bizans Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde yapılmış olup freskleri kapıdan giren ışıkla aydınlatılan kiliselerin alt bölümlerine belirli bir program dâhilinde betimlemeler yerleştirilmiştir. Konstantinopolis ve Doğu etkili yerel iki ayrı üslupla (Akyürek, 1998, s. 303) yapılan resimlerde Hristiyanlık tarihi, İsa'nın, havarilerin, peygamberlerin, aziz ve azizelerin hayatı konularına yer verilerek figürlerin başlarına kutsallığı simgeleyen haleler

yerleştirilmiştir. Özellikle Kapadokya bölgesinde yer alan kapalı Yunan haçı planlı kiliselerin doğu haç kolları ve köşe mekânlarında Lazarus'un Dirilişi sahnesine rastlamak mümkündür. Yeni Ahit konularının Eski Ahit konuları ile birlikte sahnelendiği görülen eserlerde Lazarus'un Dirilişi sahnesi gibi kimi işlenen kimi konular ile insanoğlunun kurtuluşunun ancak İsa'ya inanmakla gerçekleşebileceği vurgusu yapılmıştır. (*Ataç, Temmuz 2017, s. 667*)

10. yüzyıla tarihlenen Tokalı I (Eski Tokalı) Kilise' sinde yer alan Lazarus'un Dirilişi sahnesinde bulunan İsa ve Lazarus tasvirlerinin vücut üst bölümleri tahrip olmuş durumdadır. Yeni Ahit ikonografisine uyulan betimlemede İsa'nın ayak dibinde Martha ve Meryem yer alırken Mesih'in arkasında şaşkın haldeki havarilere yer verilmiştir. (*Bkz. Resim 26*)

Resim 26: Duvar Resmi, Boyama, 10.yy.(910-920), Göreme No.7 Tokalı I, Eski Tokalı Kilise, Nevşehir

Nevşehir Çavuşin'deki Nikeforos Fokas Kilisesi'nin güneydoğu duvarının üst kısmında yer alan Lazarus'un Dirilişi betimlemesi Kör Adamın İyileştirilmesi sahnesinin sağında yer almaktadır. İsa'nın havari ile birlikte resmedildiği kompozisyonda Yeni Ahit'teki ikonografiye çoğu bölümde bağlı kalınmıştır. İsa'nın solda Lazarus'un sağda betimlendiği duvar resminde Lazarus'un solunda yer alan figürün ikiz lakaplı Tomas olduğu düşünülmektedir. 963-969 yıllarına tarihlenen betimlemede Lazarus kapaklı bir lahidin içinden çıkmaktadır ve lahit kapağı özellikle vurgulanmıştır. (*Bkz. Resim 27*)

Resim 27: Duvar Resmi, Boyama, 963-969, Nikeforos Fokas Kilisesi, Çavuşin, Nevşehir

10.yüzyıla tarihlenen Nevşehir Tokalı II Kilisesi'nin güney duvarına derç edilmiş olan Lazarus'un Dirilişi betimlemesinde Lazarus sağ tarafa yerleştirilmiş kapaklı bir lahdin içinden dirilmektedir. Kötürümün İyileştirilmesi ve Kudüs'e Giriş sahneleri arasına yerleştirilen betimlemede Lazarus'un lahidinin sol tarafında belli belirsiz görünür şekilde muhtemelen ikiz lakaplı Tomas resmedilmiştir. [\(Bkz. Resim 28\)](#)

Resim 28: Duvar Resmi, Boyama, 10.yy., Tokalı II (Yeni Tokalı) Kilise, Nevşehir

11. yüzyıla tarihlenen Nevşehir Karanlık Kilise'nin güneybatı köşesinde bulunan kemerli batı duvarına işlenen Lazarus'un Dirilişi betimlemesinde kefenler içerisinde dirilen Lazarus'un lahit kapağını muhtemelen ikiz lakaplı Tomas taşımaktadır. Martha ve Meryem kardeşlerin İsa'nın ayaklarına kapanmış halde betimlendiği freskte Lazarus'un başına bir hale yapılmıştır. [\(Bkz. Resim 29\)](#)

Resim 29: Duvar Resmi, Boyama, 11.yy., Karanlık Kilise, Nevşehir

11.-13. yüzyıllara tarihlenen Nevşehir Elmalı Kilise’de Lazarus’un Dirilişi sahnesine yer verilmiştir. Bir mağara içinden dirilen, başında hale olan Lazarus’un iki yanında birbirleriyle aynı şekilde yapılan figürün ikiz lakaplı Tomas olduğu düşünülmektedir. Kapadokya resim programındakine uygun şekilde Martha ve Meryem’in İsa’nın ayaklarına kapandığı betimlemede Mesih’in arkasında bir havari yer almaktadır. (Atak, 2019, s. 62-76) [\(Bkz. Resim 30\)](#)

Resim 30: Duvar Resmi, Boyama, 11.-12.-13.yy., Elmalı Kilise, Nevşehir

Niğde Aktaş (Andaval) Köyündeki Konstantinos ve Helena Kilisesi’nde yer alan ve 10.-12. yüzyıllar arasına tarihlenen freskoda başındaki halesiyle dirilen Lazarus’un mezarının iki yanında birinin elinde mezar kapağı bulunan ikiz lakaplı Tomas figürleri yer almaktadır. Kız kardeşler Meryem ve Martha’nın İsa’nın ayaklarına kapaklandığı betimlemede İsa’nın arkasında bir havari yer almaktadır. (Nalçacı, 2010) [\(Bkz. Resim 31\)](#)

Resim 31: Duvar Resmi, Boyama, 10.-12.yy., Konstantinos ve Helena Kilise, Niğde

[British Müzesi'nde yer alan, 900-1100 yılları arasına tarihlenen fildişi panelde sola yerleştirilmiş uzun saçlı İsa'nın önünde biri ayakta diğeri diz çökmüş Martha ve Meryem kardeşler tasvir edilmiştir. Kubbeli tapınak gibi bir yapının içinde kefenler içinde dirilmiş olan Lazarus'dan başka arka planda Bethany şehrinin tasviri yer almaktadır. Müze'de yer alan bilgiye göre bu pano muhtemelen Venedik'te yapılmış ancak Bizans tarzında oyulmuştur. \(Panel, 2022\)\(Bkz. Resim 32\)](#)

Resim 32: Panel, Fildişi, Rölyef, 900-1100, British Museum, Londra

12. yüzyıla tarihlenen İspanya'da yer alan Santa Maria de Tudela Katedrali'ndeki sütun başında kefen içerisindeki Lazarus ve ikisi kadın olmak üzere toplamda yedi figür yer almaktadır. İki erkek figürü Lazarus'un mezardan çıkarılırsa kokacağını işaret edecek şekilde burunlarını parmaklarıyla kapatmışlardır. Sola yerleştirilen Lazarus neredeyse bir kozaya sarılı şekildedir. (Bkz. Resim 33)

Resim 33: Sütun Başı, Taş, Kabartma, 12.yy., Santa María de Tudela Katedrali (Navarra) - İspanya

[Hermitage Müzesinde yer alan ve 12.yüzyıla tarihlenen ikona fragmanında soldaki İsa ve sağdaki Lazarus'tan başka ikiz lakaplı Tomas'a yer verilmiştir. Fragman olması sebebiyle kompozisyonun tamamı hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Lazarus'un başına bir hale yerleştirilmiştir.](#) *(The Raising of Lazarus. Fragment of the Transfiguration Icon Frame, 2022) (Bkz. Resim 34)*

Resim 34: İkona fragmanı, Gümüş, Kakma-yaldız, 12.yy., Hermitage Müzesi, Rusya

Sümela Manastırı içerisinde yer alan mağara tapınağının doğu yönüne inşa edilen şapelin apsis duvarına işlenen ve 14. yüzyıla tarihlenen Lazarus'un Dirilişi betimlemesinde başında tanrısallık halesi ile Mesih ve yedi havarisi sola yerleştirilmiştir. Sağ tarafta yer alan kefenler içindeki Lazarus'un diriltildiği lahdin kapağı yere düşmüştür. Yere düşen bu kapağı iki kişi kaldırmaya çalışmaktadırlar. İsa'nın ayaklarına kapanan Meryem ve Martha dışında betimlemede olaya tanık olmaya gelen komşulara da yer verilmiştir. Üstte yer alan sur içinde evlerin gösterildiği betimlemede Lazarus'un kenti Beytanya anlatılmaktadır. Başında halesiyle Lazarus mezardan çıkarken yanında ikiz lakaplı Tomas yer almaktadır. *(Köse, 2010, s. 210-211) (Bkz. Resim 35)*

Resim 35: Duvar Resmi, Boyama, 14.yy., Sümela Manastırı, Trabzon

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma hazırlanırken öncelikli olarak kaynak taraması yapılmıştır. Kaynak taramasının ardından online müze katalogları incelenmiştir. Kaynak ve kataloglardan alınan bilgiler analiz edilerek bir gruplandırma yapılmıştır. Bu gruplandırma Lazarus'un Dirilişi konusunun ikonografik kaynağına olan Yuhanna İncil'ine göre hazırlanmıştır. Gruplandırmada ilk olarak ikonografi kaynakta yer alan İsa, Lazarus, Meryem ve Martha kız kardeşler, Havariler ve halkı oluşturan figürlerin betimlemelerde tam olarak yer alıp almadığına bakılmıştır. İkinci gruplandırma İsa'nın elindeki sihirli değnek figürüne göre yapılmıştır. Gruplandırmalar yapılırken Lazarus'un dirildiği mekân, ikonografiye göre Lazarus diriltildiği mağara önünden çekilen taş, figürlerin başlarında bulunan hale ve betimlemede "ikiz" lakaplı Tomas'ın belirginleştirilip belirginleştirilmediği ayrıntıları göz önünde bulundurulmuştur.

4. Bulgular

Lazarus'un Dirilişi ikonografisini kaynağı olan Yuhanna İncil'ine göre; Lazarus diriltirken İsa, Havariler, Meryem ve Martha kardeşler ile izleyici halk kitlesinin betimlemelerde yer alması gerekmektedir. Yirmi bir örnekte yapılan incelemeler sonucunda figür bazında ikonografiye tam uyum sağlayan örnekler ⁵ *Tablo 1*'de yer almaktadır.

⁵ Figür bazında ikonografiye tam uyum sağlayan grupta İsa, Lazarus, Martha ve Meryem, Havariler, seyirci halk yer almalıdır. Ancak mekân kısıtlılığı gibi etkenler göz önünde bulundurulurken bu figürlerden birinin eksik olduğu betimlemelerde figür bazında ikonografiye tam uyum sağlayan örnekler olarak kabul edilmiştir.

Tablo 12: Figür Bazında İkonografiye Tam Uyum Sağlayan Örnekler

RESİM NO	BULUNDUĞU YER	FIGÜRLER	İSA'NIN ELİNDE	MEZAR TİPİ	MAĞARA ONUNDEKİ TAŞ	BAŞ ÜZERİ HALE	İKİZ LAKAPLI TOMAS
RESİM 26	Rossano Katedrali, 6.yy., Rossano İncil'in 1r. 1r. Mas. Duvarı parçısının üzerine çüğürlü mürekkeple, Nevşehir.	TAM	BOŞ	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 26	Eski Tokalı Kilise, 10.yy. (910-920), Duvar Resmi, Görme No.7 Tokalı I, Nevşehir	TAM	BOŞ	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 27	Nikeforos Fokas Kilisesi, 963-969, Duvar Resmi, Cavuştu, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 28	Tokalı II (Yeni Tokalı) Kilise, 10.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 29	Karanlık Kilise, 11.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM- HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 30	Elmalı Kilise, 11.-12.-13.yy., Duvar Resmi, Boyama, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM- HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 31	Konstantinos ve Helena Kilise, 16.- 12.yy., Duvar Resmi, Boyama, Niğde	TAM	RULO	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 32	British Museum, 900-1100, Panel, Fildişi, Rölyef, Londra	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM- HAVARİLER	DEĞNEK	LAHİT	YOK	VAR	YOK
RESİM 33	Santa Maria de Tudela Katedrali (Navarra)Sütun Başı, 12.yy., - Taş, Kabartma, İspanya	TAM	DEĞNEK	LAHİT	YOK	VAR	VAR
RESİM 35	Sümela Manastırı, 14.yy., Duvar Resmi, Trabzon	TAM	RULO	MAĞARA	YOK	VAR	VAR

İkinci gruplandırma İsa'nın elindeki sihirli değnek figürüne göre yapılmıştır. Yirmi bir örnekte yapılan incelemeler sonucunda İsa'nın elinde sihirli değnek bulundurduğu örnekler **Tablo 2**'de yer almaktadır.

Tablo 13: İsa'nın Elinde Sihirli Değnek Bulundurduğu Örnekler

RESİM NO	BULUNDUĞU YER	FIGÜRLER	İSA'NIN ELİNDE	MEZAR TİPİ	MAĞARA ONUNDEKİ TAŞ	BAŞ ÜZERİ HALE	İKİZ LAKAPLI TOMAS
RESİM 13	Müze Pio Cristiano,Erken Hristiyanlık, Lahit Bölümü, Mermer, Rölyef, Vatikan	İSA-LAZAR	DEĞNEK	TAPINAK	YOK	YOK	YOK
RESİM 14	Callistus Katakombu, 3.yy., Fresko, Roma-İtalya	İSA-LAZAR	DEĞNEK	TAPINAK	YOK	YOK	YOK
RESİM 15	Marcellinus ve Peter Katakombu, 3.yy. sonu, Fresco, Roma-İtalya	İSA-LAZAR	DEĞNEK	TAPINAK	YOK	YOK	YOK
RESİM 17	Müze Pio Cristiano, 4. yy., Bardak Althği ?, Cam-altın, sandwich tekniği,Vatikan	İSA-LAZAR	DEĞNEK	TAPINAK	YOK	YOK	YOK
RESİM 18	Museo di Santa Giulia, 4.yy., Röliker- Sadaka kutusu, Fildişi, Rölyef	İSA-LAZAR	DEĞNEK	TAPINAK	YOK	YOK	YOK
RESİM 19	Metropolitan Museum, 4-5.yy., Tabak, Cam, New York	İSA-LAZAR	DEĞNEK	YOK	YOK	YOK	YOK
RESİM 32	British Museum, 900-1100, Panel, Fildişi, Rölyef, Londra	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM- HAVARİLER	DEĞNEK	LAHİT	YOK	VAR	YOK
RESİM 33	Santa Maria de Tudela Katedrali (Navarra)Sütun Başı, 12.yy., - Taş, Kabartma, İspanya	TAM	DEĞNEK	LAHİT	YOK	VAR	VAR

İkonografiye göre Lazarus'un dirildiği mekânın mağara/lahit olduğu ve mağaranın/lahidin önünden çekilen taşın/kapağın betimlemede yer aldığı örnekler **Tablo 3**'de yer almaktadır.

Tablo 14: Lazarus'un Dirildiği Mekânın Mağara/Lahit Olduğu Ve Mağaranın/Lahidin Önünden Çekilen Taşın/Kapağın Betimlemede Yer Aldığı Örnekler

RESİM NO	BULUNDUĞU YER	FIGÜRLER	İSA'NIN ELİNDE	MEZAR TİPİ	MAĞARA ÖNÜNDEKİ TAŞ	BAŞ ÜZERİ HALE	İKİZ LAKAPLI TOMAS
RESİM 27	Nikeforos Fokas Kilisesi, 963-969, Duvar Resmi, Çavuşin, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 28	Tokah II (Yeni Tokah) Kilise, 10.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 29	Karanlık Kilise, 11.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 30	Elmalı Kilise, 11.-12.-13.yy., Duvar Resmi, Boyama, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 31	Konstantinos ve Helena Kilise, 10.-12.yy., Duvar Resmi, Boyama, Niğde	TAM	RULO	LAHİT	VAR	VAR	VAR

Kutsallık eklenmek istenen figürlerin başları üzerine hale yerleştirilmesi uygulaması yapılmaktadır. Figürlerin başına hale yerleştirilen betimlemeler **Tablo 4'**de yer almaktadır.

Tablo 15: Figürlerin Başına Hale Yerleştirilen Betimlemeler

RESİM NO	BULUNDUĞU YER	FIGÜRLER	İSA'NIN ELİNDE	MEZAR TİPİ	MAĞARA ÖNÜNDEKİ TAŞ	BAŞ ÜZERİ HALE	İKİZ LAKAPLI TOMAS
RESİM 25	Rossano Katedrali, 6.yy., Rossano İncileri fol. 1r, Mor boyalı parşömen üzerine gümüş mürekkep, Minvatür.	TAM	BOŞ	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 26	Eski Tokah Kilise, 10.yy. (910-920), Duvar Resmi, Göreme No.7 Tokah I, Nevşehir	TAM	BOŞ	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 27	Nikeforos Fokas Kilisesi, 963-969, Duvar Resmi, Çavuşin, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 28	Tokah II (Yeni Tokah) Kilise, 10.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 29	Karanlık Kilise, 11.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 30	Elmalı Kilise, 11.-12.-13.yy., Duvar Resmi, Boyama, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 31	Konstantinos ve Helena Kilise, 10.-12.yy., Duvar Resmi, Boyama, Niğde	TAM	RULO	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 32	British Museum, 900-1100, Panel, Fildişi, Rölyef, Londra	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM-HAVARİLER	DEĞNEK	LAHİT	YOK	VAR	YOK
RESİM 33	Santa Maria de Tudela Katedrali (Navarra)Sütün Baş, 12.yy., - Taş, Kabartma, İspanya	TAM	DEĞNEK	LAHİT	YOK	VAR	VAR
RESİM 34	Hermitage Müzesi, 12.yy., İkona fragmanı, Gümüş, Kakma-yaldız, Rusya	İSA-LAZAR-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 35	Sümela Manastırı, 14.yy., Duvar Resmi, Trabzon	TAM	RULO	MAĞARA	YOK	VAR	VAR

“İkiz” lakaplı Tomas’ın belirginleştirildiği örnekler *Tablo 5*’de yer almaktadır.

Tablo 16: “İkiz” lakaplı Tomas’ın belirginleştirildiği örnekler

RESİM NO	BULUNDUĞU YER	FIGÜRLER	İSA’NIN ELİNDE	MEZAR TİPİ	MAĞARA ÖNÜNDEKİ TAŞ	BAŞ ÜZERİ HALE	İKİZ LAKAPLI TOMAS
RESİM 25	Rossano Katedrali, 6.yy., Rossano İncileri fol. 1r, Mor boyalı parşömen üzerine gümüş mürekkep, Minyatür.	TAM	BOŞ	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 26	Eski Tokah Kilise, 10.yy. (910-920), Duvar Resmi, Göreme No.7 Tokah I, Nevşehir	TAM	BOŞ	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 27	Nikeforos Fokas Kilisesi, 963-969, Duvar Resmi, Çavuşin, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 28	Tokah II (Yeni Tokah) Kilise, 10.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	TAM	BOŞ	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 29	Karanlık Kilise, 11.yy., Duvar Resmi, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 30	Elmalı Kilise, 11.-12.-13.yy., Duvar Resmi, Boyama, Nevşehir	İSA-LAZAR-MARTHA MERYEM-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	VAR	VAR	VAR
RESİM 31	Konstantinos ve Helena Kilise, 10.-12.yy., Duvar Resmi, Boyama, Niğde	TAM	RULO	LAHİT	VAR	VAR	VAR
RESİM 33	Santa Maria de Tudela Katedrali (Navarra)Sütun Başı, 12.yy., - Taş, Kabartma, İspanya	TAM	DEĞNEK	LAHİT	YOK	VAR	VAR
RESİM 34	Hermitage Müzesi, 12.yy., İkona fragmanı, Gümüş, Kakma-yaldız, Rusya	İSA-LAZAR-HAVARİLER	RULO	MAĞARA	YOK	VAR	VAR
RESİM 35	Sümela Manastırı, 14.yy., Duvar Resmi, Trabzon	TAM	RULO	MAĞARA	YOK	VAR	VAR

5. Sonuç ve Tartışma

Lazarus’un Dirilişi komünyonu Yeni Ahit kitaplarından sadece Yuhanna İncil’inde geçmektedir. Kilise tarafından 2.yy.’da, yazarı Yuhanna olarak kabul edilen bu İncil bir iddiaya göre Efes’te yazılmıştır. İsa’nın öğrencisi ve havarisi olan Yuhanna, Kudüs’ün Romalı işgaline uğradığı 70 yılında Filistin’den ayrılarak Efes’e gitmiştir. Bir dönem Efes’ten Patmos’a sürülen havarinin tekrar Efes’e geri dönerek; Yuhanna İncil’ini yazdığı iddia edilmektedir. (*Harman, 2000, s. 270-271*) MS.1.yy.’da yazıldığı düşünülen Yuhanna İncil’i başka bir iddiaya göre Havari Yuhanna tarafından değil Yunan felsefesini çok iyi bilen bir kişi tarafından yazılmıştır. Hayat, ışık ve logos gibi mistik kavramları barındıran kutsal kitap, ağırlıklı olarak sembolik anlamlar üzerinde durmaktadır. Bu etkileşimler göz önüne alındığında Yuhanna İncil’inin Filistin’de de yazılmış olabileceği veya sonraki bir dönemde Yuhanna adında bir kişiye yazdırılmış olabileceği iddiası da sunulmaktadır. (*Turner, 2022*) Mesih’in ölümünün ardından geçen iki yüz yılda birçoğunun Gnostisizm akımından etkilendiği çok sayıda kutsal kitap ortaya atılmıştır. Kilise babaları bu kitapların bir kısmını onaylamış böylelikle Kanonik İnciller ortaya çıkmıştır. 381 yılında toplanan Birinci Konstantinopolis Konsili’nde (*Birinci Konstantinopolis Konsili, 2022*) (veya Roma Konsili) bu Kanonik İnciller listesi kabul edilmiştir.

Çalışmanın konusu olan örnekler figür bazında ikonografiye tam uyumluluk açısından değerlendirildiğinde 6. yüzyıla Suriye’de kaleme alınan Rossano İncil’ine kadar Yuhanna İncil’indeki ikonografiye figür bakımından bağlı kalınmadığı gözlemlenmiştir. 6. yüzyıla kadar olan örneklerin çoğu İtalya’da Batı Hristiyanlığının olduğu bölgelerdedir. Bir kitabının çoğaltılmasının okuma-yazma oranı, yer-mekân temini, seyahat kolaylığı gibi etkenlere bağlı olması, Hristiyanlık dininin 325 yılında yapılan İznik Konsili’ne kadar yasak olması ve bu dine inananların ağır şekillerde cezalandırılması, Kanonik İnciller’in 381 yılında belirlenmesi, Bizans’ta yaşanan ikonaklazm dönemi sonrasında Doğu manastır ve kiliselerinde kutsal kitap yazmak için özel bölümler oluşturulması sonucunda İncil yazımı ve çoğaltımının daha erken yapılması sebepleriyle 6.yüzyıla kadar olan Batı Hristiyanlığı örneklerinde Yuhanna İncil’indeki ikonografiye figür bazında tam uyum sağlanamadığı düşünülmektedir. Doğu Hristiyanlığında özellikle ikonoklazm sonrasında Orta Bizans Dönemi resim sanatı için büyük önem arz eden Kapadokya bölgesinde Yuhanna İncil’indeki ikonografiye ekseriyetle figür bazında tam uyum sağlandığı gözlemlenmiştir. Bizans İmparatorluğu’nda 726-843 yılları arasında yaşanan ikona kırıcı dönemde çıkarılan figürlü bezeme yasaklarına Kapadokya bölgesindeki manastır ve kiliselerde bulunan keşişler ve din adamları kuvvetli bir direnç göstermişlerdir. İkonaklazm dönemi içerisinde Kapadokya’da bulunan kutsal mekânlar haçlar, bitkisel motifler ve hayvan figürleri ile bezenirken ikonaklast hareketin ikona yanlısı Ortodoksların zaferi ile sonuçlanmasıyla daha anıtsal ve kiliselerin hangi bölümlerine hangi betimlemelerin yapılacağına kurallarla belirlendiği resim programları oluşturulmuştur. Konstantinopolis ve Doğu etkili yerel iki ayrı üslupla yapılan resimlerde Hristiyanlık tarihi, İsa’nın, havarilerin, peygamberlerin, aziz ve azizelerin hayatı konularına yer verilerek figürlerin başlarına kutsallığı simgeleyen haleler yerleştirilmiştir. Bölgede yer alan kapalı Yunan haçı planlı kiliselerin doğu haç kolları ve köşe mekânlarında Lazarus’un Dirilişi sahnesine rastlamak mümkündür. Böylece Kapadokya Orta Bizans Dönemi (843-1204) resim sanatının Doğu Hristiyanlığındaki en önemli temsilcilerinden biri haline gelmiştir. Lazarus’un Dirilişi betimlemelerinden yola çıkılarak Batı ve Doğu Hristiyanlığı arasında inanç ve üslup farkının olduğunu öne sürmek mümkündür.

Mucizeler gerçekleştirdiği düşünülen Tanrı veya insan figürlerine mucizesini gerçekleştirmesini sağlayacak bir araç atfedilmektedir. Kullanılan araçlardan en bilineni

magic wand olarak da bilinen sihirli değnektir. Erken Dönem Hristiyanlığında özellikle 4.yüzyıla kadar yapılan İsa betimlerinde sihirli değneği Mesih'in elinde görmek mümkündür.(*Smith, 1978, s. 64*) Antik çağlarda Mısır ve Yunan uygarlıklarında da kullanılan sihirli değnek tek tanrılı olan dinler içinde ilk olarak peygamber Musa ve “Yeni Musa” olarak bilinen Petrus betimlemelerinde kullanılmıştır. Petrus’un hapiste elleri zincirli halde ettiği dua sonucu zincirin kopması ve Musa’nın asasını vurduğu kayadan su çıkartması mucizeleri ile ilahi kimlik kazandırılan bu kişilerin betimlemelerinde sihirli değnek figürü sıklıkla kullanılmıştır. (*Jefferson, 2010, s. 221-251*)

6.yüzyıla kadar olan örnekler incelendiğinde Batı Hristiyanlığında İsa’nın Lazarus’u diriltten tasvirlerinde elinde sihirli değnek bulundurmaktadır. Sihirli değnek İsa’dan önce Hristiyanlık’ta Musa peygamber ve Havari Petrus betimlemelerinde kullanıldığı gibi; Mısır, Yunan, Roma gibi pagan inanışlara sahip medeniyetlerin eserlerinde örneklendirilmiştir. Doğu Hristiyanlığına ait örneklerde sihirli değneğe rastlanmamıştır.

İkonografiye göre Lazarus’un dirildiği mekânın mağara/lahit olduğu ve mağaranın/lahidin önünden çekilen taşın/kapağın betimlemede yer aldığı örneklere bakıldığında ise Kapadokya bölgesinde başkent üslubunda resimler yapılan Karanlık ve Elmalı Kiliseler ’de mağara şeklinde mezar yapısının kullanıldığı görülmüştür.

Örneklerden ilahi gücün kendisinde bulunduğu düşünülen İsa, Aziz veya Azize, havari figürlerinin başlarının üzerine kutsiyeti anlatan hale uygulamasının 6. yüzyıl itibariyle Doğu Hristiyanlığı tarafından kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Yine aynı şekilde “İkiz” lakaplı Tomas’ın olduğu düşünülen figürün Doğu dini mekân bezemelerinde kullanıldığı hatta Elmalı Kilise’de aynı iki insan betimlemesinin Lazarus’un Dirildiği mezarın sağ ve soluna yerleştirdiği görülmüştür. Mezarın sağında yer alan ve Tomas olduğu düşünülen figürün taşıdığı lahit kapağı sayesinde anlatıma hareket kazandırıldığı düşünülmektedir.

Kaynakça

(2009). E. Sarıkçıoğlu (Dü.) içinde, *Diğer İnciller (Apokrif İnciller)* (E. Sarıkçıoğlu, Çev., s. 236-237). Isparta: Fakülte Kitabevi.

- Akyürek, E. (1998). MS.IV-XI. Yüzyıllar: Kapadokya'daki Bizans. M. Sözen (Dü.) içinde, *Kapadokya* (s. 303). İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı.
- Ataç, N. (Temmuz 2017). Kappadokia'da Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliselerde Apsis, Doğu Haç Kolu ve Köşe Mekânları Resim Programı. E. Taş (Dü.) içinde, *XX. Uluslararası Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (02-05 Kasım 2016)* (Cilt II/667). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Atak, G. A. (2019). *Kapadokya Kaya Kiliselerinde Hz. İsa Mucizelerinin İkonografisi* . (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).
- Birinci Konstantinopolis Konsili*. (2022, Nisan 05). Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_Konstantinopolis_Konsili adresinden alındı
- Diñer, S. (2019). Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları. *Art-Sanat Dergisi*(12), 407-408.
- Elçilerin İşleri 11:25-26*. (2022, Mart 10). Bible: <https://www.bible.com/tr/bible/170/ACT.11.TCL02> adresinden alındı
- Elçilerin İşleri 12:1-7* . (2022, Nisan 06). Oodegr: http://www.oodegr.com/tourkika/synaksaristis/alsides_ayiou_petrou.htm adresinden alındı
- Giray, K. (2009, Kasım). *Sanat Tarihi Doğu Roma (Bizans) Dönemi İkonaklast (Tasvirkarıcı) Dönem (726-843/3)*. (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi).
- Gökcan, F. (Nisan 2010). *Gülşehir Karşı Kilise (St. Jean Kilisesi) İkonografisi*. (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).
- Gündüz, Ş., & vd. (2010). *Dinler Tarihi* . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Harman, Ö. F. (2000). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. *İncil*, 22, 270-271. (İstanbul: TDV Yayınları).

Hristiyan Sanatında 12 Yortu Günü. (2022, Mart 12). Sanatın Yolculuğu: <https://www.sanatin Yolculugu.com/hiristiyan-sanatinda-12-yortu-gunu/#:~:text=12%20Yortu'yu%20olu%C5%9Fturam%20sahnelerden,g%C3%B Cn%C3%BCnde%20dirili%C5%9Fi%20olarak%20ele%20al%C4%B1n%C4% B1r.adresinden%20alındı>

İncil. (2022, Nisan 05). Wikipedia: <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ncil> adresinden alındı

Jefferson, M. (2010). The Staff of Jesus in Early Christian Art. *Religion and the Arts*, 14(3), 221-251.

Katar, M. (Ocak-Nisan 2001). Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma. *Dini Araştırmalar*, 3(9), 8-9.

Köse, İ. (2010). *Bulutların Ötesindeki Saklı Manastır Sümela*. Trabzon: Akademi Kitabevi.

Mercangöz, Z. (1999). *Bizans Resim Sanatı Üzerine Bir Sohbet*. Ankara: Ankara Kadın Ressamlar Derneği Kültür Yayını:5.

Nalçacı, F. (2010). *Niğde Aktaş (Andaval) Köyündeki Konstantinos ve Helena Kilisesi Duvar Resimleri*. (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).

Panel. (2022, Mayıs 11). British Museum: https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1856-0623-26 adresinden alındı

Smith, M. (1978). *Jesus The Magician*. New York: Barnes & Noble Books.

The Raising of Lazarus. Fragment of the Transfiguration Icon Frame. (2022, Mayıs 11). Hermitage Museum: <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/08.+applied+arts/109846> adresinden alındı

Thierry, N. (2011). 10.Yüzyılda Kral Kiliseleri: Ahtamar, İşhan, Tokalı. A. Pralong (Dü.) içinde, *Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar* (B. K. Bayrı, Çev., s. 280). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Turner, G. A. (2022, Nisan 05). *The Date And Purpose Of The Gospel By John*. etsjets.org: https://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/6/6-3/BETS_6-3_82-85_Turner.pdf adresinden alındı

BİLGİ EKONOMİSİNDE PATENT VE BİOMİMİKİRİNİN ÖNEMİ

Dilan ALADAĞLI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İşletmecilik, dilanaladagli@gmail.com*

Dr. Öğr. Ü. Ali Osman ÇIBIKDİKEN, *KTO Karatay Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, ali.osman.cibikdiken@karatay.edu.tr*

Doç. Dr. Eyüp AKÇETİN, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim, eyup.akcetin@mu.edu.tr*

Özet

Bir ürünü tasarlarırken cevap aranması gereken en önemli soru “Hangi işlevi/problemi çözmek istiyoruz?” sorusudur. Ne yapmak istediğinizi düşünmek yerine kendinize “Tasarımımın ne yapmasını istiyoruz veya bu tasarım hangi sorunun çözüm olacak?” sorularını yöneltmek zorundayız. Tüm bu sorulara cevap ararken neden 4 milyar yaşında olan doğa gibi engin bir kütüphaneden yararlanmıyoruz. Tabiat sürdürülebilirliğini ve yaşama elverişli koşulları oluşturan sistemleri sadece oluşturmakla kalmayıp beslemeye, iyileştirmeye ve geliştirmeye devam eder. Bu sistemlerin biyomimikri ile işletmelere entegre edilerek buluş ve patent sisteminin kurdurulması sürdürülebilir girişimcilik faaliyetlerini birer amaç haline getirilmesini böylece insanlığın daha nitelikli ve çevre ile barışık ürünler geliştirmesine alt yapı oluşturur. 2018 yılında alınan triadic patent sayısı 74,21’dir. 2018 yılında triadic patent sayıları tüm Dünyada 57.230 iken Japonya’nın 18.645, Amerika’nın 12.753, Almanya’nın 4.772, Çin’in 5323, Kore’nin 2.160 ve İngiltere’nin 1714’tür (OECD, 2019). Eğer Türkiye’nin Dünya çapında almış olduğu patent sayısını diğer ülkelerle kıyaslanacak olursa Japonya’nın Dünya çapında aldığı patenti 252 yılda, Amerika’nın almış olduğu patenti 172 yılda, Çin’in almış olduğu patenti 72 yılda, Almanya’nın almış olduğu patenti 64 yılda, Kore’nin almış olduğu patenti 29 yılda alabilmektedir. WIPO’ya göre Ar-Ge için ayrılan bütçeler alınan triadic patent sayısına bölüldüğünde patent başına Türkiye yaklaşık 15 milyon dolar harcarken, Japonya patent başına 174 bin dolar harcamaktadır. Bu oran AB’de 178 bin dolar iken ABD’de 241 bin dolar Çin’de ise 420 bin dolar civarındadır. Harcanan miktar ile elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’nin Ar-Ge kaynaklarını daha verimli hale getirecek yöntemlere ihtiyacı olduğu aşikardır. Çin ucuz işgücü

ekonomisinden Ar-Ge ve patentler ile bilgi ekonomisine dönüşüm sağlayarak katma değeri yüksek ürünler üreten ekonomiye dönüşmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin de bu noktayı göz önünde bulundurarak gerekli önlemleri alması ve gereken adımları atması gereklidir. Özellikle başta insan kaynağı olmak üzere kaynaklarını çok daha verimli kullanarak imovasyona (imitasyon + inovasyon) dayalı bilgi ekonomisine dönüşümü hızlandırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Biomimikri, patent, tasarım, triadic patent, imovasyon.*

1. Giriş

İletişimin, ulaşımın ve bilginin daha kolay bir şekilde erişilmesi sanayi devriminin bir sonucu olarak bilinmektedir. Bununla birlikte ise dünyada teknolojik gelişmeler giderek artan hızla hala devam ettiği görülmektedir. Giderek artan teknolojik gelişmeler yaşamın her alanında etki etmektedir. Bu ilerlemenin karşısında durmak hiçbir insan veya ülke adına mümkün olmamaktadır. Bu neticede teknolojik ilerlemeye fayda sağlayacak araştırmaları teşvik edecek önlemler almak ülkeler için önemli ve ciddi bir hal almıştır. Yaratıcı düşünceler sonucunda önceden var olan veya bilinen ürünlerin yerine daha avantajlı olan yeni ürün geliştirmek veya üretmek günümüzde daha ön planda olmanın hem ekonomik hem de toplumsal anlamda yarar sağlayacağı ifade edilmektedir (Şankazan, 2019).

Küreselleşmeyle beraber artan rekabet ortamı dünyada başarılı olmak isteyen birçok ekonominin ellerinde bulunan tüm sermayelerini en verimli şekilde kullanmanın ve bir adım önde olmanın yollarını aramaya başlamasına sebep olmuştur. Patent kavramı ise bu yolda dünya piyasalarında en sarsıcı ve en güçlü olabilmenin bir göstergesi olarak son yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin maddi ve manevi değerlerinin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması küreselleşme olarak tanımlanabilir. Küreselleşme ile ülkeler iktisadi, kültürel ve siyasi değerler alışkanlık kazanmakta ve bu alışkanlık neticesinde tüketici tercih ve zevklerinde homojen bir düşünce oluşturmaktadır. Dünya pazarı büyürken benzer ürünlerin istek görmesi firmaları küresel ihtiyaçları gidermeye yönlendirerek küresel rekabeti arttırdığı görülmektedir. Küresel rekabetin öneminin artması rekabete yön veren etkenlerin tespitine yönelik çalışmaları arttırdığı

görülmektedir. Ortak bir sonuca varan bu çalışmalar 21. yy da rekabetin şiddetini arttıran en ciddi faktörün yenilik yapma becerisi olduğudur. Bundan dolayı bir yenilik göstergesi olan patent kavramının incelenmesi büyük önem taşımaktadır (Tunç, 2008).

2. Araştırmanın Önemi

Günümüz de bilgi ekonomilerinin ön plana çıkmasıyla firmaların sahip oldukları gayri maddi varlıklarının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Bunun sonucunda fikri mülkiyet varlıklar içerisinde en fazla paya sahip olan patent kavramı olduğu ifade edilmektedir. Son yıllarda Türkiye’de patent kavramı konusunda Türk Patent Enstitüsü (TÜRKPATENT) tarafından iştiraki niteliğindeki Türk Sınai Mülkiyet Değerleme Mühendislik ve Danışmanlık Hizmetleri AŞ (TÜRKSMD) kurulmuş, fikri mülkiyet varlıklarını değerlendirme ve ticarileştirme hizmeti sunmaya başlamıştır. Türkiye’nin böyle büyük adımlar atmasına rağmen patent konusunda hala dünya da gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu görülmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada aşağıdaki kaynaklardan toplanan veriler Wipo’nun ve OECD’nin verileri ile eşleştirilmiştir. Toplanan veriler Python dilinde yer alan; veri bilimi kütüphaneleri ile karşılaştırılmalı olarak veri analizi yapılmıştır.

- Canadian intellectual Property Office (CIPO)
- European Patent Office (EPO)
- European Union Intellectual Property Office (EUIPO)
- Eurostat
- Hellenic Industrial Property Organisation (OBI)
- Israel Patent Office (ILPO)
- Instituto Mexicano de la Propriedad Industrial (IMPI)
- Instituto Nacional de Propriedad Industrial (INAPI)
- Institut National de la Propriété Industrielle (INPI)
- IP Australia
- Intellectual Property Office - United Kingdom (UKIPO)
- Intellectual Property Office of New Zealand (IPONZ)
- Japanese Patent Office (JPO)

- Korean Intellectual Property Office (KIPO)
- National Science Foundation (NSF)
- Organisation for Economic Co-operation and development (OECD)
- Ufficio Italiano Brevetti e Marchi (UIBM)
- US Patent and Trademark Office (USPTO)
- World Intellectual Property Organization (WIPO)
- Türk Patent Enstitüsü (TPE)

4. Biyobenzetim Nedir?

Biyobenzetim doğayı referans alarak yenilikçilik ve sürdürülebilirlik anlayışını benimseyen yaklaşımlardan bir tanesidir. Doğanın milyarlarca yıllık bilgi birikimine ve tecrübesine artık çok daha fazla ihtiyacımız vardır. Doğadaki hemen hemen her şey, yeni bir icat ya da teknolojik bir gelişme için kıvılcım olabilir.

Günümüzde inovatif bir disiplin olarak karşımıza çıkan biyobenzetim kavramı mimarlar, mühendisler, yöneticiler, işletmeciler, tasarımcılar, biyologlar ve diğer meslek dalları için sürdürülebilir, yenilenebilir çözümler üretmek için doğanın model olarak alınmasıdır. Biyobenzetimin araştırma alanı sayesinde bilim insanları doğadaki sınırsız uyumu, tasarımları ve sistemleri örnek alarak yeni teknolojik ürünler, malzemeler, mekanizmalar ve sistemler geliştirebiliyor.

Doğadaki tasarımlar en az malzeme ve en az enerji ile en fazla verimi almaları, kendi kendilerini onarma özellikleri, geri dönüşümlü ve doğa dostu olmaları, sessiz çalışmalarını, estetik yapıları, dayanıklı, esnek ve uzun ömürlü olmaları bakımından yeni teknolojilerin yolunu açıyor.

4.1.Neden Biyobenzetim?

Bir ürünü tasarlarken cevap aranması gereken en önemli soru “Hangi işlevi/problemi çözmek istiyoruz?” sorusudur. Ne yapmak istediğinizi düşünmek yerine kendinize “Tasarımımın ne yapmasını istiyoruz veya bu tasarım hangi sorunun çözüm olacak?” sorularını yöneltmek zorundayız. Tüm bu sorulara cevap ararken neden 4 milyar yaşında olan doğa gibi engin bir kütüphaneden yararlanmıyoruz. Tabiat sürdürülebilirliğini ve yaşama elverişli koşulları oluşturan sistemleri sadece oluşturmakla kalmayıp beslemeye,

iyileştirmeye ve geliştirmeye devam eder. Bu sistemlerin biyobenzetim ile işletmelere entegre edilerek buluş ve patent sisteminin kurdurulması sürdürülebilir girişimcilik faaliyetlerini birer amaç haline getirilmesini böylece insanlığın daha nitelikli ve çevre ile barışık ürünler geliştirmesine alt yapı oluşturur.

5. Patent

Türk Dil Kurumu'na ait güncel Türkçe sözlükte patent kavramı “buluş belgesi” anlamına karşılık gelmektedir (TDK, 2022). Bundan dolayı ilk olarak patent kavramının temelinde yer alan buluş kavramının açıklanması gerekmektedir. Buluş, Türk Dil Kurumu'na göre ilk defa bir iş yaratma icat etme olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Patent kavramı ise; buluş sahibinin Türk Patent ve Marka Kurumu'na başvurarak gerçekleştirilen buluşu anlatan ve buluşu gerçekleştiren kişinin yasal haklarını koruyarak kendisine buluşu üzerinde belirli bir süre içerisinde inhisari haklar verildiğini gösteren resmi bir belgedir (Arslan, 1997). Paten resmi bir belge niteliği olan ve buluş sahibinin gerçekleştirdiği buluş üzerindeki tüm hakları gösteren belgedir (Gökmen, 2020).

Literatür incelendiğinde ise patent kavramının farklı kaynaklarda farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları aşağıdaki gibi açıklanabilir:

Patent, insan fikirlerinin ürünlerinden olan ve insanın teknik terimlerle açıklayabileceği yaratıcı fikri olarak tanımlanabilen buluşların korunma yoludur. Farklı bir ifade ile patent, buluşu gerçekleştiren kişinin yaratıcı fikirlerini belirli bir süre içerisinde yasal hükümlerle koruma altına alındığını ispat eden resmi bir belge olarak tanımlanabilir (Hamamcı, 2010).

Bir ürünü veya yöntemi ortaya çıkaran, teknik bir probleme çözüm bulan buluşa dair, buluşu gerçekleştiren kişiye belirli bir süre içerisinde yasak haklar tanıyan, üçüncü kişilerin ilgili buluş için haksız kullanımını engelleyen resmi bir belge olarak nitelendirilebilir (Kayatekin, 2011).

Türk Patent ve Marka Kurumu (TÜRKPATENT)'nun internet sitesinde ise patent, “*Sınırlı bir yer ve süre için üçüncü kişiler tarafından buluşun izinsiz olarak üretilmesini, kullanılmasını veya satılmasını engelleme yoluyla sahibine tanınan tekel hakkıdır.*” şeklinde tanımlanmıştır (<http://www.turkpatent.gov.tr/>, 2022).

Patent, genel olarak daha önce hiç bulunmamış bir teknik veya teknik bir soruna yeni bir çözüm sunan ürün veya usul olan bir buluşa tanınan münhasır haktır. Patent almak için, buluşla ilgili teknik bilgilerin bir patent başvurusunda halka açıklanması gerekir (www.turkpatent.gov.tr, Erişim Tarihi:18.05.2022).

Patent ile ilgili bilinmesi gereken başka bir konu ise patentin buluş sahibine belirli bir zaman dilimi için koruma hakkı tanınmasıdır. Gerçekleştirilen patentli buluşun koruma süresi dolduğunda kamuya mal olur ve üçüncü kişiler tarafından kullanılabilir, üretilebilir ve satılabilir bir hal alır.

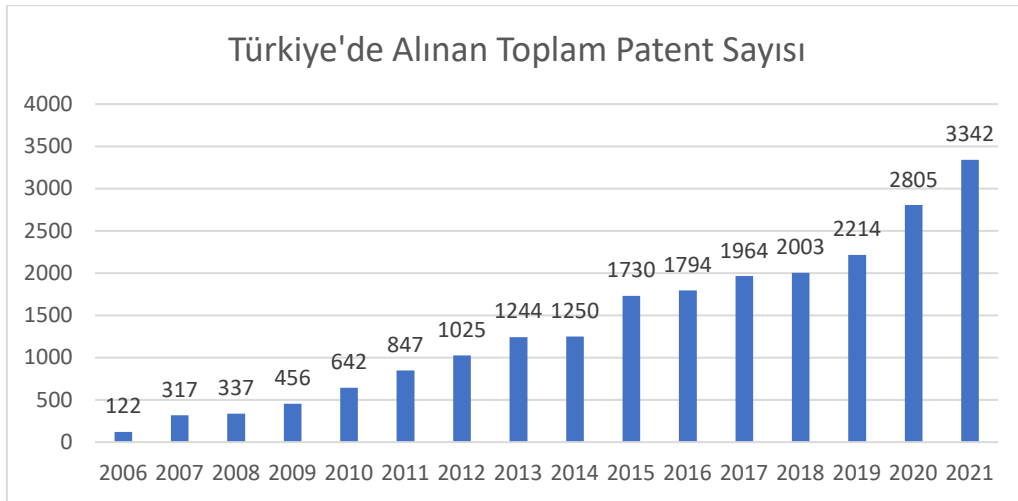
5.1.Patentin Önemi

Patent ekonomik, toplumsal ve buluş sahibi açısından bakıldığında birçok farklı öneme sahip olan bir kavramdır. Patent sisteminin temelinde yaratıcı fikirleri olan bireylerin buluş yapma faaliyetine özendirilmesi ile buluş sayısında bir artış meydana getirerek endüstriye uygulanan buluşların teknik, sosyal ve ekonomik faaliyetleri ilerletmesi için gerçekleştirilen bir sistem olduğu görülmektedir. Buradaki asıl ulaşılmak istenen hedef bilim ve teknolojinin iyileştirilip geliştirilerek ekonomik ve toplumsal refahın arttırılmasıdır. Bu hedefi gerçekleştirmek için mucitleri buluş yapmaya teşvik edecek patent korumasının sağlanması ile istenilen hedefe ulaşmak için kullanılan bir araç olarak görülebilir. Patent sistemine buluşu gerçekleştiren mucit tarafından bakıldığında hızla gelişip değişen ve giderek artan bu rekabet ortamında yoğun emekler sarf ederek meydana getirdiği buluşlarının üçüncü kişiler tarafından izinsiz kullanımı, üretimi, satımı ve ithal veya ihraç edilmesi gibi problemlerle karşılaşması için aldığı paten belgesi engel olmaktadır. Bu sistemden dolayı mucitlerin buluşlarının koruma altında olması buluş sahipleri veya buluş yapmak isteyen kişilerin yeni buluşlar gerçekleştirmesi için cesaretlendirmektedir. Patent tescilleri sadece kişiye bireysel yarar sağlıyor gibi anlaşılabilir da aslında toplumsal olarak da yarar sağlamaktadır. Patent, tescillenmiş bir buluşun tüm ayrıntılarını kamuya bildirerek Ar-Ge çalışmaları ve bilim sanayi faaliyetlerinin tekrarlanmamasını önleyerek hem zaman hem de Ar-Ge faaliyetlerinin harcamalarının azalmasına sebep olmaktadır. Böylelikle artan bu rekabet ortamında bilim ve teknoloji sayesinde ülkelerin ekonomik refah düzeyleri de hızlı bir şekilde artmaktadır.

5.2.Türkiye’de Patent

Türkiye’de patent kavramının önemi son yıllarda gerçekleştirilen yerel hukuki düzenlemelerin iyileştirilmesi ve yapılan çeşitli uluslararası anlaşmalar sonucunda dünya genelinde standartlaşmaya uyum sağlanması ile artmış ve artmaya da devam etmektedir. TÜRKPATENT ve uluslararası kuruluşlar tarafından da sınai mülkiyet bilincini artırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ayrıca başvuru sahiplerinin harcamaları Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından verilen devlet destekleri sayesinde de patent tesciline teşvik edilmektedir.

Aşağıdaki Şekil 1’de TÜRKPATENT tarafından yayınlanan yıllık istatistiklerden geçmiş son on beş yıl baz alınarak hazırlanan Türkiye’de TÜRKPATENT aracılığı ile gerçekleşen patentlerin toplam sayıları yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Şekilden anlaşıldığı üzere 2006 yılından 2021 yılına kadar geçen süre içerisinde toplam patent sayısında yükseliş yaşanmıştır.

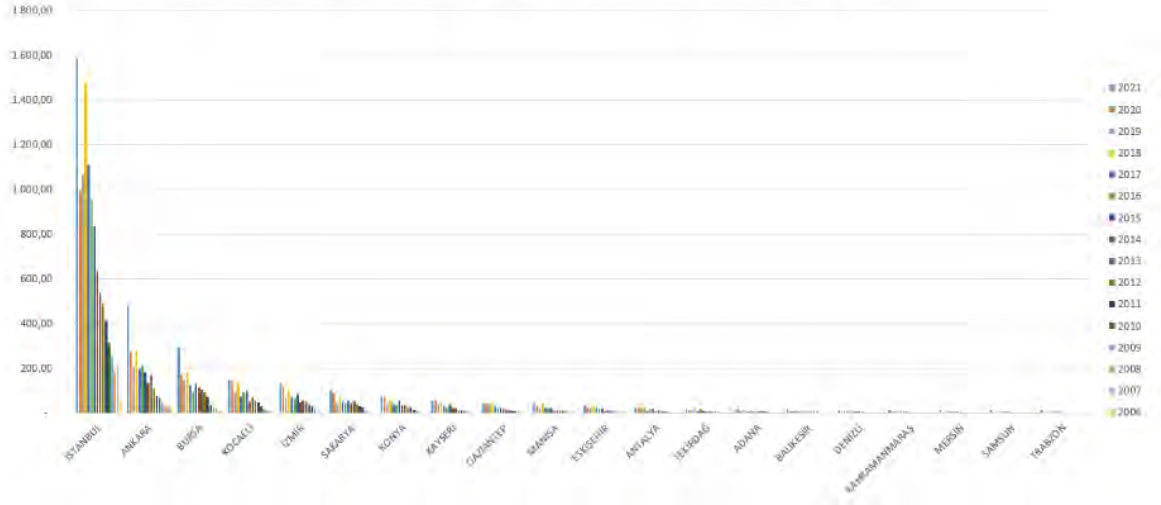

Şekil 1. Türkiye’de Alınan Toplam Patent Sayısı

Kaynak: TÜRKPATENT, Yıllık İstatistikler (<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>, Erişim Tarihi: 10.05.2022)

Şekil 2’de ise 2006-2021 yıllarının patent sayısı iller bazında incelendiğinde Türkiye’de en çok patent alan il İstanbul olurken Ankara ikinci ve Bursa ise üçüncü sırada yer almaktadır (<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>, Erişim Tarihi:10.05.2022).

2006-2021 Yılları Arası İllerin Patent Sayısı

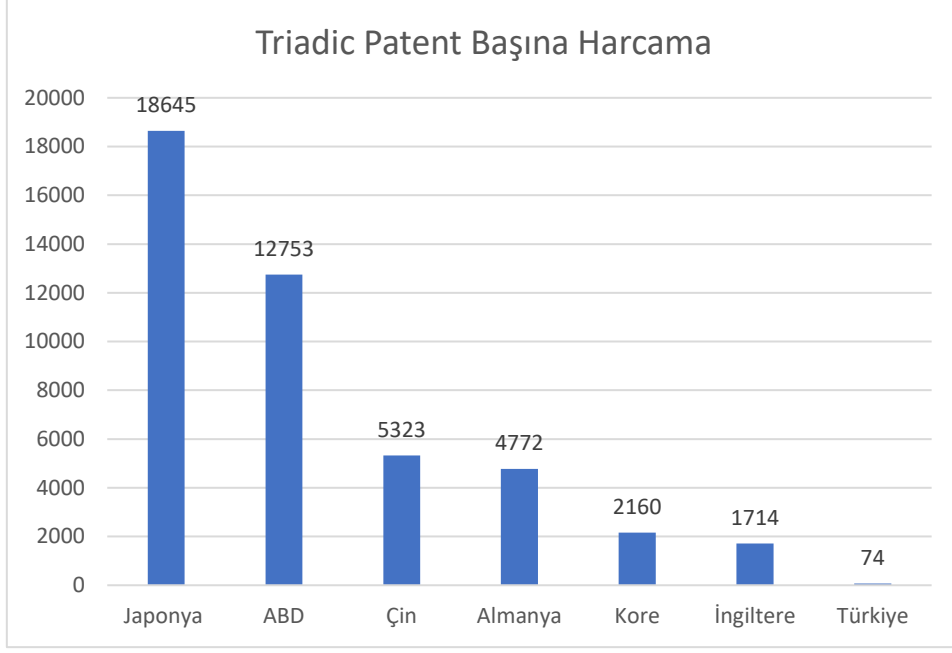
Şekil 2. 2006-2021 Yılları Arası İllerin Patent Sayısı

Kaynak: TÜRKPATENT, Yıllık İstatistikler (<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>, Erişim Tarihi: 10.05.2022)

Tüm bu bilgiler doğrultusunda genel anlamda Türkiye’de patent bilincinin arttığını görülmektedir. Ancak bu artış Türkiye’deki Ar-Ge çalışmalarına ve inovasyona verilen önemin artması ile bir paralellik göstermektedir.

5.3.Triadic Patent Başına Harcama

Üçlü patentler aynı buluş için aynı başvuru sahibi veya mucit tarafından Avrupa Patent Ofisinde (EPO), Amerika Birleşik Devletleri Patent ve Ticari Marka Ofisinde (USPTO) ve Japonya Patent Ofisinde (JPO) dosyalanan bir dizi karşılık gelen patenttir. Triadic patentler, özel bir patent ailesi türü oluşturur (“Triadic patent”, 2020). Şekil 3’de Türkiye’nin 2018 yılında aldığı triadic patent sayısı 74,21’dir. 2018 yılında triadic patent sayıları tüm Dünyada 57.230 iken Japonya’nın 18.645, Amerika’nın 12.753, Almanya’nın 4.772, Çin’in 5.323, Kore’nin 2.160 ve İngiltere’nin 1.714’tür (OECD, 2019). Eğer Türkiye’nin Dünya çapında almış olduğu patent sayısını diğer ülkelerle kıyaslanacak olursa Japonya’nın Dünya çapında aldığı patenti 252 yılda, Amerika’nın almış olduğu patenti 172 yılda, Çin’in almış olduğu patenti 72 yılda, Almanya’nın almış olduğu patenti 64 yılda, Kore’nin almış olduğu patenti 29 yılda alabilmektedir.

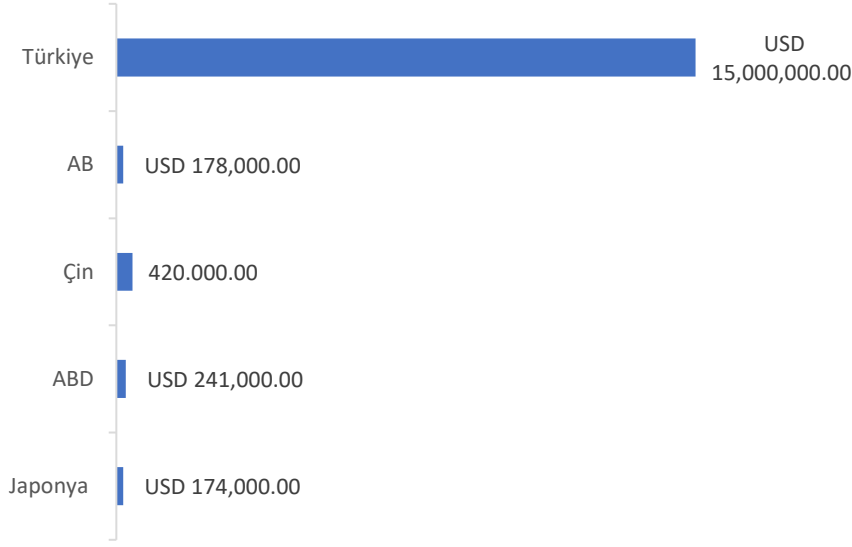

Şekil 3. Triadic Patent Başına Harcama

Kaynak: TÜRKPATENT, Yıllık İstatistikler (<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>, Erişim Tarihi: 10.05.2022)

WIPO'ya göre Ar-Ge için ayrılan bütçeler alınan triadic patent sayısına bölüldüğünde patent başına Türkiye yaklaşık 15 milyon dolar harcarken, Japonya patent başına 174 bin dolar harcamaktadır. Bu oran AB'de 178 bin dolar iken ABD'de 241 bin dolar, Çin'de ise 420 bin dolar civarındadır. Harcanan miktar ile elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda bu veriler ışığında patent başvurularının da önemli bir girdisi olan Ar-Ge performansı ülkemiz açısından dünya ile karşılaştırıldığında durumun iyi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Triadic Patent Başına Yapılan AR-GE Harcaması

Şekil 4. Triadic Patent Başına Yapılan Ar-Ge Harcaması

Kaynak: TÜRK PATENT, Yıllık İstatistikler (<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>, Erişim Tarihi: 10.05.2022)

6. İnovasyon (İmitasyon + İnovasyon)

Prof. Shenkar “imitasyon bir inovasyonun kopyalanması, çoğaltılması veya tekrarıdır” diyor. Shenkar bunun bir ürün, uygulama, süreç veya iş modeli olabileceğini ifade etmektedir. İnovasyonun ekonomik büyümedeki payının vazgeçilmez olduğunu küresel çapta politikacılar ve sanayi sektörleri savunmaktadır. Yenilikçiliği başaramayanların ise yok olacağı ifade edilmektedir. Taklitçiler ise genellikle “Kötü çocuk” olarak hedefe alınır ancak gerçek hayata baktığımızda hem başarılı olan hem kopya çeken şirketlerin sayısı oldukça fazla olduğu görülmektedir. İnovasyon yapan firmalar birkaç örnekle verilecek olursa bunlar; dünya genelinde en fazla tanınan bebek bezi markası Pampers, atılabilir bebek bezi fikrini Chux adında bir markadan kopya çekti. İlk Fastfood hamburgeri bulan White Castle adında bir marka olsa da bu markadan kopya çeken McDonald’s piyasanın en büyük isimlerinden biri olmayı başardı. iPod, dünyanın ilk MP3 çaları değildi; ne de iPhone dünyanın ilk akıllı telefonu. Apple diğerlerinin ürünlerini taklit etti ve onlardan daha ilgi çekici ürünler yarattı. Dünyaca ünlü iç giyim markası Victoria’s Secret ‘ın sahibi Les Wexner, her yıl dünyayı gezerek başka markalardan ilham

aldığını söylemektedir. Hızlı moda şirketleri büyük modacıların defilelerinden kopyaladıkları modelleri ucuz bir şekilde tasarlayarak büyük paralar kazanmaktadır. Süpermarket zincirleri ünlü markaları taklit ederek kendi markalarını yaratmaktadırlar. İnovasyon ile imitasyon ilişkisine yönelik ciddi çalışmalara imza atan yönetim uzmanı Prof. Oded Shenkar, son yıllarda çok hızlı bir şekilde artan yasal imitasyondan bahsetmektedir. İnternet kullanımı ile tüm sınırların ortadan kalkması bunun başlıca nedeni olduğunu savunmaktadır. Prof. Shenkar'ın akıllı şirketlerin stratejik güç elde etmek için imitasyondan ne şekilde yararlandıklarından bahsettiği kitabı "Copycats" taklitçilerin, yenilikçi olmayan ürünler kadar hatta onlardan daha da başarılı olduklarını göz önüne sermektedir. Ar-Ge maliyetleri daha az olan taklitçiler piyasaya sundukları ürün önceden denenmiş olduğunda az risk almaktadırlar (Dünya Gazetesi, 2012).

İnovasyon faaliyetini başarılı bir şekilde gerçekleştiren Çin ucuz işgücü ekonomisinden Ar-Ge ve patentler ile bilgi ekonomisine dönüşüm sağlayarak katma değeri yüksek ürünler üreten ekonomiye dönüşmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin de bu noktayı göz önünde bulundurarak gerekli önlemleri alması ve gereken adımları atması gereklidir. Özellikle başta insan kaynağı olmak üzere kaynaklarını çok daha verimli kullanarak inovasyona (imitasyon + inovasyon) dayalı bilgi ekonomisine dönüşümü hızlandırmalıdır.

Sonuç

Bilginin ticarileştirilmesi üniversite sanayi iş birliğinin artırılması önem arz etmektedir.

Biyobenzetim ve patent gibi konuların ilk eğitimden hayat boyu eğitimlere dönüşecek alt yapıların kurulması gereklidir.

Patent sayısının artırılması için her düzeyde yarışmalar yapılmalı ve teşvik edilmelidir.

Türkiye'nin telif ödeyen değil telif hakkı alan bir üretim üssüne dönüştürülmesi gereklidir.

Bilgi ekonomisindeki en önemli kabullerden biri bilginin bir üretim faktörü olarak ele alınmasıdır. Bununda Ar-Ge çalışmaları sonucunda alınan patentlerle sağlanması gerekmektedir.

Bir ekonominin teknolojik gelişmişlik seviyesini ölçmede belli bazı ekonomik göstergeler bulunmaktadır. Patent istatistikleri de bu göstergelerden birisi olarak kabul

edilmektedir. Burada asıl üzerinde durulması gereken konu, patent verileri, modern yenilik ve teknoloji teorileri ışığında, Türkiye'nin teknolojik gelişmişlik seviyesi ve yenilikçi yüzü üzerine bir değerlendirme yaparak, var olan durumu ortaya koymak ve yapılabilecek olanlara ilişkin fikirler sunmaktır.

Patent çağımızın en önemli kavramlarından biridir. Zira şirketler arasındaki rekabetten dolayı uyuşmazlıklarda patent davalarındaki rakamları büyüklüğü işin önemini daha da ön plana çıkarmaktadır. Patentle güç arasında sıkı bir bağlantı var. Piyasada tutunmak için firmalar patente önem vermeli Ar-Ge harcamalarına daha çok ödenek ayırmalıdır.

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile patent alma sayıları arasında büyük bir paralellik göstermektedir. Patent dolayısıyla insanlar buluş yapmaya, yenilikleri ve yaratıcı fikirleri koruma altına almak daha çok düşüncenin ortaya çıkması için çabalamaktadır. Sanayici gelişmiş ülkelerde genelde patent sayıları oldukça yüksektir. Patent almak ve patenti destekleyici ülkeler veya sistemler daha çok yeniliğin bulunmasına katkıda bulunurlar. Patent sistemi sayesinde bilinen teknikler araştırılır, buluş sahibi ve mevcut buluşlar arasındaki ilişkileri daha rahat araştırılır. Daha kolay sistemleri karşılaştırıp benzerlik ve farklılıklar bulunur. Patent desteklemek, patent sayısını artırmak ülke geleceği için en büyük kazanımdır. Ülkemiz ne yazık ki patent sayısı bakımından diğer ülkelere göre düşük seviyededir.

Kaynakça

Arslan, K. (1997). Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 55(4), 173-200.

Dünya Gazetesi, D. (2012). *İmitasyon, inovasyonu yener mi?*

Gökmen, B. Ö. (2020). COVID-19 Aşıları Üzerindeki Patent Hakkının Kapsamının Kamu Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(3), 161-224.

Hamamcı, D. P. (2010). *Patika bağımlılığı: Patent ve patika bağımlılığı ilişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Fen Bilimleri Enstitüsü.

<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>. (2022). *Patent İstatistik*.
<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik> Erişim Tarihi: 10.05.2022

<http://www.turkpatent.gov.tr/>. (2022, Mayıs 18). <http://www.turkpatent.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.05.2022

Kayatekin, D. (2011). *Patentin hükümsüzlüğü* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şankazan, M. (2019). *Patent verilebilirlik şartları*. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

TDK. (2022). <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.05.2022

Triadic patent. (2020). İçinde *Wikipedia*.
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Triadic_patent&oldid=977249175
Erişim Tarihi: 10.05.2022

Tunç, H. (2008). *Bir Yenilik Göstergesi Olarak Patent Ve Türkiye Patent Performansı*.

www.turkpatent.gov.tr. (2022, Mayıs 18). *Patents*.
<https://www.wipo.int/patents/en/index.html> Erişim Tarihi: 10.05.2022

MAVİ EKONOMİ: TÜRKİYE, ABD ve ÇİN ÖRNEĞİ

Görkem YILDIRIM, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, gorkem_gbs@hotmail.com

Özet

Günümüz devletlerin ve ekonomik-siyasi birliklerin temel gündem maddesi Dünya'nın sürdürülebilirliğinin nasıl gerçekleşeceği sorusudur. Dünya'nın dörtte üçünün deniz ve okyanuslarla çevrili oluşu, bu doğal su oluşumlarının gezegenin yüzey alanının neredeyse tamamını kaplamaktadır. Bu doğrultuda Mavi Ekonomi kavramı, deniz ve okyanus temelli faaliyetlerini sürdüren sektörlerin hem ülkelerin gelişmesini hem de sürdürülebilir bir dünya için ortaya çıkarılmış bir ekonomik düzeni temsil etmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye, ABD ve Çin'de mavi ekonomiye ait sektörlerin nasıl bir gelişim sergilediği ve söz konusu ülkeler arasındaki karşılaştırmalar neticesinde Türkiye'nin hangi konumda olduğunun analizi yapılarak önerilerde bulunulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda nitel araştırma tekniği içindeki arşiv-doküman tarama tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analizle açıklandıktan sonra içerik analizi yapılmıştır. TÜİK, OECD, WB, FAO, UAB, KTB, UNWTO, Denizcilik Ticaret Odası ve son olarak GİSBİR'den alınan verilerle, elde edilmiş bulgular sonucunda, Türkiye'nin bu alanda geliştirici ve teşvik edici politikalar ortaya çıkarması gerekliliği vurgulanmıştır.

1.Giriş

Dünya tarihine bakıldığında, insanların fizyolojik olarak suya olan ihtiyaçları ve deniz-okyanus gibi devasa oluşumlar insanların hayatını kolaylaştırarak suya ve doğal su oluşumlarına olan önemi arttırmıştır. Ancak zamanın dinamik yapısı gereği ihtiyaçlardaki çeşitlilik ve hayatı pragmatik bir yapıya sokma isteği su ve suyun olduğu doğal oluşumlardan çok farklı şekillerde yararlanılmasını sağlamıştır. Örneğin, Nil nehri üzerinde kayıklarla yapılan ticaretin ilkel tersaneleri ortaya çıkarmasına akabinde tarihsel süreçte askeri, turizm, balıkçılık ve ticaret gemilerinin üretilmesi gemicilik sektörünü geliştirmiştir. Tüm bu örneklerin yanında artan Dünya nüfusuyla birlikte hava, su ve ses kirliliklerinin yanında küresel ısınma, ekosistemdeki bozulmalar, endemik türlerin yok

olmaya yüz tutması ve yenilenemez enerji kaynaklarının tüm Dünyada sıkça kullanılıyor olması geri dönülemeyecek sorunlara neden olmaktadır.

Dünya'nın sürdürülebilirliğindeki tüm bu olumsuz etkenlerin giderilmesi için Birleşmiş Milletler tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ortaya koyulmuştur. Bu hedefler içinde Mavi Ekonomi olarak adlandırılan ve okyanusları, denizleri yok etmeden, ekosistemlerini koruyarak, biyoçeşitliliği muhafaza etmeye çalışarak, yenilenebilir-sürdürülebilir bir düzlem oluşturarak ekonomik düzeni sağlamayı birincil amaç edinen bir model yaratmıştır. Çalışmanın ana ögesini oluşturan bu kavramın içinde olan başlıca sektörler ise; balıkçılık ve su ürünleri, kıyı ve yat turizmi, denizyolu taşımacılığı, biyoteknoloji, gemi üretim endüstrisüdür.

Bu çalışmanın amacı Türkiye, ABD ve Çin'de mavi ekonomiye ait sektörlerin nasıl bir gelişim sergilediğini ve söz konusu ülkeler arasındaki karşılaştırmalar sonucu Türkiye'nin hangi konumda olduğunun analizi yapılarak önerilerde bulunulması hedeflenmektedir. Böylelikle çalışmada Mavi Ekonominin önemi ve içinde barındırdığı geleceğin sektörleriyle, Türkiye'nin bu alanda yapılacak olan çalışmalara daha fazla ilgi gösterilmesine yardımcı olabilir.

Bu kapsamda ikinci bölümde, kuramsal çerçeveye Türkiye'de ve Dünya'da bu alanda yapılmış çalışmalardan, üçüncü bölümde ise araştırmanın metodu tanıtılmıştır. Takibinde gelen dördüncü bölüm, çalışmada konu edilen ülkelere ait bulguların betimsel analizi yapıldığı kısmı oluşturmaktadır. Nihayet son bölümü oluşturan sonuç kısmı, elde edilmiş verilere ait analiz yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

2.Kuramsal Çerçeve

Hint okyanusundaki ülkelerin mavi ekonomi kapsamında var olan mevcut sektörleri ve bu kapsamda yeni çıkacak sektörleri yakalamak için işbirliği içinde hareket etmesi gerekliliği savunulmaktadır. Bu amaçla karşılıklı bilgi akışı mevcut bölgenin kalkınmasına katkıda bulunacaktır (Llewellyn, English and Barnwell, 2016: 52). Afrika kıtasındaki ülkelerin Mavi Ekonomi üzerindeki politik yaklaşımları incelendiği çalışma sonucu siyasetin tartışılmalı alanları olan çevre, mülkiyet, varlık gibi alanların sulu uzantısı olarak Mavi Ekonomiyi Afrika kıtası için açıklamaktadır (Childs and Hicks, 2019: 335-336). Güner ve Oğuz (2020: 111-112) çalışmasında, ekonomik büyüme ve kalkınmanın

sağlanmasında bir yöntem olarak deniz ve okyanus temelli Mavi Ekonominin benimsenebileceğini dile getirmiştir. Choudhary vd. (2021:)'nin çalışmasında okyanus ekonomisinin araştırma ve ekonomik fırsatlarını keşfetmeye yönelik bir ön çerçeve sunarak bu alandaki fırsatları ve önerileri içeren bir araştırma yapmışlardır.

3.Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın metodolojisinde, nitel araştırma yöntemlerinden arşiv-doküman tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada, ilk olarak Mavi Ekonominin tanımı ve önemi üzerinde durulduktan sonra araştırmanın ana teması olan Mavi Ekonomi sektörlerine ait veriler açıklanan yöntemle elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler bulgular kısmında, sektörlere ayrılmış bir şekilde betimsel analiz yardımıyla açıklanmıştır. Verileri şekil ve tablolar yardımıyla göstererek, kritik noktalar vurgulanmıştır. Mavi Ekonominin Türkiye, ABD ve Çin'e ait verileri betimsel analiz yardımıyla ifade edildikten sonra önerilerin ve araştırmacının görüşlerinin açıklandığı analiz olan içerik analiziyle çalışma sonlandırılmıştır.

4.Bulgular

Bu bölümde Mavi Ekonomiye ait sektörlerden balıkçılık ve su ürünleri, kıyı ve deniz turizmi, denizyolu taşımacılığı ve ticaret filosu, gemi inşa endüstrisi ve derin deniz madenciliğine ait veriler betimsel analiz yöntemiyle açıklanmaktadır.

4.1.Balıkçılık ve Su Ürünleri

İnsan ihtiyaçları temelde ikiye ayrılır. Bunlardan ilki mutlak ihtiyaçlar iken diğeri ise nispi ihtiyaçlardır. Mutlak ihtiyaçlar bireyin yaşamını idame ettirmesi için gerekli olan gereksinimleri kapsarken, nispi ihtiyaçlar ise yaşam tarzını daha iyi bir konuma getirmek için ifade edilmektedir. (Doğan, 1997: 15). Bu kapsamda mutlak ihtiyaçlar sınıfına giren beslenme, balık ve su ürünleri sınıfını da bünyesinde barındırmaktadır.

Günümüzde artan aşırı avlanma baskısı ve bilinçsiz avlanma bu sektörün olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Ancak Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından gıda üretim sektörleri içerisinde en hızlı büyüyen sektör olduğu açıklanmıştır (Gün ve Kızak, 2019: 25). Bu durumun nedenleri arasında 2050 yılında 12-13 milyona ulaşılacağı düşünülen

dünya nüfusu; yüksek besin değerlerine ve geliştirilmeye açık bir alan olarak balıkçılık ve su ürünleri sektörünün gelişmesini sağlamıştır (FAO, 2014). Ayrıca yüksek ihracat değeri ve ülke ekonomisine yapacağı katkı ile hem bugün hem de gelecekte söz konusu sektöre daha fazla önem verileceği düşünülmektedir.

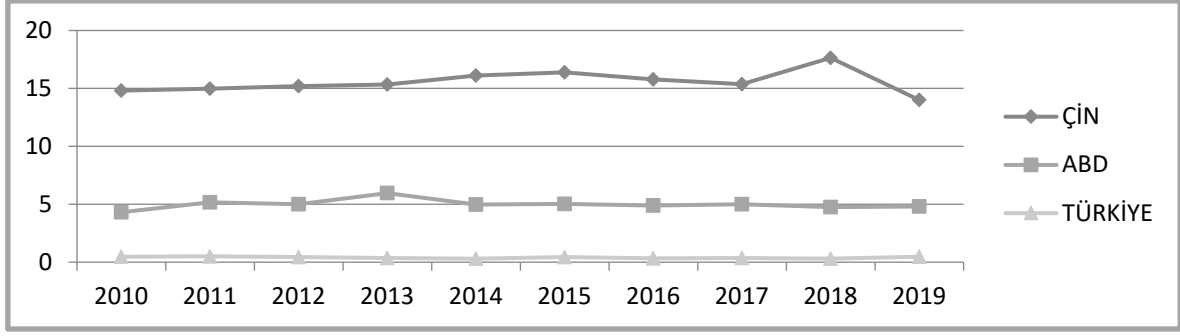
Tablo 1. Su Ürünleri Üretiminin 2015-2019 Yılları Arasındaki Gelişimi (ABD Doları – Milyar)

YILLAR	TÜRKİYE	ABD	ÇİN
2015	922 649 160	1 149 688 250	134 347 170 230
2016	1 027 124 300	1 243 032 230	143 522 238 310
2017	1 068 685 240	1 212 501 160	149 025 160 650
2018	1 125 221 040	1 319 789 670	154 588 568 990
2019	1 333 529 440	1 274 580 410	161 172 745 430

Kaynak: Organisation for Economic Co-operation and Development (2021). Su Ürünleri Üretimi. Erişim Tarihi: 15.02.2022.

Tablo 1’de ABD Doları cinsinden 2015-2019 yılları arasındaki su ürünleri üretimlerinin nominal karşılıkları verilmiştir. Bu verilere bakıldığında ilk göze çarpan nokta Çin’in Türkiye ve ABD’ye göre büyük bir farkla önde olduğudur. FAO’nun 2019 yılında yayınlamış olduğu raporda Çin bu alanda dünyanın zirvesinde yer almaktadır. Bu rapora göre ABD 17. sırada iken Türkiye hemen arkasından 18. sırada yer almıştır. Bu iki ülkenin Çin ile arasındaki bu denli uçurumun bir yansıması olarak sıralamadaki yerleri de bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Ayrıca Çin ve Türkiye’nin sürekli artış halindeki su ürünleri üretimi, ABD’de dalgalı bir yapıdadır.

Şekil 1. Su Ürünleri Avcılığının 2015-2019 Yılları Arasındaki Gelişimi (ABD Doları – Milyar)

Kaynak: Food and Agriculture Organization (FAO), (2019). Fishery and Aquaculture Statistics. Erişim Tarihi: 15.02.2022

Su ürünleri üretimi ile su ürünleri avcılığı arasında dikkat çeken bazı noktalar Şekil 1 yardımıyla görülebilmektedir. Çin'in 160 milyar USD'ye kadar yükselmiş olan su ürünleri üretimi, su ürünleri avcılığına göre daha fazla önem verildiğini göstermektedir. Ancak bu denli yüksek düzeydeki bir azalma rağmen bu alanda da dünyadaki liderliğini sürdürmektedir. ABD ise su ürünleri üretiminin aksine dünyanın en büyük iki okyanusa ev sahipliği yapmasının getirdiği avantajı kullanarak 1 milyar düzeylerinde olan su ürünleri üretimini, su ürünleri avcılığında 5 milyar dolar düzeylerine çıkarmaktadır. Bu durum Çin'in aksine ABD'nin çiftlik üretimi yerine deniz ve okyanustan çıkan ve doğal ortamlarda yetişen su ürünlerini daha fazla tercih ettiklerini göstermektedir. Dikkat buyurulması gereken başka bir nicel veri ise ABD'nin su ürünleri üretiminde dünya sıralamasındaki konumu su ürünleri avcılığında 11 basamak çıkarak 6. sırada yer alması sağlamıştır. Türkiye su ürünleri üretimi ve su ürünleri avcılığında yakın değerlerde olduğu görülmektedir. Ayrıca FAO'nun sıralamasında 41. sırada oluşu dünya su ürünleri üretimine göre bu alanda daha fazla çalışılması gerekliliğini göstermektedir.

Tablo 2. Su Ürünleri Dış Ticaret Göstergeleri

ÜLKELER	İTHALAT			İHRACAT		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019

ÇİN	10.679.437	14.345.506	17.935.553	20.524.313	21.663.314	20.074.881
ABD	21.670.884	23.766.062	23.316.681	6.088.538	5.989.772	5.638.761
TÜRKİYE	445.350	451.595	500.880	857.688	972.150	1.042.641

Kaynak: Food and Agriculture Organization (FAO), (2019). Fishery and Aquaculture Statistics. Erişim Tarihi: 15.02.2022

Dünyanın en yüksek nüfuslu ülkesi olan Çin'in dış ticaret fazla veriyor oluşu dikkat çekici görülmektedir. Çin'in yakın değerlerde ihracat yapıyor olmasına rağmen ithalatta her geçen yıl hızlı bir artış yaşadığı da Tablo 2'de görülmektedir. Türkiye'de hem ihracatta hem de ithalatta artış yaşamasına rağmen ne Çin ne de ABD'nin ticaret hacimlerine yakın olmadığı görülebilmektedir. ABD su ürünleri üretiminde dünyanın 6 sırasında kendini gösterse de iç tüketime yetmediği dış ticaret açığı vermesiyle anlaşılmaktadır.

4.2. Kıyı ve Deniz Turizmi

Sanayileşmeyle birlikte artan fabrika sayısı, kentleşmenin derinleşmesini sağlayarak insanların yapay bir dünya içerisinde yaşamasını sağlamıştır (Akova, 1997: 263). 20.yy'ın başına kadar hızla gelişen bu üretim düzeni, yaşanan iki dünya savaşı sonrası insanların farklı destinasyonlarda tatil yapma isteğini arttırmıştır. Takibinde bu alanda farklı işletmelerin çıkması ve farklı sektörlerle etkileşim halinde olunmasıyla turizm sektörü tek başına var olan bir sektör olmaktan çıkmaktadır. Pek çok sektörle ilişkisi olan turizm sektörü, bir ülkenin kalkınmasında son derece özel bir konumda bulunmaktadır. Bu anlayışla hem doğayla iç içe yaşamayı öğrenilmesi hem nispi ihtiyaçlar sınıfında olan tatil yapma isteğinin giderilmesi hem de sağladığı geniş sektörel ağ dolaşımı, Mavi Ekonomi sektörleri içinde önemli bir pozisyonda yer almasını sağlamaktadır.

Tablo 3. Yurt-İçine Gelen Ziyaretçiler (2017-2019)

ÜLKELER	YURT-İÇİNE GELENLER		
	2017	2018	2019
ÇİN H.C.	60.700.000	62.900.000	67.500.000
TÜRKİYE	37.970.000	46.113.000	51.747.000
ABD	75.800.000	79.200.000	78.700.000

Kaynak: United Nations World Tourism Organization, Temel Turizm İstatistikleri. Erişim Tarihi: 21.02.2022.

Tablo 3'te çalışmaya konu olan ülkelerin 2017-2019 yıllarında ülkelerine gelen turist sayıları paylaşılmıştır. ABD, Çin ve Türkiye yıllar içinde farklı sıralamalarda yer almış olsa da bu üç ülke sıralamada ilk 10 yer almıştır.

Tablo 4. Ülkeye Gelen Turistlerin 2017-2019 Yılları Arasında Yaptığı Harcamalar (Milyon Dolar)

ÜLKELER	ÜLKEYE GELEN TURİSTLERİN YAPTIĞI HARCAMALAR		
	2017	2018	2019
ÇİN H.C.	38.559	40.386	35.832
TÜRKİYE	31.993	36.751	42.350
ABD	231.123	237.726	233.461

Kaynak: United Nations World Tourism Organization, Temel Turizm İstatistikleri. Erişim Tarihi: 21.04.2022.

Ülkeye gelen turist sayısının ehemmiyeti kadar ülke ekonomisine asıl katkısı turist harcamalarından gelmektedir. Diğer bir ifadeyle ülkeler için turizm geliri olarak da söylenebilmektedir. Daha rahat bir analiz imkanı sunacağı için kişi başına düşen turist harcamaları hesaplandığında; ABD'de 2970 USD, Çin 530 USD ve Türkiye 800 USD şeklindedir. Türkiye'nin Çin'e göre daha iyi verilere sahip olsa da bu veride dünyanın zirvesinde yer alan ABD ile ciddi bir fark olduğu dikkat çekmektedir.

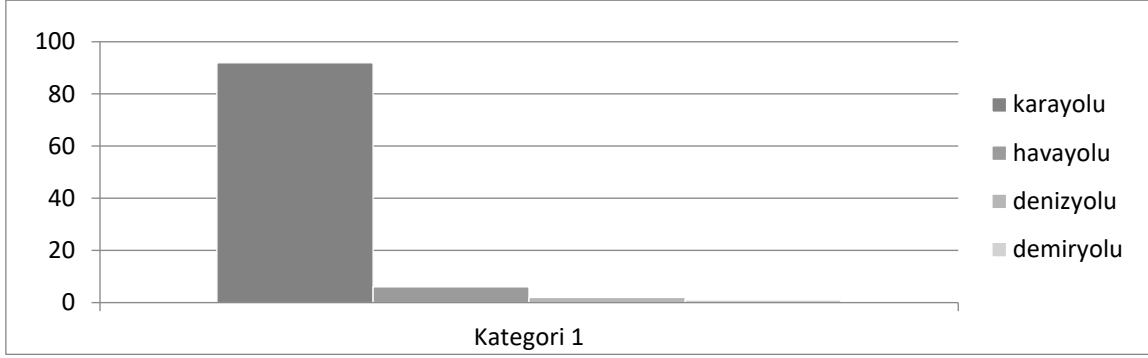
4.3. Denizyolu Taşımacılığı ve Ticaret Filosu

Uluslararasılaşma ve iletişim-yönetişim hareketlerinde yaşanan gelişmelerle birlikte denizyolu ulaştırması ve taşımacılığı hızlı bir gelişim sergilemiştir. Bu hızlı gelişmeye hükümetlerde çeşitli politikalarla desteklemiştir (İncekara, Dördüncü ve Özer, 2015: 1).

Küreselleşen dünyada, ülkeler arasındaki entegrasyonu sağlamak açısından denizyolu taşımacılığının bir diğer önemi ise, diğer taşımacılık yöntemlerine göre daha maliyet-etkin ve doğaya karşı verdiği zararın nispi olarak daha az olduğudur. Bu kapsamda Şekil 2'de de görüldüğü gibi denizyolu taşımacılığı bu veri içinde en az karbondioksit salınımı

yapan ikinci taşımacılık yöntemi olsa da, taşıdığı yük kapasitesiyle doğaya göreceli olarak daha az zarar veren ulaştırma yöntemi olmaktadır.

Şekil 2. Taşımacılık Yöntemine Göre Karbondioksit Emisyonu (%)

Kaynak: Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (Türkiye Lojistik Master Planı Danışmanlık Hizmeti). Erişim Tarihi: 27.04.2022.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından deniz taşımacılığı sektörünün beş bileşenine dayalı olarak hesaplanan lineer bağlantı endeksi; gemi sayısı, konteyner taşıma kapasitesi, maksimum gemi boyutu, hizmet sayısı ve konteyner kullanan şirket sayısı gibi bileşenlerden hareketle oluşturulmaktadır (World Bank, 2022). Bu endeks ülkelerin denizcilik ağlarına ne kadar iyi bağlandıklarını göstermek için oluşturulmuştur. Bu kapsamda karşılaştırmaya yaptığımız ülkelere ait veriler Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 5. Lineer Gönderi Bağlantı Endeksi (2004'teki maksimum değer = 100)

ÜLKELER	2017	2018	2019	2020
ÇİN	148.7	153.4	158.6	162.4
TÜRKİYE	56.7	55.6	57.7	60.8
ABD	85.7	92.0	95.6	103.9

Kaynak: World Bank, (2022). Erişim Tarihi: 20.03.2022.

Tablo 5’teki endeks 2004 yılını baz almaktadır. Baz yılına göre hızlı bir gelişim sergilediği görülen Çin’in, Türkiye ve ABD’ye (2020 yılı hariç) göre bu alanda büyüdüğü görülmektedir. ABD son yıllarda hızlı bir gelişim sergilemesine karşın 2020 yılında 2004’teki değeri yeni geçtiği Tablo 5’te görülmektedir. Türkiye, 2020 yılında 43.1

değerle ABD'den 101.6 gibi son derece yüksek bir değerle de Çin'den geride kalarak bu alanda gelişim sergilemesi gerekliliği anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Ülkelerin Ticaret Filoları ve Dünya'daki Sıralaması (Milyon DWT)

ÜLKELER	MİLYON DWT	SIRALAMASI
ÇİN	270	2
ABD	60	7
TÜRKİYE	29	15

Kaynak: T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. Dünya Deniz Ticaret Filosu İlk 30 Ülke (Milyon Dwt). Erişim Tarihi: 02.05.2022.

Deniz aşırı ticaretin başlamasıyla gelişen ticaret filoları, günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle önemi artmıştır. Ayrıca firmaların daha büyük ölçekte ve daha düşük maliyete sahip ulaştırma seçenekleri içerisinde en etkin yöntem olan denizyolu taşımacılığı ticaret filolarının önemini katlayarak arttırmaktadır. Bu kapsamda dünya sıralamasında ikinci sırada yer alan Çin, tonaj bakımından da yüksek değerlere sahip bir ticaret filosuna sahip olmaktadır. ABD, Türkiye'nin sahip olduğu ticaret filosunun iki katına sahip iken Çin ise dokuz katına sahiptir.

4.4. Gemi İnşa Endüstrisi

Denizyolu taşımacılığı, toplam dünya taşımacılığı içinde %90'nını karşılamasıyla önemli bir pozisyonadadır. Bu bakımdan bu gemilerin üretimine dikkatle bakılması gerekmektedir. Gemi inşa sanayi; çelik, makine imalat, elektrik-elektronik, boya ve lastik-plastik sanayi gibi pek çok sanayi kolu mamullerinin birleşerek katma değeri yüksek ürünlere dönüştüğü için ülke ekonomisine olan katkısı azımsanmayacak kadar çoktur (Baytemür ve Kalkan, 2021: 265). Ülkelerin gemi inşa sanayisindeki gelişimleri aldıkları sipariş adediyle daha sağlıklı bir analiz imkanı sunacaktır. Bu bağlamda Tablo 7'de 2020 yılına ait sipariş adetleri ve sıralaması görülmektedir.

Tablo 7. 2020 Yılındaki Gemi Sipariş Adedi ve Dünya Sıralamasındaki Yeri

ÜLKELER	SİPARİŞ ADEDİ	SIRALAMA
ÇİN	1259	1
ABD	27	10
TÜRKİYE	38	6

Kaynak: GİSBİR (2020). Gemi İnşa, Bakım-Onarım Sektörü 2019-2020 Yılları İstatiksel Verileri. Erişim Tarihi: 03.03.2022.

Tablo 7’de de görüldüğü gibi Çin, diğer Mavi Ekonomi sektörlerinde de olduğu gibi zirvede yer almaktadır. Dikkat çekici nokta ise ABD’nin dünyanın en büyük iki okyanusuna ev sahipliği yapmasına ve güçlü sanayisine rağmen 27 adet ile sınırlandırılmış sipariş adedine sahiptir. Türkiye, Çin’e göre oldukça düşük bir sipariş adedine sahip olsa da yıllar geçtikçe artan faal tersane sayısı ile bu alanda gelişim sergilemektedir. Öyle ki 2008 yılında 58 olan faal tersane sayısı 2021 yılında 84’e çıkarak bu alandaki faaliyetlerin arttığı görülebilmektedir (Deniz Ticaret Odası, 2021: 155).

4.5. Derin Deniz Madenciliği

Açıklandığı gibi giderek artan dünya nüfusu ve dünyadaki sınırlı kaynaklara olan gereksinim gittikçe artmaktadır. Artan talep doğrultusunda hammadde fiyatlarının artması ve kaynak zengini ülkelerin bu durumu kendilerine ekonomik avantaj sağlamak için kullanmaları, ülkeleri alternatif hammadde kaynakları aramaya yöneltiyor (Bakirel, 2021). İşte bu noktada derin deniz madenciliği devreye girmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte artan derin deniz faaliyetleri elde edilecek mineral ve hammadde kaynaklarını sağlamaktadır. Yüksek teknolojiye sahip enstrümanlara ihtiyacın olması gelişmiş ülkelerin bu alanda büyümesine yol açmaktadır. Bu kapsamda çalışmaya konu olan ülkelere ABD ve Çin hem okyanusa sınırı olmasıyla ellerindeki büyük rezerv hem de büyük ekonomilere sahip olması bu alandaki faaliyetlerinin daha fazla olmasına yol açmıştır. Türkiye de son yıllarda sondaj ve sismik araştırma gemilerine sahip olmaktadır.

5.Sonuç

Mavi Ekonomi kavramı, bünyesinde bulundurduğu sektörlerle birlikte gelecekte isminin çok daha sık duyulmasını sağlayacağı ön görülmektedir. Dünyanın yok oluşunun git gide herkes tarafından bilinmeye başlanması, bu kavramın dünyanın sürdürülebilirliğine ait çözümler arasında ilk sıralarında yer almasına yol açacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışma hem Mavi Ekonomi kavramının ne olduğunu hem de söz konusu ülkelerin Mavi Ekonomi alanındaki ivmelerinin ne yönde olduğunun analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda incelenen sektörlerde Çin’in dünya liderliğine sahip oluşu Türkiye ve ABD’nin önünde yer almasını sağlamıştır. Özellikle su ürünleri yetiştiriciliği ve gemi sipariş adedindeki fark göze çarpan bir durumdadır. Buna mukabil diğer sektörlerde de ilk sıralarda yer alan Çin’in, bu alanda onu önemli bir konumda yer almasını sağlamıştır. ABD, turizm sektöründe elde ettiği turizm gelirleriyle dünya

liderliğine sahiptir. Bu veriye bakıldığında Çin'in çalışmada incelen üç ülke içerisinde sonuncu olması sektörel baz da yapılan analizde, nispi olarak geride kalmasına neden olmuştur.

Türkiye'ye genel bir perspektiften bakıldığında, Mavi Ekonomiye ait faaliyetlerde, geliştirmesi gerekliliği elde edilen bulgularla görülmektedir. Ancak Türkiye, gemi inşa endüstrisi ve su ürünleri üretimindeki gelişimi umut vadetmektedir. Ayrıca Türkiye'nin birden fazla veride ABD'ye yakın değerlerde seyretmesi, bu denli büyük bir ekonomiye ve gelişmişliğe sahip olan bir ülkeyle kıyaslandığında, uluslararası rekabet edilebilirlikte avantajlı bir konumda yer almasını sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin ve dünyanın Mavi Ekonomiye verecekleri değerin artması ve bilimsel çalışmalarda sıkça konu edilmesiyle, bu alandaki politikaların ve faaliyetlerin çoğalmasına yol açarak sürdürülebilir bir dünya yaratımında katkıda bulunacağı çıkarımı yapılmaktadır.

Kaynakça

- Akova, İ. (1997). Türkiye'de Turizmin Önemi ve Ekonomide Yeri. Türk Coğrafya Dergisi. 32, ss.263-280.
- Bakırel, B. (2021). Derin Deniz Madenciliği: Umut mu, Tehdit mi? Forseti Hukuk Bürosu. <https://www.forseti.com.tr/genel/derin-deniz-madenciligi-umut-mu-tehdit-mi/>. Erişim Tarihi: 16.03.2022.
- Baytemür, A. ve Kalkan, İ. (2021). Gemi İnşa Sanayisinde Nesting İşlemenin Önemi. ISPEC 10. International Conference on Engineering & Natural Science. <http://193.255.61.162/xmlui/bitstream/handle/1/287/ISPEC%2010%20-%20c3%96zet%20Metin.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Erişim Tarihi: 15.03.2022.
- Childs, J. R. and Hicks, C. C. (2019). Securing the Blue: Political Ecologies of the Blue Economy in Africa. Journal of Political Ecology. 26(1), pp.323-340.
- Choudhary, P., Subhash, V., Khade, M., Savant, S., Musale, A., Kumar, R. K., Chelliah, M. S. and Dasgupta, S. (2021). Empowering blue economy: From underrated ecosystem to sustainable industry. Journal of Environmental Management. 291, ss.1-16.

- Deniz Ticaret Odası (2021). <https://www.denizticaretodasi.org.tr/media/SharedDocuments/sektorraporu/DenizcilikSektorRaporu2021.pdf> . Erişim tarihi: 14.03.2022.
- Doğan, K. (1997). Su Ürünleri Sektörü Türk Ekonomisinin Neresinde. Su Ürünleri Mühendisleri Derneği Yayın Organı. 1, ss.15-20.
- FAO (2014). The State of World Fisheries and Aquaculture. <https://www.fao.org/3/i3720e/i3720e.pdf> Erişim Tarihi: 15.02.2022.
- FAO (2019). Fishery and Aquaculture Statistics. <https://www.fao.org/3/cb7874t/cb7874t.pdf> .Erişim Tarihi: 15.02.2022.
- GİSBİR (2020). Gemi İnşa, Bakım-Onarım Sektörü 2019-2020 Yılları İstatiksel Verileri. https://gisbir.org/wp-content/uploads/gisbir_sektorel_veriler_2019_2020.pdf. Erişim Tarihi: 03.03.2022.
- Güner, Ş. N. ve Oğuz, A. (2020). Mavi Ekonomi Bağlamında Dış Ticaret. USE 5. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi Tam Metin Kitabı. ss.102-113.
- Gün, A. ve Kızak, V. (2019). Dünyada ve Türkiye’de su ürünleri üretiminde istatistiki durum. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi. 5(2), ss.25-36.
- İncekara, B., Dördüncü, H. ve Özer, K. O. (2015). Turizm Ulaştırmasının Denizyolu Ulaştırıcılığı Yönünden Gelişimi. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi. 2(1), ss.1-16.
- Llewellyn, L. E., English, S. and Barnwell, S. (2016) A Roadmap to a Sustainable Indian Ocean Blue Economy, Journal of the Indian Ocean Region. 12(1), pp.52-66.
- OECD (2021). Su Ürünleri Üretimi. <https://data.oecd.org/fish/aquaculture-production.htm#indicator-chart> . Erişim Tarihi: 15.02.2022.
- UAB (2019). Türkiye Lojistik Master Planı Danışmanlık Hizmeti (CO2 Salınımı). <https://uhdgm.uab.gov.tr/uploads/pages/istatistikler-ve-raporlar/turkiye-lojistik-master-plani-yoneticisi-ozeti-2019.pdf> . Erişim Tarihi: 27.02.2022.

UNWTO. Temel Turizm İstatistikleri. <https://www.unwto.org/statistic/basic-tourism-statistics> . Erişim Tarihi: 25.02.2022.

World Bank (2022). <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/IS.SHP.GCNW.XQ> . Erişim Tarihi: 20.03.2022.

POSTER BİLDİRİLER

KONSANTRATÖR KULLANIMININ FOTOVOLTAİK GÜNEŞ PANELİNİN ANLIK GÜÇ ÜRETİM VERİMLİLİĞİNE KATKISININ İNCELENMESİ

KONSANTRATÖR KULLANIMININ FOTOVOLTAİK GÜNEŞ PANELİNİN ANLIK GÜÇ ÜRETİM VERİMLİLİĞİNE KATKISININ İNCELENMESİ.

Bayram DEVLET

Muğla Sıhhi Köçman Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Enerji Sistemleri Mühendisliği ABD
bdevlet@muksu.edu.tr

Prof. Dr. Ali KEÇEBAS

Muğla Sıhhi Köçman Üniversitesi
Teknik Bilimler Fakültesi
Enerji Sistemleri Mühendisliği Bölümü
@alikecebassmuksu

ÖZET

Bu bildiri konusu çalışmada şebekce bağlantılı veya bağlantısız sabit açılı güneş enerji santrallerinde kullanılması amacıyla 2 adet farklı özelliklerdeki PV panelin karşılaştırmalı analizi gerçekleştirilmiştir. İlk normal PV (NPV) paneli, modifiye edilmiş diğer panellerle performans karşılaştırmasında ölçüt olması amacıyla kullanılmıştır. Konsantratorlu PV (KPV) paneli olan ikinci panel ise ilgili panelin ebatlarına sahip iki adet paslanmaz krom çelik bazlı düzensel yoğunlaştırıcı/konsantrator/yanıtıcı monte edilmiştir. Böylece aynı eşdeğer güneş sahip iki farklı özellikteki PV panelinin güneş sabit açılı (SA) durumu dahilinde anlık elektriksel güç ölçümleri yapılarak verim karşılaştırmaları gerçekleştirilmiştir. Deney sonuçları göstermiştir ki sabit açılı KPV panelin referans olarak kullanılan sabit açılı NPV paneline göre anlık güçsel verim artışı %33'tür.

Anahtar Kelimeler: PV Paneli, Konsantratorlu PV Paneli, Güç Verimliliği.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin fosil kaynaklarda dışa bağımlılığını minimize etme potansiyeline sahip alternatif enerji kaynağı, güneştir. Bundan dolayı Türkiye'nin güneş enerji kaynağına yönelmesi zorunludur (Kaşkaş, 2010). Güneş enerjisi sera etkisi benzeri çevreyi kirlenici gazlar yaymayan, hammaddede maliyeti sıfır olan, montajı kolay olan sınırsız bir alternatif enerji kaynağıdır. Ayrıca Türkiye'nin coğrafi pozisyonu nedeniyle, güneş enerjisinin kullanım kapasitesi açısından çoğu ilkeye göre artıları mevcuttur (Cebeci, 2017). Bu olgu, PV panellerinin elektriksel üretim verimliliğini yükseltme çabalarının da itici gücünü oluşturmaktadır (Gören, 2014).

2. AMAÇ

Bu çalışmayla, enerji sektöründe PV güneş paneli bazlı yatırımların yaygınlaşmasına katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Elektriksel güç üretim verimliliği en yüksek PV panelinin tespiti amacıyla yapılan bu çalışmada eşdeğer nominal güce ve farklı özelliklerde 2 adet PV paneli kullanılmıştır. Testler kapsamında referans olması amacıyla üzerinde herhangi bir modifikasyon işlemi uygulanmamış Normal PV (NPV) paneli ve ortasında bulunan PV paneline güneş radyasyonunu 2 kat yoğunlaştırabilen yanıtıcı levhalar monte edilmiş Konsantratorlu PV (KPV) paneli kullanılmıştır. Deneyler kapsamında, ilgili PV panellerinin güneş Sabit Açılı (SA) senaryosu kapsamında, 24 ile 27 Şubat 2022 yılı arasında 4 gün boyunca sabah saat 10:30'dan akşam saat 16:30'a kadar birer saat aralıklarla Söke/Aydın şartlarında ilgili testleri gerçekleştirilmiştir. Böylece yapılan bu çalışmada, elektrik şebekesine bağlı (on-grid) veya şebekeye bağlı olmayan (off-grid) bireysel ve kurumsal güneş enerji yatırımları için geleneksel biçimde kurulacak güneş sabit açılı NPV ve KPV panellerinin elektriksel güç karşılaştırması incelenmiştir.

3. YÖNTEM

Işık, PV yarıiletken hücrelerine girerek Amper (I) olarak elektrik akımına ve Voltaj (V) olarak elektrik gerilimine dönüşmektedir (Sayın ve Ko, 2011). Multimetre ile ölçülen akım ve gerilim miktarlarını birbirine çarparak, ilgili panelin elektriksel gücü Watt cinsinden tespit edilmiştir. Güneş panelinin akım miktarı ilgili panelinin üzerine düşen güneş ışınım miktarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Altaş, 1998). Bu durumda diğer değişkenler aynı kalmak şartıyla güneş ışınım miktarına bağlı olarak, güneş panellerinden üretilen güçte de azalmalar veya artışlar meydana gelebilmektedir (Duman vd., 2014).

Şekil 1'de PV panelinin ışınma bağlı I-V eğrisi görülmektedir (Rodrigues vd., 2011). Görüldüğü üzere, birimi W/m² olan ışık miktarının artmasına bağlı olarak, ilgili PV panelinin ürettiği akımda da doğru orantılı bir şekilde artış olduğu ve panel geriliminde ise önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir (Renaudineau vd., 2011; Chen ve Ming, 2012).

Şekil 1. Güneş panelinin değişen güneş ışınımına göre I-V değişim eğrisi. KPV panelleri, konvansiyonel güneş panellerinde olduğu gibi ışınım elektrik enerjisine çevirir ancak daha yüksek elektrik üretilebilirliği amacıyla her panelin binyesine güneş radyasyonunu daha geniş alandan toplayarak odaklaması için yanıtıcı optik çözümler kullanır. Panellerin üzerine yansıtılan güneş radyasyonu NPV panellerine göre daha fazla olduğundan, KPV panelleri normal PV panellerine göre daha fazla elektriksel güç üretebilmektedirler (Matsushima vd., 2003).

Talep edilen enerjinin üretimi için NPV panellerine göre daha az kurulum alanına gereksinim duymasının yanı sıra kullanılan optik maliyetinin PV paneline göre düşük olması, KPV panellerinin artırlardır. Bu çalışmada PV paneli üzerine düşen güneş radyasyonunu pasif şekilde yükseltmek amacıyla, iki adet yanıtıcı özelliğe sahip krom-çelik levha kullanılmıştır. Böylece V parabolü şeklinde geometrik tasarıma sahip olan ilgili konsantratorler, daha geniş alandan topladığı güneş ışığını, V parabolünün odakındaki KPV paneline yönlendirmiştir/odaklamıştır.

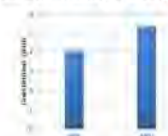
Testler sırasında, 2 adet 10 W nominal güçteki polikristal silikon bazlı güneş paneli kullanılmıştır. Karşılaştırmalı verimlilik testleri yapılan ve farklı yöntemlerle optimize edilmiş PV panelleri Şekil 2'ye görülmektedir. İlgili şekilde soldaki NPV paneli ve sağdaki ise KPV panelidir. Multimetre ile ulaşılan sonuçlar, ilgili paneller arasında performans değerlendirilmesi yapılması amacıyla grüfğe aktarılmıştır.

Şekil 2. Farklı özellikteki PV panelleri.

4. SONUÇ

Şekil 3'te tüm senaryo ve özellik bağlamında 2 adet PV panelinin, Watt cinsinden genel ortalama güç grafiği görülmektedir. Güneş SA KPV panelinin NPV panellere göre daha fazla elektriksel güç ürettiği görülmektedir.

Şekil 3. Verimlilik açısından incelendiğinde SA durumunda KPV panelinin ölçtü olarak kullanılan SA'daki NPV paneline göre verim artışının %33 olduğu görülmektedir. Şekil 3'de görüldüğü üzere, güç yoğunluğu en yüksek olan alternatif, 5,4 Watt'la güneş SA kurulumlu KPV panelidir. NPV panelinin genel ortalama güç yoğunluğu ise 4,1 Watt olmuştur.

Kaynaklar

- Altaş, İ.H., 1998. Fotoyolcu güneş pilleri: yapasal özellikleri ve karakteristikleri. Enerji, Elektrik Enerji, 47, 66-71.
- Cebeci, S., 2012. Türkiye'de güneş enerjisinin elektrik üretim potansiyelinin değerlendirilmesi. İstanbul Üzümdeği Tez, I. C. Kalkınma Bakanlığı, İklimli Sektörleri ve Sektörün Enerji, Çevre ve İklim, 13%.
- Chen, Q. ve Ko, J., 2012. Photovoltaic Module Simulation Model for a Stand-alone PV System. Physica Procedia, 24, 94-100.
- Duman, S., Yörükcan, N. ve Altan, İ.H., 2014. Fotovoltaik enerji sistemlerinin modellemesi, benzetimi ve uygulanması. İleri Teknoloji Dergisi, 3, 5-25.
- Çebeci, S., 2011. Güneş enerjisi ile çalışan araçlar için polimer kompozit gövde tasarımı ve imalatı. PV Tech & Conv. 5, 22-40-48.
- Kasza, A., 2010. Güneş enerjisi için güneşli. Dönümlü statümlü projeksiyon raporu. Ankara Üniversitesi, Ankara, 115.
- Mitsubishi, T., Senika, T. ve Miniyama, S., 2001. Concentrating solar module with horizontal reflector. Sol Energy Mater. & Sol Cells, 73, 403-412.
- Rodrigues, F. M. J., Melo, R., Mendes, V. M. F. ve Lalic, L. S., 2011. Optimization of a solar cell considering angle-shade equivalent circuit model. IELAPQI, Vol.1, No.9, 369-375.
- Ramadan, H., Houti, A., Marou, L. P., Panchard, S., Muelloy-Labat, E. ve Germain, B., 2011. A new approach in tracking maximum power under partially shaded conditions with consideration of converter losses. Sol Energy, 85 (11), 2500-2508.
- Sayın, S. ve Ko, İ., 2011. Güneş enerjisinin aktif olarak kullanılma (kullanılan) (PV) sistemleri ve uygulanma kılavuzları, S.Ö. Müh. Fak. Derg., 26, 90-100.

GÜNEŞ ENERJİSİ İLE ŞARJ EDİLEBİLİR İNSANSIZ KEŞİF ARACI

GÜNEŞ ENERJİSİ İLE ŞARJ EDİLEBİLİR İNSANSIZ KEŞİF ARACI

Şeymanur SELVER
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Mühendislik Fakültesi
Elektrik-Elektronik Mühendisliği
seymanurselver@tcu.edu.tr

Haluk ERGİN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Mühendislik Fakültesi
Metalurji ve Malzeme Mühendisliği
haluk.ergin1221@gmail.com

Kerem BIKMAZ
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Mühendislik Fakültesi
Elektrik-Elektronik Mühendisliği
kerembikmaz59@gmail.com

ÖZET

Bu projede, güneş enerjisi ile şarj edilebilen insansız keşif aracının, güneş panellerinin maksimum güç üretilebilmesi için gerekli olan polikristal-Si ve monokristal-Si panellerin karşılaştırılması ile fonon soğurma açılarının simüle edilerek üretilen gücün maksimize edilmesi hedeflenmektedir. Buna ek olarak test edilecek olan Li-ion ve Li-po bataryaya çeşitlerinden en hızlı şarj edilen tespit edilecek olup, aracın bu bataryaya ile donatılmasıyla arazi koşullarında maksimum sürüş süresi ve güç sağlayacak bir tasarım oluşturulması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji Kaynakları, Keşif Aracı, Lityum Bataryalar, Silisyum Güneş Hücreleri

GİRİŞ

Günümüzde birçok yenilenebilir enerji kaynağı bulunmasına rağmen bunların çoğunu elektrik enerjisine dönüştürmek zorlu aşamaları beraberinde getirir. Fotovoltaik güneş hücreleri, yenilenebilir enerji kaynakları incelendiğinde insansız keşif aracının enerji ihtiyacını karşılamada en uygun konsept olarak karşımıza çıkar.

Şekil 1 Yenilenebilir Enerji Kaynakları

AMAÇ VE KAPSAM

Keşif aracının enerjisini şebeke elektrigidenden bağımsız bir şekilde yenilenebilir enerji kaynağı olan güneş panellerinden üretmesini ve uygun bataryaya seçimiyle depolanmasını sağlayacak tasarımlar geliştirmektedir. Böylelikle keşif aracının arazi görevinde şebeke elektrigidenden bağımsız bir şekilde kendi enerjisini üretmesi (güneş enerjisi ile) ve depolanması (Li-ion veya Li-po bataryalar ile) hedeflenmektedir.

Şekil 2 MISKİ IEEE Rover Aracı

Belirtilen amaçlar kapsamında;

Keşif aracı daha temiz ve sürdürülebilir bir kaynakla şarj edilmiş,

Şebekeye bağlı kalmadan keşif aracının görev sahası genişletilmiş,

Araca en uygun panel ve bataryaya türü seçilerek bu seçimleri maksimum verimle çalıştırın sistem tasarımı keşif aracına uygulanmış olacaktır.

YÖNTEM

Bu proje üç temel iş paketinden oluşmaktadır. İlk iş paketinde, kullanılacak güneş panellerinin seçilmesi için Polikristal-si ve Monokristal-si güneş hücrelerinin özelliklerinin PC1D Simülasyon programı kullanılarak simüle edilmesi böylelikle keşif aracı için gerekli panel tipinin ve boyutunun belirlenmesi hedeflenmektedir.

İkinci iş paketinde, simüle edilen bu değerlerin deneysel olarak Yenilenebilir Enerji Laboratuvarında farklı ışık şiddetleri ve ışık geliş açıları kullanılarak test edilmesi böylelikle keşif aracına uygun sistem tasarımının seçilmesi planlanmaktadır. Bu iş paketinde tasarlanacak olan sistemin güneş panelleri ile buluşturulması hedeflenmektedir.

Son iş paketinde güneş panellerinden üretilen enerjinin bataryada depolanması planlanmaktadır. Bu çalışma için Li-ion ve Li-polimer bataryalar arasında şarj süresi, deşarj süresi, kapasite gibi parametreler karşılaştırılıp, araca en uygun seçeneğin eklenmesi hedeflenmektedir.

BULGULAR

Panel Tipi	Yüzey Alanı (cm ²)	Yükseklik (cm)	Genişlik (cm)	Uzunluk (cm)	Yükseklik (cm)	Genişlik (cm)	Uzunluk (cm)
MONOSİ	15,5	0,35	15,5	10	0,35	0,35	15,5
POLİSİ	14,5	0,45	14,5	10,5	0,45	0,45	14,5
MONOSİ	14,5	0,35	14,5	10,5	0,35	0,35	14,5
POLİSİ	14,5	0,45	14,5	10,5	0,45	0,45	14,5
POLİSİ	14,5	0,35	14,5	10,5	0,35	0,35	14,5
POLİSİ	14,5	0,45	14,5	10,5	0,45	0,45	14,5

Tablo 1 Mono-Si ve Poli-Si Panel Verim Hesaplamaları

Verim hesaplamaları sonucunda, çalışacağımız alana kuracağımız panel sistemleri içinde Mono-Si paneller, Poli-Si panellere kıyasla aynı boyuttaki modülden %4-8 daha yüksek güç çıkışına ve daha düşük sistem maliyeti dengesine sahiptir.

Sistem Türü	Ortalama Güç (W)
Li-Ion Enerji Sistemi	4,305
Kanat Güneş Paneli Sistemi (Paralel Bağlı Bir Enerji Sistemi)	11,658
Güneş Takip Sistemi (Tek Güneş Paneli)	12,150
Kanat Güneş Paneli Sistemi (Seri Bağlı Bir Enerji Sistemi)	14,118

Tablo 2 Farklı Sistemlere Göre Günlük Ortalama Güç

Yapılan karşılaştırma deneyleri sonucunda kanat güneş paneli sisteminin güneş takip sistemine göre daha fazla enerji elde ettiği Tablo 2'de görülmektedir. Ayrıca sistem dinamiğini en az etkileyen sistem türü de kanat güneş paneli sistemidir.

Parametre	Li-Ion Batarya	Li-Po Batarya
Yükseklik (cm)	2,5	2,5
Genişlik (cm)	5,0	5,0
Uzunluk (cm)	10,0	10,0
Yükseklik (cm)	2,5	2,5
Genişlik (cm)	5,0	5,0
Uzunluk (cm)	10,0	10,0
Yükseklik (cm)	2,5	2,5
Genişlik (cm)	5,0	5,0
Uzunluk (cm)	10,0	10,0

Tablo 3 Li-Ion ve Li-Po Bataryaya Özelliklerinin Karşılaştırılması

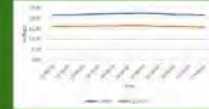
Lityum polimer bataryalar yüksek enerji yoğunluğu ve hafiflik gibi alanlarda öne çıkan bataryaya tipleri olsa da tercih edilen Lityum iyon bataryaya tipi güneş panelleri ile uyumluluğu ve şarj döngüsü performansı sayesinde aracımızda kullanılmıştır.

SONUÇLAR

Yapılan test sonuçlarına göre seçilen monokristal-si güneş hücreleri aracın kanat güneş paneli tasarımına uygun olarak iki farklı boyda seçilmiş ve bağlantıları Li-ion bataryaya uygun olarak oluşturulmuştur.

Şekil 3 12 adet 6V 150mA Monokristal-si Güneş Paneli 2 seri 6 paralel bağlantısı (66x110mm) Şekil 4 4 adet 12V 1.5A Monokristal-si Güneş Paneli 4 paralel bağlantısı (175x210mm)

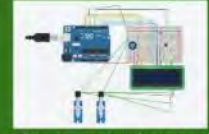
Şekil 5 Güneş Paneli Voltaj-Süre Grafiği

Bu test sonucu sayesinde panellerin kapalı havalarda, normal hava şartlarına kıyasla enerji üretim farklılıklarının ortaya çıkarılması planlanmaktadır.

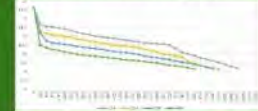

Şekil 6 Kanat Güneş Paneli Sistemi Şekil 7 Keşif aracı güneş paneli konumları

Kanat güneş paneli sisteminin araç üzerindeki konumu şekil 6 ve 7'de gösterilmiştir. Kanat Güneş Paneli sisteminin kontrolü arduino ile sağlanacaktır. Devre şeması Şekil 8 de gösterilmiştir.

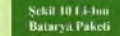

Şekil 8 Servo motor devre bağlantı şeması

Şekil 9 Li-Ion Bataryanın Voltaj ve Amper Grafiği

Li-Ion bataryanın yapılan testler sonucunda farklı seviyelerde sabit akım değerlerinde elde edilen voltaj-mAh sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu değerler sonucunda aracın karma kullanımında da şarj ve deşarj süreleri hesaplanmıştır.

Şekil 10 Li-Ion Batarya Paketi

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

2209-A TÜBİTAK LİSANS ÖĞRENCİLERİ DESTEKLEME PROGRAMI BİDEB (2021-2022)

İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
SİYASET BİLİMİ ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER
(MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)
DANIŞMAN ÖĞRETİM GÖREVLİSİ: Doç. Dr. SERDAR YILMAZ
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜNÜN ADI SOYADI : HATİCE NUR YILDIRIM

ÖZET

Üniversiteler bir ülkenin aynası sayılabilecek kurumların başında gelmektedir. Bu yüzden üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları problemler geleceğimiz açısından büyük önem arz etmektedir.

Üniversite öğrencileri eğitim süresince maddi, manevi birçok problemle karşılaşmaktadır. Bu projemizde; üniversite öğrencilerinin eğitim süresince karşılaştıkları problemleri tespit etmek amaçlanmıştır.

ABSTRACT

Universities are among the institutions that can be considered as the mirror of a country.

Therefore, the problems faced by university students are of great importance for our future.

University students face many financial and moral problems during their education. In this project; It is aimed to determine the problems that university students face during their education.

GİRİŞ

Üniversite eğitimi boyunca öğrenciler maddi, manevi, sosyal veya fiziksel birçok problemle karşılaşabilmektedir. Özellikle yeni bir çevreye uyum süreci bazıları için başlı başına bir problemdir. Bu projemizde; üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları engeller ve yaşadıkları

Şekil 1. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi öğrencileri

YÖNTEM

Tasarlanan bu projede, önceden hazırlanan anket soruları eşliğinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinden farklı cinsiyet, farklı yaş, farklı bölgelerden gelen ve farklı fakültelerde okuyan öğrencilerle bir anket düzenleyerek öğrencilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda bir sonunda üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları problemleri belirlemek hedeflenmektedir. Yanıtlar doğrultusunda, elde edilen verileri bir araya getirip öğrencilerin yaşadığı genel problemleri öğrenip çözüm önerileriyle birlikte bir rapor hazırlanacaktır.

Şekil 2. Problemleri olan üniversite öğrencisi

SONUÇLAR

Projenin başarıyla sonuçlanması ile birlikte Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi öğrencilerinin eğitim sürelerinde karşılaştıkları problemleri tespit edip, bu problemlerin nedenlerini araştırıp, bu problemlere çözüm yolu bulmak hedeflenmektedir. Projenin sonunda üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları problemler ve nedenleri ilgili makamlara iletilecek, çözüm ve planların üretilmesi için yardımcı olunacaktır.

Şekil 3. Yüksek kiralar sebebiyle protesto yapan MSKÜ öğrencileri

TEŞEKKÜR

Bu proje ,2209-A projeleri kapsamında desteklenmiştir. Desteklerinden ötürü TÜBİTAK emekçilerine teşekkür ederiz. Projenin danışmanı olan Doç. Dr. Serdar YILMAZ ve anket sorularını cevaplayıp yardımcı olan değerli arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Üniversite Öğrencilerinin Sorunları ve Başetme Yolları, Prof. Dr. İ. Ethem ÖZGÜYEN
- Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları (Bandırma Örneği) Emel YILMAZ
- Yüksek Öğretim Gençliğinin Problemleri Dr. Aysel Korkmaz

SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜNDE YARDIMCI MATERYAL OLARAK FİLMLERİN KULLANILMASI

MUGLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜNDE YARDIMCI MATERYAL OLARAK FİLMLERİN
KULLANILMASI (TÜBİTAK 2209 - A PROJESİ)

YÜRÜTÜCÜ
Melisa GÜN
gumelisa@gmail.com
ARASTIRMACILAR
Zehra Nur AMİT
amitezhanur@gmail.com
Halil İbrahim TIRYAKI
haliltiyk.27@gmail.com
PROJE DANIŞMAN
Dr. Gözde Meryem GEZGÜC

ÖZET

Eğitim metodları içerisinde görsel ve işitsel yöntemlerin gerek öğrenmenin gerekse öğretilenin akılda kalması açısından önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu araştırma filmlerin lisans seviyesinde sosyal bilimlerin önemli bir alt disiplini olan Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (SIBUL) programında nasıl bir etkiyi olabileceğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçla Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde eğitim veren Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde oluşturulacak bir film koleksiyonu yardımıyla öğrencilere bölüm müfredatında yer alan ders içeriklerine uygun film izleme aktivitesi yapılacaktır. Bu süreçte bölümün öğretim üyelerinin film tavsiyeleri de değerlendirilecektir. Toplamda 40 film belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu sayının hesaplanmasında dönem sayısı göz önünde bulundurulmuştur.

Aktivite programı önceden belirlenmiş olsa da isteyen öğrenciler ve öğretim üyeleri koleksiyon kullanımı için uygun koşulların mevcudiyeti halinde bağımsız program yapabileceklerdir. Film izleme aşamasının tamamlanmasından arından, aktivite ve eğitim sürecine katkısı arasındaki ilişkiyi değerlendiren geri bildirim formlarıyla araştırmanın sonucu ortaya konacaktır. Projenin öncü bir proje olacağı söylenebilir. Bunun yanında, oluşturulacak olan film koleksiyonu, projenin tamamlanmasından sonra Fakülte'deki diğer bölümlerin kullanımına açık hale getirileceği için diğer öğrencilere de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Projenin ilgi duyan öğrencilere fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler:
Filmler, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler, Eğitim

AMAÇ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yardımcı ders materyali olarak filmlerin kullanılması ve bu filmlerin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü dersleriyle bağlantı kurulmasını sağlayıp sağlamadığı, filmlerin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü derslerini anlamayı kolaylaştırıp kolaylaştırmediği, filmlerin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü derslerinin akılda daha kalıcı olması için yardımcı olup olmadığını ve filmlerin derslerde - kitaplar hariçinde- yardımcı kaynak olarak kullanılmasının istenip istenmemesi gibi soruların yer aldığı geri bildirim formlarının değerlendirilmesi.

KAYNAKÇA

Gigi Goček, "Teaching the scientific Method with Inception", 2 Ekim, 2016, www.activelearnings.com.

Gigi Goček, "What Hobbits can Teach us About Political Communication", 16 Aralık, 2014, www.activelearnings.com .

Gigi Goček, "Political Readings of The Lego Movie", 2 Eylül, 2014, www.activelearnings.com .

Yılmaz Miray, Filmlerin Öğretim Materyali Olarak Kullanılması ve Biyoloji Eğitimindeki Yansımaları, Informal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 30 Ekim 2018.

Özcan M, Çekilç LG, Türkoğlu OÖ, Libe H. (2019), Uzwa Vaka Olarak Sinema Filmlerinin Kullanımına Bir Örnek: The Doctor, Tıp Eğitimi Dnyası, Sayı: 54, ss. 63-75.

Yakar, İnce, H.,G. (2013). Sinema Filmlerinin Eğitim Amaçlı Kullanımı: Tarihsel Bir Değerlendirme. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:19, ss. 21-26.

Gezgüç, G., M. (2019), Siyaset Bilimi Eğitiminde Yardımcı Bir Araç Olarak Filmler, 16. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu, BİTİRİ Özetleri Kitabı.

YÖNTEM

İlk olarak filmlerin eğitim-öğretim yöntemlerinde yardımcı ders materyali olarak kullanılmasını konu alan kaynaklar taranacaktır. Daha sonra bu araştırma SIBUL alanını kapsayacak şekilde daraltılacaktır. Böylece filmlerin belirlenmesi kolaylaşacaktır.

Filmlerin derslerde yardımcı materyal olarak kullanılmasına ilişkin ilgisim ve eğitim fakültelerinde oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Projenin literatür taraması kısmında bu çalışmalardan yararlanılacaktır.

Literatür taramasıyla belirlenmiş olan, proje ekibi tarafından filmler izlenecek ve konu-kavram açısından sınıflandırılacaktır. Sonrasında film izleme programı oluşturulacaktır. Proje ekibi toplamda 40 film belirleyecektir.

Uygulama Aşamasında ise ilk olarak Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SIBUL bölümü öğrencileri broşürlerle, sosyal medya ile, duyular yoluyla bilgilendirilecek ve belirlenen programa gönüllülük esasına dayalı olarak film izlemeleri için teşvik edilecektir; Bu esnada kullanılacak olan bilgisayar, ses sistemi, projeksiyon ve mekân gibi temel ihtiyaçlar Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin sahip olduğu imkanları ile karşılanacaktır.

Son olarak projenin sonuçlandırılmasında Film aktivitesi sonrasında öğrencilerden toplanan geri bildirim formlarının değerlendirilmesi yapılacaktır. Değerlendirmede, filmlerin yardımcı materyal olarak kullanılıp kullanılmayacağı, dersin öğretilmesini kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı, böyle bir aktivitenin öğrenciler tarafından nasıl karşılandığı ortaya koyacaktır. Ayrıca bu değerlendirme projenin amacına ne derece ulaştığı gösterecektir.

TEŞEKKÜR

Tübitak 2209-A projesi kapsamında desteklenen çalışmamız, öznen TÜBİTAK Formuna ve kaynaklarından yararlandığımız Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Rektörlüğüne teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca destek bulunan öğretim görevlileri ve programa katılan öğrencilere de teşekkür borçlüzü.

TEUCRICUM MASCATENSE ÖZÜTÜNÜN VE DOĞAL BİLEŞİKLERİNİN KANSER OLGULARINA KARŞI POTANSİYEL KULLANIMININ BELİRLENMESİ

MSKÜ ULUSAL DİŞİPLİNERARASI ÖĞRENCİ KONGRESİ

Teucrium mascatense Özütünün ve Doğal Bileşiklerinin Kanser Olgularına Karşı Potansiyel Kullanımının Değerlendirilmesi

Pelin SÜNER, Melis TEKTAŞ, Dilhan EVCİMEN
Danışman: Doç. Dr. Mehmet YAROL

pelinsuner1078@gmail.com, melistektas@posta.mu.edu.tr, dilhanevcimenz@posta.mu.edu.tr, mehmetyarol@mu.edu.tr

ABSTRACT

The genus *Teucrium* grows in Western Asia, the Mediterranean region, North Africa and the Arabian Peninsula. *Teucrium* species are classified under the species of biologically active compounds that show medicinal uses, thanks to both traditional and modern medicine is used in the treatment of various diseases, anti-bacterial, anti-inflammatory and antioxidant activities. Which herbal extract biological activity of tannin, polyphenols, phenols, terpenoids and terpenoids, such as compound thanks to the progress of the process of chromatography is performing groups and it is known that they are used for protection. *Teucrium mascatense* is an endemic and perennial plant that spreads in the northern parts of Oman and in the study areas of the researchers, has an anticancer effect on cervical and breast cancer. It has been reported in the literature that this plant has important active compounds such as linalool, limonene, linalyl acetate, β-eudesmol. In cytotoxicity studies performed with linalool, which is considered to be the most effective compound of the plant, it was determined that the compound leads to apoptosis and thus triggers controlled cell death. Dichloromethane extract obtained from the *Teucrium mascatense* plant has been shown to trigger caspase-7 and PARP protein-dependent apoptosis in MCF-7 breast cancer cells, as well as induce early apoptosis by participating in caspase-8 and caspase-9 activation. It has been shown that *Teucrium mascatense* extract is especially effective on breast and ovarian cancers, and it has been reported that they have a significant stopping effect on the development and spread of cancer cells due to the active compounds they have. For this reason, it is clear that structural, molecular and bioinformatic analyses are needed to understand the effects on cancer cells and the cellular mechanisms that they affect.

ÖZET

Teucrium cinsi Batı Asya, Akdeniz bölgesi, Kuzey Afrika ve Arap Yarımadasında yetişmektedir. Antik çağlardan beri *Teucrium* cinsi bitkilerin sınıflandırılması, biyolojik olarak aktif bileşenleri sayesinde, hem geleneksel hem de modern tıpta çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmakta, anti-bakteriyel, anti-iltihaplatuar ve antioksidan aktiviteler göstermektedir. Biyolojik aktivite grupları tannin, polifenoller, fenoller, terpenoidler ve terpenoidler gibi bileşik grupları sayesinde gerçekleştirilmekte ve kromatografi süreciyle gruplara ayrıştırılmakta ve koruyucu olarak kullanılmaktadır. *Teucrium mascatense*, Umman'ın kuzey kesimlerinde ve dağların gölgeli bölgelerinde yaygın bitkilerden, endemik ve çok yıllık bir bitki olarak karşımıza çıkmaktadır, rahim ağzı ve meme kanseri üzerinde anti-kanser etki göstermektedir. Bu bitkinin linalool, limonen, linalil asetat, β-üdesmol gibi önemli etken bileşiklere sahiptir. Hücreler üzerinde yapılan sitotoksikite çalışmaları, linaloolün hücreleri apoptoza sürüklediği ve böylece kontrollü hücre ölümünü tetiklediği belirlenmiştir. *Teucrium mascatense* bitkisinin elde edilen diklorometan özütünün, MCF-7 meme kanseri hücrelerinde kaspaz-7 ve PARP proteini ile kaspaz-8 ve kaspaz-9 aktivasyonunda da görev alan erken apoptozu tetiklediği, kaspaz-8 ve kaspaz-9 aktivasyonunda da görev alan erken apoptozu tetiklediği, hücrelerin özellikle meme ve overyum kanserleri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Bu nedenle kanser hücrelerinin gelişimini ve yayılımını önemli derecede durdurucu bir etkiye sahip olduğu raporlanmıştır. Bu nedenle kanser hücreleri üzerine etkilerinin ve etkilediği hücresel mekanizmaların anlaşılabilmesi için ileri seviyeli moleküler ve biyoinformatik analizlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulduğu açıkça görülmektedir.

GİRİŞ

Teucrium cinsi Batı Asya, Akdeniz bölgesi, Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nda yetişmektedir. Antik çağlardan beri *Teucrium* cinsi bitkilerin sınıflandırılması türler, biyolojik olarak aktif bileşenleri sayesinde, hem geleneksel hem de modern tıpta çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmakta, anti-bakteriyel, anti-iltihaplatuar ve antioksidan aktiviteler göstermektedir. Biyolojik aktivite grupları bitkisel özütlerinde bulundukları tanenler, glikozitler, fenoller, steroidler ve terpenoidler gibi bileşik grupları sayesinde gerçekleştirilmekte ve karsinogenez süreçlerinin ilerlemesinden korunmak için kullanıldıkları da bilinmektedir. *Teucrium mascatense*, Umman'ın kuzey kesimlerinde ve dağların gölgeli bölgelerinde yayılım gösteren, endemik ve çok yıllık bir bitki olarak karşımıza çıkmakta, rahim ağzı ve meme kanseri üzerinde anti-kanser etki göstermektedir. Bu bitkinin linalool, limonen, linalil asetat, β-üdesmol gibi önemli etken bileşiklere sahip olduğu literatürde raporlanmıştır. Bitkinin en etkili bileşiği olduğu düşünülen linalool ile gerçekleştirilen sitotoksikite çalışmaları, bileşiğin hücreleri apoptoza sürüklediği ve böylece kontrollü hücre ölümünü tetiklediği belirlenmiştir. *Teucrium mascatense* bitkisinin elde edilen diklorometan özütünün, MCF-7 meme kanseri hücrelerinde kaspaz-7 ve PARP proteini ile kaspaz-8 ve kaspaz-9 aktivasyonunda da görev alan erken apoptozu tetiklediği, kaspaz-8 ve kaspaz-9 aktivasyonunda da görev alan erken apoptozu tetiklediği, hücrelerin özellikle meme ve overyum kanserleri üzerinde etkili olduğunu göstermiş ve sahip olduğu etken bileşikler sayesinde kanser hücrelerinin gelişimini ve yayılımını önemli derecede durdurucu bir etkiye sahip olduğu raporlanmıştır. Bu nedenle kanser hücreleri üzerine etkilerinin ve etkilediği hücresel mekanizmaların anlaşılabilmesi için ileri seviyeli moleküler ve biyoinformatik analizlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulduğu açıkça görülmektedir.

YÖNTEM

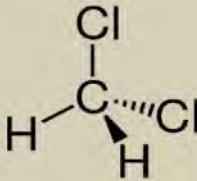
Bu çalışmada *Teucrium mascatense* bitkisinin tıbbi kullanımı ve özellikleri literatür taramasına tabii tutulup araştırılmıştır.

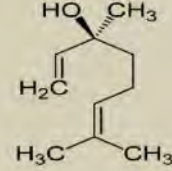
Şekil 1: *Teucrium mascatense* bitkisi

SONUÇ

Teucrium türleri, antibakteriyel, antipiretik, anti-iltihaplatuar, anti-diyabetik, anti-spazmodik, lipoliz ve antioksidan aktivitelerine sahiptir. *Teucrium mascatense* bitkisinin farklı kısımları geleneksel olarak, şeker hastalığı tedavisinde, ateş düşürücü, mide ağrısı kesici ve kolik hastalığı gibi farklı olguların tedavisi için kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak rahim ağzı ve meme kanseri üzerinde anti-kanser etki gösterdiği bilinmektedir. Kanser hücreleri üzerine etkilerinin ve etkilediği hücresel mekanizmaların anlaşılabilmesi için ileri seviyeli moleküler ve biyoinformatik analizlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulduğu açıkça görülmektedir.

Şekil 2: Diklorometan bileşiği

Şekil 3: Linalool bileşiği

Şekil 4: *Teucrium mascatense* bitkisi

REFERANSLAR

- Fuadikar, N. G., Halimur, S. O. M. S., Abilay, S., Qureshi, M. M., Raza, T. S., Al-Harazi, A. ... & Mustafa, T. (2019). Identification and characterization of the caspase-mediated apoptotic activity of *Teucrium mascatense* and an isolated compound to human cancer cells. *Molecules*, 24(5), 977.
- Macedonia, R. (2005). In vitro antioxidant activity of some *Teucrium* species (Lamiaceae). *Acta pharm*, 55, 207-214.
- Rizvi, T. S., Hussain, I., Ali, L., Mubood, F., Khan, A. L., Shuja, S., ... & Halim, S. A. (2019). New gorgonane sesquiterpenoid from *Teucrium mascatense* Benth. as α-glucosidase inhibitor. *South African Journal of Botany*, 124, 218-222.
- Rahman, M. H., Al-Saba, J. M. S., Hussain, T., Khan, A. L., Gilani, S. A., Abbas, G., ... & Al-Umami, A. (2017). Phytochemical and pharmacological investigation of *Teucrium mascatense*. *International Journal of Phytomedicine*, 9(4), 567-579.
- HISHAM, Abdullhader, et al. The composition and antimicrobial activity of leaf essential oil of *Teucrium mascatense* Doust. from Oman. *Journal of Essential Oil Research*, 2006, 18(4), 405-408.
- Milutinovic, M., & Cvejkovic, D. (2020). Anticancer Activity of Secondary Metabolites of *Teucrium* Species. In *Teucrium Species: Biology and Applications* (pp. 355-390). Springer, Cham.
- Teucrium mascatense*'nin Kaspaz-7'nin Apoptozu Aktivasyonu ve İnsan Kanser Hücrelerinde İzole Bir Bileşiğin İmmünohistokimyasal Karakterizasyonu
- ABOU BAKER, Doha H. Achillea millefolium L. ethyl acetate fraction induces apoptosis and cell cycle arrest in human cervical cancer (HeLa) cells. *Annals of Agricultural Sciences*, 2020, 65, 1: 42-48.
- CANAN, K. A. Y. A., ÇALISKAN, Yasemin, YÖNDEM, Zafar. Apoptosis. *Musulafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi*, 2012, 3, 11: 29-37.

DIGITALIS LANATA ÖZÜTÜNÜN VE DOĞAL BİLEŞİKLERİNİN KARSİNOGENEZ İNHİBİTASYONUNDA POTANSİYEL KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Digitalis lanata ÖZÜTÜNÜN VE DOĞAL BİLEŞİKLERİNİN KARSİNOGENEZ İNHİBİTASYONUNDA POTANSİYEL KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayla Nur DEMİRAL, Nazhan SÜTCÜ, Doç. Dr. Mehmet VAROL

Mugla Sıhhiye Fakültesi, Fen Bilimleri, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Mugla, Türkiye

aylanurdemiral@postma.mu.edu.tr, nazhanstucucu@postma.mu.edu.tr, mehmetvarol@mu.edu.tr

ÖZET

Kardiyak glikozitler, bitkilerden izole edilebilmekte ve yapısında bir steroid çekirdek ile şeker moleküllerinden oluşan yan zincirler barındırmaktadır.¹ Digoxin, suda çözünürlüğü az olan ve başta kalp hastalıkları olmak üzere kalp kasının kasılma gücünü arttırmada, kalp ritmini düzenlemede ve kan dolaşımını iyileştirmede kullanılan kardiyak glikozit sınıfı bir bileşik olarak tanımlanmaktadır. Digoxin bileşiği ilk olarak 1930 yılında Dr. Sydney Smith tarafından *Digitalis lanata* (Yünlü Yüksek Ot) bitkisinden izole edilmiştir.²

İki yıllık veya çok yıllık bir bitki olan *D. lanata*, Doğu Avrupa ile Balkanlarda yetişmekte ve ülkemizde özellikle Trakya ve Çanakkale bölgelerinde yayılım göstermektedir.³ Kardiyak glikozitler dala çok kalp hastalıklarında kullanılsa da antikanser aktiviteleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda birçok kanser hücre hattında çalışmalar yapılmış, *Digitalis* bileşiklerinin kardiyolojide kullanımının yanı sıra kanser üzerine etkileri gözlemlenmiştir.

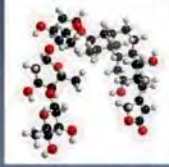

Sekil1. *Digitalis lanata*

BULGULAR

Kardiyak glikozitlerin; endokrin ilişkili akciğer kanseri, prostat kanseri ve meme kanseri gibi kanser türlerinde, tümör hücrelerinin büyüme ve proliferasyonunu inhibe ettiği ve hücreleri apoptoza sürüklediği bilinmektedir. Yapılan çalışmalarda, MCF-7 ve MDA-MB-468 gibi meme kanseri hücrelerini G0/G1 fazında durdurdukları ve hücre apoptozunu indikledikleri tespit edilmiştir.⁹ Bunun yanı sıra; *Digitalis* bileşikleri fitoöstrojenlerdir ve östrojen kendinden daha az afinitye sahip olsalar da östrojen reseptörlerine bağlanma eğilimi gösterebilirler. Bu da meme ve rahim kanseri gibi östrojene duyarlı kanser risklerini artırabilir.¹⁰

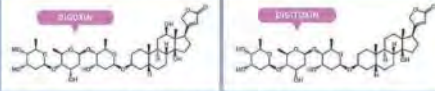
Östrojen negatif olan MDA-MB-435 insan meme kanser hücre hatları ile yapılan bir çalışmada, ERK1/2 aktivasyonunun hücre proliferasyonunun Digoxin tarafından inhibe edildiği⁹, PC3, P493 ve 293T hücre hatlarında yapılan çalışmalarda ise HIF-1α sinyal yolunda yer alan proteinlerin ekspresyonunun da bloke edildiği bildirilmiştir.¹¹ Ayrıca, MCF-7 meme kanser hücrelerinde, topoizomerez 1 ve 2'nin baskılanması sayesinde DNA yapısının Digoxin tarafından bozulabildiği¹² ve A549 ile H1299 hücre hatlarında Akt/mTOR/p70S6K sinyal yolunun inhibisyonu aracılığıyla da kanser hücrelerinin proliferasyonunun ve metastazının engellendiği raporlanmıştır.¹³

Sekil7. Digoxin in 3D yapı

GİRİŞ

D. lanata bitkisinin özütlerinden Digotoxin, Digoxin, Gitogenin, Digitozigenin, Lanatoside C, Ouabain ve Proscillaridin A gibi farmakolojik öneme sahip bileşikler başta olmak üzere birçok doğal bileşik izole edildiği bilinmektedir. İzole edilebilen major bileşikler arasında Digotoxin bileşiği dışındaki diğer bileşikler lakton halkasına sahiptir ve bu özelliklerinden dolayı kardiyak aktivatörler gösterebilmektedirler.⁴

Sekil2.3. Digoxin ve Digitoxin bileşiklerinin kimyasal yapıları

Digoxin bileşiğinin, hücre içi kalsiyum artışını Na^+/Ca^{2+} değiştiricilerini indükleyerek teşvik ettiği ve böylece kalp hızını yavaşlatabildiği bilinmektedir. Bu nedenle önceleri epilepsi nöbetleri önleyici, sakinleştirici ve anti-manik özellikleri nedeniyle Digoxin kullanılmaktaydı. Ancak *Digitalis*'in yüksek dozlarının toksik etkileri vardı ve en iyi bilinen yan etkilerinden biri Xanthopsia yani 'sarı görme' idi. Bu etkilerinden dolayı; yaptığı resimlerde sarı rengin hakim olması ve doktorunu resmettiği tabloda Dr. Gachet'in elindeki çiçeğin *Digitalis* bitkisine benzerliği nedeniyle, ünlü ressam Van Gogh'un tedavisinde doktorunun *Digitalis* bitkisini kullandığı düşünülmektedir.^{1,5,6,7,8}

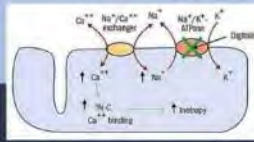
Sekil8. Digoxin immünar Lab (Ovine), Digoxin doz aşımına karşı bir panzehir olarak kullanılan Digoxin moleküllerini bağlayan bir antikor bağlayıcı fragment

Sekil4. Dr. Gachet Portresi

Sekil5. Van Gogh resimlerine hakim olan sarı renk

Sekil6. Digoxin bileşiğinin Na^+/Ca^{2+} değiştiricileri mekanizması

SONUÇLAR

Sonuç olarak, *Digitalis lanata* bitkisinin özütünde bulunan kardiyak glikozitler; gerek kalp hastalıklarında, gerekse de kanser türlerinde oldukça etkin bileşiklerdir. Doza bağlı olarak toksik etkilerinin görülmesinin ve östrojene bağlı kanser risklerini arttırmasının yanı sıra, kardiyak glikozitlerin etki mekanizmalarının aydınlatılabilmesi için ileri seviye moleküler teknikler ve biyoinformatik analizler kullanılarak gerçekleştirilecek araştırmalar büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Yuan H, Cheng L, Wang Y, Wang M, Wu Y (2015). Inhibitory potential of cardiac glycosides and xanthoxanthin. *Stem Cells* 11, 1185-1195.

Smith Sydney (1930). *Digitalis in New England*. Glenside.

Özdemir B, İslim, Güneşli Akinci (1989). *Fiyah Güneşli, Aca Ocaklı ve Digitalis Sedefnisi*. *Türk Yabulakları (Digitalis lanata Ehrh.)*. Zekeriya Çelebi Vakfı Yayınları, Tarih: Bilimsel Dergi, 3(1):7-30.

Alta A, Şenelil, Aksoy E, Çapraz, Sarıdemir M, Tuncel, William T. Biochemistry, Demirel Işık (2021). Inhibition of the $Na^+ - K^+ - ATPase$ by cardiotoxic tumor growth. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118(20): 19379-19386.

Balcioglu K, Watanaka K, Balcioglu A. (2006). Inhibition of CDK2 hyperactivation in MCF-7 cell growth inhibition of breast cancer MCF-7 cells by ouabain. *Apoptosis and Japonezer*. *J. Biol. Chem.* 281:14913-14917.

Erny G, Akinci B, K. Barozzi P (1982). *Cardiovascular Drug and the Management of Heart Disease, Digitalis Inhibition: Therapeutic and Toxicity*. 65-74.

Arumoto R, Hasegawa M. (2006). The diagnosis of eye. *Microscopy and the Journal of Ocular Pathology*. *Exp. Eye Res* 93:371-374.

Arnold MN, Lankin LS. (1993). Evaluation of the Ca^{2+} pathway in the eye. *Exp. Eye Res* 57:1-10.

Kadiri, Samir, and Melek U. Mousa (2014). "On van Gogh and his Syndrome." *Journal of Cardiology* 13:73-164.

Korntani, Peter, I-gua Liu, and Amy Adair (2005). "Fibrosis-induced signaling by Src-ERK1/2 in human breast cancer cells." *Molecular pharmacology* 67:3: 926-936.

Kokubo YM, Yokoyama H, Arai N, et al. (2017). Inhibitory effect of novel digoxin derivative on both estrogen receptor-positive and triple-negative breast cancer cells. *Toxicol. Appl. Pharmacol.* 333: 1-10.

Shang, Huihui, et al. (2008). "Digoxin and other cardiac glycosides inhibit ERK1/2 in cycloheximide (CHX)-induced cell growth." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 105(20): 19379-19386.

Wang, Wang, Yanhui, et al. (2008). "Digoxin and other cardiac glycosides inhibit ERK1/2 in cycloheximide (CHX)-induced cell growth." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 105(20): 19379-19386.

Wang, Wang, Yanhui, et al. (2008). "Digoxin and other cardiac glycosides inhibit ERK1/2 in cycloheximide (CHX)-induced cell growth." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 105(20): 19379-19386.

Xie, Zhen, and Ting Cao (2001). "Src-K-Ras-ATPase-mediated signal transduction from protein tyrosine kinase to Raf-1." *Molecular pharmacology* 1:3: 1-7.

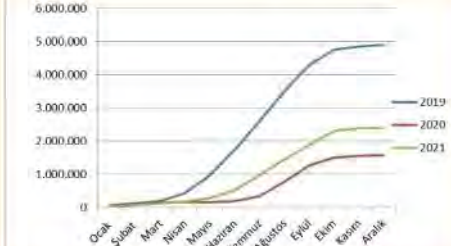
DALAMAN HAVALİMANINDA COVID-19 PANDEMİ TEDBİRLERİNİN EASA COVID-19 SAĞLIK EMNİYET PROTOKOLÜ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Dalaman Havalimanında Covid-19 Pandemi Tedbirlerinin EASA Covid-19 Sağlık Emniyet Protokolü Kapsamında Değerlendirilmesi

Süde Başkaya, Öğr. Gör. Hafif Semercioğlu

Giriş

Tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 pandemisi havacılığı derinden etkilemiş, havyayolları seferlerini azaltmış, havaalanları da bu doğrultuda daha az trafikle ev sahipliği yapmıştır. Devletlerin hava sabatlarını ve ticari işlemleri sınırlamaları aynı sıra havayollarına olan talep de azalmıştır. Dalaman Havalimanı da Muğla bölgesi için oldukça önemli destinasyonlara erişim noktası olarak pandemiiden etkilenmiş, aşırıladığı yolcu sayıya düşmüştür. Grafik 1'de 2019, 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilen yolcu trafiği karşılaştırılmaktadır (Devlet Hava Meydanları İşletmesi). Azalan talebin artırılması çalışmaları kapsamında havacılıkta emniyet protokolleri düzenlenmiştir. Bu protokollerden biri de Avrupa Havacılık Emniyet Ajansı (EASA) (2021) tarafından Covid-19 Havacılık Sağlık Emniyeti Protokolü ile yapılmıştır. Dalaman Havalimanı da Muğla bölgesi için oldukça önemli destinasyonlara erişim noktası olarak pandemiiden etkilenmiş, geçimiyi yillardaki trafik sayılarına ulaşmak adına farklı emniyet prosedürlerini gerçekleştirmiştir. Araştırmanın amacı Sağlık Emniyet Protokolü'nün gerekliliklerini çıkarıp Dalaman Havalimanı'nda uygulanması için envanter çıkarmak, böylece Dalaman Havalimanı'nda gerçekleştirilen uygulamaları bahsedilen envanter kapsamında değerlendirmektir. Bunun gerçekleştirilerek Sağlık Emniyet Protokolü'ne Türkiye alanyazına kazandırılması, havacılık alanında farklı paydaşların projeye dahil olacak olması sebebiyle üniversite-sanayi iş birliğinin artırılması araştırmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırmanın Önemi, Problemi

Ekonomize destinasyon yönetimi ile ilgili olan pek çok havalimanında EASA Covid-19 Havacılık Sağlık Emniyet Protokolü'nün uygulanması ve çalışmanın bahsedilen uygulama üzerine kurulacak olması araştırmanın özgün değeri olmaktadır. Protokolün Türkiye alanyazına kazandırılacak olması ve ülke kapsamında havalimanlarında üniversite iş birliği oluşturulacak olması araştırmanın özgün değeri olmaktadır. Araştırmanın uygulanma sahalarında gerçekleştirilecek olması, EASA tarafından yayınlanan protokol kurallarını ortaya koyacak ve Türkiye alanyazına kazandırılacak olması, üniversite-sanayi iş birliği yapılması araştırmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır. Araştırma boyunca aşağıda yer alan soruların yanı sıra aranmaktadır: 1)EASA Covid-19 Havacılık Sağlık Emniyeti Protokolü'ne göre Dalaman Havalimanı tarafından alınan önlemler nedir ve ne eksiklikler bulunmaktadır? 2)Protokolün yerine getirilmesi için gerekli diğer önlemler nelerdir?

Yöntem

Araştırma boyunca iki farklı yöntemden faydalanılmıştır. Bu yöntemler içerik analizi ve gözlem yöntemleridir. İçerik analizi yöntemi doküman analizi, video analizi gibi farklı kaynakların içeriklerini ortaya koymaya dayalı bir analiz türüdür (Keçek ve Arın, 2006: 22). İçerik analizi yöntemiyle EASA Sağlık Protokolü incelenmektedir. Protokolün içeriği kodlanarak kategorilendirilmekte ve temaları ayrılarak boyutlandırılmaktadır. Bahsedilen protokolle havalimanlarında önlemlerin alındığı ve kontrollerin alındığı alanlar boyutlar olarak belirlenmektedir. Bu boyutlar terminal girişi, check-in alanları, terminal içi yeme içme alanları, boarding ve gateler, gelen yolcu alanları olarak belirlenmektedir. Protokolün incelenmesi sürecinde farklı araştırmacılar süreçte dâhil olarak kendi kullandıkları yöntemlerdir. Her aşamada araştırmacılar bir araya gelecek kelimeler, kategoriler ve temaları tanımlamışlardır. Böylelikle bulguların açıklanması için ilgili ve geçerliliği sağlanmaktadır. (Baskale, 2016: 24). İçerik analizi sonunda belirlenen boyutlar ve sonuçları araştırmamız ilk aşaması hazırlanmıştır. Araştırmamız ikinci aşamasında Dalaman Havalimanı'nda Covid-19 Sağlık Tedbirleri kapsamında alınan önlemler ve düzenlemeler gözlem yöntemi ile belirlenmektedir. Gözlem yoluyla araştırmacı katılımcılara veya var olan durumun günlük uygulamaların gözlemlenerek onların deneyimlerini daha iyi anlamaya çalışılmaktadır (Yük, Semerci, 2019: 61). Nitel bir yöntem olarak kullanılan gözlem yöntemiyle havalimanında doğal oluşan keşiflerin sürülebilirliği bir ortamı seçilmektedir. Araştırmacılar aynı yapılandırılmış gözlem raporu ile EASA Sağlık Protokolü'nden elde edilen gözlem formunu doldururken alınan önlemlerin ne kadar yeterli olduğunu da not olarak almaktadırlar. Havalimanı gözlemler çalışmaları ve yolcuların haber olmaksızın Devlet Hava Meydanları İşletmeciliği (DHİM) izniyle gelen araştırmacılar uçakların gelişi ve gidişi saatlerine dikkat etmektedirler. Her gelen yolcu hem de giden yolcu aşamalarını takip eden araştırmacılar gündüz ve gece seferlerini de takip etmektedirler. Böylelikle oluşan yolcu akışı ve alınan önlemlerin farklılık taşıyıp taşımadığını gözlemlemek mümkün olmaktadır. Gözlem sonucu elde edilen veriler araştırmacılar tarafından tartışılmış, sonuç olarak yazılmaktadır.

Bulgular ve Örnek Gözlem Soruları

EASA Covid-19 Havacılık Sağlık Emniyet Protokolü'ne yönelik yapılan içerik analizinde ortaya konan sonuçlara göre bazı farklı temalar ortaya çıkmaktadır. Terminal girişi, check-in alanları, terminal içi yeme ve içme alanları, boarding ve gateler, gelen yolcu protokolleri içinde havalimanında uygulanması gereken kuralları, alınması gereken önlemlerin toplandığı alanlar olarak görülmektedir. Gözlem neticesinde tüm alanlarda dezenfektan eksikliği, yolcuların temas ettiği alanlardaki temizlik eksikliği görülmektedir. Personelin her alanda kişisel önlemini almaktadır. Sosyal mesafe konusunda yönetimin eksikliği görülmektedir, (bilgilendirici) görsellerini dikkat çekmekten ziyade komutla, gözden kaç kaldığı söylenmektedir.

Bulgu	Sıra	Evet	Hayır
Terminal Girişi	Terminal girişinde el yıkama		
	Yolcuların el yıkama istasyonu veya dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların el yıkama istasyonu veya dezenfektan uygulanması		
	Alınan Covid-19 önlemleri EASA Sağlık Emniyeti Protokolü ile karşılaştırılması		
	Alınan Covid-19 önlemleri EASA Sağlık Emniyeti Protokolü ile karşılaştırılması		
	Alınan Covid-19 önlemleri EASA Sağlık Emniyeti Protokolü ile karşılaştırılması		
	Alınan Covid-19 önlemleri EASA Sağlık Emniyeti Protokolü ile karşılaştırılması		
	Alınan Covid-19 önlemleri EASA Sağlık Emniyeti Protokolü ile karşılaştırılması		
	Alınan Covid-19 önlemleri EASA Sağlık Emniyeti Protokolü ile karşılaştırılması		
	Alınan Covid-19 önlemleri EASA Sağlık Emniyeti Protokolü ile karşılaştırılması		
Gözlem Alanları	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		
	Yolcuların temas ettiği alanların dezenfektan uygulanması		

Sonuçlar

Gözlem sonuçlarına göre farklı alanlarda önem düzeylerinin yarısından söz edilebilir. Yabancılarca yoğunluğu olduğu yaz aylarında yapılan değerlendirmelerin sonuçları daha farklı olabilir. Dalaman Havalimanı'nın dış hatlar terminali ve operasyonları daha kapsamlıdır, araştırma boyunca dış hatlar terminaline yasadı sebeplerle dışarıya geçici yapılmamıştır. Bahsedilen bu iki kısıt araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Araştırma boyunca havalimanında dijital akış sistemlerinin yeterliliği ve elektronik bilet sistemlerine yönelik tercih bulunması gözlemlenmiştir. Bu sistemler daha aktif hale getirilerek yaz aylarında oluşacak yoğunluğu ve oluşabilecek bulaş riskinin kısmi de olsa azaltılabileceği düşünülmektedir. Araştırmacılar yetersiz olduğu gözlemlenen dezenfektanların, sosyal mesafe kuralları uygulanmasını düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca gözlem sürecinde yolcuların maskeye erişilebileceği otomat gibi bir cihaz bulunmamaktadır. Terminal girişinde maske ve dezenfektan otomatı konulması gerekmektedir.

Araştırma Sınırları ve Öneriler

Araştırma Dalaman Havalimanı'nda daha az uçtuğu olduğu Mart ayında gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple uçakların yoğun olduğu yaz aylarında yapılan değerlendirmelerin sonuçları daha farklı olabilir. Dalaman Havalimanı'nın dış hatlar terminali ve operasyonları daha kapsamlıdır, araştırma boyunca dış hatlar terminaline yasadı sebeplerle dışarıya geçici yapılmamıştır. Bahsedilen bu iki kısıt araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Araştırma boyunca havalimanında dijital akış sistemlerinin yeterliliği ve elektronik bilet sistemlerine yönelik tercih bulunması gözlemlenmiştir. Bu sistemler daha aktif hale getirilerek yaz aylarında oluşacak yoğunluğu ve oluşabilecek bulaş riskinin kısmi de olsa azaltılabileceği düşünülmektedir. Araştırmacılar yetersiz olduğu gözlemlenen dezenfektanların, sosyal mesafe kuralları uygulanmasını düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca gözlem sürecinde yolcuların maskeye erişilebileceği otomat gibi bir cihaz bulunmamaktadır. Terminal girişinde maske ve dezenfektan otomatı konulması gerekmektedir.

Referans

Avrupa Havacılık Emniyeti Ajansı. (2021). EASA ECDC COVID-19 Havacılık Sağlık Emniyet Protokolü. Köri: Avrupa Havacılık Emniyeti Ajansı.
 Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenlilik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemsirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8, 23-28.
 Devlet Hava Meydanları İşletmesi. (2021). Devlet Hava Meydanları İşletmesi. Devlet Hava Meydanları İşletmesi İstatistikler: <https://www.dhm.gov.tr/Sayfalar/istatistikler.aspx>, adresinden alındı.
 İçkik, E., Semerci, Ç. (2019). Nitel Araştırmalarda Veri Üçgenleşmesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem. Turkish Journal of Educational Studies, 6(3), 53-66.
 Keçek, A., Arın, Ö. (2013). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. Selçuk İhtisam, 4(3), 21-28.

TÜRK SİNEMASINDA ARKEOLOJİ MÜZELERİ

TÜRK SİNEMASINDA İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ

Ece Sezgin* & Özgür Kutlu**

*Mıgla Salkı Koçman Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü e-posta: ecezsezgin@msu.edu.tr
**Mıgla Salkı Koçman Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü e-posta: zgrkut@gmail.com

« ÖZET »

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Türkiye'nin en köklü eski eser koleksiyonu oluşturmaktadır. Bu çalışma, ilk adımları Osmanlı Dönemi'nde atılmış olan bu önemli kurumun toplumsal bellekteki yerini Türkiye Sineması vasıtasıyla belgelemektedir. Arkeoloji, sinema, müzecilik sergileme ve koruma dallarını bir araya getirmesi açısından önem taşıyan bu disiplinlerarası çalışmanın Türkiye akademisinde örneği henüz bulunmamaktadır.

Arşiv araştırmalarında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bulunduğu dokuz tane Türkiye yapımı film saptanmıştır. Üç ayrı bina ve geniş avlusuyla sayısız tarihi eseri bünyesinde barındıran, tarihe tanıklık etmiş bu kompleksin sinema filmlerinde nasıl yansıtıldığı, film içerisinde ne zaman, nasıl ve kimler tarafından kullanıldığı gibi konular değerlendirilmiştir. İzleyiciye sunulmak için en çok tercih edilen eserler, alanlar ve kadrajlar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzecilik, Türkiye sineması, arkeoloji, müze, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, popüler kültür ve müze

« GİRİŞ »

İstanbul Arkeoloji Müzeleri eser koleksiyonun oluşturulma temelleri 1846 yılında atılmıştır. Aya İrini'de sergilenen eserler halka kapalıdır. Eserlerin Çinili Köşk'e taşınması ardından yapılan açılış töreniyle halka açık olan müzeye giriş ücreti 100 paradır. Çarşamba günleri ise sadece kadınlar giriş yapabilmektedir. Osman Hamdi Bey müdürlüğü döneminde müze yanına Güzel Sanatlar Akademisi inşa edilir. Çinili Köşk'ün alanı eserler için yetersiz kalınca bugünkü müze binası yapılır. Mimarı Alexandre Vallauray, binayı Ağlayan Kadınlar Lahdi ve İskender Lahdi'nden esinlenerek tasarlar. Çinili Köşk ise Türk İslam eserleri için tahsis edilir. Güzel Sanatlar Akademisi'nin 1917'de taşınması ardından binası Eski Şark Eserlerine ayrılır. Daha sonra ana müze binasına bir ek bina yapılır ve böylece İstanbul Arkeoloji Müzeleri kompleksi büyük oranda günümüz düzenine gelir.

« AMAÇ KAPSAMI VE YÖNTEM »

Çalışmanın amacı; Türkiye sinemasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bulunduğu filmlerin tespit etmek, filmlerden bir arşiv oluşturmak, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin toplum için nasıl bir anlamı olduğunu Türkiye yapımı filmler aracılığıyla ortaya çıkarmak, arkeoloji müzelerinin işlevlerini, çalışan profillerini, ziyaretçi kitlesi sinema filmleri aracılığıyla belirlemektir. Bu sayede, aslında bir toplumun kendi yaşadığı topraklarda kendinden önce yaşamış toplum ve kültürlerin bıraktığı kalıntıları ve bu kalıntıların ortaya çıkarılması ve sergilemesine karşı tutumu ortaya konacaktır.

Çalışma kapsamında, belgesel filmler hariç tutularak, 1960'dan günümüze kadar çekilmiş olan Türkiye yapımı film değerlendirilmeye alınmıştır. Filmler; Internet Movie Database (IMDB), Türkiye Sinema Araştırmaları (TSA) ve Ağah Özgüç'ün Türk Filmleri Sözlüğü ciltlerinin taranmasıyla oluşturulmuştur.

Şekil 1: Eros heykelleri (solda "Bitmeyen Yol", Sağda "Teyzem" filmlerinden)

« HUKUKİ ARKAP VE SONUÇLARI »

Araştırma, Türkiye yapımı dokuz filmde mekân olarak İstanbul Arkeoloji Müzelerinin kullanıldığını ortaya koymuştur. Bu filmler yapımı sırasıyla; Bitmeyen Yol, Kanlı Mezar, Hoş Memo, Maskeli Şeytan, Süreyya, Süpermen Dönüyor, Kırmızı Kelebek, Teyzem ve Rumuz Goncağul'dür.

Filmler büyük oranda macera türünde filmlerdir ve temelde Türkiye'nin ciddi bir travması olan- tarihi eser kaçakçılığı konusuna odaklanılmaktadır. Mekânın misyonu açısından; Bitmeyen Yol, Teyzem ve Rumuz Goncağul dikkat çeker. İlkinde, köyden kente göçen bireylerin cinsel uyamsızlarına misafirik yapan müze, Teyzem filminde de yine içi aşkın yaklaşma yeri olarak karşımıza çıkmaktadır çünkü temelde -en azından bu dokuz filmde de- evreninde- tenha bir alandır. Son filmdeyse, farklı olarak, yeni tanışmış yaşı bir çift müzeyi ziyaret eder. Antika olmak ve uzun zamandır var olmanın kıymeti üzerine geçmiş hayatlarını sorgularlar.

Müze temelde üç binadan oluşan bir komplekstir. Buna karşın çekimler için yalnızca müze bahçesi ve ana bina kullanılmıştır. Çinili Köşk ve Eski Şark Eserleri Müzesi içinde hiç çekim yapılmamıştır. Dikkat çeken bir diğer durum ise filmlerde gösterilmesi sıklıkla tercih edilen eserlerdir. Sergi koleksiyonunda tarihöncesi dönemlerden Türk İslam Dönemi'ne, Roma'dan Anadolu'ya, Mısır'dan Mezopotamya'ya dek pek çok farklı coğrafyadan eser bulunmaktadır. Çekimler ise neredeyse sadece ana binanın güney cephesinde, -eski adıyla- Aphrodisias Salonu (XVII) merkez alınarak çekilmiştir. Bu durum aslında Antik Yunan ve Roma gibi bütünlüğü yüksek eserlerin filmdeki seyir zevkini artıracakları inanama işaret etmektedir. Bir diğer anlamda tarihten ziyade estetik temel kaygıdır. Tüm bu filmlerde kadrajda en sık gördüğümüz eserler sırasıyla, Ephesos'ta bulunmuş olan ve MS 2.yüzyıla tarihlenen Okanos heykeli, Tarsus'ta bulunmuş olan ve yine aynı döneme tarihlenen horozlarla oynayan iki Eros heykeldir. En sık sergilenen üçüncü görüntü ise müzenin ana bina kapısıdır (Şekil 1-2).

« BAYANAKA »

Atadeniz, Y. (1970). Maskeli Şeytan. Türkiye: Atadeniz Film; Düz, A. - Maris, P. (1982). Kırmızı Kelebek. Türkiye: IRC; Erksan, M. (1972). Süreyya. Türkiye: Sancer Film; Inanç, C. (1970). Hoş Memo. Türkiye: Erman Film; İstanbul Arkeoloji Müzeleri - Resimli Rehber (1953). İstanbul: Milli Eğitim; Özgüç, A. (2014). Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü. İstanbul: Horizon; Refiğ, H. (1986). Teyzem. Türkiye: Burç Film; Sağiroğlu, D. (1965). Bitmeyen Yol. Türkiye: Gen-Ar Film; Sağiroğlu, D. (1966). Kanlı Mezar. Türkiye: Efes Film; Tözüm, İ. (1987). Rumuz Goncağul. Türkiye: Hakan Film; Tulgar, K. (1979). Süpermen Dönüyor. Türkiye: Kunt Film.

Şekil 2: İstanbul Arkeoloji Müzeleri planı üzerinde çekilen filmlerin dağılımı (Resimli Rehber 1953 ardından)

ELEKTRONİK TİCARETTE VERGİLENDİRME: ÖRNEK UYGULAMALAR

ELEKTRONİK TİCARETTE VERGİLENDİRME: ÖRNEK UYGULAMALAR

Cemre AYDIN

Bursa Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi
cemre6613@gmail.com

Aydanur ŞENTÜRK

Bursa Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi
aydanursenturk1@gmail.com

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte elektronik ticaret artış göstermekte ve tüm dünyayı hâkimiyeti altına almaktadır. İşletmeler bu yeniliğe uyum sağlayarak elektronik ticarete adım atmaktadır. Elektronik ticaret birçok avantajı içinde bulundurduğu gibi dezavantajlarda sağlamaktadır. Bu dezavantajlardan biri de vergilendirme problemidir. Geleneksel ticarete göre şekillenen vergilendirme sistemi elektronik ticarete görevini yerine getirememektedir. Bu uluslararası sorun birçok kuruluş ve ülkelerde ortak bir çözüm için faaliyetler yürütmektedir. Bu çalışmada elektronik ticaret ile birlikte yaşanan sorunlara yönelik yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen bilgileri genel hatları ile ortaya konulmaktadır. Uluslararası alanda yaşanan bu sorunlara yönelik uluslararası ve ülke tabanlı uygulamalara kısaca değinilecektir.

ANAHTAR KELİMELER: Elektronik Ticaret, Vergilendirme, Uluslararası Ticaret

AMAC

Küresel dünyada ticarete büyük bir paya sahip olan elektronik ticaretin tanımı, amaçları ve vergilendirme sistemi ile birlikte oluşan sorunların çözümüne dair literatür araştırması.

YÖNTEM

Elektronik ticaretin dezavantajlarından biri olan vergilendirme sorununa birçok kuruluş ve ülkelerin uyguladığı çözüm ve faaliyetlerin araştırılarak derlenmesi.

SONUÇLAR

Elektronik ticaret son yıllarda oldukça revaçta olmasına karşın yaşanan küresel salgın doğrultusunda alınan tedbirler e-ticareti alıcı ve tüketici için vazgeçilmez bir unsur haline getirmiştir. Günümüzde klasik ticareti önemini kaybederek yerini elektronik ticarete bırakmaktadır. Elektronik ticaretin klasik ticarete göre birçok avantajı beraberinde getirmesine karşın bazı dezavantajların oluşturduğu riskleri de barındırmaktadır. Bunlardan biri çalışmanın konusu olan vergilendirme.

Vergilendirme sistemi klasik ticaret doğrultusunda oluşturulan ülkelere dayanması nedeniyle ve esnek bir yapıya sahip olmaması sebebiyle elektronik ticarete vergilendirme çalışmalarında yetersizliğe sebep olmaktadır. Elektronik ticaret coğrafi sınırları ortadan kaldıran küresel bir olgu olması nedeniyle vergilendirme sisteminde yaşanan sorunlara yönelik çalışmalar ülkelerin tek başlarına alacakları kararların sürdürülebilir bir çözüm özelliği taşıyamayacağı aşikârdır. Bu nedenle uluslararası kuruluşlar ve ülkeler tarafından vergi sistemi üzerinde teknolojik yeniliklere açık esnek bir yapıya sahip düzenlemelerin getirilmesi gerekmektedir. Özellikle giderek zenginleşen dünyada, vergilerin adil ve refah artışı sağlayacak bir şekilde yeni sistem çerçevesinde uygulanması oldukça önem arz eden bir konudur. Aksi takdirde zengin ve fakir arasında hali hazırdaki sürekli artan uçurum hız kesmeden devam edecek ve büyük sorunları beraberinde getirmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya H.ve Gerçek A. (2019). OECD ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi: Türkiye İçin Çıkarımlar. International Journal of Public Finance, 4(2), 166-188.
- Coşkun N. (2005). Elektronik Ticarete Vergilendirme Sorunları ve Uluslararası Düzeyde Çözüm Arayışlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 153-170.
- Çınat, A. ve Yayman, D. (2005). "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi". E-Yaklaşım Dergisi, 20(1).
- Erdem T. (2017). Yeni Dünya Düzeni, Elektronik Ticaret ve Vergi. Mali Çözüm Dergileri 27(143), 13-41.
- Gökçe, Ö. (2017). Sosyal Elektronik Ticaretin Hukuki Boyutu. Vergi Dünyası Dergisi, 433, 82-85.
- Günaydın, I. (2000). Elektronik Ticaretin Vergilendirme Üzerine Etkisi. Vergi Sorunları Dergisi, 136(1), 60-77.
- Elilob H. Kesici B. (2004).Çağdaş İşletmecilik Açısından Elektronik Ticaret. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11, 303-329.

GİRİŞ

İnsanların ihtiyaçları ve dünya üzerinde yaşanan gelişmeler ticaretin ilerleyişini değiştirmektedir. İnsanların yerleşik hayata geçişi üretimi başlatmış ve artan ihtiyaç fazlası ürünlerin takas yöntemi ile başlayan ticaret ekonomik alanda yaşanan gelişmeler ile form değiştirerek günceldeki ticaret kavramını oluşturmuştur. Nitekim ticaret dünya üzerinde yaşanan ekonomik yöndeki gelişmeler ile ihtiyaçları değiştirerek yeni kavramların oluşmasına neden olmaktadır. Son yıllarda internetin hayatımıza girişi ve dünyanın küreselleşmesi E-ticaret kavramını ortaya çıkartmıştır (Çakmak, 2020: 1). E-ticaret genel ifade ile klasik ticarete yer alan tüm faaliyetlerin sanal ortamda gerçekleşerek artan rekabet ortamında ve yerellikten evrenselliğe geçişte önemli bir olgu haline gelmiştir. Tüketiciler satın almak istediği mal ve/veya hizmet için herhangi bir mağazaya gitmeden dünyanın her yerinden her hangi bir işletmeden kolaylıkla temin edilmektedir (Pehlivanlı, 2018: 3). E-ticaret yeni ve sürekli gelişen aynı zamanda geleneksel ticaretin kalıplarının dışına çıkarak coğrafi sınır tanımayan işlemler gerçekleştiren bir yapıya sahiptir. Bu işlemler için uygulanacak vergi mevzuatı hem klasik ticaret kapsamında oluşturulması hem de mevzuatların ülkeler arası farklılık arz etmesi e-ticaretin vergilendirilmesi konusunda birçok sorunu beraberinde getirmektedir. E-ticaretin tam olarak ne şekilde vergilendirileceğine dair halen net bir cevap verilememektedir. E-ticaretin vergilendirme sorunlarına yönelik farklı görüşler öne sürülmekle birlikte genel kabul görmüş düşünce geleneksel ticaret vergi mevzuatının ihtiyaç duyulması halinde gerekli düzenlemeler yapılarak e-ticaretin bu kapsamda vergilendirilmesini sağlamaktır. OECD, AB, WTO gibi uluslararası kuruluşlar ve ABD, İngiltere, Singapur gibi gelişmiş devletlerin öncülüğünde hazırlanan çeşitli raporlar, mevzuatlar ve projeler benimsenen belirli ülkeler çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır. E-ticaretin doğası gereği Uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulan çözümler diğer ülkeler nezdinde kabul görmez ise daha açık ifadeyle küresel bir karar haline gelmez ise vergilendirme sorunları devam edecektir. (Coşkun, 2005; Korkmaz, 2004).

KAPSAM

Birleşik Krallık, Hindistan, İtalya, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Japonya gibi ülkelerin ekonomik faktörleri ele alınarak kendilerine göre uyguladıkları elektronik ticaretteki faaliyetleri incelenmektedir

BULGULAR

Türkiye'nin de içinde bulunduğu 28 ülkeden oluşan OECD, ülkelerin vergi gelirlerinde yaşanan sorunların çözüme kavuşması adına gerekli tavsiyelerin bulunduğu Matrah Aşındırılmasının ve Kazanç Aktarılmasının ölçülmesi kapsamında bir eylem planı (BEPS) hazırlanmıştır. (OECD, 2013) 15 eylemden oluşan planın ilk eylemi elektronik ekonominin vergilendirilmesi sorunlarına yönelik çözüm önerilerine ayrılmıştır. Diğer yandan OECD tarafından online ekonomi çerçevesinde yaşanan sorunlara yönelik bir görev gücü (TFDE) kurulmuştur. Yayınlanan nihai yapıda üç tane alternatif çözüm önerileri yer verilmektedir; Nexus yaklaşımı, dijital işlemler tarafından vergi alınması ve dijital işlemler tarafından denkleştirme vergisi alınması. Ülke bazlı olarak ise her ülke kendi ekonomik ve ticari faktörlerini ele alarak çözüm yöntemleri geliştirmektedir.

ORCİNOL VE B-ORCİNOL TÜREVİ LİKEN BİLEŞİKLERİNİN OBEZİTE ÜZERİNE ETKİLERİNİN *IN SILICO* YÖNTEMLERLE İNCELENMESİ

MSKÜ Ulusal Disiplinlerarası Öğrenci Kongresi

ORCİNOL VE B-ORCİNOL TÜREVİ LİKEN BİLEŞİKLERİNİN OBEZİTE ÜZERİNE ETKİLERİNİN *IN SILICO* YÖNTEMLERLE İNCELENMESİ

Beysa Nur ESEN, Selen GÜNEŞ
Danışman: Doç. Dr. Mehmet VAROL

beysanuresen@posta.mu.edu.tr; selengunes@posta.mu.edu.tr; mehmetvarol@mu.edu.tr

ÖZET

Obezite günümüzde artık ülkenin gelir durumuna bakılmaksızın her ülkede görülmektedir. Dolayısıyla, obezite bütün toplumları etkilemekte ve dünya genelinde çözülmesi gereken önemli bir sağlık sorununa dönüşmektedir. Obezite birçok hastalık üzerinde etkilidir. Günümüzde modern ilaçlar da etkisiz kökenli veya doğal bileşiklerden esinlenilmektedir. Likenler; alg ve mantarların simbiyotik birliğine oluşur ve metabolizma sonucu ürettikleri sekonder metabolitlerle ekstrem koşullara uyum sağlarlar. Proje kapsamında, likenler tarafından üretilen orcinol ve β -orcinol tipli bazı bileşiklerin obeziteyle ilişkili bazı yollarla üzerine etkilerinin *in silico* yöntemlerle incelenmesi amaçlanmaktadır. Projede biyoinformatik analizler sonucunda elde edilecek verilerin, likenlerle ilgili yeni çalışmalara yön vermesi, *in vivo* ile *in vitro* uygulamaları içerecek yeni projelere öncül olması mümkündür.

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO); vücutta sağlıklı bozacak ölçüde fazla ve anormal miktarda yağ birikmesini obezite olarak tanımlanmış ve yetişkinlerde olduğu kadar çocuklarda da oldukça tehlikeli bir hastalık olduğunu belirtmiştir (Kaşlı, 2021; Özalkan, 2021). Yapılan araştırmalar, çocukluk ve ergenlik döneminde görülen obezitenin, yetişkinlik döneminde ortaya çıkan birçok hastalığa ilişkisi olduğunu göstermiştir (Pulungan, Puspitadewi, & Sekartini, 2013). İnsülin metabolik bir hormon olup adiposit biyolojisinin düzenleyicisi olarak görev üstlenmekte ve buna bağlı olarak da obezite ile insülin direnci arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Geser, 1976; Kahn & Flier, 2000). Obezite durumunda adipositlerden salınan yağ asidi miktarında artış olur ve insülin sinyalizasyonunun bozulmasına yol açar, buna bağlı olarak karaciğerde glikoz üretimi artar, işkelet kasından glikoz alımı azalır ve böylece insülin direnci meydana gelir (Goldstein, 2002). Günümüzde klinik olarak kullanılan modern ilaçların birçoğu bitkisel kökenli veya doğal bileşiklerin kimyasal yapılarından esinlenilmesi sonucu elde edilmiştir (Varol, 2020). Likenler, algler ve mantarların birlikte oluşturdukları simbiyotik [ortak yaşayan] organizmalar olarak karşımıza çıkmakta ve ekstrem koşullara adapte olabilmeye yeteneklerini, düşük moleküler ağırlıklı özel bileşikler sentezleyebilmeleri sayesinde kazanmaktadır (Negi, 2003; Stocker-Wörgötter, 2008). Likenler tarafından sentezlenen sekonder metabolitler genellikle simbiyotik ilişkideki partnerlerin ortak metabolizmaları sayesinde üretilir ve bu nedenle de önemli biyolojik aktiviteler gösteren bu sekonder metabolitler özel bileşikler olarak değerlendirilmektedir (Varol, 2019).

ABSTRACT

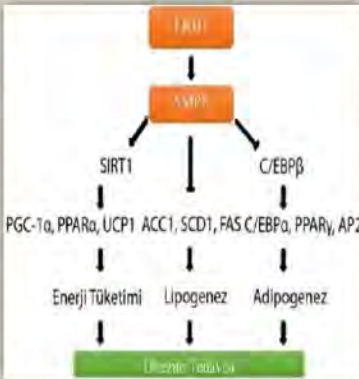
Obesity is now seen in every country, regardless of the country's income. Therefore, obesity affects all societies and turns into an important health problem that needs to be solved worldwide. Obesity is effective on many diseases. Today, modern medicines are inspired by herbal or natural compounds, lichens. They are formed by the symbiotic association of algae and fungi and adapt to extreme conditions with the secondary metabolites they produce as a result of metabolism. Within the scope of the project, it is aimed to investigate the effects of orcinol and β -orcinol type compounds produced by lichens on some obesity-related pathways by *in silico* methods. It is possible that the data to be obtained as a result of bioinformatic analyzes in the project will direct new studies on lichens and lead to new projects that will include *in vivo* and *in vitro* applications.

YÖNTEM

Ligand kütüphanelerinin hazırlanmasında ligandların Protein kütüphanesini kimyasal yapıları ChemDraw 18.0 kullanılarak çizilecektir. Ligandların görüntülenmesi Chem3D 18.0 kullanılarak yapılacaktır ve Mol2 dosya formatında kaydedilecektir. elerinin hazırlanmasında Şekil 1'de isimleri belirtilen proteinlerinin 3 boyutlu yapıları protein veri bankasından pdb formatında elde edilecektir. Protein yapısı Autodock Tools sürüm 1.5.6'da görüntülenecek ve hetero-atomlar, su molekülleri, ligand grupları ve nükleik asit grupları çıkarılacaktır. Protein yapıları sonraki uygulamalar için PDBQT dosya formatında kaydedilecektir. Moleküler kenetlemede çalışmaların AutoDock Vina süite kullanılarak. Moleküler kenetleme protokolünün geçerliliği kontrol edildikten sonra, PDBQT formatında kaydedilen proteinler üzerine ligandların moleküler kenetleme çalışmaları gerçekleştirilecektir. AutoDock Vina, Genetik Algoritma (GA-LS) arama algoritmasını kullanarak her bir yerleşime için maksimum yirmi alışı bağlanma biçimi oluşturacaktır. Seçilen konformasyonlar ve protein yapısı Pymol yazılımı kullanılarak birleştirilecek, incelenecek, ekran görüntüleri alınacak ve pdb formatında kaydedilecektir. Belirlenen proteinlerle etkileşime girdiği tespit edilen ligandların ADME parametreleri, farmakokinetik özellikleri, ilaca benzer doğası ve fizik kimyaya uygunluğu ile birlikte fizikokimyasal tanımlayıcıları Swiss ADME aracı kullanılarak belirlenecektir. Kısaca, ligand kütüphaneleri hazırlanacak ve aktif olduğu belirlenen ligandlar çayıştırılacaktır.

Şekil1: Liken Örneği

Şekil2: Proje kapsamında incelenecek obezite ilişkili sinyal yollarından yer alan sinyal proteinleri

SONUÇ

Proje kapsamında gerçekleştirilecek olan biyoinformatik analizler sonucunda elde edilecek verilerin likenlerle ilgili yeni çalışmalara yön vermesi *in-vivo* ve *in-vitro* uygulamaları içerecek yeni projelere öncül olması mümkündür.

KAYNAKLAR

- Geser, C. (1976). Hormonal interactions in carbohydrate metabolism. *International Zeitschrift für Vitamin- und Ernährungsforschung*, *15*, 58-65.
- Kaşlı, O. (2021). Aile- On Yaşlı Yaş Analizindeki Çocuklarda Hangi Yaşlarda Obezitenin Zirve Yaşığı ve Obezite Gelişiminde Rol Oynayan Risk Faktörlerinin Belirlenmesi. *Tek Merkez Deneysel (PhD)*, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara.
- Loakke, M. (2015). Is insulin resistance a feature of or a primary risk factor for cardiovascular disease? *Current diabetes reports*, *15*(12), 1-9.
- Negi, H. R. (2003). Lichen: A valuable bioresource for environmental monitoring and sustainable development. *Resonance*, *8*(1), 51-58.
- Özalkan, Y. (2021). Obezite Cerrahisinin Yaşam Kalitesine Etkisi ve Maliyeti: Hasta Perspektifinden Bir Değerlendirme. (PhD), Ankara Üniversitesi.
- Pulungan, A. B., Puspitadewi, A., & Sekartini, R. (2013). Prevalence of insulin resistance in obese adolescents. *Paediatrica Indonesiana*, *53*(3), 167-172.
- Stocker-Wörgötter, E. (2008). Metabolic diversity of lichen-forming ascomycetous fungi: culturing, polyketide and shikimate metabolite production, and PKS genes. *Natural product reports*, *25*(1), 188-200.
- Varol, M. (2019). Lichens as a Promising Source of Unique and Functional Small Molecules for Human Health and Well-Being Studies in Natural Products Chemistry (Vol. 60, pp. 425-458). Elsevier.
- Varol, M. (2020). Natural remedies and functional foods as angiogenesis modulators Functional Foods in Cancer Prevention and Therapy (pp. 1-31). Elsevier.

HYPERICUM PERFORATUM ÖZÜTÜNÜN VE DOĞAL BİLEŞİKLERİN KARSİNOGENEZİN İNHİBİTASYONUNDA POTANSİYEL KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

MSKÜ Ulusal Disiplinlerarası Öğrenci Kongresi

Hypericum perforatum Özütünün ve Doğal Bileşiklerinin Karsinogenezin İnhibisyonunda Potansiyel Kullanımının Değerlendirilmesi

Asya Gülistan ORBAYOĞLU, Tuğçe ULU
Danışman: Doç. Dr. Mehmet VAROL

asyagulistanorbayoglu@posta.mu.edu.tr; 20.tuculu@gmail.com; mehmetvarol@mu.edu.tr

ÖZET

Hypericum perforatum, *Hypericum* cinsi içinde en bol bulunan türdür ve Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika bölgelerinde yetişebilmektedir. *Hypericum* bitkileri Türkiye'de 48 türü (%45) endemik olmak üzere 20 grup altında 107 takson ile temsil edilmektedir. İlk aşında *Hypericum perforatum* bitkisi, sarı kantaron, kılıç otu ve kuzu karan gibi isimlerle bilinmektedir. *Hypericum perforatum*'un anti-bakteriyel, antioksidan, analjezik, anti-inflamatuar, anti-diyabetik ve anti-kanser etkiler gibi çok çeşitli biyolojik aktivitelere sahip olduğu bildirilmektedir. *Hypericum perforatum*'un ana bileşenlerinden olan Hiperisin ve Hiperforin'in anti-kanser aktivitelerinin varlığı yapılan araştırmalar sonucu kanıtlanmaktadır. Yapılan çalışmada *Hypericum perforatum*'un tıbbi kullanımı literatür taraması ile araştırılmıştır.

ABSTRACT

Hypericum perforatum is the most abundant species in the genus *Hypericum* and can be grown in regions of Europe, West Asia and North Africa. *Hypericum* plants are represented in Turkey by 107 taxa under 20 groups, 48 of which (45%) are endemic. It is known by names such as *Hypericum perforatum* plant, St. John's Wort, sword grass and lamb cracker in public. *Hypericum perforatum* is reported to have a wide variety of biological activities such as antibacterial, antioxidant, analgesic, anti-inflammatory, anti-diabetic and anti-cancer effects. The presence of anti-cancer activities of Hypericin and Hyperforin, which are the main components of *Hypericum perforatum*, has been proven as a result of researches. In the study, the medical use of *Hypericum perforatum* was investigated by literature review.

GİRİŞ

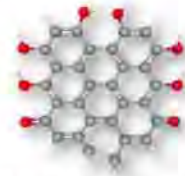
Hypericum cinsi: yaprak dökmeyen ve yaprak diken çalılar, alt çalılar ve çok yıllık otsu bitkiler dahil 350'den fazla türü içermektedir (Kırakosyan,2004). *Hypericum* cinsi Türkiye'de 19 seksiyonda yaklaşık 100 takson ile temsil edilmektedir. Bunlar arasındaki 45 takson endemiktir (Akgöz,2013). *Hypericum* türleri içerisinde en yaygın ve popüler olan *Hypericum perforatum* L.'dur (St John's wort). Türkiye'de halk arasında *Hypericum perforatum* bitkisi: "sarı kantaron, kılıç otu, kan otu, bimbirelik otu, koyunkıran, kuzukıran" gibi isimlerle anılmaktadır (Altan,2015).

Bu tür son 30 yıldan beri bitki klinik ve laboratuvar şartlarında yoğun olarak çalışılmakta olup günümüzde antibakteriyel, antioksidan, analjezik, anti-inflamatuar, antidiyabetik ve anti-kanser özellikler gibi çok çeşitli biyolojik aktiviteleri gösterdiği bildirilmektedir (Çırak, 2013; Oliveira, 2016)

Hypericum perforatum, farklı kimyasal ailelere ait çok sayıda bileşik içermekte olup bu bileşikler; naphodiantronlar (hiperisin ve psödohiperisin ve protohiperisin gibi biyosentetik öncüller), flavonoidler (rutin, kersetin, kersitrin, biapigenin) ve açilloroglusinoller (hiperforin ve adhiperforin) olarak rapor edilmektedir (Gadzovska,2005; Kaccrovská 2008). Hiperisin ve Hiperforin *Hypericum perforatum*'un ana bileşenlerinden olup anti-kanser aktivitelerinin varlığı yapılan araştırmalar sonucu kanıtlanmaktadır (Quiney, 2006; Mirmalek, 2015) Hiperisine maruz bırakılan bazı kanser hücrelerinde, daha fazla p53 (tümör oluşumuna/ilerlemeye karşı koruyucu ajan) ve daha az Bel2 (anti apoptotik ajan) ekspresyonu gerçekleştiği belirlenmiştir (Mirmalek, 2015). Ayrıca, hiperisinin MCF-7 insan meme kanseri hücre hattında doza bağlı bir sitotoksik etkiye sahip olduğu da literatürde raporlanmıştır Hiperforin, reaktif oksijen türlerinin üretimini azaltarak, tümör hücrelerin p11 üzerine etki göstermekte, mitokondriyal membran potansiyelini bozarak da proliferasyonunu inhibe etmektedir (Quiney, 2006). Araştırmalar neticesinde elde edilen veriler doğrultusunda *Hypericum perforatum* bitkisinin anti-kanser aktivitesinin tam olarak doğrulanmamış olmasından dolayı kanser tedavisi stratejilerinin geliştirilmesi gerektiği hususu, *in vitro* ve *in silico* çalışmaların önemini arz etmektedir.

Sekil 1. *Hypericum perforatum* bitkisi

Sekil 2. Hypericin molekülünün 3 boyutlu yapısı

Sekil 3. Hiperforin molekülünün 3 boyutlu yapısı

YÖNTEM

Yapılan çalışmada, *Hypericum perforatum* bitkisinin tıbbi kullanımı literatür taraması ile araştırılmıştır.

SONUÇLAR

Hypericum perforatum oldukça popüler ve yaygın olarak kullanılan geleneksel bir bitkisel ilaç olarak bilinmekte ve geleneksel tıbbi uygulamalarda oldukça kabul görmektedir. *Hypericum perforatum*'un anti-bakteriyel, antioksidan, analjezik, anti-inflamatuar, anti-diyabetik ve anti-kanser etkiler gibi çok çeşitli biyolojik aktivitelerle sahip olduğu bildirilmektedir. *Hypericum perforatum* bitkisinin ve içerdiği doğal bileşiklerin anti-kanser aktivitelerinin tam olarak anlaşılabilmesi için ileri seviyeli moleküler ve biyoinformatik tekniklerin kullanıldığı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- El-Khazry, A., Samet, T. M., Elwan, D. M. & Boudreau, E. D. (2004). The phytochemistry of Hypericum and Hyperforin by in vitro analysis of St. John's wort (Hypericum perforatum) in morphology and phytochemistry. 20(1), 71-87.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. I. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. II. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. III. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. IV. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. V. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. VI. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. VII. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. VIII. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. IX. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.
- Altan, Y. (2015). Türkiye Florası ve Eflora. X. cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2015. 1-10.

PROSTAT İĞNE BİYOPSİ GLEASON SKORLARININ DERECE GRUPLARINA UYARLANMASI VE RADİKAL PROSTATEKTOMİ SONUÇLARI İLE İLİŞKİSİNİN GÖSTERİLMESİ

PROSTAT İĞNE BİYOPSİ GLEASON SKORLARININ DERECE GRUPLARINA UYARLANMASI VE RADİKAL PROSTATEKTOMİ SONUÇLARI İLE İLİŞKİSİNİN GÖSTERİLMESİ

Orhan YORULMAZ¹, Yelda DERE¹

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Patoloji Anabilim Dalı, Muğla, TURKEY

GİRİŞ:

Prostat kanseri erkeklerde en sık görülen kanser türü olup, kanserden ölüm nedenleri arasında ise 2. sırada yer almaktadır. Tedavi seçenekleri ve tedaviye yanıt oranları değişkenlik gösterdiğinden optimal tedavinin belirlenebilmesi amacıyla histopatolojik inceleme önem taşımaktadır. Histopatolojik inceleme basamaklarından biri de prostat kanserinin derecelendirilmesidir. Bu amaçla olgulara tüm dünyada da yaygın şekilde kullanılmakta olan, Gleason derecelendirme sistemi uygulanmaktadır.

Histolojik paternleri teorik açıdan literatürde net olarak tanımlanmış olsa da özellikle iğne biyopsileri gibi küçük ve sıkışma artefaktları içerebilen patolojik açıdan değerlendirilmesi zor olan dokularda analiz edilmesi çok daha zor olabilmektedir. Bu zorluklar farklı patolojilerin incelendiği Gleason derecesinin farklı verilmesine ve tedavi protokolünün değişmesine sebep olabilmektedir.

Bu nedenlerle prostat kanseri nedeniyle radikal prostatektomi operasyonu geçirmiş hastaların preoperatif iğne biyopsisindeki Gleason skorları ile radikal prostatektomi patoloji raporlarındaki Gleason skorlarının yüzdesel olarak değişikliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL- METHOD:

Hastane bilgi yönetim sisteminden 1 Ocak 2013- 1 Ocak 2022 tarihleri arasında prostat kanseri nedeniyle radikal prostatektomi yapılmış olan hastaların patoloji raporları veri diskine kaydedilmiştir. Daha sonra hastalara ait veriler excel tablosuna işlenmiş ve aynı hastaların önceki iğne biyopsisi kayıtları taranmıştır. Bu kayıtlar da veri diskine kaydedilerek aynı tabloya işlenmiştir.

Veri tablosu oluşturulduktan sonra hastaların ilk biyopsi Gleason skorları ana ameliyat sonrası raporlarda yer alan Gleason skoru ile karşılaştırılmıştır.

BULGULAR:

Çalışmaya dahil edilme kriterlerini karşılayan 156 hastanın 6'sı biyopsi sonuçlarına sistemden ulaşamadığından çalışma dışı bırakılmıştır. Toplam 150 hastanın 94'ünde (%62,66) Gleason skorun aynı kaldığı tespit edilmiştir. Kalan 56 hastanın (%37,34) radikal prostatektomi materyalinde Gleason skorları değişmiştir. Bu 56 hastanın 10'unda (%10) Gleason skoru azalmış, 46'sında (%30,66) ise artmıştır.

SONUÇ:

Gleason skoru iğne biyopsileri ve radikal prostatektomi materyalleri arasında literatürde de belirtildiği üzere geniş değişkenlik gösterebilmektedir. Bunun en önemli nedeninin iğne biyopsilerde tümörün oldukça küçük bir örneğinin elde edilebilmesi olduğu düşünülmektedir. Çalışmamız literatür ile uyumlu şekilde Gleason skorun biyopsi ve ameliyat materyallerinin raporlarında değişken olabileceği sonucunu desteklemektedir.

İLETİŞİM

mudok2022.mu.edu.tr

mudok@mu.edu.tr

